ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ
35

ΟΜΙΛΙΕΣ

1. ΔΟΓΜΑΤΙΚΕΣ
2. ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΕΣ Α΄

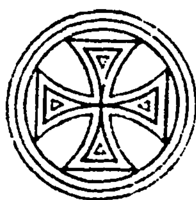
ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΚΕΙΜΕΝΟ — ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ — ΣΧΟΛΙΑ
Ἀπὸ τὸν
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Θεολόγο

Ἐπόπτες

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητὴς ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

ΕΠΕ

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1984

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος δὲν ἔγραψε ἰδιαίτερα δογματικοῦ περιεχομένου δοκίμια, ἀλλὰ μέσα στὸ πλούσιο καὶ ποικίλο συγγραφικὸ ἔργο του μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ χωρὶς ἰδιαίτερο κόπο τόσα δογματικὰ τεμάχια, ποὺ ὁπωσδήποτε ὑπερβάλλουν κατὰ πολὺ τὰ δογματικὰ κείμενα κάθε ἄλλου πατέρα τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἐξαίχουσα θέση μεταξὺ τῶν λόγων του ποὺ ἀφιέρωσε σὲ θεολογικὰ προβλήματα κατέχουν οἱ δώδεκα λόγοι του ποὺ συνεκδίδονται μὲ τὸν τίτλο «Κατὰ Ἀνομοίων». Ἀπ' αὐτοὺς οἱ ἔξι πρῶτοι καὶ ἰδιαίτερα οἱ πέντε πρῶτοι ἐπιγράφονται «Περὶ Ἀκαταλήπτου τοῦ Θεοῦ», ἐνῶ οἱ τελευταῖοι ἔξι ἐπιγράφονται «Περὶ ὁμοουσίου».

Οἱ ἔξι «Περὶ Ἀκαταλήπτου τοῦ Θεοῦ» λόγοι, ἀποτελοῦν μία ἑνότητα καὶ ἐκφωνήθηκαν στὴν Ἀντιόχεια τὸ φθινόπωρο τοῦ 386, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο χειροτονήθηκε πρεσβύτερος. Ὁ πρῶτος ἐκφωνήθηκε στὰ τέλη Αὐγούστου, οἱ δὲ ὑπόλοιποι τὸ Νοέμβριο καὶ Δεκέμβριο, ἀφοῦ παρεμβλήθηκαν ἄλλα κηρύγματά του. Ὁ ἕκτος λόγος ἀναφέρεται στὸν Φιλογόνιο, ἐπίσκοπο Ἀντιοχείας. Ἀπὸ τοὺς ἔξι «Περὶ ὁμοουσίου» λόγους του οἱ τέσσερις ἐκφωνήθηκαν στὴν Ἀντιόχεια τὸ πρῶτο ἑξάμηνο τοῦ 387, ἐνῶ ἦταν πρεσβύτερος ἀκόμη, οἱ δὲ δύο τελευταῖοι ἐκφωνήθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη τὸν Ἰανουάριο τοῦ ἔτους 398, ὅταν πιὰ εἶχε γίνει ἐπίσκοπος αὐτῆς. Τὸ θέμα τῶν λόγων αὐτῶν εἶναι κατ' ἐξοχὴ δογματικό. Ἐπειδὴ ὅμως ἤθελε νὰ μὴ ἀποβαίνουν κουραστικοὶ οἱ λόγοι του μὲ τὴ δογματικὴ μονοτονία, γι' αὐτὸ προσθέτει στὸ τέλος αὐτῶν καὶ ἕνα δεύτερο θέμα, τὸ περὶ προσευχῆς, βρίσκοντας ἔτσι τὴν εὐκαιρία νὰ

δώσει στοὺς ἀκροατές του ἕνα πλῆθος ἠθικῶν παραινέσεων καὶ προτροπῶν.

Οἱ πέντε πρῶτοι λόγοι ἀπορρίπτουν τὴ διδασκαλία τῶν 'Ανομοίων περὶ δυνατότητας γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ γι' αὐτὸ ἐπιγράφονται «Περὶ 'Ακαταλήπτου τοῦ Θεοῦ».

Οἱ 'Ανόμοιοι, ἡ ἀκραία μερίδα τοῦ 'Αρειανισμοῦ, δὲν δέχονταν τὴ θεότητα τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ, τὸν ὁποῖο θεωροῦσαν κτίσμα. 'Ονομάσθηκαν 'Ανόμοιοι διότι δίδασκαν ὅτι τὸ γεννητό, ποὺ εἶναι γνώρισμα τοῦ Υἱοῦ, εἶναι ἀνόμοιο ἀπὸ τὸ ἀ-γέννητο, ποὺ εἶναι γνώρισμα τοῦ Πατέρα. Συνεπῶς ὁ Υἱὸς διαφέρει ἀπὸ τὸν Πατέρα ὡς πρὸς τὴν οὐσία. 'Ιδιαίτερα στοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ Χρυσόστομος ἀσχολεῖται μὲ τὸ γνωσιολογικὸ πρόβλημα. Οἱ 'Ανόμοιοι δέχονταν τὸ ἀπεριόριστο τῆς νοητικῆς ἱκανότητας τοῦ ἀνθρώπου. 'Ο ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ γνωρίσει τὸν κόσμο, ὅσο καὶ τὶς ἐνέργειες καὶ τὴν ἴδια τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ. "Ο,τι γνωρίζει ὁ Θεὸς γιὰ τὸν ἑαυτό του, γνωρίζει καὶ ὁ ἄνθρωπος γι' αὐτόν. Τὴ διδασκαλία αὐτὴ καταπολεμεῖ ὁ Χρυσόστομος, μιμούμενος τοὺς Καππαδόκες θεολόγους.

'Ο Θεὸς εἶναι ἡ αἰτία καὶ πηγὴ ὅλων τῶν ὄντων καὶ ἀγαθῶν. 'Ολόκληρη ἡ κτίση τρέμει μπροστά του, ὁ ἄνθρωπος, τὸ εὐτελὲς αὐτὸ ὄν, κυριεύεται ἀπὸ φόβο καὶ ἴλιγγο μπροστά του, οἱ ἄγγελοι νιώθουν φρίκη ἐνώπιόν του, τὰ ὅρια τῆς γνώσεως τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ εἶναι περιωρισμένα. 'Αδυνατεῖ νὰ γνωρίσει ὁ ἄνθρωπος τὰ αἰσθητὰ πράγματα· πῶς λοιπὸν μπορεῖ, μὲ ἕναν τέτοιο νοῦ, νὰ συλλάβει τὸν ἀσύλληπτο; Βέβαια ἡ κατανόηση τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο δὲν εἶναι τελείως ἀδύνατη. Δείχνοντας ὁ Θεὸς συγκατάβαση ἐπιτρέπει νὰ γνωσθεῖ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ὄχι ἡ οὐσία του, ἀλλὰ τὸ θέλημά του καὶ οἱ ἐνέργειές του, τὶς ὁποῖες ὁ Χρυσόστομος ὀνομάζει «οἰκονομίες». 'Απαραίτητη προϋπόθεση ὅμως γιὰ τὴ γνώση αὐτὴ εἶναι ἡ πίστη, ἡ ὁποία

προσελκύει τὸ θεῖο φωτισμὸ καὶ ἔτσι οἱ γνωστικὲς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου κατορθώνουν νὰ κατανοήσουν τὸ Θεό. Κάθε προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ κατανοήσει πλήρως τὸ Θεό, εἶναι ἀνόητη, μάταια, καὶ ἀποτελεῖ ὕβρη ἐναντίον αὐτοῦ.

᾽Από τοὺς ἕξι «Περὶ ὁμοουσίου» λόγους οἱ λόγοι ἑπτά, δέκα καὶ ἕνδεκα καταπολεμοῦν τὴ δοξασία τῶν ᾽Ανομοίων, κατὰ τὴν ὁποία οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀγεννησία καὶ ὅτι κατ᾽ αὐτὴ τὴν ἔννοια ὁ γεννητὸς Υἱὸς εἶναι ἀνόμοιος τοῦ Πατέρα, καὶ ἀποδεικνύει τόσο μὲ γραφικὰ χωρία, ὅσο καὶ μὲ ἀνθρώπινους συλλογισμούς, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι τῆς ἴδιας οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα, δηλαδὴ «ὁμοούσιος», ἐξ οὗ καὶ οἱ λόγοι αὐτοὶ ἐπιγράφονται λόγοι «Περὶ ὁμοουσίου». ῾Ο ὄγδοος λόγος ἀναφέρεται στὴν αἴτηση τῶν Υἱῶν Ζεβεδαίου, ὁ ἔνατος στὸ Λάζαρο, καὶ ὁ δωδέκατος στὴν περικοπὴ τοῦ Παραλυτικοῦ (PG 48, 701-812).

Τὸ κείμενο εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ Montfaucon, *στὸ ὁποῖο ἔγιναν μερικὲς διορθώσεις ὡς πρὸς τὴ στίξη.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5—7
ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ	8—219
ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ	8—39
ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ	40—77
ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ	78—111
ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ	112—145
ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ	146—189
ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ	190—219
ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ	220—415
ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ	220—285
ΛΟΓΟΣ ΟΓΔΟΟΣ	286—299
ΛΟΓΟΣ ΕΝΑΤΟΣ	300—315
ΛΟΓΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ	316—355
ΛΟΓΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ	356—379
ΛΟΓΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ	380—415
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	417—421
ΕΙΣ ΤΟ ΓΕΝΕΘΛΙΟΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ	422—489
ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΒΑΠΤΙΣΜΑ	490—517
ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗ ΕΒΔΟΜΑΔΑ	520—553
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑΝ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ ΛΟΓΟΣ Α΄	554—587
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑΝ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ ΛΟΓΟΣ Β΄	588—625
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑΝ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ ΛΟΓΟΣ Γ΄	626 635
ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟΥ	636—655
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	

1. Εὑρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς
2. Εὑρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ*

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

1. Τί τοῦτο; ὁ ποιμὴν οὐ πάρεστι, καὶ τὰ πρόβατα μετὰ πολλῆς εὐταξίας ἕστηκε. Καὶ τοῦτο τοῦ ποιμένος τὸ κατόρθωμα, τὸ μὴ μόνον παρόντος, ἀλλὰ καὶ ἀπόντος πᾶσαν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν τὰ ποίμνια. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀλόγων, ὅταν ὁ πρὸς τὴν νομὴν ἐξάγων μὴ παρῇ, μένειν εἴσω τῶν σηκῶν ἀνάγκη τὰ πρόβατα, ἢ χωρὶς τοῦ ποιμαίνοντος τῆς μάνδρας προκύψαντα πολλὴν ὑπομένειν τὴν πλάνην, ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ μὴ παρόντος τοῦ ποιμαίνοντος πρὸς τὰς συνήθεις νομὰς μετὰ πολλῆς ἀπηντήκατε τῆς εὐταξίας. Μᾶλλον δὲ καὶ ὁ ποιμὴν πάρεστιν, εἰ καὶ μὴ τῇ σαρκί, ἀλλὰ τῇ διαθέσει, εἰ καὶ μὴ τῇ παρουσίᾳ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τῇ εὐταξίᾳ τοῦ ποιμνίου. Διὰ τοῦτο μᾶλλον αὐτὸν ἐκπλήττομαι καὶ μακαρίζω, ὅτι τοσαύτην ὑμῖν σπουδὴν ἐναποθέσθαι ἴσχυσεν. Καὶ γὰρ καὶ στρατηγὸν τότε μάλιστα θαυμάζομεν, ὅταν καὶ μὴ παρόντος αὐτοῦ τὰ στρατόπεδα εὐτακτῇ.

Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐπὶ τῶν μαθητῶν ἐζήτει λέγων· «Ὥστε, ἀδελφοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπακούσατε, μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου». Διὰ τί «Πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου»; Ὅτι παρόντος μὲν τοῦ ποιμαί-

---

1. Πρόκειται γιὰ τὸν ἐπίσκοπο Ἀντιοχείας Φλαβιανὸ ποὺ ἦταν ἀπὼν κατὰ τὴν περίσταση ἐκείνη. Ὁ Φλαβιανὸς διαδέχθηκε στὴν ἐπισκοπὴ τὸν Μελέτιο τὸ 381.

* Ἀπόντος τοῦ ἐπισκόπου, πρὸς Ἀνομοίους.

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ*

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

1. Τί βλέπω; ὁ ποιμένας εἶναι ἀπών[1], ἀλλὰ τὰ πρόβατα εἶναι συγκεντρωμένα ἐδῶ μὲ πολλὴ εὐταξία. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ κατόρθωμα τοῦ ποιμένα, τὸ νὰ δείχνουν τὰ πρόβατα πάρα πολὺ μεγάλη προθυμία ὄχι μόνο ὅταν αὐτὸς εἶναι παρών, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀπουσιάζει. Διότι στὴν περίπτωση τῶν ἀλόγων, ὅταν ἀπουσιάζει ὁ βοσκός, τὰ πρόβατα εἶναι ἀναγκασμένα νὰ μένουν μέσα στὸ μανδρί, ἢ ἂν βγοῦν ἀπὸ τὸ μανδρὶ χωρὶς τὸ βοσκό, ὑπομένουν μεγάλη περιπλάνηση, ἐδῶ ὅμως δὲν συμβαίνει τίποτε τὸ παρόμοιο, ἀλλά, καὶ ἐνῶ ἀπουσιάζει ὁ ποιμένας, σεῖς ἤρθατε στὶς συνηθισμένες βοσκὲς μὲ πολλὴ τάξη. Στὴν πραγματικότητα ὅμως καὶ ὁ ποιμένας εἶναι παρών, ἂν καὶ ὄχι μὲ τὴ σάρκα, ἀλλὰ μὲ τὴ διάθεση, ἂν καὶ ὄχι σωματικά, ἀλλὰ μὲ τὴν εὐταξία τοῦ ποιμνίου. Καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ πρὸ πάντων τὸν θαυμάζω καὶ τὸν μακαρίζω, διότι κατόρθωσε νὰ βάλει μέσα σας τόσο μεγάλο ζῆλο. Καθόσον καὶ τὸν στρατηγὸ τότε πρὸ πάντων τὸν θαυμάζομε, ὅταν τὰ στρατεύματά του πειθαρχοῦν καὶ ὅταν ἀκόμη ἀπουσιάζει.

Αὐτὸ ζητοῦσε καὶ ὁ Παῦλος ἀπὸ τοὺς μαθητές του λέγοντας· «Ὥστε, ἀδελφοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπακούατε, ὄχι μόνο ὅταν ἤμουν παρών, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ὅταν ἀπουσίαζα;»[2]. Γιατί ὅμως «πολὺ περισσότερο ὅταν ἀπουσίαζα»; Διότι ὅταν ὁ ποιμένας εἶναι παρών, καὶ ἂν

2. Φιλ. 2, 12

* Ἐνῶ ἀπουσίαζε ὁ ἐπίσκοπος, πρὸς τοὺς Ἀνομοίους.

νοντος, κἂν ἐπέλθῃ λύκος τῇ ποίμνῃ, ῥᾳδίως ἀπελαύνεται τῶν προβάτων, μὴ παρόντος δὲ ἐν μείζονι τὰ ποίμνια ἀγωνίᾳ καθεστάναι ἀνάγκη, μηδενὸς ὄντος τοῦ αὐτὰ τειχίζοντος. Καὶ πρὸς τούτοις δὲ παρὼν μὲν μερίζεται μετ' αὐτῶν τοὺς ἐπὶ τῇ σπουδῇ μισθούς, μὴ παρὼν δὲ γυμνὸν ἀφίησιν αὐτῶν φαίνεσθαι τὸ κατόρθωμα. Ταῦτα καὶ ὁ διδάσκαλος εἰπὼν ὑμῖν διαλέγεται, καὶ ὅπουπερ ἂν ᾖ, νῦν ὑμᾶς καὶ τὸν ὑμέτερον φαντάζεται σύλλογον, καὶ οὐχ ὄντως τοὺς ἐκεῖ συγγινομένους αὐτῷ καὶ παρόντας, ὡς ὑμᾶς τοὺς ἀπόντας ὁρᾷ νῦν.

Οἶδα αὐτοῦ τὴν ἀγάπην τὴν ζέουσαν, τὴν πεπυρωμένην καὶ θερμὴν καὶ ἀκάθεκτον, ἣν κατὰ πολλοῦ τοῦ βάθους τῆς διανοίας ἐρριζωμένην ἔχει, καὶ μετὰ πολλῆς θεραπεύει τῆς σπουδῆς. Καὶ γὰρ οἶδε σαφῶς ὅτι κεφάλαιον αὕτη πάντων ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν, καὶ ῥίζα καὶ πηγὴ καὶ μήτηρ, καὶ ταύτης οὐκ οὔσης τῶν ἄλλων ἡμῖν ὄφελος οὐδέν· αὕτη γάρ ἐστι τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου ἡ εἰκών, ὁ χαρακτὴρ τῶν τοῦ Θεοῦ δούλων, τὸ γνώρισμα τῶν Ἀποστόλων· «Ἐν τούτῳ γὰρ γνώσονται πάντες», φησίν, «ὅτι μαθηταί μου ἐστέ». Ἐν τίνι, εἰπέ; ἆρα ἐν τῷ νεκροὺς ἐγείρειν, ἢ λεπροὺς καθαίρειν, ἢ δαίμονας ἀπελαύνειν; Οὐχί, φησίν, ἀλλὰ πάντα ἐκεῖνα παραδραμών, «Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες», φησίν, «ὅτι μαθηταί μου ἐστέ, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους».

Ἐκεῖνα μὲν γὰρ τῆς ἄνωθεν χάριτός ἐστι δῶρα μόνης, τοῦτο δὲ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης σπουδῆς ἐστι τὸ κατόρθωμα. Τὸν δὲ γενναῖον οὐχ οὕτω τὰ ἄνωθεν διδόμενα δῶρα χαρακτηρίζειν εἴωθεν, ὡς τῶν οἰκείων πόνων τὰ κατορθώματα. Διόπερ οὐκ ἀπὸ τῶν σημείων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀγάπης γνωρίζεσθαι, φησί, τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ὁ Χριστός. Ταύτης γὰρ παρού-

3. Ἰω. 13, 35

ἀκόμη πλησιάσει στὴν ποίμνη λύκος, εὔκολα ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰ πρόβατα, ἐνῶ ὅταν ἀπουσιάζει, τὰ πρόβατα ἀντιμετωπίζουν μεγαλύτερη ἀγωνία, ἐφόσον δὲν ὑπάρχει κανένας γιὰ νὰ τὰ προφυλάξει. Καὶ ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, ὅταν ὁ ποιμένας εἶναι παρὼν μοιράζεται μὲ τοὺς ποιμενόμενους τὶς ἀμοιβὲς γιὰ τὶς ἐπιτυχίες, ἐνῶ ὅταν ἀπουσιάζει τὸ κατόρθωμα αὐτῶν ἀνήκει ἀποκλειστικὰ σ' αὐτούς. Αὐτὰ τὰ λόγια σᾶς τὰ λέγει ὁ δάσκαλός μας, ὁ ὁποῖος ὅπου καὶ ἂν βρίσκεται αὐτὴ τὴ στιγμὴ σκέφτεται σᾶς καὶ τὴ συγκέντρωσή σας, καὶ δὲν προσέχει τόσο πολὺ ἐκείνους ποὺ βρίσκονται ἐκεῖ μαζί του, ὅσο ἔχει στὴ σκέψη του σᾶς ποὺ βρίσκεσθε τώρα μακριά του.

Γνωρίζω τὴ ζεστή, τὴ φλογερή, τὴ θερμὴ καὶ ἀσυγκράτητη ἀγάπη αὐτοῦ, ποὺ εἶναι τόσο πολὺ βαθιὰ ριζωμένη μέσα στὴν καρδιά του καὶ τὴν ἐκδηλώνει μὲ τόσο μεγάλη προθυμία. Διότι γνωρίζει πολὺ καλὰ ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα ὅλων τῶν ἀγαθῶν, καθὼς καὶ ρίζα, καὶ πηγὴ καὶ μητέρα αὐτῶν, καὶ ὅτι ὅταν δὲν ὑπάρχει αὐτή, δὲν ἔχομε καμιὰ ὠφέλεια ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀγαθά· καθόσον αὐτὴ εἶναι ἡ εἰκόνα τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου, ὁ χαρακτήρας τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ διακριτικὸ γνώρισμα τῶν Ἀποστόλων. Διότι, λέγει, «Μὲ αὐτὸ θὰ γνωρίσουν ὅλοι ὅτι εἶστε μαθητές μου»[3]. Πές μου, μὲ ποιό; Μήπως μὲ τὴν ἱκανότητα τῆς ἀναστάσεως νεκρῶν, μὲ τὴν κάθαρση τῶν λεπρῶν ἢ μὲ τὴν ἐκδίωξη τῶν δαιμόνων; Ὄχι, λέγει, ἀλλά, ἀφοῦ τὰ προσπέρασε ὅλα ἐκεῖνα, «Μὲ αὐτό», λέγει, «θὰ γνωρίσουν ὅλοι ὅτι εἶστε μαθητές μου, ἐὰν ἀγαπᾶτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο»[3].

Ἐκεῖνα δηλαδὴ εἶναι δῶρα ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο τῆς θείας χάριτος, ἐνῶ αὐτὸ τὸ κατόρθωμα εἶναι ἀποτέλεσμα καὶ τῆς ἀνθρώπινης προσπάθειας. Διότι συνήθως τὸν γενναῖο δὲν τὸν χαρακτηρίζουν τόσο πολὺ τὰ δῶρα ποὺ δίνονται σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸ Θεό, ὅσο τὰ κατορθώματα τῶν κόπων του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς λέγει ὅτι οἱ μαθητές του ἀναγνωρίζονται ὄχι ἀπὸ τὴν ἱκανότητα ἐπιτελέσεως θαυμάτων, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀγάπη. Διότι, ὅταν ὑπάρχει αὐτή,

σης οὐδὲν μέρος φιλοσοφίας ἐλλείπει τῷ κεκτημένῳ, ἀλλ' ὁλόκληρον ἔχει καὶ παντελῆ καὶ ἀπηρτισμένην τὴν ἀρετήν, ὥσπερ οὖν ἀπούσης ἔρημός ἐστιν ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος αὐτὴν ἐπαίρει καὶ ὑψοῖ τῷ λόγῳ· μᾶλλον δὲ ὅσα ἂν εἴπῃ, οὐδέπω τῆς ἀξίας αὐτῆς ἐφικνεῖται. Τί γὰρ ἂν γένοιτο αὐτῆς ἴσον, ἣ τοὺς προφήτας συνέχει, καὶ τὸν νόμον ἅπαντα καὶ ἧς ἄνευ οὐ πίστις, οὐ γνῶσις, οὐ μυστηρίων εἴδησις, οὐκ αὐτὸ τὸ μαρτύριον, οὐκ ἄλλο οὐδὲν τὸν κεκτημένον διασῶσαι δυνήσεται; «Καὶ γὰρ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου», φησίν, «ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι». Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, ὅτι πάντων μείζων ἐστί, καὶ κορυφὴ τῶν ἀγαθῶν, παραδηλῶν ἔλεγεν· «Εἴτε δὲ προφητεῖαι καταργηθήσονται, εἴτε γλῶσσαι παύσονται, εἴτε γνῶσις καταργηθήσεται· μένει δὲ πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ πάντων ἐστὶν ἡ ἀγάπη».

2. Ἀλλὰ γὰρ οὐ τὸ τυχὸν ἡμῖν ζήτημα ὁ περὶ τῆς ἀγάπης ἐπεισήγαγε λόγος. Τὸ μὲν γὰρ προφητείαν καταργηθῆναι καὶ παύσασθαι γλώσσας, χαλεπὸν οὐδέν· εἰς καιρὸν γὰρ τὰ χαρίσματα ταῦτα τὴν ἑαυτῶν χρείαν παρασχόντα ἡμῖν, καὶ παυσάμενα παραβλάψαι τὸν λόγον οὐδὲν δυνήσεται· ἰδοὺ γοῦν νῦν προφητεία οὐκ ἔστιν, οὐδὲ γλωσσῶν χάρισμα, καὶ ὁ τῆς εὐσεβείας οὐδὲν ἐνεποδίσθη λόγος· τὸ δὲ καὶ γνῶσιν παύσασθαι, τοῦτο ἔστι τὸ ζητούμενον. Εἰπὼν γάρ, «Εἴτε προφητεῖαι καταργηθήσονται, εἴτε γλῶσσαι παύσονται», ἐπήγαγεν· «Εἴτε γνῶσις καταργηθήσεται». Εἰ δὲ μέλλει ἡ γνῶσις παύεσθαι, οὐκ ἐπὶ τὸ βέλτιον, ἀλλ' ἐπὶ τὸ χεῖρον ἡμῖν προκόψει τὰ πράγματα, ἄνευ γὰρ ταύτης καὶ τὸ εἶναι ἄνθρωποι παν-

---

4. Ὁ ὅρος φιλοσοφία κατὰ τοὺς Πατέρες εἶναι ἡ κατανόηση τῆς θείας ἀποκαλύψεως καὶ ἡ ἐφαρμογὴ στὴ ζωὴ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, ἀποκορυφώνεται δὲ στὸ μοναχικὸ βίο.

5. Α' Κορ. 13, 3.

δὲν λείπει ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἔχει κανένα μέρος τῆς φιλοσοφίας[4], ἀλλ' ἔχει ὁλόκληρη, πλήρη καὶ συμπληρωμένη τὴν ἀρετή, ὅπως πάλι βέβαια ὅταν ἀπουσιάζει αὐτὴ εἶναι γυμνὸς ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθά. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἐξαίρει καὶ ἐξυψώνει αὐτὴν μὲ τὸ λόγο του· ἢ καλύτερα ὅσα καὶ ἂν λέγει, ποτὲ δὲν φθάνει νὰ ἐγκωμιάσει αὐτὴν ἐπάξια. Πράγματι τί θὰ μποροῦσε νὰ ἐξισωθεῖ μὲ αὐτήν, ποὺ περικλείει τοὺς προφῆτες καὶ ὁλόκληρο τὸ νόμο, καὶ χωρὶς τὴν ὁποία οὔτε πίστη, οὔτε γνώση οὔτε κατανόηση μυστηρίων, οὔτε τὸ ἴδιο τὸ μαρτύριο, οὔτε τίποτε ἄλλο θὰ μπορέσει νὰ σώσει αὐτὸν ποὺ ἔχει ὅλα αὐτά; Διότι, λέγει, «Ἐὰν παραδώσω τὸ σῶμα μου γιὰ νὰ καεῖ, δὲν ἔχω ὅμως ἀγάπη, δὲν ἔχω καμιὰ ὠφέλεια»[5]. Καὶ ἀλλοῦ πάλι, γιὰ νὰ δείξει ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτερη ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθά, ἔλεγε· «Ἐὰν εἶναι προφητεῖες θὰ καταργηθοῦν, ἐὰν εἶναι γλῶσσες θὰ παύσουν νὰ ὁμιλοῦν, ἐὰν εἶναι γνώση θὰ καταργηθεῖ, ὅμως αὐτὰ τὰ τρία, ἡ πίστη, ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ ἀγάπη μένουν, μεγαλύτερη δὲ ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἡ ἀγάπη»[6].

2. Ἀλλὰ τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Παύλου γιὰ τὴν ἀγάπη γεννοῦν σοβαρὸ ζήτημα. Τὸ νὰ καταργηθεῖ δηλαδὴ ἡ προφητεία καὶ νὰ σταματήσουν οἱ ἄνθρωποι νὰ ὁμιλοῦν γλῶσσες δὲν εἶναι παράδοξο· διότι τὰ χαρίσματα αὐτά, ἀφοῦ μᾶς πρόσφεραν τὴ βοήθειά τους ὅταν τὸ ἀπαιτοῦσαν οἱ περιστάσεις, δὲν πρόκειται μὲ τὴν κατάργησή τους νὰ παραβλάψουν τὴ διάδοση τοῦ θείου λόγου· νὰ λοιπὸν τώρα δὲν ὑπάρχει οὔτε τῆς προφητείας τὸ χάρισμα, οὔτε τῆς ὁμιλίας ξένων γλωσσῶν, καὶ ὅμως ὁ λόγος τῆς εὐσεβείας καθόλου δυν ἐμποδίσθηκε. Ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ σοβαρὸ ζήτημα καὶ ἀπαιτεῖ ἐξέταση εἶναι τὸ νὰ καταργηθεῖ ἡ γνώση. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Εἴτε καταργηθοῦν οἱ προφητεῖες, εἴτε καταργηθοῦν οἱ γλῶσσες», πρόσθεσε· «Εἴτε καταργηθεῖ ἡ γνώση». Ἐὰν ὅμως πρόκειται νὰ καταργηθεῖ ἡ γνώση, ἡ κατάστασή μας ἀντὶ νὰ καλυτερέψει, θὰ χειροτερέψει, διότι χωρὶς αὐτὴν θὰ χάσομε καὶ τὸ ἰδιαίτερο γνώρισμά μας νὰ εἴμαστε ἄνθρωποι. Καθόσον

6. Α΄ Κορ. 13, 8ἑ.

τελῶς ἀπολοῦμεν· «Τὸν γὰρ Θεόν», φησί, «φοβοῦ, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φύλασσε, ὅτι τοῦτο πᾶς ἄνθρωπος». Εἰ τοίνυν τοῦτό ἐστιν ἄνθρωπος, τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεόν, τὸ δὲ φοβεῖσθαι τὸν Θεὸν ἀπὸ γνώσεως γίνεται, ἡ δὲ γνῶσις μέλλει καταργεῖσθαι, καθὼς ὁ Παῦλός φησι, τότε παντελῶς ἀπολούμεθα, γνώσεως οὐκ οὔσης, καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς δὲ πάντα οἰχήσεται, καὶ τῶν ἀλόγων οὐδὲν ἄμεινον διακεισόμεθα, ἀλλὰ πολλῷ χεῖρον. Ἐν τούτῳ γὰρ πλεονεκτοῦμεν αὐτῶν, ὡς τοῖς γε ἄλλοις ἅπασι τοῖς σωματικοῖς ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος αὐτοῖς νικώμεθα.

Τί οὖν ἔστιν ὅ φησιν ὁ Παῦλος, καὶ περὶ τίνος, ὅτι «Ἡ γνῶσις καταργηθήσεται»; Οὐ περὶ τῆς παντελοῦς, ἀλλὰ περὶ τῆς μερικῆς τοῦτό φησι, κατάργησιν τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον πρόοδον λέγων, ὡς τὴν μερικὴν καταργουμένην μηκέτι εἶναι μερικήν, ἀλλὰ τελείαν. Καθάπερ γὰρ ἡ ἡλικία τοῦ παιδίου καταργεῖται, οὐκ ἀφανιζομένης τῆς οὐσίας, ἀλλ' αὐξανομένης τῆς ἡλικίας, καὶ εἰς ἄνδρα τέλειον ἐκβαινούσης, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς γνώσεως γίνεται. Ἡ μικρά, φησίν, αὕτη οὐκέτι ἂν εἴη μικρά, διὰ τῶν ἑξῆς γινομένη μεγάλη· τοῦτο ἔστι τό, «καταργεῖται»· καὶ τοῦτο διὰ τῶν ἑξῆς σαφέστερον ἡμῖν ἐδήλωσεν. Ἵνα γὰρ ἀκούσας ὅτι καταργεῖται, μὴ κατάλυσιν παντελῆ νομίσῃς εἶναι, ἀλλ' αὔξησίν τινα καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἐπίδοσιν, εἰπὼν «καταργεῖται», ἐπήγαγεν· «Ἐκ μέρους γὰρ γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν· ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται»· ὡς μηκέτι εἶναι αὐτὸ ἐκ μέρους, ἀλλὰ τέλειον. Ὥστε τὸ ἀτελὲς αὐτοῦ καταργεῖται, ὡς μηκέτι εἶναι ἀτελές, ἀλλὰ τέλειον. Ἡ τοίνυν κατάργησις αὕτη πλήρωσίς ἐστι, καὶ πρὸς τὸ μεῖζον ἐπίδοσις.

3. Καὶ σκόπει μοι τὴν τοῦ Παύλου σύνεσιν· οὐ γὰρ εἶπε, 'μέρος γινώσκομεν', ἀλλ', «Ἐκ μέρους γι-

7. Ἐκκλ. 12, 13

λέγει, «Νὰ φοβᾶσαι τὸ Θεὸ καὶ νὰ φυλάσσεις τὶς ἐντολές του, διότι αὐτὸ εἶναι ὅλος ὁ ἄνθρωπος»[7]. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ νὰ φοβᾶται τὸ Θεό, τὸ νὰ φοβᾶται δὲ κανεὶς τὸ Θεὸ προέρχεται ἀπὸ τὴ γνώση, ἡ δὲ γνώση πρόκειται νὰ καταργηθεῖ, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, τότε θὰ ὁδηγηθοῦμε σὲ πλήρη καταστροφή, ἀφοῦ δὲν θὰ ὑπάρχει γνώση, καὶ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πράγματα θὰ ἐξαφανισθοῦν, καὶ θὰ περιέλθομε σὲ κατάσταση ζωῆς ὄχι καλύτερη, ἀλλὰ κατὰ πολὺ χειρότερη. Διότι ὡς πρὸς αὐτὸ ὑπερέχομε ἀπ' αὐτά, ἐνῶ εἴμαστε κατὰ πολὺ κατώτεροι ὡς πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα σωματικὰ χαρίσματα.

Τί λοιπὸν ἐννοεῖ μὲ αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ Παῦλος καὶ μὲ ποιὰ ἔννοια λέγει τὰ λόγια αὐτά, «Ἐὰν καταργηθεῖ ἡ γνώση»; Δὲν τὸ λέγει αὐτὸ γιὰ τὴ γενικὴ γνώση, ἀλλὰ γιὰ τὴ μερική, ὅταν δὲ λέγει «κατάργηση», ἐννοεῖ τὴν ἀνάπτυξη τῆς γνώσεως πρὸς τὸ καλύτερο, διότι ἡ κατάργηση τῆς μερικῆς γνώσεως ὁδηγεῖ στὴν τέλεια γνώση. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή, καταργουμένης τῆς ἡλικίας τοῦ παιδιοῦ, δὲν ἐξαφανίζεται ἡ οὐσία του, ἀλλ' αὐξάνεται ἡ ἡλικία του καὶ καθίσταται αὐτὸ τέλειος ἄνδρας, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴ γνώση. Αὐτὴ ἡ μικρὴ γνώση, λέγει, δὲν θὰ εἶναι πλέον μικρή, ὅταν θ' αὐξηθεῖ στὸ μέλλον. Αὐτὸ σημαίνει τὸ «καταργεῖται», καὶ τὸ δήλωσε σαφέστερα μὲ τὰ ὅσα λέγει στὴ συνέχεια. Γιὰ νὰ μὴ νομίσεις δηλαδή, ἀκούοντας πὼς καταργεῖται, ὅτι πρόκειται γιὰ ὁλοκληρωτικὴ κατάργηση αὐτῆς, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα πρόκειται γιὰ αὔξηση καὶ πρόοδο αὐτῆς πρὸς τὸ καλύτερο, ἀφοῦ εἶπε, «καταργεῖται», πρόσθεσε· «Ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος γνωρίζομε καὶ ἕνα μέρος ἀπ' αὐτὸ προφητεύομε· ὅταν ὅμως θὰ ἔρθει τὸ τέλειο, τότε θὰ καταργηθεῖ ἡ μερικὴ γνώση»· δηλαδὴ δὲν θὰ εἶναι πλέον μερικό, ἀλλὰ θὰ γίνει τέλειο. Ἐπομένως καταργεῖται ἡ ἀτελὴς γνώση, γιὰ νὰ μὴ εἶναι πλέον ἀτελής, ἀλλὰ νὰ γίνει τέλεια. Ἡ κατάργηση δηλαδὴ αὐτὴ εἶναι συμπλήρωση καὶ πρόοδος πρὸς τὸ ἀνώτερο καὶ σπουδαιότερο.

3. Καὶ πρόσεχε σὲ παρακαλῶ τὴ σύνεση τοῦ Παύλου. Διότι δὲν εἶπε 'μέρος γνωρίζομε', ἀλλὰ «ἐκ μέρους γνω-

νώσκομεν», δηλῶν ὅτι τοῦ μέρους μέρος κατέχομεν. Τάχα ἐπιθυμεῖτε ἀκοῦσαι, καὶ πόσον μέρος κατέχομεν, καὶ πόσον ὑπολέλειπται, καὶ πότερον τὸ πλέον ἢ τὸ ἔλαττον κατέχομεν. Οὐκοῦν ἵνα μάθῃς ὅτι τὸ ἔλαττον κατέχεις, καὶ οὐχ ἁπλῶς τὸ ἔλαττον, ἀλλ', ὡς ἂν εἴποι τις, τὸ ἑκατοστὸν ἢ τὸ μυριοστόν, ἄκουσον τῶν ἑξῆς· μᾶλλον δὲ πρὶν ἢ τὴν ἀποστολικὴν ὑμῖν ἀναγνῶναι φωνήν, ὑπόδειγμα ἐρῶ δυνάμενον ὑμῖν παραστῆσαι, ὡς ἐξ ὑποδείγματος δυνατόν, πόσον ὑπολέλειπται, καὶ πόσον ἐστὶν ὃ κατέχομεν νῦν. Πόσον τοίνυν ἐστὶ τὸ μέσον τῆς μελλούσης ἡμῖν δοθήσεσθαι γνώσεως, καὶ τῆς παρούσης νῦν; Ὅσον ἀνδρὸς τελείου πρὸς παῖδα θηλάζοντα τὸ μέσον· τοσαύτη γὰρ τῆς μελλούσης γνώσεως πρὸς τὴν παροῦσαν ἡ ὑπεροχή. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, καὶ τοσοῦτον ἐκείνη ταύτης μείζων ἐστίν, αὐτὸς λεγέτω πάλιν ὁ Παῦλος. Εἰπὼν γάρ, «Ἐκ μέρους γινώσκομεν», καὶ βουλόμενος δεῖξαι ἐκ πόσου μέρους, καὶ ὅτι τὸ βραχύτατον νῦν κατέχομεν, ἐπήγαγεν· «Ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην, ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου», νηπίου δὲ ἔξει τὴν παροῦσαν γνῶσιν, ἀνδρὸς δὲ τελείου τὴν γνῶσιν τὴν μέλλουσαν παραβάλλων. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ὅτε ἤμην παῖς'· παῖς γὰρ καὶ ὁ δωδεκαέτης λέγεται, ἀλλ', «Ὅτε ἤμην νήπιος», τὸν ὑπομάζιον καὶ ἔτι γαλακτοτροφούμενον καὶ θηλάζοντα ἡμῖν ἐμφαίνων. Ὅτι γὰρ ἡ Γραφὴ τοῦτόν φησι νήπιον, ἄκουσον τοῦ ψαλμοῦ λέγοντος· «Κύριε, ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ· ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν· ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω τὸν αἶνον». Ὁρᾷς ὅτι τὸν νήπιον πανταχοῦ τὸν θηλάζοντα καλεῖ;

7α. Α' Κορ. 13, 11
8. Α' Κορ. 13, 11
9. Ψαλμ. 8, 2ἑ.

ρίζομε», γιὰ νὰ δείξει ὅτι κατέχομε ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος. Ἴσως ἐπιθυμεῖτε ν' ἀκούσετε καὶ πόσο μέρος κατέχομε, καὶ πόσο ὑπολείπεται νὰ γνωρίσομε, καὶ πιὸ ἀπὸ τὰ δύο συμβαίνει, τὸ περισσότερο κατέχομε, ἢ τὸ λιγότερο. Γιὰ νὰ μάθεις λοιπὸν ὅτι κατέχεις τὸ λιγότερο, καὶ ὄχι ἁπλῶς τὸ λιγότερο, ἀλλ' ὅπως θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κάποιος, τὸ ἑκατοστὸ ἢ τὸ μυριοστό, ἄκουσε τὴ συνέχεια τοῦ χωρίου· ἢ καλύτερα, προτοῦ σᾶς διαβάσω τὰ ἀποστολικὰ λόγια, θὰ σᾶς ἀναφέρω ἕνα παράδειγμα, ποὺ μπορεῖ νὰ σᾶς παρουσιάσει, ὅσο φυσικὰ εἶναι δυνατὸ νὰ συμβεῖ αὐτὸ μὲ παράδειγμα, πόσο μέρος τῆς γνώσεως μᾶς ὑπολείπεται ἀκόμη, καὶ πόσο εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κατέχομε τώρα. Πόση λοιπὸν εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς γνώσεως ποὺ πρόκειται νὰ μᾶς δοθεῖ καὶ τῆς γνώσεως ποὺ κατέχομε τώρα; Ὅση εἶναι ἡ διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν τέλειο ἄνδρα καὶ στὸ παιδὶ ποὺ θηλάζει· διότι τόση εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τῆς μελλοντικῆς ἀπὸ τὴν παροῦσα γνώση. Τὸ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθὲς καὶ ὅτι ἐκείνη εἶναι τόσο πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτὴ τὴ γνώση, ἂς μᾶς τὸ πεῖ καὶ πάλι ὁ Παῦλος. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος γνωρίζομε», καὶ θέλοντας νὰ δείξει ἀπὸ πόσο μέρος, καὶ ὅτι τώρα κατέχομε τὸ λιγότερο, πρόσθεσε· «Ὅταν ἤμουν νήπιο, μιλοῦσα σὰν νήπιο, σὰν νήπιο σκεφτόμουν, σὰν νήπιο συλλογιζόμουν, ὅταν ὅμως ἔγινα ἄνδρας κατάργησα τὶς συνήθειες τοῦ νηπίου»[8], παραβάλλοντας ἔτσι τὴν παροῦσα γνώση μὲ τὴ νηπιώδη κατάσταση, τὴ δὲ μέλλουσα γνώση μὲ τὴν κατάσταση τοῦ τέλειου ἄνδρα. Καὶ δὲν εἶπε, 'ὅταν ἤμουν παιδί', διότι παιδὶ λέγεται καὶ ὁ δωδεκαέτης, ἀλλ' «ὅταν ἤμουν νήπιο», παρουσιάζοντάς μας μὲ αὐτὸ τὸ βρέφος ποὺ βυζαίνει ἀκόμη καὶ τρέφεται μὲ μητρικὸ γάλα. Τὸ ὅτι βέβαια ἡ Γραφὴ αὐτὸ ὀνομάζει νήπιο, ἄκουσε τὸν ψαλμωδὸ ποὺ λέγει· «Κύριε, ὁ Κύριός μας, πόσο θαυμαστὸ εἶναι τὸ ὄνομά σου σ' ὅλη τὴ γῆ· διότι ὑψώθηκε ἡ μεγαλοπρέπειά σου πιὸ πάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανούς· ἀπὸ τὸ στόμα τῶν νηπίων καὶ ἐκείνων ποὺ θηλάζουν θὰ καταρτίσω ὕμνο»[9]. Βλέπεις ὅτι παντοῦ ὀνομάζει νήπιο ἐκεῖνο ποὺ θηλάζει;

Εἶτα τῷ πνεύματι προορῶν τῶν μελλόντων ἀνδρῶν τὴν ἀναισχυντίαν οὐχὶ τῷ ἑνὶ παραδείγματι τούτῳ μόνον ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ τοῦτο βέβαιον ἡμῖν ἐποίησε. Καθάπερ γὰρ ὁ Μωϋσῆς πρὸς Ἰουδαίους ἀποστελλόμενος τριῶν σημείων ἐλάμβανεν ἀπόδειξιν, ἵνα, ἐὰν ἀπιστήσωσι τῷ προτέρῳ, τῆς τοῦ δευτέρου φωνῆς ἀκούσωσι, ἂν δὲ καὶ ταύτης καταφρονήσωσι, τὸ τρίτον. αἰσχυνθέντες καταδέξωνται τὸν προφήτην, οὕτω καὶ οὗτος τρία τίθησιν ὑποδείγματα· ἓν μὲν τὸ τοῦ παιδίου, λέγων, «Ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐφρόνουν»· δεύτερον τὸ τοῦ ἐσόπτρου, καὶ τρίτον τὸ τοῦ αἰνίγματος. Εἰπὼν γάρ, «Ὅτε ἤμην νήπιος», ἐπήγαγε· «Βλέπομεν νῦν δι᾿ ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι». Ἰδοὺ γὰρ δεύτερον ὑπόδειγμα τῆς παρούσης ἀσθενείας, καὶ τοῦ ἀτελῆ τὴν γνῶσιν εἶναι· τρίτον πάλιν τὸ «Ἐν αἰνίγματι».

Καὶ γὰρ τὸ παιδίον ὁρᾷ μὲν πολλὰ καὶ ἀκούει καὶ φθέγγεται, τρανὸν δὲ οὐδὲν οὔτε ὁρᾷ, οὔτε ἀκούει, οὔτε φθέγγεται· καὶ φρονεῖ μέν, οὐδὲν δὲ διηρθρωμένον. Οὕτω καὶ ἐγὼ οἶδα μὲν πολλά, οὐκ ἐπίσταμαι δὲ αὐτῶν τὸν τρόπον. Ὅτι μὲν γὰρ πανταχοῦ ἔστιν ὁ Θεὸς οἶδα, καὶ ὅτι ὅλως ἔστι πανταχοῦ οἶδα, τὸ δὲ πῶς οὐκ οἶδα· ὅτι ἄναρχός ἐστι καὶ ἀγέννητος καὶ ἀΐδιος, τὸ δὲ πῶς οὐκ οἶδα· οὐ γὰρ δέχεται λογισμὸς εἰδέναι πῶς οἷόν τε οὐσίαν εἶναι, μήτε παρ᾿ ἑαυτῆς μήτε παρ᾿ ἑτέρου τὸ εἶναι ἔχουσαν. Οἶδα ὅτι ἐγέννησεν Υἱόν, τὸ δὲ πῶς ἀγνοῶ· οἶδα ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ, τὸ δὲ πῶς ἐξ αὐτοῦ οὐκ ἐπίσταμαι· βρώματα ἐσθίω, τὸ δὲ πῶς μερίζονται εἰς φλέγμα, εἰς αἷμα, εἰς χυμόν, εἰς χολήν, ἀγνοῶ. Ταῦτα ἅπερ βλέπομεν καθ᾿ ἑκάστην ἡμέραν ἐσθίοντες ἀγνοοῦμεν, καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ πολυπραγμονοῦμεν;

Στὴ συνέχεια προβλέποντας ὁ Παῦλος μὲ τὸ Πνεῦμα του τὴν ἀναίδεια τῶν μεταγενέστερων, δὲν ἀρκέσθηκε μόνο στὸ ἕνα αὐτὸ παράδειγμα, ἀλλὰ μᾶς ἐπιβεβαίωσε αὐτὸ μὲ δεύτερο καὶ τρίτο παράδειγμα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Μωυσῆς, ὅταν στελλόταν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ τὸ Θεό, ἔλαβε τὴ δύναμη ν' ἀποδείξει τὴν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ ἀποστολή του μὲ τρία θαύματα, ὥστε, ἐὰν ἀπιστήσουν στὸ πρῶτο, νὰ πεισθοῦν ἀκούοντας τὸ δεύτερο, καὶ ἂν περιφρονήσουν καὶ αὐτό, νὰ ντραποῦν ἀπὸ τὸ τρίτο καὶ νὰ δεχθοῦν τὸν προφήτη, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἀναφέρει τρία παραδείγματα· ἕνα εἶναι τοῦ παιδιοῦ, λέγοντας, «Ὅταν ἤμουν νήπιο, σὰν νήπιο σκεφτόμουν»· δεύτερο εἶναι τὸ παράδειγμα τοῦ καθρέφτη, καὶ τρίτο τὸ παράδειγμα τοῦ αἰνίγματος. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Ὅταν ἤμουν νήπιο», πρόσθεσε· «Τώρα βλέπομε σὰν μέσα ἀπὸ καθρέφτη καὶ αἰνιγματικά». Νὰ λοιπὸν τὸ δεύτερο παράδειγμα τῆς τωρινῆς ἀδυναμίας μας καὶ τοῦ ὅτι εἶναι ἀτελὴς ἡ γνώση μας, ἐνῶ τὸ τρίτο παράδειγμα δίνεται λέγοντας «Ὑπὸ μορφὴ αἰνίγματος».

Πράγματι τὸ παιδὶ βλέπει πολλά, ἀκούει καὶ ὁμιλεῖ, ἀλλὰ μὲ ἀπόλυτη σαφήνεια οὔτε βλέπει, οὔτε ἀκούει, οὔτε ὁμιλεῖ· καὶ σκέφτεται βέβαια, ὄχι ὅμως κατὰ τρόπο ἀπόλυτα λογικό. Ἔτσι καὶ ἐγώ, γνωρίζω βέβαια πολλά, ὅμως δὲν γνωρίζω τὸν τρόπο καὶ τὴν αἰτία αὐτῶν. Τὸ ὅτι δηλαδὴ ὑπάρχει παντοῦ ὁ Θεὸς τὸ γνωρίζω, καὶ ἐπίσης γνωρίζω ὅτι βρίσκεται ὁλόκληρος παντοῦ, ὅμως δὲν γνωρίζω μὲ ποιὸ τρόπο. Γνωρίζω ὅτι εἶναι ἄναρχος καὶ ἀγέννητος καὶ αἰώνιος, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω πῶς, διότι τὸ ἀνθρώπινο λογικὸ εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐννοήσει τὴ δυνατότητα ὑπάρξεως ὄντος ποὺ δὲν ἔλαβε τὴν ὕπαρξή του οὔτε ἀπὸ ἄλλο ὄν, οὔτε ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Γνωρίζω ὅτι γέννησε Υἱό, τὸ πῶς ὅμως τὸ ἀγνοῶ· γνωρίζω ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο ἐκπορεύεται ἀπ' αὐτόν, τὸ πῶς ὅμως ἐκπορεύεται ἀπ' αὐτὸν δὲν τὸ γνωρίζω· τρώγω φαγητά, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω πῶς μεταβάλλονται σὲ φλέγμα, σὲ αἷμα, σὲ χυμὸ καὶ σὲ χολή. Αὐτὰ ποὺ τὰ βλέπομε καθημερινὰ καὶ τὰ τρῶμε τὰ ἀγνοοῦμε, καὶ ἀσχολούμαστε μὲ ἐπιμονὴ μὲ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ;

4. Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ τὸ πᾶν ἀπειληφέναι τῆς γνώσεως λέγοντες, οἱ πρὸς τὸ βάραθρον τῆς ἀγνωσίας καταπεσόντες; Οἱ γὰρ κατὰ τὸ παρὸν λέγοντες ἀπειληφέναι τὸ πᾶν, εἰς τὸ μέλλον ἐρήμους ἑαυτοὺς τῆς παντελοῦς καθιστῶσι γνώσεως. Ἐγὼ μὲν γὰρ ὁ λέγων, ὅτι ἐκ μέρους γινώσκω, κἂν εἴπω, ὅτι καταργεῖται ἡ γνῶσις αὕτη, πρὸς τὸ βέλτιον καὶ τελειότερον ὁδεύω, καταργηθείσης τῆς μερικῆς καὶ γενομένης τελειοτέρας· ἐκεῖνος δὲ ὁ λέγων παντελῆ καὶ ὁλόκληρον καὶ τελείαν ἔχειν τὴν γνῶσιν, εἶτα ὁμολογῶν αὐτὴν καταργεῖσθαι ἐν τῷ μέλλοντι, ἔρημον ἑαυτὸν ἀποφαίνει τῆς γνώσεως, ταύτης μὲν καταργουμένης, ἑτέρας δὲ τελειοτέρας οὐκ ἐπεισαγομένης· εἴπερ αὕτη ἐστὶ κατ' αὐτοὺς ἡ τελεία. Ὁρᾶτε πῶς φιλονεικοῦντες ἐνταῦθα τὸ πᾶν ἔχειν, οὔτε τὸ ἐνταῦθα ἔχουσι, καὶ ἐκεῖ τοῦ παντὸς ἑαυτοὺς ἐκβάλλουσι; Τοσοῦτόν ἐστι κακὸν τὸ μὴ μένειν εἴσω τῶν ὅρων ὧν ἐξ ἀρχῆς ἔταξεν ἡμῖν ὁ Θεός. Οὕτω καὶ ὁ Ἀδὰμ ἐλπίδι πλείονος τιμῆς καὶ τῆς οὔσης ἐξέπεσεν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν φιλαργύρων γίνεται· πολλοὶ πολλάκις μειζόνων ἐπιθυμοῦντες καὶ τὰ παρόντα ἀπώλεσαν· οὕτω καὶ οὗτοι προσδοκῶντες ἐνταῦθα τὸ πᾶν ἔχειν, καὶ τοῦ μέρους ἐξέπεσον.

Διὸ παραινῶ φεύγειν αὐτῶν τὴν μανίαν· μανίας γὰρ ἐσχάτης φιλονεικεῖν εἰδέναι τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ὁ Θεός. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι μανίας ἐσχάτης τοῦτο, ἀπὸ τῶν προφητῶν ὑμῖν τοῦτο ποιήσω φανερόν· οἱ γὰρ προφῆται οὐ μόνον τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ἀγνοοῦντες φαίνονται, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς σοφίας αὐτοῦ πόση τίς ἐστιν ἀποροῦσι· καίτοι γε οὐχ ἡ οὐσία ἀπὸ τῆς σοφίας, ἀλλ' ἡ σοφία ἐκ τῆς οὐσίας. Ὅταν δὲ μηδὲ ταύτην δύνωνται καταλαμβάνειν οἱ προφῆται μετ' ἀκριβείας, πόσης ἂν εἴη μανίας τὸ τὴν οὐσίαν αὐτὴν νομίζειν δύνασθαι τοῖς οἰκείοις ὑποβάλλειν λογισμοῖς; Ἀκούσωμεν τοίνυν τί φησιν ὁ προφήτης περὶ αὐ-

4. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι κατέχουν ὁλόκληρη τὴ γνώση, ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν πέσει πραγματικὰ στὸ βάραθρο τῆς ἀγνωσίας; Διότι ἐκεῖνοι ποὺ λέγουν ὅτι ἔχουν ἀποκτήσει ὅλη τὴ γνώση στὴν παροῦσα ζωή, θὰ στερηθοῦν αὐτὴν στὸ μέλλον. Ἐγὼ λοιπὸν ποὺ λέγω, ὅτι ἔχω περιωρισμένη γνώση, λέγοντας ὅτι καταργεῖται αὐτὴ ἡ γνώση, προχωρῶ πρὸς τὸ καλύτερο καὶ τελειότερο, ἀφοῦ θὰ καταργηθεῖ ἡ μερικὴ γνώση καὶ θὰ γίνει τελειότερη. Ἐκεῖνος ποὺ λέγει ὅτι κατέχει πλήρη, ὁλόκληρη καὶ τέλεια τὴ γνώση καὶ στὴ συνέχεια ὁμολογεῖ ὅτι ἡ γνώση αὐτὴ θὰ καταργηθεῖ στὸ μέλλον, παρουσιάζει τὸν ἑαυτό του γυμνὸ ἀπὸ τὴ γνώση, ἀφοῦ αὐτὴ καταργεῖται, δὲν προστίθεται δὲ ἄλλη τελειότερη, ἐφόσον αὐτὴ εἶναι κατὰ τὴ γνώμη αὐτῶν τέλεια. Βλέπετε πῶς, ἰσχυριζόμενοι ὅτι κατέχουν στὴν ἐδῶ ζωὴ ὅλη τὴ γνώση, οὔτε τὴν ἐδῶ γνώση ἔχουν, ἀλλὰ καὶ ἀπομακρύνουν τὸν ἑαυτό τους ἀπὸ τὴ μελλοντικὴ γνώση; Τόσο μεγάλο κακὸ εἶναι τὸ νὰ μὴ μένομε μέσα στὰ ὅρια ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μᾶς τοποθέτησε ὁ Θεός. Ἔτσι καὶ ὁ Ἀδάμ, ἐλπίζοντας νὰ ἐπιτύχει μεγαλύτερη τιμή, ἔχασε καὶ ἐκείνη ποὺ εἶχε. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς φιλάργυρους· πολλοὶ πολλὲς φορές, ἐπειδὴ ἐπιθύμησαν περισσότερα, ἔχασαν καὶ ἐκεῖνα ποὺ εἶχαν. Ἔτσι καὶ αὐτοί, περιμένοντας ν' ἀποκτήσουν ἐδῶ ὁλόκληρη τὴ γνώση, ἔχασαν καὶ τὴ μερική.

Γι' αὐτὸ σᾶς συμβουλεύω ν' ἀποφεύγετε τὴ μανία αὐτῶν· διότι εἶναι γνώρισμα τῆς πιὸ χειρότερης μορφῆς μανίας τὸ νὰ ἰσχυρίζονται ὅτι ἔχουν τέλεια γνώση τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι αὐτὸ εἶναι δεῖγμα τῆς πιὸ χειρότερης μορφῆς μανίας, θὰ σᾶς τὸ κάνω φανερὸ αὐτὸ ἀπὸ τοὺς προφῆτες· διότι οἱ προφῆτες φαίνονται ὄχι μόνο ν' ἀγνοοῦν ποιὰ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ βρίσκονται σὲ ἀπορία ἀκόμη καὶ γιὰ τὸ πόση εἶναι ἡ σοφία του· ἂν καὶ βέβαια δὲν προέρχεται ἡ οὐσία ἀπὸ τὴ σοφία, ἀλλ' ἡ σοφία ἀπὸ τὴν οὐσία. Ὅταν λοιπὸν οὔτε οἱ προφῆτες μποροῦν νὰ κατανοήσουν αὐτὴν μὲ ἀκρίβεια, πόσης μανίας δεῖγμα θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ τὸ νὰ νομίζουν αὐτοὶ ὅτι μποροῦν νὰ ἐξετάζουν καὶ νὰ ἐρευνοῦν μὲ τὸ λογικό τους τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ; Ἂς ἀκούσομε

τῆς· «Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ». Μᾶλλον δὲ ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγάγωμεν· «Ἐξομολογήσομαί σοι, ὅτι φοβερῶς ἐθαυμαστώθης». Τί ἔστι «Φοβερῶς»; Πολλὰ θαυμάζομεν νῦν, ἀλλ' οὐ μετὰ φόβου, οἷον κιόνων κάλλη, τύπων ζωγραφίας, ἄνθη σωμάτων· θαυμάζομεν πάλιν τῆς θαλάσσης τὸ μέγεθος, καὶ τὸν ἄπειρον βυθόν, ἀλλὰ μετὰ φόβου, ὅταν πρὸς τὸ βάθος κατακύψωμεν. Οὕτω τοίνυν καὶ ὁ προφήτης πρὸς τὸ ἄπειρον καὶ ἀχανὲς πέλαγος τῆς τοῦ Θεοῦ κατακύψας σοφίας, καὶ ἰλιγγιάσας, μετὰ φόβου πολλοῦ θαυμάσας ἀνεχώρησε βοῶν καὶ λέγων· «Ἐξομολογήσομαί σοι ὅτι φοβερῶς ἐθαυμαστώθης· θαυμάσια τὰ ἔργα σου»· καὶ πάλιν, «Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν».

5. Ὅρα εὐγνωμοσύνην οἰκέτου· εὐχαριστῶ σοι, φησί, διὰ τοῦτο, ὅτι ἀκατάληπτον ἔχω Δεσπότην· οὐ περὶ οὐσίας ἐνταῦθα λέγων (ἐκεῖνο μὲν γὰρ ὡς ὡμολογημένον ἀκατάληπτον εἶναι παρῆκε)· περὶ δὲ τοῦ πανταχοῦ παρεῖναι τὸν Θεὸν ταῦτα φησί, δεικνὺς ὅτι οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο οἶδε, πῶς πανταχοῦ πάρεστιν. Ὅτι γὰρ περὶ τούτου φησίν, ἄκουε τῶν ἑξῆς· «Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ᾅδην, πάρει». Εἶδες πῶς πανταχοῦ πάρεστιν; Ἀλλ' ὁ προφήτης οὐκ οἶδεν, ἀλλ' ἰλιγγιᾷ καὶ ἀπορεῖ καὶ φοβεῖται μόνον εἰς νοῦν αὐτὸ λαβών.

Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας τοὺς τοσοῦτον ἀπέχοντας τῆς ἐκείνου χάριτος αὐτὴν τοῦ Θεοῦ πολυπραγμονεῖν τὴν οὐσίαν; Καίτοι οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης ὁ λέγων, «Τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι», ἀλλ' ὅμως τὰ ἄδηλα καὶ

------

10. Ψαλμ. 138, 14
10α. Ὁ φόβος, δηλαδὴ ἡ εὐλάβεια καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸ Θεό.
11. Ψαλμ. 138, 14· 6
12. Ψαλμ. 138, 8.

λοιπὸν τί λέγει ὁ προφήτης γι' αὐτήν· «Ἡ γνώση σου ἔγινε πολὺ θαυμαστὴ γιὰ μένα». Καλύτερα ὅμως ἂς ἐξετάσομε τὸ θέμα ἀπὸ τὴν ἀρχή· «Θὰ σὲ δοξολογήσω, διότι δείχθηκες θαυμαστὸς ἀφάνταστα σὲ σημεῖο ποὺ νὰ προκαλεῖς κατάπληξη καὶ φόβο»[10]. Τί σημαίνει «Φοβερῶς»[10α]; Πολλὰ πράγματα θαυμάζομε στὴ ζωή μας, χωρὶς ὅμως νὰ αἰσθανόμαστε φόβο, ὅπως τὸ κάλλος τῶν κιόνων, τοὺς ζωγραφικοὺς πίνακες, τὴν ὡραιότητα τῶν σωμάτων. Ἐπίσης θαυμάζομε τὸ μέγεθος τῆς θάλασσας καὶ τὸν ἄπειρο βυθό της, ἀλλὰ μὲ φόβο ποὺ δημιουργεῖται καθὼς κοιτάζομε τὸ βάθος του. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ προφήτης, ἀφοῦ κοίταξε πρὸς τὸ ἄπειρο καὶ ἀχανὲς πέλαγος τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, κυριεύθηκε ἀπὸ ἴλιγγο, καὶ αἰσθάνθηκε θαυμασμὸ ἀνάμικτο ἀπὸ πολὺ φόβο, ἀπομακρύνθηκε βροντοφωνάζοντας καὶ λέγοντας· «Θὰ σὲ ἐξυμνήσω γιὰ τὰ ὑπέροχα, τὰ φοβερὰ καὶ θαυμαστὰ ἔργα σου· διότι εἶναι πραγματικὰ πολὺ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου»· καὶ πάλι· «Ἡ γνώση σου εἶναι ἄξια μεγάλου θαυμασμοῦ ἐκ μέρους μου, εἶναι ὑπερβολικὰ ἰσχυρὴ καὶ δὲν μπορῶ νὰ τὴν συλλάβω μὲ τὴ σκέψη μου»[11].

5. Πρόσεχε εὐγνωμοσύνη δούλου. Σ' εὐχαριστῶ, λέγει, γι' αὐτό, γιὰ τὸ ὅτι ἔχω ἀκατανόητο Κύριο. Ἐδῶ δὲν ὁμιλεῖ γιὰ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ (διότι αὐτὸ τὸ παρέλειψε σὰν κάτι τὸ ἀναμφισβήτητα ἀκατανόητο), ἀλλὰ τὰ λέγει γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ παντοῦ, γιὰ νὰ δείξει ὅτι οὔτε αὐτὸ τὸ γνωρίζει, τὸ πῶς δηλαδὴ βρίσκεται παντοῦ. Τὸ ὅτι τὸ λέγει γι' αὐτό, ἄκουσε τὴ συνέχεια· «Ἐὰν ἀνεβῶ στὸν οὐρανό, σὺ βρίσκεσαι ἐκεῖ, ἐὰν κατεβῶ στὸν ᾅδη, βρίσκεσαι καὶ ἐκεῖ»[12]. Εἶδες πῶς βρίσκεται παντοῦ; Ὁ προφήτης ὅμως δὲν τὸ γνωρίζει, ἀλλά, καὶ μόνο ποὺ τὸ φέρει στὴ σκέψη του, κυριεύεται ἀπὸ ἴλιγγο, ἀπορία καὶ φόβο.

Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι δεῖγμα τῆς πιὸ χειρότερης μορφῆς παραφροσύνης τὸ νὰ ἐρευνοῦν τὴν ἴδια τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνοι ποὺ ἀπέχουν τόσο πολὺ ἀπὸ τὸν προφήτη ποὺ ἔχει τόσο πλούσια τὴ θεία χάρη; Ἂν καὶ βέβαια αὐτὸς εἶναι ὁ προφήτης ἐκεῖνος ποὺ λέγει, «Τὰ ἄγνωστα καὶ τὰ ἀπόκρυφα τῆς σοφίας σου μοῦ τὰ φανέ-

τὰ κρύφια τῆς σοφίας αὐτοῦ μαθών, περὶ αὐτῆς φησὶ ταύτης, ὅτι ἄπειρός ἐστι καὶ ἀκατάληπτος. «Μέγας γὰρ ὁ Κύριος», φησί, «καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός», τουτέστιν, οὐκ ἔστι κατάληψις. Τί λέγεις; ἡ σοφία ἀκατάληπτος τῷ προφήτῃ, καὶ ἡ οὐσία ἡμῖν καταληπτή; ἆρα οὐ φανερὰ αὕτη ἡ μανία; Ἡ μεγαλωσύνη αὐτοῦ οὐκ ἔχει πέρας, καὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ περιγράφεις;

Ταῦτα καὶ ὁ Ἡσαΐας φιλοσοφῶν ἔλεγε· «Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;». Οὐκ εἶπε, ʽτίς διηγεῖταιʼ, ἀλλά, «Τίς διηγήσεται», καὶ τὸ μέλλον ἀπέκλεισε. Καὶ ὁ μὲν Δαυίδ φησιν, «Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ», ὁ δὲ Ἡσαΐας οὐκ ἀφʼ ἑαυτοῦ μόνον φησίν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πάσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀποκεκλεῖσθαι τὴν διήγησιν ταύτην.

Ἀλλʼ ἴδωμεν, μήποτε ὁ Παῦλος οἶδεν, ἅτε δὴ μείζονος ἀπολελαυκὼς χάριτος· αὐτὸς μὲν οὖν ἐστιν ὁ λέγων, «Ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν». Καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ οὐ περὶ οὐσίας, ἀλλὰ περὶ σοφίας καὶ αὐτὸς διαλεγόμενος τῆς ἐν τῇ προνοίᾳ φαινομένης, οὐ τῆς καθόλου λέγω, καθʼ ἣν ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων καὶ τῶν ἄνω προνοεῖ δυνάμεων, ἀλλʼ ἐκεῖνο τῆς προνοίας τὸ μέρος ἐξετάζων, καθʼ ὃ προνοεῖ τῶν ἐν τῇ γῇ ἀνθρώπων, καὶ ταύτης αὐτῆς πάλιν μέρος. Οὐδὲ γὰρ αὐτὴν ὅλην ἐξετάζει, καθʼ ἣν ἀνατέλλει τὸν ἥλιον, καθʼ ἣν ψυχὰς ἐμπνεῖ, καθʼ ἣν σώματα διαπλάττει, καθʼ ἣν τρέφει τοὺς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους, καθʼ ἣν συγκρατεῖ τὸν κόσμον, καθʼ ἣν τὰς ἐτησίους δίδωσι τροφάς· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀφείς, καὶ μικρόν τι μέρος ἐξετάσας τῆς προνοίας αὐτοῦ, καθʼ ὃ τοὺς μὲν Ἰου-

---

13. Ψαλμ. 50, 8
14. Ψαλμ. 144, 3
15. Ἡσ. 53, 8
16. Ψαλμ. 138, 14

ρωσες»[13], ἀλλ' ὅμως, ἀφοῦ γνώρισε τὰ ἄγνωστα καὶ τὰ ἀπόκρυφα τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτὴν τὴν ἴδια πάλι τὴ σοφία αὐτοῦ λέγει, ὅτι εἶναι ἄπειρη καὶ ἀκατάληπτη. Διότι λέγει· «Μεγάλος εἶναι ὁ Κύριος καὶ μεγάλη ἡ δύναμη αὐτοῦ, ἡ δὲ σοφία αὐτοῦ δὲν μπορεῖ νὰ μετρηθεῖ»[14], δηλαδὴ δὲν εἶναι κατανοητὴ ἀπὸ μᾶς. Τί λές; ἡ σοφία εἶναι ἀκατανόητη στὸν προφήτη, καὶ εἶναι κατανοητὴ σὲ μᾶς ἡ οὐσία αὐτοῦ; δὲν εἶναι αὐτὴ ἀναμφισβήτητα φοβερὴ μανία; Ἡ μεγαλωσύνη του δὲν ἔχει τέλος καὶ σὺ περιγράφεις τὴν οὐσία του;

Αὐτὰ ἐρευνώντας μὲ προσοχὴ καὶ ὁ Ἠσαΐας ἔλεγε· «Τὴ γενεὰ αὐτοῦ ποιὸς θὰ τὴ διηγηθεῖ;[15]. Δὲν εἶπε, 'ποιὸς τὴ διηγεῖται', ἀλλὰ «ποιὸς θὰ τὴ διηγηθεῖ», γιὰ ν' ἀποκλείσει ἔτσι καὶ τὸ μέλλον. Καὶ ὁ Δαυὶδ βέβαια ἔλεγε· «Ἡ γνώση σου εἶναι πολὺ θαυμαστὴ γιὰ μένα»[16], ἐνῶ ὁ Ἠσαΐας λέγει ὄχι μόνο ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὁλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀποκλείεται ἡ περιγραφὴ αὐτῆς.

Ἀλλ' ἂς δοῦμε μήπως γνωρίζει τὸ Θεὸ ὁ Παῦλος, ποὺ ἀξιώθηκε νὰ λάβει μεγαλύτερη χάρη. Διότι αὐτὸς εἶναι ποὺ λέγει, «Ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος γνωρίζομε, καὶ ἕνα μέρος ἀπ' αὐτὸ προφητεύομε». Καὶ ὄχι μόνο ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἀλλοῦ ὁμιλεῖ ὄχι μόνο γιὰ τὴν οὐσία, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ σοφία, ὅπως αὐτὴ ἐκδηλώνεται στὴν πρόνοια, ὄχι βέβαια τὴν καθολικὴ πρόνοια, ποὺ ἐπεκτείνεται καὶ στοὺς ἀγγέλους, καὶ στοὺς ἀρχαγγέλους καὶ στὶς οὐράνιες δυνάμεις, ἀλλ' ἐξετάζει μόνο τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς, καὶ πάλι ἀπ' αὐτὴν ἕνα μέρος ἐξετάζει. Διότι οὔτε αὐτὴν ἐξετάζει ὅλην, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἀνατέλλει τὸν ἥλιο, ἐμφυσᾶ τὶς ψυχές, διαπλάθει τὰ σώματα, συγκρατεῖ τὴν κτίση, χορηγεῖ κάθε χρόνο τὶς τροφές, ἀλλ', ἀφοῦ ὅλα αὐτὰ τὰ ἄφησε κατὰ μέρος, καὶ ἐξέτασε ἕνα μικρὸ μόνο μέρος τῆς πρόνοιας αὐτοῦ, ἐκεῖνο δηλαδὴ ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἀποβολὴ τῶν Ἰουδαίων ἀπὸ τὴ σωτηρία καὶ τὴν εἴσοδο σ' αὐτὴν τῶν Ἐθνικῶν, καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ μικρὸ μέρος ἀφοῦ

δαίους ἐξέβαλε, τοὺς δὲ ἐξ ἐθνῶν εἰσεδέξατο, καὶ πρὸς αὐτὸ τοῦτο τὸ μικρὸν μέρος, ὥσπερ πρὸς πέλαγος ἄπειρον ἰλιγγιάσας, καὶ βάθος ἰδὼν ἀχανές, ἀπεπήδησεν εὐθέως, καὶ μέγα ἀνεβόησεν εἰπών· «Ὢ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ». Οὐκ εἶπεν 'ἀκατάληπτα', ἀλλ' «Ἀνεξερεύνητα». Εἰ δὲ ἐρευνηθῆναι οὐ δύναται, πολλῷ μᾶλλον καταληφθῆναι ἀδύνατον.

«Καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ». Αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἀνεξιχνίαστοι καὶ αὐτὸς καταληπτός, εἰπέ μοι; Καὶ τί λέγω περὶ τῶν ὁδῶν; τὰ ἔπαθλα τὰ ἀποκείμενα ἡμῖν ἀκατάληπτα· «Ὀφθαλμὸς γὰρ αὐτὰ οὐκ εἶδεν, οὐδὲ οὖς ἤκουσεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν». Ἀλλὰ καὶ ἡ δωρεὰ αὐτοῦ ἀνεκδιήγητος· «Χάρις γὰρ τῷ Θεῷ», φησίν, «ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ», καὶ «Ἡ εἰρήνη αὐτοῦ ὑπερέχει πάντα νοῦν».

Τί λέγεις; τὰ κρίματα αὐτοῦ ἀνεξερεύνητα, αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἀνεξιχνίαστοι, ἡ εἰρήνη ὑπερέχει πάντα νοῦν, ἡ δωρεὰ ἀνεκδιήγητος, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν οὐκ ἀνέβη ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου, ἡ μεγαλωσύνη πέρας οὐκ ἔχει, ἡ σύνεσις ἀριθμὸν οὐκ ἔχει, πάντα ἀκατάληπτα, καὶ αὐτὸς μόνος καταληπτός; Καὶ ποίαν οὐκ ἂν ἔχοι τοῦτο μανίας ὑπερβολήν; Κάτεχε τὸν αἱρετικόν· μὴ ἀφῇς ἀναχωρῆσαι· εἰπέ, τί φησιν ὁ Παῦλος; «Ἐκ μέρους γινώσκομεν». Οὐ περὶ τῆς οὐσίας τοῦτο λέγει, φησίν, ἀλλὰ περὶ τῶν οἰκονομιῶν ἦν ὁ λόγος, ἐκ πλείονος ἡμῖν περιουσίας καὶ οὕτω τὰ νικητήρια· εἰ γὰρ αἱ οἰκονομίαι ἀκατάληπτοι, πολλῷ μᾶλλον αὐτός. Ὅτι δὲ ἐνταῦθα οὐ περὶ τῶν οἰκονομιῶν φησιν, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἄκουσον τῶν ἑξῆς· εἰπὼν γάρ, «Ἐκ

------

17. Ρωμ. 11, 33 — 18. Α΄ Κορ. 2, 9

19. Β΄ Κορ. 9, 15 — 20. Φιλ. 4, 7

21. Ὁ Χρυσόστομος διακρίνει τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν οὐσία αὐτοῦ ὀνομάζοντας αὐτὲς οἰκονομίες. Ἡ οὐσία εἶναι ἀκατάληπτη, οἱ ἐνέργειες ὅμως μποροῦν νὰ κατανοηθοῦν.

εἶδε, σὰν κατὰ κάποιο τρόπο νὰ ἔσκυψε σὲ ἄπειρο πέλαγος καὶ εἶδε τὸ ἀχανὲς βάθος, κυριεύθηκε ἀπὸ ἴλιγγο, ὑποχώρησε καὶ κραύγασε δυνατὰ λέγοντας· «Πώ, πὼ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· πόσο ἀνεξερεύνητες εἶναι οἱ κρίσεις σου!»[17]. Δὲν εἶπε 'ἀκατανόητες', ἀλλὰ «Ἀνεξερεύνητες». Ἐὰν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐξερευνηθοῦν, πολὺ περισσότερο δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ κατανοηθοῦν.

«Καὶ ἀνεξιχνίαστοι οἱ δρόμοι αὐτοῦ». Πές μου, οἱ δρόμοι αὐτοῦ εἶναι ἀνεξιχνίαστοι, καὶ αὐτὸς εἶναι κατανοητός; Καὶ γιατί λέγω γιὰ τοὺς δρόμους του; ἀκόμη καὶ τὰ βραβεῖα ποὺ ἐπιφυλάσσονται γιὰ μᾶς εἶναι ἀκατανόητα· διότι λέγει· «Μάτι ἀνθρώπου δὲν εἶδε αὐτά, οὔτε αὐτὶ τὰ ἄκουσε, οὔτε σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου ἀνέβηκαν τὰ ὅσα ἑτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν αὐτόν»[18]. Ἀλλὰ καὶ οἱ δωρεὲς αὐτοῦ εἶναι ἀπερίγραπτες· διότι λέγει· «Ἂς εὐχαριστήσομε τὸ Θεὸ γιὰ τὴν ἀπερίγραπτη δωρεά του»[19], καί, «Ἡ εἰρήνη αὐτοῦ ξεπερνᾶ κάθε νοῦ»[20].

Τί λές; Οἱ βουλές του εἶναι ἀνεξερεύνητες, οἱ δρόμοι του εἶναι ἀνεξιχνίαστοι, ἡ εἰρήνη του ξεπερνᾶ τὴν ἀνθρώπινη ἀντίληψη, ἡ δωρεά του εἶναι ἀπερίγραπτη, τὰ βραβεῖα ποὺ ἑτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν οὔτε κἂν τὰ σκέφθηκε ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ μεγαλωσύνη του δὲν ἔχει ὅρια, ἡ σύνεσή του δὲν μετρεῖται, ὅλα εἶναι ἀκατανόητα, καὶ μόνο αὐτὸς εἶναι κατανοητός; Καὶ ποιὸ εἶδος ὑπερβολικῆς μανίας δὲν δείχνει αὐτό; Κράτησε τὸν αἱρετικό· μὴ τὸν ἀφήνεις νὰ φύγει. Πές του, τί λέγει ὁ Παῦλος; «Ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος γνωρίζομε». Δὲν τὸ λέγει αὐτό, λέγει, γιὰ τὴν οὐσία αὐτοῦ, ἀλλὰ γιὰ τὶς ἐνέργειές του[21]. Καὶ βέβαια ἐὰν ὁ λόγος ἦταν μόνο γιὰ τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔτσι πάλι ἡ νίκη μας θὰ ἦταν κατὰ πολὺ μεγαλύτερη· διότι, ἐὰν οἱ ἐνέργειες αὐτοῦ εἶναι ἀκατανόητες, πολὺ περισσότερο εἶναι αὐτός. Τὸ ὅτι ὅμως ἐδῶ δὲν ὁμιλεῖ γιὰ τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἴδιο τὸ Θεό, ἄκουσε τὴ συνέχεια· διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος γνωρίζομε, καὶ ἕνα μέρος ἀπ'

μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν», ἐπήγαγεν· «Ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην». Ὑπὸ τίνος οὖν ἐπεγνώσθη, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἢ ὑπὸ τῶν οἰκονομιῶν; Ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δηλονότι· τοῦτον οὖν καὶ ἐκ μέρους γινώσκει.

«Ἐκ μέρους» δὲ εἶπεν, οὐχ ὅτι τὸ μὲν αὐτοῦ τῆς οὐσίας γινώσκει, τὸ δὲ ἀγνοεῖ (ἁπλοῦς γὰρ ὁ Θεός), ἀλλ' ἐπειδὴ ὅτι μὲν ἔστι Θεὸς οἶδε, τὸ δέ, τί τὴν οὐσίαν ἐστίν, ἀγνοεῖ· ὅτι μὲν σοφός ἐστιν ἐπίσταται, τὸ δέ, πόσον ἐστὶ σοφός, ἀγνοεῖ· ὅτι μέν ἐστι μέγας οὐκ ἀγνοεῖ, τὸ δὲ πόσον, ἢ τίς ἡ μεγαλωσύνη αὐτοῦ, τοῦτο οὐκ οἶδεν· ὅτι πανταχοῦ πάρεστιν ἐπίσταται, τὸ δὲ πῶς οὐκ ἐπίσταται· ὅτι προνοεῖ καὶ συνέχει τὰ πάντα καὶ συγκρατεῖ μετ' ἀκριβείας, οὐκ ἀγνοεῖ, τὸν δὲ τρόπον καθ' ὃν ταῦτα ποιεῖ ἀγνοεῖ. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν».

6. Ἀλλὰ γάρ, εἰ δοκεῖ, τὸν Παῦλον ἀφέντες καὶ τοὺς προφήτας, ἀνέλθωμεν εἰς τοὺς οὐρανούς, μή ποτε ἐκεῖ τινές εἰσιν εἰδότες, τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ὁ Θεός. Μάλιστα μὲν γάρ, κἂν εὑρεθῶσιν εἰδότες, οὐδὲν κοινὸν πρὸς ἡμᾶς· πολὺ γὰρ τὸ μέσον ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων· πλὴν ἀλλ' ἵνα ἐκ περιουσίας μάθῃς, ὅτι οὐδὲ ἐκεῖ τις οἶδε κτιστὴ δύναμις τοῦτο, ἀκούσωμεν τῶν ἀγγέλων. Τί οὖν; περὶ τῆς οὐσίας ταύτης ἐκεῖ διαλέγονται, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ζητοῦσιν; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ τί· Δοξάζουσι, προσκυνοῦσι, τὰς ἐπινικίους καὶ μυστικὰς ᾠδὰς διηνεκῶς ἀναπέμπουσι μετὰ πολλῆς τῆς φρίκης· καὶ οἱ μὲν λέγουσι, «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ», τὰ δὲ Σεραφὶμ «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος», καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποστρέφουσιν, οὐδὲ τὴν συγκατάβασιν ἐνεγκεῖν δυνάμενα τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ

---

22. Λουκᾶ 2, 12
23. Ἡσ. 6, 3

αὐτὸ προφητεύομε», πρόσθεσε· «Τώρα γνωρίζομε ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος, τότε ὅμως θὰ τὸν γνωρίσομε ὅπως γνωρίζει αὐτὸς ἐμένα». Ἀπὸ ποιὸν γνωρίζεται ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ τὸ Θεὸ ἢ ἀπὸ τὶς ἐνέργειές του; Εἶναι φανερὸ ὅτι γνωρίζεται ἀπὸ τὸ Θεό. Ἄρα αὐτὸν γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος ὡς πρὸς ἕνα μέρος.

Εἶπε «Ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος», ὄχι διότι μέρος μὲν τῆς οὐσίας του τὸ γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος, ἐνῶ μέρος αὐτῆς τὸ ἀγνοεῖ (διότι ὁ Θεὸς εἶναι ἁπλός), ἀλλ' ἐπειδὴ γνωρίζει μὲν ὅτι ὑπάρχει Θεός, ἀγνοεῖ ὅμως ποιὰ εἶναι ἡ οὐσία του· γνωρίζει ὅτι εἶναι σοφός, ἀγνοεῖ ὅμως τὸ πόσο σοφὸς εἶναι· γνωρίζει ὅτι εἶναι μεγάλος, τὸ πόσο μεγάλος ὅμως εἶναι ἢ ποιὰ εἶναι ἡ μεγαλωσύνη του, αὐτὸ δὲν τὸ γνωρίζει. Γνωρίζει ὅτι βρίσκεται παντοῦ, δὲν γνωρίζει ὅμως τὸ πῶς· γνωρίζει ὅτι προνοεῖ γιὰ τὸν κόσμο, κυβερνᾶ καὶ συγκρατεῖ τὰ πάντα μὲ ἀκρίβεια, ἀγνοεῖ ὅμως τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο κάμνει αὐτά. Γι' αὐτὸ ἔλεγε ὁ Παῦλος· «Ἕνα μέρος γνωρίζομε καὶ ἕνα μέρος προφητεύομε».

6. Ἀλλ' ὅμως, ἐὰν νομίζετε, ἀφοῦ ἀφήσομε τὸν Παῦλο καὶ τοὺς προφῆτες, ἂς ἀνεβοῦμε στοὺς οὐρανούς, μὴ τυχὸν βροῦμε ἐκεῖ ὄντα ποὺ νὰ γνωρίζουν ποιὰ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ὁπωσδήποτε βέβαια καὶ ἂν ἀκόμα βρεθοῦν, αὐτὸ δὲν ἔχει καὶ μεγάλη σημασία γιὰ μᾶς, διότι ὑπάρχει μεγάλη ἀπόσταση μεταξὺ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων. Πλὴν ὅμως, γιὰ νὰ βεβαιωθεῖς μὲ τὸ παραπάνω, ὅτι οὔτε ἐκεῖ ὑπάρχει καμιὰ κτιστὴ δύναμη ποὺ γνωρίζει τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἂς ἀκούσομε τοὺς ἀγγέλους. Τί λοιπόν; Μήπως ἐκεῖ συζητοῦν αὐτοὶ ἀναμεταξύ τους γιὰ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ; Καθόλου· ἀλλὰ τί κάνουν; Δοξολογοῦν αὐτόν, τὸν προσκυνοῦν, ἀναπέμπουν ἀδιάκοπα τὶς ἐπινίκειες μυστικὲς ᾠδὲς μὲ μεγάλη φρίκη, καὶ ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς λένε, «Δόξα στὸν Ὕψιστο Θεό»[22], ἐνῶ τὰ Σεραφὶμ λένε, «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος»[23], καὶ ἀποστρέφουν τὰ πρόσωπά τους ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ τὸν ἀντικρύσουν παρ' ὅλη τὴ συγκατάβασή του, καὶ τέλος τὰ Χερου-

Χερουβίμ, «Εὐλογημένη ἡ δόξα αὐτοῦ ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ»· οὐχ ὅτι τόπος περὶ Θεόν, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ὡς ἂν εἴποιμεν ἀνθρωπίνως φθεγγόμενοι, ὅπουπερ ἄν ἐστιν, ἢ ὅπως ἄν ἐστιν· εἰ δὴ καὶ τοῦτο ἀσφαλὲς ἐπὶ Θεοῦ εἰπεῖν· ἀνθρωπίνην γὰρ ἔχομεν γλῶτταν. Εἶδες πόσος ἄνω φόβος, πόση κάτω καταφρόνησις; Ἐκεῖνοι δοξάζουσιν, οὗτοι περιεργάζονται· εὐφημοῦσιν ἐκεῖνοι, πολυπραγμονοῦσιν οὗτοι· ἐκεῖνοι τὰς ὄψεις ἀποκρύπτουσιν, οὗτοι φιλονεικοῦσιν ἐνατενίζειν ἀναισχύντως εἰς τὴν ἀνεκδιήγητον δόξαν. Τίς οὐκ ἂν στενάξειε, τίς οὐκ ἂν θρηνήσειεν αὐτοὺς τῆς παραπληξίας καὶ τῆς ἐσχάτης ταύτης ἀνοίας;

7. Ἐβουλόμην μὲν οὖν μακροτέρῳ προαγαγεῖν τὸν λόγον, ἀλλ' ἐπειδὴ νῦν πρῶτον εἰς ταῦτα κατέβην τὰ παλαίσματα, λυσιτελὲς ὑμῖν εἶναι νομίζω ἀρκεσθῆναι τέως τοῖς εἰρημένοις, ὥστε μὴ τὸ πλῆθος τῶν μελλόντων ῥηθήσεσθαι ἐπελθὸν πολλῇ τῇ ῥύμῃ παρασύρῃ καὶ τούτων τὴν μνήμην· πάντως δέ, ἂν ὁ Θεὸς ἐπιτρέπῃ, ταύτην λοιπὸν μέχρι πολλοῦ τὴν ὑπόθεσιν ἐργασόμεθα. Ἐγὼ μὲν γὰρ καὶ πάλαι τούτους ὤδινον πρὸς ὑμᾶς τοὺς λόγους εἰπεῖν, ἔμελλον δὲ καὶ ἀνεβαλλόμην, ὅτι πολλοὺς τῶν ταῦτα νοσούντων ἑώρων μεθ' ἡδονῆς ἡμῶν ἀκροωμένους, καὶ οὐ βουλόμενος ἀποσοβῆσαι τὴν θήραν, τέως ἐπεῖχον τὴν γλῶτταν τούτων τῶν παλαισμάτων, ὥστε μετὰ τὸ κατασχεῖν αὐτοὺς ἀκριβῶς, τότε ἐπαποδύσασθαι· ἐπειδὴ δὲ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν αὐτῶν ἤκουσα παρακαλούντων καὶ ἐνοχλούντων εἰς τούτους ἐμβῆναι τοὺς ἀγῶνας, θαρρῶν ἀπεδυσάμην λοιπόν, καὶ τὰ ὅπλα ἔλαβον τὰ τοὺς λογισμοὺς καθαιροῦντα καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Ταῦ-

24. Ἰεζ. 3, 12.

βὶμ λένε, «Εὐλογημένη εἶναι ἡ δόξα αὐτοῦ στὸν τόπο ποὺ βρίσκεται»[24]. Ὄχι βέβαια ὅτι ὑπάρχει γύρω ἀπὸ τὸ Θεὸ τόπος, μακριὰ καὶ τέτοια σκέψη, ἀλλά, ὅπως θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, μιλοῦν μὲ ἀνθρώπινες ἐκφράσεις, ὁπουδήποτε καὶ ἂν βρίσκεται ὁ Θεὸς καὶ ὅπως καὶ ἂν συμβαίνει νὰ βρίσκεται, ἂν καὶ βέβαια καὶ αὐτὸ εἶναι ἐσφαλμένο νὰ τὸ λέμε γιὰ τὸ Θεό, ἀλλὰ τὸ λέμε γιατὶ ἔχομε ἀνθρώπινη γλώσσα. Εἶδες πόσος φόβος ὑπάρχει ἐπάνω στὸν οὐρανὸ καὶ πόση περιφρόνηση ἐδῶ κάτω στὴ γῆ; Οἱ ἄγγελοι τὸν δοξάζουν, ἐνῶ οἱ Ἀνόμοιοι τὸν περιεργάζονται˙ ἐκεῖνοι τὸν ὑμνοῦν, ἐνῶ αὐτοὶ τὸν ἐρευνοῦν μὲ μεγάλη σχολαστικότητα˙ ἐκεῖνοι κρύβουν τὰ πρόσωπά τους, ἐνῶ αὐτοὶ ἀγωνίζονται μὲ ἀδιαντροπιὰ νὰ δοῦν καὶ νὰ κατανοήσουν τὴν ἀπερίγραπτη δόξα του. Ποιὸς δὲν θὰ στέναζε, ποιὸς δὲν θὰ θρηνοῦσε γιὰ τὴν παραφροσύνη τους αὐτὴ καὶ τὴν ὑπερβολικὴ αὐτὴ ἀνοησία τους;

7. Ἤθελα βέβαια νὰ παρατείνω τὸ λόγο περισσότερο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνέλαβα αὐτὸν τὸν ἀγώνα τώρα γιὰ πρώτη φορά, θεωρῶ συμφέρον σας νὰ ἀρκεσθῶ πρὸς τὸ παρὸν στὰ ὅσα λέχθηκαν, γιὰ νὰ μὴ ἔρθει μὲ μεγάλη ὁρμὴ τὸ πλῆθος ἐκείνων ποὺ πρόκειται νὰ λεχθοῦν στὸ μέλλον καὶ παρασύρουν καὶ ὅλα αὐτὰ ποὺ ἀποτυπώθηκαν στὴ σκέψη˙ ὁπωσδήποτε ὅμως, ἐὰν τὸ ἐπιτρέψει ὁ Θεός, θ' ἀσχοληθῶ σὲ ἔκταση μὲ τὸ θέμα αὐτό. Διότι ἐγὼ ἀπὸ πολὺ καιρὸ εἶχα τὴν ἐπιθυμία νὰ σᾶς ἀναπτύξω τὸ θέμα αὐτό, ἀλλὰ πάντοτε τὸ ἀνέβαλλα, διότι ἔβλεπα πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτῶν ποὺ παρακολουθοῦσαν μὲ εὐχαρίστηση τὰ λεγόμενά μου, καί, ἐπειδὴ δὲν ἤθελα ν' απομακρύνω τὸ θήραμα, συγκρατοῦσα μέχρι τώρα τὴ γλώσσα μου καὶ δὲν τὴν ἄφηνα νὰ ριχτεῖ σ' αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνες, μὲ σκοπὸ βέβαια τότε ν' ἀναλάβω τὸν ἀγῶνα αὐτό, ἀφοῦ πρῶτα τοὺς προσελκύσω ὅσο τὸ δυνατὸ πιὸ κοντά μου. Ἐπειδὴ λοιπόν, μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἄρχισαν καὶ οἱ ἴδιοι νὰ μὲ παρακαλοῦν καὶ νὰ μὲ ἐνοχλοῦν ν' ἀναλάβω αὐτὸν τὸν ἀγώνα, πῆρα τὸ θάρρος τότε, ἑτοιμάσθηκα καὶ ἔλαβα τὰ ὅπλα, ποὺ καταρρίπτουν κάθε ἔπαρση τῶν ἀνθρώπινων λογισμῶν καὶ κάθε ὑπερηφάνεια ποὺ ὑψώνεται ἐναντίον

τα δὲ ἔλαβον τὰ ὅπλα, οὐχ ἵνα καταβάλω τοὺς ἐναντίους, ἀλλ' ἵνα ἀναστήσω κειμένους· τοιαύτη γὰρ τῶν ὅπλων τούτων ἡ δύναμις, τοὺς μὲν φιλονεικοῦντας πλήττειν οἶδε, τοὺς δὲ εὐγνωμόνως ἀκούοντας μετὰ πολλῆς θεραπεύειν τῆς ἐπιμελείας· οὐχὶ δίδωσι τραύματα, ἀλλ' ἰᾶται τραύματα.

8. Μὴ τοίνυν πρὸς ἐκείνους ἀγριαίνωμεν, μηδὲ θυμὸν προβαλλώμεθα, ἀλλὰ μετὰ ἐπιεικείας αὐτοῖς διαλεγώμεθα· οὐδὲν γὰρ ἐπιεικείας καὶ πραότητος ἰσχυρότερον. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος πολλῇ τῇ σπουδῇ τούτου τοῦ πράγματος ἀντέχεσθαι ἐκέλευσε λέγων· «Δοῦλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας». Οὐκ εἶπε πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς μόνον, ἀλλὰ «πρὸς πάντας». Καὶ πάλιν, «Τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω»· οὐκ εἶπε τοῖς ἀδελφοῖς, ἀλλὰ «Πᾶσιν ἀνθρώποις». Τί γάρ, φησίν, ὄφελος, ἐὰν τοὺς φιλοῦντας ὑμᾶς φιλῆτε; Ἂν μὲν οὖν βλάπτωσιν αὐτῶν αἱ φιλίαι, καὶ πρὸς κοινωνίαν τῆς ἀσεβείας ἕλκωσι, κἂν οἱ γεγεννηκότες ὦσιν, ἀποπήδησον· κἂν ὀφθαλμὸς ᾖ, ἐξόρυξον· «Ἐὰν» γάρ, φησίν, «ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζῃ σε, ἔκκοψον αὐτόν»· οὐ περὶ σώματος λέγων, πῶς γάρ; Εἰ γὰρ περὶ τῆς τοῦ σώματος φύσεως ἔλεγε, τὸ ἔγκλημα εἰς τὸν τῆς φύσεως δημιουργὸν διέβαινεν· ἄλλως δὲ οὐχὶ τὸν ἕνα ἐξορύττειν ἐχρῆν· κἂν γὰρ ὁ ἀριστερὸς ὑπολειφθῇ, ὁμοίως σκανδαλίζει τὸν ἔχοντα. Ἀλλὰ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ περὶ ὀφθαλμοῦ ὁ λόγος, προσέθηκε τὸν δεξιόν, δεικνύς, ὅτι κἂν ὡς δεξιὸν ὀφθαλμὸν ἔχῃς τινὰ φίλον, καὶ τοῦτον ἔκβαλε, καὶ ἀπότεμε τῆς πρὸς σὲ φιλίας, ἐάν σε σκανδαλίζῃ. Τί γὰρ ὄφελος ἔχειν ὀφθαλμὸν ἐπὶ λύμῃ τοῦ λοιποῦ σώματος;

------

25. Πρὸς ἐκείνους ποὺ πλανιένται ἡ καλύτερη συμπεριφορὰ εἶναι ἡ ἐπίδειξη ἀγάπης καὶ ἐπιείκειας. Αὐτὸ εἶναι θεμελιώδης χριστιανικὸς κανόνας

26. Β' Τιμ. 2, 24 27. Φιλ. 4, 5 28. Ματθ. 5, 29

τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἔλαβα τὰ ὅπλα αὐτά, ὄχι γιὰ νὰ καταβάλω τοὺς ἀντιπάλους, ἀλλὰ γιὰ νὰ σηκώσω ἐπάνω ἐκείνους ποὺ ἔπεσαν· διότι εἶναι τέτοια ἡ δύναμη τῶν ὅπλων αὐτῶν, ὥστε κατορθώνει ἐκείνους ποὺ ἐναντιώνονται νὰ τοὺς πληγώνει, ἐνῶ ἐκείνους ποὺ ἀκοῦν μὲ καλὴ διάθεση νὰ τοὺς θεραπεύει ἀποτελεσματικά· δὲν προξενεῖ τραύματα, ἀλλὰ θεραπεύει τραύματα.

8. Ἂς μὴ συμπεριφερόμαστε λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς μὲ ἀγριότητα καὶ θυμό, ἀλλὰ νὰ συζητᾶμε μαζί τους μὲ καλωσύνη· διότι τίποτε δὲν ὑπάρχει ἰσχυρότερο ἀπὸ τὴν καλωσύνη καὶ τὴν πραότητα[25]. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔδωσε ἐντολὴ νὰ δείχνομε πάντοτε τέτοια συμπεριφορά, λέγοντας· «Ὁ δοῦλος τοῦ Κυρίου δὲν πρέπει νὰ μάχεται, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἤπιος πρὸς ὅλους»[26]. Δὲν εἶπε νὰ εἶναι ἤπιος μόνο πρὸς τοὺς ἀδελφούς, ἀλλὰ «πρὸς ὅλους». Καὶ πάλι, «Ἡ καλωσύνη σας νὰ εἶναι γνωστή»· δὲν εἶπε 'στοὺς ἀδελφούς', ἀλλὰ «Σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους»[27]. Διότι, λέγει, ποιὸ τὸ ὄφελός σας, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἐκείνους ποὺ σᾶς ἀγαποῦν; Ἂν λοιπὸν οἱ φιλίες αὐτῶν σὲ βλάπτουν καὶ σὲ παρασύρουν στὸ νὰ συμμετέχεις στὴν ἀσέβεια, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι οἱ γονεῖς σου, ἀπομακρύνσου· καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ὁ ὀφθαλμός σου, νὰ τὸν βγάλεις. Διότι λέγει, «Ἐὰν σὲ σκανδαλίζει ὁ δεξιὸς ὀφθαλμός σου, ξερρίζωσέ τον»[28]· φυσικὰ δὲν ἐννοεῖ τὸν ὀφθαλμὸ τοῦ σώματος· διότι πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ γίνει αὐτό; Διότι, ἐὰν μιλοῦσε ἐδῶ γιὰ σωματικὴ φύση, ἡ κατηγορία τότε θ' ἀποδίδονταν στὸν δημιουργὸ τῆς ἀνθρώπινης φύσεως· ἄλλωστε δὲν ἔπρεπε νὰ ξερριζωθεῖ ὁ ἕνας ὀφθαλμός· καθόσον καὶ ἂν ἀκόμη μείνει μόνο ὁ ἀριστερός, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο σκανδαλίζει ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἔχει. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ὁ λόγος δὲν εἶναι γιὰ τὸν ὀφθαλμό, πρόσθεσε «τὸν δεξιό», γιὰ νὰ δείξει ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχεις κάποιον σὰν τὸν δεξιὸ ὀφθαλμό σου, καὶ αὐτὸν ἀπομάκρυνέ τον καὶ ἀποκήρυξέ τον ἀπὸ τὴ φιλία σου, ἐὰν σὲ σκανδαλίζει. Διότι ποιὸ τὸ ὄφελος νὰ ἔχεις ὀφθαλμὸ ποὺ γίνεται πρόξενος καταστροφῆς τοῦ ὑπόλοιπου σώματός σου;

Ἂν μὲν οὖν, ὅπερ ἔφην, βλάπτωσιν αἱ φιλίαι, φεύγωμεν καὶ ἀποπηδῶμεν· ἐὰν δὲ μηδὲν ἡμᾶς εἰς τὸν τῆς εὐσεβείας ἀδικῶσι λόγον, ἕλκωμεν καὶ ἐπισπώμεθα πρὸς ἑαυτοὺς ἐκείνους· εἰ δὲ μήτε αὐτὸν ὠφελεῖς, καὶ τὴν παρ' ἐκείνου δέχῃ βλάβην, κέρδανον τὸ μεῖναι διὰ τῆς ἐκκοπῆς ἀσινής, καὶ φεῦγε αὐτῶν τὰς φιλίας, ἂν βλάπτωσι· φεῦγε μόνον, μὴ μάχου, μηδὲ πολέμει.

Οὕτω καὶ Παῦλος παραινῶν λέγει· «Εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες». Δοῦλος εἶ τοῦ τῆς εἰρήνης Θεοῦ· ἐκεῖνος τοὺς δαίμονας ἐκβάλλων καὶ μυρία ἐργαζόμενος ἀγαθά, ἐπειδὴ δαιμονῶντα αὐτὸν ἐκάλεσαν, οὐκ ἀφῆκε σκηπτόν, οὐ συνέτριψε τοὺς λοιδοροῦντας, οὐ κατέκαυσε τὴν γλῶτταν τὴν οὕτως ἀναίσχυντον καὶ ἀγνώμονα, καίτοι πάντα ταῦτα δυνάμενος, ἀλλ' ἀπεκρούσατο τὴν κατηγορίαν μόνον, εἰπών· «Ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν πέμψαντά με». Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ δοῦλος τοῦ ἀρχιερέως αὐτὸν ἔτυψε, τί φησιν; «Εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;». Εἰ δὲ ὁ Δεσπότης τῶν ἀγγέλων ἀπολογεῖται, καὶ εὐθύνας δίδωσιν οἰκέτῃ, οὐ χρεία μακροτέρων λόγων.

Ταῦτα μόνον στρέφε τὰ ῥήματα ἐν τῇ διανοίᾳ, καὶ συνεχῶς αὐτὰ μελέτα, καὶ λέγε· «Εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;». Καὶ ἐννόησον τὸν λέγοντα, καὶ πρὸς τίνα, φησί, καὶ τίνος ἕνεκεν, καὶ ἔσται σοι θεία τις ἐπῳδὴ καὶ διηνεκὴς τὰ ῥήματα ταῦτα, καὶ πᾶσαν δυνήσεται φλεγμονὴν καταστεῖλαι· ἐννόησον τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑβρισθέντος, τὸ εὐτελὲς τοῦ ὑβρίσαντος, τὴν ὑπερβολὴν τῆς ὕβρεως. Οὐ γὰρ ἐλοιδορήσατο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτύπτησε· καὶ οὐκ ἐτύπτησεν ἁπλῶς, ἀλλὰ

29. Ρωμ. 12, 18
30. Ἰω. 8, 49
31. Ἰω. 18, 23

Ἂν λοιπόν, ὅπως προανέφερα, μᾶς βλάπτουν οἱ φιλίες, νὰ τὶς ἀποφεύγομε καὶ νὰ τὶς ἀποκηρύσσομε, ἐὰν ὅμως δὲν μᾶς ἐμποδίζουν καθόλου στὸ νὰ ζοῦμε μὲ εὐσέβεια, τότε νὰ προσελκύομε καὶ νὰ φέρομε κοντά μας τοὺς φίλους ἐκείνους. Ἂν ὅμως καὶ αὐτὸν δὲν τὸν ὠφελεῖς καὶ σὺ βλάπτεσαι ἀπ' αὐτόν, τότε νὰ δεχθεῖς τουλάχιστο τὸ κέρδος νὰ μείνεις ἀβλαβής, διακόπτοντας καὶ ἀποφεύγοντας τὶς τέτοιου εἴδους φιλίες. Ἀπόφευγέ τις μόνο χωρὶς νὰ φιλονεικεῖς, οὔτε καὶ νὰ πολεμᾶς.

Αὐτὸ ἀκριβῶς συμβουλεύοντας καὶ ὁ Παῦλος, λέγει· «Ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ σᾶς νὰ εἰρηνεύετε μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους»[29]. Εἶσαι δοῦλος τοῦ Θεοῦ τῆς εἰρήνης. Ἐκεῖνος ἀπομακρύνοντας τοὺς δαίμονες καὶ παρέχοντας ἀμέτρητα ἀγαθά, ὅταν τὸν ἀποκάλεσαν δαιμονισμένο, δὲν ἄφησε νὰ πέσει κεραυνός, οὔτε συνέτριψε ἐκείνους ποὺ τὸν κακολογοῦσαν, δὲν κατέκαυσε τὴν τόσο ἀδιάντροπη καὶ ἀχάριστη γλώσσα, ἂν καὶ βέβαια μποροῦσε ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ κάνει, ἀλλ' ἀπέκρουσε μόνο τὴν κατηγορία, λέγοντας· «Ἐγὼ δὲν ἔχω δαιμόνιο, ἀλλὰ τιμῶ ἐκεῖνον ποὺ μὲ ἔστειλε»[30]. Ὅταν δὲ καὶ ὁ δοῦλος τοῦ ἀρχιερέα τὸν χτύπησε, τί λέγει; «Ἐὰν μὲν μίλησα κακῶς, δεῖξε ποιὸ εἶναι τὸ κακὸ ποὺ εἶπα, ἐὰν ὅμως μίλησα σωστά, γιατί μὲ δέρνεις;»[31]. Ἐφόσον λοιπὸν ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων ἀπολογεῖται σ' ἕνα ὑπηρέτη, τὰ περισσότερα λόγια εἶναι περιττά.

Αὐτὰ μόνο τὰ λόγια νὰ ἔχεις πάντοτε μέσα στὸ νοῦ σου καὶ νὰ τὰ μελετᾶς συνέχεια καὶ νὰ λές· «Ἐὰν μὲν μίλησα κακῶς, πὲς ποιὸ εἶναι τὸ κακὸ ποὺ εἶπα, ἐὰν ὅμως μίλησα σωστά, γιατὶ μὲ δέρνεις;». Καὶ σκέψου ἀπὸ ποιόν, πρὸς ποιὸν καὶ σὲ ποιὰ εὐκαιρία λέγονται, καὶ τότε τὰ λόγια αὐτὰ θὰ σοῦ εἶναι σὰν διαρκὴς θεία ὑμνωδία, ποὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ καταπραΰνει κάθε ἐρεθισμό· σκέψου τὸ ἀξίωμα ἐκείνου ποὺ βρίσθηκε, τὴν εὐτέλεια ἐκείνου ποὺ ἔβρισε, καὶ τὸ μέγεθος τῆς ὕβρεως. Διότι δὲν τὸν κακολόγησε μόνο, ἀλλὰ καὶ τὸν χτύπησε· καὶ δὲν τὸν χτύπησε μόνο, ἀλλὰ καὶ τὸν ράπισε, τίποτε δὲ δὲν εἶναι πιὸ ἐξευ-

καὶ ἐρράπισεν· οὐδὲν δὲ ταύτης τῆς πληγῆς ἀτιμότερον· ἀλλ' ὅμως ἅπαντα ἤνεγκεν, ἵνα ἐκ περιουσίας μάθῃς σὺ σωφρονεῖν.

Ταῦτα μὴ μόνον ἐνταῦθα φιλοσοφῶμεν, ἀλλὰ καὶ ὅταν καιρὸς ᾖ, αὐτῶν μνημονεύωμεν. Ἐπῃνέσατε τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἔργων ἐπιδείξατέ μοι τὸν ἔπαινον. Καὶ γὰρ ὁ παλαιστὴς ἐν τῇ παλαίστρᾳ γυμνάζεται, ἵνα ἐπὶ τῶν ἀγώνων δείξῃ τῆς ἐκεῖ γυμνασίας τὴν ὠφέλειαν. Καὶ σὺ τοίνυν τῆς ἐνταῦθα ἀκροάσεως, ὅταν ἐπέλθῃ θυμός, δεῖξον τὸ κέρδος, καὶ τοῦτο συνεχῶς λέγε τὸ ῥῆμα, «Εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;». Τοῦτο ἔγγραψον τῇ διανοίᾳ· διὰ τοῦτο γὰρ συνεχῶς ὑπομιμνήσκω τούτων τῶν λόγων ὑμᾶς, ὥστε ἐντεθῆναι ὑμῶν τῇ ψυχῇ τὰ εἰρημένα ἅπαντα, ὥστε ἀνεξάλειπτον μεῖναι τὴν μνήμην, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς μνήμης ὠφέλειαν. Ἂν γὰρ ἔχωμεν ἐγγεγραμμένα τὰ ῥήματα ταῦτα ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς διανοίας τῆς ἡμετέρας, οὐδεὶς οὕτω λίθινος καὶ ἀγνώμων καὶ ἀναίσθητος, ὡς ἐξενεχθῆναί ποτε πρὸς ὀργήν· ἀντὶ γὰρ χαλινοῦ παντὸς καὶ πάσης ἡνίας, τὴν γλῶτταν ἡμῖν πέρα τοῦ μέτρου καὶ τοῦ προσήκοντος ἐκφερομένην ταῦτα ἐπισχεῖν δυνήσεται τὰ ῥήματα, καὶ τὴν διάνοιαν οἰδοῦσαν καταστεῖλαι, καὶ πεῖσαι μετριάζειν διηνεκῶς, καὶ ὁλόκληρον ἡμῖν ἐγκατοικίσαι τὴν εἰρήνην· ἧς γένοιτο διαπαντὸς ἡμᾶς ἀπολαύειν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

32. Τὴ στιγμὴ αὐτὴ οἱ ἀκροατὲς ἐπιδοκίμασαν τὰ λόγια τοῦ Χρυσοστόμου μὲ θόρυβο, μὲ χειροκροτήματα ἢ λόγια, ὅπως συνήθιζαν τότε, πράγμα ποὺ γίνεται καὶ σὲ ἄλλα σημεῖα τῶν λόγων αὐτῶν.

τελιστικὸ ἀπὸ τὸ χτύπημα αὐτό· ἀλλ' ὅμως ὅλα τὰ ὑπέφερε, γιὰ νὰ μάθεις σὺ νὰ δείχνεις σωφροσύνη κατὰ τρόπο ὑποδειγματικό.

Αὐτὰ ὄχι μόνο νὰ τὰ ἐξετάζομε προσεκτικά, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ θυμόμαστε σὲ κάθε εὐκαιρία. Ἐπαινέσατε τὰ λόγια μου αὐτά, ἀλλὰ δείξατε τὸν ἔπαινό σας μὲ τὰ ἔργα σας[32]. Καθόσον ὁ παλαιστὴς γυμνάζεται στὴν παλαίστρα, γιὰ νὰ δείξει κατὰ τὴν διεξαγωγὴ τῶν ἀγώνων τὴν ὠφέλεια ἀπὸ τὴν προπόνηση. Καὶ σὺ λοιπόν, ὅταν σὲ κυριεύσει θυμός, δεῖξε τὴν ὠφέλεια ἀπὸ τὴν ἀκρόαση αὐτῶν τῶν λόγων, καὶ λέγε συνέχεια τὰ λόγια αὐτά· «Ἐὰν μὲν μίλησα κακῶς, πές μου ποιὸ εἶναι τὸ κακὸ ποὺ εἶπα, ἐὰν δὲ μίλησα σωστά, γιατί μὲ δέρνεις;». Αὐτὸ γράψε το καλὰ στὸ νοῦ σου· διότι γι' αὐτὸ σᾶς ὑπενθυμίζω συνέχεια τὰ λόγια αὐτά, ὥστε νὰ τυπωθοῦν ὅλα τὰ λεχθέντα μέσα στὴν ψυχή σας, καὶ νὰ σᾶς μείνει ἀνεξάλειπτη καὶ ἡ μνήμη αὐτῶν, καὶ ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τὴ μνήμη αὐτή. Διότι, ἐὰν ἔχομε γραμμένα τὰ λόγια αὐτὰ στὴ σκέψη μας, κανένας δὲν θὰ εἶναι ποτὲ τόσο λίθινος, ἀχάριστος καὶ ἀναίσθητος, ὥστε νὰ παρασυρθεῖ ἀπὸ τὴν ὀργή· καθόσον τὰ λόγια αὐτὰ θὰ μπορέσουν νὰ συγκρατήσουν σὰν χαλινάρι τὴ γλῶσσα μας, ὅταν αὐτὴ τρέχει πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο καὶ τὸ πρέπον, νὰ καταπραΰνουν τὴ σκέψη μας ὅταν ταράσσεται, καὶ νὰ τὴν πείσουν νὰ δείχνει πάντοτε μετριοφροσύνη, ἐγκαθιστώντας μέσα μας ὁλοκληρωμένη τὴν εἰρήνη, τὴν ὁποία εὔχομαι ν' ἀπολαμβάνομε γιὰ πάντα, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ προσκύνηση, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

(Πρὸ πολλῶν ἡμερῶν πρὸς τοὺς Ἀνομοίους εἰπόντος, εἶτα πρὸς Ἰουδαίους, εἶτα σιγήσαντος διὰ παρουσίαν ἐπισκόπων καὶ μαρτύρων μνήμας πολλῶν γενομένας, νῦν πάλιν πρὸς Ἀνομοίους Περὶ ἀκαταλήπτου).

1. Φέρε δὴ πάλιν πρὸς τοὺς ἀπίστους Ἀνομοίους ἀποδυσώμεθα, εἰ δὲ ἀγανακτοῦσιν ἄπιστοι καλούμενοι, φευγέτωσαν τὸ πρᾶγμα, κἀγὼ κρύπτω τὸ ὄνομα· ἀποστήτωσαν τῆς ἀπίστου διανοίας, καὶ ἀφίσταμαι τῆς ἐπονειδίστου προσηγορίας. Εἰ δὲ αὐτοὶ διὰ τῶν ἔργων ἀτιμάζοντες τὴν πίστιν, καὶ ἑαυτοὺς καταισχύνοντες οὐ καταδύονται, τίνος ἕνεκεν πρὸς ἡμᾶς δυσχεραίνουσι διὰ τῶν ῥημάτων ἐγκαλοῦντας αὐτοῖς ἃ διὰ τῶν ἔργων αὐτοὶ ἐπιδείκνυνται;

Πρῴην μὲν γὰρ ἡνίκα εἰς τὸ στάδιον τῶν λόγων τούτων καθήκαμεν ἑαυτούς, καθάπερ δὴ μέμνησθε, καὶ τῶν αὐτῶν ἡψάμεθα παλαισμάτων, οἱ πρὸς Ἰουδαίους ἡμᾶς εὐθέως διεδέξαντο ἀγῶνες, καὶ οὐκ ἦν ἀσφαλὲς τὰ οἰκεῖα μέλη νενοσηκότα παρατρέχειν. Οἱ μὲν γὰρ πρὸς Ἀνομοίους λόγοι ἀεὶ καιρὸν ἔχουσι, τότε δὲ τοὺς ἀρρωστοῦντας τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων καὶ τὰ ἰουδαϊκὰ νοσοῦντας εἰ μὴ προλαβόντες εὐθέως ἐξηρπάσαμεν τῆς πυρᾶς τῆς ἰουδαϊκῆς, οὐδὲν

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

('Αφοῦ μίλησε πρὶν ἀπὸ πολλὲς ἡμέρες ἐναντίον τῶν 'Ανομοίων πρῶτα καὶ ἔπειτα ἐναντίον τῶν 'Ιουδαίων, στὴ συνέχεια διέκοψε τὸν κύκλο τῶν ὁμιλιῶν αὐτῶν ἐξ αἰτίας τῆς ἐπισκέψεως ἐκεῖ τῶν ἐπισκόπων καὶ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς μνήμης πολλῶν μαρτύρων, τώρα συνεχίζει καὶ πάλι τοὺς λόγους ἐναντίον τῶν 'Ανομοίων Περὶ ἀκαταλήπτου).

1. 'Εμπρὸς λοιπὸν ἂς ἀναλάβομε τὸν ἀγώνα πρὸς τοὺς ἄπιστους 'Ανομοίους, ἐὰν ὅμως ἀγανακτοῦν ὀνομαζόμενοι ἄπιστοι, ἂς ἀποφύγουν τὴν ἀπιστία τους, καὶ ἐγὼ θ' ἀποφύγω τὸ χαρακτηρισμὸ αὐτό. Ἂς ἐγκαταλείψουν τὴν ἄπιστη σκέψη τους, καὶ ἐγὼ θ' ἀφήσω τὸ περιφρονητικὸ ὄνομα. 'Εὰν αὐτοὶ δὲν ντρέπονται ἀτιμάζοντας μὲ τὰ ἔργα τους τὴν πίστη καὶ καταντροπιάζοντας τὸν ἑαυτό τους, γιὰ ποιὸ λόγο δυσανασχετοῦν ἐναντίον μου, ποὺ τοὺς κατηγορῶ μὲ λόγια γιὰ ἐκεῖνα ποὺ αὐτοὶ τὰ δείχνουν μὲ τὰ ἔργα;

Ὅπως θυμᾶσθε, μόλις ἀνέλαβα πρὶν ἀπὸ καιρὸ τὸν κύκλο αὐτὸ τῶν κηρυγμάτων καὶ ἄρχισα τὸν ἐναντίον αὐτῶν ἀγώνα, ἀμέσως μὲ προσέλκυσαν οἱ ἀγῶνες ἐναντίον τῶν 'Ιουδαίων, καὶ δὲν ἦταν σωστὸ νὰ παραβλέψω τὰ δικά μας μέλη, ἐνῶ ἀσθενοῦν ὡς πρὸς τὴν πίστη. Διότι γιὰ τοὺς λόγους ἐναντίον τῶν 'Ανομοίων ὑπάρχει πάντοτε καιρός, ἐνῶ τοὺς ἀσθενεῖς ἀδελφούς μας, ποὺ εἶχαν περιπέσει σὲ ἰουδαϊκὲς πλάνες, ἂν δὲν προλάβαινα τότε νὰ τοὺς συγκρατήσω ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴ φωτιά,

ὄφελος ἡμῖν λοιπὸν ἐγίνετο τῆς παραινέσεως, τῆς ἁμαρτίας τῆς κατὰ τὴν νηστείαν προχωρησάσης αὐτοῖς. Μετὰ δὲ τοὺς πρὸς ἐκείνους ἀγῶνας πάλιν διεδέξατο πατέρων παρουσία πνευματικῶν πολλῶν πολλαχόθεν ἐνταῦθα ἀφιγμένων, καὶ οὐδὲ τότε εὔκαιρον ἦν, ἁπάντων ἐκείνων καθάπερ τινῶν ποταμῶν εἰς τὴν πνευματικὴν ταύτην ῥεόντων θάλασσαν, τὸν ἡμέτερον ἐκτείνεσθαι λόγον· καὶ μετὰ τὴν ἐκείνων δὲ ἀποδημίαν μαρτύρων ἀπήντησαν ἐπάλληλοι μνῆμαι καὶ συνεχεῖς, καὶ οὐκ ἔδει καταφρονῆσαι τῆς τῶν ἀθλητῶν ἐκείνων εὐλογίας. Ταῦτα δὲ λέγω καὶ ἀπαριθμοῦμαι, ἵνα μὴ νομίσητε ἐξ ὄκνου τινὸς καὶ ῥαθυμίας ἡμῖν γενέσθαι τὴν ἀναβολὴν τῶν ἀγώνων τῶν πρὸς ἐκείνους.

Νῦν γοῦν ἐπειδὴ καὶ τῆς πρὸς Ἰουδαίους λοιπὸν ἀπηλλάγημεν μάχης, καὶ οἱ πατέρες πρὸς τὰς ἑαυτῶν ἐπανῆλθον πατρίδας, καὶ τῆς εὐλογίας τῶν μαρτύρων ἀπηλαύσαμεν ἱκανῶς, φέρε δὴ λοιπὸν τὴν χρονίαν ὠδῖνα τῆς ἡμετέρας ἀκροάσεως λύσωμεν. Εὖ γὰρ οἶδ' ὅτι ἐμοῦ τοῦ λέγοντος οὐκ ἔλαττον ἕκαστος ὑμῶν ὠδίνει τοὺς περὶ τούτων ἀκοῦσαι λόγους· τὸ δὲ αἴτιον, φιλόχριστος ἡμῖν ἄνωθεν ἡ πόλις ἐστί, καὶ πατρῴαν ταύτην διεδέξασθε κληρονομίαν, μηδέποτε περιορᾶν τὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα νοθευόμενα.

Πόθεν τοῦτο δῆλον; Κατέβησάν τινες ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ποτὲ ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ὑμετέρων, ἐπιθολοῦντες τὰ καθαρὰ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας δόγματα, καὶ κελεύοντες περιτέμνεσθαι καὶ τηρεῖν τὸν νόμον Μωϋσέως. Ταύτην οὐκ ἤνεγκαν σιγῇ τὴν καινοτομίαν οἱ τότε τὴν πόλιν ὑμῶν οἰκοῦντες, ἀλλ'

------

1. Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ὁ Χρυσόστομος δικαιολογεῖ τὴ διακοπὴ ἐκφωνήσεως τῆς σειρᾶς τῶν λόγων. Ἐπίσης γίνεται φανερὸ ὅτι ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ὑπῆρχαν Χριστιανοὶ ποὺ ἑόρταζαν καὶ νήστευαν μαζὶ μὲ τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τὴν ἑορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας.

δὲν θὰ ὠφελοῦσε στὴ συνέχεια καθόλου ἡ νουθεσία, διότι θὰ προχωροῦσε ἡ ἁμαρτία μὲ τὴ συμμετοχή τους στὴν ἰουδαϊκὴ νηστεία. Μετὰ τοὺς ἀγῶνες ἐναντίον ἐκείνων ἀκολούθησε συγκέντρωση πολλῶν πνευματικῶν πατέρων, ποὺ ἔφθασαν ἐδῶ στὴν πόλη μας ἀπὸ διάφορα μέρη, ὁπότε δὲν ὑπῆρχε εὐκαιρία τότε νὰ συνεχισθεῖ τὸ κήρυγμά μου, τὴ στιγμὴ ποὺ ὅλοι ἐκεῖνοι συνέρρεαν σὰν ποτάμια στὴν πνευματικὴ αὐτὴ θάλασσα· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρηση ἐκείνων ἀκολούθησαν συχνὲς καὶ ἀλλεπάλληλες μνῆμες μαρτύρων, ὁπότε καὶ πάλι δὲν ἦταν σωστὸ νὰ παραβλέψομε τὴν εὐλογία τῶν ἁγίων ἐκείνων ἀθλητῶν. Σᾶς τὰ λέγω αὐτὰ καὶ σᾶς τὰ ἀπαριθμῶ μὲ λεπτομέρεια γιὰ νὰ μὴ νομίσετε ὅτι ἀνέβαλα τὸν ἀγώνα ἐναντίον ἐκείνων ἀπὸ ὀκνηρία καὶ ἀδιαφορία[1].

Τώρα λοιπὸν ποὺ ἀπαλλαχθήκαμε ἀπὸ τὴ μάχη ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων καὶ οἱ πατέρες ἐπέστρεψαν στὶς πατρίδες τους καὶ ἀπολαύσαμε μὲ ἀφθονία τὴν εὐλογία τῶν μαρτύρων, ἐμπρὸς λοιπὸν νὰ σᾶς ἱκανοποιήσω στὴ συνέχεια καὶ τὸν πόθο γιὰ τὴν ἀκρόαση τῆς διδασκαλίας μου σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ ποὺ σᾶς ἀπασχολεῖ ἐδῶ καὶ πολὺ καιρό. Διότι γνωρίζω πολὺ καλὰ ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς δὲν ἀγωνιᾶ λιγότερο ν' ἀκούσει τὸ κήρυγμά μου σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτό, ἀπὸ ὅσο ἀγωνιῶ ἐγὼ νὰ τ' ἀναπτύξω· καὶ ἡ αἰτία αὐτοῦ τοῦ πράγματος εἶναι ὅτι ἡ πόλη μας[2] ἀνέκαθεν ὑπῆρξε φιλόχριστη, καὶ σεῖς δεχθήκατε σὰν πατρικὴ κληρονομιὰ τὸ νὰ μὴ ἀδιαφορεῖτε, ὅταν νοθεύονται τὰ χριστιανικὰ δόγματα.

Ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; Κάποτε, στὰ χρόνια τῶν προγόνων σας, κατέβηκαν μερικοὶ ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν Ἰουδαία, θολώνοντας τὰ καθαρὰ δόγματα τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας καὶ παραγγέλλοντας στοὺς πιστοὺς νὰ περιτέμνονται καὶ νὰ τηροῦν τὸ Μωσαϊκὸ νόμο. Αὐτὴν τὴν καινοτομία δὲν τὴν δέχθηκαν σιωπηρὰ οἱ τότε κάτοι-

------

2. Πρόκειται γιὰ πόλη τῆς Ἀντιόχειας ὅπου ἐκφωνοῦνταν οἱ λόγοι. Ἀπὸ τὴν πόλη αὐτὴ ἐξόρμησαν οἱ Χριστιανοὶ Ἀπόστολοι γιὰ νὰ κηρύξουν τὸ εὐαγγέλιο στὴν οἰκουμένη καὶ γιὰ πρώτη φορὰ ἐκεῖ οἱ μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ ὀνομάσθηκαν Χριστιανοί.

ὥσπερ γενναῖοι σκύλακες λύκους ὁρῶντες ἐπεισιόντας, καὶ τὴν ποίμνην ἅπασαν διαφθείροντας, οὕτως ἐπιπηδήσαντες ἐκείνοις οὐ πρότερον ἀπέστησαν σοβοῦντες αὐτοὺς πάντοθεν καὶ ἐλαύνοντες, ἕως παρεσκεύασαν παρὰ τῶν ἀποστόλων πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης πεμφθῆναι δόγματα ἀποτειχίζοντα κἀκείνοις καὶ τοῖς μετ' ἐκείνους ἅπασι τὴν τοιαύτην κατὰ τῶν πιστῶν ἔφοδον.

2. Πόθεν οὖν ἡμῖν ἀρκτέον τῶν πρὸς ἐκείνους λόγων; Πόθεν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀπιστίαν κατηγορίας; Πάντα γὰρ ποιοῦσι καὶ πραγματεύονται, ὥστε ἐξωσθῆσαι τῆς τῶν ἀκουόντων διανοίας τὴν πίστιν, οὗ τί γένοιτ' ἂν μεῖζον ἀσεβείας ἔγκλημα; Ὅταν γὰρ ὁ Θεὸς ἀποφαίνηταί τι, δέχεσθαι χρὴ πιστῶς τὸ λεχθέν, οὐ περιεργάζεσθαι τολμηρῶς. Ὁ βουλόμενος αὐτῶν καλείτω με ἄπιστον, οὐκ ἀγανακτῶ. Διὰ τί; Διὰ γὰρ τῶν ἔργων ἐπιδείκνυμαι τὴν προσηγορίαν. Καὶ τί λέγω, καλείτω με ἄπιστον; καλείτω με καὶ μωρὸν ἐν Χριστῷ· καὶ ἐπὶ τούτῳ ὥσπερ ἐπὶ στεφάνῳ πάλιν ἀγάλλομαι· καὶ γὰρ μετὰ Παύλου κοινωνῶ τῆς προσηγορίας ταύτης. Ἐκεῖνος γάρ φησιν· «Ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν». Πάσης σοφίας αὕτη ἡ μωρία φρονιμωτέρα. Ἃ γὰρ οὐκ ἴσχυσεν ἡ ἔξωθεν εὑρεῖν σοφία, ταῦτα κατώρθωσεν ἡ μωρία ἡ κατὰ Χριστόν· αὕτη τὸ σκότος τῆς οἰκουμένης ἀπήλασεν, αὕτη τὸ φῶς τῆς γνώσεως ἐπανήγαγε. Τί δὲ ἔστι μωρία κατὰ Χριστόν; Ὅταν τοὺς οἰκείους λογισμοὺς λυττῶντας ἀκαίρως καταστέλλωμεν, ὅταν ἔρημον καὶ κενὴν τὴν ἡμετέραν διάνοιαν τῆς ἔξωθεν ποιῶμεν παιδεύσεως, ἵνα, ὅταν δέῃ τὰ τοῦ Χριστοῦ δέχεσθαι, σχολάζουσαν καὶ σεσαρωμένην αὐτὴν πρὸς ὑποδοχὴν τῶν θείων λόγων παρέχωμεν. Καὶ γὰρ ὅταν ἀποφαίνηταί τι ὁ Θεός, ὃ μὴ δεῖ πολυπραγμονεῖ-

---

3. Α' Κορ. 4, 10

κοι τῆς πόλεως, ἀλλὰ σὰν ἀκριβῶς σκύλοι γενναῖοι, ποὺ βλέπουν λύκους νὰ μπαίνουν στὴ μάνδρα καὶ νὰ ξεσχίζουν ὁλόκληρο τὸ ποίμνιο, ὅρμησαν ἐναντίον ἐκείνων καὶ δὲν σταμάτησαν τὴν ἐπίθεση καὶ καταδίωξή τους, μέχρι ποὺ παρακίνησαν τοὺς ἀποστόλους νὰ στείλουν σ' ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη ἀποφάσεις, ποὺ ἀφόπλιζαν καὶ ἐκείνους καὶ ὅλους τοὺς ὀπαδούς τους καὶ τοὺς καταστοῦσαν ἀνίσχυρους νὰ συνεχίσουν τὶς ἐπιθέσεις τους ἐναντίον τῶν πιστῶν.

2. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ν' ἀρχίσω τοὺς λόγους ἐναντίον τους; Ἀπὸ ποῦ ἀλλοῦ, παρὰ ἀπὸ τὴν κατηγορία περὶ ἀπιστίας; Διότι αὐτοὶ κάμνουν καὶ μηχανεύονται τὰ πάντα, ὥστε ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν ψυχὴ τῶν ἀκροατῶν τους ἡ πίστη, πράγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει μεγαλύτερη κατηγορία ἀσέβειας; Διότι ὅταν ὁ Θεὸς ἀποφαίνεται γιὰ κάτι, πρέπει νὰ δεχόμαστε μὲ πίστη τὰ λεγόμενά του, καὶ ὄχι νὰ τὰ πολυερευνοῦμε μὲ θρασύτητα. Ὅποιος θέλει ἀπ' αὐτοὺς ἂς μὲ ὀνομάζει ἄπιστο· δὲν ἀγανακτῶ. Γιατί; Διότι μὲ τὰ ἔργα μου δείχνω ποιὸς χαρακτηρισμὸς μοῦ ταιριάζει. Καὶ γιατὶ λέγω ἂς μὲ ὀνομάζει ἄπιστο; ἂς μὲ ὀνομάζει καὶ μωρὸ ἐξ αἰτίας τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ποὺ πιστεύω· καὶ γι' αὐτὸ τὸ χαρακτηρισμὸ χαίρομαι σὰν νὰ μοῦ δίνεται στεφάνι γιὰ βραβεῖο· καθόσον μὲ αὐτὸ γίνομαι συμμέτοχος στὴν ὀνομασία ποὺ δίνει ὁ Παῦλος· διότι ἐκεῖνος λέγει· «Ἐμεῖς εἴμαστε μωροὶ ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστοῦ»[3]. Αὐτὴ ἡ μωρία εἶναι φρονιμότερη ἀπὸ κάθε σοφία· διότι ἐκεῖνα ποὺ δὲν κατόρθωσε νὰ τὰ βρεῖ ἡ κοσμικὴ σοφία, αὐτὰ κατόρθωσε νὰ τὰ βρεῖ ἡ κατὰ Χριστὸ μωρία· αὐτὴ διέλυσε τὸ σκοτάδι τῆς οἰκουμένης, αὐτὴ ἐπανέφερε τὸ φῶς τῆς γνώσεως. Τί σημαίνει μωρία κατὰ Χριστό; Ὅταν καταπραΰνομε τοὺς λογισμούς μας ποὺ κυριεύονται ἀπὸ ἀκατάλληλη λυσσομανία, ὅταν κρατᾶμε τὸ νοῦ μας καθαρὸ καὶ ἐλεύθερο ἀπὸ τὴν κοσμικὴ παιδεία, ὥστε, ὅταν παρουσιασθεῖ ἡ κατάλληλη στιγμή, νὰ εἶναι καθαρὸς καὶ ἕτοιμος νὰ δεχθεῖ τὰ θεῖα γιὰ τὸν Χριστὸ λόγια. Καθόσον, ὅταν λέγει κάτι ὁ Θεός, δὲν πρέ-

σθαι, πίστει παραδέχεσθαι χρή. Τὸ γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων περιεργάζεσθαι τὰς αἰτίας καὶ ἀπαιτεῖν τὰς εὐθύνας, καὶ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖν, τολμηροτάτης καὶ ῥιψοκινδύνου ψυχῆς. Καὶ τοῦτο πάλιν ἀπ' αὐτῶν τῶν Γραφῶν παραστῆσαι πειράσομαι.

Ζαχαρίας τις ἦν ἀνὴρ θαυμαστὸς καὶ μέγας, ἀρχιερωσύνῃ τετιμημένος, παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν προστασίαν ἐμπεπιστευμένος τοῦ δήμου παντός· οὗτος ὁ Ζαχαρίας εἰσελθὼν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, εἰς αὐτὰ τὰ ἄδυτα, ἃ μόνῳ τῶν πάντων ἀνθρώπων ἐκείνῳ θέμις ἦν τότε ὁρᾶν (καὶ σκόπει πῶς καὶ τοῦ πλήθους παντὸς ἀντίρροπος ἦν, ὡς καὶ λιτὰς ὑπὲρ τοῦ πλήθους παντὸς ἀναφέρειν τῷ Θεῷ, καὶ ἵλεω ποιεῖν τὸν Δεσπότην τοῖς οἰκέταις - εἶδες παρρησίας μέγεθος; καθάπερ μεσίτης τις ὢν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων), εἶδεν ἄγγελον ἔνδον ἑστῶτα, καὶ ἐπειδὴ ἐξέπληξεν ἡ ὄψις τὸν ἄνθρωπον, φησὶν ἐκεῖνος· «Μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ ἰδοὺ τέξῃ υἱόν». Καὶ ποία αὕτη ἀκολουθία; ὑπὲρ τοῦ λαοῦ παρεκάλει, ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων ἐδεῖτο, συγγνώμην ᾔτει τοῖς συνδούλοις, καὶ λέγει, «Μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία, ἠκούσθη γὰρ ἡ δέησίς σου», καὶ τοῦ ἀκουσθῆναι ἀπόδειξιν ποιεῖται τὸ τεχθήσεσθαι παῖδα αὐτῷ τὸν Ἰωάννην; Καὶ μάλα εἰκότως. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ παρεκάλει, ἔμελλε δὲ τίκτειν υἱὸν βοῶντα, «Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου», εἰκότως φησίν, «Εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ τέξῃ υἱόν».

Τί οὖν ἐκεῖνος; Τὸ γὰρ ζητούμενον τοῦτό ἐστιν, ὅτι τὸ περιεργάζεσθαι τρόπους χρησμῶν θείων ἀσύγγνωστόν ἐστι, τὰς δὲ ἀποφάσεις πίστει δέχεσθαι χρή·

------

4. Λουκᾶ 1, 13
5. Ἰω. 1, 29

πει νὰ τὸ πολυεξετάζομε μὲ δυσπιστία, ἀλλὰ νὰ τὰ ἀποδεχόμαστε μὲ πίστη. Διότι εἶναι γνώρισμα ψυχῆς θρασύτατης καὶ ριψοκίνδυνης τὸ νὰ πολυεξετάζει μὲ δυσπιστία τὶς αἰτίες, τοὺς λόγους καὶ τὶς συνθῆκες μὲ τὶς ὁποῖες δίνονται οἱ θεῖες ἐντολές. Καὶ αὐτὸ πάλι θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ παρουσιάσω ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ θεία Γραφή.

Ὑπῆρξε κάποιος θαυμαστὸς καὶ μεγάλος ἄνδρας, μὲ τὸ ὄνομα Ζαχαρίας, ποὺ εἶχε τιμηθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ μὲ τὸ ἔργο τῆς πνευματικῆς ἐπιστασίας ὁλόκληρου τοῦ ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Ζαχαρίας, μπαίνοντας κάποτε στὰ ἅγια τῶν ἁγίων, στὰ ἴδια ἄδυτα, τὰ ὁποῖα μόνο ἐκεῖνος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἐπιτρεπόταν τότε νὰ δεῖ (καὶ πρόσεχε πῶς ἀντιπροσώπευε ὁλόκληρο τὸ λαὸ σὰν μεσίτης μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ, ἀναπέμποντας ἐξ ὀνόματός του δεήσεις πρὸς τὸ Θεὸ γιὰ νὰ τὸν καταστήσει εὔσπλαχνο ἀπέναντι στοὺς δούλους του — εἶδες μέγεθος παρρησίας;), εἶδε ἄγγελο νὰ στέκεται ἐκεῖ μέσα καὶ ἐπειδὴ ἡ θέα του τὸν κατέπληξε, εἶπε ἐκεῖνος· «Μὴ φοβᾶσαι, Ζαχαρία, διότι εἰσακούσθηκε ἡ παράκλησή σου, καὶ νά, θὰ γεννήσεις υἱό»[4]. Καὶ ποιὰ σχέση ἔχει αὐτό; Αὐτὸς παρακαλοῦσε τὸ Θεὸ γιὰ τὶς ἁμαρτίες τοῦ λαοῦ, ζητοῦσε συγγνώμη γιὰ τοὺς συνδούλους του καὶ ὁ ἄγγελος τοῦ λέγει, «Μὴ φοβᾶσαι, Ζαχαρία, διότι εἰσακούσθηκε ἡ παράκλησή σου», καὶ σὰν ἀπόδειξη τῆς ἀλήθειας τῶν λόγων του παρουσιάζει τὸ μελλοντικὸ γεγονός, ὅτι δηλαδὴ θ᾽ ἀποκτήσει υἱό, τὸν Ἰωάννη; Καὶ βέβαια ἔχει σχέση καὶ μάλιστα πολὺ μεγάλη. Διότι, ἐπειδὴ παρακαλοῦσε τὸ Θεὸ γιὰ τὶς ἁμαρτίες τοῦ λαοῦ, ἐπρόκειτο δὲ ν᾽ ἀποκτήσει υἱὸ ποὺ θὰ διακήρυττε μὲ παρρησία, «Νὰ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ποὺ σηκώνει τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου»[5], πολὺ σωστὰ λέγει ὁ ἄγγελος, «Εἰσακούσθηκε ἡ παράκλησή σου καὶ θὰ γεννήσεις υἱό».

Τί λοιπὸν ἔκανε ἐκεῖνος; Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ ζήτημα ποὺ ἐξετάζομε, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἀσυγχώρητο τὸ νὰ περιεργαζόμαστε τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους ἐκδηλώ-

Εἶδεν εἰς τὴν ἡλικίαν τὴν ἑαυτοῦ, εἰς τὴν πολιάν, εἰς τὸ σῶμα τὸ ἐξησθενηκός, εἶδεν εἰς τὴν στείρωσιν τῆς γυναικός, καὶ διηπίστησε, καὶ τὸν τρόπον ἐζήτησε μαθεῖν, καὶ εἶπε· «Κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο;». Πῶς, φησίν, ἔσται τοῦτο; Ἰδοὺ ἐγὼ γεγήρακα καὶ πεπολίωμαι, καὶ ἡ γυνή μου στεῖρα προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς· ἡ ἡλικία ἄωρος, ἡ φύσις ἄχρηστος· πῶς ἔχει λόγον τὰ ἐπηγγελμένα; ἐγὼ ὁ σπείρων ἀσθενής· ἡ ἄρουρα ἄγονος.

Ἆρ' οὐ δοκεῖ τισι συγγνώμης ἄξιος εἶναι πραγμάτων ἀκολουθίαν ἐπιζητῶν, καὶ δοκῶν τι λέγειν εἰκός; Ἀλλ' οὐ τῷ Θεῷ ἔδοξεν ἄξιος εἶναι· καὶ μάλα εἰκότως. Ὅταν γὰρ ὁ Θεὸς ἀποφαίνηται, λογισμοὺς κινεῖν οὐ χρή, οὐδὲ πραγμάτων ἀκολουθίαν, οὐδὲ φύσεως ἀνάγκην προβάλλεσθαι, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδέν· πάντων γὰρ τούτων ἀνωτέρα τῆς ἀποφάσεως ἡ δύναμις οὐδενὶ διακοπτομένη κωλύματι.

Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; ὁ Θεὸς ἐπαγγέλλεται, καὶ ἐπὶ ἡλικίαν καταφεύγεις καὶ γῆρας προβάλλῃ; μὴ γὰρ ἰσχυρότερον τὸ γῆρας τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ; μὴ γὰρ δυνατωτέρα ἡ φύσις τοῦ δημιουργοῦ τῆς φύσεως; οὐκ οἶδας ὅτι ἰσχυρὰ ἔργα λόγων αὐτοῦ; Ὁ λόγος αὐτοῦ τὸν οὐρανὸν ἔστησεν, ὁ λόγος αὐτοῦ τὴν κτίσιν παρήγαγεν, ὁ λόγος αὐτοῦ ἀγγέλους ἐποίησεν, καὶ σὺ περὶ γεννήσεως ἀμφιβάλλεις; Διὰ ταῦτα ἠγανάκτησεν ὁ ἄγγελος, καὶ οὐδὲ διὰ τὴν ἱερωσύνην συνέγνω· διὰ ταύτην μὲν οὖν καὶ ἐκολάζετο μειζόνως. Τὸν γὰρ πλέον τῶν ἄλλων εἰς τιμῆς ἔχοντα λόγον καὶ περὶ τὴν πίστιν τῶν ἄλλων πλεονεκτεῖν ἔδει. Καὶ τίς ὁ τρόπος τῆς κολάσεως; «Ἰδοὺ ἔσῃ σιωπῶν, καὶ μὴ

---

6. Λουκᾶ 1, 18

νονται οἱ θεῖες βουλές, καὶ ὅτι πρέπει ν' ἀποδεχόμαστε μὲ πίστη τὶς ἀποφάσεις αὐτοῦ. Σκέφθηκε ὁ Ζαχαρίας τὴν ἡλικία του, τὰ λευκὰ μαλλιά του, τὸ ἐξασθενημένο σῶμα του, σκέφθηκε ἐπίσης τὴ στείρωση τῆς γυναίκας του, καὶ κυριεύθηκε ἀπὸ δυσπιστία, καὶ γι' αὐτὸ ζήτησε νὰ μάθει τὸ πῶς μποροῦσε νὰ συμβεῖ αὐτὸ ποὺ λέχθηκε ἀπὸ τὸν ἄγγελο, καὶ γι' αὐτὸ ρώτησε· «Καὶ πῶς θὰ πεισθῶ γι' αὐτά;»[8]. Πῶς, λέγει, εἶναι δυνατὸ νὰ συμβεῖ αὐτό. Νά, ἐγὼ ἔχω γεράσει καὶ ἄσπρισαν τὰ μαλλιά μου, ἡ γυναίκα μου εἶναι στείρα καὶ περασμένα τὰ χρόνια της· ἡ ἡλικία μας εἶναι ἀκατάλληλη, ἡ φύση μας εἶναι ἀχρηστευμένη· μὲ ποιὰ λογικὴ λοιπὸν μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ὑπόσχεση, ἀφοῦ ἐγὼ ὁ σπορέας εἶμαι ἀσθενής, καὶ ἡ γυναίκα μου, ἡ γῆ, εἶναι ἄγονη;

Ἄραγε δὲν φαίνεται σὲ μερικοὺς ἀπὸ σᾶς ὅτι εἶναι ἄξιος συγγνώμης ὁ Ζαχαρίας, ἀφοῦ πολὺ σωστὰ ζητᾶ διευκρίνηση γιὰ τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ ἀγγέλου; Ἀλλ' ὅμως ὁ Θεὸς δὲν τὸν θεώρησε ἄξιο συγγνώμης· καὶ πολὺ σωστά. Διότι, ὅταν ὁ Θεὸς λέγει κάτι, δὲν πρέπει νὰ τὰ ὑποβάλλομε στὸν ἔλεγχο τῆς λογικῆς, οὔτε νὰ ζητᾶμε τὴν αἰτιολογία τῶν πραγμάτων, οὔτε νὰ προβάλλομε τὴν ἀδυναμία τῆς φύσεως, οὔτε κανένα ἄλλο παρόμοιο· διότι ἀπ' ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀνώτερη ἡ δύναμη τῆς θείας ἀποφάσεως, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὴ ματαιώσει κανένα ἐμπόδιο.

Τί κάνεις, ἄνθρωπε; Ὁ Θεὸς δίνει ὑπόσχεση καὶ σὺ δυσπιστεῖς, καταφεύγοντας στὴν ἡλικία καὶ τὰ γηρατειά; μήπως δηλαδὴ τὰ γηρατειὰ εἶναι ἰσχυρότερα ἀπὸ τὴν ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ; μήπως ἡ φύση εἶναι δυνατότερη ἀπὸ τὴ φύση τοῦ δημιουργοῦ; δὲν γνωρίζεις ὅτι τὰ λόγια του μεταβάλλονται σὲ ἰσχυρὰ ἔργα; Ὁ λόγος του στερέωσε τὸν οὐρανό, ὁ λόγος του κατασκεύασε τὴν κτίση, ὁ λόγος του δημιούργησε τοὺς ἀγγέλους, καὶ σὺ ἀμφιβάλλεις γιὰ μιὰ γέννηση; Γι' αὐτὸ ἀγανάκτησε ὁ ἄγγελος καὶ δὲν ἔλαβε ὑπ' ὄψη οὔτε τὴν ἱερωσύνη του, καὶ μάλιστα ἀκριβῶς γι' αὐτὸ καὶ τὸν τιμώρησε βαρύτερα. Διότι ἐκεῖνος ποὺ τιμᾶται μὲ μεγαλύτερο ἀξίωμα πρέπει νὰ ἔχει καὶ μεγαλύτερη

δυνάμενος λαλεῖν». Ἡ γλῶσσά σου, φησί, ἣ διηκόνησε πρὸς τὴν τῶν ῥημάτων ἀπιστίαν, αὕτη δέξεται καὶ τὴν ἐπὶ τῇ ἀπιστίᾳ τιμωρίαν· Ἰδοὺ ἔσῃ σιωπῶν, καὶ μὴ λαλῶν, ἕως ἂν γένηται ταῦτα». Ἐννόησον φιλανθρωπίαν Δεσπότου· ἀπιστεῖς μοι, φησί· νῦν δέχου τὴν κόλασιν, καὶ ὅταν διὰ τῶν πραγμάτων παράσχω τὴν ἀπόδειξιν, τότε λύω τὴν ὀργήν· ὅταν μάθῃς, ὅτι δικαίως ἐκολάσθης, τότε σὲ ἀπαλλάττω τῆς τιμωρίας. Ἀκουέτωσαν οἱ Ἀνόμοιοι πῶς ἀγανακτεῖ πολυπραγμονούμενος ὁ Θεός. Εἰ δὲ ἐκεῖνος ἀπιστήσας τῇ θνητῇ γεννήσει κολάζεται, σὺ ὁ τὴν ἀπόρρητον καὶ τὴν ἄνω περιεργαζόμενος πῶς διαφεύξῃ τιμωρίαν, εἰπέ μοι; Ἐκεῖνος οὐκ ἀπεφήνατο, ἀλλὰ μαθεῖν ἠθέλησε, καὶ οὐκ ἔτυχε συγγνώμης, σὺ δὲ ὁ καὶ εἰδέναι διισχυριζόμενος τὰ πᾶσιν ἀθέατα καὶ ἀκατάληπτα, ποίαν ἕξεις ἀπολογίαν; τίνα δὲ οὐκ ἐπισπάσῃ κατὰ σαυτοῦ τιμωρίαν;

3. Ἀλλ' οἱ μὲν περὶ γεννήσεως λόγοι τοὺς προσήκοντας ἀναμενέτωσαν καιρούς, τέως δὲ ὁδῷ βαδίζωμεν ἐπὶ τὴν προτέραν ὑπόθεσιν, ἧς πρῴην τὰ λείψανα κατελίπομεν, τὴν ὀλεθρίαν ἐκσπάσαι ῥίζαν ἐπιχειροῦντες, τὴν πάντων μητέρα τῶν κακῶν, καὶ ὅθεν αὐτοῖς τὰ δόγματα ταῦτα ἐβλάστησε. Ποία δὲ ἡ ῥίζα τῶν κακῶν πάντων; Πιστεύσατε· φρίκη με κατέχει μέλλοντα αὐτὴν ἐκλαλεῖν· ὀκνῶ γὰρ διὰ γλώττης ἐκφέρειν ἃ μελετῶσιν ἐπὶ τῆς διανοίας ἐκεῖνοι διαπαντός. Τίς οὖν ἐστιν ἡ ῥίζα τούτων τῶν κακῶν; Ἐτόλμησεν ἄνθρωπος εἰπεῖν, ὅτι 'Θεὸν οἶδα, ὡς αὐτὸς ὁ Θεὸς ἑαυτὸν οἶδε'. Ταῦτα οὖν ἐλέγχου δεῖται, ταῦτα ἀποδείξεως; οὐκ ἀρκεῖ μόνη ἡ προφορὰ τῶν ῥημάτων δεῖξαι πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν; Καὶ γὰρ μανία τίς ἐστι ταῦτα σαφής, παραπληξία ἀσύγγνω-

7. Λουκᾶ 1, 20
8. Αὐτὰ τὰ ἔλεγαν οἱ Ἀνόμοιοι. Βλ. Σωκράτους Ἐκκλ. Ἱστορία 4, 7.

πίστη. Καὶ ποιὰ εἶναι ἡ τιμωρία; «Νά, θὰ εἶσαι βουβὸς καὶ δὲν θὰ μπορεῖς νὰ μιλᾶς»[7]. Ἡ γλώσσα σου, λέγει, ποὺ ἐξυπηρέτησε μὲ τὸ λόγο τὴν ἀπιστία σου, θὰ δεχθεῖ καὶ τὴν τιμωρία γιὰ τὴν ἀπιστία· «Νὰ θὰ εἶσαι βουβὸς καὶ δὲν θὰ μιλᾶς, μέχρι ποὺ νὰ πραγματοποιηθοῦν αὐτά». Σκέψου φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου. Ἀπιστεῖς, λέγει, στὰ λόγια μου· δέξου τώρα τὴν τιμωρία, καὶ ὅταν μὲ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα σοῦ ἀποδείξω τὰ λεγόμενά μου, τότε θὰ διαλυθεῖ ἡ ὀργή μου· ὅταν θὰ καταλάβεις, ὅτι δίκαια τιμωρήθηκες, τότε θ' ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ τὴν τιμωρία.

Ἄς τὸ ἀκούσουν οἱ Ἀνόμοιοι πῶς ἀγανακτεῖ ὁ Θεὸς ὅταν τὸν περιεργάζονται μὲ δυσπιστία. Ἐὰν ἐκεῖνος, δηλαδὴ ὁ Ζαχαρίας, τιμωρήθηκε ἐπειδὴ ἀπίστησε στὴν ὑπόσχεση γιὰ τὴ γέννηση ἑνὸς θνητοῦ ἀνθρώπου, σὺ ποὺ περιεργάζεσαι τὴν ἀπόρρητη θεία γέννηση, πές μου, πῶς θὰ διαφύγεις τὴν τιμωρία; Ἐκεῖνος δὲν πρόβαλε ἀντίθετη γνώμη, ἀλλ' ἁπλῶς θέλησε νὰ μάθει, καὶ ὅμως δὲν συγχωρήθηκε, ἐνῶ σὺ ποὺ ἰσχυρίζεσαι ὅτι γνωρίζεις ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἀθέατα καὶ ἀκατανόητα σ' ὅλους, ποιὰ δικαιολογία θὰ ἔχεις; ποιὰ τιμωρία δὲν θὰ ἐπισύρεις ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σου;

3. Ἀλλὰ τὸ σχετικὸ μὲ τὴ θεία γέννηση θέμα θὰ ἐξετασθεῖ στὸν κατάλληλο καιρό, τώρα ὅμως ἄς προχωρήσομε στὸ προηγούμενο ζήτημα, ποὺ ἀφήσαμε στὴ μέση, ἐπιχειρώντας νὰ ξερριζώσομε τὴν καταστρεπτικὴ ρίζα, τὴ μητέρα ὅλων τῶν κακῶν, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία βλάστησαν ὅλα τὰ δόγματα αὐτῶν. Ποιὰ δὲ εἶναι ἡ ρίζα ὅλων τῶν κακῶν; Πίστεψέ με, μὲ κατέχει φρίκη ποὺ πρόκειται νὰ τὴν ἀναφέρω· διότι διστάζω νὰ πῶ μὲ τὴ γλώσσα μου ὅσα ἐκεῖνοι μελετοῦν συνέχεια μὲ τὴ σκέψη τους. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ ρίζα αὐτῶν τῶν κακῶν; Τὸ ὅτι τόλμησε ὁ ἄνθρωπος νὰ πεῖ ὅτι 'γνωρίζει τὸ Θεό, ὅπως ὁ Θεὸς γνωρίζει τὸν ἑαυτό του'[8]. Αὐτὰ λοιπὸν χρειάζονται ἔλεγχο; αὐτὰ χρειάζονται ἀπόδειξη; Δὲν ἀρκεῖ νὰ δείξει ὅλη τὴν ἀσέβεια αὐτῶν ἡ προφορὰ τῶν λέξεων; Διότι τὰ λόγια αὐτὰ δείχνουν ἀναμφισβήτητη μανία, ἀσυγχώρητη παρα-

στος, καινότερος ἀσεβείας τρόπος· οὐδεὶς τοιοῦτον οὐδὲν οὐδέποτε οὔτε εἰς νοῦν βαλέσθαι, οὔτε διὰ τῆς γλώττης προενεγκεῖν ἐτόλμησεν. Ἐννόησον, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, τίς εἶ, καὶ τίνα περιεργάζῃ· ἄνθρωπος ὢν Θεὸν πολυπραγμονεῖς; Ἀρκεῖ γὰρ τὰ ὀνόματα ψιλὰ τῆς ἀνοίας δεῖξαι τὴν ὑπερβολήν, ἄνθρωπος γῆ καὶ σποδὸς ὑπάρχων, σὰρξ καὶ αἷμα, χόρτος καὶ ἄνθος χόρτου, σκιὰ καὶ καπνὸς καὶ ματαιότης, καὶ εἴ τι τούτων ἀδρανέστερον καὶ εὐτελέστερον.

Καὶ μὴ νομίσητε κατηγορίαν εἶναι τῆς φύσεως τὰ λεγόμενα· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ ταῦτα λέγω, ἀλλ' οἱ προφῆται ταῦτα φιλοσοφοῦσιν, οὐκ ἀτιμάζοντες ἡμῶν τὸ γένος, ἀλλὰ καταστέλλοντες τῶν ἀνοήτων τὸ φύσημα· οὐκ ἐξευτελίζοντες ἡμῶν τὴν φύσιν, ἀλλὰ ταπεινοῦντες τῶν μαινομένων τὴν ἀπόνοιαν. Εἰ γὰρ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα εἰρηκότων ἐκείνων ὅμως ἐφάνησάν τινες οἱ τοῦ διαβόλου τὴν μεγαληγορίαν νικήσαντες, εἰ μηδὲν τούτων εἴρητο, ποῦ οὐκ ἂν ἐξελάκτισαν ἀπονοίας, εἰπέ μοι; Εἰ ἔχουσι τὸ φάρμακον ἐπικείμενον καὶ ἔτι φλεγμαίνουσι, ποῦ οὐκ ἂν ὄγκου καὶ ἀπονοίας ἐξεφυσήθησαν, εἰ μὴ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἀπεφήναντο περὶ τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐκεῖνοι;

Ἄκουσον γοῦν τί φησιν ὁ δίκαιος πατριάρχης περὶ ἑαυτοῦ· «Ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός». Θεῷ διελέγετο, καὶ οὐκ ἐπῆρεν αὐτὸν ἡ παρρησία· αὕτη μὲν οὖν, αὕτη μετριάζειν αὐτὸν ἀνέπειθεν. Οὗτοι δὲ οὐδὲ τῆς σκιᾶς ὄντες ἄξιοι τῆς ἐκείνου, τῶν ἀγγέλων αὐτῶν μείζους ἑαυτοὺς εἶναι νομίζουσιν, ὅπερ ἐσχάτης ἐστὶ μανίας ἀπόδειξις. Θεόν, εἰπέ μοι, περιεργάζῃ τὸν ἄναρχον, τὸν ἀναλλοίωτον, τὸν ἀσώματον, τὸν ἄφθαρτον, τὸν πανταχοῦ παρόντα, καὶ πάντα ὑπερβαίνοντα καὶ ἀνωτέρω τῆς κτίσεως ἁπάσης ὄντα. Ἄκουσον τί φιλοσοφοῦσιν οἱ προφῆται περὶ αὐτοῦ, καὶ

9. Γεν. 18, 27

φροσύνη, πρωτάκουστο τρόπο ἀσέβειας. Κανένας δὲν τόλμησε ποτὲ οὔτε στὸ νοῦ του νὰ βάλει τέτοιο πράγμα, οὔτε μὲ τὴ γλώσσα του ν' ἀναφέρει. Σκέψου, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, ποιὸς εἶσαι καὶ ποιὸν περιεργάζεσαι. Ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, τολμᾶς νὰ ἐρευνήσεις καὶ νὰ ἐξετάσεις τὸ Θεό; Διότι ἀρκοῦν καὶ μόνες οἱ λέξεις νὰ δείξουν τὴν ὑπερβολικὴ ἀνοησία τους· ἄνθρωπος ποὺ εἶναι χῶμα, στάχτη, σάρκα καὶ αἷμα, χόρτο καὶ ἄνθος τοῦ χόρτου, σκιὰ καὶ καπνὸς καὶ ματαιότητα, καὶ ὅ,τιδήποτε ἄλλο μηδαμινότερο καὶ εὐτελέστερο.

Ἀλλὰ μὴ νομίσετε πὼς τὰ λόγια αὐτὰ ἀποτελοῦν κατηγορία τῆς φύσεως· διότι αὐτὰ δὲν τὰ λέγω ἐγώ, ἀλλ' οἱ προφῆτες τὰ φιλοσοφοῦν, ὄχι βέβαια γιὰ νὰ ἀτιμάσουν τὸ γένος μας, ἀλλὰ γιὰ νὰ καταστείλουν τὴν ἀλαζονεία τῶν ἀνοήτων· ὄχι γιὰ νὰ ἐξευτελίσουν τὴ φύση μας, ἀλλὰ γιὰ νὰ ταπεινώσουν τὴν ὑπερηφάνεια τῶν μανιακῶν. Διότι ἐάν, μολονότι ἐκεῖνοι ἔχουν πεῖ τόσα πολλὰ καὶ τέτοιου εἴδους πράγματα, ἐν τούτοις παρουσιάσθηκαν μερικοὶ ποὺ νίκησαν τὴν καυχησιολογία τοῦ διαβόλου, ἐὰν δὲν εἶχε λεχθεῖ τίποτε ἀπ' αὐτά, πές μου, σὲ ποιὰ ἀλαζονεία θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ φθάσουν; Ἂν καὶ τώρα ἀκόμη πάσχουν, ἐνῶ τὸ φάρμακο βρίσκεται ἐπάνω στὴν πληγή, σὲ ποιὸ εἶδος ἀλαζονείας καὶ ὑπερηφάνειας δὲν θὰ ἔφθαναν, ἐὰν οἱ προφῆτες δὲν ἔλεγαν γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση τόσα πολλὰ καὶ τέτοιου εἴδους πράγματα;

Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει ὁ δίκαιος πατριάρχης γιὰ τὸν ἑαυτό του· «Ἐγὼ εἶμαι χῶμα καὶ στάχτη»[9]. Μὲ τὸ Θεὸ συνομιλοῦσε καὶ δὲν τοῦ φούσκωνε τὰ μυαλά του τὸ θάρρος του αὐτό, διότι αὐτὸ ἀκριβῶς ἦταν ἐκεῖνο ποὺ τὸν καταστοῦσε πιὸ μετριόφρονα. Αὐτοὶ ὅμως ποὺ δὲν ἀξίζουν οὔτε ὅσο ἡ σκιὰ ἐκείνου, νομίζουν ὅτι εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, πράγμα ποὺ δείχνει τὴν πιὸ χειρότερη μορφὴ ἀνοησίας. Πές μου, τὸ Θεὸ περιεργάζεσαι, τὸν ἄναρχο, τὸν ἀναλλοίωτο, τὸν ἀσώματο, τὸν ἄφθαρτο, αὐτὸν ποὺ βρίσκεται παντοῦ παρών, τὸν ἀνώτερο κατὰ πολὺ ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα τῆς κτίσεως; Ἄκουσε τί λένε γι' αὐ-

φοβήθητι· «Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν». Εἶδε μόνον καὶ ἐσάλευσε τὴν τοσαύτην καὶ τηλικαύτην γῆν. «Ὁ ἁπτόμενος τῶν ὀρέων, καὶ καπνίζονται». «Ὁ σείων τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἐκ θεμελίων, καὶ οἱ στῦλοι αὐτῆς σαλεύονται»· Ὁ ἀπειλῶν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ξηραίνων αὐτήν»· «Ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ, ἐρημωθήσῃ». «Ἡ θάλασσα εἶδε, καὶ ἔφυγεν, ὁ Ἰορδάνης ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ὀπίσω· τὰ ὄρη ἐσκίρτησαν ὡσεὶ κριοί, καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἀρνία προβάτων». Πᾶσα ἡ κτίσις σαλεύεται, δέδοικε, τρέμει, μόνοι δὲ οὗτοι καταφρονοῦσιν, ὑπερορῶσιν, ἐξευτελίζουσι τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν· οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι τὸν ἁπάντων Δεσπότην.

Πρώην μὲν οὖν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἄνω δυνάμεων ἐσωφρονίζομεν, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, τῶν Χερουβίμ, τῶν Σεραφίμ· νῦν δὲ ἀπὸ τῆς ἀναισθήτου κτίσεως, καὶ οὐδὲ ἐντεῦθεν ἐντρέπονται. Οὐχ ὁρᾷς τουτονὶ τὸν οὐρανόν, πῶς καλός, πῶς μέγας, πῶς τῷ ποικίλῳ τῶν ἄστρων ἐστεφάνωται χορῷ; Πόσον διήρκεσε χρόνον; Πεντακισχίλια γὰρ καὶ πλείω λοιπὸν ἕστηκεν ἔτη, καὶ τὸ πλῆθος τοῦ χρόνου οὐκ ἐπήγαγεν αὐτῷ γῆρας, ἀλλ' ὥσπερ σῶμα νέον καὶ σφριγῶν ἀνθοῦσαν ἔχει καὶ ἐνακμάζουσαν αὐτῷ τῆς ἡλικίας τὴν ὥραν, οὕτω δὴ καὶ οὐρανὸς ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἔλαχε κάλλος διετήρησε, καὶ οὐδὲν ὑπὸ τοῦ χρόνου γέγονεν ἀσθενέστερος. Ἀλλὰ τοῦτον τὸν καλόν, τὸν μέγαν, τὸν φαιδρόν, τὸν κατηστερωμένον, τὸν διαρκῆ, τὸν ἐπὶ τοσοῦτον ἑστήκοτα χρόνον, ὁ Θεὸς οὗτος, ὃν σὺ περιεργάζῃ, καὶ τῇ τῶν οἰκείων λογισμῶν ὑποβάλλεις περιγραφῇ, ὡς ἂν εἰ παίζων τις καλύβην

10. Ψαλμ. 103, 32
11. Ἰώβ 9, 6.
12. Ἡσ. 51, 10
13. Ἡσ. 44, 27
14. Ψαλμ. 113, 3 ἑ.

τὸ οἱ προφῆτες καὶ φοβήσου· «Αὐτὸς ποὺ ρίχνει τὸ βλέμμα του στὴ γῆ καὶ κάνει αὐτὴν νὰ τρέμει»[10]. Μόνο μὲ τὸ βλέμμα του σαλεύει τὴν τόσο μεγάλη καὶ ὀγκώδη γῆ. «Αὐτὸς ποὺ ἀγγίζει τὰ ὄρη καὶ καπνίζουν». «Αὐτὸς ποὺ σείει ἀπὸ τὰ θεμέλια τὴ γῆ ποὺ εἶναι κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανό, καὶ οἱ στύλοι αὐτῆς σαλεύονται»[11]. «Αὐτὸς ποὺ ἀπειλεῖ τὴ θάλασσα καὶ ξηραίνει αὐτήν»[12]. «Αὐτὸς ποὺ λέγει στὴν ἄβυσσο θὰ ξηραθεῖς καὶ θὰ ἐρημωθεῖς»[13]. «Ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγε, ὁ Ἰορδάνης στράφηκε πρὸς τὰ πίσω· τὰ ὄρη σκίρτησαν σὰν κριάρια καὶ τὰ βουνὰ σὰν ἀρνιὰ προβάτων»[14]. Ὁλόκληρη ἡ κτίση σαλεύεται, κυριεύεται ἀπὸ φόβο, τρέμει, καὶ μόνοι αὐτοὶ περιφρονοῦν, παραβλέπουν καὶ ξευτελίζουν τὴ σωτηρία τους· διότι δὲν θὰ μποροῦσα νὰ πῶ ὅτι ξευτελίζουν τὸν Κύριο.

Προηγουμένως προσπάθησα νὰ τοὺς σωφρονήσω παρουσιάζοντας τὶς οὐράνιες δυνάμεις, τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀρχαγγέλους, τὰ Χερουβίμ, τὰ Σεραφίμ, ἐνῶ τώρα χρησιμοποιώντας παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἀναίσθητη κτίση, καὶ οὔτε καὶ ἔτσι ντρέπονται. Δὲν βλέπεις αὐτὸν τὸν οὐρανὸ πόσο ὡραῖος εἶναι, πόσο μεγάλος, πῶς στεφανώνεται μὲ τὸν ἀμέτρητο χορό τῶν ἄστρων; Πόσο χρόνο ὑπάρχει; Στέκεται περισσότερα ἀπὸ πέντε χιλιάδες χρόνια καὶ τὸ πλῆθος τοῦ χρόνου δὲν τὸν γέρασε, ἀλλ᾽ ὅπως ἀκριβῶς ἕνα σῶμα νεανικὸ καὶ γεμάτο ἀπὸ σφρίγος, διατηρεῖ τὴν ἀνθηρότητα καὶ τὴν ὅλο καὶ μεγαλύτερη ὡραιότητα τῆς ἡλικίας, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ οὐρανὸς διατήρησε τὴν ὡραιότητα ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ δόθηκε, καὶ δὲν ἐξασθένησε καθόλου μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου. Ἀλλ᾽ αὐτὸν τὸν οὐρανό, τὸν ὡραῖο, τὸν μεγάλο, τὸν λαμπρό, τὸν γεμάτο ἀπὸ ἄστρα, τὸν διαρκή, ποὺ παραμένει ἐπὶ τόσον πολὺ χρόνο, αὐτὸς ὁ Θεός, τὸν ὁποῖο σὺ περιεργάζεσαι καὶ προσπαθεῖς νὰ τὸν περιγράψεις μὲ τοὺς λογισμούς σου, μὲ τόση εὐκολία τὸν κατασκεύασε, μὲ ὅση κατασκευάζει κάποιος παίζοντας μία καλύβα. Καὶ αὐτὸ

15. Τὸν ὑπολογισμὸ αὐτὸ ὁ Χρυσόστομος τὸν κάνει βάσει τῶν εἰδήσεων ποὺ παρέχονται ἀπὸ τὴν Π. Διαθήκη.

ποιήσειεν, οὕτω μετ' εὐκολίας εἰργάσατο. Καὶ τοῦτο ἐμφαίνων ὁ 'Ησαΐας ἔλεγεν· «Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν, καὶ διατείνας αὐτὸν ὡς σκηνὴν ἐπὶ τῆς γῆς». 'Αλλὰ καὶ τὴν γῆν βούλει ἰδεῖν; ἀλλὰ καὶ ταύτην ὡς οὐδὲν ἐποίησε. Περὶ μὲν γὰρ ἐκείνου λέγει, «Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν, καὶ διατείνας αὐτὸν ὡς σκηνὴν ἐπὶ τῆς γῆς», περὶ δὲ ταύτης· «Ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς γῆς, ὁ ποιήσας τὴν γῆν ὡς οὐδέν». Ὁρᾷς πῶς «Οὐδὲν» εἶπε τὴν τοσαύτην καὶ τηλικαύτην;

'Εννόησον γὰρ πόσον μὲν ὀρῶν ὄγκον, πόσα δὲ ἀνθρώπων ἔθνη, πόσα δὲ ὕψη καὶ πλήθη φυτῶν, πόσας δὲ πόλεις, καὶ πόσα οἰκοδομημάτων μεγέθη, καὶ πόσα τετραπόδων, θηρίων, ἑρπετῶν πλήθη παντοδαπῶν ἐπὶ τῶν νώτων φέρει τῶν ἑαυτῆς. 'Αλλ' ὅμως τὴν τοιαύτην καὶ τοσαύτην οὕτως εὐκόλως ἐποίησεν, ὡς καὶ τὸν προφήτην μηδὲ παράδειγμα τῆς εὐκολίας δυνάμενον εὑρεῖν εἰπεῖν, ὅτι τὴν γῆν ἐποίησεν ὡς «οὐδέν». 'Επειδὴ γὰρ οὐκ ἤρκει τὰ μεγέθη καὶ τὰ κάλλη τῶν ὁρωμένων τοῦ δημιουργοῦ παραστῆσαι τὴν δύναμιν, ἀλλὰ πολλῷ τῷ μέτρῳ ἐλείπετο τοῦ μεγέθους καὶ τῆς ἰσχύος τοῦ πεποιηκότος αὐτὰ ἁπάσης, εὗρον ἕτερον οἱ προφῆται τρόπον, δι' οὗ κατὰ δύναμιν τὴν ἑαυτῶν ἴσχυσαν παραδηλῶσαί τι πλέον ἡμῖν περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Ποῖον δὴ τοῦτον; Τὸ μὴ τὰ μεγέθη προθεῖναι τῶν κτισμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τῆς δημιουργίας εἰπεῖν, ἵν' ἑκατέρωθεν, καὶ ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν γεγενημένων, καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὴν δημιουργίαν εὐκολίας, δυνηθῶμεν ἀξίαν τινὰ κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν ἔννοιαν λαβεῖν περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Μὴ τοίνυν τὸ μέγεθος ἐξέταζε μόνον τῶν γεγενημένων, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐκολίαν τοῦ πεποιηκότος.

Οὐκ ἐπὶ γῆς δὲ τοῦτο ἐνδείκνυται μόνον, ἀλλὰ

------

16. Ἠσ. 40, 22

γιὰ νὰ δηλώσει ὁ Ἡσαΐας, ἔλεγε· «Αὐτὸς ποὺ ἔστησε τὸν οὐρανὸ σὰν καμάρα καὶ τέντωσε αὐτὸν σὰν σκηνὴ ἐπάνω στὴ γῆ»[16]. Θέλεις ὅμως νὰ δεῖς καὶ τὴ γῆ; ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν δημιούργησε σὰν μηδέν. Διότι γιὰ μὲν τὸν οὐρανὸ λέγει, «Αὐτὸς ποὺ ἔστησε τὸν οὐρανὸ σὰν καμάρα καὶ τέντωσε αὐτὸν σὰν σκηνὴ ἐπάνω στὴ γῆ», ἐνῶ γι' αὐτήν· «Αὐτὸς ποὺ ἐξουσιάζει τὸ γύρο τῆς γῆς, αὐτὸς ποὺ δημιούργησε τὴ γῆ σὰν μηδέν»[17]. Βλέπεις πῶς ὀνόμασε «μηδὲν» τὴ γῆ, ποὺ ἔχει τόσο μέγεθος καὶ ὄγκο;

Σκέψου λοιπὸν πόσο πλῆθος ὀρέων, πόσα ἔθνη ἀνθρώπων, πόσες ποικιλίες φυτῶν, πόσες πόλεις καὶ πόσα μεγαλοπρεπὴ οἰκοδομήματα, πόσα εἴδη τετραπόδων, θηρίων, καὶ πλήθη ἑρπετῶν κάθε εἴδους φέρει ἐπάνω στὴ ράχη της. Ἀλλ' ὅμως αὐτὴν τὴ γῆ, τὴν τέτοιου εἴδους καὶ τὴν τόσο μεγάλη, μὲ τόση εὐκολία τὴ δημιούργησε, ὥστε ὁ προφήτης νὰ μὴ μπορεῖ νὰ βρεῖ παράδειγμα εὐκολίας, καὶ νὰ πεῖ ὅτι τὴ δημιούργησε σὰν «μηδέν». Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸ μέγεθος καὶ ἡ ὡραιότητα τῶν ὁρατῶν δημιουργημάτων δὲν ἐπαρκοῦσαν νὰ παραστήσουν τὴ δύναμη τοῦ δημιουργοῦ τους, ἀλλ' ὑπολείπονται κατὰ πολὺ ἀπὸ τὸ μέγεθος καὶ τὴ δύναμη ἐκείνου ποὺ τὰ δημιούργησε, οἱ προφῆτες βρῆκαν ἄλλο τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο κατόρθωσαν ἀνάλογα μὲ τὴ δυνατότητά τους νὰ δώσουν σὲ μᾶς μιὰ κάποια περισσότερο σαφέστερη ἔννοια τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι αὐτὸς ὁ τρόπος; Τὸ ὅτι δὲν πρόβαλαν μόνο τὸ μέγεθος τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπο τῆς δημιουργίας, ὥστε νὰ μπορέσομε καὶ ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα, καὶ ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν δημιουργημάτων καὶ ἀπὸ τὴν εὐκολία τῆς δημιουργίας, νὰ λάβομε μία κατὰ τὸ δυνατὸ ἐπαρκὴ ἔννοια γιὰ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Μὴ λοιπὸν ἐξετάζεις μόνο τὸ μέγεθος τῶν δημιουργημάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐκολία μὲ τὴν ὁποία τὰ κατασκεύασε ὁ δημιουργός.

Αὐτὸ δὲν ἰσχύει μόνο γιὰ τὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ φύ-

------

17. Ἡσ. 40, 23

καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων· νῦν μὲν γάρ φησιν. «Ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς γῆς, καὶ τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐτῇ ὡσεὶ ἀκρίδας», νῦν δέ φησιν· «Ὡς σταγὼν ἀπὸ κάδου πάντα τὰ ἔθνη ἐναντίον αὐτοῦ». Μὴ ἁπλῶς παρέλθῃς τὸν λόγον, ἀλλ' ἀνάπτυξον τὸν εἰρημένον καλῶς καὶ ἐξέτασον· ἀναλόγισαι πάντα τὰ ἔθνη, Σύρους, Κίλικας, Καππαδόκας, Βιθυνούς, τοὺς τὸν Εὔξεινον πόντον οἰκοῦντας, Θράκην, Μακεδονίαν, τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν, τοὺς ἐν ταῖς νήσοις, τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ, τοὺς ὑπὲρ τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην, τοὺς ἐν ταῖς νήσοις ταῖς Βρεττανικαῖς, Σαυρομάτας, Ἰνδούς, τοὺς τὴν τῶν Περσῶν οἰκοῦντας γῆν, τὰ ἄλλα τὰ ἄπειρα γένη καὶ φῦλα, ὧν οὔτε τὰ ὀνόματα ἴσμεν· ἀλλὰ πάντα ταῦτα τὰ ἔθνη, «Ὡς σταγών», φησίν, «ἀπὸ κάδου ἐναντίον αὐτοῦ». Πόσον μέρος εἶ τῆς σταγόνος ταύτης, εἰπέ μοι, ὅτι περιεργάζῃ τὸν Θεόν, ᾧ πάντα τὰ ἔθνη «ὡς σταγὼν ἀπὸ κάδου»;

Καὶ τί χρὴ λέγειν περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάττης καὶ ἀνθρώπων φύσεως; Ἀναβῶμεν ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν τῷ λόγῳ, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀγγέλους ἔλθωμεν. Ἴστε γὰρ δήπου τοῦτο, ὅτι τῆς κτίσεως τῆς ὁρωμένης ταύτης εἷς ἄγγελος μόνος ἀντίρροπός ἐστι, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ τιμιώτερος. Εἰ γὰρ ἀνθρώπου δικαίου ἄξιος οὐκ ἂν εἴη πᾶς ὁ κόσμος, καθὼς ὁ Παῦλος δείκνυσι λέγων, «Ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος οὗτος», πολλῷ μᾶλλον ἀγγέλου οὐκ ἂν γένοιτό ποτε ἄξιος· πολλῷ γὰρ τῶν δικαίων ἄγγελοι μείζους. Ἀλλ' ὅμως μύριαι μυριάδες εἰσὶν ἀγγέλων ἄνω, καὶ χίλιαι χιλιάδες εἰσὶν ἀρχαγγέλων, καὶ θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαί, καὶ ἐξουσίαι, ἄπειροι δῆμοι ἀσωμάτων δυνάμεων, καὶ φῦλα ἀμύθητα, καὶ ταύτας ἁπάσας τὰς δυνάμεις μετὰ τοσαύτης εὐκολίας ἐποίησε, μεθ' ὅσης οὐδεὶς λόγος παραστῆσαι δύναται. Ἤρκεσε γὰρ αὐ-

18. Ἡσ. 40, 15·22 19. Ἑβρ. 11, 38

ση τῶν ἀνθρώπων. Διότι ἄλλοτε μὲν λέγει, «Αὐτὸς ποὺ κατέχει ὅλη τὴ σφαίρα τῆς γῆς, καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς εἶναι σὰν ἀκρίδες», ἄλλοτε δέ, «Σὰν σταγόνα μέσα σὲ κάδο εἶναι ὅλα τὰ ἔθνη μπροστὰ σ' αὐτόν»[18]. Μὴ προσπεράσεις τὰ λόγια αὐτὰ μὲ ἐπιπολαιότητα, ἀλλ' ἀνάπτυξέ τα καὶ ἐξέτασέ τα μὲ προσοχή· ἀναλογίσου ὅλα τὰ ἔθνη, τοὺς Σύρους, τοὺς Κίλικες, τοὺς Καππαδόκες, τοὺς Βιθυνούς, τοὺς κατοίκους τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας, ὁλόκληρης τῆς Ἑλλάδας, τῶν νησιῶν, τῆς Ἰταλίας, τοὺς ἐκτὸς τῆς οἰκουμενικῆς αὐτοκρατορίας μας, τοὺς κατοίκους τῶν Βρεττανικῶν νησιῶν, τοὺς Σαυρομάτες, τοὺς Ἰνδούς, τοὺς κατοίκους τῆς Περσίας, τὰ ἄπειρα ἄλλα γένη καὶ φύλα, ποὺ δὲν γνωρίζομε οὔτε τὰ ὀνόματά τους· καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔθνη λέγει, «εἶναι μπροστά του σὰν μιὰ σταγόνα μέσα σὲ κάδο». Πόσο μέρος τῆς σταγόνας, πές μου, εἶσαι σὺ ποὺ περιεργάζεσαι τὸ Θεό, μπροστὰ στὸν ὁποῖο ὅλα τὰ ἔθνη εἶναι «Σὰν σταγόνα μέσα σὲ κάδο»;

Καὶ γιατί πρέπει νὰ κάμνομε λόγο γιὰ τὸν οὐρανό, καὶ τὴ γῆ, καὶ τὴ θάλασσα, καὶ τὴν ἀνθρώπινη φύση; Ἄς ἀνεβοῦμε μὲ τὸ λόγο πιὸ πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανό, καὶ ἄς ἔρθομε στοὺς ἀγγέλους. Βέβαια γνωρίζετε ὅτι καὶ μόνο ἕνας ἄγγελος ἔχει ἴση ἀξία μὲ αὐτὴν τὴν ὁρατὴ κτίση, ἢ καλύτερα εἶναι πολὺ πιὸ πολυτιμότερος ἀπ' αὐτήν. Διότι, ἐὰν ὁλόκληρος ὁ κόσμος δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ὅση ἀξία ἔχει ἕνας δίκαιος, ὅπως διδάσκει ὁ Παῦλος, λέγοντας, «Πρὸς τοὺς ὁποίους δὲν εἶναι ἰσάξιος ὅλος ὁ κόσμος»[19], πολὺ περισσότερο δὲν θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ γίνει ἰσάξιος μὲ ἄγγελο· διότι οἱ ἄγγελοι εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς δικαίους. Ἀλλ' ὅμως ὑπάρχουν στὸν οὐρανὸ μύριες μυριάδες ἀγγέλων, καὶ χίλιες χιλιάδες ἀρχαγγέλων, καὶ θρόνοι, κυριότητες, ἀρχὲς καὶ ἐξουσίες, ἄπειρα πλήθη ἀσωμάτων δυνάμεων καὶ τάγματα ἀναρίθμητα, καὶ ὅλες αὐτὲς τὶς δυνάμεις τὶς δημιούργησε μὲ τόση εὐκολία, τὴν ὁποία δὲν μπορεῖ κανένας λόγος νὰ παραστήσει. Διότι ὑπῆρξε ἀρκετὴ σ' αὐτὸν καὶ μόνο ἡ θέλησή του γιὰ νὰ τὰ

τῷ τὸ θελῆσαι πρὸς ἅπαντα, καὶ καθάπερ ἡμῖν ἡ βούλησις οὐ παρέχει κάματον, οὕτως οὐδὲ ἐκείνῳ τὸ δημιουργῆσαι τοσαύτας καὶ τηλικαύτας δυνάμεις. Καὶ τοῦτο ὁ προφήτης ἐμφαίνων ἔλεγε· «Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ».

Ὁρᾷς ὅτι οὐ πρὸς δημιουργίαν τῶν ἐν τῇ γῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν κτίσιν τῶν ἄνω δυνάμεων ἤρκεσεν ἡ θέλησις αὐτοῦ μόνη; Ταῦτα οὖν ἀκούων οὐ θρηνεῖς σαυτόν, εἰπέ μοι, καὶ κατορύττεις πρὸς τοσοῦτον ἀπονοίας ἀρθείς, ὅτι ὃν δοξάζειν χρὴ μόνον καὶ προσκυνεῖν, τοῦτον ὡς ἕν τι τῶν εὐτελεστάτων πραγμάτων περιεργάζεσθαι φιλονεικεῖς καὶ πολυπραγμονεῖς; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ὁ πολλῆς σοφίας ἐμπεπλησμένος ὁρῶν τὴν ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν εὐτέλειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, πρὸς τοὺς περιεργαζομένους αὐτοῦ τὰς οἰκονομίας ἀγανακτῶν, καὶ μετὰ πολλῆς δυσχεραίνων τῆς σφοδρότητος ἔλεγε· «Μενοῦν γε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ;». Τίς εἶ; ἐννόησον σοῦ τὴν φύσιν πρότερον· οὐδὲν γάρ ἐστιν ὄνομα εὑρεῖν δυνάμενον παραστῆσαί σου τὴν εὐτέλειαν.

4. Ἀλλ' ἐρεῖς ὅτι ἄνθρωπός εἰμι ἐλευθερίᾳ τετιμημένος. Ἀλλ' ἐτιμήθης οὐχ ἵνα εἰς ἀντιλογίαν τῇ ἐλευθερίᾳ, ἀλλ' ἵνα τῇ τιμῇ πρὸς ὑπακοὴν καταχρήσῃ τοῦ τετιμηκότος. Ἐτίμησέ σε ὁ Θεός, οὐχ ἵνα αὐτὸν ὑβρίζῃς, ἀλλ' ἵνα δοξάζῃς· ὑβρίζει δὲ ὁ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ περιεργαζόμενος. Εἰ γὰρ τὸ μὴ περιεργάζεσθαι τὰς ἐπαγγελίας αὐτοῦ δοξάζειν αὐτόν ἐστι, τὸ πολυπραγμονεῖν καὶ διερευνᾶν οὐχὶ τὰς ἀποφάσεις μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἀποφηνάμενον ἀτιμά-

20. Ψαλμ. 134, 6
21. Ρωμ. 9, 20
22. Μὲ τὰ προηγούμενα λόγια παρουσίασε τὴν ἀναξιότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ τώρα προβάλλει τὸ τιμητικὸ χάρισμα τῆς ἐλευθερίας, ποὺ τοῦ δίνει μεγάλη ἀξία.

δημιουργήσει όλα αυτά, καὶ ὅπως ἀκριβῶς σὲ μᾶς ἡ θέληση δὲν προξενεῖ καμία κούραση, ἔτσι καὶ σ' ἐκεῖνον δὲν προξένησε κανένα κόπο τὸ νὰ δημιουργήσει τόσες πολλὲς καὶ τέτοιου εἴδους δυνάμεις. Καὶ αὐτὸ θέλοντας νὰ δείξει ὁ προφήτης, ἔλεγε «Ὅλα ὅσα θέλησε τὰ δημιούργησε στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ»[20].

Βλέπεις ὅτι ὄχι μόνο γιὰ τὴ δημιουργία τῶν κτισμάτων τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ δημιουργία τῶν οὐράνιων δυνάμεων ὑπῆρξε ἀρκετὴ καὶ μόνη ἡ θέλησή του; Ἀκούοντας λοιπὸν αὐτά, πές μου, δὲν θρηνεῖς γιὰ τὸν ἑαυτό σου καὶ δὲν λὲς ν' ἀνοίξει ἡ γῆ καὶ νὰ σὲ καταπιεῖ, γιὰ τὸ ὅτι ἔφθασες σὲ τόση παραφροσύνη, ὥστε, ἐκεῖνον ποὺ πρέπει νὰ τὸν δοξάζεις μόνο καὶ νὰ τὸν προσκυνεῖς, αὐτὸν τὸν περιεργάζεσαι σὰν ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ εὐτελέστερα πράγματα καὶ φιλονεικεῖς γι' αὐτὸ καὶ τὸ πολυεξετάζεις μὲ τόση δυσπιστία; Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, ὁ γεμάτος ἀπὸ πολλὴ σοφία, βλέποντας τὴν ἀσύγκριτη ὑπεροχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν εὐτέλεια τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, καὶ νιώθοντας ἀγανάκτηση πρὸς ἐκείνους ποὺ περιεργάζονται τὶς ἐνέργειες αὐτοῦ, καὶ κυριευμένος ἀπὸ ὑπερβολικὴ ὀργὴ γι' αὐτὸ τὸ πράγμα, ἔλεγε· «Καὶ ποιὸς λοιπὸν εἶσαι σύ, ἄνθρωπε, ποὺ προβάλλεις ἀντιρρήσεις στὸ Θεό;»[21]. Ποιὸς εἶσαι; Σκέψου πρῶτα τὴ φύση σου· διότι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεθεῖ κανένα ὄνομα ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ παραστήσει τὴ μηδαμινότητά σου.

4. Ἀλλὰ θὰ πεῖς· εἶμαι ἄνθρωπος ποὺ ἔχω τιμηθεῖ μὲ τὸ χάρισμα τῆς ἐλευθερίας. Ὅμως τιμήθηκες μ' αὐτὸ ὄχι γιὰ νὰ τὸ χρησιμοποιεῖς σὲ ἀντιλογίες, ἀλλὰ γιὰ νὰ χρησιμοποιήσεις τὴν τιμὴ σὲ ὑπακοὴ πρὸς ἐκεῖνον ποὺ σὲ ἔχει τιμήσει[22]. Σὲ τίμησε ὁ Θεός, ὄχι γιὰ νὰ βρίζεις αὐτόν, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν δοξάζεις· καὶ βρίζει αὐτὸν ἐκεῖνος ποὺ περιεργάζεται τὴν οὐσία αὐτοῦ. Διότι, ἐὰν τὸ νὰ μὴ περιεργάζεται κανεὶς τὶς ὑποσχέσεις αὐτοῦ, αὐτὸ ἀποτελεῖ δόξα γι' αὐτόν, τὸ νὰ πολυεξετάζει καὶ νὰ διερευνᾶ ὄχι μόνο τὶς ἀποφάσεις αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιο ποὺ παίρνει τὶς ἀποφάσεις, αὐτὸ ἀποτελεῖ προσβολὴ γι' αὐτόν. Τὸ ὅτι δὲ

ζειν ἐστίν. Ὅτι δὲ τὸ μὴ περιεργάζεσθαι τὰς ἐπαγγελίας αὐτοῦ δοξάζειν αὐτόν ἐστιν, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος περὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῆς ὑπακοῆς τῆς ἐκείνου, καὶ τῆς ἐν ἅπασι πίστεως· «Κατενόησε μὲν γάρ», φησί, «τὸ ἑαυτοῦ σῶμα νενεκρωμένον, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάρρας, εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει». Ἡ φύσις καὶ ἡ ἡλικία εἰς ἀπόγνωσιν, φησίν, ἐνέβαλλον, ἡ δὲ πίστις ἐλπίδας ὑπέτεινε χρηστάς. «Ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ πληροφορηθείς, ὅτι ὃ ἐπήγγελται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι». Ὁρᾷς ὅτι ὁ πληροφορούμενος ὑπὲρ ὧν ἂν ὁ Θεὸς ἀποφαίνηται, δόξαν δίδωσι τῷ Θεῷ; Εἰ τοίνυν δόξαν δίδωσι τῷ Θεῷ ὁ πιστεύων αὐτῷ, ὁ ἀπιστῶν αὐτῷ τὴν ἀτιμίαν αὐτοῦ εἰς τὴν ἑαυτοῦ περιτρέπει κεφαλήν. «Σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ;».

Εἶτα βουλόμενος δεῖξαι τὸ μέσον ὅσον ἐστὶν ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ, ἔδειξεν οὐχ ὅσον ἔδει· πλὴν ἀπὸ τοῦ δοθέντος ὑποδείγματος δυνατὸν καὶ πολλῷ μείζονος διαφορᾶς ἔννοιαν λαβεῖν. Τί γάρ φησι; «Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; Ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν;». Τί λέγεις; οὕτως ὀφείλω ὑποκεῖσθαι τῷ Θεῷ ὡς ὁ πηλὸς τῷ κεραμεῖ; Ναί, φησί· τοσοῦτον γὰρ τὸ μέσον ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ, ὅσον πηλοῦ καὶ κεραμέως· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοσοῦτον τὸ μέσον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον. Πηλοῦ μὲν γὰρ καὶ κεραμέως οὐσία μία, καθάπερ καὶ παρὰ τῷ Ἰὼβ εἴρηται· «Ἐῶ δὲ τοὺς κατοικοῦντας οἰκίας πηλίνας, ἐξ οὗ καὶ αὐτοί ἐσμεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ». Εἰ δὲ ἀμείνων φαίνε-

---

23. Ρωμ. 4, 19
23α. Ρωμ. 4, 20 - 21
24. Ρωμ. 9, 20
25. Ρωμ. 9, 20 - 21
26. Ἰώβ. 4, 19

τὸ νὰ μὴ περιεργάζεται κανεὶς τὶς ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ δόξα πρὸς αὐτόν, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ ὁμιλεῖ γιὰ τὸν Ἀβραὰμ καὶ λέγει γιὰ τὴν ὑπακοὴ ἐκείνου καὶ τὴν πίστη του γενικὰ σὲ ὅλα· «Σκέφθηκε», λέγει, «τὸ σῶμα του ποὺ ἦταν ἤδη νεκρωμένο, καθὼς καὶ τὴ νέκρωση τῆς μήτρας τῆς Σάρρας, ὅμως δὲν ἔδειξε ἀπιστία στὴν ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐνδυναμώθηκε ἡ πίστη του»[23]. Ἡ φύση, λέγει, καὶ ἡ ἡλικία τὸν ὁδήγησαν σὲ ἀπελπισία, ἐνῶ ἡ πίστη τοῦ ἔδωσε ἀγαθὲς ἐλπίδες. «Ἀλλὰ ἐνδυναμώθηκε ἡ πίστη του καὶ δόξασε τὸ Θεὸ μὲ ἀπόλυτη πεποίθηση, ὅτι αὐτός, ὅ,τι ὑπόσχεται, μπορεῖ καὶ νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ»[23α]. Βλέπεις ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει καὶ ἀποδέχεται μὲ πίστη τὶς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ, προσφέρει δόξα στὸ Θεό; Ἐὰν λοιπὸν δοξάζει τὸ Θεὸ ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει σ' αὐτόν, ἐκεῖνος ποὺ ἀπιστεῖ πρὸς αὐτόν, στρέφει τὴν προσβολὴ ἐναντίον τοῦ δικοῦ του κεφαλιοῦ. «Σὺ ποιὸς εἶσαι, ὥστε νὰ προβάλλεις ἀντιρρήσεις στὸ Θεό;»[24].

Ἔπειτα, θέλοντας νὰ δείξει τὴν ἀπόσταση ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο, δὲν τὸ κατόρθωσε τέλεια, ὁπωσδήποτε ὅμως ἀπὸ τὸ παράδειγμα ποὺ χρησιμοποίησε εἶναι δυνατὸ νὰ πάρομε ἰδέα καὶ τῆς ἐπὶ πλέον διαφορᾶς. Τί λοιπὸν λέγει; «Μήπως θὰ πεῖ τὸ πλάσμα στὸν πλάστη του, γιατὶ μὲ ἔπλασες ἔτσι; ἢ μήπως δὲν μπορεῖ ὁ κεραμοποιὸς ἀπὸ τὴν ἴδια μάζα τοῦ πηλοῦ νὰ κάνει τὸ μὲν ἕνα ἀγγεῖο γιὰ σπουδαία χρήση, τὸ δὲ ἄλλο γιὰ εὐτελή;»[25]. Τί λές; τέτοια πρέπει νὰ εἶναι ἡ σχέση μου πρὸς τὸ Θεό, ὅποια εἶναι ἡ σχέση τοῦ πηλοῦ πρὸς τὸν κεραμοποιό; Ναὶ λέγει· διότι ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο εἶναι τόσο μεγάλη, ὅση εἶναι ἀνάμεσα στὸν πηλὸ καὶ τὸν κεραμοποιό· ἢ καλύτερα δὲν εἶναι τόση ἡ διαφορά, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερη. Διότι ἡ οὐσία τοῦ πηλοῦ καὶ τοῦ κεραμοποιοῦ εἶναι ἡ ἴδια, ὅπως ἀκριβῶς λέγεται στὸ βιβλίο τοῦ Ἰώβ· «Πολὺ περισσότερο μηδαμινοὶ εἶναι οἱ ἄνθρωποι, τῶν ὁποίων οἱ ψυχὲς κατοικοῦν σὲ χωματένιες κατοικίες καὶ προῆλθαν ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ χῶμα»[26]. Ἐὰν δὲ ὁ ἄνθρωπος παρουσιάζεται καὶ πιὸ εὐπρε-

ται καὶ εὐπρεπέστερος ἐκείνου ὁ ἄνθρωπος, τὴν διαφορὰν οὐχ ἡ ἐναλλαγὴ τῆς φύσεως, ἀλλ' ἡ σοφία τοῦ τεχνίτου πεποίηκε· ἐπεὶ πηλοῦ οὐδὲν διέστηκας.

Εἰ δὲ ἀπιστεῖς, πειθέτωσάν σε αἱ σοροὶ καὶ αἱ λάρνακες· ἐπὶ γὰρ τοὺς τάφους ἀπελθὼν τῶν προγόνων εἴσῃ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει. Πηλοῦ μὲν οὖν καὶ κεραμέως οὐδὲν τὸ μέσον· Θεοῦ δὲ καὶ ἀνθρώπων τῆς οὐσίας τοσοῦτον τὸ μέσον, ὅσον οὐδὲ λόγος παραστῆσαι δύναται, οὐδὲ ἔννοια μετρῆσαι χωρεῖ. Ὥσπερ οὖν ὁ πηλὸς ἕπεται ταῖς χερσὶ τοῦ κεραμέως, ᾗπερ ἂν ἐκεῖνος ἕλκῃ καὶ περιάγῃ, οὕτω καὶ σὺ κατὰ τὸν πηλὸν ἄφωνος ἔσο, ὅταν ὁ Θεὸς οἰκονομεῖν τι βούληται.

Οὐδὲ γὰρ ἀφαιρούμενος τὴν ἐξουσίαν ἡμῶν, μὴ γένοιτο, οὐδὲ τῷ αὐτεξουσίῳ λυμαινόμενος, ταῦτα εἴρηκεν ὁ Παῦλος, ἀλλ' ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας τὴν αὐθάδειαν ἡμῶν ἐπιστομίζων· εἰ δὲ δοκεῖ, καὶ τοῦτο ἴδωμεν. Τί ποτε ἄρα ἐβουλήθησαν ἐκεῖνοι μαθεῖν, καὶ οὕτω σφοδρῶς αὐτοὺς ἐπεστόμισεν; ἆρα οὐσίαν περιειργάζοντο; Οὐδαμῶς· οὐδεὶς γὰρ τοῦτο ἐτόλμησεν οὐδέποτε, ἀλλὰ τὸ πολλῷ ἔλαττον, οἰκονομίας ἐζήτουν τοῦ Θεοῦ· οἷον διὰ τί ὁ δεῖνα κολάζεται, καὶ διὰ τί ὁ δεῖνα ἐλεεῖται· διὰ τί ὁ δεῖνα ἀπαλλάττεται τιμωρίας, ὁ δὲ ἐν δεινοῖς ἐστι· καὶ ὁ μὲν συγγνώμης ἔτυχεν, ὁ δὲ οὐκ ἔτυχε. Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα ἐζήτουν. Πόθεν δῆλον τοῦτο; Ἐκ τῶν ἀνωτέρω τούτων· εἰπὼν γάρ, «Ἄρα οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει· Ἐρεῖς οὖν μοι· τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκε;» τότε ἐπήγαγεν, «Μενοῦν γε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ;». Οἰκονομίας τοίνυν ζητοῦντας περι-

---

27. Ρωμ. 9, 18έ.

πής ἀπὸ τὸν πηλό, αὐτὸ δὲν ὀφείλεται στὴ διαφορὰ τῆς ὕλης, ἀλλὰ στὴ σοφία τοῦ τεχνίτη· διότι καθόλου δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν πηλό. Καὶ ἂν ἀπιστεῖς, ἂς σὲ πείσουν οἱ σοφοὶ καὶ οἱ λάρνακες· διότι, ἐὰν μεταβεῖς στοὺς τάφους τῶν προγόνων μας, θὰ δεῖς ὅτι ὅσα λέγω εἶναι ἀληθινά. Ὥστε ἀνάμεσα στὸν πηλὸ καὶ τὸν κεραμοποιὸ δὲν ὑπάρχει καμιὰ διαφορά, ἐνῶ ἀνάμεσα στὴν οὐσία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει τόση διαφορά, ὥστε νὰ μὴ μπορεῖ ὁ λόγος νὰ τὴν παραστήσει, οὔτε ὁ νοῦς νὰ μπορεῖ νὰ τὴ μετρήσει. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὁ πηλὸς ὑπακούει στὰ χέρια τοῦ κεραμοποιοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὅπου τὸν μεταφέρει καὶ τὸν ὁδηγεῖ ἐκεῖνος, ἔτσι καὶ σὺ κατ' ἀναλογία μὲ τὸν πηλὸ νὰ μένεις ἄφωνος, ὅταν ὁ Θεὸς θέλει ν' ἀποκαλύψει κάποια ἀπόφασή του.

Βέβαια ὁ Παῦλος δὲν τὰ εἶπε αὐτὰ θέλοντας νὰ καταργήσει τὴν ἐξουσία μας, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, οὔτε γιὰ νὰ ἐξαφανίσει τὴν ἐλευθερία μας, ἀλλὰ γιὰ νὰ ξερριζώσει τελείως τὴν αὐθάδεια ἀπὸ τὰ στόματά μας. Καὶ ἂν θέλετε ἂς τὸ ἐξετάσομε καὶ αὐτό. Τί τέλος πάντων θέλησαν ἄραγε νὰ μάθουν ἐκεῖνοι, καὶ τοὺς ἀποστόμωσε μὲ τόση αὐστηρότητα; Μήπως ἄραγε περιεργάζονταν τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ; Καθόλου· διότι κανένας ποτὲ δὲν τόλμησε τέτοιο πράγμα. Ἁπλῶς ζητοῦσαν κάτι τὸ πιὸ ἀσήμαντο, δηλαδὴ ζητοῦσαν νὰ γνωρίσουν τὴν αἰτία μερικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, ὅπως γιὰ παράδειγμα γιατί τιμωρεῖται ὁ τάδε καὶ ἐλεεῖται ὁ τάδε· γιατὶ ὁ τάδε ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν τιμωρία καὶ ὁ ἄλλος ὑποφέρει, καὶ γιατὶ ὁ μὲν ἕνας συγχωρεῖται, ἐνῶ ὁ ἄλλος δὲν συγχωρεῖται. Αὐτὰ δηλαδὴ καὶ τὰ παρόμοια ζητοῦσαν νὰ μάθουν. Ἀπὸ ποῦ συμπεραίνεται αὐτό; Ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ λέχθηκαν προηγουμένως. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Ἄρα λοιπὸν ὅποιον θέλει ἐλεεῖ, καὶ ὅποιον θέλει τὸν κάνει σκληρό. Θὰ μοῦ πεῖς ὅμως· γιατί κατηγορεῖ ἀκόμη; διότι ποιὸς ἀντιστάθηκε στὴ θέλησή του;», πρόσθεσε· «Καὶ ποιὸς λοιπόν, ἄνθρωπε, εἶσαι σύ, ποὺ προβάλλεις ἀντιρρήσεις στὸ Θεό;»[27]. Ἑπομένως ὁ Παῦλος ἀποστομώνει ἐκείνους ποὺ ἐξετάζουν μὲ πε-

ἐργάζεσθαι ἐπιστομίζει ὁ Παῦλος. Εἶτα ἐκείνοις μὲν οὐδὲ ταῦτα ἐφεῖται, σὺ δὲ τὴν μακαρίαν οὐσίαν τὴν πάντα οἰκονομοῦσαν πολυπραγμονῶν οὐχ ἡγῇ μυρίων ἄξιος εἶναι σκηπτῶν; καὶ πῶς οὐκ ἐσχάτης ταῦτα μανίας;

5. Ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος, μᾶλλον δὲ τοῦ Θεοῦ δι' ἐκείνου· «Εἰ πατὴρ ἐγώ εἰμι, ποῦ ἔστιν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ Κύριος ἐγώ εἰμι, ποῦ ἔστιν ὁ φόβος μου;». Ὁ γὰρ φοβούμενος οὐ περιεργάζεται, ἀλλὰ προσκυνεῖ, οὐ πολυπραγμονεῖ, ἀλλ' εὐφημεῖ καὶ δοξάζει. Διδασκέτωσάν σε ταῦτα καὶ αἱ ἄνω δυνάμεις καὶ ὁ μακάριος Παῦλος· οὐ γὰρ ἑτέροις μὲν ταῦτα ἐπιπλήττει, αὐτὸς δὲ οὐχ οὕτω διάκειται. Ἄκουσον γοῦν τί Φιλιππησίοις φησί, δεικνὺς ὅτι μερικὴν ἐπίγνωσιν ἔχει (καθάπερ καὶ Κορινθίοις γράφων ἔλεγεν, ὅτι «Ἐκ μέρους γινώσκομεν»), καὶ τοῦ παντὸς οὐδέπω· καὶ νῦν ἐπείληπται· «Ἀδελφοί, ἐγὼ ἐμαυτὸν οὐ λογίζομαι κατειληφέναι». Τί ταύτης σαφέστερον τῆς φωνῆς; Σάλπιγγος λαμπρότερον ἐβόησε τὴν οἰκουμένην ἅπασαν παιδεύων ἀγαπᾶν καὶ στέργειν τῷ δοθέντι τῆς γνώσεως μέτρῳ, καὶ μὴ νομίζειν τὸ πᾶν ἐπειληφέναι ποτέ. Τί λέγεις, εἰπέ μοι; τὸν Χριστὸν ἔχεις ἐν σεαυτῷ λαλοῦντα, καὶ λέγεις, ὅτι «Ἐγὼ οὐ λογίζομαι ἐμαυτὸν κατειληφέναι»; Διὰ γὰρ αὐτὸ τοῦτο, φησίν, εἶπον, ὅτι τὸν Χριστὸν ἔχω ἐν ἐμαυτῷ λαλοῦντα· αὐτός με ταῦτα ἐδίδαξεν. Ὥστε καὶ οὗτοι, εἰ μὴ παντελῶς ἔρημοι τῆς τοῦ Πνεύματος ἦσαν βοηθείας, καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ πᾶσαν ἐκ τῆς ἑαυτῶν ἀπώσαντο ψυχῆς, οὐκ ἄν, Παύλου λέγοντος, «Οὐ λογίζομαι ἐμαυτὸν κατειληφέναι», αὐτοὶ τοῦ παντὸς ἐπειλῆφθαι ἐνόμισαν.

Καὶ πόθεν δῆλον, φησίν, ὅτι περὶ πίστεως ταῦτα λέγει καὶ γνώσεως καὶ δογμάτων, καὶ οὐχὶ περὶ βίου

28. Μαλ. 1, 6
29. Φιλ. 3, 13

ριέργεια τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ. Καὶ σ᾽ ἐκείνους μὲν δὲν συγχωρεῖ οὔτε αὐτά, σὺ δὲ περιεργαζόμενος τὴ μακάρια οὐσία τοῦ Θεοῦ, ποὺ κυβερνᾶ τὰ πάντα, δὲν νομίζεις ὅτι εἶσαι ἄξιος ἀπείρων κεραυνῶν; Καὶ πῶς αὐτὰ δὲν εἶναι δείγματα τῆς πιὸ χειρότερης μορφῆς μανίας;

5. Ἄκουσε τὸν προφήτη ποὺ λέγει, ἢ καλύτερα τὸ Θεὸ μέσῳ αὐτοῦ· «Ἐὰν ἐγὼ εἶμαι Πατέρας, ποῦ εἶναι ἡ δόξα μου; καὶ ἐὰν ἐγὼ εἶμαι Κύριος, ποῦ εἶναι ὁ φόβος μου;»[28]. Διότι ἐκεῖνος ποὺ φοβᾶται δὲν περιεργάζεται, ἀλλὰ προσκυνεῖ, δὲν πολυεξετάζει τὸ Θεό, ἀλλὰ τὸν ὑμνεῖ καὶ τὸν δοξάζει. Ἂς σὲ διδάσκουν γι᾽ αὐτὸ καὶ οἱ οὐράνιες δυνάμεις καὶ ὁ μακάριος Παῦλος· διότι δὲν ἐπιπλήττει μόνο τοὺς ἄλλους γι᾽ αὐτά, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος τὰ ἐφαρμόζει. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει πρὸς τοὺς Φιλιππησίους, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἔχει μερικὴ μόνο γνώση (ὅπως ἀκριβῶς γράφοντας καὶ πρὸς τοὺς Κορινθίους ἔλεγε, ὅτι «Ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος γνωρίζομε»), καὶ ὄχι πλήρη ἀκόμη· τώρα δηλαδὴ δὲν τὸν γνώρισε ἀκόμη· «Ἀδελφοί, ἐγὼ δὲν ἔχω γιὰ τὸν ἑαυτό μου τὴν ἰδέα ὅτι τὸν ἔχω γνωρίσει τέλεια»[29]. Τί ὑπάρχει σαφέστερο ἀπὸ τὰ λόγια αὐτά. Φώναξε λαμπρότερα ἀπὸ σάλπιγγα, γιὰ νὰ διδάξει ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη νὰ ἀγαπᾶ καὶ νὰ ἀρκεῖται στὸ ποσὸ τῆς γνώσεως ποὺ τῆς δόθηκε, καὶ νὰ μὴ νομίζει ποτὲ ὅτι ἔλαβε ὁλόκληρη τὴ γνώση. Πές μου, Παῦλε, τί εἶναι αὐτὸ ποὺ λές; Τὸν Χριστὸ ἔχεις μέσα σου νὰ ὁμιλεῖ καὶ λές, «Ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲν νομίζω ὅτι γνώρισα τέλεια αὐτόν; Μὰ γι᾽ αὐτὸ ἀκριβῶς, λέγει, εἶπα, ὅτι ἔχω τὸν Χριστὸ ποὺ ὁμιλεῖ μέσα μου· αὐτὸς μὲ δίδαξε γι᾽ αὐτό. Ὥστε καὶ οἱ Ἀνόμοιοι, ἂν δὲν ἦταν ἐντελῶς γυμνοὶ ἀπὸ τὴ βοήθεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ δὲν ἀπομάκρυναν ὅλη τὴν ἐνέργεια αὐτοῦ ἀπὸ τὴν ψυχή τους, δὲν θὰ νόμιζαν ὅτι γνωρίζουν τὰ πάντα, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Παῦλος λέγει, «Καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲν νομίζω ὅτι γνώρισα τέλεια αὐτόν».

Καὶ ἀπὸ ποῦ, λέγει, εἶναι φανερό, ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει γιὰ τὴν πίστη καὶ τὴ γνώση τῶν δογμάτων, καὶ ὄχι γιὰ τὴν

καὶ πολιτείας, ὅτι ἀτελῆ ἐμαυτὸν νομίζω ἐν βίῳ καὶ πολιτείᾳ; Μάλιστα μὲν οὖν τοῦτο δῆλον ἐποίησεν εἰπών· «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος». Ὁ δὲ τὸν στέφανον μέλλων ἀπολαμβάνειν, καὶ τὸν δρόμον τελέσας, οὐκ ἂν εἶπεν, «Οὐ λογίζομαι ἐμαυτὸν κατειληφέναι». Ἄλλως δὲ τὰ πρακτέα, καὶ τὰ μὴ πρακτέα, οὐδενὶ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ἀφανῆ, ἀλλὰ πᾶσι δῆλα καὶ γνώριμα, καὶ βαρβάροις καὶ Πέρσαις καὶ παντὶ τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει.

Ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον ὃ λέγω ποιήσω, αὐτῆς ἀναγνώσομαι τῆς περικοπῆς ἀκολουθίαν. Εἰπὼν γάρ, «Βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας», καὶ πολλὰ διαλεχθεὶς περὶ τῶν εἰσαγόντων ἰουδαϊκὰ δόγματα ἀκαίρως, ἐπήγαγε λέγων· «Ἅτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἥγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν· Ἀλλὰ μὲν οὖν γε καὶ ἡγήσομαι τὰ πάντα ζημίαν, ἵνα εὑρεθῶ μὴ ἔχων δικαιοσύνην τὴν ἐκ νόμου, ἀλλὰ τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην, τὴν διὰ τῆς πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ». Εἶτα λέγει ποίας πίστεως, «Τοῦ γνῶναι αὐτὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ». Τί ἐστι, «Δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ»; Καινός τις, φησίν, ἀναστάσεως ἐδείχθη τύπος. Πολλοὶ μὲν γὰρ καὶ πρὸ ἐκείνου πολλάκις ἀνέστησαν νεκροί, οὕτω δὲ οὐδὲ εἷς. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες ἀναστάντες πάλιν εἰς τὴν γῆν ὑπέστρεφον, καὶ πρὸς καιρὸν ἀπαλλαττόμενοι τῆς τοῦ θανάτου τυραννίδος, ὑπὸ τὴν ἀρχὴν πάλιν ἤγοντο τὴν ἐκείνου, τὸ δὲ σῶμα τὸ δεσποτικὸν ἀναστὰν οὐκ εἰς τὴν γῆν ὑπέστρεψεν, ἀλλ' εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνέβη, καὶ πᾶσαν τοῦ ἐχθροῦ κατέλυσε τὴν τυραννίδα, καὶ μεθ' ἑαυτοῦ τὴν οἰκουμένην συνανέ-

30. Β΄ Τιμ. 4, 7 31. Φιλ. 3, 2
32. Φιλ. 3, 7 - 9 33. Φιλ. 3, 10

ἠθικὴ διαγωγὴ στὴ ζωή; ὅτι δηλαδὴ δὲν ἤθελε νὰ πεῖ μ᾽ αὐτὰ 'θεωρῶ τὸν ἑαυτό μου ἀτελὴ ὡς πρὸς τὴ ρύθμιση τῆς διαγωγῆς μου στὴ ζωή'; Μὰ ὁ ἴδιος τὸ ἐπιβεβαίωσε μὲ τὰ λόγια του, λέγοντας· «Τὸν ἀγώνα τὸν καλὸ ἔχω ἀγωνισθεῖ, τὸ δρόμο τὸν τελείωσα, τὴν πίστη τὴν ἔχω τηρήσει· τώρα πλέον μοῦ ἀπομένει τὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης»[30]. Ἐκεῖνος ποὺ τελείωσε τὸ δρόμο, καὶ πρόκειται νὰ λάβει τὸ στεφάνι, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ πεῖ, «Ἐγὼ δὲν νομίζω ὅτι ἐπέτυχα στὸ σκοπό μου αὐτό». Ἐξ ἄλλου αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ πράττει ἢ νὰ μὴ πράττει κάποιος δὲν εἶναι ἄγνωστα σὲ κανένα ἄνθρωπο, ἀλλ᾽ εἶναι γνωστὰ σ᾽ ὅλους, καὶ στοὺς βαρβάρους, καὶ στοὺς Πέρσες καὶ σ᾽ ὁλόκληρο τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων.

Ἀλλ᾽ ὅμως γιὰ νὰ κάνω πιὸ σαφῆ τὰ λεγόμενα, θὰ σᾶς διαβάσω ὁλόκληρη τὴ σχετικὴ περικοπή. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Προσέχετε τὰ σκυλιά, προσέχετε τοὺς κακοὺς ἐργάτες»[31], καὶ ἀνέφερε πολλὰ ἄλλα γιὰ ἐκείνους ποὺ εἰσάγουν τὰ ἰουδαϊκὰ δόγματα στὴ δική μας διδασκαλία σὰν περιττὸ βάρος, πρόσθεσε καὶ εἶπε· «Ἐκεῖνα ποὺ μοῦ ἦταν κέρδη, αὐτὰ ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστοῦ τὰ ἔχω θεωρήσει ζημιά, καὶ μάλιστα τὰ θεωρῶ ὅλα ζημιά, γιὰ νὰ βρεθῶ ὅτι δικαιώθηκα ὄχι ἀπὸ τὸ νόμο, ἀλλ᾽ ὅτι ἔλαβα τὴ δικαίωση ἐκείνη ποὺ δίνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ τὴν πίστη στὸν Ἰησοῦ Χριστό»[32]. Στὴ συνέχεια λέγει ποιὰ πίστη ἐννοεῖ· «Γιὰ νὰ γνωρίσω αὐτὸν καὶ τὴ δύναμη τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ νὰ λάβω μέρος στὰ παθήματα αὐτοῦ»[33]. Τί σημαίνει, «Τὴ δύναμη τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ»; Πραγματοποιήθηκε, λέγει, καινούριος τύπος ἀναστάσεως. Διότι πολλοὶ νεκροὶ πολλὲς φορὲς ἀναστήθηκαν καὶ πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνον, ἔτσι ὅμως κανένας. Καθόσον ὅλοι οἱ ἄλλοι ποὺ ἀναστήθηκαν, ἐπέστρεψαν καὶ πάλι στὴ γῆ, καί, ἂν καὶ ἀπαλλάχθηκαν πρόσκαιρα ἀπὸ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ θανάτου, πάλι ἦρθαν κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία ἐκείνου, ὅμως τὸ δεσποτικὸ σῶμα μετὰ τὴν ἀνάσταση δὲν ἐπέστρεψε στὴ γῆ, ἀλλ᾽ ἀνέβηκε στοὺς οὐρανούς, καὶ κατέλυσε ὅλη τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ ἐχθροῦ, καὶ μαζί του ἀνέστησε ὁλό-

στησεν ἅπασαν καὶ νῦν ἐν τῷ θρόνῳ κάθηται τῷ βασιλικῷ.

Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοῶν ὁ Παῦλος καὶ δεικνύς, ὅτι τὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα θαύματα λογισμὸς μὲν οὐδεὶς παραστῆσαι δυνήσεται, πίστις δὲ μόνη δύναται διδάξαι καὶ ποιῆσαι σαφῆ, ἔλεγεν, «Ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ γνῶναι τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ». Εἰ γὰρ ἁπλῶς ἀνάστασιν οὐ δύναται παραστῆσαι λογισμός, μεῖζον γὰρ τοῦτο τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας ἐστί, τὴν τοσοῦτον τῶν ἄλλων ἀναστάσεων διαφέρουσαν ἀνάστασιν ποῖος δυνήσεται παραστῆσαι λογισμός; Οὐκ ἔστιν οὐδείς, ἀλλὰ πίστεως ἡμῖν δεῖ μόνης, ᾗ μέλλοιμεν πείθεσθαι, ὅτι σῶμα θνητὸν καὶ ἀνέστη, καὶ εἰς ζωὴν ἦλθεν ἀθάνατον, πέρας οὐδὲν οὐδὲ τέλος ἔχουσαν· ὅπερ οὖν καὶ ἀλλαχοῦ σημαίνων ἔλεγεν· «Ὁ Χριστὸς ἐγερθεὶς οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει». Ὥστε διπλοῦν τὸ θαῦμα, καὶ τὸ ἀναστῆναι, καὶ τὸ οὕτως ἀναστῆναι. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, «Ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ γνῶναι τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ». Εἰ δὲ τὴν ἀνάστασιν οὐ δυνατὸν λογισμοῖς εὑρεῖν, πόσῳ μᾶλλον τὴν γέννησιν τὴν ἄνω;

Περὶ δὲ τούτων διαλεγόμενος ὁ Παῦλος καὶ περὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ πάθους λέγων, κἀκεῖνα τῇ τῆς πίστεως ἐπέτρεψε δυνάμει. Εἶτα τοῦτον ἅπαντα κινήσας τὸν λόγον, προϊὼν εἶπεν, «Ἀδελφοί, ἐγὼ ἐμαυτὸν οὐ λογίζομαι κατειληφέναι». Οὐκ εἶπεν, 'ἐγὼ ἐμαυτὸν οὐ λογίζομαι εἰδέναι', ἀλλὰ «κατειληφέναι»· οὔτε παντελῆ ἄγνοιαν, οὔτε παντελῆ γνῶσιν ἐμαρτύρησεν ἑαυτῷ. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «Οὐ λογίζομαι κα-

---

34. Ρωμ. 6, 9

κληρη τὴν οἰκουμένη, καὶ τώρα κάθεται στὸ θρόνο τὸ βασιλικό.

Σκεπτόμενος λοιπὸν ὁ Παῦλος ὅλα αὐτὰ καὶ ἐπιθυμώντας νὰ δείξει ὅτι κανένας νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δὲν μπορεῖ νὰ κατανοήσει καὶ νὰ παραστήσει τὰ τόσο μεγάλα αὐτὰ καὶ τέτοιου εἴδους θαύματα, καὶ ὅτι μόνο ἡ πίστη μπορεῖ νὰ τὰ διδάξει καὶ νὰ τὰ καταστήσει σαφή, ἔλεγε· «Μὲ βάση τὴν πίστη μου αὐτὴ νὰ γνωρίσω τὴ δύναμη τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ». Ἐὰν λοιπὸν ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δὲν μπορεῖ γενικὰ νὰ κατανοήσει τὴν ἀνάσταση, διότι αὐτὸ βρίσκεται πιὸ πάνω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ ἔξω ἀπ' αὐτὰ ποὺ συνήθως συμβαίνουν, τὴν ἀνάσταση ἐκείνη ποὺ τόσο πολὺ διαφέρει ἀπὸ τὶς ἄλλες ἀναστάσεις ποιὸς νοῦς θὰ μπορέσει νὰ παραστήσει; Δὲν ὑπάρχει κανένας, ἀλλ' ἔχομε ἀνάγκη μόνο ἀπὸ πίστη, μὲ τὴν ὁποία πρόκειται νὰ πεισθοῦμε, ὅτι σῶμα θνητὸ καὶ ἀναστήθηκε καὶ μετέβηκε σὲ ζωὴ ἀθάνατη, ποὺ δὲν ἔχει ἄκρη οὔτε καὶ τέλος, πράγμα βέβαια ἐπιθυμώντας καὶ ἀλλοῦ νὰ δείξει, ἔλεγε· «Ὁ Χριστός, ἀφοῦ ἀναστήθηκε, δὲν θὰ πεθάνει πιά, ὁ θάνατος δὲν ἔχει πιὰ καμιὰ ἐξουσία σ' αὐτόν»[24]. Ἑπομένως εἶναι διπλὸ τὸ θαῦμα· καὶ τὸ ὅτι δηλαδὴ ἀναστήθηκε, καὶ τὸ ὅτι ἀναστήθηκε μὲ τέτοιο τρόπο. Γι' αὐτὸ ἔλεγε· «Μὲ βάση τὴν πίστη νὰ γνωρίσω τὴ δύναμη τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ». Ἐὰν δὲν μποροῦμε νὰ κατανοήσομε μὲ τὸ νοῦ τὴν ἀνάσταση, πόσο περισσότερο δὲν μποροῦμε νὰ κατανοήσομε τὴν οὐράνια γέννηση;

Μιλώντας γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος καὶ ἀναφέροντας τὸ σταυρὸ καὶ τὸ πάθος του, ἀνέθεσε τὴν κατανόηση καὶ αὐτῶν στὴ δύναμη τῆς πίστεως. Στὴ συνέχεια, ἀφοῦ μίλησε γιὰ ὅλα αὐτά, προχωρώντας εἶπε· «Ἀδελφοί, καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲν νομίζω ὅτι ἔχω ἐπιτύχει τὴν ἱκανότητα τέλειας κατανοήσεως αὐτοῦ». Δὲν εἶπε, 'ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲν νομίζω ὅτι γνωρίζω', ἀλλ' ὅτι «Δὲν ἔχω ἐπιτύχει τὴν ἱκανότητα τῆς τέλειας κατανοήσεως αὐτοῦ»· δηλαδὴ δὲν ἀπέδωσε στὸν ἑαυτό του οὔτε πλήρη ἄγνοια, οὔτε πλήρη γνώση. Διότι μὲ τὸ νὰ πεῖ, «Δὲν νομίζω ὅτι ἐπέτυχα τὴν ἱκανό-

τειληφέναι», δηλοῦντός ἐστιν, ὅτι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τέως ἕστηκε, καὶ βαδίζει, καὶ πρόεισι περαιτέρω, τοῦ δὲ τέλους πάντως οὐκ ἐπείληπται. Τοῦτο καὶ ἑτέροις παραινεῖ λέγων οὕτως· «Ὅσοι τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν· καὶ εἴ τι ἑτέρως φρονεῖτε, τοῦτο ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀποκαλύψει». 'Οὐ λογισμός', εἶπε, 'διδάξει', ἀλλ' «ὁ Θεὸς ἀποκαλύψει». Ὁρᾷς ὅτι οὐ περὶ τοῦ βίου καὶ πολιτείας ἐστὶν ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ δογμάτων καὶ πίστεως; Πολιτεία γὰρ καὶ βίος οὐκ ἀποκαλύψεως δεῖται, ἀλλὰ δόγματα καὶ γνῶσις. Καὶ ἑτέρωθι δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλῶν ἔλεγεν· «Εἴ τις δοκεῖ εἰδέναι τι, οὐδέπω οὐδὲν ἔγνωκεν». Οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, οὐδὲν ἔγνωκεν, ἀλλὰ «καθὼς δεῖ γνῶναι»· ἔχει μὲν γὰρ γνῶσιν, οὐκ ἀκριβῆ δὲ καὶ ἀπηρτισμένην.

6. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, μηδὲν περὶ τῶν ἄνω διαλεχθῶμεν, ἀλλ', εἰ βούλει, κάτω πρὸς τὴν ὁρωμένην κτίσιν τὸν λόγον ἀγάγωμεν. Οὐχ ὁρᾷς τουτονὶ τὸν οὐρανόν; ὅτι μὲν καμάρας εἰκόνα διασώζει ἴσμεν, καὶ τοῦτο αὐτὸ οὐκ ἀπὸ λογισμῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς μαθόντες· καὶ ὅτι πᾶσαν περιλαμβάνει τὴν γῆν, καὶ τοῦτο ἴσμεν, ὁμοίως παρ' ἐκείνης ἀκούσαντες, τίς δὲ τὴν οὐσίαν ἐστὶν ἀγνοοῦμεν. Εἰ δέ τις διισχυρίζοιτο καὶ φιλονεικοίη, λεγέτω τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ὁ οὐρανός· ἆρα κρύσταλλος πεπηγώς; ἆρα νέφος πεπυκνωμένον; ἆρα ἀὴρ παχύτερος; Ἀλλ' οὐδεὶς ἂν ἔχοι σαφῶς εἰπεῖν. Ἔτι οὖν ἀποδείξεως, εἰπέ μοι, δεῖσθε πρὸς τὸ μαθεῖν τὴν μανίαν τῶν τὸν Θεὸν εἰδέναι λεγόντων; Τοῦ οὐρανοῦ τοῦ ὁρωμένου καθ' ἡμέραν τὴν φύσιν οὐκ ἔχεις εἰπεῖν, καὶ τοῦ ἀοράτου Θεοῦ μετὰ ἀκριβείας ἐπαγγέλ-

---

35. Φιλ. 3, 15
36. Α΄ Κορ. 8, 2
37. Ὁ Μ. Βασίλειος στὶς ὁμιλίες, 'Στὴν Ἑξαήμερο, ἐκθέτει μέχρι ποῦ γνωρίζουμε τὸν κόσμο καὶ ἀπὸ ποῦ αὐτὸς ὑπερβαίνει τὶς ἀνθρώπινες δυνατότητες.

τητα τέλειας κατανοήσεως», δείχνει, ὅτι τώρα βρίσκεται στὸ δρόμο καὶ βαδίζει καὶ προχωρεῖ ὅλο καὶ πιὸ μπροστά, ἀλλ᾽ ὁπωσδήποτε δὲν ἔφθασε ἀκόμη στὸ τέλος. Τὴν ἴδια προτροπὴ δίνει καὶ στοὺς ἄλλους, λέγοντας τὰ ἑξῆς˙ «Ὅσοι εἴμαστε τέλειοι, ἔτσι νὰ σκεφτόμαστε˙ καὶ ἂν σκέφτεσθε διαφορετικά, αὐτὸ θὰ σᾶς τὸ φανερώσει ὁ Θεός»[35]. Δὲν εἶπε 'θὰ σᾶς διδάξει ὁ ἀνθρώπινος νοῦς', ἀλλὰ «Ὁ Θεὸς θὰ σᾶς τὸ φανερώσει». Βλέπεις ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ τὴ διαγωγὴ τῆς ζωῆς, ἀλλὰ γιὰ τὰ δόγματα καὶ τὴν πίστη; Διότι ἡ διαγωγὴ στὴ ζωὴ δὲν χρειάζεται ἀποκάλυψη οὐράνια, ἀλλὰ τὰ δόγματα καὶ ἡ γνώση χρειάζονται αὐτήν. Καὶ σ᾽ ἄλλη περίπτωση γιὰ νὰ δηλώσει αὐτὸ ἀκριβῶς, ἔλεγε˙ «Ἐὰν κάποιος νομίζει ὅτι γνωρίζει κάτι, αὐτὸς δὲν ἔχει γνωρίσει ἀκόμη τίποτε»[36]. Δὲν εἶπε ἁπλῶς, 'δὲν γνώρισε τίποτε', ἀλλὰ «τίποτε δὲν γνώρισε ὀρθά»˙ ἔχει δηλαδὴ γνώση, ὄχι ὅμως ἀκριβὴ καὶ ὁλοκληρωμένη.

6. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθές, ἂς μὴ ποῦμε τίποτε γιὰ τὰ οὐράνια, ἀλλ᾽ ἐὰν ἐπιθυμεῖς, ἂς μεταφέρομε τὸ λόγο στὰ ἐπίγεια καὶ στὴν ὁρατὴ κτίση. Δὲν βλέπεις αὐτὸν ἐδῶ τὸν οὐρανό; Τὸ ὅτι παρουσιάζεται μὲ σχῆμα καμάρας τὸ γνωρίζομε, καὶ αὐτὸ τὸ γνωρίσαμε ὄχι ἀπὸ τὸ νοῦ μας, ἀλλ᾽ ἀπὸ τὴ θεία Γραφή˙ καὶ τὸ ὅτι περιβάλλει ὁλόκληρη τὴ γῆ, καὶ αὐτὸ τὸ γνωρίζομε, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ τὸ ἀκούσαμε ἀπ᾽ αὐτήν, δὲν γνωρίζομε ὅμως ποιὰ εἶναι ἡ οὐσία του. Ἐὰν ὅμως κανεὶς προβάλλει ἰσχυρισμοὺς καὶ λογομαχεῖ, ἂς μᾶς πεῖ τί εἶναι ὁ οὐρανὸς ὡς πρὸς τὴν οὐσία του. Ἄραγε εἶναι κρύσταλλο παγωμένο; ἄραγε εἶναι σύννεφο συμπυκνωμένο; ἄραγε εἶναι ἀέρας παχύτερος; Ἀλλὰ κανένας δὲν μπορεῖ ν᾽ ἀπαντήσει μὲ βεβαιότητα. Χρειάζεσθε λοιπὸν ἀκόμη ἀπόδειξη γιὰ ν᾽ ἀντιληφθεῖτε τὴ μανία ἐκείνων ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι γνωρίζουν τὸ Θεό; Δὲν μπορεῖ νὰ πεῖς ποιὰ εἶναι ἡ φύση τοῦ οὐρανοῦ, ποὺ τὸν βλέπεις καθημερινά, καὶ ἰσχυρίζεσαι ὅτι γνωρίζεις μὲ ἀκρίβεια τὴν οὐσία τοῦ ἀόρατου Θεοῦ[37]; Καὶ ποιὸς εἶναι τόσο ἀναίσθητος, ὥστε νὰ μὴ θεωρεῖ ἐκεί-

λη τὴν οὐσίαν εἰδέναι; Καὶ τίς οὕτως ἀναίσθητος, ὡς μὴ τὴν ἐσχάτην τῶν ταῦτα λεγόντων καταγινώσκειν μανίαν;

7. Διὰ δὴ ταῦτα παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς καθάπερ τοὺς φρενίτιδι περιπεσόντας νόσῳ καὶ παραπαίοντας κατὰ δύναμιν τὴν ὑμετέραν πειρᾶσθαι θεραπεύειν μετὰ προσηνείας καὶ ἐπιεικείας αὐτοῖς διαλεγομένους· καὶ γὰρ ἐξ ἀπονοίας αὐτοῖς τὸ δόγμα τοῦτο ἐτέχθη, καὶ πολὺ τῆς διανοίας αὐτῶν τὸ φύσημα· τὰ δὲ φλεγμαίνοντα τῶν τραυμάτων οὐδὲ ἐπιβολὴν χειρὸς ἀνέχεται, οὐδὲ ἁφὴν ὑπομένει τραχυτέραν. Διὰ τοῦτο οἱ σοφοὶ τῶν ἰατρῶν μαλακῇ τινι σπογγιᾷ τὰ τοιαῦτα καταψήχουσιν ἕλκη. Ἐπεὶ οὖν καὶ τούτοις ἕλκος ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ φλεγμαῖνον, ὥσπερ ἁπαλῇ τινι σπογγιᾷ προσηνὲς ὕδωρ καὶ πότιμον σπῶντες, οὕτω τὰ εἰρημένα ἅπαντα, καταντλήσαντες, πειρώμεθα καταστέλλειν αὐτῶν τὸ φύσημα, καὶ τὸν ὄγκον καθαιρεῖν ἅπαντα· κἂν ὑβρίζωσι, κἂν λακτίζωσι, κἂν ἐμπτύωσι, κἂν ὁτιοῦν ποιῶσι, μὴ καταλείπῃς τὴν ἰατρείαν, ἀγαπητέ. Τοὺς γὰρ ἄνθρωπον παραπλῆγα θεραπεύοντας ἀνάγκη πολλὰ τοιαῦτα ὑπομένειν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀφίστασθαι χρή, ἀλλὰ δι' αὐτὰ μὲν οὖν ταῦτα μάλιστα αὐτοὺς ταλανίζειν καὶ δακρύειν χρή, ὅτι τοιοῦτον αὐτῶν τῆς ἀρρωστίας ἐστὶ τὸ εἶδος.

Ταῦτα πρὸς τοὺς ἰσχυροτέρους λέγω καὶ ἀνεπηρεάστους, καὶ δυναμένους ἐκ τῆς ἐκείνων ὁμιλίας μηδεμίαν παραδέξασθαι βλάβην· ὡς εἴ τις ἀσθενέστερος εἴη, φευγέτω τούτων τὰς συνουσίας, ἀποπηδάτω τοὺς συλλόγους, ὥστε μὴ τὴν τῆς φιλίας ὑπόθεσιν ἀφορμὴν ἀσεβείας γενέσθαι. Οὕτω καὶ Παῦλος ποιεῖ, αὐτὸς μὲν τοῖς ἀρρωστοῦσιν ἀναμίγνυται καὶ λέγει, «Ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος,

νους πού λέγουν αὐτά, σὰν τοὺς πιὸ χειρότερους μανιακούς;

7. Γι' αὐτὸ λοιπὸν σᾶς παρακαλῶ ὅλους νὰ προσπαθεῖτε ὅσο μπορεῖτε νὰ τοὺς θεραπεύετε, συζητώντας μαζί τους μὲ καλωσύνη καὶ ἐπιείκεια, ὅπως ἀκριβῶς κάμνομε μὲ ἐκείνους πού προσβλήθηκαν ἀπὸ διανοητικὴ ἀσθένεια καὶ παραφέρονται· καθόσον αὐτοὶ ἀπὸ παραφροσύνη γέννησαν τὴ θεωρία αὐτὴ καὶ ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἀνοησία· τὰ φλογισμένα ὅμως τραύματα δὲν ἀνέχονται οὔτε χέρι νὰ τὰ ἀγγίξει, οὔτε ὑποφέρουν τὴ δυνατὴ πίεση. Γι' αὐτὸ οἱ σοφοὶ γιατροὶ χρησιμοποιοῦν μαλακὸ σφουγγάρι γιὰ τὸ πλύσιμο τῶν πληγῶν αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ στὴν ψυχὴ αὐτῶν ὑπάρχει φλογισμένη πληγή, ὅπως ἀκριβῶς, χρησιμοποιώντας μαλακὸ σφουγγάρι, καθαρίζομε τὴν πληγὴ μὲ καθαρὸ καὶ πόσιμο νερό, ἔτσι ἂς προσπαθοῦμε νὰ περιορίσομε τὴν ἀλαζονεία αὐτῶν καὶ νὰ καθαρίζομε τὸν ὄγκο τους, χρησιμοποιώντας μὲ καλωσύνη ὅλα ἐκεῖνα πού εἴπαμε μέχρι τώρα. Καὶ εἴτε σὲ βρίζουν, εἴτε σὲ κλωτσοῦν, εἴτε σὲ φτύνουν, εἴτε σοῦ κάμνουν ὁ,τιδήποτε παρόμοιο, νὰ μὴ ἐγκαταλείπεις, ἀγαπητέ, τὴ θεραπεία. Διότι ἐκεῖνοι πού θεραπεύουν ἄνθρωπο παράφρονα εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ ὑπομένουν πολλὰ παρόμοια· παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως δὲν πρέπει νὰ παραιτοῦνται ἀπὸ τὴν προσπάθειά τους, ἀλλ' ἀκριβῶς γι' αὐτὰ πρέπει βέβαια νὰ τοὺς κακοτυχίζομε καὶ νὰ δακρύζομε γι' αὐτούς, διότι εἶναι τέτοιο τὸ εἶδος τῆς ἀσθένειας ἀπὸ τὸ ὁποῖο προσβλήθηκαν.

Αὐτὰ τὰ λέγω γιὰ τοὺς ἰσχυρότερους καὶ ἀνεπηρέαστους, καὶ πού μποροῦν νὰ μὴ ὑποστοῦν καμιὰ βλάβη ἀπὸ τὴ συναναστροφή τους μαζί τους· διότι, ἐὰν κάποιος εἶναι ἀσθενέστερος ὡς πρὸς τὴν πίστη, ἂς ἀποφεύγει τὶς συναστροφὲς μ' αὐτούς, ἂς ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὶς συγκεντρώσεις τους, ὥστε νὰ μὴ γίνει ἡ αἰτία τῆς φιλίας, ἀφορμὴ ἀσέβειας. Τὸ ἴδιο κάμνει καὶ ὁ Παῦλος· ὁ ἴδιος συναναστρέφεται τοὺς ἀσθενεῖς καὶ λέγει, «Ἔγινα στοὺς Ἰουδαίους σὰν Ἰουδαῖος, καὶ σ' ἐκείνους πού βρίσκονταν ἔξω ἀπὸ τὸ νόμο σὰν νὰ ἤμουν καὶ ἐγὼ ἔξω ἀπὸ τὸ νό-

τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος», τοὺς δὲ μαθητὰς καὶ ἀσθενέστερον διακειμένους ἀπάγει παραινῶν οὕτω καὶ διδάσκων· «Φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί»· καὶ πάλιν· «Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, λέγει Κύριος». Ὁ μὲν γὰρ ἰατρὸς ἂν ἔλθῃ πρὸς τὸν κάμνοντα, κἀκεῖνον καὶ ἑαυτὸν πολλάκις ὠφέλησεν, ὁ δὲ ἀσθενέστερος καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν ἀρρωστοῦντα παρέβλαψε, τοῖς νοσοῦσιν ἀναμιγνύμενος· ἐκεῖνόν τε γὰρ οὐδὲν ὠφελῆσαι δυνήσεται, καὶ αὐτὸς ἐπισπάσεται πολλὴν ἀπὸ τῆς ἀρρωστίας τὴν βλάβην. Καὶ ὅπερ οἱ πρὸς τοὺς ὀφθαλμιῶντας ὁρῶντες πάσχουσιν, ἐφελκόμενοί τι τῆς ἀρρωστίας ἐκείνης, τοῦτο καὶ οἱ τοῖς βλασφήμοις συναναμιγνύμενοι τούτοις ὑπομένουσιν, ἂν ὦσιν ἀσθενέστεροι, πολὺ τῆς ἀσεβείας πρὸς ἑαυτοὺς ἐπισπώμενοι μέρος.

Ἵν' οὖν μὴ τὰ μέγιστα ἑαυτοὺς παραβλάψωμεν, φεύγωμεν αὐτῶν τὰς συνουσίας, εὐχόμενοι μόνον καὶ παρακαλοῦντες τὸν φιλάνθρωπον Θεόν, τὸν θέλοντα πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας ἐλθεῖν, ἀπαλλάξαι μὲν αὐτοὺς τῆς πλάνης, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐπαναγαγεῖν δὲ ἐπὶ τὸ τῆς γνώσεως φῶς, ἐπὶ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺν τῷ ζωοποιῷ καὶ παναγίῳ Πνεύματι, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

38. Α΄ Κορ. 9, 20.
39. Α΄ Κορ. 15, 33. Τὸ χωρίο προέρχεται ἀπὸ τὸν Μένανδρο, Θαΐς 218

μο»[38], ἐνῶ τοὺς μαθητὲς ποὺ ἦταν ἀσθενέστεροι ὡς πρὸς τὴν πίστη τοὺς ἀποτρέπει ἀπὸ τὶς τέτοιου εἴδους συναναστροφές, συμβουλεύοντας αὐτοὺς καὶ διδάσκοντάς τους τὰ ἑξῆς· «Οἱ κακὲς συναναστροφὲς καταστρέφουν τὰ καλὰ ἤθη»[39]· καὶ πάλι· «Φύγετε ἀνάμεσα ἀπ' αὐτοὺς καὶ ἀπομακρυνθεῖτε, λέγει ὁ Κύριος»[40]. Διότι ὁ μὲν γιατρός, ἂν ἔρθει πρὸς τὸν ἀσθενή, πολλὲς φορὲς ὠφελεῖ καὶ ἐκεῖνον καὶ τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ ὁ ἀσθενέστερος, συναναστρεφόμενος μὲ τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ τὸν ἑαυτό του βλάπτει καὶ τὸν ἀσθενή· διότι καὶ ἐκεῖνον δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ὠφελήσει καθόλου, καὶ ὁ ἴδιος ἀποκομίζει μεγάλη βλάβη ἀπὸ τὴν ἀσθένεια. Καὶ ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ παθαίνουν ἐκεῖνοι ποὺ κοιτάζουν ὅσους πάσχουν ἀπὸ ἀσθένεια τῶν ματιῶν, παίρνοντας κάτι ἀπὸ τὴν ἀσθένεια αὐτή, αὐτὸ παθαίνουν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ συναναστρέφονται αὐτοὺς τοὺς βλάσφημους, ἂν εἶναι ἀσθενέστεροι, παίρνουν μεγάλο μέρος τῆς ἀσέβειάς τους.

Γιὰ νὰ μὴ προξενήσομε λοιπὸν μεγάλη βλάβη στὸν ἑαυτό μας, ἂς ἀποφεύγομε τὶς παρέες αὐτῶν, καὶ μόνο ἂς προσευχόμαστε καὶ ἂς παρακαλοῦμε τὸν φιλάνθρωπο Θεό, ὁ ὁποῖος θέλει ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ σωθοῦν καὶ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια, νὰ τοὺς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν πλάνη καὶ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου, καὶ νὰ τοὺς ἐπαναφέρει στὸ φῶς τῆς γνώσεως, στὸν Θεὸ δηλαδὴ καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο μαζὶ μὲ τὸ ζωοποιὸ καὶ πανάγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

40. Β΄ Κορ. 6, 17, Ἠσ. 52, 11.

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ
ΚΑΙ ΟΤΙ Η ΣΥΓΚΑΤΑΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΦΟΡΗΤΗ ΤΟΙΣ ΣΕΡΑΦΙΜ

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

1. Οἱ φιλόπονοι τῶν γεωργῶν, ἐπειδὰν ἴδωσι δένδρον ἄκαρπον καὶ ἀνήμερον τοῖς αὐτῶν λυμαινόμενον πόνοις, καὶ τῇ τῆς ῥίζης τραχύτητι καὶ τῇ βαρύτητι τῆς σκιᾶς διαφθεῖρον τὰ ἥμερα τῶν φυτῶν, μετὰ πολλῆς ἐκτέμνουσιν αὐτὸ τῆς σπουδῆς. Πολλάκις δὲ αὐτοῖς καὶ ἄνεμός ποθεν ἐπελθών, συνεφάπτεται τῆς τομῆς, καὶ τῇ κόμῃ τοῦ δένδρου προσπεσών, καὶ μετὰ πολλῆς τινάξας τῆς σφοδρότητος, συνέκλασέ τε αὐτό, καὶ εἰς τὴν γῆν ἔρριψε, καὶ τοῦ πόνου τὸ πλέον αὐτοῖς ἐπεκούφισεν. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς δένδρον ἐκτέμνομεν ἄγριον καὶ ἀνήμερον, τῶν Ἀνομοίων τὴν αἵρεσιν, παρακαλέσωμεν τὸν Θεὸν πέμψαι τοῦ Πνεύματος ἡμῖν τὴν χάριν, ἵνα, ἀνέμου σφοδρότερον παντὸς προσβαλοῦσα, πρόρριζον ἀνασπάσῃ τὴν αἵρεσιν, τὸ πλέον ἡμῖν ἐπικουφίζουσα τοῦ πόνου.

Ἤδη γάρ που καὶ γῆ χερσωθεῖσα, καὶ γεωργικῶν οὐκ ἀπολαύσασα χειρῶν, πονηρὰς βοτάνας, καὶ ἀκανθῶν πλῆθος, καὶ δένδρα ἄγρια ἐξέβρασεν ἐκ τῶν οἰκείων κόλπων πολλάκις, οὕτω καὶ ἡ τῶν Ἀνομοίων ἐρημωθεῖσα ψυχή, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἐπιμελείας οὐκ ἀπολαύσασα, οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτῆς τὴν ἀγρίαν ταύτην καὶ ἀνήμερον ἐξέβρασεν αἵρεσιν. Τοῦτο γὰρ τὸ δένδρον οὐ Παῦλος ἐφύτευσεν, οὐκ Ἀ-

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ
ΚΑΙ ΟΤΙ ΟΥΤΕ Η ΣΥΓΚΑΤΑΒΑΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΙΝΑΙ ΥΠΟΦΕΡΤΗ ΑΠΟ ΤΑ ΣΕΡΑΦΙΜ

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

1. Οἱ φιλόπονοι ἀπὸ τοὺς γεωργούς, ὅταν δοῦν κάποιο ἄγριο καὶ ἄκαρπο δέντρο νὰ καταστρέφει τοὺς κόπους τους, καὶ μὲ τὴ χονδρὴ ρίζα του καὶ τὴν παχειὰ σκιά του νὰ καταστρέφει τὰ ἥμερα ἀπὸ τὰ φυτά, τὸ ξερριζώνουν μὲ μεγάλη προσοχή. Πολλὲς φορὲς ὅμως, φυσώντας ἀπὸ κάποια κατεύθυνση ἄνεμος, τοὺς βοηθάει στὸ κόψιμο τοῦ δένδρου, διότι πέφτοντας μὲ ὁρμὴ ἐπάνω στὸ φύλλωμα τοῦ δένδρου, τὸ συγκλονίζει ὁλόκληρο μὲ μεγάλη δύναμη, τὸ σπάει καὶ τὸ ρίχνει κάτω στὴ γῆ, ἀπαλλάσσοντας ἔτσι αὐτοὺς ἀπὸ τὸν ἐπὶ πλέον κόπο. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἐμεῖς τώρα ἐπιχειροῦμε νὰ κόψομε δένδρο ἄγριο καὶ ἀνήμερο, ἐννοῶ τὴν αἵρεση τῶν Ἀνομοίων, ἂς παρακαλέσομε τὸ Θεὸ νὰ μᾶς στείλει τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὥστε, ἀφοῦ προσβάλει τὴν αἵρεση μὲ ὁρμὴ μεγαλύτερη ἀπὸ κάθε ἄνεμο, νὰ τὴν ἀφαιρέσει σύρριζα, ἀπαλλάσσοντάς μας ἀπὸ τὸν ἐπὶ πλέον κόπο.

Πράγματι λοιπὸν ὅπως κάθε γῆ, ποὺ δὲν καλλιεργεῖται καὶ δὲν δέχεται τὶς φροντίδες τῶν γεωργικῶν χεριῶν, παράγει πολλὲς φορὲς μέσα ἀπὸ τοὺς κόλπους της πλῆθος ἀπὸ ἀγριόχορτα, ἀγκάθια καὶ ἄγρια δένδρα, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ τῶν Ἀνομοίων, ἐπειδὴ ἐρημώθηκε καὶ δὲν ἀπολαμβάνει τὴ φροντίδα ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὶς ἅγιες Γραφές, ἀπὸ μόνη της καὶ κατὰ φυσικὴ συνέπεια βλάστησε τὴν ἄγρια αὐτὴ καὶ ἀνήμερη αἵρεση. Διότι αὐτὸ τὸ δένδρο

πολλῶς ἐπότισεν, οὐχ ὁ Θεὸς ηὔξανεν, ἀλλ' ἐφύτευσε μὲν λογισμῶν ἄκαιρος περιεργία, ἐπότισε δὲ ἀπονοίας τῦφος, ηὔξησε δὲ φιλοδοξίας ἔρως. Καὶ δεῖ τῆς τοῦ Πνεύματος ἡμῖν φλογός, ἵνα μὴ μόνον ἀνασπάσωμεν, ἀλλὰ καὶ κατακαύσωμεν τὴν πονηρὰν ταύτην ῥίζαν.

Καλέσωμεν τοίνυν αὐτόν, τὸν ὑπ' ἐκείνων καὶ βλασφημούμενον, ὑφ' ἡμῶν δὲ εὐφημούμενον Θεόν, καὶ παρακαλέσωμεν, ὥστε καὶ τὴν γλῶτταν ἡμῶν πρὸς πλείονα διεγεῖραι δρόμον, καὶ τὴν διάνοιαν ἡμῖν πρὸς σαφεστέραν διανοῖξαι τῶν λεγομένων ἀνάπτυξιν. Ὑπὲρ γὰρ αὐτοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης ἅπας ἡμῖν ὁ πόνος, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας. Τὸν μὲν γὰρ Θεὸν οὐδεὶς οὔτε ἀτιμάζων παραβλάψαι δυνήσεται, οὔτε εὐφημῶν λαμπρότερον ἀποφῆναι, ἀλλ' ἐπὶ τῆς οἰκείας ἀεὶ μένει δόξης, οὔτε εὐφημίαις αὐξανόμενος, οὔτε ἐλαττούμενος βλασφημίαις, τῶν δὲ ἀνθρώπων οἱ μὲν δοξάζοντες αὐτὸν κατ' ἀξίαν, μᾶλλον δὲ κατ' ἀξίαν μὲν οὐδενὶ δυνατόν, εἰς δὲ δύναμιν τὴν ἑαυτῶν, τὴν ἀπὸ τῆς δοξολογίας ὠφέλειαν καρποῦνται, οἱ δὲ βλασφημοῦντες καὶ ἐξευτελίζοντες, τὴν οἰκείαν λυμαίνονται σωτηρίαν. Τὸ γάρ, «Ὁ βαλὼν λίθον εἰς ὕψος, εἰς τὴν κεφαλὴν ἑαυτοῦ ἔβαλε», περὶ τῶν βλασφημούντων τις εἴρηκε. Καθάπερ γὰρ ὁ λίθον πρὸς ὕψος ἀκοντίζων, τοῦ οὐρανοῦ μὲν τὸ σῶμα διατεμεῖν οὐ δυνήσεται, οὔτε πρὸς τὸ ὕψος φθάσαι ἐκεῖνο, τὴν δὲ πληγὴν τῇ οἰκείᾳ δέχεται κορυφῇ, πρὸς τὸν ἀκοντίσαντα ἐπανιόντος τοῦ λίθου, οὕτω δὴ καὶ ὁ βλασφημῶν τὴν μακαρίαν ἐκείνην οὐσίαν, ἐκείνην μὲν οὐδὲν ἂν παραβλάψειέ ποτε πολλῷ μείζονα οὖσαν καὶ ὑψηλοτέραν, ἢ ὥστε δέξασθαί τινα βλάβην, κατὰ δὲ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς τὸ ξίφος ἀκονᾷ, ἀγνώμων περὶ τὸν εὐεργέτην γενόμενος.

Καλῶμεν τοίνυν αὐτὸν τὸν ἀνέκφραστον, τὸν ἀ-

1. Βλ. Α΄ Κορ. 3, 6

2. Σοφ. Σειράχ 27, 28

δὲν τὸ φύτεψε ὁ Παῦλος, δὲν τὸ πότισε ὁ Ἀπολλώς, δὲν τὸ αὔξησε ὁ Θεός[1], ἀλλὰ τὸ φύτεψε ἡ ἀνώφελη περιέργεια τῶν λογισμῶν, τὸ πότισε ἡ ἀλαζονεία τῆς παραφροσύνης, καὶ τὸ αὔξησε ὁ ἔρωτας τῆς φιλοδοξίας. Χρειαζόμαστε λοιπὸν τὴ φλόγα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὥστε ὄχι μόνο νὰ τὸ ξερριζώσομε, ἀλλὰ καὶ νὰ κατακάψομε τὴ γεμάτη ἀπὸ κακία αὐτὴ ρίζα.

Ἂς καλέσομε λοιπὸν τὸν Θεό, ποὺ ἀπὸ ἐκείνους μὲν βλασφημεῖται, ἀπὸ μᾶς δὲ δοξάζεται, καὶ ἂς τὸν παρακαλέσομε, ὥστε καὶ στὴ γλώσσα μου νὰ δώσει περισσότερη εὐφράδεια, καὶ νὰ φωτίσει τὸ νοῦ μου γιὰ σαφέστερη ἀνάπτυξη τοῦ θέματος. Διότι ὅλος ὁ κόπος μου καταβάλλεται γι' αὐτὸν καὶ τὴ δόξα αὐτοῦ, ἢ καλύτερα γιὰ τὴ δική μας σωτηρία· καθόσον, τὸν μὲν Θεὸ κανένας δὲν θὰ μπορέσει νὰ τὸν παραβλάψει μὲ τὶς προσβολές του, οὔτε νὰ τὸν καταστήσει λαμπρότερο μὲ τὶς ἐξυμνήσεις του, ἀλλὰ διατηρεῖ πάντοτε τὴν ἴδια δόξα του, ποὺ οὔτε αὐξάνεται μὲ τὶς ἐξυμνήσεις, οὔτε ἐλαττώνεται μὲ τὶς βλασφημίες, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὅσοι τὸν δοξάζουν ἐπάξια, ἢ καλύτερα κατὰ δύναμη, καθόσον ἐπάξια δοξολογία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀδύνατη, καρποῦνται τὴν ὠφέλεια ἀπὸ τὴ δοξολογία οἱ ἴδιοι, ἐνῶ ὅσοι τὸν βλασφημοῦν καὶ τὸν ἐξευτελίζουν, καταστρέφουν τὴ σωτηρία τους. Διότι τὸ ρητό, «Ἐκεῖνος ποὺ ρίχνει τὸ λίθο πρὸς τὰ ἐπάνω, τὸν ρίχνει ἐπάνω στὸ κεφάλι του»[2], λέχθηκε γιὰ ἐκείνους ποὺ βλασφημοῦν. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ ρίχνει λίθο πρὸς τὰ ἐπάνω δὲν θὰ μπορέσει νὰ διασχίσει τὸ σῶμα τοῦ οὐρανοῦ, οὔτε νὰ φθάσει στὸ ὕψος του, ἀντίθετα δέχεται πλῆγμα στὸ κεφάλι του, ἀφοῦ ὁ λίθος ἐπιστρέφει πρὸς ἐκεῖνον ποὺ τὸν πέταξε, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐκεῖνος ποὺ βλασφημεῖ τὴ μακάρια ἐκείνη οὐσία, ἐκείνην μὲν δὲν θὰ μπορέσει νὰ τὴ βλάψει ποτὲ σὲ τίποτε, ἐφόσον εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτερη καὶ ὑψηλότερη, ὥστε νὰ μὴ δέχεται καμία βλάβη, ἐνῶ ἀκονίζει τὸ ξίφος ἐναντίον τῆς ψυχῆς του, δείχνοντας ἀχαριστία πρὸς τὸν εὐεργέτη του.

Ἂς ἐπικαλούμαστε λοιπὸν αὐτὸν τὸν ἀνέκφραστο,

περινόητον Θεόν, τὸν ἀόρατον, τὸν ἀκατάληπτον, τὸν νικῶντα γλώττης δύναμιν ἀνθρωπίνης, τὸν ὑπερβαίνοντα θνητῆς διανοίας κατάληψιν, τὸν ἀνεξιχνίαστον ἀγγέλοις, τὸν ἀθέατον τοῖς Σεραφίμ, τὸν ἀκατανόητον τοῖς Χερουβίμ, τὸν ἀόρατον ἀρχαῖς, ἐξουσίαις, δυνάμεσι, καὶ ἁπλῶς πάσῃ τῇ κτίσει, ὑπὸ δὲ Υἱοῦ μόνου καὶ Πνεύματος ἁγίου γνωριζόμενον. Καὶ οἶδα μὲν ὅτι ἀλαζονείαν καταγνώσονται τοῦ λόγου, ὅτι καὶ ταῖς ἀνωτέρω δυνάμεσιν ἀκατάληπτον αὐτὸν εἶπον εἶναι, ἐγὼ δὲ διὰ τοῦτο πολλὴν αὐτῶν καταγνώσομαι μανίαν καὶ ἀπόνοιαν. Ἀλαζονεία γὰρ οὐ τὸ λέγειν, ὅτι τῆς τῶν γεννητῶν ἁπάντων καταλήψεως ἀνώτερός ἐστιν ὁ δημιουργός, ἀλλὰ τὸ λέγειν, ὅτι τὸν ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἀκατάληπτον δυνατὸν αὐτοῖς τοῖς χαμαὶ ἐρχομένοις, καὶ τοσοῦτον ἐκείνων ἀφεστηκόσι, τῇ τῶν οἰκείων λογισμῶν ἀσθενείᾳ περιγράψαι καὶ περιλαβεῖν. Ἐγὼ μὲν οὖν, ἂν μὴ δείξω τοῦτο ὅπερ ὑπεσχόμην, δίκαιος ἂν εἴην ἀλαζονείας ὑποστῆναι ἔγκλημα, ὑμεῖς δὲ εἰ μετὰ τὸ δεῖξαί με ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ὄντα ἀκατάληπτον, διισχυρίζεσθε ἔτι καὶ φιλονεικεῖτε αὐτὸν εἰδέναι, πόσων ἂν εἴητε βαράθρων, πόσων δὲ κρημνῶν ἄξιοι, τὰ ταῖς ἀσωμάτοις δυνάμεσιν ἁπάσαις ἀθέατα ἀλαζονευόμενοι μετὰ ἀκριβείας εἰδέναι;

Φέρε οὖν, ἐπὶ τὰς ἀποδείξεις λοιπὸν αὐτὰς χωρῶμεν, πάλιν ἐπὶ τὴν εὐχὴν τὸν λόγον τρέψαντες· πολλάκις γὰρ αὐτὴ τῆς εὐχῆς ἡ ἀκολουθία παρέξει τῶν ζητουμένων ἡμῖν τὴν ἀπόδειξιν. Καλῶμεν τοίνυν αὐτὸν «τὸν Βασιλέα τῶν βασιλευόντων, καὶ τὸν Κύριον τῶν κυριευόντων, τὸν μόνον ἔχοντα ἀθανασίαν, καὶ φῶς ἀπρόσιτον οἰκοῦντα, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται, ᾧ τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». Ταῦτα οὐκ ἐμά, ἀλλὰ Παύλου τὰ ῥήματα· σὺ δέ μοι κατάμαθε αὐτοῦ τῆς ψυχῆς

3. Α' Τιμ. 6, 16

τὸν ἀπερινόητο Θεό, τὸν ἀόρατο, τὸν ἀκατάληπτο, αὐτὸν ποὺ νικᾶ τὴ δύναμη τῆς ἀνθρώπινης γλώσσας καὶ ὑπερβαίνει τὴν κατανόηση τῆς θνητῆς διάνοιας, αὐτὸν ποὺ εἶναι ἀνεξιχνίαστος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ἀθέατος ἀπὸ τὰ Σεραφίμ, ἀκατανόητος ἀπὸ τὸ Χερουβίμ, ἀόρατος ἀπὸ τὶς ἀρχές, τὶς ἐξουσίες, τὶς δυνάμεις, καὶ γενικὰ ἀπὸ ὁλόκληρη τὴν κτίση, καὶ γνωρίζεται μόνο ἀπὸ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Καὶ γνωρίζω βέβαια ὅτι θ᾽ ἀποδώσουν ἀλαζονεία στὰ λεγόμενά μου, γιὰ τὸ ὅτι δηλαδὴ εἶπα ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος στὶς οὐράνιες δυνάμεις, ἐγὼ ὅμως γι᾽ αὐτὸ ἀκριβῶς θ᾽ ἀποδώσω σ᾽ αὐτοὺς μεγάλη μανία καὶ παραφροσύνη. Διότι ἀλαζονεία δὲν εἶναι νὰ λέγει κάποιος ὅτι ὁ δημιουργὸς εἶναι ἀνώτερος τῆς κατανοήσεως ἐκ μέρους ὅλων τῶν γεννητῶν δημιουργημάτων, ἀλλὰ τὸ νὰ λέγει, ὅτι ὁ ἀκατάληπτος ἀπὸ τὶς οὐράνιες δυνάμεις εἶναι δυνατὸ νὰ περιγραφεῖ καὶ νὰ καθοριστεῖ μὲ τοὺς ἀσθενεῖς λογισμοὺς τῶν γηΐνων ὄντων, ποὺ τόσο πολὺ ἀπέχουν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους. Ἐγὼ λοιπόν, ἐὰν δὲν ἀποδείξω αὐτὸ ποὺ ὑποσχέθηκα, θὰ εἶναι δίκαιο νὰ κατηγορηθῶ γιὰ ἀλαζόνας, ἐνῶ σεῖς, ἐὰν μετὰ τὴν ἀπόδειξή μου ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος ἀπὸ τὶς οὐράνιες δυνάμεις, συνεχίζετε νὰ ἰσχυρίζεσθε καὶ νὰ φιλονεικεῖτε, ὅτι γνωρίζετε αὐτόν, γιὰ πόσα βάραθρα καὶ πόσους γκρεμοὺς δὲν θὰ εἶστε ἄξιοι, ἐφόσον, ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἀθέατα σ᾽ ὅλες τὶς ἀσώματες δυνάμεις, σεῖς ἰσχυρίζεσθε μὲ ἀλαζονεία ὅτι τὰ γνωρίζετε μὲ ἀκρίβεια;

Ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς προχωρήσομε στὶς ἀποδείξεις αὐτές, ἀφοῦ καὶ πάλι προσευχηθοῦμε, διότι πολλὲς φορὲς ἡ συνέπεια αὐτὴ τῆς προσευχῆς θὰ μᾶς δίνει τὴν ἀπόδειξη τῶν θεμάτων ποὺ ἐρευνᾶμε. Ἂς ἐπικαλούμαστε λοιπὸν τὸν ἴδιο «τὸν Βασιλιὰ τῶν βασιλιάδων, καὶ τὸν Κύριο τῶν ἐξουσιαστῶν, τὸν μόνο ποὺ ἔχει ἀθανασία καὶ κατοικεῖ φῶς ἀπρόσιτο, τὸν ὁποῖο δὲν εἶδε κανένας ἄνθρωπος, οὔτε καὶ εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν»[8]. Αὐτὰ τὰ λόγια δὲν εἶναι δικά μου, ἀλλὰ τοῦ Παύλου, σὺ ὅμως σὲ παρακαλῶ προσ-

εὐλάβειαν καὶ πόθον ἐρριζωμένον. Μνησθεὶς γὰρ τοῦ Θεοῦ οὐ πρότερον ἠνέσχετο πρὸς τὴν ἀκολουθίαν ἐκβῆναι τῆς διδασκαλίας, ἕως τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ χρέος ἀπέδωκεν εἰς δοξολογίαν κατακλείσας τὸν λόγον. Εἰ γὰρ «μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίων», πολλῷ μᾶλλον μνήμη Θεοῦ μετ' εὐφημίας. Ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ ἐν προοιμίοις ἐπιστολῶν· ἀρχόμενος γὰρ ἐπιστολῆς πολλάκις, ἐπειδὰν μνησθῇ τοῦ Θεοῦ, οὐ πρότερον ἐπὶ τὴν διδασκαλίαν πρόεισιν, ἕως ἂν ἀποδῷ τὴν ὀφειλομένην αὐτῷ δοξολογίαν. Ἄκουσον γοῦν Γαλάταις γράφων πῶς φησι· «Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος τοῦ πονηροῦ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «Τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν».

Ἄρα οὖν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς αὐτὸ ποιεῖ μόνον, ἐπὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ οὐχ οὕτως; Ἄκουσον γοῦν πῶς καὶ ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς τὸ αὐτὸ τοῦτο πεποίηκεν· εἰπὼν γάρ, ὅτι «Ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα», ἐπήγαγεν· «Ὧν ἡ υἱοθεσία, καὶ αἱ διαθῆκαι, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ αἱ λατρεῖαι, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι· ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». Ὥσπερ γὰρ τῷ Πατρί, οὕτω καὶ τῷ μονογενεῖ τὴν δοξολογίαν πρότερον ἀποδούς, τότε ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν ἦλθε τοῦ

------

4. Παροιμ. 10, 7
5. Γαλ. 1, 3 ἑ.
6. Α΄ Τιμ. 1, 17
7. Ρωμ. 9, 3 ἑ.

πάθησε νὰ κατανοήσεις τὴν εὐλάβεια τῆς ψυχῆς του καὶ τὸν θεῖο πόθο ποὺ εἶναι ριζωμένος μέσα σ' αὐτήν. Διότι, ἐπειδὴ ἔφερε στὴ μνήμη του τὸ Θεό, δὲν ἀνέχθηκε νὰ συνεχίσει τὴ διδασκαλία, μέχρι ποὺ ἀπέδωσε τὸ ὀφειλόμενο πρὸς αὐτὸν χρέος, κλείνοντας τὸ λόγο μὲ δοξολογία. Διότι, ἐὰν «ἡ μνήμη τοῦ δικαίου πρέπει να συνοδεύεται ἀπὸ ἐγκώμιο», πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ συνοδεύεται ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ μὲ δοξολογία. Αὐτὸ τὸ κάμνει ὁ Παῦλος καὶ στὰ προοίμια τῶν ἐπιστολῶν του· καὶ πράγματι, ἀρχίζοντας πολλὲς φορὲς τὴν ἐπιστολή του, ὅταν θυμηθεῖ τὸ Θεό, δὲν προχωρεῖ στὴ διδασκαλία, προτοῦ ν' ἀποδώσει πρὸς αὐτὸν τὴν ὀφειλόμενη δοξολογία. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει γράφοντας τὴν ἐπιστολή του πρὸς τοὺς Γαλάτες· «Χάρη νὰ ὑπάρχει σὲ σᾶς καὶ εἰρήνη ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, ποὺ ἔδωσε τὸν ἑαυτό του γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας, μὲ σκοπὸ νὰ μᾶς ἐλευθερώσει ἀπὸ τὸν σημερινὸ πονηρὸ κόσμο, σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα μας, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες Ἀμήν»[5]. Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέγει· «Στὸν δὲ βασιλιὰ τῶν αἰώνων, τὸν ἄφθαρτο, τὸν ἀόρατο, τὸν μόνο σοφὸ Θεό, ἂς ἀνήκει τιμὴ καὶ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν»[6].

Ἄραγε λοιπὸν αὐτὸ τὸ κάμνει μόνο στὴν περίπτωση ποὺ θυμᾶται τὸν Πατέρα, ὄχι δὲ καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Υἱοῦ; Ἄκουσε πῶς καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Μονογενοῦς ἔκανε τὸ ἴδιο ἀκριβῶς πράγμα· διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Θὰ εὐχόμουν ἐγὼ ν' ἀποχωρισθῶ ἀπὸ τὸν Χριστὸ γιὰ χάρη τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα», πρόσθεσε· «Στοὺς ὁποίους ἀνήκει ἡ υἱοθεσία καὶ οἱ διαθῆκες καὶ ἡ νομοθεσία καὶ οἱ λατρεῖες καὶ οἱ ὑποσχέσεις, καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους κατάγεται κατὰ σάρκα ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶναι ὅλων Θεὸς εὐλογητὸς στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν»[7]. Ὅπως δηλαδὴ στὴν περίπτωση τοῦ Πατέρα, ἔτσι καὶ στὴν περίπτωση τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ συνεχίζει τὴν ὁμιλία του μόνο μετὰ ἀπὸ δοξολογία· διότι ἄκουσε τὸν Χρι-

λόγου· ἤκουσε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα».

Καί, ἵνα μάθητε ὅτι αὐτὴ ἡμῖν ἡ εὐχὴ παρέξει τὴν ἀπόδειξιν, φέρε αὐτὴν εἰς μέσον ἀγάγωμεν· «Ὁ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων», φησί, «καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον». Ἐνταῦθα στῆθι καὶ ἐρώτησον τὸν αἱρετικόν, τί ποτέ ἐστι τοῦτο, «τὸ φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον», καὶ πρόσεχε τῇ ἀκριβείᾳ τοῦ Παύλου. Οὐκ εἶπε, 'φῶς ὢν ἀπρόσιτον', ἀλλά, «φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον», ἵνα μάθῃς, ὅτι εἰ ὁ οἶκος ἀπρόσιτος, πόσῳ μᾶλλον ὁ ἐνοικῶν αὐτὸν Θεός. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ ἵνα οἶκον καὶ τόπον περὶ Θεὸν ὑποπτεύσῃς, ἀλλ' ἵνα ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας τὸ ἀκατάληπτον μάθῃς. Ἀλλ' οὐδὲ 'φῶς οἰκῶν ἀκατάληπτον' εἶπεν, ἀλλὰ «ἀπρόσιτον», ὃ τοῦ ἀκαταλήπτου πολλῷ μεῖζόν ἐστι. Τὸ μὲν γὰρ ἀκατάληπτον λέγεται, ὅταν ἐρευνηθὲν καὶ ζητηθὲν μὴ καταληφθῇ παρὰ τῶν ζητούντων αὐτό, ἀπρόσιτον δέ ἐστιν, ὃ μηδὲ ἐρευνᾶσθαι ἀνέχεται τὴν ἀρχήν, μηδὲ ἐγγὺς αὐτοῦ γενέσθαι τις δύναται. Οἷον ἀκατάληπτον λέγεται πέλαγος, εἰς ὃ καθιέντες ἑαυτοὺς οἱ κολυμβηταί, καὶ πρὸς πολὺ καταφερόμενοι βάθος, τὸ πέρας ἀδυνατοῦσιν εὑρεῖν, ἀπρόσιτον δὲ ἐκεῖνο λέγεται, ὃ μήτε τὴν ἀρχὴν ζητηθῆναι δυνατόν, μηδὲ ἐρευνηθῆναι.

2. Τί πρὸς ταῦτα ἂν εἴποις; Ἀλλ' ἀνθρώποις, φησίν, ἀκατάληπτον, οὐχὶ δὲ ἀγγέλοις, οὐδὲ ταῖς ἄνω δυνάμεσι. Σὺ μὲν οὖν ἄγγελος εἶ, εἰπέ μοι, καὶ εἰς τὸν χορὸν τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων τελεῖς; οὐχὶ ἄνθρωπος εἶ, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐμοί, ἢ καὶ τῆς φύσεως ἐπιλέλησαι; Θῶμεν γὰρ ἀπρόσιτον ἀνθρώποις εἶναι μόνον, καίτοι γε τοῦτο οὐ πρόσκειται, οὐδὲ εἶπεν ὁ Παῦλος, ἀνθρώποις μὲν «φῶς οἰκῶν ἀπρό-

8. Ἰω. 5, 23

στὸ νὰ λέγει· «Γιὰ νὰ τιμοῦν ὅλοι τὸν Υἱό, ὅπως τιμοῦν τὸν Πατέρα»[8].

Καὶ γιὰ νὰ μάθετε, ὅτι αὐτὴ ἡ προσευχὴ ποὺ προανέφερα θὰ μοῦ προσφέρει ἀπόδειξη γιὰ τὰ λεγόμενά μου, ἐμπρὸς ἂς τὴν ἐπαναλάβω· «Ὁ βασιλιὰς τῶν βασιλιάδων», λέγει, «καὶ ὁ Κύριος τῶν ἐξουσιαστῶν, ὁ μόνος ποὺ ἔχει ἀθανασία καὶ κατοικεῖ σ αὐτὸν φῶς ἀπρόσιτο». Ἐδῶ σταμάτησε καὶ ρώτησε τὸν αἱρετικό, τί τέλος πάντων σημαίνει «Στὸν ὁποῖο κατοικεῖ φῶς ἀπρόσιτο», καὶ πρόσεχε τὴν ἀκριβολογία τοῦ Παύλου. Δὲν εἶπε, 'ποὺ εἶναι φῶς ἀπρόσιτο', ἀλλὰ «ποὺ κατοικεῖ φῶς ἀπρόσιτο», γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι, ἐὰν ἡ κατοικία εἶναι ἀπρόσιτη, πολὺ περισσότερο ὁ Θεὸς ποὺ κατοικεῖ σ' αὐτήν. Αὐτὰ τὰ ἔλεγε, ὄχι γιὰ νὰ σχηματίσεις τὴ γνώμη ὅτι ὁ Θεὸς διαμένει σὲ ὡρισμένη κατοικία καὶ τόπο, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος. Καὶ οὔτε εἶπε, 'κατοικεῖ φῶς ἀκατάληπτο', ἀλλὰ «ἀπρόσιτο», πράγμα ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἀκατάληπτο. Διότι τὸ ἀκατάληπτο λέγεται στὴν περίπτωση ἐκείνη ποὺ κάτι ἐρευνηθεῖ καὶ ἐξετασθεῖ μὲ προσοχὴ καὶ δὲν γίνει κατανοητὸ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὸ ἐρευνοῦν, ἐνῶ τὸ ἀπρόσιτο λέγεται γιὰ πράγματα ποὺ δὲν ἐπιδέχεται ἡ ἀρχή τους καμία ἔρευνα, καὶ οὔτε εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ προσεγγίσει κανείς. Γιὰ παράδειγμα ἀκατάληπτο λέγεται τὸ πέλαγος τοῦ ὁποίου τὸν βυθὸ δὲν μποροῦν νὰ βροῦν οἱ κολυμβητὲς κατεβαίνοντας σὲ ἀρκετὸ βάθος πρὸς αὐτόν, ἐνῶ ἀπρόσιτο λέγεται ἐκεῖνο ποὺ οὔτε ἡ ἀρχή του εἶναι δυνατὸ νὰ ἀναζητηθεῖ, οὔτε καὶ νὰ ἐρευνηθεῖ.

2. Τί θὰ μποροῦσες νὰ πεῖς γι' αὐτά; Ναί, λέγει, εἶναι ἀκατάληπτος στοὺς ἀνθρώπους, ὄχι καὶ στοὺς ἀγγέλους, οὔτε καὶ στὶς οὐράνιες δυνάμεις. Ἀλλὰ σύ, πές μου, λοιπόν, εἶσαι ἄγγελος καὶ ἀνήκεις στὸ χορὸ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων; δὲν εἶσαι ἄνθρωπος καὶ τῆς ἴδιας οὐσίας μὲ μένα, ἂν καὶ βέβαια λησμόνησες τὴ φύση σου; Ἂς ὑποθέσομε λοιπὸν ὅτι εἶναι ἀπρόσιτος μόνο στοὺς ἀνθρώπους, ἂν καὶ βέβαια αὐτὸ δὲν ἀναφέρεται, οὔτε εἶπε ὁ Παῦλος,

σιτον», ἀγγέλοις δὲ 'οὐκ ἀπρόσιτον'· πλὴν ἀλλ', εἰ βούλει, κατὰ συγχώρησιν θῶμεν· οὐχὶ καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος εἶ; Τί οὖν εἰ καὶ ἀγγέλοις ἀπρόσιτον μὴ ᾖ, τί τοῦτο πρὸς σὲ τὸν φιλονεικοῦντα καὶ περιεργαζόμενον καὶ λέγοντα ἀνθρωπίνῃ φύσει καταληπτὴν εἶναι τὴν οὐσίαν ἐκείνην;

Ἵνα δὲ μάθῃς, ὅτι οὐκ ἀνθρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσίν ἐστιν ἀπρόσιτος, ἄκουσον ὁ Ἡσαΐας τί φησιν· ὅταν δὲ εἴπω τὸν Ἡσαΐαν, τοῦ Πνεύματος τὴν ἀπόφασιν λέγω· προφήτης γὰρ πᾶς τὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας φθέγγεται· «Καὶ ἐγένετο τοῦ ἔτους οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ τὰ Σεραφὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνί, καὶ ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνί, καὶ ταῖς μὲν δυσὶ κατεκάλυπτον τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας». Τίνος ἕνεκεν, εἰπέ μοι, καλύπτουσι τὰ πρόσωπα καὶ προσβάλλονται τὰς πτέρυγας; Τίνος δὲ ἕνεκεν ἑτέρου, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ μὴ φέρειν τὴν ἐκ τοῦ θρόνου πηδῶσαν ἀστραπὴν καὶ τὰς μαρμαρυγὰς ἐκείνας;

Καίτοι γε οὐκ αὐτὸ ἄκρατον ἑώρων τὸ φῶς, οὐδ' αὐτὴν ἀκραιφνῆ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ συγκατάβασις ἦν τὰ ὁρώμενα. Τί δέ ἐστι συγκατάβασις; Ὅταν μὴ ὡς ἔστιν ὁ Θεὸς φαίνηται, ἀλλ' ὡς ὁ δυνάμενος αὐτὸν θεωρεῖν οἷός τέ ἐστιν, οὕτως ἑαυτὸν δεικνύῃ, ἐπιμετρῶν τῇ τῶν ὁρώντων ἀσθενείᾳ τῆς ὄψεως τὴν ἐπίδειξιν. Καὶ ὅτι συγκατάβασις ἦν, ἐξ αὐτῶν τῶν ῥημάτων δῆλον· «Εἶδον» γάρ, φησί, «τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου»· Θεὸς δὲ οὐ κάθηται· σωμάτων γὰρ ὁ σχηματισμὸς οὗτος· καὶ

------

9. Ἠσ. 6, 1 ἑ.
10. Ἡ συγκατάβαση εἶναι χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς θείας ἀποκαλύψεως, καθόσον ὁ Θεὸς κατέρχεται στὰ ἀνθρώπινα μέτρα, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ τὸν γνωρίσει ὁ ἄνθρωπος καὶ ν' ἀνεβεῖ πνευματικὰ ὑψηλότερα.

ὅτι γιὰ μὲν τοὺς ἀνθρώπους «κατοικεῖ σ αὐτὸν φῶς ἀπρόσιτο», ἐνῶ γιὰ τοὺς ἀγγέλους 'δὲν εἶναι ἀπρόσιτο'· πλὴν ὅμως, ἐὰν θέλεις, ἄς κάνομε τὴν παραχώρηση καὶ ἄς τὸ ἀποδεχθοῦμε· δὲν εἶσαι καὶ σὺ ἄνθρωπος; Τί σημασία λοιπὸν ἔχει, ἂν δὲν εἶναι ἀπρόσιτος στοὺς ἀγγέλους, γιὰ σένα ποὺ τὸν περιεργάζεσαι καὶ φιλονεικεῖς ἰσχυριζόμενος ὅτι ἡ θεία οὐσία εἶναι καταληπτὴ στὴν ἀνθρώπινη φύση;

Ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι εἶναι ἀπρόσιτος ὄχι μόνο στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ στὶς οὐράνιες δυνάμεις, ἄκουσε τί λέγει ὁ Ἠσαΐας· ὅταν λέγω ὁ Ἠσαΐας, ἐννοῶ τὰ λόγια τοῦ ἁγίου Πνεύματος· διότι ὁ κάθε προφήτης ὁμιλεῖ καὶ λέγει τὶς ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος· «Κατὰ τὸ ἔτος ποὺ πέθανε ὁ βασιλιὰς Ὀζίας συνέβηκε νὰ δῶ τὸν Κύριο καθισμένο ἐπάνω σὲ θρόνο ὑψηλὸ καὶ μεγαλοπρεπή, καὶ τὰ Σεραφὶμ στέκονταν γύρω ἀπ' αὐτόν, ποὺ εἶχαν ἔξι φτεροῦγες τὸ ἕνα καὶ ἔξι φτεροῦγες τὸ ἄλλο, καὶ μὲ τὶς δυὸ κάλυπταν τὰ πρόσωπά τους, ἐνῶ μὲ τὶς ἄλλες δύο κάλυπταν τὰ πόδια τους»[9]. Πές μου, γιὰ ποιὸ λόγο καλύπτουν τὰ πρόσωπα μὲ τὶς φτεροῦγες; Γιὰ ποιὸ ἄλλο, παρὰ ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ ὑποφέρουν τὴν ἀστραπὴ καὶ τὶς ἀκτινοβολίες ποὺ ἐκπέμπονται ἀπὸ τὸ θρόνο;

Καὶ αὐτὸ βέβαια ἂν καὶ δὲν ἔβλεπαν καθαρὰ τὸ ἴδιο τὸ φῶς, οὔτε ὁλοκάθαρη τὴν ἴδια τὴν οὐσία, ἀλλ' ἔβλεπαν ὅλα ἐκεῖνα κατὰ συγκατάβαση. Τί σημαίνει συγκατάβαση; Ὅταν ὁ Θεὸς δὲν φαίνεται ὅπως εἶναι, ἀλλὰ δείχνει τὸν ἑαυτό του ἀνάλογα μὲ τὴν ἱκανότητα ἐκείνου ποὺ τὸν βλέπει, ρυθμίζοντας τὴν φανέρωσή του σύμφωνα μὲ τὴν ἀσθένεια τῶν θεατῶν[10]. Καὶ ὅτι αὐτὸ ποὺ συνέβαινε ἐκεῖ γινόταν κατὰ συγκατάβαση, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ προφήτη· διότι λέγει· «Εἶδα τὸν Κύριο καθισμένο ἐπάνω σὲ θρόνο ὑψηλὸ καὶ μεγαλοπρεπή». Ἀλλ ὁ Θεὸς δὲν κάθεται, διότι ἡ ἐνέργεια αὐτὴ ταιριάζει μόνο σὲ σώματα· καὶ «ἐπάνω σὲ θρόνο», ἀλλ' ὁ Θεὸς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ περιληφθεῖ σὲ θρόνο, διότι τὸ θεῖο εἶναι ἀπεριό-

«ἐπὶ θρόνου», Θεὸς δὲ θρόνῳ οὐκ ἐμπεριείληπται, ἀπερίγραπτον γὰρ τὸ θεῖον. 'Αλλ' ὅμως οὐδὲ συγκατάβασιν ἠδυνήθησαν ἐνεγκεῖν, καίτοι πλησίον ἑστῶσαι· «τὰ γὰρ Σεραφὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ». Δι' αὐτὸ μὲν οὖν μάλιστα τοῦτο οὐκ ἴσχυσαν ἰδεῖν, ἐπειδὴ πλησίον ἦσαν· πλησίον δὲ οὐ τόπῳ φησίν, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι, καίτοι γε ἡμῶν ἐγγύτεραι οὖσαι τῇ οὐσίᾳ ἐκείνῃ, οὐδὲ οὕτως αὐτὴν δύνανται θεωρεῖν, διὰ τοῦτό φησι, «Καὶ τὰ Σεραφὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ», οὐχὶ τόπον πάλιν αἰνιττόμενος, ἀλλὰ τῇ κατὰ τὸν τόπον ἐγγύτητι τὸ ἡμῶν ἐγγυτέρας αὐτὰς εἶναι παραδηλῶν.

Τὸ γὰρ ἀκατάληπτον οὐχ οὕτως ἡμεῖς ἴσμεν, ὡς ἐκεῖναι αἱ δυνάμεις, ὅσῳ καθαρώτεραι καὶ σοφώτεραι καὶ διορατικώτεραι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἰσί. Καθάπερ γὰρ τὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἀπρόσιτον οὐχ οὕτως οἶδεν ὁ τυφλὸς ὡς ὁ βλέπων, οὕτω καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ ἀκατάληπτον οὐχ οὕτως ἡμεῖς ἴσμεν ὡς ἐκεῖναι. Ὅσον γὰρ τυφλοῦ καὶ βλέποντος τὸ μέσον, τοσοῦτον ἡμῶν καὶ ἐκείνων τὸ διάφορον. Ὥστε κἂν τοῦ προφήτου λέγοντος ἀκούσῃς, «Εἶδον τὸν Κύριον», μὴ τοῦτο ὑποπτεύσῃς, ὅτι τὴν οὐσίαν εἶδεν ἐκείνην, ἀλλ' αὐτὴν τὴν συγκατάβασιν, καὶ ταύτην δὲ ἀμυδρότερον, ἤπερ αἱ ἄνω δυνάμεις· τοσοῦτον γὰρ ἰδεῖν οὐκ ἂν ἴσχυσεν, ὅσον τὰ Χερουβίμ.

3. Καὶ τί λέγω περὶ τῆς μακαρίας ἐκείνης οὐσίας, ὅπου γε οὐδὲ ἀγγέλου οὐσίαν δυνατὸν ἀνθρώπῳ μετὰ ἀδείας ἰδεῖν; Καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἄνθρωπον εἰς μέσον παράξω Θεοῦ φίλον, παρρησίαν ἔχοντα πολλὴν ἐπὶ σοφίᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ἐπὶ πολλοῖς ἑτέροις μαρτυρηθέντα κατορθώμασι, τὸν ἅγιον Δανιήλ· ἵνα ὅταν ἀποδείξω ἐξασθενοῦντα

ριστο. Καὶ ὅμως οὔτε τὴν κατὰ συγκατάβαση θέα μπόρεσαν νὰ ὑποφέρουν, ἂν καὶ βέβαια στέκονταν κοντά του· διότι λέγει· «Τὰ Σεραφὶμ στέκονταν γύρω ἀπ' αὐτόν». Καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ δὲν μπόρεσαν νὰ τὸν δοῦν, ἐπειδὴ ἦταν κοντά του. Λέγοντας κοντά του, δὲν ἐννοεῖ τόπο, ἀλλὰ τὸ λέγει, ἐπειδὴ θέλει νὰ δείξει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, ὅτι δηλαδή, ἂν καὶ οἱ δυνάμεις ἐκεῖνες βρίσκονται πλησιέστερα ἀπὸ μᾶς στὴ θεία ἐκείνη οὐσία, ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι μποροῦν νὰ τὴ δοῦν, καὶ γι' αὐτὸ λέγει, «Καὶ τὰ Σεραφὶμ στέκονταν γύρω ἀπ αὐτόν», ὑπονοώντας ὄχι πάλι τόπο, ἀλλὰ γιὰ νὰ δηλώσει μὲ τὴν ἐγγύτητα τοῦ τόπου, ὅτι οἱ ἄγγελοι βρίσκονται πλησιέστερα πρὸς τὴν θεία οὐσία ἀπὸ μᾶς.

Πράγματι δηλαδὴ ἐμεῖς δὲν γνωρίζομε τὸ ἀκατάληπτο τοῦ Θεοῦ τόσο πολύ, ὅσο οἱ δυνάμεις ἐκεῖνες, ποὺ εἶναι τόσο πολὺ πιὸ καθαρές, πιὸ σοφὲς καὶ πιὸ διορατικὲς ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὸ ἀπρόσιτο τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων δὲν τὸ γνωρίζει τόσο καλὰ ὁ τυφλός, ὅσο ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ὑγιὴ τὰ μάτια του, ἔτσι καὶ τὸ ἀκατάληπτο τοῦ Θεοῦ δὲν τὸ γνωρίζομε ἐμεῖς τόσο καλά, ὅσο ἐκεῖνες οἱ δυνάμεις. Διότι ὑπάρχει ἀνάμεσα σὲ μᾶς καὶ σ' ἐκεῖνες τόση μεγάλη διαφορά, ὅση ὑπάρχει μεταξὺ τυφλοῦ καὶ ἐκείνου ποὺ βλέπει. Ὥστε ὅταν ἀκοῦς τὸν προφήτη νὰ λέγει, «Εἶδα τὸν Κύριο», μὴ σκεφθεῖς αὐτό, ὅτι δηλαδὴ εἶδε τὴν οὐσία ἐκείνη τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἶδε αὐτὴν κατὰ συγκατάβαση, καὶ αὐτὸ συνέβηκε κατὰ τρόπο ἀμυδρότερο ἀπὸ ἐκεῖνον μὲ τὸν ὁποῖο βλέπουν αὐτὴν οἱ οὐράνιες δυνάμεις· καθόσον δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ δεῖ τὸ Θεὸ ὁ προφήτης τόσο καθαρά, ὅσο τὰ Χερουβίμ.

3. Καὶ γιατί λέγω γιὰ τὴ μακάρια ἐκείνη οὐσία, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ μὲ καθαρότητα οὔτε τὴν οὐσία ἀγγέλου; Καὶ γιὰ νὰ γνωρίσετε ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθές, θ' ἀναφέρω κάποιον ἄνθρωπο φίλο τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἔχει πολλὴ παρρησία ἐνώπιον αὐτοῦ ἐξ αἰτίας τῆς σοφίας καὶ τῆς δικαιοσύνης του καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα γνωστὰ κατορθώματά του, τὸν ἅγιο Δανιήλ, ὥστε, ὅταν σᾶς απο-

καὶ διαλυόμενον καὶ καταπίπτοντα ἐκ τῆς τοῦ ἀγγέλου παρουσίας, μηδεὶς δι' ἁμαρτήματα καὶ πονηρὸν συνειδὸς τοῦτο αὐτὸν πεπονθέναι νομίζῃ, ἀλλὰ δειχθείσης τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ παρρησίας, ἡ τῆς φύσεως ἀσθένεια σαφῶς διελέγχηται.

Οὗτος τοίνυν ὁ Δανιὴλ ἐνήστευσε τρεῖς ἑβδομάδας ἡμερῶν, καὶ ἄρτον ἐπιθυμιῶν οὐκ ἔφαγεν, οὐδὲ οἶνος καὶ κρέας καὶ σίκερα εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, οὐδὲ ἄλειμμα ἠλείψατο. Καὶ τότε εἶδε τὴν ὀπτασίαν ἐκείνην, ὅτε ἐπιτηδειοτέρα αὐτῷ ἦν ψυχὴ πρὸς τὴν τοιαύτης θεωρίας ὑποδοχήν, ὑπὸ τῆς νηστείας κουφοτέρα καὶ πνευματικωτέρα γενομένη. Καὶ τί φησιν; «Ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἐνδεδυμένος βαδδίν» (τουτέστι στολὴν ἱεράν) «καὶ ἡ ὀσφὺς αὐτοῦ περιεζωσμένη χρυσίῳ Ὠφάζ, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ὡσεὶ Θαρσεῖς, τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ ὅρασις ἀστραπῆς, οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡσεὶ λαμπάδες πυρός, οἱ βραχίονες αὐτοῦ καὶ τὰ σκέλη ὡσεὶ ὅρασις χαλκοῦ στίλβοντος, ἡ φωνὴ τῶν λόγων αὐτοῦ ὡς φωνὴ ὄχλου. Καὶ ἐγὼ μόνος εἶδον τὴν ὀπτασίαν ταύτην, καὶ οἱ μετ' ἐμοῦ οὐκ εἶδον, ἀλλ' ἔκστασις μεγάλη ἔπεσεν ἐπ' αὐτούς, καὶ ἔφυγον ἐν φόβῳ, καὶ οὐχ ὑπελείφθη ἐν ἐμοὶ ἰσχύς, καὶ ἡ δόξα μου μετεστράφη εἰς διαφθοράν».

Τί ἐστιν «Ἡ δόξα μου μετεστράφη εἰς διαφθοράν»; Εὐπρεπὴς ἦν ὁ νεανίας· ἐπεὶ οὖν ὁ φόβος τῆς παρουσίας τοῦ ἀγγέλου, καθάπερ τοὺς ἐκπνέοντας, οὕτως αὐτὸν διέθηκε, πολλὴν κατασκευάσας τὴν ὠχρίαν, καὶ ἀναλώσας τὸ ἄνθος τῆς ὥρας, καὶ δαπανήσας τὴν εὔχροιαν τῆς ἐπιφανείας ἅπασαν, διὰ τοῦτό φησι, «Μετεστράφη ἡ δόξα μου εἰς διαφθοράν». Καθάπερ γάρ, ἡνιόχου φοβηθέντος καὶ τὰς ἡνίας ἀφέντος, ἐπ' ὄψιν οἱ ἵπποι καταφέρονται πάντες καὶ τὸ ἅρμα ὁλόκληρον περιτρέπεται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς

------

11. Δαν. 10, 5 ἑ.

δείξω ὅτι αἰσθάνθηκε τίς δυνάμεις του νὰ ἐξασθενοῦν καὶ νὰ διαλύονται καὶ νὰ παραλύουν μπροστὰ στὴν παρουσία τοῦ ἀγγέλου, νὰ μὴ νομίσει κανένας ἀπὸ σᾶς ὅτι ἔπαθε αὐτὸ λόγω ἁμαρτωλότητας καὶ πονηρίας τῆς συνειδήσεώς του, ἀλλ' ἀφοῦ ἀποδειχθεῖ ἡ ψυχική του παρρησία, θὰ γίνει φανερὸ ὅτι αὐτὸ συνέβηκε ἐξ αἰτίας τῆς ἀσθένειας τῆς ἀνθρώπινης φύσεως.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Δανιὴλ νήστεψε τρεῖς ἑβδομάδες καὶ δὲν ἔφαγε ψωμὶ γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει τὴν πείνα του, οὔτε ἔβαλε στὸ στόμα του κρασί, κρέας καὶ οἰνοπνευματώδη ποτά, οὔτε ἀλείφθηκε μὲ ἀρώματα. Καὶ τότε εἶδε τὴν ὅραση ἐκείνη, τότε ποὺ ἡ ψυχή του ἦταν πολὺ πιὸ κατάλληλη γιὰ νὰ δεῖ τέτοιου εἴδους πράγματα, ἐπειδὴ εἶχε γίνει ἐλαφρότερη καὶ πνευματικότερη ἐξ αἰτίας τῆς νηστείας. Καὶ τί λέγει; «Σήκωσα τὰ μάτια μου, καὶ εἶδα, καὶ νὰ εἶδα ἕναν ἄνδρα ντυμένο βαδδίν» (δηλαδὴ μὲ στολὴ ἱερή), «καὶ ἡ μέση του ἦταν ζωσμένη μὲ ζώνη κοσμημένη μὲ χρυσὸ Ὠφάζ. Τὸ σῶμα του ἦταν σὰν τὸν πολύτιμο λίθο θαρσίς, τὸ πρόσωπό του σὰν τὴ λάμψη τῆς ἀστραπῆς, τὰ μάτια του σὰν λαμπάδες πυρός, οἱ βραχίονές του καὶ τὰ σκέλη του σὰν χαλκὸς ἀστραφτερός, τὰ λόγια του ἔμοιαζαν μὲ λόγια πλήθους μεγάλου. Καὶ ἐγὼ μόνος εἶδα τὴν ὀπτασία αὐτή, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ ἦταν μαζί μου δὲν τὴν εἶδαν, ἀλλ' ἔκσταση μεγάλη κυρίευσε αὐτοὺς καὶ ἔφυγαν φοβισμένοι καὶ δὲν μοῦ ἀπέμεινε δύναμη, ἐνῶ τὸ πρόσωπό μου ἀλλοιώθηκε καὶ παραμορφώθηκε»[11].

Τί σημαίνει, «Ἡ δόξα μου μετεστράφη εἰς διαφθοράν»; Ὁ νεανίας ἦταν ὡραῖος· ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ φόβος ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ ἀγγέλου, διαλύοντας τὴν ὡραιότητα καὶ τὸ ζωηρὸ χρῶμα τοῦ δέρματος καὶ μεταδίδοντας σ' αὐτὸν πολὺ μεγάλη ὠχρότητα, τὸν κατέστησε σὰν νεκρό, γι' αὐτὸ λέγει, «Ἡ δόξα μου μεταβλήθηκε σὲ διαφθορά». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή, ὅταν ὁ ἡνίοχος φοβηθεῖ καὶ ἀφήσει τὰ χαλινάρια, ὅλοι οἱ ἵπποι πέφτουν κάτω μὲ τὰ πρόσωπα πρὸς τὸ ἔδαφος καὶ ὁλόκληρο τὸ ἅρμα ἀνατρέπεται, τὸ ἴδιο συνήθως συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ψυχή, ὅταν κυριευφθεῖ

ψυχῆς συμβαίνειν εἴωθεν, ὅταν ὑπό τινος θάμβους καὶ ἀγωνίας κατέχηται· πτοουμένη γάρ, καὶ καθάπερ ἡνίας τινὰς τὰς οἰκείας ἐνεργείας συστέλλουσα ἀφ' ἑκάστου τῶν αἰσθητηρίων τοῦ σώματος, ἔρημα ἀφίησι τὰ μέλη· εἶτα ἐκεῖνα, ἐρημωθέντα τῆς κατεχούσης αὐτὰ δυνάμεως, διαπίπτει καὶ περικρούεται, ὅπερ καὶ ὁ Δανιὴλ ἔπαθε τότε.

Τί οὖν ὁ ἄγγελος; Ἀνέστησεν αὐτόν, καί φησι, «Δανιήλ, ἄνερ ἐπιθυμιῶν, σύνες ἐν τοῖς λόγοις τούτοις οἷς ἐγὼ λαλῶ πρὸς σέ, καὶ στῆθι ἐπὶ τῇ στάσει σου, ὅτι νῦν ἀπεστάλην πρὸς σέ». Ὁ δὲ ἀνέστη ἔντρομος. Καὶ ἀρχομένου πάλιν πρὸς αὐτὸν διαλέγεσθαι τοῦ ἀγγέλου, καὶ λέγειν, ὅτι «Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἔδωκας τὴν καρδίαν σου κακωθῆναι ἐναντίον τοῦ Θεοῦ ἠκούσθησαν οἱ λόγοι σου, κἀγὼ ἦλθον ἐν τοῖς λόγοις σου», πάλιν κατέπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἐκλυομένων συμβαίνει. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι διεγερθέντες, καὶ εἰς ἑαυτοὺς ἐπανελθόντες, καὶ διαβλέψαντες κατεχόντων ἡμῶν αὐτούς, καὶ ῥαινόντων τὸ πρόσωπον ψυχροῖς νάμασιν, ἐν αὐταῖς ἡμῶν πολλάκις ἐκλύονται μεταξὺ ταῖς χερσίν, οὕτω καὶ ὁ προφήτης ἔπασχεν. Ἡ γὰρ ψυχὴ φοβηθεῖσα καὶ τὴν ὄψιν τῆς παρουσίας οὐ φέρουσα τοῦ συνδούλου, οὐδὲ τὸ φῶς ἐκεῖνο δυναμένη βαστάζειν ἐθορυβεῖτο, καθάπερ τινὸς ἁλύσεως τοῦ δεσμοῦ τῆς σαρκὸς ἑαυτὴν ἀπορρῆξαι ἐπειγομένη. Ἀλλ' ἐκεῖνος ἔτι κατεῖχεν.

Ἀκουέτωσαν οἱ τὸν τῶν ἀγγέλων Δεσπότην περιεργαζόμενοι. Δανιήλ, ὃν ᾐδέσθησαν ὀφθαλμοὶ λεόντων, Δανιήλ, ὁ τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι δυνηθείς, συνδούλου παρουσίαν οὐκ ἤνεγκεν, ἀλλ' ἄπνους ἔκειτο. «Ἐτράφη» γάρ, φησί, «τὰ ἐντός μου ἐν ὁράσει μου, καὶ πνοὴ οὐχ ὑπελείφθη ἐν ἐμοί». Οἱ δὲ τοσοῦτον τῆς ἀρετῆς ἀφεστηκότες τοῦ δικαίου αὐτὴν ὑπισχνοῦνται τὴν οὐσίαν εἰδέναι μετὰ

---

12. Δαν. 10, 11 13. Δαν. 10, 12 14. Δαν. 10, 16 - 17

ἀπὸ θάμβος καὶ ἀγωνία· κυριεύεται δηλαδὴ ἀπὸ φόβο καὶ περιμαζεύοντας τὶς ἐνέργειές της ἀπὸ τὰ αἰσθητήρια τοῦ σώματος, σὰν ἀκριβῶς κάποια χαλινάρια, ἀφήνει ἔρημα τὰ μέλη· στὴ συνέχεια ἐκεῖνα, ἐπειδὴ χάνουν τὴ δύναμη ποὺ τὰ συγκρατεῖ, παραλύουν καὶ ἀτονίζουν, πράγμα ποὺ συνέβηκε καὶ στὸν Δανιήλ.

Τί ἔκανε τότε ὁ ἄγγελος; Τὸν σήκωσε καὶ τοῦ λέγει· «Δανιήλ, ποὺ εἶσαι ἄνδρας μὲ εὐγενικὲς ἐπιθυμίες, ἄκου μὲ προσοχὴ γιὰ νὰ καταλάβεις τὰ λόγια ποὺ θὰ σοῦ πῶ· στάσου ὄρθιος, διότι ἔχω σταλεῖ ἀπὸ τὸ Θεό»[12]. Ἐκεῖνος σηκώθηκε τρομαγμένος, ἀλλὰ μόλις ὁ ἄγγελος ἄρχισε νὰ ὁμιλεῖ πάλι καὶ νὰ λέγει, «Ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα, ποὺ παρέδωσες τὴν καρδιά σου νὰ ὑποστεῖ τὶς ταλαιπωρίες γιὰ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἀκούσθηκαν τὰ λόγια σου ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἐγὼ ἦρθα νὰ δώσω ἀπάντηση στὰ λόγια σου»[13], ἔπεσε πάλι στὴ γῆ, πράγμα ποὺ συμβαίνει καὶ μὲ ἐκείνους ποὺ λιποθυμοῦν. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖνοι, ὅταν σηκωθοῦν καὶ συνέλθουν καὶ δοῦν ὅτι τοὺς κρατᾶμε ἐμεῖς καὶ τοὺς βρέχομε τὰ πρόσωπα μὲ νερό, πολλὲς φορὲς λιποθυμοῦν καὶ πάλι στὰ χέρια μας, τὸ ἴδιο ἔπαθε καὶ ὁ προφήτης. Ἐπειδὴ ἡ ψυχή του φοβήθηκε καὶ δὲν μποροῦσε νὰ ὑποφέρει τὴ λάμψη ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ συνδούλου του ἀγγέλου, οὔτε νὰ βαστάξει τὸ φῶς ἐκεῖνο, θορυβήθηκε καὶ κυριεύθηκε ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία ν' ἀπαλλαγεῖ γρήγορα ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς σάρκας σὰν νὰ ἦταν ἀλυσίδα. Ἀλλ' ἐκεῖνος ἀκόμη τὸν κατεῖχε.

Ἂς τὰ ἀκοῦν αὐτὰ ἐκεῖνοι ποὺ περιεργάζονται τὸν Κύριο τῶν ἀγγέλων. Ὁ Δανιήλ, ποὺ τὸν φοβήθηκαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν λεονταριῶν, ὁ Δανιήλ, ποὺ μὲ ἀνθρώπινο σῶμα μπόρεσε καὶ ἐπέτυχε ὑπεράνθρωπα πράγματα, δὲν βάσταξε τὴν παρουσία συνδούλου του, ἀλλ' ἔπεσε κάτω λιπόθυμος. Διότι, λέγει, «Μόλις σὲ εἶδα συνταράχθηκε τὸ ἐσωτερικό μου καὶ κόπηκε ἡ ἀναπνοή μου»[14]. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποὺ ἀπέχουν τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ τοῦ δικαίου ἰσχυρίζονται ὅτι γνωρίζουν μὲ πάρα πολὺ μεγάλη ἀκρίβεια

ἀκριβείας ἁπάσης, τὴν ἀνωτάτω καὶ πρώτην καὶ τὰς μυριάδας τῶν ἀγγέλων τούτων παραγαγοῦσαν, ὧν ἕνα ὁ Δανιὴλ ἰδεῖν οὐκ ἴσχυσεν.

4. Ἀλλ' ἐπαναγάγωμεν τὸν λόγον ἐπὶ τὴν προτέραν ὑπόθεσιν, καὶ δείξωμεν ὅτι καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἀθέατός ἐστιν ὁ Θεός, καὶ ταῦτα συγκαταβαίνων. Τίνος γὰρ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, τὰς πτέρυγας προβάλλεται τὰ Σεραφίμ; Δι' οὐδὲν ἕτερον ἀλλ' ἢ πάντως ἐκεῖνο τὸ ἀποστολικόν, τὸ «Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον», διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν προαναφωνοῦσαι, καὶ οὐκ αὗται μόνον, ἀλλὰ καὶ αἱ τούτων ἀνωτέρω τὰ Χερουβίμ. Αὗται μὲν γὰρ πλησίον ἑστήκασιν, ἐκεῖναι δὲ θρόνοι ὑπάρχουσι τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐπειδὴ θρόνου δεῖται ὁ Θεός, ἀλλ' ἵνα διὰ τούτου τὴν ἀρετὴν τῶν δυνάμεων αὐτῶν μάθῃς. Ἄκουσον γοῦν καὶ ἑτέρου προφήτου περὶ ἐκείνων διαλεγομένου· «Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἰεζεκιὴλ υἱὸν Βουζὶ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Χοβάρ». Καὶ οὗτος παρὰ τὸν ποταμὸν Χοβάρ, κἀκεῖνος παρὰ τὸν ποταμὸν Τίγριν τότε εἱστήκει. Ὅταν γὰρ μέλλῃ τινὰ παράδοξον ὄψιν τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις δεικνύναι ὁ Θεός, ἔξω τῶν πόλεων αὐτοὺς ἐξάγει εἰς καθαρὸν θορύβων χωρίον, ὥστε μηδενὶ μήτε τῶν ὁρωμένων, μήτε τῶν ἀκουομένων ἐκκρούεσθαι τὴν ψυχήν, ἀλλ' ὅλην αὐτὴν ἀδείας ἀπολαύουσαν πρὸς τὴν τῶν ὁρωμένων ἀσχολεῖν θεωρίαν.

Τί οὖν οὗτος εἶδεν; «Ἰδοὺ νεφέλη», φησίν, «ἀπὸ βορρᾶ ἤρχετο, καὶ φέγγος κύκλῳ, καὶ πῦρ ἀστράπτον, καὶ ἐν μέσῳ αὐτοῦ ὡσεὶ ὅρασις ἠλέκτρου, καὶ φέγγος ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὁμοίωμα τεσσάρων ζώων. Αὕτη ἡ ὅρασις αὐτῶν, ὁμοίωμα ἀνθρώπου ἐπ' αὐτοῖς. Καὶ τέσσαρα πρόσωπα τῷ ἑνί, καὶ τέσσαρες πτέρυγες τῷ ἑνί. Καὶ ὕψος ἦν αὐτοῖς», φησί, «καὶ φοβεροὶ ἦσαν, καὶ οἱ νῶτοι αὐτῶν πλήρεις ὀφθαλμῶν κυκλόθεν τοῖς τέσσαρσιν, καὶ ὁμοίωμα ὑπὲρ κεφαλῆς

---

15. Ἰεζ. 1, 2

τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀνώτατη καὶ πρώτη οὐσία, ποὺ δημιούργησε καὶ τὶς μυριάδες αὐτῶν τῶν ἀγγέλων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ Δανιὴλ δὲν μπόρεσε νὰ δεῖ οὔτε ἕνα.

4. Ἀλλ' ἂς ἐπαναφέρομε τὸ λόγο στὸ προηγούμενο θέμα, καὶ ἂς δείξομε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀθέατος καὶ στὶς ἀγγελικὲς δυνάμεις, παρ' ὅλη τὴ συγκατάβασή του. Πές μου λοιπόν, γιὰ ποιὸ λόγο τὰ Σεραφὶμ θέτουν τὶς φτεροῦγες τους μπροστὰ στό πρόσωπό τους; Ὁπωσδήποτε γιὰ κανένα ἄλλο, παρὰ προαναγγέλλοντας μὲ τὶς ἐνέργειές τους αὐτὲς τὰ ἀποστολικὰ ἐκεῖνα λόγια, ὅτι δηλαδὴ «κατοικεῖ σ' αὐτὸν φῶς ἀπρόσιτο», καὶ ὄχι μόνο αὐτὲς ἀλλὰ καὶ οἱ ἀνώτερες ἀπ' αὐτές, τὰ Χερουβίμ. Διότι τὰ μὲν Σεραφὶμ στέκονται κοντὰ στὸ Θεό, ἐνῶ τὰ Χερουβὶμ εἶναι θρόνοι τοῦ Θεοῦ, ὄχι διότι ὁ Θεὸς ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ θρόνους, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις μὲ αὐτὸ τὴν ἀρετὴ τῶν δυνάμεων αὐτῶν. Ἄκουσε λοιπὸν καὶ ἄλλον προφήτη ποὺ ὁμιλεῖ γιὰ τὶς δυνάμεις ἐκεῖνες· «Καὶ μίλησε ὁ Κύριος πρὸς τὸν Ἰεζεκιήλ, τὸν υἱὸ τοῦ Βουζί, κοντὰ στὸν ποταμὸ Χοβάρ»[15]. Ὁ Ἰεζεκιὴλ στεκόταν τότε δίπλα στὸν ποταμὸ Χοβάρ, ἐνῶ ὁ Δανιὴλ στὸν ποταμὸ Τίγρη. Διότι, ὅταν ὁ Θεὸς πρόκειται νὰ παρουσιάσει στοὺς δούλους του κάποιο παράδοξο θέαμα, ὁδηγεῖ αὐτοὺς ἔξω ἀπὸ τὶς πόλεις σὲ τόπο ἀπαλλαγμένο ἀπὸ τοὺς θορύβους, ὥστε νὰ μὴ παρασύρει τὴν ψυχή τους κανένα αἰσθητὸ θέαμα ἢ ἄκουσμα, ἀλλά, παραμένοντας τελείως ἐλεύθερη, ν' ἀφοσιώνεται στὴ θεωρία ἐκείνων ποὺ βλέπει.

Τί εἶδε λοιπὸν αὐτός; «Νά», λέγει, «εἶδα ἕνα μεγάλο σύννεφο ποὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὸν βορρᾶ, καὶ γύρω ἀπ' αὐτὸ ὑπῆρχε μία ἀκτινοβολία καὶ φωτιὰ περίλαμπρη, ἐνῶ στὸ μέσο αὐτοῦ ὑπῆρχε κάτι ποὺ ἔμοιαζε μὲ ἤλεκτρο βρισκόμενο μέσα στὴ φωτιά, στὸ δὲ κέντρο αὐτοῦ ὑπῆρχαν σὰν ὁμοιώματα τεσσάρων ζώων, ποὺ ἡ μορφή τους ἦταν μορφὴ ἀνθρώπων. Τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ εἶχε τέσσερα πρόσωπα καὶ τέσσερες φτεροῦγες. Τὸ ὕψος τους ἦταν πολὺ μεγάλο, τὸ δὲ σῶμα τους ἦταν γύρω - γύρω γεμάτο ἀπὸ

αὐτῶν ὡσεὶ στερέωμα, ὡς ὅρασις κρυστάλλου φοβερόν, ἐκτεταμένον ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν ἄνωθεν, καὶ αἱ πτέρυγες αὐτῶν ἑκάστῳ δύο, καλύπτουσαι τὰ σώματα αὐτῶν, καὶ ὑπεράνω τοῦ στερεώματος, ὡς ὅρασις λίθου σαπφείρου· καὶ ὁμοίωμα θρόνου ἐπ' αὐτῷ, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁμοιώματος τοῦ θρόνου ὁμοίωμα ὡς εἶδος ἀνθρώπου ἐπ' αὐτῷ. Καὶ εἶδον ὡς ὅρασιν ἠλέκτρου, ἀπὸ ὁράσεως ὀσφύος καὶ ἕως ἐπάνω, καὶ ἀπὸ ὁράσεως ὀσφύος καὶ ἕως κάτω, ὡς ὅρασιν πυρός, καὶ τὸ φέγγος αὐτοῦ ὡς ὅρασις τόξου, ὅταν ᾖ ἐν τῇ νεφέλῃ ἐν ἡμέρᾳ ὑετοῦ». Καὶ μετὰ ταῦτα πάντα βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι οὔτε ὁ προφήτης, οὔτε αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι ἀκράτῳ προσέβαλον αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ, φησίν· «Αὕτη ἡ ὅρασις ὁμοιώματος δόξης Κυρίου».

Εἶδες κἀκεῖ καὶ ἐνταῦθα συγκατάβασιν; Ἀλλ' ὅμως καὶ αὐταὶ αἱ δυνάμεις καλύπτουσιν ἑαυτὰς ταῖς πτέρυξι, δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τοῦτο, καίτοι γε σοφώταται καὶ γνωστικώταται καὶ καθαρώταταί εἰσιν αἱ δυνάμεις αὗται. Πόθεν δῆλον; Ἀπ' αὐτῶν τῶν ὀνομάτων. Ὥσπερ γὰρ ἄγγελος λέγεται, ἐπειδὴ τὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἀναγγέλλει, καὶ ἀρχάγγελος λέγεται, ἐπειδὴ τῶν ἀγγέλων ἄρχει, οὕτω καὶ αὗται προσηγορίας ἔχουσι τὴν σοφίαν αὐτῶν καὶ καθαρότητα αὐτῶν δηλούσας ἡμῖν· καὶ ὥσπερ αἱ πτέρυγες τὸ ὕψος ἐμφαίνουσι τῆς φύσεως (καὶ γὰρ ὁ Γαβριὴλ πετόμενος φαίνεται, οὐκ ἐπειδὴ πτερὰ περὶ τὸν ἄγγελον, ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι ἐκ τῶν ὑψηλοτάτων χωρίων καὶ τῶν ἄνω διατριβῶν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀφῖκται φύσιν), οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τούτων οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ τὰ πτερά, ἢ τὸ τῆς φύσεως ὕψος. Ὥσπερ οὖν αἱ πτέρυγες τὸ τῆς φύσεως ὑψηλὸν δηλοῦσι, καὶ ὁ θρόνος τὸ τὸν Θεὸν αὐτοῖς ἐπαναπαύεσθαι, καὶ ὀφθαλμοὶ τὸ διορατικόν, καὶ τὸ ἐγγὺς εἶναι

------

16. Ἰεζ. 1, 4· 6, 8· 22-23· 26
17. Ἰεζ. 2, 1

ὀφθαλμούς. Πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι αὐτῶν τῶν ζώων ὑπῆρχε κάτι ποὺ ἔμοιαζε μὲ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ, ἐνῶ πάνω ἀπὸ τὶς φτεροῦγες τους ὑπῆρχε κάτι τὸ διαφανὲς ποὺ ἔλαμπε σὰν κρύσταλλο. Οἱ δύο φτεροῦγες αὐτῶν ἦταν ἁπλωμένες κάτω ἀπὸ τὸ οὐράνιο αὐτὸ στερέωμα καὶ κάλυπταν τὰ σώματα αὐτῶν, καὶ πάνω ἀπὸ τὸ στερέωμα εἶδα κάτι ποὺ ἔμοιαζε σὰν τὸ λίθο τοῦ σαπφείρου, καὶ εἶχε σχῆμα θρόνου, ἐνῶ ἐπάνω στὸ θρόνο αὐτὸ καθόταν κάτι ποὺ ἔμοιαζε μὲ ἄνθρωπο. Καὶ εἶδα καὶ νὰ τὸ πρόσωπο αὐτοῦ ἔλαμπε σὰν τὸ ἤλεκτρο καὶ ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω εἶχε τὴ μορφὴ τῆς φωτιᾶς σκορπίζοντας τριγύρω τὴν ἀκτινοβολία της. Ἡ ἀκτινοβολία αὐτὴ φαινόταν σὰν τὸ οὐράνιο τόξο ποὺ βρίσκεται μέσα στὰ σύννεφα σὲ ἡμέρα βροχερή»[16]. Καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτά, θέλοντας νὰ δείξει, ὅτι οὔτε ὁ ἴδιος, οὔτε ἐκεῖνες οἱ οὐράνιες δυνάμεις εἶδαν καθαρὰ τὴ θεία οὐσία, λέγει· «Αὐτὴ ἦταν ἡ ἐμφάνιση τοῦ ὁμοιώματος τῆς δόξας τοῦ Κυρίου»[17].

Εἶδες συγκατάβαση καὶ ἐκεῖ καὶ ἐδῶ; Ἀλλ' ὅμως καὶ οἱ ἴδιες οἱ οὐράνιες δυνάμεις καλύπτουν τὰ πρόσωπά τους μὲ φτεροῦγες, γιὰ κανένα ἄλλο λόγο, παρὰ γι' αὐτὸν ποὺ προαναφέρθηκε· ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν μποροῦν νὰ ὑποφέρουν τὴ λάμψη τῆς θείας οὐσίας, ἂν καὶ βέβαια αὐτὲς εἶναι σοφότατες, γνωστικότατες καὶ καθαρότατες. Ἀπὸ ποῦ γίνεται αὐτὸ φανερό; Ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ὀνομασία αὐτῶν. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὁ ἄγγελος ὀνομάζεται ἄγγελος, ἐπειδὴ ἀναγγέλλει τὶς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ ἀρχάγγελος ὀνομάζεται ἔτσι ἐπειδὴ εἶναι ἀρχηγὸς τῶν ἀγγέλων, ἔτσι καὶ αὐτὲς οἱ δυνάμεις ἔχουν ὀνόματα ποὺ φανερώνουν τὴ σοφία καὶ καθαρότητά τους. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ φτεροῦγες φανερώνουν τὸ ὕψος τῆς φύσεως (καθόσον ὁ Γαβριὴλ παρουσιάζεται μὲ φτερά, ὄχι διότι πράγματι ἔχει φτερά, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι κατεβαίνει πρὸς τὴν ἀνθρώπινη φύση ἀπὸ τοὺς ὑψηλότατους τόπους στοὺς ὁποίους διαμένει), ἔτσι καὶ στὴν πιὸ πάνω ὅραση τὰ φτερὰ τίποτε ἄλλο δὲν σημαίνουν, παρὰ τὸ ὕψος τῆς φύσεως αὐτῶν. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν οἱ φτεροῦγες δη-

τοῦ θρόνου καὶ τὸ διαπαντὸς αὐτὸν ἀνυμνεῖν τὸ ἄγρυπνον καὶ ἐγρηγορός, οὕτω δὴ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μὲν τὴν σοφίαν, τῶν δὲ τὴν καθαρότητα δηλοῖ. Τί γάρ ἐστι Χερουβίμ; πεπληθυσμένη γνῶσις. Τί δὲ Σεραφίμ; ἔμπυρα στόματα. Εἶδες πῶς καὶ τὴν καθαρότητα καὶ τὴν σοφίαν τὰ ὀνόματα παρεδήλωσεν; Εἰ δέ, ἔνθα πεπληθυσμένη γνῶσις, οὐδὲ συγκατάβασιν Θεοῦ δύνανται ἰδεῖν μετὰ ἀκριβείας, ἔνθα μερικὴ γνῶσις, καθὼς Παῦλός φησιν, «Ἐκ μέρους γινώσκομεν», καὶ «δι' ἐσόπτρου», καὶ «ἐν αἰνίγματι», πόσης ἀπονοίας ἂν εἴη, τὰ μηδὲ ἐκείνοις θεατά, ταῦτα αὐτοῖς νομίζειν εἶναι γνώρισμα καὶ καταφανῆ;

5. Ὅτι δὲ οὐ τοῖς Χερουβίμ, οὐδὲ τοῖς Σεραφὶμ μόνον, ἀλλ' οὐδὲ ἀρχαῖς, οὐδὲ ἐξουσίαις, οὐδὲ ἄλλῃ τινὶ κτιστῇ δυνάμει καταληπτός ἐστιν ὁ Θεός, καὶ τοῦτο ἐβουλόμην ἀποδεῖξαι νῦν, ἀλλ' ἔκαμεν ἡμῖν ἡ διάνοια, οὐ τῷ πλήθει, ἀλλὰ τῇ φρίκῃ τῶν εἰρημένων. Τρέμει γὰρ καὶ ἐκπέπληκται ἡ ψυχὴ ἐπὶ πολὺ ταῖς ἄνω ἐνδιατρίβουσα θεωρίαις. Διὸ φέρε αὐτὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβιβάσωμεν καὶ ψυχαγωγήσωμεν καταπεπληγμένην, ἐπὶ τὴν συνήθη καταφυγόντες παράκλησιν. Τίς δὲ αὕτη ἐστίν; Εὔχεσθαι τοὺς τὰ τοιαῦτα νοσοῦντας ὑγιᾶναί ποτε. Εἰ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἐν νόσοις, ἐν μετάλλοις, ἐν σκληραῖς δουλείαις, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων κελευόμεθα τὸν Θεὸν παρακαλεῖν, πόσῳ μᾶλλον ὑπὲρ τούτων; Ἐπεὶ καὶ χαλεπωτέρα τοῦ δαίμονος ἡ ἀσέβεια· ἐκείνη μὲν γὰρ ἔ-

------

18. Παρόμοια ἐξήγηση δίνει καὶ ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, Περὶ οὐρανίου ἱεραρχίας 7, PG 3, 205

18α. Α' Κορ. 13, 9 - 12

λώνουν τὸ ὕψος τῆς φύσεως, ὁ θρόνος τὴν ἀνάπαυση τοῦ Θεοῦ ἐπάνω σ' αὐτόν, οἱ ὀφθαλμοὶ τὴ διορατικότητά τους, καὶ ἡ παραμονή τους κοντὰ στὸ θρόνο καὶ ἡ συνεχὴς ἐξύμνηση αὐτοῦ τὴν ἄγρυπνη προσοχή τους, ἔτσι λοιπὸν καὶ οἱ ὀνομασίες τῶν μὲν πρώτων φανερώνουν τὴ σοφία, ἐνῶ τῶν δεύτερων τὴν καθαρότητα. Τί δηλαδὴ σημαίνει Χερουβίμ; ἄπειρο πλῆθος γνώσεως. Τί πάλι Σεραφίμ; πυρωμένα στόματα[18]. Εἶδες πῶς οἱ ὀνομασίες φανερώνουν καὶ τὴν καθαρότητα καὶ τὴ σοφία; Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖ ποὺ ὑπάρχει ἄπειρο πλῆθος γνώσεως οὔτε καὶ ἡ συγκατάβαση τοῦ Θεοῦ συντελεῖ στὸ νὰ μπορέσουν νὰ δοῦν μὲ ἀκρίβεια τὸ Θεό, ἐκεῖ ποὺ ἡ γνώση εἶναι μερική, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος λέγει, «Ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος γνωρίζομε», καὶ «Σὰν μέσα ἀπὸ καθρέφτη», καὶ «Κατὰ τρόπο αἰνιγματικό»[18α], πόσης παραφροσύνης δεῖγμα δὲν θὰ ἦταν, ἐκεῖνα ποὺ δὲν εἶναι θεατὰ οὔτε σ' ἐκείνους, αὐτὰ νὰ νομίζουν αὐτοὶ ὅτι εἶναι γνωστὰ καὶ φανερὰ σ' αὐτούς;

5. Ἡ ἐπιθυμία μου βέβαια ἦταν νὰ σᾶς ἀποδείξω ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος ὄχι μόνο στὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ, ἀλλὰ καὶ στὶς ἀρχὲς καὶ τὶς ἐξουσίες καὶ σὲ κάθε ἄλλη κτιστὴ δύναμη, ἀλλ' ὅμως κουράσθηκε τὸ μυαλό σας, ὄχι βέβαια ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν λόγων, ἀλλ' ἀπὸ τὴ φρίκη αὐτῶν. Διότι ἡ ψυχὴ κυριεύεται ἀπὸ τρόμο καὶ ἔκπληξη, ὅταν ἀσχολεῖται γιὰ πολὺ μὲ τὶς οὐράνιες θεωρίες. Γι' αὐτὸ ἐμπρὸς ἂν τὴν κατεβάσομε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ἂς τὴν ἀπαλλάξομε ἀπὸ τὴν κατάπληξή της, καταφεύγοντας στὴ συνηθισμένη παράκληση. Ποιὰ εἶναι αὐτή; Τὸ νὰ εὐχόμαστε ν' ἀποκτήσουν κάποτε τὴν ὑγεία τους ὅσοι ὑποφέρουν ἀπὸ τέτοια νοσήματα. Διότι, ἐὰν παραγγελλόμαστε νὰ παρακαλᾶμε τὸ Θεὸ γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς, γιὰ ἐκείνους ποὺ ἐργάζονται στὰ μεταλλεῖα, γιὰ ἐκείνους ποὺ βρίσκονται σὲ σκληρὴ δουλεία, καὶ γιὰ τοὺς δαιμονιζόμενους, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ τὸν παρακαλᾶμε γι' αὐτούς. Καθόσον ἡ ἀσέβεια εἶναι φοβερότερη ἀπὸ τὴν ἀσθένεια τῶν δαιμονιζομένων· διότι ἐκείνη ἡ μανία ἔχει

χει συγγνώμην ἡ μανία, αὕτη δὲ πάσης ἀπολογίας ἡ νόσος ἐστέρηται.

Ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων ἐμνήσθην εὐχῆς, βούλομαί τι πρὸς τὴν ὑμετέραν διαλεχθῆναι ἀγάπην, καὶ νόσημα τῆς Ἐκκλησίας ἐκκόψαι χαλεπόν. Καὶ γὰρ ἄτοπον ἂν εἴη τοὺς ἔξωθεν μετὰ τοσαύτης ἰατρεύοντας ἐπιμελείας τῶν οἰκείων καταφρονεῖν μελῶν. Τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ νόσημα; Τὸ πλῆθος τοῦτο τὸ ἄφατον, τὸ συγκεκροτημένον νῦν, καὶ μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας προσέχον τοῖς λεγομένοις, κατὰ τὴν φρικωδεστάτην ὥραν ἐκείνην πολλάκις ἐπιζητήσας ἰδεῖν οὐκ ἠδυνήθην, καὶ σφόδρα ἐστέναξα, ὅτι τοῦ μὲν συνδούλου διαλεγομένου πολλὴ ἡ σπουδή, ἐπιτεταμένη ἡ προθυμία τῶν συνωθούντων ἀλλήλους καὶ μέχρι τέλους παραμενόντων, τοῦ δὲ Χριστοῦ φαίνεσθαι μέλλοντος ἐπὶ τῶν ἱερῶν μυστηρίων, κενὴ καὶ ἔρημος ἡ ἐκκλησία γίνεται. Καὶ ποῦ ταῦτα συγγνώμης ἄξια; Ἀπὸ τῆς ῥᾳθυμίας ταύτης καὶ τοὺς ἐπαίνους τοὺς ἐπὶ τῇ κατὰ τὴν ἀκρόασιν σπουδῇ πάντας ἀπόλλυτε. Τίς γὰρ ὑμῶν οὐ καταγνώσεται καὶ ἡμῶν, ὅταν ἴδῃ τὸν καρπὸν τῆς ἀκροάσεως εὐθέως ὑμῖν διαρρυέντα; Εἰ γὰρ μετὰ ἀκριβείας προσείχετε τοῖς λεγομένοις, διὰ τῶν ἔργων ἂν ἐπεδείξασθε τὴν σπουδήν, τὸ δὲ εὐθέως ἀκούοντας ἀποπηδᾶν σημεῖόν ἐστι τοῦ μηδὲν δέξασθαι τῶν εἰρημένων καὶ ἐναποθέσθαι τῇ διανοίᾳ. Εἰ γὰρ ἐναπέκειτο τὰ λεγόμενα ταῖς ψυχαῖς, πάντως ἂν ὑμᾶς ἔνδον κατέσχε, καὶ πρὸς τὰ φρικωδέστατα μετὰ πλείονος εὐσεβείας παρέπεμψε. Νῦν δὲ ὥσπερ κιθαρῳδοῦ τινος ἀκούσαντες, οὕτως ἔρημοι πάσης ὠφελείας, παυσαμένου τοῦ λέγοντος, ἀναχωρεῖτε.

Ἀλλὰ τίς ἡ ψυχρὰ τῶν πολλῶν ἀπολογία; Εὔξα-

συγχώρηση, ἐνῶ ἡ ἀσθένεια αὐτὴ ἔχει στερηθεῖ κάθε ἀπολογία.

Ἐπειδὴ ὅμως θυμήθηκα τὴν προσευχὴ γιὰ τοὺς δαιμονιζόμενους, θέλω νὰ πῶ πρὸς τὴν ἀγάπη σας κάτι, γιὰ νὰ σταματήσω ἕνα φοβερὸ νόσημα τῆς Ἐκκλησίας. Καθόσον θὰ ἦταν παράλογο ν' ἀσχολούμαστε μὲ τόση φροντίδα γιὰ τὴ θεραπεία τῶν ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ περιφρονᾶμε τὰ δικά μας μέλη. Ποιὸ λοιπὸν τέλος πάντων εἶναι τὸ νόσημα αὐτό; Αὐτὸ τὸ πολυάριθμο πλῆθος, ποὺ συνωστίζεται τώρα ἐδῶ, καὶ προσέχει μὲ τόση προθυμία καὶ ζῆλο τὰ λεγόμενά μου, πολλὲς φορὲς κατὰ τὴν φρικωδέστατη ἐκείνη ὥρα ἀναζήτησα νὰ τὸ δῶ καὶ δὲν μπόρεσα, καὶ ἀναστέναξα τότε βαριά, διότι γιὰ μὲν τὸν σύνδουλό του, ὅταν ὁμιλεῖ, δείχνει μεγάλο ἐνδιαφέρον, καὶ εἶναι μεγάλη ἡ προθυμία καὶ ὁ συνωστισμός του γιὰ νὰ παραμείνει μέχρι τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας, ἐνῶ ὅταν πρόκειται νὰ φανεῖ ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν ὥρα τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας ἡ ἐκκλησία ἀδειάζει καὶ ἐρημώνεται. Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ αὐτὰ νὰ εἶναι ἄξια συγγνώμης; Ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας αὐτῆς χάνεται καὶ ὅλους τοὺς ἐπαίνους ποὺ δικαιοῦσθε γιὰ τὴ μεγάλη προθυμία σας ποὺ δείχνετε νὰ παρακολουθήσετε τοὺς λόγους μου. Διότι ποιὸς δὲν θὰ κατηγορήσει καὶ σᾶς καὶ ἐμένα, ὅταν δεῖ τόσο γρήγορα νὰ ξεφεύγει ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τὴν ἀκρόαση τῶν λόγων μου; Καθόσον, ἐὰν προσέχατε μὲ ὅλο τὸ ζῆλο σας, θὰ δείχνατε καὶ ἔμπρακτα τὸ ζῆλο σας αὐτό, τὸ νὰ φεύγετε ὅμως ἀπὸ τὸ ναὸ μὲ βιασύνη ἀμέσως μετὰ τὸ κήρυγμα, εἶναι δεῖγμα ὅτι δὲν δεχθήκατε καὶ δὲν βάλατε τίποτε ἀπὸ τὰ λεχθέντα στὸ νοῦ σας. Διότι, ἐὰν ρίζωναν τὰ λεγόμενα μέσα στὴν ψυχή σας, ὁπωσδήποτε θὰ σᾶς συγκρατοῦσαν ἐδῶ μέσα καὶ θὰ σᾶς ἔκαμναν νὰ παρακολουθήσετε μὲ μεγάλη εὐλάβεια τὰ μυστήρια ποὺ προκαλοῦν τὴν πιὸ μεγάλη φρίκη. Τώρα ὅμως ἀναχωρεῖτε μόλις ὁ ὁμιλητὴς τελειώσει τὸ λόγο του, ἀπογυμνωμένοι ἀπὸ κάθε ὠφέλεια, σὰν ἀκριβῶς ν' ἀκούσατε κάποιον κιθαρωδό.

Ἀλλὰ ποιὰ εἶναι ἡ ψυχρὴ δικαιολογία τῶν πολλῶν;

σθαι, φησί, καὶ ἐπὶ τῆς οἰκίας δύναμαι, ὁμιλίας δὲ ἀκοῦσαι καὶ διδασκαλίας οὐ δυνατὸν ἐπὶ τῆς οἰκίας. Ἀπατᾷς σαυτόν, ἄνθρωπε· εὔξασθαι μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς οἰκίας δυνατόν, οὕτω δὲ εὔξασθαι ὡς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἀδύνατον, ὅπου πατέρων πλῆθος τοσοῦτον, ὅπου βοὴ πρὸς τὸν Θεὸν ὁμοθυμαδὸν ἀναπέμπεται. Οὐχ οὕτως εἰσακούῃ κατὰ σαυτὸν τὸν Δεσπότην παρακαλῶν, ὡς μετὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν σῶν. Ἐνταῦθα γὰρ ἐστί τι πλέον, οἷον ἡ ὁμόνοια καὶ ἡ συμφωνία, καὶ τῆς ἀγάπης ὁ σύνδεσμος, καὶ αἱ τῶν ἱερέων εὐχαί. Διὰ γὰρ τοῦτο οἱ ἱερεῖς προεστήκασιν, ἵνα αἱ τοῦ πλήθους εὐχαὶ ἀσθενέστεραι οὖσαι, τῶν δυνατωτέρων τούτων ἐπιλαβόμεναι, ὁμοῦ συνανέλθωσιν αὐταῖς εἰς τὸν οὐρανόν. Ἄλλως δὲ τί γένοιτ' ἂν ὄφελος ὁμιλίας, ὅταν εὐχὴ μὴ ᾖ συνεζευγμένη; Πρότερον εὐχή, καὶ τότε λόγος· οὕτω καὶ οἱ Ἀπόστολοί φασιν· «Ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσωμεν». Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ποιεῖ ἐν τοῖς προοιμίοις τῶν ἐπιστολῶν εὐχόμενος, ἵν', ὥσπερ λύχνου φῶς, οὕτω τὸ τῆς εὐχῆς φῶς προοδοποιήσῃ τῷ λόγῳ.

Ἐὰν ἐθίσῃς σεαυτὸν εὔχεσθαι μετὰ ἀκριβείας, οὐ δεήσῃ τῆς παρὰ τῶν συνδούλων διδασκαλίας, αὐτοῦ σοι τοῦ Θεοῦ χωρὶς μεσίτου τινὸς καταυγάζοντος τὴν διάνοιαν. Εἰ δὲ εὐχὴ μόνου τοσαύτην ἔχει δύναμιν, πολλῷ μᾶλλον ἡ μετὰ πλήθους· μείζονα γὰρ ταύτης τὰ νεῦρα, καὶ πλείων ἡ παρρησίᾳ πολλῷ τῆς ἐν οἰκίᾳ καὶ κατ' ἰδίαν. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Αὐτοῦ τοῦ Παύλου λέγοντος ἄκουσον· «Ὃς ἐκ τηλικούτου θανάτου ἐρρύσατο ἡμᾶς, καὶ ῥύεται· ἠλπίκαμεν δὲ ὅτι καὶ ἔτι ῥύσεται, συνυπουργούντων καὶ ὑμῶν τῇ δεή-

. . . .

------

19. Πράξ. 6, 6

Μπορῶ, λέγει, νὰ προσευχηθῶ καὶ στὴν οἰκία μου, ἐνῶ ὁμιλίες καὶ διδασκαλίες δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀκούσω ἐκεῖ. Ἀπατᾶς τὸν ἑαυτό σου, ἄνθρωπε· βέβαια εἶναι δυνατὸ νὰ προσευχηθεῖς καὶ στὴν οἰκία σου, εἶναι ἀδύνατο ὅμως νὰ προσευχηθεῖς ἔτσι, ὅπως προσεύχεσαι στὴν ἐκκλησία, ὅπου ὑπάρχει τόσο πλῆθος πατέρων, ὅπου ἀναπέμπεται ἀπὸ ὅλους μαζὶ κοινὴ προσευχὴ πρὸς τὸ Θεό. Δὲν εἰσακούεσαι τόσο πολὺ παρακαλώντας μόνος σου τὸν Κύριο, ὅσο ὅταν τὸν παρακαλεῖς μαζὶ μὲ τοὺς ἀδελφούς σου. Διότι ἐδῶ στὴν ἐκκλησία ὑπάρχει κάτι τὸ ἐπὶ πλέον, ὅπως δηλαδὴ ἡ ὁμόνοια, ἡ συμφωνία, ὁ σύνδεσμος τῆς ἀγάπης καὶ οἱ εὐχὲς τῶν ἱερέων. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀκολουθιῶν εἶναι οἱ ἱερεῖς, ὥστε οἱ εὐχὲς τοῦ πλήθους, ποὺ εἶναι ἀσθενέστερες, ἐνισχυόμενες μὲ τὶς δυνατότερες εὐχὲς αὐτῶν, νὰ ἀνεβοῦν μαζὶ μὲ αὐτὲς στὸν οὐρανό. Ἐξ ἄλλου ποιὰ ὠφέλεια θὰ μποροῦσε νὰ προκύψει ἀπὸ τὴν ὁμιλία, ὅταν δὲν συνδέεται μὲ τὴν προσευχή; Πρέπει νὰ προηγεῖται ἡ προσευχὴ καὶ ν' ἀκολουθεῖ ὁ λόγος. Αὐτὸ ἀκριβῶς λένε καὶ οἱ Ἀπόστολοι· «Ἐμεῖς δὲ θ' ἀφοσιωθοῦμε στὴν προσευχὴ καὶ στὴν ὑπηρεσία τοῦ θείου λόγου»[19]. Τὸ ἴδιο κάμνει καὶ ὁ Παῦλος στὰ προοίμια τῶν ἐπιστολῶν του, ὅπου προσεύχεται, ὅπως ἀκριβῶς τὸ φῶς τοῦ λυχναριοῦ, ἔτσι καὶ τὸ φῶς τῆς προσευχῆς νὰ βοηθήσει στὴν ὀρθὴ ἀνάπτυξη τῆς διδασκαλίας.

Ἐὰν συνηθίσεις τὸν ἑαυτό σου νὰ προσεύχεται σωστά, δὲν θὰ ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν συνδούλων σου, ἐφόσον ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς θὰ σοῦ καταφωτίσει τὸ νοῦ χωρὶς τὴ μεσολάβηση μεσίτη. Ἐὰν ἡ προσευχὴ ἑνὸς μόνου ἀνθρώπου ἔχει τόση δύναμη, πολὺ μεγαλύτερη ἔχει ἡ προσευχὴ ποὺ γίνεται ἀπὸ πλῆθος ἀνθρώπων· διότι εἶναι μεγαλύτερη ἡ δύναμη αὐτῆς καὶ πολὺ πιὸ μεγαλύτερη ἡ παρρησία ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴ προσευχὴ ποὺ γίνεται στὴν οἰκία. Ἀπὸ ποῦ γίνεται αὐτὸ φανερό; Ἄκουσε τὸν ἴδιο τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «Ὁ ὁποῖος μᾶς ἔσωσε ἀπὸ ἕνα τόσο μεγάλο θάνατο καὶ μᾶς σώζει, ἐλπίζομε δὲ ὅτι καὶ πάλι θὰ μᾶς σώσει, ἐὰν καὶ σεῖς μὲ βοηθήσετε μὲ τὴν προσευ-

σει ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν προσώπων εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ἡμῶν». Οὕτω καὶ Πέτρος τὸ δεσμωτήριον διέφυγε. «Προσευχὴ γὰρ ἦν ἐκτενὴς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ αὐτοῦ γινομένη πρὸς τὸν Θεόν».

Εἰ δὲ Πέτρον ὠφέλησε τῆς Ἐκκλησίας ἡ εὐχή, καὶ τὸν στῦλον ἐκεῖνον ἐξέβαλε τοῦ δεσμωτηρίου, πῶς σὺ καταφρονεῖς τῆς δυνάμεως αὐτῆς, εἰπέ μοι, καὶ ποίαν ἕξεις ἀπολογίαν; Ἄκουσον καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λέγοντος, ὅτι δυσωπεῖται τὸ πλῆθος μετ' εὐνοίας αὐτὸν παρακαλοῦν. Πρὸς γὰρ τὸν Ἰωνᾶν ἀπολογούμενος, διὰ τοῦ φυτοῦ τῆς κολοκύντης, φησί· «Σὺ μὲν ἐφείσω ὑπὲρ τῆς κολοκύντης, ὑπὲρ ἧς οὐκ ἐκακοπάθησας, οὐδὲ ἐξέθρεψας αὐτήν· ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι ὑπὲρ Νινευὶ τῆς πόλεως τῆς μεγάλης, ἐν ᾗ κατοικοῦσι πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνδρῶν;». Οὐχ ἁπλῶς τὸ πλῆθος προβάλλεται, ἀλλ' ἵνα μάθης, ὅτι ἡ μετὰ συμφωνίας εὐχὴ μεγάλην ἔχει τὴν δύναμιν. Τοῦτο καὶ ἐξ ἀνθρωπίνης ἱστορίας ὑμῖν ποιῆσαι βούλομαι φανερόν.

Πρὸ γὰρ δέκα τούτων ἐτῶν ἑάλωσαν ἐπὶ τυραννίδι τινές, καθάπερ καὶ ὑμεῖς ἴστε. Εἶτα τῶν ἐν δυναστείᾳ τις ὄντων ὑπεύθυνος τοῖς ἐγκλήμασι φανείς, σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος λαβών, ἐξήγετο τὴν ἐπὶ θάνατον ὁδόν. Τότε δὴ πᾶσα ἡ πόλις ἐπὶ τὸν ἱππόδρομον ἔτρεχε, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἐργαστηρίων ἐξῆγον, καὶ κοινῇ πᾶς ὁ δῆμος ἀνελθὼν ἐξήρπασε τῆς βασιλικῆς ὀργῆς τὸν καταδικασθέντα, καὶ οὐδεμιᾶς ἄξιον ὄντα συγγνώμης. Εἶτα βασιλέως μὲν ὀργὴν ἐπιγείου καταλῦσαι βουλόμενοι, μετὰ παίδων καὶ γυναικῶν συνετρέχετε πάντες, τὸν δὲ τῶν οὐρανῶν βασιλέα μέλλοντες ἵλεω ποιήσειν, καὶ ἐξαρπάσειν τῆς

---

20. Β' Κορ. 1, 10 ἑ.
21. Πράξ. 12, 5
22. Ἰωνᾶ 4, 10 - 11

χή σας, ὥστε ν' ἀποδοθεῖ εὐχαριστία ἀπὸ πολλοὺς γιὰ λογαριασμό μας γιὰ τὴ χάρη ποὺ ἔδειξε ὁ Θεὸς σὲ σᾶς»[20]. Ἔτσι καὶ ὁ Πέτρος διέφυγε ἀπὸ τὴ φυλακή. Διότι λέγει, «Προσευχὴ θερμὴ γινόταν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία πρὸς τὸ Θεὸ γι' αὐτόν»[21].

Ἐὰν λοιπὸν ἡ προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας ὠφέλησε τὸν Πέτρο, καὶ ἔβγαλε ἀπὸ τὴ φυλακὴ τὸ στύλο ἐκεῖνο, πές μου, πῶς σὺ περιφρονεῖς τὴ δύναμη αὐτῆς καὶ ποιὰ δικαιολογία θὰ ἔχεις; Ἄκουσε καὶ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ ποὺ λέγει ὅτι συγχωρεῖ τὸ πλῆθος ὅταν τὸν παρακαλεῖ μὲ ὅλη τὴν ἀγαθὴ διάθεση. Διότι ἀπολογούμενος πρὸς τὸν Ἰωνᾶ, λέγει πρὸς αὐτὸν σχετικὰ μὲ τὸ φυτὸ τῆς κολοκυθιᾶς· «Σὺ λυπήθηκες γιὰ μιὰ κολοκυθιά, γιὰ τὴν ὁποία δὲν κοπιασες οὔτε καὶ τὴν ἔθρεψες, ἐγὼ δὲν θὰ λυπηθῶ γιὰ τὴ μεγάλη πόλη τῆς Νινευί, στὴν ὁποία κατοικοῦν περισσότεροι ἀπὸ δώδεκα μυριάδες ἄνθρωποι;»[22]. Δὲν ἀναφέρει ὁ Θεὸς τυχαῖα τὸν ἀριθμὸ τῶν κατοίκων, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι εἶναι μεγάλη ἡ δύναμη τῆς ὁμαδικῆς προσευχῆς. Αὐτὸ ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς τὸ κάνω φανερὸ καὶ ἀπὸ μία ἀνθρώπινη ἱστορία.

Πρὶν ἀπὸ δέκα χρόνια, ὅπως καὶ σεῖς γνωρίζετε, συνελήφθηκαν μερικοὶ γιὰ συνωμοσία[23]. Κάποιος τότε ἀνώτερος ἀξιωματοῦχος, ποὺ ἀποδείχθηκε συνένοχος γιὰ τὶς κατηγορίες, δέθηκε μὲ σχοινὶ στὸ στόμα καὶ ὁδηγοῦνταν στὸν τόπο τῆς ἐκτελέσεως. Τότε λοιπὸν ὅλοι οἱ κάτοικοι ἔτρεξαν πρὸς τὸν ἱππόδρομο, παρασύροντας μαζί τους καὶ ἐκείνους ποὺ ἐργάζονταν στὰ ἐργαστήρια, καὶ σύσσωμος ὁ λαὸς ἄρπαξε ἀπὸ τὴν ὀργὴ τοῦ βασιλιᾶ, ἐκεῖνον ποὺ εἶχε καταδικασθεῖ καὶ δὲν ἦταν ἄξιος καμιᾶς συγγνώμης. Ὥστε λοιπόν, θέλοντας νὰ καταπραΰνετε τὴν ὀργὴ τοῦ ἐπίγειου βασιλιᾶ, τρέχατε ὅλοι μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ καὶ τὶς γυναῖκες σας, ὅταν ὅμως πρόκειται νὰ ἐξιλεώσετε τὸ βασιλιὰ τῶν οὐρανῶν καὶ νὰ σώσετε ἀπὸ τὴν ὀργή του ὄχι ἕνα, ὅπως τότε, οὔτε δύο καὶ τρεῖς καὶ ἑκατό, ἀλλ' ὅλους

23. Πρόκειται γιὰ τὴ συνομοσία τοῦ Θεοδώρου στὴν Ἀντιόχεια τὸ 374.

ὀργῆς αὐτοῦ οὐχ ἕνα καθάπερ τότε, οὐδὲ δύο καὶ τρεῖς καὶ ἑκατόν, ἀλλὰ πάντας τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἁμαρτωλούς, καὶ τοὺς δαιμονῶντας ἀπαλλάττειν τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἔξω καθέζεσθε, καὶ οὐ συντρέχετε κοινῇ πάντες, ἵνα ὁ Θεός, τὴν συμφωνίαν ὑμῶν αἰδεσθείς, κἀκείνοις ἀφῇ τὴν κόλασιν, καὶ ὑμῖν συγχωρήσῃ τὰ ἁμαρτήματα; Εἰ γὰρ ἐπ' ἀγορᾶς τύχοις ὢν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, εἰ γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκίας, εἰ γὰρ ἐν ἀπαραιτήτοις πράγμασιν, οὐχὶ παντὸς λέοντος σφοδρότερον ἅπαντα διαρρήξας τὰ δεσμὰ πρὸς τὴν κοινὴν ἱκετηρίαν αὐτομολήσεις; Ποίαν ἕξεις σωτηρίας ἐλπίδα, εἰπέ μοι, κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ἀγαπητέ; Οὐκ ἄνθρωποι μόνοι βοῶσι τὴν φρικωδεστάτην ἐκείνην βοήν, ἀλλὰ καὶ ἄγγελοι προσπίπτουσι τῷ Δεσπότῃ, καὶ ἀρχάγγελοι δέονται. Ἔχουσι καὶ τὸν καιρὸν αὐτοῖς συμμαχοῦντα, τὴν προσφορὰν βοηθοῦσαν.

Καὶ καθάπερ οἱ ἄνθρωποι, κλάδους ἐλαιῶν ἐκκόψαντες, ἐπισείουσι τοῖς βασιλεῦσι, διὰ τοῦ φυτοῦ αὐτοὺς ἐλέου καὶ φιλανθρωπίας ἀναμιμνήσκοντες, οὕτω δὴ καὶ οἱ ἄγγελοι τότε ἀντὶ κλάδων ἐλαιῶν αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ δεσποτικὸν προτεινόμενοι, τὸν Δεσπότην παρακαλοῦσιν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, μονονουχὶ λέγοντες, 'ὅτι ὑπὲρ τούτων δεόμεθα, οὓς αὐτὸς φθάσας οὕτως ἀγαπῆσαι κατηξίωσας, ὡς τὴν ψυχὴν ἐπιδοῦναι τὴν σεαυτοῦ· ὑπὲρ τούτων ἐκχέομεν τὰς ἱκετηρίας, ὑπὲρ ὧν αὐτὸς τὸ αἷμα ἐξέχεας· ὑπὲρ τούτων παρακαλοῦμεν, ὑπὲρ ὧν τὸ σῶμα τοῦτο κατέθυσας'. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἐνεργουμένους κατ' ἐκεῖνον ἵστησι τὸν καιρὸν ὁ διάκονος, καὶ κελεύει κλῖναι τὴν κεφαλὴν μόνον, καὶ τῷ σχήματι τοῦ σώματος ποιεῖσθαι τὰς ἱκετηρίας· εὔχεσθαι γὰρ αὐτοὺς

------

24. Σ' ὅλους τοὺς λόγους αὐτοὺς εἶναι διάχυτο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Χρυσοστόμου γιὰ τὴ λειτουργικὴ ζωή, σὲ τέτοιο σημεῖο μάλιστα,

τοὺς ἁμαρτωλοὺς τῆς οἰκουμένης, καὶ ν' ἀπαλλάξετε τοὺς δαιμονιζόμενους ἀπὸ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου, κάθεσθε ἔξω καὶ δὲν τρέχετε ὅλοι μαζὶ μέσα, ὥστε ὁ Θεός, ἀφοῦ ἐκτιμήσει τὴ συμπαράσταση ὅλων σας, καὶ ἐκείνους ν' ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν τιμωρία, καὶ τὰ δικά σας ἁμαρτήματα νὰ συγχωρήσει; Διότι, ἐὰν στὴν περίπτωση ἐκείνη τύχαινε νὰ βρίσκεσαι στὴν ἀγορά, ἢ στὴν οἰκία, ἢ σὲ ἐπείγουσα ἐργασία, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ τρέξεις πρὸς τὴν κοινὴ παράκληση, σπάζοντας ὅλα τὰ δεσμὰ μὲ πολὺ πιὸ μεγαλύτερη ὁρμὴ ἀπὸ ὁποιοδήποτε λεοντάρι; Πές μου, ἀγαπητέ μου, ποιὰ ἐλπίδα σωτηρίας θὰ ἔχεις κατὰ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο τῆς ἀπολογίας σου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ; Δὲν ἀναπέμπουν ἐκείνη τὴ φρικωδέστατη φωνὴ μόνο ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ ἄγγελοι ἱκετεύουν τὸν Κύριο, καὶ ἀρχάγγελοι τὸν παρακαλοῦν[24]. Ἔχουν καὶ τὸν καιρὸ σύμμαχό τους καὶ τὴν προσφορὰ τῆς θυσίας βοηθό.

Καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἄνθρωποι, κόβοντας κλαδιὰ ἐλιᾶς, τὰ κουνοῦν γιὰ ν' ἀποχαιρετήσουν τοὺς βασιλεῖς, ὑπενθυμίζοντας μὲ τὰ φυτὰ νὰ εἶναι ἐλεήμονες καὶ φιλάνθρωποι, ἔτσι καὶ οἱ ἄγγελοι τότε, ἀντὶ γιὰ κλαδιὰ ἐλιᾶς, προτείνουν τὸ ἴδιο τὸ δεσποτικὸ σῶμα, καὶ παρακαλοῦν τὸν Κύριο γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση, καὶ εἶναι σὰν νὰ λέγουν· Γι' αὐτοὺς παρακαλοῦμε, τοὺς ὁποίους σὺ ἔφθασες ν' ἀγαπήσεις τόσο πολύ, ὥστε καὶ τὴ ζωή σου νὰ θυσιάσεις γι' αὐτούς· γι' αὐτοὺς σὲ ἱκετεύομε, γιὰ χάρη τῶν ὁποίων ἔχυσες σὺ ὁ ἴδιος τὸ αἷμα σου· γι' αὐτοὺς σὲ παρακαλοῦμε, γιὰ τοὺς ὁποίους θυσίασες τὸ ἴδιο τὸ σῶμα σου'. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ διάκονος τὴ στιγμὴ ἐκείνη ὁδηγεῖ μέσα καὶ τοὺς δαιμονιζόμενους, καὶ τοὺς παραγγέλλει νὰ κλίνουν τὸ κεφάλι μόνο καὶ νὰ προσφέρουν μὲ τὴ στάση τοῦ σώματός τους τὶς ἱκεσίες τους, διότι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ προσεύχονται μαζὶ μὲ τὸ ὑπόλοιπο πλῆθος τῶν πιστῶν

ὥστε πολλὰ χωρία αὐτῶν, καὶ ἰδίως τοῦ λόγου αὐτοῦ, νὰ μοιάζουν μὲ εὐχὲς τῆς λειτουργίας του.

μετὰ τοῦ κοινοῦ συλλόγου τῶν ἀδελφῶν οὐ θέμις. Διὰ τοῦτο αὐτοὺς ἵστησιν, ἵνα κατελεήσας αὐτοὺς καὶ τῆς συμφορᾶς καὶ τῆς ἀφωνίας, τῇ οἰκείᾳ παρρησίᾳ πρὸς τὴν ἐκείνων ἀποχρήσῃ προστασίαν. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες συντρέχωμεν κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, ἵνα ἐπισπασώμεθα ἔλεον, καὶ χάριν εὕρωμεν καὶ εὔκαιρον βοήθειαν.

'Επῃνέσατε τὰ εἰρημένα· μετὰ πολλοῦ θορύβου καὶ κρότου τὴν παραίνεσιν ἐδέξασθε. 'Αλλ' ὅπως ἡμῖν ἐπὶ τῶν ἔργων ἐπιδείξησθε τοὺς ἐπαίνους, οὐ μακρὸς ὁ χρόνος τῆς ἀποδείξεως τῆς κατὰ τὴν ὑπακοήν. Μετὰ τὴν παραίνεσιν εὐθέως εὐχή. 'Εκεῖνον ζητῶ τὸν ἔπαινον, ἐκεῖνον τὸν κρότον τὸν διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν. Παρακελεύεσθε τοίνυν ἀλλήλοις ἑστάναι, καθάπερ ἑστήκατε· κἂν διασαλευθῇ τις τῆς τάξεως, κατέχετε μετὰ ἀκριβείας, ἵνα καὶ τῆς οἰκείας σπουδῆς καὶ τῆς εἰς τοὺς ἀδελφοὺς κηδεμονίας διπλοῦν λαβόντες τὸν μισθὸν μετὰ πλείονος τῆς παρρησίας τὰς ἱκετηρίας ἐκχέητε, καὶ τὸν Θεὸν ἵλεω ποιήσαντες, καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν μελλόντων δυνηθῆτε τυχεῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν 'Ιησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. 'Αμήν.

ἀδελφῶν. Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς παρουσιάζει ἐκεῖ, γιὰ νὰ τοὺς λυπηθεῖς γιὰ τὴ συμφορὰ καὶ τὴν ἀφωνία τους καὶ νὰ χρησιμοποιήσεις γι' αὐτοὺς τὴ δική σου παρρησία πρὸς τὸ Θεό. Σκεφτόμενοι λοιπὸν ὅλα αὐτά, ἂς τρέχομε μέσα στοὺς ναοὺς κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη, γιὰ ν' ἀποσπάσομε τὴν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ εὐσπλαχνία καὶ νὰ βροῦμε χάρη καὶ εὔκαιρη βοήθεια.

Ἐπαινέσατε τὰ ὅσα εἶπα· δεχθήκατε μὲ πολὺ θόρυβο καὶ χειροκροτήματα τὴ συμβουλή μου. Ὅμως δὲν βρίσκεται μακριὰ ἡ εὐκαιρία γιὰ νὰ μεταβάλετε τοὺς ἐπαίνους σὲ ἔργα, καὶ δὲν θ' ἀργήσει νὰ ρθεῖ ἡ στιγμὴ ποὺ νὰ ἀποδείξετε τὴ συμμόρφωσή σας πρὸς τὶς συμβουλές μου. Μετὰ τὴ συμβουλὴ ἀκολουθεῖ ἀμέσως ἡ εὐχή. Ἐκεῖνον τὸν ἔπαινο ζητῶ ἐγώ, ἐκεῖνα τὰ χειροκροτήματα ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὰ ἔργα. Προτρέπετε λοιπὸν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο ὥστε νὰ στέκεσθε ἐδῶ ὅπως σταθήκατε τώρα· καὶ ἂν κάποιος ἐπιχειρήσει νὰ διασαλεύσει τὴν τάξη, συγκρατεῖστε τον μὲ μεγάλη προσοχή, ὥστε, ἀφοῦ λάβετε διπλὸ μισθὸ καὶ γιὰ τὴ δική σας προθυμία καὶ γιὰ τὴ φροντίδα σας γιὰ τοὺς ἀδελφούς σας, ν' ἀπευθύνετε ἔτσι μὲ περισσότερη παρρησία τὶς ἱκεσίες σας, καί, ἀφοῦ ἀποσπάσετε τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ, νὰ μπορέσετε νὰ ἐπιτύχετε τὰ παρόντα καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

1. Ἤρκει μὲν οὖν δείξαντα πρώην ἀνθρώποις ἀκατάληπτον ὄντα τὸν Θεόν, ἔτι δὲ καὶ τοῖς Χερουβίμ, καὶ τοῖς Σεραφίμ, ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, καὶ μηδὲν περαιτέρω κινεῖν, ἀλλ' ἐπειδὴ προθυμία καὶ σπουδὴ πᾶσα ἡμῖν οὐχὶ τῶν ἐναντίων ἀπορράψαι τὰ στόματα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ἐπὶ πλεῖον σοφίσαι, πάλιν τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἁπτόμεθα καὶ περαιτέρω τὸν λόγον προάγομεν. Ἡ γὰρ ἐν τούτοις διατριβὴ καὶ ὑμᾶς εἰδέναι ποιήσει πλείονα, καὶ ἡμῖν λαμπρότερα ἐργάσεται τὰ νικητήρια, εἰ καί τι λείψανον ὑπολέλειπται ἐκκαθαίρουσα. Ἐπεὶ καὶ τὰς πονηρὰς βοτάνας οὐκ ἄνωθεν ἀποκείρειν χρὴ μόνον, πάλιν γὰρ βλαστάνουσι τῶν ριζῶν κάτω κειμένων, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν λαγόνων τῆς γῆς, καὶ τῶν κόλπων ἀνασπᾶν καὶ γυμνὰς προτιθέναι τῇ θέρμῃ τῆς ἀκτῖνος, ὥστε καταμαρανθῆναι ρᾳδίως.

Φέρε οὖν ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ὑμᾶς ἐπαναγάγωμεν τῷ λόγῳ πάλιν, οὐχὶ περιεργαζόμενοι οὐδὲ πολυπραγμονοῦντες, ἀλλὰ τῶν οὐκ ἐπισταμένων ἑαυτοὺς οὐδὲ ἀνεχομένων εἰδέναι μέτρα φύσεως ἀνθρωπίνης τὴν ἄκαιρον φιλονεικίαν καταλῦσαι σπεύδοντες. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας οὐχὶ Θεοῦ ἐπιφάνειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλων ἐδείξαμεν ἀφόρη-

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

1. Θὰ ἦταν ἀρκετὰ νομίζω τὰ ὅσα εἶπα στοὺς προηγούμενους λόγους μου μὲ τὰ ὁποῖα ἀπέδειξα ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος ὄχι μόνο στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' καὶ στὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ, καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ σταματήσω τὴν παραπέρα ἐξέταση τοῦ θέματος, ἐπειδὴ ὅμως ἡ ὅλη προθυμία μου καὶ φροντίδα εἶναι ὄχι μόνο νὰ κλείσω τὰ στόματα τῶν ἀντιπάλων, ἀλλὰ καὶ νὰ διδάξω ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερο τὴν ἀγάπη σας, ἐπανέρχομαι καὶ πάλι στὸ ἴδιο θέμα καὶ συνεχίζω τὸ λόγο γι' αὐτό. Διότι ἡ ἔρευνά μας γύρω ἀπὸ τὸ θέμα αὐτὸ καὶ σᾶς θὰ καταστήσει ἱκανοὺς νὰ γνωρίσετε περισσότερα, καὶ τὴ δική μου νίκη θὰ τὴν καταστήσει λαμπρότερη, καθαρίζοντας κάθε λείψανο ποὺ τυχὸν ἔχει ἀπομείνει ἀπὸ τὴν πλάνη αὐτή. Καθόσον καὶ στὴν περίπτωση τῶν καταστρεπτικῶν ζιζανίων δὲν πρέπει νὰ τὰ κόβομε ἁπλῶς ἀπὸ τὸ στέλεχός τους, διότι πάλι βλαστάνουν ἀπὸ τὶς ρίζες ποὺ ἀπομένουν μέσα στὸ χῶμα, ἀλλὰ πρέπει νὰ τὰ βγάζομε ἀπὸ τὴ ρίζα καὶ νὰ τὰ ἐκθέτομε γυμνὰ στὴ θερμότητα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, γιὰ νὰ μαραθοῦν εὔκολα.

Ἐμπρὸς λοιπὸν νὰ σᾶς μεταφέρω καὶ πάλι μὲ τὸ λόγο στὸν οὐρανό, ὄχι γιὰ νὰ περιεργασθοῦμε οὔτε καὶ νὰ ἐρευνήσομε μὲ δυσπιστία τὰ ἐκεῖ, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ νὰ τερματίσω τὴν ἀπρεπὴ λογομαχία ἐκείνων ποὺ δὲν γνωρίζουν τὸν ἑαυτό τους καὶ δὲν δέχονται ὅτι ὑπάρχουν ὅρια στὴν ἀνθρώπινη φύση. Γι' αὐτὸ κατὰ τρόπο πολὺ φανερὸ σᾶς ἀπέδειξα ὅτι ὄχι μόνο ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ

τον οὖσαν τῷ δικαίῳ τότε ἐκείνῳ, ὅτε καὶ τὴν ἱστορίαν ὑμῖν πᾶσαν ἀνέγνωμεν, καὶ συνεχῶς ἐδείκνυμεν τὸν μακάριον Δανιὴλ ὠχριῶντα, τρέμοντα, τῶν ψυχορραγούντων οὐδὲν ἄμεινον διακείμενον, τῆς ψυχῆς ἐπειγομένης ἀπορρῆξαι τὸν τῆς σαρκὸς δεσμόν. Καθάπερ γὰρ περιστερὰ χειροήθης καὶ ἥμερος ἐν οἰκίσκῳ τινὶ διατρίβουσα, ὅταν ποτὲ αἴσθηταί τινος φόβου, πτοηθεῖσα πρὸς τὴν ὀροφὴν ἵπταται, καὶ διὰ τῶν θυρίδων τινὰ ἔξοδον ἐπιζητεῖ, τῆς ἀγωνίας ἀπαλλαγῆναι ἐπιζητοῦσα, οὕτω δὴ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ μακαρίου τότε ἐκείνου ἐκ τοῦ σώματος ἀναβῆναι ἔσπευδε, καὶ πρὸς τὰ ἔξω πάντοθεν ἠπείγετο, καὶ ἐξῆλθεν ἂν καὶ ἀπέπτη, καὶ τὸ σῶμα κατέλιπεν ἔρημον, εἰ μὴ ταχέως ὁ ἄγγελος προλαβὼν αὐτὴν ἀπήλλαξε τῆς ἀγωνίας, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον πάλιν ἐπανήγαγε καταγώγιον.

Διὰ τοῦτο δὲ ταῦτα ἐλέγομεν τότε, ἵνα μαθόντες, ὅσον ἄγγελος ἀνθρώπου διαφέρει, καί, ἐν τῇ τοῦ συνδούλου ὑπεροχῇ σωφρονισθέντες, τῆς κατὰ τοῦ Δεσπότου μανίας ἀπαλλαγῶσιν. Ὁ δίκαιος ἄγγελον ἰδεῖν οὐκ ἤνεγκεν, ὁ παρρησίαν τοσαύτην ἔχων, καὶ οἱ τοσοῦτον ἀφεστηκότες αὐτοῦ τῆς ἀρετῆς, οὐχὶ ἄγγελον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν τῶν ἀγγέλων δεσπότην περιεργάζονται. Ἐκεῖνος λεόντων θυμὸν ἐδάμασεν, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἀλωπέκων περιγενέσθαι δυνάμεθα· ἐκεῖνος δράκοντα μέσον ἔρρηξε, καὶ τῆς τοῦ θηρίου φύσεως ἐκράτησε διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν παρρησίας, ἡμεῖς δὲ καὶ τὰ ψιλὰ ἑρπετὰ δεδοίκαμεν· ἐκεῖνος βασιλέα θυμούμενον καθάπερ λέοντα ἔστησε, καὶ τὴν τοῦ Ναβουχοδονόσορ ὀργὴν φλογὸς ἁπάσης σφοδρότερον ἐπὶ τὰ βαρβαρικὰ στρατόπεδα φερομένην μέσος φανεὶς ἀνέστειλε, καὶ τὰ ἐσκοτισμένα πάντα ἐφώτισεν. Ἀλλ'

τῶν ἀγγέλων ἦταν ἀνυπόφορη τότε στὸν δίκαιο ἐκεῖνο Δανιήλ, ὅταν καὶ ὁλόκληρη τὴ σχετικὴ περικοπὴ σᾶς διάβασα καὶ σᾶς ἔδειξα ὅτι ὁ μακάριος Δανιὴλ ἦταν καθ' ὅλη τὴ διάρκεια ἐκείνη ὠχρὸς καὶ κυριευμένος ἀπὸ τρόμο, καὶ δὲν βρισκόταν σὲ καθόλου καλύτερη κατάσταση ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ψυχορραγοῦν καὶ ἡ ψυχή τους γεμάτη ἀπὸ ἀγωνία προσπαθεῖ νὰ σπάσει τὰ δεσμὰ τοῦ σώματος. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὸ ἐξημερωμένο περιστέρι ποὺ διαμένει στὴν οἰκία, ὅταν αἰσθανθεῖ κάποιο φόβο, τρομοκρατεῖται καὶ πετᾶ ἀπὸ τὴν ὀροφή, ἀναζητώντας κάποια διέξοδο ἀπὸ τὰ παράθυρα, ὥστε ν' ἀπαλλαχτεῖ ἀπὸ τὴν ἀγωνία ποὺ τὸ κατέχει, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ μακάριου ἐκείνου τότε ἀνθρώπου ἀγωνιζόταν νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ προσπαθοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ βρεθεῖ ἔξω ἀπ' αὐτό, καὶ ὁπωσδήποτε θὰ ἔβγαινε καὶ θὰ πετοῦσε πρὸς τὰ πάνω, ἐγκαταλείποντας ἔρημο τὸ σῶμα, ἐὰν δὲν προλάβαινε ὁ ἄγγελος νὰ τὴν ἀπαλλάξει ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀγωνία καὶ νὰ τὴν ἐπαναφέρει καὶ πάλι στὴν κατοικία της.

Καὶ τότε βέβαια τὰ λέγαμε αὐτὰ μὲ σκοπό, ἀφοῦ μάθουν αὐτοὶ πόσο διαφέρει ὁ ἄγγελος ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, καί, ἀφοῦ σωφρονισθοῦν κατανοώντας τὴν ὑπεροχὴ τοῦ συνδούλου μας ἀγγέλου, ν' ἀπαλλαχθοῦν ἀπὸ τὴ μανία ἐναντίον τοῦ Κυρίου. Ὁ δίκαιος, ποὺ εἶχε τόση παρρησία, δὲν ὑπέφερε νὰ δεῖ ἄγγελο, ἐνῶ αὐτοί, ποὺ ὑπολείπονται τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ αὐτοῦ, περιεργάζονται ὄχι ἄγγελο, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο τῶν ἀγγέλων. Ἐκεῖνος δάμασε τὸ θυμὸ τῶν λεονταριῶν, ἐνῶ ἐμεῖς δὲν μποροῦμε νὰ νικήσομε οὔτε ἀλεποῦδες· ἐκεῖνος δράκοντα κατέστρεψε καὶ νίκησε τὴ φύση τοῦ θηρίου μὲ τὴν παρρησία του πρὸς τὸ Θεό, ἐνῶ ἐμεῖς φοβόμαστε καὶ τὰ μικρὰ ἑρπετά· ἐκεῖνος σταμάτησε ἕνα βασιλιὰ ποὺ εἶχε τὸ θυμὸ λεονταριοῦ, καὶ καταπράϋνε τὴν ὀργὴ τοῦ Ναβουχοδονόσορα, ποὺ ἔπνεε ἐναντίον τῶν βαρβαρικῶν στρατοπέδων σφοδρότερα ἀπὸ κάθε φλόγα, ἀφοῦ παρουσιάσθηκε καὶ ἑρμήνευσε τὰ μυστηριώδη ἐκεῖνα ἐνύπνιά του. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὅμως, ποὺ ἐξήγησε τὰ σκοτεινὰ ἐνύπνια, ὅταν εἶδε τὸν

οὗτος ὁ φωτίσας, ἄγγελον ἐλθόντα ἰδὼν πρὸς αὐτόν, σκοτοδινίᾳ κατείχετο χαλεπῇ. Τίνα οὖν ἕξουσιν ἀπολογίαν οἱ τὴν μακαρίαν ἐκείνην φύσιν ἐμβατεύειν ἐπιχειροῦντες;

Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἐνταῦθα τὸν λόγον ἐστήσαμεν τότε, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰς σοφὰς ἐκείνας ἐνηγάγομεν δυνάμεις τὴν διήγησιν· ἐδείξαμεν τὴν ἀποστροφὴν τῶν ὀφθαλμῶν, τὴν προβολὴν τῶν πτερύγων, τὴν ὀρθότητα τῶν σκελῶν, τὴν βοὴν τὴν διηνεκῆ, καὶ ὅτι διὰ πάντων τὴν ἔκπληξιν καὶ τὸ θάμβος ἐμφαίνουσιν ἡμῖν αἱ ἀσώματοι δυνάμεις ἐκεῖναι· ὅσῳ γὰρ εἰσι σοφαί, ὅσῳ ἡμῶν ἐγγύτεραί εἰσι τῇ ἀρρήτῳ καὶ μακαρίᾳ οὐσίᾳ ἐκείνῃ, τοσούτῳ μᾶλλον ἡμῶν τὸ ἀκατάληπτον ἴσασιν. Ἡ γὰρ ἐπίτασις τῆς σοφίας ἐπίτασιν ποιεῖ εὐλαβείας.

Εἴπομεν ὑμῖν τί ποτέ ἐστι τὸ ἀπρόσιτον, καὶ ὅτι τοῦ ἀκαταλήπτου πολλῷ μεῖζόν ἐστι, καὶ τὴν αἰτίαν προσεθήκαμεν, ὅτι τὸ ἀκατάληπτον μετὰ τὸ ἐρευνηθῆναι ἀκατάληπτον φαίνεται, τὸ δὲ ἀπρόσιτον, οὐδὲ ἐρεύνης ἀνέχεται, οὐδὲ προόδου τὴν ἀρχήν, ὅτε καὶ τῆς τοῦ πελάγους εἰκόνος ἐδεήθημεν. Εἴπομεν ὅτι οὐκ εἶπε, ‘φῶς ὢν ἀπρόσιτον’, ἀλλὰ «Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον»· εἰ δὲ ὁ οἶκος ἀπρόσιτος, πολλῷ μᾶλλον ὁ ἐνοικῶν Θεός. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν ὁ Παῦλος, οὐχ ἵνα τόπῳ περιγράψῃ τὸν Θεόν, ἀλλ’ ἵνα ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος τὸ ἀπερινόητον αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπρόσιτον καταλάμψῃ. Παρηγάγομεν καὶ ἑτέρας δυνάμεις, τὰ Χερουβίμ, καὶ ἐδείξαμεν πῶς ἐπάνω αὐτῶν στερέωμα, πῶς λίθος κρυστάλλου, πῶς ὁμοίωμα θρόνου, καὶ εἶδος ἀνθρώπου, καὶ ἤλεκτρον, καὶ πῦρ, καὶ τόξον, καὶ μετὰ πάντα ἐκεῖνά φησιν ὁ προφήτης· «Αὕτη ἡ ὅρασις ὁμοιώματος δόξης Κυρίου», καὶ διὰ πάντων τούτων ἐδείκνυμεν ὑμῖν τοῦ Θεοῦ τὴν συγκατάβασιν, καὶ ταύτην αὐτὴν ἀφόρητον οὖσαν καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν.

ἄγγελο ποὺ ἦρθε πρὸς αὐτόν, κυριεύθηκε ἀπὸ φοβερὴ σκοτοδίνη. Ποιὰ λοιπὸν ἀπολογία θὰ ἔχουν ἐκεῖνοι ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ διεισδύσουν μέσα στὴ μακάρια φύση τοῦ Θεοῦ;

Βέβαια τότε δὲν σταμάτησα τὸ λόγο μου ἐδῶ, ἀλλὰ μετέφερα τὴ διήγηση καὶ στὶς σοφὲς ἐκεῖνες δυνάμεις· ἔδειξα τὴν ἀπόκρυψη τῶν ὀφθαλμῶν, τὴ συνεχὴ βοή, καὶ τὴν ἔκπληξη καὶ τὸ θάμβος ποὺ μᾶς προκαλοῦν μὲ ὅλα αὐτὰ οἱ ἀσώματες ἐκεῖνες δυνάμεις· διότι, ὅσο πιὸ σοφὲς εἶναι, καὶ ὅσο πιὸ πλησιέστερα ἀπὸ μᾶς βρίσκονται πρὸς τὴν ἀπερίγραπτη καὶ μακάρια ἐκείνη οὐσία, τόσο περισσότερο ἀπὸ μᾶς γνωρίζουν ὅτι αὐτὴ εἶναι ἀκατάληπτη. Διότι ἡ ὑπερβολικὴ αὔξηση τῆς σοφίας δημιουργεῖ καὶ ὑπερβολικὴ αὔξηση τῆς εὐλάβειας.

Σᾶς ἐξήγησα τί τέλος πάντων σημαίνει τὸ ἀπρόσιτο, καὶ ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἀκατάληπτο, προσθέτοντας καὶ τὴν αἰτία, ὅτι δηλαδὴ τὸ ἀκατάληπτο παρουσιάζεται ἀκατάληπτο καὶ μετὰ τὴν ἐρεύνηση, ἐνῶ τὸ ἀπρόσιτο δὲν δέχεται οὔτε ἔρευνα, οὔτε ἡ ἀρχή του ἐπιδέχεται πρόοδο, καὶ χρησιμοποίησα μάλιστα καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ πελάγους. Εἶπα ὅτι ὁ Παῦλος δὲν εἶπε, 'ὅτι εἶναι φῶς ἀπρόσιτο', ἀλλ' «Ὅτι κατοικεῖ σ' αὐτὸν φῶς ἀπρόσιτο»· ἐὰν ἡ κατοικία εἶναι ἀπρόσιτη, πολὺ περισσότερο ἀπρόσιτος εἶναι ὁ Θεὸς ποὺ κατοικεῖ μέσα σ' αὐτήν. Αὐτὰ τὰ ἔλεγε ὁ Παῦλος ὄχι γιὰ νὰ περιορίσει τὸ Θεὸ σὲ τόπο, ἀλλὰ γιὰ νὰ καταλάμψει κατὰ τρόπο ὑπερβολικὸ τὸ ἀκατανόητο καὶ ἀπρόσιτο αὐτοῦ. Ἀνέφερα καὶ ἄλλες δυνάμεις, τὰ Χερουβίμ, καὶ ἔδειξα πῶς πάνω ἀπ' αὐτὲς ὑπῆρχε στερέωμα, πῶς λίθος κρυστάλλινος, πῶς ὁμοίωμα θρόνου καὶ εἶδος ἀνθρώπου καὶ ἤλεκτρο καὶ φωτιὰ καὶ τόξο, καὶ ὅτι μετὰ ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα λέγει ὁ προφήτης· «Αὐτὴ ἦταν ἡ ἐμφάνιση τοῦ ὁμοιώματος τῆς δόξας τοῦ Κυρίου»[1], καὶ μὲ ὅλα αὐτὰ σᾶς ἔδειξα τὴ συγκατάβαση τοῦ Θεοῦ, καὶ παρ' ὅλη τὴ συγκατάβασή του αὐτὴ ἡ ἐμφάνισή του ἦταν ἀνυπόφορη γιὰ τὶς οὐράνιες δυνάμεις.

1. Ἰεζ. 1, 28

2. Οὐχ ἁπλῶς δὲ ταῦτα ἀνακεφαλαιοῦμαι, ἀλλ', ἐπειδὴ χρέος ὑμῖν ὀφείλω τῆς ὑποσχέσεως ἐκείνης, βούλομαι μαθεῖν μετὰ ἀκριβείας, τί μὲν κατέβαλον, τί δὲ ὑπολέλειπται. Οὕτω καὶ οἱ τὰ δανείσματα ὀφείλοντες ποιοῦσι, τὸ γραμματεῖον ἐς μέσον ἀγαγόντες, ἔνθα ὁ λόγος πᾶς ἐγγέγραπται, καὶ τοῖς δανεισταῖς τοῖς ἑαυτῶν ἐπιδείξαντες, τὰ λειπόμενα καταβάλλουσι. Καὶ ἐγὼ τοίνυν καθάπερ βιβλίον ἀναπτύξας τὴν μνήμην τῆς διανοίας τῆς ὑμετέρας, ὥσπερ δακτύλῳ τινὶ τῷ λόγῳ καταβληθέντα ἐπιδείξας, ἐπὶ τὰ λειπόμενα βαδιοῦμαι λοιπόν.

Τί οὖν ἦν τὸ ὑπολελειμμένον; Δεῖξαι, ὅτι οὔτε ἀρχαί, οὔτε ἐξουσίαι, οὔτε κυριότητες, οὔτε τις ἑτέρα κτιστὴ δύναμίς ἐστιν, ἣ ἔχει τοῦ Θεοῦ τὴν ἀκριβῆ κατάληψιν. Εἰσὶ γάρ, εἰσὶ καὶ ἕτεραι δυνάμεις, ὧν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ἴσμεν. Ἐννοήσατε τὴν ἀπόνοιαν τῶν αἱρετικῶν· τῶν δούλων οὐδὲ τὰ ὀνόματα ἴσμεν, καὶ τοῦ Δεσπότου αὐτὴν τὴν οὐσίαν περιεργάζονται. Εἰσὶ μὲν γὰρ ἄγγελοι, καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ θρόνοι, καὶ κυριότητες, καὶ ἀρχαί, καὶ ἐξουσίαι, ἀλλ' οὐχ οὗτοι μόνοι οἱ δῆμοι ἐν τοῖς οὐρανοῖς εἰσιν, ἀλλ' ἄπειρα ἔθνη, καὶ φῦλα ἀμύθητα, ἅπερ λόγος οὐδεὶς παραστῆσαι δύναται. Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι καὶ τούτων πλείους εἰσὶ δυνάμεις, ὧν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ἴσμεν; Ὁ ταῦτα εἰρηκὼς Παῦλος, καὶ τοῦτό φησιν οὑτωσὶ λέγων περὶ τοῦ Χριστοῦ· «Ἐκάθισεν αὐτὸν ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι». Ὁρᾶτε, ὅτι τινά ἐστιν ὀνόματα ἐκεῖ μέλλοντα γνώριμα γίνεσθαι, ἅπερ ἄδηλά ἐστι νῦν; Διὰ τοῦτο εἶπεν, «Οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ» ὀνομαζόμενα, «ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι».

Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ τῆς οὐσίας τὴν ἀκριβῆ κα-

1α. Ἐφ. 1, 21

2. Δὲν ἀνακεφαλαιώνω ὅλα αὐτὰ ἄσκοπα, ἀλλὰ τὸ κάνω ἐπειδὴ θέλω νὰ μάθω μὲ ἀκρίβεια τί ἐκπλήρωσα καὶ τί ὑπολείπεται ἀκόμη ἀπὸ τὴν ὑπόσχεση ἐκείνη ποὺ σᾶς ἔδωσα πρὶν ἀπὸ καιρό. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐνεργοῦν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ὀφείλουν δανεικά, παρουσιάζοντας δηλαδὴ τὸ γραμμάτιο, στὸ ὁποῖο ἀναγράφεται ὁλόκληρος ὁ λογαριασμός, καὶ ἀφοῦ τὸ δείξουν στοὺς δανειστές τους, πληρώνουν τὰ ὑπόλοιπα τῆς ὀφειλῆς. Καὶ ἐγὼ λοιπόν, ἀφοῦ ἄνοιξα τὴ μνήμη τοῦ νοῦ σας σὰν ἀκριβῶς κάποιο βιβλίο καὶ σᾶς ἔδειξα μὲ τὸ λόγο, σὰν μὲ δάχτυλο, τὸ ποσὸ ποὺ καταβλήθηκε, θὰ προχωρήσω στὴ συνέχεια στὰ ὑπόλοιπα.

Ποιὸ λοιπὸν ἦταν ἐκεῖνο ποὺ εἶχε ἀπομείνει; Ν' ἀποδείξω ὅτι οὔτε οἱ ἀρχές, οὔτε οἱ ἐξουσίες, οὔτε οἱ κυριότητες, οὔτε κάποια ἄλλη κτιστὴ δύναμη ὑπάρχει ποὺ νὰ ἔχει ἀκριβὴ γνώση τοῦ Θεοῦ. Διότι ὑπάρχουν, πραγματικὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλες δυνάμεις, τῶν ὁποίων δὲν γνωρίζομε οὔτε τὰ ὀνόματα. Προσέξτε ὅμως τὴν παραφροσύνη τῶν αἱρετικῶν· οὔτε κἂν τῶν δούλων τὰ ὀνόματα γνωρίζομε, καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ αὐτοὶ περιεργάζονται τὴν ἴδια τὴν οὐσία τοῦ Κυρίου. Διότι ὑπάρχουν οἱ ἄγγελοι, οἱ ἀρχάγγελοι, οἱ θρόνοι, οἱ κυριότητες, οἱ ἀρχὲς καὶ ἐξουσίες, ὅμως δὲν εἶναι μόνο αὐτὰ τὰ τάγματα στοὺς οὐρανούς, ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ ἄπειρες ἄλλες τάξεις καὶ ἀπερίγραπτες ὁμάδες, ποὺ δὲν μπορεῖ ὁ ἀνθρώπινος λόγος νὰ παραστήσει. Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερὸ ὅτι ὑπάρχουν περισσότερες καὶ ἀπ' αὐτὲς δυνάμεις, τῶν ὁποίων οὔτε κἂν τὰ ὀνόματα γνωρίζομε; Ὁ Παῦλος ποὺ μᾶς ἔχει πεῖ αὐτά, μᾶς βεβαιώνει καὶ αὐτό, λέγοντας τὰ ἑξῆς γιὰ τὸ Χριστό: «Κάθισε αὐτὸν πιὸ πάνω ἀπὸ κάθε ἀρχὴ καὶ ἐξουσία καὶ δύναμη καὶ κάθε ὀνομαζόμενο ὄνομα, ὄχι μόνο στὸν αἰώνα αὐτό, ἀλλὰ καὶ στὸν μέλλοντα»[1α]. Βλέπετε ὅτι ὑπάρχουν μερικὰ ὀνόματα ποὺ πρόκειται νὰ γίνουν γνωστὰ στὸ μέλλον, ἐνῶ τώρα δὲν εἶναι φανερά; Γι' αὐτὸ εἶπε ὀνομαζόμενα «Ὄχι μόνο στὸν αἰώνα αὐτό, ἀλλὰ καὶ στὸν μέλλοντα».

Καὶ τί τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ ἂν δὲν ἔχουν ἀκριβὴ γνώ-

τάληψιν οὐκ ἔχουσι; Τοῦτο γὰρ οὐδὲν μέγα ἀποδεῖξαι. Τῶν γὰρ οἰκονομιῶν αὐτοῦ πολλὰς οὐκ ἴσασιν αἱ ἄνω δυνάμεις αὗται, αἱ ἀρχαί, καὶ ἐξουσίαι, καὶ κυριότητες. Καὶ τοῦτο πάλιν ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀποστολικῶν ἀποδείξομεν ῥημάτων, ὅτι οἰκονομίας αὐτοῦ τινας μεθ' ἡμῶν ἔμαθον, καὶ πρὸ ἡμῶν οὐκ ᾔδεσαν· οὐ μόνον δὲ μεθ' ἡμῶν ἔμαθον, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμῶν. «Ἑτέραις γὰρ γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη», φησίν, «ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις, εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα, καὶ σύσσωμα, καὶ συμμέτοχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ (αἱ δὲ ἐπαγγελίαι τοῖς Ἰουδαίοις ἦσαν δεδομέναι) διὰ τοῦ εὐαγγελίου, οὗ ἐγενόμην ἐγὼ Παῦλος διάκονος.

Καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον, ὅτι νῦν ἔμαθον αἱ ἄνω δυνάμεις; Τὰ γὰρ εἰρημένα περὶ ἀνθρώπων εἴρηται. Ἄκουσον οὖν. «Ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἀνθρώπων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, εὐαγγελίσασθαι ἐν τοῖς ἔθνεσι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ». Τί ἐστιν «ἀνεξιχνίαστον»; Μὴ δυνάμενον ζητηθῆναι. Οὐ μόνον δὲ μὴ δυνάμενον εὑρεθῆναι, ἀλλ' οὐδὲ ἀνιχνευθῆναι. Ἀκουέτωσαν πάλιν πῶς πυκνὰ καὶ ἐπάλληλα δίδωσιν αὐτοῖς τὰ βέλη. Εἰ γὰρ ὁ πλοῦτος ἀνεξιχνίαστος, πῶς ὁ δωρησάμενος τὸν πλοῦτον οὐκ ἀνεξιχνίαστος; «Καὶ φωτίσαι πάντας τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἐν τῷ Θεῷ, ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ ταῖς ἐξουσίαις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ». Ἤκουσας πῶς νῦν, οὐχὶ πρὸ τούτου, ἔγνωσαν αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι ταῦτα; Ἃ γὰρ βασιλεὺς βουλεύεται, ὁ ὑπασπιστὴς οὐκ ἐπίσταται. «Ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ».

---

2. Ἐφ. 3, 5
3. Ἐφ. 3, 8
4. Ἐφ. 3, 9

ση τῆς θείας οὐσίας. Διότι αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου δύσκολο ν' ἀποδειχθεῖ. Καθόσον πολλὲς ἀπὸ τὶς οἰκονομίες τοῦ Θεοῦ τὶς ἀγνοοῦν καὶ αὐτὲς οἱ οὐράνιες δυνάμεις, οἱ ἀρχὲς δηλαδή, οἱ ἐξουσίες καὶ οἱ κυριότητες. Καὶ αὐτὸ πάλι θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἀποστολικὰ λόγια, ὅτι δηλαδὴ καὶ αὐτὲς μερικὲς οἰκονομίες τοῦ Θεοῦ τὶς ἔμαθαν μαζὶ μὲ ἐμᾶς, ἐνῶ προηγουμένως δὲν τὶς γνώριζαν· καὶ ὄχι μόνο τὶς ἔμαθαν μαζὶ μὲ ἐμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ μεσολαβήσαμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι. «Σὲ ἄλλες γενεές», λέγει, «δὲν φανερώθηκε, ὅπως φανερώθηκε τώρα στοὺς ἁγίους Ἀποστόλους του καὶ τοὺς προφῆτες, ὅτι δηλαδὴ οἱ ἐθνικοὶ εἶναι κληρονόμοι μαζὶ μὲ σᾶς, ἐνσωματωμένοι καὶ συμμέτοχοι στὴν ὑπόσχεση αὐτοῦ (οἱ ὑποσχέσεις αὐτοῦ εἶχαν δοθεῖ στοὺς Ἰουδαίους), μέσω τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ ὁποίου ὑπηρέτης ἔγινα ἐγὼ ὁ Παῦλος»[2].

Καὶ ἀπὸ ποῦ γίνεται αὐτὸ φανερό, ὅτι δηλαδὴ τώρα τὸ ἔμαθαν αὐτὸ οἱ οὐράνιες δυνάμεις; Διότι τὰ ὅσα λέχθηκαν, ἔχουν λεχθεῖ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἄκουσε λοιπόν· «Σ' ἐμένα τὸν πιὸ ἀσήμαντο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους δόθηκε ἡ χάρη αὐτή, γιὰ νὰ κηρύξω τὸ εὐαγγέλιο στὰ ἔθνη, σχετικὰ μὲ τὸν ἀνεξιχνίαστο πλοῦτο τοῦ Χριστοῦ»[3]. Τί σημαίνει «ἀνεξιχνίαστο»; Ἐκεῖνο ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἐρευνηθεῖ. Ὄχι μόνο δὲν μπορεῖ νὰ ἐρευνηθεῖ, ἀλλ' οὔτε καὶ ν' ἀνιχνευθεῖ. Ἂς ἀκούσουν πάλι οἱ αἱρετικοὶ πῶς ρίχνει ἐναντίον τους πυκνὰ καὶ ἀλλεπάλληλα τὰ βέλη. Διότι, ἐὰν ὁ πλοῦτος εἶναι ἀνεξερεύνητος, πῶς τότε δὲν εἶναι ἀνεξερεύνητος ἐκεῖνος ποὺ δώρησε τὸν πλοῦτο; «Καὶ νὰ φωτίσει ὅλους, ὥστε νὰ μάθουν ποιὰ εἶναι ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου ποὺ ἦταν κρυμμένο μέσα στὸ Θεό, γιὰ νὰ γίνει γνωστὴ τώρα στὶς ἀρχὲς καὶ τὶς ἐξουσίες μέσω τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλη σοφία τοῦ Θεοῦ»[4]. Ἄκουσες πῶς τώρα, καὶ ὄχι προηγουμένως, γνώρισαν οἱ δυνάμεις ἐκεῖνες τὸ μυστήριο αὐτό; Διότι ἐκεῖνα ποὺ ἀποφασίζει ὁ βασιλιάς, δὲν τὰ γνωρίζει ὁ ὑπασπιστής. «Γιὰ νὰ γίνει τώρα γνωστὴ στὶς ἀρχὲς καὶ τὶς ἐξουσίες μέσω τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλη σοφία τοῦ Θεοῦ».

Ὅρα ὅση τιμὴ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἐγένετο φύλον, ὅτι περὶ ἐκείνων τῶν ἐπουρανίων λέγει; Καὶ γὰρ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, καὶ τοὺς δαίμονας οἶδε καλεῖν λέγων· «Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα, καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου». Ἆρα οὖν μὴ καὶ ἐνταῦθα τοῦτο λέγει ὅτι ο δαίμονες τότε ἔγνωσαν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ περὶ ἐκείνων τῶν ἄνω δυνάμεων· εἰπὼν γὰρ «τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας», ἐπήγαγεν, «Ἐν τοῖς ἐπουρανίοις». Ἐκεῖναι μὲν γὰρ αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι ἐπουράνιοι, αὗται δὲ αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι ὑπὸ τὸν οὐρανόν· διὰ τοῦτο καὶ κοσμοκράτορας αὐτοὺς καλεῖ, δεικνὺς ὅτι ἄβατος αὐτοῖς ἐστιν ὁ οὐρανός, καὶ τὴν τυραννίδα πᾶσαν ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ ἐπιδείκνυνται μόνον.

Εἶδες πῶς μεθ' ἡμῶν καὶ δι' ἡμῶν ἔγνωσαν ταῦτα; Ἀλλ' ἐπὶ τὴν τοῦ χρέους λοιπὸν καταβολὴν τὸν λόγον ἀγάγωμεν, δεικνύντες ὅτι οὐκ ἴσασιν αὐτοῦ τὴν οὐσίαν οὔτε ἀρχαί, οὔτε ἐξουσίαι. Τίς οὖν ταῦτά φησιν; Οὐκ ἔτι Παῦλος, οὐκέτι Ἠσαΐας, οὐκέτι Ἰεζεκιήλ, ἀλλ' ἕτερον σκεῦος ἅγιον, αὐτὸς ὁ τῆς βροντῆς υἱός, ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Χριστοῦ Ἰωάννης, ὁ ἐπὶ τὸ στῆθος ἀνακλιθεὶς τὸ δεσποτικόν, καὶ τὰς θείας πηγὰς ἐκεῖθεν ἀρυσάμενος. Τί οὖν αὐτός φησι; «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε». Ὄντως βροντῆς υἱός· σάλπιγγος γὰρ λαμπροτέραν ἀφῆκε φωνὴν ἱκανὴν καταισχῦναι πάντας τοὺς φιλονεικοῦντας.

Ἀλλ' ἴδωμεν καὶ τὸ ἀντικροῦον. Τί λέγεις, εἰπέ μοι, Ἰωάννη; «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε»; Τί οὖν ποιήσομεν τοῖς προφήταις λέγουσιν, ὅτι εἶδον τὸν Θεόν; Ὁ μὲν γὰρ Ἠσαΐας φησίν, «Εἶδον τὸν Κύ-

---

5. Ἐφ. 6, 12
6. Ἰω. 1, 18
7. Στὸ τμῆμα αὐτὸ τοῦ λόγου ἐξετάζονται θεοφάνειες στοὺς προφῆτες, ποὺ ἔγιναν μὲ ὁμοιώματα προσιτὰ στὶς αἰσθήσεις καὶ τὴ νοητικὴ ἱκανότητα αὐτῶν, καθόσον ἡ πραγματικὴ ἐμφάνιση τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο εἶναι ἀδύνατη.

Πρόσεχε πόση τιμὴ δόθηκε στὴν ἀνθρώπινη φύση, ὅτι δηλαδὴ οἱ οὐράνιες δυνάμεις γνώρισαν τὰ ἀπόρρητα τοῦ βασιλιᾶ καὶ μαζὶ μ' ἐμᾶς καὶ ἀφοῦ μεσολαβήσαμε ἐμεῖς. Ἀλλ' ἀπὸ ποῦ γίνεται φανερό, ὅτι ὁ Παῦλος ὁμιλεῖ γιὰ ἐκεῖνες τὶς ἐπουράνιες δυνάμεις; Καθόσον πολλὲς φορὲς συνηθίζει νὰ ὀνομάζει ἀρχὲς καὶ ἐξουσίες καὶ τοὺς δαίμονες, λέγοντας· «Δὲν εἶναι ἡ πάλη μας πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὶς ἀρχές, πρὸς τὶς ἐξουσίες, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τοῦ αἰώνα αὐτοῦ»[5]. Μήπως λοιπὸν ἐννοεῖ καὶ ἐδῶ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ οἱ δαίμονες τότε τὸν γνώρισαν; Καθόλου, ἀλλὰ τὸ λέγει γιὰ ἐκεῖνες τὶς οὐράνιες δυνάμεις· διότι, ἀφοῦ εἶπε «τὶς ἀρχὲς καὶ τὶς ἐξουσίες», πρόσθεσε, «τὶς ἐπουράνιες». Διότι ἐκεῖνες οἱ ἀρχὲς καὶ ἐξουσίες εἶναι ἐπουράνιες, ἐνῶ αὐτὲς εἶναι ἀρχὲς καὶ ἐξουσίες κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανό· γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάζει αὐτοὺς κοσμοκράτορες, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὁ οὐρανὸς εἶναι ἀδιάβατος γι' αὐτούς, καὶ ὅτι ὅλη τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τους τὴν ἀσκοῦν μόνο στὸν κόσμο αὐτό.

Εἶδες πῶς γνώρισαν ὅλα αὐτὰ μὲ ἐμᾶς καὶ μὲ μεσολάβηση δική μας; Ἀλλ' ἂς μεταφέρω τὸ λόγο στὴ συνέχεια στὴν καταβολὴ τοῦ χρέους, δείχνοντας ὅτι τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ δὲν τὴν γνωρίζουν οὔτε οἱ ἀρχές, οὔτε οἱ ἐξουσίες. Ποιὸς λοιπὸν τὰ λέγει αὐτά; Ὄχι βέβαια ὁ Παῦλος, οὔτε ὁ Ἠσαΐας, οὔτε ὁ Ἰεζεκιήλ, ἀλλ' ἄλλο ἅγιο σκεῦος, ὁ ἴδιος ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς, ὁ ἀγαπητὸς μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ ὁ Ἰωάννης, ποὺ ἔπεσε στὸ στῆθος τοῦ Κυρίου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἄντλησε τὸ θεῖο νερό. Τί λοιπὸν λέγει αὐτός; «Τὸ Θεὸ κανένας δὲν τὸν ἔχει δεῖ ποτέ»[6]. Πραγματικὰ εἶναι υἱὸς τῆς βροντῆς· διότι ἄφησε φωνὴ λαμπρότερη ἀπὸ σάλπιγγα, ποὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ καταντροπιάσει ὅλους ἐκείνους ποὺ προβάλλουν ἀντιρρήσεις.

Ἀλλ' ἂς δοῦμε καὶ τὶς ἀντιρρήσεις. Τί λές, Ἰωάννη, πές μου; «Τὸ Θεὸ δὲν τὸν εἶδε ποτὲ κανένας»; Τί θὰ ποῦμε λοιπὸν γιὰ τοὺς προφῆτες[7] ποὺ λένε, ὅτι εἶδαν τὸ Θεό; Διότι, ὁ μὲν Ἠσαΐας λέγει. «Εἶδα τὸν Κύριο νὰ

ριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου», ὁ δὲ Δανιὴλ Πάλιν, «Εἶδον ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκάθητο». Καὶ ὁ Μιχαίας, «Εἶδον τὸν Κύριον τὸν Θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ καθήμενον ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ». Καὶ ἕτερος προφήτης πάλιν, «Εἶδον τὸν Κύριον ἑστῶτα ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ εἰπέ μοι· πάταξον ἐπὶ τὸ ἱλαστήριον». Καὶ πολλὰς τοιαύτας ἐστὶ συνάγειν μαρτυρίας. Πῶς οὖν ὁ Ἰωάννης φησίν, «Τὸν Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε»; Ἵνα μάθῃς ὅτι τὴν ἀκριβῆ αὐτοῦ κατάληψιν καὶ τὴν τετρανωμένην γνῶσιν λέγει. Ὅτι γὰρ πάντα ἐκεῖνα συγκατάβασις ἦν, καὶ ἀκραιφνῆ τὴν οὐσίαν οὐδεὶς εἶδεν ἐκείνων, δῆλον ἐκ τοῦ διαφόρως ἕκαστον ὁρᾶν. Ὁ γὰρ Θεὸς ἁπλοῦς, καὶ ἀσύνθετος, καὶ ἀσχημάτιστος· οὗτοι δὲ ἅπαντες σχήματα ἔβλεπον διάφορα.

Τοῦτο γοῦν αὐτὸ δι' ἑτέρου προφήτου ἐμφαίνων πάλιν, καὶ πείθων αὐτοὺς ὡς οὐκ ἀκριβῆ τὴν οὐσίαν εἶδον ἔλεγεν· «Ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην». Οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἔδειξα τὴν ἐμήν, ἀλλὰ συγκατέβην, φησί, πρὸς τὴν τῶν ὁρώντων ἀσθένειαν. Ὁ μέν τοι Ἰωάννης οὐ περὶ τῶν ἀνθρώπων φησίν, ὅτι τὸν «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε»· τοῦτο γὰρ δῆλον ἀπό τε τῶν εἰρημένων τούτων, τῆς προφητικῆς ῥήσεως λέγω ταύτης τῆς λεγούσης, «Ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην», καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν Μωϋσέα γενομένης ἀποφάσεως. Ἐκείνου γὰρ ἐπιθυμοῦντος αὐτὸν ἰδεῖν ὀφθαλμοφανῶς, φησὶν ὁ Θεός, «Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται». Ὥστε τοῦτο δῆλον ἦν ἡμῖν καὶ ὡμολογημένον. Οὐ τοίνυν περὶ τῆς ἡμετέρας φύσεώς φησι μόνης τοῦτο, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἄνω δυνάμεων τό, «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρα-

8. Ἡσ. 6, 1
9. Δαν. 7, 9
10. Γ΄ Βασ. 22, 19
11. Ἀμώς 9, 1
12. Ὠσηὲ 12, 11
13. Ἐξ. 23, 20

κάθεται ἐπάνω σὲ θρόνο ὑψηλὸ καὶ μεγαλοπρεπή»[8], ὁ δὲ Δανιὴλ πάλι λέγει. «Ἔβλεπα μέχρι ποὺ οἱ θρόνοι τοποθετήθηκαν καὶ κάθισε ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν»[9]. Καὶ ὁ Μιχαίας λέγει, «Εἶδα τὸν Κύριο, τὸ Θεὸ τοῦ Ἰσραήλ, νὰ κάθεται ἐπάνω στὸ θρόνο του»[10]. Καὶ ἄλλος προφήτης πάλι λέγει, «Εἶδα τὸν Κύριο νὰ στέκεται δίπλα στὸ θυσιαστήριο καὶ μοῦ εἶπε· Χτύπησε τὸ θυσιαστήριο»[11]. Καὶ μποροῦμε νὰ συγκεντρώσομε πολλὲς ἄλλες παρόμοιες μαρτυρίες. Πῶς λοιπὸν ὁ Ἰωάννης λέγει, ὅτι «Τὸ Θεὸ κανένας δὲν τὸν εἶδε ποτέ»; Γιὰ νὰ μάθεις ὅτι μ' αὐτὸ ποὺ λέγει ἐννοεῖ τὴν ἀκριβὴ κατανόηση καὶ τὴν τέλεια καὶ ὁλοκάθαρη γνώση αὐτοῦ. Διότι, τὸ ὅτι ὅλα ἐκεῖνα ἦταν συγκατάβαση, καὶ ὅτι κανένας ἀπὸ ἐκείνους δὲν εἶδε ὁλοκάθαρα τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ καθένας εἶδε αὐτὸν κατὰ τρόπο διαφορετικό. Καθόσον ὁ Θεὸς εἶναι ἁπλός, ἀσύνθετος καὶ χωρὶς μορφή, ἐνῶ ὅλοι αὐτοὶ ἔβλεπαν διαφορετικὲς μορφές.

Αὐτὸ ἀκριβῶς γιὰ ν' ἀποδείξει ὁ Θεὸς καὶ πάλι καὶ γιὰ νὰ πείσει ὅτι οἱ προφῆτες δὲν εἶδαν ὁλοκάθαρη τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἔλεγε μὲ ἄλλο προφήτη· «Ἐγὼ ἔδειξα σ' αὐτοὺς πολυάριθμα ὁράματα καὶ σὰν μὲ τὰ χέρια τους παρουσιάσθηκα στὸ λαό»[12]. Δὲν ἔδειξα, λέγει, τὴν ἴδια τὴν οὐσία μου, ἀλλὰ παρουσιάσθηκα σ' αὐτοὺς κατὰ συγκατάβαση ἀνάλογα μὲ τὴν ἀσθένεια ἐκείνων ποὺ μὲ ἔβλεπαν. Ὁ Ἰωάννης λοιπὸν δὲν λέγει μόνο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ὅτι «τὸ Θεὸ κανένας δὲν τὸν εἶδε ποτέ»· διότι αὐτὸ γίνεται φανερὸ καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθεῖ ἤδη, ἐννοῶ αὐτὰ τὰ προφητικὰ λόγια ποὺ λένε, «Ἐγὼ ἔδειξα σ' αὐτοὺς πολυάριθμα ὁράματα καὶ σὰν μὲ τὰ χέρια τους παρουσιάσθηκα στὸ λαό», καθὼς καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δήλωσε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς στὸν Μωυσῆ. Ὅταν δηλαδὴ ἐκεῖνος ἐπιθύμησε νὰ δεῖ τὸ Θεὸ μὲ τὰ μάτια του, τοῦ εἶπε ὁ Θεός· «Κανένας δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖ τὸ πρόσωπό μου καὶ νὰ ζήσει»[13]. Ἑπομένως αὐτὸ ἦταν φανερὸ σὲ μᾶς καὶ ἐπιβεβαιωμένο. Ἄρα λοιπὸν τό, «Τὸ Θεὸ κανένας δὲν τὸν εἶδε ποτέ», δὲν τὸ λέγει μόνο γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση,

κε πώποτε», διὰ τοῦτο καὶ τὸν Μονογενῆ διδάσκαλον εἰσάγει τοῦ δόγματος. Ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ, 'Πόθεν τοῦτο δῆλον;' ἐπήγαγεν· «Ὁ Μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός, αὐτὸς ἐξηγήσατο», ἀξιόπιστον εἰσάγων τοῦ δόγματος μάρτυρα καὶ διδάσκαλον.

Καίτοι εἰ καὶ τὸ Μωϋσέως ἡμῖν παραδηλῶσαι ἐβούλετο, περιττὸν ἦν εἰπεῖν, ὅτι «ὁ Μονογενὴς ἐξηγήσατο»· ἀλλὰ καὶ πρὶν ἢ τὸν Ἰωάννην ταῦτα εἰπεῖν, ὡς παρὰ τοῦ μονογενοῦς ἀκηκοότα, δῆλον ἡμῖν ὁ προφήτης πεποίηκεν ὡς ἀκηκοὼς παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ πλέον τῶν τότε εἰρημένων ἔμελλεν ἡμῖν ἐκκαλύπτειν, ὅτι οὔτε αἱ ἄνω δυνάμεις αὐτὸν ὁρῶσι, διὰ τοῦτο εἰσάγει τὸν μονογενῆ διδάσκαλον. «Ὅρασιν» δὲ ἐνταῦθα τὴν γνῶσιν εἶναι νόμιζε. Οὐ γὰρ δὴ κόραι καὶ ὄμματα καὶ βλεφαρίδες περὶ τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις, ἀλλ' ὅπερ ἐφ' ἡμῶν ἐστιν ὅρασις, τοῦτο ἐπ' ἐκείνων γνῶσις.

Ὥστε ὅταν ἀκούσῃς ὅτι «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε», ἐκεῖνο νόμιζε ἀκούειν, ὅτι 'τὸν Θεὸν οὐδεὶς ἔγνω οὐσιωδῶς μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης'. Καὶ περὶ τῶν Σεραφὶμ δὲ ὅταν ἀκούσῃς ὅτι ἀπέστρεψαν τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τὴν ὄψιν ἐτείχισαν, καὶ τὰ Χερουβὶμ δέ, ὅτι τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ἐποίησαν, μὴ ὀφθαλμούς, μηδὲ κόρας εἶναι νόμιζε, σωμάτων γὰρ οὗτος ὁ σχηματισμός, ἀλλὰ διὰ τούτων τὴν γνῶσιν αὐτὸν αἰνίττεσθαι πίστευε τὸν προφήτην. Ὅταν οὖν λέγῃ ὁ προφήτης ὅτι συγκαταβαίνοντα τὸν Θεὸν ἰδεῖν οὐκ ἤνεγκαν, οὐδὲν ἄλλο λέγει, ἀλλ' ἢ ὅτι τὴν γνῶσιν αὐτοῦ τετρανωμένην καὶ ἀκριβῆ τῆς καταλήψεως ἐνεγκεῖν οὐ δύνανται, οὐδὲ τολμῶσιν ἀτενὲς ἰδεῖν πρὸς τὴν ἀκραιφνῆ καὶ ἀκέραιον οὐσίαν, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς

------

14. Ἰω. 1, 18

ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς οὐράνιες δυνάμεις, καὶ γι' αὐτὸ παρουσιάζει σὰν δάσκαλο τῆς ἀλήθειας αὐτῆς τὸν Μονογενὴ Υἱό. Γιὰ νὰ μὴ λέγει δηλαδὴ κάποιος, 'Ἀπὸ ποῦ γίνεται αὐτὸ φανερό;' πρόσθεσε· «Ὁ Μονογενὴς Υἱός, ποὺ βρίσκεται στὸν κόλπο τοῦ Πατέρα, αὐτὸς τὸ ἐξήγησε»[14], παρουσιάζοντας ἔτσι ἀξιόπιστο μάρτυρα καὶ δάσκαλο τῆς ἀλήθειας αὐτῆς.

Ἂν καὶ βέβαια, ἂν ὁ Ἰωάννης ἤθελε νὰ μᾶς δηλώσει ἐκεῖνο ποὺ λέχθηκε στὸν Μωυσῆ, θὰ ἦταν περιττὸ νὰ πεῖ ὅτι «αὐτὸ τὸ φανέρωσε ὁ Μονογενής»· διότι προτοῦ νὰ πεῖ ὁ Ἰωάννης αὐτά, ὅτι δηλαδὴ τὸ ἄκουσε ἀπὸ τὸν Μονογενή, μᾶς τὸ εἶχε φανερώσει ὁ Μωυσῆς, ποὺ τὸ εἶχε ἀκούσει ἀπὸ τὸ Θεό. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης ἐπρόκειτο νὰ μᾶς φανερώσει κάτι περισσότερο ἀπὸ τὰ ὅσα εἶχαν λεχθεῖ μέχρι τότε, ὅτι δηλαδὴ οὔτε οἱ οὐράνιες δυνάμεις βλέπουν αὐτόν, γι' αὐτὸ παρουσιάζει τὸν Μονογενὴ δάσκαλο τῆς ἀλήθειας αὐτῆς. Μὲ τὴ λέξη δὲ «ὅραση» πρέπει νὰ ἐννοεῖς ἐδῶ τὴ γνώση. Καθόσον οἱ οὐράνιες δυνάμεις δὲν ἔχουν κόρες καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ βλεφαρίδες, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ γιὰ μᾶς εἶναι ὅραση, αὐτὸ γιὰ ἐκεῖνες εἶναι γνώση.

Ἑπομένως, ὅταν ἀκοῦς ὅτι «τὸ Θεὸ κανένας δὲν τὸν εἶδε ποτέ», νὰ θεωρεῖς ὅτι ἀκοῦς αὐτό, ὅτι δηλαδὴ 'τὸ Θεὸ κανένας ποτὲ δὲν τὸν γνώρισε ὡς πρὸς τὴν οὐσία του μὲ ἀκρίβεια'. Καὶ ὅταν ἐπίσης ἀκοῦς γιὰ τὰ Σεραφὶμ ὅτι κάλυπταν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τείχισαν τὴν ὄψη τους, καθὼς καὶ γιὰ τὰ Χερουβίμ, ὅτι ἔκαναν καὶ αὐτὰ τὸ ἴδιο πάλι, νὰ μὴ νομίζεις ὅτι πρόκειται γιὰ ὀφθαλμοὺς καὶ κόρες, διότι αὐτὰ τὰ σχήματα ταιριάζουν στὰ σωματικὰ ὄντα, ἀλλὰ πίστευε ὅτι ὁ προφήτης μὲ αὐτὰ ὑπονοεῖ τὴ γνώση αὐτοῦ. Ὅταν λοιπὸν ὁ προφήτης λέγει, ὅτι δὲν ἄντεχαν νὰ βλέπουν τὸ Θεὸ καὶ παρ' ὅλη τὴ συγκατάβασή του ἀκόμη, τίποτε ἄλλο δὲν ἐννοεῖ, παρὰ μόνο ὅτι δὲν μποροῦν νὰ διεισδύσουν στὴν ὁλοκάθαρη καὶ πλήρη κατανόηση καὶ γνώση αὐτοῦ, οὔτε καὶ τολμοῦν νὰ κοιτάξουν πρὸς τὴν ὁλοκάθαρη καὶ ἀκέραια οὐσία του, ἀλλ' ἀκόμη οὔτε καὶ

αὐτὴν τὴν συγκατάβασιν. Τὸ δὲ ἀτενὲς ἰδεῖν τὸ γνῶναι ἐστί.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς εἰδὼς ὡς οὐκ ἔστιν ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ τὰ τοιαῦτα εἰδέναι, καὶ ὅτι οὐδὲ ταῖς ἄνω δυνάμεσι καταληπτός ἐστιν ὁ Θεός, αὐτὸν τὸν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καθήμενον, καὶ ταῦτα ἀκριβῶς ἐπιστάμενον παράγει τοῦ δόγματος ἡμῖν τούτου διδάσκαλον· καὶ οὐδὲ ἁπλῶς εἶπεν, ὁ Υἱός, καίτοι καὶ εἰ τοῦτο εἰρήκει, ἱκανὸν ἦν ἐπιστομίσαι τὰ τῶν ἀναισχύντων στόματα. Ὥσπερ γὰρ πολλοὶ χριστοὶ λεγόμενοι, ὁ δὲ ἀληθὴς Χριστὸς εἷς, καὶ πολλοὶ κύριοι λεγόμενοι, ὁ δὲ Κύριος εἷς, καὶ πολλοὶ θεοὶ λεγόμενοι, ὁ δὲ Θεὸς εἷς, οὕτω καὶ πολλοὶ υἱοὶ λεγόμενοι, ὁ δὲ Υἱὸς εἷς, καὶ ἡ τοῦ ἄρθρου προσθήκη ἱκανὴ τὸ ἐξαίρετον δεῖξαι τοῦ Μονογενοῦς), ἀλλ' ὅμως οὐκ ἠρκέσθη τούτῳ, ἀλλ', εἰπών, «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε», ἐπήγαγεν, «Ὁ Μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός, αὐτὸς ἐξηγήσατο». Πρότερον εἶπε Μονογενής, καὶ τότε υἱός· ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ διὰ τὴν πρὸς τὸ ὄνομα κοινωνίαν ὑποτέμνονται αὐτοῦ τὴν δόξαν, ἕνα τῶν πολλῶν εἶναι νομίζοντες αὐτόν, τὸ γὰρ υἱὸς τοῦτο κοινόν ἐστιν ὄνομα πάντων, ὅπερ ἐστὶν ἐξαίρετον αὐτοῦ, καὶ ἴδιον, καὶ οὐδενὶ τῶν ἄλλων προσὸν τέθεικε πρότερον, «ὁ μονογενής», ἵνα ἀπὸ τούτου πιστεύσῃς, ὅτι καὶ τὸ κοινὸν τοῦτο οὐκ ἔστι κοινόν, ἀλλ' ἴδιον αὐτοῦ καὶ κύριόν ἐστι, καὶ οὐδενὶ τῶν ἄλλων οὕτως ὡς ἐκείνῳ προσόν.

3. Καὶ ἵνα σαφέστερον ὃ λέγω γένηται, πλατύτερον αὐτὸ πάλιν ἐρῶ. Τὸ υἱὸς ὄνομα πρόσεστι καὶ ἀνθρώποις, πρόσεστι καὶ τῷ Χριστῷ, ἀλλ' ἡμῖν καταχρηστικῶς, ἐκείνῳ δὲ κυρίως. Τὸ δὲ μονογενὴς αὐτοῦ μόνον ἐστί, καὶ οὐδενὶ τῶν ἄλλων οὐδὲ καταχρη-

---

15. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα βαθμιαία μεταβαίνει ὁ Χρυσόστομος ἀπὸ τὸ ἀκατάληπτο τοῦ Θεοῦ στὸ θέμα τῆς θεότητας τοῦ Υἱοῦ ποὺ μὲ λεπτομέρεια ἐξετάζεται στὴν ἕκτη ὁμιλία τῆς σειρᾶς αὐτῆς.

στὴν περίπτωση τῆς κατὰ συγκατάβαση ἐμφανίσεώς του. Ἡ ἐνατένιση ἐδῶ ἔχει τὴ σημασία τῆς γνώσεως.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστής, γνωρίζοντας ὅτι ἡ γνώση αὐτὴ δὲν εἶναι δυνατὴ οὔτε ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι καταληπτὸς οὔτε καὶ ἀπὸ τὶς οὐράνιες δυνάμεις, παρουσιάζει σὰν δάσκαλο τῆς ἀλήθειας αὐτῆς ἐκεῖνον ποὺ κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα καὶ γνωρίζει αὐτὰ μὲ ἀκρίβεια. Καὶ δὲν εἶπε ἁπλῶς, 'ὁ Υἱός', ἂν καὶ βέβαια καὶ μόνο αὐτὸ ἂν ἔλεγε, ἦταν ἱκανὸ νὰ κλείσει τὰ στόματα τῶν ἀδιάντροπων (Διότι, ὅπως ἀκριβῶς λέγονται πολλοὶ χριστοί, ὅμως ἕνας εἶναι ὁ ἀληθινὸς Χριστός, καὶ πολλοὶ λέγονται κύριοι, ἀλλ' ἕνας εἶναι ὁ Κύριος, καὶ πάλι πολλοὶ λέγονται θεοί, ὅμως ἕνας εἶναι ὁ Θεός, ἔτσι καὶ πολλοὶ λέγονται υἱοί, ὅμως ἕνας εἶναι ὁ Υἱός, καὶ ἡ προσθήκη τοῦ ἄρθρου εἶναι ἱκανὴ νὰ δείξει τὸ ἐξαίρετο τοῦ Μονογενοῦς), ἀλλ' ὅμως δὲν ἀρκέσθηκε σ' αὐτό, ἀλλ' ἀφοῦ εἶπε, «Τὸ Θεὸ κανένας δὲν τὸν εἶδε ποτέ», πρόσθεσε, «Ο Μονογενὴς Υἱός, ποὺ βρίσκεται στὸν κόλπο τοῦ Πατέρα, ἐκεῖνος τὸν φανέρωσε». Πρῶτα εἶπε Μονογενής, καὶ μετὰ Υἱός. Διότι, ἐπειδὴ πολλοί, λόγω τοῦ ὅτι φέρει τὸ ἴδιο ὄνομα «υἱός», ὑποβιβάζουν τὴ δόξα αὐτοῦ, θεωρώντας αὐτὸν σὰν ἕνα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς υἱούς, καθόσον τὸ υἱὸς εἶναι κοινὸ ὄνομα ὅλων, ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ εἶναι τὸ ἐξαίρετο αὐτοῦ καὶ τὸ ἐντελῶς ξεχωριστὸ γνώρισμά του, ποὺ δὲν ἀποτελεῖ προσὸν κανενὸς ἄλλου ὄντος, αὐτὸ ἔθεσε πρῶτο, δηλαδὴ «ὁ Μονογενής», γιὰ νὰ πιστέψεις ἀπ' αὐτό, ὅτι καὶ τὸ κοινὸ αὐτὸ ὄνομα δὲν εἶναι κοινό, ἀλλ' εἶναι ἐντελῶς ἰδιαίτερο καὶ κύριο γνώρισμα αὐτοῦ, καὶ εἶναι προσὸν ποὺ δὲν ἀνήκει σὲ κανέναν ἄλλο τόσο πολύ, ὅσο σ' ἐκεῖνον.

3. Καὶ γιὰ νὰ γίνει σαφέστερο αὐτὸ ποὺ λέγω, θὰ τὸ ἀναπτύξω πλατύτερα καὶ πάλι[15]. Τὸ ὄνομα υἱὸς ἀνήκει καὶ στοὺς ἀνθρώπους, ἀνήκει δὲ καὶ στὸ Χριστό, σὲ μᾶς βέβαια καταχρηστικά, ἐνῶ σὲ ἐκεῖνον κυριολεκτικά. Τὸ Μονογενὴς ὅμως εἶναι μόνο δικό του ὄνομα καὶ δὲν ἀνήκει

στικῶς πρόσεστιν. Ἵνα οὖν ἀπὸ τῆς προσηγορίας τῆς οὐδενὶ προσούσης, ἀλλ' ἢ αὐτῷ μόνῳ, καὶ τὴν ἄλλην τὴν τοῖς πολλοῖς προσοῦσαν αὐτοῦ κυρίαν εἶναι νομίσῃς, διὰ τοῦτο πρότερον εἶπεν «ὁ Μονογενής», καὶ τότε 'Υἱός'. Εἰ δὲ οὐκ ἀρκεῖ σοι οὐδὲ ταῦτα, φησί, λέγω καὶ ἕτερον τρίτον, παχὺ μὲν καὶ ἀνθρώπινον, ἱκανὸν δὲ καὶ τοὺς χαμαὶ ἕρποντας εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης ἀναγαγεῖν. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; «Ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός». Παχὺ καὶ τὸ ῥῆμα, ἀλλ' ἱκανὸν ἐνδείξασθαι τὴν γνησιότητα, ἂν θεοπρεπῶς ἐκλάβωμεν. Ὥσπερ γὰρ ἀκούων θρόνον, καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν καθέδραν, οὐ θρόνον ὑπολαμβάνεις, οὐδὲ τόπον καὶ περιγραφήν, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ θρόνου προσηγορίας, καὶ τῆς κατὰ τὴν καθέδραν κοινωνίας, τὸ τῆς τιμῆς ἀπαράλλακον καὶ ἴσον, οὕτω καὶ «τὸν κόλπον» ἀκούων, μὴ κόλπον εἶναι νόμιζε, μηδὲ τόπον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ κόλπου προσηγορίας τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα ἐγγύτητα καὶ τὴν παρρησίαν ἐκλάμβανε· τοῦ γὰρ ἐκ δεξιῶν καθῆσθαι τὸ τῷ κόλπῳ ἐνδιαιτᾶσθαι πολλῷ σαφέστερον ἡμῖν τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα ἐγγύτητα δηλοῖ καὶ παρίστησιν. Οὔτε γὰρ ἂν ὁ Πατὴρ ἠνέσχετο ἐν τῷ κόλπῳ τὸν Υἱὸν ἔχειν, εἰ μὴ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἦν, οὔτ' ἂν ἐκεῖνος ὑπέμεινεν ὑποδεεστέρας φύσεως ὢν ἐνδιαιτᾶσθαι τῷ κόλπῳ τῷ πατρικῷ.

Ὡς Υἱὸς τοίνυν καὶ Μονογενής, καὶ ἐν τῷ κόλπῳ διατρίβων τῷ πατρικῷ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἐπίσταται ἀκριβῶς· διὰ τοῦτο καὶ τούτων ἐδεήθη τῶν ῥημάτων ὁ Εὐαγγελιστής, ἵνα τὴν ἀκριβῆ τοῦ Υἱοῦ παραστήσῃ γνῶσιν τὴν περὶ τοῦ Πατρός. Περὶ γὰρ γνώσεως ἦν ὁ λόγος. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστι, τίνος ἕνεκεν ὁ κόλπος παρείληπται; Εἰ γὰρ μήτε σῶμά ἐστιν

σὲ κανέναν ἄλλον οὔτε καὶ καταχρηστικὰ ἀκόμη. Γιὰ νὰ θεωρήσεις λοιπόν, μὲ βάση τὴν ὀνομασία αὐτὴ ποὺ δὲν ἀνήκει σὲ κανέναν ἄλλον, παρὰ μόνο σ' αὐτόν, καὶ τὴν ἄλλη ποὺ ἀνήκει στοὺς πολλοὺς σὰν δική του κυρίως ὀνομασία, γι' αὐτὸ πρῶτα εἶπε «ὁ Μονογενής», καὶ μετὰ τὸ «Υἱός». Ἂν ὅμως, λέγει, δὲν σοῦ εἶναι οὔτε αὐτὰ ἀρκετά, σοῦ προσθέτω σ' αὐτὰ καὶ ἄλλο τρίτο, μὲ πιὸ παχυλὴ βέβαια καὶ ἀνθρώπινη ἔννοια, ἱκανὸ ὅμως ν' ἀνεβάσει καὶ ἐκείνους ποὺ σύρονται πάνω στὴ γῆ πρὸς τὴν ἔννοια τῆς δόξας τοῦ Μονογενοῦς. Ποιὸ δὲ εἶναι αὐτό; «Αὐτὸς ποὺ βρίσκεται στὸν κόλπο τοῦ Πατέρα». Τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι πολὺ παχυλά, ὅμως εἶναι ἱκανὰ νὰ μᾶς δείξουν τὴ γνησιότητα τοῦ Υἱοῦ, ἐὰν τὰ ἐκλάβομε μὲ θεοπρεπὴ ἔννοια. Διότι, ὅπως ἀκούοντας θρόνο καὶ καθέδρα στὰ δεξιά, δὲν ἐννοεῖς θρόνο, οὔτε τόπο καὶ γενικὰ προσδιορισμό, ἀλλὰ μὲ τὴν ὀνομασία τοῦ θρόνου καὶ τὴ συμμετοχὴ στὴν καθέδρα ἐννοεῖς τὴν ἰσότητα καὶ τὸ ἀπαράλλακτο τῆς τιμῆς, ἔτσι καὶ ἀκούοντας «τὸν κόλπο», μὴ νομίσεις ὅτι πρόκειται γιὰ κόλπο, οὔτε γιὰ τόπο, ἀλλὰ μὲ τὴν ὀνομασία τοῦ κόλπου νὰ ἐκλαμβάνεις τὴν ἐγγύτητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὴν παρρησία πρὸς αὐτόν· διότι ἀπὸ τὸ νὰ κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα, τὸ νὰ βρίσκεται στὸν κόλπο αὐτοῦ φανερώνει καὶ παριστάνει πολὺ πιὸ σαφέστερα τὴν ἐγγύτητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς ἐκεῖνον ποὺ τὸν γέννησε. Καθόσον οὔτε ὁ Πατέρας θὰ ἀνεχόταν νὰ ἔχει στὸν κόλπο του τὸν Υἱό, ἐὰν δὲν ἦταν τῆς ἴδιας οὐσίας μὲ αὐτόν, οὔτε ὁ Υἱὸς θὰ ἄντεχε νὰ διαμένει στὸν πατρικὸ κόλπο, ἐὰν ἦταν κατώτερης φύσεως.

Σὰν Υἱὸς λοιπὸν καὶ μάλιστα Μονογενὴς ποὺ εἶναι καὶ διαμένει στὸν πατρικὸ κόλπο γνωρίζει ὅλα τὰ τοῦ Πατέρα μὲ ἀκρίβεια· γι' αὐτὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς χρειάσθηκε νὰ χρησιμοποιήσει αὐτὰ τὰ λόγια, γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀκριβὴ γνώση τοῦ Υἱοῦ γιὰ τὸν Πατέρα. Καθόσον ὁ λόγος ἦταν γιὰ τὴ γνώση αὐτή. Διότι, ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο γι' αὐτό, τότε γιατί θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθεῖ ἡ παράσταση τοῦ κόλπου; Ἐὰν λοιπὸν οὔτε σῶμα εἶναι ὁ Θεός, ὅ-

ὁ Θεός, ὥσπερ οὖν οὐδέ ἐστι, μήτε τὴν γνησιότητα καὶ τὴν ἐγγύτητα τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα δηλοῖ, ἁπλῶς καὶ εἰκῇ τὸ ῥῆμα προσέρριπται, χρείαν ἡμῖν οὐδεμίαν πληροῦν. Ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς προσέρριπται, μὴ γένοιτο. Οὐδὲν γὰρ εἰκῇ τὸ πνεῦμα φθέγγεται,, ἀλλὰ τὴν ἐγγύτητα τοῦ Υἱοῦ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα δηλοῖ.

Ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἀπεφήνατο ὁ Εὐαγγελιστής, ὅτι οὔτε ἡ ἄνω κτίσις αὐτὸν ὁρᾷ, τοῦτ' ἔστι, γινώσκει αὐτὸν μετὰ ἀκριβείας, βουλόμενος ἀξιόπιστον ἐπιστῆσαι τοῦ πράγματος διδάσκαλον, ταῦτα τὰ ῥήματα ἔθηκεν, ἵνα καὶ ὡς Υἱῷ καὶ ὡς Μονογενεῖ, καὶ ὡς ἐνδιατρίβοντι τῷ κόλπῳ τῷ πατρικῷ περὶ πάντων πιστεύσῃς, καὶ μηδὲν ἀμφιβάλλῃς λοιπόν. Εἰ δέ τις μὴ φιλονεικοίη, μηδὲ ἀναισχυντεῖν βούλοιτο, καὶ τοῦ ἀϊδίου τοῦτό φημι εἶναι παραστατικόν. Ὥσπερ γὰρ ἐξ ἐκείνης τῆς ῥήσεως τῆς πρὸς τὸν Μωσέα λεχθείσης, «Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν», τὸ ἀΐδιον ἐκλαμβάνομεν, οὕτω καὶ ἐκ τῆς ῥήσεως ταύτης τῆς λεγούσης, «Ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρός», τὸ ἀϊδίως εἶναι ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς δυνατὸν ἐκλαβεῖν.

4. Ὅτι μὲν οὖν τῇ κτίσει πάσῃ ἀκατάληπτος ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, διὰ τούτων πάντων ἡμῖν ἀποδέδεικται, λείπεται δὴ λοιπὸν δεῖξαι, ὅτι Υἱὸς καὶ Πνεῦμα ἅγιον μόνον μετὰ ἀκριβείας αὐτὸν ἁπάσης ἐπίστανται. Ἀλλὰ τοῦτο εἰς ἑτέραν διάλεξιν ὑπερθέμενοι, ἵνα μὴ τῷ πλήθει καταχώσωμεν τὴν μνήμην τῶν εἰρημένων, ἐπὶ τὴν συνήθη τρέψωμεν τὸν λόγον πάλιν παραίνεσιν. Τίς δὲ ἡ συνήθης ἡμῖν παραίνεσις ἦν; Εὐχῆς ἐκτενοῦς ἔχεσθαι νηφούσῃ διανοίᾳ, καὶ ἀγρυπνούσῃ ψυχῇ. Καὶ γὰρ πρώην περὶ τούτου διαλεχθείς, εἶδον ἑτοίμως ἅπαντας ὑπακούσαντας. Ἄ-

πως ἀκριβῶς βέβαια καὶ δὲν εἶναι, οὔτε ἡ ἔκφραση αὐτὴ δείχνει τὴ γνησιότητα καὶ τὴν ἐγγύτητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ χρησιμοποιήθηκε ἐντελῶς τυχαῖα καὶ ἄσκοπα, τότε δὲν μᾶς χρησιμεύει σὲ τίποτε. Ἀλλ' ὅμως ἡ φράση αὐτὴ δὲν χρησιμοποιήθηκε τυχαῖα, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη. Διότι τὸ Πνεῦμα τίποτε δὲν λέγει τυχαῖα, ἀλλὰ δηλώνει τὴν ἐγγύτητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Εὐαγγελιστὴς εἶπε κάτι τὸ πολὺ σοβαρό, ὅτι δηλαδὴ οὔτε ἡ οὐράνια κτίση βλέπει αὐτόν, ἤτοι γνωρίζει αὐτὸν μὲ ἀκρίβεια, θέλοντας νὰ παρουσιάσει ἀξιόπιστο δάσκαλο τῆς ἀλήθειας αὐτῆς, ἀνέφερε αὐτὰ τὰ λόγια, ὥστε νὰ πιστέψεις γιὰ ὅλα ποὺ λέχθηκαν ἀπ' αὐτὸν ποὺ εἶναι καὶ Υἱός, καὶ Μονογενής, καὶ διαμένει στὸν πατρικὸ κόλπο, καὶ νὰ μὴ ἔχεις πλέον καμιὰ ἀμφιβολία. Καὶ μάλιστα ἐὰν κάποιος ἤθελε ἐξετάσει αὐτὰ μὲ διάθεση ὄχι φιλόνεικη οὔτε καὶ ἀδιάντροπη, θὰ συμφωνοῦσε μὲ τὴ γνώμη μου ὅτι ἡ φράση αὐτὴ δηλώνει καὶ τὴν αἰωνιότητα τοῦ Υἱοῦ. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἀπὸ τὰ λόγια ἐκεῖνα ποὺ λέχθηκαν πρὸς τὸν Μωυσῆ, «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ὑπάρχων», κατανοοῦμε τὴν αἰωνιότητα τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴ φράση αὐτὴ ποὺ λέγει, «Ὁ ὁποῖος διαμένει στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα», μποροῦμε νὰ ὁδηγηθοῦμε στὴ σκέψη ὅτι ὁ Υἱὸς ὑπάρχει αἰώνια στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα.

4. Τὸ ὅτι λοιπὸν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀκατάληπτη σ' ὁλόκληρη τὴν κτίση ἔχει ἀποδειχθεῖ μὲ ὅλα αὐτὰ ποὺ λέχθηκαν μέχρι τώρα, ὑπολείπεται πλέον τώρα ν' ἀποδείξω, ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα μόνο γνωρίζουν αὐτὸν μὲ κάθε ἀκρίβεια. Ἀλλ' αὐτὸ θὰ τὸ ἀφήσω νὰ τὸ ἐξετάσομε σὲ ἄλλη διάλεξη, γιὰ νὰ μὴ κατακλυσθεῖ ἡ μνήμη τῶν ὅσων ἔχουν λεχθεῖ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν λόγων αὐτῶν, θὰ μεταφέρω ὅμως τώρα τὸ λόγο στὴ συνηθισμένη συμβουλή. Καὶ ποιὰ ἦταν ἡ συνηθισμένη μας συμβουλή; Νὰ προσεύχεσθε μὲ ψυχικὴ θέρμη, μὲ διάνοια νηφάλια καὶ ψυχὴ ἄγρυπνη. Πράγματι ὅταν τὴν περασμένη φορὰ σᾶς μίλησα γι' αὐτὸ τὸ πράγμα, εἶδα ὅτι ὅλοι σας ὑπακού-

τοπον οὖν ῥαθυμοῦσι μὲν ἐγκαλεῖν, κατορθοῦντας δὲ μὴ ἐπαινεῖν. Ἐπαινέσαι τοίνυν ὑμᾶς βούλομαι σήμερον, καὶ χάριν ὑμῖν ἀποδοῦναι τῆς ὑπακοῆς ἐκείνης. Ἔσται δὲ ἡ χάρις, ἂν διδάξωμεν ὑμᾶς τίνος ἕνεκεν ἐκείνη γίνεται πρὸ τῶν ἄλλων ἡ εὐχή, καὶ τί δή ποτε τοὺς δαιμονῶντας, καὶ τῇ μανίᾳ πονηρᾷ κατεχομένους εἰσάγεσθαι κελεύει τότε ὁ διάκονος καὶ κλίνειν τὰς κεφαλάς.

Τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖ; Ἅλυσις πονηρὰ καὶ χαλεπὴ τῶν δαιμόνων ἐστὶν ἡ ἐνέργεια, ἅλυσις παντὸς σιδήρου δυνατωτέρα. Καθάπερ οὖν δικαστοῦ πρόοδον ἔχοντος, καὶ ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος καθέζεσθαι μέλλοντος, οἱ δεσμοφύλακες τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας ἅπαντας ἐξαγαγόντες τοῦ οἰκήματος, πρὸ τῶν κιγκλίδων καὶ τῶν τοῦ δικαστηρίου παραπετασμάτων καθίζουσιν αὐχμῶντας, ῥυπῶντας, κομῶντας, ῥάκια περιβεβλημένους, οὕτω δὴ καὶ οἱ Πατέρες ἐνομοθέτησαν τοῦ Χριστοῦ μέλλοντος ὥσπερ ἐφ' ὑψηλοῦ προκαθέζεσθαι βήματος, καὶ ἐπ' αὐτῶν φαίνεσθαι τῶν μυστηρίων, τοὺς δαιμονῶντας καθάπερ δεσμώτας τινὰς εἰσάγεσθαι, οὐχ ἵνα εὐθύνας ὑπόσχωσι τῶν πεπλημμελημένων, καθάπερ ἐκεῖνοι οἱ δεδεμένοι, οὐδ' ἵνα κόλασιν ὑπομείνωσι καὶ τιμωρίαν, ἀλλ' ἵνα, τοῦ δήμου καὶ τῆς πόλεως ἁπάσης ἔνδον παρούσης, κοιναὶ περὶ αὐτῶν ἱκετηρίαι γένωνται, πάντων ὁμοθυμαδὸν τὸν κοινὸν Δεσπότην ὑπὲρ αὐτῶν ἐξαιτουμένων, καὶ ἐλεῆσαι παρακαλούντων μετὰ σφοδρᾶς τῆς βοῆς.

Τότε μὲν οὖν ἐνεκαλοῦμεν τοῖς καταλιμπάνουσι τὴν τοιαύτην εὐχήν, καὶ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἔξω διατρίβουσι, νυνὶ δὲ τοῖς ἔνδον μένουσιν ἐγκαλέσαι βούλομαι, οὐχ ὅτι μένουσιν ἔνδον, ἀλλ' ὅτι μένοντες τῶν ἔξω διατριβόντων οὐδὲν ἄμεινον διάκεινται, κατὰ τὸν φρικωδέστατον ἐκεῖνον καιρὸν ἀλλή-

σατε μὲ μεγάλη προθυμία. Καὶ εἶναι παράλογο βέβαια ὅταν ἀδιαφορεῖτε νὰ σᾶς κατηγορῶ, νὰ μὴ σᾶς ἐπαινῶ δὲ ὅταν μεταβάλλετε σὲ κατόρθωμα τὶς συμβουλές μου. Θέλω λοιπὸν σήμερα νὰ σᾶς ἐπαινέσω καὶ νὰ σᾶς εὐχαριστήσω γιὰ τὴν ὑπακοή σας ἐκείνη. Καὶ θὰ σᾶς ἀμείψω γι' αὐτό, ἂν σᾶς διδάξω γιὰ ποιὸ λόγο ἐκείνη ἡ εὐχὴ γιὰ τοὺς δαιμονιζόμενους γίνεται πρὶν ἀπὸ τὶς ἄλλες, καὶ γιατί τέλος πάντων ὁ διάκονος προτρέπει νὰ ὁδηγηθοῦν τότε μέσα οἱ δαιμονιζόμενοι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ κατέχονται ἀπὸ τὴν πονηρὴ μανία καὶ νὰ κλίνουν τὰ κεφάλια τους.

Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν τὸ κάνει αὐτό; Ἡ ἐνέργεια τῶν δαιμόνων εἶναι ἁλυσίδα βάναυση καὶ φοβερή, ἁλυσίδα ποὺ εἶναι πιὸ δυνατὴ ἀπὸ κάθε σίδερο. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν, ἀφοῦ ὁ δικαστὴς προχωρήσει καὶ καθήσει στὸ ψηλὸ βῆμα, οἱ δεσμοφύλακες βγάζουν ἀπὸ τὴ φυλακὴ ὅλους τοὺς κρατούμενους ἐκεῖ, καὶ τοὺς βάζουν νὰ καθήσουν μπροστὰ ἀπὸ τὰ κιγκλιδώματα καὶ τὰ παραπετάσματα τοῦ δικαστηρίου καθὼς εἶναι ἀκάθαρτοι, ρυπαροί, μὲ μαλλιὰ μακριὰ καὶ ντυμένοι μὲ κουρελιασμένα ροῦχα, ἔτσι λοιπὸν νομοθέτησαν καὶ οἱ Πατέρας, ὅταν πρόκειται νὰ ἐμφανισθεῖ ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν ὥρα τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ νὰ καθήσει σὰν σὲ ψηλὸ βῆμα, νὰ ὁδηγοῦνται μέσα οἱ δαιμονιζόμενοι, σὰν ἀκριβῶς κάποιοι δεσμῶτες, ὄχι γιὰ ν' ἀπολογηθοῦν γιὰ τὰ ἐγκλήματά τους, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι οἱ φυλακισμένοι, οὔτε γιὰ νὰ ὑποστοῦν κόλαση καὶ τιμωρία, ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνουν γι' αὐτοὺς κοινὲς ἱκεσίες, ἐνῶ βρίσκεται μέσα ὅλος ὁ λαὸς καὶ ὁλόκληρη ἡ πόλη, καὶ ὅλοι μαζὶ μὲ μιὰ καρδιὰ ἱκετεύουν γι' αὐτοὺς τὸν κοινὸ Κύριο καὶ τὸν παρακαλοῦν μὲ ἰσχυρὴ φωνὴ νὰ ἐλεήσει αὐτούς.

Τότε λοιπὸν κατηγοροῦσα ἐκείνους ποὺ ἐγκαταλείπουν τὴν προσευχὴ αὐτὴ καὶ παραμένουν κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη ἔξω, τώρα ὅμως θέλω νὰ κατακρίνω ἐκείνους ποὺ μένουν μέσα, ὄχι διότι μένουν μέσα, ἀλλ' ἐπειδή, ἐνῶ μένουν μέσα, δὲν συμπεριφέρονται καθόλου καλύτερα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ περιφέρονται ἔξω, συνομιλώντας ἀναμεταξύ

λοις διαλεγόμενοι. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Ὁρᾷς τοσούτους δεσμώτας ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν τῶν σῶν ἑστηκότας πλησίον, καὶ σὺ περὶ τῶν οὐδὲν προσηκόντων διαλέγῃ πραγμάτων; Ἡ γὰρ ὄψις μόνη οὐχ ἱκανή σε καταπλῆξαι, καὶ εἰς συμπάθειαν ἀγαγεῖν; Ὁ ἀδελφός σου ἐν δεσμοῖς, καὶ σὺ ἐν ῥαθυμίᾳ; Καὶ ποίαν ἕξεις συγγνώμην, εἰπέ μοι, οὕτως ἀσυμπαθὴς ὤν, οὕτως ἀπάνθρωπος, οὕτως ὠμός; Οὐ δέδοικας μή ποτέ σου διαλεγομένου, ῥαθυμοῦντος, ὀλιγωροῦντος, δαίμων τις ἐκεῖθεν ἐκπηδήσας σχολάζουσαν καὶ σεσαρωμένην εὑρὼν τὴν ψυχήν, ἐπεισέλθῃ μετὰ ἀδείας πολλῆς, ἀθύρωτον τὴν οἰκίαν εὑρών;

Οὐ γὰρ ἔδει πάντας κοινῇ πηγὰς δακρύων ἀφιέναι κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, καὶ διαβρόχους ὁρᾶσθαι πάντων τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ θρήνους, καὶ οἰμωγὰς γενέσθαι παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἁπάσης; Μετὰ τὴν κοινωνίαν τῶν μυστηρίων, μετὰ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ λουτροῦ, μετὰ τὸ συντάξασθαι τῷ Χριστῷ, ἴσχυσεν ὁ λύκος ἐκεῖνος ἁρπάσαι ἐκ τῆς ποίμνης τοὺς ἄρνας, καὶ κατέχειν μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ σὺ ὁρῶν τὴν συμφορὰν οὐ δακρύεις; Καὶ ποῦ ταῦτα ἀπολογίας ἄξια; Οὐ θέλεις συναλγῆσαι τῷ ἀδελφῷ; Κἂν ὑπὲρ σαυτοῦ δεῖσον καὶ διανάστηθι. Εἰ τὴν τοῦ γείτονος οἰκίαν εἶδες ἐμπυριζομένην, εἰπέ μοι, εἰ καὶ πάντων πολεμιώτατος ἦν ὁ γείτων, οὐκ ἀνέδραμες ἐπὶ τῷ σβέσαι τὴν πυράν, δεδοικὼς μὴ τὸ πῦρ ὁδῷ βαδίζον καὶ τῶν σῶν ἅψηται προθύρων; Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν δαιμονώντων λογίζου. Καὶ γὰρ πυρά τίς ἐστι καὶ ἐμπρησμὸς χαλεπὸς τῶν δαιμόνων ἡ ἐνέργεια.

Σκόπει δή μοι μὴ καὶ τὴν σὴν προκαταλάβῃ ψυχὴν ὁδῷ βαδίζων ὁ δαίμων, καὶ ὅταν ἴδῃς παρόντα, μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς πρόσφυγε τῷ Δεσπότῃ, ἵνα, ἰδών σου τὴν θερμὴν καὶ διεγηγερμένην ψυχὴν ὁ δαίμων, ἄβατον αὐτῷ νομίσῃ λοιπὸν τὴν διάνοιαν

τους κατὰ τὴν πιὸ φρικιαστικὴ ἐκείνη στιγμή. Τί κάμνεις, ἄνθρωπε; Βλέπεις τόσους πολλοὺς δέσμιους ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σου νὰ στέκονται κοντά σου καὶ σὺ συζητᾶς γιὰ πράγματα ποὺ δὲν ταιριάζουν καθόλου στὴ στιγμὴ ἐκείνη; Ἡ θέα τους καὶ μόνο δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ σὲ καταπλήξει καὶ νὰ σὲ ὁδηγήσει σὲ συμπάθεια; Ὁ ἀδελφός σου εἶναι δέσμιος καὶ σὺ δείχνεις ἀδιαφορία; Καὶ ποιὰ συγγνώμη θὰ ἔχεις, πές μου, τὴ στιγμὴ ποὺ εἶσαι τόσο πολὺ ἀσυγκίνητος, τόσο πολὺ ἀπάνθρωπος, τόσο πολὺ σκληρός; Δὲν φοβᾶσαι μήπως κάποτε, τὴ στιγμὴ ποὺ συζητᾶς, δείχνεις ἀδιαφορία καὶ ἀμέλεια, πηδήξει ἀπ' αὐτοὺς ἐκεῖ κάποιος δαίμονας, καί, βρίσκοντας τὴν ψυχή του ἄδεια καὶ ἔρημη, μπεῖ μέσα σ' αὐτήν, βρίσκοντας τὴν οἰκία χωρὶς θύρα;

Δὲν θὰ ἔπρεπε κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη ν' ἀφήνουν ὅλοι μαζὶ πηγὲς δακρύων, νὰ εἶνα ὑγροὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὅλων, καὶ νὰ ξεσπᾶ ὁλόκληρη ἡ ἐκκλησία σὲ θρήνους καὶ κοπετούς; Μετὰ τὴν κοινωνία τῶν θείων μυστηρίων, μετὰ τὴν ἀπόλαυση τοῦ λουτροῦ, μετὰ τὴν ἔνταξή σου στὴν ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, κατόρθωσε ὁ λύκος ἐκεῖνος ν' ἁρπάξει τὰ ἀρνιὰ ἀπὸ τὴν ποίμνη καὶ νὰ τὰ κρατεῖ δικά του, καὶ σὺ βλέποντας τὴ συμφορὰ δὲν δακρύζεις; Καὶ πῶς μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἀπολογία γι' αὐτά; Δὲν θέλεις νὰ πονέσεις μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό σου; Τουλάχιστο φοβήσου γιὰ τὸν ἑαυτό σου καὶ ἀπάλλαξέ τον ἀπὸ τὴν κατάσταση αὐτή. Πές μου, ἂν ἔβλεπες τὴν οἰκία τοῦ γείτονά σου νὰ καίεται, καὶ ἂν ἀκόμη ὁ γείτονας ἦταν ὁ πιὸ μεγαλύτερος ἐχθρός σου, δὲν θὰ ἔτρεχες νὰ σβήσεις τὴ φωτιά, φοβούμενος μήπως ἡ φωτιὰ προχωρώντας φθάσει καὶ στὴ δική σου οἰκία; Τὸ ἴδιο νὰ σκέφτεσαι καὶ στὴν περίπτωση τῶν δαιμονιζομένων. Καθόσον ἡ ἐνέργεια τῶν δαιμόνων εἶναι ἕνα εἶδος πυρκαϊᾶς καὶ φοβεροῦ ἐμπρησμοῦ.

Πρόσεχε λοιπόν, σὲ παρακαλῶ, μήπως ὁ δαίμονας προχωρώντας σιγὰ - σιγὰ κυριεύσει καὶ τὴ δική σου ψυχή, καὶ ὅταν τὸν δεῖς νὰ σὲ πλησιάζει, μὲ μεγάλη προθυμία πρόσφυγε στὸν Κύριο, ὥστε, βλέποντας ὁ δαίμονας τὴ θερμὴ καὶ ἐπάγρυπνη ψυχή σου, νὰ θεωρήσει τὴ διάνοιά

τὴν σήν. Ἂν μὲν γὰρ ἴδῃ χασμώμενον καὶ ῥαθυμοῦντα, ὡς ἔρημον καταγώγιον ταχέως ἐπεισελεύσεται, ἂν δὲ συντεταμένον καὶ διεγηγερμένον, καὶ τῶν οὐρανῶν αὐτῶν ἐκκρεμάμενον, οὐδὲ ἀντιβλέψαι τολμήσει λοιπόν. Ὥστε εἰ καὶ τῶν ἀδελφῶν καταφρονεῖς, ἀλλὰ σαυτοῦ φεῖσαι, καὶ τὴν κατὰ τῆς σῆς ψυχῆς εἴσοδον ἀπόφραξον τῷ πονηρῷ δαίμονι.

Οὐδὲν δὲ οὕτως αὐτοῦ τὴν καθ' ἡμῶν ἔφοδον ἀποτειχίζειν εἴωθεν, ὡς εὐχὴ καὶ δέησις ἐκτενής. Καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο παρακελεύεσθαι τὸν διάκονον ἅπασι καὶ λέγειν, «Ὀρθοὶ στῶμεν καλῶς», οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ νενομοθέτηται, ἀλλ' ἵνα τοὺς χαμαὶ συρομένους λογισμοὺς ἀνορθώσωμεν, ἵνα τὴν ἔκλυσιν τὴν ἐκ τῶν βιωτικῶν ἡμῖν γινομένην πραγμάτων ἐκβαλόντες, ὀρθὴν ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ παραστῆσαι δυνηθῶμεν ἡμῶν τὴν ψυχήν. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ σῶμα, ἀλλὰ πρὸς τὴν ψυχὴν ὁ λόγος ἀποτείνεται, ταύτην κελεύων ἀνορθοῦν, ἀκούσωμεν καὶ Παύλου τοῦτον τὸν τρόπον ταύτῃ κεχρημένου τῇ λέξει. Πρὸς γὰρ ἀνθρώπους καταπεπτωκότας, καὶ πρὸς τὴν τῶν δεινῶν ἐπαγωγὴν ἀπαγορεύσαντας γράφων ἔλεγε· «Τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε». Τί οὖν ἂν εἴποιμεν; ὅτι περὶ χειρῶν καὶ γονάτων λέγει τῶν τοῦ σώματος; Οὐδαμῶς· οὐ γὰρ δρομεῦσιν ἀνθρώποις, οὐδὲ παγκρατιασταῖς διαλέγεται, ἀλλὰ τὴν ἰσχὺν τῶν ἔνδον λογισμῶν προκαταβεβλημένην ὑπὸ τῶν πειρασμῶν ἀναστῆσαι διὰ τῶν ῥημάτων τούτων παρῄνεσεν.

Ἐννόησον τίνος πλησίον ἕστηκας, μετὰ τίνων μέλλεις καλεῖν τὸν Θεόν, μετὰ τῶν Χερουβίμ. Ἀναλόγισαί σου τοὺς συγχορευτάς, καὶ ἀρκέσει σοι τοῦτο εἰς νῆψιν, ὅταν ἐνθυμηθῇς, ὅτι σῶμα περικείμε-

---

16. Ἑβρ. 12, 12

σου ἀδιάβατη πιὰ γι' αὐτόν. Διότι, ἂν σὲ δεῖ νὰ χασμουριέσαι καὶ νὰ εἶσαι ἀδιάφορος, θεωρώντας σε σὰν ἔρημο καταφύγιο, ἀμέσως θὰ εἰσέλθει μέσα σου, ἂν ὅμως σὲ δεῖ ν' ἀγωνίζεσαι, νὰ εἶσαι ἐπάγρυπνος καὶ νὰ ἔχεις στραμμένα τὰ βλέμματά σου πρὸς τοὺς οὐρανούς, δὲν θὰ τολμήσει οὔτε κἂν νὰ σὲ κοιτάξει πλέον. Ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη περιφρονεῖς τοὺς ἀδελφούς σου, τουλάχιστο λυπήσου τὸν ἑαυτό σου καὶ φράξε τὴν εἴσοδο τοῦ πονηροῦ δαίμονα στὴν ψυχή σου.

Πράγματι τίποτε συνήθως δὲν ἐμποδίζει τόσο πολὺ τὴν ἔφοδό του ἐναντίον μας, ὅσο ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ὁλόθερμη δέηση. Καθόσον αὐτὸ ποὺ παραγγέλλει ὁ διάκονος σ' ὅλους καὶ λέγει, «Ἂς σταθοῦμε ὄρθιοι, ἂς λάβομε τὴν πρέπουσα στάση», δὲν καθιερώθηκε τυχαῖα οὔτε καὶ ἄσκοπα, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀνορθώσομε τοὺς λογισμούς μας ποὺ σύρονται στὴ γῆ, γιὰ νὰ μπορέσομε νὰ παρουσιάσομε ὄρθια τὴν ψυχή μας μπροστὰ στὸ Θεό, ἀπομακρύνοντας τὴν πνευματικὴ χαλάρωση ποὺ δημιουργοῦν οἱ βιωτικὲς ὑποθέσεις. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι σωστό, καὶ ὅτι ἡ φράση αὐτὴ ἀπευθύνεται ὄχι πρὸς τὸ σῶμα, ἀλλὰ πρὸς τὴν ψυχή, προτρέποντας αὐτὴν ν' ἀνορθωθεῖ πνευματικά, ἂς ἀκούσομε καὶ τὸν Παῦλο ποὺ χρησιμοποιεῖ τὴν φράση αὐτὴ μὲ τὴν ἔννοια αὐτή. Διότι γράφοντας πρὸς ἀνθρώπους, ποὺ εἶχαν πέσει πνευματικὰ καὶ ἦταν καταβλημένοι ἀπὸ τὸ βάρος τῶν δεινῶν, ἔλεγε· «Ἀνορθώσατε τὰ ἀποδυναμωμένα χέρια σας καὶ τὰ παραλυμένα γόνατά σας»[18]. Τί λοιπὸν θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε; ὅτι ἐννοεῖ τὰ χέρια καὶ τὰ γόνατα τοῦ σώματος; Καθόλου· διότι δὲν ἀπευθύνει τὰ λόγια αὐτὰ πρὸς ἀνθρώπους δρομεῖς, οὔτε καὶ πρὸς πυγμάχους, ἀλλ' μὲ τὰ λόγια αὐτὰ προέτρεψε αὐτοὺς ν' ἀνορθώσουν τὴ δύναμη τῶν ἐσωτερικῶν λογισμῶν, ποὺ εἶχε καταβληθεῖ ἀπὸ τοὺς πειρασμούς.

Σκέψου κοντὰ σὲ ποιὸν στέκεσαι, μαζὶ μὲ ποιοὺς πρόκειται νὰ ἐπικαλεσθεῖς τὸ Θεό, μαζὶ δηλαδὴ μὲ τὰ Χερουβίμ. Ἀναλογίσου τοὺς συγχορευτές σου καὶ αὐτὸ θὰ εἶναι ἀρκετὸ νὰ σὲ ὁδηγήσει σὲ νήψη, ὅταν δηλαδὴ θυμηθεῖς,

νος, καὶ σαρκὶ συμπεπλεγμένος, μετὰ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων κατηξιώθης ἀνυμνεῖν τὸν κοινὸν Δεσπότην ἁπάντων. Μηδεὶς τοίνυν διαλελυμένος τὴν προθυμίαν τῶν ἱερῶν κοινωνείτω καὶ μυστικῶν ὕμνων ἐκείνων· μηδεὶς βιωτικοὺς κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐχέτω λογισμούς, ἀλλὰ πάντα τὰ γήινα τῆς διανοίας ἐξορίσας, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ὅλον ἑαυτὸν μεταθείς, ὡς αὐτοῦ πλησίον ἑστὼς τοῦ θρόνου τῆς δόξης, καὶ μετὰ τῶν Σεραφὶμ ἱπτάμενος, οὕτω τὸν πανάγιον ὕμνον ἀναφερέτω τῷ τῆς δόξης καὶ τῆς μεγαλωσύνης Θεῷ.

Διὰ τοῦτο καὶ ἑστάναι καλῶς κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν κελευόμεθα. Τὸ γὰρ καλῶς ἑστάναι οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ τὸ οὕτως ἑστάναι, ὡς προσῆκόν ἐστιν ἄνθρωπον ὄντα ἔμπροσθεν ἑστάναι τοῦ Θεοῦ, μετὰ φρίκης καὶ τρόμου, μετὰ νηφούσης καὶ ἐγηγερμένης ψυχῆς. Ὅτι γὰρ πρὸς τὴν ψυχὴν καὶ αὐτὴ ἡ λέξις ἀποτείνεται, καὶ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ὁ Παῦλος ἐδήλωσε λέγων· «Οὕτω στήκετε ἐν Κυρίῳ ἀγαπητοί». Καθάπερ γὰρ ὁ τοξότης, ἐὰν εὔστοχα ἀφιέναι μέλλῃ τὰ βέλη, πρότερον τῆς στάσεως ἐπιμελεῖται τῆς ἑαυτοῦ, καὶ καταντικρὺ τοῦ σκοποῦ μετὰ ἀκριβείας ἑαυτὸν στήσας, τῆς ἀφέσεως ἔχεται τῶν βελῶν, οὕτω καὶ σὺ μέλλων τοξεύειν τὴν πονηρὰν τοῦ διαβόλου κεφαλήν, τῆς στάσεως τῶν λογισμῶν ἐπιμελοῦ πρότερον, ἵν', ὀρθήν τινα καὶ ἀπαρεμπόδιστον σαυτοῦ στηρίξας τὴν στάσιν, εὔστοχα ἀφῇς κατ' ἐκείνου τὰ βέλη.

5. Καὶ περὶ μὲν τῆς εὐχῆς ταῦτα· ἐπειδὴ δὲ πρὸς τῇ ῥαθυμίᾳ τῇ κατὰ τὰς εὐχὰς καὶ ἕτερόν τι πολλῆς ἀθυμίας γέμον ἐπενόησεν ὁ διάβολος, καὶ ταύτην ἀποτειχιστέον αὐτοῦ τὴν ἔφοδον. Τί τοίνυν ἐστὶν ὅπερ ἐκακούργησεν ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος; Ἰδὼν ὑμᾶς οὕτω καθάπερ ἓν σῶμα συνεσφιγμένους, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας τοῖς λεγομένοις προσηλω-

---

17. Φιλιπ. 4, 1

ὅτι, ἐνῶ περιβάλλεσαι μὲ σῶμα καὶ εἶσαι κατασκευασμένος μὲ σάρκα, ἀξιώθηκες ν' ἀνυμνεῖς τὸν κοινὸ Κύριο ὅλων μαζὶ μὲ τὶς ἀσώματες δυνάμεις. Κανένας λοιπὸν ἂς μὴ συμμετέχει στοὺς ἱεροὺς καὶ μυστικοὺς ἐκείνους ὕμνους μὲ παραλυμένη προθυμία· κανένας ἂς μὴ εἶναι κυριευμένος κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη ἀπὸ βιωτικοὺς λογισμούς, ἀλλὰ ξερριζώνοντας ἀπὸ τὴ διάνοιά σου ὅλα τὰ γήϊνα καὶ μεταφέροντας ὅλον τὸν ἑαυτό σου πρὸς τὸν οὐρανό, σὰν νὰ στέκεσαι κοντὰ στὸ θρόνο τῆς δόξας καὶ νὰ πετᾶς μαζὶ μὲ τὰ Σεραφίμ, ἔτσι ν' ἀναπέμπεις τὸν πανάγιο ὕμνο πρὸς τὸ Θεὸ τῆς δόξας καὶ τῆς μεγαλωσύνης.

Γι' αὐτὸ καὶ προτρεπόμαστε τὴν ὥρα ἐκείνη ἡ στάση μας νὰ εἶναι ἡ πρέπουσα. Διότι τὸ νὰ στεκόμαστε «καλῶς» τίποτε ἄλλο δὲν σημαίνει, παρὰ αὐτό, τὸ νὰ εἶναι δηλαδὴ τέτοια ἡ στάση μας, τέτοια ποὺ ἁρμόζει σὲ ἄνθρωπο ποὺ στέκεται μπροστὰ στὸ Θεό, μὲ φρίκη δηλαδὴ καὶ τρόμο, μὲ ψυχὴ νηφάλια καὶ γεμάτη ἐπαγρύπνηση. Διότι, τὸ ὅτι καὶ ἡ φράση αὐτὴ ἀπευθύνεται πρὸς τὴν ψυχή, καὶ αὐτὸ τὸ δήλωσε ὁ Παῦλος, λέγοντας: «Ἔτσι νὰ στέκεσθε, ἀγαπητοί, σταθεροὶ πρὸς τὸν Κύριο»[17]. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ τοξότης, ἐὰν θέλει νὰ ρίχνει μὲ εὐστοχία τὰ βέλη, φροντίζει προηγουμένως νὰ λάβει τὴν κατάλληλη στάση, καί, ἀφοῦ τοποθετεῖ ἀκριβῶς ἀπέναντι στὸ σκοπό, ρίχνει στὴ συνέχεια τὰ βέλη, ἔτσι καὶ σύ, ἐφόσον ἐπιθυμεῖς νὰ τοξεύσεις τὸ πονηρὸ κεφάλι τοῦ διαβόλου, φρόντισε πρῶτα γιὰ τὴν κατάσταση τῶν λογισμῶν σου, ὥστε, ἀφοῦ λάβεις κάποια ὀρθὴ καὶ ἀπαρεμπόδιστη στάση ἐναντίον αὐτοῦ, νὰ ρίξεις μὲ εὐστοχία τὰ βέλη σου ἐναντίον ἐκείνου.

5. Σχετικὰ λοιπὸν μὲ τὴν προσευχὴ εἶχα νὰ πῶ αὐτά. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία κατὰ τὴν προσευχὴ ὁ διάβολος ἐπινόησε καὶ κάτι ἄλλο πάρα πολὺ ἐπικίνδυνο, πρέπει καὶ αὐτὴν τὴν ἔφοδό του ν' ἀποκρούσομε. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτὸ τὸ κακούργημα ποὺ ἐπινόησε ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμονας; Ἐπειδὴ σᾶς εἶδε νὰ εἶστε συνενωμένοι σ' ἕνα σῶμα κατὰ τέτοιο τρόπο, καὶ νὰ εἶστε προσηλωμένοι μὲ ὅλη σας τὴν προσοχὴ καὶ προθυμία στὰ

μένους, καθεῖναι μέν τινας τῶν αὐτοῦ διακόνων τοὺς διὰ συμβουλῆς καὶ παραινέσεως ἀπάξοντας ὑμᾶς τῆς ἀκροάσεως οὐκ ἐτόλμησεν, ᾔδει γὰρ ὡς οὐδεὶς ὑμῶν ἀνέξεται τῶν ταῦτα συμβουλευόντων, λῃστὰς δέ τινας καὶ βαλαντιοτόμους ἐγκαταμίξας τῷ πλήθει, παρεσκεύασε παρὰ πολλῶν πολλάκις τῶν ἐνταῦθα συλλεγομένων χρυσίον, ὅπερ εἶχον ἀποδεδεμένον, ὑφελέσθαι, καὶ τοῦτο πολλάκις καὶ ἐπὶ πολλῶν ἐνταῦθα συνέβη.

Ἵν' οὖν μὴ ἀεὶ τοῦτο γίνηται μηδὲ τὴν περὶ τὴν ἀκρόασιν προθυμίαν ἡ τῶν χρημάτων ζημία κατασβέσῃ τῷ χρόνῳ, πολλῶν τοῦτο πασχόντων, παραινῶ καὶ συμβουλεύω πᾶσι ὑμῖν, μηδένα χρυσίον ἐπιφερόμενον ἐσιέναι ἐνταῦθα, ὥστε μὴ τὴν ὑμετέραν σπουδήν, τὴν περὶ τὴν ἀκρόασιν, ἐφόδιον ἐκείνοις γενέσθαι τῆς κακουργίας, μηδὲ τὴν ἡδονὴν τὴν ἐκ τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς ἐγγινομένην ὑμῖν, τῇ τῶν χρημάτων ἀμαυρωθῆναι κλοπῇ. Καὶ γὰρ ὁ διάβολος τοῦτο κατεσκεύασεν, οὐχ ἵνα ὑμᾶς πενεστέρους ἐργάσηται, ἀλλ' ἵνα ἡ τῶν χρημάτων ἀπώλεια, εἰς ἀηδίαν ὑμᾶς ἐμβαλοῦσα πολλήν, τῆς προθυμίας ἀπαγάγῃ τῆς περὶ τὴν ἀκρόασιν. Ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰὼβ τῶν χρημάτων ἐγύμνωσεν ἁπάντων, οὐχ ἵνα πενέστερον ἐργάσηται, ἀλλ' ἵνα γυμνώσῃ τῆς εὐσεβείας. Τὸ γὰρ σπουδαζόμενον ἐκείνῳ, οὐ χρήματα ἀφελέσθαι (οἶδε γὰρ οὐδὲν τοῦτο ὄν), ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς τῶν χρημάτων ἀφαιρέσεως εἰς ἁμαρτίαν ψυχῆς ἐμβάλῃ· κἂν μὴ τοῦτο ἰσχύσῃ ποιῆσαι, οὐδὲν ἡγήσεται κατωρθωκέναί ποτε.

Εἰδὼς τοίνυν αὐτοῦ τὴν γνώμην, ἀγαπητέ, ὅταν ἀφέληταί σου χρυσίον, ἢ διὰ λῃστῶν, ἢ δι' ἑτέρας τινὸς προφάσεως, δόξασον τὸν Δεσπότην, καὶ πλέον ἔσῃ κεκερδηκώς, καὶ διπλῆν δώσεις τῷ ἐχθρῷ τὴν πληγήν, ὅτι τε οὐχ ἐδυσχέρανας, καὶ ὅτι ηὐχαρίστη-

λεγόμενά μου, δὲν τόλμησε βέβαια νὰ στείλει κάποια ἀπὸ τὰ ὄργανά του γιὰ νὰ σᾶς ἀπομακρύνουν μὲ τὶς συμβουλὲς καὶ τὶς προτροπές τους ἀπὸ τὴν ἀκρόαση, διότι γνώριζε ὅτι κανένας ἀπὸ σᾶς δὲν θ' ἀνεχόταν τοὺς συμβούλους αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ὅμως ἀντὶ γι' αὐτοὺς σκόρπισε ἀνάμεσα στὸ πλῆθος ὡρισμένους ληστὲς καὶ πορτοφολάδες, καὶ σὲ πολλὲς περιπτώσεις διοργάνωσε κλοπὴ τῶν χρημάτων ποὺ ἔφερναν μαζί τους πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαζόμενους, καὶ αὐτὸ συνέβηκε ἐδῶ πολλὲς φορὲς καὶ σὲ πολλὰ πρόσωπα.

. Γιὰ νὰ μὴ συμβαίνει λοιπὸν αὐτὸ πάντοτε, καὶ οὔτε μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου νὰ σβήση τὴν προθυμία γιὰ τὴν ἀκρόαση ἡ χρηματικὴ ζημιά, τὴν ὁποία παθαίνουν πολλοί, σᾶς προτρέπω καὶ σᾶς συμβουλεύω ὅλους σας, νὰ μὴ ἔρχεσθε ἐδῶ φέροντας μαζί σας χρήματα, ὥστε ἡ προθυμία σας γιὰ τὴν ἀκρόαση νὰ μὴ γίνει ἀφορμὴ νὰ ἐκδηλώσουν ἐκεῖνοι τὶς κακουργίες τους, οὔτε ἡ εὐχαρίστηση ποὺ σᾶς δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν ἐδῶ παραμονή σας νὰ ἀμαυρώνεται ἀπὸ τὴν κλοπὴ τῶν χρημάτων. Καθόσον ὁ διάβολος ἐπινόησε τὸ τέχνασμα αὐτό, ὄχι γιὰ νὰ μᾶς κάνει φτωχότερους, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ ἡ ἀπώλεια τῶν χρημάτων νὰ μᾶς γεμίσει ἀπὸ δυσαρέσκεια καὶ ν' ἀπομακρύνει τὴν προθυμία μας γιὰ τὴν ἀκρόαση. Διότι καὶ τὸν Ἰὼβ τὸν ἀπογύμνωσε ἀπὸ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του, ὄχι γιὰ νὰ τὸν κάνει φτωχότερο, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν ἀπογυμνώσει ἀπὸ τὴν εὐσέβεια. Καθόσον ἡ ὅλη φροντίδα τοῦ διαβόλου δὲν ἀπέβλεπε στὴν ἀφαίρεση τῶν ὑπαρχόντων του (διότι γνωρίζει ὅτι αὐτὰ δὲν ἔχουν καμιὰ ἀξία), ἀλλὰ γιὰ νὰ ὁδηγήσει τὴν ψυχὴ σὲ ἁμαρτία μὲ τὴν ἀφαίρεση τῶν χρημάτων· καὶ ἂν δὲν τὸ κατορθώσει αὐτό, θεωρεῖ ὅτι τίποτε δὲν ἔχει κατορθώσει.

Γνωρίζοντας λοιπόν, ἀγαπητέ, τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ, ὅταν σοῦ ἀφαιρεθοῦν χρήματα ἢ ἀπὸ ληστές, ἢ ἀπὸ κάποια ἄλλη αἰτία, δόξασε τὸν Κύριο, καὶ ἔτσι καὶ θ' ἀποκομίσεις μεγαλύτερο κέρδος, καὶ θὰ δώσεις διπλὸ χτύπημα στὸν ἐχθρό, καὶ μὲ τὸ ὅτι δὲν στενοχωρήθηκες, καὶ μὲ τὸ

σας. Ἂν μὲν γὰρ ἴδῃ, ὅτι σε ταπεινοῖ τῶν χρημάτων ἡ ζημία, καὶ πείθει κατὰ τοῦ Δεσπότου δυσχερᾶναι, οὐδέποτε ἀποστήσεται τοῦτο ἐργαζόμενος, ἂν δὲ θεάσηται, ὅτι οὐ μόνον οὐ βλασφημεῖς τὸν πεποιηκότα σε Θεόν, ἀλλὰ καὶ εὐχαριστεῖς αὐτῷ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν συμβαινόντων δεινῶν, ἀποστήσεται ἐπάγων τοὺς πειρασμούς, εἰδὼς ὅτι εὐχαριστίας σοι ὑπόθεσις γίνεται τῶν δεινῶν ἡ πεῖρα, καὶ λαμπροτέρους ἐργάζεταί σοι τοὺς στεφάνους, καὶ πλείονα τὰ βραβεῖα, ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ γέγονεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀφελόμενος αὐτοῦ τὰ χρήματα, καὶ τὸ σῶμα πατάξας εἶδεν εὐχάριστον γινόμενον, οὐκέτι προσελθεῖν ἐτόλμησεν, ἀλλ' αἰσχρὰν καὶ ἀσύγγνωστον ὑπομείνας ἧτταν ἀπήει, λαμπρότερον ἐργασάμενος τοῦ Θεοῦ τὸν ἀθλητήν.

Ταῦτα οὖν καὶ ἡμεῖς εἰδότες ἓν μόνον φοβώμεθα, ἁμαρτίαν, τὰ δὲ ἄλλα γενναίως φέρωμεν, κἂν χρημάτων ζημία, κἂν νόσος σωμάτων, κἂν περιστάσεις πραγμάτων, κἂν ἐπήρεια, κἂν συκοφαντία, κἂν ἄλλο ὁτιοῦν ἐπάγηται δεινὸν ἡμῖν· τούτων γὰρ ἡ φύσις οὐ μόνον ἡμᾶς οὐ παραβλάψει, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα ὠφελῆσαι δυνήσεται, ἂν μετ' εὐχαριστίας αὐτὰ φέρωμεν, καὶ πλείονας ἡμῖν ἐργάσεται τοὺς μισθούς. Ὁρᾷς γοῦν καὶ τὸν Ἰὼβ μετὰ τὸ τοὺς στεφάνους τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς ἀνδρείας ἅπαντας ἀναδήσασθαι, διπλᾶ τὰ ἀπολωλότα ἀπειληφότα ἅπαντα· σὺ δὲ οὐχὶ διπλᾶ καὶ τριπλᾶ, ἀλλ' ἑκατονταπλασίονα πάντα ἀπολήψῃ, ἂν φέρῃς γενναίως, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσεις, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὅτι εὐχαρίστησες τὸ Θεό. Διότι, ἂν δεῖ, ὅτι σὲ ταπεινώνει ἡ ζημία τῶν χρημάτων, καὶ σὲ ὁδηγεῖ σὲ δυσαναςχέτηση πρὸς τὸν Κύριο, δὲν θὰ σταματήσει ποτὲ νὰ τὸ κάμνει αὐτό, ἂν ὅμως διαπιστώσει, ὅτι ὄχι μόνο δὲν βλασφημεῖς τὸ Θεὸ ποὺ σὲ ἔπλασε, ἀλλὰ εὐχαριστεῖς αὐτὸν γιὰ τὸ κάθε κακὸ ποὺ σοῦ συμβαίνει, θὰ σταματήσει νὰ σοῦ στέλνει πειρασμούς, γνωρίζοντας ὅτι ἡ δοκιμασία μὲ τὶς συμφορὲς σοῦ γίνεται ἀφορμὴ εὐχαριστίας, καὶ σοῦ προετοιμάζει λαμπρότερα τὰ στεφάνια καὶ περισσότερα τὰ βραβεῖα, πράγμα λοιπὸν ποὺ συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Ἰώβ. Ἐπειδὴ δηλαδή, ἀφαιρώντας τὰ ὑπάρχοντά του καὶ ρίχνοντας τὸ σῶμα του σὲ ἀσθένειες, εἶδε ὅτι εὐχαρίστησε γι' αὐτὸ τὸ Θεό, δὲν τόλμησε πλέον νὰ τὸν πλησιάσει, ἀλλ', ἀφοῦ ὑπέστη αἰσχρὴ καὶ ἀνεπανόρθωτη ἥττα, ἀπομακρύνθηκε, καθιστώντας λαμπρότερο τὸν ἀθλητὴ τοῦ Θεοῦ.

Γνωρίζοντας λοιπὸν καὶ ἐμεῖς αὐτά, ἕνα μόνο ἂς φοβόμαστε, τὴν ἁμαρτία, ἐνῶ τὰ ἄλλα ἂς τὰ ὑποφέρομε γενναῖα, εἴτε χρηματικὴ ζημία, εἴτε σωματικὴ ἀσθένεια, εἴτε συκοφαντίες, εἴτε ὁποιοδήποτε ἄλλο κακὸ ποὺ μᾶς συμβαίνει· διότι ὅλα αὐτὰ ὄχι μόνο δὲν θὰ μᾶς βλάψουν σὲ τίποτε, ἀλλὰ καὶ θὰ μπορέσουν νὰ μᾶς προσφέρουν πάρα πολὺ μεγάλη ὠφέλεια, ἂν τὰ ὑποφέρομε μὲ εὐχαριστίες πρὸς τὸ Θεό, καὶ θὰ μᾶς καταστήσουν πολὺ περισσότερους τοὺς μισθούς μας. Ἄλλωστε βλέπεις καὶ τὸν Ἰώβ, ἀφοῦ κέρδισε ὅλα τὰ στεφάνια τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς ἀνδρείας, ἔλαβε διπλὰ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ εἶχε χάσει. Σὺ βέβαια δὲν θὰ τὰ λάβεις διπλὰ καὶ τριπλά, ἀλλ' ὅλα θὰ τὰ λάβεις ἑκατονταπλάσια, ἂν τὰ ὑποφέρεις μὲ γενναιότητα, καὶ θὰ κληρονομήσεις τὴν αἰώνια ζωή, τὴν ὁποία εὔχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχομε, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

1. Ἐπειδὰν μέλλῃ τις μακροτέρας ὑποθέσεως ἅπτεσθαι, καὶ πολλῶν δεομένης λόγων, καὶ οὐκ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ δύο καὶ τρισίν, ἀλλ' ἐν πολλῷ πλείοσι περαιουμένης, ἀναγκαῖον εἶναι νομίζω τῷ τοιούτῳ μὴ πᾶσαν ἀθρόως μηδὲ ὑφ' ἓν ἐπιτιθέναι τῇ τῶν ἀκροατῶν διανοίᾳ τὴν διδασκαλίαν, ἀλλ' εἰς πολλὰ τὸ ὅλον κατατέμνοντα μέρη, κοῦφον καὶ εὔληπτον τῷ κατακερματισμῷ τοῦτο ποιεῖν τὸ τοῦ λόγου φορτίον. Καὶ γὰρ καὶ γλῶττα καὶ ἀκοὴ καὶ ἕκαστον τῶν αἰσθητηρίων ἡμῶν, μέτρα καὶ κανόνας καὶ ὅρους ἔχει κειμένους, κἂν ἐπιχειρήσῃ τις τούτους ὑπερβῆναί ποτε τοὺς ὅρους, καὶ τῆς οὔσης ἐκπίπτει δυνάμεως. Τί γὰρ γλυκύτερον φωτός, εἰπέ μοι; τί δὲ ἥδιον ἀκτῖνος; Ἀλλ' ὅμως τὸ γλυκὺ τοῦτο καὶ ἡδύ, ὅταν ὑπὲρ τὸ μέτρον ἡμῶν ὁμιλήσῃ τοῖς ὄμμασιν, ἐπαχθὲς γίνεται καὶ φορτικόν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς νύκτα ἐνομοθέτησε εἶναι μετὰ τὴν ἡμέραν, ἵνα, πεπονηκότας παραλαβοῦσα τοὺς ὀφθαλμούς, καταστείλῃ τὰ βλέφαρα, κοιμήσῃ τὰς κόρας, ἀναπαύσῃ καμοῦσαν ἡμῖν τὴν ὀπτικὴν δύναμιν, καὶ πρὸς τὴν τῆς μελλούσης ἡμέρας θεωρίαν ἐπιτηδειοτέραν παρασκευάσῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγρήγορσις καὶ ὕπνος ἐναντία ὄντα ἀλλήλοις, ἀπὸ τῆς συμμετρίας ὁμοίως ἀλλήλοις ἥδιστα γίνεται, καὶ γλυκὺ καλοῦντες τὸ φῶς, γλυκὺν ὁμοίως καλοῦμεν καὶ τὸν ὕπνον τὸν ἀπάγοντα ἡμᾶς

------

1. Ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ Χρυσοστόμου τὸ νὰ πα-

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

1. Ὅταν πρόκειται κανεὶς ν' ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν ἀνάπτυξη κάποιου μεγάλου θέματος, ποὺ ἀπαιτεῖ μακροὺς λόγους, καὶ ἡ ὅλη ἐξέτασή του εἶναι δυνατὸ νὰ ὁλοκληρωθεῖ ὄχι σὲ μία, ἢ δύο, ἢ τρεῖς ἡμέρες, ἀλλὰ σὲ πολὺ περισσότερες, εἶναι ἀνάγκη, νομίζω, νὰ μὴ φορτώνει ὁ ὁμιλητὴς στὴ διάνοια τῶν ἀκροατῶν ὅλη τὴ διδασκαλία μὲ τὴ μιά, ἀλλὰ νὰ τὴ διαιρεῖ σὲ πολλὰ μέρη, κάμνοντας ἔτσι μὲ τὸν καταμερισμὸ αὐτὸ ἐλαφρὸ καὶ εὐκολοκατανόητο τὸ φορτίο τοῦ λόγου. Καθόσον καὶ ἡ γλώσσα καὶ ἡ ἀκοὴ καὶ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ αἰσθητήριά μας ὑπόκεινται σὲ μέτρα, κανόνες καὶ ὅρια, καὶ ἂν κάποιος ἐπιχειρήσει κάποτε νὰ ὑπερβεῖ τὰ ὅρια αὐτά, τότε χάνουν αὐτὰ τὴ δύναμη ποὺ ἔχουν[1].

Διότι πές μου· τί ὑπάρχει γλυκύτερο ἀπὸ τὸ φῶς; τί πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ τὴν ἀκτίνα τοῦ ἡλίου; Ἀλλ' ὅμως αὐτὸ τὸ γλυκὸ καὶ εὐχάριστο, ὅταν ἔρθει σὲ ἐπαφὴ μὲ τὰ μάτια περισσότερο ἀπὸ τὸ κανονικό, γίνεται κουραστικὸ καὶ ἀνυπόφορο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεὸς ὅρισε νὰ ὑπάρχει μετὰ τὴν ἡμέρα νύχτα, ὥστε, παραλαμβάνοντας αὐτὴ τὰ μάτια κουρασμένα, νὰ κατεβάσει τὰ βλέφαρα, νὰ κοιμήσει τὶς κόρες, ν' ἀναπαύσει τὴν ἀποκαμωμένη ὀπτικὴ λειτουργία καὶ νὰ τὴν προετοιμάσει καταλληλότερα γιὰ τὴν ὅραση τῆς ἑπόμενης ἡμέρας. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐγρήγορση καὶ ὁ ὕπνος, ἂν καὶ εἶναι ἀντίθετα μεταξύ τους, ἐξ αἰτίας τῆς ἁρμονικῆς διαδοχῆς τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο, γίνονται πάρα πολὺ εὐχάριστα, καὶ ἐνῶ λέμε γλυκὸ τὸ φῶς, γλυκὸν ὀνομάζομε ἐπίσης καὶ τὸν ὕπνο ποὺ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ φῶς.

ρεμβάλλει στὶς ὁμιλίες του δευτερεύοντα θέματα, γιὰ νὰ μὴ κουράζονται οἱ ἀκροατές του.

τοῦ φωτός. Οὕτως ἡ ἀμετρία πανταχοῦ βαρὺ καὶ ἐπαχθές, καὶ τὸ σύμμετρον ἡδὺ καὶ χρήσιμον ἡμῖν καὶ προσηνές. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἡμεῖς τετάρτην ἢ πέμπτην ἡμέραν ἔχοντες λοιπόν, ἐξ οὗ τὸν περὶ ἀκαταλήπτου κινοῦμεν λόγον, οὐδέπω καὶ τήμερον αὐτὸν ἀπαρτίσαι παρεσκευασάμεθα, ἀλλὰ τὰ σύμμετρα πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἰπόντες, πάλιν ἀναπαῦσαι τὴν διάνοιαν ὑμῶν ἔγνωμεν.

2. Ποῦ τοίνυν πρώην τὸν λόγον κατελίπομεν; Ἀνάγκη γὰρ αὐτὸν ἐκεῖθεν ἀνελέσθαι πάλιν, ἐπειδὴ μία τίς ἐστι διδασκαλίας ἀκολουθία. Ἐλέγομεν τότε, ὅτι τῆς βροντῆς ὁ υἱὸς εἶπεν, ὅτι «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ Μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρός, αὐτὸς ἐξηγήσατο». Σήμερον ἀναγκαῖον μαθεῖν, ποῦ τοῦτο αὐτὸς ἐξηγήσατο ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. «Ἀπεκρίθη», φησί, «τοῖς Ἰουδαίοις καὶ εἶπεν· οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα». Ὅρασιν πάλιν ἐνταῦθα τὴν γνῶσιν λέγει, καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, ὅτι 'οὐδεὶς οἶδε τὸν Πατέρα', καὶ ἐσίγησεν, ἵνα μή τις περὶ ἀνθρώπων τοῦτο λέγεσθαι νομίζῃ μόνον, ἀλλὰ βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχάγγελοι, οὔτε αἱ ἄνω δυνάμεις, τῇ ἐπαγωγῇ τοῦτο δῆλον ἐποίησεν. Εἰπὼν γὰρ «Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακε πώποτε», ἐπήγαγεν, «Εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα». Εἰ μὲν γὰρ εἶπεν ἁπλῶς, 'οὐδείς', πολλοὶ τῶν ἀκουσάντων ἴσως ἂν περὶ τῆς ἡμετέρας ἐνόμισαν αὐτὸ φύσεως εἰρῆσθαι μόνον, νῦν δὲ εἰπών, «οὐδείς», καὶ προσθεὶς «εἰ μὴ ὁ Υἱός», τῇ προσθήκῃ τοῦ «Μονογενοῦς» πᾶσαν τὴν κτίσιν ἀπέκλεισε.

Τί οὖν, φησί, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Οὐδαμῶς· οὐδὲ γὰρ τῆς κτίσεως τοῦτο μέρος· τὸ δέ, «οὐδείς», τοῦτο ἀεὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς κτίσεως κεῖται μό-

---

2. Ἰω. 1, 18 3. Ἰω. 6, 46

Τόσο πολὺ βαριὰ καὶ ἀνυπόφορη εἶναι παντοῦ ἡ ἀμετρία, ἐνῶ ἡ συμμετρία μᾶς εἶναι παντοῦ εὐχάριστη, χρήσιμη καὶ εὐάρεστη. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἐγώ, ἐνῶ εἶναι ἡ τέταρτη ἢ πέμπτη ἡμέρα τώρα ποὺ ὁμιλῶ, ἀπὸ τότε ποὺ ἄρχισα τὸ θέμα γιὰ τὸ ἀκατάληπτο τοῦ Θεοῦ, δὲν ἀποφάσισα οὔτε καὶ σήμερα νὰ τελειώσω αὐτό, ἀλλ' ἀφοῦ πῶ πρὸς τὴν ἀγάπη σας ἐκεῖνα ποὺ ἁρμόζει, σκέφθηκα καὶ πάλι ν' ἀναπαύσω τὴ σκέψη σας.

2. Ποῦ λοιπὸν σταμάτησα προηγουμένως τὸ λόγο; Διότι πρέπει νὰ συνεχίσω πάλι αὐτὸν ἀπὸ ἐκεῖ, ἐπειδὴ πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο θέμα διδασκαλίας. Λέγαμε τότε, ὅτι ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς εἶπε, ὅτι «Τὸ Θεὸ κανένας δὲν τὸν εἶδε ποτέ· ὁ Μονογενὴς Υἱός, ποὺ βρίσκεται στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα, αὐτὸς μᾶς τὸν φανέρωσε»[2]. Σήμερα εἶναι ἀνάγκη νὰ μάθομε, σὲ ποιὰ περίπτωση ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔδωσε τὴν ἐξήγηση αὐτή. «Ἀποκρίθηκε», λέγει, «πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ εἶπε· Τὸν Πατέρα κανένας δὲν τὸν ἔχει δεῖ, μόνο ἐκεῖνος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, αὐτὸς εἶδε τὸν Πατέρα»[3]. Ὅραση πάλι ἐδῶ ὀνομάζει τὴ γνώση, καὶ δὲν εἶπε ἁπλῶς, ὅτι 'κανένας δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα', καὶ σιώπησε μετά, γιὰ νὰ μὴ νομίζει κανεὶς ὅτι αὐτὸ λέγεται μόνο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλά, θέλοντας νὰ δείξει ὅτι οὔτε οἱ ἄγγελοι, οὔτε οἱ ἀρχάγγελοι, οὔτε καὶ οἱ οὐράνιες δυνάμεις γνωρίζουν αὐτόν, ἔκανε αὐτὸ φανερὸ μὲ ἐκεῖνο ποὺ πρόσθεσε. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Κανένας ποτὲ δὲν ἔχει δεῖ τὸν Πατέρα», πρόσθεσε καὶ εἶπε, «Παρὰ μόνο ἐκεῖνος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, αὐτὸς ἔχει δεῖ τὸν Πατέρα». Διότι, ἐὰν ἔλεγε ἁπλῶς 'κανένας', πολλοὶ ἴσως ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς θὰ νόμιζαν ὅτι αὐτὸ λέχθηκε μόνο γιὰ τὴ δική μας τὴν ἀνθρώπινη φύση, τώρα ὅμως μὲ τὸ νὰ πεῖ «Κανένας», καὶ προσθέτοντας, «Παρὰ μόνο ὁ Υἱός», μὲ τὴν προσθήκη τοῦ «Μονογενοῦς» ἀπέκλεισε ὁλόκληρη τὴν κτίση ἀπὸ τὴ γνώση αὐτοῦ.

Τί λοιπόν, λέγει, ἀπέκλεισε καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, Καθόλου· διότι αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ μέρος τῆς κτίσεως, τὸ δὲ «Κανένας», λέγεται πάντοτε πρὸς ἀντιδιαστολὴ τῆς

νης, καὶ οὔτε ἂν περὶ Πατρὸς λέγηται, τὸν Υἱὸν ἐξωθεῖται, οὔτε ἂν περὶ Υἱοῦ, τὸ Πνεῦμα ἐκβάλλει. Καὶ ἵνα αὐτὸ τοῦτο ἐντεῦθεν ἤδη ποιήσω φανερόν, ὅτι τό, «οὐδείς», οὐ πρὸς ἀθέτησιν τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς κτίσεως εἴρηται, περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς γνώσεως, ἣν μόνου τοῦ Υἱοῦ φησιν εἶναι, ἀκούσωμεν τί διὰ τό, οἶδε, λεγόμενον ὁ Παῦλος Κορινθίοις φησί· «Τίς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ». Ὥσπερ οὖν ἐνταῦθα τὸ «οὐδεὶς» λεγόμενον οὐκ ἐκβάλλει τὸν Υἱόν, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ «οὐδεὶς» τεθὲν οὐκ ἐξωθεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὅθεν δῆλον ὡς ἀληθὲς τὸ εἰρημένον. Εἰ γὰρ λέγων, ὅτι «Οὐδεὶς ἑώρακε τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ Θεοῦ ὤν», τὸ Πνεῦμα ἐξωθεῖτο, περιττῶς ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι ὥσπερ ἄνθρωπος τὰ ἑαυτοῦ οἶδεν, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὰ τοῦ Θεοῦ μετὰ ἀκριβείας ἐπίσταται. Οὕτω καὶ τὸ «εἷς» εἴρηται· τὴν γὰρ αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει τοῦτο καὶ δύναμιν. Σκόπει δέ· «Εἷς Θεός», φησίν, «ὁ Πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα». Εἰ γὰρ τὸ ἕνα λέγεσθαι Θεὸν τὸν Πατέρα, ἐκβάλλει τὸν Υἱὸν τῆς θεότητος, καὶ τὸ ἕνα λέγεσθαι Κύριον τὸν Υἱόν, ἐκβάλλει τὸν Πατέρα τῆς κυριότητος· ἀλλὰ μὴν οὐκ ἐκβάλλει τῆς κυριότητος τὸν Πατέρα, τὸ λέγεσθαι, ὅτι «εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός»· οὐκ ἄρα οὐδὲ τὸν Υἱὸν ἐκβάλλει τῆς θεότητος τὸ λέγεσθαι, ὅτι «Θεὸς ὁ Πατήρ».

3. Εἰ δὲ λέγοιεν πάλιν, ὅτι διὰ τοῦτο «εἷς Θεὸς» λέγεται «ὁ Πατήρ», ἐπειδὴ Θεὸς μέν ἐστιν ὁ Υἱός, οὐ τοιοῦτος δὲ Θεός, οἷος ὁ Πατήρ, ἕπεται ἐκεῖνο

---

4. Α΄ Κορ. 2, 11
5. Α΄ Κορ. 8, 6

κτίσεως μόνο καὶ δὲν ἀποκλείει οὔτε τὸν Υἱό, ὅταν γίνεται λόγος γιὰ τὸν Πατέρα, οὔτε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἂν γίνεται λόγος γιὰ τὸν Υἱό. Καὶ γιὰ νὰ τὸ καταστήσω αὐτὸ φανερὸ ἀπὸ τώρα ἤδη, ὅτι δηλαδὴ τὸ «κανένας», δὲν λέχθηκε γιὰ ν' ἀποκλείσει τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀποκλείσει τὴν κτίση, ἂς ἀκούσομε σχετικὰ μὲ αὐτὴ ἐδῶ τὴ γνώση, ποὺ ἀνήκει μόνο στὸν Υἱό, σύμφωνα μὲ τὴ δήλωση τοῦ Κυρίου, τί λέγει ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς Κορινθίους· «Ποιὸς ἄλλος γνωρίζει τὰ τοῦ ἀνθρώπου, παρὰ μόνο τὸ Πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ὑπάρχει μέσα σ' αὐτόν; Ἔτσι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ κανένας δὲν τὰ γνωρίζει, παρὰ μόνο τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»[4]. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐδῶ τὸ «κανένας» λεγόμενο δὲν ἀποκλείει τὸν Υἱό, ἔτσι καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Χριστοῦ, λεγόμενο τὸ «κανένας» δὲν ἀποκλείει τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ἑπομένως γίνεται φανερὸ ὅτι εἶναι σωστὸ αὐτὸ ποὺ λέχθηκε. Διότι, ἐὰν λέγοντας, «Κανένας δὲν εἶδε τὸν Πατέρα, παρὰ μόνο ἐκεῖνος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό», ἀποκλειόταν τὸ Πνεῦμα, τότε ἄσκοπα ὁ Παῦλος ἔλεγε, ὅτι ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἑαυτό του, ἔτσι καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα γνωρίζει μὲ ἀκρίβεια τὰ τοῦ Θεοῦ. Μὲ τὴν ἴδια σημασία λέγεται καὶ τὸ «ἕνας»· διότι καὶ αὐτὸ ἔχει τὴν ἴδια ἰσχὺ καὶ δύναμη. Πρόσεχε δηλαδή· «Ἕνας Θεός, λέγει, «ὑπάρχει, ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχονται τὰ πάντα, καὶ ἕνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, μὲ τὸν ὁποῖο ἔγιναν τὰ πάντα»[5]. Διότι, ἐὰν τὸ νὰ λέγεται ὅτι ὑπάρχει ἕνας Θεός, ὁ Πατέρας, αὐτὸ ἀποκλείει τὸν Υἱὸ ἀπὸ τὴ θεότητα, καὶ τὸ νὰ λέγεται ὅτι ὑπάρχει ἕνας Κύριος, ὁ Υἱός, ἀποκλείει καὶ αὐτὸ τὸν Πατέρα ἀπὸ τὴν κυριότητα· ἀλλὰ βέβαια δὲν ἀποκλείει τὸν Πατέρα ἀπὸ τὴν κυριότητα, τὸ νὰ λέγεται, ὅτι ὑπάρχει «Ἕνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός». Ἑπομένως δὲν ἀποκλείει τὸν Υἱὸν ἀπὸ τὴν θεότητα, τὸ νὰ λέγεται, ὅτι «Ἕνας Θεὸς ὑπάρχει, ὁ Πατέρας».

3. Ἐὰν ὅμως συνέβαινε πάλι νὰ ποῦν, ὅτι γι' αὐτὸ λέγεται ὅτι «Ἕνας Θεὸς ὑπάρχει, ὁ Πατέρας», ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς εἶναι βέβαια Θεός, ὄχι ὅμως τέτοιος Θεός, ὅπως ὁ

εἰπεῖν, ἐξ ὧν αὐτοὶ τιθέασι λημμάτων (οὐ γὰρ δὴ ἡμεῖς ἂν εἴποιμεν), ὅτι διὰ τοῦτο λέγεται «εἷς Κύριος ὁ Υἱός», ἐπειδὴ Κύριος μὲν ὁ Πατήρ, οὐ τοιοῦτος δὲ Κύριος, οἷος ὁ Υἱός. Εἰ δὲ τοῦτο ἀσεβές, οὐδὲ τὸ πρότερον ἂν ἔχοι λόγον, ἀλλ' ὥσπερ τὸ «εἷς Κύριος» οὐκ ἐξωθεῖται τὸν Πατέρα τῆς ἀκριβοῦς κυριότητος, οὐδὲ εἰς τὸν Υἱὸν περιίστησιν αὐτὸ μόνον, οὕτως οὐδὲ τὸ «εἷς Θεὸς» ἐκβάλλει τὸν Υἱὸν τῆς ἀληθοῦς καὶ γνησίας καὶ ἀκραιφνοῦς θεότητος, οὐδὲ τοῦ Πατρὸς αὐτὸ μόνον ἀποδείκνυσιν.

Ὅτι γὰρ Θεὸς ὁ Υἱός, καὶ τοιοῦτος Θεὸς οἷος ὁ Πατήρ, μένων μέντοι Υἱός, ἐξ αὐτῆς τῆς προσθήκης δῆλον. Εἰ γὰρ τὸ Θεὸς ὄνομα τοῦτο τοῦ Πατρὸς μόνον ἦν, καὶ ἄλλην οὐκ ἠδύνατο δηλοῦν ἡμῖν ὑπόστασιν, ἀλλ' ἐκείνην μόνην τὴν ἀγέννητον καὶ πρώτην, ὡς ἴδιον αὐτῆς μόνης ὂν καὶ γνωριστικόν, περιττῶς ἡ τοῦ Πατρὸς κεῖται προσθήκη· ἤρκει γὰρ εἰπεῖν «εἷς Θεός», καὶ ἐγνωρίζομεν τίς ἦν ὁ λεγόμενος. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ «Θεὸς» ὄνομα κοινὸν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ εἰπὼν «Εἷς Θεός», οὐκ ἐδήλου τίνα φησὶν ὁ Παῦλος, διὰ τοῦτο ἐδεήθη τῆς τοῦ «Πατρὸς» προσθήκης, ἵνα δηλώσῃ, ὅτι περὶ τῆς πρώτης ὑποστάσεως καὶ ἀγεννήτου λέγει, ὡς οὐκ ἀρκούσης τῆς τοῦ Θεοῦ προσηγορίας αὐτὴν ἐνδείξασθαι, ἐπειδὴ κοινὸν τοῦτο αὐτῷ πρὸς τὸν Υἱόν. Τῶν γὰρ ὀνομάτων τὰ μέν ἐστι κοινά, τὰ δὲ ἴδια· κοινὰ μέν, ἵνα τὸ ἀπαράλλακτον δείξῃ τῆς οὐσίας, ἴδια δέ, ἵνα τὴν ἰδιότητα χαρακτηρίσῃ τῶν ὑποστάσεων. Τὸ μὲν οὖν Πατὴρ καὶ Υἱός, ἴδιον ἑκάστης ὑποστάσεως, τὸ δὲ Θεὸς καὶ Κύριος, κοινόν. Ἐπεὶ οὖν τέθεικε κοινὸν ὄνομα τὸ «εἷς Θεός», ἐδεήθη καὶ τοῦ ἰδιάζοντος, ἵνα

Πατέρας, θὰ πρέπει σύμφωνα μὲ τὸν ἰσχυρισμό τους αὐτὸ νὰ ποῦν (διότι ἐμεῖς δὲν μποροῦμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε κάτι τέτοιο), ὅτι γι' αὐτὸ λέγεται «Ἕνας Κύριος ὁ Υἱός», ἐπειδὴ εἶναι βέβαια ὁ Πατέρας Κύριος, ὄχι ὅμως τέτοιος Κύριος ποὺ εἶναι ὁ Υἱός. Ἐὰν ὅμως αὐτὸ εἶναι ἀσεβές, τότε οὔτε τὸ προηγούμενο μπορεῖ νὰ εὐσταθήσει, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς τὸ «Ἕνας Κύριος» δὲν ἀποκλείει τὸν Πατέρα ἀπὸ τὴν πλήρη κυριότητα, οὔτε περιορίζει αὐτὴν μόνο στὸν Υἱό, ἔτσι οὔτε τὸ «Ἕνας Θεὸς» ἀποκλείει τὸν Υἱὸ ἀπὸ τὴν ἀληθινή, τὴ γνήσια καὶ ὁλοκάθαρη θεότητα, οὔτε περιορίζει αὐτὴν σὰν γνώρισμα μόνο τοῦ Πατέρα.

Τὸ ὅτι πράγματι ὁ Υἱὸς εἶναι Θεός, καὶ μάλιστα τέτοιος Θεὸς ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πατέρας, ἂν καὶ βέβαια δὲν παύει νὰ εἶναι Υἱός, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὴν ἴδια ἀκριβῶς τὴν προσθήκη αὐτή. Διότι, ἐὰν τὸ ὄνομα Θεὸς ἀνῆκε μόνο στὸν Πατέρα, καὶ δὲν μποροῦσε νὰ δηλώσει καμία ἄλλη ὑπόσταση, παρὰ μόνο ἐκείνη τὴν ἀγέννητη καὶ πρώτη, σὰν κάτι ποὺ εἶναι ἰδιαίτερο γνώρισμα μόνο αὐτῆς, τότε ἄσκοπα ἀναφέρεται ἡ προσθήκη «Πατέρας»· θὰ ἦταν ἀρκετὸ δηλαδὴ νὰ πεῖ «Ἕνας Θεός», καὶ θὰ καταλαβαίναμε ποιὸς ἦταν αὐτὸς ποὺ ἐννοοῦσε. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ «Θεὸς» εἶναι κοινὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ λέγοντας «Ἕνας Θεός», δὲν φανέρωνε ὁ Παῦλος ποιὸν ἀπὸ τοὺς δύο ἐννοεῖ, γι' αὐτὸ θεωρήθηκε ἀναγκαία ἡ προσθήκη «ὁ Πατέρας», γιὰ νὰ δηλώσει, ὅτι ὁμιλεῖ γιὰ τὴν πρώτη καὶ ἀγέννητη ὑπόσταση, διότι δὲν θὰ ἦταν ἀρκετὸ τὸ ὄνομα μόνο «Θεὸς» νὰ δηλώσει αὐτήν, καθόσον αὐτὸ εἶναι κοινὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ. Διότι ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν θείων ὑποστάσεων, ἄλλα μὲν εἶναι κοινά, ἄλλα δὲ ἰδιαίτερα τῆς κάθε μιᾶς ὑποστάσεως. Καὶ κοινὰ μὲν εἶναι γιὰ νὰ δείχνουν τὸ ἀπαράλλακτο τῆς οὐσίας τους, ἰδιαίτερα δὲ γιὰ νὰ χαρακτηρίζουν τὶς ἰδιότητες αὐτῶν. Τὰ ὀνόματα λοιπὸν Πατέρας καὶ Υἱὸς εἶναι ἰδιαίτερα τῆς κάθε μιᾶς ὑποστάσεως, ἐνῶ τὰ ὀνόματα Θεὸς καὶ Κύριος εἶναι κοινά. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀνέφερε κοινὸ ὄνομα τὸ «Ἕνας Θεός», χρειάσθηκε ν' ἀναφέρει καὶ τὸ ἰδιαί-

γνωρίσῃς τίνα φησίν, ὥστε ἡμᾶς μὴ ἐμπεσεῖν εἰς τὴν Σαβελλίου μανίαν.

Ὅτι γὰρ οὔτε τὸ «Θεὸς» ὄνομα μεῖζον τοῦ «Κύριος», οὔτε τὸ «Κύριος» ἔλαττον τοῦ «Θεός», δῆλον ἐκεῖθεν. Ἐν τῇ Παλαιᾷ πάσῃ συνεχῶς ὁ Πατὴρ Κύριος λέγεται· «Κύριος ὁ Θεός σου», φησί, «Κύριος εἷς ἐστιν». Καὶ πάλιν, «Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις». Καὶ πάλιν, «Μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός». Καὶ πάλιν, «Γνώτωσαν ὅτι ὄνομά σοι Κύριος· σὺ εἶ μόνος ὕψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν». Καίτοι γε εἰ ἔλαττον τοῦ Θεοῦ ἦν καὶ ἀνάξιον τῆς οὐσίας ἐκείνης, οὐκ ἔδει λέγεσθαι, «Γνώτωσαν ὅτι ὄνομά σοι Κύριος»· πάλιν εἰ τὸ «Θεὸς» μεῖζον ἦν τοῦ «Κύριος» καὶ σεμνότερον, οὐκ ἔδει τὸν κατ' αὐτοὺς ἐλάττονα Υἱὸν ἀπὸ τοῦ προσήκοντος ὀνόματος τῷ Πατρὶ καλεῖσθαι, ὃ καὶ μόνον ἴδιον ἦν ἐκείνου. Ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν. Οὔτε γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ὑποδεέστερος, οὔτε τὸ «Κύριος» ὄνομα τοῦ «Θεὸς» εὐτελέστερον. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ Πατρὸς καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ ἀδιαφόρως ταύταις κέχρηται ταῖς προσηγορίαις ἡ Γραφή.

Καθάπερ οὖν ἠκούσατε Κύριον τὸν Πατέρα καλούμενον, φέρε δείξωμεν ὑμῖν καὶ τὸν Υἱὸν λεγόμενον Θεόν. «Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός». Εἶδες καὶ τῷ Πατρὶ ὄνομα τὸ «Κύριος», καὶ τῷ Υἱῷ ὄνομα τὸ «Θεός»; Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ φησι, «Γνώτωσαν ὅτι ὄνομά σοι Κύριος», οὕτω καὶ ἐνταῦθά φησι, «Καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ». Καὶ πάλιν, «Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν,

---

6. Δευτ. 6, 4 7. Δευτ. 6, 13 8. Ψαλμ. 146, 5
9. Ψαλμ. 82, 19 10. Ματθ. 1, 24, Ἠσ. 7, 14

τερο, γιὰ νὰ καταλάβεις ποιὸν ἐννοεῖ, ὥστε νὰ μὴ περιπέσομε καὶ ἐμεῖς στὴν μανία τοῦ Σαβέλλιου.

Τὸ ὅτι πράγματι οὔτε τὸ ὄνομα «Θεὸς» εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ὄνομα «Κύριος», οὔτε τὸ ὄνομα «Κύριος» εἶναι κατώτερο ἀπὸ τὸ ὄνομα «Θεός», γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὰ ἑπόμενα. Σ' ὁλόκληρη τὴν Παλαιὰ Διαθήκη ὁ Πατέρας λέγεται συνέχεια Κύριος· «Κύριος ὁ Θεός σου», λέγει, «Κύριος ἕνας εἶναι»[6]. Καὶ πάλι, «Τὸν Κύριο τὸ Θεό σου θὰ προσκυνήσεις καὶ αὐτὸν μόνο θὰ λατρεύσεις»[7]. Καὶ ἀλλοῦ πάλι, «Μέγας εἶναι ὁ Κύριός μας καὶ μεγάλη ἡ δύναμή του καὶ ἡ σοφία αὐτοῦ δὲν μπορεῖ νὰ μετρηθεῖ»[8]. Καὶ πάλι, «Ἂς γνωρίσουν ὅτι τὸ ὄνομά σου εἶναι Κύριος· σὺ εἶσαι μόνος ὕψιστος σ' ὅλη τὴ γῆ»[9]. Ἂν ὅμως τὸ ὄνομα Κύριος ἦταν κατώτερο ἀπὸ τὸ ὄνομα «Θεός», καὶ ἀνάξιο τῆς θείας οὐσίας, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ λεχθεῖ, «Ἂς γνωρίσουν ὅτι τὸ ὄνομά σου εἶναι Κύριος». Ἐὰν πάλι τὸ ὄνομα «Θεὸς» ἦταν ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ὄνομα «Κύριος καὶ σεμνότερο, δὲν θὰ ἔπρεπε ὁ Υἱός, ποὺ κατὰ τὴ γνώμη τους εἶναι κατώτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα, νὰ καλεῖται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα, τὸ ὁποῖο εἶναι τὸ ἰδιαίτερο ὄνομα ἐκείνου. Ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτὰ σωστά, δὲν εἶναι σωστά. Διότι οὔτε ὁ Υἱὸς εἶναι κατώτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα, οὔτε τὸ ὄνομα Κύριος εἶναι εὐτελέστερο ἀπὸ τὸ ὄνομα «Θεός». Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Γραφὴ χρησιμοποιεῖ αὐτὲς τὶς ὀνομασίες ἀδιάφορα καὶ γιὰ τὸν Πατέρα καὶ γιὰ τὸν Υἱό.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἀκούσατε ὅτι ὁ Πατέρας καλεῖται Κύριος, ἔτσι ἂς σᾶς δείξω τώρα ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς ὀνομάζεται Θεός. «Νὰ ἡ Παρθένος θὰ συλλάβει στὴν κοιλιά της καὶ θὰ γεννήσει υἱὸ καὶ θὰ δοθεῖ σ' αὐτὸν τὸ ὄνομα Ἐμμανουήλ, ποὺ ἑρμηνεύεται, 'Ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας'»[10]. Εἶδες πῶς τὸ ὄνομα «Κύριος» ἀποδίδεται καὶ στὸν Πατέρα, καὶ τὸ ὄνομα «Θεὸς» ἀποδίδεται καὶ στὸν Υἱό; Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ λέγει, «Ἂς γνωρίσουν ὅτι τὸ ὄνομά σου εἶναι Κύριος», ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει, «Καὶ θὰ δοθεῖ σ' αὐτὸν τὸ ὄνομα Ἐμμανουήλ». Καὶ πάλι· «Παιδὶ γεννήθηκε σ' ἐμᾶς,

καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, Θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής». Καὶ σκόπει μοι προφητῶν σύνεσιν, καὶ πνευματικὴν σοφίαν. Ἵνα γὰρ μὴ ἁπλῶς εἰπόντες «Θεόν», νομισθῶσι περὶ τοῦ Πατρὸς λέγειν, τῆς οἰκονομίας πρότερον μέμνηνται. Οὐ γὰρ δὴ ὁ Πατὴρ διὰ παρθένου ἐγεννήθη, οὐδὲ παιδίον ἐγένετο.

Πάλιν ἕτερος προφήτης οὕτως εἰπών φησι περὶ αὐτοῦ· «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν». Καὶ περὶ τίνος τοῦτό φησιν; Ἆρα μὴ περὶ τοῦ Πατρός; Οὐδαμῶς· ἄκουσον γὰρ πῶς καὶ οὗτος περὶ τῆς οἰκονομίας ἐμνήσθη. Εἰπὼν γάρ, «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν», ἐπήγαγεν· «Ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη». Ὁ Παῦλος δέ, «Ἐξ ὧν ὁ Χριστός, τὸ κατὰ σάρκα», φησίν, «ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν»· καὶ πάλιν, «Πᾶς πόρνος ἢ πλεονέκτης οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ»· καὶ πάλιν, «Κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Καὶ Ἰωάννης δὲ οὕτως αὐτὸν καλεῖ λέγων· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος».

Ναί, φησί, ἀλλ' ἐκεῖνο δεῖξον, ποῦ μετὰ τοῦ Πατρὸς αὐτὸν συντάττουσα ἡ Γραφή, Κύριον τὸν Πατέρα καλεῖ. Ἐγὼ δὲ οὐ τοῦτο δείκνυμι μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ Κύριον τὸν Πατέρα καλεῖ, καὶ ὅτι Θεὸν τὸν Υἱόν, ὁμοῦ τιθεὶς ἑκάτερα τὰ ὀνόματα. Ποῦ οὖν τοῦτό ἐστιν εὑρεῖν; Διαλεγόμενός ποτε τοῖς Ἰουδαίοις ὁ Χριστός φησι· «Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ;

11. Ἡσ. 9, 5
12. Βαρούχ 3, 36
13. Βαρούχ 3, 37
14. Ρωμ. 9, 5

υἱὸς δόθηκε σ' ἐμᾶς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶναι, ἄγγελος τῆς μεγάλης βουλῆς, Θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής»[11]. Καὶ πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, σύνεση προφητῶν καὶ πνευματικη σοφία. Γιὰ νὰ μὴ ποῦν δηλαδὴ ἁπλῶς «Θεός», καὶ νομισθεῖ ὅτι ἐννοοῦν τὸν Πατέρα, ὁμιλοῦν κατ' ἀρχὴ γιὰ το μυστήριο τῆς θείας ἐνσαρκώσεως. Διότι βέβαια δὲν γεννήθηκε ὁ Πατέρας ἀπὸ Παρθένο, οὔτε καὶ ἔγινε παιδί.

Ἐπίσης καὶ ἄλλος προφήτης μιλώντας γι' αὐτὸν λέγει τὰ ἑξῆς· «Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός μας καὶ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μ' αὐτόν»[12]. Καὶ γιὰ ποιὸν τὸ λέγει αὐτό; Μήπως λοιπὸν τὸ λέγει γιὰ τὸν Πατέρα; Καθόλου· διότι ἄκουσε πῶς καὶ αὐτὸς ὁμιλεῖ γιὰ τὴ θεία ἐνσάρκωση. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός μας, καὶ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μ' αὐτόν», πρόσθεσε· «Βρῆκε κάθε ὁδὸ ἐπιστήμης καὶ ἔδωσε αὐτὴν στὸν Ἰακὼβ τὸν δοῦλο του καὶ στὸν Ἰσραὴλ τὸν ἀγαπημένο του. Στὴ συνέχεια παρουσιάσθηκε στὴ γῆ καὶ συναναστράφηκε τοὺς ἀνθρώπους»[13]. Ὁ Παῦλος πάλι λέγει· «Ἀπὸ τοὺς ὁποίους προέρχεται ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα, ποὺ εἶναι Θεὸς ὅλων στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν»[14]· καὶ πάλι, «Ὁ καθένας ποὺ εἶναι πόρνος ἢ πλεονέκτης δὲν ἔχει κληρονομία στὴ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ»[15]· καὶ πάλι, «Κατὰ τὴ φανέρωση τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»[16]. Καὶ ὁ Ἰωάννης ὀνομάζει αὐτὸν μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, λέγοντας· «Στὴν ἀρχὴ ὑπῆρχε ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦταν κοντὰ στὸ Θεὸ καὶ ὁ Θεὸς ἦταν ὁ Λόγος»[17].

Ναί, λέγει, ἀλλὰ δεῖξε μας σὲ ποιὸ μέρος ἡ Γραφὴ ἀναφέρει τὸν Υἱὸ μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὀνομάζει τὸν Πατέρα Κύριο. Ἐγὼ δὲν θὰ σᾶς ἀποδείξω μόνο αὐτό, ἀλλ' ὅτι ὀνομάζει καὶ τὸν Πατέρα Κύριο καὶ τὸν Υἱό, καθὼς καὶ Θεὸ ὀνομάζει καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, ἀναφέροντας μαζὶ καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὀνόματα. Ποῦ λοιπὸν μποροῦμε νὰ τὸ βροῦμε αὐτὸ γραμμένο; Συνομιλώντας κάποτε ὁ Χριστὸς μὲ τοὺς Ἰουδαίους, εἶπε· «Ποιὰ εἶναι

------

15. Ἐφ. 5, 5
16. Τίτ. 2, 13
17. Ἰω. 1, 1

τίνος υἱός ἐστιν; Οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ· Τοῦ Δαυίδ. Λέγει αὐτοῖς· Πῶς οὖν Δαυὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ λέγων, Εἶπεν Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου;». Ἰδοὺ Κύριος καὶ Κύριος. Βούλει μαθεῖν ποῦ Θεὸν καὶ Θεὸν καλεῖ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ὁμοῦ τιθείς; Ἄκουσον καὶ τοῦ προφήτου Δαυίδ, καὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, τοῦτο αὐτὸ δηλούντων ἡμῖν· «Ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου». Καὶ ὁ Παῦλος πάλιν τὴν μαρτυρίαν ταύτην ἐπήγαγε λέγων, ὅτι «Πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ φησιν· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα· πρὸς δὲ τὸν Υἱόν· ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος».

Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐνταῦθα, φησί, τὸν μὲν Θεὸν Πατέρα ἐκάλεσε, τὸν δὲ Υἱὸν Κύριον; Οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ ἐνταῦθα τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς Ἕλληνας ἦν λόγος αὐτῷ πολυθεΐαν νοσοῦντας. Ἵν' οὖν μὴ λέγωσιν, ὅτι ἡμῖν ἐγκαλῶν ὡς πολλοὺς θεοὺς λέγουσι καὶ πολλοὺς κυρίους, αὐτὸς ἁλίσκῃ τοῖς ἐγκλήμασι τούτοις θεοὺς λέγων, καὶ οὐ Θεόν, διὰ τοῦτο συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ, ἑτέρῳ καλεῖ τὸν Υἱὸν ὀνόματι τὴν αὐτὴν δύναμιν ἔχοντι. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἄνωθεν ἀνάγωμεν αὐτὸ τὸ χωρίον, καὶ εἴσεσθε σαφῶς ὅτι οὐχ ἡμέτερός ἐστι στοχασμὸς τὸ λεγόμενον. «Περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων οἴδαμεν ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν. Ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. Περὶ τῆς βρώσεως οὖν τῶν εἰδωλοθύτων οἴδαμεν ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς θεὸς ἕτερος εἰ μὴ εἷς». Ὁρᾷς

---

18. Ματθ. 22, 42 ἑ.
19. Ψαλμ. 14, 7
20. Ἑβρ. 1, 7 ἑ.
21. Α' Κορ. 8, 2 - 4

ἡ γνώμη σας γιὰ τὸν Χριστό; τίνος υἱὸς εἶναι; Αὐτοὶ ἀπαντοῦν πρὸς αὐτόν· Τοῦ Δαυίδ. Λέγει πρὸς αὐτούς· Πῶς λοιπὸν ὁ Δαυίδ, φωτιζόμενος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ὀνομάζει αὐτὸν Κύριο, λέγοντας, Εἶπε ὁ Κύριος στὸν Κύριό μου, κάθησε στὰ δεξιά μου;»[18]. Νὰ λοιπὸν Κύριος καὶ Κύριος. Θέλεις νὰ μάθεις ποῦ ἡ Γραφὴ ὀνομάζει Θεὸ καὶ Θεὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, ἀναφέροντάς τους μαζί; Ἄκουσε καὶ τὸν προφήτη Δαυὶδ καὶ τὸν ἀπόστολο Παῦλο ποὺ μᾶς διδάσκουν αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πράγμα· «Ὁ θρόνος σου, Θεέ μου, παραμένει στὸν αἰώνα, ράβδος δικαιοσύνης εἶναι ἡ ράβδος τῆς βασιλείας σου. Ἀγάπησες τὴ δικαιοσύνη καὶ μίσησες τὴν ἀνομία· γι᾽ αὐτὸ σὲ ἔχρισε ὁ Θεός, ὁ Πατέρας σου, μὲ τὸ πνευματικὸ χρίσμα ποὺ χαρίζει ἀγαλλίαση σ᾽ ἐκείνους ποὺ χρίονται»[19]. Καὶ ὁ Παῦλος πάλι, ἐπικαλούμενος τὴ μαρτυρία αὐτή, λέγει· «Γιὰ μὲν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ κάμνει τοὺς ἀγγέλους του σὰν τοὺς ἀνέμους, γιὰ δὲ τὸν Υἱὸ λέγει· Ὁ θρόνος σου, Θεέ, παραμένει αἰώνια»[20].

Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ἐδῶ, λέγει, τὸν μὲν Πατέρα ὀνόμασε Θεό, τὸν δὲ Υἱὸ Κύριο; Δὲν τὸ ἔκανε αὐτὸ τυχαῖα, οὔτε ἄσκοπα, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ὁ λόγος ἀπευθυνόταν πρὸς Ἕλληνες ποὺ ἔπασχαν ἀπὸ τὴν ἀσθένεια τῆς πολυθεΐας. Γιὰ νὰ μὴ λέγουν λοιπὸν αὐτοί, Ἐνῶ κατηγορᾶς ἐμᾶς ὅτι παραδεχόσαστε πολλοὺς θεοὺς καὶ πολλοὺς κυρίους, ὅμως συλλαμβάνεσαι καὶ σὺ μὲ τὴν ἴδια κατηγορία, μιλώντας γιὰ θεοὺς καὶ ὄχι γιὰ ἕνα Θεό', γι᾽ αὐτό, δείχνοντας συγκατάβαση στὴν ἀδυναμία τους, ὀνομάζει τὸν Υἱὸ μὲ ἄλλο ὄνομα ποὺ ἔχει ὅμως τὴν ἴδια δύναμη. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, ἂς ἐξετάσομε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτὸ τὸ χωρίο καὶ θὰ διαπιστώσετε ὅτι τὰ λεγόμενα αὐτὰ δὲν εἶναι δικές μου σκέψεις· «Γιὰ τὰ εἰδωλόθυτα γνωρίζομε ὅτι ὅλοι ἔχομε γνώση. Ἡ γνώση φουσκώνει τὰ μυαλά, ἐνῶ ἡ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. Σχετικὰ λοιπὸν μὲ τὸ ἂν πρέπει νὰ τρῶμε τὰ εἰδωλόθυτα, γνωρίζομε ὅτι κανένα εἴδωλο δὲν ὑπάρχει πραγματικὰ στὸν κόσμο, καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένας ἄλλος θεὸς ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἕνα»[21]. Βλέπεις ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει

ὅτι πρὸς ἐκείνους ἀποτεινόμενος ταῦτα λέγει τοὺς πολλοὺς εἶναι νομίζοντας θεούς; «Καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ πολλοί, καὶ κύριοι πολλοί, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς» (πάλιν πρὸς ἐκείνους μάχεται» «Ὥσπερ οὖν εἰσι θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοί», (τοῦτ' ἔστι λεγόμενοι), «ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα». Διὰ τοῦτο καὶ τὸ «Εἷς» προσέθηκεν, ἵνα μὴ πολυθεΐαν εἰσάγεσθαι πάλιν ἐκεῖνοι νομίζωσι, καὶ ἕνα Θεὸν τὸν Πατέρα ἐκάλεσεν, οὐκ ἐκβάλλων τὸν Υἱὸν τῆς θεότητος· ὥσπερ οὖν καὶ ἕνα Κύριον τὸν Υἱόν, οὐκ ἐκβάλλων τῆς κυριότητος τὸν Πατέρα, ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν διορθούμενος, καὶ μηδεμίαν αὐτοῖς δοῦναι λαβὴν βουλόμενος.

Τοῦτο γοῦν καὶ αἴτιον γέγονε τοῦ μὴ σαφῶς μηδὲ φανερῶς, ἀλλ' ἀμυδρῶς πως καὶ σπανίως διὰ τῶν προφητῶν γνωρισθῆναι τοῖς Ἰουδαίοις τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Ἄρτι γὰρ τῆς πολυθέου πλάνης ἀπαλλαγέντες, εἰ πάλιν ἤκουσαν Θεὸν καὶ Θεόν, πρὸς ταύτην ἂν ἀπέστρεψαν νόσον. Διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω συνεχῶς οἱ προφῆται λέγουσιν, ὅτι εἷς Θεός, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν, οὐχὶ τὸν Υἱὸν ἀθετοῦντες, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν θεραπεῦσαι βουλόμενοι, καὶ πεῖσαι τέως τῆς τῶν πολλῶν θεῶν καὶ οὐκ ὄντων ὑπονοίας ἀπαλλαγῆναι. Ὅταν τοίνυν ἀκούσῃς τὸ «εἷς» καὶ «οὐδείς», καὶ ὅσα τοιαῦτα, μὴ τῆς Τριάδος ἐλαττώσῃς τὴν δόξαν, ἀλλὰ τὸ μέσον αὐτῆς πρὸς τὴν κτίσιν διὰ τούτων μάνθανε τῶν ῥημάτων. Ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ φησι· «Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου;». Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἐνταῦθα, καὶ οὔτε τὸν Υἱόν, οὔτε τὸ Πνεῦμα ἐκβάλλει τῆς γνώσεως, προαποδέδεικται ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρημένοις, ὅτε τὴν

------

22. Α' Κορ. 8, 5 ἑ.
23. Ἡσ. 40, 13. Ρωμ. 11, 34

ἀπευθυνόμενος πρὸς ἐκείνους ποὺ πίστευαν ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ θεοί; «Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ ὀνομάζονται θεοὶ καὶ κύριοι, εἴτε στὸν οὐρανὸ εἴτε στὴ γῆ», (ἐκείνους πάλι καταπολεμεῖ) «ὅπως βέβαια ὑπάρχουν πραγματικὰ πολλοὶ θεοὶ καὶ κύριοι» (δηλαδὴ πιστεύεται ὅτι ὑπάρχουν), «ἐμεῖς ὅμως πιστεύομε ὅτι ἕνας Θεὸς ὑπάρχει, ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχονται τὰ πάντα, καὶ ἕνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, μὲ τὸν ὁποῖο ἔγιναν τὰ πάντα»[22]. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε τὸ «Ἕνας», γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ἐκεῖνοι ὅτι εἰσάγει πάλι πολυθεΐα, καὶ κάλεσε ἕνα Θεὸ τὸν Πατέρα, χωρὶς βέβαια νὰ ἀποκλείει τὸν Υἱὸ ἀπὸ τὴ θεότητα, ὅπως πάλι κάλεσε καὶ ἕναν Κύριο τὸν Υἱό, χωρὶς ν' ἀποκλείει τὸν Πατέρα ἀπὸ τὴν κυριότητα, ἀλλὰ τὸ κάνει μὲ σκοπὸ νὰ θεραπεύσει τὴν ἀσθένεια ἐκείνων, καὶ νὰ μὴ τοὺς δώσει καμιὰ ἀφορμὴ γιὰ παρεξήγηση.

Αὐτὴ βέβαια ἦταν καὶ ἡ αἰτία ποὺ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ φανερώθηκε στοὺς Ἰουδαίους μὲ τοὺς προφῆτες ὄχι μὲ σαφήνεια καὶ φανερά, ἀλλὰ κατὰ κάποιο τρόπο σκοτεινὸ καὶ σποραδικό. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι, ποὺ μόλις πρὶν λίγο χρόνο εἶχαν ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν πολυθεϊστικὴ πλάνη, ἂν ἄκουαν πάλι Θεὸ καὶ Θεό, θὰ ἐπέστρεφαν πάλι πρὸς τὴν ἴδια τὴν ἀσθένεια. Γι' αὐτὸ οἱ προφῆτες ἐπαναλαμβάνουν συνέχεια, ὅτι ὑπάρχει ἕνας Θεός, καὶ ὅτι ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸν δὲν ὑπάρχει ἄλλος, χωρὶς φυσικὰ μ' αὐτὸ ν' ἀρνοῦνται τὴν ὕπαρξη τοῦ Υἱοῦ, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ προσπαθώντας νὰ θεραπεύσουν τὴν ἀσθένεια ἐκείνων καὶ νὰ τοὺς πείσουν ν' ἀπαλλαγοῦν ἐπὶ τέλους ἀπὸ τὴ δοξασία ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ θεοί, ποὺ δὲν ὑπάρχουν στὴν πραγματικότητα. Ὅταν λοιπὸν ἀκούσεις τὸ «ἕνας» καὶ τὸ «κανένας» καὶ ὅλα τὰ παρόμοια, μὴ ἐλαττώσεις τὴ δόξα τῆς Τριάδας, ἀλλὰ νὰ διδάσκεσαι μ' αὐτὰ τὴ διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα σ' αὐτὴν καὶ στὴν κτίση. Καθόσον καὶ ἀλλοῦ λέγει· «Ποιὸς λοιπὸν γνώρισε τὸ νοῦ τοῦ Κυρίου;»[23]. Καὶ ὅτι αὐτὴ τὴ σημασία ἔχει αὐτό, χωρὶς ν' ἀποκλείει οὔτε τὸν Υἱὸ οὔτε τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀπὸ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ, ἔχει ἀποδειχθεῖ ἀπὸ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ προηγουμένως, ὅταν ἀνέφε-

μαρτυρίαν παρηγάγομεν τὴν λέγουσαν· «Τίς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐν αὐτῷ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ». Καὶ πάλιν ὁ Υἱός φησιν· «Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ· οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱός».

Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· «Οὐχ ὅτι τὸν Θεόν τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα». Ὁμοῦ γὰρ ὅτι μετὰ ἀκριβείας αὐτὸν οἶδεν, εἶπε, καὶ τὴν αἰτίαν τέθεικε, δι' ἣν οἶδε. Τίς δὲ ἡ αἰτία; Τὸ ἐξ αὐτοῦ εἶναι· τοῦ δὲ ἐξ αὐτοῦ εἶναι πάλιν ἀπόδειξις τὸ μετὰ ἀκριβείας αὐτὸν εἰδέναι. Διὰ τοῦτο γὰρ αὐτὸν οἶδε σαφῶς, ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ ἐστιν, καὶ σημεῖον τοῦ ἐξ αὐτοῦ εἶναι τὸ εἰδέναι αὐτὸν σαφῶς. Οὐσία γὰρ οὐσίαν ὑπερέχουσαν οὐκ ἂν δυνηθείη καλῶς εἰδέναι, κἂν ὀλίγον ᾖ τὸ μέσον. Ἄκουσον γοῦν περὶ τῶν ἀγγέλων τί φησιν ὁ προφήτης, καὶ περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὅτι ὀλίγον τὸ διάφορον ταύτης κἀκείνης. Εἰπὼν γάρ, «Τί ἐστι ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι λογίζῃ αὐτόν;», ἐπήγαγεν, «Ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους». Ἀλλ' ὅμως, εἰ καὶ βραχὺ τὸ μέσον, ἐπειδὴ ὅλως ἐστί τι μέσον, οὐκ οἴδαμεν μετὰ ἀκριβείας ἀγγέλων οὐσίαν, κἂν μυρία φιλοσοφήσωμεν, εὑρεῖν οὐ δυνάμεθα.

4. Καὶ τί λέγω ἀγγέλων, ὅπου γε οὐδὲ αὐτῆς τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τὴν οὐσίαν ἴσμεν καλῶς, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὁπωσοῦν; Εἰ δὲ ἐκεῖνοι φιλονεικοῦσιν εἰδέναι, ἐρώτησον τί ποτέ ἐστι τὴν οὐσίαν ἡ ψυχή· ἆρα ἀήρ, ἢ πνεῦμα, ἢ ἄνεμος, ἢ πῦρ; Ἀλλ' οὐδὲν τούτων

---

24. Α' Κορ. 2, 11
25. Λουκᾶ 10, 22
26. Ψαλμ. 8, 5 ἑ.

ρε τὴ μαρτυρία τοῦ Παύλου ποὺ λέγει· «Ποιὸς λοιπὸν ἄλλος γνωρίζει τὰ τοῦ ἀνθρώπου, παρὰ μόνο τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ὑπάρχει μέσα σ' αὐτόν; ἔτσι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ κανένας δὲν τὰ γνωρίζει παρὰ μόνο τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»[24]. Καὶ πάλι ὁ Χριστὸς λέγει· «Κανένας δὲν γνωρίζει τὸν Υἱό, παρὰ μόνο ὁ Πατέρας, οὔτε τὸν Πατέρα τὸν γνωρίζει κάποιος, παρὰ μόνο ὁ Υἱός»[25].

Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ· «Κανένας δὲν ἔχει γνωρίσει τὸν Πατέρα, παρὰ μόνο αὐτὸς ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, αὐτὸς μόνο γνωρίζει τὸν Πατέρα». Ἔθεσε δηλαδὴ ἐδῶ μαζὶ τὴ δήλωση ὅτι ὁ Υἱὸς γνωρίζει τὸν Πατέρα καὶ τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία τὸν γνωρίζει. Ποιὰ δὲ εἶναι ἡ αἰτία; Τὸ ὅτι ἔχει τὴν ὕπαρξή του ἀπ' αὐτόν, τὸ ὅτι δὲ ἔχει τὴν ὕπαρξή του ἀπ' αὐτὸν ἀποδεικνύει πάλι ὅτι γνωρίζει αὐτὸν μὲ ἀκρίβεια. Διότι γι' αὐτὸ τὸν γνωρίζει μὲ σαφήνεια, ἐπειδὴ προέρχεται ἀπ' αὐτόν, καὶ ἀπόδειξη τοῦ ὅτι προέρχεται ἀπ' αὐτὸν εἶναι τὸ ὅτι γνωρίζει αὐτὸν μὲ σαφήνεια. Καθόσον δὲν εἶναι δυνατὸ μία οὐσία νὰ γνωρίζει πολὺ καλὰ ἄλλη ἀνώτερη οὐσία, ἔστω καὶ ἂν εἶναι μικρὴ ἡ μεταξύ τους ἀπόσταση. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει ὁ προφήτης γιὰ τοὺς ἀγγέλους καὶ τὴν ἀνθρώπινη φύση, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχει πολὺ μικρὴ διαφορά. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὥστε νὰ θυμᾶσαι αὐτόν, ἢ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ σκέφτεσαι αὐτόν;», πρόσθεσε· «Τὸν ἔκανες λίγο πιὸ κατώτερο ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους»[26]. Καὶ ὅμως, ἂν καὶ ἡ ἀπόσταση μεταξύ τους εἶναι μικρή, ἐπειδὴ ὁπωσδήποτε ὑπάρχει κάποια ἀπόσταση, δὲν γνωρίζομε τὴν οὐσία τῶν ἀγγέλων μὲ ἀκρίβεια, καὶ δὲν μποροῦμε νὰ τὴ βροῦμε, καὶ ἂν ἀκόμη καταφύγομε σὲ ἀμέτρητες φιλοσοφικὲς ἔρευνες.

4. Καὶ γιατί λέγω ὅτι δὲν γνωρίζομε τὴν οὐσία τῶν ἀγγέλων, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ δὲν γνωρίζομε καλὰ οὔτε τὴν οὐσία τῆς δικῆς μας ψυχῆς, ἢ καλύτερα δὲν τὴ γνωρίζομε οὔτε ἐν μέρει; Ἐὰν ὅμως ἐκεῖνοι προβάλλουν τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι τὴ γνωρίζουν, ρώτησέ τους ποιὰ τέλος πάντων εἶναι ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς· ἄραγε εἶναι ἀέρας, εἶναι

ἐροῦσι· ταῦτα γὰρ πάντα σώματα, ἐκείνη δὲ ἀσώματος. Εἶτα ἀγγέλους μὲν οὐκ ἴσασιν, οὐδὲ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς, τὸν δὲ πάντων Δεσπότην καὶ δημιουργὸν εἰδέναι φιλονεικοῦσι μετὰ ἀκριβείας· καὶ τί ταύτης γένοιτ' ἂν τῆς ἀνοίας χεῖρον; Καὶ τί λέγω, τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ἡ ψυχή; Ὅπως ἡμῶν ἐστιν ἐν τῷ σώματι, οὐδὲ τοῦτό ἐστιν εἰπεῖν. Τί γὰρ ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν; ὅτι παρεκτείνεται τῷ τοῦ σώματος ὄγκῳ; Ἀλλὰ τοῦτο ἄλογον· σωμάτων γὰρ ἴδιον τοῦτο.

Ὅτι δὲ ἐπὶ ψυχῆς οὐκ ἔστι τοῦτο, ἐντεῦθεν δῆλον· πολλάκις καὶ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν ἐκκεκομμένων, ὁλόκληρος ἐκείνη μένει, οὐδὲν ἀκρωτηριασθεῖσα ἀπὸ τῆς τοῦ σώματος πηρώσεως. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐν ὅλῳ τῷ σώματι, ἀλλ' ἐν μέρει τινὶ συνείληπται. Οὐκοῦν νεκρὰ ἀνάγκη τὰ λοιπὰ εἶναι μέλη· τὸ γὰρ ἄψυχον πάντως νεκρόν. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτό ἐστιν εἰπεῖν, ἀλλ' ὅτι μέν ἐστιν ἐν τῷ σώματι τῷ ἡμετέρῳ ἴσμεν, τὸ δὲ πῶς ἐστιν οὐκ ἴσμεν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὴν ταύτης γνῶσιν ἀπέκλεισεν ὁ Θεός, ἐκ πολλῆς περιουσίας ἐπιστομίζων ἡμᾶς, καὶ κατέχων, καὶ μένειν κάτω πείθων, καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς μὴ περιεργάζεσθαι, μηδὲ πολυπραγμονεῖν.

5. Ἀλλ' ἵνα μὴ ἀπὸ λογισμῶν τὰ τοιαῦτα κατασκευάσωμεν, φέρε πάλιν ἐπὶ τὴν Γραφὴν τὸν λόγον ἀγάγωμεν. «Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα ἑώρακέ τις, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα». Καὶ τί τοῦτο; φησίν· οὐδέπω γὰρ αὐτῷ γνῶσιν ἀκριβῆ τοῦτο ἐμαρτύρησε τὸ ῥῆμα. Ἀλλ' ὅτι μὲν αὐτὸν ἡ

πνοή, εἶναι ἄνεμος, εἶναι φωτιά; Ἀλλὰ δὲν θὰ ποῦν κανένα ἀπ' αὐτά· διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ὑλικὰ στοιχεῖα, ἐνῶ ἐκείνη εἶναι ἀσώματη. Ἔπειτα τοὺς μὲν ἀγγέλους δὲν τοὺς γνωρίζουν, οὔτε τὶς ψυχές τους, ἰσχυρίζονται ὅμως ὅτι γνωρίζουν μὲ ἀκρίβεια τὸν Κύριο καὶ δημιουργὸ τῶν πάντων· τί θὰ μποροῦσε πράγματι νὰ ὑπάρξει χειρότερο ἀπὸ τὴν ἀνοησία αὐτή; Καὶ γιατί λέγω, ποιὰ εἶναι ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς; Δὲν μποροῦν νὰ ποῦν οὔτε αὐτὸ ἀκόμη, τὸ πῶς δηλαδὴ συνδέεται μὲ τὸ σῶμα. Διότι τί θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κάποιος; ὅτι εἶναι διασκορπισμένη σ' ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ σωματικοῦ ὄγκου; Ἀλλ' αὐτὸ εἶναι παράλογο· διότι αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῶν σωμάτων.

Τὸ ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ συμβεῖ αὐτὸ στὴν περίπτωση τῆς ψυχῆς γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι πολλὲς φορές, ἂν καὶ κόπηκαν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια κάποιου, ὅμως ἡ ψυχὴ παρέμενε ὁλόκληρη, χωρὶς νὰ ἀκρωτηριάσθηκε ἀπὸ τὴν ἀναπηρεία τοῦ σώματος. Ἀλλὰ δὲν βρίσκεται σ' ὁλόκληρο τὸ σῶμα, ἀλλὰ περιέχεται σ' ὡρισμένο μέρος. Μὰ τότε πρέπει τὰ ἄλλα μέλη τοῦ σώματος νὰ εἶναι νεκρά· διότι τὸ ἄψυχο ὁπωσδήποτε εἶναι νεκρό. Ὅμως οὔτε αὐτὸ μποροῦμε νὰ ποῦμε, ἀλλ' ὅτι μὲν ὑπάρχει ἡ ψυχὴ μέσα στὸ σῶμα μας τὸ γνωρίζομε, τὸ πῶς ὑπάρχει ὅπως μέσα σ' αὐτὸ δὲν τὸ γνωρίζομε. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ ὁ Θεὸς ἀπέκλεισε τὴ γνώση αὐτῆς, μὲ σκοπὸ νὰ μᾶς ἀποστομώσει σὲ μεγάλο βαθμό, νὰ μᾶς συγκρατήσει καὶ νὰ μᾶς πείσει νὰ περιορίζομε τὴ γνώση μας στὰ πράγματα τῆς γῆς, χωρὶς νὰ περιεργαζόμαστε οὔτε καὶ νὰ πολυεξετάζομε ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται πάνω ἀπὸ μᾶς.

5. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ ἐξηγῶ αὐτὰ μὲ βάση τὶς δικές μου σκέψεις καὶ συλλογισμούς, ἐμπρὸς καὶ πάλι νὰ μεταφέρω τὸ λόγο στὴ Γραφή. «Τὸν Πατέρα κανένας δὲν τὸν ἔχει δεῖ, παρὰ μόνο ἐκεῖνος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, αὐτὸς μόνο εἶδε τὸν Πατέρα». Καὶ τί σημασία, λέγει, ἔχει αὐτό; διότι τὰ λόγια αὐτὰ δὲν παρέχουν τὴ μαρτυρία ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει ἀκριβὴ γνώση αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅτι μὲν ἡ κτίση

κτίσις οὐκ οἶδεν ἐδήλωσεν εἰπών, «Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακε», καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς αὐτὸν οἶδε, καὶ τοῦτο πάλιν ἐδήλωσε προσθείς. «Εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα». Ὅτι μέντοι ἀκριβῶς αὐτὸν οἶδε, καὶ οὕτως ὡς αὐτὸς ἑαυτόν, οὐδέπω τοῦτο ἀποδέδεικται. Ἐνδέχεται γάρ, φησί, μηδὲ τὴν κτίσιν αὐτὸν εἰδέναι σαφῶς, μηδὲ τὸν Υἱόν, ἀλλ' ἐκείνης μὲν σαφέστερον, τὴν μέντοι ἀκριβῆ κατάληψιν μηδὲ τοῦτον ἔχειν. Ὅτι μὲν γὰρ αὐτὸν ὁρᾷ, ὅπερ ἐστί, καὶ γινώσκει, εἶπεν, ὅτι δὲ ἀκριβῶς αὐτὸν γινώσκει, καὶ οὕτως ὡς αὐτὸς ἑαυτόν, οὔπω τοῦτο ἐδήλωσε. Βούλεσθε οὖν καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν Γραφῶν πιστωσώμεθα, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ φωνῆς; Οὐκοῦν ἀκούσωμεν τί φησι πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· «Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατήρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν Πατέρα». Τί ταύτης ἀκριβέστερον βούλει τῆς γνώσεως λοιπόν;

Ἐρώτησον τὸν ἀντιλέγοντα· οἶδεν ἀκριβῶς τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν γνῶσιν ἔχει, καὶ οὐδὲν αὐτὸν λανθάνει τὸν κατὰ τὸν Υἱόν, ἀλλ' ἀπηρτισμένη ἐστὶν ἡ εἴδησις; Ναί, φησίν. Οὐκοῦν, ὅταν ἀκούσῃς ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς οὕτως αὐτὸν οἶδεν ὡς αὐτὸς τὸν Υἱόν, μηδὲν ἔτι ζήτει πλέον, οὕτω μετὰ ἀκριβείας τῆς γνώσεως ἐξισαζούσης. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ τοῦτο αὐτὸ ἐμφαίνων ἔλεγεν· «Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι».

6. Ἀποκαλύπτει δέ, οὐχ ὅσον αὐτὸς οἶδεν, ἀλλ' ὅσον ἡμεῖς χωροῦμεν. Εἰ γὰρ ὁ Παῦλος τοῦτο ποιεῖ, πολλῷ μᾶλλον ὁ Χριστός· καὶ γὰρ ἐκεῖνός φησι τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· «Οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς

---

27. Ἰω. 10, 15
28. Ματθ. 11, 27

δὲν τὸν γνωρίζει τὸ δήλωσε λέγοντας, «Τὸν Πατέρα κανένας δὲν τὸν εἶδε», καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς γνωρίζει αὐτόν, καὶ αὐτὸ πάλι τὸ δήλωσε προσθέτοντας, «Παρὰ μόνο ἐκεῖνος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, αὐτὸς εἶδε τὸν Πατέρα». Ἀλλ' ὅμως τὸ ὅτι γνωρίζει αὐτὸν μὲ ἀκρίβεια, καὶ τόσο πολύ, ὅσο αὐτὸς γνωρίζει τὸν ἑαυτό του, αὐτὸ ἀκόμη δὲν ἔχει ἀποδειχθεῖ. Διότι, λέγει ὑπάρχει τὸ ἐνδεχόμενο νὰ μὴ γνωρίζει τὸν Πατέρα μὲ ἀκρίβεια οὔτε ἡ κτίση, οὔτε ὁ Υἱός, ἀλλὰ νὰ τὸν γνωρίζει αὐτὸς καλύτερα ἀπὸ τὴν κτίση, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχει οὔτε καὶ αὐτὸς ἀκριβὴ γνώση αὐτοῦ. Διότι, τὸ ὅτι μὲν ὁ Υἱὸς τὸν βλέπει, πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι καὶ τὸν γνωρίζει, τὸ εἶπε, τὸ ὅτι ὅμως γνωρίζει αὐτὸν μὲ ἀκρίβεια, ὅπως ὁ Πατέρας γνωρίζει τὸν ἑαυτό του, αὐτὸ δὲν τὸ εἶπε ἀκόμη. Θέλετε λοιπὸν νὰ σᾶς ἀποδείξω καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὶς Γραφὲς καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ; Λοιπὸν ἂς ἀκούσομε τί λέγει πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· «Ὅπως ἀκριβῶς γνωρίζει ἐμένα ὁ Πατέρας, ἔτσι καὶ ἐγὼ γνωρίζω τὸν Πατέρα»[27]. Ποιὰ λοιπὸν γνώση ἀκριβέστερη ἀπ' αὐτὴν θέλεις;

Ρώτησε ἐκεῖνον ποὺ προβάλλει ἀντιρρήσεις· Γνωρίζει ὁ Πατέρας ἀκριβῶς τὸν Υἱό; ἔχει ὅλη τὴ γνώση αὐτοῦ, χωρὶς νὰ τοῦ διαφύγει τίποτε ἀπὸ τὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ εἶναι πλήρης ἡ γνώση αὐτοῦ γι' αὐτόν; Ναί, λέγει. Λοιπόν, ὅταν ἀκούσεις ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς τόσο πολὺ γνωρίζει τὸν Πατέρα, ὅσο αὐτὸς τὸν Υἱό, νὰ μὴ ζητᾶς τίποτε περισσότερο, ἐφόσον ἡ γνώση καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς εἶναι ἀπόλυτα ἴση. Καθόσον καὶ ἀλλοῦ, θέλοντας νὰ φανερώσει αὐτὸ ἀκριβῶς, ἔλεγε· «Κανένας δὲν γνωρίζει τὸν Υἱό, παρὰ μόνο ὁ Πατέρας, οὔτε καὶ τὸν Πατέρα τὸν γνωρίζει κανείς, παρὰ μόνο ὁ Υἱός, καὶ ἐκεῖνος στὸν ὁποῖο θὰ θελήσει νὰ τὸν φανερώσει ὁ Υἱός»[28].

6. Ἀλλ' ὅμως ὁ Υἱὸς ἀποκαλύπτει αὐτὸν ὄχι ὅσο γνωρίζει αὐτόν, ἀλλ' ὅσο μποροῦμε νὰ δεχθοῦμε ἐμεῖς. Διότι, ἐὰν αὐτὸ τὸ κάμνει ὁ Παῦλος, πολὺ περισσότερο ὁ Χριστός· καθόσον ὁ Παῦλος λέγει πρὸς τοὺς μαθητές του· «Δὲν μπόρεσα νὰ σᾶς μιλήσω σὰν πνευματικὰ τέκνα,

πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς· ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα· οὔπω γὰρ ἠδύνασθε». Ἀλλὰ Κορινθίοις τοῦτο, φησίν, ἔλεγε μόνον. Τί οὖν ἂν δείξωμεν ὅτι καὶ ἕτερά τινα, ἃ μηδεὶς ἀνθρώπων ἔμαθεν, ᾔδει, καὶ ἀπῆλθε μόνος αὐτὰ τῶν πάντων ἀνθρώπων εἰδώς; Καὶ ποῦ τοῦτό ἐστιν εὑρεῖν; Ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ· οὗτος γάρ ἐστιν ὁ λέγων, ὅτι «Ἤκουσα ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι»· ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸς οὗτος καὶ τότε ἀκούσας ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι, μερικὴν ἔχει γνῶσιν, καὶ πολὺ τῆς μελλούσης ἀποδέουσαν. Αὐτὸς γὰρ ὁ ταῦτα εἰπὼν κἀκεῖνα εἴρηκεν, ὅτι «Ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν»· καί, «Ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην»· καί, «Ἄρτι βλέπω δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον».

Ὥστε ἐκ τούτων ἡμῖν ἅπασα αὐτῶν ἡ σκευωρία διελήλεγκται· ὅταν γὰρ αὐτὴ ἡ οὐσία ἀγνοῆται, οὐχ ὅτι ἐστίν, ἀλλὰ τί ἐστιν, ἐσχάτης ἂν εἴη μανίας καὶ ὄνομα αὐτῇ τιθέναι. Καίτοι γε καὶ εἰ δήλη καὶ γνώριμος ἦν, οὐδὲ οὕτως ἦν ἀσφαλὲς αὐτοὺς οἴκοθεν, καὶ παρ' ἑαυτῶν προσηγορίαν ἐπιτιθέναι τῇ τοῦ Δεσπότου οὐσίᾳ. Εἰ γὰρ ὁ Παῦλος ταῖς ἄνω δυνάμεσιν οὐκ ἐτόλμησεν ὀνόματα ἐπιτιθέναι, ἀλλ' εἰπών, ὅτι «Ἐκάθισε τὸν Χριστὸν ἐπάνω πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι», καὶ διδάξας ἡμᾶς ὅτι ἔστι τινὰ ὀνόματα τῶν δυνάμεων, ἃ τότε εἰσόμεθα, οὐκ ἐθάρρησεν ἕτερα αὐτὸς ἀντ' ἐκείνων θεῖναι, οὐδὲ αὐτὰ ἐκεῖνα

29. Α' Κορ. 3, 1
30. Β' Κορ. 12, 4
31. Α' Κορ. 13, 9 ἑ.
32. Ἐφ. 1, 21

ἀλλὰ σὰν σαρκικά· σὰν νήπια, σχετικὰ μὲ τὴν πίστη σας πρὸς τὸ Χριστό, γάλα σᾶς πότισα καὶ ὄχι στερεὰ τροφή, διότι δὲν θὰ μπορούσατε ἀκόμη νὰ τὴ δεχθεῖτε»[29]. Ἀλλά, λέγει, αὐτὸ τὸ ἔλεγε μόνο πρὸς τοὺς Κορινθίους. Τί θὰ πεῖς ὅμως ἂν σοῦ δείξω ὅτι ὁ Παῦλος γνώριζε καὶ μερικὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα κανένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν τὰ ἔμαθε, καὶ ἔφυγε ἀπὸ τὸν κόσμο αὐτὸ γνωρίζοντάς τα μόνο αὐτὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους; Καὶ ποῦ μποροῦμε νὰ βροῦμε γραμμένο αὐτό; Στὴν ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Κορινθίους· διότι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ λέγει, «Ἄκουσα λόγια ἀπόρρητα, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ λεχθοῦν ἀπὸ ἄνθρωπο»[30]. Ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ποὺ ἄκουσε λόγια ἀπόρρητα, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ λεχθοῦν ἀπὸ ἄνθρωπο, ἔχει μερικὴ μόνο γνώση, καὶ ποὺ ἀπέχει πάρα πολὺ ἀπὸ τὴ μελλοντική. Διότι αὐτὸς ποὺ εἶπε αὐτά, ὁ ἴδιος εἶπε καὶ ἐκεῖνα, ὅτι δηλαδὴ «Ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος γνωρίζομε, καὶ ἕνα μέρος αὐτοῦ προφητεύομε»· καί, «Ὅταν ἤμουν νήπιο ὡς πρὸς τὴν πίστη, σὰν νήπιο μιλοῦσα, σὰν νήπιο σκεφτόμουν, σὰν νήπιο συλλογιζόμουν»· καί, «Τώρα βλέπω τὸ Θεὸ κατὰ τρόπο αἰνιγματικό, σὰν μέσα ἀπὸ καθρέφτη, ἐνῶ τότε θὰ τὸν δῶ πρόσωπο πρὸς πρόσωπο»[31].

Ὥστε ἀπὸ τὰ ὅσα λέχθηκαν μέχρι τώρα ἐλέγχθηκε ἀπόλυτα ἡ ὅλη σκευωρία αὐτῶν. Διότι, ὅταν ἀγνοεῖται ἡ ἴδια ἡ οὐσία, ὄχι βέβαια ὡς πρὸς τὸ ἂν ὑπάρχει, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὸ τί εἶναι, θὰ ἦταν δεῖγμα ὑπερβολικῆς μανίας τὸ νὰ τῆς δώσει κανεὶς ὡρισμένο ὄνομα. Ἂν καὶ βέβαια, καὶ ἂν ἀκόμη μᾶς ἦταν γνωστὴ καὶ φανερή, πάλι δὲν θὰ ἐπιτρεπόταν νὰ δώσομε ἐμεῖς ἀπὸ μόνοι μας ὄνομα στὴν οὐσία τοῦ Κυρίου. Διότι, ἐὰν ὁ Παῦλος δὲν τόλμησε νὰ δώσει ὄνομα στὶς οὐράνιες δυνάμεις, ἀλλ' ἀφοῦ εἶπε, ὅτι «ἔβαλε τὸν Χριστὸ νὰ καθήσει πιὸ πάνω ἀπὸ κάθε ἀρχὴ καὶ ἐξουσία καὶ δύναμη καὶ ἀπὸ κάθε ὄνομα ὀνομαζόμενο ὄχι μόνο στὸν αἰώνα αὐτό, ἀλλὰ καὶ στὸν μέλλοντα»[32], καὶ μᾶς δίδαξε ὅτι ὑπάρχουν ὡρισμένα ὀνόματα δυνάμεων ποὺ θὰ τὰ γνωρίσομε στὸ μέλλον, δὲν ἔλαβε τὸ θάρρος

περιεργάζεσθαι, τίνος ἂν εἶεν συγγνώμης ἄξιοι, ἢ ποίας ἀπολογίας οἱ ἐπὶ τῆς τοῦ δεσπότου οὐσίας ταῦτα τολμῶντες; Ὅταν δὲ καὶ αὐτὴ ἡ οὐσία ἀγνοῆται, καθάπερ τοὺς παραπαίοντας αὐτοὺς ἀποστρέφεσθαι χρή. Ὅτι μὲν γὰρ ἀγέννητός ἐστιν ὁ Θεὸς δῆλον, ὅτι δὲ τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ τῆς οὐσίας τὸ ὄνομα οὐδεὶς προφήτης εἶπεν, οὐδεὶς ἀπόστολος ἠνίξατο, οὐδεὶς εὐαγγελιστής· καὶ μάλα εἰκότως. Οἱ γὰρ αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἀγνοοῦντες, πῶς ὄνομα αὐτῆς λέγειν ἤμελλον;

Καὶ τί λέγω περὶ τῶν θείων Γραφῶν, ὅπου γε τοσαύτη τῆς ἀτοπίας ἡ περιφάνεια, καὶ τῆς παρανομίας ἡ ὑπερβολή, ὡς μηδὲ τοὺς τῆς ἀληθείας ἀποπλανηθέντας Ἕλληνας ἐπιχειρῆσαί ποτέ τι τοιοῦτον εἰπεῖν; Οὐδεὶς γὰρ οὐδὲ ἐκείνων ἐτόλμησε θείας οὐσίας ὅρον ἐκθέσθαι, καὶ ἑνὶ ὀνόματι περιλαβεῖν. Καὶ τί λέγω θείας οὐσίας, ὅπου γε περὶ τῆς τῶν ἀσωμάτων φύσεως φιλοσοφοῦντες οὐδὲ ταύτης ἀπηρτισμένον ὅρον ἐξέθεντο, ἀλλ' ἀμυδράν τινα ἐξήγησιν, καὶ ὑπογραφὴν μᾶλλον, ἢ ὅρον;

'Αλλὰ τίς ὁ σοφὸς αὐτῶν λόγος; Οὐκ οἶδας οὖν ὃ σέβεις; φησί. Μάλιστα μὲν οὐδὲ ἀποκρίνασθαι πρὸς τοῦτο ἔδει, τοσαύτης ἀποδείξεως ἐκ τῶν Γραφῶν γεγενημένης, ὅτι ἀδύνατον εἰδέναι τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ὁ Θεός. 'Επειδὴ δὲ οὐ πρὸς ἔχθραν φθεγγόμεθα, ἀλλ' ὥστε αὐτοὺς διορθῶσαι, φέρε δείξωμεν, ὅτι οὐ τὸ ἀγνοεῖν τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸ φιλονεικεῖν εἰδέναι, τοῦτό ἐστι τὸν Θεὸν ἀγνοεῖν. Εἰπὲ γάρ μοι, εἰ δύο ἀνθρώπων φιλονεικούντων πρὸς ἀλλήλους εἰδέναι τοῦ οὐρανοῦ τὸ μέγεθος, ὁ μὲν εἷς λέ-

---

33. Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ θέμα τῆς ἐπιστολῆς 234 τοῦ Μ. Βασιλείου. «Ὃ οἶδας σέβεις ἢ ὃ ἀγνοεῖς;», ὅπου ὁ Βασίλειος τονίζει πῶς ὑπάρχει στενὴ σχέση μεταξὺ τῆς γνώσεως, τῆς πίστεως κα' τοῦ σεβασμοῦ.

αὐτὸς νὰ δώσει ἄλλα ὀνόματα ἀντὶ τῶν πραγματικῶν, οὔτε καὶ νὰ περιεργασθεῖ ἐκεῖνα τὰ γνωστά, ποιᾶς συγγνώμης θὰ μποροῦσαν νὰ εἶναι ἄξιοι, ἢ ποιᾶς ἀπολογίας ἐκεῖνοι ποὺ τολμοῦν νὰ κάμνουν αὐτὰ στὴν οὐσία τοῦ Κυρίου; Ἐφόσον μάλιστα καὶ αὐτὴ ἡ οὐσία δὲν τοὺς εἶναι γνωστή, πρέπει νὰ τοὺς ἀποστρεφόμαστε ὅπως ἀκριβῶς τοὺς παράφρονες. Τὸ ὅτι λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶναι ἀγέννητος εἶναι γνωστό, τὸ ὅτι ὅμως ἡ ἀγεννησία αὐτὴ εἶναι τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας αὐτοῦ κανένας προφήτης δὲν τὸ εἶπε αὐτό, κανένας ἀπόστολος οὔτε καὶ εὐαγγελιστὴς τὸ ὑπαινίχθηκε· καὶ πολὺ σωστά. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ ἀγνοοῦσαν τὴν ἴδια τὴν οὐσία, πῶς μποροῦσαν νὰ τῆς δώσουν ὄνομα;

Καὶ γιατί λέγω γιὰ τὶς θεῖες Γραφές, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ εἶναι τόσο μεγάλος καὶ ὁλοφάνερος ὁ παραλογισμὸς καὶ τόσο ὑπερβολικὴ ἡ παρανομία τῶν αἱρετικῶν, ὥστε οὔτε καὶ οἱ ἐθνικοί, ποὺ ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, δὲν ἐπιχείρησαν ποτὲ νὰ ποῦν κάτι παρόμοιο; Διότι κανένας οὔτε ἀπὸ ἐκείνους τόλμησε νὰ δώσει ὁρισμὸ στὴ θεία οὐσία καὶ νὰ τὴν περιλάβει σ' ἕνα ὄνομα. Καὶ γιατί λέγω γιὰ τὴ θεία οὐσία, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ αὐτοί, φιλοσοφώντας γιὰ τὴ φύση τῶν ἀσώματων δυνάμεων, δὲν τόλμησαν οὔτε γι' αὐτὴν νὰ δώσουν ἀκριβῆ ὁρισμό, ἀλλ' ἁπλῶς ἔδωσαν μιὰ κάποια σκοτεινὴ ἐξήγηση, ποὺ ἦταν περιγραφὴ μᾶλλον, παρὰ ὁρισμός;

Ἀλλὰ ποιὸς εἶναι ὁ σοφὸς λόγος τῶν αἱρετικῶν; Δὲν γνωρίζεις, λένε, ἐκεῖνο ποὺ λατρεύεις[11]; Καὶ βέβαια θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ δώσομε καμιὰ ἀπάντηση σ' αὐτό, ἀφοῦ τόσες ἀποδείξεις παρουσιάσαμε ἀπὸ τὶς Γραφές, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἀδύνατο νὰ γνωρίσομε τί εἶναι ὁ Θεὸς ὡς πρὸς τὴν οὐσία του, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ὁμιλῶ πρὸς αὐτοὺς μὲ ἐχθρικὴ διάθεση, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ νὰ διορθώσω αὐτούς, ἐμπρὸς νὰ σᾶς ἀποδείξω, ὅτι ἄγνοια τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ ὄχι τὸ νὰ ὁμολογοῦμε ὅτι δὲν γνωρίζομε τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ νὰ ἰσχυριζόμαστε ὅτι τὴ γνωρίζομε. Διότι πές μου, ἐὰν δύο ἄνθρωποι φιλονεικοῦν ἀναμεταξύ τους γιὰ τὸ μέγεθος τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὁ μὲν ἕνας

γει μὴ δύνασθαι αὐτὸν ἀνθρώπινον καταλαμβάνειν ὀφθαλμόν, ὁ δὲ ἕτερος φιλονεικοίη δυνατὸν εἶναι, τῇ σπιθαμῇ τῆς χειρὸς πάντα αὐτὸν μετροῦντα ἐπελθεῖν, τίνα ἂν φήσομεν εἰδέναι μέγεθος οὐρανοῦ, τὸν φιλονεικοῦντα εἰδέναι πόσας ἔχει σπιθαμάς, ἢ τὸν ὁμολογοῦντα ἀγνοεῖν; Εἶτα ἐπὶ μὲν οὐρανοῦ ὁ παραχωρῶν τῷ μεγέθει, οὗτος ἔσται ὁ μᾶλλον εἰδὼς τὸ μέγεθος, ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐδὲ ταύτῃ χρησόμεθα τῇ εὐλαβείᾳ; Καὶ πῶς οὐκ ἐσχάτης τοῦτο παραπληξίας;

Ὅτι γὰρ τοσοῦτον ἀπαιτούμεθα μόνον εἰδέναι, ὅτι ἐστὶ Θεός, οὐχὶ περιεργάζεσθαι αὐτοῦ τὴν οὐσίαν, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος· «Πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, ὅτι ἐστί». Καὶ πάλιν ὁ προφήτης ἐγκαλῶν ἀσέβειαν τινί, οὐ τοῦτο ἐγκαλεῖ, ὅτι οὐκ οἶδε τί ἐστιν ὁ Θεός, ἀλλ' ὅτι οὐκ οἶδεν, ὅτι ἔστι Θεός. «Εἶπε» γάρ, φησίν, «ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι Θεός. Ὥσπερ οὖν ἐκεῖνον ἀσεβῆ ποιεῖ οὐ τὸ ἀγνοεῖν τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸ ἀγνοεῖν, ὅτι ἔστι Θεὸς οὕτως ἀρκεῖ πρὸς εὐσέβειαν τὸ εἰδέναι ὅτι ἔστιν ὁ Θεός.

Ἀλλ' ἔχουσί τινα καὶ ἕτερον μεμελετημένον λόγον. Τίνα δὴ τοῦτον; Εἴρηται, φησί, «Πνεῦμα ὁ Θεός». Τοῦτο οὖν τῆς οὐσίας αὐτοῦ παραστατικόν, εἰπέ μοι; Καὶ τίς ταῦτα ἀνέξεται, κἂν ὁπωσοῦν ἐπὶ θύρας τῶν θείων Γραφῶν ἐλθών; Ἔσται γὰρ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ πῦρ ὁ Θεός· ὥσπερ γὰρ γέγραπται ὅτι «Πνεῦμα ὁ Θεός», οὕτω γέγραπται ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῶν «Πῦρ καταναλίσκον», καὶ πάλιν, «Πηγὴ ὕδατος ζῶντος». Οὐ «Πνεῦμα» δὲ καὶ «πηγὴ» καὶ «πῦρ» ἔσται μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχή, καὶ ἄνεμος, καὶ νοῦς

------

34. Ἑβρ. 11, 6
35. Ψαλμ. 13, 1
36. Ἰω. 4, 24
37. Ἑβρ. 12, 29
38. Ἰερ. 2, 13

λέγει ὅτι ὁ ἀνθρώπινος ὀφθαλμὸς δὲν μπορεῖ νὰ τὸν συλλάβει, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ τὸν μετρήσει μὲ τὴ σπιθαμὴ τοῦ χεριοῦ του, ποιὸν θὰ θεωρήσομε ὅτι γνωρίζει τὸ μέγεθος τοῦ οὐρανοῦ, ἐκεῖνος ποὺ ἰσχυρίζεται ὅτι γνωρίζει πόσες σπιθαμὲς ἔχει ὁ οὐρανός, ἢ ἐκεῖνον ποὺ ὁμολογεῖ ὅτι ἀγνοεῖ; Ὥστε λοιπὸν στὴν περίπτωση μὲν τοῦ οὐρανοῦ ἐκεῖνος ποὺ ὑποχωρεῖ μπροστὰ στὸ μέγεθός του θὰ θεωρηθεῖ ὅτι γνωρίζει καλύτερα τὸ μέγεθος αὐτοῦ, ἐνῶ στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ δείξομε οὔτε αὐτὴν τὴν εὐλάβεια; Καὶ πῶς αὐτὸ δὲν εἶναι δεῖγμα τῆς πιὸ χειρότερης παραφροσύνης;

Τὸ ὅτι λοιπὸν τόσο μόνο μᾶς ζητεῖται νὰ γνωρίζομε, ὅτι δηλαδὴ ὑπάρχει Θεός, χωρὶς νὰ περιεργαζόμαστε τὴν οὐσία αὐτοῦ, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος· «Πρέπει νὰ πιστέψει ἐκεῖνος ποὺ προσέρχεται στὸ Θεό, ὅτι ὑπάρχει»[34]. Καὶ ὁ προφήτης πάλι, κατηγορώντας κάποιον γιὰ τὴν ἀσέβειά του, δὲν τὸν κατηγορεῖ γι' αὐτό, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει δηλαδὴ τί εἶναι ὁ Θεός, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει, ὅτι ὑπάρχει Θεός. Διότι λέγει· «Εἶπε ὁ ἄφρονας μέσα στὴν καρδιά του, δὲν ὑπάρχει Θεός»[35]. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖνον τὸν κάμνει ἀσεβὴ ὄχι τὸ ὅτι ἀγνοεῖ τί εἶναι ὁ Θεὸς ὡς πρὸς τὴν οὐσία, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἀγνοεῖ, ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός, ἔτσι καὶ εἶναι ἀρκετὸ γιὰ τὴν εὐσέβεια, τὸ νὰ γνωρίζει ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός.

Ἀλλ' ἔχουν νὰ προβάλλουν καὶ κάποιο ἄλλο πολὺ μελετημένο ἐπιχείρημα. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ἔχει λεχθεῖ, ἰσχυρίζονται, ὅτι «ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα»[36]. Πές μου, αὐτὸ εἶναι παραστατικὸ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ; Καὶ ποιὸς θὰ τὸ παραδεχθεῖ αὐτό, καὶ ἂν ἀκόμη ἁπλῶς καὶ μόνο γνώρισε τὶς θεῖες Γραφές; Καθόσον σύμφωνα μὲ τὸν συλλογισμὸ αὐτὸ ὁ Θεὸς θὰ πρέπει νὰ εἶναι φωτιά· διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἔχει γραφεῖ ὅτι «ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα», ἔτσι ἔχει γραφεῖ, ὅτι ὁ Θεός μας εἶναι «φωτιὰ ποὺ κατακαίει»[37], καθὼς ἐπίσης καὶ «Πηγὴ ὕδατος ποὺ χαρίζει ζωή»[38]. Καὶ δὲν εἶναι σύμφωνα μὲ τὸ συλλογισμὸ αὐτὸ μόνο «Πνεῦμα» καὶ «πηγὴ» καὶ «φωτιά», ἀλλὰ καὶ ψυχὴ

ἀνθρώπινος, καὶ ἕτερα πολλῷ τούτων ἀτοπώτερα· οὐ γὰρ δὴ πάντα ἐπεξιέναι χρὴ τῷ λόγῳ, οὐδὲ τὴν ἐκείνων μιμεῖσθαι μανίαν.

Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦτο πολλὰ δηλοῖ, καὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν, καθάπερ καὶ Παῦλός φησι· «Παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ», καὶ ἄνεμον, καθάπερ ὁ προφήτης λέγει· «Πνεύματι ϐιαίῳ συντρίψεις αὐτούς». Καλεῖται δὲ καὶ τὸ χάρισμα τὸ πνευματικὸν οὕτως· «Αὐτὸ γὰρ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν», φησί. Καὶ πάλιν, «Προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοΐ». Καλεῖται δὲ καὶ ὁ θυμὸς οὕτως· καὶ γὰρ Ἡσαΐας φησίν· «Οὐ σὺ ἦσθα ὁ μελετῶν τῷ πνεύματί σου τῷ σκληρῷ ἀνελεῖν αὐτούς;». Καλεῖται δὲ καὶ ἡ ϐοήθεια ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα· «Πνεῦμα γὰρ πρὸ προσώπου ἡμῶν Χριστὸς Κύριος». Ταῦτα οὖν πάντα οὖν πάντα ἡμῖν ὁ Θεὸς ἔσται κατ' ἐκείνους, καὶ ἐκ τοσούτων συγκείσεται.

7. Ἀλλὰ γὰρ ἵνα μὴ ληρῶμεν, τὰ μηδὲ ἀντιλογίας δεόμενα παράγοντες εἰς μέσον, φέρε ἐνταῦθα τὸν πρὸς αὐτοὺς καταλύσαντες λόγον, ἐπὶ τὴν εὐχὴν τὸ πᾶν τρέψωμεν, ὅσῳ μειζόνως ἀσεϐοῦσιν, τοσούτῳ πλεῖον ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλοῦντες, καὶ δεόμενοι ἀποστῆναί ποτε τῆς μανίας αὐτούς. Τοῦτο γὰρ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. Μὴ διαλείπωμεν τοίνυν τὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἱκετηρίας ποιούμενοι. Μέγα γὰρ ὅπλον εὐχή, θησαυρὸς ἀνελλιπής, πλοῦτος μηδέποτε δαπανώμενος, λιμὴν ἀκύμαντος, γαλήνης ὑπόθεσις, καὶ μυρίων ἀγαθῶν ῥίζα καὶ πηγὴ καὶ μήτηρ ἐστὶν ἡ εὐχή, καὶ αὐτῆς τῆς ϐασιλείας δυνατωτέρα.

Πολλάκις οὖν αὐτοῦ τοῦ τὸ διάδημα περικειμένου

---

39. Α' Κορ. 5, 5 40. Ψαλμ. 47, 8 41. Ρωμ. 8, 16
42. Α' Κορ. 14, 15 43. Ἡσ. 27, 8 44. Θρῆνος Ἱερ. 4, 20

καὶ ἄνεμος καὶ νοῦς ἀνθρώπινος, καὶ ἄλλα πολλὰ πιὸ παράλογα ἀπ' αὐτά· δὲν εἶναι ἀνάγκη βέβαια νὰ τ' ἀναφέρομε ὅλα, οὔτε καὶ νὰ μιμούμαστε τὴ μανία ἐκείνων.

Πράγματι ἡ λέξη αὐτὴ «Πνεῦμα» ἔχει πολλὲς σημασίες καὶ σημαίνει καὶ τὴ δική μας ψυχή, ὅπως ἀκριβῶς λέγει ὁ Παῦλος, «Παραδῶστε αὐτὸν στὸ σατανᾶ, γιὰ νὰ σωθεῖ τὸ Πνεῦμα»[39], σημαίνει καὶ ἄνεμο, ὅπως ἀκριβῶς λέγει ὁ προφήτης· «Μὲ πνεῦμα ὁρμητικὸ θὰ συντρίψεις αὐτούς»[40]. Καλεῖται ἐπίσης πνεῦμα καὶ τὸ πνευματικὸ χάρισμα· διότι λέγει· «Αὐτὸ τὸ πνεῦμα δίνει μαρτυρίες στὸ πνεῦμα μας»[41]. Καὶ πάλι, «Θὰ προσευχηθῶ μὲ τὸ πνεῦμα, θὰ προσευχηθῶ δὲ καὶ μὲ τὸ νοῦ»[42]. Καλεῖται ἔτσι ἐπίσης καὶ ὁ θυμός· καθόσον ὁ Ἡσαΐας λέγει· «Δὲν ἤσουν σὺ ἐκεῖνος ποὺ μελετοῦσες μὲ τὸ πνεῦμα σου τὸ σκληρὸ νὰ καταστρέψεις αὐτούς;»[43]. Καλεῖται ἀκόμη πνεῦμα καὶ ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ· διότι λέγει· «Πνεῦμα βοήθειας βρίσκεται μπροστά μας ὁ Χριστὸς ὁ Κύριος»[44]. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ τῶν αἱρετικῶν ὁ Θεὸς θὰ εἶναι ὅλα αὐτὰ μαζὶ καὶ θὰ συνίσταται ἀπὸ ὅλα αὐτά.

7. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ φλυαροῦμε, μιλώντας γιὰ πράγματα ποὺ δὲν ἐπιδέχονται καμιὰ ἀντίρρηση, ἂς σταματήσομε ἐδῶ τὸ λόγο πρὸς αὐτοὺς καὶ ἂς στρέψομε τὸ λόγο στὴν προσευχή, καὶ ὅσο περισσότερο ἀσεβοῦν αὐτοί, τόσο περισσότερο ἂς παρακαλοῦμε καὶ ἂς ἱκετεύομε τὸ Θεὸ γι' αὐτούς, ὥστε ν' ἀπομακρυνθοῦν κάποτε ἀπὸ τὴ μανία τους αὐτή. Διότι αὐτὴ ἡ παράκλησή μας θὰ γίνει ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὸν Σωτήρα Θεό, ὁ ὁποῖος θέλει ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ σωθοῦν καὶ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια. Ἂς μὴ σταματοῦμε λοιπὸν τὶς ἱκεσίες μας γι' αὐτούς, διότι ἡ ἡ προσευχὴ εἶναι μεγάλο ὅπλο, θησαυρὸς παντοτεινός, πλοῦτος ποὺ ποτὲ δὲν ἐξαντλεῖται, λιμάνι ἀκύμαντο, καὶ μέσο γαλήνης· ἡ προσευχὴ εἶναι ρίζα, καὶ πηγὴ καὶ μητέρα ἀπείρων ἀγαθῶν καὶ εἶναι πιὸ δυνατὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ βασιλικὴ ἐξουσία.

Πράγματι πολλὲς φορὲς ἐκεῖνος ποὺ φέρει τὸ βασι-

πυρέττοντος, καὶ ἐπὶ τῆς κλίνης κειμένου καὶ φλεγομένου, παρεστήκασιν ἰατροὶ δορυφόροι, θεράποντες, στρατηγοί, καὶ οὔτε ἰατρῶν τέχνη, οὔτε παρουσία φίλων, οὐκ οἰκετῶν διακονία, οὐ φαρμάκων δαψίλεια, οὐ πολυτέλεια παρασκευῆς, οὐ χρημάτων περιουσία, οὐκ ἄλλο οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ἰσχύει παραμυθήσασθαι τὴν ἐπικειμένην ἀρρωστίαν· ἂν δέ τις παρρησίαν ἔχων πρὸς τὸν Θεὸν εἰσέλθῃ, καὶ τοῦ σώματος ἅψηται μόνον, καὶ καθαρὰν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιήσῃ τὴν εὐχήν, ἅπασαν τὴν ἀρρωστίαν ἐφυγάδευσε. Καὶ ὅπερ οὐκ ἴσχυσεν ὁ πλοῦτος, καὶ τῶν διακονουμένων τὸ πλῆθος, καὶ ἡ τῆς ἐμπειρίας ἐπιστήμη, καὶ ὁ τῆς βασιλείας ὄγκος, τοῦτο ἴσχυσεν ἑνὸς πένητος πολλάκις καὶ πτωχεύοντος εὐχή.

Εὐχὴν δὲ λέγω, οὐ τὴν ψιλὴν ταύτην καὶ ῥαθυμίας γέμουσαν, ἀλλὰ τὴν μετ' ἐκτενείας γινομένην, μετὰ ὀδυνωμένης ψυχῆς, μετὰ συντεταμένης διανοίας. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναβαίνουσα, καὶ καθάπερ καὶ ὕδατα, ἕως μὲν ἂν ἐπὶ ἰσοπέδου φέρηται χωρίου, καὶ πολλῆς ἀπολαύῃ τῆς εὐρυχωρίας, οὐκ ἀνίσταται πρὸς ὕψος, ἐπειδὰν δὲ αὐτὰ χεῖρες ὀχετηγῶν κάτωθεν περισφίγξασαι θλίψωσι στενοχωρούμενα, βέλους παντὸς ὀξύτερον πρὸς τὸ ὕψος ἐξακοντίζεται, οὕτω δὴ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια, ἕως μὲν ἂν ἀδείας ἀπολαύῃ πολλῆς, διαχεῖται καὶ διαρρεῖ, ἐπειδὰν δὲ πραγμάτων περίστασις κάτωθεν αὐτὴν στενοχωρήσῃ, ἀποθλιβομένη καλῶς, καθαρὰς καὶ εὐτόνους πρὸς τὸ ὕψος ἐκπέμπει τὰς εὐχάς. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι μάλιστα ἐκεῖναι ἐπακούεσθαι δύναιντ' ἂν αἱ μετὰ θλίψεως γινόμεναι, ἄκουσον τί φησιν ὁ προφήτης· «Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα καὶ εἰσήκουσέ μου».

Διαθερμάνωμεν τοίνυν τὸ συνειδός, θλίψωμεν τὴν ψυχὴν τῇ μνήμῃ τῶν ἁμαρτημάτων, θλίψωμεν, οὐχ

---

45. Α' Τιμ. 2, 4 46. Ψαλμ. 119, 1

λικὸ διάδημα, ἐνῶ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ πυρετὸ καὶ καίεται ἀπ' αὐτὸν καθὼς εἶναι ξαπλωμένος ἐπάνω στὸ κρεβάτι, καὶ ἐνῶ παραβρίσκονται δίπλα του γιατροί, σωματοφύλακες, ὑπηρέτες, στρατηγοί, ὅμως οὔτε ἡ τέχνη τῶν γιατρῶν, οὔτε ἡ παρουσία τῶν φίλων, οὔτε οἱ ὑπηρεσίες τῶν δούλων, οὔτε ἡ ἀφθονία τῶν φαρμάκων, οὔτε ἡ πολυτέλεια τῶν ἐδεσμάτων, οὔτε ἡ χρηματικὴ περιουσία, οὔτε κανένα ἄλλο ἀνθρώπινο μέσο κατορθώνει νὰ προσφέρει παρηγοριὰ στὴν ἀρρώστια ποὺ τὸν καταβασανίζει, ἂν ὅμως εἰσέλθει κάποιος ποὺ ἔχει μεγάλη παρρησία πρὸς τὸ Θεὸ καὶ μόνο ἐγγίσει τὸ σῶμα του, καὶ ἀναπέμψει καθαρὴ προσευχὴ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀμέσως φυγαδεύει ὁλόκληρη τὴν ἀρρώστια, καὶ ἐκεῖνο ποὺ δὲν τὸ κατόρθωσε ὁ πλοῦτος, τὸ πλῆθος τῶν ὑπηρετῶν, ἡ ἰατρικὴ ἐμπειρία καὶ ὁ ὄγκος τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, αὐτὸ τὸ κατόρθωσε πολλὲς φορὲς ἡ προσευχὴ ἑνὸς ἁπλοῦ καὶ φτωχοῦ ἀνθρώπου.

Λέγοντας ὅμως προσευχὴ δὲν ἐννοῶ τὴν τυπικὴ ἐκείνη καὶ γεμάτη ἀπὸ ἀδιαφορία, ἀλλ' ἐκείνη ποὺ γίνεται μὲ ἐπιμονὴ καὶ ἀδιάκοπα, ποὺ ἀπευθύνεται ἀπὸ ψυχὴ ποὺ πονάει, καὶ ἀπὸ διάνοια συγκεντρωμένη. Διότι αὐτὴ ἡ προσευχὴ εἶναι ἐκείνη ποὺ ἀνεβαίνει πρὸς τὸν οὐρανό· καὶ ὅπως ἀκριβῶς τὰ νερά, ἐν ὅσῳ μὲν κυλοῦν σὲ ἐπιφάνεια ἰσόπεδη καὶ ἔχουν μεγάλη εὐρυχωρία, δὲν ἀνεβαίνουν ψηλά, ὅταν ὅμως τὰ περιορίσουν καὶ τὰ πιέσουν ἀπὸ κάτω μὲ τὴ βοήθεια μηχανημάτων χέρια ὑδραυλικῶν, τότε ἐξ αἰτίας τῆς πιέσεως ἐκσφενδονίζονται ταχύτερα ἀπὸ βέλος, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ ἀνθρώπινη διάνοια, ἐνόσῳ ἀπολαμβάνει ἄνεση, παραλύει καὶ ἀποχαυνώνεται, ὅταν ὅμως τὴ στενοχωρήσει καὶ τὴν πιέσει δυνατὰ κάποια δύσκολη κατάσταση, τότε ἀναπέμπει πρὸς τὸν οὐρανὸ καθαρὲς καὶ θερμὲς προσευχές. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ἐκεῖνες οἱ προσευχὲς πρὸ πάντων εἶναι δυνατὸ νὰ εἰσακουσθοῦν ποὺ γίνονται μὲ θλίψη, ἄκουσε τί λέγει ὁ προφήτης· «Πρὸς τὸν Κύριο φώναξα δυνατὰ κατὰ τὴν ὥρα τῆς θλίψεώς μου καὶ μὲ ἄκουσε»[46].

Ἂς διαθερμάνομε λοιπὸν τὴ συνείδησή μας, ἂς θλίψομε τὴν ψυχή μας μὲ τὴν ἐνθύμηση τῶν ἁμαρτημάτων, ἂς

ἵνα στενοχωρήσωμεν, ἀλλ' ἵνα ἀκουσθῆναι παρασκευάσωμεν, ἵνα νήφειν ποιήσωμεν καὶ ἐγρηγορέναι, καὶ αὐτῶν ἅπτεσθαι τῶν οὐρανῶν. Οὐδὲν οὕτω φυγαδεύει ῥαθυμίαν καὶ ὀλιγωρίαν, ὡς ὀδύνη καὶ θλῖψις πανταχόθεν συνάγουσα τὴν διάνοιαν, καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἐπιστρέφουσα. Ὁ θλιβόμενος οὕτω καὶ εὐχόμενος πολλὴν μετὰ τὴν εὐχὴν εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτοῦ τὴν ἡδονὴν εἰσοικίσαι δυνήσεται. Καὶ καθάπερ νεφῶν συνδρομὴ παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴ ζοφερὸν ποιεῖ τὸν ἀέρα, ἐπειδὰν δὲ ἐπαλλήλους ἐπαφῇ τὰς νιφάδας, ἀποθεμένη τὸν ὑετὸν ἅπαντα, γαληνὸν καὶ φαιδρὸν ἐργάζεται τὸν ἀέρα, οὕτω δὴ καὶ ἀθυμία ἕως μὲν ἂν ἔνδον συστρέφηται, σκοτοῖ τὸν ἡμέτερον λογισμόν, ἐπειδὰν δὲ διὰ τῶν τῆς εὐχῆς ῥημάτων, καὶ τῶν μετ' ἐκείνων δακρύων κενωθῇ, καὶ εἰς τὸ ἔξω διαπνευσθῇ, πολλὴν τίθησι τῇ ψυχῇ τὴν φαιδρότητα, τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Θεοῦ, καθάπερ τινὸς ἀκτῖνος εἰς τὴν διάνοιαν ἀφεθείσης τοῦ εὐχομένου.

Ἀλλὰ τίς ὁ ψυχρὸς τῶν πολλῶν λόγος; Ἀπαρρησίαστός εἰμι, φησίν, αἰσχύνης γέμω, οὐδὲ ἀνοῖξαι τὸ στόμα δύναμαι. Σατανικὴ αὕτη εὐλάβεια, ῥαθυμίας ταῦτα τὰ προκαλύμματα. Ἀποκλεῖσαι γάρ σοι τὰς θύρας τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εἰσόδου βούλεται ὁ διάβολος. Ἀπαρρησίαστος εἶ; Μεγάλη παρρησία, μέγα τοῦτο αὐτὸ ὄφελος τὸ νομίζειν ἀπαρρησίαστον εἶναι, ὥσπερ οὖν αἰσχύνη, καὶ κατάκρισις ἐσχάτη τὸ νομίζειν παρρησίαν ἔχειν. Κἂν γὰρ πολλὰ ἔχῃς κατορθώματα, καὶ μηδὲν ἑαυτῷ σύνοιδας πονηρόν, νομίζῃς δὲ παρρησίαν ἔχειν, πάσης ἐξέπεσες τῆς εὐχῆς· κἂν μυρία φέρῃς ἁμαρτημάτων φορτία ἐπὶ τοῦ συνειδότος, καὶ μόνο τοῦτο πείσῃς σαυτόν, ὅτι πάντων ἔσχατος εἶ, πολλὴν ἕξεις πρὸς τὸν Θεὸν παρρησίαν. Καί τοι τοῦτο οὔτε ταπεινοφροσύνη ἐστί, τὸ

τὴ θλίψομε, ὄχι γιὰ νὰ τὴ στενοχωρήσομε, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὴν προετοιμάσομε νὰ εἰσακουσθεῖ ἀπὸ τὸ Θεό, γιὰ νὰ τὴν κάνομε προσεκτικὴ καὶ ἐπάγρυπνη καὶ ἱκανὴ νὰ πλησιάζει τὸν οὐρανό. Τίποτε δὲν φυγαδεύει τόσο πολὺ τὴν ὀκνηρία καὶ ἀδιαφορία, ὅσο ἡ ὀδύνη καὶ ἡ θλίψη, ποὺ περιμαζεύει ἀπὸ παντοῦ τὴ διασκορπισμένη διάνοια καὶ τὴ συγκεντρώνει στὸν ἑαυτό της. Ἐκεῖνος ποὺ θλίβεται καὶ προσεύχεται μὲ τὸν τρόπο αὐτό, θὰ μπορέσει νὰ δώσει στὴν ψυχή του μετὰ τὴν προσευχὴ μεγάλη εὐχαρίστηση. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ συσσώρευση νεφῶν στὴν ἀρχὴ μὲν καθιστᾶ τὴν ἀτμόσφαιρα σκοτεινή, ὅταν ὅμως ἀποβάλει ὅλους τοὺς ὑδρατμοὺς μετὰ ἀπὸ συνεχὴ βροχή, τότε καθιστᾶ τὴν ἀτμόσφαιρα γαλήνια καὶ φαιδρή, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ λύπη, ἐνόσω στριφογυρίζει μέσα μας, σκοτίζει τὸ λογικό μας, ὅταν ὅμως ἐξωτερικευθεῖ μὲ τὰ λόγια τῆς προσευχῆς καὶ μὲ τὰ δάκρυα ποὺ συνοδεύουν αὐτά, τότε ἐγκαθίσταται στὴν ψυχὴ πολὺ μεγάλη χαρά, διότι ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ἔρχεται σὰν ἀκριβῶς κάποια ἀκτίνα καὶ φωτίζει τὴ διάνοια τοῦ προσευχομένου.

Ἀλλὰ ποιὲς εἶναι οἱ ψυχρὲς ἀντιρρήσεις τῶν πολλῶν; Δὲν ἔχω παρρησία, λέγει, αἰσθάνομαι μεγάλη ντροπή, δὲν μπορῶ ν' ἀνοίξω τὸ στόμα μου. Αὐτὴ ἡ εὐλάβεια εἶναι σατανική, αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι προφάσεις ἀδιαφορίας. Διότι ὁ διάβολος θέλει νὰ σοῦ κλείσει τὶς θύρες εἰσόδου πρὸς τὸ Θεό. Δὲν ἔχεις παρρησία; Μὰ εἶναι μεγάλη παρρησία καὶ παρέχει μεγάλη ὠφέλεια ἀκριβῶς αὐτό, τὸ νὰ νομίζεις ὅτι δὲν ἔχεις παρρησία, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια τὸ νὰ νομίζεις ὅτι ἔχεις παρρησία εἶναι ἄξιο μεγάλης ντροπῆς καὶ κατακρίσεως. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχεις ἐπιτύχει πολλὰ κατορθώματα καὶ συναισθάνεσαι ὅτι δὲν ἔπραξες τίποτε τὸ κακό, νομίζεις ὅμως ὅτι ἔχεις παρρησία, ἡ προσευχή σου ξέφυγε ἀπὸ τὸ σκοπό της, ἐνῶ καὶ ἂν ἀκόμη ἡ συνείδησή σου εἶναι φορτωμένη μὲ ἀμέτρητα βάρη ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ πείσεις τὸν ἑαυτό σου μόνο αὐτό, ὅτι εἶσαι ὁ πιὸ χειρότερος ἀπ' ὅλους, θὰ ἔχεις μεγάλη παρρησία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἂν καὶ βέβαια αὐτὸ οὔτε ταπεινοφροσύνη εἶναι, τὸ

ὄντα ἁμαρτωλὸν νομίζειν εἶναι ἁμαρτωλόν. Ταπεινοφροσύνη γάρ ἐστιν, ὅταν τις, πολλὰ καὶ μεγάλα συνειδὼς ἑαυτῷ, μηδὲν μέγα περὶ ἑαυτοῦ φαντάζηται· ὅταν τις κατὰ Παῦλον ὤν, καὶ δυνάμενος λέγειν, «Οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα», λέγῃ πάλιν, «Ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι»· καὶ αὖθις, «Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ». Τοῦτό ἐστι ταπεινοφροσύνη, τὸ ὑψηλὸν ὄντα ἀπὸ κατορθωμάτων, ταπεινοῦν ἑαυτὸν ἀπὸ διανοίας.

Ἀλλ' ὅμως ὁ Θεὸς διὰ τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν οὐχὶ τοὺς ταπεινοφρονοῦντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς εὐγνωμόνως τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν λέγοντας προσίεται καὶ δέχεται, καὶ γίνεται ἵλεως καὶ εὐμενὴς τοῖς οὕτω διακειμένοις. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅσον ἐστὶν ἀγαθὸν μηδὲν μέγα περὶ ἑαυτοῦ φαντάζεσθαι, ἅρματα δύο ποίησον τῷ λόγῳ, ζεῦξον δικαιοσύνην καὶ ἀπόνοιαν, καὶ ἁμαρτίαν μετὰ ταπεινοφροσύνης, καὶ ὄψει τὸ ζεῦγος τῆς ἁμαρτίας, προλαμβάνον τὴν δικαιοσύνην, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν δύναμιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἰσχὺν τῆς συζύγου ταπεινοφροσύνης, κἀκεῖνο πάλιν ἐλαττούμενον, οὐ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ παρὰ τὸ βάρος καὶ τὸν ὄγκον τῆς ἀπονοίας. Ὥσπερ γὰρ ἡ ταπεινοφροσύνη διὰ τὸ ὑπερβάλλον αὐτῆς ὕψος τῆς ἁμαρτίας νικᾷ τὴν βαρύτητα, καὶ φθάνει πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι, οὕτω καὶ ἡ ἀπόνοια, διὰ τὸ πολὺ βάρος αὐτῆς καὶ τὸν ὄγκον, ἰσχύει καὶ τῆς κουφοτάτης δικαιοσύνης περιγενέσθαι, καὶ καθελκύσαι κάτω ῥᾳδίως αὐτήν.

Καὶ ὅτι τοῦτο ἐκείνου τὸ ζεῦγος ταχύτερον, ἀναμνήσθητι τοῦ Φαρισαίου καὶ τοῦ τελώνου. Ἔζευξεν ὁ Φαρισαῖος δικαιοσύνην καὶ ἀπόνοιαν, οὕτω λέ-

---

47. Α΄ Κορ. 4, 4
48. Α΄ Τιμ. 1, 15

νὰ νομίζει δηλαδὴ ὁ ἁμαρτωλὸς ὅτι εἶναι ἁμαρτωλός. Διότι ταπεινοφροσύνη εἶναι, ὅταν κάποιος, ἐνῶ συναισθάνεται ὅτι ἔχει ἐπιτύχει πολλὰ καὶ μεγάλα κατορθώματα, παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν μεγαλοφρονεῖ καθόλου γιὰ ὅλα αὐτά· ὅταν κάποιος, ἐνῶ πολιτεύεται ὅμοια μὲ τὸν Παῦλο καὶ μπορεῖ νὰ λέγει, «Δὲν αἰσθάνομαι τίποτε ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μου», καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ λέγει πάλι, «Ἀλλ' ὅμως δὲν εἶμαι δικαιωμένος ἀπ' αὐτό»[47]· καὶ πάλι, «Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦρθε νὰ σώσει ἁμαρτωλούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρῶτος εἶμαι ἐγώ»[48]. Αὐτὸ εἶναι ταπεινοφροσύνη, ἐνῶ κάποιος εἶναι φορτωμένος ἀπὸ κατορθώματα καὶ εἶναι μεγάλη ἡ ἀρετή του, παρ' ὅλα αὐτὰ ταπεινώνει τὸν ἑαυτό του.

Ἀλλ' ὅμως ὁ Θεὸς ἐξ αἰτίας τῆς ἀπερίγραπτης φιλανθρωπίας του ἐπιδοκιμάζει καὶ δέχεται ὄχι μόνο τοὺς ταπεινόφρονες, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ ὁμολογοῦν μὲ εὐγνωμοσύνη τὰ ἁμαρτήματά τους, περιβάλλοντας αὐτοὺς μὲ τὴν εὐσπλαχνία του καὶ τὴν εὔνοιά του. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις πόσο μεγάλο ἀγαθὸ εἶναι τὸ νὰ μὴ μεγαλοφρονεῖς γιὰ τὸν ἑαυτό σου, κατασκεύασε μὲ τὴ σκέψη σου δύο ἅμαξες καὶ ζέψε στὴ μία τὴ δικαιοσύνη μὲ τὴν ὑπερηφάνεια, καὶ στὴν ἄλλη τὴν ἁμαρτία μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη, καὶ θὰ δεῖς ὅτι τὸ ζεῦγος τῆς ἁμαρτίας θὰ ξεπεράσει τὴ δικαιοσύνη, ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς δυνάμεώς της, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς δυνάμεως τῆς ὁμόζυγής της ταπεινοφροσύνης, ἐνῶ τὸ ἄλλο ζεῦγος νὰ μειονεκτεῖ ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τοῦ βάρους καὶ τοῦ ὄγκου τῆς ὑπερηφάνειας. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ταπεινοφροσύνη ἐξ αἰτίας τοῦ μεγάλου πνευματικοῦ ὕψους της νικᾶ τὴ βαρύτητα τῆς ἁμαρτίας καὶ κατορθώνει ν' ἀνεβεῖ πρὸς τὸν οὐρανό, ἔτσι καὶ ἡ ὑπερηφάνεια, ἐξ αἰτίας τοῦ μεγάλου βάρους καὶ τοῦ ὄγκου της, κατορθώνει νὰ ὑπερνικήσει τὴν ἀνάλαφρη δικαιοσύνη καὶ νὰ τὴ σύρει εὔκολα πρὸς τὰ κάτω.

Καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ ζεῦγος εἶναι ταχύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο, θυμήσου τὸν Φαρισαῖο καὶ τὸν τελώνη. Ἔζεψε ὁ Φαρισαῖος τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ὑπερηφάνεια, λέγοντας τὰ

γων· «Εὐχαριστῶ σοι ὅτι οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἅρπαγες, πλεονέκται, οὐδὲ ὡς οὗτος ὁ τελώνης». Ὢ τῆς μανίας! οὐκ ἐκόρεσεν αὐτοῦ τὴν ἀπόνοιαν πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, ἀλλὰ καὶ τῷ τελώνῃ πλησίον ἑστῶτι μετὰ πολλῆς ἐπεπήδησε τῆς ἀνοίας. Τί οὖν ἐκεῖνος; Οὐ διεκρούσατο τὰ ὀνείδη, οὐκ ἤλγησεν ἐπὶ τῇ κατηγορίᾳ, ἀλλὰ κατεδέξατο τὸ εἰρημένον μετ' εὐγνωμοσύνης· καὶ γέγονε τὸ τοῦ ἐχθροῦ βέλος αὐτῷ φάρμακον καὶ ἴασις, καὶ τὸ ὄνειδος ἐγκώμιον, καὶ ἡ κατηγορία στέφανος.

Τοσοῦτόν ἐστι ταπεινοφροσύνη καλόν, τοσοῦτόν ἐστι κέρδος, μὴ δάκνεσθαι ταῖς παρ' ἑτέρων λοιδορίαις, μηδὲ ἐκθηριοῦσθαι πρὸς τὰς τῶν πλησίον ὕβρεις. Ἔστι γάρ τις καὶ ἀπ' αὐτῶν καρπώσασθαι μέγα καὶ γενναῖον ἀγαθόν, ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ τελώνου γέγονε. Δεξάμενος γὰρ τὰ ὀνείδη, ἀπέθετο τὰ ἁμαρτήματα, καὶ εἰπών, «Ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ», κατῆλθε δεδικαιωμένος ὑπὲρ ἐκεῖνον, καὶ λόγοι περιεγένοντο ἔργων, καὶ ῥήματα πράξεις ἐνίκησαν. Ὁ μὲν γὰρ δικαιοσύνην προεβάλετο, καὶ νηστείαν δεκάτας, οὗτος δὲ ῥήματα εἶπε ψιλά, καὶ πάντα ἀπέθετο τὰ ἁμαρτήματα. Οὐ γὰρ τῶν ῥημάτων ἤκουσεν ὁ Θεὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν διάνοιαν, μεθ' ἧς ταῦτα προεβάλετο, εἶδε, καὶ τεταπεινωμένην εὑρὼν καὶ συντετριμμένην, ἠλέησε καὶ ἐφιλανθρωπεύσατο.

8. Ταῦτα δὲ λέγω οὐχ ἵνα ἁμαρτάνωμεν, ἀλλ' ἵνα ταπεινοφρονῶμεν. Εἰ γὰρ τελώνης ἄνθρωπος, τὸ ἔσχατον τῆς κακίας εἶδος, οὐχὶ ταπεινοφρονήσας, ἀλλ' εὐγνωμονήσας μόνον, καὶ τὰ ἁμαρτήματα εἰπών, καὶ ὅπερ ἦν ὁμολογήσας, τοσαύτην εὔνοιαν ἐπεσπάσατο παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὅσην οἱ μεγάλα μὲν κατορθω-

------

49. Λουκᾶ 18, 11
50. Λουκᾶ 18, 14

ἑξῆς· «Σ' εὐχαριστῶ, Θεέ μου, διότι δὲν εἶμαι ὅπως οἱ ὑπόλοιποι ἄνθρωποι, ποὺ εἶναι ἅρπαγες καὶ πλεονέκτες, οὔτε ὅπως αὐτὸς ὁ τελώνης»[49]. Πώ, πὼ μέγεθος μανίας! Δὲν τοῦ χόρτασε τὴν ὑπερηφάνεια ὁλόκληρη ἡ ἀνθρώπινη φύση, ἀλλ' ὅρμησε μὲ μεγάλη παραφροσύνη καὶ ἐναντίον τοῦ τελώνη ποὺ στεκόταν δίπλα του. Τί ἔκανε λοιπὸν ὁ τελώνης; Δὲν ἀπέκρουσε τὰ κακόλογα, δὲν ὀργίσθηκε γιὰ τὴν κατηγορία, ἀλλὰ δέχθηκε τὰ λόγια του μὲ εὐγνωμοσύνη, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸ βέλος τοῦ ἐχθροῦ ἔγινε φάρμακο καὶ θεραπεία, ὁ ὀνειδισμὸς ἔπαινος, ἡ κατηγορία στεφάνι.

Πράγματι τόσο μεγάλο καλὸ εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη, τόσο μεγάλο κέρδος, ὥστε νὰ μὴ πληγώνεται ἀπὸ τὶς κατηγορίες τῶν ἄλλων, οὔτε καὶ νὰ μεταβάλλεται σὲ θηρίο ἀπὸ τὶς ὕβρεις τῶν συνανθρώπων. Διότι εἶναι δυνατὸ ν' ἀποκομίσει κανεὶς καὶ ἀπ' αὐτὲς μεγάλο καὶ σπουδαῖο κέρδος, πράγμα λοιπὸν ποὺ συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ τελώνη. Πράγματι, ἀφοῦ δέχθηκε τὶς προσβολές, ἀπέβαλε τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ἀφοῦ εἶπε, «Συγχώρησέ με τὸν ἁμαρτωλό»[50], κατέβηκε ἀπὸ τὸ ναὸ περισσότερο δικαιωμένος ἀπὸ τὸν Φαριαῖο, καὶ ἔτσι τὰ λόγια ὑπερέβαλαν τὰ ἔργα, καὶ οἱ λέξεις νίκησαν τὶς πράξεις. Διότι ὁ μὲν Φαρισαῖος πρόβαλε τὴ δικαιοσύνη, τὴ νηστεία καὶ τὴν εἰσφορὰ τοῦ ἑνὸς δέκατου τῶν ὑπαρχόντων του, ἐνῶ αὐτὸς εἶπε ἁπλὰ λόγια, καὶ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ ὅλα τὰ ἁμαρτήματά του. Καθόσον ὁ Θεὸς δὲν ἄκουσε μόνο τὰ λόγια, ἀλλὰ πρόσεξε καὶ τὴ διάνοια, μὲ τὴν ὁποία λέγονταν αὐτά, καὶ ἐπειδὴ τὴ βρῆκε ταπεινωμένη καὶ γεμάτη συντριβή, τὸν περιέβαλε μὲ τὴν εὐσπλαχνία καὶ τὴ φιλανθρωπία του.

8. Αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι γιὰ νὰ ἁμαρτάνομε, ἀλλὰ γιὰ νὰ εἴμαστε ταπεινόφρονες. Διότι, ἐὰν ὁ τελώνης, ποὺ εἶναι ἄνθρωπος ποὺ διαπράττει τὸ πιὸ χειρότερο εἶδος τῆς κακίας, ἀπέσπασε ἀπὸ τὸ Θεὸ τόση μεγάλη εὔνοια, ὄχι ἐπειδὴ ἔδειξε ταπεινοφροσύνη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξέφρασε τὴν εὐγνωμοσύνη του μόνο, εἶπε τὰ ἁμαρτήματά του, καὶ ὁμολόγησε ἐκεῖνο ποὺ ἦταν, πόση βοήθεια θ' ἀποσπάσουν ἀπὸ

κότες ἀγαθά, μηδὲν δὲ μέγα περὶ ἑαυτῶν νομίζοντες, ἐπισπάσονται τὴν βοήθειαν; Διὰ τοῦτο παρακαλῶ, καὶ δέομαι, καὶ ἀντιβολῶ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Θεῷ συνεχῶς. Οὐδὲ γὰρ εἰς θέατρόν σε ἄγω τῶν συνδούλων τῶν σῶν, οὐδὲ ἐκκαλύψαι τοῖς ἀνθρώποις ἀναγκάζω τὰ ἁμαρτήματα· τὸ συνειδὸς ἀνάπτυξον ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτῷ δεῖξον τὰ τραύματα, καὶ παρ' αὐτοῦ τὰ φάρμακα αἴτησον· δεῖξον τῷ μὴ ὀνειδίζοντι, ἀλλὰ θεραπεύοντι· κἂν γὰρ σιγήσῃς, οἶδεν ἐκεῖνος ἅπαντα.

Εἰπὲ τοίνυν, ἵνα κερδάνῃς· εἰπὲ ἵνα ἐνταῦθα ἀποθέμενος ἀπέλθῃς ἐκεῖ καθαρὸς καὶ ἔξω τῶν πλημμελημάτων, καὶ τῆς ἀφορήτου δημοσιεύσεως ἐκείνης ἀπαλλαγῇς. Οἱ τρεῖς παῖδες ἐν καμίνῳ διῆγον, καὶ τὴν ψυχὴν ἐπέδωκαν ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν Δεσπότην εὐνοίας· ἀλλ' ὅμως μετὰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα κατορθώματα λέγουσιν· «Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀνοῖξαι τὸ στόμα· αἰσχύνη καὶ ὄνειδος ἐγενήθημεν τοῖς δούλοις σου, καὶ τοῖς σεβομένοις σε». Τί οὖν ἀνοίγετε στόμα; Ἵνα αὐτὸ τοῦτο εἴπωμεν, φησίν, ὅτι οὐκ ἔστι ἡμῖν ἀνοῖξαι τὸ στόμα, καὶ αὐτῷ τούτῳ τὸν Δεσπότην ἐπισπασώμεθα.

Εὐχῆς δύναμις δύναμιν πυρὸς ἔσβεσε, λεόντων θυμὸν ἐχαλίνωσε, πολέμους ἔλυσε, μάχας ἔπαυσε, χειμῶνας ἀνεῖλε, δαίμονας ἤλασεν, οὐρανοῦ πύλας ἀνέῳξε, δεσμὰ θανάτου διέκοψεν, ἀρρωστίας ἐφυγάδευσεν, ἐπηρείας ἀπεκρούσατο, πόλεις σειομένας ἔστησε, καὶ τὰς ἄνωθεν φερομένας πληγάς, καὶ τὰς παρὰ ἀνθρώπων ἐπιβουλάς, καὶ πάντα ἁπλῶς ἀνεῖλεν εὐχὴ τὰ δεινά. Εὐχὴν δὲ λέγω πάλιν, οὐ τὴν ἁπλῶς ἐπὶ τοῦ στόματος κειμένην, ἀλλὰ τὴν ἐκ τοῦ βάθους τῆς διανοίας ἀνιοῦσαν. Καθάπερ γὰρ τῶν δένδρων, ὅσαπερ ἂν πρὸς τὸ βάθος παραπέμψῃ τὰς

------

51. Δαν. 3, Προσευχὴ Ἀζαρίου 9

τὸ Θεὸ ἐκεῖνοι ποὺ διέπραξαν μὲν μεγάλα ἀγαθά, δὲν μεγαλοφρονοῦν ὅμως καθόλου γι' αὐτά; Γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ, σᾶς τὸ ζητῶ μὲ ἐπιμονή, καὶ σᾶς ἱκετεύω νὰ ἐξομολογεῖσθε συνέχεια στὸ Θεό. Δὲν σὲ ὁδηγῶ δηλαδὴ μπροστὰ στοὺς συνδούλους σου, οὔτε σὲ ἀναγκάζω νὰ φανερώσεις τὰ ἁμαρτήματά σου στοὺς ἀνθρώπους· μόνο τὴ συνείδησή σου ἄνοιξε μπροστὰ στὸ Θεό, δεῖξε σ' αὐτὸν τὰ τραύματά σου, καὶ ζήτησε ἀπ' αὐτὸν τὰ φάρμακα· δεῖξέ τα σ' ἐκεῖνον ποὺ δὲν κατηγορεῖ, ἀλλὰ θεραπεύει· διότι καὶ ἂν τὰ σιωπήσεις, ἐκεῖνος τὰ γνωρίζει ὅλα.

Πές τα λοιπόν, γιὰ νὰ κερδήσεις· πές τα, γιὰ νὰ τ' ἀφήσεις ἐδῶ καὶ νὰ φύγεις γιὰ τὴν ἄλλη ζωὴ καθαρὸς καὶ χωρὶς τὰ ἁμαρτήματά σου, γιὰ ν' ἀπαλλαγεῖς ἔτσι ἀπὸ τὴν ἀνυπόφορη ἐκείνη διαπόμπευση. Τὰ τρία παιδιὰ ρίχτηκαν μέσα στὸ καμίνι καὶ πρόσφεραν τὴν ψυχή τους γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Κυρίου· καὶ ὅμως μετὰ τὰ τόσο μεγάλα καὶ τέτοιου εἴδους κατορθώματα λένε· «Τώρα δὲν μποροῦμε ν' ἀνοίξομε τὸ στόμα μας πρὸς ἐσένα. Ντροπὴ καὶ ὄνειδος γίναμε γιὰ ἐκείνους ποὺ σὲ ὑπηρετοῦν καὶ σὲ σέβονται»[51]. Γιατί λοιπὸν ἀνοίγετε τὰ στόματα; Γιὰ νὰ ποῦμε, λέγει, ἀκριβῶς αὐτό, ὅτι δηλαδὴ δὲν μποροῦμε ν' ἀνοίξομε τὸ στόμα μας γιὰ νὰ ἀποσπάσομε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Κυρίου.

Ἡ δύναμη τῆς προσευχῆς ἔσβησε τὴ δύναμη τῆς φωτιᾶς, χαλιναγώγησε τὸ θυμὸ τῶν λιονταριῶν, ἔλυσε πολέμους, σταμάτησε μάχες, κατέπαυσε τρικυμίες, ἀπομάκρυνε δαίμονες, ἄνοιξε τὶς πύλες τοῦ οὐρανοῦ, ἔσπασε τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, ἀπομάκρυνε ἀρρώστιες, ἀπέκλησε βλάβες, συγκράτησε πόλεις σαλευόμενες ἀπὸ σεισμό, ἐξουδετέρωσε καὶ τὶς πληγὲς ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὸν οὐρανό, καὶ τὶς ἐπιβουλὲς ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων, καὶ γενικὰ ἡ προσευχὴ ἀπομάκρυνε καὶ ἀπάλλαξε ἀπ' ὅλα τὰ κακά. Λέγοντας δὲ πάλι προσευχή, ἐννοῶ ὄχι ἐκείνη ποὺ ἁπλῶς προφέρεται μὲ τὰ χείλη, ἀλλ' ἐκείνην ποὺ ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ βάθος τῆς καρδιᾶς. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ δένδρα, ποὺ βυθίζουν σὲ μεγάλο βάθος τὶς

ρίζας, κἂν μυρίας ἀνέμων δέξηται προσβολάς, οὐ διακλᾶται, οὔτε διασπᾶται, τῶν ριζῶν μετὰ ἀκριβείας τῷ βάθει τῆς γῆς περισφιγγομένων, οὕτω δὴ καὶ εὐχαὶ αἱ κάτωθεν ἐκ τοῦ βάθους τῆς διανοίας ἀναπεμπόμεναι, ἐρριζωμέναι μετὰ ἀσφαλείας πρὸς ὕψος ἀνατείνονται, καὶ οὐδεμιᾷ λογισμοῦ προσβολῇ παρατρέπονται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης φησίν, «Ἐκ βαθέων ἐκέκραξά σοι, Κύριε».

Ταῦτα λέγω οὐχ ἵνα ἐπαινῆτε μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐπιδείκνυσθε. Εἰ γὰρ τὸ πρὸς ἀνθρώπους ἐξειπεῖν τὰς οἰκείας συμφοράς, καὶ τὰ κατειληφότα ἐκτραγῳδῆσαι κακά, φέρει τινὰ τοῖς ὀδυνωμένοις παραμυθίαν, ὥσπερ τινὸς διαπνοῆς διὰ τοῦ λόγου γινομένης, πολλῷ μᾶλλον ἂν πρὸς τὸν Δεσπότην ἀνακοινώσῃ τὸν σὸν τὰ τῆς οἰκείας ψυχῆς παθήματα, λήψῃ τινὰ ψυχαγωγίαν καὶ παραμυθίαν πολλήν. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ καὶ βαρύνεται πολλάκις τὸν πρὸς αὐτὸν ἀποδυρόμενον καὶ θρηνοῦντα, καὶ διακρούεται, καὶ ἀπωθεῖται, ὁ δὲ Θεὸς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ προσίεται καὶ ἐπισπᾶται, κἂν διημερεύσῃς ἀνακοινούμενος αὐτῷ τὰς σὰς συμφοράς, τότε σε μᾶλλον φιλεῖ, καὶ ἐπινεύει σου ταῖς ἱκετηρίαις.

Τοῦτο γοῦν αὐτὸ ἐνδεικνύμενος ὁ Χριστὸς ἔλεγε, «Δεῦτε πρὸς μὲ πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύω ὑμᾶς». Καλεῖ οὖν, μὴ παρακούσωμεν· ἐπισπᾶται, μὴ ἀποπηδήσωμεν· κἂν μυρία ἁμαρτήματα ἔχωμεν, τότε μειζόνως προστρέχωμεν. Καὶ γὰρ τοὺς τοιούτους καλεῖ. «Οὐ γὰρ ἦλθον», φησί, «καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν». Καὶ ἐνταῦθα τοὺς πεφορτισμένους, τοὺς πεπονηκότας, τοὺς ἐκ βάρους τῶν ἁμαρτημάτων κεκοπωμένους λέγει. Θεὸς γὰρ παρακλήσεως λέγεται, καὶ Θεὸς οἰκτιρμῶν· ἐπειδὴ τοῦτο ἔργον αὐτῷ διη-

52. Ψαλμ. 129, 1 53. Ματθ. 11, 28 54. Ματθ. 9, 13

ρίζες τους, δὲν σπάζουν οὔτε καὶ ξερριζώνονται καὶ ἂν ἀκόμη δεχθοῦν ἀμέτρητες προσβολὲς ἀνέμων, διότι οἱ ρίζες τους εἶναι καλὰ σφηνωμένες μέσα στὸ βάθος τῆς γῆς, ἔτσι λοιπὸν καὶ οἱ προσευχὲς ποὺ ἀναπέμπονται μέσα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς, ἐπειδὴ εἶναι σφιχτὰ ριζωμένες μέσα στὴν καρδιά, κατευθύνονται πρὸς τὰ ὕψη τοῦ οὐρανοῦ καὶ δὲν ἐκτρέπονται ἀπὸ καμιὰ προσβολὴ λογισμῶν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης λέγει, «Ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς μου φώναξα δυνατὰ πρὸς ἐσένα Κύριε»[52].

Αὐτὰ σᾶς τὰ λέγω ὄχι μόνο γιὰ νὰ τὰ ἐπαινεῖτε, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ παρουσιάζετε μὲ τὰ ἔργα σας. Διότι, ἐὰν ἡ διήγηση τῶν συμφορῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἡ διεκτραγώδηση τῶν συμφορῶν ποὺ μᾶς βρίσκουν, προσφέρουν κάποια παρηγοριὰ σ' ἐκείνους ποὺ πονοῦν, σὰν κατὰ κάποιο τρόπο νὰ πῆραν μὲ τὰ λόγια αὐτὰ κάποια βαθειὰ ἀναπνοή, πολὺ περισσότερο θὰ λάβεις κάποια μεγάλη ψυχαγωγία καὶ παρηγοριά, ἂν ἐξομολογηθεῖς στὸν Κύριό σου τὰ παθήματα τῆς ψυχῆς σου. Διότι ὁ ἄνθρωπος πολλὲς φορὲς βαριέται, διώχνει καὶ ἀπομακρύνει ἐκεῖνον ποὺ μὲ θρήνους καὶ ὀδυρμοὺς τοῦ διηγεῖται τὶς συμφορές του, ὁ Θεὸς ὅμως δὲν κάμνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ καὶ σὲ δέχεται καὶ σὲ προσελκύει κοντά του, καὶ ἂν περάσεις ὅλη τὴν ἡμέρα σου ἐξομολογούμενος πρὸς αὐτὸν τὶς συμφορές σου, τότε σὲ ἀγαπᾶ περισσότερο καὶ ἀποδέχεται τὶς παρακλήσεις σου.

Αὐτὸ λοιπὸν γιὰ νὰ δείξει ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «Ἐλᾶτε πρὸς ἐμένα ὅλοι οἱ κουρασμένοι καὶ φορτωμένοι μὲ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς ξεκουράσω»[53]. Μᾶς καλεῖ λοιπόν, ἂς μὴ παρακούσομε· μᾶς προσελκύει κοντά του, ἂς μὴ ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ δίπλα του· καὶ ἂν ἀκόμη ἔχομε ἄπειρα ἁμαρτήματα, τότε πολὺ περισσότερο ἂς τρέχομε κοντά του· καθόσον αὐτοὺς πρὸ πάντων καλεῖ· διότι λέγει· «Δὲν ἦρθα γιὰ νὰ καλέσω δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς νὰ μετανοήσουν»[54]. Καὶ ἐδῶ ἐννοεῖ ἐκείνους ποὺ εἶναι φορτωμένοι καὶ κουρασμένοι καὶ συντριμμένοι ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτημάτων. Διότι γι' αὐτὸ λέγεται Θεὸς παρηγοριᾶς καὶ Θεὸς εὐσπλαχνίας, ἐπειδὴ αὐτὸ

νεκές, τοὺς ὀδυνωμένους καὶ τοὺς θλιβομένους παραμυθεῖσθαι καὶ παρακαλεῖν, κἂν μυρία ἁμαρτήματα ἔχωσι. Μόνον ἐπιδῶμεν ἑαυτούς, μόνον προσδράμωμεν αὐτῷ, καὶ μὴ ἀποστῶμεν, καὶ διὰ τῆς πείρας αὐτῆς εἰσόμεθα τῶν εἰρημένων τὴν ἀλήθειαν, καὶ οὐδὲν ἡμᾶς τῶν ὄντων λυπῆσαι δυνήσεται, ἐὰν ἔχωμεν ἐκτενῆ εὐχὴν καὶ διηκριβωμένην· ὅπερ γὰρ ἂν ἐπέλθῃ, ῥαδίως διὰ ταύτης ἀποκρουσόμεθα. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ περιστάσεις ἀνθρωπίνας λύειν οἶδεν εὐχῆς δύναμις, ὅπου γε καὶ ἁμαρτημάτων φύσιν σβέννυσι καὶ ἀφανίζει ῥᾳδίως;

Ἵν' οὖν μετ' εὐκολίας τὸν παρόντα διανύωμεν βίον, καὶ ὅσα προσετριψάμεθα ἁμαρτήματα, ταῦτα ἀποθώμεθα, καὶ μετὰ παρρησίας στῶμεν ἐπὶ τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο διηνεκῶς κατασκευάζωμεν ἑαυτοῖς τὸ φάρμακον, ἀπὸ δακρύων καὶ σπουδῆς, καὶ προσεδρίας, καὶ καρτερίας συντιθέντες αὐτό· οὕτω γὰρ καὶ διηνεκοῦς ἀπολαυσόμεθα τῆς ὑγιείας, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

εἶναι τὸ διαρκὲς ἔργο του, τὸ νὰ παρηγορεῖ καὶ νὰ ἐνισχύει ἐκείνους ποὺ πονοῦν καὶ θλίβονται, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχουν ἀμέτρητα ἁμαρτήματα. Μόνο ἂς παραδώσομε τὸν ἑαυτό μας σ' αὐτόν, μόνο ἂς τρέξομε πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ μὴ ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ κοντά του, καὶ τότε ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα θὰ γνωρίσομε τὴν ἀλήθεια αὐτῶν τῶν λόγων, καὶ κανένα κακὸ δὲν θὰ μπορέσει νὰ μᾶς λυπήσει, ἐὰν κάμνομε τὴν προσευχή μας μὲ ψυχικὴ ἐπιμονὴ καὶ θέρμη· διότι ὁποιοδήποτε κακὸ καὶ ἂν παρουσιασθεῖ, θὰ τὸ ἀποκρούσομε εὔκολα. Καὶ τί τὸ παράξενο, ἐὰν ἡ δύναμη τῆς προσευχῆς κατορθώνει ν' ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὶς δυσκολίες τῆς ζωῆς, ὅταν καὶ τῶν ἴδιων τῶν ἁμαρτημάτων σβήνει καὶ ἐξαφανίζει τὴ φύση;

Γιὰ νὰ μποροῦμε λοιπὸν μὲ εὐκολία νὰ διανύομε τὴν παροῦσα ζωή, ν' ἀπαλλαχθοῦμε ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα ποὺ διαπράξαμε, καὶ νὰ σταθοῦμε μὲ παρρησία μπροστὰ στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ, ἂς παρασκευάζομε γιὰ τὸν ἑαυτό μας συνέχεια αὐτὸ τὸ φάρμακο, συνθέτοντας αὐτὸ μὲ δάκρυα, προθυμία, ἐπιμονὴ καὶ καρτερία· διότι ἔτσι καὶ θὰ ἔχομε διαρκὴ ὑγεία καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ θὰ ἐπιτύχομε, τὰ ὁποῖα εὔχομαι ὅλοι μας νὰ τὰ ἐπιτύχομε, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟΝ ΦΙΛΟΓΟΝΙΟΝ

γενόμενον ἀπὸ δικολόγου ἐπίσκοπον, καὶ ὅτι τοῦ προνοεῖν τῶν κοινῇ συμφερόντων οὐδὲν ἴσον εἰς εὐδοκίμησιν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ὅτι τὸ ῥαθύμως προσιέναι τοῖς θείοις μυστηρίοις κόλασιν ἀφόρητον ἔχει, κἂν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦτο τολμήσωμεν. (Ἐλέχθη δὲ πρὸ πέντε ἡμερῶν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως).

1. Ἐγὼ μὲν καὶ τήμερον παρεσκευαζόμην πρὸς τὰ τῶν αἱρετικῶν παλαίσματα ἀποδύσασθαι, καὶ τὸ λειπόμενον ὑμῖν ἀποδοῦναι τοῦ χρέους, ἀλλ' ἡ τοῦ μακαρίου Φιλογονίου ἡμέρα, οὗ τὴν ἑορτὴν ἄγομεν νῦν, πρὸς τὴν τῶν ἐκείνου κατορθωμάτων διήγησιν τὴν γλῶτταν ἡμῶν ἐκάλεσε, καὶ δεῖ πείθεσθαι πάντως· εἰ γὰρ «ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτᾷ», εὔδηλον ὅτι ὁ εὐλογῶν ζωῆς ἀπολαύσεται, καὶ εἰ τοὺς φυσικοὺς γονεῖς τοσαύτης παρ' ἡμῶν ἀπολαύειν εὐνοίας χρή, πολλῷ μᾶλλον τοὺς πνευματικούς, καὶ μάλιστα ὅταν τοὺς μὲν κατοιχομένους ὁ ἔπαινος μηδὲν ποιῇ λαμπροτέρους, τοὺς δὲ συνιόντας ἡμᾶς καὶ τοὺς λέγοντας καὶ τοὺς ἀκούοντας βελτίους ἐργάζηται. Ὁ μὲν γὰρ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβάς, οὐδὲν ἂν δέοιτο τῆς ἀνθρωπίνης εὐφημίας πρὸς μείζονα καὶ μακαριωτέραν λῆξιν ἀπελθών, ἡμεῖς δὲ οἱ τέως ἐνταῦθα στρεφόμενοι, καὶ πολλῆς πανταχόθεν παρακλήσεως χρῄζοντες, τῶν

---

1. Ἐξ. 21, 16. Λευιτ. 20, 9

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΣΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟ ΦΙΛΟΓΟΝΙΟ

πού ἀπὸ δικηγόρος ἔγινε ἐπίσκοπος, γιὰ τὸ ὅτι τίποτε δὲν συντελεῖ στὴν κατὰ Θεὸ εὐδοκίμησή μας, ὅσο τὸ νὰ φροντίζομε γιὰ τὸ κοινὸ συμφέρον, καὶ ὅτι τὸ νὰ προσερχόμαστε στὰ θεῖα μυστήρια μὲ ἀδιαφορία γίνεται αἰτία ἀνυπόφορης τιμωρίας, καὶ ἂν ἀκόμη τολμήσομε νὰ τὸ κάνομε αὐτὸ μιὰ φορὰ τὸ χρόνο. (Ἐκφωνήθηκε πέντε ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἑορτὴ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ).

1. Ἐγὼ βέβαια καὶ σήμερα ἑτοιμαζόμουν ν' ἀναλάβω τὸν ἀγώνα ἐναντίον τῶν αἱρετικῶν καὶ νὰ σᾶς ἐξοφλήσω τὸ ὑπόλοιπο τῆς ὀφειλῆς μου, ἀλλ' ἡ ἡμέρα τοῦ μακαρίου Φιλογονίου, τοῦ ὁποίου τὴν ἑορτὴ ἑορτάζομε σήμερα, κάλεσε τὴ γλώσσα μου στὸ νὰ διηγηθεῖ τὰ κατορθώματα ἐκείνου, καὶ πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ ὑπακούσω· διότι, ἐὰν «Ἐκεῖνος πού κακολογεῖ τὸν πατέρα ἢ τὴ μητέρα του τιμωρεῖται μὲ θάνατο»[1], γίνεται φανερό, ὅτι ἐκεῖνος πού τιμᾶ αὐτοὺς θ' ἀπολαύσει ζωή· καὶ ἐὰν οἱ φυσικοὶ γονεῖς πρέπει ν' ἀπολαμβάνουν ἀπὸ ἐμᾶς τόση μεγάλη τιμή, πολὺ περισσότερο πρέπει ν' ἀπολαμβάνουν αὐτὴν οἱ πνευματικοί, καὶ μάλιστα ὅταν ἐκείνους μὲν πού ἔφυγαν ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴ δὲν τοὺς κάμνει καθόλου λαμπρότερους ὁ ἔπαινος, ἐνῶ ἐμᾶς πού συγκεντρωνόμαστε ἐδῶ καὶ τοὺς ὁμιλητὲς καὶ τοὺς ἀκροατὲς μᾶς κάμνει καλύτερους. Διότι ἐκεῖνος πού ἀνέβηκε στὸν οὐρανό, δὲν ἔχει καμιὰ ἀνάγκη ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο ἔπαινο, ἐφόσον μετέβηκε σὲ πιὸ ἀνώτερη καὶ πιὸ μακάρια ζωή, ἐνῶ ἐμεῖς πού ζοῦμε ἀκόμη ἐδῶ, καὶ ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ παντοῦ μεγάλης παρηγοριᾶς

ἐγκωμίων δεόμεθα τῶν ἐκείνου, ἵνα εἰς τὸν αὐτὸν ζῆλον διανιστῶμεν. Διὰ τοῦτο καί τις σοφὸς παραινεῖ λέγων· «Μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίων»· οὐχ ὡς τῶν ἀπελθόντων, ἀλλ' ὡς τῶν ἐγκωμιαζόντων ταύτῃ τὰ μέγιστα ὠφελουμένων.

Ἐπεὶ οὖν τοσοῦτον τὸ κέρδος ἡμῖν ἐκ τοῦ πράγματος, πειθώμεθα καὶ μὴ ἀντιλέγωμεν· καὶ γὰρ ὁ καιρὸς πρὸς τὴν τοιαύτην διήγησιν ἐπιτήδειος. Σήμερον γὰρ ὁ μακάριος πρὸς τὴν ἀτάραχον μετετάξατο ζωήν, καὶ τὸ σκάφος ὥρμισεν, ἔνθα ναυάγιον ὑποπτεῦσαι οὐκ ἔνι λοιπόν, οὐδὲ ἀθυμίαν τινὰ καὶ ὀδύνην. Καὶ τί θαυμαστὸν εἰ καθαρὸν ἐκεῖνο τὸ χωρίον ἀθυμίας ἐστίν, ὅπου γε ἀνθρώποις τοῖς ἔτι ζῶσι διαλεγόμενος ὁ Παῦλός φησι, «Πάντοτε χαίρετε, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε»; Εἰ δὲ ἐνταῦθα ὅπου νόσοι, καὶ ἐπήρειαι, καὶ ἄωροι θάνατοι, καὶ συκοφαντίαι, καὶ φθόνοι, καὶ ἀθυμίαι, καὶ ὀργαί, καὶ ἐπιθυμίαι πονηραί, καὶ μυρίαι ἐπιβουλαί, καὶ καθημεριναὶ φροντίδες, καὶ συνεχῆ καὶ ἐπάλληλα τὰ κακὰ μυρίας πάντοθεν ἐπάγοντα λύπας, ἔφησεν ὁ Παῦλος δυνατὸν εἶναι «πάντοτε χαίρειν», εἴ τις μικρὸν ἐκ τοῦ κλυδωνίου τῶν βιωτικῶν πραγμάτων ἀνακύψας, τὸν ἑαυτοῦ καλῶς ρυθμίσειε βίον, πολλῷ μᾶλλον μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν τούτου ῥᾴδιον ἐπιτυχεῖν τοῦ καλοῦ, ὅτε ταῦτα πάντα ἀνῄρηται, καὶ ἀρρωστίαι, καὶ πάθη, καὶ ἁμαρτημάτων ὑπόθεσις, ὅτε τὸ ἐμὸν καὶ τὸ σὸν οὐκ ἔστι, τὸ ψυχρὸν τοῦτο ῥῆμα, καὶ πάντα εἰς τὴν ζωὴν ἡμῶν εἰσάγον τὰ δεινά, καὶ τοὺς μυρίους γεννῆσαν πολέμους. Διὸ μάλιστα μακαρίζω τὸν ἅγιον τοῦτον, ὅτι, εἰ καὶ μετετάξατο καὶ πόλιν ἀφῆκε τὴν παρ' ἡμῖν, ἀλλ' εἰς ἑτέραν ἀνέβη πόλιν τὴν

------

2. Παροιμ. 10, 7
3. Α' Θεσ. 5, 17

καὶ ἐνισχύσεως, χρειαζόμαστε τοὺς ἐπαίνους ἐκείνου, γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ μέσα μας ὁ ἴδιος ζῆλος μὲ ἐκεῖνον. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος σοφὸς συμβουλεύει, λέγοντας· «Ὅταν κανεὶς θυμᾶται τὸν δίκαιο πρέπει νὰ τὸν ἐγκωμιάζει»[2]. Μὲ αὐτὸ δὲν ὠφελοῦνται ἐκεῖνοι ποὺ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωή, ἀλλ' ἀποκομίζουν τεράστια ὠφέλεια ἐκεῖνοι ποὺ ἐγκωμιάζουν.

Ἀφοῦ λοιπὸν προκύπτει σ' ἐμᾶς ἀπὸ τὴν ἐνέργεια αὐτὴ τόση μεγάλη ὠφέλεια, ἂς πειθαρχοῦμε σ' αὐτὴ καὶ ἂς μὴ προβάλλομε ἀντιρρήσεις· καθόσον ἡ ὥρα εἶναι πολὺ κατάλληλη γιὰ τὴ διήγηση αὐτή. Διότι σὰν σήμερα ὁ μακάριος μεταφέρθηκε πρὸς τὴν ἀτάραχη ζωή, καὶ ἀγκυροβόλησε τὸ σκάφος ἐκεῖ ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ πλέον νὰ σκεφθεῖ κανεὶς ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ναυάγιο, οὔτε κάποια λύπη καὶ πόνος. Καὶ τί τὸ παράξενο ἐὰν ὁ χῶρος ἐκεῖνος εἶναι καθαρὸς ἀπὸ λύπη, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Παῦλος ἀπευθυνόμενος πρὸς ἀνθρώπους ποὺ βρίσκονταν ἀκόμη στὴ ζωὴ λέγει, «Πάντοτε νὰ χαίρεσθε καὶ ἀδιάκοπα νὰ προσεύχεσθε»[3]; Ἐὰν δὲ ἐδῶ, ὅπου συμβαίνουν ἀσθένειες καὶ βλάβες, καὶ πρόωροι θάνατοι, καὶ συκοφαντίες, καὶ φθόνοι, καὶ λύπες, καὶ ὀργές, καὶ ἐπιθυμίες πονηρές, καὶ ἀμέτρητες ἐπιβουλές, καὶ καθημερινὲς φροντίδες, καὶ συνεχὴ καὶ ἀλλεπάλληλα κακά, ποὺ προξενοῦν ἀπὸ παντοῦ ἀμέτρητες λύπες, εἶπε ὁ Παῦλος, ὅτι εἶναι δυνατὸ «πάντοτε νὰ χαιρόμαστε», ἐφόσον κανεὶς σηκώσει λίγο μόνο τὸ κεφάλι του πάνω ἀπὸ τὴν τρικυμία τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, ὁπότε μπορεῖ νὰ ρυθμίσει τέλεια τὴ ζωή του, πολὺ πιὸ εὐκολότερο εἶναι νὰ ἐπιτύχει αὐτὸ τὸ καλὸ μετὰ τὴν ἀναχώρηση ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωή, ὅταν ὅλα αὐτὰ ἔχουν ἐξαφανισθεῖ, καὶ οἱ ἀρρώστιες, καὶ τὰ πάθη, καὶ οἱ ἀφορμὲς τῶν ἁμαρτημάτων, ὅταν δὲν ὑπάρχει τὸ δικό μου καὶ τὸ δικό σου, αὐτὸς ὁ ψυχρὸς λόγος, ποὺ δημιουργεῖ ὅλα τὰ κακὰ στὴ ζωή μας καὶ ποὺ γέννησε τοὺς ἀμέτρητους πολέμους. Γι' αὐτὸ πρὸ πάντων μακαρίζω τὸν ἅγιο αὐτό, διότι, ἂν καὶ ἔφυγε ἀπ' αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ ἄφησε τὴν πόλη μας, ἀλλ' ὅμως ἀνέβηκε σὲ ἄλλη πόλη, στὴν πόλη τοῦ

τοῦ Θεοῦ, καταλιπὼν τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην, εἰς ἐκείνην τελεῖ τὴν τῶν πρωτοτόκων τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὰς ἑορτὰς ταύτας ἀφείς, πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων μετέστη πανήγυριν.

Ὅτι γὰρ καὶ πόλις ἄνω, καὶ Ἐκκλησία, καὶ πανήγυρίς ἐστιν, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· «Προσεληλύθατε πόλει Θεοῦ ζῶντος Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει». Οὐ διὰ τὸ πλῆθος δὲ τῶν ἄνω δυνάμεων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀφθονίαν, καὶ τὴν διηνεκῆ χαρὰν καὶ εὐφροσύνην, πανήγυριν τὰ ἐκεῖ πάντα καλεῖ· πανήγυριν γὰρ οὐδὲν ἕτερον ποιεῖν εἴωθεν, ἀλλ' ἢ τὸ πλῆθος τῶν συνειλεγμένων, καὶ δαψίλεια τῶν ὠνίων, ὅταν πυροὶ καὶ κριθαὶ καὶ παντοδαπὰ γεννημάτων εἴδη, καὶ προβάτων ποίμνια, καὶ βοῶν ἀγέλαι, καὶ ἱμάτια, καὶ ἕτερα τοιαῦτα εἰσάγηται, τῶν μὲν πωλούντων, τῶν δὲ ἀγοραζόντων.

Καὶ τί τούτων ἐστὶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, φησί; Τούτων μὲν οὐδέν, τὰ δὲ τούτων πολλῷ σεμνότερα. Οὐ γὰρ πυροὶ καὶ κριθαὶ καὶ γεννημάτων εἴδη, ἀλλ' ὁ καρπὸς ἐκεῖ πανταχοῦ τοῦ Πνεύματος, ἀγάπη καὶ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη καὶ εἰρήνη καὶ ἀγαθοσύνη καὶ πρᾳότης μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας· οὐ προβάτων ποίμνια καὶ βοῶν ἀγέλαι, ἀλλὰ «πνεύματα δικαίων τετελειωμένων», καὶ ψυχῶν ἀρεταί, καὶ τρόπων κατορθώματα πανταχοῦ τῶν οὐρανῶν ἐστιν ἰδεῖν· οὐχ ἱμάτια καὶ ἐπιβλήματα, ἀλλὰ στεφάνους χρυσοῦ παντὸς τιμιωτέρους, καὶ βραβεῖα, καὶ ἔπαθλα, καὶ τὰ μυρία τοῖς κατορθοῦσιν ἀποκείμενα ἀγαθά· καὶ τὸ πλῆθος τῶν συνιόντων πολλῷ σεμνότερόν τε καὶ πλέον· οὐ γὰρ ἐξ ἀστικῶν τε καὶ ἐπιχωρίων ἐστὶν ἀν-

---

4. Ἑβρ. 12, 22 - 23
5. Ἑβρ. 12, 23

Θεοῦ, καί, ἀφοῦ ἐγκατέλειψε τὴν Ἐκκλησία αὐτή, διαμένει τώρα σ' ἐκείνην τὴν Ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων, ποὺ εἶναι ἀπογραμμένοι στοὺς οὐρανούς, καί, ἀφοῦ ἄφησε αὐτὲς τὶς ἑορτές, μετέβηκε στὴν πανήγυρη τῶν ἀγγέλων.

Τὸ ὅτι βέβαια ὑπάρχει οὐράνια πόλη καὶ ἐκκλησία καὶ πανήγυρη, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «Ἔχετε προσέλθει στὴν πόλη τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, στὴν ἐπουράνια Ἰερουσαλήμ, καὶ στὴν ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων, ποὺ εἶναι ἀπογραμμένοι στοὺς οὐρανούς, καὶ στὴν πανήγυρη τῶν μυριάδων ἀγγέλων»[4]. Καὶ ὅλα τὰ ἐκεῖ τὰ ὀνομάζει πανήγυρη, ὄχι μόνο ἐξ αἰτίας τοῦ πλήθους τῶν οὐράνιων δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀφθονίας τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐξ αἰτίας τῆς παντοτινῆς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης· διότι τὴν πανήγυρη τίποτε ἄλλο συνήθως δὲν τὴν κάνει, παρὰ τὸ πλῆθος ἐκείνων ποὺ συγκεντρώνονται καὶ ἡ ἀφθονία τῶν ἐμπορευμάτων, καθόσον συγκεντρώνονται ἐκεῖ σιτάρια, κριθάρια, κάθε ἄλλου εἴδους ἐπίσης γεννήματα, κοπάδια προβάτων, ἀγέλες βοδιῶν, ἐνδύματα καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια, καὶ ἄλλοι πωλοῦν αὐτά, ἄλλοι δὲ τὰ ἀγοράζουν.

Καὶ ποιὸ ἀπ' αὐτά, λέγει, συμβαίνει στὸν οὐρανό; Ἀπ' αὐτὰ βέβαια δὲν συμβαίνει τίποτε, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ συμβαίνουν ἐκεῖ εἶναι πολὺ πιὸ σεμνὰ ἀπ' αὐτά. Διότι οὔτε σιτάρια καὶ κριθάρια καὶ ἄλλα εἴδη γεννημάτων ὑπάρχουν ἐκεῖ, ἀλλ' ἐκεῖ παντοῦ ὁ καρπὸς εἶναι τοῦ Πνεύματος, ἀγάπη δηλαδὴ βασιλεύει καὶ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη καὶ εἰρήνη καὶ ἀγαθοσύνη καὶ πραότητα σὲ μεγάλη ἀφθονία καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ παντοῦ ἐκεῖ στὸν οὐρανό, ὄχι κοπάδια προβάτων καὶ ἀγέλες βοδιῶν, ἀλλὰ «πνεύματα δικαίων, ποὺ ἐπέτυχαν τὴν τελείωση»[5], ἀρετὲς ψυχῶν, καὶ κατορθώματα τρόπων ζωῆς· καὶ δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖ ἐνδύματα καὶ λαμπρὰ ἐπιθέματα, ἀλλὰ στεφάνια πιὸ πολύτιμα ἀπὸ ὁποιοδήποτε χρυσό, καὶ βραβεῖα καὶ ἔπαθλα, καὶ ἄπειρα ἄλλα ἀγαθὰ ποὺ ἐπιφυλάσσονται γιὰ τοὺς νικητές. Ἀλλὰ καὶ τὸ πλῆθος ἐκείνων ποὺ συγκεντρώνονται ἐκεῖ εἶναι πολὺ πιὸ σεμνότερο καὶ περισσότερο· διότι δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους ἀστοὺς καὶ χωρικούς,

δρῶν, ἀλλ' ἔνθα μυριάδες ἀγγέλων, ἐκεῖ χιλιάδες ἀρχαγγέλων, ἀλλαχοῦ συμμορία προφητῶν, ἑτέρωθι μαρτύρων χοροί, ἀποστόλων τάγματα, σύλλογοι δικαίων, τῶν εὐηρεστηκότων ἁπάντων δῆμοι διάφοροι. Ὄντως θαυμαστή τίς ἐστιν ἡ πανήγυρις, καὶ τὸ δὴ πάντων μεῖζον, ὅτι ἐν μέσῃ τῇ πανηγύρει στρέφεται τούτων ἁπάντων ὁ βασιλεύς· εἰπὼν γάρ, «Μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει», ἐπήγαγε, «Καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων».

Τίς ποτε εἶδεν ἐν πανηγύρει βασιλέα παραγινόμενον; Ἐνταῦθα μὲν οὐδεὶς εἶδέ ποτε, ἐκεῖ δὲ διηνεκῶς οἱ παρόντες ὁρῶσιν ὡς αὐτοῖς ἰδεῖν δυνατόν, καὶ παρόντα, καὶ τῇ τῆς ἰδίας δόξης λαμπρότητι κοσμοῦντα τοὺς συνιόντας ἅπαντας. Καὶ αὗται μὲν αἱ πανηγύρεις τῆς ἡμέρας μεσούσης πολλάκις καταλύονται, ἐκείνη δὲ οὐχ οὕτως. Οὐ γὰρ περιόδους μηνῶν, οὐδὲ κύκλους ἐνιαυτῶν, οὐδὲ ἡμερῶν ἀριθμὸν ἀναμένει, ἀλλ' ἕστηκε διηνεκῶς, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα ἀγαθὰ πέρας οὐκ ἔχει, τέλος οὐκ οἶδεν· οὐ γηρᾶν οὐδὲ μαραίνεσθαι δύναται, ἀλλ' ἔστιν ἀγήρω καὶ ἀθάνατα. Οὐδεὶς ἐκεῖ θόρυβος καθάπερ ἐνταῦθα, οὐδεμία ταραχή, ἀλλὰ πολὺς ὁ κόσμος πάντων μετὰ τῆς προσηκούσης εὐταξίας, ὥσπερ ἐν κιθάρᾳ τινί, μετὰ ῥυθμοῦ τὴν παναρμόνιον μελῳδίαν καὶ πάσης ἡδίω τῷ Δεσπότῃ τῆς κτίσεως ἑκατέρας ἀναπεμπόντων, καὶ τῆς ψυχῆς ἐκεῖ καθάπερ ἐν ἱεροῖς ἀδύτοις καὶ θείοις τισὶ μυστηρίοις τὴν θείαν τελουμένης μυσταγωγίαν.

2. Πρὸς ταύτην τὴν μακαρίαν καὶ ἀγήρω λῆξιν μετέστη σήμερον ὁ μακάριος Φιλογόνιος. Τίς οὖν ἂν γένοιτο λόγος ἐφάμιλλος ἀνθρώπῳ τῷ τοσαύτης εὐκληρίας ἀξιωθέντι; Οὐκ ἔστιν οὐδείς. Τί οὖν, εἰπέ μοι, σιγήσομεν διὰ τοῦτο; Καὶ τίνος ἕνεκεν συνε-

---

8. Ἑβρ. 12, 24

ἀλλ' ἀλλοῦ μὲν ὑπάρχουν μυριάδες ἀγγέλων, ἀλλοῦ χιλιάδες ἀρχαγγέλων, ἀλλοῦ ὅμιλος προφητῶν, ἀλλοῦ χοροὶ μαρτύρων, τάγματα ἀποστόλων, σύλλογοι δικαίων, καὶ πλήθη διάφορα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εὐαρέστησαν ὅλοι τὸ Θεό. Πραγματικὰ εἶναι μιὰ θαυμάσια πανήγυρη, καὶ τὸ σπουδαιότερο βέβαια ἀπ' ὅλα εἶναι, ὅτι μέσα στὴν πανήγυρη αὐτὴ περιφέρεται ὁ βασιλιὰς ὅλων αὐτῶν· διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Στὴν πανήγυρη τῶν μυριάδων ἀγγέλων», πρόσθεσε, «Στὸ Θεὸ καὶ κριτὴ ὅλων»[6].

Ποιὸς ποτὲ εἶδε βασιλιὰ νὰ παραβρίσκεται σὲ πανήγυρη; Στὴν ἐδῶ ζωὴ βέβαια κανένας δὲν εἶδε ποτέ, ἐνῶ στὴν ἐκεῖ ζωὴ οἱ παρόντες βλέπουν διαρκῶς, ὅσο φυσικὰ τοὺς εἶναι δυνατό, καὶ παραβρισκόμενο τὸ βασιλιά, καὶ νὰ λαμπρύνει ὅλους τοὺς παραβρισκομένους ἐκεῖ μὲ τὴ λαμπρότητα τῆς δικῆς του δόξας. Καὶ αὐτὲς βέβαια οἱ πανηγύρεις πολλὲς φορὲς διαλύονται στὸ μέσο τῆς ἡμέρας, ἐνῶ ἐκείνη ὄχι ἔτσι. Διότι δὲν περιμένει τὸν ἐρχομὸ τῶν μηνῶν, οὔτε τοὺς κύκλους τῶν ἐτῶν, οὔτε τὸν ἀριθμὸ τῶν ἡμερῶν, ἀλλ' ἡ διάρκειά της εἶναι παντοτινή, καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς δὲν ἔχουν τέρμα, οὔτε γνωρίζουν τέλος, καθόσον δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γεράσουν οὔτε καὶ νὰ μαραθοῦν, ἀλλ' παραμένουν ἀγέραστα καὶ ἀθάνατα. Κανένας θόρυβος δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ ὅπως συμβαίνει ἐδῶ, καμία ταραχή, ἀλλ' ἐπικρατεῖ μεγάλη εὐκοσμία καὶ πρέπουσα εὐταξία, σὰν ἀκριβῶς μὲ κάποια κιθάρα καὶ μὲ ρυθμὸ νὰ ἀναπέμπουν πρὸς τὸν Κύριο καὶ τῶν δύο κτίσεων τὴν παναρμόνια μελωδία ποὺ εἶναι γλυκύτερη ἀπὸ κάθε μουσική, καὶ ἡ ψυχὴ ζεῖ καὶ κινεῖται ἐκεῖ μέσα σὰν ἀκριβῶς νὰ βρίσκεται μέσα στὰ ἱερὰ ἄδυτα καὶ νὰ τελεῖται ἡ θεία μυσταγωγία τῶν θείων μυστηρίων.

2. Πρὸς αὐτὸ τὸ μακάριο καὶ αἰώνιο τόπο διαμονῆς μετέβηκε σὰν σήμερα ὁ μακάριος Φιλογόνιος. Ποιὸς λοιπὸν λόγος θὰ μποροῦσε νὰ κριθεῖ ἰσάξιος γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο ποὺ ἀξιώθηκε ἕναν τόσο μεγάλο καὶ ὡραῖο κλῆρο; Δὲν ὑπάρχει κανένας. Τί λοιπόν, πές μου, θὰ σιωπήσομε ἐξ αἰτίας αὐτοῦ; Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο τότε συγκεντρωθή-

ληλύθαμεν; Ἀλλ' ἐροῦμεν ὅτι οὐ δυνησόμεθα τοῦ μεγέθους ἐφικέσθαι τῶν ἔργων; Δι' αὐτὸ μενοῦν τοῦτο ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ἐπεὶ καὶ τοῦτο μέγιστον ἐγκωμίου μέρος, ὅταν μὴ δυνηθῇ τοῖς ἔργοις παρισωθῆναι τὰ ῥήματα· ὧν γὰρ ὑπὲρ φύσιν θνητὴν τὰ κατορθώματα, εὔδηλον ὅτι καὶ ὑπὲρ ἀνθρωπίνην γλῶτταν τὰ ἐγκώμια. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο διακρούσεται τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν μιμήσεται Δεσπότην· καὶ γὰρ ἐκεῖνος τῇ χήρᾳ δύο μόνους ὀβολοὺς καταβαλούσῃ, οὐ δύο μόνον ὀβολῶν μισθὸν ἔδωκεν. Τί δή ποτε; Ὅτι οὐ τῇ ποσότητι τῶν χρημάτων, ἀλλὰ τῷ πλούτῳ τῆς διανοίας προσεῖχεν. Ἂν μὲν γὰρ τὰ χρήματα ἐξετάσῃς, πολλὴ ἡ πενία, ἂν δὲ τὴν προαίρεσιν ἀναπτύξῃς, ἄφατον τῆς μεγαλοψυχίας ὄψει τὸν θησαυρόν.

Ὥστε εἰ καὶ μικρὰ τὰ ἡμέτερα καὶ εὐτελῆ, ἀλλ' ἅπερ ἔχομεν· καὶ εἰ μεγαλοψυχίας ἀποδέει τοῦ γενναίου καὶ δικαίου Φιλογονίου, ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο τῆς μεγαλοψυχίας αὐτοῦ μέγιστον δεῖγμα ἂν εἴη, τὸ μηδὲ τὰ μακρὰ διωθεῖσθαι, ἀλλὰ ταὐτὸ τοῖς πλουτοῦσι ποιεῖν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι παρὰ τῶν πενήτων μικρὰ λαβόντες, ὧν οὐδὲν δέονται, τὰ παρ' αὐτῶν προστιθέασιν, ἀντιδωρούμενοι τοὺς ἅπερ εἶχον εἰσενεγκόντας. Οὕτω δὴ καὶ οὗτος λαβὼν παρ' ἡμῶν εὐφημίαν ῥημάτων, ἧς οὐδὲν δεῖται, ἀντιδώσει τὴν διὰ τῶν ἔργων εὐλογίαν ἡμῖν, ἧς ἀεὶ χρῄζομεν. Πόθεν οὖν ἡμῖν ἀρκτέον τῶν ἐγκωμίων; Πόθεν ἄλλοθεν, ἢ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἣν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνεχείρισεν αὐτῷ χάρις; Αἱ μὲν γὰρ ἔξωθεν ἀρχαί, οὐκ ἂν γένοιντο πάντως τῆς τῶν πιστευομένων αὐτὰς ἀρετῆς ἀπόδειξις, ἀλλὰ πολλάκις καὶ κακίας εἰσὶ

7. Μάρκ. 12, 41 - 44. Λουκᾶ 21, 1 - 4

καμε; Ἀλλὰ θὰ ποῦμε ὅτι δὲν θὰ μπορέσομε νὰ φθάσομε τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων του; Μὰ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς βέβαια πρέπει νὰ μιλήσω, καθόσον καὶ αὐτὸ εἶναι πάρα πολὺ σπουδαῖο μέρος τοῦ ἐγκωμίου, τὸ νὰ μὴ μπορέσουν δηλαδὴ τὰ λόγια νὰ ἐξισωθοῦν μὲ τὰ ἔργα· διότι ἐκείνων ποὺ τὰ κατορθώματα ξεπερνοῦν τὴ θνητὴ ἀνθρώπινη φύση, εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι καὶ τὰ ἐγκώμια ὑπερβάλλουν τὴν ἀνθρώπινη γλώσσα. Βέβαια ἐξ αἰτίας αὐτοῦ δὲν θ' ἀπορρίψει τὰ δικά μου ἐγκώμια, ἀλλὰ θὰ μιμηθεῖ τὸν κοινό μας Κύριο· καθόσον ἐκεῖνος στὴ χήρα, ποὺ πρόσφερε δύο μόνο ὀβολούς, δὲν τῆς ἔδωσε μισθὸ μόνο δύο ὀβολῶν. Γιατί τέλος πάντων; Διότι δὲν πρόσεχε στὴν ποσότητα τῶν χρημάτων, ἀλλὰ στὸν πλοῦτο τῆς διαθέσεως[7]. Διότι, ἐὰν ἐξετάσεις τὰ χρήματα, ὑπάρχει μεγάλη φτώχεια, ἂν ὅμως ἀναλύσεις τὴν προαίρεσή της, θὰ διαπιστώσεις ὅτι εἶναι ἀπερίγραπτος ὁ θησαυρὸς τῆς μεγαλοψυχίας της.

Ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη τὰ δικά μας εἶναι μηδαμινὰ καὶ ἀσήμαντα, ὅμως εἶναι αὐτὰ ποὺ ἔχομε· καὶ ἂν αὐτὰ ὑστεροῦν συγκρινόμενα μὲ τὴ μεγαλοψυχία τοῦ γενναίου καὶ δικαίου Φιλογονίου, ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ μέγιστο δεῖγμα τῆς μεγαλοψυχίας αὐτοῦ, τὸ ὅτι δηλαδὴ δὲν ἀπορρίπτει τὰ μικρά, ἀλλὰ κάμνει ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ κάμνουν οἱ πλούσιοι. Καθόσον ἐκεῖνοι, παίρνοντας ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς ἀσήμαντα πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν τὰ ἔχουν ἀνάγκη, δίνουν σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὰ δικά τους, ἀνταποδίδοντας ἔτσι δῶρα σ' ἐκείνους ποὺ τοὺς πρόσφεραν ἐκεῖνα ποὺ αὐτοὶ εἶχαν. Ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτός, ἀφοῦ λάβει ἀπὸ μᾶς ἐγκωμιαστικοὺς λόγους, ποὺ δὲν τοὺς ἔχει ἀνάγκη, θ' ἀνταποδώσει σ' ἐμᾶς τὴν ἔμπρακτη εὐλογία του, τὴν ὁποία πάντοτε χρειαζόμαστε. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ν' ἀρχίσομε τὰ ἐγκώμια; Ἀπὸ ποῦ ἀλλοῦ, παρὰ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἀξιώματα ποὺ τοῦ χάρισε ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος; Διότι τὰ ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία ἀξιώματα, δὲν θὰ μποροῦσαν ὁπωσδήποτε νὰ θεωρηθοῦν σὰν ἀπόδειξη τῆς ἀρετῆς ἐκείνων στοὺς ὁποίους εἶναι ἐμπιστευμένα, ἀλλὰ

κατήγοροι. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι καὶ προστασίαι φίλων καὶ περιδρομαί, καὶ κολακεῖαι, καὶ πολλὰ ἕτερα τούτων αἰσχρότερα τὰς τοιαύτας ἀρχὰς προξενεῖν εἴωθεν, ὅταν δὲ ὁ Θεὸς χειροτονῇ καὶ ψηφίζηται, καὶ ἡ χεὶρ ἐκείνη τῆς ἁγίας ἅπτηται κεφαλῆς, ἀδέκαστος ἡ ψῆφος, ἀνύποπτος ἡ κρίσις, ἀναμφισϐήτητος τοῦ χειροτονουμένου γένοιτ' ἂν ἀπόδειξις τὸ τοῦ χειροτονοῦντος ἀξίωμα.

Ὅτι δὲ ἐκεῖνον ὁ Θεὸς ἐχειροτόνησε, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ τρόπου δῆλον. Ἐκ μέσης γὰρ τῆς ἀγορᾶς ἁρπασθείς, ἐπὶ τὸν θρόνον ἤγετο τοῦτον· οὕτω σεμνὸν καὶ λαμπρὸν τὸν πρότερον ἐπεδείξατο ϐίον, καὶ γυναῖκα ἔχων καὶ θυγατέρα, καὶ ἐν δικαστηρίῳ στρεφόμενος· οὕτως ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἔλαμψεν, ὡς εὐθέως ἐκεῖθεν ταύτης ἄξιος φανῆναι τῆς ἀρχῆς, καὶ ἀπὸ ϐήματος δικαστικοῦ ἐπὶ ϐῆμα ἤγετο ἱερόν. Καὶ τότε μὲν ἀνθρώποις συνηγόρει κατὰ ἀνθρώπων ἐπιϐουλευόντων, τοὺς ἀδικουμένους τῶν ἀδικούντων ἰσχυροτέρους ποιῶν, ἐνταῦθα δὲ ἐλθών, ἀνθρώποις συνηγορεῖ κατὰ δαιμόνων τῶν ἐπηρεαζόντων. Ἡλίκον δέ ἐστι δεῖγμα ἀρετῆς τὸ παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τοσαύτης ἀξιωθῆναι τῆς ἀρχῆς, ἄκουσον ἀναστὰς ὁ Χριστὸς τῷ Πέτρῳ τί φησιν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸν ἠρώτησεν, «Πέτρε φιλεῖς με;», εἰπόντος δὲ ἐκείνου, «Σύ, Κύριε, οἶδας ὅτι φιλῶ σε», οὐκ εἶπεν ὁ Χριστός, Ῥῖψον τὰ χρήματα, νηστείαν ἄσκησον, σκληραγωγίαν, νεκροὺς ἀνάστησον, δαίμονας ἀπέλασον'· οὐδὲν οὔτε τούτων, οὔτε τῶν σημείων τῶν ἄλλων, οὔτε τῶν κατορθωμάτων εἰς μέσον ἤγαγεν· ἀλλὰ πάντα ἐκεῖνα παραδραμών, «Εἰ φιλεῖς με», φησί, «ποίμανε τὰ πρόϐατά μου». Τοῦτο δὲ ἔλεγεν, οὐ μόνον

8. Ἰω. 21, 5-17
9. Ἰω. 21, 17
10. Ἰω. 21, 15-17

πολλές φορές εἶναι αὐτὰ καὶ κατήγοροι τῆς κακίας τους. Γιὰ ποιὸ λόγο; Διότι αὐτὰ συνήθως τὰ ἀξιώματα τὰ παρέχουν καὶ οἱ προστασίες τῶν φίλων, καὶ οἱ περιστοιχίσεις, καὶ οἱ κολακεῖες, καὶ πολλὰ ἄλλα αἰσχρότερα ἀπ' αὐτά, ὅταν ὅμως ὁ Θεὸς ἀποφασίζει καὶ χειροτονεῖ καὶ τὸ χέρι ἐκεῖνο ἀγγίζει τὸ ἅγιο κεφάλι, ἡ ψῆφος τότε εἶναι ἀμερόληπτη, ἡ κρίση εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε ὑποψία, καὶ ἀναμφισβήτητη ἀπόδειξη γιὰ τὸ ἀξίωμα ἐκείνου ποὺ χειροτονεῖται εἶναι τὸ ἀξίωμα ἐκείνου ποὺ χειροτονεῖ.

Τὸ ὅτι λοιπὸν ἐκεῖνον τὸν χειροτόνησε ὁ Θεός, γίνεται φανερὸ καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν τρόπο τῆς χειροτονίας του. Διότι, ἀφοῦ ἁρπάχθηκε μέσα ἀπὸ τὴν ἀγορά, ὁδηγήθηκε στὸ θρόνο αὐτό· τόσο πολὺ σεμνὸ καὶ λαμπρὸ παρουσίασε τὸν προηγούμενο βίο του, ἂν καὶ βέβαια εἶχε καὶ γυναίκα, καὶ θυγατέρα, καὶ ἀσκοῦσε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου· τόσο πολὺ ἔλαμψε περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο, ὥστε ἀπὸ ἐκεῖ ἀμέσως νὰ θεωρηθεῖ ἄξιος αὐτοῦ τοῦ ἀξιώματος, καὶ νὰ ὁδηγηθεῖ ἔτσι ἀπὸ τὸ δικαστικὸ βῆμα στὸ ἱερὸ βῆμα. Καὶ τότε βέβαια ὑπερασπιζόταν ἀνθρώπους ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ τοὺς ἐπιβουλεύονταν, καθιστώντας ἔτσι ἰσχυρότερους ἐκείνους ποὺ ἀδικοῦνταν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τοὺς ἀδικοῦσαν, ἐνῶ ἀπὸ τότε ποὺ ἦρθε ἐδῶ ὑπερασπιζόταν ἀνθρώπους ἐναντίον τῶν δαιμόνων ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ τοὺς βλάψουν. Τὸ πόσο μεγάλο δεῖγμα ἀρετῆς εἶναι τὸ ν' ἀξιωθεῖ κανεὶς νὰ λάβει ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ μιὰ τόσο μεγάλη ἐξουσία, ἄκουσε τὸ Χριστὸ τί λέγει μετὰ τὴν ἀνάστασή του στὸν Πέτρο. Ὅταν δηλαδὴ ρώτησε αὐτόν, «Πέτρε, μ' ἀγαπᾶς;»[8], καὶ ἀπάντησε ἐκεῖνος, «Σύ, Κύριε, γνωρίζεις ὅτι σ' ἀγαπῶ»[9], δὲν εἶπε ὁ Χριστός, "Ἀπαρνήσου τὰ χρήματα, ἄσκησε νηστεία, σκληραγωγία, ἀνάστησε νεκρούς, δίωξε δαίμονες"· τίποτε οὔτε ἀπ' αὐτά, οὔτε ἀπὸ τὰ ἄλλα θαύματα, οὔτε καὶ ἀπὸ τὰ κατορθώματα ἀνέφερε· ἀλλά, παρατρέχοντας ὅλα ἐκεῖνα, «Ἐὰν μὲ ἀγαπᾶς», λέγει, «ποίμαινε τὰ πρόβατά μου»[10]. Αὐτὸ τὸ ἔλεγε ὄχι μόνο ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξει σὲ μᾶς ποιὰ εἶναι ἡ πιὸ μεγαλύτερη ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης πρὸς

τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὸ μέγιστον ἡμῖν σημεῖον ἐπιδεῖξαι βουλόμενος, ἀλλὰ καὶ τῆς φιλίας, ἣν περὶ τὰ πρόβατα ἐπιδείκνυται, ἤδη τοῦτο τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας μέγιστον δεῖγμα πεποίηται, μονονουχὶ λέγων, 'ὁ τὰ πρόβατά μου φιλῶν, ἐμὲ φιλεῖ'.

Ἴδε γοῦν ὅσα ὑπέμεινε διὰ τὴν ποίμνην ταύτην ὁ Χριστός. Ἄνθρωπος ἐγένετο, δούλου μορφὴν ἀνέλαβεν, ἐνεπτύσθη, ἐρραπίσθη· τελευταῖον οὐδὲ θάνατον παρῃτήσατο, καὶ θάνατον τὸν ἐπονείδιστον· ἐν σταυρῷ γὰρ τὸ αἷμα ἐξέχεεν. Ὥστε εἴ τις εὐδοκιμεῖν βούλοιτο παρ' αὐτῷ, τούτων ἐπιμελείσθω τῶν προβάτων, τὸ κοινῇ συμφέρον ζητείτω, τῶν ἀδελφῶν κηδέσθω τῶν ἑαυτοῦ· οὐδὲν γὰρ τούτου τῷ Θεῷ προτιμότερον κατόρθωμα· διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησι· Σίμων, Σίμων, ᾔτησεν ὁ σατανᾶς συνιάσαι σε ὡς τὸν σῖτον· κἀγὼ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλίπῃ ἡ πίστις σου». Τίνα οὖν ταύτης τῆς κηδεμονίας καὶ τῆς προνοίας ἀποδίδως μοι τὴν ἀμοιβήν; Ἄρα ποίαν ἀμοιβὴν ζητεῖ; Τὴν αὐτὴν ταύτην πάλιν· «Καὶ σὺ» γάρ, φησί, «ποτὲ ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου». Οὕτω καὶ ὁ Παῦλός φησι· «Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ». Πῶς ἐγένου Χριστοῦ μιμητής; «Πάντα πᾶσιν ἀρέσκων, καὶ μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι». Καὶ ἀλλαχοῦ φησι· «Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν, ἀλλὰ τοῖς πολλοῖς»· καὶ οὐδὲν οὕτω γνώρισμα καὶ χαρακτὴρ γένοιτ' ἂν τοῦ πιστοῦ, καὶ τοῦ Χριστοῦ φιλοῦντος, ὡς τὸ τῶν ἀδελφῶν κήδεσθαι, καὶ τῆς σωτηρίας ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἐκείνων.

3. Ταῦτα καὶ μοναχοὶ πάντες ἀκουέτωσαν, καὶ οἱ τὰς τῶν ὀρῶν κατειληφότες κορυφάς, καὶ οἱ διὰ πάντων σταυρώσαντες ἑαυτοὺς τῷ κόσμῳ, ἵνα

---

11. Λουκᾶ 22, 31 - 32
12. Λουκᾶ 22, 32
13. Α΄ Κορ. 4, 16· 11, 1
14. Α' Κορ. 10, 33

αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀγάπης ποὺ δείχνει αὐτὸς πρὸς τὰ πρόβατα, καὶ αὐτὸ τώρα τὸ θεώρησε σὰν τὴν πιὸ μεγαλύτερη ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης πρὸς αὐτόν, σὰν κατὰ κάποιο τρόπο νὰ ἤθελε νὰ πεῖ, 'Ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾶ τὰ πρόβατά μου, ἀγαπᾶ ἐμένα'.

Πρόσεξε λοιπὸν πόσα ὑπέμενε ὁ Χριστὸς γιὰ τὸ ποίμνιο αὐτό. Ἔγινε ἄνθρωπος, ἔλαβε μορφὴ δούλου, φτύσθηκε, ραπίσθηκε, καὶ στὸ τέλος δὲν ἀρνήθηκε νὰ ὑπομείνει καὶ θάνατο, καὶ θάνατο μάλιστα τὸν πιὸ ἐξευτελιστικό· διότι ἔχυσε τὸ αἷμα του ἐπάνω στὸ σταυρό. Ἐπομένως, ἐὰν θέλει κάποιος νὰ ἔχει τὴν ἀγάπη αὐτοῦ, ἂς φροντίζει αὐτὰ τὰ πρόβατα, ἂς ἐπιδιώκει τὸ κοινὸ συμφέρον, ἂς φροντίζει τοὺς ἀδελφούς του· διότι δὲν ὑπάρχει γιὰ τὸ Θεὸ κανένα κατόρθωμα προτιμότερο ἀπ' αὐτό, καὶ γι' αὐτὸ σὲ ἄλλη περίπτωση λέγει· «Σίμων, Σίμων, ὁ σατανᾶς ζήτησε νὰ σὲ κοσκινίσει σὰν τὸ σιτάρι, καὶ ἐγὼ προσευχήθηκα γιὰ σένα, ὥστε νὰ μὴ ἐλαττωθεῖ ἡ πίστη σου»[11]. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ ἀμοιβὴ ποὺ μοῦ ἀνταποδίδεις γιὰ τὴ φροντίδα μου αὐτὴ καὶ τὴν πρόνοιά μου; Ποιὰ ἄραγε ἀμοιβὴ ζητᾶ; Τὴν ἴδια ἀκριβῶς καὶ πάλι· διότι λέγει· «Καὶ σύ, ὅταν κάποτε ἐπιστρέψεις, στήριξε τοὺς ἀδελφούς σου»[12]. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Γίνεσθε μιμητές μου, ὅπως καὶ ἐγὼ εἶμαι μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ»[13]. Πῶς ἔγινες μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ; «Γενόμενος σ' ὅλους ἀρεστὸς καὶ μὴ ἐπιδιώκοντας τὸ συμφέρον μου, ἀλλὰ τὸ συμφέρον τῶν πολλῶν γιὰ νὰ σωθοῦν»[14]. Καὶ ἀλλοῦ λέγει· «Καθόσον ὁ Χριστὸς δὲν ζητοῦσε ἐκεῖνα ποὺ ἦταν ἀρεστὰ σ' αὐτόν, ἀλλὰ τὰ ἀρεστὰ στοὺς πολλούς»[15]· καὶ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει κανένα ἄλλο τόσο μεγάλο γνώρισμα καὶ δεῖγμα τοῦ πιστοῦ καὶ ἐκείνου ποὺ ἀγαπᾶ τὸν Χριστό, ὅσο τὸ νὰ φροντίζει γιὰ τοὺς ἀδελφούς του καὶ νὰ μεριμνᾶ γιὰ τὴ σωτηρία ἐκείνων.

3. Αὐτὰ ἂς τὰ ἀκοῦν καὶ οἱ μοναχοὶ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν πιάσει τὶς κορυφὲς τῶν βουνῶν, καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ μὲ κάθε τρόπο σταύρωσαν τὸν ἑαυτό τους γιὰ τὸν

15. Ρωμ. 15, 3

κατὰ δύναμιν τὴν ἑαυτῶν τοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν προεστῶτας συγκροτῶσιν, ἀλείφωσιν εὐχαῖς, ὁμονοίᾳ, ἀγάπῃ, εἰδότες ὡς εἰ μὴ τοὺς προβεβλημένους παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, καὶ τοσούτων φροντίδας ἀναδεδεγμένους συγκροτοῖεν παντὶ τρόπῳ, καὶ πόρρωθεν καθήμενοι, τὸ κεφάλαιον αὐτοῖς ἀπόλωλε τοῦ βίου, καὶ ἡ πᾶσα ἠκρωτηριάσθη σοφία. Ἀλλ' ὅτι μὲν τῆς περὶ τὸν Χριστὸν φιλίας τοῦτο δεῖγμα, ἐντεῦθεν δῆλον, ἴδωμεν δὲ καὶ πῶς τὴν ἐπισκοπὴν ταύτην διῴκησε· μᾶλλον δὲ οὐ δεῖ λόγου λοιπὸν ἐνταῦθα, οὐδὲ τῆς ἡμετέρας φωνῆς, τῆς ὑμετέρας σπουδῆς αὐτὸ τοῦτο δηλούσης. Ὥσπερ γὰρ εἰς ἀμπελῶνα τις εἰσελθών, καὶ τὰς ἀμπέλους ἰδὼν κομώσας τοῖς φύλλοις, τῷ καρπῷ βριθομένας, θριγκοῖς καὶ φραγμοῖς πάντοθεν τετειχισμένας, οὐδὲν δεήσεται λόγου τινὸς καὶ ἀποδείξεως ἑτέρας, ὥστε μαθεῖν τοῦ ἀμπελουργοῦ καὶ τοῦ γηπόνου τὴν ἀρετήν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα εἰσελθών τις καὶ τὰς πνευματικὰς ταύτας ἀμπέλους ἰδών, καὶ τὸν καρπὸν τὸν ὑμέτερον, οὐδενὸς δεήσεται λόγου, καὶ διδασκαλίας, ὥστε μαθεῖν τὸν ὑμῶν προεστῶτα· καθάπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλός φησιν· «Ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε, ἐγγεγραμμένη, καὶ ἀναγινωσκομένη». Δείκνυσι γὰρ τὴν πηγὴν ὁ ποταμός, καὶ ὁ καρπὸς τὴν ῥίζαν.

Ἐχρῆν μὲν οὖν εἰπεῖν καὶ τὸν καιρόν, καθ' ὃν τὴν ἀρχὴν ἐνεχειρίσθη ταύτην· οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρὸν εἰς ἐγκωμίου μέρος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἱκανὸν δεῖξαι τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀρετήν. Πολλὴ γὰρ ἡ δυσκολία τότε ἦν, ἄρτι τοῦ διωγμοῦ παυσαμένου, καὶ τῶν λειψάνων ἔτι μενόντων τῆς χαλεπωτάτης ζάλης ἐκείνης, καὶ πολλῆς τῶν πραγμάτων διορθώσεως δεομένων. Καὶ τούτοις ἐχρῆν προσθεῖναι πάλιν, ὡς ἡ

------

16. Β' Κορ. 3, 2

κόσμο, ὥστε μὲ ὅλη τὴ δύναμή τους νὰ συνεργάζονται μὲ τοὺς προϊσταμένους τῶν ἐκκλησιῶν, νὰ τοὺς περιβάλλουν καὶ νὰ τοὺς ἐνισχύουν μὲ τὶς προσευχές τους, μὲ τὴν ὁμόνοια, μὲ τὴν ἀγάπη, γνωρίζοντας αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ἂν αὐτούς, ποὺ ἔχουν ὁρισθεῖ ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ ἔχουν φορτωθεῖ μὲ τόσες πολλὲς φροντίδες, δὲν τοὺς βοηθοῦν μὲ κάθε τρόπο, ἀλλὰ μένουν μακριὰ ἀπ' αὐτούς, αὐτοὶ ἔχουν χάσει τὸ πιὸ σπουδαιότερο μέρος τῆς ζωῆς τους καὶ ὅλη ἡ σωφροσύνη τους ἀκροτηριάσθηκε. Τὸ ὅτι λοιπὸν αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν πιὸ μεγαλύτερη ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης τοῦ Φιλογονίου πρὸς τὸν Χριστό, γίνεται φανερὸ ἀπὸ ὅσα εἶπα, ἂς δοῦμε ὅμως καὶ πῶς διοίκησε τὴν ἐπισκοπὴ αὐτή· ἢ καλύτερα ἐδῶ δὲν χρειάζονται πλέον τὰ λόγια, οὔτε ἡ δική μου φωνή, ἀφοῦ αὐτὸ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ δικό σας ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προθυμία σας. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐὰν κάποιος μπεῖ σὲ ἀμπέλι καὶ δεῖ τὰ κλήματα φορτωμένα μὲ φύλλα, γεμάτα ἀπὸ καρπό, καὶ νὰ εἶναι περιφραγμένα ἀπὸ παντοῦ μὲ πασσάλους καὶ φράχτες, δὲν θὰ χρειασθεῖ κανένα ἄλλο λόγο καὶ καμιὰ ἄλλη ἀπόδειξη, γιὰ νὰ μάθει τοῦ ἀμπελουργοῦ καὶ τοῦ γεωργοῦ τὴν ἱκανότητα, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ἂν μπεῖ κάποιος καὶ δεῖ τὰ πνευματικὰ κλήματα καὶ τὸν καρπό σας, δὲν θὰ χρειασθεῖ κανένα λόγο καὶ διδασκαλία, γιὰ νὰ μάθει τὸν προϊστάμενό σας, πράγμα βέβαια ποὺ λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «Ἡ ἐπιστολή μας εἴστε σεῖς, ποὺ εἶναι γραμμένη στὶς καρδιές σας καὶ διαβάζεται ἀπὸ ὅλους»[16]. Διότι ὁ ποταμὸς φανερώνει τὴν πηγὴ καὶ ὁ καρπὸς τὴ ρίζα.

Ἔπρεπε βέβαια νὰ σᾶς μιλήσω καὶ γιὰ τὸ χρόνο κατὰ τὸν ὁποῖο ἔλαβε αὐτὸ τὸ ἀξίωμα, καθόσον καὶ αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ μικρὸ μέρος γιὰ ἐγκωμιασμό, ἀλλὰ καὶ εἶναι πάρα πολὺ ἱκανὸ νὰ δείξει τὴν ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ὑπῆρχε τότε μεγάλη δυσκολία, ἀφοῦ μόλις τότε εἶχε σταματήσει ὁ διωγμὸς καὶ ἐξακολουθοῦσαν ἀκόμη νὰ ὑπάρχουν τὰ κατάλοιπα τῆς φοβερότατης ἐκείνης τρικυμίας καὶ χρειάζονταν μεγάλες προσπάθειες γιὰ νὰ διορθωθοῦν τὰ πράγματα. Καὶ θὰ ἔπρεπε πάλι σ' αὐτὰ νὰ προσθέσω,

τῶν αἱρετικῶν αἵρεσις ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν λαβοῦσα ἐνεκόπτετο, τῆς ἐκείνου σοφίας πάντα προορώσης. Ἀλλ' ὅμως ἐφ' ἑτέραν ἀναγκαίαν ὑπόθεσιν ὁ λόγος ἡμῖν ἐπείγεται. Διὰ τοῦτο τῷ κοινῷ πατρὶ καὶ ζηλωτῇ τοῦ μακαρίου Φιλογονίου ταῦτα καταλιπόντες εἰπεῖν, ἅτε ἀκριβέστερον ἡμῶν εἰδότι τὰ ἀρχαῖα πάντα, πρὸς ἑτέραν δημηγορίας ὁδὸν βαδιούμεθα. Καὶ γὰρ ἑορτὴ μέλλει προσελαύνειν, ἡ πασῶν τῶν ἑορτῶν σεμνοτάτη καὶ φρικωδεστάτη, ἣν οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι μητρόπολιν πασῶν τῶν ἑορτῶν προσειπών.

Τίς δέ ἐστιν αὕτη; Ἡ κατὰ σάρκα τοῦ Χριστοῦ γέννησις. Ἀπὸ γὰρ ταύτης τὰ Θεοφάνια, καὶ τὸ Πάσχα τὸ ἱερόν, καὶ ἡ Ἀνάληψις, καὶ ἡ Πεντηκοστὴ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὑπόθεσιν ἔλαβον. Εἰ γὰρ μὴ ἐτέχθη κατὰ σάρκα ὁ Χριστός, οὐκ ἂν ἐβαπτίσθη, ὅπερ ἐστὶ τὰ Θεοφάνια, οὐκ ἂν ἐσταυρώθη, ὅπερ ἐστὶ τὸ Πάσχα, οὐκ ἂν τὸ Πνεῦμα κατέπεμψεν, ὅπερ ἐστὶν ἡ Πεντηκοστή. Ὥστε ἐντεῦθεν, ὥσπερ ἀπό τινος πηγῆς, ποταμοὶ διάφοροι ῥυέντες, αὗται ἐτέχθησαν ἡμῖν αἱ ἑορταί. Οὐ κατὰ τοῦτο δὲ μόνον δικαία ταύτης ἂν εἴη τῆς προεδρίας ἀπολαύειν ἡ ἡμέρα, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ ἐν αὐτῇ γενόμενον τῶν ἄλλων ἁπάντων πολὺ φρικωδέστερόν ἐστι. Τὸ μὲν γὰρ ἄνθρωπον γενόμενον τὸν Χριστὸν ἀποθανεῖν, τῆς ἀκολουθίας λοιπὸν ἦν· εἰ γὰρ καὶ ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ θνητὸν σῶμα ἀνέλαβε· καὶ ἦν μὲν καὶ τοῦτο θαυμαστόν, τὸ δὲ Θεὸν ὄντα, ἄνθρωπον θελῆσαι γενέσθαι καὶ ἀνασχέσθαι καταβῆναι τοσοῦτον, ὅσον οὐδὲ διάνοια δέξασθαι δύναται, τοῦτό ἐστι τὸ φρικωδέστατον καὶ ἐκπλήξεως γέμον, ὃ δὴ καὶ Παῦλος θαυμάζων ἔλεγεν· «Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον». Ποῖον μέγα; «Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «Οὐ γὰρ ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται

---

17. Δηλ. τὸν ἐπίσκοπο Ἀντιοχείας Φλαβιανό
18. Α΄ Τιμ. 3, 16

ὅτι ἡ αἵρεση τῶν αἱρετικῶν ποὺ ἄρχισε νὰ ἐκδηλώνεται ἀπὸ τὶς ἡμέρες του, καταπολεμοῦνταν ἀπὸ τὸν ἴδιο, καθόσον ἡ σοφία του μποροῦσε καὶ τὰ πρόβλεπε ὅλα. Ἀλλ' ὅμως εἶναι ἐπείγουσα ἀνάγκη ὁ λόγος νὰ στραφεῖ πρὸς ἄλλη ἀναγκαία ὑπόθεση. Γι' αὐτό, ἀφοῦ ἀφήσω τὸν κοινὸ πατέρα μας[17] καὶ ζηλωτὴ τοῦ μακαρίου Φιλογονίου νὰ μιλήσει γι' αὐτά, ποὺ γνωρίζει μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια ἀπὸ μᾶς ὅλα τὰ παλαιά, θ' ἀκολουθήσω ἄλλο δρόμο στὴν ὁμιλία μου. Καθόσον πλησιάζει νὰ φθάσει ἑορτή, ποὺ εἶναι ἡ πιὸ λαμπρότερη καὶ πιὸ φρικτὴ ἀπὸ ὅλες τὶς ἑορτές, τὴν ὁποία δὲν θὰ ἔσφαλλε κάποιος ἂν τὴν ὀνόμαζε μητρόπολη ὅλων τῶν ἑορτῶν.

Καὶ ποιὰ εἶναι αὐτή; Ἡ κατὰ σάρκα γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Καθόσον ἀπ' αὐτὴν ἔλαβαν τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν ὑπόθεση τὰ Θεοφάνια, τὸ ἱερὸ Πάσχα, ἡ Ἀνάληψη καὶ ἡ Πεντηκοστή. Διότι, ἐὰν ὁ Χριστὸς δὲν γεννιοῦνταν κατὰ σάρκα, δὲν θὰ βαπτιζόταν, πράγμα ποὺ εἶναι τὰ Θεοφάνια, δὲν θὰ σταυρονόταν, πράγμα ποὺ εἶναι τὸ Πάσχα, δὲν θὰ ἔστελνε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, πράγμα ποὺ εἶναι ἡ Πεντηκοστή. Ὥστε ἀπὸ ἐδῶ, σὰν ἀκριβῶς ἀπὸ κάποια πηγή, ἀφοῦ ἔρρευσαν διάφοροι ποταμοί, γεννήθηκαν γιὰ μᾶς οἱ ἑορτὲς αὐτές. Καὶ δὲν δικαιοῦται μόνο ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ πράγματος ν' ἀπολαμβάνει ἡ ἡμέρα αὐτὴ τὴν προεδρία, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ αὐτὸ ποὺ συνέβηκε τὴν ἡμέρα αὐτὴ εἶναι πολὺ πιὸ φρικιαστικὸ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Διότι τὸ νὰ πεθάνει ὁ Χριστός, ἀφοῦ ἔγινε πρῶτα ἄνθρωπος, ἦταν ἐπακόλουθο αὐτοῦ τοῦ γεγονότος· διότι ἂν καὶ δὲν διέπραξε ἁμαρτία, ἀλλ' ὅμως ἔλαβε θνητὸ σῶμα. Καὶ ἦταν βέβαια καὶ αὐτὸ θαυμαστό, τὸ νὰ εἶναι ὅμως Θεὸς καὶ νὰ θελήσει νὰ γίνει ἄνθρωπος καὶ ν' ἀνεχθεῖ νὰ κατεβεῖ τόσο χαμηλά, ὅσο δὲν μπορεῖ ἡ σκέψη νὰ τὸ δεχθεῖ, αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ φρικιαστικὸ καὶ τὸ πιὸ καταπληκτικό, πράγμα ποὺ βέβαια θαυμάζοντας καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Καὶ πραγματικὰ εἶναι μεγάλο τὸ μυστήριο ποὺ σεβόμαστε». Ποιὸ εἶναι αὐτὸ τὸ μεγάλο μυστήριο; «Ὁ Θεὸς φανερώθηκε μὲ σάρκα»[18]. Καὶ πάλι ἀλλοῦ λέγει· «Διότι δὲν ἔρχεται ὁ Θεὸς νὰ

ὁ Θεός, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται· ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι».

Διὰ τοῦτο μάλιστα ἀσπάζομαι τὴν ἡμέραν ταύτην καὶ φιλῶ, καὶ τὸν ἔρωτα εἰς μέσον προτίθημι, ἵνα κοινωνοὺς ὑμᾶς ποιήσω τοῦ φίλτρου· διὰ τοῦτο δέομαι πάντων ὑμῶν καὶ ἀντιβολῶ μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ προθυμίας παραγενέσθαι, τὴν οἰκίαν ἕκαστον κενώσαντα τὴν ἑαυτοῦ, ἵνα ἴδωμεν τὸν Δεσπότην ἡμῶν ἐπὶ τῆς φάτνης, ἐσπαργανωμένον, τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο καὶ παράδοξον θέαμα. Ποία γὰρ ἡμῖν ἀπολογία, ποία δὲ συγγνώμη, ὅταν αὐτὸς μὲν ἐκ τῶν οὐρανῶν δι' ἡμᾶς καταβαίνῃ, ἡμεῖς δὲ μηδὲ ἐκ τῆς οἰκίας πρὸς αὐτὸν ἐρχώμεθα; ὅταν Μάγοι μέν, ἄνθρωποι βάρβαροι καὶ ἀλλόφυλοι, ἐκ Περσίδος τρέχωσιν, ὥστε αὐτὸν ἰδεῖν ἐπὶ τῆς φάτνης κείμενον, σὺ δὲ ὁ Χριστιανὸς μηδὲ μικρὸν διάστημα ὑπομένῃς, ὥστε τῆς μακαρίας ταύτης ἀπολαῦσαι θεωρίας; Καὶ γάρ, ἂν μετὰ πίστεως παραγενώμεθα, πάντως αὐτὸν ὀψόμεθα ἐπὶ τῆς φάτνης κείμενον· ἡ γὰρ τράπεζα αὕτη τάξιν τῆς φάτνης πληροῖ. Καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα κείσεται τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν, οὐχὶ ἐσπαργανωμένον, καθάπερ τότε, ἀλλὰ Πνεύματι πανταχόθεν ἁγίῳ περιστελλόμενον. Ἴσασιν οἱ μεμυημένοι τὰ λεγόμενα. Οἱ μὲν οὖν Μάγοι προσεκύνησαν μόνον, σὺ δέ, ἂν μετὰ καθαροῦ προσέλθῃς συνειδότος, καὶ λαβεῖν σοι αὐτὸ συγχωρήσομεν καὶ ἀπελθεῖν οἴκαδε.

Πρόσιθι τοίνυν καὶ σὺ δῶρα προσάγων, μὴ τοιαῦτα οἷα ἐκεῖνοι, ἀλλὰ πολλῷ σεμνότερα. Προσήνεγκαν ἐκεῖνοι χρυσόν· προσένεγκε σὺ σωφροσύνην καὶ ἀρετήν. Προσήνεγκαν ἐκεῖνοι λιβανωτόν· προσένεγκε σὺ ταπεινοφροσύνην καὶ τεταπεινωμένην καρδίαν καὶ ἐλεημοσύνην. Ἂν μετὰ τούτων προσέλθῃς τῶν δώρων, μετὰ ἀδείας ἀπολαύσῃ πολλῆς τῆς ἱερᾶς ταύτης τραπέζης. Καὶ γὰρ ἐγὼ διὰ τοῦτο τούτους κινῶ

19. Ἑβρ. 2, 16 - 17

βοηθήσει ἀγγέλους, ἀλλὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ, καὶ γι' αὐτὸ ἔπρεπε ὡς πρὸς ὅλα νὰ γίνει ὅμοιος μὲ τοὺς ἀδελφούς του»[19].

Γι' αὐτὸ πρὸ πάντων σέβομαι αὐτὴ τὴν ἡμέρα καὶ τὴν ἀγαπῶ καὶ σᾶς φανερώνω τὴ μεγάλη ἀγάπη μου γι' αὐτήν, γιὰ νὰ σᾶς καταστήσω συμμέτοχους στὴν ἀγάπη μου αὐτή· γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ ὅλους σας καὶ σᾶς ἱκετεύω νὰ ρθεῖτε μὲ ὅλη τὴν προθυμία καὶ τὸ ζῆλο σας, ν' ἀδειάσει ὁ καθένας τὸ σπίτι του, γιὰ νὰ δοῦμε τὸν Κύριό μας ξαπλωμένο μέσα στὴ φάτνη, σπαργανωμένο, τὸ φρικτὸ ἐκεῖνο καὶ παράδοξο θέαμα. Διότι ποιὰ ἀπολογία θὰ ἔχομε, ποιὰ συγγνώμη, ὅταν αὐτὸς μὲν κατέβηκε ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς γιὰ μᾶς, ἐνῶ ἐμεῖς δὲν ἐρχόμαστε οὔτε ἀπὸ τὸ σπίτι μας πρὸς αὐτόν; ὅταν οἱ μάγοι, ποὺ ἦταν ἄνθρωποι βάρβαροι καὶ ἀλλόφυλοι, τρέχουν ἀπὸ τὴν Περσία νὰ δοῦν αὐτὸν ξαπλωμένο μέσα στὴ φάτνη, ἐνῶ σὺ ὁ Χριστιανὸς δὲν ἀνέχεσαι οὔτε μιὰ μικρὴ ἀπόσταση νὰ βαδίσεις, γιὰ ν' ἀπολαύσεις τὸ μακάριο αὐτὸ θέαμα; Καθόσον, ἂν ἔρθομε μὲ πίστη, ὁπωσδήποτε θὰ τὸν δοῦμε ξαπλωμένο μέσα στὴ φάτνη· διότι ἡ τράπεζα αὐτὴ ἀναπληρώνει τὴ θέση τῆς φάτνης. Καὶ ἐδῶ πραγματικὰ θ' ἀπλωθεῖ τὸ δεσποτικὸ σῶμα, ὄχι σπαργανωμένο, ὅπως ἀκριβῶς τότε, ἀλλὰ περιστοιχιζόμενο ἀπὸ παντοῦ μὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο. Ἀντιλαμβάνονται οἱ μυημένοι τὰ λεγόμενά μου. Οἱ μὲν λοιπὸν μάγοι προσκύνησαν μόνο, σὺ ὅμως, ἂν ἔρθεις μὲ καθαρὴ συνείδηση, θὰ σοῦ ἐπιτρέψομε καὶ νὰ τὸ πάρεις καὶ νὰ πᾶς μ' αὐτὸ στὸ σπίτι σου.

Ἔλα λοιπὸν καὶ σὺ προσφέροντας δῶρα, ὄχι τέτοια ὅπως ἐκεῖνοι, ἀλλὰ πολὺ πιὸ σεμνότερα. Πρόσφεραν ἐκεῖνοι χρυσό· σὺ πρόσφερε σωφροσύνη καὶ ἀρετή. Πρόσφεραν ἐκεῖνοι λιβανωτό· σὺ πρόσφερε προσευχὲς καθαρές, τὰ πνευματικὰ αὐτὰ θυμιάματα. Πρόσφεραν ἐκεῖνοι σμύρνα· σὺ πρόσφερε ταπεινοφροσύνη, ταπεινωμένη καρδιὰ καὶ ἐλεημοσύνη. Ἂν προσέλθεις μ' αὐτὰ τὰ δῶρα, μὲ πολὺ μεγάλο θάρρος θ' ἀπολαύσεις τὴν ἱερὴ αὐτὴ τράπεζα. Καθόσον ἐγὼ γι' αὐτὸ τὰ λέγω αὐτὰ τώρα, ἐπειδὴ

τοὺς λόγους νῦν, ἐπειδὴ οἶδα ὅτι πάντως πολλοὶ κατ' ἐκείνην προσελεύσονται τὴν ἡμέραν, καὶ ἐπιπεσοῦνται τῇ πνευματικῇ ταύτῃ θυσίᾳ. Ἵνα οὖν μηδὲ ἐπὶ κακῷ, μηδὲ ἐπὶ κρίματι τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τοῦτο ποιῶμεν, ἀλλ' ἐπὶ σωτηρίᾳ, ἐντεῦθεν ἤδη προδιαμαρτύρομαι καὶ παρακαλῶ, παντὶ τρόπῳ καθάραντας ἑαυτούς, οὕτω προσιέναι τοῖς ἱεροῖς μυστηρίοις.

4. Καὶ μή μοι λεγέτω, αἰσχύνης γέμω, ἁμαρτημάτων ἔχω τὸ συνειδὸς πεπληρωμένον, φορτίον ἐπιφέρομαι βαρύτατον· ἱκανὴ γὰρ τῶν πέντε ἡμερῶν τούτων ἡ προθεσμία, ἐὰν νήφῃς καὶ προσεύχῃ καὶ ἀγρυπνῇς, τὸ πολὺ τῶν ἁμαρτημάτων ὑποτέμνεσθαι. Μὴ γὰρ ὅτι βραχὺς ὁ χρόνος ἴδῃς, ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπησον, ὅτι φιλάνθρωπος ὁ Δεσπότης· ἐπειδὴ καὶ Νινευῖται ἐν τρισὶν ἡμέραις τοσαύτην ὀργὴν ἀπεκρούσαντο, καὶ οὐδὲν ἐνεπόδισεν ἡ τοῦ καιροῦ στενοχωρία, ἀλλ' ἴσχυσεν ἡ τῆς ψυχῆς προθυμία τῆς φιλανθρωπίας ἐπιλαβομένη τοῦ Δεσπότου τὸ πᾶν ἐργάσασθαι. Καὶ ἡ πόρνη δὲ ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ προσελθοῦσα τῷ Χριστῷ, τὰ ὀνείδη πάντα ἀπενίψατο, καὶ τῶν Ἰουδαίων ἐγκαλούντων, ὅτι προσήκατο καὶ μετέδωκεν αὐτῇ παρρησίας τοσαύτης ὁ Χριστός, τοὺς μὲν ἐπεστόμισεν, ἐκείνην δὲ πάντων ἀπαλλάξας τῶν κακῶν, καὶ τῆς σπουδῆς ἀποδεξάμενος, οὕτως ἀπέπεμψε. Τί δή ποτε; Ὅτι μετὰ θερμῆς διανοίας καὶ πεπυρωμένης ψυχῆς καὶ ζεούσης προσῆλθε πίστεως, καὶ τῶν ἁγίων καὶ ἱερῶν ἐκείνων ἥψατο ποδῶν, τοὺς βοστρύχους λύσασα, πηγὰς δακρύων ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν ἀφεῖσα, τὸ μύρον κενώσασα. Δι' ὧν γὰρ ἐγοήτευσε τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τούτων τὰ φάρμακα τῆς μετανοίας κατεσκεύασε· δι' ὧν ἐνεπτέρωσε τὰς τῶν ἀκολάστων ὄψεις, διὰ τούτω ἐδάκρυσε· διὰ τῶν πλοκάμων, δι' ὧν ὑπεσκέλισεν εἰς ἁμαρτίαν πολλούς,

20. Ἰω. 3, 4 - 10
21. Λουκᾶ 7, 37 - 50

γνωρίζω ὅτι ὁπωσδήποτε θὰ ἔρθουν πολλοὶ κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη καὶ θὰ πλησιάσουν χωρὶς προσοχὴ στὴν πνευματικὴ αὐτὴ θυσία. Γιὰ νὰ μὴ τὸ κάνομε λοιπὸν αὐτὸ γιὰ τὸ κακό μας, οὔτε πρὸς καταδίκη τῆς ψυχῆς μας, ἀλλὰ γιὰ τὴ σωτηρία αὐτῆς, ἀπὸ τώρα ἤδη σᾶς τὸ τονίζω καὶ σᾶς παρακαλῶ, ἀφοῦ καθαρίσετε τὸν ἑαυτό σας μὲ κάθε τρόπο, τότε νὰ ἔλθετε καὶ νὰ πλησιάσετε τὰ ἱερὰ μυστήρια.

4. Καὶ ἂς μὴ μοῦ πεῖ κάποιος, εἶμαι γεμάτος ἀπὸ ντροπή, ἔχω τὴ συνείδησή μου γεμάτη ἀπὸ ἁμαρτήματα, φέρω ἐπάνω μου πάρα πολὺ μεγάλο φορτίο· διότι εἶναι ἀρκετὴ ἡ προθεσμία αὐτὴ τῶν πέντε ἡμερῶν, ἐὰν προσέχεις, προσεύχεσαι καὶ ἐπαγρυπνεῖς, νὰ ξερριζώσεις καὶ νὰ πετάξεις ἀπὸ πάνω σου τὸ μεγάλο αὐτὸ βάρος τῶν ἁμαρτημάτων σου. Μὴ δηλαδὴ προσέξεις ὅτι ὁ χρόνος εἶναι σύντομος, ἀλλ' ἐκεῖνο σκέψου, ὅτι ὁ Κύριος εἶναι φιλάνθρωπος. Καθόσον καὶ οἱ Νινευίτες μέσα σὲ τρεῖς ἡμέρες ἀπομάκρυναν ἀπὸ κοντά τους τὴν τόσο μεγάλη ὀργὴ τοῦ Θεοῦ[20], καὶ σὲ τίποτε δὲν τοὺς ἐμπόδισε ἡ συντομία τοῦ χρόνου, ἀλλὰ κατόρθωσε ἡ προθυμία τῆς ψυχῆς, νὰ ἐπιτύχει τὸ πᾶν, ἀφοῦ ἐνισχύθηκε ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου. Ἀλλὰ καὶ ἡ πόρνη, ἀφοῦ πλησίασε τὸ Χριστό, μέσα σὲ μιὰ στιγμὴ ξέπλυνε ὅλες τὶς προσβολές της, καὶ ἐπειδὴ τὸν κατηγοροῦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, γιατί δέχθηκε αὐτὴν καὶ τῆς ἔδωσε τόση μεγάλη παρρησία, ἐκείνους βέβαια τοὺς ἀποστόμωσε, ἐνῶ ἐκείνην, ἀφοῦ τὴν ἀπάλλαξε ἀπὸ ὅλα τὰ κακὰ καὶ δέχθηκε τὴν προθυμία καὶ τὸ ζῆλο της, ἔτσι τὴν ἔστειλε στὸ σπίτι της. Γιατί τέλος πάντων; Διότι πλησίασε κοντά του μὲ θερμὴ διάθεση, γεμάτη ἀπὸ φλόγα ψυχὴ καὶ ὁλόθερμη πίστη, καὶ ἄγγισε τὰ ἅγια καὶ ἱερὰ ἐκεῖνα πόδια, καὶ ἀφοῦ ἔλυσε τὶς πλεξοῦδες τῶν μαλλιῶν της, καὶ ἄφησε νὰ χυθοῦν ἀπὸ τὰ μάτια της πηγὴ δακρύων, ἄδειασε ἐπάνω στὰ πόδια του τὸ μύρο[21]. Μὲ ἐκεῖνα δηλαδὴ ποὺ γοήτεψε τοὺς ἀνθρώπους, μὲ αὐτὰ κατασκεύασε τὰ φάρμακα τῆς μετάνοιας· μὲ ἐκεῖνα ποὺ διέγειρε τὰ μάτια τῶν ἀκόλαστων, μὲ αὐτὰ δάκρυσε· μὲ τὶς πλεξοῦδες τῶν μαλλιῶν, μὲ τὶς ὁποῖες παρέσυρε πολ-

διὰ τούτων τοὺς πόδας ἀπέμαξε τοῦ Χριστοῦ· διὰ τοῦ μύρου, δι’ οὗ πολλοὺς ἐδελέασε, διὰ τούτου τοὺς πόδας ἐκείνου ἤλειψε.

Καὶ σὺ τοίνυν δι’ ὧν παρώξυνας τὸν Θεόν, διὰ τούτων ἵλεων ποίησον πάλιν. Παρώξυνας αὐτὸν διὰ χρημάτων ἁρπαγῆς; Διὰ τούτων αὐτὸν κατάλλαξον, καὶ τὰ ἁρπαγέντα ἀποδοὺς τοῖς ἠδικημένοις, καὶ ἕτερα τούτοις προσεπιδούς, εἰπὲ κατὰ τὸν Ζακχαῖον· «Ἀποδίδωμι τετραπλασίονα ὧν ἥρπασα πάντων». Παρώξυνας διὰ γλώττης καὶ λοιδορίας ὑβρίσας πολλούς; Ἐξιλέωσαι διὰ γλώττης πάλιν, εὐχὰς καθαρὰς ἀναπέμπων, εὐλογῶν τοὺς λοιδοροῦντας, ἐγκωμιάζων τοὺς κακῶς λέγοντας, χάριν ὁμολογῶν τοῖς ἀδικοῦσι. Ταῦτα οὐχ ἡμερῶν δεῖται, οὐδὲ ἐνιαυτῶν πολλῶν, ἀλλὰ προαιρέσεως μόνης, καὶ ἐν μιᾷ κατορθοῦται ἡμέρᾳ. Ἀπόστηθι τῆς πονηρίας, ἐπιλαβοῦ τῆς ἀρετῆς, παῦσαι τῆς κακίας, καὶ ὑπόσχου μηκέτι ταῦτα ποιεῖν, καὶ ἀρκεῖ σοι τοῦτο εἰς ἀπολογίαν. Ἐγὼ διαμαρτύρομαι καὶ ἐγγυῶμαι, ὅτι τῶν ἁμαρτανόντων ἡμῶν ἕκαστος, ἄν, ἀποστὰς τῶν προτέρων κακῶν, ὑπόσχηται τῷ Θεῷ μετὰ ἀληθείας μηκέτι αὐτῶν ἅψασθαι, οὐδὲν ἕτερον ὁ Θεὸς ζητήσει πρὸς ἀπολογίαν μείζονα. Φιλάνθρωπος γάρ ἐστι καὶ ἐλεήμων, καὶ καθάπερ ἡ ὠδίνουσα ἐπιθυμεῖ τεκεῖν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐπιθυμεῖ τὸν ἔλεον ἐκχεῖν τὸν ἑαυτοῦ· ἀλλ’ αἱ ἁμαρτίαι αἱ ἡμέτεραι τοῦτο διακόπτουσι.

Ἀνέλωμεν τοίνυν τὸ τειχίον, καὶ ἐντεῦθεν ἤδη τῆς ἑορτῆς ἀρξώμεθα, τὰς πέντε ἡμέρας ταύτας πᾶσιν ἀποταξάμενοι· ἐρρέτω δικαστήρια, ἐρρέτω βουλευτήρια· οἰμωζέτω βιωτικὰ πράγματα, καὶ συμβόλαια καὶ συναλλάγματα· τὴν ψυχήν μου βούλομαι σῶσαι. «Τί ὠφελεῖται ἄνθρωπος ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον

------

22. Λουκᾶ 19, 8

λοὺς στὴν ἁμαρτία, μὲ αὐτὲς σκούπισε τὰ πόδια τοῦ Χριστοῦ· μὲ τὸ μύρο, μὲ τὸ ὁποῖο δελέασε πολλούς, μὲ αὐτὸ ἄλειψε τὰ πόδια ἐκείνου.

Καὶ σὺ λοιπόν, μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἐξόργισες τὸ Θεό, μὲ αὐτὰ κάνε τον καὶ πάλι εὐσπλαχνικὸ ἀπέναντί σου. Ἐξόργισες αὐτὸν ἁρπάζοντας χρήματα; Μὲ αὐτὰ συμφιλιώσου μαζί του, καὶ ἐπιστρέφοντας στοὺς ἀδικουμένους ἐκεῖνα ποὺ ἅρπαξες, καὶ δίνοντας σ' ἐκείνους καὶ ἄλλα ἐπὶ πλέον, πὲς σὰν τὸν Ζακχαῖο· «Ἀποδίδω τετραπάσια ἀπὸ ὅσα ἅρπαξα»[22]. Ἐξόργισες αὐτὸν βρίζοντας καὶ κακολογώντας πολλούς; Ἐξιλέωσέ τον πάλι μὲ τὴ γλώσσα σου, ἀναπέμποντας πρὸς αὐτὸν καθαρὲς προσευχές, μιλώντας μὲ καλὰ λόγια γιὰ ἐκείνους ποὺ σὲ βρίζουν, ἐγκωμιάζοντας ἐκείνους ποὺ σὲ κακολογοῦν, συγχωρώντας ἐκείνους ποὺ σὲ ἀδικοῦν. Αὐτὰ δὲν χρειάζονται ἡμέρες, οὔτε χρόνια πολλά, ἀλλὰ μόνο καλὴ διάθεση, καὶ κατορθώνονται μέσα σὲ μιὰ ἡμέρα. Ἀπομάκρυνε τὴν πονηρία, προσπάθησε ν' ἀσκήσεις τὴν ἀρετή, σταμάτησε τὴν κακία, καὶ ὑποσχέσου ὅτι δὲν θὰ τὰ ξανακάνεις αὐτά, καὶ σοῦ εἶναι ἀρκετὸ αὐτὸ γιὰ ἀπολογία. Σᾶς δίνω ἐγὼ τὴν ἐπιβεβαίωση καὶ τὴν ἐγγύηση, ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς ποὺ ἁμαρτάνει, ἄν, ἀφοῦ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὰ προηγούμενα κακά, ὑποσχεθεῖ στὸ Θεὸ μὲ ὅλη του τὴν εἰλικρίνεια, ὅτι δὲν θὰ ξανακάνει πλέον αὐτά, τίποτε ἄλλο ὁ Θεὸς δὲν θὰ ζητήσει γιὰ μεγαλύτερη ἀπολογία. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι φιλάνθρωπος καὶ εὐσπλαχνικός, καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐκείνη ποὺ ὑποφέρει ἀπὸ τοὺς φοβεροὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ ἐπιθυμεῖ νὰ γεννήσει, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἐπιθυμεῖ νὰ χύσει πλούσιο τὸ ἔλεός του, ἀλλὰ τὸν ἐμποδίζουν νὰ τὸ κάνει αὐτὸ οἱ ἁμαρτίες μας.

Ἂς καταστρέψομε λοιπὸν τὸ τεῖχος καὶ ἂς κάνομε ἀρχὴ τῆς ἑορτῆς ἀπὸ ἐδῶ ἤδη, ἀφήνοντας ὅλα κατὰ μέρος τὶς πέντε αὐτὲς ἡμέρες· ἂς πάνε στὸ καλὸ τὰ δικαστήρια, ἂς πᾶνε στὸ καλὸ τὰ βουλευτήρια· ἂς διαμαρτύρονται τὰ βιωτικὰ πράγματα, τὰ συμβόλαια καὶ τὰ συναλλάγματα· τὴν ψυχή μου θέλω νὰ σώσω. Διότι, «Τί ἔχει νὰ

κερδάνῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ». Ἐξῆλθον ἀπὸ Περσίδος οἱ Μάγοι· ἔξελθε σὺ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων καὶ πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὅδευσον· οὐκ ἔστι πολὺ τὸ μέσον, ἂν ἐθέλωμεν. Οὐ γὰρ πέλαγος ἀνάγκη διαπερᾶσαι, οὐδὲ ὀρῶν ὑπερβῆναι κορυφάς, ἀλλ' οἴκοι καθήμενον, εὐλάβειαν ἐπιδεικνύμενον, καὶ πολλὴν τὴν κατάνυξιν, ἔστιν ἰδεῖν ἅπαν καταλῦσαι τὸ τειχίον, ἀνελεῖν τὸ κώλυμα, συστεῖλαι τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος· «Θεὸς γὰρ ἐγγίζων ἐγώ εἰμι», φησί, «καὶ οὐ Θεὸς πόρρωθεν»· καί, «Ἐγγὺς Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ».

Νῦν δὲ εἰς τοσοῦτον ἀνοίας καὶ καταφρονήσεως πολλοὶ τῶν πιστῶν ἐληλάκασιν, ὡς καὶ μυρίων γέμοντες κακῶν, καὶ μηδεμίαν ὅλως ἑαυτῶν ἐπιμέλειαν ποιούμενοι ἁπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχεν ἐν ταῖς ἑορταῖς τῇ τραπέζῃ ταύτῃ προσέρχονται, οὐκ εἰδότες ὅτι καιρὸς κοινωνίας οὐχ ἑορτὴ καὶ πανήγυρις, ἀλλὰ συνειδὸς καθαρὸν καὶ βίος ἐγκλημάτων ἀπηλλαγμένος. Καὶ καθάπερ τὸν οὐδὲν ἑαυτῷ συνειδότα φαῦλον καθ' ἑκάστην δεῖ προσιέναι τὴν ἡμέραν, οὕτω τὸν ἐν ἁμαρτήμασι προκατειλημμένον καὶ μὴ μετανοοῦντα, οὐδὲ ἐν ἑορτῇ προσιέναι ἀσφαλές. Οὐ γὰρ δὴ τὸ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ προσελθεῖν ἀπαλλάττει τῶν ἐγκλημάτων ἡμᾶς, ἂν ἀναξίως προσίωμεν, ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο μειζόνως καταδικάζει, ὅτι ἅπαξ προσιόντες, οὐδὲ τότε καθαρῶς προσίεμεν.

Διὰ τοῦτο παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς μὴ ἁπλῶς διὰ τὴν τῆς ἑορτῆς ἀνάγκην τῶν θείων ἅπτεσθαι μυστηρίων, ἀλλ', εἴ ποτε μέλλοιτε τῆς ἁγίας ταύτης μεθέξειν προσφορᾶς, πρὸ πολλῶν ἡμερῶν ἑαυτοὺς διακαθαίρειν διὰ μετανοίας, καὶ εὐχῆς, καὶ ἐλεημοσύνης, καὶ τῆς περὶ τὰ πνευματικὰ σχολῆς, καὶ μὴ πάλιν ἐπιστρέφεσθαι, καθάπερ κύων ἐπὶ τὸ ἴδιον ἔμετον.

---

23. Ματθ. 16, 20 24. Ἱερ. 23, 23
25. Ψαλμ. 144, 18

ὠφεληθεῖ ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν ὅλο τὸν κόσμο κερδήσει, ἀλλὰ ζημιώσει τὴν ψυχή του;»[23]. Ἀναχώρησαν οἱ μάγοι ἀπὸ τὴν Περσία· ἐγκατέλειψε καὶ σὺ τὰ κοσμικὰ πράγματα καὶ βάδισε πρὸς τὸν Ἰησοῦ· δὲν εἶναι μεγάλη ἡ ἀπόσταση, ἂν θέλομε. Διότι δὲν χρειάζεται νὰ διαπλεύσεις πέλαγος, οὔτε νὰ περάσεις πάνω ἀπὸ κορυφὲς βουνῶν, ἀλλὰ καθισμένος στὸ σπίτι σου, δείχνοντας εὐλάβεια καὶ μεγάλη κατάνυξη, μπορεῖς νὰ καταστρέψεις τὸ τεῖχος, ν' ἀπομακρύνεις τὸ ἐμπόδιο, νὰ συντομεύσεις τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ· διότι λέγει· «Ἐγὼ εἶμαι Θεὸς ποὺ βρίσκομαι πολὺ κοντά, καὶ ὄχι Θεὸς ποὺ βρίσκεται μακριά»[24]· καί, «Ὁ Κύριος βρίσκεται πολὺ κοντὰ σ' ἐκείνους ποὺ τὸν ἐπικαλοῦνται ἀληθινά»[25].

Τώρα ὅμως πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ἔχουν φθάσει σὲ τέτοιο βαθμὸ ἀνοησίας καὶ περιφρονήσεως, ὥστε, ἐνῶ εἶναι γεμάτοι καὶ ἀπὸ ἀμέτρητα κακά, καὶ γενικὰ δὲν δείχνουν καμιὰ φροντίδα γιὰ τὸν ἑαυτό τους, πλησιάζουν στὴν τράπεζα αὐτὴ κατὰ τὶς ἑορτὲς ἔτσι στὴν τύχη, μὴ γνωρίζοντας ὅτι καιρὸς κοινωνίας δὲν εἶναι ἡ ἑορτὴ καὶ πανήγυρη, ἀλλ' ἡ καθαρὴ συνείδηση καὶ ἡ ζωὴ ἡ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ἐγκλήματα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ δὲν συναισθάνεται κανένα κακὸ στὴ συνείδησή του πρέπει καθημερινὰ νὰ προσέρχεται, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ εἶναι φορτωμένος ἀπὸ ἁμαρτήματα καὶ δὲν μετανοεῖ, ἀσφαλὲς εἶναι νὰ μὴ πλησιάζει οὔτε καὶ ὅταν εἶναι ἑορτή. Διότι βέβαια δὲν μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά μας τὸ νὰ προσερχόμαστε ἀνάξια, ἀλλ' αὐτὸ ἀκριβῶς μᾶς καταδικάζει περισσότερο, διότι, ἂν καὶ προσερχόμαστε μιὰ φορὰ τὸ χρόνο, οὔτε καὶ τότε προσερχόμαστε καθαροί.

Γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ ὅλους νὰ μὴ πλησιάζετε στὰ θεῖα μυστήρια ἔτσι στὴν τύχη καὶ ἐπειδὴ τὸ ἀπαιτεῖ ἡ ἑορτή, ἀλλ' ἂν κάποτε ἀποφασίσετε νὰ λάβετε μέρος στὴν ἅγια αὐτὴ προσφορά, νὰ καθαρίζετε καλὰ τὸν ἑαυτό σας πρὶν ἀπὸ πολλὲς ἡμέρες μὲ τὴ μετάνοια, τὴν προσευχή, τὴν ἐλεημοσύνη καὶ τὴν ἀπασχόληση μὲ τὰ πνευματικὰ πράγματα, καὶ νὰ μὴ ἐπιστρέφετε καὶ πάλι στὰ ἴδια, ὅπως

Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον τῶν μὲν σωματικῶν τοσαύτην ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν, ὥστε ἑορτῆς προαγούσης, πρὸ πολλῶν ἡμερῶν καὶ ἱμάτιον ἐκ τῶν κιβωτίων τὸ κάλλιστον ἀνελομένους προευτρεπίζειν, καὶ ὑποδήματα ὠνεῖσθαι, καὶ τραπέζῃ δαψιλεστέρᾳ κεχρῆσθαι, καὶ πολλοὺς πάντοθεν προσεπινοεῖν πόρους, καὶ παντὶ τρόπῳ φαιδρύνειν ἑαυτὸν καὶ καλλωπίζειν, τῆς δὲ ψυχῆς ἠμελημένης, ῥυπώσης, αὐχμώσης, λιμῷ διαφθειρομένης, ἀκαθάρτου μενούσης μηδένα ποιεῖσθαι λόγον, ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα καλλωπίζοντα εἰσάγειν ἐνταῦθα, ἐκείνην δὲ γυμνὴν καὶ ἀσχημονοῦσαν; Καίτοι τοῦτο μὲν ὁ σύνδουλος ὁρᾷ καὶ βλάβος οὐδὲν κἂν ὁπωσοῦν διακείμενον ᾖ, ἐκείνην δὲ ὁ Δεσπότης καὶ μεγίστην ἐπάγει κόλασιν τῆς ἀμελείας. Οὐκ ἴστε ὅτι πυρὸς αὕτη γέμει ἡ τράπεζα πνευματικοῦ, καὶ καθάπερ αἱ πηγαὶ φύσιν ὕδατος ἀναβλύζουσιν, οὕτω καὶ αὕτη φλόγα τινὰ ἔχει ἄρρητον;

Μὴ τοίνυν προσέλθῃς καλάμην ἔχων, μὴ ξύλα, μὴ χόρτον, ἵνα μὴ πλείονα τὸν ἐμπρησμὸν ἐργάσῃ, καὶ κατακαύσῃς τὴν μεταλαμβάνουσαν ψυχήν, ἀλλ' ἔχων λίθους τιμίους, χρυσόν, ἄργυρον, ἵνα καθαρωτέραν ποιήσῃς τὴν ὕλην, ἵνα πολλὴν λαβὼν τὴν ἐμπορίαν, ἀπέλθῃς. Εἴ τι πονηρόν, ἐξόρισον, φυγάδευσον ἀπὸ τῆς ψυχῆς σου. Ἔχει τις ἐχθρόν, καὶ τὰ μεγάλα ἠδίκηται; καταλυέτω τὴν ἔχθραν, καταστελλέτω τὴν διάνοιαν φλεγμαίνουσαν, οἰδοῦσαν, ἵνα μηδεὶς ἔνδον θόρυβος ᾖ μηδὲ ταραχή. Βασιλέα γὰρ ὑποδέχεσθαι μέλλεις διὰ τῆς κοινωνίας· βασιλέως δὲ ἐπιβαίνοντος τῇ ψυχῇ, πολλὴν εἶναι δεῖ τὴν γαλήνην, πολλὴν τὴν ἡσυχίαν, βαθεῖαν τῶν λογισμῶν τὴν εἰρήνην. Ἀλλὰ μεγάλα ἠδίκησαι, καὶ οὐ φέρεις ἀφεῖναι τὴν ὀργήν;

---

26. Παροιμ. 26, 11. Β΄ Πέτρ. 2, 22

ἀκριβῶς ὁ σκύλος στὸν ἐμετό του[26]. Διότι πῶς δὲν εἶναι παράλογο γιὰ μὲν τὰ σωματικὰ νὰ δείχνετε τόση φροντίδα, ὥστε, πλησιάζοντας κάποια ἑορτή, πρὶν ἀπὸ πλλὲς ἡμέρες καὶ τὰ βγάζετε ἀπὸ τὰ σεντούκια τὸ πιὸ ὡραιότερο φόρεμα γιὰ νὰ τὸ ἑτοιμάσετε ἀπὸ πρίν, καὶ ὑποδήματα ν' ἀγοράζετε, καὶ νὰ στρώνετε πλουσιότερο τραπέζι, καὶ ἀπὸ παντοῦ νὰ ἐξευρίσκετε πόρους, καὶ μὲ κάθε τρόπο νὰ λαμπρύνετε τὸν ἑαυτό σας καὶ νὰ τὸν καλλωπίζετε, ἐνῶ γιὰ τὴν ψυχή, ποὺ εἶναι παραμελημένη, γεμάτη ἀπὸ βρωμιὰ καὶ ἀκαθαρσία, ποὺ πεθαίνει ἀπὸ πνευματικὴ πείνα, καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀκάθαρτη, νὰ μὴ δείχνετε καμιὰ φροντίδα, ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα νὰ τὸ φέρνεις ἐδῶ ἀφοῦ πρῶτα τὸ καλλωπίσεις, τὴν δὲ ψυχὴ νὰ τὴ φέρνεις γυμνὴ καὶ γεμάτη ἀπὸ ἀσχήμια; Ἂν καὶ βέβαια τὸ μὲν σῶμα τὸ βλέπει ὁ σύνδουλός σου καὶ καμιὰ βλάβη δὲν προκύπτει σὲ ὁποιαδήποτε κατάσταση καὶ ἂν βρίσκεται αὐτό, ἐνῶ τὴν ψυχὴ τὴ βλέπει ὁ Κύριος καὶ ἐπιβάλλει πάρα πολὺ μεγάλη τιμωρία γιὰ τὴν ἀμέλεια. Δὲν γνωρίζετε ὅτι ἡ τράπεζα αὐτὴ εἶναι γεμάτη ἀπὸ πνευματικὴ φωτιά, καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ πηγὲς ἀναβλύζουν φυσικὸ νερό, ἔτσι καὶ αὐτὴ ἐκπέμπει κάποια ἀνέκφραστη φλόγα;

Μὴ πλησιάσεις λοιπὸν σ' αὐτὴν κρατώντας καλάμια, οὔτε φύλα, οὔτε χόρτο, γιὰ νὰ μὴ καταστήσεις μεγαλύτερη τὴν πυρκαϊὰ καὶ κατακάψεις τὴν ψυχὴ ποὺ μεταλαβαίνει, ἀλλὰ πλησίασε κρατώντας λίθους πολύτιμους, χρυσὸ καὶ ἄργυρο, γιὰ νὰ καταστήσεις καθαρότερη τὴν ὕλη καὶ νὰ φύγεις, ἀφοῦ πάρεις μαζί σου μεγάλο κέρδος. Ἐὰν ὑπάρχει κάτι τὸ πονηρό, ξερρίζωσέ το καὶ φυγάδεψέ το ἀπὸ τὴν ψυχή σου. Ἔχει κάποιος ἐχθρὸ καὶ ὑπέστη μεγάλες ἀδικίες; Ἂς σταματήσει τὴν ἔχθρα, ἂς ἠρεμήσει τὴ γεμάτη φλεγμονὴ καὶ ταραχὴ σκέψη, γιὰ νὰ μὴ ὑπάρχει μέσα στὴν ψυχὴ κανένας θόρυβος οὔτε καὶ ταραχή. Διότι πρόκειται νὰ ὑποδεχθεῖς μὲ τὴν κοινωνία βασιλιά· καὶ ὅταν εἰσέρχεται στὴν ψυχὴ ὁ βασιλιάς, πρέπει νὰ ὑπάρχει μεγάλη γαλήνη, μεγάλη ἡσυχία, καὶ βαθειὰ εἰρήνη τῶν λογισμῶν. Ἀλλ' ἔχεις ὑποστεῖ μεγάλη ἀδικία καὶ δὲν μπο-

τί τοίνυν σαυτὸν πολλῷ μείζονα ἀδικεῖς καὶ χαλεπώτερα; Οὐ γὰρ τοιαῦτά σε διαθήσεται ὁ ἐχθρὸς ἅπερ ἂν ποιῇ, οἷα σὺ σαυτὸν μὴ καταλλαττόμενος πρὸς ἐκεῖνον, ἀλλὰ τοὺς τοῦ Θεοῦ καταπατῶν νόμους. Ὕβρισέ σε ἐκεῖνος; διὰ τοῦτο οὖν σὺ τὸν Θεὸν ὑβρίζεις, εἰπέ μοι; Τὸ γὰρ μὴ καταλλάττεσθαι τῷ λελυπηκότι, οὐκ ἐκεῖνόν ἐστιν ἀμυνομένου τοσοῦτον, ὅσον τὸν Θεὸν ὑβρίζοντος τὸν ταῦτα νομοθετήσαντα.

Μὴ τοίνυν πρὸς τὸν σύνδουλον ἴδῃς, μηδὲ πρὸς τὸ μέγεθος τῶν ἀδικημάτων ἐκείνου, ἀλλὰ τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἐκείνου φόβον εἰς νοῦν βαλλόμενος, ἐκεῖνο σκόπησον, ὅτι ὅσῳ ἂν μείζονα πάσχῃς βίαν κατὰ ψυχήν, μετὰ μυρία κακὰ ἀναγκαζόμενος καταλλάττεσθαι τῷ λελυπηκότι, τοσούτῳ πλείονος ἀπολαύσῃ τιμῆς παρὰ τοῦ ταῦτα κελεύσαντος Θεοῦ· καὶ καθάπερ αὐτὸν μετὰ πολλῆς ὑποδέχῃ τῆς τιμῆς ἐνταῦθα, οὕτω καὶ αὐτὸς μετὰ πολλῆς ὑποδέξεταί σε τῆς δόξης ἐκεῖ, μυριοπλασίους ἀποδιδούς σοι τῆς ὑπακοῆς ταύτης τὰς ἀμοιβάς, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα,, τιμή, κράτος καὶ προσκύνησις ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ρεῖς νὰ διώξεις ἀπὸ μέσα σου τὴν ὀργή; γιατί λοιπὸν ἀδικεῖς τὸν ἑαυτό σου μὲ πολὺ πιὸ μεγαλύτερη καὶ φοβερότερη ἀδικία; Διότι ὁ ἐχθρὸς ὅσα καὶ ἂν σοῦ κάνει, δὲν θὰ σοῦ κάνει αὐτὰ ποὺ κάνεις σὺ στὸν ἑαυτό σου, μὲ τὸ νὰ μὴ συμφιλιώνεσαι μὲ ἐκεῖνον, καταπατώντας ἔτσι τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ. Σὲ ἔβρισε ἐκεῖνος; γι' αὐτὸ λοιπὸν σύ, πές μου, βρίζεις τὸ Θεό; Διότι μὲ τὸ νὰ μὴ συμφιλιώνεσαι μὲ ἐκεῖνον ποὺ σὲ ἔχει λυπήσει, δὲν πολεμεῖς τόσο πολὺ ἐκεῖνον, ὅσο περιφρονεῖς τὸ Θεὸ ποὺ νομοθέτησε αὐτά.

Μὴ λοιπὸν βλέπεις στὸ σύνδουλό σου, οὔτε στὸ μέγεθος τῶν ἀδικημάτων ἐκείνου, ἀλλά, βάζοντας στὴ σκέψη σου τὸ Θεὸ καὶ τὸν φόβο πρὸς ἐκεῖνον, ἐκεῖνο σκέψου, ὅτι, ὅσο περισσότερο ἐκβιάζεις τὴν ψυχή σου, ἀναγκαζόμενος, μετὰ τὰ ἀμέτρητα κακὰ ποὺ ἔπαθες, νὰ συμφιλιωθεῖς μὲ ἐκεῖνον ποὺ σὲ λύπησε, τόση περισσότερη τιμὴ θ' ἀπολαύσεις ἀπὸ τὸ Θεὸ ποὺ ἔδωσε αὐτὲς τὶς ἐντολές. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς σὺ ὑποδέχεσαι αὐτὸν ἐδῶ μὲ μεγάλη τιμή, ἔτσι καὶ αὐτὸς θὰ σὲ ὑποδεχθεῖ μὲ μεγάλη δόξα ἐκεῖ, ἀποδίδοντάς σου μυριοπλάσιες τὶς ἀμοιβὲς γιὰ τὴν ὑπακοή σου αὐτή, τὶς ὁποῖες μακάρι νὰ ἐπιτύχομε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸ ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ τιμή, ἡ δύναμη καὶ ἡ προσκύνηση, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

Πρὸς τοὺς ἀπολειφθέντας τῆς συνάξεως, καὶ τοῦ ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ ἀπόδειξις, καὶ ὅτι τὰ ταπεινῶς εἰρημένα, καὶ γεγενημένα παρ' αὐτοῦ, οὐ δι' ἀσθένειαν δυνάμεως, οὐδὲ δι' ἐλάττωσιν ἐγένετο, καὶ ἐλέγετο, ἀλλὰ δι' οἰκονομίας διαφόρους. Ἀπὸ τοῦ περὶ ἀκαταλήπτου, καὶ ἀκολούθως.

1. Πάλιν ἱπποδρομίαι, καὶ πάλιν ὁ σύλλογος ἡμῖν ἐλάττων γέγονε· μᾶλλον δὲ ἕως ἂν ὑμεῖς παρῆτε, οὐκ ἂν γένοιτο ἐλάττων. Ὥσπερ γὰρ γεωργός, εἰ τὸν σῖτον ἀκμάζοντα καὶ ἀπηρτισμένον ἴδοι, οὐ πολὺν ποιεῖται λόγον τῶν φύλλων καταπιπτόντων, οὕτω δὴ καὶ ἐγὼ νῦν, τοῦ καρποῦ παρόντος ἡμῖν, οὐ τοσαύτην ποιοῦμαι τὴν ὀδύνην, τὰ φύλλα ἀναρπαζόμενα ϐλέπων. Ἀλγῶ μὲν γὰρ καὶ διὰ τὴν ῥᾳθυμίαν ἐκείνων, παραμυθεῖται δὲ ὅμως τὴν ἐπ' ἐκείνοις ἀλγηδόνα τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἡ προθυμία. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ κἂν παραγένωνταί ποτε, οὔτε τότε πάρεισιν, ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῖς ἐνταῦθα ἵδρυται, ἡ διάνοια δὲ ἔξω πλανᾶται· ὑμεῖς δὲ κἂν ἀπολειφθῆτέ ποτε, καὶ τότε πάρεστε· τὸ μὲν γὰρ σῶμα ὑμῖν ἔξω, ἡ διάνοια δὲ ἐνταῦθα.

Ἐϐουλόμην μὲν οὖν μακρὸν κατ' ἐκείνων ἀπο-

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

Πρὸς ἐκείνους ποὺ ἀπουσίασαν ἀπὸ τὴ σύναξη, ἀπόδειξη ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, καὶ ὅτι ὅσα ταπεινὰ λέχθηκαν καὶ ἔγιναν ἀπ' αὐτόν, ἔγιναν καὶ λέχθηκαν ὄχι ἀπὸ ἀδυναμία, οὔτε ἀπὸ κατωτερότητα, ἀλλὰ λόγω τῶν διαφόρων οἰκονομιῶν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὁμιλία αὐτὴ ἀποτελεῖ συνέχεια τῶν ὁμιλιῶν περὶ Ἀκαταλήπτου.

1. Πάλι ἱπποδρομίες, καὶ πάλι ἡ συγκέντρωσή μας ἔγινε μικρότερη· ἢ καλύτερα ἐνόσω παραβρίσκεσθε ἐσεῖς ἐδῶ, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ γίνει μικρότερη. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ γεωργός, ἂν δεῖ τὸ σιτάρι νὰ βρίσκεται στὴν ἀκμή του καὶ στὴν ὡριμότητά του, δὲν δίνει καμιὰ σημασία γιὰ τὸ πέσιμο τῶν φύλλων, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐγὼ τώρα, ἐφόσον ὁ καρπὸς βρίσκεται μπροστά μου, δὲν στενοχωριέμαι καὶ τόσο πολύ, βλέποντας τὰ φύλλα ν' ἀποσποῦνται καὶ νὰ χάνονται. Πονῶ βέβαια φοβερὰ καὶ γιὰ τὴν ἀδιαφορία ἐκείνων, ἀλλ' ὅμως τὸν φοβερὸ πόνο ποὺ νιώθω γιὰ ἐκείνους τὸν παρηγορεῖ ἡ προθυμία τῆς δικῆς σας ἀγάπης. Διότι ἐκεῖνοι καὶ ἂν ἀκόμη παραβρεθοῦν κάποτε ἐδῶ, οὔτε καὶ τότε εἶναι παρόντες, ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα τους εἶναι στημένο ἐδῶ, ἡ σκέψη τους ὅμως περιπλανιέται ἔξω, ἐνῶ σεῖς καὶ ἂν ἀκόμη κάποτε ἀπουσιάσετε ἀπὸ ἐδῶ, καὶ τότε εἶστε παρόντες· διότι τὸ μὲν σῶμα σας βρίσκεται ἔξω, ἡ σκέψη σας ὅμως εἶναι ἐδῶ.

Ἤθελα βέβαια ν' ἀπευθύνω ἐναντίον ἐκείνων μακρὺ

τεῖναι λόγον, ἀλλ' ἵνα μὴ δόξω σκιαμαχεῖν, ἐπιτιμῶν τοῖς μὴ παροῦσι μηδὲ ἀκούουσι, τούτους εἰς τὴν ἐκείνων παρουσίαν τηρήσας τοὺς λόγους, τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ἐπὶ τὸν συνήθη λειμῶνα καὶ τὸ πέλαγος τῶν θείων Γραφῶν κατὰ τὴν θείαν χάριν ὁδηγῆσαι πειράσομαι. 'Αλλὰ διανάστητε καὶ γρηγορεῖτε· ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν πλεόντων κἂν ἅπαντες καθεύδωσιν, ὁ δὲ κυβερνήτης ἐγρηγορὼς ᾖ μόνος, οὐδείς ἐστι κίνδυνος, τῆς νήψεως τῆς ἐκείνου καὶ τῆς τέχνης ἀντὶ πάντων ἀρκούσης τῷ πλοίῳ, ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ κἂν μυριάκις ὁ λέγων νήφῃ, οἱ δὲ ἀκούοντες μὴ τὴν αὐτὴν ἀγρυπνίαν ἐπιδείκνυνται, καταποντισθεὶς ἡμῖν ὁ λόγος οἰχήσεται, οὐχ εὑρὼν διάνοιαν τὴν ἀποδεξαμένην αὐτόν. Διὸ χρὴ νήφειν καὶ ἐγρηγορέναι· καὶ γὰρ ὑπὲρ μειζόνων ἡμῖν ἡ ἐμπορία· οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ χρυσίου, καὶ ἀργυρίου καὶ τῶν ἀπολλυμένων πραγμάτων πλέομεν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς μελλούσης ζωῆς, καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς θησαυρῶν, καὶ πλείους ἐνταῦθα αἱ ὁδοὶ τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ τῶν ἐν τῇ γῇ· κἂν μὴ μετὰ ἀκριβείας τις αὐτὰς εἴδῃ τεμεῖν, ναυάγιον ὑποστήσεται χαλεπώτατον.

Πάντες τοίνυν ὑμεῖς οἱ μεθ' ἡμῶν πλέοντες, μὴ τὴν τῶν ἐπιβατῶν ἄδειαν, ἀλλὰ τὴν τῶν κυβερνητῶν ἀγρυπνίαν ἐπιδείκνυσθε καὶ φροντίδα· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, τῶν λοιπῶν καθευδόντων ἁπάντων, ἐπὶ τῶν οἰάκων καθήμενοι, οὐ μόνον τὰς ἐν τοῖς ὕδασι περισκοποῦσιν ὁδούς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐκ τοσούτου βλέποντες τοῦ διαστήματος, ὥσπερ τινὸς χειρὸς τῆς τῶν ἄστρων πορείας χειραγωγούσης αὐτούς, μετὰ ἀσφαλείας τὸ σκάφος εὐθύνουσι, καὶ οὐδεὶς ἰδιώτης τὸ πέλαγος οὕτως ἀδεῶς ἐν ἡμέρᾳ ἰδεῖν δύναιτ' ἄν, ὡς ἐκεῖνοι μεθ' ἡσυχίας ἐν μέσῃ νυκτί, ὅτε φοβερωτέρα ἡ θάλασσα φαίνεται, ἐγρηγορότες ἀ-

λόγο, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ φανῶ ὅτι πολεμῶ σκιές, ἐπιτιμώντας ἐκείνους ποὺ δὲν εἶναι παρόντες καὶ οὔτε ἀκοῦν, φυλάσσοντας τὰ λόγια αὐτὰ νὰ τοὺς τὰ πῶ ὅταν θὰ εἶναι παρόντες, θὰ προσπαθήσω μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ νὰ ὁδηγήσω τὴν ἀγάπη σας στὸ συνηθισμένο λιβάδι καὶ στὸ πέλαγος τῶν θείων Γραφῶν. Ἀλλὰ συγκεντρῶστε τὴν προσοχὴ καὶ τὴν ἐπαγρύπνησή σας· διότι στὴν περίπτωση ἐκείνων ποὺ ταξιδεύουν στὴ θάλασσα καὶ ἂν ἀκόμη ὅλοι κοιμοῦνται καὶ μόνο ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου ἐπαγρυπνεῖ, δὲν ὑπάρχει κανένας κίνδυνος, διότι ἡ ἐπαγρύπνηση ἐκείνου καὶ ἡ τέχνη ἐπαρκοῦν γιὰ τὴν προστασία τοῦ πλοίου καὶ ὅλων ἐκείνων, ἐδῶ ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλά, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἀνυπολόγιστη ἡ ἐπαγρύπνηση ἐκείνου ποὺ ὁμιλεῖ, δὲν δείχνουν ὅμως τὴν ἴδια ἐπαγρύπνηση καὶ οἱ ἀκροατές, ἀφοῦ καταποντισθεῖ ὁ λόγος μου, θὰ φύγει καὶ θὰ χαθεῖ, μὴ βρίσκοντας διάνοια νὰ τὸν ἀποδεχθεῖ. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἐπαγρυπνοῦμε καὶ νὰ προσέχομε· καθόσον ἡ ἐμπορία μας εἶναι γιὰ πάρα πολὺ σπουδαῖα πράγματα. Διότι δὲν ἀνοιχτήκαμε στὸ πέλαγος γιὰ χρυσὸ καὶ ἄργυρο καὶ γιὰ πράγματα ποὺ χάνονται, ἀλλὰ γιὰ τὴ μέλλουσα ζωὴ καὶ τοὺς οὐράνιους θησαυρούς, καὶ εἶναι πολὺ περισσότεροι οἱ δρόμοι ἐδῶ ἀπὸ τοὺς δρόμους τῆς θάλασσας καὶ τῆς γῆς, καὶ ἂν κανεὶς δὲν γνωρίζει νὰ διαβεῖ αὐτοὺς μὲ προσοχή, θὰ ὑποστεῖ ναυάγιο φοβερότατο.

Ὅλοι λοιπὸν σεῖς ποὺ πλέετε μαζί μου, νὰ μὴ δείχνετε τὴν ἀδιαφορία τῶν ἐπιβατῶν, ἀλλὰ τὴν ἐπαγρύπνηση καὶ τὴ φροντίδα τῶν κυβερνητῶν· καθόσον ἐκεῖνοι, ἐνῶ ὅλοι οἱ ὑπόλοιποι κοιμοῦνται, καθισμένοι στὸ τιμόνι, ὄχι μόνο παρατηροῦν μὲ προσοχὴ γιὰ νὰ βροῦν τοὺς δρόμους τοὺς ἀσφαλεῖς, ἀλλὰ καὶ βλέποντας πρὸς τὸν οὐρανό, ποὺ βρίσκεται τόσο μακριά, καθοδηγοῦνται, σὰν ἀπὸ κάποιο χέρι, ἀπὸ τὴν πορεία τῶν ἄστρων, ὁδηγώντας ἔτσι τὸ σκάφος μὲ ἀσφάλεια· καὶ κανένας ἰδιώτης δὲν θὰ μποροῦσε νὰ δεῖ τὸ πέλαγος τὴν ἡμέρα μὲ τόση ἀφοβία, μὲ ὅση ἡσυχία ἐκεῖνοι μέσα στὰ μεσάνυχτα, ὅταν ἡ θάλασσα φαίνεται φοβερότερη, ἐπαγρυπνώντας ἀτάραχοι

ταράχως τὴν ἑαυτῶν ἐπιδείκνυνται τέχνην, καὶ οὐχὶ τὰς ἐν τοῖς ὕδασιν ἀτραποὺς μόνον, οὐδὲ τῶν ἄστρων τοὺς δρόμους, ἀλλὰ καὶ ἀνέμων ἐξόδους περισκοποῦσι, καὶ τοσαύτη τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἐστὶν ἡ σοφία, ὡς πολλάκις πνεύματος ῥύμην σφοδρότερον ἐμπεσοῦσαν, καὶ μέλλουσαν περιτρέπειν τὸ πλοῖον, ταῖς πυκναῖς τῶν ἱστίων μεταβολαῖς δεχομένους εὐστόχως ἅπαντα λῦσαι τὸν κίνδυνον, καὶ ταῖς βιαίοις τῶν ἀνέμων ἐμβολαῖς τὴν αὐτῶν ἀντιστήσαντας τέχνην, ἐξαρπᾶσαι τοῦ κλυδωνίου τὸ σκάφος.

Εἰ δὲ ὑπὲρ βιωτικῶν ἐκεῖνοι πραγμάτων αἰσθητὴν πλέοντες θάλασσαν, οὕτως ἐγρηγορυῖαν διηνεκῶς ἔχουσι τὴν ψυχήν, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς οὕτω παρασκευάσθαι χρή· καὶ γὰρ καὶ μείζων ὁ κίνδυνος ῥαθυμοῦσι, καὶ πλείων ἡ ἀσφάλεια νήφουσιν. Οὔτε γὰρ ἀπὸ σανίδων ἡμῖν τὸ σκάφος τοῦτο κατεσκεύασται, ἀλλ' ἀπὸ τῶν θείων κεκόλληται Γραφῶν, οὔτε ἀστέρες αὐτὸ χειραγωγοῦσιν ἄνωθεν, ἀλλ' ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος τοῦτον ἡμῖν κατευθύνει τὸν πλοῦν, καὶ καθήμεθα ἐπὶ τῶν οἰάκων, οὐ ζεφύρου πνοὰς ἀναμένοντες, ἀλλὰ τὴν πραεῖαν αὔραν τοῦ Πνεύματος.

2. Νήφωμεν τοίνυν καὶ τὰς ὁδοὺς μετὰ ἀκριβείας περισκοπῶμεν. Περὶ γὰρ τῆς τοῦ Μονογενοῦς δόξης ὁ λόγος ἡμῖν ἐστι πάλιν. Πρώην μὲν οὖν ἐδείκνυμεν, ὅτι καὶ ἀνθρώπων, καὶ ἀγγέλων, καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ ἁπλῶς πάσης τῆς κτίσεως τὴν σοφίαν, ἡ κατάληψις τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, μετὰ πολλῆς ὑπερβαίνει τῆς περιουσίας, καὶ τῷ Μονογενεῖ μόνῳ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι γνώριμός ἐστι καὶ σαφής· νυνὶ δὲ πρὸς ἕτερον παλαισμάτων ἡμῖν μέρος ὁ λόγος μεθίσταται. Ζητοῦμεν γὰρ εἰ τῆς αὐτῆς δυνάμεως, εἰ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας ἐστίν, εἰ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὁ Υἱὸς τῷ Πατρί· μᾶλλον δὲ ἡμεῖς οὐ ζητοῦμεν, ἀλλ' εὑρήκαμεν τοῦτο διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ χάριν, καὶ κατέ-

δείχνουν τὴν τέχνη τους· καὶ δὲν προσέχουν μόνο τοὺς θαλάσσιους δρόμους, οὔτε τὶς τροχιὲς τῶν ἄστρων, ἀλλὰ καὶ τὴν κατεύθυνση τῶν ἀνέμων, καὶ τόσο μεγάλη εἶναι ἡ σοφία τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, ὥστε πολλὲς φορές, καὶ ὅταν ἀκόμη συμβεῖ νὰ φυσήξει σφοδρότατος ἄνεμος καὶ πρόκειται ν' ἀνατραπεῖ τὸ πλοῖο, αὐτοὶ κατορθώνουν ν' ἀποφύγουν τὸν κίνδυνο, ἐπιφέροντας τὶς κατάλληλες μεταβολὲς στὰ πανιὰ τοῦ πλοίου, καὶ ἀντιτάσσοντας στὰ ὁρμητικὰ φυσήματα τῶν ἀνέμων τὴ δική τους τέχνη, διασώζουν τὸ σκάφος ἀπὸ τὸν καταποντισμό.

Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ πλέουν αἰσθητὴ θάλασσα μὲ σκοπὸ τὰ βιωτικὰ πράγματα, ἔχουν συνέχεια τόσο πολὺ ἐπάγρυπνη τὴν ψυχή τους, πολὺ περισσότερο πρέπει ἐμεῖς νὰ ἔχομε αὐτὴν τὴν ἐπαγρύπνηση· καθόσον καὶ ὁ κίνδυνος εἶναι μεγαλύτερος γιὰ τοὺς ἀδιάφορους, καὶ μεγαλύτερη ἡ ἀσφάλεια γιὰ ἐκείνους ποὺ ἐπαγρυπνοῦν. Διότι οὔτε τὸ σκάφος μας αὐτὸ εἶναι κατασκευασμένο ἀπὸ σανίδες, ἀλλ' εἶναι συναρμολογημένο ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, οὔτε καθοδηγοῦν αὐτὸ τὰ ἄστρα ἀπὸ ψηλά, ἀλλ' ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης κατευθύνει τὸ πλεύσιμό μας αὐτό, καὶ καθόμαστε στὸ τιμόνι, περιμένοντας ὄχι τὴν πνοὴ τοῦ Ζεφύρου, ἀλλὰ τὴ γλυκειὰ αὔρα τοῦ Πνεύματος.

2. Ἂς εἴμαστε λοιπὸν ἐπάγρυπνοι καὶ ἂς ἐξετάζομε μὲ προσοχὴ τοὺς δρόμους τριγύρω μας. Διότι ὁ λόγος μας καὶ πάλι θὰ εἶναι γιὰ τὴ δόξα τοῦ Μονογενοῦς. Στὶς προηγούμενες ὁμιλίες λοιπὸν δείξαμε ὅτι ἡ κατανόηση τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ὑπερβαίνει σὲ βαθμὸ ἀσύγκριτο τὴ σοφία καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀρχαγγέλων καὶ γενικὰ κάθε κτίσεως, καὶ μόνο στὸν Μονογενὴ Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι γνωστὴ καὶ σαφής, ἐνῶ σήμερα ὁ λόγος μας μεταφέρεται πρὸς ἄλλο μέρος τῶν παλαισμάτων. Ἐρευνᾶμε δηλαδὴ νὰ βροῦμε ἐὰν ὁ Υἱὸς εἶναι τῆς ἴδιας δυνάμεως, τῆς ἴδιας ἐξουσίας καὶ τῆς ἴδιας οὐσίας μὲ τοῦ Πατέρα· ἢ καλύτερα ἐμεῖς δὲν τὸ ἐρευνᾶμε αὐτό, ἀλλὰ τὸ βρήκαμε μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ κρατᾶμε μὲ ἀσφάλεια, ἑτοιμάζομαι δὲ τώρα

χομεν μετὰ ἀσφαλείας, τοῖς δὲ ἀναισχυντοῦσιν ὑπὲρ τούτων ἀπὸ τοῦτο ἀποδεῖξαι παρασκευαζόμεθα νῦν.

Αἰσχύνομαι μὲν οὖν καὶ ἐρυθριῶ, μέλλων εἰς τούτους ἐμβάλλειν τοὺς λόγους. Τίς γὰρ ἡμᾶς οὐ γελάσεται τὰ οὕτω φανερὰ κατασκευάζειν καὶ ἀποδεικνύναι πειρωμένους; Ποία δὲ οὐκ ἂν εἴη κατάγνωσις ζητεῖν, εἰ ὁμοούσιός ἐστιν ὁ Υἱός Πατρί; Τοῦτο γὰρ οὐχὶ ταῖς Γραφαῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ κοινῇ τῶν ἀνθρώπων δόξῃ, καὶ τῇ τῶν πραγμάτων φύσει μαχόμενόν ἐστιν. Ὅτι γὰρ ὁμοούσιος ὁ γεννηθεὶς τῷ γεννήσαντι, οὐκ ἐπ' ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ζώων ἁπάντων, καὶ ἐπὶ δένδρων τοῦτο ἴδοι τις ἄν. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον ἐπὶ μὲν φυτῶν καὶ ἀνθρώπων καὶ ζώων ἀκίνητον τοῦτον μένειν τὸν νόμον, ἐπὶ Θεοῦ δὲ μόνον κινεῖν αὐτὸν καὶ ἀνατρέπειν; Πλὴν ἀλλ' ἵνα μὴ δοκῶμεν ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν πραγμάτων ταῦτα διισχυρίζεσθαι, φέρε ἀπὸ τῶν Γραφῶν αὐτῶν τοῦτο ἀποδείξωμεν, καὶ κινήσωμεν τοὺς περὶ τούτων λόγους. Οὐ γὰρ ἡμεῖς οἱ πεπεισμένοι, ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ ἀπιστοῦντες τὸν γέλωτα ὀφλήσουσιν, οἱ πρὸς τὰ οὕτω φανερὰ ἀνθιστάμενοι, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀντιβλέποντες.

Ποῖα φανερά, φησίν; Εἰ γάρ, ἐπειδὴ Υἱὸς λέγεται, ὁμοούσιός ἐστι τῷ Πατρί, δυνησόμεθα καὶ ἡμεῖς ὁμοούσιοι εἶναι· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς υἱοὶ λεγόμεθα· «Ἐγὼ γὰρ εἶπον», φησί, «θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες». Ὢ τῆς ἀναισχυντίας· ὢ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας· πῶς διὰ πάντων τὴν αὐτῶν μανίαν ἐνδείκνυνται. Ὅτε τὸν περὶ ἀκαταλήπτου λόγον ἐκινοῦμεν, ἐφιλονείκουν ἑαυτοῖς διεκδικεῖν τοῦτο, ὃ τοῦ Μονογενοῦς ἦν μόνον, τὸ τὸν Θεὸν οὕτως εἰδέναι ἀκριβῶς, ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν οἶδε, νῦν δὲ ἐπειδὴ περὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς δόξης ἡμῖν ἐστιν ὁ λόγος, φιλονεικοῦ-

1. Ψαλμ. 81, 6
2. Ἰω. 10, 15

ν' ἀποδείξω πρὸς ἐκείνους ποὺ μὲ ἀδιαντροπιὰ προβάλλουν παρόμοιους ἰσχυρισμοὺς γιὰ τὸ θέμα αὐτό.

Ντρέπομαι λοιπὸν καὶ κοκκινίζω ἀπὸ ντροπή, μὲ τὴ σκέψη ὅτι θ' ἀσχοληθῶ μὲ τὸ ζήτημα αὐτό. Διότι ποιὸς δὲν θὰ μᾶς γελάσει ποὺ προσπαθοῦμε νὰ ἐρευνήσομε καὶ ν' ἀποδείξομε τὰ τόσο φανερά; Καὶ ποιᾶς κατακρίσεως δὲν εἴμαστε ἄξιοι νὰ ἐρευνᾶμε, ἐὰν ὁ Υἱός εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα; Διότι αὐτὸ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση ὄχι μόνο πρὸς τὶς Γραφές, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀντίληψη ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴ φύση τῶν πραγμάτων. Τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ γεννήθηκε εἶναι ὁμοούσιος μὲ ἐκεῖνον ποὺ τὸν γέννησε αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ τὸ δεῖ κανεὶς νὰ συμβαίνει ὄχι μόνο στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλα τὰ ζῶα καὶ τὰ δένδρα. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογο στὴν περίπτωση μὲν τῶν φυτῶν, τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζώων νὰ παραμένει ἀπαρασάλευτος ὁ νόμος αὐτός, καὶ μόνο στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ νὰ τὸν μεταβάλλομε καὶ νὰ τὸν ἀνατρέπομε; Πλὴν ὅμως, γιὰ νὰ μὴ φανῶ ὅτι αὐτὰ τὰ ἰσχυρίζομαι μὲ βάση τὰ ὅσα συμβαίνουν σ' ἐμᾶς, ἐμπρὸς ν' ἀποδείξω αὐτὸ ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς Γραφές, ἀρχίζοντας τοὺς λόγους σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτό. Διότι δὲν θὰ ἐπισύρομε τὰ γέλια ἐναντίον μας ἐμεῖς οἱ πιστοί, ἀλλ' ἐκεῖνοι ποὺ ἀπιστοῦν, ποὺ προβάλλουν ἀντιρρήσεις σὲ πράγματα τόσο φανερά, καὶ ἀντιβλέπουν πρὸς τὴν ἀλήθεια.

Καὶ ποιά, λέγει, εἶναι φανερά; Διότι, ἐάν, ἐπειδὴ λέγεται Υἱός, εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, θὰ μπορέσομε καὶ ἐμεῖς νὰ εἴμαστε ὁμοούσιοι· καθόσον καὶ ἐμεῖς ὀνομαζόμαστε υἱοί· διότι λέγει· «Ἐγὼ εἶπα, ὅλοι σας εἶστε θεοὶ καὶ υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου»[1]. Πώ, πὼ ἀδιαντροπιά· πώ, πὼ ἀνοησία φοβερή· πῶς μὲ ὅλα φανερώνουν τὴ μανία τους. Ὅταν μιλοῦσα γιὰ τὸ ἀκατάληπτο τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, αὐτοὶ ἰσχυρίζονταν ὅτι κατέχουν αὐτό, ποὺ ἀνήκει μόνο στὸν Μονογενή, τὸ ὅτι δηλαδὴ αὐτὸς γνωρίζει τὸ Θεὸ ἔτσι ἀκριβῶς, ὅπως αὐτὸς γνωρίζει τὸν ἑαυτό του[2], ἐνῶ τώρα, ἐπειδὴ ὁ λόγος μου εἶναι γιὰ τὴ δόξα τοῦ Μονογε-

σιν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκείαν εὐτέλειαν καταγαγεῖν λέγοντες, ὅτι 'καὶ ἡμεῖς υἱοὶ λεγόμεθα'· καὶ οὐ πάντως τοῦτο ὁμοουσίους ἡμᾶς ποιεῖ τῷ Θεῷ. Υἱὸς λέγῃ σύ, ἀλλ' ἐκεῖνός ἐστιν· ἐνταῦθα ῥῆμα, ἐκεῖ πρᾶγμα. Υἱὸς λέγῃ σύ, ἀλλὰ Μονογενὴς οὐ λέγῃ καθάπερ καὶ ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς οὐ διατρίβεις· ἀλλ' «ἀπαύγασμα τῆς δόξης» οὐκ εἶ, οὐδὲ «χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως», οὐδὲ «μορφὴ τοῦ Θεοῦ» ὑπάρχεις.

Εἰ τοίνυν οὐ πείθει σε τὸ πρότερον, ταῦτα πειθέτω, καὶ πολλὰ ἕτερα πλείονα τούτων, τὴν εὐγένειαν αὐτῷ μαρτυροῦντα ἐκείνην. Ὅταν μὲν γὰρ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας αὐτοῦ δεῖξαι βούληται τὸ πρὸς τὸν γεγεννηκότα, «Ὁ ἑωρακὼς ἐμέ», φησίν, «ἑώρακε τὸν Πατέρα»· ὅταν δὲ τὸ ἰδιάζον τῆς δυνάμεως, «Ἐγώ», φησί, «καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν»· ὅταν δὲ τὸ ἐφάμιλλον τῆς ἐξουσίας, «Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱός, οὓς θέλει ζωοποιεῖ»· ὅταν δὲ τὴν ταυτότητα τῆς λατρείας, «Ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα»· ὅταν δὲ τὴν αὐθεντίαν τὴν ἐν ταῖς τῶν νόμων μετασκευαῖς, «Ὁ Πατήρ μου», φησίν, «ἐργάζηται, κἀγὼ ἐργάζομαι». Ἀλλ' οὗτοι πάντα ταῦτα παραδραμόντες, καὶ τὸ «Υἱὸς» ὄνομα οὐ κυρίως ἐκλαβόντες, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ τετίμηνται τῇ τῶν υἱῶν προσηγορίᾳ, εἰς τὴν αὐτὴν εὐτέλειαν τὸν Υἱὸν κατάγουσι λέγοντες, «Ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες».

Οὐκοῦν ἐπειδὴ διὰ τὴν τοῦ υἱοῦ προσηγορίαν φῂς μηδὲν ἔχειν σου πλέον τὸν Υἱόν, καὶ κατὰ τοῦτο μηδὲ εἶναι ἀληθινόν υἱόν, καὶ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν, ἐπειδή σοι μετέδωκε τοῦ ὀνόματος, φιλονεικήσεις

------

3. Ἰω. 1, 18
4. Ἑβρ. 1, 3
5. Φιλ. 2, 6
6. Ἰω. 14, 9
7. Ἰω. 10,30
8. Ἰω. 5, 21

νοῦς, προσπαθοῦν μὲ κάθε τρόπο νὰ κατεβάσουν αὐτὸν στὴ δική τους εὐτέλεια, λέγοντας, ὅτι 'καὶ ἐμεῖς ὀνομαζόμαστε υἱοί'· ὁπωσδήποτε ὅμως αὐτὸ δὲν μᾶς κάνει ὁμοούσιους μὲ τὸ Θεό. Σὺ λέγεσαι υἱός, ἐνῶ ἐκεῖνος εἶναι Υἱός· σὲ σένα ὑπάρχει τὸ ὄνομα, ἐνῶ σ' ἐκεῖνον ἡ πραγματικότητα. Σὺ λέγεσαι υἱός, ἀλλὰ δὲν λέγεσαι Μονογενὴς ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος, οὔτε διαμένεις στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα[3], οὔτε εἶσαι «ἀπαύγασμα τῆς δόξας του», οὔτε «χαρακτήρας τῆς ὑποστάσεώς του»[4], οὔτε «μορφὴ τοῦ Θεοῦ»[5].

Ἐὰν λοιπὸν δὲν σὲ πείθει τὸ προηγούμενο, ἂς σὲ πείσουν αὐτά, καὶ πολλὰ ἄλλα πολὺ περισσότερα ἀπ' αὐτά, ποὺ βεβαιώνουν τὴν ὑψηλὴ ἐκείνη καταγωγή του. Διότι, ὅταν θέλει νὰ δείξει τὸ ἀπαράλλακτο τῆς οὐσίας του πρὸς ἐκεῖνον ποὺ τὸν γέννησε, λέγει, «Ἐκεῖνος ποὺ εἶδε ἐμένα, εἶδε καὶ τὸν Πατέρα»[6]· ὅταν πάλι θέλει νὰ δείξει τὴν ἰδιαίτερη δύναμή του, «Ἐγώ», λέγει, «καὶ ὁ Πατέρας μου εἴμαστε ἕνα»[7]· ὅταν θέλει νὰ δείξει τὴν ἰσότητα τῆς ἐξουσίας, λέγει· «Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πατέρας ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ὅποιους θέλει ζωοποιεῖ»[8]· ὅταν τὴν ὁμοιότητα τῆς λατρείας, «Γιὰ νὰ τιμοῦν», λέγει, «ὅλοι τὸν Υἱό, ὅπως τιμοῦν τὸν Πατέρα»[9]· ὅταν τέλος θέλει νὰ δείξει τὴν αὐθεντία του νὰ ἀλλάζει τοὺς νόμους, «Ὁ Πατέρας μου», λέγει, «ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι»[10]. Ἀλλ' αὐτοὶ ἀδιαφορώντας γιὰ ὅλα αὐτά, καὶ μὴ ἀποδεχόμενοι τὸ ὄνομα «Υἱὸς» σὰν ὄνομα ποὺ κατὰ κυριολεξία ἀνήκει μόνο σ' αὐτόν, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἴδιοι ἔχουν τιμηθεῖ μὲ τὴν ὀνομασία ὡς υἱοί, κατεβάζουν τὸν Υἱὸ στὴν εὐτέλεια τοῦ ἑαυτοῦ τους, λέγοντας, «Ἐγὼ εἶπα, ὅλοι σας εἶστε θεοὶ καὶ υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου»[11].

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐξ αἰτίας τῆς ὀνομασίας τοῦ υἱοῦ ἰσχυρίζεσαι ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ἔχει τίποτε περισσότερο ἀπὸ σένα, καὶ ἄρα σύμφωνα μ' αὐτὸ δὲν εἶναι ἀληθινὸς υἱός, τότε, ἐξ αἰτίας τῆς ὀνομασίας ὡς θεός, τὴν ὁποία σοῦ ἔδωσε

9. Ἰω. 5, 23 10. Ἰω. 5, 17 41. Ἰω. 1, 29

ἴσως μηδὲν ἔχειν σου πλέον τὸν Πατέρα· ὥσπερ γὰρ υἱὸς ἐκλήθης, οὕτω καὶ θεὸς ἐκλήθης. Ἀλλ' ὥσπερ θεὸς κληθεὶς οὐ τολμᾷς εἰπεῖν ὅτι ψιλὸν ἐκεῖ τὸ ὄνομα, ἀλλ' ὁμολογεῖς Θεὸν εἶναι τὸν Πατέρα, οὕτω μηδὲ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τόλμα σαυτὸν εἰς μέσον ἄγειν, καὶ λέγειν, ὅτι κἀγὼ υἱὸς κέκλημαι· καὶ ἐπειδὴ τῆς αὐτῆς οὐσίας οὐκ εἰμί, οὐδὲ ἐκεῖνος ὀφείλει τῆς αὐτῆς εἶναι· τὰ γὰρ ἀπηριθμημένα ἅπαντα δείκνυσιν ἀληθινὸν ὄντα Υἱὸν καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ γεγενηκότι. Ὅταν γὰρ εἴπῃ, ὅτι τῆς αὐτῆς ἐστιν αὐτῷ «μορφῆς», καὶ τοῦ αὐτοῦ «χαρακτῆρος», τί ἄλλο δηλοῖ, ἢ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας; Οὐ γὰρ δὴ μορφὴ περὶ Θεόν, οὐδὲ πρόσωπον. Ἀλλ' ὡς ταῦτα, φησί, λέγεις, εἰπὲ καὶ τὰ ἐναντία. Ποῖα ἐναντία; Οἷον ὅτι εὔχεται τῷ Πατρί· εἰ γὰρ τῆς αὐτῆς ἐστι δυνάμεως, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, καὶ ἀπὸ ἐξουσίας πάντα ποιεῖ, τίνος ἕνεκν εὔχεται;

3. Ἐγὼ δὲ οὐ ταῦτα ἐρῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἕτερα ταπεινὰ περὶ αὐτοῦ εἴρηται, πάντα παραθήσομαι μετὰ ἀκριβείας, πρότερον ἐκεῖνο εἰπών, ὅτι ἐγὼ μὲν τῶν ταπεινῶς εἰρημένων περὶ αὐτοῦ πολλὰς ἔχω καὶ δικαίας αἰτίας εἰπεῖν, σὺ δὲ τῶν ὑψηλῶν καὶ ἐνδόξων οὐδεμίαν ἑτέραν ἔχοις ἂν εἰπεῖν πρόφασιν, ἀλλ' ἢ τὸ βούλεσθαι τὴν εὐγένειαν ἡμῖν αὐτὸν ἐνδείκνυσθαι τὴν αὐτοῦ. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο οὕτως ἔχοι, μάχη καὶ πόλεμος ἐν ταῖς Γραφαῖς. Τὸ γὰρ λέγειν ὅτι «ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ», καὶ ὅσα ἕτερα εἶπον, καὶ τὸ πάλιν εὔχεσθαι,

12. Ἰω. 5, 21

ὁ Θεός, ἴσως ἰσχυρισθεῖς ὅτι ὁ Πατέρας δὲν ἔχει τίποτε περισσότερο ἀπὸ σένα· διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὀνομάσθηκες υἱός, ἔτσι ὀνομάσθηκες καὶ θεός. Ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς ὀνομαζόμενος θεὸς δὲν τολμᾶς νὰ πεῖς ὅτι τὸ ὄνομα στὴν περίπτωση ἐκείνη εἶναι ἁπλό, ἀλλ' ὁμολογεῖς ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι ἀληθινὸς Θεός, ἔτσι καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Υἱοῦ νὰ μὴ τολμᾶς νὰ βάζεις στὴ μέση τὸν ἑαυτό σου καὶ νὰ λές, ὅτι καὶ ἐγὼ ἔχω ὀνομασθεῖ υἱός, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχω τὴν ἴδια οὐσία μὲ τὸ Θεό, πρέπει οὔτε καὶ ὁ Υἱὸς νὰ εἶναι τῆς ἴδιας οὐσίας μὲ τὸ Θεό· διότι ὅλα αὐτὰ ποὺ ἀναφέρθηκαν δείχνουν ὅτι εἶναι ἀληθινὸς Υἱὸς καὶ ἔχει τὴν ἴδια οὐσία μὲ ἐκεῖνον ποὺ τὸν γέννησε. Διότι, ὅταν λέγει, ὅτι ἔχει τὴν ἴδια «μορφὴ» μ' αὐτόν, καὶ τὸν ἴδιο «χαρακτήρα», τί ἄλλο φανερώνει, παρὰ τὸ ἀπαράλλακτο τῆς οὐσίας; Διότι στὸ Θεὸ δὲν ὑπάρχει μορφή, οὔτε πρόσωπο. Ἀλλ' ὅμως, λέγει, ὅπως ἀναφέρεις αὐτά, ἔτσι πὲς καὶ τὰ ἀντίθετα. Ποιὰ εἶναι αὐτὰ τὰ ἀντίθετα; Γιὰ παράδειγμα τὸ ὅτι προσεύχεται στὸν Πατέρα· διότι, ἐὰν ἔχει τὴν ἴδια δύναμη μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὴν ἴδια οὐσία, καὶ ὅλα τὰ κάμνει μὲ τὴν ἐξουσία ποὺ ἔχει, γιὰ ποιὸ λόγο προσεύχεται;

3. Ἐγὼ ὅμως δὲν θὰ πῶ μόνο αὐτά, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἄλλα ταπεινὰ ἔχουν λεχθεῖ, ὅλα θὰ τὰ ἀναφέρω μὲ ἀκρίβεια, ἀφοῦ πρῶτα σᾶς πῶ ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδὴ ἐγὼ μὲν ἔχω νὰ πῶ πολλοὺς δικαιολογημένους λόγους γιὰ τὰ ὅσα ταπεινὰ ἔχουν λεχθεῖ γι' αὐτόν, σὺ ὅμως δὲν θὰ μποροῦσες νὰ προβάλλεις γιὰ τὰ ὑψηλὰ καὶ ἔνδοξα ποὺ λέγονται γι' αὐτὸν καμιὰ ἄλλη πρόφαση, παρὰ αὐτά, ὅτι δηλαδὴ θέλει νὰ μᾶς δείξει τὴν ὑψηλὴ καταγωγὴ αὐτοῦ. Διότι, ἐὰν αὐτὸ δὲν ἔχει ἔτσι, τότε στὴ Γραφὴ ὑπάρχουν πολλὲς ἀντιφάσεις. Καθόσον τὸ νὰ λέγει, «Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πατέρας ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ αὐτούς, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ὅποιους θέλει ζωοποιεῖ»[12], καὶ ὅσα ἄλλα εἶπα προηγουμένως, καὶ τὸ νὰ προσεύχεται πάλι, ὅταν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ τὸ κάνει αὐτό, εἶναι ἀντίθετα· ἀλλ' ὅμως,

ἡνίκα ἂν δέῃ τοῦτο ποιεῖν, ἐναντίον· ἀλλ' ἐὰν τὰς αἰτίας εἴπω, πᾶσα ἀνῄρηται λοιπὸν ἀμφισβήτησις.

Τίνες οὖν αἱ αἰτίαι τοῦ ταπεινὰ πολλὰ καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς Ἀποστόλους εἰρηκέναι περὶ αὐτοῦ; Πρώτη μὲν οὖν αἰτία καὶ μεγίστη, τὸ σάρκα αὐτὸν περιβεβλῆσθαι, καὶ βούλεσθαι καὶ τοὺς τότε καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα πιστώσασθαι πάντας, ὅτι οὐ σκιά τίς ἐστιν, οὐδὲ σχῆμα ἁπλῶς τὸ ὁρώμενον, ἀλλ' ἀλήθεια φύσεως. Εἰ γὰρ τοσαῦτα ταπεινὰ καὶ ἀνθρώπινα περὶ αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων εἰρηκότων, καὶ αὐτοῦ περὶ ἑαυτοῦ, ὅμως ἴσχυσεν ὁ διάβολος πεῖσαί τινας τῶν ἀθλίων καὶ ταλαιπώρων ἀνθρώπων ἀρνήσασθαι τῆς οἰκονομίας τὸν λόγον, καὶ τολμῆσαι εἰπεῖν, ὅτι σάρκα οὐκ ἔλαβε, καὶ τὴν πᾶσαν τῆς φιλανθρωπίας ὑπόθεσιν ἀνελεῖν, εἰ μηδὲν τούτων εἶπε, πόσοι οὐκ ἂν εἰς τὸ βάραθρον τοῦτο κατέπεσον; Οὐκ ἀκούεις ἔτι καὶ νῦν Μαρκίωνος ἀρνουμένου τὴν οἰκονομίαν, καὶ Μανιχαίου, καὶ Οὐαλεντίνου, καὶ πολλῶν ἑτέρων; Διὰ τοῦτο πολλὰ ἀνθρώπινα καὶ ταπεινὰ φθέγγεται, καὶ τῆς οὐσίας ἐκείνης τῆς ἀπορρήτου ἀποδέοντα, ἵνα πιστώσηται τῆς οἰκονομίας τὸν λόγον. Καὶ γὰρ σφόδρα ἐσπούδακεν ὁ διάβολος ταύτην ἐκ τῶν ἀνθρώπων τὴν πίστιν ἀνελεῖν, εἰδὼς ὅτι τῆς οἰκονομίας ἐὰν ἀνέλῃ τὴν πίστιν, τὸ πλέον τῶν καθ' ἡμᾶς οἰχήσεται πραγμάτων.

Ἔστι καὶ ἑτέρα μετὰ ταύτην αἰτία, ἡ ἀσθένεια τῶν ἀκουόντων, καὶ τὸ μὴ δύνασθαι τότε πρῶτον αὐτὸν ἰδόντας, καὶ τότε πρῶτον ἀκούοντας, τοὺς ὑψηλοτέρους τῶν δογμάτων δέξασθαι λόγους. Καὶ ὅτι οὐ στοχασμὸς τὸ λεγόμενον, ἀπ' αὐτῶν σοι παραστῆσαι τοῦτο πειράσομαι τῶν Γραφῶν καὶ δεῖξαι, εἴ ποτέ τι μέγα καὶ ὑψηλὸν καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης ἄ-

ἂν ἀναφέρω τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους λέγονται αὐτά, τότε θὰ ἐκλείψει ὁποιαδήποτε ἀμφισβήτηση.

Ποιοὶ λοιπὸν εἶναι οἱ λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους καὶ ὁ ἴδιος καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἔχουν πεῖ πολλὰ ταπεινὰ γι' αὐτόν; Ὁ πρῶτος λόγος καὶ ὁ σπουδαιότερος, εἶναι τὸ ὅτι αὐτὸς φόρεσε ἀνθρώπινη σάρκα καὶ θέλει νὰ βεβαιώσει καὶ τοὺς τότε καὶ ὅλους τοὺς μεταγενέστερους, ὅτι αὐτὸ ποὺ βλέπεται δὲν εἶναι οὔτε κάποια σκιά, οὔτε ἁπλῶς κάποιο σχῆμα, ἀλλ' εἶναι πραγματικὴ φύση. Διότι, ἐάν, μολονότι τόσα πολλὰ ταπεινὰ καὶ ἀνθρώπινα ἔχουν πεῖ γι' αὐτὸν καὶ οἱ Ἀπόστολοι καὶ ὁ ἴδιος γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὅμως κατόρθωσε ὁ διάβολος νὰ πείσει μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἄθλιους καὶ ταλαίπωρους ἀνθρώπους ν' ἀπαρνηθοῦν τὴν αἰτία τῆς κατ' οἰκονομία ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ, καὶ νὰ τολμήσουν νὰ ποῦν, ὅτι δὲν ἔλαβε σάρκα, καὶ ἔτσι νὰ βλάψουν τὴν ὅλη ὑπόθεση τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, ἐὰν δὲν ἔλεγε τίποτε ἀπ' αὐτά, πόσοι δὲν θὰ ἔπεφταν στὸ βάραθρο αὐτὸ τοῦ διαβόλου; Δὲν ἀκοῦς ἀκόμη καὶ τώρα τὸν Μαρκίωνα ποὺ ἀρνεῖται τὴν κατ' οἰκονομία ἐνανθρώπηση τοῦ Κυρίου, καθὼς καὶ τὸν Μανιχαῖο καὶ τὸν Οὐαλεντῖνο καὶ πολλοὺς ἄλλους; Γι' αὐτὸ λέγει πολλὰ ἀνθρώπινα καὶ ταπεινά, καὶ ὑπολείπονται πάρα πολὺ ἀπὸ τὴν ἀπόρρητη ἐκείνη οὐσία, γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσει τὴν αἰτία τῆς κατ' οἰκονομία ἐνανθρωπήσεώς του. Καθόσον ὁ διάβολος κατέβαλε τεράστιες προσπάθειες νὰ ξερριζώσει αὐτὴν τὴν πίστη ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, γνωρίζοντας ὅτι, ἂν ξερριζώσει ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτὴν τὴν πίστη στὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Κυρίου, θὰ ἐξαφανισθεῖ τὸ μεγαλύτερο μέρος ὅλων ἐκείνων ποὺ συνιστοῦν τὴν πίστη μας.

Ὑπάρχει καὶ ἄλλη μετὰ ἀπ' αὐτὴν αἰτία, ἡ πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν, καὶ τὸ ὅτι δὲν μποροῦσαν νὰ δεχθοῦν τὶς ὑψηλότερες ἀλήθειες τῆς πίστεως τότε ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ τὸν ἔβλεπαν καὶ τὸν ἄκουαν. Καὶ ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι δική μου σκέψη, θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ παρουσιάσω καὶ νὰ τ' ἀποδείξω ἀπὸ τὶς Γραφές, ὅτι δηλαδὴ ὅταν κάποτε συνέβαινε καὶ ἔλεγε κάτι τὸ μεγάλο

ξιον ἐφθέγξατο. Τί λέγω μέγα καὶ ὑψηλόν, καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης ἄξιον; Εἴ ποτέ τι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶπε πλέον, ἐθορυβοῦντο καὶ ἐσκανδαλίζοντο, εἰ δὲ ποτέ τι ταπεινὸν καὶ ἀνθρώπινον, προσέτρεχον καὶ τὸν λόγον ἐδέχοντο. Καὶ ποῦ τοῦτό ἐστιν ἰδεῖν, φησί; Παρὰ τῷ 'Ιωάννῃ μάλιστα· εἰπόντος γὰρ αὐτοῦ, «'Αβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν, καὶ εἶδε καὶ ἐχάρη», λέγουσι· «Τεσσαράκοντα ἔτη οὔπω ἔχεις, καὶ 'Αβραὰμ ἑώρακας;». 'Ορᾷς ὅτι ὡς περὶ ἀνθρώπου ψιλοῦ διέκειντο;

Τί οὖν αὐτός; «Πρὸ τοῦ τὸν 'Αβραὰμ γενέσθαι», φησίν, «ἐγώ εἰμι. Καὶ ἦραν λίθους, ἵνα βάλλωσιν ἐπ' αὐτόν». Καὶ ὅτε περὶ τῶν μυστηρίων μακροὺς ἐπέτεινε λόγους, λέγων, «Καὶ ὁ ἄρτος δέ, ὃν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς, ἡ σάρξ μου ἐστίν», ἔλεγον, «Σκληρός ἐστιν ὁ λόγος οὗτος, τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν; Καὶ πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκέτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτουν». Τί οὖν ἔδει ποιεῖν, εἰπέ μοι; Τοῖς ὑψηλοτέροις ἐνδιατρίβειν ῥήμασι διηνεκῶς, ὥστε ἀποσοβῆσαι τὴν θήραν, καὶ πάντας ἀποκρούσασθαι τῆς διδασκαλίας; 'Αλλ' οὐκ ἦν τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας. Καὶ γὰρ πάλιν ἐπειδὴ εἶπεν, «'Ο τὸν λόγον μου ἀκούων, θανάτου οὐ μὴ γεύσεται εἰς τὸν αἰῶνα», ἔλεγον· «Οὐ καλῶς ἐλέγομεν, ὅτι δαιμόνιον ἔχεις; 'Αβραὰμ ἀπέθανε, καὶ οἱ προφῆται ἀπέθανον, καὶ σὺ λέγεις, ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων οὐ μὴ γεύσεται θανάτου;». Καὶ τί θαυμαστὸν εἰ τὸ πλῆθος οὕτω διέκειτο, ὅπου γε καὶ αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες ταύτην εἶχον τὴν γνώμην;

'Ο γοῦν Νικόδημος ἄρχων αὐτὸς ὤν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐνοίας πρὸς αὐτὸν ἐλθὼν καὶ εἰπών,

---

13. 'Ιω. 8, 56
14. 'Ιω. 8, 57
15. 'Ιω. 8, 58
16. 'Ιω. 6, 51
17. 'Ιω. 6, 60· 66
18. 'Ιω. 8,52

καὶ ὑψηλὸ καὶ ἄξιο τῆς δόξας του. Καὶ γιατί λέγω μεγάλο καὶ ὑψηλὸ καὶ ἄξιο τῆς δόξας του; Ἐὰν κάποτε ἔλεγε κάτι ποὺ ἦταν πάνω ἀπὸ τὶς δυνατότητες τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, θορυβοῦνταν καὶ σκανδαλίζονταν, ἐὰν πάλι κάποτε ἔλεγε κάτι τὸ ταπεινὸ καὶ ἀνθρώπινο, τότε ἔτρεχαν κοντά του καὶ δέχονταν τὰ λόγια του. Καὶ ποῦ, λέγει, μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε αὐτό; Κατ' ἐξοχὴ στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη· διότι, ἀφοῦ εἶπε ὁ Ἰησοῦς, «Ὁ Ἀβραὰμ ὁ πατέρας σας αἰσθάνθηκε ἀγαλλίαση ποὺ ἐπρόκειτο νὰ δεῖ τὴν ἡμέρα μου, καὶ τὴν εἶδε καὶ χάρηκε»[13], τοῦ ἀπαντοῦν ἐκεῖνοι· «Δὲν εἶσαι οὔτε σαράντα χρόνων ἀκόμη καὶ εἶδες τὸν Ἀβραάμ;»[14]. Βλέπεις ὅτι συμπεριφέρονταν ἀπέναντί του σὰν νὰ ἦταν ἁπλὸς ἄνθρωπος;

Τί ἀπαντᾶ λοιπὸν αὐτός; «Ἐγὼ ὑπάρχω», λέγει, «προτοῦ γεννηθεῖ ὁ Ἀβραάμ. Καὶ πῆραν πέτρες γιὰ νὰ τὶς ρίξουν ἐναντίον του»[15]. Καὶ ὅταν τοὺς ἀπηύθυνε μακροὺς λόγους γιὰ τὰ μυστήρια, λέγοντας, «Καὶ ὁ ἄρτος ποὺ θὰ δώσω ἐγὼ εἶναι ἡ σάρκα μου»[16], αὐτοὶ ἔλεγαν· «Εἶναι σκληρὸς αὐτὸς ὁ λόγος· ποιὸς μπορεῖ νὰ τὸν ἀκούει; Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητές του ἔφυγαν καὶ δὲν πήγαιναν πλέον μαζί του»[17]. Πές μου λοιπόν, τί ἔπρεπε νὰ κάνει; Νὰ ὁμιλεῖ συνέχεια μὲ ὑψηλοῦ περιεχομένου λόγια, ὥστε ν' ἀπομακρύνει τὸ θήραμα καὶ ὅλοι ν' ἀποκρούσουν τὴ διδασκαλία του; Ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἦταν γνώρισμα τῆς φιλανθρωπίας του. Καθόσον καὶ πάλι, ἐπειδὴ εἶπε, «Ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει τὸ λόγο μου δὲν θὰ γευθεῖ θάνατο στὸν αἰώνα»[18], ἔλεγαν ἐκεῖνοι· «Δὲν λέγαμε πολὺ σωστά, ὅτι δαιμόνιο ἔχεις; Ὁ Ἀβραὰμ πέθανε, καὶ οἱ προφῆτες πέθαναν καὶ σὺ λές, 'ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει τὸ λόγο μου δὲν θὰ γευθεῖ ποτὲ θάνατο;»[19]. Καὶ τί τὸ παράξενο ἐὰν τὸ πλῆθος ἔδειχνε τέτοια συμπεριφορὰ ἀπέναντί του, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ οἱ ἴδιοι οἱ ἄρχοντες εἶχαν τὴν ἴδια γνώμη;

Πράγματι λοιπὸν ὁ Νικόδημος, ποὺ ἦταν ἄρχοντας καὶ ἦρθε πρὸς αὐτὸν μὲ μεγάλη ἀγάπη καὶ τοῦ εἶπε, «Γνω-

«Οἴδαμεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος», τὸν περὶ τοῦ βαπτίσματος οὐκ ἠδυνήθη δέξασθαι λόγον, πολλῷ μείζονα τῆς ἀσθενείας ὄντα τῆς ἐκείνου· εἰπόντος γὰρ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι «Ἂν μή τις γεννηθῇ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ», οὕτως εἰς ἀνθρωπίνας κατέπεσεν ὑπονοίας, καί φησι, «Πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι γέρων ὤν; Μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν, καὶ γεννηθῆναι ἄνωθεν;». Τί οὖν ὁ Χριστός; «Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε, πῶς ἐὰν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια πιστεύσετε;» μονονουχὶ ἀπολογούμενος καὶ λέγων, τίνος ἕνεκεν οὐ συνεχῶς αὐτοῖς περὶ τῆς ἄνω γεννήσεως διελέγετο. Πάλιν παρ' αὐτὸν τοῦ σταυροῦ τὸν καιρὸν μετὰ μυρία σημεῖα, μετὰ τὴν πολλὴν ἐκείνην ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, ἵνα εἴπῃ, ὅτι «Ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν νεφελῶν, ἐρχόμενον», οὐκ ἐνεγκὼν τὸ λεχθὲν ὁ ἀρχιερεύς, διέρρηξεν αὐτοῦ τὰ ἱμάτια. Πῶς οὖν τούτοις διαλέγεσθαι ἔδει, τοῖς οὐδὲν τῶν ὑψηλῶν φέρουσιν; Ὅτι γὰρ ὅλως οὐκ εἶπέ τι μέγα καὶ ὑψηλὸν περὶ ἑαυτοῦ, οὐ θαυμαστὸν ἀνθρώποις χαμαὶ συρομένοις, καὶ οὕτως ἀσθενῶς ἔχουσιν.

4. Ἤρκει μὲν οὖν καὶ τὰ εἰρημένα δεῖξαι, ὅτι αὕτη ἡ αἰτία καὶ ἡ πρόφασις ἦν τῆς τῶν τότε λεγομένων εὐτελείας, ἐγὼ δὲ καὶ ἀπὸ θατέρου μέρους τοῦτο πειράσομαι ποιῆσαι φανερόν. Ὥσπερ γὰρ αὐτοὺς εἴδετε σκανδαλιζομένους, θορυβουμένους, ἀποπηδῶντας, λοιδορουμένους, φεύγοντας, εἴ ποτέ τι μέγα καὶ ὑψηλὸν ἐφθέγξατο ὁ Χριστός, οὕτως ὑμῖν αὐτοὺς δεῖξαι πειράσομαι προστρέχοντας, καταδεχομένους τὴν διδασκαλίαν, εἴ ποτέ τι ταπεινὸν καὶ εὐτελὲς εἶπεν. Αὐτοὶ γάρ, αὐτοὶ οἱ ἀποπηδῶντες, εἰπόντος αὐτοῦ πάλιν ὅτι «Ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιῶ οὐδέν, ἀλ-

------

19. Ἰω. 8, 52 - 53 20. Ἰω. 3, 2 21. Ἰω. 3, 3 - 4· 12
22. Ματθ. 26, 64. Μάρκ. 14, 62. Λουκᾶ 21, 27

ρίζομε ὅτι ἦρθες σὰν δάσκαλος ἀπὸ τὸ Θεό»[20], δὲν μπόρεσε νὰ δεχθεῖ τὸ λόγο του γιὰ τὸ βάπτισμα, διότι ἦταν πολὺ πιὸ μεγαλύτερος ἀπὸ τὴν πνευματική του ἀδυναμία. Διότι, ὅταν ὁ Χριστὸς εἶπε, ὅτι «Ἂν κάποιος δὲν γεννηθεῖ ἀπὸ νερὸ καὶ Πνεῦμα, δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ», σὲ τόσο χαμηλὲς σκέψεις ἔπεσε, ὥστε νὰ πεῖ «Πῶς μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ γεννηθεῖ ἐνῶ εἶναι γέρος; Μήπως μπορεῖ νὰ μπεῖ γιὰ δεύτερη φορὰ στὴν κοιλιὰ τῆς μητέρας του καὶ νὰ γεννηθεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανό;». Τί λοιπὸν ἀπαντᾶ ὁ Χριστός; «Ἐὰν σᾶς μίλησα γιὰ τὰ ἐπίγεια καὶ δὲν πιστέψατε, πῶς, ἐὰν σᾶς μιλοῦσα γιὰ τὰ ἐπουράνια, θὰ πιστεύατε;»[21]. Εἶναι σὰν ν' ἀπολογεῖται κατὰ κάποιο τρόπο καὶ νὰ λέγει, γιὰ ποιὸ λόγο δὲν τοὺς μιλοῦσε συνέχεια γιὰ τὴν οὐράνια γέννηση. Πάλι κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη τοῦ σταυρικοῦ θανάτου του, μετὰ ἀπὸ ἄπειρα θαύματα, μετὰ ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐκείνη ἀπόδειξη τῆς δυνάμεώς του, ὅταν εἶπε, «Θὰ δεῖτε τὸν Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἔρχεται ἐπάνω στὰ σύννεφα»[22], μὴ ὑποφέροντας ὁ ἀρχιερέας τὰ λόγια αὐτά, ξέσχισε τὰ ροῦχα του. Πῶς λοιπὸν ἔπρεπε νὰ ὁμιλεῖ πρὸς αὐτούς, ποὺ δὲν μποροῦσαν τίποτε ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ νὰ ἀνεχθοῦν; Τὸ ὅτι λοιπὸν γενικὰ δὲν εἶπε γιὰ τὸν ἑαυτό του κάτι τὸ μεγάλο καὶ ὑψηλό, δὲν εἶναι καθόλου ἄξιο θαυμασμοῦ, ἐφόσον μιλοῦσε πρὸς ἀνθρώπους ποὺ σύρονταν κάτω καὶ ἦταν τόσο ἀδύναμοι πνευματικά.

4. Θὰ ἀρκοῦσαν λοιπὸν καὶ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ νὰ δείξουν, ὅτι αὐτὴ ἦταν ἡ αἰτία καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο τὰ τότε λεγόμενα λέγονταν μὲ τρόπο ταπεινό, ἀλλ' ἐγὼ θὰ προσπαθήσω νὰ καταστήσω αὐτὸ φανερὸ καὶ μὲ ἄλλο τρόπο. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ εἴδατε αὐτοὺς νὰ σκανδαλίζονται, νὰ θορυβοῦνται, ν' ἀπομακρύνονται ἀπὸ κοντά του, νὰ τὸν βρίζουν καὶ νὰ φεύγουν, ἐὰν κάποτε ὁ Χριστὸς ἔλεγε κάτι τὸ μεγάλο καὶ ὑψηλό, ἔτσι θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς δείξω ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἔτρεχαν κοντά του καὶ δέχονταν τὴ διδασκαλία του, ἐὰν κάποτε ἔλεγε κάτι τὸ ταπεινὸ καὶ εὐτελές. Διότι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ποὺ ἔφυγαν ἀπὸ κοντά του ὅταν ἐκεῖνος τοὺς εἶπε πάλι, «Τίποτε ἀπὸ

λὰ καθὼς ἐδίδαξέ με ὁ Πατήρ μου λαλῶ», εὐθέως προσέδραμον. Καὶ βουλόμενος ἡμῖν ἐνδείξασθαι ὁ Εὐαγγελιστής, ὅτι διὰ τὴν ταπεινότητα τῶν ρημάτων ἐπίστευσαν, ἐπισημαίνεται λέγων· «Ταῦτα αὐτοῦ λαλήσαντος πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν»· καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ τοῦτο εὕροι τις ἂν οὕτω συμβαῖνον.

Διὰ τοῦτο πολλὰ καὶ πολλάκις ἀνθρωπίνως ἐφθέγγετο, καὶ πάλιν οὐκ ἀνθρωπίνως, ἀλλὰ θεοπρεπῶς, καὶ τῆς εὐγενείας ἄξια τῆς ἑαυτοῦ, τὸ μὲν τῇ τῶν ἀκουόντων συγκαταβαίνων ἀσθενείᾳ, τὸ δὲ τῆς τῶν δογμάτων προνοῶν ὀρθότητος. Ἵνα γὰρ μὴ ἡ συγκατάβασις διαπαντὸς γινομένη εἰς τὴν περὶ τῆς ἀξίας αὐτοῦ δόξαν παραβλάψειε τοὺς μετὰ ταῦτα, οὐδὲ ἐκείνου τοῦ μέρους ἠμέλησεν, ἀλλὰ καί τοι προειδώς, ὅτι οὐκ ἀκούσονται, ἀλλὰ καὶ λοιδορήσονται αὐτῷ, καὶ ἀποπηδήσουσιν, ὅμως εἶπεν, αὐτό τε τοῦτο ὅπερ εἶπον κατασκευάζων, καὶ δεικνὺς τὴν αἰτίαν, δι' ἣν καὶ ταπεινὰ αὐτοῖς ἀνέμιξε ρήματα. Αὕτη δὲ ἦν, τὸ μηδέπω δύνασθαι δέξασθαι τὸ μέγεθος τῶν λεγομένων. Καὶ εἰ μὴ τοῦτο κατασκευάσαι ἐβούλετο, περιττὴ τῶν ὑψηλῶν δογμάτων ἦν ἡ διδασκαλία τοῖς οὐκ ἀκουσομένοις, οὐδὲ προσέξουσιν· νῦν δὲ εἰ καὶ ἐκείνους μηδὲν ὠφέλει, ἀλλ' ἡμᾶς ἐπαίδευε, καὶ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν ἔχειν παρεσκεύαζε, καὶ ἔπειθεν ὅτι διὰ τὸ μὴ δύνασθαι μηδέπω τὸ μέγεθος τῶν λεγομένων δέχεσθαι ἐκείνους, ἐπὶ τὸ ταπεινότερον τὸν λόγον μετήγαγεν. Ὅταν οὖν ἴδῃς αὐτὸν ταπεινὰ λέγοντα, μὴ τῆς εὐτελείας τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τῆς ἀσθενείας τῆς κατὰ τὴν διάνοιαν τῶν ἀκροατῶν εἶναι νόμιζε τὴν συγκατάβασιν.

Βούλεσθε εἴπω καὶ τρίτην αἰτίαν; Οὐ γὰρ δὴ μόνον διὰ τὴν τῆς σαρκὸς περιβολήν, οὐδὲ διὰ τὴν ἀσθε-

------

23. Ἰω. 8, 28
24. Ἰω. 8, 30

μόνος μου δὲν κάνω, ἀλλ' ὁμιλῶ ὅπως μὲ δίδαξε ὁ Πατέρας μου»[23], ἀμέσως ἔτρεξαν κοντά του. Καὶ θέλοντας ὁ εὐαγγελιστὴς νὰ μᾶς δείξει, ὅτι πίστεψαν ἐξ αἰτίας τῆς ταπεινότητας τῶν λόγων, ἐπισημαίνει αὐτὸ λέγοντας· «Ἀφοῦ αὐτὸς εἶπε αὐτὰ πολλοὶ πίστεψαν σ' αὐτόν»[24]· καὶ ἀλλοῦ πολλὲς φορὲς θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ βρεῖ νὰ συμβαίνει αὐτό.

Γι' αὐτὸ πολλὰ πολλὲς φορὲς τὰ εἶπε μὲ ἀνθρώπινο τρόπο, καὶ ἄλλοτε πάλι ὄχι μὲ ἀνθρώπινο τρόπο, ἀλλὰ μὲ τρόπο θεοπρεπὴ καὶ ἄξιο τῆς ὑψηλῆς καταγωγῆς του, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος δείχνοντας συγκατάβαση στὴν ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν, ἀπὸ τὸ ἄλλο φροντίζοντας γιὰ τὴν ὀρθότητα τῶν δογμάτων. Γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ δηλαδή, ἐφαρμόζοντας πάντοτε τὴ συγκατάβαση στὰ λεγόμενά του, νὰ βλάψει τοὺς μεταγενέστερους ὡς πρὸς τὴν πίστη στὸ ἀξίωμά του, οὔτε γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἔδειξε ἀδιαφορία, ἀλλά, ἂν καὶ γνώριζε ἀπὸ πρίν, ὅτι δὲν θὰ τὰ ἀκούσουν, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸν χλευάσουν καὶ θὰ φύγουν ἀπὸ κοντά του, ὅμως τὰ εἶπε, ἐπιδιώκοντας αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ εἶπα, καὶ γιὰ νὰ δείξει τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία ἀνέμιξε σ' αὐτὰ καὶ ταπεινὰ λόγια. Ἡ αἰτία αὐτὴ ἦταν τὸ ὅτι δὲν μποροῦσαν ἀκόμη νὰ δεχθοῦν τὸ μέγεθος τῶν λεγομένων. Ἐὰν δὲν ἦταν αὐτὴ ἡ ἐπιδίωξή του, τότε ἦταν περιττὴ ἡ διδασκαλία τῶν ὑψηλῶν δογμάτων πρὸς ἐκείνους ποὺ δὲν θὰ τὸν ἄκουαν, οὔτε θὰ τὸν πρόσεχαν. Τώρα ὅμως, ἂν καὶ ἐκείνους δὲν τοὺς ὠφελοῦσε καθόλου, ὅμως δίδασκε ἡμᾶς καὶ μᾶς ἀσκοῦσε νὰ ἔχομε τὴν πρέπουσα πίστη γι' αὐτόν, καὶ μᾶς ἔπειθε, ὅτι, ἐπειδὴ δὲν μποροῦσαν ἀκόμη ἐκεῖνοι νὰ δεχθοῦν τὸ μέγεθος τῶν λεγομένων, μετέφερε τὸ λόγο σὲ ταπεινότερα. Ὅταν λοιπὸν δεῖς αὐτὸν νὰ λέγει ταπεινά, πίστευε ὅτι ἡ συγκατάβαση δὲν ὀφειλόταν στὴν εὐτέλεια τῆς οὐσίας του, ἀλλὰ στὴν πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν.

Θέλετε νὰ σᾶς ἀναφέρω καὶ τρίτη αἰτία; Διότι πολλὰ ταπεινὰ ἔκαμνε καὶ ἔλεγε ὄχι μόνο διότι φόρεσε τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, οὔτε ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυνα-

νειαν τῶν ἀκροατῶν ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ βούλεσθαι διδάσκειν ταπεινοφρονεῖν τοὺς ἀκούοντας, πολλὰ ταπεινὰ καὶ ἐποίει καὶ ἔλεγε· καὶ ἔστι καὶ αὕτη τρίτη πάλιν αἰτία. Ὁ γὰρ ταπεινοφρονεῖν διδάκων, οὐχὶ διὰ ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων τοῦτο παιδεύει, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ μετριάζων· «Μάθετε» γάρ, φησίν, «ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾷός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ», καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι». Ὁ τοίνυν ταπεινοὺς διδάσκων γίνεσθαι, καὶ μηδαμοῦ τοῖς πρωτείοις ἐπιτρέχειν, ἀλλὰ καταδέχεσθαι τὸ ἐλαττοῦσθαι πανταχοῦ, καὶ διὰ ῥημάτων καὶ διὰ πραγμάτων εἰς τοῦτο ἐνάγων, πολλὰς εἶχε προφάσεις τοῦ ταπεινὰ φθέγγεσθαι.

Ἔστι καὶ τετάρτην αἰτίαν εἰπεῖν, οὐκ ἐλάττω τῶν εἰρημένων. Τίς δέ ἐστιν αὕτη; Τὸ μὴ διὰ τὴν πολλὴν ἐγγύτητα καὶ ἄφατον τῶν ὑποστάσεων, εἰς ἑνὸς προσώπου ποτὲ ὑπόνοιαν ἡμᾶς ἐμπεσεῖν, ὅπου γε καὶ νῦν ὀλιγάκις αὐτοῦ τι τοιοῦτον εἰπόντος, πρὸς τὴν ἀσέβειαν ταύτην ἤδη τινὲς ἐξώλισθον. Σαβέλλιος γοῦν ὁ Λίβυς ἀκούσας αὐτοῦ λέγοντος, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα», τὴν ἀπὸ τῶν ῥημάτων τούτων ἐγγύτητα πρὸς τὸν γεγεννηκότα ἐμφαινομένην εἰς ἀσεβείας ὑπόθεσιν, καὶ ἑνὸς προσώπου, καὶ μιᾶς ὑποστάσεως ὑπόνοιαν ἥρπασεν. Οὐχ αὗται δὲ μόνον εἰσὶν αἱ προφάσεις, ἀλλὰ καὶ τὸ μηδένα νομίσαι αὐτὸν εἶναι τὴν πρώτην καὶ ἀγέννητον οὐσίαν, καὶ μείζονα τοῦ γεγεννηκότος αὐτὸν ὑπολαβεῖν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸ τοῦτο φαίνεται δεδοικώς, μή τις ὑποπτεύσῃ ποτὲ τὸ ἀσεβὲς τοῦτο δόγμα καὶ πονηρόν. Εἰπὼν γοῦν, «Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῇ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ», καὶ προσθεὶς ὅτι «Πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ», ἐ-

------

25. Ματθ. 11, 29
27. Ἰω. 10, 30
28. Ἰω. 14, 9
26. Ματθ. 20, 28

μίας τῶν ἀκροατῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ διδάξει τοὺς ἀκροατές του νὰ δείχνουν ταπεινοφροσύνη. Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ τρίτη αἰτία. Διότι ἐκεῖνος ποὺ διδάσκει ταπεινοφροσύνη, διδάσκει αὐτὴν ὄχι μόνο μὲ λόγια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς πράξεις, δείχνοντας μετριοφροσύνη καὶ μὲ λόγια καὶ μὲ πράξεις· διότι λέγει· «Μάθετε ἀπὸ μένα ὅτι εἶμαι πράος καὶ ταπεινὸς στὴν καρδιά»[25]· καὶ πάλι ἀλλοῦ λέγει· «Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἦρθε γιὰ νὰ ὑπηρετηθεῖ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑπηρετήσει»[26]. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ διδάσκει νὰ εἴμαστε ταπεινοὶ καὶ σὲ καμιὰ περίπτωση νὰ μὴ ἐπιδιώκομε τὰ πρωτεῖα, ἀλλὰ νὰ καταδεχόμαστε παντοῦ νὰ εἴμαστε κατώτεροι, καὶ μᾶς ὁδηγοῦσε σ' αὐτὸ μὲ λόγια καὶ πράξεις, εἶχε πολλοὺς λόγους ποὺ μιλοῦσε μὲ λόγια ταπεινά.

Εἶναι δυνατὸ ν' ἀναφέρω καὶ τέταρτη αἰτία, ὄχι κατώτερη ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ προαναφέρθηκαν. Ποιὰ εἶναι αὐτή; Γιὰ νὰ μὴ φθάσομε κάποτε νὰ σκεφθοῦμε, ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης καὶ ἀπερίγραπτης ἐγγύτητας τῶν ὑποστάσεων τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατέρα, ὅτι ἕνα εἶναι τὸ πρόσωπο αὐτῶν, τὴ στιγμὴ μάλιστα ποὺ καὶ τώρα, ἂν καὶ λίγες μόνο φορὲς μίλησε γιὰ κάτι παρόμοιο, ἤδη μερικοὶ παρασύρθηκαν πρὸς τὴν ἀσέβεια αὐτή. Ὁ Σαβέλλιος δηλαδὴ ὁ Λίβυς, ἐπειδὴ ἄκουσε αὐτὸν νὰ λέγει, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας μου εἴμαστε ἕνα»[27], καί, «Ἐκεῖνος ποὺ εἶδε ἐμένα, εἶδε καὶ τὸν Πατέρα»[28], ἅρπαξε τὴν ἐγγύτητα αὐτὴ τῶν ὑποστάσεων τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ποὺ φαίνεται ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ καὶ διατύπωσε τὴν ἀσεβὴ σκέψη, ὅτι ἕνα εἶναι τὸ πρόσωπο καὶ μία ἡ ὑπόσταση αὐτῶν. Καὶ δὲν εἶναι βέβαια μόνο αὐτὲς οἱ αἰτίες, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ μὴ σκεφθεῖ κανένας ὅτι αὐτὸς εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἀγέννητη οὐσία καὶ τὸν θεωρήσει ἔτσι ἀνώτερο ἀπὸ τὸν Πατέρα. Καθόσον καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸ ἀκριβῶς φαίνεται νὰ φοβᾶται, μὴ τυχὸν κανεὶς κάποτε σκεφθεῖ αὐτὸ τὸ ἀσεβὲς καὶ πονηρὸ δόγμα. Ἀφοῦ εἶπε δηλαδή, «Πρέπει αὐτὸς νὰ βασιλεύει μέχρι ποὺ νὰ θέσει τοὺς ἐχθροὺς κάτω ἀπὸ τὰ πόδια αὐτοῦ», καὶ πρόσθεσε ὅτι «Ὅλα τὰ ὑπέταξε κάτω ἀπὸ τὰ

πήγαγεν, «Ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα»· οὐκ ἂν ἐπαγαγών, εἰ μὴ ἔδεισε, μή που διαβολικὴ τοιαύτη τις ἔννοια γένηται. Πολλαχοῦ δὲ καὶ τὸν τῶν Ἰουδαίων φθόνον παραμυθούμενος καθυφίησι τοῦ τῶν ρημάτων ὕψους, καὶ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν δὲ τῶν διαλεγομένων αὐτῷ πολλάκις ἀποκρινόμενος, ὡς ὅταν λέγῃ, «Ἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής». Πρὸς τὴν ἐκείνων γὰρ ὑπόνοιαν ἀποτεινόμενος, οὕτως εἶπεν· οὐ γὰρ δὴ τοῦτο ἠθέλησε δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀληθής, ἀλλ' ὡς ὑμεῖς νομίζετε καὶ ὑποπτεύετε', φησί, «μὴ βουλόμενοί με παραδέξασθαι αὐτὸν περὶ ἑαυτοῦ λέγοντα'.

5. Καὶ ἄλλας δὲ πλείους αἰτίας ἐστὶν εὑρεῖν. Τῆς μὲν οὖν ταπεινότητος τῶν ρημάτων πολλὰς ἂν ἔχοιμεν εἰπεῖν προφάσεις, σὺ δὲ εἰπὲ τῶν ὑψηλῶν δογμάτων μίαν πρόφασιν ἑτέραν, πλὴν ἧς ἡμεῖς εἰρήκαμεν (Αὕτη δὲ ἦν τὸ βούλεσθαι αὐτὸν τὴν οἰκείαν εὐγένειαν ἡμῖν ἐνδείκνυσθαι)· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις ἑτέραν εἰπεῖν. Ὁ μὲν γὰρ μέγας δύναιτ' ἂν καὶ μικρόν τι περὶ ἑαυτοῦ λέγειν, καὶ οὐκ ἔστιν ἔγκλημα (ἐπιεικείας γὰρ τοῦτό ἐστιν), ὁ δὲ μικρός, εἰ μέγα τι περὶ ἑαυτοῦ εἴποι ποτέ, οὐ διαφεύξεται κατηγορίαν (ἀλαζονεία γάρ ἐστι). Διὰ τοῦτο τὸν μὲν ὑψηλὸν ἅπαντες ἐπαινοῦμεν, ὅταν περὶ ἑαυτοῦ ταπεινὰ λέγῃ, τὸν δὲ ταπεινὸν οὐδεὶς ἐπαινέσεται, εἴ ποτέ τι μέγα περὶ ἑαυτοῦ εἴποι.

Ὥστε εἰ πολλῷ καταδεέστερος ἦν τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, ὡς ὑμεῖς φατε, οὐκ ἔδει ρήματα αὐτὸν λέγειν, δι' ὧν ἐδείκνυ τῷ γεγεννηκότι ἴσον ὄντα ἑαυτὸν (ἀλαζονεία γὰρ τοῦτο ἦν)· τὸ μέν τοι ἴσον ὄντα τοῦ γεγεννηκότος λέγειν τινὰ ταπεινὰ καὶ εὐτελῆ, οὐδε-

29. Α΄ Κορ. 15, - 25 - 27
30. Ἰω. 5, 31

πόδια αὐτοῦ», συμπλήρωσε λέγοντας˙ «Ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ὑπέταξε σ' αὐτὸν τὰ πάντα»[29]˙ δὲν θὰ πρόσθετε αὐτό, ἐὰν δὲν εἶχε τὸ φόβο, μήπως δημιουργηθεῖ κάποτε αὐτὴ ἡ διαβολικὴ σκέψη. Καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες περιπτώσεις, καταπραΰνοντας τὸ φθόνο τῶν Ἰουδαίων, κατεβάζει τὸ ὕψος τῶν λεγομένων του, καὶ πολλὲς φορὲς πάλι ἀπαντᾶ ἀνάλογα μὲ ἐκεῖνα ποὺ σκέφτονταν οἱ ἀκροατές του, ὅπως ὅταν λέγει, «Ἐὰν ἐγὼ δίνω μαρτυρία γιὰ τὸν ἑαυτό μου, ἡ μαρτυρία δὲν εἶναι ἀληθινή»[30]. Αὐτὸ τὸ εἶπε ἀπευθυνόμενος πρὸς ἐκεῖνο ποὺ σκέφτονταν˙ διότι βέβαια δὲν θέλησε νὰ δείξει αὐτό, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι ἀληθινὴ ἡ μαρτυρία του, ἀλλά, λέγει, 'ὅπως σεῖς νομίζετε καὶ ὑποπτεύεσθε καὶ δὲν θέλετε νὰ μὲ παραδεχθεῖτε ὅταν ὁμιλῶ γιὰ τὸν ἑαυτό μου'.

5. Μποροῦμε ὅμως καὶ ἄλλες περισσότερες αἰτίες νὰ βροῦμε. Τῆς ταπεινότητας τῶν λόγων του βέβαια θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πολλὲς αἰτίες, σὺ ὅμως πὲς μία ἄλλη ἀκόμη αἰτία τῶν ὑψηλῶν δογμάτων του, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκείνην ποὺ ἀνέφερα (Καὶ αὐτὴ ἡ αἰτία ἦταν τὸ ὅτι ἤθελε νὰ μᾶς δείξει τὴν ὑψηλὴ καταγωγή του)˙ ἀλλ' ὅμως δὲν θὰ μποροῦσες νὰ πεῖς ἄλλη. Διότι ὁ μεγάλος θὰ μποροῦσε καὶ κάτι μικρὸ νὰ πεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του, χωρὶς γι' αὐτὸ νὰ μπορεῖ νὰ κατηγορηθεῖ (καθόσον αὐτὸ λέγεται ἀπὸ μετριοφροσύνη), ἐνῶ ὁ μικρός, ἐὰν κάποτε πεῖ κάτι τὸ μεγάλο γιὰ τὸν ἑαυτό του, δὲν θ' ἀποφύγει τὴν κατηγορία (διότι αὐτὸ εἶναι δεῖγμα ἀλαζονείας). Γι' αὐτὸ τὸν μὲν ἀνώτερο ὅλοι τὸν ἐπαινοῦμε ὅταν λέγει ταπεινὰ λόγια γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ τὸν ἀσήμαντο κανένας δὲν θὰ τὸν ἐπαινέσει, ἐὰν κάποτε πεῖ κάτι τὸ μεγάλο γιὰ τὸν ἑαυτό του.

Ἑπομένως ἐὰν ὁ Υἱὸς ἦταν κατὰ πολὺ κατώτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὅπως σεῖς ἰσχυρίζεσθε, δὲν ἔπρεπε νὰ λέγει αὐτὸς τέτοια λόγια, μὲ τὰ ὁποῖα ἔδειχνε τὸν ἑαυτό του ἴσο μὲ ἐκεῖνον ποὺ τὸν γέννησε (διότι αὐτὸ ἦταν ἀλαζονεία)˙ ὅμως τὸ νὰ εἶναι ἴσος μὲ ἐκεῖνον ποὺ τὸν γέννησε καὶ νὰ λέγει ὡρισμένα ταπεινὰ καὶ εὐτελή, δὲν ὑπάρχει

μία μέμψις, οὐδὲ αἰτία· ἔπαινος γάρ τοῦτό ἐστι καὶ θαῦμα μέγιστον. Καὶ ἵνα σαφέστερα γένηται τὰ εἰρημένα, καὶ μάθητε πάντες ὑμεῖς, ὅτι οὐ καταστοχαζόμεθα τῶν θείων Γραφῶν, φέρε δὴ τῶν εἰρημένων αἰτιῶν τούτων τὴν πρώτην μεταχειρισώμεθα νῦν, καὶ δείξωμεν, ποῦ διὰ τὴν τῆς σαρκὸς περιβολὴν φανερῶς καταδεέστερα τῆς οὐσίας τῆς ἑαυτοῦ ῥήματα φθέγγεται· καί, εἰ δοκεῖ, τὴν εὐχὴν αὐτὴν εἰς μέσον ἀγάγωμεν, ἣν ηὔξατο τῷ Πατρί. Ἀλλὰ προσέχετε μετὰ ἀκριβείας ἡμῖν, μικρὸν γὰρ ἄνωθεν ὑμῖν τὸ πᾶν διηγήσασθαι βούλομαι.

Δεῖπνον ἐγένετό ποτε κατὰ τὴν ἱερὰν νύκτα ἐκείνην, καθ' ἣν παραδίδοσθαι ἔμελλεν· ἱερὰν γὰρ αὐτὴν ἐγὼ καλῶ, ἐπειδὴ τὰ μυρία ἀγαθά, ἃ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐγένετο, τὴν ἀρχὴν ἐκεῖθεν ἐλάμβανε. Τότε τοίνυν καὶ ὁ προδότης μετὰ τῶν ἕνδεκα ἀνέκειτο μαθητῶν, καὶ δειπνούντων αὐτῶν, φησὶν ὁ Χριστός· «Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με». Τούτων μνημονεύετέ μοι τῶν ῥημάτων, ἵνα, ὅταν ἐπὶ τὴν εὐχὴν ἔλθωμεν, ἴδωμεν τίνος ἕνεκεν οὕτως εὔχεται. Καὶ σκόπει μοι κηδεμονίαν Δεσπότου· οὐκ εἶπεν, ὅτι 'ὁ Ἰούδας παραδώσει με', ὥστε μὴ τῇ περιφανείᾳ τῶν ἐλέγχων ἀναισχυντότερον αὐτὸν ἐργάσασθαι· ὡς δὲ ἐκεῖνος ὑπὸ τοῦ συνειδότος κεντούμενός φησι, «Μή τι ἐγώ εἰμι, Κύριε; λέγει αὐτῷ, Σὺ εἶπας»· καὶ οὐδὲ τότε αὐτοῦ κατηγορῆσαι ἠνέσχετο, ἀλλ' αὐτὸν ἑαυτοῦ κατέστησεν ἔλεγχον· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ἐγένετο βελτίων, ἀλλὰ λαβὼν τὸ ψωμίον ἐξῆλθεν. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐξῆλθε, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητάς φησι· «Πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοί»· τοῦ Πέτρου δὲ ἀντιλέγοντος καὶ λέγοντος, «Κἂν πάντες σκανδαλισθήσωνται, ἀλλ' ἐγὼ οὐδέ ποτε σκανδαλισθήσομαι», πάλιν ὁ Ἰησοῦς φησιν, «Ἀμὴν

------

31. Ματθ. 26, 21
32. Ματθ. 26, 25

καμιὰ μομφὴ οὔτε κατηγορία· διότι αὐτὸ εἶναι ἄξιο ἐπαίνου καὶ μεγάλου θαυμασμοῦ. Καὶ γιὰ νὰ γίνουν σαφέστερα τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ καὶ νὰ μάθετε ὅλοι σεῖς, ὅτι δὲν ἐρευνῶ τὶς θεῖες Γραφὲς μὲ βάση τὶς δικές μου σκέψεις, ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς ἐξετάσομε τώρα τὴν πρώτη ἀπὸ τὶς αἰτίες αὐτὲς ποὺ προαναφέραμε καὶ ἄς δείξομε ποῦ λέγει κατὰ τρόπο φανερὸ λόγια κατώτερα τῆς οὐσίας του, ἐξ αἰτίας τῆς σάρκας ποὺ φόρεσε· καί, ἂν νομίζετε, ἄς αναφερθοῦμε στὴν προσευχὴ ἐκείνη ποὺ ἔκανε πρὸς τὸν Πατέρα του. Ἀλλὰ συγκεντρῶστε ὅμως ὅλη τὴν προσοχή σας, διότι θέλω νὰ σᾶς διηγηθῶ ὅλα τὰ σχετικά, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ λίγο πιὸ πάνω λεγόμενα.

Κατὰ τὴ νύχτα ἐκείνη τὴν ἱερή, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ παραδοθεῖ, ἔγινε δεῖπνο· καὶ ὀνομάζω τὴ νύχτα ἐκείνη ἱερή, ἐπειδὴ τὰ ἄπειρα ἀγαθὰ ποὺ δόθηκαν σ' ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη ἀπὸ ἐκεῖ ἔλαβαν τὴν ἀρχή τους. Τότε λοιπὸν συνέβηκε καὶ ὁ προδότης νὰ βρίσκεται ἐκεῖ μαζὶ μὲ τοὺς ἕνδεκα μαθητές, καὶ ἐνῶ δειπνοῦσαν, λέγει ὁ Χριστός· «Ἕνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει»[31]. Αὐτὰ τὰ λόγια σᾶς παρακαλῶ νὰ τὰ θυμᾶσθε, ὥστε, ὅταν ἔρθομε στὴν προσευχή, νὰ δοῦμε γιὰ ποιὸ λόγο προσεύχεται ἔτσι. Καὶ πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, δεσποτικὴ φροντίδα· δὲν εἶπε ὅτι 'ὁ Ἰούδας θὰ μὲ παραδώσει', γιὰ νὰ μὴ τὸν κάνει περισσότερο ἀδιάντροπο μὲ τοὺς φανεροὺς ἐλέγχους· μόλις ὅμως ἐκεῖνος, δεχόμενος τοὺς ἐλέγχους τῆς συνειδήσεως, εἶπε, «Μήπως εἶμαι ἐγὼ Κύριε; λέγει σ' αὐτόν· Σὺ τὸ εἶπες»[32]· καὶ οὔτε ἔτσι δηλαδὴ θέλησε νὰ τὸν κατηγορήσει, ἀλλ' ἔκανε τὸν ἴδιο νὰ κατηγορήσει τὸν ἑαυτό του· ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι ἔγινε καλύτερος, ἀλλά, ἀφοῦ πῆρε τὴ βουκιὰ τοῦ ψωμιοῦ ποὺ τοῦ ἔδωσε, βγῆκε ἔξω. Ὅταν λοιπὸν βγῆκε, πῆρε ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητές του καὶ τοὺς εἶπε· «Ὅλων σας ἡ ἐμπιστοσύνη πρὸς ἐμένα θὰ κλονισθεῖ»· ὅταν ὅμως ὁ Πέτρος πρόβαλε τὴν ἀντίρρηση καὶ εἶπε, «Καὶ ἂν ἀκόμη κλονισθεῖ ἡ ἐμπιστοσύνη ὅλων πρὸς ἐσένα, ὅμως ποτὲ δὲν θὰ κλονισθεῖ ἡ δική μου», πάλι ὁ Ἰησοῦς εἶπε· «Ἀλη-

λέγω σοι, πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με». Ὡς δὲ πάλιν ἀντέλεγεν, εἴασεν αὐτὸν λοιπόν. Οὐ πείθῃ, φησί, διὰ τῶν ρημάτων, ἀλλ' ἀντιλέγεις· πεισθήσῃ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, ὅτι Δεσπότῃ ἀντιλέγειν οὐ χρή. Καὶ τούτων μοι μέμνησθε τῶν ρημάτων πάλιν· χρήσιμος γὰρ αὐτῶν ἡ μνήμη τὴν εὐχὴν ἐξετάζουσιν ἔσται.

Εἶπε τὸν προδότην, προεῖπε τὴν πάντων φυγήν, καὶ τὸν αὐτοῦ θάνατον· «Πατάξω», φησί, «τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα»· προεῖπε τὸν μέλλοντα αὐτὸν ἀρνήσασθαι, καὶ πότε καὶ ποσάκις, καὶ μετὰ ἀκριβείας ἅπαντα. Καὶ μετὰ ταῦτα πάντα, ἱκανὴν αὐτοῦ τῆς προγνώσεως τῶν μελλόντων ἀπόδειξιν δούς, ἐλθὼν ἐπί τι χωρίον εὔχεται· καὶ ἐκεῖνοι μὲν λέγουσιν, ὅτι τῆς θεότητός ἐστιν ἡ εὐχή, ἡμεῖς δὲ λέγομεν, ὅτι τῆς οἰκονομίας. Δικάσατε τοίνυν καὶ πρὸς αὐτῆς τῆς τοῦ Μονογενοῦς δόξης μηδενὶ κεχαρισμένην τὴν ψῆφον ἐνέγκητε. Εἰ γὰρ καὶ ἐν φίλοις δικάζομαι νῦν, ἀλλ' ἀντιβολῶ καὶ δέομαι, ἀδέκαστον γενέσθαι τὴν κρίσιν, καὶ μήτε πρὸς ἐμὴν χάριν, μήτε πρὸς ἐκείνων ἀπέχθειαν. Μάλιστα μὲν γὰρ καὶ αὐτόθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἔστι τῆς θεότητος ἡ εὐχή· Θεὸς γὰρ οὐκ εὔχεται, Θεοῦ γὰρ τὸ προσκυνεῖσθαί ἐστι· Θεοῦ τὸ εὐχὴν δέχεσθαι, οὐ τὸ εὐχὴν ἀναφέρειν· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ἀναισχυντοῦσιν, ἀπ' αὐτῶν τῶν ρημάτων τῆς εὐχῆς ὑμῖν ποιῆσαι πειράσομαι φανερόν, ὅτι τὸ ὅλον τῆς οἰκονομίας ἐστί, καὶ τῆς κατὰ τὴν σάρκα ἀσθενείας. Ὅταν γὰρ φθέγγηταί τι ταπεινὸν ὁ Χριστός, οὕτω φθέγγεται ταπεινὸν καὶ εὐτελές, ὡς τὴν ὑπερβολὴν τῆς ταπεινότητος τῶν λεγομένων καὶ τοὺς σφόδρα φιλονεικοῦντας δυνηθῆναι πεῖσαι, ὅτι πολὺ τῆς ἀπορρήτου καὶ ἀφράστου

---

33. Ματθ. 26, 31 - 34
34. Ματθ. 26, 31

θεια σοῦ λέγω, διότι, προτοῦ νὰ λαλήσει ὁ πετεινός, τρεῖς φορὲς θὰ μ' ἀπαρνηθεῖς»[33]. Καὶ ὅταν πάλι πρόβαλε ἀντίρρηση, τὸν ἄφησε πλέον χωρὶς νὰ πεῖ τίποτε. Δὲν πείθεσαι, λέγει, μὲ τὰ λόγια, καὶ προβάλλεις ἀντιρρήσεις· θὰ πεισθεῖς ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα, ὅτι δὲν πρέπει νὰ προβάλλεις ἀντιρρήσεις στὸν Κύριο. Καὶ αὐτά, σᾶς παρακαλῶ, τὰ λόγια νὰ τὰ θυμᾶσθε πάλι· διότι ἡ φύλαξη αὐτῶν στὴ μνήμη σας θὰ μᾶς χρησιμεύσει ὅταν θὰ ἐξετάζομε τὴν προσευχή.

Εἶπε τὸν προδότη, προεῖπε τὸ ὅτι ὅλοι θὰ φύγουν, καθὼς καὶ τὸ θάνατό του· «Θὰ πατάξω», λέγει, «τὸν ποιμένα, καὶ θὰ διασκορπισθοῦν τὰ πρόβατα»[34]· προεῖπε ἐκεῖνον ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τὸν ἀπαρνηθεῖ, καὶ πότε καὶ πόσες φορές, καὶ ὅλα μὲ κάθε ἀκρίβεια. Καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτά, ἀφοῦ ἔδωσε ἱκανὴ ἀπόδειξη ὅτι γνωρίζει ἀπὸ πρὶν ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν, ἔρχεται σὲ κάποιο μέρος καὶ προσεύχεται· καὶ ἐκεῖνοι μὲν λένε, ὅτι ἡ προσευχὴ εἶναι τῆς θεότητάς του, ἐμεῖς ὅμως λέμε ὅτι εἶναι τῆς ἀνθρώπινης φύσεώς του ποὺ τὴν ἔλαβε κατ' οἰκονομία. Δικάστε λοιπὸν καὶ μὴ δῶστε χαριστικὴ ψῆφο σὲ κανένα, σχετικὰ μὲ τὴ δόξα αὐτὴ τοῦ Μονογενοῦς. Διότι, ἂν καὶ δικάζομαι τώρα ἀπὸ φίλους, ὅμως σᾶς παρακαλῶ καὶ σᾶς ἱκετεύω, ἂς γίνει ἡ κρίση σας ἀμερόληπτα, καὶ οὔτε σ' ἐμένα νὰ δώσετε χαριστικὴ ψῆφο, οὔτε ἐκείνους νὰ τοὺς κρίνετε μὲ ἐχθρότητα. Καὶ βέβαια τὸ ὅτι ἡ προσευχὴ δὲν εἶναι τῆς θεότητας γίνεται ὁπωσδήποτε φανερὸ ἀπὸ ἐδῶ, ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς δὲν προσεύχεται· διότι γνώρισμα τοῦ Θεοῦ εἶναι νὰ προσκυνεῖται· γνώρισμα τοῦ Θεοῦ εἶναι νὰ δέχεται προσευχή, ὄχι τὸ νὰ ἀναπέμπει προσευχή· ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ ἡ ἀδιαντροπιά τους εἶναι πολὺ μεγάλη, θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς τὸ φανερώσω ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ λόγια τῆς προσευχῆς, ὅτι δηλαδὴ ἡ ὅλη προσευχὴ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση του καὶ ἀπὸ τὴν ἀδυναμία τῆς σάρκας. Διότι, ὅταν ὁ Χριστὸς λέγει κάτι ταπεινό, τόσο πολὺ ταπεινὰ καὶ εὐτελὴ εἶναι τὰ λεγόμενά του, ὥστε ἡ ὑπερβολικὴ ταπεινότητα αὐτῶν νὰ μπορεῖ νὰ πείσει καὶ τοὺς ὑπερβολικὰ φιλόνεικους, ὅτι τὰ λόγια ἐκεῖνα ἀπέχουν πά-

οὐσίας ἐκείνης ἀποδεῖ τὰ ῥήματα. Ἴωμεν τοίνυν ἐπ' αὐτὰ τὰ ῥήματα τῆς εὐχῆς.

«Πάτερ, εἰ δυνατὸν παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ». Ἐρωτήσωμεν τοίνυν αὐτοὺς ἐνταῦθα· ἀγνοεῖ, εἴτε δυνατόν, εἴτε οὐ δυνατόν, ὁ πρὸ μικροῦ λέγων ἐν τῷ δείπνῳ, «Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με»; ὁ πρὸ μικροῦ λέγων, «Γέγραπται, πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα», καί, ὅτι «Πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοί»; ὁ τῷ Πέτρῳ εἰπών, ὅτι «Ἀρνήσῃ με, καὶ ἀρνήσῃ με τρίς», οὗτος ἀγνοεῖ νῦν, εἰπέ μοι; Καὶ τίς ἂν τοῦτο εἴποι καὶ τῶν ὁπωσοῦν καθεστηκότων; Καὶ γὰρ ὅταν μὲν ᾖ τὸ ἀγνοούμενον μηδενὶ δῆλον μήτε προφητῶν, μήτε ἀγγέλων, μήτε ἀρχαγγέλων, ἴσως παρέξει τινὰ τοῖς φιλονεικοῦσι λαβήν, ὅταν μέν τοι τὸ ἀγνοούμενον οὕτως ᾖ φανερὸν καὶ γνώριμον ἅπασιν, ὡς καὶ ἀνθρώπους αὐτὸ εἰδέναι μετὰ ἀκριβείας, ποία ἀπολογία καὶ ποία συγγνώμη τοῖς λέγουσιν, ὅτι αὐτὸς ἀγνοῶν ταῦτα ἔλεγε; Τοῦτον τοίνυν τὸν περὶ οὗ λέγω λόγον καὶ δοῦλοι αὐτοῦ φαίνονται μετὰ ἀκριβείας εἰδότες, καὶ ὅτι διὰ σταυροῦ τοῦτο παθεῖν αὐτὸν ἔδει, καὶ πρὸ τοσούτων ἐτῶν. Ἀμφότερα ταῦτα δηλῶν ὁ Δαυὶδ ἔλεγεν ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ· «Ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου», καὶ τὸ μέλλον ὡς γενησόμενον ἀπήγγειλε, δεικνὺς ὅτι, καθάπερ τὰ συμβάντα ἀμήχανον μὴ γενέσθαι, οὕτω καὶ τοῦτο ἀμήχανον μὴ γεγενῆσθαι.

Πάλιν ὁ Ἠσαΐας, αὐτὸ τοῦτο προαναφωνῶν, ἔλεγεν· «Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος». Τοῦτον

35. Ματθ. 26, 39
36. Ματθ. 26, 21
37. Ματθ. 26, 31 - 33
38. Ματθ. 26, 34
39. Ψαλμ. 21, 17

ρα πολὺ ἀπὸ τὴν ἀπόρρητη καὶ ἀνέκφραστη ἐκείνη οὐσία. Ἂς ἔρθομε λοιπὸν στὰ ἴδια τὰ λόγια τῆς προσευχῆς.

«Πατέρα, ἐὰν εἶναι δυνατὸ ἂς ἀποφύγω αὐτὸ τὸ ποτήρι· ὅμως ἂς γίνει ὄχι ὅπως ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὅπως σύ»[35]. Ἂς ρωτήσομε λοιπὸν αὐτοὺς ἐδῶ· ἀγνοεῖ, ἐὰν εἶναι δυνατὸ ἢ δὲν εἶναι δυνατό, ἐκεῖνος ποὺ λίγο πρὶν ἔλεγε στὸ δεῖπνο, «Ἕνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει»[36]; ἐκεῖνος ποὺ πρὶν ἀπὸ λίγο ἔλεγε, «Ἔχει γραφεῖ, θὰ πατάξω τὸν ποιμένα καὶ θὰ διασκορπισθοῦν τὰ πρόβατα», καὶ ὅτι «Ὅλων σας ἡ ἐμπιστοσύνη πρὸς ἐμένα θὰ κλονισθεῖ»[37]; ἐκεῖνος ποὺ εἶπε στὸν Πέτρο, ὅτι «θὰ μ' ἀρνηθεῖς, καὶ θὰ μ' ἀρνηθεῖς τρεῖς φορές»[38], αὐτός, πές μου, ἀγνοεῖ τώρα; Καὶ ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ τὸ πεῖ αὐτὸ καὶ ἀπὸ ἐκείνους ἀκόμη ποὺ προβάλλουν τὶς πιὸ μεγάλες ἀντιρρήσεις; Καθόσον, ὅταν τὸ ἀγνοούμενο δὲν εἶναι σὲ κανένα γνωστὸ οὔτε στοὺς προφῆτες, οὔτε στοὺς ἀγγέλους, οὔτε στοὺς ἀρχαγγέλους, ἴσως δώσει αὐτὸ κάποια ἀφορμὴ γιὰ ἀμφισβήτηση σ' ἐκείνους ποὺ προβάλλουν τοὺς ἰσχυρισμούς, ὅταν ὅμως τὸ ἀγνοούμενο εἶναι τόσο πολὺ φανερὸ καὶ γνωστὸ σ' ὅλους, ὥστε καὶ οἱ ἄνθρωποι νὰ τὸ γνωρίζουν αὐτὸ μὲ ἀκρίβεια, ποιὰ ἀπολογία καὶ ποιὰ συγγνώμη ὑπάρχει σ' ἐκείνους ποὺ λένε, ὅτι αὐτὸς τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἀπὸ ἄγνοια; Αὐτὸ λοιπὸν τὸ γεγονὸς γιὰ τὸ ὁποῖο σᾶς ὁμιλῶ φαίνονται καὶ οἱ δοῦλοι αὐτοῦ νὰ τὸ γνωρίζουν μὲ ἀκρίβεια, καὶ τὸ ὅτι δηλαδὴ θὰ πεθάνει, καὶ τὸ ὅτι ἔπρεπε νὰ τὸ πάθει αὐτὸ μὲ σταυρικὸ θάνατο, καὶ τὸ γνωρίζουν πρὶν ἀπὸ τόσα πολλὰ χρόνια. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ γιὰ νὰ δηλώσει ὁ Δαυὶδ ἔλεγε ἐξ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ· «Πλήγωσαν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια μου»[39], καὶ φανέρωσε ἐκεῖνο ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνει στὸ μέλλον σὰν κάτι ποὺ ἔγινε, γιὰ νὰ δείξει ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ γίνουν αὐτὰ ποὺ ἤδη ἔγιναν, ἔτσι καὶ αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ γίνει.

Πάλι ὁ Ἠσαΐας, προλέγοντας αὐτὸ ἀκριβῶς, ἔλεγε· «Σὰν πρόβατο ὁδηγήθηκε στὴ σφαγὴ καὶ σὰν ἀμνὸς μπροστὰ σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν κουρεύει, χωρὶς ν' ἀνοίγει τὸ στό-

πάλιν ὁ Ἰωάννης τὸν ἀμνὸν ἰδὼν ἔλεγεν, «Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου», ἐκεῖνος ὁ προρρηθείς, φησί. Καὶ ὅρα, οὐχ ἁπλῶς εἴρηται «ὁ ἀμνός», ἀλλὰ πρόσκειται «τοῦ Θεοῦ». Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἕτερος ἦν ἀμνὸς ὁ Ἰουδαϊκός, δηλῶν ὅτι οὗτος τοῦ Θεοῦ ἐστι, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν. Ἐκεῖνος ὑπὲρ τοῦ ἔθνους προσεφέρετο μόνον, οὗτος ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης προσηνέχθη πάσης· κἀκείνου μὲν τὸ αἷμα πληγὴν σωματικὴν ἐκώλυσεν ἐξ Ἰουδαίων μόνον, τούτου δὲ τὸ αἷμα τῆς οἰκουμένης ἁπάσης κοινὸς γέγονε καθαρμός. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ αἷμα τὸ τοῦ ἰουδαϊκοῦ ἀμνοῦ ἴσχυσεν ὅπερ ἴσχυσεν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ τούτου τύπος ἦν, τὴν δύναμιν ἔσχεν ἐκείνην.

6. Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ λέγοντες, ὅτι καὶ αὐτὸς Υἱὸς λέγεται, καὶ ἡμεῖς υἱοί, καὶ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν προσηγορίαν κοινωνίας εἰς εὐτέλειαν αὐτὸν ἄγειν ἡμετέραν ἐπιχειροῦντες; Ἰδοὺ γὰρ καὶ ἀμνός, καὶ ἀμνός, καὶ ἓν μὲν τὸ ὄνομα, τὸ δὲ μέσον τῆς φύσεως ἑκατέρας ἄπειρον. Ὥσπερ οὖν ἀκούων ἐνταῦθα προσηγορίας κοινωνίαν, οὐδὲν ἴσον φαντάζῃ, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ἀκούων υἱὸν καὶ υἱόν, μὴ πρὸς τὴν σὴν εὐτέλειαν κάταγε τὸν Μονογενῆ. Ἀλλὰ τί χρὴ λέγειν περὶ τῶν δήλων; Εἰ γὰρ τῆς θεότητός ἐστιν ἡ εὐχή, εὑρεθήσεται καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ περιπίπτων, καὶ ἐναντιολογῶν, καὶ μαχόμενος. Οὗτος γὰρ ὁ ἐνταῦθα εἰπών, «Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο», καὶ ὀκνῶν καὶ ἀναδυόμενος πρὸς τὸ πάθος, ἀλλαχοῦ εἰπών, ὅτι «Δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι, καὶ μαστιγωθῆναι», ἐπειδὴ Πέτρου ἤκουσε λέγοντος, «Ἵλεώς σοι, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο», οὕτω σφόδρα ἐπετίμησεν, ὡς εἰπεῖν, «Ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι

------

40. Ἠσ. 53, 7
41. Ἰω. 1, 24
42. Ματθ. 26, 34
43. Ματθ. 20, 18 - 19

μα του»[40]. Αὐτὸν τὸν ἀμνὸ πάλι ὁ Ἰωάννης ὅταν τὸν εἶδε, ἔλεγε, «Νὰ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ποὺ σηκώνει τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου»[41], ἐκεῖνος, λέγει, ποὺ προφητεύθηκε. Καὶ πρόσεχε, δὲν λέχθηκε ἁπλῶς «ὁ ἀμνός», ἀλλὰ προστέθηκε καὶ «τοῦ Θεοῦ». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὑπῆρχε καὶ ἄλλος ἀμνός, ὁ ἰουδαϊκός, γιὰ νὰ δηλώσει ὅτι αὐτὸς εἶναι τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτὸ τὸν ἀνέφερε ἔτσι. Ὁ ἰουδαϊκὸς ἀμνὸς προσφερόταν μόνο γιὰ τὸ ἰουδαϊκὸ ἔθνος, ἐνῶ αὐτὸς προσφέρθηκε γιὰ ὅλη τὴν οἰκουμένη· καὶ τοῦ μὲν ἰουδαϊκοῦ ἀμνοῦ τὸ αἷμα ἐμπόδισε σωματικὸ πλῆγμα μόνο γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἐνῶ τὸ αἷμα τοῦ ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ ἔγινε κοινὸς καθαρμὸς ὅλης τῆς οἰκουμένης. Καὶ τὸ αἷμα τοῦ ἰουδαϊκοῦ ἀμνοῦ κατόρθωσε καὶ ἔκανε ἐκεῖνο ποὺ ἔκανε, ὄχι μὲ τὴ δική του φυσικὴ δύναμη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦταν τύπος τοῦ αἵματος αὐτοῦ τοῦ ἀμνοῦ, ἔλαβε τὴν δύναμη ἐκείνη.

6. Ποῦ λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἰσχυρίζονται, ὅτι καὶ αὐτὸς Υἱὸς ὀνομάζεται, καὶ ἐμεῖς υἱοί, καὶ ἐπιχειροῦν νὰ τὸν κατεβάσουν στὴ δική μας εὐτέλεια ἐπειδὴ τὸ ὄνομα 'υἱὸς' εἶναι κοινὸ σ' αὐτὸν καὶ σ' ἐμᾶς; Διότι νὰ ὑπάρχει καὶ ἀμνός, ὁ ἰουδαϊκός, καὶ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀπόσταση ὅμως μεταξὺ τῶν δύο φύσεων εἶναι ἄπειρη. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐδῶ, ἀκούοντας τὸ κοινὸ ὄνομα, δὲν σκέφτεσαι τίποτε τὸ ἴσο μεταξὺ αὐτῶν, ἔτσι καὶ ἐκεῖ, ἀκούοντας νὰ ὀνομάζεται ἐκεῖνος Υἱὸς καὶ ἐμεῖς υἱοί, μὴ κατεβάζεις τὸν Μονογενὴ στὴ δική σου εὐτέλεια. Ἀλλὰ γιατί πρέπει νὰ ὁμιλῶ γιὰ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ὁλοφάνερα; Διότι, ἐὰν ἡ προσευχὴ εἶναι τῆς θεότητας, θὰ βρεθεῖ καὶ αὐτὸς νὰ βάλλει ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του, νὰ ὁμιλεῖ ἀντίθετα πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ μάχεται αὐτόν. Διότι αὐτὸς ποὺ ἐδῶ εἶπε, «Πατέρα, ἐὰν εἶναι δυνατὸ ἂς ἀποφύγω αὐτὸ τὸ ποτήρι»[42], καὶ διστάζει καὶ φοβᾶται μπροστὰ στὸ πάθος, σὲ ἄλλη περίπτωση ὅταν εἶπε, ὅτι «Πρέπει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου νὰ παραδοθεῖ καὶ νὰ μαστιγωθεῖ»[43], ὅταν ἄκουσε ἀπὸ τὸν Πέτρο νὰ τοῦ λέγει, «Ὁ Θεὸς νὰ σ' εὐσπλαχνισθεῖ καὶ νὰ μὴ σοῦ συμβεῖ αὐτό», τόσο αὐστηρὰ τὸν ἐπιτίμησε, ὥστε νὰ πεῖ, «Πήγαινε πίσω μου, σατανᾶ· μοῦ εἶσαι σκάν-

οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων». Καίτοι γε πρὸ βραχέος ἦν αὐτὸν ἐπαινέσας καὶ μακαρίσας, ἀλλ' ὅμως σατανᾶν αὐτὸν ἐκάλεσεν, οὐχὶ τὸν ἀπόστολον ὑβρίσαι βουλόμενος, ἀλλὰ διὰ τῆς ὕβρεως δεῖξαι θέλων, ὡς οὐ κατὰ γνώμην αὐτῷ τὸ εἰρημένον ἦν, ἀλλ' οὕτως ἀλλότριον, ὡς τὸν ταῦτα εἰρηκότα, καί τοι Πέτρον ὄντα, μὴ ὀκνῆσαι σατανᾶν ὀνομάσαι.

Πάλιν ἀλλαχοῦ φησιν· «Ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τὸ Πάσχα τοῦτο φαγεῖν μεθ' ὑμῶν». Τίνος οὖν ἕνεκεν τὸ «Πάσχα τοῦτό» φησι; (καίτοι καὶ ἄλλοτε τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐπετέλεσε μετ' αὐτῶν)· τίνος ἕνεκεν; Ἐπειδὴ μετ' αὐτὸ ὁ σταυρὸς ἦν. Καὶ πάλιν, «Πάτερ, δόξασόν σου τὸν Υἱόν, ἵνα καὶ ὁ Υἱός σου δοξάσῃ σε». Καὶ ἀλλαχοῦ καὶ προλέγοντα τὸ πάθος, καὶ ἐπιθυμοῦντα γενέσθαι αὐτὸ εὑρίσκομεν, καὶ διὰ τοῦτο παραγενόμενον. Πῶς οὖν ἐνταῦθά φησιν, «Εἰ δυνατόν»; Τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν ἡμῖν ἐνδείκνυται, οὐχ αἱρουμένης ἁπλῶς ἀπορραγῆναι τῆς παρούσης ζωῆς, ἀλλ' ἀναδυομένης καὶ ὀκνούσης διὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐντεθεῖσαν αὐτῇ φιλίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν παρόντα βίον. Εἰ γὰρ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, ἐτόλμησαν εἰπεῖν τινες, ὅτι σάρκα οὐκ ἀνέλαβεν, εἰ μηδὲν τούτων εἴρητο, τί οὐκ ἂν εἶπον; Διὰ τοῦτο προλέγει μὲν ὡς Θεὸς ἐκεῖ, καὶ ἐπιθυμεῖ γενέσθαι τὸ πάθος, φεύγει δὲ καὶ παραιτεῖται ἐνταῦθα, ὡς ἄνθρωπος.

Ὅτι γὰρ ἑκὼν ἐπὶ τὸ πάθος ἤρχετο, φησίν, «Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν. Οὐδεὶς αὐτὴν αἴρει ἀπ' ἐμοῦ, ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ τίθημι αὐτήν». Πῶς οὖν λέγει, «Οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ»; Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ πρὸ

------

44. Ματθ. 16, 21 - 22. Μάρκ. 8, 31 - 33
45. Πέτρος· δηλαδὴ πέτρα. Βλ. Ματθ. 16, 16 - 18
46. Λουκᾶ 22, 15
47. Ἰω. 17, 1
48. Ἰω. 10, 18
49. Ματθ. 26, 39

δαλο, διότι δὲν σκέφτεσαι τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων»[44]. Ἂν καὶ βέβαια πρὶν ἀπὸ λίγη ὥρα τὸν εἶχε ἐπαινέσει καὶ μακαρίσει, ἀλλ' ὅμως στὴ συνέχεια τὸν ἀποκάλεσε σατανᾶ, ὄχι ἐπειδὴ ἤθελε νὰ προσβάλει τὸν ἀπόστολο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤθελε μὲ τὴν ἐπιτίμηση νὰ δείξει, ὅτι ἐκεῖνο ποὺ εἶπε δὲν ἦταν σύμφωνο μὲ τὴ θέλησή του, ἀλλὰ τόσο ξένο, ὥστε ἐκεῖνον ποὺ εἶπε αὐτά, ἂν καὶ βέβαια ἦταν «Πέτρος»[45], νὰ μὴ διστάσει νὰ τὸν ἀποκαλέσει σατανᾶ.

Πάλι σὲ ἄλλη περίπτωση λέγει· «Ἐπιθύμησα ὑπερβολικὰ νὰ φάγω μαζί σας τὸ Πάσχα αὐτό»[46]. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν λέγει τὸ «Πάσχα αὐτό»; (καθόσον βέβαια καὶ ἄλλη φορὰ τέλεσε τὴν ἑορτὴ αὐτὴ μαζί τους)· γιὰ ποιὸ λόλο λοιπόν; Ἐπειδὴ μετὰ ἀπ' αὐτὸ ἀκολουθοῦσε ὁ σταυρός. Καὶ πάλι· «Πατέρα, δόξασε τὸν Υἱό σου, γιὰ νὰ σὲ δοξάσει καὶ ὁ Υἱός σου»[47]. Καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες περιπτώσεις βρίσκομε αὐτὸν καὶ νὰ προλέγει τὸ πάθος, καὶ νὰ ἐπιθυμεῖ νὰ συμβεῖ αὐτό, καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ νὰ ἔρχεται. Πῶς λοιπὸν ἐδῶ λέγει, «Ἐὰν εἶναι δυνατό»; Μᾶς δείχνει τὴν ἀδυναμία τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, ποὺ δὲν θέλει εὔκολα ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν παρούσα ζωή, ἀλλ' ἀρνεῖται καὶ διστάζει νὰ φύγει ἀπ' αὐτήν, ἐξ αἰτίας τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν παρούσα ζωή, ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ Θεὸς ἔβαλε αὐτὴν μέσα της. Διότι ἐάν, μολονότι αὐτὸς εἶπε τόσα πολλὰ καὶ τόσο σπουδαῖα, τόλμησαν μερικοὶ νὰ ποῦν, ὅτι δὲν ἔλαβε σάρκα, ἐὰν δὲν λεγόταν τίποτε ἀπ' αὐτά, τί θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ ποῦν; Γι' αὐτὸ σὰν Θεὸς προλέγει μὲν ἐκεῖ τὸ πάθος καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ συμβεῖ αὐτὸ σὰν ἄνθρωπος ὅμως ἐδῶ τὸ ἀποφεύγει καὶ παρακαλεῖ νὰ μὴ τοῦ συμβεῖ.

Τὸ ὅτι βέβαια βάδιζε πρὸς τὸ πάθος μὲ τὴ θέλησή του γίνεται φανερὸ ἀπ' αὐτὸ ποὺ λέγει· «Ἐξουσία ἔχω νὰ θυσιάσω τὴ ζωή μου καὶ ἐξουσία ἔχω νὰ σώσω αὐτήν. Κανένας δὲν μοῦ τὴν ἀφαιρεῖ, ἀλλ' ἐγὼ μόνος μου τὴν προσφέρω»[48]. Πῶς λοιπὸν λέγει, «Ὄχι ὅπως ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὅπως σύ»[49]; Καὶ γιατί ἀπορεῖς, ἐὰν πρὶν ἀπὸ τὸ σταυ-

τοῦ σταυροῦ τοσαύτην ἐποίησε σπουδήν, πιστώσασθαι τῆς σαρκὸς τὴν ἀλήθειαν, ὅπου γε καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὸν μαθητὴν ἰδὼν ἀπιστοῦντα οὐ παρῃτήσατο αὐτῷ καὶ τραύματα καὶ τύπους ἥλων ἐπιδεῖξαι, καὶ χειρὸς ἁφῇ τὰς ὠτειλὰς ὑποβαλεῖν, καὶ εἰπεῖν, «Ἐρεύνησον, καὶ ἴδε ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει»; Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐξ ἀρχῆς τελείας ἡλικίας τὸν ἄνθρωπον ἀνέλαβεν, ἀλλ' ἠνέσχετο καὶ συλληφθῆναι, καὶ τεχθῆναι, καὶ γαλακτοτροφηθῆναι, καὶ χρόνον τοσοῦτον ἐπὶ τῆς γῆς διατρίψαι, ἵνα καὶ τῷ μήκει τοῦ χρόνου, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν αὐτὸ τοῦτο πιστώσηται.

Ἐπειδὴ γὰρ ἄγγελοι πολλάκις ἐπὶ τῆς γῆς ἐφάνησαν ἐν ἀνθρώπου τύπῳ, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Θεός, τὸ δὲ φαινόμενον οὐκ ἦν σαρκὸς ἀλήθεια, ἀλλὰ συγκατάβασις, ἵνα μὴ νομίσῃς καὶ ταύτην τὴν παρουσίαν τοιαύτην εἶναι, οἷαι ἐκεῖναι ἐγένοντο, ἀλλὰ πιστωθῇς ἀληθῶς, ὅτι σὰρξ ἦν ἀληθινή, καὶ συνελήφθη, καὶ ἐτέχθη, καὶ ἐτράφη, καὶ ἐπὶ φάτνης ἐτέθη, οὐκ ἐν οἰκίσκῳ τινί, ἀλλ' ἐν καταλύματι, πλήθους ἀπείρου παρόντος, ἵνα δημοσιεύηται αὐτοῦ ἡ γέννησις. Διὰ τοῦτο καὶ σπάργανα, καὶ προφητεῖαι ἄνωθεν αὐτὸ τοῦτο λέγουσαι, οὐχ ὅτι ἄνθρωπος ἔσται μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ συλληφθήσεται, καὶ τεχθήσεται, καὶ τῷ τῶν παιδίων νόμῳ τραφήσεται. Καὶ τοῦτο ὁ Ἠσαΐας βοᾷ λέγων· «Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· βούτυρον καὶ μέλι φάγεται»· καὶ πάλιν, «Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν». Ὁρᾷς πῶς καὶ τὴν προτέραν αὐτοῦ ἡλικίαν προανεφώνησαν;

Ἐρώτησον τοίνυν τὸν αἱρετικόν· 'Θεὸς δειλιᾷ καὶ ἀναδύεται καὶ ὀκνεῖ καὶ λυπεῖται;'. Κἂν εἴπῃ, ὅτι 'ναί', ἀπόστηθι λοιπόν, καὶ στῆσον αὐτὸν κάτω μετὰ

------

50. Ἰω. 20, 27 - 28
51. Λουκᾶ 24, 39
52. Ἠσ. 7, 14 - 15
53. Ἠσ. 9, 6

ρικὸ θάνατό του ἔδειχνε τόση μεγάλη φροντίδα, ὥστε νὰ ἐπιβεβαιώσει ὅτι πραγματικὰ ἔλαβε σάρκα, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ καὶ μετὰ τὴν ἀνάσταση, ὅταν εἶδε τὸν μαθητὴ ν' ἀπιστεῖ δὲν ἀπέφυγε νὰ δείξει σ' αὐτὸν καὶ τὰ τραύματα καὶ τὰ ἀποτυπώματα τῶν καρφιῶν καὶ νὰ τὸν βάλει νὰ θέσει τὰ δάχτυλα τοῦ χεριοῦ του στὰ σημάδια τῶν πληγῶν του[50], καὶ νὰ τοῦ πεῖ, «Ἐξέτασε καὶ δές, ὅτι τὸ πνεῦμα δὲν ἔχει σάρκα καὶ ὀστά»[51]; Γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲν ἔλαβε τὴν ἀνθρώπινη φύση στὴν τέλεια ἡλικία, ἀλλ' ἀνέχθηκε καὶ νὰ συλληφθεῖ, καὶ νὰ γεννηθεῖ, καὶ νὰ τραφεῖ μὲ γάλα, καὶ νὰ ζήσει τόσον πολὺ χρόνο ἐπάνω στὴ γῆ, ὥστε μὲ τὸ μῆκος τοῦ χρόνου καὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα νὰ ἐπιβεβαιώσει αὐτὸ ἀκριβῶς.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ πολλὲς φορὲς παρουσιάσθηκαν ἄγγελοι στὴ γῆ μὲ ἀνθρώπινη μορφή, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἀκόμη, ἐκεῖνος ὅμως ποὺ παρουσιαζόταν δὲν ἦταν πραγματικὴ σάρκα, ἀλλὰ κατὰ συγκατάβαση φαινόταν σὰν σάρκα, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι εἶναι τέτοια καὶ αὐτὴ ἡ παρουσία, ὅπως ἀκριβῶς ἔγιναν καὶ ἐκεῖνες, ἀλλὰ νὰ βεβαιωθεῖς πραγματικά, ὅτι ἦταν ἀληθινὴ σάρκα, γι' αὐτὸ καὶ συνελήφθηκε στὴν κοιλιὰ τῆς Θεοτόκου, καὶ γεννήθηκε, καὶ τράφηκε, καὶ τοποθετήθηκε σὲ φάτνη, ὄχι βέβαια σὲ κάποιο ἔστω μικρὸ σπιτάκι, ἀλλὰ σὲ κατάλυμα, καὶ ἐνῶ παραβρισκόταν πλῆθος πολύ, γιὰ νὰ γνωστοποιηθεῖ ἡ γέννησή του. Γι' αὐτὸ καὶ σπαργανώνεται καὶ προφητεῖες ἀπὸ πολὺ πρὶν προλέγουν αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅτι δηλαδὴ δὲν θὰ γίνει μόνο ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ θὰ συλληφθεῖ, καὶ θὰ γεννηθεῖ, καὶ θὰ τραφεῖ ὅπως ἀκριβῶς τρέφονται ὅλα τὰ παιδιά. Καὶ αὐτὸ τὸ βροντοφωνάζει ὁ Ἠσαΐας λέγοντας· «Νὰ ἡ Παρθένος θὰ συλλάβει καὶ θὰ γεννήσει υἱό, καὶ θὰ τὸν ὀνομάσουν Ἐμμανουήλ· βούτυρο καὶ μέλι θὰ φάγει»[52]· καὶ πάλι· «Παιδὶ γεννήθηκε γιὰ μᾶς, υἱὸς δόθηκε σ' ἐμᾶς»[53]. Βλέπεις πῶς προεῖπαν καὶ τὴν πρώτη ἡλικία του;

Ρώτησε λοιπὸν τὸν αἱρετικό· Ὁ Θεὸς δειλιάζει, ἀποφεύγει, διστάζει καὶ λυπᾶται;' Καὶ ἂν πεῖ, 'ναί', ἀπομακρύνσου τότε καὶ θεώρησέ τον ἴσο μὲ τὸν διάβολο, ἢ κα-

τοῦ διαβόλου, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνου κατώτερον· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος τολμήσει τοῦτο εἰπεῖν· ἂν δὲ εἴπῃ, 'ὅτι οὐδὲν τούτων ἄξιον Θεοῦ', εἰπέ, 'οὐκοῦν οὐδὲ εὔχεται Θεός· χωρὶς γὰρ τούτων καὶ ἕτερον ἄτοπον ἔσται, ἂν τοῦ Θεοῦ τὰ ῥήματα ᾖ. Οὔτε γὰρ ἀγωνίαν μόνον ἐμφαίνει τὰ ῥήματα, ἀλλὰ καὶ δύο θελήματα, ἓν μὲν Υἱοῦ, ἓν δὲ Πατρός, ἐναντία ἀλλήλοις· τὸ γὰρ εἰπεῖν «Οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ», τοῦτό ἐστιν ἐμφαίνοντος. Τοῦτο δέ, οὐδὲ ἐκεῖνοί ποτε συνεχώρησαν, ἀλλ' ἡμῶν ἀεὶ λεγόντων τό, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν», ἐπὶ τῆς δυνάμεως, ἐκεῖνοι ἐπὶ τῆς θελήσεως τοῦτο εἰρῆσθαί φασι, λέγοντες Πατρὸς καὶ Υἱοῦ μίαν εἶναι βούλησιν. Εἰ τοίνυν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ μία βούλησίς ἐστι, πῶς φησιν ἐνταῦθα, «Πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ»; Ἂν μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς θεότητος τὸ εἰρημένον ᾖ τοῦτο, ἐναντιολογία τις γίνεται, καὶ πολλὰ ἄτοπα ἐκ τούτου τίκτεται, ἂν δὲ ἐπὶ τῆς σαρκός, ἔχει λόγον τὰ εἰρημένα, καὶ οὐδὲν γένοιτ' ἂν ἔγκλημα. Οὐ γὰρ τὸ μὴ θέλειν ἀποθανεῖν τὴν σάρκα, ἐστὶ κατάγνωσις· φύσεως γάρ ἐστι τοῦτο, αὐτὸς δὲ τὰ τῆς φύσεως ἅπαντα χωρὶς ἁμαρτίας ἐπιδείκνυται, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας, ὥστε τὰ τῶν αἱρετικῶν ἐμφράξαι στόματα.

Ὅταν οὖν λέγῃ, «Εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο», καὶ «οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ», οὐδὲν ἕτερον δείκνυσιν, ἀλλ' ἢ ὅτι σάρκα ἀληθῶς περιβέβληται φοβουμένην θάνατον· τὸ γὰρ φοβεῖσθαι θάνατον, καὶ ἀναδύεσθαι, καὶ ἀγωνιᾶν ἐκείνης ἐστί. Νῦν μὲν οὖν ἐρήμην αὐτὴν ἀφίησι, καὶ γυμνὴν τῆς οἰκείας ἐνεργείας, ἵνα αὐτῆς δείξας τὴν ἀσθένειαν, πιστώσηται αὐτῆς καὶ τὴν φύσιν, νῦν δὲ αὐτὴν ἀποκρύπτει, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ ψιλὸς ἄνθρω-

------

54. Ματθ. 26. 39
55. Ἰω. 10, 30
56. Ματθ. 26, 39

λύτερα καὶ κατώτερο καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον· διότι οὔτε ἐκεῖνος θὰ τολμήσει νὰ τὸ πεῖ αὐτό. Ἂν ὅμως πεῖ, 'τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν συμβαίνει στὸ Θεό', πὲς τότε, 'ἑπομένως οὔτε προσεύχεται ὁ Θεός' διότι ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ καὶ ἄλλο ἄτοπο θὰ προκύψει, ἂν τὰ λόγια τῆς προσευχῆς εἶναι τοῦ Θεοῦ. Διότι τὰ λόγια αὐτὰ δὲν δείχνουν μόνο ἀγωνία, ἀλλὰ καὶ δύο θελήματα, ἕνα τοῦ Υἱοῦ καὶ ἕνα τοῦ Πατέρα, ἀντίθετα μεταξύ τους· διότι τὸ νὰ πεῖ, «Ὄχι ὅπως ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ ὅπως σύ»[54], αὐτὸ δείχνει. Αὐτὸ ὅμως οὔτε ἐκεῖνοι τὸ εἶπαν ποτέ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγὼ ἔλεγα πάντοτε ὅτι τὸ «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας μου εἴμαστε ἕνα»[55], ἀναφέρεται στὴ δύναμή του, ἐκεῖνοι ἰσχυρίζονταν ὅτι αὐτὸ ἀναφέρεται στὴ θέλησή του, λέγοντας ὅτι μία εἶναι ἡ θέληση τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι μία ἡ θέληση τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ, πῶς ἐδῶ λέγει, «Πλὴν ὅμως ἂς γίνει ὄχι ὅπως ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὅπως σύ»[56]; Διότι, ἐὰν τὰ λόγια αὐτὰ ἀναφέρονται στὴ θεότητα, δημιουργεῖται κάποια ἀντίφαση καὶ πολλὰ ἄτοπα γεννιοῦνται ἀπ' αὐτό, ἂν ὅμως ἀναφέρονται στὴ σάρκα, τότε τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι δικαιολογημένα καὶ δὲν θὰ μποροῦσε ν' ἀποδοθεῖ καμιὰ κατηγορία. Διότι δὲν εἶναι ἄξιο κατηγορίας τὸ νὰ μὴ θέλει νὰ πεθάνει ἡ σάρκα· καθόσον αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τῆς φύσεώς της, ἐνῶ αὐτὸς φέρει ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς φύσεως, καὶ μάλιστα σὲ πολὺ μεγάλο βαθμό, ἐκτὸς μόνο ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, φράσσοντας ἔτσι τὰ στόματα τῶν αἱρετικῶν.

Ὅταν λοιπὸν λέγει, «ἐὰν εἶναι δυνατὸ ἂς ἀποφύγω αὐτὸ τὸ ποτήρι», καὶ «Ὄχι ὅπως ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὅπως σύ», τίποτε ἄλλο δὲν δείχνει, παρὰ ὅτι πραγματικὰ εἶχε λάβει σάρκα, καὶ αὐτὴ ἦταν ἐκείνη ποὺ φοβόταν τὸ θάνατο· διότι τὸ νὰ φοβᾶται τὸ θάνατο, νὰ θέλει νὰ τὸν ἀποφύγει, καὶ ν' ἀγωνιᾶ εἶναι γνωρίσματα τῆς σάρκας. Ἄλλοτε λοιπὸν τὴν ἀφήνει ἔρημη καὶ ἀπογυμνωμένη ἀπὸ τὴν ἐνέργειά της, μὲ σκοπό, ἀφοῦ δείξει τὴν ἀδυναμία αὐτῆς, νὰ ἐπιβεβαιώσει τὴ φύση αὐτῆς, ἄλλοτε πάλι καλύπτει τὴν ἀδυναμία της, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι δὲν ἦταν ἁπλὸς ἄνθρω-

πος ἦν. Ὥσπερ γὰρ εἰ διὰ παντὸς τὰ ἀνθρώπινα ἐνεδείκνυτο, τοῦτο ἂν ἐνομίσθη, οὕτως εἰ διὰ παντὸς τὰ τῆς θεότητος ἐπετέλει, ἠπιστήθη ἂν ὁ τῆς οἰκονομίας λόγος. Διὰ τοῦτο ποικίλλει, καὶ ἀναμίγνυσι καὶ τὰ ῥήματα καὶ τὰ πράγματα, ἵνα μήτε τῇ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, μήτε τῇ Μαρκίωνος καὶ Μανιχαίου νόσῳ καὶ μανίᾳ παράσχῃ πρόφασιν· διὰ τοῦτο καὶ προλέγει τὸ ἐσόμενον ὡς Θεός, καὶ ἀναδύεται πάλιν ὡς ἄνθρωπος.

7. Ἐβουλόμην καὶ ταῖς λοιπαῖς αἰτίαις ἐπεξελθεῖν, καὶ δεῖξαι ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ὅτι ὥσπερ ἐνταῦθα τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ἐλέγχων ηὔξατο, οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκουόντων διορθούμενος· οὐ γὰρ δὴ πάντα τὰ ταπεινῶς εἰρημένα διὰ τὴν τῆς σαρκὸς περιβολὴν εἰρῆσθαι χρὴ νομίζειν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἄλλας, ἃς εἶπον αἰτίας· ἵνα δὲ μὴ τῶν εἰρημένων ἐπικλύσῃ τὸ πλῆθος τὴν περιουσίαν τῶν ῥηθήσεσθαι μελλόντων, ἐνταῦθα τὸν πρὸς ἐκείνους στήσας λόγον, καὶ τὰ λειπόμενα εἰς ἑτέραν ἀναβαλόμενος ἡμέραν, πρὸς παραίνεσιν εὐχῆς τρέψομαι πάλιν. Εἰ γὰρ καὶ πολλάκις ὑμῖν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης εἴρηται, ἀλλὰ καὶ νῦν ἀναγκαῖον εἰπεῖν· καὶ γὰρ καὶ τῶν ἱματίων τὰ μὲν ἅπαξ βαφέντα ἀνεξίτηλον ἔχει τὴν βαφήν, ἃ δὲ πολλάκις καὶ συνεχῶς καθέντες ἀνασπῶσιν οἱ δευσοποιοί, ἀκίνητον διατηρεῖ τὸ τοῦ χρώματος ἄνθος, τοῦτο δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ψυχῶν συμβαίνει τῶν ἡμετέρων. Ὅταν γὰρ πολλάκις τῶν αὐτῶν ἀκούσωμεν ῥημάτων, καθάπερ τινὰ βαφὴν τὴν διδασκαλίαν ὑποδεξάμενοι, οὐκ ἂν ῥαδίως αὐτὴν ἀποπτύσαιμεν.

Μὴ τοίνυν παρέργως ἀκούωμεν· οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν εὐχῆς δυνατώτερον, οὐδὲ ἴσον. Οὐχ

---

57. Παῦλος Σαμοσατεύς· αἱρεσιάρχης τοῦ Γ' αἰω. Ἀρνοῦνταν τὸ δόγμα τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Χριστοῦ, τὸν

πος. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς, ἂν ἔδειχνε συνέχεια τὰ ἀνθρώπινα γνωρίσματα, θὰ θεωροῦνταν σὰν ἁπλὸς ἄνθρωπος, ἔτσι, ἐὰν συνέχεια ἐπιτελοῦσε τὰ τῆς θεότητας, δὲν θὰ γινόταν πιστευτὴ ἡ ἐνανθρώπησή του. Γι' αὐτὸ ποικίλλει καὶ παρουσιάζει ἀναμιγμένα τὰ λόγια μὲ τὰ ἔργα, γιὰ νὰ μὴ δώσει ἀφορμὴ οὔτε στὴν ἀσθένεια καὶ τὴ μανία τοῦ Παύλου τοῦ Σαμοσατέα, οὔτε καὶ στοῦ Μακρίωνα καὶ τοῦ Μανιχαίου[57]· γι' αὐτὸ καὶ προλέγει σὰν Θεὸς αὐτὸ ποὺ θὰ συμβεῖ, καὶ θέλει νὰ τὸ ἀποφύγει πάλι σὰν ἄνθρωπος.

7. Θὰ ἤθελα νὰ ἐξετάσω καὶ τὶς ὑπόλοιπες αἰτίες καὶ νὰ δείξω μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ προσευχήθηκε δείχνοντας τὴν ἀδυναμία τῆς σάρκας, ἔτσι ἔκανε καὶ σ' ἄλλη περίπτωση πάλι, διορθώνοντας τὴν ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν˙ διότι βέβαια δὲν πρέπει νὰ νομίζομε ὅτι ὅλα τὰ ταπεινὰ ποὺ εἶπε, τὰ εἶπε μόνο ἐπειδὴ φόρεσε σάρκα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς ἄλλες αἰτίες ποὺ ἀνέφερα. Ὅμως γιὰ νὰ μὴ σκεπασθεῖ μὲ τὰ πολλὰ ἀκόμη ποὺ πρόκειται νὰ πῶ τὸ πλῆθος αὐτῶν ποὺ λέχθηκαν, ἀφοῦ σταματήσω ἐδῶ τὸ λόγο μου πρὸς ἐκείνους καὶ ἀναβάλω τὰ ὑπόλοιπα γιὰ ἄλλη ἡμέρα, θὰ μεταφέρω πάλι τὸ λόγο στὴ συμβουλὴ γιὰ προσευχή. Διότι, ἂν καὶ πολλὲς φορὲς σᾶς ἔχω μιλήσει γιὰ τὸ θέμα αὐτό, ὅμως εἶναι ἀνάγκη καὶ τώρα νὰ σᾶς μιλήσω˙ καθόσον καὶ ἀπὸ τὰ ροῦχα, ἐκεῖνα ποὺ βουτήχθηκαν μία φορὰ μέσα στὴ βαφή, εὔκολα ξεβάφουν, ἐνῶ ἐκεῖνα ποὺ οἱ βαφεῖς τὰ βουτοῦν πολλὲς φορὲς καὶ συνέχεια, αὐτὰ διατηροῦν ἀμετάβλητη τὴ λάμψη καὶ τὴ ζωηρότητα τοῦ χρώματος˙ τὸ ἴδιο λοιπὸν συμβαίνει καὶ μὲ τὶς ψυχές μας. Ὅταν δηλαδὴ ἀκούσομε πολλὲς φορὲς τὰ ἴδια λόγια, σὰν ἀκριβῶς νὰ λάβαμε τὴ διδασκαλία σὰν κάποια βαφή, δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀποβάλομε αὐτὴν εὔκολα.

Ἂς μὴ τ' ἀκοῦμε λοιπὸν μὲ ἀδιαφορία˙ διότι δὲν ὑπάρχει, ἀλήθεια δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ δυνατὸ ἀπὸ τὴν

ὁποῖο θεωροῦσε ἀνώτερο ἀπὸ τὸν Μωυσὴ καὶ τοὺς προφῆτες. Μαρκίων˙ γνωστικὸς τοῦ Β' αἰω. Γεννήθηκε στὴ Σινώπη τοῦ Πόντου καὶ ἔδρασε κυρίως στὴ Ρώμη. Μανιχαῖοι˙ ὁπαδοὶ τῆς αἱρέσεως ποὺ ἱδρύθηκε τὸν 3ον αἰω. ἀπὸ τὸν Πέρση Μάνεντα, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία προῆλθαν πολλὲς ἄλλες αἱρέσεις.

οὕτως ἐστὶ βασιλεὺς λαμπρὸς ἁλουργίδα περιβεβλημένος, ὡς ὁ εὐχόμενος τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ὁμιλίᾳ κοσμούμενος. Ὥσπερ γὰρ εἰ στρατοπέδου παρόντος, στρατηγῶν, ἀρχόντων, ὑπάτων πολλῶν, προσελθών τις κατιδίαν διαλεχθείη τῷ βασιλεῖ, τὰς πάντων ὄψεις ἐπιστρέφει πρὸς ἑαυτόν, καὶ ταύτῃ σεμνότερος γίνεται, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν εὐχομένων γένοιτ᾽ ἄν. Ἐννόησον γὰρ πηλίκον ἔσται ἀγγέλων παρόντων, ἀρχαγγέλων παρεστώτων, τῶν Σεραφίμ, τῶν Χερουβίμ, τῶν ἄλλων ἁπασῶν δυνάμεων, αὐτὸν ἄνθρωπον ὄντα μετὰ πολλῆς δύνασθαι προσιέναι τῆς παρρησίας, καὶ τῷ βασιλεῖ τῶν δυνάμεων ἐκείνων διαλέγεσθαι· πόσης τοῦτο οὐκ ἂν ἀντάξιον εἴη τιμῆς; Οὐ τιμὴ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὠφέλεια μεγίστη γένοιτ᾽ ἂν ἡμῖν ἀπὸ τῆς εὐχῆς, καὶ πρὶν ἢ λαβεῖν, ὅπερ αἰτοῦμεν. Ὁμοῦ τε γάρ τις ἀνέτεινε τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὸν Θεὸν ἐκάλεσε, καὶ πάντων εὐθέως ἀπέστη τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ μετέστη τῇ διανοίᾳ πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωήν, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς φαντάζεται λοιπόν, καὶ οὐδὲν πρὸς τὴν παροῦσαν ἔχει ζωήν, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς εὐχῆς, ἐὰν μετὰ ἀκριβείας εὔχηται· ἀλλὰ κἂν θυμὸς ἀναζέῃ, κοιμίζεται ῥᾳδίως, κἂν ἐπιθυμία φλέγῃ, σβέννυται, κἂν φθόνος τήκῃ, μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας ἀπελαύνεται· καὶ τοῦτο γίνεται, ὅπερ ὁ προφήτης λέγει, ἀνίσχοντος τοῦ ἡλίου. Τί δὲ ἐκεῖνός φησιν; «Ἔθου σκότος, καὶ ἐγένετο νύξ· ἐν αὐτῇ διελεύσεται πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ, σκύμνοι ὠρυόμενοι τοῦ ἁρπάσαι καὶ ζητῆσαι παρὰ τοῦ Θεοῦ βρῶσιν αὐτοῖς· ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, καὶ συνήχθησαν, καὶ εἰς τὰς μάνδρας αὐτῶν κοιτασθήσονται».

Ὥσπερ οὖν τῆς ἀκτῖνος ἀνισχούσης πάντα φυγαδεύεται τὰ θηρία, καὶ πρὸς τοὺς φωλεοὺς τοὺς ἑ-

58. Ψαλμ. 103, 20 - 22

προσευχή, οὔτε ἴσο. Δὲν εἶναι ὁ βασιλιὰς τόσο πολὺ λαμπρὸς ὅταν φορᾶ τὴν πορφυρένια στολή, ὅσο ὁ προσευχόμενος ποὺ λαμπρύνεται μὲ τὴ συνομιλία του μὲ τὸ Θεό. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς, ἐάν, ἐνῶ εἶναι συγκεντρωμένος ὁ στρατὸς καὶ μαζὶ μ' αὐτὸν καὶ πολλοὶ στρατηγοί, ἄρχοντες καὶ ὕπατοι, ἔρθει κάποιος καὶ συνομιλεῖ ἰδιαίτερα μὲ τὸ βασιλιά, συγκεντρώνει τὰ βλέμματα ὅλων πρὸς τὸν ἑαυτό του, καὶ γίνεται ἔτσι πιὸ σεβαστός, τὸ ἴδιο λοιπὸν θὰ μποροῦσε νὰ συμβεῖ καὶ μ' ἐκείνους ποὺ προσεύχονται. Σκέψου δηλαδὴ πόσο σπουδαῖο πράγμα εἶναι, ἐνῶ οἱ ἄγγελοι εἶναι παρόντες καὶ παραβρίσκονται ἐκεῖ καὶ οἱ ἀρχάγγελοι καὶ τὰ Σεραφὶμ καὶ τὰ Χερουβίμ, καὶ ὅλες οἱ ἄλλες δυνάμεις, αὐτὸς ποὺ εἶναι ἄνθρωπος νὰ μπορεῖ μὲ μεγάλη παρρησία νὰ πλησιάζει καὶ νὰ συνομιλεῖ μὲ τὸ βασιλιὰ τῶν δυνάμεων ἐκείνων· πόσης τιμῆς ἄξιο δὲν θὰ ἦταν αὐτό; Καὶ ὄχι μόνο τιμή, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ μεγάλη ὠφέλεια θὰ μποροῦσε νὰ προκύψει γιὰ μᾶς ἀπὸ τὴν προσευχὴ καὶ μάλιστα προτοῦ νὰ λάβομε ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦμε. Διότι μόλις κανεὶς ὑψώσει τὰ χέρια του πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ καλέσει τὸ Θεό, ἀπομακρυνθεῖ ἀμέσως ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα καὶ μεταφερθεῖ μὲ τὴ σκέψη του πρὸς τὴ μέλλουσα ζωή, σκέφτεται πλέον τὰ οὐράνια καὶ καμία σχέση δὲν ἔχει μὲ τὴν παροῦσα ζωὴ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς προσευχῆς, ἐὰν προσεύχεται μὲ προσοχή· καὶ ἂν βράζει μέσα του θυμός, εὔκολα ἀποκοιμίζεται, ἂν ἡ φλόγα τῆς ἐπιθυμίας εἶναι φουντωμένη, σβήνει, ἂν ὁ φθόνος τὸν λειώνει, μὲ μεγάλη εὐκολία διώχνεται, καὶ ἀκριβῶς γίνεται αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ προφήτης, ὅταν ἀνατέλλει ὁ ἥλιος. Τί λοιπὸν λέγει ἐκεῖνος; «Ὅρισε νὰ ὑπάρχει σκοτάδι καὶ ἔγινε ἡ νύχτα· μέσα σ' αὐτὴν θὰ κινοῦνται ὅλα τὰ θηρία τοῦ δάσους, καθὼς καὶ τὰ μικρὰ λεονταράκια ποὺ οὐρλιάζουν γιὰ νὰ βροῦν καὶ νὰ φάγουν τὴν τροφὴ ποὺ δίνει ὁ Θεός. Ἀνέτειλε ὁ ἥλιος καὶ συγκεντρώθηκαν γιὰ νὰ κλεισθοῦν καὶ πάλι στὶς μάνδρες τους»[58].

Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ μόλις ὁ ἥλιος ἀνατείλει τὸ φῶς του ὅλα τὰ θηρία φυγαδεύονται καὶ συγκεντρώνον-

αυτῶν καταδύεται, οὕτω δὴ τῆς εὐχῆς, ὥσπερ τινὸς ἀκτῖνος ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ἡμετέρου, καὶ τῆς γλώττης ἀναφανείσης, φωτίζεται μὲν ἡ διάνοια, πάντα δὲ τὰ ἄλογα καὶ θηριώδη πάθη δραπετεύει, καὶ φυγαδεύεται, καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους καταδύεται φωλεούς, μόνον ἂν μετὰ ἀκριβείας εὐχώμεθα, ἂν μετὰ τῆς ψυχῆς διεγηγερμένης, καὶ διανοίας νηφούσης. Τότε κἂν διάβολος παρῇ, φυγαδεύεται, κἂν δαίμων, ἀναχωρεῖ. Εἰ οἰκέτῃ δεσπότου διαλεγομένου, οὐδεὶς ἂν τῶν συνδούλων, οὔτε τις τῶν παρρησίαν ἐχόντων προσελθεῖν τολμήσειε, καὶ διενοχλῆσαι, πολλῷ μᾶλλον οὗτοι, τῶν προσκεκρουκότων ὄντες καὶ ἀπαρρησιάστων, οὐκ ἂν δυνηθεῖεν ἡμῖν ἐνοχλῆσαι τῷ Θεῷ διαλεγομένοις μετὰ τῆς προσηκούσης σπουδῆς.

Εὐχὴ χειμαζομένων λιμήν, κλυδωνιζομένων ἄγκυρα, σαλευομένων βακτηρία, πενήτων θησαυρός, πλουτούντων ἀσφάλεια, νοσημάτων ἀναίρεσις, ὑγιείας φυλακή· εὐχὴ καὶ τὰ ἀγαθὰ ἡμῖν ἀκίνητα διατηρεῖ, καὶ τὰ κακὰ μεταβάλλει ταχέως· κἂν πειρασμὸς ἐπέλθῃ, ῥᾳδίως ἀποκρούεται, κἂν ζημία χρημάτων, κἂν ὁτιοῦν ἕτερον τῶν λυπούντων ἡμῶν τὴν ψυχήν, ἅπαντα ἀπελαύνει ταχέως· εὐχὴ λύπης ἁπάσης φυγαδευτήριον, εὐθυμίας ὑπόθεσις, διηνεκοῦς ἡδονῆς ἀφορμή, φιλοσοφίας μήτηρ. Ὁ δυνάμενος εὔχεσθαι μετὰ ἀκριβείας, κἂν ἁπάντων πενέστερος ᾖ, πάντων ἐστὶ πλουσιώτερος· ὥσπερ ὁ τῆς εὐχῆς πάλιν ἐστερημένος, κἂν ἐν αὐτῷ καθέζηται τῷ θρόνῳ τῷ βασιλικῷ, πάντων ἐστὶ πενέστερος. Οὐχ ὁ Ἀχαὰβ βασιλεὺς ἦν, καὶ χρυσίον εἶχεν ἄφατον, καὶ ἀργύριον; Ἀλλ' ἐπειδὴ εὐχὴν οὐκ εἶχε, περιήει Ἠλίαν ζητῶν, ἄνθρωπον οὐδὲ καταγώγιον ἔχοντα, οὐ-

ται στὶς φωλιές τους, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ προσευχή, μόλις βγεῖ ἀπὸ τὸ στόμα μας καὶ τὴ γλώσσα μας σὰν ἀκριβῶς κάποια ἀκτίνα τοῦ φωτός, καὶ ἡ σκέψη μας φωτίζεται, καὶ ὅλα τὰ ἄλογα καὶ θηριώδη πάθη δραπετεύουν καὶ φυγαδεύονται καὶ κρύβονται μέσα στὶς φωλιές τους, μόνο ἂν προσευχόμαστε μὲ προσοχή, ἂν προσευχόμαστε μὲ ψυχὴ γεμάτη ἀπὸ διέγερση καὶ διάνοια γεμάτη ἀπὸ ἐπαγρύπνηση. Τότε καὶ ἂν ἀκόμη παραβρίσκεται ἐκεῖ ὁ διάβολος φυγαδεύεται, καὶ ἂν ἀκόμη ὁ δαίμονας, ἀναχωρεῖ. Ἐάν, ὅταν ὁ κύριος συνομιλεῖ μὲ δοῦλο, κανένας ἀπὸ τοὺς συνδούλους του, οὔτε καὶ κάποιος ἀκόμη ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν θάρρος, δὲν θὰ τολμοῦσε νὰ πλησιάσει καὶ νὰ τὸν ἐνοχλήσει, πολὺ περισσότερο αὐτοί, ποὺ εἶναι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἦρθαν σὲ σύγκρουση μαζί του καὶ δὲν ἔχουν θάρρος ἀπέναντί του, δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ μᾶς ἐνοχλήσουν ὅταν συνομιλοῦμε μὲ τὸ Θεὸ μὲ τὴν προσοχὴ καὶ τὸ ζῆλο ποὺ ταιριάζει.

Ἡ προσευχὴ εἶναι λιμάνι γιὰ ἐκείνους ποὺ κυριεύονται ἀπὸ τρικυμία, ἄγκυρα γιὰ ἐκείνους ποὺ κλυδωνίζονται, ράβδος στηρίξεως γιὰ ἐκείνους ποὺ σαλεύονται, θησαυρὸς τῶν φτωχῶν, ἀσφάλεια τῶν πλουσίων, θεραπεία τῶν ἀσθενειῶν, προφύλαξη τῆς ὑγείας· ἡ προσευχὴ καὶ τὰ ἀγαθὰ μᾶς τὰ διατηρεῖ ἀμετάβλητα καὶ τὰ κακὰ τὰ μεταβάλλει ἀμέσως· καὶ εἴτε ἔρθει κάποιος πειρασμὸς εὔκολα ἀποκρούεται, εἴτε συμβεῖ χρηματικὴ ζημία εἴτε ὁ,τιδήποτε ἄλλο ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ προξενοῦν λύπη στὴν ψυχή μας ὅλα τ' ἀπομακρύνει ἀμέσως. Ἡ προσευχὴ εἶναι τὸ φυγαδευτήριο κάθε λύπης, αἰτία εὐθυμίας, ἀφορμὴ γιὰ συνεχὴ ἡδονή, μητέρα τῆς εὐσέβειας. Ἐκεῖνος ποὺ μπορεῖ νὰ προσεύχεται μὲ προσοχή, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ὁ πιὸ φτωχὸς ἀπὸ ὅλους, εἶναι ὁ πιὸ πλούσιος ἀπὸ ὅλους, ὅπως πάλι ἐκεῖνος ποὺ στερεῖται τὴν προσευχή, καὶ ἂν ἀκόμη κάθεται στὸν ἴδιο τὸ βασιλικὸ θρόνο, εἶναι φτωχότερος ἀπὸ ὅλους. Δὲν ἦταν ὁ Ἀχαὰβ βασιλιὰς καὶ εἶχε ἀμέτρητο χρυσὸ καὶ ἄργυρο; Ὅμως, ἐπειδὴ τοῦ ἔλειπε ἡ προσευχή, περιφερόταν ἀναζητώντας τὸν Ἠλία, ἄνθρωπο ποὺ δὲν

δὲ ἱμάτιον, ἀλλ' ἢ μηλωτὴν μόνην. Τί τοῦτο, εἰπέ μοι; Ὁ τοσαύτας ἔχων ἀποθήκας, τὸν οὐδὲν ἔχοντα ζητεῖς; Ναί, φησί. Τί γάρ μοι τῶν ταμιείων ὄφελος, τούτου τὸν οὐρανὸν ἀποκλείσαντος, καὶ πάντα ἄχρηστα ἐργασαμένου;

Εἶδες πῶς οὗτος εὐπορώτερος ἦν ἐκείνου; Ἕως γὰρ οὗτος ἐφθέγξατο, ὁ βασιλεὺς ἦν ἐν πενίᾳ πολλῇ μετὰ τοῦ στρατοπέδου παντός. Ὢ τοῦ θαύματος, οὐδὲ ἱμάτιον εἶχε, καὶ τὸν οὐρανὸν ἀπέκλεισε. Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἀπέκλεισε τὸν οὐρανόν, ἐπειδὴ ἱμάτιον οὐκ εἶχεν· ἐπειδὴ οὐδὲν ἐνταῦθα ἐκέκτητο, διὰ τοῦτο πολλὴν τὴν δύναμιν ἐπεδείξατο· ἀνοίξας τὰ χείλη μόνον, μυρίους ἐποίησεν ἄνωθεν κατενεχθῆναι θησαυροὺς ἀγαθῶν. Ὢ στόματος πηγὰς ὄμβρων ἔχοντος· ὢ γλώσσης νιφάδας ὑετῶν ἀφιείσης· ὢ φωνῆς μυρία ἀγαθὰ βρυούσης.

Πρὸς δὴ τοῦτον ἀεὶ βλέποντες τὸν πένητα καὶ πλούσιον, τὸν διὰ τοῦτο πλούσιον, ἐπειδὴ πένης ἦν, ὑπερορῶμεν τῶν παρόντων, ἐπιθυμῶμεν τῶν μελλόντων. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐκεῖ πάντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

---

59. Γ' Βασ. κεφ. 18

εἶχε οὔτε σπίτι νὰ μείνει, οὔτε ἐνδύματα, παρὰ μόνο μιὰ προβιὰ προβάτινη[19]. Πές μου, γιατί αὐτό; Σὺ ποὺ ἔχεις τόσες πολλὲς ἀποθῆκες, ἀναζητεῖς ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔχει τίποτε; Ναί, λέγει. Διότι ποιὸ τὸ ὄφελος ἀπὸ τὶς ἀποθῆκες, τὴ στιγμὴ ποὺ αὐτὸς ἔκλεισε τὸν οὐρανὸ καὶ ἀχρήστεψε τὰ πάντα;

Εἶδες πῶς αὐτὸς ἦταν πιὸ πλούσιος ἀπὸ τὸ βασιλιά; Διότι μέχρι τὴ στιγμὴ ποὺ προσευχήθηκε αὐτός, ὁ βασιλιὰς βρισκόταν σὲ τρομερὴ φτώχεια μαζὶ μὲ ὅλο τὸ στρατό του. Πώ, πὼ μέγεθος θαύματος! οὔτε ροῦχο εἶχε νὰ φορέσει καὶ τὸν οὐρανὸ ἔκλεισε. Μὰ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ τὸν ἔκλεισε, ἐπειδὴ δὲν εἶχε ροῦχο· ἐπειδὴ δὲν εἶχε τίποτε ἐδῶ στὴ γῆ, γι' αὐτὸ ἔδειξε μεγάλη δύναμη· ἀφοῦ ἄνοιξε μόνο τὰ χείλη του, ἔκανε νὰ πέσουν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἀμέτρητοι θησαυροὶ ἀγαθῶν. Πώ, πὼ στόμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο χύνονται πηγὲς ὑδάτων· πώ, πὼ γλώσσα ποὺ ἀφήνει νὰ πέσουν πλήθη βροχῶν· πώ, πὼ φωνὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ἀναβλύζουν ἀμέτρητα ἀγαθά.

Πρὸς αὐτὸν λοιπὸν τὸν φτωχὸ καὶ πλούσιο ἔχοντας στραμμένα τὰ βλέμματά μας, ποὺ γι' αὐτὸ ἦταν πλούσιος, ἐπειδὴ ἦταν φτωχός, ἂς περιφρονοῦμε τὰ παρόντα, καὶ ἂς ἐπιθυμοῦμε τὰ μέλλοντα. Διότι ἔτσι καὶ ὅλα τὰ ἐδῶ ἀγαθὰ θὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὰ ἐκεῖ, τὰ ὁποῖα εὔχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχομε μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

Εἰς τὰ ὑπόλοιπα κατὰ αἱρετικῶν, καὶ περὶ κρίσεως καὶ ἐλεημοσύνης, καὶ εἰς τὴν αἴτησιν τῆς μητρὸς τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου.

1. Ἐκ πολέμου χθὲς ἐπανήλθομεν, ἐκ πολέμου καὶ μάχης αἱρετικῆς, ᾑμαγμένα τὰ ὅπλα ἔχοντες, τὸ ξίφος τοῦ λόγου πεφοινιγμένον, οὐ σώματα καταβαλόντες, ἀλλὰ «λογισμοὺς ἀνελόντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ». Τοιοῦτον γὰρ τῆς μάχης ταύτης τὸ εἶδος· διό καὶ τοιαύτη τῶν ὅπλων ἡ φύσις· ἅπερ ἀμφότερα διδάσκων ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγε· «Τὰ γὰρ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων, λογισμοὺς καθαιροῦντα, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ». Ἔδει μὲν οὖν τοῖς ἀπολειφθεῖσιν εἰπεῖν τὰ πτώματα τὰς χθὲς γενόμενα, καὶ διηγήσασθαι τὴν παράταξιν, τὴν συμβολήν, τὴν νίκην, τὰ τρόπαια, ἀλλ' ἵνα μὴ ῥᾳθυμοτέρους ὑμᾶς ποιήσωμεν, ταῦτα παραδραμόντες, ὥστε τῇ ζημίᾳ τοὺς ἀπολειφθέντας ὑμᾶς δηχθέντας σπουδαιοτέρους γενέσθαι, πάλιν τῶν ἑξῆς ἁψόμεθα σήμερον· εἰ δέ τις σπουδαῖος καὶ διεγηγερμένος ᾖ, παρὰ τῶν παραγενομένων εἴσεται τὰ λεχθέντα ἡμῖν τῇ χθὲς ἡμέρᾳ. Καὶ γὰρ τοσαύτην ἡμῖν οἱ ἀκροαταὶ τὴν προθυμίαν ἐπεδείξαντο, ὡς

------

1. Β΄ Κορ. 10, 5
2. Β΄ Κορ. 10, 4 - 6.

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

Στὰ ὑπόλοιπα ἐναντίον τῶν αἱρετικῶν, περὶ κρίσεως καὶ ἐλεημοσύνης, καὶ στὸ αἴτημα τῆς μητέρας τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδαίου.

Ἀπὸ πόλεμο ἐπέστρεψα χθές, ἀπὸ πόλεμο καὶ μάχη ἐναντίον τῶν αἱρετικῶν, ἔχοντας ματωμένα τὰ ὅπλα, τὸ ξίφος τοῦ λόγου κατακόκκινο, χωρὶς νὰ ἔριξα κάτω σώματα, ἀλλὰ «διαλύοντας ἀνθρώπινους λογισμοὺς καὶ συντρίβοντας κάθε τι ποὺ ὑψώνεται μὲ ἀλαζονεία ἐναντίον τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ»[1]. Διότι τέτοιο εἶναι τὸ εἶδος αὐτῆς τῆς μάχης, γι' αὐτὸ καὶ εἶναι τέτοια ἡ φύση τῶν ὅπλων· αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ δύο διδάσκοντας ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Διότι τὰ ὅπλα τοῦ πολέμου μας δὲν εἶναι ὑλικά, ἀλλ' ἔχουν τὴ δύναμη ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ γιὰ νὰ γκρεμίζουν ὀχυρώματα, γιὰ νὰ διαλύουν ἀνθρώπινους λογισμούς, καὶ νὰ συντρίβουν τὸ κάθε τι ποὺ ὑψώνεται μὲ ἀλαζονεία ἐναντίον τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ»[2]. Ἔπρεπε βέβαια νὰ πῶ σ' ἐκείνους ποὺ ἀπουσίαζαν τὰ πτώματα ποὺ ἔπεσαν χθὲς στὴ μάχη καὶ νὰ περιγράψω τὴν παράταξη, τὴ συμπλοκή, τὴ νίκη καὶ τὰ τρόπαια, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ σᾶς κάνω πιὸ ἀδιάφορους, ἀφοῦ τὰ προσπεράσω αὐτά, ὥστε ἐκεῖνοι ποὺ ἀπουσίαζαν ἀπὸ σᾶς, ἀφοῦ πληγωθοῦν ἀπὸ τὴ ζημία ποὺ ἔπαθαν, νὰ γίνουν περισσότερο πρόθυμοι, θὰ συνεχίσω καὶ πάλι σήμερα τὸ ἴδιο θέμα· ἐὰν ὅμως κάποιος ἔχει τὴν προθυμία καὶ τὴν ἐπαγρύπνηση, θὰ μάθει ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἦταν παρόντες τὰ ὅσα σᾶς εἶπα χθές. Καθόσον οἱ ἀκροατὲς χθὲς τόση μεγάλη προθυμία ἔδειξαν γιὰ τὰ

πάντα λαβόντες οἴκαδε ἀναχωρῆσαι, καὶ μηδὲν ἀφεῖναι διαρρυῆναι τῶν εἰρημένων. Ἐκεῖνα μὲν οὖν παρ' ἐκείνων εἴσεσθε, ἃ δὲ σήμερον ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ταῦτα ἡμεῖς ἐροῦμεν ὑμῖν, τὴν ἀντίθεσιν, ἣν οἱ τῶν αἱρετικῶν παῖδες ἀντεπήγαγον, εἰς μέσον προθέντες.

Τίς οὖν ἐστιν αὕτη; Ἐπειδὴ πρώην περὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς ἐξουσίας διαλεγόμεθα, δεικνύντες ἴσην οὖσαν τὴν ἐξουσίαν τοῦ γεγενηκότος αὐτὸν Πατρός, καὶ πολὺν ὑπὲρ τούτων ἀναλώσαμεν λόγον, πληγέντες τοῖς εἰρημένοις ἐκεῖνοι, φωνήν τινα εὐαγγελικήν, ἑτέρως μὲν εἰρημένην, ἑτέρως δὲ παρ' αὐτῶν ὑποπτευθεῖσαν εἰρῆσθαι, ταύτην ἀντεπήγαγον λέγοντες· καὶ μὴν γέγραπται· «Τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται». Ἐγὼ δὲ ὅπερ ἀεὶ παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, τοῦτο καὶ σήμερον παραινῶ καὶ συμβουλεύω, μὴ ἁπλῶς ἐπιέναι τὰ γράμματα, ἀλλὰ διερευνᾶσθαι τὰ νοήματα. Εἰ γάρ τις ἁπλῶς ταῖς λέξεσι παρακάθοιτο, καὶ μηδὲν πλέον τῶν γεγραμμένων ἐπιζητοίη, πολλὰ ἁμαρτήσεται. Καὶ γὰρ καὶ πτέρυγας τὰ γράμματα ἔχειν φησὶ τὸν Θεόν, τοῦ προφήτου λέγοντος, ὅτι «Ἐν σκέπῃ τῶν πτερύγων σου σκεπάσεις με», ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο πτερωτὴν φήσομεν εἶναι τὴν νοερὰν ἐκείνην καὶ ἀνώλεθρον οὐσίαν. Εἰ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων οὐκ ἔνι τοῦτο εἰπεῖν, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀκηράτου καὶ ἀοράτου καὶ ἀκαταλήπτου φύσεως ἐκείνης.

Τί οὖν ἐστιν ἀπὸ τῶν πτερύγων νοητέον ἡμῖν; Τὴν ἀσφάλειαν, τὴν σκέπην, τὴν συμμαχίαν, τὸ ἀχείρωτον τῆς βοηθείας. Πάλιν ὑπνοῦν αὐτόν φασιν αἱ Γραφαὶ οὕτω λέγουσαι, «Ἀνάστηθι, ἵνα τί ὑπνοῖς, Κύριε;». Οὐχ ἵνα τὸν Θεὸν καθεύδειν ὑποπτεύωμεν (τοῦτο γὰρ ἐσχάτης ἀνοίας), ἀλλὰ τῷ ὀνόματι τοῦ ὕ-

---

3. Ματθ. 20, 23. Ἀπὸ τὸ χωρίο παραλείπεται ἡ φράση «ὑπὸ τοῦ Πατρός μου», διότι θεωρεῖται σὰν μεταγενέστερη προσθήκη.
4. Ψαλμ. 16, 8. 5. Ψαλμ. 43, 24

λεγόμενά μου, ὥστε νὰ τὰ πάρουν ὅλα ἀναχωρώντας γιὰ τὰ σπίτια τους καὶ νὰ μὴ ἀφήσουν τίποτε νὰ διαφύγει ἀπ' αὐτά. Ἐκεῖνα λοιπὸν θὰ τὰ μάθετε ἀπὸ ἐκείνους, αὐτὰ ὅμως ποὺ πρέπει νὰ σᾶς πῶ σήμερα, αὐτὰ θὰ σᾶς πῶ τώρα, τὴν ἀντίρρηση δηλαδὴ ποὺ μοῦ πρόβαλαν οἱ ὑπηρέτες τῶν αἱρετικῶν.

Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὐτή; Ἐπειδὴ πιὸ μπροστὰ μίλησα γιὰ τὴν ἐξουσία τοῦ Μονογενοῦς, δείχνοντας ὅτι εἶναι ἴση μὲ τὴν ἐξουσία τοῦ Πατέρα του ποὺ τὸν γέννησε, καὶ εἶπα πολλὰ γιὰ τὸ θέμα αὐτό, ἐπειδὴ πληγώθηκαν ἀπὸ τὰ λόγια μου ἐκεῖνα, ἀντιπρόβαλαν σ' αὐτὰ κάποια εὐαγγελικὴ φράση, ποὺ λέχθηκε βέβαια μὲ ἄλλο νόημα, ἀλλ' αὐτοὶ τὴν ἑρμήνευσαν μὲ ἄλλο. Πράγματι δηλαδὴ ἔχει γραφεῖ· «Τὸ νὰ καθίσετε ὅμως ἕνας στὰ δεξιά μου καὶ ἕνας στ' ἀριστερά μου δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ μένα, ἀλλὰ θὰ δοθεῖ αὐτὸ σ' ἐκείνους ποὺ ἔχει ἑτοιμασθεῖ»[3]. Ἀλλ' ἐγὼ ἐκεῖνο, ποὺ πάντοτε παρακαλῶ τὴν ἀγάπη σας, αὐτὸ καὶ σήμερα σᾶς παρακαλῶ καὶ σᾶς συμβουλεύω, νὰ μὴ διαβάζετε τὰ λόγια τῆς Γραφῆς μὲ βιασύνη, ἀλλὰ νὰ ἐρευνᾶτε τὰ νοήματα αὐτῶν. Διότι, ἐὰν κάποιος σταματοῦσε ἁπλῶς καὶ μόνο στὶς λέξεις καὶ δὲν ἀναζητοῦσε τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὰ ὅσα εἶναι γραμμένα, θὰ διέπραττε μεγάλο σφάλμα. Καθόσον τὰ γραφόμενα τῆς Γραφῆς λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει καὶ πτέρυγες, ὅπως ἀκριβῶς λέγει ὁ προφήτης, «Θὰ μὲ σκεπάσεις μὲ τὴν προστατευτικὴ σκέπη τῶν πτερύγων σου»[4], ἀλλ' ὅμως παρὰ τὸ γραφόμενο αὐτὸ δὲν θὰ ποῦμε ὅτι ἡ νοερὴ ἐκείνη καὶ αἰώνια οὐσία εἶναι φτερωτή. Διότι, ἐὰν αὐτὸ δὲν μποροῦμε νὰ τὸ ποῦμε γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, πολὺ περισσότερο δὲν μποροῦμε νὰ τὸ ποῦμε γιὰ τὴν ἄφθαρτη καὶ ἀόρατη καὶ ἀκατανόητη ἐκείνη φύση.

Ποιὰ λοιπὸν ἔννοια μποροῦμε νὰ δώσομε ἐμεῖς στὶς πτέρυγες; Τὴν ἀσφάλεια, τὴ σκέπη, τὴ συμμαχία, τὸ ἀκατανίκητο τῆς βοήθειας. Πάλι οἱ Γραφὲς λένε ὅτι ὁ Θεὸς κοιμᾶται, λέγοντας τὰ ἑξῆς, «Σήκω, Κύριε, γιατί κοιμᾶσαι;»[5], ὄχι γιὰ νὰ σκεφθοῦμε ὅτι ὁ Θεὸς κοιμᾶται (διότι αὐτὸ εἶναι δεῖγμα τῆς πιὸ χειρότερης μορφῆς ἀνοησίας),

πνου τὴν μακροθυμίαν καὶ τὴν ἀνεξικακίαν ἡμῖν ἐμφαίνουσιν. Ἕτερος δὲ προφήτης φησί· «Μὴ ἔσῃ ὡς ἄνθρωπος ὑπνῶν;». Ὁρᾷς ὅτι πολλῆς ἡμῖν τῆς συνέσεως χρεία, τὸν θησαυρὸν διερευνωμένοις τῶν θείων Γραφῶν; Ὡς ἐὰν ἁπλῶς καὶ εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν ἀκούωμεν τῶν λεγομένων, οὐ μόνον τὰ ἄτοπα ἐκεῖνα ἕψεται, ἀλλὰ καὶ πολλὴ μάχη ἐν τοῖς εἰρημένοις φανεῖται. Ὁ μὲν γὰρ ὑπνοῦν αὐτόν φησιν, ὁ δὲ μὴ ὑπνοῦν· ἀλλ' ἀμφότερα ἀληθῆ, ἂν τὴν προσήκουσαν ἔννοιαν ἐκλάβῃς. Ὁ μὲν γὰρ λέγων αὐτὸν ὑπνοῦν τὴν ἐπίτασιν τῆς μακροθυμίας ἐνδείκνυται, ὁ δὲ λέγων μὴ ὑπνοῦν, τὸ ἀκήρατον τῆς φύσεως ἡμῖν ἐμφαίνει. Ἐπεὶ οὖν πολλῆς συνέσεως ἡμῖν χρεία, μηδὲ τοῦτο ἁπλῶς ἐκλάβωμεν τὸ εἰρημένον, τὸ «Οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται». Οὐ γὰρ ἐξουσίας ἀναίρεσις τοῦτο, οὐδὲ αὐθεντίας ἀκρωτηριασμός, ἀλλὰ κηδεμονίας πολλῆς ἀπόδειξις, καὶ σοφίας, καὶ προνοίας τῆς ὑπὲρ τοῦ γένους τοῦ ἡμετέρου.

Ὅτι γὰρ κύριός ἐστι καὶ κολάζειν καὶ τιμᾶν, ἄκουσον τί φησιν αὐτὸς ὁ ταῦτα λέγων· «Ὅταν ἔλθῃ», φησίν, «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, στήσει τὰ πρόβατα ἐκ δεξιῶν, καὶ τὰ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων, καὶ ἐρεῖ τοῖς ἐκ δεξιῶν· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ἐπείνασα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψασα, καὶ ἐποτίσατέ με. Τοῖς δὲ ἐξ εὐωνύμων ἐρεῖ· Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἐπείνασα γάρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με· ξένος ἤμην, καὶ οὐ συνηγάγετέ με». Εἶδες κρίσιν ἀπηρτισμένην, καὶ πῶς

---

6. Ἱερ. 14, 9 7. Ματθ. 20, 23 8. Ματθ. 25, 31 - 35.

ἀλλὰ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ὕπνου μᾶς φανερώνουν τὴ μακροθυμία καὶ τὴν ἀνεξικακία αὐτοῦ. Ἄλλος πάλι προφήτης λέγει· «Μήπως μοιάζεις μὲ ἄνθρωπο ποὺ κοιμᾶται;»[6]. Βλέπεις ὅτι χρειαζόμαστε μεγάλη σύνεση ὅταν ἐρευνοῦμε τὸ θησαυρὸ τῶν θείων Γραφῶν; Διότι, ἐὰν ἀκοῦμε τὰ λεγόμενα τῶν Γραφῶν ἔτσι ἁπλῶς καὶ στὴν τύχη, ὄχι μόνο θ' ἀκολουθήσουν ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἄτοπα, ἀλλὰ θὰ φανεῖ ὅτι ὑπάρχει καὶ μεγάλη ἀντιλογία στὰ λεγόμενα αὐτῆς. Καθόσον ὁ ἕνας λέγει ὅτι ὁ Θεὸς κοιμᾶται, ἐνῶ ὁ ἄλλος ὅτι δὲν κοιμᾶται· ἀλλὰ καὶ οἱ δύο λένε τὴν ἀλήθεια, ἂν τὰ δεχθεῖς μὲ τὴν ἔννοια ποὺ πρέπει. Διότι ἐκεῖνος ποὺ λέγει ὅτι αὐτὸς κοιμᾶται δείχνει τὸ μέγεθος τῆς μακροθυμίας του, ἐνῶ ἐκεῖνος πάλι ποὺ λέγει ὅτι δὲν κοιμᾶται, μᾶς φανερώνει τὸ ἄφθαρτο καὶ ἄυλο τῆς φύσεώς του. Ἐπειδὴ λοιπὸν χρειαζόμαστε μεγάλη σύνεση, γι' αὐτὸ οὔτε καὶ τὸ λεγόμενο αὐτὸ νὰ τὸ ἐξηγήσουμε ἐπιπόλαια, δηλαδὴ τὸ «Δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ τὸ δώσω αὐτό, ἀλλὰ θὰ δοθεῖ σ' ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους ἔχει ἑτοιμασθεῖ»[7]. Διότι αὐτὸ δὲν καταργεῖ τὴν ἐξουσία, οὔτε μειώνει τὴν αὐθεντία, ἀλλ' ἀποτελεῖ ἀπόδειξη τῆς μεγάλης φροντίδας, τῆς σοφίας καὶ πρόνοιας τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸ γένος μας.

Τὸ ὅτι πράγματι ἔχει τὴν ἐξουσία καὶ νὰ τιμωρεῖ καὶ νὰ τιμᾶ, ἄκουσε τί λέγει αὐτὸς ὁ ἴδιος ποὺ λέγει αὐτά· «Ὅταν θὰ ἔρθει», λέγει, «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ δόξα ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὸν Πατέρα του, θὰ στήσει τὰ πρόβατα στὰ δεξιά του καὶ τὰ ἐρίφια στ' ἀριστερά του, καὶ θὰ πεῖ σ' αὐτοὺς ποὺ θὰ εἶναι στὰ δεξιά του· Ἐλᾶτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατέρα μου, κληρονομῆστε τὴ βασιλεία ποὺ ἔχει ἑτοιμασθεῖ γιὰ σᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου. Διότι πείνασα, καὶ μοῦ δώσατε νὰ φάγω· δίψασα, καὶ μὲ ποτίσατε. Ἐνῶ σ' ἐκείνους ποὺ θὰ εἶναι στ' ἀριστερά του θὰ πεῖ· Φύγετε ἀπὸ κοντά μου σεῖς οἱ καταραμένοι καὶ πηγαίνετε στὴ φωτιὰ ποὺ ἔχει ἑτοιμασθεῖ γιὰ τὸ διάβολο καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ· διότι πείνασα, καὶ δὲν μοῦ δώσατε νὰ φάγω· δίψασα, καὶ δὲν μὲ ποτίσατε· ξένος ἤμουν, καὶ δὲν μὲ πήρατε γιὰ νὰ μὲ φιλοξενήσετε»[8]. Εἶδες κρίση ὁλοκληρωμένη, καὶ πῶς καὶ τιμᾶ καὶ κολάζει, καὶ στεφα-

καὶ τιμᾷ καὶ κολάζει, καὶ στεφανοῖ καὶ τιμωρεῖται, καὶ τοὺς μὲν εἰς τὴν βασιλείαν εἰσάγει, τοὺς δὲ εἰς τὴν γέενναν ἀποπέμπει;

2. Σκόπει δὲ καὶ ἐνταῦθα τὴν πολλὴν περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ κηδεμονίαν. Τοῖς μὲν γὰρ στεφανουμένοις ὅτε διελέγετο, «Δεῦτε», φησίν, «οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου· κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν πρὸ καταβολῆς κόσμου», τοῖς δὲ κολαζομένοις οὐκ εἶπε, «Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ» τὸ ἡτοιμασμένον ὑμῖν, ἀλλὰ «Τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ». Τὴν μὲν γὰρ βασιλείαν ἀνθρώποις ἡτοίμασα, τὴν δὲ γέενναν οὐκ ἀνθρώποις, φησίν, ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις τοῖς ἐκείνου παρεσκεύασα. Εἰ δὲ ὑμεῖς τοιοῦτον ἐπεδείξασθε βίον, ὡς ἄξιοι γενέσθαι τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας, ἑαυτοῖς ἂν εἴητε τοῦτο λογίζεσθαι δίκαιοι. Καὶ σκόπει τὸ πρὸς φιλανθρωπίαν ἐπιρρεπές· οὔπω γὰρ τῶν ἀγωνιστῶν γενομένων, οἱ στέφανοι προητοιμάσθησαν, καὶ τὰ βραβεῖα προπαρεσκευάσθησαν. «Κληρονομήσατε» γάρ, φησί, «τὴν βασιλείαν τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν πρὸ καταβολῆς κόσμου».

Καὶ ἐπὶ τῆς παραβολῆς δὲ τῶν δέκα παρθένων τοιοῦτον ἴδοι τις ἄν· ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε παραγίνεσθαι ὁ νυμφίος, λέγουσιν αἱ μωραὶ ταῖς φρονίμοις· «Δότε ἡμῖν ἀπὸ τοῦ ἐλαίου ὑμῶν». Αἱ δὲ πρὸς αὐτάς· «Μήποτε οὐκ ἀρκέσῃ ἡμῖν καὶ ὑμῖν»· οὐ περὶ ἐλαίου ἐνταῦθα καὶ πυρὸς διαλεγομένη ἡ Γραφή, ἀλλὰ περὶ παρθενίας καὶ φιλανθρωπίας, καὶ τὴν μὲν παρθενίαν ἐν τάξει πυρός, τὴν δὲ ἐλεημοσύνην ἐν τάξει ἐλαίου τίθησι, δεικνῦσα ὅτι σφόδρα δεῖται φιλανθρωπίας ἡ παρθενία, καὶ ἄνευ ταύτης σωθῆναι οὐκ ἔνι. Τίνες δὲ οἱ τὸ ἔλαιον τοῦτο πωλοῦντες; Τίνες ἄλλοι ἀλλ' ἢ οἱ πένητες; Οὐ γὰρ λαμβάνουσι μᾶλλον ἢ διδόασι. Μὴ δὴ νόμιζε τὴν ἐλεημοσύνην ἀνάλωμα εἶ-

---

9. Ματθ. 25, 34· 41
10. Ματθ. 25, 8 - 9

νώνει καὶ τιμωρεῖ, καὶ τοὺς μὲν καλοὺς ὁδηγεῖ μέσα στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐνῶ τοὺς κακοὺς τοὺς στέλνει στὴ γέεννα;

2. Πρόσεχε ὅμως καὶ ἐδῶ τὴ μεγάλη φροντίδα αὐτοῦ γιὰ μᾶς. Διότι, μιλώντας πρὸς ἐκείνους ποὺ στεφανώνονται, λέγει, «Ἐλᾶτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατέρα μου καὶ κληρονομῆστε τὴ βασιλεία ποὺ ἔχει ἑτοιμασθεῖ γιὰ σᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου», ἐνῶ πρὸς ἐκείνους ποὺ τιμωρεῖ δὲν εἶπε, «Φύγετε ἀπὸ κοντά μου οἱ καταραμένοι καὶ πηγαίνετε στὴ φωτιὰ» ποὺ ἔχει ἑτοιμασθεῖ γιὰ σᾶς, ἀλλὰ «ποὺ ἔχει ἑτοιμασθεῖ γιὰ τὸ διάβολο»[9]. Τὴ βασιλεία δηλαδὴ τὴν ἑτοίμασα, λέγει, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἐνῶ τὴ γέεννα δὲν τὴν ἑτοίμασα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ γιὰ τὸ διάβολο καὶ τοὺς ἀγγέλους ἐκείνου. Ἐὰν ὅμως καὶ σεῖς δείξετε παρόμοια ζωὴ μὲ ἐκεῖνον, ὥστε νὰ γίνετε ἄξιοι τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας, δὲν θὰ εἴχατε ἄδικο νὰ τὸ λογαριάζετε αὐτὸ καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό σας. Καὶ πρόσεχε τὴν κλίση αὐτοῦ πρὸς φιλανθρωπία· διότι ἐνῶ δὲν ὑπῆρχαν ἀκόμη οἱ ἀγωνιστές, ὅμως προετοιμάσθηκαν τὰ στεφάνια καὶ προκατασκευάσθηκαν τὰ βραβεῖα· καθόσον λέγει· «Κληρονομῆστε τὴ βασιλεία ποὺ ἔχει ἑτοιμασθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου».

Ἀλλὰ καὶ στὴν παραβολὴ τῶν δέκα παρθένων θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ δεῖ κάτι τὸ παρόμοιο· διότι, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἔρθει ὁ νυμφίος, λένε τότε οἱ μωρὲς στὶς φρόνιμες· «Δῶστε μας ἀπὸ τὸ λάδι σας». Καὶ οἱ φρόνιμες ἀπαντοῦν πρὸς αὐτές· «Φοβόμαστε μήπως δὲν φθάσει γιὰ μᾶς καὶ γιὰ σᾶς»[10]· δὲν ὁμιλεῖ βέβαια ἐδῶ ἡ Γραφὴ γιὰ λάδι καὶ φωτιά, ἀλλὰ γιὰ παρθενία καὶ φιλανθρωπία, καὶ τὴν μὲν παρθενία τὴν τοποθετεῖ στὴ θέση τῆς φωτιᾶς, τὴν δὲ ἐλεημοσύνη στὴ θέση τοῦ λαδιοῦ, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ἡ παρθενία χρειάζεται πάρα πολὺ τὴ φιλανθρωπία, καὶ χωρὶς αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ σωθεῖ. Ποιοὶ ὅμως εἶναι αὐτοὶ ποὺ πωλοῦν αὐτὸ τὸ λάδι; Ποιοὶ ἄλλοι, παρὰ οἱ φτωχοί. Διότι δὲν εἶναι μεγαλύτερο ἐκεῖνο ποὺ παίρνουν ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ δίνουν. Μὴ θεωρεῖς, λοιπὸν τὴν ἐλεημοσύνη ἔξο-

ναι, ἀλλὰ πρόσοδον, μηδὲ δαπάνην, ἀλλὰ πραγματείαν· μείζονα γὰρ λαμβάνεις ἢ δίδως. Δίδως ἄρτον, καὶ λαμβάνεις ζωὴν αἰώνιον· δίδως ἱμάτιον, καὶ λαμβάνεις ἀφθαρσίας περιβόλαιον· δίδως κοινωνίαν στέγης, καὶ λαμβάνεις βασιλείαν οὐρανῶν· παρέχεις τὰ ἀπολλύμενα, καὶ δέχῃ τὰ διηνεκῶς μένοντα.

Καὶ πῶς ἂν δύναμαι ἐλεεῖν, πένης, φησί, ὤν; Μάλιστα ὅταν πένης ᾖς, τότε δύνασαι ἐλεεῖν. Ὁ μὲν γὰρ πλουτῶν μεθύων τῇ περιουσίᾳ τῶν χρημάτων, καὶ πυρετὸν χαλεπώτατον πυρέττων, καὶ ἀκόρεστον ἔχων ἔρωτα, πλείονα ποιεῖν τὰ ὄντα βούλεται, ὁ δὲ πένης ταύτης ἀπηλλαγμένος τῆς νόσου, καὶ τῆς ἀρρωστίας καθαρεύων, εὐκολώτερον ἐκ τῶν ὄντων προήσεται. Οὐ γὰρ τὰ μέτρα τῆς οὐσίας, ἀλλὰ τὰ μέτρα τῆς γνώμης τὴν ἐλεημοσύνην ἐργάζεσθαι πέφυκεν· ἐπεὶ καὶ ἡ χήρα ἐκείνη τότε δύο κατέβαλεν ὀβολούς, καὶ τοὺς τῷ πλούτῳ κομῶντας ὑπερηκόντισε, καὶ ἡ ἑτέρα χήρα ἐν δρακὶ ἀλεύρου καὶ ὀλίγῳ ἐλαίῳ τὴν οὐρανομήκη ψυχὴν ἐκείνην ἐξενοδόχησε, καὶ οὐδεμιᾷ τούτων γέγονεν ἡ πενία κώλυμα. Μὴ δὴ προφασίζου περιττὰ καὶ ἀνόνητα· οὐ γὰρ περιουσίαν εἰσφορᾶς ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ πλοῦτον προαιρέσεως· οὐκ ἀπὸ τοῦ μέτρου τῶν διδομένων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προθέσεως τῶν παρεχόντων δείκνυσθαι πέφυκε.

Πένης εἶ, καὶ πάντων ἀνθρώπων πενέστερος; Ἀλλ' οὐκ εἶ τῆς χήρας ἐκείνης πτωχότερος, ἣ τοὺς πλουτοῦντας ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ὑπερηκόντισεν. Ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ἀπορεῖς τῆς ἀναγκαίας τροφῆς; Ἀλλ' οὐκ εἶ τῆς Σιδωνίας ἀπορώτερος, ἣ πρὸς αὐτὸν ἐλθοῦσα τοῦ λιμοῦ τὸν πυθμένα, τοῦ θανάτου προσδοκωμένου λοιπόν, καὶ χοροῦ παίδων περιεστῶτος, οὐδὲ οὕτως ἐφείσατο τῶν ὄντων, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιτεταμένης πενίας πλοῦτον ἄφατον ἐπρίατο, ἅλωνα τὴν χεῖρα καὶ ληνὸν καὶ ὑδρίαν ἐργασαμένη,

---

11. Μάρκ. 12, 42 - 43. Λουκᾶ 21, 2 - 4
12. Γ' Βασ. 17, 8 - 24

δο, ἀλλὰ ἔσοδο, οὔτε δαπάνη, ἀλλὰ κέρδος· διότι περισσότερα παίρνεις ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δίνεις. Δίνεις ψωμί, καὶ παίρνεις ζωὴ αἰώνια· δίνεις ροῦχο, καὶ παίρνεις στολὴ ἀφθαρσίας· δίνεις συμμετοχὴ στὴ στέγη σου, καὶ παίρνεις βασιλεία οὐράνια· προσφέρεις αὐτὰ ποὺ καταστρέφονται, καὶ παίρνεις ἐκεῖνα ποὺ παραμένουν αἰώνια.

Καὶ πῶς, λέγει, μπορῶ νὰ ἐλεῶ τὴ στιγμὴ ποὺ εἶμαι φτωχός; Μὰ ἀκριβῶς ὅταν εἶσαι φτωχός, τότε προπάντων μπορεῖς νὰ ἐλεεῖς. Διότι ὁ πλούσιος, μεθυσμένος ἀπὸ τὴν ἀφθονία τῶν χρημάτων του καὶ ὑποφέροντας ἀπὸ φοβερότατο πυρετὸ καὶ ἔχοντας ἀχόρταγο ἔρωτα γιὰ τὰ χρήματα, θέλει νὰ κάνει περισσότερα αὐτὰ ποὺ ἔχει, ἐνῶ ὁ φτωχός, ἐπειδὴ εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀσθένεια καὶ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ τὴν ἀρρώστια αὐτή, μπορεῖ πολὺ πιὸ εὔκολα νὰ δώσει ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔχει. Διότι τὴν ἐλεημοσύνη φυσικὰ δὲν τὴν κάμνουν τὰ μέτρα τῆς περιουσίας, ἀλλὰ τὸ μέτρο τῆς διαθέσεως· καθόσον καὶ ἡ χήρα ἐκείνη τότε δύο ὀβολοὺς ἔριξε, καὶ ὑπερνίκησε ἐκείνους ποὺ ὑπηρηφανεύονταν γιὰ τὸν πλοῦτο τους[11]· καὶ ἡ ἄλλη ἐπίσης χήρα μὲ μιὰ χούφτα ἀλεύρι καὶ λίγο λάδι φιλοξένησε τὴν ψυχὴ ἐκείνη ποὺ τὸ μῆκος της ἔφθανε μέχρι τὸν οὐρανό[12], καὶ σὲ καμιὰ ἀπ' αὐτὲς ἡ φτώχεια δὲν ἔγινε ἐμπόδιο γιὰ ἐλεημοσύνη. Μὴ λοιπὸν προβάλλεις προφάσεις περιττὲς καὶ ἀνόητες· διότι δὲν ζητᾶ ἀφθονία προσφορᾶς, ἀλλὰ πλοῦτο διαθέσεως· καὶ αὐτὸς φυσικὰ δείχνεται ὄχι ἀπὸ τὴν ποιότητα ἐκείνων ποὺ δίνονται, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν διάθεση ἐκείνων ποὺ τὰ δίνουν.

Εἶσαι φτωχὸς καὶ φτωχότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους; Ἀλλὰ δὲν εἶσαι φτωχότερος ἀπὸ τὴ χήρα ἐκείνη, ποὺ ξεπέρασε σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ τοὺς πλουσίους. Μήπως ὅμως στερεῖσαι καὶ αὐτὴν τὴν ἀναγκαία τροφή; Ἀλλὰ δὲν εἶσαι φτωχότερος ἀπὸ τὴ Σιδώνια ἐκείνη χήρα, ἡ ὁποία, ἐνῶ ἔφθασε πρὸς τὸν ἴδιο τὸν πυθμένα τῆς πείνας, καὶ περίμενε πλέον τὸ θάνατο, περικυκλωμένη ἀπὸ ἕνα σωρὸ παιδιῶν, ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι λυπήθηκε τὰ ὅσα εἶχε, ἀλλὰ μὲ τὴν ὑπερβολικὴ πείνα της ἀ-

ἐξ ὀλίγων πολλὰ πηγάζειν παρασκευάσασα. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἴωμεν, ἵνα μὴ συνεχεῖς τὰς παρεκτροπὰς ποιώμεθα.

Ἐπειδὴ οὖν ἔμελλεν ὁ νυμφίος ἔρχεσθαι, ταῦτα πρὸς ἀλλήλας αἱ παρθένοι διελέγοντο. Ἐκεῖναι δὲ πρὸς τοὺς πωλοῦντας ἔπεμπον αὐτάς, ἀλλ' οὐκ ἦν καιρὸς οὐκέτι λοιπὸν ἀγοράζειν ἔλαιον· εἰκότως. Οἱ γὰρ πωλοῦντες ἐν τῷ παρόντι βίῳ μόνον εἰσί, μετὰ δὲ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν καὶ τὸ λυθῆναι τὸ θέατρον οὐκ ἔστι λοιπὸν φάρμακον τοῖς γεγενημένοις εὑρεῖν, οὐδὲ συγγνώμην καὶ ἀπολογίαν, ἀλλ' ἀνάγκη λοιπὸν κολάζεσθαι· ὅπερ καὶ τότε γέγονεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἦλθεν ὁ νυμφίος, αἱ μὲν εἰσῆλθον λαμπρὰς ἔχουσαι τὰς λαμπάδας, αἱ δέ, ὑστερήσασαι τῆς εἰσόδου, τὰς θύρας ἐπάτασσον τοῦ νυμφῶνος, καὶ τὸ φοβερὸν ῥῆμα ἐκεῖνο ἤκουον· «Ὑπάγετε, οὐκ οἶδα ὑμᾶς». Εἶδες αὐτὸν πάλιν καὶ τιμῶντα καὶ κολάζοντα, καὶ στεφανοῦντα, καὶ τιμωροῦντα καὶ δεχόμενον καὶ ἀποπέμποντα, καὶ ἑκατέρου τοῦ μέρους τῆς κρίσεως ὄντα κύριον; Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ ἀμπελῶνος, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν πέντε καὶ δύο ταλάντων, καὶ τοῦ ἑνὸς ἴδοι τις ἄν. Τοὺς μὲν γὰρ ἀπεδέξατο, καὶ εἰσήγαγεν ἐπὶ πλείοσι, τὸν δὲ ἐκέλευσε δεθέντα ἔξω βάλλεσθαι εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον.

3. Ἀλλὰ τίς αὐτῶν ὁ πολὺς λόγος, μᾶλλον δὲ πολλῆς ἀνοίας γέμων; Ἔχει μὲν ἐξουσίαν κολάζειν, καὶ στεφανοῦν, καὶ τιμωρεῖσθαι, καὶ ἀμοιβὰς διδόναι, ἀλλὰ τὴν ἀνωτάτω προεδρίαν, φησί, καὶ τὴν ὑψηλοτάτην τιμήν, ταύτην ἔφησεν οὐκ εἶναι αὐτοῦ δοῦναι. Τί οὖν ἐὰν μάθῃς ὅτι οὐδέν ἐστιν ὑπεξῃρημένον αὐτοῦ τῆς ψήφου, ἀποθήσῃ τὴν ἄκαιρον ταύτην φιλονεικίαν; Οὐκοῦν αὐτοῦ πάλιν ἄκουε λέγοντος· «Ὁ Πατὴρ οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ». Εἰ τοίνυν πᾶσαν ἔχει τὴν

------

13. Γ' Βασ. 17, 8 - 24
14. Ματθ. 25, 12
15. Ματθ. 20, 1 - 16
16. Ματθ. 25, 15 - 30
17. Ἰω. 5, 22

γόραζε ἀπερίγραπτο πλοῦτο, καθιστώντας τὸ χέρι της ἁλώνι καὶ τὸ πυθάρι της ἐλαιοτριβεῖο[13], καὶ κάμνοντας ἀπὸ τὰ λίγα νὰ πηγάζουν πολλά. Ἀλλ' ἂς ἔρθομε στὸ θέμα μας, καὶ ἂς σταματήσομε τὶς συνεχεῖς παρεμβολές.

Ἐνῶ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ ἔρθει ὁ νυμφίος, οἱ παρθένες συζητοῦσαν ἀναμεταξύ τους καὶ ἔλεγαν αὐτά. Οἱ φρόνιμες παρέπεμψαν τὶς μωρὲς στοὺς πωλητές, ἀλλ' ὅμως δὲν ἦταν πλέον καιρὸς ν' ἀγοράσουν λάδι· καὶ πολὺ σωστά. Διότι οἱ πωλητὲς ὑπάρχουν μόνο στὴν παρούσα ζωή, ἐνῶ μετὰ τὴν ἀναχώρησή μας ἀπὸ ἐδῶ καὶ τὴ διάλυση τοῦ θεάτρου δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βροῦμε πλέον φάρμακο γιὰ ἐκεῖνα ποὺ κάναμε, οὔτε συγγνώμη καὶ ἀπολογία, ἀλλὰ πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ τιμωρηθοῦμε, πράγμα ποὺ ἔγινε καὶ τότε. Ὅταν δηλαδὴ ἦρθε ὁ νυμφίος, οἱ μὲν φρόνιμες μπῆκαν κρατώντας τὶς λαμπάδες φωτεινές, ἐνῶ οἱ μωρὲς ἐπειδὴ καθυστέρησαν καὶ δὲν μπόρεσαν νὰ μποῦν, χτυποῦσαν τὶς πόρτες τοῦ νυμφώνα, ἀλλ' ἄκουσαν τὰ φοβερὰ ἐκεῖνα λόγια· «Πηγαίνετε, δὲν σᾶς γνωρίζω»[14]. Εἶδες αὐτὸν ποὺ πάλι καὶ τιμᾶ, καὶ κολάζει, καὶ στεφανώνει, καὶ τιμωρεῖ, καὶ δέχεται καὶ ἀπομακρύνει, καὶ ὅτι ἔχει ἐξουσία καὶ γιὰ τὰ δύο μέρη τῆς κρίσεως; Αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ τὸ δεῖ κανεὶς καὶ στὴν παραβολὴ τοῦ ἀμπελώνα[15], καὶ τῶν πέντε ταλάντων καὶ τῶν δύο, καὶ τοῦ ἑνός. Διότι τοὺς πρώτους τοὺς δέχθηκε καὶ τοὺς ἀνέθεσε περισσότερα, ἐνῶ τὸν τρίτο ἔδωσε ἐντολὴ νὰ δεθεῖ καὶ νὰ ριχτεῖ ἔξω στὸ σκοτάδι τὸ ἐξώτερο[16].

3. Ἀλλὰ ποιὰ εἶναι τὰ περιβόητα λόγια τους, ἢ καλύτερα τὰ γεμάτα ἀπὸ πολλὴ ἀνοησία; Ἔχει, λένε, ἐξουσία νὰ κολάζει καὶ νὰ στεφανώνει, καὶ νὰ τιμωρεῖ, καὶ νὰ δίνει ἀμοιβές, ἀλλ' ὅμως τὴν ἀνώτατη ἐξουσία καὶ τὴν ὑψηλότατη τιμὴ εἶπε ὅτι δὲν εἶναι στὸ χέρι του νὰ τὴ δώσει. Τί λοιπόν; ἐὰν μάθεις ὅτι τίποτε δὲν τοῦ ἔχει ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ τὴν ἀπόφαση, θ' ἀφήσεις κατὰ μέρος αὐτὴν τὴν ἀνόητη ἀντιλογία; Λοιπὸν ἄκου αὐτὸν πάλι ποὺ λέγει· «Ὁ Πατέρας μου δὲν κρίνει κανένα, ἀλλ' ὅλη τὴν κρίση τὴν ἔδωσε στον Υἱό»[17]. Ἐὰν λοιπὸν ἔχει ὅλη τὴν κρίση, τότε

κρίσιν, οὐδὲν ἐπεξήρηται τῆς ψήφου· ὁ γὰρ πᾶσαν ἔχων τὴν κρίσιν, κύριός ἐστι πάντας καὶ τιμωρεῖσθαι καὶ στεφανοῦν.

Τὸ δὲ «ἔδωκεν» ἐνταῦθα μὴ ἀνθρωπίνως ἀκούσῃς, ἀγαπητέ· οὐ γὰρ οὐκ ἔχοντι ἔδωκεν, οὐδὲ ἀτελῆ ἐγέννησεν, οὐδὲ ὕστερον αὐτῷ προσεγένετο, ἀλλὰ τὸ ἔδωκε τοιοῦτόν ἐστι, τοιοῦτον αὐτὸν ἐγέννησε, 'τέλειον ἀπηρτισμένον'· ταύτῃ δὲ κέχρηται τῇ λέξει, ἵνα μὴ δύο ἀγεννήτους νομίσῃς Θεούς, ἀλλ' ἵνα εἰδῇς καὶ τὴν ῥίζαν καὶ τὸν καρπόν· οὐχ ἵνα ὕστερον αὐτῷ προσγεγενῆσθαι νομίσῃς τοῦτο. Καὶ γὰρ ἐρωτώμενος ἀλλαχοῦ, «Οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ;», οὐκ εἶπεν, ὅτι 'ἔλαβον τὴν βασιλείαν', οὐκ εἶπεν, ὅτι 'προσεγένετο αὐτῷ ὕστερον ἡ βασιλεία', ἀλλ' ὅτι «Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι». Εἰ βασιλεὺς ἀπηρτισμένος ἐγεννήθη, εὔδηλον ὅτι καὶ κριτὴς καὶ δικαστής· βασιλέως γὰρ μάλιστα τὸ κρίνειν, καὶ δικάζειν, καὶ τιμᾶν, καὶ τιμωρεῖσθαι. Καὶ ἑτέρωθεν δὲ τοῦτο ἴδοι τις ἄν, ὅτι καὶ τὰς ἄνω τιμὰς κύριος αὐτός ἐστι διδόναι. Ὅταν γὰρ παραγάγωμεν εἰς τὸ μέσον τὸν πάντων ἀνθρώπων ἀμείνω, καὶ δείξωμεν τοῦτον ὑπ' αὐτοῦ στεφανούμενον, ποία λοιπὸν ὑπολειφθήσεται πρόφασις ὑμῖν;

Τίς οὖν ἁπάντων ἀνθρώπων ἀμείνων; Τίς δὲ ἕτερος ἀλλ' ἢ ὁ σκηνοποιὸς ἐκεῖνος, ὁ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος, ὁ γῆν καὶ θάλασσαν καθάπερ ὑπόπτερος περιδραμών, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὁ νυμφαγωγὸς τοῦ Χριστοῦ, ὁ τῆς Ἐκκλησίας φυτουργός, 'ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων', ὁ κῆρυξ, ὁ δρομεύς, ὁ ἀγωνιστής, ὁ στρατιώτης, ὁ παιδοτρίβης, ὁ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὑπομνήματα τῆς οἰκείας ἀρετῆς καταλιπών, ὁ πρὸ τῆς ἀναστάσεως εἰς τρίτον ἁρπαγεὶς οὐρανόν, ὁ εἰς παράδεισον ἀπενεχθείς, ὁ ἀπορρήτων κοινωνήσας τῷ Θεῷ μυστηρίων, ὁ τοιαῦτα ἀκούσας καὶ λαλήσας, ἃ ἀνθρωπίνῃ φύσει λαλῆσαι οὐκ ἔνι, ὁ καὶ

---

18. Ἰω. 18, 37 19. Ἰω. 18, 37

τίποτε δὲν τοῦ ἔχει ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ τὴν ἀπόφαση˙ διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ὅλη τὴν κρίση, ἔχει τὴν ἐξουσία ὅλους καὶ νὰ τοὺς τιμωρεῖ καὶ νὰ τοὺς στεφανώνει.

Τὸ «ἔδωσε» ἐδῶ μὴ τὸ πάρεις, ἀγαπητέ, μὲ ἀνθρώπινη ἔννοια˙ διότι δὲν τοῦ ἔδωσε ἐνῶ δὲν εἶχε, οὔτε τὸν γέννησε ἀτελῆ, οὔτε ἀργότερα τοῦ προστέθηκε κάτι, ἀλλὰ τὸ «ἔδωσε» ἔχει τὴν ἑξῆς σημασία, ὅτι δηλαδὴ τέτοιον τὸν γέννησε 'τέλειο, ὁλοκληρωμένο'˙ χρησιμοποιεῖ αὐτὴν τὴν λέξη, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ὑπάρχουν δύο θεοὶ ἀγέννητοι, ἀλλὰ γιὰ νὰ γνωρίσεις καὶ τὴ ρίζα καὶ τὸν καρπό˙ γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι αὐτὸ τοῦ προστέθηκε ἀργότερα. Καθόσον, ὅταν σὲ ἄλλη περίπτωση ρωτήθηκε, «Εἶσαι λοιπὸν βασιλιάς;»[18], δὲν εἶπε, ὅτι 'ἔλαβα τὴ βασιλεία', δὲν εἶπε ὅτι 'προστέθηκε σ' αὐτὸν ἀργότερα ἡ βασιλεία', ἀλλ' ὅτι «Ἐγὼ γι' αὐτὸ γεννήθηκα»[19]. Ἐὰν γεννήθηκε βασιλιὰς ὁλοκληρωμένος, εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι εἶναι καὶ κριτὴς καὶ δικαστής˙ διότι χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ βασιλιᾶ εἶναι καὶ νὰ κρίνει, καὶ νὰ δικάζει, καὶ νὰ τιμᾶ, καὶ νὰ τιμωρεῖ. Καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ δὲ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ τὸ διαπιστώσει αὐτό, ὅτι δηλαδὴ αὐτὸς ἔχει τὴν ἐξουσία νὰ δίνει καὶ τὶς οὐράνιες τιμές. Ὅταν λοιπὸν σᾶς παρουσιάσω τὸν ἀνώτερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ σᾶς δείξω αὐτὸν νὰ στεφανώνεται ἀπ' αὐτόν, ποιὰ πρόφαση θὰ σᾶς ἀπομείνει τότε;

Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους; Ποιὸς ἄλλος, παρὰ ὁ σκηνοποιὸς ἐκεῖνος, ὁ δάσκαλος τῆς οἰκουμένης, ἐκεῖνος ποὺ περιέτρεξε τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα σὰν νὰ εἶχε φτερά, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὁ νυμφαγωγὸς τοῦ Χριστοῦ, ὁ φυτουργὸς τῆς Ἐκκλησίας 'ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτονας', ὁ κήρυκας, ὁ δρομέας, ὁ ἀγωνιστής, ὁ στρατιώτης, ὁ γυμναστής, ἐκεῖνος ποὺ σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης ἄφησε ἐνθύμια τῆς ἀρετῆς του, ἐκεῖνος ποὺ πρὶν ἀπὸ τὴν κοινὴ ἀνάσταση ἁρπάχθηκε μέχρι τὸν τρίτο οὐρανό, ποὺ ὁδηγήθηκε στὸν Παράδεισο, ποὺ ἔλαβε μέρος σὲ ἀπόρρητα μυστήρια τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἄκουσε καὶ εἶπε τέτοια, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ

χάριτος πλείονος ἀπολαύσας, καὶ μείζονα κόπον ἐπιδειξάμενος; Ὅτι δὲ πλεῖον ἁπάντων ἔκαμεν, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι «Περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα». Εἰ δὲ περισσότερον πάντων ἔκαμεν, περισσότερον καὶ στεφανοῦται· «Ἕκαστος γὰρ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον».

Εἰ τοίνυν μείζονα τῶν ἀποστόλων λαμβάνει στέφανον (τῶν δὲ ἀποστόλων ἴσος οὐδεὶς γέγονεν, οὗτος δὲ κἀκείνων μείζων), εὔδηλον ὅτι τῆς ἀνωτάτω ἀπολαύσεται τιμῆς καὶ προεδρίας. Τίς οὖν ἐστιν ὁ αὐτὸν στεφανῶν; Ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι· τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα, λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὁ δίκαιος κριτής»· «Ὁ Πατὴρ οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ». Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ τοῦτο μόνον δῆλον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς· «Οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ». Τίνος δέ ἐστιν ἡ «ἐπιφάνεια», ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος, «Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ».

4. Ἀλλ' ἡ μὲν πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς ἡμῖν μάχη τέλος ἔχει, καὶ τὸ τρόπαιον ἐστήσαμεν, καὶ τὴν νίκην λαμπρὰν ἠράμεθα, ἐκ τῶν εἰρημένων ἁπάντων ἀποδείξαντες, ὅτι κύριος καὶ τιμᾶν καὶ κολάζειν ἐστί, «πᾶσάν τε τὴν κρίσιν ἔχων», καὶ τὸν ἁπάντων

------

20. Οἱ χαρακτηρισμοὶ αὐτοὶ εἶναι διάσπαρτοι τόσο στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου, ὅσο καὶ στὸ βιβλίο τῶν Πράξεων.

21. Α' Κορ. 15, 10

22. Α' Κορ. 3, 8.

23. Β' Τιμ. 4, 7-8

24. Ἰω. 5, 22

25. Β' Τιμ. 4, 8

26. Τίτ. 2, 11-13

νὰ λεχθοῦν ἀπὸ ἀνθρώπινη φύση, ἐκεῖνος ποὺ καὶ περισσότερη χάρη ἀπόλαυσε, καὶ μεγαλύτερο κόπο κατέβαλε[20]; Τὸ ὅτι δὲ περισσότερο ἀπὸ ὅλους κόπιασε, ἄκουσε αὐτὸν ποὺ λέγει, «Περισσότερο ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς κόπιασα»[21]. Ἐὰν ὅμως κόπιασε περισσότερο ἀπὸ ὅλους, περισσότερο ἀπὸ ὅλους καὶ στεφανώνεται, διότι «Ὁ καθένας θὰ λάβει τὸ μισθό του ἀνάλογα μὲ τὸν κόπο του»[22].

Ἐφόσον λοιπὸν παίρνει μεγαλύτερο στεφάνι ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους (κανένας δὲν ὑπῆρξε ἴσος μὲ τοὺς ἀποστόλους, ἐνῶ αὐτὸς εἶναι μεγαλύτερος καὶ ἀπὸ ἐκείνους), εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι θ' ἀπολαύσει τὴν πιὸ μεγαλύτερη τιμὴ καὶ προεδρία. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ στεφανώνει αὐτόν; Ἄκουσε αὐτὸν ποὺ λέγει· «Τὸν ἀγώνα τὸν καλὸ ἀγωνίσθηκα, τὸ δρόμο τὸν τελείωσα, τὴν πίστη τὴν τήρησα· μοῦ ἀπομένει τώρα τὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης, ποὺ θὰ μοῦ δώσει ὁ Κύριος κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, ὁ δίκαιος κριτής»[23]. «Ὁ Πατέρας δὲν κρίνει κανένα, ἀλλ' ὅλη τὴν κρίση τὴν ἔδωσε στὸν Υἱό»[24]. Καὶ δὲν γίνεται αὐτὸ φανερὸ μόνο ἀπὸ ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἑξῆς· «Θὰ τὸ δώσει ὄχι μόνο σὲ μένα, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλους ἐκείνους ποὺ ἀγάπησαν καὶ θ' ἀγαπήσουν τὴν ἐμφάνισή του στὸν κόσμο»[25]. Καὶ ποιοῦ εἶναι ἡ ἐμφάνιση αὐτὴ στὸν κόσμο, ἄκουσε αὐτὸν ποὺ λέγει· «Φανερώθηκε ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήρια σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, διδάσκοντάς μας ν' ἀρνηθοῦμε τὴν ἀσέβεια καὶ τὶς κοσμικὲς ἐπιθυμίες, καὶ νὰ ζήσομε μὲ σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ εὐσέβεια στὴ ζωὴ αὐτή, περιμένοντας τὴ μακάρια ἐλπίδα καὶ φανέρωση τῆς δόξας τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»[26].

4. Ἡ μάχη λοιπὸν πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς τελείωσε, τὸ τρόπαιο τὸ στήσαμε, καὶ ἀποσπάσαμε νίκη λαμπρή, ἀφοῦ μὲ ὅλα ὅσα ἔχουν λεχθεῖ ἀποδείξαμε, ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει τὴν ἐξουσία καὶ νὰ τιμᾶ καὶ νὰ τιμωρεῖ, διότι «ἔχει ὅλη τὴν κρίση» καὶ ἀνακηρύσσει καὶ στεφανώνει τὸν ἀνώτερο ἀπὸ ὅλους, καὶ ὅτι στὶς παραβολὲς ἐκεῖνες ὁ ἴδιος ἐπιτελεῖ

ἀμείνω στεφανῶν καὶ ἀνακηρύττων, καὶ ἐν ταῖς παραβολαῖς ἐκείναις ἑκάτερα αὐτὸς ἐργαζόμενος. Δεῖ δὲ λοιπὸν καὶ τὸν θόρυβον τῶν ἀδελφῶν ἐκβαλεῖν, καὶ διδάξαι τίνος ἕνεκεν οὕτως εἴρηκεν, ὅτι «Οὐκ ἔστιν ἐμὸν τοῦτο δοῦναι»· καὶ γὰρ οἶμαι πολλοὺς ἐπαπορεῖν τοῖς εἰρημένοις. Ἵν' οὖν καὶ τὴν ἀπορίαν λύσωμεν, καὶ τὸν θόρυβον τῆς ψυχῆς κατευνάσωμεν, συντείνατέ μοι τὴν διάνοιαν, παρασκευάσατέ μοι τὴν γνώμην· καὶ γὰρ πλείονός μοι πόνου δεῖ νῦν. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον πολεμεῖν καὶ διδάσκειν, βάλλειν τὸν ἐχθρόν, καὶ διορθοῦσθαι τὸν οἰκεῖον, ἀλλὰ πλείονός μοι χρεία ἐνταῦθα τῆς σπουδῆς, ὥστε μὴ παριδεῖν τὸ μέρος χωλεῦον, μηδέ τινα θορυβούμενον παραδραμεῖν.

Λέγω γὰρ (ἀλλὰ μὴ θορυβεῖσθε πρὸς τὰ λεγόμενα, μηδὲ ταράττεσθε) οὐ μόνον γὰρ τοῦ Υἱοῦ φημι μὴ εἶναι, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ Πατρός· καὶ μεγάλῃ ταῦτα βοῶ τῇ φωνῇ, καὶ σάλπιγγος λαμπροτέρᾳ, ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτοῦ δοῦναι, οὔτε αὐτοῦ, οὔτε τοῦ Πατρός. Εἰ γὰρ αὐτοῦ ἦν, καὶ τοῦ Πατρὸς ἦν· εἰ τοῦ Πατρὸς ἦν, καὶ αὐτοῦ ἦν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, «οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι», ἀλλὰ τί; «Οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται»· δείκνυσιν ὅτι οὔτε αὐτοῦ, οὔτε τοῦ Πατρός, ἀλλ' ἑτέρων τινῶν. Τί οὖν ἐστι τὸ εἰρημένον; Οἶμαι γὰρ ἡμῖν ηὐξῆσθαι τὸν θόρυβον, καὶ πλείονα γενέσθαι τὴν ἀπορίαν, καὶ ἐναγωνίους εἶναι· ἀλλὰ μὴ δείσητε· οὐ γὰρ ἀποστήσομαι, ἕως ἂν ἐπαγάγω τὴν λύσιν. Μικρὸν δὲ ἀνάσχεσθε ἀνωτέρω τὸν λόγον ἄγοντος· οὐ γὰρ ἑτέρως μετὰ σαφηνείας ἅπαντα ὑμῶν παρακαταθέσθαι τῇ γνώμῃ δυνατόν.

Τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ εἰρημένον; Ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου, ἀναχωροῦντι

------

27. Ματθ. 20, 23   28. Ματθ. 20, 23

καὶ τὰ δύο ἔργα. Πρέπει ὅμως στὴ συνέχεια νὰ διώξω καὶ τὸ φόβο ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ νὰ τοὺς διδάξω γιὰ ποιὸ λόγο τὸ εἶπε αὐτὸ ἔτσι, ὅτι δηλαδὴ «Δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ τὸ δώσω αὐτό»[27]· καθόσον νομίζω ὅτι πολλοὶ ἔχουν ἀκόμη τὴν ἀπορία γιὰ τὰ λόγια αὐτά. Μὲ σκοπὸ λοιπὸν καὶ τὴν ἀπορία νὰ λύσω καὶ νὰ καθησυχάσω τὸ θόρυβο τῆς ψυχῆς, συγκεντρῶστε περισσότερο τὴν προσοχὴ τῆς διάνοιάς σας καὶ προετοιμάστε μου τὴ σκέψη σας· καθόσον τώρα πρέπει νὰ καταβάλω περισσότερο κόπο. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ πολεμῶ καὶ νὰ διδάσκω, νὰ βάλλω ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ διορθώνω τὸν δικό μου, ἀλλὰ χρειάζομαι ἐδῶ περισσότερη προσπάθεια, ὥστε νὰ μὴ παραβλέψω τὸ μέλος ἐκεῖνο ποὺ χωλαίνει, οὔτε νὰ προσπεράσω κάποιον ποὺ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ ἀνησυχία.

Σᾶς λέγω λοιπὸν (ἀλλὰ μὴ θορυβεῖσθε ἀπὸ τὰ λεγόμενά μου αὐτά, οὔτε καὶ νὰ ταράσσεσθε) ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι οὔτε στὸ χέρι τοῦ Υἱοῦ, οὔτε καὶ τοῦ Πατέρα· καὶ τὰ βροντοφωνάζω αὐτὰ μὲ δυνατὴ φωνὴ καὶ λαμπρότερη καὶ ἀπὸ τὴ φωνὴ τῆς σάλπιγγας, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι στὸ χέρι αὐτοῦ νὰ τὸ δώσει αὐτό, οὔτε στὸ χέρι αὐτοῦ, οὔτε τοῦ Πατέρα. Διότι ἐὰν ἦταν στὸ χέρι αὐτοῦ θὰ ἦταν καὶ τοῦ Πατέρα· ἐὰν ἦταν στὸ χέρι τοῦ Πατέρα, θὰ ἦταν καὶ αὐτοῦ. Γι᾽ αὐτὸ καὶ αὐτὸς δὲν εἶπε ἁπλῶς, «Δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ τὸ δώσω», ἀλλὰ τί; «Δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ τὸ δώσω αὐτό, ἀλλὰ θὰ δοθεῖ σ᾽ ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους ἔχει ἑτοιμασθεῖ»[28]· δείχνει δηλαδὴ ὅτι αὐτὸ δὲν ἐξαρτᾶται οὔτε ἀπ᾽ αὐτόν, οὔτε ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλ᾽ ἀπὸ κάποιους ἄλλους. Τί σημαίνουν τὰ λόγια αὐτά; Διότι νομίζω ὅτι αὐξήθηκε ἡ ἀνησυχία σας, ἔγινε μεγαλύτερη ἡ ἀπορία σας, καὶ εἶστε γεμάτοι ἀπὸ ἀγωνία· ἀλλ᾽ ὅμως μὴ φοβηθεῖτε· διότι δὲν θὰ φύγω ἀπὸ ἐδῶ μέχρι ποὺ νὰ δώσω τὴ λύση. Δεῖξτε μόνο λίγη ὑπομονὴ γιὰ νὰ πιάσω τὸ λόγο λίγο ἀπὸ πιὸ πάνω· διότι ἀλλιῶς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μποῦν ὅλα στὸ μυαλό σας μὲ σαφήνεια.

Ποιὸ τέλος πάντων λοιπὸν εἶναι τὸ νόημα τῶν λόγων αὐτῶν; Ἡ μητέρα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, τοῦ Ἰακώβου

πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα τῷ Ἰησοῦ προσῆλθε μετὰ τῶν παίδων λέγουσα, «Εἰπὲ ἵνα οἱ δύο υἱοί μου καθίσωσιν εἷς ἐκ δεξιῶν σου, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων σου». Ἕτερος δὲ εὐαγγελιστής φησιν, ὅτι οἱ παῖδες ταῦτα ᾐτοῦντο παρὰ τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' οὐκ ἔστι διαφωνία (οὐδὲ γὰρ ταῦτα δεῖ τὰ μικρὰ παρατρέχειν), ἀλλὰ τὴν μητέρα προβαλλόμενος, ἐπειδὴ εἶπεν ἐκείνη καὶ θύραν ἤνοιξε, καὶ αὐτοὶ τὴν ἱκετηρίαν προσήγαγον, οὐκ εἰδότες μὲν ἅπερ ἔλεγον, λέγοντες δὲ ὅμως. Εἰ γὰρ καὶ ἀπόστολοι ἦσαν, ἀλλ' ἀτελέστερον ἔτι διέκειντο, καθάπερ νεοττοὶ ὡς ἐν καλιᾷ πλανώμενοι, οὐδέπω τοῦ πτεροῦ παγέντος αὐτοῖς. Καὶ τοῦτο μάλιστα ὑμᾶς ἀναγκαῖον εἰδέναι, ὅτι πρὸ τοῦ σταυροῦ ἐν πολλῇ ἦσαν ἀγνοίᾳ. Διὸ καὶ ἐπιτιμῶν αὐτοῖς ἔλεγεν· «Ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε; Οὔπω νοεῖτε οὐδὲ συνίετε, ὅτι οὐ περὶ τῶν ἄρτων εἶπον ὑμῖν προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων;». Καὶ πάλιν· «Πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι».

Οὐ μόνον δὲ ἠγνόουν τὰ ὑψηλότερα, ἀλλὰ καὶ ἃ ἤκουον ἀπέβαλλον ἀπὸ φόβου καὶ δειλίας πολλάκις, ὅπερ ὀνειδίζων αὐτοῖς ἔλεγεν· «Οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ἐρωτᾷ με, ποῦ ὑπάγεις; ἀλλ' ὅτι ταῦτα εἶπον ὑμῖν, ἡ λύπη πεπλήρωκεν ὑμῶν τὴν καρδίαν». Καὶ πάλιν, «Ἐκεῖνος ὑμᾶς ἀναμνήσει πάντα, καὶ διδάξει ὑμᾶς», περὶ τοῦ Παρακλήτου λέγων. Οὐκ ἂν δὲ εἶπεν «ἀναμνήσει», εἰ μὴ πολλὰ τῶν εἰρημένων ἐξέβαλον. Ταῦτα δέ μοι οὐχ ἁπλῶς εἴρηται, ἀλλ' ἐπειδὴ φαίνεται Πέτρος, νῦν μὲν ἀπηρτισμένην ὁμολογίαν ὁμολογῶν, νῦν δὲ πάντων ἐπιλελησμένος. Ὁ γὰρ εἰπών, «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος», καὶ μακαρισθεὶς ἐπὶ τούτοις, τοιοῦτον ἥμαρτε μετὰ μικρόν,

---

29. Ματθ. 20, 20 - 21
30. Μαρκ. 10, 35 - 37
31. Ματθ. 15, 16 καὶ 16, 11
32. Ἰω. 16, 12
33. Ἰω. 16, 5 - 6
34. Ἰω. 14, 26
35. Ματθ. 16, 16

καὶ τοῦ 'Ιωάννη, ἐνῶ ὁ 'Ιησοῦς ἀναχωροῦσε γιὰ τὰ 'Ιεροσόλυμα, τὸν πλησίασε μὲ τὰ παιδιά της, λέγοντας, «Δῶσε ἐντολὴ γιὰ νὰ καθίσουν οἱ δύο υἱοί μου ἕνας στὰ δεξιά σου καὶ ἕνας στ' ἀριστερά σου»[29]. Ἄλλος ὅμως εὐαγγελιστὴς λέγει, ὅτι οἱ υἱοί της ζητοῦσαν αὐτὰ ἀπὸ τὸ Χριστό[30]. Δὲν ὑπάρχει ὅμως διαφωνία (διότι δὲν πρέπει αὐτὰ τὰ μικροπράγματα νὰ τὰ παρατρέχομε), ἀλλὰ παρουσιάζει τὴ μητέρα νὰ ὁμιλεῖ, ἐπειδὴ μίλησε ἐκείνη πρώτη καὶ ἄνοιξε τὴν πόρτα, καὶ στὴ συνέχεια ὑπέβαλαν ἐκεῖνοι τὴν παράκληση, μὴ γνωρίζοντας βέβαια ἐκεῖνα ποὺ ἔλεγαν, ὁπωσδήποτε ὅμως τὰ εἶπαν. Διότι, ἂν καὶ ἦταν ἀπόστολοι, ἀλλ' ὅμως εἶχαν ἀκόμη πολλὲς πνευματικὲς ἀτέλειες, σὰν ἀκριβῶς νεοσσοὶ ποὺ περιφέρονται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μέσα στὴ φωλιά, χωρὶς νὰ ἰσχυροποιήθηκαν ἀκόμα τὰ φτερά τους. Καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ γνωρίζετε ὁπωσδήποτε, ὅτι δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ τὸ σταυρὸ βρίσκονταν μέσα σὲ μεγάλη ἄγνοια. Γι' αὐτὸ καί, ἐπιτιμώντας αὐτούς, ἔλεγε· 'Ακόμη καὶ σεῖς εἶστε ἀνόητοι, δὲν σκέφτεσθε οὔτε καταλαβαίνετε, ὅτι δὲν σᾶς μίλησα γιὰ ψωμί, ἀλλὰ νὰ προσέχετε ἀπὸ τὸ προζύμι τῶν Φαρισαίων;»[31]. Καὶ πάλι· «Πολλὰ ἔχω ἀκόμη νὰ σᾶς πῶ, ἀλλὰ δὲν μπορεῖτε νὰ τὰ βαστάξετε τώρα»[32].

Ὄχι μόνο ἀγνοοῦσαν τὰ ὑψηλότερα, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἄκουαν πολλὲς φορὲς τὰ ἀπέρριπταν ἀπὸ φόβο καὶ δειλία, πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο κατηγορώντας τους ἔλεγε· «Κανένας σας δὲν μ' ἐρωτᾶ, ποῦ πηγαίνεις; ἀλλ' ἐπειδὴ σᾶς εἶπα αὐτὰ ἡ λύπη γέμισε τὴν καρδιά σας»[33]. Καὶ πάλι, «Ἐκεῖνος θὰ σᾶς ὑπενθυμίσει ὅλα καὶ θὰ σᾶς τὰ διδάξει»[34], ἐννοώντας τὸν Παράκλητο. Δὲν θὰ ἔλεγε «Θὰ σᾶς ὑπενθυμίσει», ἐὰν δὲν ξεχνοῦσαν πολλὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ τοὺς εἶχε πεῖ. Αὐτὰ δὲν σᾶς τὰ εἶπα ἔτσι στὴν τύχη, ἀλλ' ἐπειδὴ φαίνεται ὁ Πέτρος ἄλλοτε μὲν νὰ δίνει μία ὁλοκληρωμένη ὁμολογία, ἄλλοτε πάλι νὰ τὰ ἔχει λησμονήσει ὅλα. Διότι ἐκεῖνος ποὺ εἶπε, «Σὺ εἶσαι ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ζωντανοῦ»[35], καὶ μακαρίσθηκε γι' αὐτό, τέτοια ἁμαρτία μετὰ ἀπὸ λίγο διέπραξε, ὥστε νὰ ὀνο-

ὡς «σατανᾶς» προσαγορευθῆναι· λέγει γάρ, «Ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων». Τί γένοιτ' ἂν ἀτελέστερον τοῦ τὰ αὐτοῦ μὴ φρονοῦντος, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων; Ἐπειδὴ γὰρ περὶ σταυροῦ αὐτῷ διελέγετο καὶ ἀναστάσεως, οὐκ εἰδὼς τῶν λεγομένων τὸ βάθος, οὐδὲ τῶν δογμάτων τὸ ἀπόρρητον, οὐδὲ τὴν μέλλουσαν τῇ οἰκουμένῃ σωτηρίαν καταλαμβάνειν, λαβὼν αὐτὸν κατ' ἰδίαν ἔλεγεν· «Ἵλεώς σοι γίνου, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο».

Ὁρᾷς πῶς οὐδὲ περὶ ἀναστάσεως οὐδὲν ᾔδεισαν σαφές; Καὶ τοῦτο αὐτὸ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐπισημαινόμενος ἔλεγεν· «Οὐδέπω γὰρ ᾔδεισαν, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι». Οἱ δέ, ταῦτα οὐκ ἐπιστάμενοι, πολλῷ μᾶλλον τὰ ἄλλα ἠγνόουν· οἷον τὰ περὶ βασιλείας τῆς ἄνω, καὶ τῆς ἀπαρχῆς τῆς ἡμετέρας, καὶ τῆς ἀναλήψεως τῆς εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ χθαμαλοί τινες ἦσαν ἔτι, οὐδέπω δυνάμενοι ὑψηλὰ πέτεσθαι. Ἅτε οὖν τοιαύτην ἔχοντες ἔννοιαν, καὶ προσδοκῶντες ὅτι εὐθέως ἀπαντήσει αὐτῷ ἡ βασιλεία ἐν Ἱεροσολύμοις· ταύτης γὰρ οὐδὲν πλέον ᾔδεισαν· ὅπερ οὖν καὶ ἕτερος ἐπισημαίνεται εὐαγγελιστὴς λέγων, ὅτι ἐνόμιζον ἤδη παραγίνεσθαι αὐτοῦ τὴν βασιλείαν, ἀνθρωπίνην τινὰ αὐτὴν ὑποπτεύοντες, καὶ προσδοκῶντες ἐπὶ τοῦτο αὐτὸν χωρεῖν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ σταυρὸν καὶ θάνατον. Καὶ γὰρ μυριάκις ἀκούοντες, σαφῶς εἰδέναι οὐκ εἶχον.

5. Ἐπεὶ οὖν τετρανωμένην μὲν τῶν δογμάτων οὐδέπω ἀκρίβειαν ἐκέκτηντο, ἐνόμιζον δὲ αὐτὸν ἐπὶ βασιλείαν χωρεῖν τὴν αἰσθητὴν ταύτην, καὶ βασιλεύειν ἐν Ἱεροσολύμοις, ἀπολαβόντες αὐτὸν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ὡς καιρὸν ἐπιτήδειον ἔχειν νομίσαντες, ταύτην αἰτοῦσιν τὴν αἴτησιν· ἀπορρήξαντες γὰρ ἑαυτοὺς

------

36. Ματθ. 16, 23 37. Ματθ. 16, 2
38. Ἰω. 20, 9

μασθεῖ «σατανᾶς»· διότι λέγει, «Πήγαινε πίσω μου, σατανᾶ· εἶσαι σκάνδαλό μου, διότι δὲν σκέφτεσαι ἐκεῖνα ποὺ ἀρέσουν στὸ Θεό, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ ἀρέσουν στοὺς ἀνθρώπους»[36]. Τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει ἀτελέστερο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν σκέφτεται ἐκεῖνα ποὺ ἀρέσουν σ' αὐτόν, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ ἀρέσουν στοὺς ἀνθρώπους; Ὅταν δηλαδὴ τοῦ μιλοῦσε γιὰ τὸ σταυρὸ καὶ τὴν ἀνάσταση, μὴ γνωρίζοντας τὸ βαθύτερο νόημα τῶν λόγων του, οὔτε τὸ ἀπόρρητο τῶν ἀληθειῶν, οὔτε τὴ σωτηρία ποὺ ἐπρόκειτο ν' ἁπλωθεῖ σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἀφοῦ τὸν πῆρε ἰδιαίτερα, τοῦ ἔλεγε· «Ἂς σὲ εὐσπλαχνισθεῖ ὁ Θεός, Κύριε, ὥστε νὰ μὴ σοῦ συμβεῖ αὐτό»[37].

Βλέπεις πῶς οὔτε γιὰ τὴν ἀνάσταση γνώριζαν κάτι μὲ σαφήνεια; Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς γιὰ νὰ δηλώσει ὁ εὐαγγελιστής, ἔλεγε· «Διότι δὲν γνώριζαν ἀκόμη ὅτι αὐτὸς πρέπει ν' ἀναστηθεῖ ἀπὸ τοὺς νεκρούς»[38]. Αὐτοὶ λοιπὸν ποὺ δὲν γνώριζαν αὐτά, πολὺ περισσότερο ἀγνοοῦσαν τὰ ἄλλα, δηλαδὴ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν οὐράνια βασιλεία, μὲ τὴ δική μας ἀπαρχή, καὶ τὴν ἀνάληψη στοὺς οὐρανούς, καὶ ἦταν ἀκόμη κατώτερης πνευματικότητας ἄνθρωποι, μὴ μπορώντας ἀκόμη νὰ κάνουν ὑψηλὲς πτήσεις. Τέτοια δηλαδὴ ἀντίληψη εἶχαν καὶ περίμεναν ὅτι ἀμέσως θὰ τοῦ δοθεῖ ἡ βασιλεία στὰ Ἱεροσόλυμα· διότι τίποτε περισσότερο ἀπ' αὐτὴν δὲν γνώριζαν, πράγμα βέβαια ποὺ φανερώνει καὶ ἄλλος εὐαγγελιστὴς λέγοντας, ὅτι νόμιζαν πὼς ἤδη ἔφθασε ἡ βασιλεία του, θεωρώντας αὐτὴν σὰν κάποια ἀνθρώπινη, καὶ περίμεναν ὅτι γι' αὐτὸ πηγαίνει αὐτὸς ἐκεῖ, καὶ ὄχι γιὰ τὸ σταυρικό του θάνατο. Καθόσον, ἂν καὶ τὸ ἄκουαν ἀμέτρητες φορές, ὅμως δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ γνωρίζουν μὲ σαφήνεια.

5. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν εἶχαν ἀκόμη τελείως ὁλοκάθαρη τὴν ἀκριβὴ γνώση τῶν ἀληθειῶν, καὶ νόμιζαν ὅτι αὐτὸς πηγαίνει ἐκεῖ γιὰ τὴν αἰσθητὴ αὐτὴ βασιλεία καὶ ὅτι θὰ βασίλευε στὰ Ἱεροσόλυμα, τὸν ἔπιασαν στὸ δρόμο, ἐπειδὴ νόμισαν ὅτι βρῆκαν τὴν κατάλληλη εὐκαιρία, καὶ τοῦ ὑποβάλλουν αὐτὸ τὸ αἴτημα· ξεχώρισαν δηλαδὴ τὸν

τοῦ χοροῦ τῶν μαθητῶν, καὶ εἰς ἑαυτοὺς τὸ πᾶν περιστήσαντες, ἀξιοῦσιν ὑπὲρ προεδρίας, καὶ τοῦ πρῶτοι γενέσθαι τῶν ἄλλων, νομίζοντες ἤδη τὰ πράγματα εἰληφέναι τέλος, καὶ τὸ πᾶν κατωρθῶσθαι, καὶ στεφάνων εἶναι λοιπὸν καὶ ἀμοιβῶν καιρόν, ὅπερ καὶ αὐτὸ τῆς ἐσχάτης ἀγνοίας ἦν. Καὶ ὅτι οὐ στοχασμὸς ταῦτά ἐστιν, οὔτε λόγων πιθανότης, παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ τὰ ἀπόρρητα ἐπισταμένου, τὴν ἀπόδειξιν ὑμῖν ἐπαγάγω. Ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα ᾔτησαν, ἄκουσον τί φησι πρὸς αὐτούς· «Οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε». Τί ταύτης σαφέστερον τῆς ἀποδείξεως; Ὁρᾷς ὅτι οὐκ ᾔδεισαν ὅπερ ᾐτοῦντο, περὶ στεφάνων καὶ ἀμοιβῶν καὶ προεδρίας, καὶ τιμῆς αὐτῷ διαλεγόμενοι, οὐδέπω τῶν ἀγώνων οὔτε ἀρχὴν εἰληφότων;

Δύο τοίνυν αἰνίττεται διὰ τοῦ λέγειν, «Οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε»· ἓν μὲν ὅτι περὶ βασιλείας διαλέγονται, ἧς οὐδεὶς ἦν τῷ Χριστῷ λόγος· οὐ γὰρ δὴ περὶ ταύτης ἐπήγγελτο τῆς κάτω καὶ τῆς αἰσθητῆς· ἕτερον δὲ ὅτι προεδρίαν ζητοῦντες ἤδη, καὶ τιμὰς τὰς ἀνωτάτω, καὶ τῶν ἑτέρων βουλόμενοι λαμπρότεροι φανῆναι καὶ περιφανέστεροι, οὐδὲ ἐν καιρῷ ταῦτα ζητοῦσιν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀκαίρως. Ὁ γὰρ καιρὸς ἐκεῖνος οὐχὶ στεφάνων, οὐδὲ ἐπάθλων, ἀλλ' ἀγωνισμάτων, καὶ παλαισμάτων, καὶ πόνων, καὶ ἱδρώτων, καὶ σκαμμάτων, καὶ πολέμων. Ὃ οὖν λέγει τοιοῦτόν ἐστιν, Οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε, περὶ τούτων μοι διαλεγόμενοι, οὐδέπω καμόντες, οὐδὲ ἀποδυσάμενοι πρὸς τοὺς ἀγῶνας, ἔτι τῆς οἰκουμένης ἀδιορθώτου μενούσης, τῆς ἀσεβείας ἐπικρατούσης, τῶν ἀνθρώπων ἁπάντων ἀπολωλότων· οὐδέπω τῆς βαλβῖδος ἐξεπηδήσατε· οὐδέπω πρὸς τὰ παλαίσματα ἀπεδύσασθε. «Δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον, ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθῆναι;», ποτήριον ἐνταῦθα καὶ βάπτισμα καλῶν τὸν

---

39. Ματθ. 20, 22. Μάρκ. 10, 38   40. Ματθ. 20, 22

ἑαυτό τους ἀπὸ τὸν ὅμιλο τῶν ἄλλων μαθητῶν, καὶ ἀφοῦ περιόρισαν τὸ πᾶν στὸν ἑαυτό τους, τοῦ ζητοῦν τὴν προεδρία καὶ νὰ γίνουν πρῶτοι μεταξύ τῶν ἄλλων μαθητῶν, νομίζοντας ὅτι τὰ πράγματα ἤδη ἔφθασαν στὸ τέλος τους, καὶ ὅτι τὸ πᾶν κατορθώθηκε, καὶ τώρα πλέον εἶναι καιρὸς γιὰ στεφάνια καὶ ἀμοιβές, πράγμα ποὺ ἦταν γνώρισμα τῆς χειρότερης μορφῆς ἄγνοιας. Καὶ ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι ἁπλὴ σκέψη μας καὶ οὔτε ὑποθέσεις μὲ λόγια, θὰ σᾶς παρουσιάσω τὴν ἀπόδειξη ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἰησοῦ, ποὺ γνωρίζει τὰ ἀπόρρητα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ζήτησαν αὐτά, ἄκουσε τί ἀπαντᾶ πρὸς αὐτούς· «Δὲν γνωρίζετε τί ζητᾶτε»[39]. Τί ὑπάρχει πιὸ σαφὲς ἀπὸ τὴν ἀπόδειξη αὐτή; Βλέπεις ὅτι δὲν γνώριζαν ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦσαν, συζητώντας μαζί του γιὰ στεφάνια καὶ ἀμοιβὲς καὶ προεδρίες καὶ τιμές, τὴ στιγμὴ ποὺ ἀκόμη δὲν εἶχαν ἀρχίσει οἱ ἀγῶνες;

Δύο πράγματα λοιπὸν ὑπονοεῖ μὲ τὰ λόγια, «Δὲν γνωρίζετε τί ζητᾶτε»· τὸ ἕνα ὅτι συζητοῦν γιὰ βασιλεία, γιὰ τὴν ὁποία ποτὲ δὲν μίλησε ὁ Χριστός· διότι δὲν τοὺς ὑποσχέθηκε γι' αὐτὴ τὴ βασιλεία τὴν ἐπίγεια καὶ αἰσθητή· τὸ ἄλλο εἶναι ὅτι τὴν προεδρία ποὺ ζητοῦν ἀπὸ τώρα καὶ τὶς ἀνώτατες τιμές, καθὼς καὶ τὸ ὅτι θέλουν νὰ φανοῦν λαμπρότεροι καὶ ἐνδοξότεροι, ὅλα αὐτὰ δὲν τὰ ζητοῦν στὸν κατάλληλο καιρό, ἀλλὰ καὶ σὲ πάρα πολὺ ἀκατάλληλο. Διότι ὁ καιρὸς ἐκεῖνος δὲν ἦταν γιὰ στεφάνια, οὔτε γιὰ ἔπαθλα, ἀλλὰ γιὰ ἀγωνίσματα, γιὰ παλαίσματα, γιὰ κόπους, γιὰ ἱδρῶτες, γιὰ σκάμματα καὶ γιὰ πολέμους. Αὐτὸ δηλαδὴ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· Δὲν γνωρίζετε τί ζητᾶτε, συζητώντας μαζί μου γιὰ τέτοια πράγματα, τὴ στιγμὴ ποὺ ἀκόμη δὲν κοπιάσατε, οὔτε ἀρχίσατε τοὺς ἀγῶνες, τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ οἰκουμένη παραμένει ἀκόμη ἀδιόρθωτη, ἡ ἀσέβεια ἐπικρατεῖ, καὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὁδηγοῦνται στὴν ἀπώλεια· ἀκόμη δὲν τιναχθήκατε ἀπὸ τὴ βαλβίδα, ἀκόμη δὲν ξεντυθήκατε γιὰ ν' ἀρχίσετε τὰ παλαίσματα. «Μπορεῖτε νὰ πιεῖτε τὸ ποτήρι ποὺ πρόκειται νὰ πιῶ ἐγώ, καὶ νὰ βαπτισθεῖτε μὲ τὸ βάπτισμα ποὺ βαπτίζομαι ἐγώ;»[40], ὀνομάζοντας ἐδῶ ποτήρι καὶ βάπτισμα

σταυρὸν τὸν ἑαυτοῦ, καὶ τὸν θάνατον· ποτήριον μέν, ἐπειδὴ μεθ' ἡδονῆς αὐτὸν ἐπῄει, βάπτισμα δέ, ὅτι δι' αὐτοῦ τὴν οἰκουμένην ἐκάθηρεν· οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς ἀναστάσεως. Ὥσπερ γὰρ ὁ βαπτιζόμενος ὕδατι, μετὰ πολλῆς ἀνίσταται τῆς εὐκολίας, οὐδὲν ὑπὸ τῆς φύσεως τῶν ὑδάτων κωλυόμενος, οὕτω καὶ αὐτὸς εἰς θάνατον καταβάς, μετὰ πλείονος ἀνέβη τῆς εὐκολίας· διὰ τοῦτο βάπτισμα αὐτὸ καλεῖ.

Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· 'Δύνασθε σφαγῆναι καὶ ἀποθανεῖν; Τούτων γὰρ ὁ καιρὸς νῦν, θανάτων, καὶ κινδύνων, καὶ πόνων'. Λέγουσιν ἐκεῖνοι· 'Δυνάμεθα', οὔτε εἰδότες τί ποτε ἦν τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ τῇ ἐλπίδι τῆς ἀπολήψεως ὑπισχνούμενοι. Λέγει πρὸς αὐτούς· «Τὸ μὲν ποτήριον πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε» (τὸν θάνατον οὕτω λέγων· καὶ γὰρ Ἰάκωβος ἀπετμήθη μαχαίρᾳ, καὶ Ἰωάννης πολλάκις ἀπέθανε), «Τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου, καὶ ἐξ εὐωνύμων μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· 'Ἀποθανεῖσθε μέν, καὶ σφαγήσεσθε, καὶ μαρτυρίῳ τιμηθήσεσθε, τὸ μέντοι πρώτους γενέσθαι, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλὰ τῶν ἀγωνιζομένων λαβεῖν, διὰ πλείονος τῆς σπουδῆς, διὰ μείζονος τῆς προθυμίας'. Ἵνα δὲ ὃ λέγω γένηται σαφέστερον, ὑποθώμεθα εἶναί τινα ἀγωνοθέτην· εἶτα μητέρα ἀθλητὰς ἔχουσαν δύο παῖδας, προσελθεῖν μετὰ τῶν παίδων αὐτῆς τῷ ἀγωνοθέτῃ, καὶ λέγειν· 'εἰπέ ἵνα οὗτοι οἱ δύο υἱοί μου τὸν στέφανον λάβωσι'. Τί τοίνυν αὐτὸς ἀποκρινεῖται; Τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο, ὅτι «οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι»· ἀγωνοθέτης εἰμί, οὐ χάριτι βραβεύων,

---

41. Ματθ. 20, 22 - 23. Μάρκ. 10, 39 - 40

τὸ σταυρὸ καὶ τὸ θάνατό του· ποτήρι, ἐπειδὴ μὲ εὐχαρίστηση δεχόταν τὸ σταυρό, καὶ βάπτισμα, ἐπειδὴ μὲ αὐτὸν καθάρισε τὴν οἰκουμένη· καὶ ὄχι μόνο γι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν εὐκολία τῆς ἀναστάσεως. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ βαπτίζεται μὲ νερό, σηκώνεται μὲ μεγάλη εὐκολία, χωρὶς νὰ ἐμποδίζεται καθόλου ἀπὸ τὴ φύση τῶν ὑδάτων, ἔτσι καὶ αὐτός, ἀφοῦ κατέβηκε στὸ θάνατο, ἀνέβηκε μὲ μεγάλη εὐκολία· καὶ γι' αὐτὸ τὸ ὀνομάζει αὐτὸ βάπτισμα.

Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· 'Μπορεῖτε νὰ σφαγεῖτε καὶ νὰ πεθάνετε; Διότι τώρα εἶναι καιρὸς γι' αὐτά, γιὰ θανάτους, γιὰ κινδύνους καὶ γιὰ κόπους'. 'Απαντοῦν ἐκεῖνοι· 'Μποροῦμε', χωρὶς φυσικὰ νὰ γνωρίζουν ποιὰ τέλος πάντων ἦταν ἡ βαθύτερη σημασία αὐτοῦ ποὺ τοὺς ἔλεγε, ἀλλ' ὑπόσχονται, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ λάβουν. Λέγει πρὸς αὐτούς· «Τὸ ποτήρι βέβαια θὰ τὸ πιεῖτε, καὶ τὸ βάπτισμα, μὲ τὸ ὁποῖο βαπτίζομαι ἐγώ, θὰ βαπτισθεῖτε», (ἐννοώντας μ' αὐτὸ τὸ θάνατο· διότι καὶ ὁ 'Ιάκωβος ἀποκεφαλίσθηκε μὲ μαχαίρι, καὶ ὁ 'Ιωάννης πολλὲς φορὲς ἀντιμετώπισε τὸ θάνατο), «Τὸ νὰ καθίσετε ὅμως στὰ δεξιά μου καὶ στ' ἀριστερά μου δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ σᾶς τὸ δώσω, ἀλλὰ θὰ δοθεῖ σ' ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους ἔχει ἑτοιμασθεῖ»[41]. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· 'Θὰ πεθάνετε βέβαια καὶ θὰ σφαγεῖτε καὶ θὰ τιμηθεῖτε μὲ τὸ μαρτύριο, ὅμως τὸ νὰ γίνετε πρῶτοι, δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ σᾶς τὸ δώσω, ἀλλ' εἶναι στὸ χέρι ἐκείνων ποὺ ἀγωνίζονται νὰ τὸ πάρουν, καταβάλλοντας μεγαλύτερη προσπάθεια καὶ δείχνοντας μεγαλύτερη προθυμία'. 'Αλλὰ γιὰ νὰ γίνει σαφέστερο αὐτὸ ποὺ λέγω, ἂς ὑποθέσομε ὅτι ὑπάρχει κάποιος ἀγωνοθέτης· ἔπειτα μία μητέρα, ποὺ ἔχει δύο παιδιὰ ἀθλητές, πλησιάζει μὲ τὰ παιδιά της τὸν ἀγωνοθέτη καὶ τοῦ λέγει· 'Πὲς αὐτοὶ οἱ δύο υἱοί μου νὰ πάρουν τὸ στεφάνι'. Ποιὰ ἀπάντηση λοιπὸν θὰ τῆς δώσει αὐτός; 'Ακριβῶς τὴν ἴδια τὴν ἀπάντηση, ὅτι δηλαδὴ «Δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ τοὺς τὸ δώσω»· ἐγὼ εἶμαι ἀγωνοθέτης, καὶ δὲν χαρίζω τὰ βραβεῖα, οὔτε βραβεύω μὲ τὶς ἱκε-

οὐδὲ ἱκετηρίᾳ καὶ δεήσει τῶν προσιόντων, ἀλλὰ τῷ τέλει τῶν πραγμάτων. Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἀγωνοθέτου, τὸ μὴ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε διδόναι τὰ βραβεῖα, ἀλλ' ἀνδρείαν τιμῶντα.

Τοῦτο δὴ καὶ ὁ Χριστὸς ποιεῖ· οὐκ ἐξαίρων, φησί, τὰ τῆς οὐσίας οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ τοῦτο δηλῶν, ὅτι οὐκ αὐτοῦ μόνον ἐστὶ δοῦναι, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγωνιζομένων λαβεῖν. Εἰ γὰρ αὐτοῦ μόνον ἦν, πάντες ἄνθρωποι ἂν ἐσώθησαν καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἦλθον· εἰ αὐτοῦ μόνον ἦν, οὐκ ἂν ἐγένοντο διάφοροι τιμαί· πάντας γὰρ αὐτὸς ἐποίησε, καὶ πάντων κήδεται. Ὅτι δέ εἰσι διάφοροι τιμαί, ἄκουε Παύλου τοῦτο δηλοῦντος, καὶ λέγοντος· «Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ». Καὶ πάλιν, «Εἴ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον χρυσόν, ἄργυρον, λίθους τιμίους»· τὸ ποικίλον γὰρ τῆς ἀρετῆς ἐμφαίνων ὁ Παῦλος, οὕτω τὸν λόγον διεσκεύασε. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἔστι καθεύδοντας καὶ ῥέγχοντας εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ λαβεῖν τὰ βραβεῖα ἐκεῖνα. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τὸ πολλῆς ἀπολαύειν φιλίας καὶ παρρησίας ἐνόμιζον ὅτι καὶ τῶν ἑτέρων προτιμηθήσονται, ἵνα μὴ ταῦτα ὑποπτεύοντες ῥαθυμότεροι γένωνται, ταύτης ἀπάγων αὐτοὺς τῆς ὑπονοίας, φησίν· ‘Οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' ὑμῶν, εἰ βουληθείητε, λαβεῖν· ἵνα πλείονα ἐπιδείξησθε προθυμίαν, ἵνα μείζονα πόνον, ἵνα πολλὴν τὴν σπουδήν· τοῖς γὰρ ἔργοις τίθημι τοὺς στεφάνους, καὶ τοῖς πόνοις τὰς τιμάς, καὶ τῷ ἱδρῶτι τὰ βραβεῖα· αὕτη παρ' ἐμοὶ σύστασις ἀρίστη, ἡ ἀπὸ τῶν ἔργων ἐπίδειξις’.

------

42. Α' Τιμ. 2, 4
43. Α' Κορ. 15, 41
44. Α' Κορ. 3, 12
45. Πράξ. 14, 22

σίες καὶ τὶς παρακλήσεις ἐκείνων ποὺ μὲ πλησιάζουν, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἀγώνων. Διότι αὐτὸ κατ' ἐξοχὴ εἶναι τὸ γνώρισμα τοῦ ἀγωνοθέτη, τὸ νὰ μὴ δίνει δηλαδὴ τὰ βραβεῖα στὴν τύχη, ἀλλὰ νὰ βραβεύει τὴν ἀνδρεία.

Τὸ ἴδιο λοιπὸν κάνει καὶ ὁ Χριστός· δὲν τὰ εἶπε αὐτὰ μὲ σκοπὸ νὰ μειώσει τὴν οὐσία του, ἀλλὰ γιὰ νὰ δηλώσει αὐτό, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτὸν νὰ τοὺς τὸ δώσει αὐτό, ἀλλ' ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀγωνίζονται νὰ τὸ λάβουν. Διότι, ἐὰν ἦταν στὸ χέρι αὐτοῦ, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θὰ σώζονταν καὶ θὰ γνώριζαν τὴν ἀλήθεια[42]· ἂν ἦταν στὸ χέρι αὐτοῦ, δὲν θὰ ὑπῆρχαν διάφορες τιμές· διότι ὅλους αὐτὸς τοὺς ἔπλασε καὶ γιὰ ὅλους δείχνει τὴν ἴδια φροντίδα. Τὸ ὅτι ὑπάρχουν διάφορες τιμές, ἄκουε τὸν Παῦλο ποὺ δηλώνει αὐτὸ λέγοντας· «Ἄλλη εἶναι ἡ λαμπρότητα τοῦ ἥλιου, ἄλλη ἡ λαμπρότητα τῆς σελήνης, καὶ ἄλλη ἡ λαμπρότητα τῶν ἄστρων· διότι ἀστέρι ἀπὸ ἀστέρι διαφέρει ὡς πρὸς τὴν λαμπρότητα»[43]. Καὶ πάλι· «Ἂν κάποιος χτίζει ἐπάνω στὸ θεμέλιο αὐτὸ χρυσάφι, ἄργυρο, λίθους πολύτιμους»[44]· μίλησε δηλαδὴ ἔτσι ὁ Παῦλος γιὰ νὰ δείξει τὴν ποικιλία τῆς ἀρετῆς. Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε, γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μποῦμε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ τὸ νὰ κοιμόμαστε καὶ νὰ ροχαλίζομε, ἀλλὰ χρειάζονται πολλὲς θλίψεις γιὰ νὰ λάβομε τὰ βραβεῖα ἐκεῖνα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀπολάμβαναν ἐκ μέρους του μεγάλη ἀγάπη καὶ θάρρος νόμιζαν ὅτι θὰ τιμηθοῦν περισσότερο καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους· γιὰ νὰ μὴ γίνουν πιὸ ἀδιάφοροι σκεφτόμενοι αὐτά, ἀπομακρύνοντάς τους ἀπ' αὐτὴ τὴ σκέψη, λέγει· Ἀδὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ σᾶς τὸ δώσω αὐτό, ἀλλ' εἶναι στὸ χέρι σας νὰ τὸ λάβετε ἐὰν θελήσετε. Δεῖξτε μεγαλύτερη προθυμία, κοπιάστε περισσότερο, δεῖξτε μεγαλύτερη προσπάθεια· διότι τὰ στεφάνια τὰ ἐπιφυλάσσω γιὰ τὰ ἔργα, τὶς τιμὲς γιὰ τοὺς κόπους, τὰ βραβεῖα γιὰ τὸν ἱδρώτα[45]· αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ καλύτερη ἐκ μέρους μου συμβουλή, ἡ ἐπίδειξη ἀπὸ τὰ ἔργα.

6. Ὁρᾷς πῶς οὐ μάτην ἔλεγον, ὅτι οὔτε αὐτοῦ ἐστιν, οὔτε τοῦ Πατρός, ἀλλὰ τῶν ἀγωνιζομένων, καὶ πονούντων, καὶ ταλαιπωρουμένων; Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τῇ Ἰερουσαλὴμ ἔλεγε· «Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα ὑμῶν, ὃν τρόπον ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς, καὶ οὐκ ἠθελήσατε; Ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος». Ὁρᾷς ὅτι τῶν ῥαθυμούντων, καὶ ἀναπεπτωκότων, καὶ ὑπτίων κειμένων οὐκ ἔνι τινὰ σωθῆναί ποτε; Ἐκ τούτου καὶ ἕτερόν τι μανθάνομεν ἀπόρρητον, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ οὐδὲ μαρτύριον τὴν ἀνωτάτω δοῦναι τιμήν, καὶ τὴν ὑψηλοτάτην προεδρίαν. Ἰδοὺ γοῦν τούτοις προεῖπεν, ὅτι μαρτυρήσουσι μέν, οὐ πάντως δὲ τῶν πρωτείων τεύξονται· εἰσὶ γάρ τινες οἳ καὶ μείζονα δυνάμενοι ἐπιδείξασθαι. Καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγε· «Τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθήσεσθε· τὸ δὲ ἐκ δεξιῶν καθίσαι, καὶ ἐξ εὐωνύμων, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι». Οὐχ ὅτι καθίζει· ἀλλὰ τὸ μείζονος ἀπολαῦσαι τιμῆς, τὸ τῶν πρωτείων ἐπιτυχεῖν, τὸ ἀνωτέρω πάντων γενέσθαι τοῦτό ἐστι, φησίν· τὸ τοίνυν καθίσαι ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων, συγκαταβαίνων αὐτοῖς ἐπὶ τῇ ὑπονοίᾳ. Ἐκεῖνοι γὰρ τὰ πρῶτα ἐζήτουν, καὶ τὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων μείζους φανῆναι. 'Τοῦτο οὖν αὐτό', φησί, 'τὸ τῶν ἄλλων ὑμᾶς μείζους φανῆναι καὶ πάντων ἀνωτέρους, οὐκ ἔστιν ἀπὸ τούτου μόνου λαβεῖν. Ἀποθανεῖσθε μὲν γάρ, τὸ δὲ τῆς ἀνωτάτω τιμῆς ἀπολαῦσαι «οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' ἐκείνοις οἷς ἡτοίμασται».

Καὶ τίσιν ἡτοίμασται, εἰπέ μοι; Ἴδωμεν τίνες οὗτοι οἱ μακάριοι καὶ τρισμακάριοι, καὶ τῶν λαμπρῶν ἐκείνων ἀπολαύοντες στεφάνων. Τίνες οὖν εἰσιν οὗτοι, καὶ τί ποιήσαντες οὕτω στεφανοῦνται λαμπροί; Ἄκουσον γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· ἐπειδὴ γὰρ ἠγανάκτη-

------

46. Λουκᾶ 13, 34 - 35

6. Βλέπεις πῶς δὲν εἶχα ἄδικο ποὺ ἔλεγα, ὅτι αὐτὸ δὲν ἐξαρτᾶται οὔτε ἀπ' αὐτόν, οὔτε ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλ' ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀγωνίζονται, ποὺ κοπιάζουν καὶ ταλαιπωροῦνται; Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἔλεγε· «Πόσες φορὲς θέλησα νὰ συγκεντρώσω τὰ τέκνα σας μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποὺ ἡ ὄρνιθα μαζεύει τὰ μικρά της καὶ δὲν θελήσατε; Νά, ἀφήνετε ἡ κατοικία σας ἔρημη»[46]. Βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σωθεῖ κάποιος ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δείχνουν ἀδιαφορία, ποὺ ἐπαναπαύονται καὶ παραμένουν ἀδρανεῖς; Ἀπὸ αὐτὸ μαθαίνομε καὶ κάτι ἄλλο ἀπόρρητο, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι ἀρκετὸ οὔτε τὸ μαρτύριο γιὰ νὰ μᾶς δώσει τὴν ἀνώτατη τιμὴ καὶ τὴν ὑψηλότατη προεδρία. Διότι νά, προεῖπε σ' αὐτοὺς ὅτι θὰ μαρτυρήσουν, ὁπωσδήποτε ὅμως δὲν θὰ ἐπιτύχουν καὶ τὰ πρωτεῖα· διότι ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ μποροῦν νὰ ἐπιτύχουν καὶ μεγαλύτερα. Καὶ αὐτὸ γιὰ νὰ δείξει ἔλεγε· «Τὸ ποτήρι μου βέβαια θὰ τὸ πιεῖτε, καὶ τὸ βάπτισμα ποὺ ἐγὼ βαπτίζομαι θὰ βαπτισθεῖτε· ὅμως τὸ νὰ καθίσετε δεξιά μου καὶ ἀριστερά μου δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ σᾶς τὸ δώσω»[47]. Ὄχι ὅτι τοὺς βάζει αὐτὸς νὰ καθίσουν, ἀλλά, λέγει, τὸ ν' ἀπολαύσει κανεὶς μεγαλύτερη τιμή, τὸ νὰ ἐπιτύχει τὰ πρωτεῖα πρέπει νὰ γίνει ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους· δηλαδὴ «τὸ νὰ καθίσουν στὰ δεξιὰ καὶ στ' ἀριστερά του» τὸ λέγει δείχνοντας συγκατάβαση πρὸς τὴν ἀντίληψη αὐτῶν. Διότι ἐκεῖνοι ζητοῦσαν τὰ πρωτεῖα καὶ τὸ νὰ φανοῦν ἀνώτεροι ἀπὸ ὅλους. Ἀκριβῶς αὐτὸ λοιπόν, λέγει, τὸ νὰ φανεῖτε μεγαλύτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ἀνώτεροι ἀπὸ ὅλους, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ λάβετε μόνο ἀπ' αὐτό. Διότι θὰ πεθάνετε βέβαια, ὅμως τὸ ν' ἀπολαύσετε τὴν ἀνώτατη τιμὴ δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ σᾶς τὸ δώσω, «ἀλλὰ θὰ δοθεῖ σ' ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους ἔχει ἑτοιμασθεῖ».

Καὶ γιὰ ποιούς, πές μου, ἔχει ἑτοιμασθεῖ· Ἂς δοῦμε ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ μακάριοι καὶ τρισμακάριοι ποὺ ἀπολαμβάνουν τὰ λαμπρὰ ἐκεῖνα στεφάνια. Ποιοὶ λοιπὸν εἶναι αὐτοὶ καὶ τί εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔκαναν ὥστε νὰ λάβουν τέτοια λαμπρὰ στεφάνια; Ἄκουσε αὐτὸν τί λέγει· ἐπειδὴ

σαν οἱ δέκα περὶ τῶν δύο, ὅτι δὴ ἀπορραγέντες τοῦ χοροῦ, τὴν ἀνωτάτω τιμὴν εἰς ἑαυτοὺς περιστῆσαι ἐβούλοντο, ὅρα πῶς καὶ ἐκείνων διορθοῦται τὸ πάθος, καὶ τούτων. Καλέσας γὰρ αὐτούς φησιν· «Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν· παρὰ δὲ ὑμῖν οὐκ ἔσται οὕτως, ἀλλ' ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, γενέσθω πάντων ἔσχατος». Ὁρᾷς ὅτι τοῦτο ἐβούλοντο, τὸ πρῶτοι γενέσθαι καὶ μείζους, καὶ ἀνώτεροι, καί, ὡς ἂν εἴποι τις, ἄρχοντες αὐτῶν; Διὰ δὴ τοῦτο πρὸς τοῦτο ἱστάμενος, καὶ τὰ ἀπόρρητα αὐτῶν εἰς μέσον ἐξάγων ἔλεγεν· «Ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω πάντων διάκονος». Εἰ προεδρίας ἐρᾶτε, φησί, καὶ τῆς ἀνωτάτω τιμῆς, τὰ ἔσχατα διώκετε, τὸ πάντων εὐτελέστεροι εἶναι, τὸ πάντων ταπεινότεροι, τὸ πάντων μικρότεροι, τὸ μετὰ τοὺς ἄλλους ἑαυτοὺς τάττειν. Αὕτη γὰρ ἡ ἀρετὴ ἐκείνην δίδωσι τὴν τιμήν, καὶ τὸ παράδειγμα ἐγγύθεν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας. «Οὐ γὰρ ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν».

Ὅτι γὰρ τοῦτο ποιεῖ λαμπροὺς καὶ ἐπισήμους, ὁρᾶτε ἐπ' ἐμοί, φησί, τὸ πρᾶγμα συμβαῖνον, τῷ μὴ δεομένῳ τιμῆς, μηδὲ δόξης· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐγὼ τὰ μυρία ἀγαθὰ διὰ τούτου κατορθῶ. Πρὶν ἢ μὲν γὰρ λαβεῖν αὐτὸν τὴν σάρκα, καὶ ταπεινῶσαι ἑαυτόν, πάντα ἀπολώλει καὶ διέφθαρτο· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτόν, πάντα εἰς ὕψος ἀνήγαγε, κατάραν ἠφάνισε, θάνατον ἔσβεσε, παράδεισον ἤνοιξεν, ἁμαρτίαν ἐνέκρωσεν, οὐρανοῦ ἁψῖδας ἀνεπέτασε, τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν εἰς οὐρανὸν ἀνήγαγε, τὴν οἰκουμένην εὐσεβείας ἐπλήρωσε, τὴν πλάνην ἀπήλασε, τὴν ἀλήθειαν ἐπανήγαγε, τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν εἰς θρόνον

------

48. Ματθ. 20, 25 - 27. Μάρκ. 10, 42 - 44
49. Ματθ. 20, 27. Μάρκ. 10, 43 - 44
50. Ματθ. 20, 28. Μάρκ. 10, 45.

δηλαδὴ ἀγανάκτησαν οἱ δέκα μαθητὲς γιὰ τοὺς δύο, γιὰ τὸ ὅτι ἀποχωρίσθηκαν ἀπὸ τὸν ὅμιλο τῶν μαθητῶν καὶ ἤθελαν νὰ λάβουν αὐτοὶ τὴν ἀνώτατη τιμή, πρόσεχε πῶς διορθώνει καὶ τὸ πάθος ἐκείνων καὶ αὐτῶν. Διότι, ἀφοῦ τοὺς κάλεσε, τοὺς εἶπε· «Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν καταδυναστεύουν τοὺς ὑπηκόους τους καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν καταπιέζουν αὐτούς, ὅμως αὐτὸ δὲν θὰ γίνεται μ' ἐμᾶς ἔτσι, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ θέλει ἀπὸ σᾶς νὰ γίνει πρῶτος, πρέπει νὰ γίνει τελευταῖος»[48]. Βλέπεις ὅτι αὐτὸ ἤθελαν, τὸ νὰ γίνουν πρῶτοι, καὶ μεγαλύτεροι, καὶ ἀνώτεροι, καί, ὅπως θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κάποιος, ἄρχοντες αὐτῶν; Γι' αὐτὸ λοιπόν, σταματώντας σ' αὐτὸ καὶ ἀποκαλύπτοντας τὶς μυστικές σκέψεις τους, ἔλεγε· «Ἐκεῖνος ποὺ θέλει ἀπὸ σᾶς νὰ γίνει πρῶτος, αὐτὸς πρέπει νὰ γίνει δοῦλος ὅλων»[49]. Ἐὰν ἐπιθυμεῖτε, λέγει, ὑπερβολικὰ τὴν προεδρία καὶ τὴν ἀνώτατη τιμή, νὰ ἐπιδιώκετε τὴν τελευταία θέση, τὸ νὰ εἶστε οἱ πιὸ ἀσήμαντοι ἀπὸ ὅλους, καὶ νὰ τοποθετεῖτε τὸν ἑαυτό σας μετὰ τοὺς ἄλλους. Διότι αὐτὴ ἡ ἀρετὴ δίνει ἐκείνη τὴν τιμή, καὶ τὸ παράδειγμα βρίσκεται κοντά σας, καὶ μάλιστα πολὺ μεγάλο. Διότι, λέγει, «Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἦρθε γιὰ νὰ ὑπηρετηθεῖ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑπηρετήσει καὶ νὰ προσφέρει τὴ ζωή του σὰν λύτρο γιὰ πολλούς»[50].

Τὸ ὅτι λοιπὸν αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κάνει τοὺς ἀνθρώπους λαμπροὺς καὶ ἔνδοξους, προσέξτε, λέγει, τὴν ἐφαρμογὴ αὐτοῦ σ' ἐμένα, ποὺ δὲν ἔχω ἀνάγκη οὔτε ἀπὸ τιμή, οὔτε ἀπὸ δόξα, καὶ ὅμως ἐγὼ μ' αὐτὸ κατορθώνω τ' ἀμέτρητα αὐτὰ ἀγαθά. Διότι προτοῦ νὰ λάβει αὐτὸς σάρκα καὶ νὰ ταπεινώσει τὸν ἑαυτό του, τὰ πάντα ἦταν χαμένα καὶ καταστραμμένα, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ὅμως ποὺ ταπείνωσε τὸν ἑαυτό του, ὅλα τὰ σήκωσε ψηλά, ἐξαφάνισε τὴν κατάρα, ἔσβησε τὸ θάνατο, ἄνοιξε τὸν παράδεισο, νέκρωσε τὴν ἁμαρτία, ἅπλωσε τὶς ἀψίδες τοῦ οὐρανοῦ, ἀνέβασε τὴν ἀπαρχή μας στὸν οὐρανό, γέμισε μὲ εὐσέβεια τὴν οἰκουμένη, ἀπομάκρυνε τὴν πλάνη, ἐπανέ-

ἀνεβίβασε βασιλικόν, τὰ μυρία ἀγαθὰ εἰργάσατο, ἃ μήτε ἐγώ, μήτε πάντες ἄνθρωποι δύναιντ' ἂν τῷ λόγῳ παραστῆσαι. Καὶ πρὶν ἢ μὲν ταπεινῶσαι ἑαυτόν, ἄγγελοι μόνον αὐτὸν ἐγίνωσκον, ἐπειδὴ δὲ ἐταπείνωσεν ἑαυτόν, ἅπασα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις ἐπέγνω αὐτόν.

Ὅρα πῶς ἡ ταπείνωσις οὐκ ἐλάττωσιν εἰργάσατο, ἀλλὰ μυρία κέρδη, μυρία κατορθώματα, καὶ μεῖζον αὐτοῦ τὴν δόξαν διαλάμψαι ἐποίησεν. Εἰ δ' ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀνενδεοῦς, καὶ μηδενὸς προσδεομένου, τὸ ταπεινωθῆναι τοσοῦτον ἀγαθόν, καὶ πλείους αὐτῷ τοὺς οἰκέτας προσήγαγε, καὶ τὴν βασιλείαν ἐπέτεινε, τί δέδοικας αὐτός, μὴ ἀπὸ τοῦ ταπεινωθῆναι ἐλαττωθῇς; Τότε ὑψηλότερος ἔσῃ, τότε μέγας, τότε λαμπρός, τότε περιφανής, ὅταν σεαυτὸν ἐξευτελίσῃς· ὅταν μὴ τῶν πρωτείων ἐρᾷς· ὅταν ἐλαττωθῆναι καταδέξῃ, καὶ σφαγῆναι, καὶ κινδυνεῦσαι· ὅτα τὴν διακονίαν τῶν πολλῶν μεταδιώξῃς, καὶ τὴν θεραπείαν, καὶ τὴν κηδεμονίαν, καὶ ὑπὲρ τούτου πάντα καὶ ποιῆσαι καὶ παθεῖν ᾖς παρεσκευασμένος.

Ταῦτα οὖν ἐννοοῦντες, ἀγαπητοί, διώκωμεν ταπεινοφροσύνην μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας, καὶ ὅταν ὑβριζώμεθα, καὶ καταπτυώμεθα, καὶ τὰ ἔσχατα πάντα ὑπομένωμεν καὶ ἀτιμαζώμεθα, καὶ καταφρονώμεθα, πάντα μεθ' ἡδονῆς φέρωμεν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖν ὕψος εἴωθε, καὶ δόξαν, καὶ τιμήν, καὶ μέγαν δεικνύναι, ὡς ἡ τῆς ταπεινοφροσύνης ἀρετή, ἣν γένοιτο μετὰ ἀκριβείας κατορθοῦντας ἡμᾶς τῶν ἐπηγγελμένων τυχεῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ δόξα καὶ τιμὴ καὶ προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

------

51. Φιλ. 2, 8

φερε τὴν ἀλήθεια, ἀνέβασε τὴν ἀπαρχή μας στὸ βασιλικὸ θρόνο, ἔγινε πρόξενος ἀμέτρητων ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα οὔτε ἐγώ, οὔτε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θὰ μποροῦσαν νὰ τὰ περιγράψουν μὲ τὰ λόγια. Καὶ προτοῦ ταπεινώσει τὸν ἑαυτό του, τὸν γνώριζαν μόνο οἱ ἄγγελοι, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ὅμως ποὺ ταπείνωσε τὸν ἑαυτό του[51], ὁλόκληρη ἡ φύση τῶν ἀνθρώπων γνώρισε αὐτόν.

Πρόσεχε πῶς ἡ ταπείνωσή του δὲν τοῦ προξένησε μείωση, ἀλλὰ χάρισε ἀμέτρητα ὀφέλη, ἔγινε αἰτία ἀμέτρητων κατορθωμάτων, καὶ ἔκανε νὰ λάμψει περισσότερο ἡ δόξα του. Ἐὰν λοιπὸν στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ, ποὺ δὲν ἔχει καμιὰ ἀνάγκη καὶ δὲν χρειάζεται τίποτε, τὸ νὰ ταπεινωθεῖ ὑπῆρξε τόσο μεγάλο ἀγαθό, ὁδήγησε κοντά του πολὺ περισσότερους δούλους καὶ ἐπέκτεινε τὴ βασιλεία του, γιατὶ φοβᾶσαι σύ, μήπως καὶ μειωθεῖς ταπεινώνοντας τὸν ἑαυτό σου; Τότε θὰ γίνεις ὑψηλότερος, τότε θὰ γίνεις μεγάλος, τότε λαμπρός, τότε ξακουστός, ὅταν ξευτελίσεις τὸν ἑαυτό σου· ὅταν δὲν ποθεῖς τὰ πρωτεῖα, ὅταν καταδεχθεῖς νὰ μειωθεῖς καὶ σφαγεῖς καὶ νὰ κινδυνεύσεις· ὅταν ἐπιδιώξεις νὰ γίνεις διάκονος τῶν πολλῶν, νὰ τοὺς ὑπηρετεῖς καὶ νὰ φροντίζεις γι' αὐτούς, καὶ νὰ εἶσαι προετοιμασμένος γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ὅλα νὰ τὰ κάνεις καὶ νὰ τὰ πάθεις.

Ἔχοντας αὐτά, ἀγαπητοί, στὴ σκέψη μας, ἂς ἐπιδιώκομε τὴν ταπεινοφροσύνη μὲ μεγάλη προθυμία, καὶ ὅταν βριζόμαστε, καὶ φτυνόμαστε, καὶ ὑποφέρομε τὰ πιὸ χειρότερα ἀπὸ ὅλα, καὶ ἀτιμαζόμαστε, καὶ περιφρονούμαστε, ὅλα νὰ τὰ ὑποφέρομε μὲ εὐχαρίστηση. Διότι τίποτε συνήθως δὲν μᾶς ὑψώνει τόσο πολὺ καὶ δὲν μᾶς χαρίζει δόξα καὶ τιμὴ καὶ δὲν μᾶς καθιστᾶ μεγάλους, ὅσο ἡ ἀρετὴ τῆς ταπεινοφροσύνης, τὴν ὁποία εὔχομαι νὰ κατορθώσομε μὲ κάθε ἀκρίβεια, ὥστε νὰ ἐπιτύχομε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ ὁ Θεὸς μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνηση, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΕΤΡΑΗΜΕΡΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ

1. Σήμερον ἐκ νεκρῶν ἐγειρόμενος ὁ Λάζαρος πολλῶν καὶ διαφόρων σκανδάλων τὴν λύσιν ἡμῖν χαρίζεται. Καὶ γὰρ οὐκ οἶδ' ὅπως τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο καὶ τοῖς αἱρετικοῖς δέδωκε λαβήν, καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἀντιλογίας ἀφορμήν, οὐκ ἐξ ἀληθείας, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκείνων κακοτέχνου ψυχῆς. Πολλοὶ μὲν γὰρ τῶν αἱρετικῶν λέγουσιν, ὅτι οὐχ ὅμοιος ὁ Υἱὸς τῷ Πατρί. Διὰ τί; Ὅτι ἐδεήθη, φησί, προσευχῆς ὁ Χριστὸς εἰς τὸ ἐγεῖραι τὸν Λάζαρον· εἰ μὴ γὰρ προσηύξατο, οὐκ ἂν ἤγειρε τὸν Λάζαρον. Καὶ πῶς ἔσται, φησίν, ὅμοιος ὁ προσευξάμενος τῷ δεξαμένῳ τὴν ἱκεσίαν; Ὁ μὲν γὰρ προσεύχεται, ὁ δὲ τὴν προσευχὴν παρὰ τοῦ ἱκετεύοντος ἐδέξατο. Βλασφημοῦσι δὲ μὴ νοοῦντες ὅπως συγκαταβάσεως ἦν, καὶ τῆς τῶν παρόντων ἕνεκα ἀσθενείας ἡ προσευχή.

Ἐπεί, εἰπέ μοι, τίς μείζων, ὁ νίπτων τοὺς πόδας, ἢ ἐκεῖνος, οὗ νίπτει τοὺς πόδας; Πάντως ὅτι ἐκεῖνος μείζων, οὗ ἔνιψε τοὺς πόδας ὁ νίπτων. Ἀλλ' ὁ Σωτὴρ ἔνιψε τοὺς πόδας τοῦ προδότου Ἰούδα, μετὰ γὰρ τῶν μαθητῶν ἦν. Τίς ἄρα μείζων, ὁ προδότης Ἰούδας τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, ἐπείπερ ὁ Χριστὸς ἔνιψε τοὺς πόδας αὐτοῦ; Μὴ γένοιτο. Τί δὲ

---

1. Ἰω. 13, 5

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΣΤΟΝ ΤΕΤΡΑΗΜΕΡΟ ΛΑΖΑΡΟ

1. Ὁ Λάζαρος σήμερα μὲ τὴν ἀνάστασή του ἀπὸ τοὺς νεκροὺς μᾶς χαρίζει τὴ λύση πολλῶν καὶ διαφόρων σκανδάλων. Πραγματικὰ δὲν ξέρω πῶς τὸ ἀνάγνωσμα αὐτὸ ἔδωσε καὶ στοὺς αἱρετικοὺς λαβὴ καὶ στοὺς Ἰουδαίους ἀφορμὴ γιὰ ἀντιλογία, ὄχι ἐπειδὴ πραγματικὰ ὑπάρχει τέτοια ἀφορμή, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι εἶναι κακόψυχοι. Πολλοὶ δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς αἱρετικοὺς λένε, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ὅμοιος μὲ τὸν Πατέρα. Γιατί; Διότι χρειάσθηκε, λέγει, ὁ Χριστὸς νὰ προσευχηθεῖ γιὰ ν' ἀναστήσει τὸν Λάζαρο· ἐὰν δὲν προσευχόταν δὲν θὰ μποροῦσε ν' ἀναστήσει τὸν Λάζαρο. Καὶ πῶς, λέγει, μπορεῖ νὰ εἶναι ὅμοιος ἐκεῖνος ποὺ προσευχήθηκε μὲ ἐκεῖνον ποὺ δέχθηκε τὴν παράκληση; Διότι ὁ μὲν Υἱὸς προσεύχεται, ἐνῶ ὁ Πατέρας δέχθηκε τὴν προσευχὴ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὸν παρακαλοῦσε. Βλασφημοῦν ὅμως αὐτοὶ μὴ μπορώντας νὰ καταλάβουν, ὅτι ἡ προσευχὴ ἔγινε ἀπὸ συγκατάβαση καὶ ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν παραβρισκομένων ἐκεῖ.

Πές μου δηλαδή, ποιὸς εἶναι ἀνώτερος, ἐκεῖνος ποὺ νίβει τὰ πόδια, ἢ ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου νίβει τὰ πόδια; Ὁπωσδήποτε φυσικὰ ἀνώτερος εἶναι ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ἔνιψε τὰ πόδια ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἔνιψε. Ἀλλ' ὁ Σωτήρας ἔνιψε τὰ πόδια τοῦ προδότη Ἰούδα, διότι αὐτὸς ἦταν μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους μαθητές[1]. Ποιὸς ἑπομένως εἶναι ἀνώτερος· ὁ προδότης Ἰούδας εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Δεσπότη Χριστό, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἔνιψε τὰ πόδια αὐτοῦ; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη. Ἀλλὰ τί εἶναι ταπεινότερο, τὸ

ταπεινότερόν ἐστι, τὸ νίψαι τοὺς πόδας, ἢ τὸ προσεύξασθαι; Πάντως ὅτι τὸ νίψαι τοὺς πόδας. Ὁ οὖν τὸ ταπεινότερον μὴ παραιτησάμενος ποιῆσαι, πῶς τὸ ὑψηλότερον παρῃτήσατο ἂν ποιῆσαι; Ἀλλὰ πᾶν διὰ τὴν τῶν παρόντων ἀσθένειαν ἐγένετο Ἰουδαίων, ὡς προϊὼν ὁ λόγος ἀποδείξει. Ἀλλὰ καὶ Ἰουδαῖοι λαϐόντες ἐντεῦθεν ἀντιλογίας ἀφορμήν, λέγουσι· πῶς τοῦτον οἱ Χριστιανοὶ Θεὸν ἔχουσι, τὸν καὶ τὸν τόπον ἀγνοήσαντα, ἔνθα τεθνηκὼς κατέκειτο Λάζαρος; Ἐπειδήπερ ἔλεγεν ὁ Σωτὴρ ταῖς περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίαν ἀδελφαῖς Λαζάρου, «Ποῦ τεθείκατε αὐτόν;». Εἶδες, φησίν, ἄγνοιαν; εἶδες ἀσθένειαν; Ὁ καὶ τὸν τόπον ἀγνοήσας, οὗτος Θεός; Ἀλλ' ἐρῶ πρὸς αὐτούς, οὐχ οὕτως ἔχων, ἀλλὰ τὴν ἀντίθεσιν αὐτῶν καταισχῦναι ϐουλόμενος.

Ἠγνόησε, λέγεις, ὁ Χριστός, ὦ Ἰουδαῖε, διὰ τὸ εἰπεῖν, «Ποῦ τεθείκατε αὐτόν;». Οὐκοῦν καὶ ὁ Πατὴρ ἠγνόησεν ἐν τῷ παραδείσῳ, ποῦ κέκρυπτο ὁ Ἀδάμ. Περιήρχετο γὰρ ὡς ἐπιζητῶν αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ, λέγων· «Ἀδάμ, ποῦ εἶ;», ἀντὶ τοῦ, 'ποῦ ἐκρύϐης;'. Διὰ τί τὸ πρότερον οὐκ εἶπε τὸν τόπον, ὅθεν μετὰ παρρησίας ὡμίλει τῷ Θεῷ ὁ Ἀδάμ; «Ἀδάμ, ποῦ εἶ;». Κἀκεῖνος τί; «Τῆς φωνῆς σου ἤκουσα περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ ἐφοϐήθην, ὅτι γυμνός εἰμι, καὶ ἐκρύϐην». Εἰ ταύτην, ὦ Ἰουδαῖε, ἄγνοιαν καλεῖς, κἀκείνην κάλεσον ἄγνοιαν. Ἔλεγε γὰρ ὁ Χριστὸς ταῖς περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίαν, «Ποῦ τεθείκατε αὐτόν;». Ταύτην οὖν ἄγνοιαν καλεῖς; Τί οὖν λέγεις, ὅταν ἀκούσῃς τοῦ Θεοῦ λέγοντος τῷ Κάϊν, «Ποῦ Ἄϐελ ὁ ἀδελφός σου;». Τί λέγεις; Εἰ ταύτην ἄγνοιαν καλεῖς, κἀκείνην ἄγνοιαν κάλεσον.

Λάϐε καὶ ἑτέραν ἀπόδειξιν ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς. Εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀϐραάμ, «Κραυγὴ Σοδόμων

------

2. Ἰω. 11, 34 3. Γεν. 3, 9

νὰ νίψει τὰ πόδια, ἢ τὸ νὰ προσευχηθεῖ; Ὁπωσδήποτε βέβαια τὸ νὰ νίψει τὰ πόδια. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ δὲν ἀπέφυγε νὰ κάνει τὸ ταπεινότερο, πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ ν' ἀποφύγει νὰ κάνει τὸ ὑψηλότερο; Ἀλλὰ τὸ πᾶν ἔγινε ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν παραβρισκομένων ἐκεῖ Ἰουδαίων, ὅπως θ' ἀποδειχθεῖ μὲ τὸ λόγο στὴ συνέχεια. Καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως, παίρνοντας ἀπὸ ἐδῶ ἀφορμὴ γιὰ ἀντιλογία, λένε· Πῶς οἱ Χριστιανοὶ πιστεύουν αὐτὸν γιὰ Θεό, αὐτὸν ποὺ δὲν ἤξερε τὸν τόπο, στὸν ὁποῖο ἦταν τοποθετημένος ὁ νεκρὸς Λάζαρος; Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Σωτήρας ἔλεγε στὶς ἀδελφὲς τοῦ Λαζάρου, τὴ Μάρθα καὶ τὴ Μαρία, «Ποῦ τὸν τοποθετήσατε;»[2]. Εἶδες, λέγει, ἄγνοια; εἶδες ἀδυναμία; Αὐτὸς ποὺ δὲν γνώριζε τὸν τόπο, αὐτὸς εἶναι Θεός; Ἀλλὰ θὰ τοὺς ρωτήσω, ὄχι φυσικὰ ἐπειδὴ τὸ πιστεύω αὐτό, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλω νὰ ἐκμηδενίσω τὴν ἀντίρρησή τους.

Ἔδειξε λές, Ἰουδαῖε, ἄγνοια ὁ Χριστὸς μὲ τὸ νὰ πεῖ, «Ποῦ τὸν τοποθετήσατε;». Τότε λοιπὸν καὶ ὁ Πατέρας δὲν ἤξερε σὲ ποιὸ μέρος τοῦ παραδείσου ἦταν κρυμμένος ὁ Ἀδάμ. Διότι περιφερόταν μέσα στὸν παράδεισο ἀναζητώντας αὐτὸν καὶ λέγοντας, «Ἀδάμ, ποῦ εἶσαι;»[3], λέγοντας αὐτὸ ἀντὶ τοῦ 'ποῦ κρύφτηκες;'. Γιατί προηγουμένως δὲν εἶπε τὸν τόπο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὁ Ἀδὰμ μιλοῦσε μὲ θάρρος πρὸς τὸ Θεό; «Ἀδὰμ ποῦ εἶσαι;». Καὶ ἐκεῖνος τί ἀπαντᾶ; «Ἄκουσα τὴ φωνή σου, ἐνῶ περπατοῦσες μέσα στὸν παράδεισο καὶ φοβήθηκα, διότι εἶμαι γυμνὸς καὶ κρύφτηκα»[4]. Ἐὰν αὐτό, Ἰουδαῖε, τὸ λὲς ἄγνοια, καὶ ἐκεῖνο ὀνόμασέ το ἄγνοια. Διότι ἔλεγε ὁ Χριστὸς στὶς ἀδελφὲς Μάρθα καὶ Μαρία· «Ποῦ τὸν τοποθετήσατε;»[5]. Αὐτὸ δηλαδὴ τὸ ὀνομάζεις ἄγνοια; Τί λοιπὸν θὰ πεῖς, ὅταν ἀκούσεις τὸ Θεὸ νὰ λέγει στὸν Κάϊν, «Ποῦ εἶναι ὁ ἀδελφός σου Ἄβελ;»[6]. Τί θὰ πεῖς; Ἐὰν λὲς αὐτὸ ἄγνοια, πὲς τότε καὶ ἐκεῖνο ἄγνοια.

Ὁρίστε καὶ ἄλλη ἀπόδειξη ἀπὸ τὴ θεία Γραφή. Εἶπε ὁ Θεὸς στὸν Ἀβραάμ· «Κραυγὴ τῶν Σοδόμων καὶ τῆς

---

4. Γεν. 3, 10 5. Ἰω. 11, 34 6. Γεν. 4, 9

καὶ Γομόρρας ἥκει πρός με. Καταβὰς οὖν ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρός με συντελοῦνται· εἰ δὲ μή, ἵνα γνῶ». «Ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν», «Ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς ὁ Θεός», «ὁ εἰδὼς τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων», μονώτατος, ἔλεγε· «Καταβὰς οὖν ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρός με συντελοῦνται· εἰ δὲ μή, ἵνα γνῶ». Εἰ ἐκεῖνο ἀγνοίας, καὶ τοῦτο ἀγνοῆσαί ἐστιν. Ἀλλ' οὔτε ὁ Πατὴρ κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἠγνόησεν, οὔτε ὁ Υἱὸς κατὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην. Τί οὖν ἐστι, «Καταβὰς ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρός με συντελοῦνται· εἰ δὲ μή, ἵνα γνῶ»; Ἀκοή, φησίν, ἦλθε πρός με. Ἀλλὰ θέλω πάλιν ἀκριβέστερον δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὴν πεῖραν λαβεῖν, οὐχ ὅτι ἐγὼ ἀγνοῶ, ἀλλ' ὅτι διδάξαι βούλομαι τοὺς ἀνθρώπους, μὴ ἁπλῶς τοῖς λόγοις προσέχειν, μηδέ, ἐὰν εἴπῃ τίς τι κατὰ τοῦ ἑτέρου, πιστεύειν εὐχερῶς· ἀλλὰ πρότερον αὐτοὺς ψηλαφήσαντας ἀκριβῶς καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὴν πεῖραν καταμαθόντας, οὕτω πιστεύειν χρή. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν Γραφῇ ἑτέρᾳ ἔλεγε· «Μὴ πιστεύετε παντὶ λόγῳ». Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀνατρέπει τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, ὡς τὸ ταχέως πιστεύειν τινὰ τοῖς λογισμοῖς. Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ προφητεύων ἔλεγε, «Τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τὸν πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον».

2. Εἶδες πῶς οὐκ ἐγένετο ἄγνοια τῷ Σωτῆρι ἐν τῷ εἰπεῖν, «Ποῦ τεθείκατε αὐτόν;», ὡς οὐδὲ τῷ Πατρὶ ἐν τῷ εἰπεῖν τῷ Ἀδάμ, «Ποῦ εἶ ;», ἢ τῷ Κάιν, «Ποῦ ὁ ἀδελφός σου Ἄβελ;», ἤ, «Καταβὰς ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρός με

---

7. Γεν. 18, 20 - 21
8. Σωσάννα 42
9. Ψαλμ. 7, 10
10. Ψαλμ. 93, 11
10α. Γέν. 18, 21
11. Σοφ. Σειρὰχ 19, 15

Γομόρρας φθάνει σ' ἐμένα. Ἂς κατεβῶ λοιπὸν γιὰ νὰ δῶ ἂν οἱ ἁμαρτίες τους εἶναι ἀνάλογες μὲ τὴν κραυγὴ αὐτῶν ποὺ ἔρχεται πρὸς ἐμένα, ἢ ὄχι, γιὰ νὰ ξέρω ὁπωσδήποτε»[7]. «Αὐτὸς ποὺ γνωρίζει τὰ πάντα προτοῦ γίνουν»[8], «Σὺ ὁ Θεὸς ποὺ ἐξετάζεις τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς καὶ τῆς σκέψεως»[9], αὐτὸς ποὺ γνωρίζει «τὶς σκέψεις τῶν ἀνθρώπων»[10], αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔλεγε· «Ἂς κατεβῶ λοιπὸν γιὰ νὰ δῶ ἂν οἱ ἁμαρτίες τους εἶναι ἀνάλογες μὲ τὶς κραυγὲς ποὺ ἔρχονται πρὸς ἐμένα, ἢ ὄχι, γιὰ νὰ τὸ γνωρίζω ὁπωσδήποτε». Ἐὰν ἐκεῖνο εἶναι δεῖγμα ἀγνοιας, καὶ αὐτὸ εἶναι ἄγνοια. Ἀλλ' ὅμως οὔτε ὁ Πατέρας ἀγνόησε κατὰ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, οὔτε ὁ Υἱὸς κατὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη. Τί λοιπὸν σημαίνει, «Ἂς κατεβῶ γιὰ νὰ δῶ, ἐὰν οἱ ἁμαρτίες τους εἶναι ἀνάλογες μὲ τὶς κραυγὲς ποὺ ἀνέρχονται πρὸς ἐμένα, ἢ ὄχι, γιὰ νὰ ξέρω»[10α]; Ἔφθασε σ' αὐτιά μου, λέγει, κάποια εἴδηση, θέλω ὅμως πάλι νὰ λάβω ἀκριβέστερη γνώση ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὄχι διότι ἀγνοῶ ἐγώ, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλω νὰ διδάξω τοὺς ἀνθρώπους νὰ μὴ προσέχουν στὰ λόγια χωρὶς ἐξέταση, οὔτε, ἐὰν πεῖ κάποιος κάτι ἐναντίον κάποιου ἄλλου, νὰ τὸ πιστεύουν εὔκολα, ἀλλὰ πρέπει, ἀφοῦ πρῶτα τὸ ψηλαφήσουν οἱ ἴδιοι μὲ προσοχὴ καὶ ἀκρίβεια, καὶ λάβουν γνώση γι' αὐτὸ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, τότε νὰ τὸ πιστεύουν. Καὶ γι' αὐτὸ σὲ ἄλλο μέρος τῆς Γραφῆς ἔλεγε· «Μὴ πιστεύετε σὲ κάθε λόγο»[11]. Διότι τίποτε δὲν κάνει τόσο πολὺ ἄνω κάτω τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, ὅσο τὸ νὰ πιστεύει κάποιος ἀμέσως στὰ λόγια ποὺ ἀκούει. Αὐτὸ προφητεύοντας καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ ἔλεγε· «Ἐκεῖνον ποὺ κακολογοῦσε κρυφὰ τὸν πλησίον του, αὐτὸν τὸν καταδίωκα»[12].

2. Εἶδες πῶς ὁ Σωτήρας δὲν τὸ εἶπε ἀπὸ ἄγνοια τό, «Ποῦ τὸν τοποθετήσατε;», ὅπως οὔτε ὁ Πατέρας εἶπε ἀπὸ ἄγνοια στὸν Ἀδάμ, «Ποῦ εἶσαι;», ἢ στὸν Κάϊν, «Ποῦ εἶναι ὁ ἀδελφός σου Ἄβελ;», ἤ, «Ἂς κατεβῶ γιὰ νὰ δῶ ἐὰν οἱ ἁμαρτίες τους εἶναι ἀνάλογες μὲ τὶς κραυγὲς ποὺ

12. Ψαλμ. 100, 5

συντελοῦνται· εἰ δὲ μή, ἵνα γνῶ»; Οὐκοῦν ὥρα δὴ λοιπὸν πρὸς ἐκείνους παρατάξασθαι τοὺς λέγοντας, ὅτι δι' ἀσθένειαν ὁ Χριστὸς προσευξάμενος ἤγειρε τὸν Λάζαρον. Προσέχετε δή, ἀγαπητοί, μετὰ πάσης ἀκριβείας, παρακαλῶ.

Ἐτελεύτησε τοίνυν ὁ Λάζαρος καὶ οὐκ ἦν ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ' ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, καὶ ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· «Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται». Ἐκεῖνοι δὲ νομίζοντες ὅτι περὶ τοῦ ὕπνου τούτου διαλέγεται, λέγουσιν αὐτῷ· «Κύριε, εἰ κεκοίμηται, σωθήσεται». Λέγει αὐτοῖς φανερῶς ὁ Ἰησοῦς», «Λάζαρος ἀπέθανεν». Ἔρχεται λοιπὸν ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις εἰς τὸν τόπον ὅπου Λάζαρος ἔκειτο, καὶ ἀπαντᾷ αὐτῷ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου, καὶ λέγει αὐτῷ· «Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἀπέθανέ μου ὁ ἀδελφός». «Εἰ ἦς ὧδε». Ἀσθενεῖ ἡ γυνή. Οὐκ ἐπίσταται νῦν ἡ γυνὴ ὅτι καὶ μὴ παρὼν ὁ Χριστὸς σωματικῶς, παρῆν τῇ τῆς θεότητος ἐξουσίᾳ· ἀλλὰ τῇ τοῦ σώματος παρουσίᾳ ἐπιμετρεῖται τοῦ διδασκάλου τὴν δύναμιν.

Λέγει αὐτῷ ἡ Μάρθα, «Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀπέθανέ μου ὁ ἀδελφός. Καὶ νῦν», φησίν, «οἶδα ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν Θεόν, δίδωσί σοι». Ὁ Σωτὴρ οὖν πρὸς τὴν αἴτησιν αὐτῆς ποιεῖ τὴν προσευχήν. Οὐ γὰρ προσευχῆς ἐδέετο ὁ Θεός, ἵνα τὸν νεκρὸν ἐγείρῃ. Μὴ γὰρ καὶ ἄλλους νεκροὺς οὐκ ἤγειρεν; Ὅτε ἀπήντησέ τινα ἐκφερόμενον ἐν τῇ πύλῃ νεκρόν, μόνον ἥψατο τῆς σοροῦ, καὶ ἀνέστησε τὸν νεκρόν. Μὴ προσευχῆς ἐδεήθη τότε εἰς τὸ ἐγεῖραι τὸν τεθνεῶτα; Καὶ πάλιν ἄλλοτε, μόνον λόγῳ εἶπεν ἐπὶ τῆς κόρης, «Ταλιθὰ κοῦμι», καὶ εὐθέως παρέδωκεν αὐτὴν τοῖς γονεῦσιν αὐτῆς ὑγιῆ. Μὴ προσευχῆς ἐδεήθη τότε;

---

13. Ἰω. 11, 11
14. Ἰω. 11, 12
15. Ἰω. 11, 14
16. Ἰω. 11, 21

ἀνεβαίνουν πρὸς ἐμένα, ἢ ὄχι, γιὰ νὰ τὸ γνωρίζω ὁπωσδήποτε»; Καιρὸς εἶναι λοιπὸν τώρα νὰ στρέψω τὸ λόγο μου πρὸς ἐκείνους ποὺ λέγουν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπὸ ἀδυναμία προσευχήθηκε καὶ ἀνέστησε τὸν Λάζαρο. Συγκεντρῶστε λοιπὸν παρακαλῶ, ἀγαπητοί, ὅλη σας τὴν προσοχή.

Πέθανε λοιπὸν ὁ Λάζαρος καὶ δὲν ἦταν στὰ μέρη ἐκεῖνα ὁ Ἰησοῦς, ἀλλὰ βρισκόταν στὴ Γαλιλαία, καὶ εἶπε στοὺς μαθητές του· «Ὁ Λάζαρος ὁ φίλος μας κοιμήθηκε»[13]. Ἐκεῖνοι ὅμως, νομίζοντας ὅτι μὲ τὰ λόγια του αὐτὰ ἐννοοῦσε τὸν ὕπνο αὐτό, τοῦ ἀπαντοῦν· «Κύριε, ἐὰν κοιμήθηκε θὰ σωθεῖ»[14]. Λέγει τότε ὁ Ἰησοῦς πρὸς αὐτοὺς φανερά· «Ὁ Λάζαρος πέθανε»[15]. Ἔρχεται λοιπὸν ὁ Σωτήρας στὰ Ἱεροσόλυμα στὸν τόπο ὅπου τοποθετήθηκε ὁ Λάζαρος, τὸν συναντᾶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ λέγει· «Κύριε, ἐὰν ἦσουν ἐδῶ δὲν θὰ πέθαινε ὁ ἀδελφός μου»[16]. «Ἐὰν ἦσουν ἐδῶ». Δείχνει πνευματικὴ ἀδυναμία ἡ γυναίκα. Δὲν γνωρίζει τὴν ὥρα ἐκείνη ἡ γυναίκα, ὅτι καὶ χωρὶς νὰ ἦταν παρὼν ὁ Χριστὸς σωματικά, παραβρισκόταν ἐκεῖ μὲ τὴν ἐξουσία τῆς θεότητας· ὅμως αὐτὴ ὑπολογίζει τὴ δύναμη τοῦ δασκάλου μὲ τὴν παρουσία τοῦ σώματός του.

Λέγει πρὸς αὐτὸν ἡ Μάρθα· «Κύριε, ἐὰν ἦσουν ἐδῶ δὲν θὰ πέθαινε ὁ ἀδελφός μου. Καὶ τώρα», λέγει, «γνωρίζω, ὅτι ὅσα καὶ ἂν ζητήσεις ἀπὸ τὸ Θεό, θὰ σοῦ τὰ δώσει»[17]. Ὁ Σωτήρας λοιπὸν κάμνει τὴν προσευχὴ θέλοντας ν' ἀνταποκριθεῖ στὴν αἴτηση αὐτῆς. Διότι ὁ Θεὸς δὲν χρειαζόταν προσευχὴ γιὰ ν' ἀναστήσει τὸν νεκρό. Μήπως δηλαδὴ δὲν ἀνέστησε καὶ ἄλλους νεκρούς; Ὅταν συνάντησε στὴν πύλη κάποιον νεκρὸ ποὺ τὸν ὁδηγοῦσαν στὸν τάφο, μόνο ἄγγισε τὴ σορὸ τοῦ νεκροῦ καὶ ἀνέστησε τὸν νεκρό. Μήπως τότε χρειάσθηκε προσευχὴ γιὰ ν' ἀναστήσει τὸν νεκρό; Καὶ ἄλλοτε πάλι μόνο ἕνα λόγο εἶπε στὴν κόρη, «Κόρη, σήκω»[18], καὶ ἀμέσως παρέδωσε αὐτὴν ὑγιὴ στοὺς γονεῖς της. Μήπως χρειάσθηκε τότε προσευχή;

------

17. Ἰω. 11, 21 - 22

18. Μάρκ. 5, 41

Καὶ τί λέγω περὶ τοῦ διδασκάλου; Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λόγῳ μόνῳ τοὺς νεκροὺς ἤγειραν. Πέτρος τὴν Ταϐιθὰν οὐ λόγῳ διήγειρε; Παῦλος οὐ διὰ τῶν ἱματίων αὐτοῦ πολλὰ σημεῖα πεποίηκε; Μάθε δὲ καὶ τὸ παραδοξότερον τούτων. Ἡ σκιὰ τῶν ἀποστόλων νεκροὺς ἤγειρεν· «Ἔφερον» γάρ, φησίν, «ἐπὶ κραϐϐάτων τοὺς κακῶς ἔχοντας, ἵνα κἂν ἡ σκιὰ τοῦ Πέτρου ἐπισκιάζῃ τινὶ αὐτῶν», καὶ εὐθέως διηγείροντο. Τί οὖν; Ἡ σκιὰ τῶν μαθητῶν διήγειρε τοὺς νεκρούς, καὶ ὁ διδάσκαλος προσευχῆς ἐδέετο, ἵνα τὸν νεκρὸν ἐγείρῃ;

Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς γυναικὸς ποιεῖ τὴν προσευχὴν ὁ Σωτήρ· λέγει γὰρ αὐτῷ, «Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀπέθανέ μου ὁ ἀδελφός· καὶ νῦν οἶδα, ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν Θεόν, δίδωσί σοι ὁ Θεός». Προσευχὴν ᾔτησας, προσευχὴν δίδωμι. Κεῖται ἡ πηγή· οἷον ἐάν τις προσενέγκῃ ἀγγεῖον, γεμίζει αὐτό· ἐὰν ᾖ μέγα, μέγα λαμϐάνει· ἐὰν ᾖ μικρόν, μικρὸν λαμϐάνει. Αὕτη τοίνυν προσευχὴν ᾔτησε, καὶ δίδωσι προσευχὴν ὁ Σωτήρ. Ἄλλος εἶπεν, «Οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς, ἀλλὰ μόνον εἰπὲ λόγῳ, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου· καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Σωτήρ· Κατὰ τὴν πίστιν σου γενηθήτω σοι». Ἄλλος εἶπε, «Δεῦρο θεράπευσόν μου τὴν θυγατέρα», καὶ εἶπεν αὐτῷ, «Ἀκολουθήσω σοι». Πρὸς τὰς προαιρέσεις τοίνυν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ θεραπεία τοῦ ἰατροῦ προσάγεται.

Ἄλλη πάλιν «ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου» αὐτοῦ λάθρα, καὶ λάθρα τὴν θεραπείαν ἐκαρπώσατο· ἕκαστος ὡς ἐπίστευε καὶ τὴν θεραπείαν ἐλάμϐανε. Αὕτη λέγει, «Οἶδα ὅτι ὅσα αἰτήσῃ τὸν Πατέρα, δίδωσί σοι ὁ Πατήρ»· καὶ ἐπειδὴ προσευχὴν ᾔτη-

------

19. Πράξ. 9, 40
20. Πράξ. 19, 12
21. Πράξ. 5, 15
22. Ἰω. 11, 21-22

Καὶ γιατί λέγω γιὰ τὸ δάσκαλο; Οἱ μαθητές του μὲ λόγο μόνο ἀνέστησαν τοὺς νεκρούς. Ὁ Πέτρος δὲν ἀνέστησε τὴν Ταβιθὰ μὲ τὸ λόγο του[19]; Ὁ Παῦλος δὲν ἔκανε πολλὰ θαύματα μόνο μὲ τὰ ροῦχα του[20]; Μάθε ὅμως καὶ τὸ πιὸ παράδοξο ἀπ᾽ αὐτά. Ἡ σκιὰ τῶν ἀποστόλων ἀνέστησε νεκρούς· διότι λέγει· «Ἔφερναν τοὺς ἀρρώστους πρὸς αὐτὸν ἐπάνω σὲ κρεβάτια, ὥστε, ἔστω καὶ ἡ σκιὰ τοῦ Πέτρου νὰ πέσει σὲ κάποιον ἀπ᾽ αὐτούς»[21], καὶ ἀμέσως σηκώνονταν. Τί λοιπόν; Ἡ σκιὰ τῶν μαθητῶν ανάσταινε τοὺς νεκρούς, καὶ ὁ δάσκαλος χρειαζόταν προσευχή, γιὰ ν᾽ ἀναστήσει τὸν νεκρό;

Ἐπομένως ὁ Σωτήρας κάμνει τὴν προσευχὴ ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῆς γυναίκας· διότι λέγει πρὸς αὐτόν· «Κύριε, ἐὰν ἤσουν ἐδῶ δὲν θὰ πέθαινε ὁ ἀδελφός μου· καὶ τώρα ὅμως τὸ ξέρω πολὺ καλά, πὼς ὅσα καὶ ἂν ζητήσεις ἀπὸ τὸ Θεό, θὰ σοῦ τὰ δώσει ὁ Θεός»[22]. Προσευχὴ ζήτησες, προσευχὴ σοῦ δίνω. Ἡ πηγὴ βρίσκεται ἐδῶ· ὅποιο ἀγγεῖο καὶ ἂν φέρει κανείς, τὸ γεμίζει· ἐὰν εἶναι μεγάλο, παίρνει πολύ, ἐὰν εἶναι μικρό, παίρνει λίγο. Αὐτὴ λοιπὸν ζήτησε προσευχή, καὶ ὁ Σωτήρας τῆς δίνει προσευχή. Ἄλλος εἶπε, «Δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ ρθεῖς κάτω ἀπὸ τὴ στέγη τοῦ σπιτιοῦ μου, ἀλλὰ μόνο ἕνα λόγο πές, καὶ θὰ θεραπευτεῖ ὁ δοῦλος μου. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Σωτήρας· Ἂς γίνει σύμφωνα μὲ τὴν πίστη σου»[23]. Ἄλλος εἶπε, «Ἔλα καὶ θεράπευσε τὴ θυγατέρα μου»· καὶ τοῦ εἶπε· «Θὰ σὲ ἀκολουθήσω»[24]. Ἀνάλογα δηλαδὴ μὲ τὴ διάθεση τῶν ἀνθρώπων προσφέρεται καὶ ἡ θεραπεία τοῦ γιατροῦ.

Ἄλλη πάλι «ἄγγισε τὸ κάτω μέρος τοῦ ἐνδύματος» αὐτοῦ κρυφά, καὶ καρπώθηκε στὰ κρυφὰ καὶ τὴ θεραπεία[25]· ὁ καθένας ἀποκτοῦσε τὴ θεραπεία ἀνάλογα μὲ τὴν πίστη του. Αὐτὴ λέγει, «Γνωρίζω πολὺ καλά, ὅτι ὅσα καὶ ἂν ζητήσεις ἀπὸ τὸν Πατέρα, θὰ σοῦ τὰ δώσει ὁ Πατέρας»[26]· καὶ ἐπειδὴ ἡ Μάρθα ζήτησε προσευχή, προσευχὴ τῆς δίνει

------

23. Ματθ. 8, 8· 13
24. Ματθ. 9, 18 - 19
25. Ματθ. 9, 20 - 21
26. Ἰω. 11, 22

σεν ἡ Μάρθα, προσευχὴν δίδωσιν ὁ Σωτήρ, οὐκ αὐτὸς τῆς προσευχῆς ἐπιδεόμνος, ἀλλὰ τὴν τῆς γυναικὸς ἀσθένειαν συμπεριφερόμενος, καὶ ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, ἀλλ' ὅτι καὶ ὃ ἂν αὐτὸς ποιῇ, τοῦτο καὶ ὁ Πατὴρ ποιεῖ. Ἔπλασεν ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον· ἀμφοτέρων ἐγένετο τὸ πλάσμα· «Ποιήσωμεν» γάρ, φησίν, «ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν».

Πάλιν ἠθέλησε τὸν λῃστὴν εἰς τὸν παράδεισον εἰσενεγκεῖν, καὶ εὐθέως λόγον εἶπε, καὶ τὸν λῃστὴν εἰς τὸν παράδεισον εἰσήγαγε, καὶ οὐκ ἐδεήθη προσευχῆς, καίτοι γε πάντας τοὺς μετὰ τὸν Ἀδὰμ κωλύσας ἦν ὁ Χριστὸς ἐξ ἐκείνης τῆς εἰσόδου· ἔθηκε γὰρ «τὴν φλογίνην ῥομφαίαν φυλάττειν τὸν παράδεισον». Ἀλλ' αὐθεντίᾳ Χριστὸς τὸν παράδεισον ἠνέῳξε, καὶ τὸν λῃστὴν εἰσήγαγε. Λῃστήν, δέσποτα, εἰσάγεις εἰς τὸν παράδεισον; Ὁ Πατὴρ ὁ σὸς διὰ μόνην ἁμαρτίαν τὸν Ἀδὰμ ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ παραδείσου, καὶ σὺ τὸν λῃστὴν εἰσάγεις, τὸν μυρίοις κακοῖς καὶ μυρίαις παρανομίαις ὑπεύθυνον; καὶ ἁπλῶς οὕτω διὰ μίαν φωνὴν εἰς τὸν παράδεισον αὐτὸν εἰσάγεις; Ναί· οὔτε γὰρ ἐκεῖνο χωρὶς ἐμοῦ γέγονεν, οὔτε τοῦτο χωρὶς τοῦ Πατρός μου· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐμόν, κἀκεῖνο τοῦ Πατρός μου. «Ἐγὼ γὰρ ἐν τῷ Πατρί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί».

3. Καὶ ἵνα ἴδῃς, ὅτι οὐκ ἐγένετο προσευχῆς ἔργον τὸ ἀναστῆναι τὸν νεκρόν, ἄκουσον τῆς προσευχῆς. Τί γάρ φησιν; «Εὐχαριστῶ σοι, Πάτερ, ὅτι ἤκουσάς μου». Τί οὖν; Τοῦτο προσευχῆς εἶδός ἐστι, τοῦτο τύπος ἱκεσίας; «Εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς μου. Ἐγὼ δέ», φησίν, «ᾔδειν ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις». Εἰ οὖν οἶδας, ὦ Κύριε, ὅτι πάντοτέ σου ἀκούει ὁ Πατήρ, τί λοιπὸν περὶ ὧν οἶδας παρενοχλεῖς; Ἐ-

---

27. Γεν. 1, 20 28. Λουκᾶ 23, 43
29. Γεν. 3, 24 30. Ἰω. 14, 10

καὶ ὁ Σωτήρας, ὄχι ἐπειδὴ χρειαζόταν ὁ ἴδιος προσευχή, ἀλλὰ ἐνεργώντας ἀνάλογα τὴν πνευματικὴ ἀδυναμία τῆς γυναίκας, καὶ γιὰ νὰ δείξει, ὅτι δὲν εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸ Θεό, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ κάμνει αὐτός, αὐτὸ κάμνει καὶ ὁ Πατέρας. Ἔπλασε ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸν ἄνθρωπο· ὑπῆρχε τὸ πλάσμα καὶ τῶν δύο ἔργο. διότι λέγει· «Ἂς δημιουργήσομε τὸν ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ ὁμοίωση»[27].

Πάλι θέλησε νὰ βάλει τὸ ληστὴ στὸν παράδεισο, καὶ ἀμέσως ἕνα λόγο εἶπε, καὶ ὁδήγησε τὸ ληστὴ μέσα στὸν παράδεισο[28], χωρὶς νὰ χρειάσθηκε προσευχή, ἂν καὶ βέβαια ὁ Χριστὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἐμπόδισε τὴν εἴσοδο στὸν παράδεισο ὅλων μετὰ τὸν Ἀδάμ· διότι τοποθέτησε «τὴν πύρινη ρομφαία» νὰ φυλάσσει τὸν παράδεισο[29]. Ἀλλ' ὅμως ὁ Χριστὸς μὲ τὴν ἐξουσία ποὺ εἶχε ἄνοιξε τὸν παράδεισο καὶ ὁδήγησε μέσα τὸ ληστή. Ληστή, Κύριε, ὁδηγεῖς μέσα στὸν παράδεισο; Ὁ Πατέρας σου γιὰ μιὰ μόνο ἁμαρτία ἔδιωξε τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ τὸν Παράδεισο, καὶ σὺ ὁδηγεῖς μέσα σ' αὐτὸν τὸ ληστή, ποὺ εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ ἀμέτρητα κακὰ καὶ ἀμέτρητες παρανομίες; καὶ ἔτσι ἁπλὰ μάλιστα μὲ ἕνα λόγο σου τὸν ὁδηγεῖς μέσα στὸν παράδεισο; Ναί· διότι οὔτε ἐκεῖνο ἔγινε χωρὶς ἐμένα, οὔτε αὐτὸ γίνεται χωρὶς τὸν Πατέρα μου· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι δικό μου ἔργο, καὶ ἐκεῖνο τοῦ Πατέρα μου. «Διότι ἐγὼ ὑπάρχω μέσα στὸν Πατέρα, καὶ ὁ Πατέρας μέσα σὲ μένα»[30].

3. Καὶ γιὰ νὰ διαπιστώσεις ὅτι ἡ ἀνάσταση τοῦ νεκροῦ δὲν ἦταν ἔργο τῆς προσευχῆς του, ἄκουσε τὴν προσευχή. Τί δηλαδὴ λέγει; «Σ' εὐχαριστῶ, Πατέρα, διότι μὲ ἄκουσες»[31]. Τί λοιπόν; Αὐτὸ εἶναι εἶδος προσευχῆς, αὐτὸς εἶναι τύπος ἱκεσίας; «Σ' εὐχαριστῶ, διότι μὲ ἄκουσες. Ἐγὼ βέβαια», λέγει, «γνώριζα ὅτι πάντοτε μ' ἀκοῦς»[32]. Ἐὰν λοιπὸν γνώριζες, Κύριε, ὅτι πάντοτε σ' ἀκούει ὁ Πατέρας, γιατί λοιπὸν τὸν ἐνοχλεῖς γιὰ πράγματα ποὺ τὰ γνωρίζεις; "Ἐγώ", λέγει, "γνωρίζω βέβαια ὅτι πάντοτε

---

31. Ἰω. 11, 41 32. Ἰω. 11, 41 - 42

γὼ μέν, φησίν, οἶδα ὅτι πάντοτέ μου ἀκούει ὁ Πατήρ, «Ἀλλὰ διὰ τὸν περιεστῶτα ὄχλον εἶπον, ἵνα γνῶσι πάντες, ὅτι σύ με ἀπέστειλας». Μήτι διὰ τὸν νεκρὸν προσηύξατο; μὴ ἱκέτευσεν ἵνα ἀναστῇ ὁ Λάζαρος; μὴ εἶπε, 'Πάτερ, κέλευσον τὸν θάνατον ὑπακοῦσαι'; μὴ εἶπε, 'Πάτερ, κέλευσον τῷ ᾅδῃ, μὴ τὰς πύλας ἀποκλείσῃ, ἀλλὰ προθύμως τὸν νεκρὸν ἀποδοῦναι'; «Ἀλλὰ διὰ τὸν περιεστῶτα τοῦτον ὄχλον εἶπον», φησίν, «ἵνα γνῶσι πάντες, ὅτι σύ με ἀπέστειλας». Οὐκοῦν οὐκ ἔστι τὸ γινόμενον σημεῖον, ἀλλὰ κατήχησις τῶν παρόντων.

Εἶδες πῶς οὐκ ἐγένετο ἡ προσευχὴ διὰ τὸν νεκρόν, ἀλλὰ διὰ τοὺς παρόντας ἀπίστους, «ἵνα γνῶσι», φησίν, «ὅτι σύ με ἀπέστειλας». Καὶ πῶς ἔχομεν γνῶναι, φησίν, ὅτι αὐτός σε ἀπέστειλε; Πρόσεχε, παρακαλῶ, μετὰ πάσης ἀκριβείας. Ἰδού, φησί, μετὰ τῆς ἐμῆς αὐθεντίας καλῶ τὸν νεκρόν· ἰδοὺ τῇ οἰκείᾳ ἐξουσίᾳ ἐπιτάττω τῷ θανάτῳ· καλῶ τὸν Πατέρα Πατέρα, καλῶ καὶ τὸν Λάζαρον ἐκ τοῦ τάφου. Εἰ οὐκ ἔστι τὸ πρῶτον ἀληθές, μηδὲ τοῦτο γενέσθω. Εἰ δὲ ἀληθῶς ὁ Πατὴρ Πατήρ, ὑπακουέτω καὶ ὁ νεκρὸς πρὸς διδασκαλίαν τῶν παρόντων. Τί γὰρ ὁ Χριστὸς ἔλεγε; «Λάζαρε, δεῦρο ἔξω». Ὅτε γέγονεν ἡ προσευχή, οὐκ ἀνέστη ὁ νεκρός, ἀλλ' ὅτε εἶπε, «Λάζαρε, δεῦρο ἔξω», τότε ἀνέστη ὁ νεκρός. Ὦ τυραννὶς τοῦ θανάτου· ὢ τυραννὶς τῆς δυνάμεως ἐκείνης τῆς κατεχούσης τὴν ψυχήν· ὢ ᾅδη, προσευχὴ γέγονε, καὶ οὐκ ἀπολύεις τὸν νεκρόν; 'Οὐχί', φησί. Διὰ τί; 'Ὅτι οὐ προσετάχθην. Δέσμιός εἰμι αὐτόθι κατέχων τὸν ὑπεύθυνον· ἐὰν μὴ προσταχθῶ, φησίν, οὐκ ἀπολύω· ἡ γὰρ προσευχή, φησίν, οὐ δι' ἐμὲ γέγονεν, ἀλλὰ διὰ τοὺς παρόντας ἀπίστους. Ἐγὼ γάρ, ἐὰν μὴ προσταχθῶ, οὐκ ἀπολύω τὸν ὑπεύθυνον· ἀναμένω τὴν φωνήν, ἵνα ἀπολύσω τὴν ψυχήν.

------

33. Ἰω. 11, 42

μ' ἀκούει ὁ Πατέρας. «Ἀλλὰ τὸ εἶπα αὐτὸ γιὰ τὸ παραβρισκόμενο ἐδῶ πλῆθος, γιὰ νὰ γνωρίσουν ὅτι σὺ μὲ ἔστειλες»[33]. Μήπως προσευχήθηκε γιὰ τὸ νεκρό; μήπως παρακάλεσε γιὰ ν' ἀναστηθεῖ ὁ Λάζαρος; μήπως εἶπε, 'Πατέρα, πρόσταξε τὸ θάνατο ν' ὑπακούσει'; μήπως εἶπε, 'Πατέρα, πρόσταξε τὸν ἅδη νὰ μὴ κλείσει τὶς πύλες, ἀλλὰ νὰ δώσει πίσω μὲ προθυμία τὸ νεκρό'; «Ἀλλά», λέγει, «τὸ εἶπα αὐτὸ γιὰ τὸ παραβρισκόμενο ἐδῶ πλῆθος τοῦ λαοῦ, γιὰ νὰ γνωρίσουν ὅλοι, ὅτι σὺ μὲ ἔστειλες»[33]. Ἐπομένως ἐκεῖνο ποὺ ἔγινε δὲν εἶναι θαῦμα, ἀλλὰ κατήχηση τῶν παραβρισκομένων ἐκεῖ.

Εἶδες πῶς ἡ προσευχὴ δὲν ἔγινε γιὰ τὸ νεκρό, ἀλλὰ γιὰ τοὺς παρόντες ἄπιστους, «γιὰ νὰ γνωρίσουν», λέγει, «ὅτι σὺ μὲ ἔστειλες»; Καὶ πῶς μποροῦμε, λέγει, νὰ γνωρίσομε, ὅτι αὐτὸς σὲ ἔστειλε; Πρόσεχε, παρακαλῶ, μὲ μεγάλη προσοχή. Νά, λέγει, μὲ τὴ δική μου ἐξουσία καλῶ τὸ νεκρό· νά, λέγει, μὲ τὴ δική μου ἐξουσία διατάσσω τὸ θάνατο· ὀνομάζω τὸν Πατέρα, Πατέρα, καλῶ καὶ τὸν Λάζαρο ἀπὸ τὸν τάφο. Ἐὰν δὲν εἶναι ἀληθινὸ τὸ πρῶτο, οὔτε αὐτὸ νὰ μὴ γίνει. Ἐὰν πραγματικὰ ὁ Πατέρας εἶναι Πατέρας μου, ἂς ὑπακούσει καὶ ὁ νεκρός, γιὰ νὰ διδαχθοῦν μ' αὐτὸ οἱ παραβρισκόμενοι. Διότι τί ἔλεγε ὁ Χριστός; «Λάζαρε, ἔλα ἔξω»[34]. Ὅταν ἔγινε ἡ προσευχὴ δὲν ἀναστήθηκε ὁ νεκρός, ἀλλ' ὅταν εἶπε, «Λάζαρε, ἔλα ἔξω», τότε ἀναστήθηκε ὁ νεκρός. Πώ, πὼ τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ θανάτου· πώ, πὼ τυραννικὴ ἐξουσία τῆς δυνάμεως ἐκείνης ποὺ κατέχει τὴν ψυχή· ὦ ἅδη, προσευχὴ ἔγινε καὶ δὲν ἀπολύεις τὸ νεκρό; 'Ὄχι', λέγει. Γιατί; 'Διότι δὲν ἔλαβα προσταγή. Εἶμαι δεσμοφύλακας ἐδῶ καὶ κρατῶ τὸν ὑπεύθυνο· ἐὰν δὲν λάβω προσταγή, λέγει, δὲν τὸν ἀπολύω' διότι, λέγει, ἡ προσευχὴ δὲν ἔγινε γιὰ μένα, ἀλλὰ γιὰ τοὺς παραβρισκόμενους ἄπιστους. Διότι ἐγώ, ἐὰν δὲν προσταχθῶ, δὲν ἀπολύω τὸν ὑπεύθυνο· περιμένω τὴ διαταγὴ γιὰ ν' ἀπολύσω τὴν ψυχή.

------

34. Ἰω. 11, 43

«Λάζαρε, δεῦρο ἔξω». Ἄκουσε τοῦ δεσποτικοῦ προστάγματος ὁ νεκρός, καὶ εὐθέως τοῦ θανάτου τοὺς νόμους παρέλυσεν. Αἰσχυνέσθωσαν οἱ αἱρετικοί, καὶ ἀπολέσθωσαν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Καὶ γὰρ ἀπέδειξεν ὁ λόγος, ὅτι οὐ διὰ τὴν τοῦ νεκροῦ ἀνάστασιν γέγονεν ἡ προσευχή, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν τότε παρόντων ἀπίστων ἀσθένειαν. «Λάζαρε, δεῦρο ἔξω». Καὶ διὰ τί ὀνομαστὶ τὸν νεκρὸν ἐκάλεσε; Διὰ τί; Ἵνα μὴ τὴν φωνὴν ἀπολελυμένην εἰς τοὺς νεκροὺς ἀποτείνας, πάντας τοὺς ἐν τοῖς τάφοις ἐγείρῃ, διὰ τοῦτό φησι, «Λάζαρε, δεῦρο ἔξω». Σὲ μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος τέως ἀνακαλοῦμαι ὄχλου, ἵνα διὰ τοῦ μέρους καὶ τὴν τῶν μελλόντων ἐπιδείξω δύναμιν· ὁ γὰρ ἕνα ἐγείρας ἐγώ, τὴν οἰκουμένην ἀνιστῶ· «Ἐγὼ γάρ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή. Λάζαρε, δεῦρο ἔξω».

Καὶ ἐξῆλθεν ὁ νεκρὸς δεδεμένος κειρίαις». Ὢ τῶν παραδόξων πραγμάτων. Ὁ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ θανάτου λύσας, ὁ τὰς πύλας τοῦ ᾅδου διαρρήξας, ὁ πύλας χαλκᾶς καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συντρίψας, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ θανάτου ἐλευθερώσας, οὐκ ἠδύνατο καὶ τὰς κειρίας λῦσαι τοῦ νεκροῦ; Ναί, ἠδύνατο· ἀλλὰ κελεύει τοῖς Ἰουδαίους λῦσαι τὰς κειρίας, ἃς αὐτοὶ πρότερον ἐνταφιάζοντες ἔσφιγξαν, ἵνα τῶν οἰκείων δεσμῶν ἐπιγνώσωσι τὰ γνωρίσματα, ἵνα τῇ πείρᾳ μάθωσιν, ἐξ ὧν ἔπραξαν, ὅτι Λάζαρός ἐστιν ὁ παρ' αὐτῶν ἐνταφιασθείς, καὶ Χριστός ἐστιν ὁ κατ' εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς παραγενόμενος εἰς τὸν κόσμον, ὁ ζωῆς καὶ θανάτου τὴν ἐξουσίαν ἔχων. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

------

35. Ἰω. 11, 25·43

«Λάζαρε, ἔλα ἔξω». Ἄκουσε τὴ δεσποτικὴ προσταγὴ ὁ νεκρὸς καὶ ἀμέσως κατέλυσε τοὺς νόμους τοῦ θανάτου. Ντραπεῖτε, αἱρετικοί, καὶ χαθεῖτε ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς. Καθόσον ὁ λόγος ἀπέδειξε ὅτι ἡ προσευχὴ ἔγινε ὄχι γιὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ νεκροῦ, ἀλλὰ γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν τότε παραβρεθέντων ἐκεῖ ἀπίστων. «Λάζαρε, ἔλα ἔξω». Καὶ γιατί κάλεσε τὸ νεκρὸ μὲ τὸ ὄνομά του; Γιατί; Γιὰ νὰ μὴ ἀπευθυνθεῖ ἡ φωνή του ἐλεύθερα πρὸς ὅλους τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ἀναστήσει ἀπὸ τοὺς τάφους, γι' αὐτὸ λέγει, «Λάζαρε, ἔλα ἔξω». Σένα μόνο πρὸς τὸ παρὸν ἀνακαλῶ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν νεκρῶν, ὥστε μὲ τὸ ἐπὶ μέρος νὰ δείξω τὴ δύναμή μου καὶ γιὰ τὰ μελλοντικά· διότι ἐγὼ ποὺ ἀνέστησα ἕνα νεκρό, ἐγὼ θ' ἀναστήσω καὶ τὴν οἰκουμένη· «Διότι ἐγὼ εἶμαι ἡ ἀνάσταση καὶ ἡ ζωή. Λάζαρε, ἔλα ἔξω»[35].

«Καὶ βγῆκε ὁ νεκρὸς δεμένος μὲ τὶς λευκὲς ταινίες»[36]. Πώ, πὼ παράδοξα πράγματα. Ἐκεῖνος ποὺ ἔλυσε τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, ἐκεῖνος ποὺ γκρέμισε τὶς πύλες τοῦ ἄδη, ἐκεῖνος ποὺ συνέτριψε τὶς χάλκινες πύλες καὶ τοὺς σιδηρένιους μοχλοὺς καὶ ἐλευθέρωσε τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, αὐτὸς δὲν μποροῦσε νὰ λύσει τὶς λευκὲς ταινίες τοῦ νεκροῦ; Ναί, μποροῦσε, ἀλλὰ προστάζει τοὺς Ἰουδαίους νὰ λύσουν τὶς λευκὲς ταινίες, τὶς ὁποῖες οἱ ἴδιοι ἔσφιξαν πιὸ μπροστὰ ὅταν τὸν ἐνταφίαζαν, ὥστε ν' ἀναγνωρίσουν τὰ σημάδια τῶν δεσμῶν ποὺ ἔθεσαν οἱ ἴδιοι καὶ νὰ γνωρίσουν ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα ποὺ ἔκαναν οἱ ἴδιοι, ὅτι ὁ Λάζαρος εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐνταφιάσθηκε ἀπ' αὐτούς, καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ ἦρθε στὸν κόσμο μὲ τὴ συγκατάθεση καὶ εὐαρέσκεια τοῦ Πατέρα του καὶ ποὺ ἔχει ἐξουσία ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη καὶ συγχρόνως καὶ στὸν ἄναρχο Πατέρα σου καὶ στὸ Πανάγιο καὶ Ζωοποιό σου Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

------

36. Ἰω. 11, 44

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ

(Ὅτι τὸ μὴ λέγειν ὅπερ ἴσμεν καὶ εἰς ἑτέρους ἐκφέρειν, πενέστερον ποιεῖ καὶ τὴν χάριν σβέννυσι· καὶ εἰς τὰς εὐχάς, ἃς ὁ Χριστὸς ηὔξατο, καὶ τὴν ἐξουσίαν, μεθ' ἧς ἅπαντα ἐποίει· καὶ εἰς τὴν τοῦ παλαιοῦ νόμου διόρθωσιν· καὶ ὅτι τὸ σαρκωθῆναι τὴν ἰσότητα αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα οὐκ ἐλαττοῖ, ἀλλὰ καὶ συνίστησι μᾶλλον).

1. Ἱκανῶς ἐν ταῖς ἔμπροσθεν ἐπανηγυρίσαμεν ἡμέραις, τῶν ἄθλων ἐπιλαβόμενοι τῶν ἀποστολικῶν, καὶ τῇ διηγήσει τῶν πνευματικῶν ἐντρυφήσαντες κατορθωμάτων· ὥρα δὴ λοιπὸν ἀποδοῦναι τὸ χρέος ὑμῖν· καὶ γὰρ τὸ κωλύον οὐδέν. Καὶ οἶδα μὲν ὅτι ἐπιλέλησθε τῶν ὀφλημάτων ὑμεῖς τῶν ἐμῶν διὰ τὸ τῶν ἡμερῶν πλῆθος· οὐ μὴν διὰ τοῦτο αὐτὰ ἐγὼ ἀποκρύψομαι, ἀλλὰ μετὰ πάσης ὑμῖν ταῦτα ἀποδώσω τῆς προθυμίας. Ποιῶ δὲ τοῦτο, οὐ δι' εὐγνωμοσύνην μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ὠφέλειαν ἐμήν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν σωματικῶν συναλλαγμάτων κέρδος τῷ δεδανεισμένῳ τὸ τὸν δεδανεικότα ἐπιλαθέσθαι, ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν συμβολαίων κέρδος τῷ μέλλοντι καταβάλλειν τὸ χρέος μέγιστον, τὸ τοὺς ὑποδέχεσθαι μέλλοντας διηνεκῶς μεμνῆσθαι τῶν ὀφλημάτων. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ δάνεισμα ἀποδοθὲν τὸν μὲν καταβαλόντα ἀφίησι, μεθίσταται δὲ πρὸς τὸν ὑποδεξάμενον, καὶ τοῦ μὲν ἠλάττωσε, τοῦ δὲ ἐπλεόνασε τὴν οὐσίαν· ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ δυνατὸν

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ

(Τὸ νὰ μὴ λέμε ἐκεῖνα ποὺ γνωρίζομε καὶ νὰ μὴ τὰ προσφέρομε καὶ σ' ἄλλους μᾶς κάνει αὐτὸ φτωχότερους καὶ σβήνει τὴ χάρη. Ἐπίσης γιὰ τὶς προσευχὲς ποὺ ἔκανε ὁ Χριστός, καὶ γιὰ τὴν ἐξουσία μὲ τὴν ὁποία ἔκαμνε τὰ πάντα. Καὶ ἀκόμη γιὰ τὸ πῶς διόρθωσε τὸν παλαιὸ νόμο, καὶ τὸ ὅτι ἔλαβε σάρκα δὲν ἐλαττώνει τὴν ἰσότητά του μὲ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποκαλύπτει περισσότερο).

1. Ἀρκετὰ πανηγυρίσαμε κατὰ τὶς προηγούμενες ἡμέρες, ἀσχοληθήκαμε μὲ τοὺς ἄθλους τῶν ἀποστόλων καὶ ἀπολαύσαμε τὴ διήγηση τῶν πνευματικῶν κατορθωμάτων, καιρὸς λοιπὸν τώρα εἶναι νὰ σᾶς ἀποδώσω τὸ χρέος μου, καθόσον δὲν ὑπάρχει κανένα ἐμπόδιο. Καὶ γνωρίζω βέβαια ὅτι σεῖς λησμονήσατε τὸ χρέος μου ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν ἡμερῶν ποὺ πέρασαν, ὅμως ἐγὼ δὲν θὰ τὸ ἀποκρύψω γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ἀλλὰ θὰ σᾶς τὸ ἀποδώσω μὲ ὅλη μου τὴν προθυμία. Τὸ κάμνω αὐτὸ ὄχι μόνο ἀπὸ εὐγνωμοσύνη, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὠφέλεια δική μου. Καθόσον στὴ μὲν περίπτωση τῶν ὑλικῶν συναλλαγῶν κέρδος γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἔχει δανεισθεῖ εἶναι νὰ ξεχάσει ὁ δανειστὴς ἐκεῖνα ποὺ δάνεισε, ἐνῶ στὴν περίπτωση τῶν πνευματικῶν συμβολαίων μέγιστο κέρδος γιὰ ἐκεῖνον ποὺ πρόκειται νὰ πληρώσει τὸ χρέος εἶναι τὸ νὰ θυμοῦνται συνέχεια τὶς ὀφειλὲς ἐκεῖνοι ποὺ πρόκειται νὰ τὶς λάβουν. Διότι στὴν πρώτη περίπτωση, ὅταν ἐπιστραφεῖ τὸ δάνειο, ἀφήνει ἐκεῖνον ποὺ τὸ πλήρωσε καὶ μεταβαίνει σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸ ἔλαβε, καὶ τοῦ μὲν ἕνα μείωσε τὴν περιουσία, τοῦ δὲ ἄλλου τὴν αὔξησε· στὴν περίπτωση ὅμως τῶν πνευματι-

αὐτὸ καταβαλεῖν, καὶ ἔχειν· καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι τότε μάλιστα αὐτὸ ἔχομεν, ὅταν καταβάλωμεν ἑτέροις. Ἂν μὲν γὰρ ἐν τῇ διανοίᾳ κατορύξας φυλάξω διηνεκῶς μηδενὶ μεταδιδούς, ἐλαττοῦταί μοι τὸ κέρδος, μειοῦται τὰ τῆς περιουσίας, ἂν δὲ εἰς ἅπαντας ἐξενέγκω καὶ ποιήσω μεριστὰς πολλοὺς καὶ κοινωνούς, ὧν αὐτὸς ἐπίσταμαι πάντων, αὔξεταί μοι τὰ τοῦ πνευματικοῦ πλούτου.

Καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὁ μὲν ἑτέροις μεταδιδοὺς αὔξει τὴν παρακαταθήκην, ὁ δὲ ἀποκρύπτων ἐλαττοῖ τὴν ἐργασίαν ἅπασαν, μάρτυρες οἱ τὰ τάλαντα ἐγχειρισθέντες ἐκεῖνοι, ὁ τὰ πέντε, καὶ ὁ τὰ δύο, καὶ ὁ τὸ ἕν. Οἱ μὲν γὰρ διπλασίονα τὰ ἐμπιστευθέντα προσήγαγον, καὶ ἐτιμῶντο διὰ τοῦτο, ὁ δὲ ἐπειδὴ ἐφύλαξε παρ' ἑαυτῷ, καὶ οὐδενὶ μετέδωκε, διπλοῦν τε αὐτὸ ποιῆσαι οὐκ ἴσχυσε, διὰ τοῦτο ἐκολάζετο. Ταῦτα οὖν ἀκούοντες ἅπαντες, καὶ τὴν κόλασιν τὴν ἐκεῖθεν δεδοικότες, ὅπερ ἂν ἔχωμεν ἀγαθὸν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ἐκφέρωμεν, καὶ εἰς τὸ μέσον ἅπασι καταβάλλλωμεν, ἀλλὰ μὴ ἀποκρύπτωμεν. Ὅταν γὰρ ἑτέροις μεταδῶμεν, τότε πλουτοῦμεν αὐτοὶ μειζόνως, ὅταν κοινωνοὺς ποιησώμεθα τῆς ἐμπορίας πολλούς, τότε τὴν ἡμετέραν αὔξομεν περιουσίαν. Ἀλλ' ἐλαττοῦσθαί σοι τὰ τῆς δόξης νομίζεις, ὅταν μετὰ πολλῶν ᾖς εἰδώς, ἃ μόνος οἶδας αὐτός· καὶ μὴν τότε αὔξεται καὶ τὰ τῆς δόξης, καὶ τὰ τῆς ὠφελείας, ὅταν τὸν φθόνον καταπατήσῃς, ὅταν τὴν βασκανίαν σβέσῃς, ὅταν φιλαδελφίαν ἐπιδείξῃ πολλήν. Ἂν δὲ μόνος εἰδὼς περιίῃς, ἄνθρωποι μὲν ὡς βάσκανον καὶ μισάδελφον ἀποστραφήσονται καὶ μισήσουσιν, ὁ δὲ Θεός, ὡς πονηρόν, τὴν ἐσχάτην ἀπαιτήσει σε δίκην· χωρὶς δὲ τούτων, καὶ αὐτή σε ταχέως ἡ χάρις ἔρημον ἐγκαταλιποῦσα οἰχήσεται.

---

1. Ματθ. 25, 14 - 30

κῶν πραγμάτων δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλ' εἶναι δυνατὸ αὐτὸ καὶ νὰ τὸ πληρώσει κανεὶς καὶ νὰ τὸ ἔχει· καὶ τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ βέβαια εἶναι, ὅτι τότε πρὸ πάντων ἔχομε αὐτό, ὅταν τὸ καταβάλομε σ' ἄλλους. Διότι, ἐὰν τὸ παραχώσω μέσα στὴ διάνοιά μου καὶ τὸ φυλάξω ἐκεῖ γιὰ πάντα χωρὶς νὰ τὸ δίνω σὲ κανένα, τότε ἐλαττώνεται τὸ κέρδος μου καὶ μειώνεται ἡ περιουσία μου, ἂν ὅμως τὸ προσφέρω σ' ὅλους καὶ καταστήσω πολλοὺς συμμέτοχους καὶ κοινωνοὺς ὅλων ἐκείνων ποὺ ἐγὼ γνωρίζω, τότε αὐξάνεται ὁ πνευματικός μου πλοῦτος.

Καὶ ὅτι αὐτὰ ἔχουν ἔτσι, καὶ ἐκεῖνος μὲν ποὺ δίνει στοὺς ἄλλους αὐξάνει τὴν παρακαταθήκη του, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ τὰ κρύβει μειώνει τὸ ὅλο κέρδος τῆς ἐργασίας του, μάρτυρες εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἔλαβαν τὰ τάλαντα καὶ τὰ πέντε, καὶ τὰ δύο, καὶ τὸ ἕνα. Διότι οἱ δύο ἐπέστρεψαν τὰ τάλαντα ποὺ τοὺς ἐμπιστεύθηκε ὁ κύριος διπλάσια καὶ τιμήθηκαν γι' αὐτό, ἐνῶ ὁ τρίτος, ἐπειδὴ τὰ φύλαξε στὸ σπίτι του καὶ δὲν τὸ ἔδωσε σὲ κανένα, δὲν μπόρεσε νὰ τὸ διπλασιάσει, καὶ γι' αὐτὸ τιμωρήθηκε[1]. Ἀκούοντας λοιπὸν ὅλοι μας αὐτά, καὶ τὴν τιμωρία ἂς φοβόμαστε γι' αὐτὸ τὸ πράγμα, καὶ ὅ,τι δήποτε ἀγαθὸ ἔχομε ἂς τὸ προσφέρομε στοὺς ἀδελφούς, ἂς τὸ καταβάλλομε γιὰ ὅλους καὶ ἂς μὴ τὸ κρύβομε. Διότι, ὅταν τὸ δίνομε σ' ἄλλους, τότε γινόμαστε οἱ ἴδιοι πλουσιότεροι, ἐνῶ ὅταν κάμνομε πολλοὺς συμμέτοχους στὸ κέρδος, τότε αὐξάνομε τὴν περιουσία μας. Ἀλλὰ νομίζεις ὅτι μειώνεται ἡ δόξα σου μὲ τὸ νὰ γνωρίζεις καὶ στοὺς ἄλλους ἐκεῖνα ποὺ γνωρίζεις σὺ ὁ ἴδιος· καὶ ὅμως τότε αὐξάνεται καὶ ἡ δόξα σου καὶ ἡ ὠφέλειά σου, ὅταν καταπατήσεις τὸ φθόνο, ὅταν σβήσεις τὴ ζήλεια, ὅταν δείξεις μεγάλη ἀγάπη πρὸς τὸν ἀδελφό σου. Ἂν ὅμως περιφέρεσαι γνωρίζοντας αὐτὰ μόνος σου, τότε οἱ ἄνθρωποι θὰ σ' ἀποστραφοῦν σὰν φθονερὸ καὶ μισάδελφο καὶ θὰ σὲ μισήσουν, ἐνῶ ὁ Θεός, ἐξ αἰτίας τῆς κακίας σου, θὰ σὲ τιμωρήσει μὲ τὴν πιὸ βαριὰ τιμωρία, καὶ ἐκτὸς ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ θὰ φύγει καὶ θὰ σ' ἀφήσει ἔρημο.

Ἐπεὶ καὶ ὁ σῖτος, ἂν μὲν ἐν ταῖς ἀποθήκαις ᾖ διηνεκῶς κείμενος, δαπανᾶται, σητὸς αὐτὸν κατεσθίοντος, ἂν δὲ ἐξενεχθεὶς εἰς τὰς ἀρούρας καταβάλληται, πολυπλασιάζεται καὶ ἀνανεοῦται πάλιν. Οὕτω καὶ λόγος πνευματικός, ἐὰν ἔνδον διαπαντὸς ἀποκλείηται, φθόνῳ καὶ ὄκνῳ καὶ τηκεδόνι φθειρομένης τῆς ψυχῆς καὶ κατεσθιομένης, κατασβέννυται ταχέως, ἂν δέ, ὥσπερ εἰς ἄρουραν εὔφορον, εἰς τὰς τῶν ἀδελφῶν ψυχὰς διασπείρηται, πολυπλασίων ὁ θησαυρὸς καὶ τοῖς ὑποδεχομένοις, καὶ τῷ κεκτημένῳ καὶ καθάπερ πηγὴ συνεχῶς μὲν ἐξαντλουμένη καθαίρεται μᾶλλον καὶ ἀναβλύζει πλέον, καταχωννυμένη δὲ ἀποπνίγεται, οὕτω καὶ χάρισμα πνευματικὸν καὶ λόγος διδασκαλικὸς συνεχῶς μὲν ἀντλούμενος καὶ διδοὺς ἀρύεσθαι τοῖς βουλομένοις, ἀναβλύζει πλέον, βασκανίᾳ δὲ καὶ φθόνῳ καταχωσθείς, ἐλαττοῦται καὶ σβέννυται τέλειον. Ἐπεὶ οὖν τοσοῦτον τὸ κέρδος ἡμῖν, ὅπερ ἂν ἔχωμεν, φέρε εἰς μέσον καταθέντες, πᾶσαν ὑμῖν ἀποδῶμεν τὴν ὀφειλήν, πρότερον ἀναμνήσαντες τῆς ἀκολουθίας τῶν ὀφλημάτων τούτων ἁπάσης.

*2. Ἴστε τοίνυν καὶ μέμνησθε πρώην, ὅτι περὶ τῆς τοῦ **Μονογενοῦς** δόξης διαλεγόμενοι, πολλὰς ἠριθμοῦμεν αἰτίας τῆς ἐν τοῖς ῥήμασι συγκαταβάσεως· καὶ ἐλέγομεν, ὅτι οὐ μόνον διὰ τὴν τῆς σαρκὸς περιβολήν, οὐδὲ διὰ τὴν ἀσθένειαν μόνον τῶν ἀκουόντων ταπεινὰ φθέγγεται πολλάκις ὁ **Χριστός**, ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ ταπεινοφρονεῖν διδάσκων. Κἀκείναις μὲν ἱκανῶς τότε ἐπεξήλθομεν ταῖς αἰτίαις, καὶ τῆς ἐπὶ τῷ **Λαζάρῳ**, καὶ τῆς πρὸς αὐτῷ τῷ σταυρῷ γενομένης εὐχῆς μνημονεύσαντες, καὶ δείξαντες σαφῶς, ὅτι τὴν μέν, ἵνα τὴν οἰκονομίαν πιστώσηται, τὴν δέ, ἵνα τὴν τῶν ἀκουόντων ἀσθένειαν διορθώσηται, πεποίηκεν, οὐδεμιᾶς αὐτὸς δεόμενος βοηθείας.*

Πράγματι καὶ τὸ σιτάρι, ἄν μὲν βρίσκεται συνέχεια μέσα στὶς ἀποθῆκες, καταστρέφεται, διότι κατατρώγεται ἀπὸ τὸ σκόρο, ἄν ὅμως βγεῖ ἀπὸ τὶς ἀποθῆκες καὶ ριχτεῖ στὰ χωράφια, πολλαπλασιάζεται καὶ ἀνανεώνεται πάλι. Ἔτσι καὶ ὁ πνευματικὸς λόγος, ἐὰν μένει γιὰ πάντα μέσα κλεισμένος, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ καταφθείρεται καὶ κατατρώγεται ἀπὸ τὸ φθόνο, τὴν ὀκνηρία καὶ τὴ φθορά, σβήνει γρήγορα, ἄν ὅμως, σὰν μέσα σὲ εὔφορο χωράφι, σπείρεται μέσα στὶς ψυχὲς τῶν ἀδελφῶν, τότε ὁ θησαυρὸς γίνεται πολλαπλάσιος καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ τὸν δέχονται καὶ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ τὸν κατέχει. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς μία πηγὴ ποὺ ἀντλεῖται συνέχεια καὶ καθαρίζεται περισσότερο καὶ ἀναβλύζει περισσότερο, ἐνῶ, ὅταν παραχώνεται, ξηραίνεται, ἔτσι καὶ τὸ πνευματικὸ χάρισμα καὶ ὁ διδασκαλικὸς λόγος, ὅταν ἀντλεῖται συνέχεια καὶ ἀφήνεται νὰ τὸν πορισθοῦν ἐκεῖνοι ποὺ ἐπιθυμοῦν, ἀναβλύζει περισσότερο, ἄν ὅμως παραχωθεῖ ἀπὸ τὴ ζήλεια καὶ τὸ φθόνο, τότε ἐλαττώνεται καὶ σβήνει τελείως. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι τόσο μεγάλο τὸ κέρδος μου, ἐμπρὸς ἄς σᾶς προσφέρω ἐκεῖνο ποὺ ἔχω καὶ ἄς σᾶς ἀποδώσω ὅλη τὴν ὀφειλή, ἀφοῦ προηγουμένως σᾶς ὑπενθυμίσω ὅλα τὰ προηγούμενα ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴν ὀφειλὴ αὐτή.

2. Γνωρίζετε λοιπὸν καὶ θυμᾶσθε ἀπὸ τὰ προηγούμενα, ὅτι, ὅταν σᾶς μιλοῦσα γιὰ τὴ δόξα τοῦ Μονογενοῦς, σᾶς ἀπαρίθμησα πολλὲς αἰτίες γιὰ τὴ συγκατάβαση ποὺ ἔδειχνε στὰ λόγια του. Ἔλεγα λοιπόν, ὅτι ὁ Χριστὸς πολλὲς φορὲς ὁμιλεῖ ταπεινὰ ὄχι μόνο ἐξ αἰτίας τῆς σάρκας ποὺ ἔλαβε, οὔτε μόνο ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν ἀκροατῶν του, ἀλλὰ σὲ πολλὲς περιπτώσεις γιὰ νὰ διδάξει νὰ δείχνομε ταπεινοφροσύνη. Καὶ ἐκεῖνες βέβαια τὶς αἰτίες τὶς ἀνέλυσα τότε, ἀναφέροντας καὶ τὴν προσευχὴ ποὺ ἔκανε κατὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου, καὶ ἐκείνη ποὺ ἔκανε πρὶν ἀπὸ τὸ σταυρό, καὶ ἔδειξα μὲ σαφήνεια, ὅτι τὴ δεύτερη τὴν ἔκανε γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσει τὴν ἐνσάρκωσή του, τὴν ἄλλη δὲ γιὰ νὰ διορθώσει τὴν πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν, χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ

Ὅτι δὲ πολλὰ καὶ ταπεινοφρονεῖν αὐτοὺς διδάσκων ἐποίει, καὶ τοῦτο ἄκουσον. Ἔβαλεν ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα· καὶ ὡς οὐκ ἀρκοῦν τοῦτο, ἔτι καὶ λεντίῳ διεζώσατο, πρὸς τὴν ἐσχάτην εὐτέλειαν κατάγων ἑαυτόν, καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, μετὰ δὲ τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ προδότου τοὺς πόδας ἔνιψε. Τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη καὶ θαυμάσειε; Τοῦ μέλλοντος αὐτὸν προδιδόναι νίπτει τοὺς πόδας· καὶ τὸν Πέτρον διακρουόμενον καὶ λέγοντα, «Κύριε οὐ μή μου νίψεις τοὺς πόδας», οὐ παρατρέχει, ἀλλά φησι πρὸς αὐτόν· «Ἐὰν μὴ νίψω σου τοὺς πόδας, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ»· ὁ δέ, «Κύριε, μὴ τοὺς πόδας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλήν».

Εἶδες εὐλάβειαν μαθητοῦ δι' ἀμφοτέρων, καὶ διὰ τῆς παραιτήσεως, καὶ διὰ τῆς συγκαταθέσεως; Εἰ γὰρ καὶ ἐναντία τὰ ῥήματα, ἀλλ' ὑπὸ ζεούσης ἀμφότερα γνώμης ἐλέγετο. Ὁρᾷς πῶς πανταχοῦ θερμὸς ἦν καὶ διεγηγερμένος; Ἀλλ', ὅπερ ἔλεγον, ἵνα μὴ διὰ τὴν τοῦ πράγματος εὐτέλειαν τῆς φύσεως καταγνῷς εὐτέλειαν, μετὰ τὸ νίψαι τί φησι πρὸς αὐτούς, ἄκουσον. «Γινώσκετε τί πεποίηκα ὑμῖν; Ὑμεῖς καλεῖτέ με, ὁ Κύριος, καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. Εἰ οὖν ἐγὼ ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας, οὕτω καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλοις ποιεῖν. Ὑπόδειγμα γὰρ ἔδωκα ὑμῖν, ἵνα ὡς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ἀλλήλοις ποιῆτε». Ὁρᾷς ὅτι πολλὰ ὑποδείγματος ἕνεκεν ἐποίει; Καθάπερ γάρ τις διδάσκαλος σοφίας πεπληρωμένος παιδίοις ψελλίζουσι συμψελλίζει, καὶ ὁ ψελλισμὸς οὐ τῆς ἀμαθίας τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ τῆς κηδεμονίας τῆς πρὸς τοὺς παῖδάς ἐστι τεκμήριον, οὕτω δὴ καὶ ὁ Χριστός, οὐ δι' εὐτέλειαν τῆς οὐσίας ταῦτα ἐποίει, ἀλλὰ διὰ συγκατάβασιν.

------

2. Ἰω. 13, 4 - 5 3. Ἰω. 13, 6 - 9 4. Ἰω. 13, 12 - 15

εἶχε ἀνάγκη καμιᾶς βοήθειας. Τὸ ὅτι πολλὰ τὰ ἔκαμνε γιὰ νὰ διδάξει αὐτοὺς νὰ δείχνουν ταπεινοφροσύνη, γίνεται φανερὸ ἀπ' αὐτό. Ἔβαλε τότε νερὸ στὸ νιπτήρα, καί, σὰν νὰ μὴ ἀρκοῦσε αὐτό, φόρεσε καὶ ποδιά, κατεβάζοντας στὸν ἑαυτό του στὴν πιὸ χειρότερη μορφὴ εὐτέλειας, καὶ ἄρχισε νὰ νίβει τὰ πόδια τῶν μαθητῶν[2], καὶ μαζὶ μὲ τὰ πόδια τῶν μαθητῶν ἔνιψε καὶ τὰ πόδια τοῦ προδότη. Ποιὸς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ νιώσει ἔκπληξη καὶ θαυμασμό; Νίβει τὰ πόδια ἐκείνου ποὺ πρόκειται νὰ τὸν προδώσει, τὸν δὲ Πέτρο, ποὺ τὸν ἐμποδίζει νὰ νίψει τὰ πόδια του καὶ τοῦ λέγει, «Κύριε, δὲν θὰ μοῦ νίψεις τὰ πόδια», δὲν τὸν προσπερνάει, ἀλλὰ λέγει πρὸς αὐτόν· «ἐὰν δὲν νίψω τὰ πόδια σου δὲν ἔχεις μέρος μαζί μου»· τότε ἐκεῖνος λέγει· «Κύριε, νίψε ὄχι μόνο τὰ πόδια μου, ἀλλὰ καὶ τὰ χέρια καὶ τὸ κεφάλι μου»[3].

Εἶδες εὐλάβεια μαθητῆ, ποὺ δείχνεται καὶ μὲ τὰ δύο, καὶ μὲ τὴν ἄρνηση, καὶ μὲ τὴν συγκατάθεση; Διότι, ἂν καὶ τὰ λόγια εἶναι ἀντίθετα, ἀλλ' ὅμως καὶ τὰ δύο λέγονταν ἀπὸ θερμὴ διάθεση. Βλέπεις πῶς παντοῦ ἦταν γεμάτος ἀπὸ θέρμη καὶ πνευματικὴ διέγερση; Ἀλλά, ὅπως ἔλεγα, γιὰ νὰ μὴ τὸν θεωρήσεις ἀσήμαντο, ἐξ αἰτίας τῆς εὐτελοῦς πράξεώς του, ἄκουσε τί λέγει μετὰ τὸ νίψιμο τῶν ποδιῶν τους. «Γνωρίζετε τί ἔκανα σὲ σᾶς; Σεῖς μὲ ὀνομάζετε, ὁ Κύριος, καί, ὁ διδάσκαλος, καὶ σωστὰ μὲ ὀνομάζετε ἔτσι· διότι εἶμαι. Ἐὰν λοιπὸν ἐγὼ ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος ἔνιψα τὰ πόδια σας, ἔτσι καὶ σεῖς ὀφείλετε νὰ κάμνετε ἀναμεταξύ σας. Διότι σᾶς ἔδωσα ὑπόδειγμα, ὥστε, ὅπως ἐγὼ ἔκανα σὲ σᾶς, ἔτσι νὰ κάμνετε καὶ σεῖς ἀναμεταξύ σας»[4]. Βλέπεις ὅτι πολλὰ τὰ ἔκαμνε γιὰ νὰ τὰ ἔχουν σὰν παράδειγμα; Διότι, ὅπως ἀκριβῶς κάποιος σοφὸς δάσκαλος ψελλίζει μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ ποὺ ψελλίζουν, καὶ τὸ ψέλλισμα αὐτὸ δὲν ὀφείλεται στὴν ἀμάθεια τοῦ δασκάλου, ἀλλ' εἶναι ἀπόδειξη τῆς φροντίδας του γιὰ τὰ παιδιά, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Χριστὸς τὰ ἔκαμνε αὐτὰ ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς εὐτέλειας τῆς οὐσίας του, ἀλλὰ ἀπὸ συγκατάβαση.

Καὶ δεῖ ταῦτα οὐχ ἁπλῶς παρατρέχειν· καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο εἰ καθ' ἑαυτὸ νῦν ἐξετάσωμεν, ὅρα ὅσον ἄτοπον ἕψεται. Εἰ γὰρ ὁ νίπτων τοῦ νιπτομένου εὐτελέστερος εἶναι δοκεῖ (ἔστι δὲ ὁ μὲν νίπτων ὁ Χριστός, οἱ μαθηταὶ δὲ οἱ νιπτόμενοι), ἄρα εὐτελέστερος ἔσται ὁ Χριστὸς τῶν μαθητῶν. Ἀλλ' οὐδεὶς ἂν τοῦτο μαινόμενος εἴποι. Ὁρᾷς ὅσον ἐστὶ κακὸν τὰς αἰτίας ἀγνοεῖν, δι' ἃς ὁ Χριστὸς ἐποίει πάντα, ἅπερ ἐποίει; Μᾶλλον δὲ βλέπεις, ὅσον ἐστὶν ἀγαθὸν πάντα μετὰ ἀκριβείας ἐξετάζειν, καὶ μὴ ἁπλῶς, ὅτι εἶπέ τι ταπεινὸν ἢ ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ τίνος ἕνεκεν καὶ διὰ τί προστιθέναι; Οὐκ ἐνταῦθα δὲ μόνον τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τὸ αὐτὸ τοῦτο ᾐνίξατο. Εἰπὼν γάρ, «Τίς ἐστι μείζων, ὁ ἀνακείμενος, ἢ ὁ διακονῶν;», ἐπήγαγεν, «Οὐχὶ ὁ ἀνακείμενος; Ἐγὼ δέ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ὁ διακονῶν». Καὶ τοῦτο δὲ εἶπε, κἀκεῖνο ἐποίησε, δεικνὺς ὅτι πολλαχοῦ τὰ ἐλάττονα ἁρπάζει εἰς διδασκαλίαν τῶν μαθητῶν, μετριάζειν τε ὁμοῦ πείθων αὐτούς. Καὶ δῆλον ὅτι οὐ διὰ τὸ τῆς φύσεως καταδεέστερον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκείνων διδασκαλίαν ταῦτα πάντα ἀνέχεται.

Καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησιν· «Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, παρὰ δὲ ὑμῖν οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω πάντων διάκονος. Καὶ γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι». Εἰ τοίνυν διακονῆσαι ἦλθε καὶ ταπεινοφροσύνην διδάξαι, μὴ θορυβοῦ, μηδὲ κατάπιπτε, εἰ τὰ τῶν διακόνων ἴδοις αὐτὸν ἐπιτελοῦντά που καὶ φθεγγόμενον. Οὕτω καὶ πολλὰς τῶν εὐχῶν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιτελεῖ γνώμης. Καὶ γὰρ προσῆλθον αὐτῷ λέγοντες, «Κύριε, δίδαξον ἡμᾶς

------

5. Λουκᾶ 22, 27
6. Ματθ. 20, 25 - 28

Καὶ πρέπει αὐτὰ νὰ μὴ τὰ προσπερνᾶμε ἔτσι στὴν τύχη· καθόσον αὐτὸ τὸ ἴδιο, ἐὰν τὸ ἐξετάσομε τώρα αὐτὸ καθ' ἑαυτό, πρόσεχε πόση ἀτοπία θὰ προκύψει. Ἐὰν δηλαδὴ αὐτὸς ποὺ νίβει φαίνεται ὅτι εἶναι εὐτελέστερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ νίβεται (καὶ εἶναι αὐτὸς ποὺ νίβει ὁ Χριστός, ἐνῶ αὐτοὶ ποὺ νίβονται οἱ μαθητές), ἄρα ὁ Χριστὸς εἶναι εὐτελέστερος ἀπὸ τοὺς μαθητές. Ἀλλ' ὅμως αὐτὸ κανένας δὲν θὰ μποροῦσε νὰ τὸ πεῖ οὔτε καὶ μανιακός. Βλέπεις πόσο μεγάλο κακὸ εἶναι ν' ἀγνοεῖ κανεὶς τὶς αἰτίες, γιὰ τὶς ὁποῖες ὁ Χριστὸς ἔκαμνε ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἔκαμνε; Ἢ καλύτερα ὅμως, βλέπεις πόσο μεγάλο ἀγαθὸ εἶναι νὰ τὰ ἐξετάζει κανεὶς ὅλα μὲ προσοχὴ καὶ νὰ μὴ προσέχει ἁπλῶς, ὅτι εἶπε ἢ ἔκανε κάτι τὸ ταπεινό, ἀλλὰ καὶ νὰ προσθέτει καὶ γιὰ ποιὸ λόγο καὶ ποιὸ σκοπό; Διότι δὲν τὸ ἔκανε αὐτὸ μόνο ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἀλλοῦ ὑπαινίχθηκε τὸ ἴδιο ἀκριβῶς πράγμα. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Ποιὸς εἶναι μεγαλύτερος ἐκεῖνος ποὺ κάθεται στὸ τραπέζι, ἢ ἐκεῖνος ποὺ ὑπηρετεῖ;», πρόσθεσε· «Δὲν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κάθεται στὸ τραπέζι; Ὅμως ἐγὼ εἶμαι ἀνάμεσά σας σὰν ὑπηρέτης»[5]. Καὶ αὐτὸ τὸ εἶπε, καὶ ἐκεῖνο τὸ ἔκανε, γιὰ νὰ δείξει ὅτι πολλὲς φορὲς ἁρπάζει τὰ κατώτερα γιὰ νὰ διδάξει τοὺς μαθητὲς καὶ συγχρόνως νὰ τοὺς πείσει νὰ δείχνουν μετριοφροσύνη. Καὶ εἶναι φανερὸ ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνέχεται ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς κατωτερότητας τῆς φύσεώς του, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ νὰ διδάξει ἐκείνους.

Καθόσον ἀλλοῦ λέγει· Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατεξουσιάζουν τοὺς ἀρχομένους τους, αὐτὸ ὅμως δὲν πρέπει νὰ γίνεται ἀναμεταξύ σας, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ θέλει ἀπὸ σᾶς νὰ εἶναι πρῶτος, θὰ πρέπει νὰ εἶναι ὑπηρέτης ὅλων. Διότι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἦρθε γιὰ νὰ ὑπηρετηθεῖ, ἀλλὰ νὰ ὑπηρετήσει»[6]. Ἐὰν λοιπὸν ἦρθε γιὰ νὰ ὑπηρετήσει καὶ νὰ διδάξει ταπεινοφροσύνη, μὴν ἀνησυχεῖς, οὔτε νὰ χάνεις τὸ θάρρος σου, ἐὰν συμβεῖ νὰ δεῖς αὐτὸν νὰ κάμνει καὶ νὰ λέγει τὰ τῶν ὑπηρετῶν. Ἔτσι μὲ τὴν ἴδια διάθεση καὶ σκοπὸ ἔκαμνε καὶ πολλὲς ἀπὸ τὶς προσευχές του. Καθόσον, λέγει, τὸν πλησίασαν καὶ τοῦ εἶπαν· «Κύ-

προσεύχεσθαι, ὥσπερ Ἰωάννης ἐδίδαξε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. Τί οὖν ἐχρῆν ποιεῖν, εἰπέ μοι; Μὴ διδάξαι αὐτοὺς προσεύχεσθαι; Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα εἰς πᾶσαν αὐτοὺς ἐναγάγῃ φιλοσοφίαν. Ἀλλ' ἐχρῆν διδάξαι; Οὐκοῦν εὔξασθαι ἔδει. Ἀλλ' ἔδει ῥήματι τοῦτο μόνον ποιῆσαι, φησίν. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἡ διὰ τῶν ῥημάτων, ὡς ἡ διὰ τῶν πραγμάτων διδασκαλία τοὺς μαθητευομένους ἐνάγειν εἴωθε. Διά τοι τοῦτο οὐχὶ διδάσκει αὐτοὺς εὐχὴν μόνον τὴν διὰ τῶν ῥημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς διατελεῖ τοῦτο ποιῶν, καὶ εὔχεται διανυκτερεύων ἐν ταῖς ἐρημίαις, ἡμᾶς παιδεύων καὶ νουθετῶν, ἐπειδὰν μέλλωμεν ὁμιλεῖν τῷ Θεῷ, φεύγειν θορύβους καὶ τὰς ἐν μέσῳ ταραχάς, καὶ πρὸς ἐρημίαν ἀναχωρεῖν, οὐχὶ τόπων μόνον, ἀλλὰ καὶ καιρῶν. Ἐρημία δὲ οὐχὶ ὄρος μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ οἰκίσκος κραυγῆς ἀπηλλαγμένος.

3. Καὶ ἵνα μάθητε ὅτι συγκαταβάσεως ἐστὶν ἡ εὐχή, μάλιστα μὲν καὶ ἤδη διὰ τῶν περὶ τὸν Λάζαρον συμβάντων ἀπεδείξαμεν, πλὴν ἀλλὰ καὶ ἑτέρωθεν δῆλον. Τίνος γὰρ ἕνεκεν ἐπὶ τῶν μειζόνων οὐκ εὔχεται θαυμάτων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων; Εἰ γὰρ δεόμενος βοηθείας ηὔχετο καὶ οὐκ ἔχων αὐτοτελῆ δύναμιν, ἐπὶ πάντων εὔχεσθαι ἔδει καὶ τὸν Πατέρα καλεῖν, εἰ δὲ μὴ ἐπὶ πάντων, κἂν ἐπὶ τῶν μειζόνων. Νῦν δὲ τὸ ἐναντίον ποιεῖ· ἐπὶ τῶν μειζόνων πραγμάτων οὐκ εὔχεται, ἵνα δείξῃ, ὅτι τοὺς ἄλλους παιδεύων τοῦτο ἐποίει, οὐχὶ δυνάμεως δεόμενος. Ὅτε γοῦν τοὺς ἄρτους εὐλόγησεν, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν ηὔξατο, ἡμᾶς παιδεύων τραπέζης μὴ πρότερον ἀπογεύεσθαι, ἕως ἂν εὐχαριστήσωμεν τῷ τοὺς καρποὺς πεποιηκότι Θεῷ· καὶ πολλοὺς νεκροὺς ἀναστήσας, οὐκ ηὔξατο, ἐπὶ δὲ Λαζάρου μόνον. Καὶ τὴν αἰτίαν

7. Λουκᾶ 11, 1
8. Ματθ. 14, 19. Μάρκ. 6, 41

ριε, δίδαξέ μας νὰ προσευχόμαστε, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Ἰωάννης δίδαξε τοὺς μαθητές του»[7]. Πές μου λοιπόν, τί ἔπρεπε νὰ κάνει; Νὰ μὴ τοὺς διδάξει νὰ προσεύχονται; Μὰ ὅμως ἀκριβῶς γι' αὐτὸ ἦρθε, γιὰ νὰ τοὺς διδάξει καὶ νὰ τοὺς ὁδηγήσει σὲ κάθε μορφὴ ἐνάρετης ζωῆς. Ἀλλ' ἔπρεπε νὰ τοὺς διδάξει; Ἔπρεπε λοιπὸν τότε νὰ προσευχηθεῖ. Ὅμως, λέγει, ἔπρεπε αὐτὸ νὰ τὸ κάνει μόνο μὲ τὰ λόγια. Ἀλλ' ὅμως τοὺς μαθητευόμενους συνήθως δὲν τοὺς παροτρύνει ὁ δάσκαλος πρὸς τὴν ἀρετὴ τόσο εὔκολα μὲ τὰ λόγια, ὅσο μὲ τὰ ἔργα του. Γι' αὐτὸ λοιπὸν δὲν τοὺς διδάσκει τὴν προσευχὴ μόνο μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος τὸ κάμνει αὐτό, καὶ προσεύχεται διανυκτερεύοντας στὶς ἐρημιές, γιὰ νὰ μᾶς διδάξει καὶ νὰ μᾶς συμβουλέψει, ὥστε, ὅταν πρόκειται νὰ συνομιλήσομε μὲ τὸ Θεό, ν' ἀποφεύγομε τοὺς θορύβους καὶ τὶς ταραχές, καὶ νὰ καταφεύγομε στὴν ἐρημιά, ὄχι μόνο τὴν τοπική, ἀλλὰ καὶ τὴν καιρική. Διότι ἐρημιὰ δὲν εἶναι μόνο τὸ ὄρος, ἀλλὰ καὶ τὸ μικρὸ σπιτάκι ποὺ εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπὸ φωνές.

3. Καὶ γιὰ νὰ μάθετε ὅτι ἡ προσευχὴ τοῦ Κυρίου ἔγινε ἀπὸ συγκατάβαση, πράγμα βέβαια ποὺ τὸ ἀπέδειξα ἤδη μὲ τὰ ὅσα συνέβηκαν σχετικὰ μὲ τὸ Λάζαρο, πλὴν ὅμως θὰ σᾶς τὸ κάνω φανερὸ καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ. Γιατί δηλαδὴ ὅταν κάμνει τὰ μεγαλύτερα θαύματα δὲν προσεύχεται, ἀλλὰ μόνο ὅταν κάνει τὰ μικρότερα; Διότι, ἐὰν προσευχόταν ἐπειδὴ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ βοήθεια καὶ δὲν εἶχε ἀποκλειστικὰ δική του δύναμη, ἔπρεπε νὰ προσευχόταν καὶ νὰ παρακαλοῦσε τὸν Πατέρα γιὰ ὅλα, ἐὰν ὅμως ὄχι γιὰ ὅλα, ἔπρεπε τουλάχιστο γιὰ τὰ μεγαλύτερα. Τώρα ὅμως κάμνει τὸ ἀντίθετο· γιὰ τὰ μεγαλύτερα πράγματα δὲν προσεύχεται, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι αὐτὸ τὸ ἔκαμνε μὲ σκοπὸ νὰ διδάξει τοὺς ἄλλους, ὅτι δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ δύναμη. Ὅταν δηλαδὴ εὐλόγησε τοὺς ἄρτους, προσευχήθηκε σηκώνοντας τὰ μάτια του πρὸς τὸν οὐρανό[8], γιὰ νὰ μᾶς διδάξει νὰ μὴ ἀρχίζομε τὸ φαγητὸ στὸ τραπέζι προτοῦ εὐχαριστήσομε τὸ Θεὸ ποὺ ἔδωσε τοὺς καρπούς. Ἀλλὰ καὶ πολλοὺς νεκροὺς ποὺ ἀνέστησε δὲν προσευχήθηκε· αὐτὸ τὸ ἔκανε

τότε εἰρήκαμε ὅτι τὴν ἀσθένειαν τῶν παρόντων διορθούμενος, ἣν καὶ αὐτὸς εἶπε, σαφῶς οὕτω προσθείς, ὅτι «διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα εἶπον». Καὶ ὅτι οὐχ ἡ εὐχή, ἀλλ' ἡ φωνὴ τὸν νεκρὸν ἤγειρεν, ἱκανῶς ἀπεδείξαμεν τότε· καὶ ἵνα μάθῃς τοῦτο σαφέστερον, ὅρα.

Ὅταν γὰρ κολάζειν δέῃ, καὶ ὅταν τιμᾶν, καὶ ὅταν ἁμαρτήματα ἀφιέναι, καὶ ὅταν νομοθετεῖ, καὶ ὅταν τι τῶν πολλῷ μειζόνων δέῃ ποιεῖν, οὐδαμοῦ τὸν Πατέρα καλοῦντα αὐτὸν εὑρήσεις, οὐδὲ εὐχόμενον, ἀλλὰ μετὰ αὐθεντίας ἅπαντα πράττοντα. Καὶ τούτων ἕκαστον ἐγὼ μὲν ἀπαριθμήσομαι, σὺ δὲ σκόπει μετὰ ἀκριβείας, πῶς οὐδαμοῦ δεῖται εὐχῆς. «Δεῦτε», φησίν, «οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένηνν ὑμῖν βασιλείαν». Καὶ πάλιν, «Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ». Ἰδοὺ κολάζει καὶ τιμᾷ μετὰ αὐθεντίας ἁπάσης, καὶ εὐχῆς οὐδεμιᾶς δεῖται. Πάλιν, ὅταν διορθῶσαι σῶμα δέῃ διαλελυμένον, «Ἐγερθεὶς ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει»· ὅταν ἀπαλλάξαι θανάτου, «Ταλιθὰ κοῦμι, ἀνάστηθι»· ὅταν ἐλευθερῶσαι ἁμαρτημάτων, «Θάρσει, τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι»· ὅταν ἐπιτιμῆσαι δαίμοσι, «Σοὶ λέγω, τὸ πονηρὸν δαιμόνιον, ἔξελθε ἀπ' αὐτοῦ»· ὅταν καταστεῖλαι τὴν θάλασσαν, «Σιώπα, πεφίμωσο»· ὅταν καθᾶραί τινα λέπρα κατεχόμενον, «Θέλω, καθαρίσθητι»· ὅταν νομοθετῆσαι, «Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὃς ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός».

---

9. Ἰω. 11, 42
10. Ματθ. 25, 34
11. Ματθ. 25, 41
12. Μάρκ. 2, 9
13. Μάρκ. 5, 41
14. Ματθ. 9, 2
15. Μάρκ. 5, 8
16. Μάρκ. 4, 39
17. Ματθ. 8, 37
18. Ματθ. 5, 21 - 22

μόνο στὴν περίπτωση τοῦ Λαζάρου. Καὶ εἶπα τότε τὴν αἰτία, ὅτι δηλαδὴ τὸ ἔκανε αὐτὸ γιὰ νὰ διορθώσει τὴν πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν παραβρισκομένων ἐκεῖ, τὴν ὁποία καὶ ὁ ἴδιος εἶπε προσθέτοντας μὲ σαφήνεια τὰ ἑξῆς, ὅτι «αὐτὸ τὸ εἶπα γιὰ τὸ πλῆθος ποὺ παραβρίσκεται ἐδῶ»[9]. Καὶ ὅτι δὲν ἀνέστησε τὸ νεκρὸ ἡ προσευχή, ἀλλ᾽ ἡ φωνή του, καὶ αὐτὸ τὸ ἀποδείξαμε ἱκανὰ τότε, ὅμως γιὰ νὰ τὸ κατανοήσεις αὐτὸ καλύτερα, πρόσεχε.

Ὅταν δηλαδὴ χρειάζεται νὰ τιμωρήσει, ὅταν τιμᾶ, ὅταν συγχωρεῖ ἁμαρτήματα, ὅταν νομοθετεῖ, καὶ ὅταν χρειάζεται νὰ κάνει κάτι ἀπὸ τὰ πολὺ μεγαλύτερα, πουθενὰ δὲν θὰ βρεῖς αὐτὸν νὰ καλεῖ τὸν Πατέρα, οὔτε νὰ προσεύχεται, ἀλλ᾽ ὅλα νὰ τὰ κάμνει μὲ ἐξουσία. Καὶ ἐγὼ βέβαια θ᾽ ἀπαριθμήσω τὸ καθένα ἀπ᾽ αὐτά, σὺ ὅμως πρόσεχε μὲ ἀκρίβεια, πῶς πουθενὰ δὲν χρειάζεται προσευχή. «Ἐλᾶτε», λέγει, «οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατέρα μου καὶ κληρονομῆστε τὴ βασιλεία ποὺ ἔχει ἑτοιμαστεῖ γιὰ σᾶς»[10]. Καὶ πάλι· «Φύγετε ἀπὸ κοντά μου σεῖς οἱ καταραμένοι καὶ πηγαίνετε στὴ φωτιὰ ποὺ ἔχει ἑτοιμαστεῖ γιὰ τὸ διάβολο καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ»[11]. Νὰ λοιπὸν ποὺ τιμωρεῖ καὶ τιμᾶ μὲ ὅλη τὴν ἐξουσία, χωρὶς νὰ χρειάζεται καμιὰ προσευχή. Πάλι, ὅταν χρειάζεται νὰ θεραπεύσει σῶμα παραλυμένο, λέγει· «Σήκω, πάρε τὸ κρεβάτι σου καὶ περπάτα»[12]· ὅταν χρειάζεται ν᾽ ἀπαλλάξει ἀπὸ τὸ θάνατο λέγει· «Κόρη, σοῦ λέγω σήκω ἐπάνω»[13]· ὅταν χρειάζεται νὰ ἐλευθερώσει ἀπὸ ἁμαρτήματα, λέγει· «Τέκνο μου, ἔχε θάρρος, διότι συγχωροῦνται οἱ ἁμαρτίες σου»[14]· ὅταν χρειάζεται νὰ ἐπιτιμήσει τοὺς δαίμονες, λέγει· «Σὲ σένα τὸ λέγω, τὸ πονηρὸ δαιμόνιο, ἔβγα ἀπ᾽ αὐτόν»[15]· ὅταν πάλι χρειάζεται νὰ καθησυχάσει τὴ θάλασσα λέγει· «Σταμάτα, βουβάσου»[16]· ὅταν χρειάζεται νὰ καθαρίσει κάποιον ποὺ ἔπασχε ἀπὸ λέπρα λέγει· «Θέλω, καθαρίσου»[17]· ὅταν χρειάζεται νὰ νομοθετήσει λέγει· «Ἀκούσατε ὅτι λέχθηκε στοὺς ἀρχαίους, μὴ φονεύσεις· ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ θὰ πεῖ τὸν ἀδελφό του, μωρέ, αὐτὸς εἶναι ἔνοχος καὶ πρέπει νὰ ριχτεῖ στὴν πύρινη γέεννα»[18].

Εἶδες πάντα μετὰ αὐθεντίας ποιοῦντα δεσποτικῆς, καὶ εἰς γέενναν ἐκβάλλοντα, καὶ εἰς βασιλείαν εἰσάγοντα, καὶ παράλυσιν διορθούμενον, καὶ θάνατον ἀπελαύνοντα, καὶ ἁμαρτίας ἀφιέντα, καὶ δαίμοσιν ἐπιτιμῶντα, καὶ τὴν θάλατταν καταστέλλοντα; Καὶ τοι τί μεῖζον, εἰπέ μοι, εἰς βασιλείαν εἰσαγαγεῖν, καὶ εἰς γέενναν ἐμβαλεῖν, καὶ ἁμαρτίας ἀφιέναι, καὶ νόμους θεῖναι μετὰ αὐθεντίας, ἢ ἄρτους ποιῆσαι; Οὐκ εὔδηλον καὶ ὡμολογημένον ἅπασιν, ὅτι ταῦτα ἐκείνων μείζω; Ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τῶν μειζόνων οὐκ εὔχεται, δεικνὺς ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων, οὐ δι' ἀσθένειαν δυνάμεως τοῦτο ἐποίει, ἀλλὰ διὰ διδασκαλίαν τῶν τότε παρόντων.

Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅσον ἐστὶν ἁμαρτίας ἀφιέναι, παράγω σοι μάρτυρα τὸν προφήτην· οὐδενὸς γὰρ ἑτέρου τοῦτο δείκνυσιν ὁ προφήτης, ἢ τοῦ Θεοῦ μόνου. «Τίς γὰρ Θεός», φησίν, «ὥσπερ σύ, ἐξαίρων ἀνομίας, ὑπερβαίνων ἀδικίας;». Καὶ τὸ εἰς βασιλείαν δὲ εἰσαγαγεῖν τοῦ θάνατον λῦσαι πολλῷ μεῖζόν ἐστι· ἀλλ' ὅμως κἀκεῖνο μετ' ἐξουσίας ποιεῖ. Καὶ τὸ νομοθετεῖν δέ, οὐ τῶν ὑποτεταγμένων, ἀλλὰ τῶν βασιλευόντων ἐστί· καὶ τοῦτο βοᾷ μὲν αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις. Βασιλέων γὰρ μόνον ἐστὶ τιθέναι νόμους· δείκνυσι καὶ ὁ ἀπόστολος, οὕτω λέγων· «Περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην δὲ δίδωμι ὡς ἠλεημένου ὑπὸ Κυρίου πιστὸς εἶναι». Ἐπειδὴ γὰρ δοῦλος ἦν καὶ διάκονος, οὐκ ἐτόλμησε προσθεῖναι τοῖς ἐξ ἀρχῆς νομοθετηθεῖσιν. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς αὐθεντίας τοὺς παλαιοὺς ἀναγινώσκει νόμους, καὶ τοὺς παρ' αὐτοῦ πάλιν εἰσάγει. Εἰ δὲ τὸ νόμους ἁπλῶς τιθέναι, βασιλικῆς μόνον ἐστὶν ἐξουσίας, ὅταν εὑρίσκηται μὴ μόνον νόμους τι-

19. Μιχ. 7, 18
20. Α΄ Κορ. 7, 25

Εἶδες ποὺ ὅλα τὰ κάμνει μὲ ἐξουσία δεσποτική, καὶ ρίχνοντας στὴ γέεννα, καὶ ὁδηγώντας στὴ βασιλεία, καὶ θεραπεύοντας παράλυση, καὶ ἀπομακρύνοντας τὸ θάνατο, καὶ συγχωρώντας ἁμαρτίες, καὶ ἐπιτιμώντας τοὺς δαίμονες, καὶ καθησυχάζοντας τὴ θάλασσα; Ἂν καὶ βέβαια τί εἶναι μεγαλύτερο, πές μου, τὸ νὰ ὁδηγήσει μέσα στὴ βασιλεία, νὰ ρίξει στὴ γέεννα, νὰ συγχωρήσει ἁμαρτίες, καὶ νὰ νομοθετήσει μὲ ἐξουσία, ἢ τὸ νὰ παράγει ἄρτους; Δὲν εἶναι ὁλοφάνερο καὶ ὁμολογημένο ἀπὸ ὅλους, ὅτι τὰ πρῶτα εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τὸ δεύτερο; Ἀλλ' ὅμως γιὰ τὰ μεγαλύτερα δὲν προσεύχεται, γιὰ νὰ δείξει ὅτι καὶ γιὰ τὰ μικρότερα τὸ ἔκαμνε αὐτὸ ὄχι ἀπὸ ἔλλειψη δυνάμεως, ἀλλὰ γιὰ νὰ διδάξει ἐκείνους ποὺ παραβρίσκονταν τότε ἐκεῖ.

Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, πόσο μεγάλο εἶναι τὸ νὰ συγχωρεῖ ἁμαρτία, σοῦ παρουσιάζω μάρτυρα τὸν προφήτη· διότι ὁ προφήτης δείχνει ὅτι αὐτὸ δὲν ἀνήκει σὲ κανένα ἄλλο, παρὰ μόνο στὸ Θεό. Καθόσον λέγει· «Ποιὸς ἄλλος Θεὸς ὑπάρχει ὅπως σύ, ποὺ συγχωρεῖς ἀνομίες καὶ δείχνεις μακροθυμία γιὰ τὶς ἀδικίες;»[19]. Καὶ τὸ νὰ ὁδηγήσει πάλι μέσα στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι πολὺ πιὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὴν κατάλυση τοῦ θανάτου· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐκεῖνο τὸ κάμνει μὲ ἐξουσία. Καὶ τὸ νὰ νομοθετεῖ ἐπίσης, εἶναι γνώρισμα ὄχι ἐκείνων ποὺ εἶναι ὑποταγμένοι, ἀλλὰ τῶν βασιλιάδων· καὶ αὐτὸ τὸ βροντοφωνάζει ἡ ἴδια ἡ φύση τῶν πραγμάτων· διότι μόνο οἱ βασιλεῖς ἔχουν τὴν ἐξουσία νὰ νομοθετοῦν· ἀλλὰ τὸ φανερώνει καὶ ὁ ἀπόστολος, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «Περὶ δὲ τῶν ἀγάμων, δὲν ἔχω ἐντολὴ τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ σᾶς δίνω τὴ γνώμη μου σὰν ἕνας ποὺ ἔχει ἐλεηθεῖ ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ εἶναι ἀξιόπιστος»[20]. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἦταν δοῦλος καὶ διάκονος, δὲν τόλμησε νὰ προσθέσει σ' ἐκεῖνα ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νομοθετήθηκαν. Ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν κάνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ παρουσιάζει τοὺς παλιοὺς νόμους μὲ ἐξουσία καὶ μὲ τὴν ἴδια πάλι ἐξουσία νομοθετεῖ τοὺς δικούς του. Ἐὰν ἡ θέσπιση ἁπλῶς νόμων εἶναι ἔργο μόνο τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, ὅταν ὁ Χριστὸς παρουσιάζεται ὄχι μόνο νὰ θεσπίζει νόμους, ἀλλὰ καὶ τοὺς

θεὶς οὗτος, ἀλλὰ καὶ τοὺς παλαιοὺς διορθούμενος, τίς ὑπολείπεται λόγος τοῖς ἀναισχυντεῖν βουλομένοις; Ἀπὸ γὰρ τούτου δῆλον, ὅτι τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστὶ τῷ γεγεννηκότι.

4. Καὶ ἵνα σαφέστερον ὃ λέγω γένηται, ἐπ' αὐτὸ τῆς Γραφῆς ἔλθωμεν τὸ χωρίον. Ἀνελθὼν εἰς τὸ ὄρος, φησίν, ἐκάθητο, καὶ περιεστώτων πάντων ἤρξατο λέγειν· «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, οἱ ἐλεήμονες, οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ». Εἶτα μετὰ τοὺς μακαρισμοὺς ἐκείνους λέγει· «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. Τίς γὰρ τοῦτο ὑπώπτευσεν; ἢ τί τῶν εἰρημένων ἐναντίον ἦν τοῖς προτέροις, ἵνα τοῦτο εἴπῃ; «Μακάριοι», φησίν, «οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι», τουτέστιν, οἱ ταπεινόφρονες· ἀλλὰ τοῦτο καὶ ἡ Παλαιὰ εἶπε. «Θυσία γὰρ τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον· καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει». Καὶ πάλιν· «Μακάριοι οἱ πρᾳεῖς»· καὶ τοῦτο Ἡσαΐας πάλιν βοᾷ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγων· «Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾷον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους;».

«Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες»· καὶ τοῦτο πάλιν πανταχοῦ διέσπαρται. «Μὴ ἀποστερήσῃς» γάρ, φησί, «τὴν ζωὴν τοῦ πτωχοῦ, ἱκέτην θλιβόμενον μὴ ἀπαναίνου»· καὶ πολὺς πανταχοῦ περὶ φιλανθρωπίας ἐστὶν ὁ λόγος. «Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ»· τοῦτο καὶ ὁ Δαυῒδ φησι· «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου». Καὶ τοὺς λοιποὺς δὲ εἴ τις ἐπέλθοι μακαρισμούς, εὑρήσει πολλὴν οὖσαν τὴν συμφωνίαν.

------

21. Ματθ. 5, 1 - 12
22. Ματθ. 5, 17
23. Ματθ. 5, 3
24. Ψαλμ. 50, 19
25. Ματθ. 5, 5
26. Ἡσ. 66, 2

παλιοὺς νὰ διορθώνει, ποιὸς λόγος ἀπομένει γιὰ ἐκείνους ποὺ δὲν θέλουν νὰ σταματήσουν τὴν ἀδιαντροπιά τους; Διότι ἀπ᾿ αὐτὸ γίνεται φανερό, ὅτι εἶναι τῆς ἴδιας οὐσίας μὲ ἐκεῖνον ποὺ τὸν γέννησε.

4. Καὶ γιὰ νὰ γίνει σαφέστερο αὐτὸ ποὺ λέγω, ἂς ἔρθομε στὸ ἴδιο τὸ χωρίο τῆς Γραφῆς. Ἀφοῦ ἀνέβηκε, λέγει, στὸ ὄρος καὶ κάθησε, καί, ἐνῶ ἦταν συγκεντρωμένοι ὅλοι γύρω του, ἄρχισε νὰ ὁμιλεῖ καὶ νὰ λέγει· «Μακάριοι εἶναι οἱ ταπεινόφρονες, οἱ ἐλεήμονες, ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν καθαρὴ καρδιά»[21]. Ἔπειτα, μετὰ τοὺς μακαρισμοὺς ἐκείνους λέγει· «Μὴ νομίσετε ὅτι ἦρθα νὰ καταργήσω τὸ νόμο ἢ τοὺς προφῆτες· δὲν ἦρθα νὰ τὸν καταργήσω, ἀλλὰ νὰ τὸν συμπληρώσω»[22]. Ποιὸς δηλαδὴ σκέφθηκε κάτι τέτοιο, ἢ τί ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ λέχθηκαν ἦταν ἀντίθετο πρὸς τὰ προηγούμενα, ὥστε νὰ θελήσει νὰ πεῖ αὐτό; «Μακάριοι», λέγει, «εἶναι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι»[23], δηλαδὴ οἱ ταπεινόφρονες· ἀλλ᾿ αὐτὸ τὸ εἶπε καὶ ἡ παλαιὰ Διαθήκη· διότι λέγει· «Θυσία γιὰ τὸ Θεὸ εἶναι τὸ γεμάτο συντριβὴ πνεῦμα· καρδιὰ συντριμμένη καὶ ταπεινωμένη ὁ Θεὸς δὲν θὰ τὴν περιφρονήσει»[24]. Καὶ πάλι· «Μακάριοι εἶναι οἱ πράοι»[25]· καὶ αὐτὸ πάλι τὸ βροντοφωνάζει ὁ Ἠσαΐας μιλώντας ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ καὶ λέγοντας· «Πρὸς ποιὸν ἄλλο θὰ στρέψω τὸ στοργικό μου βλέμμα, παρὰ πρὸς τὸν πράο καὶ φιλήσυχο, ποὺ τρέμει τοὺς λόγους μου;»[26].

«Μακάριοι εἶναι οἱ ἐλεήμονες»[27]· καὶ αὐτὸ πάλι εἶναι παντοῦ διάσπαρτο. Διότι λέγει, «Μὴ στερήσεις ἀπὸ τὸ φτωχὸ τὰ ὅσα χρειάζεται γιὰ νὰ ζήσει, καὶ μὴ ἀπομακρύνεις τὸν ἄνθρωπο ποὺ θλίβεται καὶ σὲ παρακαλεῖ»[28]· καὶ παντοῦ γίνεται πολὺς λόγος γιὰ φιλανθρωπία. «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν καθαρὴ καρδιά»[29]· αὐτὸ τὸ λέγει καὶ ὁ Δαυίδ· «Καθαρὴ καρδιά, Θεέ μου, κτίσε μέσα μου καὶ ἐγκαθίδρυσε μέσα μου πνεῦμα μὲ ὀρθὲς κρίσεις»[30]. Καὶ ἂν κανεὶς ἐξετάσει καὶ τοὺς ὑπόλοιπους μακαρισμούς, θὰ βρεῖ νὰ ὑπάρχει μεγάλη συμφωνία. Γιὰ

---

27. Ματθ. 5, 7
28. Σοφία Σειρὰχ 4, 4
29. Ματθ. 5, 8
30. Ψαλμ. 50, 12

Τίνος οὖν ἕνεκεν, μηδὲν ἐναντίον εἰρηκὼς τοῖς προτέροις, ἐπήγαγεν, «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας»; Οὐ διὰ τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ διὰ τὰ μέλλοντα ῥηθήσεσθαι ταύτην τὴν διόρθωσιν τίθησιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἐμβαίνειν εἰς ἐπίτασιν ἐντολῶν, ἵνα μὴ νομίσωσι τὴν αὔξησιν ἐναντίωσιν εἶναι, μηδὲ τὴν προσθήκην μάχην, διὰ τοῦτο εἶπε· «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας»· τουτέστι, Μέλλω τινὰ λέγειν τελεώτερα τῶν πρότερον εἰρημένων· οἷον ὅτι «Ἠκούσατε· οὐ φονεύσεις, ἐγὼ δὲ λέγω· οὐκ ὀργισθήσῃ»· «ἠκούσατε ὅτι οὐ μοιχεύσεις, ἐγὼ δὲ λέγω ὅτι ὁ ἐμβλέψας γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν ἤδη ἐμοίχευσε», καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Μὴ τοίνυν νομίσητε κατάλυσιν εἶναι τὴν τελείωσιν· οὐ γάρ ἐστι κατάλυσις, ἀλλὰ πλήρωσις· καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου ποιεῖ. Τί δὲ ἐπὶ τῶν σωμάτων εἰργάσατο; Ἐλθὼν καὶ εὑρὼν ἀνάπηρα πολλὰ μέλη, καὶ ἐνδεῶς ἔχοντα πάντα, ἀπήρτισε, καὶ εἰς τὴν προσήκουσαν εὐκοσμίαν ἐπανήγαγε, διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἅπασι ποιῶν φανερὸν ὅτι καὶ τοὺς ἀρχαίους αὐτὸς τέθεικε νόμους, καὶ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἐδημιούργησε. Καὶ ὅτι τοῦτο ἐσπούδαζεν ἀποδεῖξαι, δῆλον ἀπὸ τῆς τοῦ τυφλοῦ θεραπείας μάλιστα. Παριὼν γὰρ καὶ ἰδών τινα τυφλὸν ἐποίησε πηλόν, καὶ τὸν τοιοῦτον πηλὸν τοῖς πεπηρωμένοις ἐπέχρισεν ὄμμασι, καὶ εἶπεν αὐτῷ· «Ὕπαγε, νίψαι εἰς τὸν Σιλωάμ». Τίνος γὰρ ἕνεκεν ὁ νεκροὺς ἐπιτάγματι ψιλῷ συνεχῶς ἐγείρων, καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα θαυματουργῶν, ἐνταῦθα καὶ ἔργον τι προστίθησι, πηλὸν ποιῶν, καὶ διαπλάττων αὐτῷ τοὺς ὀφθαλμούς; οὐκ εὔδηλον ἵν', ὅταν ἀκούσῃς ὅτι ἔλαβεν ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς

---

31. Ματθ. 5, 17 32. Ματθ. 5, 21 - 22· 27 - 28
33. Ἰω. 9, 7

ποιὸ λόγο λοιπόν, ἐνῶ δὲν εἶπε τίποτε τὸ ἀντίθετο μὲ τὰ παλαιά, ἐν τούτοις πρόσθεσε, «Μὴ νομίσετε ὅτι ἦρθα νὰ καταργήσω τὸ νόμο ἢ τοὺς προφῆτες»[31]; Τὴ διόρθωση αὐτὴ τὴν κάνει ὄχι γιὰ ἐκεῖνα ποὺ λέχθηκαν, ἀλλὰ γιὰ ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ λεχθοῦν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ προχωρήσει στὴν ἐπέκταση ἐντολῶν, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι ἡ αὔξηση αὐτὴ ἀποτελεῖ ἐναντίωση, οὔτε τὴν προσθήκη ὅτι ἀποτελεῖ διαμάχη, γι' αὐτὸ εἶπε˙ «Μὴ νομίσετε ὅτι ἦρθα νὰ καταργήσω τὸ νόμο ἢ τοὺς προφῆτες»˙ δηλαδή, 'πρόκειται νὰ πῶ ὡρισμένα τελειότερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν λεχθεῖ παλαιότερα˙ γιὰ παράδειγμα˙ «Ἀκούσατε ποὺ λέχθηκε, δὲν θὰ φονεύσεις˙ ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὀργισθεῖς»˙ «Ἀκούσατε ποὺ λέχθηκε, δὲν θὰ μοιχεύσεις˙ ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ βλέπει γυναῖκα καὶ τὴν ἐπιθυμεῖ, ἤδη διέπραξε μαζί της μοιχεία»[32], καὶ τόσα ἄλλα παρόμοια.

Μὴ λοιπὸν νομίσετε ὅτι εἶναι κατάργηση ἡ τελειοποίηση τοῦ νόμου˙ δὲν εἶναι κατάργηση, ἀλλὰ συμπλήρωση. Καὶ ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ ἔκανε στὴν περίπτωση τῶν σωμάτων, αὐτὸ κάμνει καὶ μὲ τὸ νόμο. Τί ἔκανε μὲ τὰ σώματα; Ἐπειδὴ ἐρχόμενος βρῆκε πολλὰ μέλη ἀνάπηρα καὶ ὅλα νὰ ἔχουν ἐλλείψεις, τὰ ὁλοκλήρωσε καὶ τὰ ἐπανέφερε στὴν εὐκοσμία ποὺ ταίριαζε σ' αὐτά, κάμνοντας φανερὸ σ' ὅλους μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα ὅτι καὶ τοὺς ἀρχαίους νόμους αὐτὸς τοὺς νομοθέτησε, καὶ τὴ φύση μας αὐτὸς τὴ δημιούργησε. Καὶ ὅτι αὐτὸ φρόντιζε ν' ἀποδείξει, γίνεται φανερὸ πρὸ πάντων ἀπὸ τὴ θεραπεία τοῦ τυφλοῦ. Διότι διερχόμενος εἶδε κάποιο τυφλό, καὶ ἀφοῦ ἔκανε πηλὸ καὶ ἄλειψε αὐτὸν τὸν πηλὸ στὰ τυφλὰ μάτια, εἶπε σ' αὐτόν˙ «Πήγαινε καὶ νίψου στὴν κολυμβήθρα τοῦ Σιλωάμ»[33]. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἕνα ἁπλὸ πρόσταγμά του συνέχεια ἀνέστηνε νεκρούς, καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια θαύματα ἐπιτελοῦσε, ἐδῶ προσθέτει καὶ κάποια ἐργασία, κάμνοντας δηλαδὴ πηλὸ καὶ ἀλείφοντας αὐτὸν στοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ; δὲν εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι τὸ κάνει αὐτὸ μὲ σκοπὸ ὥστε, ὅταν ἀκούσεις, ὅτι ἔλα-

καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, μάθῃς διὰ τοῦ νῦν γινομένου ὅτι οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν ὁ παρὰ τὴν ἀρχὴν πλάσας τὸν ἄνθρωπον; ἐπεί, εἰ μὴ τοῦτο δεῖξαι ἐβούλετο, περιττὸν ἦν ὅπερ εἰργάζετο.

Εἶτα, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχ ἡ τοῦ πηλοῦ χρεία συνέπραξεν αὐτῷ πρὸς τὴν ἀνάβλεψιν τοῦ πεπηρωμένου, ἀλλ' ἤρκει καὶ χωρὶς τῆς ὕλης ἐκείνης προστάγματι μόνῳ διαπλάσαι τοὺς ὀφθαλμούς, προστίθησι καὶ λέγει· «Ὕπαγε, νίψαι εἰς τὸν Σιλωάμ». Μετὰ γὰρ τὸ δεῖξαι ἡμῖν διὰ τοῦ τρόπου τῆς δημιουργίας τίς ἦν ὁ καὶ ἐξ ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον ποιήσας, τότε λέγει αὐτῷ· «Ὕπαγε, νίψαι εἰς τὸν Σιλωάμ». Καθάπερ οὖν ἀνδριαντοποιὸς ἄριστος βουλόμενος διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξασθαι τὴν ἑαυτοῦ τέχνην, ἀφίησι, τὸν ἀνδριάντα διαπλάττων, τὸ μέρος, ἵνα περὶ τῆς τοῦ παντὸς τέχνης ἀπόδειξιν ἐν τῷ λείποντι δῷ, οὕτω καὶ ὁ Χριστός, ὅτι τὸν ὅλον ἄνθρωπον αὐτὸς ἐποίησε δεῖξαι βουλόμενος, ἀφῆκεν ἀτελῆ τοῦτον, ἵν', ἐλθὼν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποδούς, διὰ τοῦ μέρους τὴν περὶ τοῦ παντὸς ἡμῖν ἐγκαταβάλῃ πίστιν.

Καὶ ὅρα ποῦ τοῦτο ἐποίησεν· οὐκ ἐπὶ χειρὸς καὶ ποδός, ἀλλ' ἐπὶ ὀφθαλμῶν, τοῦ καλλίστου καὶ ἀναγκαιοτάτου τῶν μελῶν τῶν ἡμετέρων, καὶ οὗ τιμιώτερον ἡμῖν οὐδέν ἐστι μέλος. Ὁ δὲ τὸ κάλλιστον καὶ ἀναγκαιότατον διαπλάσαι δυνηθείς, τοὺς ὀφθαλμοὺς λέγω, εὔδηλον ὅτι καὶ χεῖρα καὶ πόδα καὶ τὰ λοιπὰ δύναται κατασκευάσαι μέλη. Ὦ μακαρίων ὀφθαλμῶν ἐκείνων, οἳ θέατρον ἐγένοντο τοῖς παροῦσιν ἅπασι, καὶ πάντας πρὸς ἑαυτοὺς ἐπεσπάσαντο, καὶ φωνὴν διὰ τοῦ κάλλους ἀφῆκαν, διδάσκοντες τοὺς παρόντας ἅπαντας τὴν τοῦ Χριστοῦ δύναμιν. Καὶ ἦν παράδοξον τὸ γινόμενον· ὁ γὰρ τυφλὸς τοὺς ὁρῶν-

------

34. Γεν. 2, 7
35. Ἰω. 9, 7

βε ὁ Θεὸς χῶμα ἀπὸ τὴ γῆ καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπο[34], νὰ μάθεις μὲ αὐτὸ ποὺ συμβαίνει τώρα, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπο; διότι, ἐὰν δὲν ἤθελε νὰ δείξει αὐτό, τότε ἦταν περιττὸ αὐτὸ ποὺ ἔκαμνε.

Ἔπειτα, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι δὲν βοήθησε αὐτὸν στὴν ἀνάβλεψη τοῦ τυφλοῦ ἡ χρησιμοποίηση τοῦ πηλοῦ, ἀλλ' ἔφθανε καὶ μόνο τὸ πρόσταγμά του, χωρὶς τὴν ὕλη ἐκείνη, νὰ χαρίσει στὰ μάτια τοῦ τυφλοῦ τὸ φῶς τους, προσθέτει καὶ λέγει· «Πήγαινε καὶ νίψου στὴν κολυμβήθρα τοῦ Σιλωάμ»[35]. Ἀφοῦ δηλαδὴ μᾶς ἔδειξε μὲ τὸν τρόπο τῆς δημιουργίας ποιὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο, τότε λέγει σ' αὐτόν· «Πήγαινε καὶ νίψου στὴν κολυμβήθρα τοῦ Σιλωάμ». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἕνας ἄριστος ἀγαλματοποιός, θέλοντας ἔμπρακτα νὰ δείξει τὴν τέχνη του, ἀφήνει ἀτελὲς ἕνα μέρος ἀπὸ τὸν ἀνδριάντα ποὺ διαπλάσσει, ὥστε μὲ τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ ὑπόλοιπου αὐτοῦ μέρους ν' ἀποδείξει ὅτι αὐτὸς κατασκεύασε τὸ ὅλο ἔργο, ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, θέλοντας νὰ δείξει ὅτι αὐτὸς δημιούργησε τὸν ὅλο ἄνθρωπο, ἄφησε αὐτὸν ἀτελή, ὥστε ἐρχόμενος καὶ χαρίζοντας σ' αὐτὸν τὰ μάτια, μὲ τὴν ἐπὶ μέρους αὐτὴ τελειοποίηση νὰ μᾶς κάνει νὰ πιστέψομε ὅτι αὐτὸς ἔπλασε τὸν ὅλο ἄνθρωπο.

Καὶ πρόσεχε σὲ ποιὸ μέρος τοῦ σώματος τὸ ἔκανε αὐτό. Δὲν τὸ ἔκανε στὸ χέρι ἢ στὸ πόδι, ἀλλὰ στὰ μάτια, στὸ πιὸ σπουδαιότερο καὶ πιὸ ἀναγκαιότερο ἀπὸ τὰ μέλη μας, καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν ὑπάρχει κανένα ἄλλο μέλος μας πολυτιμότερο. Ἐκεῖνος ποὺ μπόρεσε νὰ διαπλάσσει τὸ πιὸ σπουδαιότερο καὶ τὸ πιὸ ἀναγκαιότερο μέλος μας, ἐννοῶ τὰ μάτια, εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι μπορεῖ νὰ κατασκευάσει καὶ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια καὶ τὰ ὑπόλοιπα μέλη τοῦ σώματός μας. Πώ, πὼ μακάρια μάτια ἐκεῖνα, ποὺ ἔγιναν θέατρο σ' ὅλους τοὺς παρόντες, καὶ ἀπέσπασαν πρὸς τὸ μέρος τους τὰ βλέμματα ὅλων, καὶ μὲ τὸ κάλλος τους ἄφησαν ν' ἀκουσθεῖ φωνή, διδάσκοντας σ' ὅλους τοὺς παρόντες τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἦταν παράδοξο ἐκεῖνο ποὺ συνέβαινε· διότι ὁ τυφλὸς δίδασκε νὰ βλέπουν

τας βλέπειν ἐδίδασκεν. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς δηλῶν ἔλεγεν· «Εἰς κρίμα ἦλθον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέψωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται».

Ὢ πηρώσεως μακαρίας! Οὓς γὰρ οὐκ ἔλαβε παρὰ τῆς φύσεως, ἔλαβε παρὰ τῆς χάριτος, οὐδὲν ἐκ τῆς ἀναβολῆς ζημιωθεὶς τοσοῦτον, ὅσον ἐκέρδανε τοῦ κατὰ τὴν δημιουργίαν τρόπου. Τί γὰρ ἂν γένοιτο τῶν ὀφθαλμῶν θαυμαστότερον ἐκείνων, οὓς ἄμωμοι καὶ ἅγιαι χεῖρες διαπλάσαι κατηξίωσαν; Καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς στείρας συνέβη, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἐγένετο. Καθάπερ γὰρ ἐκείνη οὐδὲν ἐκ τῆς μελλήσεως παρεβλάπτετο, ἀλλὰ καὶ λαμπροτέρα μᾶλλον ἐγένετο, οὐ νόμοις φύσεως, ἀλλὰ νόμοις χάριτος τὸ παιδίον ἀπολαβοῦσα, οὕτω δὴ καὶ ὁ τυφλὸς οὐδὲν ἐκ τῆς παρελθούσης παρεβλάβη πηρώσεως, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν ἐκέρδανε, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον πρότερον ἰδεῖν καταξιωθείς, καὶ τότε τοῦτον τὸν αἰσθητόν.

5. Ταῦτα λέγω ἵνα μὴ δυσχεραίνωμεν, ἐπειδὰν ἴδωμεν ἢ ἑαυτούς, ἢ ἑτέρους τινὰς ἐν συμφοραῖς ὄντας. Ἂν εὐχαρίστως καὶ γενναίως φέρωμεν τὰ συμπίπτοντα ἅπαντα, πάντως εἰς τέλος χρηστὸν καὶ πολλὰ ἔχον ἀγαθὰ πᾶσα ἡμῖν ἀπαντήσεται ἡ συμφορά. Ἀλλ' ὅπερ ἠβουλήθην εἰπεῖν, ὅτι ὥσπερ τὰ σώματα ἐνδεῶς ἔχοντα ἀπηρτισμένα κατεσκεύαζεν, οὕτω καὶ τὸν νόμον ἀτελῆ λαβὼν ἐρρύθμιζε καὶ διέπλαττε, καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἐξῆγε. Μηδεὶς δὲ ἀκούων ὅτι ὁ νόμος ἀτελὴς ἦν, τοῦ θέντος αὐτὸν κατηγορεῖν ἡμᾶς νομιζέτω. Ἀτελὴς γὰρ ἐκεῖνος οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὸν χρόνον λοιπὸν ἐγίνετο· ἐπεὶ κατὰ τὸν καιρόν, ὃν εἰσηνέχθη, σφόδρα τέλειος ἦν, καὶ τοῖς δεχομένοις αὐτὸν κατάλληλος, ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὸ βέλτιον ὑπ' ἐκείνου παιδευθεῖσα λοιπὸν

------

36. Ἰω. 9, 39

ἐκείνους ποὺ ἔβλεπαν. Αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν γιὰ νὰ δηλώσει καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «Γιὰ κρίση ἐγὼ ἦρθα στὸν κόσμο αὐτό, γιὰ ν' ἀποκτήσουν τὸ φῶς τους ἐκεῖνοι ποὺ δὲν βλέπουν καὶ γιὰ νὰ γίνουν τυφλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ βλέπουν»[38].

Πῶ, πῶ μακάρια τύφλωση! Διότι τὰ μάτια ποὺ δὲν ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύση, τὰ ἔλαβε ἀπὸ τὴ χάρη, χωρὶς νὰ ζημιώθηκε τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν ἀναβολὴ αὐτή, ὅσο κέρδησε ἀπὸ τὸν τρόπο δημιουργίας. Πράγματι τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει πιὸ θαυμαστὸ ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκείνους, ποὺ ἀξιώθηκαν νὰ τοὺς πλάσουν χέρια ἀμόλυντα καὶ ἅγια; Καὶ ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ συνέβηκε μὲ τὴ στείρα, αὐτὸ συνέβηκε καὶ ἐδῶ. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκείνη δὲν ἔπαθε καμιὰ βλάβη ἀπὸ τὴν ἀναβολή, ἀλλὰ καὶ πολὺ πιὸ ἐνδοξότερη ἔγινε, ἀποκτώντας παιδὶ ὄχι μὲ τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ἀλλὰ μὲ τοὺς νόμους τῆς χάριτος, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ τυφλὸς δὲν ἔπαθε καμιὰ βλάβη ἀπὸ τὴν τύφλωση ποὺ τοῦ συνέβηκε, ἀλλὰ καὶ ἔλαβε πάρα πολὺ μεγάλο κέρδος ἀπ' αὐτό, ἐφόσον πρῶτα ἀξιώθηκε νὰ δεῖ τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης καὶ μετὰ αὐτὸν τὸν αἰσθητό.

5. Αὐτὰ τὰ λέγω γιὰ νὰ μὴ δυσανασχετοῦμε, ὅταν δοῦμε τὸν ἑαυτό μας ἢ κάποιους ἄλλους νὰ βρίσκονται μέσα σὲ συμφορές. Ἂν ὑποφέρομε μὲ εὐχαρίστηση καὶ γενναιότητα ὅλα ἐκεῖνα ποὺ μᾶς συμβαίνουν, ὁπωσδήποτε τότε ἡ ὅλη συμφορὰ θὰ καταλήξει σὲ τέλος καλὸ καὶ γεμάτο ἀπὸ ἀγαθὰ γιὰ μᾶς. Ἀλλ' ἐπανέρχομαι σ' ἐκεῖνο ποὺ ἤθελα νὰ πῶ προηγουμένως, ὅτι δηλαδὴ ὅπως ἀκριβῶς καταστοῦσε ὁλοκληρωμένα τὰ σώματα ποὺ εἶχαν ἀτέλειες, ἔτσι καὶ τὸ νόμο ποὺ τὸν βρῆκε ἀτελὴ τὸν ρύθμιζε καὶ τὸν συμπλήρωνε καὶ τὸν ἔκαμνε καλύτερο. Ἀλλὰ κανεὶς νὰ μὴ νομίζει, ἀκούοντας ὅτι ὁ νόμος ἦταν ἀτελής, ὅτι ἐγὼ κατηγορῶ ἐκεῖνον ποὺ τὸν νομοθέτησε. Διότι ὁ νόμος ἐκεῖνος ἦταν ἀτελὴς ὄχι ἀπὸ τὴν φύση του, ἀλλ' ἔγινε ἀτελὴς στὴ συνέχεια μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου· διότι κατὰ τὸν καιρὸ ποὺ νομοθετήθηκε ἦταν πάρα πολὺ τέλειος καὶ κατάλληλος γιὰ ἐκείνους ποὺ δέχθηκαν αὐτόν, ὅταν ὅμως ἡ ἀνθρώπινη φύση παιδεύθηκε ἀπὸ τὸ

ἡ φύσις ἐπιδέδωκεν, ἀτελέστερος, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀρετῆς τῶν ὑπ' αὐτοῦ διδαχθέντων οὕτως ἐγένετο.

Καὶ καθάπερ τόξα καὶ βέλη, παιδίῳ κατασκευασθέντα βασιλικῷ πρὸς γυμνασίαν μᾶλλον ἢ πρὸς μάχην καὶ πόλεμον, αὐξηθέντος δὲ τοῦ παιδίου καὶ μαθόντος ἀριστεύειν ἐν πολέμοις, ἄχρηστα γίνεται, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς φύσεως συνέβη τῆς ἡμετέρας. Ἡνίκα ἀτελέστερον διεκείμεθα καὶ γυμνάζεσθαι ἐμανθάνομεν, κατάλληλα ἡμῖν ἔδωκεν ὅπλα, ἅπερ ἠδυνάμεθα φέρειν μετ' εὐκολίας, ἐπειδὴ δὲ ηὐξήθημεν λοιπὸν κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον, ἀπὸ τῆς ἡμετέρας τελειότητος ἐκεῖνα λοιπὸν ἀτελῆ γέγονε. Διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ Χριστὸς ἕτερα μείζονα ἐγχειρίζων ἡμῖν.

Καὶ σκόπει μεθ' ὅσης συνέσεως καὶ τοὺς παλαιοὺς ἀναγινώσκει νόμους, καὶ τοὺς νέους παρατίθησιν. «Ἠκούσατε», φησίν, «ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· οὐ φονεύσεις». Εἰπὲ καὶ παρὰ τίνος ἐρρέθη. Σὺ εἶπας τοῦτο, ἢ ὁ Πατὴρ ὁ σός; Ἀλλ' οὐ λέγει. Τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο ἐσίγησε, καὶ τὸν εἰπόντα οὐκ ἐποίησε φανερόν, ἀλλ' ἀπρόσωπον τὴν νομοθεσίαν εἰσήγαγεν; Ὅτι εἰ μὲν εἶπεν, «οὐ φονεύσεις, ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, οὐκ ὀργισθήσῃ», ἔδοξεν ἂν βαρὺ τὸ λεοὖν μή τις ἐναντίον αὐτὸν τῷ Πατρὶ νομίσῃ εἶναι, δέπω συνιέναι δυναμένων, ὅτι οὐκ ἀνατρέπων τὰ πρότερα, ἀλλ' αὔξων ταῦτα ἐνομοθέτει· καὶ εἶπον ἂν πρὸς αὐτόν· Τί λέγεις; Ὁ Πατήρ σου εἶπεν, «οὐ φονεύσεις», σὺ δὲ λέγεις, «οὐκ ὀργισθήσῃ»; Ἵν' γόμενον εἶναι, διὰ τὴν ἀπόνοιαν τῶν ἀκουόντων μηἢ ὡς σοφώτερόν τι πλέον εἰσφέρειν ἐκείνου, οὐκ εἶπεν, ὅτι ἠκούσατε παρὰ τοῦ Πατρός.

Πάλιν, εἰ εἶπεν, 'ἠκούσατε ὅτι ἐγὼ εἶπον τοῖς ἀρχαίοις', ἀφόρητον ἔδοξεν ἂν εἶναι, καὶ τοῦτο οὐκ

Χριστὸ καὶ ἔγινε καλύτερη, τότε ἔγινε ὁ νόμος ἀτελέστερος, ὄχι ἀπὸ τὴ φύση του, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἐπίδοση στὴν ἀρετὴ ἐκείνων ποὺ διδάχθηκαν ἀπ' αὐτόν.

Καὶ ὅπως ἀκριβῶς τὰ τόξα καὶ τὰ βέλη ποὺ κατασκευάσθηκαν γιὰ νὰ γυμνάζεται τὸ βασιλόπαιδο μᾶλλον, παρὰ γιὰ μάχη καὶ πόλεμο, ὅταν τὸ παδὶ μεγαλώσει καὶ μάθει ν' ἀριστεύει στοὺς πολέμους, τότε ἀχρηστεύονται αὐτά, ἔτσι λοιπὸν συνέβηκε καὶ μὲ τὴ δική μας φύση. Ὅταν ἤμασταν ἀτελέστεροι καὶ γυμναζόμασταν ἀκόμη, μᾶς ἔδωσε ὅπλα κατάλληλα, ποὺ μπορούσαμε νὰ τὰ βαστάξομε μὲ εὐκολία, ὅταν ὅμως μεγαλώσαμε πιὰ ὡς πρὸς τὴν ἐπίδοση στὴν ἀρετή, ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς μας τελειότητας ἐκεῖνα ἔγιναν πλέον ἀτελή. Γι' αὐτὸ ἦρθε ὁ Χριστὸς δίνοντάς μας ἄλλα ὅπλα ἀνώτερα.

Καὶ πρόσεχε μὲ πόση σύνεση καὶ τοὺς παλαιοὺς νόμους χρησιμοποιεῖ καὶ τοὺς νέους παραθέτει. «Ἀκούσατε», λέγει, «ὅτι λέχθηκε στοὺς ἀρχαίους· δὲν θὰ φονεύσεις»[37]. Πὲς καὶ ἀπὸ ποιὸν λέχθηκε. Σὺ τὸ εἶπες αὐτὸ ἢ ὁ Πατέρας σου; Ἀλλὰ δὲν τὸ λέγει. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν τὸ ἀποσιώπησε αὐτὸ καὶ δὲν φανέρωσε ἐκεῖνον ποὺ τὸ εἶπε, ἀλλ' ἀνέφερε τὴ νομοθεσία, χωρὶς νὰ πεῖ τὸ νομοθέτη; Διότι, ἐὰν ἔλεγε, «Λέχθηκε δὲν θὰ φονεύσεις, ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω, δὲν θὰ ὀργισθεῖς», θὰ φαινόταν βαρὺ τὸ λεγόμενο, ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν ἀκροατῶν, ποὺ δὲν μποροῦσαν ἀκόμη ν' ἀντιληφθοῦν, ὅτι νομοθετοῦσε χωρὶς ν' ἀνατρέπει τὰ προηγούμενα, ἀλλ' αὐξάνοντας αὐτά· καὶ θὰ μποροῦσαν νὰ ποῦν πρὸς αὐτόν· Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ λές; Ὁ Πατέρας σου εἶπε, «Δὲν θὰ φονεύσεις», καὶ σὺ λές, «Δὲν θὰ ὀργισθεῖς»; Γιὰ νὰ μὴ νομίσει λοιπὸν κάποιος ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸν Πατέρα, ἢ ὅτι νομοθετεῖ κάτι πιὸ σοφότερο ἀπὸ ἐκεῖνον, δὲν εἶπε, 'ἀκούσατε ἀπὸ τὸν Πατέρα μου'.

Πάλι, ἐὰν ἔλεγε, 'Ἀκούσατε ὅτι ἐγὼ εἶπα στοὺς ἀρχαίους', θὰ φαινόταν ἀνυπόφορα τὰ λόγια αὐτά, καὶ μά-

37. Ματθ. 5, 21

ἔλαττον ἢ τὸ πρότερον. Εἰ γάρ, ἐπειδὴ εἶπε, «Πρὸ τοῦ Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγώ εἰμι», λιθάσαι αὐτὸν ἐπεχείρησαν, εἰ προσέθηκεν ὅτι καὶ Μωϋσῇ αὐτὸς τὸν νόμον ἔδωκε, τί οὐκ ἂν ἐποίησαν; Διὰ τοῦτο οὔτε περὶ ἑαυτοῦ, οὔτε περὶ τοῦ Πατρὸς οὐδὲν εἰπών, ἀλλὰ μέσον ἀφείς, καὶ εἰπών, «Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· οὐ φονεύσεις», ὅπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἐποίησε, διὰ τῆς τοῦ λείποντος ἀναπληρώσεως διδάξας αὐτοὺς καὶ τὸν ἐν ἀρχῇ δημιουργήσαντα τὸν ἄνθρωπον, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, διὰ τῆς τοῦ νόμου διορθώσεως, καὶ τῆς τοῦ ἐνδέοντος προσθήκης διδάσκων τίς ἐστιν ὁ καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν τὸν νόμον δεδωκώς.

Διὰ τοῦτο καὶ περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου δημιουργίας διαλεγόμενος, οὔτε ἑαυτοῦ, οὔτε τοῦ Πατρὸς ἐμνήσθη, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἀπρόσωπόν τε καὶ ἀδιόριστον ποιεῖται τὸν λόγον, εἰπών· «Ὁ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς»· καὶ τῷ μὲν ῥήματι ἐσίγησε τὸν ποιήσαντα, τῷ δὲ ἔργῳ ἐδίδαξε τὰ λείποντα τῶν σωμάτων ἀναπληρῶν. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα εἰπών, ὅτι «Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις», παρὰ μὲν τίνος ἐρρέθη ἐσίγησε, διὰ δὲ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐδήλωσεν ἑαυτόν. Ὁ γὰρ τὸ λεῖπον ἀναπληρώσας, οὗτός ἐστιν ὁ καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν εἰσενεγκών. Καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς παλαιοὺς ἀναγινώσκει νόμους, ἵνα τῇ παραθέσει μάθωσιν οἱ ἀκούοντες ὅτι οὔτε ἐναντιώσεώς ἐστι τὰ λεγόμενα, καὶ ὅτι τῷ γεγεννηκότι τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ἔχει. Ταῦτα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι συνῆκαν καὶ ἐθαύμαζον. Καὶ ὅτι ἐθαύμαζον, ἄκουε τοῦ εὐαγγελιστοῦ τοῦτο δηλοῦντος καὶ λέγοντος· «Ἐξεπλήσσοντο», φησίν, «οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ὅτι ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς αὐτῶν καὶ Φαρισαῖοι».

------

38. Ἰω. 8, 58 39. Ματθ. 19, 4 40. Ματθ. 7, 28 - 29

λιστα ὄχι λιγότερο ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Διότι, ἐάν, ἐπειδὴ εἶπε, «Προτοῦ γεννηθεῖ ὁ Ἀβραὰμ ἐγὼ ὑπάρχω»[38], ἐπιχείρησαν νὰ τὸν λιθοβολήσουν, ἐὰν πρόσθετε ὅτι καὶ στὸ Μωυσῆ αὐτὸς τὸν ἔδωσε τὸ νόμο, τί δὲν θὰ ἔκαμναν; Γι' αὐτὸ χωρὶς νὰ πεῖ τίποτε γιὰ τὸν ἑαυτό του, οὔτε γιὰ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ μιλώντας ἔτσι ἀόριστα καὶ λέγοντας, «Ἀκούσατε ὅτι λέχθηκε στοὺς ἀρχαίους, Δὲν θὰ φονεύσεις», ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ ἔκανε στὴν περίπτωση τῶν σωμάτων, ποὺ μὲ τὴν τελειοποίηση τῆς ἀτέλειας δίδαξε αὐτοὺς ποιὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ δημιούργησε στὴν ἀρχὴ τὸν ἄνθρωπο, αὐτὸ κάμνει καὶ ἐδῶ, διδάσκοντας μὲ τὴ διόρθωση τοῦ νόμου καὶ τὴν προσθήκη τῆς συμπληρώσεως, ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ εἶχε δώσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ νόμο.

Γι' αὐτὸ καὶ μιλώντας γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἀνέφερε οὔτε τὸν ἑαυτό του, οὔτε τὸν Πατέρα του, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ὁμιλεῖ ἀπρόσωπα καὶ ἀόριστα, λέγοντας· «Ἐκεῖνος ποὺ δημιούργησε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔκανε αὐτοὺς ἄνδρα καὶ γυναίκα»[39]· μὲ τὰ λόγια δηλαδὴ ἀποσιώπησε τὸ δημιουργό, μὲ τὴν πράξη του ὅμως δίδαξε ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ συμπληρώνει τὶς σωματικὲς ἀτέλειες. Ἔτσι καὶ ἐδῶ, λέγοντας, «Ἀκούσατε ὅτι λέχθηκε στοὺς ἀρχαίους», ἀποσιώπησε βέβαια ἀπὸ ποιὸν λέχθηκε, ἀλλὰ μὲ τὶς πράξεις του ἔδειξε ὅτι ἦταν αὐτὸς ὁ ἴδιος. Διότι, ἐκεῖνος ποὺ συμπλήρωσε τὴν ἀτέλεια, αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νομοθέτησε αὐτόν. Παραθέτει δὲ καὶ τοὺς παλιοὺς νόμους, ὥστε μὲ τὴν παράθεση νὰ μάθουν οἱ ἀκροατὲς ὅτι τὰ λεγόμενά του δὲν ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς παλιοὺς νόμους, καὶ ὅτι ἔχει τὴν ἴδια ἐξουσία μὲ τὸν Πατέρα του. Αὐτὰ τὰ ἀντιλαμβάνονταν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ θαύμαζαν. Καὶ ὅτι θαύμαζαν, ἄκουε τὸν εὐαγγελιστὴ ποὺ δηλώνει αὐτὸ καὶ λέγει· «Θαύμαζαν», λέγει, «τὰ πλήθη γιὰ τὴ διδασκαλία του, διότι τοὺς δίδασκε σὰν κάποιος ποὺ ἔχει ἐξουσία καὶ ὄχι ὅπως οἱ γραμματεῖς αὐτῶν καὶ οἱ Φαρισαῖοι»[40].

Τί οὖν εἰ κακῶς τοῦτο ὑπώπτευον ἐκεῖνοι; φησί. Καὶ μὴν οὐκ ἐνεκάλεσεν αὐτοῖς, οὐδὲ ἐπετίμησεν, ἀλλὰ καὶ ἐκύρωσεν αὐτῶν τὴν γνώμην. Προσελθόντος γὰρ εὐθέως τοῦ λεπροῦ καὶ λέγοντος, «Κύριε, ἐὰν θέλῃς δύνασαί με καθαρίσαι», τί φησι; «Θέλω, καθαρίσθητι». Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, «Καθαρίσθητι»; καίτοι ὁ λεπρὸς ἐμαρτύρησεν αὐτῷ ἐξουσίαν ἔχειν, εἰπών, «Ἐὰν θέλῃς». Ἀλλ' ἵνα μὴ νομίσῃς τῆς τοῦ λεπροῦ γνώμης εἶναι τὸ «Ἐὰν θέλῃς», προσέθηκε καὶ αὐτὸς λέγων· «Θέλω, καθαρίσθητι». Οὕτως ἐπίτηδες πανταχοῦ τὴν ἐξουσίαν ἐδείκνυε τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ὅτι πάντα ὑπὸ αὐθεντίας ποιεῖ· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο περιττὸν ἦν τὸ λεγόμενον.

6. Μαθόντες τοίνυν διὰ πάντων αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, ἂν ἴδωμεν ἑτέρωθι ταπεινόν τι ποιοῦντα καὶ λέγοντα διά τε τὰς αἰτίας ἃς ἠριθμήσαμεν πρώην, καὶ διὰ τὸ βούλεσθαι τοὺς ἀκούοντας εἰς ταπεινοφροσύνην ἐναγαγεῖν, μὴ διὰ τοῦτο αὐτὸν εἰς εὐτέλειαν οὐσίας διαβάλλωμεν. Καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ σάρκα ἀναλαβεῖν ἀπὸ ταπεινοφροσύνης ὑπέμεινεν, οὐ διὰ τὸ καταδεέστερον εἶναι τοῦ Πατρός. Καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον; Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο περιφέρουσιν οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροί, λέγοντες, ὅτι εἰ ἴσος ἦν τῷ γεγεννηκότι, τίνος ἕνεκεν ὁ Πατὴρ οὐκ ἀνέλαβε σάρκα, ἀλλ' ὁ Υἱὸς ὑπέδυ τὴν δούλου μορφήν; Ἆρα οὐκ εὔδηλον ὅτι ἐπειδὴ καταδεέστερος ἦν; Καὶ μὴν εἰ διὰ τοῦτο τὴν ἡμετέραν ὑπέδυ φύσιν, τὸ Πνεῦμα, ὅ φασιν αὐτοὶ τοῦ Υἱοῦ ἔλαττον εἶναι (οὐ γὰρ ἂν ἡμεῖς εἴποιμεν), ἐκεῖνο σαρκωθῆναι ἔδει. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο μείζων τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατήρ, ἐπειδὴ ὁ μὲν ἐσαρκώθη, ὁ δὲ οὐκ ἐσαρκώθη, ἔσται καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν μεῖζον, οὐδὲ γὰρ αὐτὸ σάρκα ἀνέλαβεν. Ἀλλ', ἵνα μὴ ἀπὸ συλλογισμῶν τοῦτο ἀποφαινώμεθα, φέρε ἀπ' αὐτῶν τῶν Γραφῶν αὐτὸ

---

41. Ματθ. 8, 2 - 3

Τί λοιπόν, λέγει, ἐὰν ἐκεῖνοι εἶχαν τέτοιες ὑποψίες; Καὶ ὅμως οὔτε κατηγόρησε αὐτούς, οὔτε τοὺς ἐπιτίμησε, ἀλλὰ καὶ ἐπικύρωσε τὴ γνώμη τους. Διότι, ὅταν τὸν πλησίασε ὁ λεπρὸς καὶ τοῦ ἔλεγε, «Κύριε, ἂν θέλεις μπορεῖς νὰ μὲ καθαρίσεις», τί λέγει; «Θέλω, καθαρίσου»[41]. Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο δὲν εἶπε ἁπλῶς, «Καθαρίσου»; ἂν καὶ βέβαια ὁ λεπρὸς ἐπιβεβαίωσε γι' αὐτὸν ὅτι ἔχει ἐξουσία, λέγοντας, «ἐὰν θέλεις». Ἀλλά, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ἀποτελοῦν γνώμη τοῦ λεπροῦ τὰ λόγια, «Ἐὰν θέλεις», πρόσθεσε καὶ αὐτὸς λέγοντας· «Θέλω, καθαρίσου». Δηλαδὴ ἐπίτηδες παντοῦ ἔδειχνε τὴν ἐξουσία του καὶ ὅτι ὅλα τὰ κάμνει μὲ ἐξουσία· διότι, ἐὰν δὲν ἦταν αὐτὸς ὁ λόγος, τότε ἦταν περιττὸ τὸ λεγόμενο.

Ἀφοῦ λοιπὸν μὲ ὅλα μάθαμε τὴν ἐξουσία αὐτοῦ, ἂν κάπου ἀλλοῦ τὸν δοῦμε νὰ κάμνει ἢ νὰ λέγει κάτι τὸ ταπεινό, καὶ γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀρίθμησα προηγουμένως καὶ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ὁδηγήσει τοὺς ἀκροατές του σὲ ταπεινοφροσύνη, ἂς μὴ τὸν κατηγορήσομε γι' αὐτὸ θεωρώντας εὐτελὴ τὴν οὐσία του. Καθόσον καὶ τὸ ὅτι ἔλαβε σάρκα, τὸ ὑπέμεινε ἀπὸ ταπεινοφροσύνη, καὶ ὄχι ἐπειδὴ ἦταν κατώτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα. Καὶ ἀπὸ ποῦ γίνεται αὐτὸ φανερό; Καθόσον καὶ αὐτὸ προβάλλουν οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀλήθειας, λέγοντας, ὅτι, ἐὰν ἦταν ἴσος μὲ τὸν Πατέρα του, γιὰ ποιὸ λόγο ὁ Πατέρας δὲν ἔλαβε σάρκα, ἀλλὰ μόνο ὁ Υἱὸς ἔλαβε τὴ μορφὴ τοῦ δούλου; Ἄραγε δὲν γίνεται φανερὸ ὅτι τὴν ἔλαβε ἐπειδὴ ἦταν κατώτερος; Ἀλλ' ὅμως, ἂν γι' αὐτὸ φόρεσε τὴ φύση μας, τότε ἔπρεπε καὶ τὸ Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο λένε αὐτοὶ ὅτι εἶναι κατώτερο ἀπὸ τὸν Υἱὸ (διότι ἐμεῖς δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ ποῦμε), νὰ λάβει καὶ ἐκεῖνο σάρκα. Διότι, ἐὰν γι' αὐτὸ ὁ Πατέρας εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Υἱό, ἐπειδὴ ὁ μὲν Υἱὸς σαρκώθηκε, ὁ δὲ Πατέρας δὲν σαρκώθηκε, τότε θὰ εἶναι καὶ τὸ Πνεῦμα ἀνώτερο ἀπὸ τὸν Υἱό, γιὰ τὴν ἴδια αἰτία, διότι οὔτε αὐτὸ ἔλαβε σάρκα. Ἀλλά, γιὰ νὰ μὴ τὸ λέγω αὐτὸ μὲ βάση τοὺς δικούς μου συλλογισμούς, ἐμπρὸς νὰ παρουσιάσομε αὐτὸ ἀπὸ τὶς Γραφές, δείχνοντας ὅτι ἔλαβε

παραστήσωμεν, δεικνύοντες ὅτι διὰ ταπεινοφροσύνην σάρκα ἀνέλαβεν. Ὁ γὰρ Παῦλος ὁ ταῦτα εἰδὼς ἀκριβῶς, ἐπειδὰν μέλλῃ τι τῶν χρησίμων ἡμῖν παραινεῖν, τὰ ὑποδείγματα ἄνωθεν ἡμῖν κατάγει τῆς ἀρετῆς· οἷον συμβουλεύει πολλάκις περὶ ἀγάπης· καὶ βουλόμενος ἐναγαγεῖν τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους, Χριστὸν εἰς μέσον παράγει λέγων· «Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν».

Πάλιν, ἐπειδὰν περὶ ἐλεημοσύνης διαλέγηται, τοῦτο αὐτὸ ποιεῖ· διὸ καὶ λέγει· «Γινσκετε τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι δι' ὑμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὤν, ἵνα ὑμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσητε». Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ὥσπερ ὁ Δεσπότης σου ἐπτώχευσε, σάρκα περιβαλλόμενος, οὕτω σὺ πτώχευσον ἐν χρήματι· καὶ γὰρ ὥσπερ ἐκεῖνον οὐδὲν ἔβλαψεν ἡ πτωχεία τῆς δόξης, οὕτως οὐδὲ σὲ βλάψαι δυνήσεται ἡ τῶν χρημάτων πτωχεία, ἀλλὰ πολὺν ἐργάσεταί σοι τὸν πλοῦτον. Οὕτω καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης πάλιν Φιλιππησίοις διαλεγόμενος τὸν Χριστὸν εἰς μέσον ἄγει, καὶ εἰπών, «Τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν», ἐπήγαγε· «Τοῦτο γὰρ φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών». Καίτοι εἰ διὰ τὸ ἐλάττω εἶναι κατὰ φύσιν, κατεδέξατο σάρκα φορέσαι, οὐκ ἔτι ταπεινοφροσύνης τὸ γενόμενον, ἀλλὰ περιττῶς αὐτὸ παρήγαγεν ὁ Παῦλος εἰς ταπεινοφροσύνην παρακαλῶν· ταπεινοφροσύνη γάρ ἐστιν ὅταν ἴσος ὑπακούσῃ τῷ ἴσῳ.

Τοῦτο οὖν καὶ αὐτὸς δεικνὺς λέγει· «Ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών». Τί ἐστιν, «Οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι

------

42. Ἐφ. 5, 25 43. Β' Κορ. 8, 9

σάρκα γιὰ νὰ διδάξει ταπεινοφροσύνη. Καθόσον ὁ Παῦλος, ποὺ γνωρίζει αὐτὰ μὲ ἀκρίβεια, ὅταν θέλει νὰ μᾶς δώσει κάποια χρήσιμη συμβουλή, μᾶς παρουσιάζει τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὸν οὐρανό· γιὰ παράδειγμα πολλὲς φορὲς συμβουλεύει γιὰ ἀγάπη, καὶ θέλοντας νὰ ὁδηγήσει τοὺς μαθητὲς στὸ ν᾽ ἀγαποῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, παρουσιάζει στὴ μέση τὸ Χριστό, λέγοντας· «Οἱ ἄνδρες ν᾽ ἀγαπᾶτε τὶς γυναῖκες, ὅπως ὁ Χριστὸς ἀγάπησε τὴν Ἐκκλησία»[42].

Πάλι, ὅταν ὁμιλεῖ γιὰ ἐλεημοσύνη, κάμνει ἀκριβῶς τὸ ἴδιο· γι᾽ αὐτὸ καὶ λέγει· «Γνωρίζετε τὴ χάρη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι γιὰ μᾶς ἔγινε φτωχός, ἂν καὶ ἦταν πλούσιος, γιὰ νὰ γίνετε σεῖς πλούσιοι μὲ τὴ φτώχεια ἐκείνου»[43]. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Δεσπότης σου ἔγινε φτωχός, φορώντας σάρκα, ἔτσι καὶ σὺ γίνε φτωχὸς σὲ χρήματα· διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὴ δόξα ἐκείνου δὲν τὴν ἔβλαψε καθόλου ἡ φτώχεια, ἔτσι οὔτε σένα θὰ μπορέσει νὰ σὲ βλάψει ἡ φτώχεια τῶν χρημάτων, ἀλλὰ θὰ καταστήσει πολὺ τὸν πλοῦτο σου. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ πάλι, μιλώντας στοὺς Φιλιππησίους γιὰ ταπεινοφροσύνη, προβάλλει καὶ πάλι τὸν Χριστό, καί, ἀφοῦ εἶπε, «Μὲ ταπεινοφροσύνη νὰ θεωρεῖτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο ἀνώτερό του», πρόσθεσε· «Αὐτὸ δηλαδὴ τὸ φρόνημα νὰ ἐπικρατεῖ ἀναμεταξύ σας, ποὺ ὑπῆρχε καὶ στὸν Ἰησοῦ Χριστό, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ εἶχε θεϊκὴ ὕπαρξη, δὲν θεώρησε σὰν ἁρπαγὴ τὸ νὰ εἶναι ἴσος μὲ τὸ Θεό, ἀλλὰ κένωσε τὸν ἑαυτό του παίρνοντας μορφὴ δούλου»[44]. Ἂν καὶ βέβαια, ἐὰν καταδέχθηκε νὰ φορέσει σάρκα ἐπειδὴ εἶναι κατώτερος ὡς πρὸς τὴ φύση, δὲν ἀποτελεῖ τότε ταπεινοφροσύνη ἐκεῖνο ποὺ ἔγινε, καὶ ἄσκοπα ὁ Παῦλος παρουσίασε αὐτὸ γιὰ νὰ προτρέπει πρὸς ταπεινοφροσύνη· διότι ταπεινοφροσύνη εἶναι ὅταν ἴσος ὑπακούει σὲ ἴσο.

Αὐτὸ λοιπὸν γιὰ νὰ δείξει καὶ αὐτὸς λέγει· «Ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ εἶχε θεϊκὴ ὕπαρξη δὲν θεώρησε σὰν ἁρπαγὴ τὸ νὰ εἶναι ἴσος μὲ τὸ Θεό, ἀλλὰ κένωσε τὸν ἑαυτό του, παίρνοντας μορφὴ δούλου»[45]. Τί σημαίνει, «Δὲν θεώρησε

——————

45. Φιλ. 2, 6 - 7 44. Φιλ. 2, 3 - 7

ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών»; Ὁ ἁρπάσας τι τῶν μὴ προσηκόντων κατέχει τοῦτο διηνεκῶς καὶ ἀποθέσθαι οὐκ ἂν ἕλοιτο, δεδοικὼς καὶ θαρρεῖν οὐκ ἔχων ὑπὲρ τῆς κτήσεως, ὁ δὲ ἀναφαίρετον ἔχων ἀγαθόν, κἂν ἀποκρύπτῃ τοῦτο, οὐ δέδοικεν. Οἷον, ἵνα καὶ ἐπὶ ὑποδείγματος ποιήσω τὸν λόγον φανερόν, ἔστω τις τοῦ αὐτοῦ, ὁ μὲν οἰκέτης, ὁ δὲ υἱός. Ἐὰν οὖν ὁ οἰκέτης ἐλευθερίαν ἀναβοήσῃ μηδαμόθεν αὐτῷ προσήκουσαν, καὶ ἀντικαταστῇ τῷ δεσπότῃ, οὐχ ὑπομένει τι ποιῆσαι δουλικόν, οὐδὲ ἐπιταττόμενος ὑπακούει, δεδοικὼς μὴ τοῦτο αὐτὸ τῇ ἐλευθερίᾳ λυμήνηται, καὶ πρόσκομμα αὐτῷ τὸ ἐπίταγμα ἐργάσηται· ἥρπασε γὰρ τὴν τιμήν, καὶ παρὰ ἀξίαν ἔχει. Ὁ δὲ υἱὸς οὐ παραιτήσεται ἐπιτελέσαι πᾶν ἔργον δουλικόν, εἰδὼς ὅτι κἂν ἅπαντα διακονήσηται τὰ τῶν δούλων, οὐδὲν αὐτῷ τὰ τῆς ἐλευθερίας παραβέβλαπται, ἀλλ' ἀκίνητα μένει, τῆς φυσικῆς εὐγενείας ἀναιρεθῆναι μὴ δυναμένης ἀπὸ τῶν δουλικῶν ἔργων· ἐπειδήπερ οὐκ ἐξ ἁρπαγῆς αὐτὴν ἔχει, καθάπερ ὁ οἰκέτης, ἀλλ' ἄνωθεν καὶ ἐκ πρώτης αὐτῷ συγκληρωθεῖσαν ἡμέρας. Τοῦτο οὖν καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν περὶ τοῦ Χριστοῦ φησιν, ὅτι, ἐπειδὴ φύσει ἐλεύθερος ἦν καὶ γνήσιος υἱός, οὐχ ὡς ἁρπαγὴν λαβὼν τὴν ἰσότητα, ἐδέησεν αὐτὴν ὑποκρύψαι, ἀλλὰ θαρρῶν ἀνέλαβε τὴν δούλου μορφήν. Ἤδει γάρ, ᾔδει σαφῶς, ὅτι ἡ συγκατάβασις οὐδὲν αὐτοῦ τὴν δόξαν ἐλαττῶσαι δυνήσεται· οὐ γὰρ ἐπείσακτος ἦν, οὐδὲ κατὰ ἁρπαγὴν δοθεῖσα, οὐδὲ ἀλλοτρία καὶ μὴ προσήκουσα, ἀλλὰ φυσικὴ καὶ γνησία. Διὰ τοῦτο δούλου μορφὴ ἔλαβεν, εἰδὼς σαφῶς καὶ πεπεισμένος, ὅτι οὐδὲν αὐτὸν τοῦτο παραβλάψαι δυνήσεται. Οὐκοῦν οὐδὲ παρέβλαψεν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τοῦ

σὰν ἁρπαγὴ τὸ νὰ εἶναι ἴσος μὲ τὸ Θεό, ἀλλὰ κένωσε τὸν ἑαυτό του παίρνοντας δούλου μορφή»; Ἐκεῖνος ποὺ ἅρπαξε κάτι ποὺ δὲν εἶναι δικό του, κρατᾶ αὐτὸ συνέχεια καὶ δὲν θὰ ἤθελε νὰ τὸ χάσει, φοβούμενος καὶ μὴ ἔχοντας τὸ θάρρος νὰ τὸ ἀποκτήσει καὶ πάλι, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀγαθὸ ἀναφαίρετο, καὶ ἂν ἀκόμη κρύβει αὐτό, δὲν φοβᾶται. Δηλαδή, γιὰ νὰ κάνω φανερὸ αὐτὸ ποὺ λέγω καὶ μὲ παράδειγμα, ἂς ὑποθέσομε ὅτι ὑπάρχουν δύο ἄνθρωποι ποὺ εἶναι ὁ ἕνας δοῦλος καὶ ὁ ἄλλος υἱὸς τοῦ ἴδιου ἀνθρώπου. Ἐὰν λοιπὸν ὁ δοῦλος ἀνακηρύξει στὸν ἑαυτό του ἐλευθερία, ποὺ δὲν τοῦ ἀνήκει μὲ κανένα τρόπο, καὶ ρθεῖ ἀντιμέτωπος μὲ τὸν κύριό του, δὲν ἀνέχεται νὰ κάνει κάτι τὸ δουλικό, οὔτε ὑπακούει στὴ διαταγὴ ποὺ παίρνει, φοβούμενος μήπως αὐτὸ τὸ πράγμα τοῦ στερήσει τὴν ἐλευθερία του, καὶ γίνει σ' αὐτὸν ἡ διαταγὴ πρόσκομμα· διότι ἅρπαξε τὴν τιμὴ καὶ τὴν κρατεῖ ἀνάξια. Ὁ υἱὸς ὅμως δὲν θ' ἀποφύγει νὰ κάνει ὁποιοδήποτε ἔργο δουλικό, γνωρίζοντας ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη κάνει ὅλα τὰ τῶν δούλων, καθόλου δὲν βλάπτεται ἡ ἐλευθερία του, ἀλλὰ παραμένει αὐτὴ σταθερή, καθόσον ἡ φυσικὴ εὐγενικὴ καταγωγή του δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀφαιρεθεῖ μὲ τὰ δουλικὰ ἔργα, γιὰ τὸ λόγο ὅτι αὐτὸς δὲν τὴν ἔχει ἀπὸ ἁρπαγή, ὅπως ἀκριβῶς ὁ δοῦλος, ἀλλὰ κληρονόμησε αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα.

Αὐτὸ λοιπὸν γιὰ νὰ δηλώσει καὶ ὁ Παῦλος γιὰ τὸν Χριστὸ λέγει, ὅτι, ἐπειδὴ ἦταν ἀπὸ τὴ φύση του ἐλεύθερος καὶ γνήσιος υἱός, δὲν χρειάσθηκε νὰ κρύψει τὴν ἰσότητα σὰν νὰ τὴν ἔλαβε σὰν ἁρπαγή, ἀλλ' ἀνέλαβε μὲ θάρρος τὴ μορφὴ τοῦ δούλου. Διότι γνώριζε, γνώριζε μὲ σαφήνεια, ὅτι ἡ συγκατάβαση δὲν θὰ μπορέσει νὰ μειώσει καθόλου τὴ δόξα του· καθόσον δὲν ἦταν ἐπίκτητη, οὔτε τοῦ δόθηκε μετὰ ἀπὸ ἁρπαγή, οὔτε ἦταν ξένη καὶ μὴ πρέπουσα σ' αὐτόν, ἀλλ' ἦταν φυσικὴ καὶ γνήσια. Γι' αὐτὸ ἔλαβε μορφὴ δούλου, γνωρίζοντας μὲ σαφήνεια καὶ ἔχοντας ἀπόλυτη πεποίθηση, ὅτι αὐτὸ δὲν θὰ μπορέσει νὰ τὸν βλάψει καθόλου. Καὶ πράγματι καθόλου δὲν τὸν ἔβλαψε,

δούλου μορφῇ τὴν αὐτὴν ἔμεινε δόξαν ἔχων. Ὁρᾷς ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ σάρκα ἀναλαβεῖν σημεῖόν ἐστι τοῦ τὸν Υἱὸν ἴσον εἶναι τῷ γεγεννηκότι, καὶ τοῦ τὴν ἰσότητα ταύτην οὐκ ἐπείσακτον εἶναι, οὐδὲ ἐπιγινομένην καὶ ἀπογινομένην, ἀλλ' ἀκίνητον καὶ βεβαίαν, καὶ οἵαν εἰκὸς ἔχειν υἱὸν πρὸς πατέρα;

7. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα πρὸς ἐκείνους λέγωμεν, καὶ σπουδάζωμεν, τό γε εἰς ἡμᾶς ἧκον, ἀπάγειν αὐτοὺς τῆς πονηρᾶς ἐκείνης αἱρέσεως, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπανάγειν. Καὶ ἡμεῖς δὲ αὐτοὶ μὴ τὴν πίστιν μόνην ἀρκεῖν ἡμῖν πρὸς σωτηρίαν νομίζωμεν, ἀλλὰ καὶ πολιτείας ἐπιμελώμεθα, καὶ βίον ἄριστον ἐπιδειξώμεθα, ἵν' ἑκατέρωθεν ἡμεῖν ἀπηρτισμένα ᾖ τὰ τῆς ὠφελείας. Καὶ ὃ παρεκάλεσα πρώην, τοῦτο καὶ νῦν, ὥστε κατορθῶσαι, παρακαλῶ· καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους ἔχθρας καταλύσωμεν, καὶ μιᾶς ἡμέρας μηδεὶς πλέον ἔστω τοῦ πλησίον ἐχθρός, ἀλλὰ πρὸ τῆς νυκτὸς καταλυέτω τὴν ὀργήν, ἵνα μή, καθ' ἑαυτὸν γενόμενος καὶ τὰ γεγενημένα καὶ τὰ εἰρημένα παρὰ τῆς ἔχθρας συλλέγων μετὰ ἀκριβείας, χαλεπώτερον τὸ τέλος ἐργάσηται, καὶ δυσκολωτέραν ποιήσῃ τὴν καταλλαγήν.

Καθάπερ γὰρ τὰ τοῦ σώματος ἡμῶν ὀστᾶ ἐξολισθήσαντα τῆς οἰκείας ἕδρας, ἂν μὲν εὐθέως ἐπανάγηται, οὐ μετὰ πολλοῦ πόνου τὴν οἰκείαν ἀπολαμβάνει χώραν, ἂν δὲ πολὺν ἔξω τῆς οἰκείας ἕδρας μείνῃ χρόνον, δυσκόλως ἐπανέρχεται πάλιν καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπάνεισι χώραν, καὶ ἐπαναχθέντα δὲ πολλῶν δεῖται τῶν ἡμερῶν, ὥστε ἁρμοσθῆναι μετὰ ἀκριβείας καὶ ἑδρασθῆναι καὶ μεῖναι, οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς· ἂν μὲν εὐθέως τοῖς ἐχθροῖς καταλλαγῶμεν, εὐθέτως τε ποιοῦμεν, καὶ οὐ πολλῆς δεόμεθα σπουδῆς, ὥστε εἰς τὴν ἀρχαίαν φιλίαν ἐπανελθεῖν, ἐὰν δὲ πολὺς μεταξὺ γένηται χρόνος, ὥσπερ τυφλωθέν-

46. Ἐφ. 4, 26

ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ μορφὴ τοῦ δούλου διατήρησε τὴν ἴδια δόξα. Βλέπεις καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἐνσάρκωσή του ὅτι εἶναι ἀπόδειξη ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἴσος μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὅτι ἡ ἰσότητα αὐτὴ δὲν εἶναι ἐπίκτητη, καὶ οὔτε κάτι ποὺ προστίθεται καὶ ἀφαιρεῖται, ἀλλ' εἶναι ἀκίνητη καὶ σταθερή, καὶ τέτοια ποὺ φυσικὸ εἶναι νὰ ἔχει ὁ υἱὸς μὲ τὸν πατέρα;

7. Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν νὰ τὰ λέμε πρὸς ἐκείνους καὶ νὰ φροντίζομε, ὅσο φυσικὰ μποροῦμε, ν' ἀπομακρύνομε αὐτοὺς ἀπὸ τὴν πονηρὴ ἐκείνη αἵρεση καὶ νὰ τοὺς ἐπαναφέρομε πρὸς τὴν ἀλήθεια. Ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ μὴ νομίζομε ὅτι ἀρκεῖ καὶ μόνο ἡ πίστη μας γιὰ τὴ σωτηρία μας, ἀλλὰ νὰ φροντίζομε καὶ γιὰ τὸν τρόπο ζωῆς μας καὶ νὰ ἐπιδείξομε ἄριστη ζωή, ὥστε καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἡ ὠφέλειά μας νὰ εἶναι ὁλοκληρωμένη. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ παρακάλεσα σὲ ἄλλες περιπτώσεις, αὐτὸ καὶ τώρα παρακαλῶ νὰ κατορθώσομε· καὶ τὶς ἀναμεταξύ μας ἔχθρες δηλαδὴ νὰ διαλύσομε, καὶ κανένας νὰ μὴ παραμένει ἐχθρὸς τοῦ πλησίον του περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἡμέρα, ἀλλὰ πρὶν ἔρθει ἡ νύχτα νὰ θέτετε τέλος στὴν ὀργή[46], ὥστε νὰ μὴ συμβεῖ, βρισκόμενος κανεὶς μόνος καὶ συγκεντρώνοντας ἀπὸ τὴν ἔχθρα μὲ λεπτομέρεια ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἔγιναν καὶ λέχθηκαν, νὰ κάνει τὸ τέλος χειρότερο, καθιστώντας δυσκολότερη τὴ συμφιλίωση.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν τὰ κόκκαλα τοῦ σώματός μας, ἂν ξεφύγουν ἀπὸ τὴ θέση τους καὶ τὰ ἐπαναφέρομε ἀμέσως, δὲν ἐπανέρχονται στὴ θέση τους μὲ πολὺ κόπο, ἂν ὅμως μείνουν πολὺ χρόνο ἔξω ἀπὸ τὴ θέση τους, δύσκολα ἐπανέρχονται καὶ ἀποκαθίστανται στὴ θέση τους, ἀλλά, καὶ ἂν ἐπαναφερθοῦν, χρειάζονται πολλὲς ἡμέρες γιὰ νὰ ἐφαρμόσουν μὲ ἀκρίβεια, νὰ στερεωθοῦν καὶ νὰ μείνουν στερεωμένα, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐμεῖς ἂν συμφιλιωθοῦμε ἀμέσως μὲ τοὺς ἐχθρούς μας, εὔκολα τὸ κατορθώνομε αὐτὸ καὶ δὲν χρειαζόμαστε μεγάλη προσπάθεια, γιὰ νὰ ἐπιστρέψομε στὴν ἀρχική μας φιλία, ἐὰν ὅμως μεσολαβήσει πολὺς χρόνος, σὰν κατὰ κάποιο τρόπο νὰ τυφλωθήκα-

τες ἀπὸ τῆς ἔχθρας, ἐρυθριῶμεν, αἰσχυνόμεθα, ἑτέρων δεόμεθα, οὐ τῶν συναγαγόντων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μετὰ τὴν ἐπάνοδον κατεχόντων ἡμᾶς μετὰ ἀκριβείας, ἕως ἂν τὴν προτέραν ἀναλάβωμεν παρρησίαν.

Καὶ οὔπω λέγω τὸν γέλωτα καὶ τὴν αἰσχύνην. Πόσης γὰρ καταγνώσεως ἄξιον οὐκ ἂν εἴη, ἑτέρων δεῖσθαι τῶν συναγόντων ἡμᾶς πρὸς τὰ ἡμέτερα μέλη; Οὐ τοῦτο δὲ μόνον γίνεται τὸ δεινὸν τῇ μελλήσει καὶ τῇ ἀναβολῇ, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ οὐκ ὄντα ἁμαρτήματα ἁμαρτήματα εἶναι δοκεῖ λοιπόν· κἂν ὁτιοῦν ὁ ἐχρὸς φθέγξηται, πάντα μεθ' ὑποψίας δεχόμεθα, καὶ σχήματα, καὶ βλέμματα, καὶ φωνήν, καὶ βάδισιν. Καὶ γὰρ ὁρώμενος ἀναφλέγει τὴν πεπωρωμένην ψυχήν, καὶ οὐχ ὁρώμενος ὁμοίως πάλιν λυπεῖ. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἡ ὄψις τῶν ἠδικηκότων, ἀλλὰ καὶ ἡ μνήμη διηνεκῶς ἡμᾶς ὀδυνᾶν εἴωθε, κἂν ἑτέρου τι περὶ αὐτοῦ λέγοντος ἀκούσωμεν, ὁμοίως φθεγγόμεθα πάλιν, καὶ πάντα ἁπλῶς τὸν βίον ἐν ἀθυμίᾳ καὶ ὀδύνῃ διάγομεν, μείζονα ἑαυτοῖς ἢ ἐκείνοις ἐργαζόμενοι τὰ κακά, καὶ διηνεκῆ πόλεμον φυλάττοντες ἐπὶ τῆς ψυχῆς.

Ταῦτ' οὖν ἅπαντα εἰδότες, ἀγαπητοί, μάλιστα μὲν σπουδάζωμεν πρὸς μηδένα ἀπεχθῶς ἔχειν, εἰ δὲ καὶ γένηταί τις ἀπέχθεια, ἐν αὐτῇ καταλλαττώμεθα τῇ ἡμέρᾳ. Ἂν γὰρ ἐπιλάβηται δευτέρας καὶ τρίτης, γίνεται ταχέως ἡ τρίτη τετάρτη, κἀκείνη πέμπτη, καὶ αὐτὴ πολλῷ πλείους τέξεται πάλιν ἡμέρας ἀπεχθείας ἡμῖν· ὅσῳ γὰρ ἀναβαλλόμεθα, τοσούτῳ μᾶλλον ἐρυθριῶμεν. Ἀλλ' αἰσχύνῃ προσελθεῖν, καὶ καταφιλῆσαι τὸν ἠδικηκότα; Τοῦτο μὲν οὖν ἔπαινος, τοῦτο στέφανος, τοῦτο ἐγκώμιον, τοῦτο κέρδος καὶ θησαυρὸς μυρία ἔχων ἀγαθά· καὶ αὐτός σε ὁ ἐχθρὸς ἀποδέξεται, καὶ οἱ παρόντες ἅπαντες ἐπαινέσονται, κἂν

με ἀπὸ τὴν ἔχθρα, κοκκινίζομε, ντρεπόμαστε, χρειαζόμαστε ἄλλους, ὄχι μόνο γιὰ νὰ μᾶς συμφιλιώσουν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ μετὰ τὴ συμφιλίωση θὰ μᾶς κρατήσουν ἑνωμένους, μέχρι ποὺ ν' ἀποκτήσομε τὸ προηγούμενο θάρρος μας.

Καὶ δὲν ἀναφέρω βέβαια τὴ γελοιοποίηση καὶ τὴ ντροπὴ ποὺ νιώθομε. Διότι πόσης κατακρίσεως ἄξιο δὲν θὰ ἦταν νὰ χρειαζόμαστε ἄλλους γιὰ νὰ μᾶς συνενώσουν μὲ τὰ μέλη μας; Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μόνο τὸ κακὸ ποὺ γίνεται ἀπὸ τὴ χρονοτριβὴ καὶ τὴν ἀναβολή, ἀλλὰ καὶ φαίνονται πλέον σὰν ἁμαρτήματα ἐκεῖνα ποὺ δὲν εἶναι ἁμαρτήματα· ὁ,τι δήποτε καὶ ἂν πεῖ ὁ ἐχθρός, ὅλα τὰ δεχόμαστε μὲ ὑποψία, καὶ τὶς κινήσεις, καὶ τὰ βλέμματα, καὶ τὴ φωνή, καὶ τὸ βάδισμα. Καθόσον καὶ ὅταν τὸν βλέπομε ἀνάβει τὴ φωτιὰ τῆς γεμάτης ἀπὸ πάθος ψυχῆς μας, καὶ ὅταν δὲν τὸν βλέπομε ὅμοια καὶ πάλι τὴν λυπεῖ. Διότι ὄχι μόνο ἡ ὄψη ἐκείνων ποὺ ἔχουν ἀδικήσει, ἀλλὰ συνήθως μᾶς κάνει νὰ πονᾶμε καὶ ἡ συνεχὴς ἀνάμνηση αὐτῶν, καὶ ἂν ἀκούσομε κάποιον νὰ λέγει κάτι γι' αὐτόν, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο μιλᾶμε καὶ ἐμεῖς, καὶ γενικὰ περνᾶμε ὅλη τὴ ζωή μας μὲ λύπη καὶ πόνο, προξενώντας μεγαλύτερα κακὰ στὸν ἑαυτό μας, παρὰ σ' ἐκείνους, καὶ διατηρώντας συνεχὴ πόλεμο μέσα στὴν ψυχή μας.

Γνωρίζοντας λοιπόν, ἀγαπητοί, ὅλα αὐτὰ ἂς φροντίζομε ὅσο μποροῦμε περισσότερο νὰ μὴ εἴμαστε ἐχθροὶ μὲ κανένα, ἐὰν ὅμως συμβεῖ κάποια ἔχθρα, νὰ συμφιλιωνόμαστε τὴν ἴδια ἡμέρα. Διότι ἂν αὐτὴ κρατήσει δεύτερη καὶ τρίτη ἡμέρα, γρήγορα ἡ τρίτη γίνεται τέταρτη καὶ ἐκείνη πέμπτη καὶ αὐτὴ πάλι θὰ μᾶς γεννήσει πολὺ περισσότερες ἡμέρες ἔχθρας· διότι, ὅσο ἀναβάλλομε, τόσο περισσότερο κοκκινίζομε ἀπὸ ντροπή. Ἀλλὰ ντρέπεσαι νὰ πλησιάσεις καὶ νὰ καταφιλήσεις ἐκεῖνον ποὺ σὲ ἀδίκησε; Μὰ αὐτὸ εἶναι ἔπαινος, αὐτὸ στεφάνι, αὐτὸ ἐγκώμιο, αὐτὸ κέρδος καὶ θησαυρὸς ποὺ ἔχει ἀμέτρητα ἀγαθά· διότι καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἐχθρὸς θὰ σὲ δεχθεῖ καὶ ὅλοι οἱ παραβρισκόμενοι θὰ σ' ἐπαινέσουν, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη οἱ ἄνθρωποι σὲ

ἄνθρωποι δὲ ἐγκαλέσωσιν, ὁ Θεὸς στεφανώσει πάντως. Ἂν δὲ ἐκεῖνον πρότερον ἀναμείνῃς ἐλθεῖν καὶ συγγνώμην αἰτῆσαι, οὐ τοσοῦτον ἕξεις τὸ κέρδος· ἐκεῖνος γὰρ προλαβὼν τὸ βραβεῖον ἥρπασε, καὶ τὴν εὐλογίαν εἰς ἑαυτὸν μετέστησεν ἅπασαν. Ἂν δὲ αὐτὸς προδράμῃς, οὐκ ἠλαττώθης, ἀλλ' ἐνίκησας τὸν θυμόν, περιεγένου τοῦ πάθους, φιλοσοφίαν ἐπιδείξω πολλὴν ὑπακούσας τῷ Θεῷ, ποθεινότερον τὸν μετὰ ταῦτα κατέστησας βίον, πραγμάτων ἀπηλλάγης καὶ ταραχῆς.

Οὐ παρὰ Θεῷ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ ἄνθρωπον σφαλερὸν καὶ ἐπικίνδυνον ἐχθροὺς ἔχειν πολλούς. Καὶ τί λέγω πολλούς; Ἕνα καὶ μόνον ἔχειν ἐχθρὸν ἐπικίνδυνον, ὥσπερ οὖν ἀσφαλὲς καὶ σωτήριον τὸ πάντας κεκτῆσθαι φίλους. Οὐχ οὕτω χρημάτων πρόσοδος, οὐχ οὕτως ὅπλα καὶ τείχη καὶ τάφροι καὶ μυρία ἕτερα μηχανήματα ἡμᾶς ἀσφαλίζεσθαι πέφυκεν, ὡς φιλία γνησία. Τοῦτο τεῖχος, τοῦτο ἀσφάλεια, τοῦτο περιουσία, τοῦτο τρυφή, τοῦτο καὶ τὸν παρόντα βίον ἡμᾶς μετ' εὐθυμίας παρασκευάσει διαγαγεῖν, καὶ τὴν μέλλουσαν χαριεῖται ζωήν. Ἅπερ οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, καὶ τὸ κέρδος ὅσον ἀπὸ τοῦ πράγματος λογιζόμενοι, πάντα ποιῶμεν καὶ κατασκευάζωμεν, ὥστε καὶ τοὺς ὄντας ἐχθροὺς ἡμῖν καταλλάττειν, καὶ τοὺς μέλλοντας γίνεσθαι κωλύειν, καὶ τῶν φίλων τοὺς ὄντας ἀσφαλεστέρους ποιεῖν. Καὶ γὰρ ἀρχὴ καὶ τέλος ἀρετῆς ἁπάσης ἡ ἀγάπη· ἧς γένοιτο γνησίως καὶ διηνεκῶς ἀπολαύοντας ἡμᾶς, τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

κατηγορήσουν, ὁπωσδήποτε ὁ Θεός θὰ σὲ στεφανώσει. Ἂν ὅμως περιμένεις νὰ ρθεῖ πρῶτα ἐκεῖνος καὶ νὰ σοῦ ζητήσει συγγνώμη, δὲν θὰ ἔχεις τόσο μεγάλο κέρδος· διότι πρόλαβε ἐκεῖνος καὶ ἅρπαξε τὸ βραβεῖο καὶ μετέφερε ὅλη τὴν εὐλογία στὸν ἑαυτό του. Ἂν ὅμως τὸν προλάβεις σύ, δὲν μειώθηκες μ' αὐτό, ἀλλὰ νίκησες τὸ θυμό, νίκησες τὸ πάθος, ἔδειξες μεγάλη πνευματικὴ ζωὴ δείχνοντας ὑπακοὴ στὸ Θεό, ἔκανες τὴν ὑπόλοιπη ζωή σου πιὸ εὐχάριστη, ἀπαλλάχθηκες ἀπὸ δυσάρεστες καταστάσεις καὶ ταραχή.

Τὸ νὰ ἔχεις λοιπὸν ἐχθροὺς πολλοὺς εἶναι ἐπισφαλὲς καὶ ἐπικίνδυνο ὄχι μόνο ὡς πρὸς τὴ θέση σου ἀπέναντι στὸ Θεό, ἀλλὰ καὶ ἀπέναντι στοὺς ἀνθρώπους. Καὶ γιατί λέγω πολλούς; Καὶ μόνο ἕνα ἐχθρὸ νὰ ἔχεις εἶναι ἐπικίνδυνο, ὅπως βέβαια ἀποτελεῖ μεγάλη ἀσφάλεια καὶ σωτηρία τὸ νὰ ἔχεις ὅλους φίλους. Διότι συνήθως δὲν μᾶς ἀσφαλίζει τόσο πολὺ ἡ ἀπόκτηση χρημάτων, δὲν μᾶς ἀσφαλίζουν τόσο πολὺ τὰ ὅπλα, καὶ τὰ τείχη, καὶ οἱ τάφροι καὶ ἀμέτρητα ἄλλα μηχανήματα, ὅσο ἡ γνήσια φιλία. Αὐτὸ εἶναι τεῖχος, αὐτὸ ἀσφάλεια, αὐτὸ περιουσία, αὐτὸ ἀπόλαυση, αὐτὸ θὰ μᾶς βοηθήσει καὶ τὴν ἐδῶ ζωὴ μὲ χαρὰ νὰ περάσομε, καὶ θὰ μᾶς χαρίσει καὶ τὴ μέλλουσα ζωή.

Ἔχοντας λοιπὸν ὅλα αὐτὰ στὸ νοῦ μας, καὶ σκεφτόμενοι πόσο μεγάλο εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ τὸ πράγμα αὐτό, ὅλα νὰ τὰ κάμνομε καὶ νὰ τὰ μηχανευόμαστε, ὥστε καὶ νὰ συμφιλιωνόμαστε μὲ ἐκείνους ποὺ εἶναι ἐχθροί μας, καὶ νὰ ἐμποδίζομε ἐκείνους ποὺ προτίθενται νὰ γίνουν, καὶ τοὺς φίλους ποὺ ἔχομε νὰ τοὺς κάμνομε περισσότερο σταθερούς. Καθόσον ἀρχὴ καὶ τέλος ὅλης τῆς ἀρετῆς εἶναι ἡ ἀγάπη, τὴν ὁποία εὔχομαι ν' ἀπολαύσομε μὲ εἰλικρίνεια καὶ γιὰ παντοτινά, ὥστε ν' ἀξιωθοῦμε νὰ ἐπιτύχομε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ

(Ρηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς Ἀνομοίους περὶ ἀκαταλήπτου, καὶ ὅτι σύμφωνος ἡ Νέα τῇ Παλαιᾷ, καὶ πρὸς τοὺς ἀπολιμπανομένους τῶν θείων συνάξεων).

1. Μίαν ὑμῖν διελέχθην ἡμέραν καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὕτως ὑμᾶς ἐφίλησα, ὡς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐκ πρώτης ὑμῖν συντραφείς, οὕτως ὑμῖν συνεδέθην τοῖς τῆς ἀγάπης δεσμοῖς, ὡς χρόνον ἄφατον τῆς ἡδίστης ὑμῶν ἀπολαύσας συνουσίας. Τοῦτο δὲ γέγονεν, οὐκ ἐπειδὴ φιλικός τις ἐγὼ καὶ ἀγαπητικός, ἀλλ' ἐπειδὴ ποθεινοὶ καὶ ἐπέραστοι μάλιστα πάντων ὑμεῖς. Τίς γὰρ ὑμῶν οὐκ ἂν ἀγάσαιτο καὶ θαυμάσειε τὸν πεπυρωμένον ζῆλον, τὴν ἀνυπόκριτον ἀγάπην, τὴν περὶ τοὺς διδασκάλους εὔνοιαν, τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν, ἅπερ ἅπαντα ἱκανά καὶ λιθίνην ἐπισπάσασθαι ψυχήν; Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης, ἐν ᾗ καὶ ἐτέχθημεν, καὶ ἐτράφημεν, καὶ ἐπαιδεύθημεν, οὐκ ἔλαττον ὑμᾶς φιλοῦμεν· ἀδελφὴ γὰρ ἐκείνης αὕτη, καὶ διὰ τῶν ἔργων τὴν συγγένειαν ἐπιδείξασθε. Εἰ δὲ πρεσβυτέρα κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνη, ἀλλὰ θερμοτέρα κατὰ τὴν πίστιν αὕτη· πλείων ὁ σύλλογος ἐκεῖ καὶ λαμπρότερον τὸ θέατρον, ἀλλὰ μείζων ἐνταῦθα ἡ ὑπομονὴ καὶ πλείων τῆς ἀνδρείας ἡ ἐπίδειξις.

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ

(Ἐκφωνήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη ἐναντίον τῶν Ἀνομοίων περὶ ὁμοουσίου, καὶ ὅτι εἶναι σύμφωνη ἡ Παλαιὰ Διαθήκη μὲ τὴν Καινή, καὶ ἀκόμη πρὸς ἐκείνους ποὺ ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὶς θεῖες συνάξεις).

1. Μία ἡμέρα σᾶς μίλησα καὶ ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη τόσο πολὺ σᾶς ἀγάπησα, σὰν νὰ μεγάλωσα μαζί σας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν πρώτη ἡμέρα, καὶ τόσο πολὺ συνδέθηκα μαζί σας μὲ τὰ δεσμὰ τῆς ἀγάπης, σὰν ν' ἀπόλαυσα ἀνυπολόγιστο χρόνο τὴν τόσο εὐχάριστη αὐτὴ συντροφιά σας. Καὶ αὐτὸ συνέβηκε ὄχι ἐπειδὴ ἐγὼ τρέφω φιλικὲς καὶ γεμάτες ἀπὸ ἀγάπη διαθέσεις, ἀλλ' ἐπειδὴ σεῖς εἶστε ποθητοὶ καὶ ἀξιαγάπητοι περισσότερο ἀπὸ ὅλους. Πραγματικὰ ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ μὴ θαυμάσει καὶ ζηλέψει τὸ φλογερὸ ζῆλο σας, τὴν ἀνυπόκριτη ἀγάπη σας, τὴν στοργή σας πρὸς τοὺς δασκάλους, τὴν ὁμόνοια ἀναμεταξύ σας, πράγματα ποὺ ὅλα εἶναι ἱκανὰ καὶ πέτρινη ἀκόμη ψυχὴ νὰ συγκινήσουν καὶ νὰ προσελκύσουν; Γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ δὲν σᾶς ἀγαπῶ λιγότερο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ἐκείνη στὴν ὁποία γεννήθηκα, τράφηκα καὶ παιδεύθηκα, ποὺ καὶ αὐτὴ εἶναι ἀδελφὴ ἐκείνης καὶ σεῖς ἀποδείξατε τὴ συγγένεια μὲ τὰ ἔργα σας. Ἂν καὶ ἐκείνη εἶναι πρεσβύτερη ὡς πρὸς τὴν ἡλικία, ὅμως αὐτὴ εἶναι θερμότερη ὡς πρὸς τὴν πίστη· εἶναι περισσότερο τὸ πλῆθος ἐκεῖ καὶ λαμπρότερο τὸ θέατρο, ἀλλ' ἐδῶ εἶναι μεγαλύτερη ἡ ὑπομονὴ καὶ περισσότερη ἡ ἐπίδειξη τῆς ἀνδρείας.

Λύκοι πανταχόθεν τὰ πρόβατα περιστοιχίζονται, καὶ τὸ ποίμνιον οὐκ ἀναλίσκεται· ζάλη καὶ χειμὼν καὶ κλυδώνιον περιέστηκε τὴν ἱερὰν ταύτην ναῦν διηνεκῶς, καὶ οἱ ἐμπλέοντες οὐ καταποντίζονται· φλογὸς αἱρετικῆς ἐπήρεια πάντοθεν κυκλοῦσα, καὶ οἱ ἐν μέσῳ τῆς καμίνου δρόσου πνευματικῆς ἀπολαύουσιν. Ὁμοίως ἐστὶ παράδοξον ἐν τῷ μέρει τῆς πόλεως ταύτης τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην πεφυτευμένην ἰδεῖν, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐν μέσῳ καμίνου θάλλουσαν ἐλαίαν, καὶ τοῖς φύλλοις κομῶσαν, καὶ τῷ καρπῷ βριθομένην ἴδοι. Ἐπεὶ οὖν οὕτως εὐγνώμονες ὑμεῖς καὶ μυρίων ἀγαθῶν ἄξιοι, φέρε τὴν ὑπόσχεσιν μετὰ πάσης χάριτος καταβάλωμεν, ἣν πρώην ὑμῖν ὑπεσχόμεθα, ἡνίκα περὶ τῶν τοῦ Δαυὶδ καὶ τοῦ Γολιὰθ ὅπλων ἐφιλοσοφοῦμεν παρ' ὑμῖν, δεικνύντες τῷ λόγῳ, ὡς ὁ μὲν παντευχίᾳ τινὶ πολλῇ πανταχόθεν ἐπέφρακτο, ὁ δὲ γυμνὸς τῶν ὅπλων ἐκείνων καὶ τῇ πίστει τετείχιστο· καὶ ὁ μὲν ἀπὸ τοῦ θώρακος καὶ τῆς ἀσπίδος ἔλαμπεν ἔξωθεν, ὁ δὲ ἔσωθεν ἀπὸ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς χάριτος ἔστιλβε. Διὰ τοῦτο γοῦν ὁ παῖς τὸν νεανίσκον κατηγωνίσατο, ὁ γυμνὸς τοῦ ὡπλισμένου ἐκράτησεν, ὁ ποιμὴν τὸν στρατιώτην κατέβαλε· λίθου φύσις ποιμενικοῦ χαλκοῦ φύσιν πολεμικοῦ συνέτριψε καὶ διέφθειρεν.

Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς τὸν λίθον ἐκεῖνον μεταχειρισώμεθα, τὸν ἀκρογωνιαῖον λέγω, τὸν νοητόν. Εἰ γὰρ τῷ Παύλῳ φιλοσοφεῖν ἔξεστι περὶ τῆς κατὰ τὴν ἔρημον πέτρας, πάντως οὐδὲ ἡμῖν νεμεσήσει τις τὸν λίθον τοῦτον κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκλαμβάνουσι τρόπον. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων οὐχ ἡ φύσις τῆς ὁρωμένης πέτρας, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς νοουμένης τοὺς ποταμοὺς ἠφίει τῶν ὑδάτων ἐκείνους, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ οὐχ ὁ αἰσθητός, ἀλλ' ὁ νοητὸς λίθος τὴν βαρβαρικὴν ἐκείνην κατήνεγκε κεφαλήν·

1. Α΄ Κορ. 10,4 2. Ἐξ. 17,6

Λύκοι ἀπὸ παντοῦ ἔχουν περικυκλωμένα τὰ πρόβατα, καὶ ὅμως τὸ ποίμνιο δὲν καταστρέφεται· σάλος καὶ κακοκαιρία καὶ τρικυμία πολιορκοῦν συνέχεια αὐτὸ τὸ ἱερὸ πλοῖο καὶ ὅμως οἱ ταξιδιῶτες δὲν καταποντίζονται· ἀπὸ παντοῦ κυκλώνει ἡ καταστρεπτικὴ ἐπενέργεια τῆς αἱρετικῆς φλόγας, καὶ ὅμως ἐκεῖνοι ποὺ βρίσκονται μέσα στὸ καμίνι ἀπολαμβάνουν πνευματικὴ δροσιά. Ὅμοια παράδοξο εἶναι τὸ νὰ βλέπει κανεὶς στὸ μέρος αὐτὸ τῆς πόλεως φυτευμένη αὐτὴν τὴν Ἐκκλησία, ὅπως ἐὰν ἔβλεπε κάποιος μέσα στὸ καμίνι νὰ βλαστάνει ἐλιά, νὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ φύλλα καὶ φορτωμένη ἀπὸ καρπό. Ἐπειδὴ λοιπὸν σεῖς εἶστε τόσο πολὺ εὐγνώμονες καὶ ἄξιοι ἀμέτρητων ἀγαθῶν, ἐμπρὸς νὰ ἐκπληρώσω ἀπέναντί σας μὲ ὅλη μου τὴν ψυχικὴ διάθεση τὴν ὑπόσχεση ποὺ σᾶς εἶχα δώσει παλαιότερα, ὅταν σᾶς μιλοῦσα γιὰ τὰ ὅπλα τοῦ Δαυὶδ καὶ τοῦ Γολιὰθ καὶ σᾶς ἔδειχνα, ὅτι ὁ μὲν Γολιὰθ ἦταν περιφραγμένος ἀπὸ παντοῦ μὲ κάποια ἰσχυρὴ πανοπλία, ἐνῶ ὁ Δαυὶδ ἦταν γυμνὸς ἀπὸ τὰ ὅπλα ἐκεῖνα, ἀλλ' ἦταν περιτειχισμένος ἀπὸ τὴν πίστη· καὶ ἐκεῖνος μὲν ἔλαμπε ἐξωτερικὰ ἀπὸ τὸ θώρακα καὶ τὴν ἀσπίδα, ἐνῶ αὐτὸς ἀκτινοβολοῦσε ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ λοιπὸν τὸ παιδὶ κατανίκησε τὸν ἄνδρα, ὁ γυμνὸς ὑπερίσχυσε τοῦ ὁπλισμένου, ὁ ποιμένας κατέβαλε τὸν στρατιώτη· ἡ φύση τοῦ ποιμενικοῦ λίθου συνέτριψε καὶ κατέστρεψε τὴ φύση τοῦ πολεμικοῦ χαλκοῦ.

Ἄς μεταχειρισθοῦμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς τὸ λίθο ἐκεῖνο, ἐννοῶ τὸν ἀκρογωνιαῖο, τὸν νοητό. Διότι, ἐὰν ὁ Παῦλος μπορεῖ καὶ ἑρμηνεύει πνευματικὰ τὴν πέτρα ἐκείνη τῆς ἐρήμου[1], ὁπωσδήποτε οὔτε ἐμᾶς θὰ κατηγορήσει κάποιος ἐὰν ἑρμηνεύσομε κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο τὸ λίθο αὐτό. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ στὴν περίπτωση τῶν Ἰουδαίων δὲν ἄφηνε νὰ τρέξουν οἱ ποταμοὶ ἐκεῖνοι τῶν ὑδάτων ἡ φύση τῆς πέτρας ποὺ ἔβλεπαν[2], ἀλλ' ἡ δύναμη τῆς νοητῆς, ἔτσι λοιπὸν καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Δαυὶδ δὲν συνέτριψε τὸ βαρβαρικὸ ἐκεῖνο κεφάλι ὁ αἰσθητὸς λίθος, ἀλλὰ ὁ νοη-

οὕτως ὑμῖν καὶ τότε ὑπεσχόμεθα μηδὲν ἀπὸ λογισμῶν ἐρεῖν. «Τὰ γὰρ ὅπλα ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ πνευματικά, λογισμοὺς καθαιροῦντα, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ». Καθαιρεῖν τοίνυν αὐτούς, οὐκ ἐπαίρειν κελευόμεθα· καταλύειν, οὐχ ὁπλίζεσθαι τούτοις προσετάγημεν· «Λογισμοὶ γὰρ θνητῶν δειλοί», φησί. Τί ἐστι «δειλοί»; Ὁ δειλὸς κἂν ἐπ' ἀσφαλοῦς βαίνῃ χωρίου, οὐδέπω θαρρεῖ, ἀλλὰ δέδοικε καὶ τρέμει· οὕτω καὶ τὸ λογισμοῖς ἀποδειχθέν, κἂν ἀληθὲς ᾖ, οὐδέπω πληροφορίαν τῇ ψυχῇ παρέχει καὶ πίστην ἱκανήν. Ἐπεὶ οὖν τοσαύτη τῶν λογισμῶν ἡ ἀσθένεια, φέρε ἀπὸ τῶν Γραφῶν τῆς πρὸς τοὺς ἐναντίους ἁψώμεθα μάχης.

Πόθεν οὖν ἡμῖν ἀρκτέον τοῦ λόγου; Ὅθεν ἂν βούλησθε, εἴτε ἀπὸ Καινῆς, εἴτε ἀπὸ Παλαιᾶς· οὐ γὰρ δὴ μόνον ἐν τοῖς εὐαγγελίοις καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς προφητικοῖς καὶ πάσῃ τῇ Παλαιᾷ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας διαλάμπουσαν ἔστιν ἰδεῖν τὴν τοῦ Μονογενοῦς δόξαν· διὸ καὶ ἐντεῦθέν μοι δοκεῖ πρὸς ἐκείνους ἀκροβολίσασθαι. Οὐ γὰρ δὴ μόνους τούτους ἐντεῦθεν ποιούμενοι τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους πλείονας αἱρετικοὺς δυνησόμεθα καταβαλεῖν, Μαρκίωνα, Μανιχαῖον, Οὐαλεντῖνον, τῶν Ἰουδαίων ἅπαντα τὰ συστήματα. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ ὁ μὲν Γολιὰθ κατέπεσε, τὸ δὲ στρατόπεδον ἅπαν ἐδραπέτευσε, καὶ ὁ μὲν θάνατος ἑνὸς γέγονε σώματος καὶ μιᾶς αἱρέσεως πληγείσης καὶ καταπεσούσης, κοινὴ τῶν ἀπηριθμημένων ἁπάντων ἔσται φυγή.

------

3. Β΄ Κορ. 10, 4 - 5
4. Σοφ. Σολ. 9, 14
5. Α΄ Βασ. 17, 51

τός. Καὶ τότε βέβαια σᾶς ὑποσχέθηκα ὅτι τίποτε δὲν θὰ σᾶς πῶ προερχόμενο ἀπὸ συλλογισμούς. «Διότι τὰ ὅπλα μας δὲν εἶναι κοσμικά, ἀλλὰ πνευματικά, ποὺ γκρεμίζουν λογικὰ ἐπιχειρήματα καὶ κάθε τι ποὺ ὑψώνεται μὲ ὑπερηφάνεια ἐναντίον τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ»[3]. Προτρεπόμαστε λοιπὸν νὰ ἐξολοθρεύομε αὐτοὺς τοὺς λογισμοὺς καὶ ὄχι νὰ τοὺς ἀφήνομε νὰ ὑψώνονται μὲ τρόπο ἀλαζονικό· πήραμε ἐντολὴ νὰ τοὺς ἐξαφανίζομε καὶ ὄχι νὰ ὁπλιζόμαστε μ' αὐτούς· «Διότι», λέγει, «οἱ ἀνθρώπινοι λογισμοὶ εἶναι δειλοί»[4]. Τί σημαίνει «δειλοί»; Ὁ δειλὸς καὶ ἂν ἀκόμη βαδίζει σὲ ἀσφαλὲς μέρος, δὲν ἔχει θάρρος, ἀλλὰ φοβᾶται καὶ τρέμει· ἔτσι καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἀποδείχθηκε μὲ συλλογισμούς, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἀληθές, δὲν προσφέρει στὴν ψυχὴ καμιὰ ἱκανοποιητικὴ πληροφορία καὶ πίστη. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶναι τόσο μεγάλη ἡ ἀδυναμία τῶν λογισμῶν, ἐμπρὸς ἂς ἀρχίσομε τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων μας ἀπὸ τὶς Γραφές.

Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ν' ἀρχίσω τὸ λόγο μου; Ἀπ' ὅπου θέλετε, εἴτε ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη, εἴτε ἀπὸ τὴν Παλαιά· διότι βέβαια εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖ κανεὶς νὰ διαλάμπει κατὰ τρόπο περίλαμπρο ἡ δόξα τοῦ Μονογενοῦς ὄχι μόνο στὰ εὐαγγέλια καὶ στὰ ἀποστολικὰ γραφόμενα, ἀλλὰ καὶ στὰ προφητικὰ καὶ σ' ὅλη τὴν Παλαιὰ Διαθήκη· γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ ἐδῶ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ρίξω τὰ βέλη μου ἐναντίον ἐκείνων. Διότι ἀντλώντας τοὺς λόγους μου ἀπὸ ἐδῶ θὰ μπορέσω να καταβάλω ὄχι μόνο αὐτούς, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἄλλους αἱρετικοὺς ὅπως τὸν Μαρκίωνα, τὸν Μανιχαῖο, τὸν Οὐλεντίνο, καὶ ὅλα τὰ ἰουδαϊκὰ συστήματα. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ στὴν περίπτωση του Δαυίδ, ὁ μὲν Γολιὰθ ἔπεσε κάτω νεκρός, τὸ δὲ στράτευμα ὁλόκληρο δραπέτευσε[5], καὶ ὁ μὲν θάνατος συνέβηκε σ' ἕνα μόνο σῶμα καὶ τὸ πλῆγμα τὸ δέχθηκε ἕνα μόνο κεφάλι, ἐνῶ ἡ φυγὴ καὶ ἡ δειλία ἦταν κοινὴ γιὰ ὅλο τὸ στράτευμα, ἔτσι λοιπὸν καὶ τώρα στὴ δική μας περίπτωση, ἐνῶ τὸ πλῆγμα τὸ δέχθηκε μία μόνο αἵρεση καὶ συντρίφθηκε, ἡ φυγὴ θὰ εἶναι κοινὴ γιὰ ὅλες τὶς αἱρέσεις ποὺ ἀπαριθμήθηκαν.

Μανιχαῖοι μὲν γὰρ καὶ οἱ τὰ αὐτὰ νοσοῦντες ἐκείνοις τὸν μὲν κηρυττόμενον δοκοῦσι δέχεσθαι Χριστόν, τοὺς δὴ κηρύττοντας αὐτὸν ἀτιμάζουσι προφήτας, καὶ πατριάρχας, Ἰουδαῖοι δὲ πάλιν ἀπεναντίας τοὺς μὲν κηρύττοντας αὐτὸν δοκοῦσι δέχεσθαι καὶ θεραπεύειν, προφήτας λέγω καὶ τὸν νομοθέτην αὐτῶν, τὸν δὲ κηρυττόμενον ὑπ' αὐτῶν ἀτιμάζουσιν. Ὅταν οὖν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι δείξωμεν πολλὴν ἐν τῇ Παλαιᾷ προαναφωνουμένην τοῦ Μονογενοῦς τὴν δόξαν, πάντα ταῦτα δυνησόμεθα τὰ θεομάχα καταισχῦναι στόματα, καὶ τὰς βλασφήμους ἐπιστομίσαι γλώττας. Ὅταν γὰρ φαίνηται κηρύττουσα τὸν Χριστὸν ἡ Παλαιὰ διαθήκη, τίς ἔσται Μανιχαίοις καὶ τοῖς κατ' ἐκείνους ἀπολογία ἀτιμάζουσι τὴν προαναφωνοῦσαν τὸν κοινὸν πάντων Δεσπότην; Τίς δὲ συγγνώμη καὶ παραίτησις τοῖς Ἰουδαίοις, τὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν καταγγελλόμενον μὴ δεχομένοις;

2. *Ἐπεὶ οὖν τοσαύτη τῆς νίκης ἡ περιουσία, ἐπὶ τὰ παλαιότερα βιβλία τὸν λόγον ἀγάγωμεν, καὶ τῶν παλαιῶν αὐτῶν τὸ ἀρχαιότερον πάντων ἐπὶ τὴν Γένεσιν λέγω, καὶ τῆς Γενέσεως αὐτῆς ἐπὶ τὴν κορυφὴν ἀναβῶμεν. Ὅτι γὰρ περὶ τοῦ Χριστοῦ πολλά φησιν ὁ Μωϋσῆς, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί»· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε. Ποῦ δὲ ἔγραψεν ἐκεῖνος περὶ αὐτοῦ; Τοῦτο ἤδη δεῖξαι πειράσομαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ κτίσις ἀπήρτιστο πᾶσα, καὶ ποικίλῳ μὲν ὁ οὐρανὸς ἐστεφάνωτο τῶν ἄστρων χορῷ, παντοδαποῖς δὲ ἄνθεσιν ἀντέλαμπεν αὐτῷ κάτωθεν ἡ γῆ, καὶ πλήρεις μὲν ὀρέων κορυφαί, πλήρη δὲ καὶ πεδία καὶ φάραγγες, καὶ ἁπλῶς πᾶσα ἡ τῆς γῆς ἐπιφάνεια φυτῶν καὶ δένδρων καὶ βοτανῶν ἦν, καὶ ἐσκίρτα μὲν ποίμνια, ἐσκίρτα δὲ βουκόλια, τῶν δὲ ᾠδικῶν ὀρνίθων ὁ χορός, τὴν ἰδίαν φύσιν ἐπιδεικνύμε-*

6. Ἰω. 5, 46

Πράγματι οἱ μὲν Μανιχαῖοι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ πάσχουν ἀπὸ τὴν ἴδια ἀσθένεια μὲ ἐκείνους, φαίνονται μὲν ὅτι ἀποδέχονται τὸν κηρυττόμενο Χριστό, περιφρονοῦν ὅμως τοὺς προφῆτες καὶ τοὺς πατριάρχες ποὺ κηρύσσουν αὐτόν, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι πάλι ἀντίθετα μὲ αὐτοὺς φαίνονται μὲν ὅτι ἀποδέχονται καὶ τιμοῦν ἐκείνους ποὺ κηρύσσουν αὐτόν, ἐννοῶ τοὺς προφῆτες καὶ τὸ νομοθέτη τους, περιφρονοῦν ὅμως ἐκεῖνον ποὺ κηρύσσεται ἀπ' αὐτούς. Ὅταν λοιπὸν μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἀποδείξω νὰ προλέγεται στὴν παλαιὰ Διαθήκη μὲ ὑπεραφθονία ἡ δόξα τοῦ Μονογενοῦς, θὰ μπορέσω τότε νὰ καταντροπιάσω ὅλα αὐτὰ τὰ θεομάχα στόματα καὶ ν' ἀποστομώσω τὶς βλάσφημες γλῶσσες. Διότι, ὅταν ἡ Παλαιά Διαθήκη φαίνεται νὰ κηρύσσει τὸν Χριστό, ποιὰ ἀπολογία θὰ ἔχουν νὰ παρουσιάσουν οἱ Μανιχαῖοι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ συμφωνοῦν μ' αὐτούς, τὴ στιγμὴ ποὺ περιφρονοῦν ἐκείνην ποὺ κηρύσσει ἀπὸ πρὶν τὸν κοινὸ Κύριο ὅλων; Ποιὰ δὲ συγγνώμη καὶ ἀπαλλαγὴ θὰ ὑπάρξει γιὰ τοὺς Ἰουδαίους ποὺ δὲν δέχονται ἐκεῖνον ποὺ προλέγεται ἀπὸ τοὺς προφῆτες;

2. Ἀφοῦ λοιπόν εἶναι τόσο μεγάλη ἡ νίκη, ἄς μεταφέρω τὸ λόγο στὰ παλαιότερα βιβλία, καὶ ἀπ' αὐτὰ στὸ ἀρχαιότερο ὅλων, ἐννοῶ στὴ Γένεση, καὶ ἄς ἔρθομε στὴν ἀρχὴ αὐτῆς τῆς Γενέσεως. Διότι, τὸ ὅτι ὁ Μωυσῆς λέγει πολλὰ γιὰ τὸ Χριστό, ἄκουσε τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει· «Ἐὰν πιστεύατε στὸ Μωυσῆ, θὰ πιστεύατε καὶ σ' ἐμένα»[6]· καθόσον γιὰ μένα ἔγραψε ἐκεῖνος. Ποῦ δὲ ἔγραψε ἐκεῖνος γι' αὐτόν; Αὐτὸ θὰ προσπαθήσω εὐθὺς ἀμέσως ν' ἀποδείξω. Ὅταν δηλαδὴ ὁλοκληρώθηκε ὅλη ἡ κτίση καὶ ὁ μὲν οὐρανὸς φερόταν στεφανωμένος μὲ τὸ ποικιλόμορφο χορὸ τῶν ἄστρων, ἡ δὲ γῆ ἔλαμπε κάτω ἐξ ἴσου μ' αὐτὸν μὲ τὰ παντὸς εἴδους ἄνθη της, καὶ ἦταν γεμάτες οἱ κορυφὲς τῶν βουνῶν, γεμάτες καὶ οἱ πεδιάδες καὶ τὰ φαράγγια, καὶ γενικὰ ὁλόκληρη ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς, ἀπὸ φυτὰ καὶ δένδρα καὶ βοτάνια, καὶ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος σκιρτοῦσαν τὰ ποίμνια, ἀπὸ τὸ ἄλλο σκιρτοῦσαν οἱ ἀγέλες, ὁ δὲ χορὸς τῶν ᾠδικῶν πτηνῶν, φανερώνοντας τὴ φύση του, γέμιζε ὅλον τὸν ἀέ-

νος, μουσικῆς τὸν ἀέρα πάντα ἐπλήρου, καὶ μεστὰ πελάγη τῶν ἐναλίων ζώων ἦν, πλήρεις δὲ λίμναι καὶ πηγαὶ καὶ ποταμοὶ τῶν ἐν αὐτοῖς τικτομένων ἁπάντων, καὶ οὐδὲν ἦν ἀτέλεστον, ἀλλὰ πάντα ἀπήρτιστο, ἐζήτει τὸ σῶμα τὴν κεφαλήν, ἡ πόλις τὸν ἄρχοντα, ἡ κτίσις τὸν βασιλέα, λέγω δὴ τὸν ἄνθρωπον.

Μέλλων οὖν αὐτὸν διαπλάττειν ὁ Θεός φησι· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν». Πρὸς τίνα διαλέγεται; Εὔδηλον ὅτι πρὸς τὸν Μονογενῆ τὸν ἑαυτοῦ. Καὶ οὐκ εἶπε 'ποίησον', ἵνα μὴ νομίσῃς δουλικὸν εἶναι ἐπίταγμα τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ «ποιήσωμεν», ἵνα διὰ τοῦ σχήματος τῆς συμβουλῆς τῶν ρημάτων τὸ ὁμότιμον ἐκκαλύψῃ. Ποτὲ μὲν γὰρ λέγεται σύμβουλον ἔχειν ὁ Θεός, ποτὲ δὲ μὴ ἔχειν, οὐ τῆς Γραφῆς ἑαυτῇ μαχομένης, ἀλλ' ἀπόρρητα δόγματα ἐκκαλυπτούσης ἡμῖν δι' ἀμφοτέρων τούτων. Ὅταν μὲν γὰρ τὸ ἀνενδεὲς αὐτοῦ παραστῆσαι βούληται, φησὶν οὐκ ἔχειν αὐτὸν σύμβουλον, ὅταν δὲ τὸ ὁμότιμον τοῦ Μονογενοῦς, σύμβουλον καλεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἵνα μάθῃς ταῦτα ἀμφότερα, ὅτι τε σύμβουλον τὸν Υἱὸν καλοῦσιν οἱ προφῆται, οὐχ ὡς τοῦ Πατρὸς δεομένου συμβουλῆς, ἀλλ' ἵνα τοῦ Μονογενοῦς τὴν τιμὴν μάθωμεν, καὶ ὅτι πάλιν οὐ δεῖται συμβούλου, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· «Ὢ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ· τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;».

Οὗτος μὲν οὖν τὸ ἀνενδεὲς ἡμῖν παρέστησεν, ὁ δὲ Ἡσαΐας πάλιν περὶ τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ λέγων οὕτω πώς φησι· «Καὶ θελήσουσιν, εἰ ἐγεννήθησαν πυρίκαυστοι, ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγά-

------

7. Γεν. 1, 26
8. Ρωμ. 11, 33 - 34

ρα μὲ μουσική, καὶ τὰ μὲν πελάγη ἦταν γεμάτα ἀπὸ τὰ θαλάσσια ζῶα, οἱ δὲ λίμνες, οἱ πηγὲς καὶ οἱ ποταμοὶ ἦταν γεμάτες ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ γεννιοῦνται μέσα σ' αὐτὰ καὶ τίποτε δὲν ὑπῆρχε ἀτελείωτο, ἀλλ' ὅλα ἦταν ὁλοκληρωμένα, τότε τό σῶμα ζητοῦσε τὴν κεφαλή του, ἡ πόλη τὸν ἄρχοντά της, ἡ κτίση τὸ βασιλιά της, ἐννοῶ δηλαδὴ τὸν ἄνθρωπο.

Θέλοντας λοιπὸν ὁ Θεὸς νὰ πλάσσει τὸν ἄνθρωπο λέγει· «Ἂς δημιουργήσομε τὸν ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ μὲ τὴ δυνατότητα νὰ γίνει ὅμοιός μας»[7]. Σὲ ποιὸν ὁμιλεῖ; Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι ὁμιλεῖ πρὸς τὸν Μονογενὴ Υἱό του. Καὶ δὲν εἶπε 'δημιούργησε', γιὰ νὰ μὴ θεωρήσεις τὸ λεγόμενο ὅτι εἶναι δουλικὴ προσταγή, ἀλλὰ «Ἂς δημιουργήσομε», ὥστε μὲ τὴ μορφὴ τῶν λόγων αὐτῶν, ποὺ φανερώνουν σύσκεψη, νὰ δείξει τὴν ἰσοτιμία. Διότι ἄλλοτε λέγει ἡ Γραφὴ ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει σύμβουλο, ἄλλοτε δὲ ὅτι δὲν ἔχει, χωρὶς βέβαια νὰ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν ἑαυτό της, ἀλλὰ θέλοντας καὶ μὲ τὰ δύο νὰ μᾶς ἀποκαλύψει ἀπόρρητες ἀλήθειες. Ὅταν δηλαδὴ θέλει νὰ μᾶς φανερώσει τὸ ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε, τότε λέγει ὅτι δὲν ἔχει αὐτὸς σύμβουλο, ὅταν ὅμως θέλει νὰ μᾶς δείξει τὴν ἰσοτιμία τοῦ Μονογενοῦς, τότε ὀνομάζει τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ σύμβουλο. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις καὶ τὰ δύο αὐτά, καὶ ὅτι οἱ προφῆτες ὀνομάζουν τὸν Υἱὸ σύμβουλο, ὄχι ὅτι ὁ Πατέρας ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ συμβουλή, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθομε τὴν τιμὴ τοῦ Μονογενοῦς, καὶ πάλι ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ σύμβουλο, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «Πώ, πὼ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! Πόσο ἀνεξερεύνητες εἶναι οἱ κρίσεις αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι οἱ δρόμοι του! Διότι ποιὸς γνώρισε τὴ σκέψη τοῦ Κυρίου; ἢ ποιὸς ἔγινε σύμβουλός του;»[8].

Αὐτὸς λοιπὸν μᾶς φανέρωσε ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κανέναν, ἐνῶ ὁ Ἠσαΐας μιλώντας πάλι γιὰ τὸν Μονογενὴ Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, λέγει τὰ ἑξῆς· «Καὶ θὰ θελήσουν ὅλα αὐτὰ νὰ παραδοθοῦν στὴ φωτιά, διότι θὰ γεννηθεῖ παιδὶ γιὰ μᾶς, θὰ μᾶς δοθεῖ υἱὸς καὶ θὰ φέρει αὐτὸς τὸ

λης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος». Καὶ εἰ θαυμαστὸς σύμβουλος, πῶς ὁ Παῦλός φησι, «Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; Ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;». Ὅτι ὁ μὲν Παῦλος, καθὼς ἔφθην εἰπών, τὸ ἀνενδεὲς τοῦ Πατρὸς παραστῆσαι βούλεται, ὁ δὲ προφήτης τὸ ὁμότιμον τοῦς Μονογενοῦς. Διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα οὐκ εἶπε 'ποίησον', ἀλλὰ «ποιήσωμεν»· τὸ γὰρ 'ποίησον' ἐπιταγῆς ἐστι πρὸς δοῦλον γινομένης, καὶ δῆλον ἐντεῦθεν. Προσῆλθέ ποτε ὁ ἑκατοντάρχης τῷ Ἰησοῦ, καί φησι· «Κύριε, ὁ παῖς μου βέβληται ἐν τῇ οἰκίᾳ παραλυτικὸς δεινῶς βασανιζόμενος». Τί οὖν ὁ Χριστός; «Ἐγὼ ἐλθὼν θεραπεύσω αὐτόν». Ὁ μὲν οὖν ἑκατοντάρχης οὐκ ἐτόλμησεν ἑλκύσαι τὸν ἰατρὸν εἰς τὴν οἰκίαν, ὁ δὲ κηδεμὼν καὶ φιλάνθρωπος αὐτεπάγγελτος ὑπέσχετο βαδιεῖσθαι ἐκεῖσε, ἵνα ἀφορμὴν δῷ καὶ πρόφασιν ἐκείνῳ τὴν ἀρετὴν ἡμῖν ἐπιδεῖξαι τὴν ἑαυτοῦ. Εἰδὼς γὰρ ἅπερ ἔμελλεν ἐκεῖνος ἐρεῖν, ὑπέσχετο παραγενέσθαι, ἵνα μάθῃς τὴν εὐλάβειαν τοῦ ἀνδρός.

Τί γάρ φησιν ὁ ἑκατοντάρχης; «Κύριε, οὐκ εἰμὶ ἱκανός, ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς». Οὐδὲ ἡ τῆς νόσου καὶ τῆς ἀρρωστίας ἀνάγκη τῆς οἰκείας αὐτὸν ἔπεισεν ἐπιλαθέσθαι εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ συμφορᾷ τὴν ὑπεροχὴν ἐπεγίνωσκε τοῦ Δεσπότου. Διό φησιν· «Εἰπὲ λόγῳ καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου. Καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι, ἔχων ὑπ' ἐμαυτὸν στρατιώτας, καὶ λέγω τούτῳ, πορεύου, καὶ πορεύεται, καὶ τῷ ἄλλῳ, ἔρχου, καὶ ἔρχεται, καὶ τῷ δούλῳ μου, ποίησον τοῦτο, καὶ ποιεῖ». Ὁρᾷς, ὅτι τὸ 'ποίησον' δεσπότου πρὸς δοῦλόν ἐστι διαλεγομένου; Οὐκοῦν τὸ ποιήσωμεν ὁμοτίμου τινός. Ὅταν οὖν δεσπότης δούλῳ λέγῃ, 'ποίησον', λέγει, ὅταν δὲ Πατὴρ Υἱῷ διαλέγηται, «ποιήσωμεν». Τί οὖν, εἰ ὁ

9. Ἡσ. 9, 5 - 6 10. Ματθ. 8, 6 - 7 11. Ματθ. 8, 8 - 9

ὄνομα ἀγγελιαφόρος τῆς μεγάλης βουλῆς τοῦ Θεοῦ, θαυμαστὸς σύμβουλος»[9]. Καὶ ἐφόσον εἶναι θαυμαστὸς σύμβουλος, πῶς τότε ὁ Παῦλος λέγει, «Διότι ποιὸς γνώρισε τὴ σκέψη τοῦ Κυρίου; ἢ ποιὸς ἔγινε σύμβουλος αὐτοῦ;». Διότι ὁ μὲν Παῦλος, ὅπως προανέφερα, θέλει νὰ φανερώσει ὅτι ὁ Πατέρας δὲν ἔχει ἀνάγκη, ἐνῶ ὁ προφήτης τὸ λέγει γιὰ νὰ δείξει τὴν ἰσοτιμία τοῦ Μονογενοῦς. Γι' αὐτὸ καὶ ἐδῶ δὲν εἶπε, 'δημιούργησε', ἀλλά, «Ἂς δημιουργήσομε»· διότι τὸ 'δημιούργησε' εἶναι διαταγὴ ποὺ ἀπευθύνεται πρὸς δοῦλο καὶ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ἑξῆς. Πλησίασε κάποτε ἕνας ἑκατόνταρχος τὸν Ἰησοῦ καὶ τοῦ λέγει· «Κύριε, ὁ δοῦλος μου βρίσκεται κατάκοιτος στὸ σπίτι, παράλυτος, καὶ ὑποφέρει τρομερά». Τί ἀπαντᾶ ὁ Χριστός; «Θὰ ρθῶ ἐγὼ καὶ θὰ τὸν θεραπεύσεω»[10]. Ὁ ἑκατόνταρχος δηλαδὴ δὲν τόλμησε νὰ προσελκύσει τὸν ἰατρὸ στὸ σπίτι του, ὁ κηδεμόνας ὅμως καὶ φιλάνθρωπος ἀπὸ μόνος του ὑποσχέθηκε νὰ μεταβεῖ ἐκεῖ, γιὰ νὰ δώσει ἀφορμὴ καὶ κίνητρο σ' ἐκεῖνον νὰ μᾶς φανερώσει τὴν ἀρετή του. Διότι, γνωρίζοντας ἐκεῖνα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ πεῖ ἐκεῖνος, ὑποσχέθηκε νὰ μεταβεῖ ἐκεῖ, γιὰ νὰ μάθεις τὴν εὐλάβεια τοῦ ἀνθρώπου.

Τί λοιπὸν λέγει ὁ ἑκατόνταρχος; «Κύριε, δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ ρθεῖς κάτω ἀπὸ τὴ στέγη μου». Οὔτε ἡ ἀνάγκη τῆς ἀσθένειας καὶ τῆς ἀρρώστιας τὸν ἔπεισε νὰ ξεχάσει τὴν εὐλάβειά του, ἀλλὰ καὶ μέσα στὴ συμφορά του ἀναγνώριζε τὴν ὑπεροχὴ τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτὸ λέγει· «Πὲς ἕνα λόγο καὶ θὰ θεραπευθεῖ ὁ δοῦλος μου. Καθόσον καὶ ἐγὼ ποὺ εἶμαι ἄνθρωπος, ἔχω ὑπὸ τὴν ἐξουσία μου στρατιῶτες, καὶ λέγω στὸν ἕνα, πήγαινε, καὶ πηγαίνει· καὶ στὸν ἄλλο, ἔλα, καὶ ἔρχεται· καὶ στὸ δοῦλο μου λέγω, κάνε αὐτό, καὶ τὸ κάμνει»[11]. Βλέπεις, ὅτι τὸ 'δημιούργησε' εἶναι λόγος κυρίου ἀπευθυνόμενος πρὸς δοῦλο του; Ἄρα λοιπὸν τὸ «Ἂς δημιουργήσομε» εἶναι λόγος κάποιου ἰσότιμου πρὸς ἰσότιμό του. Ὅταν δηλαδὴ ὁμιλεῖ κύριος πρὸς δοῦλο λέγει, 'κάνε αὐτό', ὅταν ὅμως ὁ Πατέρας συνομιλεῖ μὲ τὸν Υἱὸ λέγει, «Ἂς κάνομε». Τί λοιπόν, λέ-

μὲν ἑκατοντάρχης οὕτως ὑπώπτευε, τὸ δὲ πρᾶγμα οὐχ οὕτως εἶχε; Μὴ γὰρ ἀπόστολός ἐστιν ὁ ἑκατοντάρχης; μὴ γὰρ μαθητής ἐστιν, ἵνα αὐτοῦ δέξωμαι τὰ ρήματα; Εἰκὸς αὐτὸν ἐσφάλθαι, φησί. Καλῶς· τί οὖν; Ἴδωμεν οὖν τὸ ἑξῆς.

Ἆρα διώρθωσεν αὐτὸν ὁ Χριστός; ἆρα ἐπετίμησεν ὡς σφαλλομένῳ καὶ διεφθαρμένα εἰπόντι δόγματα; ἆρα εἶπε πρὸς αὐτόν, 'Τί τοῦτο ποιεῖς, ἄνθρωπε; Μείζονα περὶ ἐμοῦ δόξαν ἔχεις, ἢ προσῆκε· πλείονά μοι χαρίζῃ τῶν ὀφειλομένων ἐμοί· ἐξ αὐθεντίας με νομίζεις ἐπιτάττειν οὐκ ἔχοντα αὐθεντίαν;'. Ἆρα εἶπέ τι τοιοῦτον; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ ἐκύρωσεν αὐτοῦ τὴν γνώμην, καὶ πρὸς τοὺς ἀκολουθοῦντας εἶπε, «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὗρον». Ὁ τοίνυν ἔπαινος τοῦ Δεσπότου κύρωσις γίνεται τῶν ρημάτων τοῦ ἑκατοντάρχου. Οὐκ ἔτι γὰρ τοῦ ἑκατοντάρχου ἐστὶ τὰ ρήματα τὰ εἰρημένα, ἀλλ' ἀπόφασίς ἐστι δεσποτική· ὅταν γὰρ αὐτὸς ἐπαινέσῃ τὰ λεχθέντα, καὶ ψηφίζηται αὐτοῖς ὡς καλῶς εἰρημένοις, ὡς θεῖον αὐτὰ δέχομαι χρησμόν. Τὸ γὰρ κῦρος ἄνωθεν ἔλαβεν ἐκ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀποκρίσεως.

3. Ὁρᾷς πῶς σύμφωνος ἡ Καινὴ τῇ Παλαιᾷ; Πῶς ἑκατέρα τὴν αὐθεντίαν ἐπιδείκνυται τοῦ Χριστοῦ; Τί οὖν; Ἐποίει μὲν τὸν ἄνθρωπον, ὡς ὑπουργὸς δὲ ἐποίει; Οὐκοῦν ἄκουσον τῶν ἑξῆς ρημάτων καὶ ἀπόστηθί ποτε τῆς ἀκαίρου φιλονεικίας. Εἰπὼν γάρ, «Ποιήσωμεν τὸν ἄνθρωπον», οὐκ ἐπήγαγε, 'κατὰ τὴν εἰκόνα τὴν σὴν τὴν ἐλάττω', οὐδέ, «κατὰ τὴν εἰκόνα τὴν ἐμὴν τὴν μείζω', ἀλλὰ τί; «Κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν», τῷ οὕτως εἰπεῖν δεικνὺς Πατρὸς καὶ Υἱοῦ μίαν οὖσαν εἰκόνα· οὐ γὰρ εἶπεν 'εἰκόνας', ἀλλ' 'εἰκόνα ἡμετέραν' οὐ γὰρ δύο τινὲς ἀνώμαλοι, ἀλλὰ μία καὶ αὕτη ἴση Υἱοῦ καὶ Πα-

12. Ματθ. 8, 10

γει, ἐὰν ὁ μὲν ἑκατόνταρχος ἔτσι σκεφτόταν, τὸ πράγμα ὅμως δὲν εἶχε ἔτσι; Μήπως δηλαδὴ ὁ ἑκατόνταρχος εἶναι ἀπόστολος; μήπως εἶναι μαθητής, ὥστε ν' ἀποδεχθῶ τὰ λόγια του; Φυσικὸ εἶναι, λέγει, νὰ ἔκανε σφάλμα. Πολὺ καλά. Τί λοιπὸν θὰ ποῦμε; Ἂς δοῦμε τὴ συνέχεια.

Ἄραγε διόρθωσε αὐτὸν ὁ Χριστός; ἄραγε τὸν ἐπέπληξε σὰν νὰ ἔκανε σφάλμα καὶ νὰ εἰσηγοῦνταν διεστραμμένα δόγματα; ἄραγε εἶπε πρὸς αὐτόν· Γιατί τὸ κάνεις αὐτό, ἄνθρωπε; ἔχεις μεγαλύτερη γνώμη γιὰ μένα ἀπὸ ὅ,τι πρέπει· περισσότερα μοῦ δίνεις ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ὀφείλεις νὰ μοῦ δώσεις· νομίζεις ὅτι διατάσσω μὲ ἐξουσία, χωρὶς νὰ ἔχω ἐξουσία; Ἄραγε εἶπε κάτι παρόμοιο; Καθόλου, ἀλλὰ καὶ ἐπικύρωσε τὴ γνώμη του, καὶ εἶπε πρὸς ἐκείνους ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσαν· «Ἀλήθεια σᾶς λέγω, οὔτε στοὺς Ἰσραηλίτες βρῆκα τόση μεγάλη πίστη»[12]. Ὁ ἔπαινος δηλαδὴ τοῦ Κυρίου ἐπικυρώνει τὰ λόγια τοῦ ἑκατόνταρχου. Καθόσον τὰ λόγια δὲν εἶναι τοῦ ἑκατόνταρχου, ἀλλ' εἶναι ἀπόφαση δεσποτική· διότι, ὅταν ὁ Κύριος ἐπαινέσει τὰ λεγόμενα καὶ διατυπώσει τὴν ἀπόφαση ὅτι λέχθηκαν σωστά, δέχομαι αὐτὰ σὰν θεῖο χρησμό. Καθόσον τὸ κύρος τὸ ἔλαβαν ἀπὸ τὸν οὐρανό, ἀπὸ τὴν ἀπάντηση δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ.

3. Βλέπεις πῶς ἡ Καινὴ Διαθήκη συμφωνεῖ μὲ τὴν Παλαιά; Πῶς ἡ κάθε μιὰ φανερώνει τὴν αὐθεντικὴ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ; Τί λοιπόν; Δημιούργησε βέβαια τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ τὸν δημιούργησε σὰν βοηθός; Ἄκουσε λοιπὸν τὰ ὅσα λέγονται στὴ συνέχεια καὶ ἄφησε κάποτε κατὰ μέρος τὴν ἄσκοπη ἀντιλογία. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Ἂς δημιουργήσομε τὸν ἄνθρωπο», δὲν πρόσθεσε 'σύμφωνα μὲ τὴ δική σου τὴν εἰκόνα τὴν κατώτερη', οὔτε, 'σύμφωνα μὲ τὴ δική μου τὴν εἰκόνα τὴν ἀνώτερη', ἀλλὰ τί εἶπε; «Σύμφωνα μὲ τὴ δική μας τὴν εἰκόνα καὶ μὲ τὴ δυνατότητα νὰ γίνει ὅμοιος μὲ ἐμᾶς», δείχνοντας μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ὅτι μία εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ· διότι δὲν εἶπε 'εἰκόνα', ἀλλὰ «τὴ δική μας εἰκόνα»· δὲν εἶναι δηλαδὴ δύο κάποιες ἄνισες, ἀλλὰ μία εἰκόνα καὶ

τρὸς ἡ εἰκών. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκ δεξιῶν λέγεται καθῆσθαι, ἵνα τὸ ὁμότιμον καὶ τῆς ἐξουσίας ἀπαράλλακτον μάθῃς. Ὑπουργὸς γὰρ οὐ συγκάθηται, ἀλλὰ παρέστηκε· καὶ ὅτι τὸ μὲν καθῆσθαι τὸ ὁμότιμον καὶ ἀπαράλλακτον τῆς δεσποτικῆς ἐστιν ἐξουσίας, τὸ δὲ παρεστάναι δουλικῆς καὶ ὑποτεταγμένης, ἄκουσον τί φησιν ὁ Δανιήλ· «Ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκάθητο. Μύριαι μυριάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ χίλιαι χιλιάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ». Καὶ πάλιν ὁ Ἠσαΐας· «Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ τὰ Σεραφὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ». Καὶ ὁ Μιχαίας δέ, «Εἶδον τὸν Κύριον τὸν Θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ καθήμενον ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ, καὶ πᾶσα ἡ στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ εἱστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ».

Ὁρᾷς πανταχοῦ τὰς μὲν ἄνω δυνάμεις παρεστηκυίας, αὐτὸν δὲ καθήμενον; Ὅταν οὖν ἴδῃς καὶ τὸν Υἱὸν τὴν ἐκ δεξιῶν ἔχοντα καθέδραν, μὴ τῆς λειτουργικῆς καὶ ὑπουργικῆς αὐτὸν εἶναι νομίσῃς ἀξίας, ἀλλὰ τῆς δεσποτικῆς καὶ αὐθεντίαν ἐχούσης. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ἀμφότερα ταῦτα εἰδώς, ὅτι τὸ μὲν παρεστάναι λειτουργούντων ἐστί, τὸ δὲ καθῆσθαι τῶν ἐπιταττόντων καὶ προσταττόντων, ὅρα πῶς ἀμφότερα ταῦτα διαιρεῖ λέγων οὕτω· «Πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ φησιν· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα· πρὸς δὲ τὸν Υἱόν· ὁ θρόνος σου ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος», διὰ τοῦ θρόνου τὴν βασιλικὴν ἡμῖν ἐξουσίαν δηλῶν.

Ἐπεὶ οὖν διὰ πάντων ὁ λόγος ἡμῖν τούτων ἀπέδειξεν οὐχὶ λειτουργικῆς ὄντα ἀξίας τὸν Υἱόν, ἀλλὰ τῆς δεσποτικῆς, ὡς δεσπότην αὐτὸν προσκυνῶμεν, καὶ ὁμότιμον τῷ Πατρί. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκέ-

------

13. Δαν. 7, 9 - 10
14. Ἠσ. 6, 1
15. Γ' Βασ. 22, 19
16. Ἑβρ. 1, 7 - 8

αὐτὴ ἀνήκει ἐξ ἴσου στὸν Υἱὸ καὶ τὸν Πατέρα. Γι' αὐτὸ καὶ λέγεται ὅτι κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα, γιὰ νὰ μάθεις τὴν ἰσοτιμία αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαράλλακτο τῆς ἐξουσίας του μὲ τοῦ Πατέρα. Διότι ὁ ὑπηρέτης δὲν κάθεται μαζὶ μὲ τὸν κύριο, ἀλλὰ στέκεται κοντά του· καὶ τὸ ὅτι εἶναι δεῖγμα ἰσοτιμίας καὶ ἀπαράλλακτης δεσποτικῆς ἐξουσίας τὸ νὰ κάθεται δίπλα του, ἐνῶ τὸ νὰ στέκεται κοντά του εἶναι ἀπόδειξη δουλικῆς καὶ ὑποταγμένης ἐξουσίας, ἄκουσε τί λέγει ὁ Δανιήλ· «Ἔβλεπα μέχρι ποὺ θρόνοι τοποθετήθηκαν καὶ κάθησε ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν. Μύριες μυριάδες ὑπηρετοῦσαν αὐτὸν καὶ χίλιες χιλιάδες στέκονταν δίπλα σ' αὐτόν»[13]. Καὶ πάλι ὁ Ἠσαΐας λέγει· «Εἶδα τὸν Κύριο νὰ κάθεται ἐπάνω σὲ θρόνο ὑψηλὸ καὶ μεγαλοπρεπή, καὶ τὰ Σεραφὶμ στέκονταν γύρω ἀπ' αὐτόν»[14]. Καὶ ὁ Μιχαίας λέγει· «Εἶδα τὸν Κύριο τὸ Θεὸ τοῦ Ἰσραὴλ νὰ κάθεται ἐπάνω στὸ θρόνο του καὶ ὅλη ἡ στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ στεκόταν στὰ δεξιὰ αὐτοῦ καὶ στ' ἀριστερά»[15].

Βλέπεις παντοῦ ὅτι οἱ μὲν οὐράνιες δυνάμεις στέκονται δίπλα του, ἐνῶ αὐτὸς κάθεται; Ὅταν λοιπὸν δεῖς καὶ τὸν Υἱὸ νὰ κατέχει τὴ θέση στὰ δεξιά του, μὴ νομίσεις ὅτι αὐτὸ εἶναι δεῖγμα τοῦ λειτουργικοῦ καὶ ὑπηρετικοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ δεσποτικοῦ καὶ αὐθεντικοῦ ἀξιώματός του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος γνωρίζοντας καὶ τὰ δύο αὐτά, ὅτι δηλαδὴ τὸ νὰ στέκεται κανεὶς δίπλα σὲ κάποιον εἶναι δεῖγμα ὑπηρετῶν, ἐνῶ τὸ νὰ κάθεται δίπλα του εἶναι δεῖγμα ἐκείνων ποὺ διατάζουν καὶ προστάζουν, πρόσεχε πῶς διαχωρίζει καὶ τὰ δύο αὐτὰ λέγοντας τὰ ἑξῆς· «Γιὰ μὲν τοὺς ἀγγέλους του λέγει· Ἐκεῖνος ποὺ κάμνει τοὺς ἀγγέλους του σὰν ἀνέμους καὶ ἐκείνους ποὺ τὸν ὑπηρετοῦν σὰν πύρινη φλόγα· γιὰ δὲ τὸν Υἱό του λέγει· ὁ θρόνος σου, Θεέ μου, θὰ παραμείνει αἰώνια»[16], δείχνοντάς μας μὲ τὸ θρόνο τὴ βασιλικὴ ἐξουσία του.

Ἀφοῦ λοιπὸν μὲ ὅλα αὐτὰ ὁ λόγος μᾶς ἀπέδειξε ὅτι τὸ ἀξίωμα τοῦ Υἱοῦ δὲν εἶναι ὑπηρετικό, ἀλλὰ δεσποτικό, ἂς τὸν προσκυνοῦμε σὰν Κύριο καὶ ἰσότιμο μὲ τὸν Πατέρα. Διότι αὐτὴ τὴν ἐντολὴ ἔδωσε καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος λέ-

λευσεν εἰπών, «Ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα», καὶ τὴν διὰ τῆς πολιτείας καὶ τῶν ἔργων ἀκρίβειαν τῇ τῶν δογμάτων ὀρθότητι συνάπτωμεν, ἵνα μὴ ἐξ ἡμισείας ἡμῖν τὰ τῆς σωτηρίας ᾖ. Πολιτείας δὲ ἀκρίβειαν καὶ βίου καθαρότητα οὐδὲν οὕτω δύναται κατορθοῦν, ὡς ἡ συνεχὴς ἐνταῦθα διατριβὴ καὶ ἡ μετὰ προθυμίας ἀκρόασις. Ὅπερ γάρ ἐστιν ἐπὶ τοῦ σώματος ἡ τροφή, τοῦτο ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἡ τῶν θείων λογίων διδασκαλία. «Οὐ γὰρ ἐπ' ἄρτῳ ζήσεται μόνῳ ἄνθρωπος», φησίν, «ἀλλ' ἐπὶ παντί ῥήματι ἐκπορευομένῳ ἐκ στόματος Θεοῦ». Διὰ τοῦτο καὶ λιμὸν οἶδεν ἐργάζεσθαι τὸ μὴ μετέχειν τοιαύτης τραπέζης. Ἄκουσον γοῦν τοῦ Θεοῦ τοῦτο ἀπειλοῦντος, καὶ ἐν τάξει κολάσεως καὶ τιμωρίας ἐπανατεινομένου· «Δώσω γὰρ αὐτοῖς», φησίν, «οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου». Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον ὑπὲρ μὲν τοῦ τὸν σωματικὸν λιμὸν ἀποκρούσασθαι πάντα ποιεῖν καὶ πραγματεύεσθαι, τὸν δὲ τῆς ψυχῆς ἑκόντας ἐπισπᾶσθαι, καίτοι πολλῷ χαλεπώτερον ὄντα, ὅσῳ καὶ περὶ μειζόνων ἡ ζημία;

Μή, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, μὴ κακῶς οὕτω περὶ ἑαυτῶν βουλευσώμεθα, ἀλλὰ πάσης ἀσχολίας καὶ φροντίδος ἡ ἐνταῦθα προτιμάσθω διατριβή. Τί γὰρ τοσοῦτον κερδαίνεις, εἰπέ μοι, τῆς συνάξεως ἀπολιμπανόμενος, ὅσον ζημιοῖς καὶ σαυτόν, καὶ τὴν οἰκίαν πᾶσαν; Κἂν γὰρ θησαυρὸν εὕροις ὁλόκληρον χρυσίου γέμοντα, καὶ διὰ τοῦτον ἀπολειφθῇς, μείζονα ἐζημιώθης, καὶ τοσούτῳ μείζονα, ὅσῳ τῶν αἰσθητῶν τὰ πνευματικὰ ἀμείνω. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ κἂν πολλὰ ᾖ, κἂν πάντοθεν ἐπιρρέῃ, ἀλλ' οὐ συναποδημεῖ πρὸς τὴν ἐκεῖ ζωήν, οὐδὲ συμμεθίσταται ἡμῖν πρὸς τὸν οὐρανόν, οὐδὲ τοῦ βήματος παρίσταται τοῦ φοβεροῦ, ἀλλὰ πολλάκις καὶ πρὸ τῆς τελευτῆς ἡ-

17. Ἰω. 5, 23 18. Δευτ. 8, 3. Ματθ. 4, 4 19. Ἀμὼς 8, 1

γοντας, «Γιὰ νὰ τιμοῦν ὅλοι τὸν Υἱὸ ὅπως τιμοῦν τὸν Πατέρα»[17], καὶ ἂς συνδυάζομε τὸν ὀρθὸ τρόπο τῆς ζωῆς μας καὶ τὰ ἔργα μας μὲ τὴν ὀρθότητα τῶν δογμάτων, γιὰ νὰ μὴ εἶναι μισὴ ἡ σωτηρία μας. Ὀρθὸ τρόπο ζωῆς καὶ καθαρότητα βίου τίποτε ἄλλο δὲν μπορεῖ νὰ τὴν κατορθώσει τόσο, ὅσο ἡ συνεχὴς ἐπίσκεψη ἐδῶ καὶ ἡ ὁλοπρόθυμη ἀκρόαση. Διότι ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ εἶναι ἡ τροφὴ γιὰ τὸ σῶμα, αὐτὸ εἶναι γιὰ τὴν ψυχὴ ἡ διδασκαλία τῶν θείων λόγων· καθόσον λέγει· «Δὲν θὰ ζήσει ὁ ἄνθρωπος μόνο μὲ τὸν ἄρτο, ἀλλὰ μὲ κάθε λόγο ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ»[18]. Γι' αὐτὸ καὶ προξενεῖ πείνα ἡ μὴ συμμετοχὴ σὲ τέτοιο τραπέζι. Ἄκουσε λοιπὸν τὸ Θεὸ ποὺ ἀπειλεῖ αὐτὸ καὶ τὸ προβάλλει ὑπὸ μορφὴ κολάσεως καὶ τιμωρίας· διότι λέγει· «Θὰ δώσω σ' αὐτοὺς ὄχι πείνα ἀπὸ ἔλλειψη ἄρτου, οὔτε δίψα ἀπὸ ἔλλειψη νεροῦ, ἀλλὰ πείνα τοῦ νὰ μὴ ἀκούσουν τὸ λόγο τοῦ Κυρίου»[19]. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογο προκειμένου ν' ἀποτρέψομε τὴ σωματικὴ πείνα νὰ κάμνομε καὶ νὰ μηχανευόμαστε τὰ πάντα, ἐνῶ τὴν πείνα τῆς ψυχῆς νὰ τὴν προξενοῦμε μὲ τὴ θέλησή μας, ἂν καὶ αὐτὴ εἶναι τόσο πολὺ φοβερότερη, ὅσο ἀνώτερα εἶναι ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα προξενεῖται ἡ ζημία;

Μή, σᾶς παρακαλῶ καὶ σᾶς ἱκετεύω, μὴ πάρομε μιὰ τόσο κακὴ ἀπόφαση γιὰ τὸν ἑαυτό μας, ἀλλ' ἂς προτιμᾶμε ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἄλλη ἀσχολία καὶ φροντίδα τὴν ἐδῶ διδασκαλία. Διότι πές μου, ποιὸ εἶναι τὸ τόσο μεγάλο κέρδος σου ὅταν ἀπουσιάζεις ἀπὸ τὴν ἐδῶ σύναξη, ὅση εἶναι ἡ ζημιὰ ποὺ προξενεῖς στὸν ἑαυτό σου καὶ σ' ὅλο τὸ σπίτι σου; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ἔβρισκες ὁλόκληρο θησαυροφυλάκιο γεμάτο ἀπὸ χρυσάφι καὶ ἀπουσίαζες ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, θὰ ἦταν πολὺ πιὸ μεγαλύτερη ἡ ζημιά σου, καὶ τόσο μεγαλύτερη, ὅσο ἀνώτερα εἶναι τὰ πνευματικὰ ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πράγματα. Καθόσον ἐκεῖνα, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι πολλά, καὶ ἂν ἀκόμη τρέχουν ἀπὸ παντοῦ, ἀλλ' ὅμως δὲν τὰ παίρνομε μαζί μας πρὸς τὴν ἐκεῖ ζωή, οὔτε μεταφέρονται μαζί μας πρὸς τὸν οὐρανό, οὔτε παρουσιάζονται στὸ φοβερὸ ἐκεῖνο βῆμα, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς καὶ πρὶν

μᾶς καταλιπόντα οἴχεται· εἰ δὲ καὶ παραμείνειεν μέχρι τέλους, ἀλλ' ὑπὸ ταύτης διακόπτεται πάντως· ὁ δὲ πνευματικὸς θησαυρὸς ἀναφαίρετόν ἐστι κτῆμα, καὶ πανταχοῦ βαδίζουσιν ἡμῖν καὶ ἀποδημοῦσιν ἕπεται, καὶ πολλὴν ἐπὶ τοῦ βήματος ἐκείνου δίδωσιν ἡμῖν τὴν παρρησίαν.

4. Εἰ δὲ ἀπὸ τῶν ἄλλων συνάξεων τοσοῦτον τὸ κέρδος ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα συνάξεων διπλοῦν τοῦτο γίνεται. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο καρπούμεθα μόνον, ὅτι τὴν ψυχὴν τοῖς θείοις λόγοις ἄρδομεν, ἀλλ' ὅτι πολλὴν μὲν τῶν ἐχθρῶν κατασκεδάννυμεν τὴν αἰσχύνην, πολλὴν δὲ τοῖς ἀδελφοῖς τοῖς ἡμετέροις παρέχομεν τὴν παράκλησιν. Τοῦτο γὰρ τῆς παρατάξεως τὸ κέρδος ἐστί, τὸ σπεύδειν ἐπὶ τὸ πονοῦν τοῦ πολέμου μέρος, τὸ κινδύνου γέμον. Διόπερ ἅπαντας ἐνταῦθα συντρέχειν δεῖ, καὶ τοὺς πολεμίους ἐπιόντας ἀποκρούεσθαι. Οὐ δύνασαι κατατεῖναι τὸν λόγον μακρόν, οὐδὲ ἔχεις διδασκαλίαν; Παραγίνου μόνον, καὶ τὸ πᾶν συνετέλεσας. Τοῦ γὰρ σώματος ἡ παρουσία προσθήκη τῆς ποίμνης γίνεται, καὶ πολλὴν τοῖς ἀδελφοῖς σου δίδωσι τὴν παραμυθίαν, καὶ τοῖς ἐχθροῖς σου περιβάλλει τὴν αἰσχύνην.

Ἂν μὲν γὰρ ἐπιβάς τις τῶν ἱερῶν τούτων προθύρων ὀλίγους ἴδῃ τοὺς συνειλεγμένους, καὶ αὐτὴν τὴν οὖσαν κατασβέννυσι προθυμίαν, καὶ ναρκᾷ, καὶ ἀναδύεται, καὶ ὀκνηρότερος γίνεται, καὶ ἀναχωρεῖ, εἶθ' οὕτω κατὰ μικρὸν ἅπαν ἡμῖν τὸ πλῆθος χαυνότερόν ἐστι και ῥαθυμότερον. Ἂν δὲ ἴδῃ συντρέχοντας, σπουδάζοντας, πανταχόθεν συρρέοντας, ἡ τῶν ἄλλων σπουδὴ καὶ τῷ σφόδρα νωθρῷ καὶ παρειμένῳ προθυμίας ὑπόθεσις γίνεται. Εἰ γὰρ λίθος πρὸς λίθον τριβόμενος πολλάκις σπινθῆρας ἐκπηδῆσαι παρεσκεύασε(καίτοι τί τοῦ λίθου ψυχρότερον, τί δὲ πυρὸς θερμότερον; ἀλλ' ὅμως τὴν φύσιν ἐνίκησεν ἡ συνέχεια)· εἰ δὲ ἐπὶ λίθου τοῦτο συμβαίνει, πολλῷ

ἀπὸ τὸ θάνατό μας μᾶς ἐγκαταλείπουν καὶ χάνονται· καὶ ἂν ἀκόμη παραμείνουν μέχρι τέλους, ὁπωσδήποτε ὅμως διακόπτονται ἀπὸ τὸ θάνατο· ὁ πνευματικὸς ὅμως θησαυρὸς εἶναι κτῆμα ποὺ δὲν ἀφαιρεῖται μὲ τίποτε, καὶ ὁπουδήποτε ἂν βαδίσομε καὶ μεταβοῦμε μᾶς ἀκολουθεῖ, καὶ μᾶς δίνει μεγάλη παρρησία μπροστὰ σ' ἐκεῖνο τὸ βῆμα.

4. Ἐὰν ἀπὸ τὶς ἄλλες συγκεντρώσεις εἶναι τόσο μεγάλο τὸ κέρδος, ἀπὸ τὶς ἐδῶ συγκεντρώσεις αὐτὸ γίνεται διπλό. Διότι δὲν καρπούμαστε μόνο αὐτό, τὸ ὅτι δηλαδὴ ποτίζομε τὴν ψυχή μας μὲ τὰ θεῖα λόγια, ἀλλὰ καὶ θὰ διαλύσομε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὶς ἀδιαντροπιὲς τῶν αἱρετικῶν, καὶ θὰ προσφέρομε μεγάλη παρηγοριὰ καὶ στήριγμα στοὺς ἀδελφούς μας. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ κέρδος τῆς παρατάξεως, τὸ νὰ τρέχομε πρὸς τὸ μέρος τοῦ πολέμου ποὺ δοκιμάζεται, ποὺ κινδυνεύει τρομερά. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς πρέπει ὅλοι νὰ τρέχετε ἐδῶ καὶ νὰ ἀποκρούετε τὶς ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν. Δὲν μπορεῖς ν' ἀπευθύνεις μακρὺ λόγο, οὔτε καὶ νὰ προσφέρεις διδασκαλία; Μόνο νὰ παραβρεθεῖς ἐδῶ καὶ κατόρθωσες τὸ πᾶν. Διότι ἡ παρουσία τοῦ σώματός σου αὐξάνει τὴν ἄμυνα τῆς ποίμνης, προσφέροντας καὶ πολλὴ παρηγοριὰ στοὺς ἀδελφούς σου, καὶ καταντροπιάζοντας τοὺς ἐχθρούς σου.

Πράγματι, ἐὰν κάποιος περάσει αὐτὰ τὰ ἱερὰ πρόθυρα καὶ δεῖ νὰ εἶναι λίγοι οἱ συγκεντρωμένοι, τότε καὶ σβήνει ἡ προθυμία ποὺ ὑπάρχει μέσα του, καὶ ναρκώνεται, καὶ μεταβάλλει γνώμη, καὶ πιὸ ἀδιάφορος γίνεται, καὶ φεύγει, καὶ ἔτσι σιγὰ-σιγὰ ὁλόκληρο τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν γίνεται καὶ πιὸ ἀποχαυνωμένο καὶ πιὸ ἀδιάφορο. Ἂν ὅμως δεῖ πολλοὺς νὰ συγκεντρώνονται, νὰ ἔρχονται μὲ προθυμία, νὰ συρρέουν ἀπὸ παντοῦ, τότε ἡ προθυμία τῶν ἄλλων γίνεται κίνητρο προθυμίας σ' ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ὑπερβολικὰ νωθρὸς καὶ τελείως ἀδιάφορος. Διότι, ἐὰν ἕνας λίθος ἐρχόμενος σὲ τριβὴ μὲ ἄλλο λίθο κάμνει πολλὲς φορὲς νὰ τιναχθοῦν σπινθῆρες (ἂν καὶ βέβαια τί ὑπάρχει ψυχρότερο ἀπὸ τὸ λίθο καὶ τί θερμότερο ἀπὸ τὴ φωτιά; ἀλλ' ὅμως ἡ συνεχὴς προσπάθεια νικᾶ τὴ φύση)· ἐὰν αὐτὸ

μᾶλλον ἐπὶ ψυχῶν ἀλλήλαις προστριβομένων, καὶ τῷ πυρὶ τοῦ Πνεύματος διαθερμαινομένων. Οὐκ ἠκούσατε ὅτι ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἦσαν οἱ πιστοὶ πάντες, μᾶλλον δὲ πρὸ τῶν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν δώδεκα μόνοι, καὶ οὐδὲ οὗτοι διέμειναν ἅπαντες, ἀλλ' εἷς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο, Ἰούδας, καὶ ἦσαν ἕνδεκα πάντες; Ἀλλ' ὅμως ἀπὸ τῶν ἕνδεκα ἐκείνων, εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἐγένοντο, καὶ ἀπὸ τῶν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν τρισχίλιοι, εἶτα πεντακισχίλιοι, εἶτα τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐνέπλησαν τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως. Τὸ δὲ αἴτιον, οὐδέποτε τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν κατελίμπανον, ἀλλ' ἀεὶ μετ' ἀλλήλων ἦσαν ἐν τῷ ἱερῷ διημερεύοντες, εὐχαῖς καὶ ἀναγνώσεσι προσέχοντες. Διὰ τοῦτο πολλὴν ἐξῆψαν τὴν πυράν, διὰ τοῦτο οὐδέποτε διερρύησαν, ἀλλὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐπεσπάσαντο.

Τούτους δὲ καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα· πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, μηδὲ τοσαύτην ἐπιδείκνυσθαι περὶ τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην πρόνοιαν, ὅσην αἱ γυναῖκες περὶ τὰς γείτονας τὰς ἑαυτῶν; Καὶ γὰρ ἐκεῖναι ἐπειδὰν ἴδωσί τινα παρθένον πενιχρὰν καὶ ἔρημον προστασίας ἁπάσης οὖσαν, τὰ παρ' ἑαυτῶν πᾶσαι εἰσφέρουσιν ἐν τάξει τῶν προσηκόντων γινόμεναι, καὶ πολὺν ἴδοι τις ἂν ἐκεῖ θόρυβόν τε καὶ ὄχλον τῆς παρθένου νυμφευομένης, καὶ αἱ μὲν χρήματα πολλάκις εἰσήνεγκαν, αἱ δὲ τὴν παρουσίαν τοῦ σώματος, οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο· γίνεται γὰρ παρακάλυμμα τῆς εὐτελείας τούτων ἡ σπουδή, καὶ τὴν πενίαν ἀποκρύπτουσιν οὕτω διὰ τῆς αὐτῶν προθυμίας.

Τοῦτο δὴ καὶ ἐπὶ ταύτης ποιήσατε τῆς ἐκκλησίας. Πάντες πανταχόθεν συντρέχωμεν καὶ συγκαλύψωμεν αὐτῆς τὴν πενίαν, μᾶλλον δὲ λύσωμεν αὐτῆς τὴν πενίαν συνεχῶς ἐνταῦθα παραγινόμενοι. «Κεφαλὴ τῆς γυναικός ἐστιν ὁ ἀνήρ»· βοηθός ἐστιν ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρός. Μὴ τοίνυν μήτε ἡ κεφαλὴ χω-

---

20. Ἐφ. 5, 23

λοιπὸν συμβαίνει στὴν περίπτωση τοῦ λίθου, πολὺ περισσότερο συμβαίνει μὲ τὶς ψυχὲς ποὺ προστρίβονται ἀναμεταξύ τους καὶ διαθερμαίνονται μὲ τὴ φλόγα τοῦ Πνεύματος. Δὲν ἀκούσατε ὅτι στὶς ἡμέρες τῶν προγόνων μας ὅλοι οἱ πιστοὶ ἦταν ἑκατὸν εἴκοσι, ἢ καλύτερα πρὶν ἀπὸ τοὺς ἑκατὸν εἴκοσι ἦταν μόνο δώδεκα, καὶ οὔτε καὶ αὐτοὶ παρέμειναν μέχρι τέλους ὅλοι, ἀλλ' ἕνας ἀπ' αὐτούς, ὁ Ἰούδας, χάθηκε, καὶ ἦταν ὅλοι ἕνδεκα; Ἀλλ' ὅμως ἀπὸ τοὺς ἕνδεκα ἐκείνους ἔγιναν ἑκατὸν εἴκοσι, καὶ ἀπὸ τοὺς ἑκατὸν εἴκοσι τρεῖς χιλιάδες πρῶτα, ἔπειτα πέντε χιλιάδες, καὶ ἔπειτα γέμισαν ὅλη τὴν οἰκουμένη μὲ τὴ γνώση του Θεοῦ. Καὶ ἡ αἰτία εἶναι, ὅτι ποτὲ δὲν ἐγκατέλειπαν τὶς συγκεντρώσεις τους, ἀλλ' ἦταν πάντοτε ὅλοι μαζί, περνώντας τὴν ἡμέρα τους στὸ ἱερὸ μὲ προσευχὲς καὶ προσέχοντας τὰ ἀναγνώσματα. Γι' αὐτὸ καὶ ἄναψαν μεγάλη φλόγα, γι' αὐτὸ ποτὲ δὲν διασπάσθηκαν, ἀλλὰ προσέλκυσαν ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη.

Αὐτοὺς λοιπὸν καὶ ἐμεῖς ἂς μιμούμαστε. Διότι πῶς δὲν εἶναι παράλογο, νὰ μὴ δείχνομε οὔτε τόση φροντίδα γιὰ τὴν ἐκκλησία αὐτή, ὅση δείχνουν οἱ γυναῖκες γιὰ τὶς γειτόνισσές τους; Καθόσον ἐκεῖνες ὅταν δοῦν κάποιο κορίτσι φτωχὸ καὶ νὰ μὴ ἔχει καμιὰ προστασία, προσφέρουν σ' αὐτὸ ὅ,τι μποροῦν νὰ προσφέρουν, παίρνοντας ἔτσι τὴ θέση τῶν συγγενῶν, καὶ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ δεῖ ἐκεῖ, τὴν ὥρα ποὺ νυμφεύεται τὸ κορίτσι νὰ γίνεται πολὺς θόρυβος καὶ πολὺ πλῆθος νὰ εἶναι συγκεντρωμένο, καὶ ἀπὸ αὐτὲς πολλὲς φορὲς ἄλλες προσφέρουν χρήματα, καὶ ἄλλες ἁπλῶς παραβρίσκονται ἐκεῖ, χωρὶς καὶ αὐτὸ νὰ εἶναι μικρὸ πράγμα· διότι τὴν εὐτέλειά τους τὴν καλύπτει ἡ προσπάθειά τους νὰ βρεθοῦν ἐκεῖ, καὶ ἔτσι κρύβουν τὴ φτώχεια τους μὲ τὴν προθυμία τους.

Αὐτὸ λοιπὸν κάνετε καὶ γιὰ τὴν ἐκκλησία αὐτή. Ὅλοι ἂς τρέξομε ἀπὸ παντοῦ καὶ ἂς κρύψομε τὴ φτώχεια της, ἢ καλύτερα ἂς σταματήσομε τὴ φτώχεια της παραβρισκόμενοι συνέχεια ἐδῶ. «Κεφαλὴ τῆς γυναίκας εἶναι ὁ ἄνδρας»[20]· ἡ γυναίκα εἶναι βοηθὸς τοῦ ἄνδρα. Οὔτε λοιπὸν ἡ κεφαλὴ νὰ ἀνέχεται νὰ μπαίνει μέσα στοὺς ἄ-

ρὶς τοῦ σώματος ἀνεχέσθω τῶν οὐδῶν ἐπιβαίνειν τῶν ἁγίων τούτων, μήτε τὸ σῶμα χωρὶς τῆς κεφαλῆς φαινέσθω, ἀλλ' ὁλόκληρος ἐνταῦθα εἰσίτω ὁ ἄνθρωπος, ἔχοντες καὶ τὰ παιδία μεθ' ἑαυτῶν. Εἰ γὰρ δένδρον τερπνὸν ἰδεῖν ἀπὸ τῆς ρίζης αὐτῆς νεόφυτον ἔχον ἀνεστηκός, πολλῷ μᾶλλον ἄνθρωπον τερπνὸν ἰδεῖν, ἐλαίας ἁπάσης τερπνότερον, ἀπὸ τῆς ρίζης αὐτῆς τὸ παιδίον ὥσπερ νεόφυτον ἔχοντα πλησίον ἑστώς· οὐ τερπνὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπικερδές. Καὶ γάρ, ὅπερ ἔφθην εἰπών, πλείων ἐνταῦθα μισθὸς τοῖς συλλεγομένοις· ἐπεὶ καὶ γεωργὸν τότε μάλιστα θαυμάζομεν, οὐχ ὅταν τὴν πολλάκις γεωργηθεῖσαν γῆν θεραπεύῃ, ἀλλ' ὅταν τὰ ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα χωρία λαβὼν πολλῆς ἀξιώσῃ προνοίας. Οὕτω καὶ Παῦλος ἐποίει, φιλοτιμούμενος εὐαγγελίζεσθαι, ὅπου οὐκ ὠνομάσθη Χριστός.

Τοῦτον καὶ ἡμεῖς μιμώμεθα, καὶ εἰς πρόσοδον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ εἰς ὠφέλειαν τὴν ἡμετέραν καθ' ἑκάστην τρέχωμεν ἐνταῦθα σύναξιν. Κἂν ἐπιθυμία φλέγῃ, κατασβέσαι ραδίως αὐτὴν δυνήσῃ, τὸν οἶκον τοῦτον μόνον ἰδών· κἂν ὀργίζῃ, μετ' εὐκολίας κοιμίσεις τὸ θηρίον· κἂν ἄλλο τι πάθος πολιορκῇ, πάντα δυνήσῃ καταλῦσαι τὸν χειμῶνα, καὶ γαλήνην ἐργάσασθαι, καὶ εἰρήνην πολλὴν τῇ ψυχῇ, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀπολαύειν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

γιους αὐτοὺς χώρους χωρὶς τὸ σῶμα, οὔτε τὸ σῶμα νὰ παρουσιάζεται ἐδῶ χωρὶς τὴν κεφαλή, ἀλλ' ὁλόκληρος ὁ ἄνθρωπος νὰ ἔρχεται ἐδῶ μέσα, ἔχοντας καὶ τὰ παιδιὰ μαζί σας. Διότι, ἐὰν εἶναι εὐχάριστο νὰ βλέπει κανεὶς ἕνα δένδρο μαζὶ μὲ τὴν παραφυάδα ποὺ ἀνυψώνεται ἀπὸ τὴ ρίζα του, πολὺ περισσότερο εὐχάριστο εἶναι, καὶ μάλιστα πολὺ πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἐλιά, νὰ βλέπει ἄνθρωπο, ποὺ σὰν κάποια παραφυάδα νὰ στέκεται δίπλα σ' αὐτὸν ποὺ εἶναι ἡ ρίζα του· καὶ δὲν εἶναι μόνο εὐχάριστο, ἀλλὰ καὶ ἐπικερδές. Καθόσον, ὅπως προανέφερα, εἶναι περισσότερος ὁ μισθὸς ἐκείνων ποὺ συγκεντρώνονται ἐδῶ· διότι καὶ τὸ γεωργὸ τότε πρὸ πάντων τὸν θαυμάζομε, ὄχι ὅταν καλλιεργεῖ τὴ γῆ ποὺ ὀργώθηκε πολλὲς φορές, ἀλλ' ὅταν πάρει τὰ ἄσπαρτα καὶ ἀκαλλιέργητα χωράφια καὶ ρίξει ὅλη τὴ φροντίδα του ἐπάνω σ' αὐτά. Ἔτσι ἔκαμνε καὶ ὁ Παῦλος, δείχνοντας ὅλη τὴν προθυμία του νὰ κηρύξει τὸ εὐαγγέλιο ἐκεῖ ὅπου δὲν εἶχε ἀκουσθεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ.

Αὐτὸν καὶ ἐμεῖς ἂς μιμούμαστε καὶ ἂς τρέχομε σὲ κάθε συγκέντρωση ποὺ γίνεται ἐδῶ καὶ πρὸς ὠφέλεια τῆς ἐκκλησίας, καὶ πρὸς ὠφέλεια δική μας. Καί, ἂν σὲ κατακαίει κάποια ἐπιθυμία, θὰ μπορέσεις νὰ τὴ σβήσεις εὔκολα, βλέποντας καὶ μόνο τὸν οἶκο αὐτό. Ἂν εἶσαι κυριευμένος ἀπὸ ὀργή, μὲ εὐκολία θὰ κοιμίσεις τὸ θηρίο· ἂν πάλι κάποιο ἄλλο πάθος σὲ πολιορκεῖ, θὰ μπορέσεις νὰ σταματήσεις ὅλη τὴν τρικυμία καὶ νὰ ἐγκαταστήσεις γαλήνη καὶ πολλὴ εἰρήνη μέσα στὴν ψυχή σου, τὴν ὁποία εὔχομαι ὅλοι μας ν' ἀπολαύσομε, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ

(Εἰς τὸν παραλυτικόν, τὸν τὰ τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη ἔχοντα ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ, καὶ εἰς τό, ὅτι «Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι»).

1. Εὐλογητὸς ὁ Θεός· καθ' ἑκάστην σύναξιν αὐξανομένην ὁρῶ τὴν ἄρουραν, κομῶντα τὰ λήια, πεπληρωμένην τὴν ἅλωνα, πληθύνοντα τὰ δράγματα. Καίτοι γε οὐ πολλὰς ἡμέρας ἔχομεν, ἐξ οὗ τὸν σπόρον τοῦτον κατεβάλομεν, καὶ ἰδοὺ πλούσιος ἡμῖν εὐθέως ὁ στάχυς τῆς ὑπακοῆς ἐβλάστησεν. Ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνη δύναμις, ἀλλὰ θεία χάρις ταύτην γεωργεῖ τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ γὰρ τοιαύτη ἡ φύσις τοῦ σπόρου τοῦ πνευματικοῦ· οὐκ ἀναμένει χρόνον, οὐ περιμένει πλῆθος ἡμερῶν, οὐκ ἐκδέχεται περιόδους μηνῶν, οὐδὲ ὥρας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς, ἀλλ' ἔστιν ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καταβαλόντα τὰ σπέρματα μεστῷ καὶ πεπληρωμένῳ τῷ βραχίονι τοῦτον ἀμῆσαι τὸν ἀμητόν. Οἱ μὲν γὰρ τὴν αἰσθητὴν ταύτην ἀνατέμνοντες γῆν, πολλῆς δέονται τῆς πραγματείας, καὶ μακρᾶς τῆς ἀναβολῆς. Καὶ γὰρ καὶ βοῦς ἀροτῆρας ὑπὸ τὴν ζεύγλην ἄγειν ἀναγκάζονται, καὶ βαθεῖαν αὔλακα τέμνειν, καὶ δαψιλῆ τὰ σπέρματα καταβάλλειν, καὶ τὴν ἐπιφάνειαν ἐξομαλίσαι τῆς γῆς, καὶ τὰ καταβληθέντα πάντα περιστεῖλαι, καὶ ἀναμεῖναι συμμέτρους ὄμβρων φοράς, καὶ πολλὰ ἕτερα φιλοπονῆσαι, καὶ πολὺν ἐκδέχεσθαι χρόνον, καὶ

1. Ἰω. 5, 17

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ

(Στὸν παραλυτικὸ ποὺ ἦταν τριάντα ὀχτὼ χρόνια ἀσθενής, καὶ στὸ ρητό, «Ὁ Πατέρας ἐργάζεται μέχρι τότε ἀδιάκοπα, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι ἐπίσης»[1]

1. Εὐλογητὸς ὁ Θεός· σὲ κάθε συγκέντρωση βλέπω τὴν καλλιεργημένη γῆ ν' αὐξάνεται, οἱ καρποὶ νὰ γίνονται ὅλο καὶ περισσότεροι καὶ πιὸ ὥριμοι, τὸ ἀλώνι εἶναι γεμάτο καὶ τὰ δράγματα πληθαίνουν. Ἂν καὶ βέβαια δὲν ἔχομε πολλὲς ἡμέρες ἀπὸ τότε ποὺ ἔσπειρα τὸν σπόρο αὐτό, καὶ νὰ πολὺ γρήγορα βλάστησε πλούσιο τὸ στάχυ τῆς ὑπακοῆς. Ἀπὸ αὐτὸ γίνεται φανερό, ὅτι αὐτὴν τὴν ἐκκλησία δὲν τὴν φροντίζει ἀνθρώπινη δύναμη, ἀλλ' ἡ θεία χάρη. Καθόσον τέτοια εἶναι ἡ φύση τοῦ πνευματικοῦ σπόρου· δὲν περιμένει χρόνο, δὲν περιμένει πλῆθος ἡμερῶν, δὲν περιμένει περιόδους μηνῶν, οὔτε ἐποχὲς καὶ καιροὺς καὶ μακρὲς χρονικὲς περιόδους, ἀλλ' εἶναι δυνατὸ νὰ σπείρει κανεὶς τὰ σπέρματα καὶ μέσα σὲ μιὰ ἡμέρα νὰ θερίσει τοὺς καρποὺς αὐτῶν μὲ γεμάτη καὶ πλήρη τὴ χεριά. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ καλλιεργοῦν αὐτὴ τὴν αἰσθητὴ γῆ, χρειάζονται πολλὴ κοπιαστικὴ ἐργασία καὶ μεγάλη προθεσμία χρόνου. Καθόσον ἀναγκάζονται καὶ βόδια νὰ ζέψουν, καὶ νὰ ὀργώσουν τὸ χωράφι, καὶ βαθιὰ αὐλάκια νὰ χαράξουν, καὶ ἄφθονα σπέρματα νὰ σπείρουν, καὶ νὰ ἰσοπεδώσουν τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, καὶ ὅλα τὰ σπέρματα νὰ τὰ προφυλάξουν παραχώνοντάς τα, καὶ νὰ περιμένουν νὰ πέσουν κανονικὲς βροχές, καὶ πολλὲς ἄλλες ἐργασίες νὰ κάνουν, καὶ πολὺ χρόνο νὰ περιμένουν, καὶ τότε νὰ ἐπι-

τότε τοῦ τέλους ἐπιτυχεῖν. Ἐνταῦθα δὲ καὶ ἐν θέρει καὶ ἐν χειμῶνι καὶ σπείρειν καὶ ἀμᾶσθαι ἔνι, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ πολλάκις ἀμφότερα γέγονε, καὶ μάλιστα ὅταν λιπαρὰ καὶ πίων τύχῃ οὖσα ἡ γεωργουμένη ψυχή, ὃ δὴ καὶ ἐφ' ὑμῶν ἐστιν ἰδεῖν· διὸ καὶ ἡμεῖς πρὸς ὑμᾶς προθυμότερον τρέχομεν. Ἐπεὶ καὶ γεωργὸς ἐκείνην ἐργάζεται τὴν ἄρουραν ἐπιτήδειον, ἀφ' ἧς τὴν ἅλωνα πολλάκις ἐνέπλησεν.

Ἐπεὶ οὖν καὶ ὑμεῖς ἐξ ὀλίγου πόνου πολλὴν ἡμῖν παρέχετε τὴν πρόσοδον, μετὰ πολλῆς τῆς προσοχῆς τῆς γεωργίας ἁπτόμεθα ταύτης, καὶ τῶν πρότερον εἰρημένων τὰ λείψανα ὑμῖν κομίζοντες ἥκομεν. Τότε μὲν οὖν ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς τὸν λόγον ὑφήναμεν τὸν περὶ τῆς δόξης τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, νυνὶ δὲ ἀπ' αὐτῆς τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιήσομεν. Τότε οὖν ἐλέγομεν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί», νυνὶ δὲ λέγομεν, ὅτι εἶπε Μωϋσῆς, «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε». Ὥσπερ γὰρ ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν Μωϋσέα παραπέμπει, ἵνα δι' ἐκείνου πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάσηται, οὕτως ὁ Μωϋσῆς τῷ διδασκάλῳ παραδίδωσι τοὺς μαθητάς, κελεύων αὐτῷ κατὰ πάντα πείθεσθαι.

Πειθώμεθα τοίνυν οἷς ἂν ποιῇ καὶ λέγῃ, τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι, καὶ τούτῳ τῷ σήμερον ἀναγνωσθέντι ὑμῖν σημείῳ. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; «Ἦν», φησίν, «ἑορτὴ Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἔστι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις προβατικὴ κολυμβήθρα, ἡ λεγομένη ἑβραϊστὶ Βηθεσδᾶ, πέντε στοὰς ἔχουσα», εἰς ἣν λόγος ἔχει παραγινόμενον ἄγγελον κατὰ καιρὸν καταδύεσθαι, καὶ τοῦτο γινώσκεσθαι διὰ τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν· τὸν οὖν πρῶτον

------

2. Ἰω. 5, 46
3. Δευτ. 18, 15· Πράξ. 3, 22

τύχουν τὸ σκοπό τους. Ἐδῶ ὅμως εἶναι δυνατὸ καὶ τὸ θέρος καὶ τὸ χειμώνα νὰ σπέρνομε καὶ νὰ θερίζομε, καὶ πολλὲς φορὲς καὶ τὴν ἴδια ἡμέρα γίνονται καὶ τὰ δύο, καὶ μάλιστα ὅταν τύχει ἡ καλλιεργούμενη ψυχὴ νὰ εἶναι καὶ γόνιμη καὶ εὔφορη, πράγμα βέβαια ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ δεῖ νὰ συμβαίνει καὶ μὲ σᾶς, καὶ γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ τρέχω πρὸς ἐσᾶς μὲ μεγαλύτερη προθυμία. Καθόσον καὶ ὁ γεωργὸς ἐκεῖνο τὸ χωράφι καλλιεργεῖ μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο πολλὲς φορὲς γέμισε τὸ ἀλώνι του.

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ σεῖς μὲ λίγο κόπο μοῦ προσφέρετε μεγάλη ἐσοδειά, μὲ μεγάλη προσοχὴ κάμνω τὴν καλλιέργειά σας αὐτή, καὶ ἔρχομαι πρὸς ἐσᾶς φέροντας μαζί μου τὰ ὅσα ἀπέμειναν ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ λέχθηκαν τὴν προηγούμενη φορά. Τότε βέβαια σᾶς ἔπλεξα τὸ λόγο γιὰ τὴ δόξα τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, σήμερα θὰ κάνω τὸ ἴδιο καὶ πάλι ἀπ' αὐτήν. Τότε λοιπὸν σᾶς ἔλεγε ὅτι ὁ Χριστὸς ἔλεγε, «Ἐὰν πιστεύατε στὸ Μωϋσῆ, θὰ πιστεύατε καὶ σὲ μένα»[2], ἐνῶ τώρα σᾶς λέγω, ὅτι ὁ Μωυσῆς εἶπε, «Προφήτη θὰ ἐγείρει ἀπὸ σᾶς τοὺς ἴδιους ὁ Κύριος ὁ Θεός σας ὅπως ἔγειρε ἐμένα· αὐτὸν νὰ ἀκούσετε»[3]. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὁ Χριστὸς παραπέμπει πρὸς τὸν Μωυσῆ, ὥστε μὲ ἐκεῖνον νὰ προσελκύσει αὐτοὺς κοντά του, ἔτσι καὶ ὁ Μωϋσῆς παραδίνει τοὺς μαθητὲς στὸ δάσκαλο, προτρέποντας αὐτοὺς νὰ δείχνουν πλήρη ὑπακοὴ πρὸς αὐτόν[4].

Ἂς πειθαρχοῦμε λοιπὸν σ' ὅσα λέγει καὶ κάμνει, καὶ σ' ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ σ' αὐτὴ τὴν περικοπὴ ποὺ σήμερα σᾶς διάβασα. Καὶ ποιὰ εἶναι αὐτή; «Ἦταν», λέγει, «ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀνέβηκε ὁ Ἰησοῦς στὰ Ἱεροσόλυμα. Ὑπάρχει στὰ Ἱεροσόλυμα προβατικὴ κολυμβήθρα, ποὺ λέγεται στὰ ἑβραϊκὰ Βηθεσδᾶ, καὶ ἔχει πέντε στοές»[5], στὴν ὁποία, ὅπως λέγεται, ἐρχόταν κατὰ καιροὺς ἄγγελος καὶ βυθιζόταν μέσα στὸ νερό, πράγμα ποὺ γινόταν ἀντιληπτὸ ἀπὸ τὴν κίνηση τοῦ νεροῦ· ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἔμπαινε

4. Πρβλ. Γαλ. 3, 24 5. Ἰω. 5, 1 - 2

ἐμβάντα μετὰ τὸν ἐν τῷ ὕδατι κλύδωνα ὑγιῆ γίνεσθαι, ὅ,τι δήποτε ἀρρώστημα ἔχοντα. Ἐν ταύταις οὖν κατέκειτο ταῖς στοαῖς πλῆθος ἀσθενούντων, τυφλῶν, χωλῶν, ξηρῶν, ἐκδεχομένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν.

Τίνος οὖν ἕνεκεν τὰ Ἱεροσόλυμα συνεχῶς ὁ Χριστὸς καταλαμβάνει, καὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς ἐπιχωριάζει τοῖς Ἰουδαίοις; Ἐπειδὴ τότε τὸ πλῆθος συνελέγετο, καὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον καὶ τὸν καιρὸν παρετήρει, ὥστε ἐπιλαβέσθαι τῶν ἀσθενούντων. Οὐ γὰρ τοσαύτην οἱ κάμνοντες εἶχον ἐπιθυμίαν ἀπαλλαγῆναι τῶν νοσημάτων, ὅσην ὁ ἰατρὸς ἐπεποίητο σπουδὴν ἀπαλλάξαι αὐτοὺς τῆς ἀρρωστίας. Ὅτε τοίνυν πλήρης ὁ σύλλογος αὐτῶν ἦν, καὶ ἀπηρτισμένον τὸ θέατρον, τότε εἰς μέσον ἐρχόμενος τὰ πρὸς τὴν σωτηρίαν τῆς ἐκείνων ψυχῆς ἐπεδείκνυτο.

Κατέκειτο τοίνυν πλῆθος ἀσθενούντων ἐκδεχομένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν, καὶ ὁ μὲν πρῶτος καταβαίνων ἐθεραπεύετο μετὰ τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν, ὁ δὲ δεύτερος οὐκ ἔτι· ἀλλ' ἀνηλοῦτο τὸ φάρμακον, ἐδαπανᾶτο ἡ ἰατρεία τῆς χάριτος, λοιπὸν ἔρημα τὰ ὕδατα ἔμενε, τῆς τοῦ πρώτου καταβαίνοντος ἀρρωστίας ἅπαν ἀναμαξαμένης αὐτό. Καὶ μάλα εἰκότως· δουλικὴ γὰρ ἦν ἡ χάρις. Ἀλλ' οὐχ ὅτε ὁ Δεσπότης παρεγένετο, οὕτως ἐγίνετο, οὐδὲ ὁ πρῶτος καταβαίνων εἰς τὴν κολυμβήθραν τῶν ὑδάτων τοῦ βαπτίσματος ἐθεραπεύετο μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ πρῶτος, καὶ ὁ δεύτερος, καὶ ὁ τρίτος, καὶ ὁ τέταρτος, καὶ ὁ δέκατος, καὶ ὁ εἰκοστός· κἂν μυρίους εἴπῃς, κἂν δὶς τοσούτους, κἂν τρίς, κἂν ἀπείρους τῷ πλήθει, κἂν τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐμβάλῃς εἰς τὴν κολυμβήθραν τῶν ὑδάτων, οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἐλαττοῦται ἡ χάρις, ἀλλ' ἡ αὐτὴ μένει, πάντας ἐκείνους καθαίρουσα. Τοσοῦτον τὸ μέσον δουλικῆς δυνάμεως, καὶ δε-

---

6. Πρβλ. Ἰω. 5, 4

7. Δηλαδὴ προερχόταν ἀπὸ δοῦλο τοῦ Θεοῦ, τὸν ἄγγελο.

πρῶτος μέσα μετὰ τὸ τάραγμα τοῦ νεροῦ ἀποκτοῦσε τὴν ὑγεία του, ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἀρρώστια καὶ ἂν ὑπόφερε. Σ' αὐτὲς λοιπὸν τὶς στοὲς βρισκόταν κατάκοιτο πλῆθος ἀπὸ ἀσθενεῖς, τυφλούς, χωλούς, παράλυτους, περιμένοντας τὴν κίνηση τοῦ νεροῦ[6].

Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ὁ Χριστὸς πηγαίνει συνέχεια στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ συναναστρέφεται τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἑορτῶν; Ἐπειδὴ τότε συγκεντρωνόταν ἐκεῖ τὸ πλῆθος καὶ περίμενε τὸν καιρὸ ἐκεῖνο γιὰ νὰ ρθεῖ στὸν τόπο ἐκεῖνο καὶ νὰ συναντήσει τοὺς ἀσθενεῖς. Διότι δὲν εἶχαν οἱ ἀσθενεῖς τόση ἐπιθυμία ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ νοσήματά τους, ὅση φροντίδα ἔδειχνε ὁ ἰατρὸς ν' ἀπαλλάξει αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τους. Ὅταν λοιπὸν ἦταν ὅλοι συγκεντρωμένοι ἐκεῖ καὶ τὸ θέατρο ἦταν ὁλοκληρωμένο, τότε ἐρχόταν ἀνάμεσα σ' αὐτούς, κάμνοντας φανερὸ τὸν πόθο τῆς ψυχῆς του γιὰ τὴ σωτηρία ἐκείνων.

Βρισκόταν λοιπὸν ἐκεῖ κατάκοιτο πλῆθος ἀπὸ ἀσθενεῖς, περιμένοντας τὴν κίνηση τοῦ νεροῦ, καὶ ἐκεῖνος ποὺ κατέβαινε πρῶτος μέσα στὸ νερὸ μετὰ τὴν κίνηση τοῦ νεροῦ θεραπευόταν, ὄχι ὅμως καὶ ὁ δεύτερος· διότι τελείωνε τὸ φάρμακο, δαπανοῦνταν ἡ θεραπεία τῆς χάριτος, καὶ στὴ συνέχεια τὰ νερὰ ἔμεναν γυμνὰ ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἐξαλείφοντας ὅλο τὸ φάρμακο ἡ ἀρρώστια ἐκείνου ποὺ κατέβαινε πρῶτος μέσα στὰ νερά. Καὶ πολὺ σωστὰ διότι ἡ χάρη ἐκείνη ἦταν δουλική[7]. Ὅμως δὲν συνέβαινε τὸ ἴδιο ὅταν ἦρθε ὁ Κύριος, διότι δὲν θεραπευόταν μόνο ἐκεῖνος ποὺ κατέβαινε πρῶτος στὴν κολυμβήθρα τῶν ὑδάτων τοῦ βαπτίσματος, ἀλλὰ καὶ ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος καὶ ὁ δέκατος καὶ ὁ εἰκοστός· καὶ ἂν ἀκόμη πεῖς δέκα χιλιάδες, καὶ ἂν δυὸ φορὲς τόσους, καὶ ἂν τρεῖς φορές, καὶ ἂν ἄπειρο πλῆθος, καὶ ἂν ὅλη τὴν οἰκουμένη τὴν βάλεις μέσα στὴν κολυμβήθρα τῶν ὑδάτων, οὔτε στὸ ἐλάχιστο ἐλαττώνεται ἡ χάρη, ἀλλὰ παραμένει ἡ ἴδια, καθαρίζοντας ὅλους ἐκείνους. Τόση μεγάλη εἶναι ἡ ἀπόσταση μεταξὺ τῆς δουλικῆς δυνάμεως καὶ

σποτικῆς αὐθεντίας. Ἐκεῖνος ἕνα ἐθεράπευσεν, οὗτος τὴν οἰκουμένην ἅπασαν· ἐκεῖνος διὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἕνα, οὗτος καθ' ἑκάστην ἡμέραν, εἰ βούλει μυρίους ἐμβαλεῖν, ἅπαντας ὑγιαίνοντας ἀποδίδωσιν· ἐκεῖνος καταβαίνων καὶ ταράσσων τὸ ὕδωρ, οὗτος οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἀρκεῖ ψιλὴν αὐτοῦ καλέσαι τὴν προσηγορίαν ἐπὶ τῶν ὑδάτων μόνον, καὶ πᾶσαν αὐτοῖς ἐναποθέσθαι θεραπείας ὑπόθεσιν. Κἀκεῖνος μὲν σωμάτων πήρωσιν ἰᾶτο, οὗτος δὲ ψυχῆς κακίαν διορθοῦται. Ὁρᾷς πῶς διὰ πάντων πολὺ τὸ μέσον καὶ ἄπειρον φαίνεται;

2. Κατέκειτο τοίνυν πλῆθος ἀσθενούντων ἀναμένον τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν· καὶ γὰρ ἰατρεῖον ἦν ὁ τόπος πνευματικόν. Καθάπερ οὖν ἐν ἰατρείῳ πολλούς ἐστιν ἰδεῖν τὸν ὀφθαλμὸν ἐκκεκομμένους, πεπηρωμένους τὸ σκέλος, ἄλλο μέλος ἀρρωστοῦντας, εἶτα κοινῇ πάντας συγκαθημένους, καὶ τὸν ἰατρὸν ἀναμένοντας, οὕτω δὴ καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ χωρίῳ τὸ πλῆθος τῶν συνεληλυθότων ἦν ἰδεῖν. Ἐν ταύταις ταῖς στοαῖς «ἦν τις ἄνθρωπος τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη ἔχων ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ. Τοῦτον ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς κατακείμενον, καὶ γνοὺς ὅτι ἤδη πολὺν χρόνον ἔχει, λέγει αὐτῷ· Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἀσθενὴς καὶ εἶπε, Ναί, Κύριε· ἄνθρωπον δὲ οὐκ ἔχω, ἵν', ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν· ἐν ᾧ δὲ ἐγὼ ἔρχομαι, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει». Τίνος ἕνεκεν τοὺς ἄλλους πάντας παραδραμὼν ὁ Ἰησοῦς, πρὸς τοῦτον ἦλθεν; Ἵνα καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἐνδείξηται· τὴν δύναμιν μέν, ὅτι τὸ νόσημα λοιπὸν ἀνίατον ἐγεγόνει, καὶ εἰς ἀμηχανίαν περιειστήκει τὰ τῆς ἀρρωστίας αὐτῷ· τὴν δὲ φιλανθρωπίαν, ὅτι τὸν μάλιστα ἄξιον ὄντα ἐλέους καὶ εὐεργεσίας, τοῦτον πρὸ τῶν ἄλλων εἶδεν ὁ κηδεμὼν καὶ φιλάνθρωπος.

------

8. Ἰω. 5, 5-7

τῆς δεσποτικῆς ἐξουσίας. Ὁ ἄγγελος θεράπευσε ἕνα, ἐνῶ ὁ Χριστὸς ὅλη τὴν οἰκουμένη· ἐκεῖνος σ' ὅλο τὸ χρόνο ἕνα, ἐνῶ αὐτὸς καθημερινὰ θεραπεύει, καὶ ἂν θελήσεις νὰ βάλεις μέσα ἀμέτρητους, ὅλους τοὺς δίνει ὑγιεῖς· ἐκεῖνος κατεβαίνοντας καὶ ταράσσοντας τὸ νερό, ἐνῶ αὐτὸς ὄχι ἔτσι· διότι ἀρκεῖ ἁπλῶς καὶ μόνο νὰ ἐπικαλεσθεῖς ἐπάνω στὰ νερὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ θέσεις σ' αὐτὰ τὴν αἰτία θεραπείας σ' ὅλους αὐτούς. Καὶ ἐκεῖνος μὲν θεράπευε σωματικὴ ἀναπηρία, ἐνῶ αὐτὸς θεραπεύει τὴν κακία τῆς ψυχῆς. Βλέπεις πῶς μὲ ὅλα φαίνεται πάρα πολὺ μεγάλη καὶ ἄπειρη ἡ ἀπόσταση μεταξὺ αὐτῶν;

2. Βρισκόταν λοιπὸν ἐκεῖ κατάκοιτο πλῆθος ἀπὸ ἀσθενεῖς περιμένοντας τὴν κίνηση τοῦ νεροῦ· καθόσον ὁ τόπος ἐκεῖνος ἦταν πνευματικὸ ἰατρεῖο. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ σὲ ἰατρεῖο μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ πολλοὺς μὲ βγαλμένο τὸ μάτι, μὲ κομμένο τὸ πόδι, μὲ ἄρρωστο κάποιο ἄλλο μέλος, καὶ ὅλοι μαζὶ νὰ κάθονται καὶ νὰ περιμένουν τὸν ἰατρό, ἔτσι λοιπὸν ἦταν δυνατὸ νὰ δεῖ κανεὶς τὸ πλῆθος τῶν ἀσθενῶν νὰ εἶναι συγκεντρωμένο στὸ μέρος ἐκεῖνο. Σ' αὐτὲς τὶς στοὲς «Ὑπῆρχε κάποιος ἄνθρωπος ποὺ ἦταν ἐπὶ τριάντα ὀχτὼ χρόνια ἄρρωστος. Αὐτὸν ὅταν τὸν εἶδε ὁ Ἰησοῦς κατάκοιτο καὶ κατάλαβε ὅτι ἤδη εἶχε πολὺ χρόνο ἐκεῖ, τοῦ λέγει· θέλεις νὰ γίνεις ὑγιής; Ἀποκρίθηκε πρὸς αὐτὸν ὁ ἀσθενὴς καὶ εἶπε· Ναί, Κύριε· δὲν ἔχω ἄνθρωπο, ὥστε, ὅταν ταραχθεῖ τὸ νερὸ νὰ μὲ βάλει μέσα στὴν κολυμβήθρα· ἐνῶ ἔρχομαι ἐγώ, κατεβαίνει ἄλλος πρὶν ἀπὸ μένα»[8]. Γιὰ ποιὸ λόγο ὁ Ἰησοῦς, ἀφοῦ προσπέρασε ὅλους τοὺς ἄλλους, ἦρθε πρὸς αὐτόν; Γιὰ νὰ δείξει καὶ τὴ δύναμή του καὶ τὴ φιλανθρωπία του· τὴ δύναμή του, διότι ἡ ἀσθένειά του εἶχε γίνει πιὰ ἀθεράπευτη καὶ εἶχαν φθάσει τὰ τῆς ἀρρώστιας του σὲ ἀπελπισία, τὴ φιλανθρωπία του πάλι, διότι ὁ κηδεμόνας καὶ φιλάνθρωπος πρόσεξε πρὶν ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους ἐκεῖνον ποὺ ἦταν περισσότερο ἄξιος τῆς εὐσπλαχνίας καὶ τῆς εὐεργεσίας του.

Μὴ δὴ παραδράμωμεν ἁπλῶς τὸ χωρίον, μηδὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἐτῶν, ὧν εἶχεν ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ. Ἀκουέτωσαν ἅπαντες, ὅσοι πενίᾳ παλαίουσι διηνεκεῖ, ὅσοι καὶ ἀρρωστίᾳ συζῶσιν, ὅσοι περιστάσεις ὑπομένουσι πραγμάτων βιωτικῶν, ὅσοι χειμῶνα καὶ κλυδώνιον τῶν ἀδοκήτων ὑπέστησαν κακῶν. Κοινὸς οὗτος ὁ παραλυτικὸς κεῖται λιμὴν τῶν ἀνθρωπίνων συμφορῶν. Οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἠλίθιος, οὐδεὶς οὕτως ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὡς, πρὸς τοῦτον ἀφορῶντα, μὴ πάντα τὰ ἐπαγόμενα φέρειν γενναίως καὶ μετὰ προθυμίας ἁπάσης. Εἰ γὰρ εἴκοσιν ἔτη ἦν, εἰ γὰρ δέκα, εἰ γὰρ πέντε μόνον, οὐκ ἦν ἱκανὰ διαλῦσαι αὐτοῦ τὸν τόνον τῆς ψυχῆς; Ὁ δὲ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη μένει, καὶ οὐκ ἀφίσταται, καὶ πολλὴν ἐπιδείκνυται τὴν ὑπομονήν. Τάχα ὑμῖν θαυμαστὸν εἶναι δοκεῖ τοῦ χρόνου τὸ μῆκος, ἀλλ', ἐὰν ἀκούσητε αὐτῶν τῶν ῥημάτων, τότε μάλιστα εἴσεσθε αὐτοῦ τὴν φιλοσοφίαν, καὶ τὴν ὑπομονὴν ἅπασαν.

Ἐπέστη ὁ Ἰησοῦς, καὶ λέγει αὐτῷ· «Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι;». Καὶ τίς ἂν τοῦτο ἠγνόησεν, ὅτι ἐβούλετο γενέσθαι ὑγιής; Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐρωτᾷ; Οὐκ ἀγνοῶν· ὁ γὰρ τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας εἰδώς, πολλῷ μᾶλλον τὰ δῆλα καὶ σαφῆ πᾶσιν ἠπίστατο. Τίνος ἕνεκεν ἠρώτα; Ὥσπερ τότε τῷ ἑκατοντάρχῃ φησίν, «Ἐγὼ ἐλθὼν θεραπεύσω αὐτόν», οὐκ ἀγνοῶν ἅπερ ἤμελλεν ἐρεῖν, ἀλλὰ προειδὼς καὶ σφόδρα ἀκριβῶς ἐπιστάμενος, καὶ βουλόμενος ἀρχὴν αὐτῷ δοῦναι καὶ πρόφασιν, ὥστε τὴν ἐν σκιᾷ ἐκκαλύψαι πᾶσιν εὐλάβειαν, καὶ εἰπεῖν, «Μή, Κύριε· οὐ γάρ εἰμι ἄξιος, ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς», οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ παραλελυμένου τούτου, εἰδὼς ἅπερ ἤμελλεν ἐρεῖν, ἐρωτᾷ εἰ βούλοιτο θεραπευθῆναι, οὐκ ἐπειδὴ ἠγνόει τοῦτο, ἀλλ' ἵνα παράσχῃ αὐτῷ τινα πρόφα-

9. Ἰω. 5, 6 10. Ματθ. 8, 7 11. Ματθ. 8, 8

Ἂς μὴ προσπεράσομε λοιπὸν τὸ χωρίο ἐπιπόλαια, οὔτε καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν τριάντα ὀχτὼ ἐτῶν ποὺ ἦταν ἀσθενής. Ἂς τὸ ἀκούσουν ὅλοι, ὅσοι παλεύουν μὲ τὴ φτώχεια, ὅσοι ζοῦν πάσχοντας ἀπὸ ἀρρώστια, ὅσοι ὑπομένουν διάφορες δύσκολες καταστάσεις βιοτικῶν πραγμάτων, ὅσοι ὑπέστησαν τρικυμίες καὶ συμφορὲς ἀπροσδόκητων κακῶν. Αὐτὸς ὁ παραλυτικὸς εἶναι κοινὸ λιμάνι τῶν ἀνθρώπινων συμφορῶν. Διότι κανένας δὲν εἶναι τόσο ἀνόητος, κανένας δὲν εἶναι τόσο ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὥστε, βλέποντας πρὸς αὐτόν, νὰ μὴ ὑποφέρει ὅλα τὰ κακὰ ποὺ τὸν βρίσκουν μὲ γενναιότητα καὶ μ' ὅλη τὴν προθυμία του. Ἂν κανεὶς ἦταν εἴκοσι χρόνια παράλυτος, ἐὰν ἦταν δέκα, ἐὰν ἦταν μόνο πέντε, δὲν θὰ ἦταν ἱκανὰ αὐτὰ νὰ τοῦ διαλύσουν τὴν ἀντοχὴ τῆς ψυχῆς του; Αὐτὸς ὅμως μένει ἐκεῖ παράλυτος τριάντα ὀχτὼ χρόνια καὶ δὲν φεύγει, δείχνοντας μεγάλη τὴν ὑπομονή του. Ἴσως σᾶς φαίνεται θαυμαστὸ τὸ μῆκος τοῦ χρόνου, ἀλλ', ἐὰν ἀκούσετε τὰ ἴδια τὰ λόγια του, τότε περισσότερο θὰ γνωρίσετε τὴν εὐσέβεια αὐτοῦ καὶ τὴν ὅλη ὑπομονή του.

Πῆγε ὁ Ἰησοῦς ἐκεῖ καὶ λέγει πρὸς αὐτόν· «Θέλεις νὰ γίνεις ὑγιής;»[9]. Καὶ ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ τὸ ἀγνοεῖ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ἤθελε νὰ γίνει ὑγιής; Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ἐρωτᾶ; Ὄχι ἀπὸ ἄγνοια· διότι ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει «τὰ ἀπόκρυφα τῆς σκέψεως, πολὺ περισσότερο γνώριζε τὰ φανερὰ καὶ σαφῆ. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ρώτησε; Ὅπως ἀκριβῶς τότε λέγει στὸν ἑκατόνταρχο, «Θὰ ρθῶ ἐγὼ καὶ θὰ τὸν θεραπεύσω»[10], χωρὶς νὰ ἀγνοοῦσε ἐκεῖνα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τοῦ πεῖ, ἀλλὰ γνωρίζοντάς τα ἀπὸ πρὶν καὶ μάλιστα γνωρίζοντάς τα μὲ ἀπόλυτη ἀκρίβεια, καὶ θέλοντας νὰ τοῦ δώσει ἀφορμὴ νὰ κάνει τὴν ἀρχὴ καὶ νὰ φανερώσει ὅλη τὴν εὐλάβεια ποὺ εἶχε κρυμμένη μέσα του καὶ νὰ πεῖ, «Ὄχι, Κύριε· διότι δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ ρθεῖς κάτω ἀπὸ τὴ στέγη μου»[11], ἔτσι καὶ στὴν περίπτωση αὐτοῦ τοῦ παραλυτικοῦ, γνωρίζοντας ἐκεῖνα ἀκριβῶς ποὺ ἐπρόκειτο νὰ πεῖ, τὸν ἐρωτᾶ ἐὰν θὰ ἤθελε νὰ θεραπευθεῖ,

σιν καὶ ἀφορμὴν ἐκτραγῳδῆσαι τὴν οἰκείαν συμφορὰν καὶ γενέσθαι διδάσκαλον ὑπομονῆς. Εἰ γὰρ σιγῇ τὸν ἄνθρωπον ἐθεράπευσεν, ἐζημιώθημεν ἂν ἡμεῖς ζημίαν τὴν ἐσχάτην, μὴ μαθόντες αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τὴν καρτερίαν. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐ τὰ παρόντα διορθοῦται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα πολλῆς ἀξιοῖ τῆς ἐπιμελείας. Διδάσκαλον τοίνυν ὄντα αὐτὸν καρτερίας καὶ ὑπομονῆς ἅπασιν ἐξεκάλυψε τοῖς τὴν οἰκουμένην οἰκοῦσι, διὰ τῆς ἐρωτήσεως εἰς ἀνάγκην αὐτὸν ἀποκρίσεως ἐμβαλών, «Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι;».

Τί οὖν ἐκεῖνος; Οὐκ ἐδυσχέρανεν, οὐκ ἠγανάκτησεν, οὐκ εἶπε πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα· 'ὁρᾷς με παραλελυμένον, τὸν χρόνον ἔγνως τὸν μακρὸν τῆς ἐμῆς ἀρρωστίας, καὶ ἐρωτᾷς εἰ βούλομαι γενέσθαι ὑγιής; Ταῖς ἐμαῖς ἦλθες ἐπιγελάσαι συμφοραῖς, καὶ ἀλλότρια κωμῳδῆσαι κακά;'. Ἴστε γὰρ ὡς μικρόψυχοι οἱ ἄρρωστοί εἰσιν, εἰ καὶ ἐνιαυτὸν μόνον ἐπὶ κλίνης κατακλιθεῖεν· ὅπου δὲ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη τὸ νόσημα παρετάθη, πῶς οὐκ εἰκὸς ἅπασαν ἀνηλῶσθαι φιλοσοφίαν ἐν μακρῷ τῷ χρόνῳ δαπανηθεῖσαν; Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τοιοῦτον οὔτε εἶπεν, οὔτε ἐνενόησεν ἐκεῖνος, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικείας ποιεῖται τὴν ἀπόκρισιν, καί φησι, «Ναί, Κύριε· ἀλλ' ὅτι ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵν', ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν». Ὅρα πόσα συνῆλθεν ὁμοῦ καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐπολιόρκει· νόσος, καὶ πενία, καὶ ἐρημία τῶν προστησομένων.

«Ἐν ᾧ δὲ ἐγὼ ἔρχομαι, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει». Τοῦτο πάντων ἐλεεινότερον, καὶ λίθον αὐτὸν ἱκανὸν ἐπικάμψαι. Καὶ γὰρ ὁρᾶν μοι δοκῶ τὸν ἄνθρωπον ἕρποντα καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν, καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ στόμα τῆς κολυμβήθρας γιγνόμενον, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τέλει τῆς χρηστῆς ἐκκρεμάμενον ἐλπίδος, καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν· καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι ταῦτα

ὄχι ἐπειδὴ τὸ ἀγνοοῦσε αὐτό, ἀλλὰ γιὰ νὰ δώσει σ' αὐτὸν κάποια εὐκαιρία καὶ ἀφορμὴ νὰ διεκτραγωδήσει τὴ συμφορά του καὶ νὰ γίνει δάσκαλος ὑπομονῆς. Διότι, ἐὰν θεράπευε τὸν ἄνθρωπο σιωπηλά, θὰ παθαίναμε ἐμεῖς τὴ χειρότερη ζημιά, ἀφοῦ δὲν θὰ μαθαίναμε τὴν ὑπομονὴ τῆς ψυχῆς του. Ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν θεραπεύει μόνο τὰ πράγματα τῆς στιγμῆς ἐκείνης, ἀλλὰ δείχνει καὶ μεγάλη φροντίδα γιὰ τὰ μελλοντικά. Φανέρωσε λοιπὸν αὐτὸν σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς οἰκουμένης δάσκαλο ἐπιμονῆς καὶ ὑπομονῆς, ἀναγκάζοντας αὐτὸν ν' ἀποκριθεῖ μὲ τὴν ἐρώτηση ποὺ τοῦ ὑποβάλλει· «Θέλεις νὰ γίνεις ὑγιής;».

Τί ἔκανε λοιπὸν ἐκεῖνος; Δὲν δυσανασχέτησε, δὲν ἀγανάκτησε, δὲν εἶπε πρὸς ἐκεῖνον ποὺ τὸν ρώτησε· Μὲ βλέπεις παράλυτο, ἔμαθες τὸ μακρὺ χρόνο τῆς αρρώστιας μου, καὶ ρωτᾶς ἐὰν θέλω νὰ γίνω ὑγιής; Ἦρθες νὰ περιγελάσεις τὶς συμφορές μου καὶ νὰ διακωμωδήσεις ξένα κακά;'. Διότι γνωρίζετε πόσο ὀλιγόψυχοι εἶναι οἱ ἄρρωστοι καὶ ἂν ἀκόμη μείνουν ἕνα μόνο χρόνο στὸ κρεβάτι· ἐδῶ ποὺ ἡ ἀρρώστια παρατάθηκε ἐπὶ τριάντα ὀχτὼ χρόνια, πῶς δὲν ἦταν εὔλογο νὰ ἐξαντληθεῖ ἡ ὅλη εὐσέβειά του μέσα στὸ μακρὸ αὐτὸ χρόνο; Ἀλλ' ὅμως τίποτε παρόμοιο οὔτε εἶπε ἐκεῖνος, οὔτε σκέφθηκε, ἀλλὰ μὲ μεγάλη καλωσύνη δίνει τὴν ἀπάντηση, καὶ λέγει· «Ναί, Κύριε, ἀλλὰ δὲν ἔχω ἄνθρωπο, ὥστε, ὅταν ταραχθεῖ τὸ νερό, νὰ μὲ βάλει μέσα στὴν κολυμβήθρα». Πρόσεχε πόσα μαζεύθηκαν καὶ πολιορκοῦσαν τὸν ἄνθρωπο· ἀσθένεια, φτώχεια, ἔλλειψη προστατῶν.

«Ἐνῶ ἔρχομαι ἐγώ, κατεβαίνει ἄλλος πρὶν ἀπὸ μένα». Αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ ἀξιολύπητο, ποὺ μπορεῖ καὶ λίθο ἀκόμη νὰ λυγίσει. Πραγματικὰ μοῦ φαίνεται σὰν νὰ βλέπω τὸν ἄνθρωπο νὰ σύρεται κάθε χρόνο καὶ νὰ φθάνει στὸ στόμιο τῆς κολυμβήθρας, καὶ κάθε χρόνο νὰ εἶναι κρεμασμένος ἀπὸ τὸ τέλος αὐτὸ τῆς καλῆς ἐλπίδας· καὶ τὸ μεγαλύτερο βέβαια κακὸ εἶναι, ὅτι αὐτὰ τὰ ὑπέμεινε ὄχι δύο καὶ τρία

ὑπέμεινεν οὐκ ἐπὶ δύο καὶ τρισὶ καὶ δέκα ἔτεσιν, ἀλλ' ἐπὶ ὀκτὼ καὶ τριάκοντα. Καὶ τὴν μὲν σπουδὴν ἐπεδείκνυτο πᾶσαν, τοῦ δὲ καρποῦ ἐξέπιπτε· καὶ ὁ μὲν δρόμος ἐγίνετο, τούτου δὲ τοῦ δρόμου τὸ βραβεῖον ἑτέρου, ἐπὶ τοῖς πολλοῖς ἐκείνοις ἔτεσι· καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι καὶ ἄλλους ἀπαλλαττομένους ἑώρα.

Ἴστε γὰρ δὴ τοῦτο, ὅτι τῶν οἰκείων κακῶν ἀκριβεστέραν αἴσθησιν λαμβάνομεν, ὅταν ἑτέρους τοῖς αὐτοῖς περιπεσόντας δεινοῖς καὶ ἀπαλλαγέντας ἴδωμεν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ πένης, ὅταν ἴδῃ πλουτοῦντα ἕτερον, τότε μᾶλλον τῆς οἰκείας αἰσθάνεται πενίας· καὶ ὁ νοσῶν πλεῖον ὀδυνᾶται, ὅταν πολλοὺς τῶν καμνόντων ἴδῃ τὴν ἀρρωστίαν ἀποθεμένους, αὐτὸν δὲ οὐδεμίαν ἔχοντα χρηστὴν ἐλπίδα. Ἐν γὰρ ταῖς ἑτέρων εὐπραγίαις τὰς οἰκείας σαφέστερον καθορῶμεν συμφοράς· ὃ δὴ καὶ τούτῳ τότε συνέβαινεν. Ἀλλ' ὅμως καὶ νοσήματι καὶ πενίᾳ καὶ ἐρημίᾳ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον παλαίων, καὶ ἑτέρους ὁρῶν ἀπαλλαττομένους, καὶ αὐτὸν ἐπιχειρήσαντα μὲν ἀεί, ἰσχύοντα δὲ οὐδέποτε, καὶ οὐδὲ μετὰ ταῦτα πάλιν ἐλπίζων ἀπαλλαγήσεσθαι τοῦ δεινοῦ, οὐδὲ οὕτως ἀφίστατο, ἀλλὰ κατ' ἐνιαυτὸν ἔτρεχεν. Ἡμεῖς δὲ ἐὰν ἅπαξ πρὸς τὸν Θεὸν εὐξώμεθα περὶ ὁτιοῦν, καὶ μὴ λάβωμεν, εὐθέως ἀλύομεν καὶ εἰς ἀκηδίαν ἐσχάτην ἐμπίπτομεν· ὡς τῆς αἰτήσεως ἀφιστάμεθα, ἐκλύομεν τὴν σπουδήν. Ἆρά ἐστι κατ' ἀξίαν, ἢ τὸν παραλυτικὸν ἐπαινέσαι, ἢ τὴν ἡμετέραν κακίσαι ῥᾳθυμίαν; Ποίας γὰρ ἂν εἴημεν ἀπολογίας ἄξιοι, ποίας δὲ συγγνώμης, ὅταν, ἐκείνου τριάκοντα καὶ ὀκτὼ καρτερήσαντος ἔτη, ἡμεῖς οὕτω ταχέως ἀναπίπτωμεν;

καὶ δέκα χρόνια, ἀλλὰ τριάντα ὀχτὼ χρόνια. Καὶ τὴν ὅλη προσπάθειά του βέβαια τὴν ἔδειχνε, στεροῦνταν ὅμως τὸν καρπό. Καὶ ὁ μὲν δρόμος γινόταν, τὸ βραβεῖο ὅμως αὐτοῦ τοῦ δρόμου τὸ ἔπαιρνε ἄλλος σ' ὅλα ἐκεῖνα τὰ τόσα πολλὰ χρόνια· καὶ τὸ φοβερότερο βέβαια εἶναι, ὅτι ἔβλεπε ἄλλους ν' ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τους.

Πράγματι τὸ γνωρίζετε αὐτό, ὅτι δηλαδὴ αἰσθανόμαστε ἀκριβέστερα τὶς συμφορές μας, ὅταν δοῦμε ἄλλους ν' ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὶς ἴδιες μὲ τὶς δικές μας συμφορὲς στὶς ὁποῖες ὑπέπεσαν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ φτωχός, ὅταν δεῖ ἄλλον πλούσιο, τότε αἰσθάνεται περισσότερο τὴ φτώχεια του· καὶ ὁ ἀσθενὴς περισσότερο ὑποφέρει, ὅταν δεῖ πολλούς, ποὺ ἦταν ἀσθενεῖς, νὰ θεραπεύονται ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τους, ἐνῶ αὐτὸς νὰ μὴ ἔχει καμιὰ καλὴ ἐλπίδα θεραπείας. Διότι μέσα στὶς εὐτυχίες τῶν ἄλλων βλέπομε καθαρότερα τὶς δικές μας συμφορές, πράγμα βέβαια ποὺ συνέβαινε τότε καὶ μ' αὐτόν. Ἀλλ' ὅμως, ἂν καὶ πάλευε ἐπὶ τόσο μεγάλο χρόνο καὶ μὲ τὴν ἀρρώστια του καὶ μὲ τὴ φτώχεια του, καὶ μὲ τὸ ὅτι δὲν εἶχε προστάτες, καὶ ἔβλεπε ἄλλους ν' ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὶς ἀρρώστιες τους, ἐνῶ αὐτός, ἂν καὶ ἐπιχειροῦσε πάντοτε, δὲν τὸ κατόρθωνε ποτέ, χωρὶς μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ νὰ χάνει τὴν ἐλπίδα ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴ συμφορά του, οὔτε καὶ ἔτσι παρατήθηκε, ἀλλὰ κάθε χρόνο ἔτρεχε ἐκεῖ. Ἐμεῖς ὅμως, ἐὰν μιὰ φορὰ μόνο προσευχηθοῦμε πρὸς τὸ Θεὸ καὶ ζητήσομε τὴ βοήθειά του γιὰ κάτι καὶ δὲν τὴ λάβομε, ἀμέσως δυσανασχετοῦμε καὶ κυριευόμαστε ἀπὸ τὴ χειρότερη μορφὴ ἀδιαφορίας· μόλις τελειώσομε τὸ αἴτημά μας πρὸς τὸ Θεό, ἀμέσως χαλαρώνομε τὴν ὅλη προσπάθειά μας. Ἄραγε θὰ μπορούσαμε ἐπάξια νὰ ἐπαινέσομε τὸν παραλυτικό, ἢ νὰ κατηγορήσομε τὴν ἀδιαφορία μας; Διότι ποιᾶς ἀπολογίας θὰ μπορούσαμε νὰ εἴμαστε ἄξιοι καὶ ποιᾶς συγγνώμης, ὅταν, ἐνῶ ἐκεῖνος ἔδειξε ὑπομονὴ ἐπὶ τριάντα ὀχτὼ χρόνια, ἐμεῖς τόσο γρήγορα χάνομε τὸ θάρρος μας;

3. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ὅτε ἔδειξεν, ὅτι θεραπείας ἄξιός ἐστι, καὶ δικαίως πρὸ τῶν ἄλλων ἐπ' αὐτὸν ἦλθε, καὶ λέγει αὐτῷ· «Ἔγειραι, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει». Ὁρᾷς πῶς οὐδὲν ἀπὸ τῶν τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἐτῶν περιεβλάβη, ἐπειδὴ μεθ' ὑπομονῆς ἤνεγκε τὸ συμβάν; Ἥ τε γὰρ ψυχὴ φιλοσοφωτέρα αὐτῷ ἐν τῷ μακρῷ τούτῳ γέγονε χρόνῳ, ὥσπερ ἐν χωνευτηρίῳ τῇ συμφορᾷ δοκιμαζομένη, τήν τε ἰατρείαν μετὰ πλείονος ἀπελάμβανε δόξης. Οὐ γὰρ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῶν ἀγγέλων ἐθεράπευεν αὐτὸν Δεσπότης. Τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ τὴν κλίνην αὐτῷ ἐκέλευσε λαβεῖν; Ἑνὸς μὲν μάλιστα καὶ πρώτου, ἵνα ἀπαλλάξῃ λοιπὸν τοὺς Ἰουδαίους τῆς τοῦ νόμου παρατηρήσεως. Τοῦ γὰρ ἡλίου φαίνοντος, οὐκέτι τῷ λύχνῳ προσεδρεύειν ἔδει· τῆς ἀληθείας δειχθείσης, οὐκέτι τὸν τύπον περιέχειν ἐχρῆν. Διὰ τοῦτο, εἴ ποτε τὸ Σάββατον ἔλυε, μέγιστον ἐν αὐτῷ σημεῖον εἰργάζετο, ἵνα, ἡ τοῦ θαύματος ὑπερβολὴ τοὺς ὁρῶντας ἐκπλήττουσα, τὴν τῆς ἀργίας παρατήρησιν κατὰ μικρὸν ὑποσύρουσα ἐξέλῃ. Δεύτερον δέ, ἵνα ἐπιστομίσῃ αὐτῶν τὰ ἀναίσχυντα στόματα. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ τὴν κρίσιν τῶν θαυμάτων ἐκακούργουν καὶ τῇ δόξῃ τῶν γιγνομένων ἐπηρεάζειν ἐπεχείρουν, ὥσπερ τι τρόπαιον καὶ ἔλεγχον ἀναμφισβήτητον τῆς ὑγιείας, τὴν φορὰν τῆς κλίνης ἐκέλευεν ἐπιδείκνυσθαι, ἵνα μή, ὅπερ ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ ἔλεγον, τοῦτο καὶ ἐπὶ τούτου λέγωσι.

Τί δὲ ἔλεγον ἐπὶ ἐκείνου; Οὗτός ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὗτος, αὐτός ἐστιν. Ἵνα μὴ οὖν καὶ ἐπὶ τούτου λέγωσι τὰ τοιαῦτα, ἡ κλίνη κατήγορος αὐτῶν τῆς ἀναισχυντίας γίνεται, ἐφ' ὕψει φερομένη. Ἔστι τι καὶ τρίτον εἰπεῖν, τῶν εἰρημένων οὐκ ἔλαττον. Ἵνα γὰρ μάθῃς, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνη τέχνη, ἀλλὰ θεία δύ-

12. Ἰω. 5, 8
13. Πρβλ. Ἰω. 9, 8 - 9

3. Τί ἔκανε λοιπὸν ὁ Χριστός; Ὅταν ἔδειξε, ὅτι εἶναι ἄξιος θεραπείας, καὶ σωστὰ πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἦρθε πρὸς αὐτόν, καὶ λέγει πρὸς αὐτόν· «Σήκω, πάρε το κρεβάτι σου καὶ περπάτα»[12]. Βλέπεις πῶς καμιὰ βλάβη δὲν ἔπαθε ἀπὸ τὰ τριάντα ὀχτὼ χρόνια, ἐπειδὴ μὲ ὑπομονὴ ὑπέφερε τὸ συμβάν; Διότι καὶ ἡ ψυχή του ἀσκήθηκε στὴν εὐσέβεια μὲ τὸν μακρὺ αὐτὸ χρόνο, ἀφοῦ δοκιμάσθηκε σὰν μέσα σὲ χωνευτήριο μὲ τὴ συμφορά, καὶ τὴ θεραπεία ἀπόλαυσε μὲ περισσότερη δόξα. Καθόσον δὲν θεράπευσε αὐτὸν ἄγγελος, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων. Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ἔδωσε ἐντολὴ νὰ πάρει καὶ τὸ κρεβάτι του; Ὁ πρῶτος καὶ κυριότερος λόγος εἶναι, γιὰ ν' ἀπαλλάξει πλέον τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ τὴν τήρηση τοῦ νόμου. Διότι, ἀφοῦ ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του ὁ ἥλιος, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπέμεναν στὴ χρησιμοποίηση τοῦ λυχναριοῦ· ἀφοῦ φανερώθηκε ἡ ἀλήθεια, δὲν ἔπρεπε πλέον νὰ κρατοῦν τὸν τύπο. Γι' αὐτό, κάθε φορὰ ποὺ ἤθελε νὰ καταργήσει τὸ σάββατο, ἔκαμνε τὴν ἡμέρα αὐτὴ κάποιο μεγάλο θαῦμα, ὥστε, καταπλήσσοντας τοὺς θεατὲς μὲ τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τοῦ θαύματος, νὰ τοὺς ὁδηγήσει σιγὰ - σιγὰ στὴν κατάργηση τῆς τηρήσεως τῆς ἀργίας. Δεύτερος λόγος εἶναι γιὰ νὰ κλείσει τὰ ἀδιάντροπα στόματα αὐτῶν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔκριναν τὰ θαύματα κατὰ τρόπο κακοῦργο καὶ ἐπιχειροῦσαν νὰ βλάψουν τὴ δόξα αὐτῶν, διέταξε νὰ παρουσιάσει τὴ μεταφορὰ τοῦ κρεβατιοῦ του σὰν κάποιο τρόπαιο καὶ ἀναμφισβήτητη ἀπόδειξη τῆς ὑγείας του, γιὰ νὰ μὴ λένε καὶ στὴν περίπτωση αὐτοῦ ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγαν στὴν περίπτωση τοῦ τυφλοῦ.

Καὶ τί ἔλεγαν στὴν περίπτωση τοῦ τυφλοῦ; Αὐτός εἶναι, δὲν εἶναι αὐτός, αὐτὸς εἶναι[13]. Γιὰ νὰ μὴ λένε λοιπὸν τὰ ἴδια καὶ στὴν περίπτωση αὐτοῦ, τὸ κρεβάτι γίνεται κατήγορος τῆς ἀδιαντροπιᾶς αὐτῶν, κρατούμενο ψηλὰ καὶ μεταφερόμενο ἀπὸ τὸν ἴδιο. Μποροῦμε καὶ τρίτο λόγο ν' ἀναφέρομε, ὄχι κατώτερο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἴπαμε. Διότι, γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ὅλα τὰ ἔκανε ὄχι ἀνθρώπινη τέχνη, ἀλλὰ θεία δύναμη, τὸν διέταξε νὰ σηκώσει καὶ νὰ

ναμις τὸ πᾶν εἰργάσατο, ἐκέλευσεν αὐτῷ φέρειν τὴν κλίνην, τῆς ἀληθοῦς καὶ εἰλικρινοῦς ὑγιείας μεγίστην παρέχων ἀπόδειξιν καὶ σαφῆ, ἵνα μή τις τῶν βλασφήμων ἐκείνων λέγῃ, ὅτι συνυποκρινόμενος ὁ παραλυτικὸς καὶ τῷ Χριστῷ χαριζόμενος, ἐσχηματίσατο βάδισιν ψιλήν. Διὰ τοῦτο καὶ φορτίον ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ κελεύει φέρειν. Εἰ γὰρ μὴ ἦν πεπηγότα αὐτῷ καλῶς τὰ μέλη, καὶ τὰ ἄρθρα σφιγέντα, οὐκ ἂν ἠδυνήθη βαστάσαι τοσοῦτον ὄγκον ἐπὶ τῶν ὤμων. Καὶ πρὸς τούτοις δὲ ἅπασι κἀκεῖνο ἐδείκνυτο, ὅτι ὑφ' ἓν ἅπαντα γίνεται, ὅταν ὁ Χριστὸς προστάττῃ, καὶ ἀπαλλαγὴ νόσου, καὶ ὑγιείας ἐπάνοδος. Οἱ μὲν γὰρ ἰατροὶ κἂν ἀπαλλάξωσι νοσημάτων, ἀλλ' ὑφ' ἓν πρὸς ὑγίειαν ἐπαναγαγεῖν τὸν ἀρρωστοῦντα οὐκ ἰσχύουσιν, ἀλλ' ἑτέρου δέονται μακροῦ χρόνου τοῦ τῆς ἀναλήψεως, ὥστε τὰ λείψανα τῆς ἀρρωστίας κατὰ μικρὸν ἀποξύσαι τοῦ σώματος, καὶ ἐκβαλεῖν.

Ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐν μιᾷ καιροῦ ροπῇ καὶ τῆς ἀρρωστίας ἀπήλλαξε, καὶ τὴν ὑγίειαν ἐπανήγαγε, καὶ μέσος οὐδεὶς ἐγένετο χρόνος, ἀλλ' ἅμα τῆς ἁγίας γλώττης ἐξεπήδησεν ἡ ἱερὰ ἐκείνη φωνή, καὶ τὸ νόσημα τοῦ σώματος ἐδραπέτευσε, καὶ ὁ λόγος ἔργον ἐγένετο, καὶ ἡ ἀρρωστία πᾶσα πάντοθεν ἐθεραπεύετο. Καὶ καθάπερ θεράπαινά τις στασιάζουσα, ἐπειδὰν ἴδῃ τὸν ἑαυτῆς δεσπότην, συστέλλεται καὶ πρὸς εὐταξίαν τὴν προσήκουσαν ἐπανέρχεται, οὕτω καὶ ἡ φύσις τοῦ σώματος καθάπερ θεράπαινά τις τότε στασιάσασα, καὶ τὴν πάρεσιν ἐργασαμένη, ἐπειδὴ τὸν δεσπότην εἶδε τὸν ἑαυτῆς παραγενόμενον, πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπανῆλθεν εὐταξίαν, καὶ τὸν πρέποντα κόσμον ἀνέλαβε· καὶ ταῦτα πάντα ἡ φωνὴ εἰργάσατο· οὐ γὰρ ἦν ψιλὰ τὰ ῥήματα, ἀλλὰ ῥήματα Θεοῦ, περὶ ὧν φησιν, ὅτι «Ἰσχυρὰ ἔργα λόγων αὐτοῦ». Εἰ γὰρ οὐκ ὄντα ἄνθρωπον ἐποίησε,

------

14. Ἰωὴλ 2, 11

μεταφέρει τὸ κρεβάτι του, παρέχοντας μέγιστη καὶ σαφὴ ἀπόδειξη τῆς ἀληθινῆς καὶ πραγματικῆς ὑγείας του, γιὰ νὰ μὴ λέγει κάποιος ἀπὸ τοὺς βλάσφημους ἐκείνους, ὅτι ὑποκρινόμενος μαζὶ μὲ τὸν Χριστὸ καὶ χαριζόμενος σ' αὐτόν, προσποιήθηκε ἁπλὸ βάδισμα. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν διατάσσει νὰ σηκώσει καὶ νὰ μεταφέρει καὶ φορτίο στοὺς ὤμους του. Διότι, ἐὰν δὲν εἶχαν καλὰ σταθεροποιηθεῖ τὰ μέλη του καὶ δὲν εἶχαν σφιχθεῖ καλὰ οἱ ἀρθρώσεις του, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ βαστάξει στοὺς ὤμους του τόσο μεγάλο ὄγκο. Καὶ μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ ἔδειχνε καὶ ἐκεῖνο, ὅτι, ὅταν ὁ Χριστὸς προστάζει, ὅλα γίνονται τὴν ἴδια τὴ στιγμή, καὶ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἀσθένεια, καὶ ἐπάνοδος τῆς ὑγείας. Διότι οἱ γιατροὶ καὶ ἂν ἀκόμη ἀπαλλάξουν κάποιον ἀπὸ μιὰ ἀσθένεια, ὅμως δὲν θὰ κατορθώσουν μέσα σὲ μιὰ στιγμὴ νὰ ἐπαναφέρουν τὴν ὑγεία στὸν ἄρρωστο, ἀλλὰ χρειάζονται πολὺ ἄλλο χρόνο γιὰ ν' ἀναλάβει ἡ ὑγεία του, ἀφοῦ σιγὰ - σιγὰ καθαρίσει καὶ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ σῶμα τὰ ὑπολείμματα τῆς ἀρρώστιας.

Ὁ Χριστὸς ὅμως ἀπάλλαξε αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἀρρώστια του ὄχι ὅπως οἱ γιατροί, ἀλλὰ μέσα σὲ μιὰ στιγμή, καὶ ἐπανέφερε τὴν ὑγεία του, χωρὶς νὰ μεσολαβήσει καθόλου χρόνος, ἀλλὰ μόλις ξεπήδησε ἀπὸ τὴν ἅγια ἐκείνη γλῶσσα ἡ ἱερὴ ἐκείνη φωνή, καὶ τὸ νόσημα δραπέτευσε, καὶ ὁ λόγος ἔργο ἔγινε, καὶ ὁλόκληρη ἡ ἀρρώστια θεραπεύθηκε τελείως. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς κάποια δούλη ποὺ ἐπαναστατεῖ, μόλις δεῖ τὸν κύριό της, συστέλλεται καὶ ἐπανέρχεται στὴν πρέπουσα εὐταξία, ἔτσι καὶ ἡ φύση τοῦ σώματος, ἀφοῦ σὰν κάποια ἀκριβῶς δούλη ἐπαναστάτησε κάποτε καὶ δημιούργησε ἔτσι τὴν παράλυση, μόλις εἶδε τὸν Κύριό της ποὺ ἦρθε κοντά της, ἐπανῆλθε στὴν εὐταξία της καὶ ἀπέκτησε τὴν πρέπουσα εὐκοσμία· καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔκανε ἡ φωνή· διότι τὰ λόγια του ἐκεῖνα δὲν ἦταν ἁπλὰ λόγια, ἀλλὰ λόγια Θεοῦ, γιὰ τὰ ὁποῖα λέγει ὁ προφήτης· «Γίνονται ἰσχυρὰ ἔργα ἐκεῖνα ποὺ λέγει ὁ Θεός»[14]. Διότι, ἐὰν ἔφερε στὴν ὕπαρξη τὸν ἄνθρωπο ποὺ ὑπῆρχε, μὲ πολὺ

πολλῷ μᾶλλον σαθρωθέντα καὶ διαλυθέντα πάλιν ἐπανώρθωσεν. Ἐνταῦθα ἡδέως ἂν ἐροίμην τοὺς πολυπραγμονοῦντας τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν, πῶς συνῆλθε τὰ μέλη ἐκεῖνα; πῶς ἐσφίγγετο τὰ ὀστᾶ; πῶς ὁ τόνος τῆς γαστρὸς ὁ διαλελυμένος, ἐρρώννυτο; πῶς τὰ χαλασθέντα νεῦρα πάλιν ἐτείνοντο καὶ ἡ καταβληθεῖσα δύναμις ἀνίστατο καὶ ἀνωρθοῦτο; Ἀλλὰ οὐκ ἂν ἔχοιεν τὸ πῶς εἰπεῖν. Οὐκοῦν θαύμαζε τὸ γεγενημένον μόνον, μὴ περιεργάζου τὸν τρόπον.

Ἐπειδὴ τοίνυν ἐποίησε τὸ προσταχθέν, καὶ τὴν κλίνην ἔλαβεν, ἰδόντες αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, λέγουσι· «Σάββατόν ἐστι, καὶ οὐκ ἔξεστί σοι ἆραι τὸν κράββατον ἐν Σαββάτῳ». Δέον προσκυνῆσαι τὸν ἐργασάμενον, δέον θαυμάσαι τὸ γεγενημένον, οἱ δὲ περὶ Σαββάτου διαλέγονται, ἀληθῶς οἱ τὸν κώνωπα διυλίζοντες, καὶ τὴν κάμηλον καταπίνοντες. Τί οὖν ἐκεῖνος; «Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνός μοι εἶπεν, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει». Ὁρᾷς εὐγνωμοσύνην ἀνθρώπου; Ὁμολογεῖ τὸν ἰατρόν, καὶ ἀξιόπιστόν φησιν εἶναι τοῦ προστάγματος τὸν νομοθέτην. Καὶ ὥσπερ αὐτοὺς ὁ τυφλὸς συνελογίσατο, οὕτω καὶ οὗτος. Πῶς δὲ ἐκεῖνος συνελογίσατο; Ἔλεγον αὐτῷ, ὅτι «Οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ Σάββατον οὐ τηρεῖ». Τί οὖν ἐκεῖνος; «Οἴδαμεν», φησίν, «ὅτι ἁμαρτωλῶν ὁ Θεὸς οὐκ ἀκούει, οὗτος δὲ ἤνοιξέ μου τοὺς ὀφθαλμούς». Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ παρέβη τὸν νόμον, ἥμαρτεν· εἰ δὲ ἥμαρτεν, οὐκ ἂν τοσοῦτον ἴσχυσεν· ἔνθα

------

15. Ἰω. 5, 10
16. Ματθ. 23, 24
17. Ἰω. 5, 11
18. Ἰω. 9, 16
19. Ἰω. 9, 30 - 31

περισσότερη εὐκολία θεράπευσε αὐτὸν ὅταν σάπισε καὶ παρέλυσε. Ἐδῶ εὐχαρίστως θὰ μποροῦσα νὰ ρωτήσω ἐκείνους ποὺ ἐξετάζουν μὲ σχολαστικὸ τρόπο τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, πῶς ἀποκαταστάθηκαν τὰ μέλη ἐκεῖνα; πῶς συνέβηκε ἡ σύσφιξη τῶν ὀστῶν; πῶς δυναμώθηκε ἡ παραλυμένη δύναμη τῆς κοιλιᾶς του; πῶς καὶ πάλι βρῆκαν τὴ δύναμή τους τὰ χαλαρωμένα νεῦρα του καὶ ἀναπτερώνεται καὶ θεραπεύεται ἡ καταβλημένη δύναμή του; Ἀλλ' ὅμως δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ ποῦν τὸ πῶς. Λοιπὸν θαύμαζε μόνο ἐκεῖνο ποὺ ἔγινε καὶ μὴ περιεργάζεσαι τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἔγινε.

Ὅταν λοιπὸν ἔκανε ἐκεῖνο ποὺ προστάχθηκε καὶ πῆρε τὸ κρεβάτι του, μόλις τὸν εἶδαν οἱ Ἰουδαῖοι, τοῦ λέγουν· «Εἶναι σάββατο καὶ δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται νὰ σηκώνεις τὸ κρεβάτι σου τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου»[15]. Ἐνῶ ἔπρεπε νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποὺ ἔκανε τὸ θαῦμα, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ θαυμάσουν ἐκεῖνο ποὺ συνέβηκε, αὐτοὶ ἀντίθετα μιλοῦν γιὰ τὸ σάββατο, αὐτοὶ ποὺ πραγματικὰ ἐξέταζαν μὲ μεγάλη προσοχὴ τὸ κουνούπι καὶ κατάπιναν χωρὶς ἔλεγχο τὸ καραβόσχοινο[16]. Τί ἀπαντᾶ λοιπὸν ἐκεῖνος; «Ἐκεῖνος ποὺ μοῦ ἔδωσε τὴν ὑγεία μου, ἐκεῖνος μοῦ εἶπε, πάρε τὸ κρεβάτι σου καὶ περπάτα»[17]. Βλέπεις εὐγνωμοσύνη ἀνθρώπου; Ὁμολογεῖ τὸ γιατρὸ καὶ λέγει ὅτι εἶναι ἀξιόπιστος ὁ νομοθέτης ποὺ τοῦ ἔδωσε τὴν προσταγή. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ τυφλὸς ἀπάντησε πρὸς αὐτοὺς μὲ τοὺς συλλογισμούς, ἔτσι καὶ αὐτός. Μὲ ποιοὺς συλλογισμοὺς ἀπάντησε ἐκεῖνος; Ἔλεγαν πρὸς αὐτόν· «Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, διότι δὲν τηρεῖ τὸ σάββατο»[18]. Τί ἀπαντᾶ ἐκεῖνος; «Γνωρίζομε», λέγει, «ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἰσακούει τοὺς ἁμαρτωλούς, αὐτὸς ὅμως ἄνοιξε τὰ μάτια μου»[19]. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· Ἐὰν παρέβηκε τὸ νόμο, ἁμάρτησε· ἐὰν ὅμως ἁμάρτησε, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἐπιτύχει ἕνα τόσο μεγάλο κατόρθωμα· διότι, ὅπου ὑπάρχει ἁμαρτία, δὲν ὑπάρχει ἐπίδειξη δυνάμεως· ἀλλ' αὐτὸς ἐπέτυχε μεγάλο

γὰρ ἁμαρτία, ἐπίδειξις δυνάμεως οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ μὴν ἴσχυσεν, οὐκ ἄρα ἥμαρτε παραβὰς τὸν νόμον.

Οὕτω καὶ οὗτος συλλογίζεται. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ», τοῦτο ᾐνίξατο, ὅτι εἰ οὗτός ἐστιν ὁ ἐπιδειξάμενος δύναμιν, ὡς οὐκ ἂν εἴη δίκαιος παρανομίας ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος γίνεσθαι. Τί οὖν οὗτοι; «Ποῦ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος ὁ εἰπών σοι, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει;». Ὅρα τὴν ἀγνωμοσύνην καὶ τὴν ἀναισθησίαν, ὅρα ψυχὴν ἀλαζονείας γέμουσαν. Οἱ γὰρ τῶν φθονούντων ὀφθαλμοὶ ὑγιὲς μὲν οὐδὲν βλέπουσιν, ὅθεν δέ ἐστι λαβὴν εὑρεῖν μόνον. Οὕτω καὶ οὗτοι, τοῦ θεραπευθέντος ἀμφότερα ὁμολογήσαντος, καὶ ὅτι ἐθεράπευσε, καὶ ὅτι ἐκέλευσεν ἆραι τὴν κλίνην, τὸ μὲν ἀπέκρυψαν, τὸ δὲ εἶπον· ἀπέκρυψαν μὲν τὸ θαῦμα, προβάλλονται δὲ τὴν τοῦ Σαββάτου παράλυσιν. Οὐ γὰρ εἶπον, 'ποῦ ἐστιν ὁ ποιήσας σε ὑγιῆ;' ἀλλὰ σιγήσαντες ἐκεῖνο, εἶπον, «Ποῦ ἐστιν ὁ εἰπών σοι, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ ὕπαγε;». Οὗτος δὲ οὐκ ᾔδει· «Ὁ γὰρ Ἰησοῦς ἐξένευσεν, ὄχλου ὄντος ἐν τῷ τόπῳ».

Τοῦτο ἀπολογία τοῦ ἀνθρώπου μεγίστη, τοῦτο τῆς τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίας ἀπόδειξις. Ἵν', ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι παραγενόμενον αὐτὸν οὐχ ὁμοίως ὑπεδέξατο τῷ ἑκατοντάρχῃ, οὐδὲ εἶπεν, ὅτι «Εἰπὲ λόγον καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου», μὴ κατηγορήσῃς αὐτοῦ ἀπιστίαν, εἴπερ οὐκ ᾔδει αὐτόν· οὐδὲ γὰρ ᾔδει ὅστις ποτὲ ἦν. Πῶς γὰρ αὐτὸν οὔ ποτε πρῶτον ἰδὼν ἠπίστατο; Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, «Οὐκ ἔχω ἄνθρωπον, ἵνα βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν· ὡς, εἰ ᾔδει αὐτόν, οὐκ ἂν κολυμβήθρας ἐμνήσθη, οὐδὲ τῆς ἐκεῖ καταβάσεως, ἀλλ' οὕτως ἂν ἠξίωσε θεραπευθῆναι, ὡς καὶ ἐθεραπεύθη. Ἀλλ' ἐνόμισεν ἕνα τῶν πολλῶν αὐτὸν εἶναι, καὶ ἄνθρωπον ψιλόν, καὶ διὰ τοῦτο τῆς

------

20. Ἰω. 5, 12 21. Ἰω. 5, 13 22. Ματθ. 8, 8

κατόρθωμα· ἐπομένως δὲν ἁμάρτησε παραβαίνοντας τὸν νόμο.

Ἔτσι καὶ αὐτὸς διατυπώνει τοὺς συλλογισμούς του. Διότι μὲ τὸ νὰ πεῖ, «Ἐκεῖνος ποὺ μοῦ ἔδωσε τὴν ὑγεία μου», αὐτὸ ὑπαινίχθηκε, ὅτι δηλαδή, ἐὰν αὐτὸς εἶναι ποὺ παρουσίασε τὴ δύναμη αὐτή, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ κατηγορηθεῖ ὑπεύθυνος γιὰ παρανομία. Τί λοιπὸν ἀπαντοῦν αὐτοί; «Ποῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ σοῦ εἶπε, πάρε τὸ κρεβάτι σου καὶ περπάτα;»[20]. Πρόσεχε τὴν ἀγνωμοσύνη καὶ τὴν ἀναισθησία αὐτῶν, πρόσεχε ψυχὴ γεμάτη ἀπὸ ἀλαζονεία. Διότι τὰ μάτια τῶν φθονερῶν δὲν βλέπουν τίποτε τὸ ὑγιές, ἀλλὰ μόνο κοιτάζουν νὰ βροῦν μέρος νὰ πιασθοῦν ἀπ' αὐτό. Ἔτσι καὶ αὐτοί, ἂν καὶ αὐτὸς ποὺ θεραπεύθηκε ὁμολόγησε καὶ τὰ δύο, καὶ ὅτι τὸν θεράπευσε, καὶ ὅτι τὸν πρόσταξε νὰ πάρει τὸ κρεβάτι του καὶ νὰ φύγει, τὸ μὲν πρῶτο τὸ ἔκρυψαν, ἐνῶ τὸ δεύτερο τὸ εἶπαν· ἔκρυψαν τὸ θαῦμα, προβάλλουν ὅμως τὴν παράλυση τοῦ σαββάτου. Διότι δὲν εἶπαν, 'Ποῦ εἶναι ἐκεῖνος ποὺ σοῦ ἔδωσε τὴν ὑγεία σου;', ἀλλ', ἀφοῦ ἀποσιώπησαν αὐτό, εἶπαν· «Ποῦ εἶναι αὐτὸς ποὺ σοῦ εἶπε, πάρε τὸ κρεβάτι σου καὶ πήγαινε;». Αὐτὸς ὅμως δὲν γνώριζε· «Διότι ὁ Ἰησοῦς, ἐπειδὴ ὑπῆρχε πολὺ πλῆθος, ξέφυγε ἀπὸ τὰ μάτια του»[21].

Αὐτὸ εἶναι μέγιστη ἀπολογία τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη τῆς φροντίδας τοῦ Χριστοῦ. Ὥστε, ὅταν ἀκούσεις ὅτι, πλησιάζοντας αὐτὸν ὁ Χριστός, δὲν τὸν ὑποδέχθηκε ὅπως ὁ ἑκατόνταρχος, οὔτε εἶπε, «Πὲς ἕνα λόγο καὶ θὰ θεραπευθεῖ ὁ δοῦλος μου»[22], νὰ μὴ τὸν κατηγορήσεις γιὰ ἀπιστία, ἐφόσον δὲν γνώριζε αὐτόν· διότι δὲν γνώριζε ποιὸς τέλος πάντων ἦταν. Πῶς λοιπὸν θὰ γνώριζε αὐτὸν ποὺ δὲν τὸν εἶδε ποτὲ προηγουμένως; Γι' αὐτὸ ἔλεγε· «Δὲν ἔχω ἄνθρωπο, γιὰ νὰ μὲ βάλει μέσα στὴν κολυμβήθρα»· διότι, ἐὰν τὸν γνώριζε, δὲν θὰ μιλοῦσε γιὰ κολυμβήθρα, οὔτε γιὰ τὸ κατέβασμα μέσα σ' αὐτήν, ἀλλὰ θὰ τοῦ ζητοῦσε νὰ θεραπευθεῖ μὲ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο καὶ θεραπεύθηκε. Ἀλλὰ νόμισε ὅτι αὐτὸς εἶναι σὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλούς, ἄνθρωπος δηλαδὴ ἁπλός, καὶ γι' αὐτὸ

προτέρας ἐμνήσθη θεραπείας. Ἀπόδειξις δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίας, πάλιν καταλιπεῖν τὸν ἰαθέντα, καὶ μὴ καταστῆσαι ἐκείνῳ δῆλον ἑαυτόν.

4. Ἵνα γὰρ μὴ ὑποπτεύσωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι ὑποϐολιμαῖος ἦν οὗτος ὁ μάρτυς, καὶ τοῦ Χριστοῦ παρόντος καὶ πείθοντος αὐτὸν τοῦτο ἔλεγεν, ἡ ἄγνοια καὶ τὸ μὴ παρεῖναι ταύτην ἀνῄρει τὴν ὑποψίαν· εἶπε γὰρ ὁ Εὐαγγελιστής, ὅτι «Οὐκ ᾔδει αὐτὸν τίς ἐστι». Διὰ τοῦτο μόνον καὶ καθ' ἑαυτὸν πέμπει τὸν τεθεραπευμένον, ἵνα, ὡς ϐούλωνται, καταμόνας λαϐόντες, ϐασανίσωσι τὸ γεγενημένον, καὶ λαϐόντες ἱκανὴν τοῦ πράγματος ἀπόδειξιν, παύσωνται τῆς ἀκαίρου μανίας. Διὰ τοῦτο αὐτὸς μὲν οὐδὲν φθέγγεται, τὴν δὲ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτοῖς ἀπόδειξιν παρέχεται, πανταχοῦ φωνὴν σαφεστάτην ἀφείς, καὶ σάλπιγγος λαμπροτέραν ἁπάσης. Οὕτω γὰρ καὶ ἀνύποπτος λοιπὸν ἦν ἡ μαρτυρία, «Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνός μοι εἶπεν, ἆρον τὸν κράϐϐατόν σου καὶ ὕπαγε». Ὁ παραλυτικὸς εὐαγγελιστὴς γίνεται, διδάσκαλος τῶν ἀπίστων, ἰατρὸς καὶ κῆρυξ εἰς ἐκείνων αἰσχύνην καὶ κατάκριμα· ἰατρός, οὐχὶ διὰ φωνῆς, ἀλλὰ δι' ἔργων, οὐχὶ διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Σαφῆ γὰρ καὶ ἀναμφισϐήτητον ἐπεφέρετο τὴν ἀπόδειξιν, καὶ ὅπερ ἔλεγεν, ἐδείκνυε διὰ τοῦ σώματος.

«Μετὰ ταῦτα εὑρίσκει αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, καὶ λέγει αὐτῷ· ἴδε, ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται». Εἶδες ἰατροῦ σοφίαν; εἶδες κηδεμονίαν; Οὐκ ἀπήλλαξε τοῦ παρόντος νοσήματος μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀσφαλίζεται. Καὶ πῶς; Εὐκαίρως. Ὅτε μὲν γὰρ ἦν ἐπὶ τῆς κλίνης, οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν, οὐκ ἀνέμνησεν αὐτὸν ἁμαρτημάτων (δυσάρεστος γάρ πως καὶ ταλαίπωρός

---

23. Ἰω. 5, 13
24. Ἰω. 5, 14

μίλησε γιὰ τὸν προηγούμενο τρόπο θεραπείας. Ἀπόδειξη τῆς φροντίδας τοῦ Χριστοῦ πρὸς αὐτὸν εἶναι τὸ ὅτι ἄφησε πάλι αὐτὸν ἀφοῦ τὸν θεράπευσε, καὶ δὲν φανέρωσε σ' ἐκεῖνον τὸν ἑαυτό του.

4. Γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθεῖ λοιπὸν στοὺς Ἰουδαίους ἡ ὑποψία, ὅτι ὁ μάρτυρας αὐτὸς ἦταν πλαστὸς καὶ ὅτι τὸ ἔλεγε αὐτὸ ἐπειδὴ ἦταν παρὼν ὁ Χριστὸς καὶ τὸν ἔπειθε, τὴν ὑποψία αὐτὴ τὴν ἀναιροῦσε τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν γνώριζε αὐτὸν καὶ δὲν ἦταν ἐκεῖ παρών· διότι εἶπε ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι, «Δὲν γνώριζε αὐτὸν ποιὸς εἶναι»[23]. Γι' αὐτὸ στέλνει τὸν θεραπευμένο ἐντελῶς μόνο του, ὥστε, ἀφοῦ τὸν συναντήσουν μόνο του, νὰ ἐξετάσουν αὐτὸ ποὺ συνέβηκε ὅπως αὐτοὶ θέλουν, καί, ἀφοῦ λάβουν ἱκανοποιητικὴ ἀπόδειξη γιὰ τὸ γεγονὸς αὐτό, νὰ σταματήσουν τὴν παράλογη μανία τους. Γι' αὐτὸ αὐτὸς δὲν λέγει τίποτε, δίνει ὅμως πρὸς αὐτοὺς τὴν ἀπόδειξη ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα, ἀφήνοντας παντοῦ φωνὴ ὁλοκάθαρη καὶ λαμπρότερη ἀπὸ ὁποιαδήποτε σάλπιγγα. Τόσο δηλαδὴ ἀνυποψίαστη ἦταν ἡ μαρτυρία του αὐτή, «Ἐκεῖνος ποὺ μοῦ ἔδωσε τὴν ὑγεία μου, ἐκεῖνος μοῦ εἶπε, πάρε τὸ κρεβάτι σου καὶ πήγαινε». Ὁ παραλυτικὸς γίνεται εὐαγγελιστής, δάσκαλος τῶν ἀπίστων, γιατρὸς καὶ κήρυκας τῆς ἀδιαντροπιᾶς καὶ τῆς κατακρίσεως ἐκείνων· γιατρὸς ὄχι μὲ φωνή, ἀλλὰ μὲ ἔργα, ὄχι μὲ λόγια, ἀλλὰ μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Διότι ἔφερνε μαζί του ὁλοκάθαρη καὶ ἀναμφισβήτητη τὴν ἀπόδειξη, καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγε, τὸ ἔδειχνε μὲ τὸ σῶμα του.

«Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ βρίσκει αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς καὶ τοῦ λέγει· Πρόσεχε, ἀπέκτησες τὴν ὑγεία σου, μὴ ἁμαρτάνεις πλέον, γιὰ νὰ μὴ σοῦ συμβεῖ τίποτε χειρότερο»[24]. Εἶδες σοφία γιατροῦ; εἶδες στοργικὴ φροντίδα; Δὲν τὸν ἀπάλλαξε μόνο ἀπὸ τὴν ἀσθένεια ποὺ εἶχε, ἀλλὰ τὸν ἀσφαλίζει καὶ ἀπὸ μελλοντικὲς ἀσθένειες. Καὶ πότε τὸ κάνει αὐτά; Στὴν κατάλληλη στιγμή. Διότι, ὅταν βρισκόταν στὸ κρεβάτι κατάκοιτος, τίποτε παρόμοιο δὲν εἶπε, οὔτε τοῦ ὑπενθύμισε ἁμαρτήματα (καθόσον ἡ ψυχὴ τῶν ἀρρώστων δυσανασχετεῖ κατὰ κάποιο τρόπο καὶ βρίσκεται σὲ ἄθλια

ἐστιν ἡ τῶν ἀρρωστούντων ψυχή), ὅτε δὲ ἀπήλασε τὴν ἀρρωστίαν, ὅτε πρὸς τὴν ὑγίειαν ἐπανήγαγεν, ὅτε τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ τῆς κηδεμονίας ἔργῳ τὴν ἀπόδειξιν παρέσχετο, τότε εὔκαιρον ποιεῖται τὴν συμβουλὴν καὶ τὴν παραίνεσιν, ἀξιόπιστος δι' αὐτῶν λοιπὸν τῶν ἔργων φαινόμενος. Τί οὖν ἐκεῖνος ἀπελθὼν κατάδηλον ἐποίησεν αὐτὸν τοῖς Ἰουδαίοις; Κοινωνοὺς αὐτοὺς βουλόμενος λαβεῖν τῆς ἀληθοῦς διδασκαλίας· ἀλλ' ἐκεῖνοι διὰ τοῦτο ἐμίσουν αὐτόν, φησί, καὶ ἐδίωκον. Ἐνταῦθά μοι προσέχετε· ἐνταῦθα γὰρ ὁ πᾶς ἐστιν ἀγών. «Διὰ τοῦτο ἐδίωκον αὐτόν, ὅτι ταῦτα ἐποίει ἐν Σαββάτῳ».

Ἴδωμεν οὖν πῶς ἀπολογεῖται· ὁ γὰρ τῆς ἀπολογίας τρόπος δείκνυσιν ἡμῖν, εἴτε τῶν ὑποτεταγμένων, εἴτε τῶν ἐλευθέρων ἐστίν, εἴτε τῶν διακονουμένων, εἴτε τῶν ἐπιταττόντων. Παρανομία μεγίστη ἐδόκει εἶναι τὸ γεγενημένον· καὶ γὰρ ξύλα ποτέ τις ἐν Σαββάτῳ συλλέξας ἐλιθάσθη διὰ τοῦτο, ὅτι βαστάγματα ἔφερεν ἐν Σαββάτῳ. Τοῦτο τὸ μέγα ἁμάρτημα ἐνεκαλεῖτο ὁ Χριστός, ὅτι ἔλυσε τὸ Σάββατον. Εἴδωμεν οὖν εἰ πρότερον συγγνώμην αἰτεῖ ὡς δοῦλος καὶ ὑποτεταγμένος, ἢ ὡς ἐξουσίαν ἔχων καὶ αὐθεντίαν ἐπιδείκνυται, ὡς δεσπότης, καὶ ἐπικείμενος τῷ νόμῳ, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτὸς δεδωκώς.

Πῶς οὖν ἀπολογεῖται; φησίν. «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι». Εἶδες αὐθεντίαν; Καίτοι εἰ καταδεέστερος καὶ ἐλάττων ἦν τοῦ Πατρός, οὐκ ἔστι τὸ εἰρημένον ἀπολογία, ἀλλ' ἔγκλημα μεῖζον, καὶ κατηγορία χαλεπωτέρα. Ὅταν γὰρ ποιῇ τις, ὃ τῷ μείζονι μόνῳ ποιεῖν ἔξεστιν, εἶτα ἀλοὺς ἐγκαλεῖται καὶ λέγει, ὅτι ἐπειδὴ ὁ μείζων ἐποί-

------

25. Ἰω. 5, 15
26. Ἰω. 5, 16
27. Ἀριθμ. 15, 32 - 36
28. Ἰω. 5, 17

κατάσταση), ὅταν ὅμως ἀπομάκρυνε τὴν ἀρρώστια, ὅταν τὸν ἐπανέφερε στὴν ὑγεία, ὅταν ἀπέδειξε ἔμπρακτα τὴ δύναμή του καὶ τὴ φροντίδα του, τότε στὴν κατάλληλη ἐκείνη στιγμὴ τοῦ δίνει τὴ συμβουλὴ καὶ τὴν παραίνεσή του, παρουσιαζόμενος πλέον ἀξιόπιστος ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἔργα του. Γιατί λοιπὸν ἐκεῖνος φεύγοντας ἀπὸ ἐκεῖ πῆγε καὶ φανέρωσε αὐτὸν στοὺς Ἰουδαίους[25]; Θέλοντας νὰ καταστήσει ἐκείνους κοινωνοὺς τῆς ἀληθινῆς διδασκαλίας· ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνοι, λέγει, γι' αὐτὸ μισοῦσαν αὐτὸν καὶ τὸν καταδίωκαν. Ἐδῶ προσέχετε παρακαλῶ· διότι ἐδῶ βρίσκεται ὅλος ὁ ἀγώνας. «Γι' αὐτὸ καταδίωκαν αὐτόν, διότι τὰ ἔκαμνε αὐτὰ τὴν ἡμέρα τοῦ σαββάτου»[26].

Ἂς δοῦμε λοιπὸν πῶς ἀπολογεῖται· διότι ὁ τρόπος τῆς ἀπολογίας μᾶς δείχνει ἐὰν εἶναι ἀπὸ τοὺς ὑποταγμένους, ἢ ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους, ἢ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐκτελοῦν ἐντολές, ἢ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δίνουν ἐντολές. Φαινόταν πάρα πολὺ μεγάλη παρανομία ἐκεῖνο ποὺ εἶχε γίνει· καθόσον ἐκεῖνος ποὺ κάποτε μάζεψε ξύλα τὴν ἡμέρα τοῦ σαββάτου λιθοβολήθηκε γιὰ τὴν πράξη του αὐτή, διότι κουβάλησε τὴν ἡμέρα τοῦ σαββάτου φορτίο[27]. Αὐτὸ ἦταν τὸ μεγάλο ἁμάρτημα γιὰ τὸ ὁποῖο κατηγοροῦνταν ὁ Χριστός, τὸ ὅτι δηλαδὴ κατάργησε τὴν ἀργία τοῦ σαββάτου. Ἂς δοῦμε λοιπὸν πρῶτα πρῶτα ἐὰν ζητάει συγγνώμη, σὰν δοῦλος καὶ ὑποταγμένος, ἢ ἐὰν παρουσιάζεται σὰν κάποιος ποὺ ἔχει ἐξουσία καὶ αὐθεντία, δηλαδὴ σὰν Κύριος ποὺ καὶ βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὸ νόμο, καὶ εἶναι ὁ ἴδιος ἐκεῖνος ποὺ ἔδωσε τὶς ἐντολές.

Πῶς λοιπόν, λέγει, ἀπολογεῖται; «Ὁ Πατέρας μου ἐργάζεται συνέχεια, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι»[28]. Εἶδες αὐθεντία; Ἂν καὶ βέβαια, ἐὰν ἦταν ὑποδεέστερος καὶ κατώτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα, τότε δὲν θὰ ἦταν τὰ λόγια αὐτὰ ποὺ λέχθηκαν ἀπολογία, ἀλλὰ πολὺ μεγάλο ἔγκλημα καὶ πολὺ φοβερὴ κατηγορία. Διότι, ὅταν κάποιος κάνει κάτι ποὺ ἐπιτρέπεται μόνο ὁ ἀνώτερός του νὰ τὸ κάνει, καὶ συλληφθεῖ στὴ συνέχεια, κατηγορούμενος γι' αὐτὸ καὶ λέγοντας, ὅτι γι' αὐτὸ τὸ ἔκανα καὶ ἐγώ, ἐπειδὴ τὸ ἔκανε

ησε, διὰ τοῦτο κἀγὼ ἐποίησα, οὐ μόνον οὐκ ἀπολύει τῶν ἐγκλημάτων ἑαυτὸν τούτῳ τῆς ἀπολογίας τῷ τρόπῳ, ἀλλὰ καὶ μείζονος μέμψεως καὶ κατηγορίας ὑπεύθυνον ἑαυτὸν καθίστησιν. Ὑπερηφανίας γὰρ καὶ ἀλαζονείας ἐστί, τὸ τοῖς μείζοσι τῆς ἀξίας ἐπιχειρεῖν πράγμασι. Καὶ ὁ Χριστὸς τοίνυν εἰ καταδεέστερος ἦν, οὐκ ἦν ἀπολογία τὸ λεγόμενον, ἀλλ' ἔγκλημα μεῖζον· ἐπειδὴ δὲ ἴσος αὐτῷ ἦν, διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἔγκλημα. Καὶ εἰ βούλεσθε, ἐπὶ παραδείγματος ὃ λέγω ποιήσω φανερόν. Τῷ βασιλεῖ φέρειν ἁλουργίδα, καὶ διάδημα ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μόνῳ ἔξεστιν, ἑτέρῳ δὲ οὐδενί. Ἐὰν τοίνυν φανῇ τις τῶν πολλῶν τοῦτο τὸ σχῆμα περικείμενος, εἶτα καὶ εἰς δικαστήριον ἑλκόμενος λέγῃ, ὅτι ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς τοῦτο τὸ σχῆμα περίκειται, διὰ τοῦτο κἀγὼ περίκειμαι, οὐ μόνον οὐκ ἀφίησιν ἑαυτὸν τῆς κατηγορίας, ἀλλὰ καὶ μείζονος κολάσεως καὶ τιμωρίας καθίστησιν ὑπεύθυνον τῷ τρόπῳ τῆς ἀπολογίας.

Πάλιν τὸ τοὺς αἰσχίστους ἀφεῖναι κολάσεως καὶ τιμωρίας, οἷον ἀνδροφόνους, λῃστάς, τυμβωρύχους, καὶ τοὺς ἕτερα τοιαῦτα τετολμηκότας, βασιλικῆς ἐστι φιλοτιμίας μόνης. Κἂν τοίνυν τις δικαστὴς τὸν καταδικασθέντα χωρὶς βασιλικῆς γνώμης ἀφείς, ἐγκαλῆται, καὶ λέγῃ καὶ αὐτός, ὅτι ἐπειδὴ καὶ βασιλεὺς ἀφίησι, κἀγὼ ἀφίημι, οὐ μόνον οὐκ ἀπαλλάττεται τούτῳ τῷ τρόπῳ, ἀλλὰ καὶ μείζονα ἐξάπτει καθ' ἑαυτοῦ τὴν ὀργήν· καὶ μάλα εἰκότως. Οὐδὲ γὰρ δίκαιον ἐν ταῖς παροινίαις ἐπὶ τὴν τῶν μειζόνων αὐθεντίαν ἀναβαίνοντας τοὺς ὑποδεεστέρους, ἐκεῖθεν ἑαυτοῖς πορίζεσθαι τὴν ἀπολογίαν, ἐπειδὴ τοῦτο ὕβρις μείζων ἐστὶν εἰς τοὺς ἐγχειρίσαντας αὐτοῖς τὴν ἀρχήν. Διὰ τοῦτο ἂν μὲν ὑποδεέστερος ᾖ τις, οὐδέποτε τοῦτον ἀπολογήσεται τὸν τρόπον, ἐὰν δὲ βασι-

ὁ ἀνώτερός μου, ὄχι μόνο δὲν ἀπαλλάσσει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὶς κατηγορίες μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς ἀπολογίας, ἀλλὰ καὶ καθιστᾶ τὸν ἑαυτό του ὑπεύθυνο μεγαλύτερης μομφῆς καὶ κατηγορίας. Διότι εἶναι δεῖγμα ὑπερηφάνειας καὶ ἀλαζονείας τὸ νὰ ἐπιχειρεῖ νὰ κάνει κανεὶς πράγματα μεγαλύτερα ἀπὸ τὸ ἀξίωμά του. Καὶ ὁ Χριστὸς λοιπὸν ἐὰν ἦταν κατώτερος, δὲν θὰ ἦταν τὰ λόγια του αὐτὰ ἀπολογία, ἀλλὰ πολὺ μεγάλο ἔγκλημα· ἐπειδὴ ὅμως ἦταν ἴσος μὲ αὐτόν, γι' αὐτὸ δὲν εἶναι ἔγκλημα. Καὶ ἂν θέλετε θὰ σᾶς κάνω φανερὸ αὐτὸ ποὺ λέγω μὲ ἕνα παράδειγμα. Μόνο στὸ βασιλιὰ ἐπιτρέπεται νὰ φορεῖ τὴ βασιλικὴ πορφύρα καὶ νὰ φέρει στὸ κεφάλι του τὸ βασιλικὸ στέμμα, καὶ σὲ κανένα ἄλλο. Ἐὰν λοιπὸν παρουσιασθεῖ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νὰ φορεῖ αὐτὴ τὴ στολή, καί, ὁδηγούμενος στὴ συνέχεια στὸ δικαστήριο, λέγει ὅτι, ἐπειδὴ ὁ βασιλιὰς φορεῖ αὐτὴ τὴ στολή, γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ τὴ φορῶ, ὄχι μόνο δὲν ἀπαλλάσσει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν κατηγορία, ἀλλὰ καὶ τὸν καθιστᾶ ὑπεύθυνο μεγαλύτερης κολάσεως καὶ τιμωρίας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς ἀπολογίας.

Ἐπίσης τὸ νὰ χαρίζει τὴν ποινὴ καὶ τὴν τιμωρία στοὺς κακοὺς ἀνθρώπους, ὅπως στοὺς φονιάδες, στοὺς ληστές, στοὺς τυμβωρύχους καὶ σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν διαπράξει ἄλλα παρόμοια ἐγκλήματα, εἶναι γνώρισμα μόνο τῆς βασιλικῆς γενναιοδωρίας. Ἂν λοιπὸν κάποιος δικαστὴς χωρὶς τὴ βασιλικὴ ἀπόφαση, χαρίσει τὴν ποινὴ κάποιου ποὺ καταδικάσθηκε καί, κατηγορούμενος, λέγει καὶ αὐτός, ὅτι, ἐπειδὴ χαρίζει ὁ βασιλιὰς τὴν ποινή; γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ τὴ χαρίζω, ὄχι μόνο δὲν ἀπαλλάσσεται μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, ἀλλὰ καὶ ἐπισύρει μεγαλύτερη ὀργὴ ἐναντίον του καὶ πολὺ σωστά. Διότι δὲν εἶναι δίκαιο οἱ κατώτεροι, κυριευμένοι ἀπὸ παραλογισμό, ν' ἀνεβαίνουν στὴ θέση τῆς ἐξουσίας τῶν ἀνωτέρων, καὶ στηριζόμενοι σ' ἐκείνους νὰ προσπαθοῦν νὰ δικαιολογήσουν τὸν ἑαυτό τους, ἐπειδὴ αὐτὸ ἀποτελεῖ μεγαλύτερη προσβολὴ πρὸς ἐκείνους ποὺ τοὺς ἐμπιστεύθηκαν αὐτὸ τὸ ἀξίωμα. Γι' αὐτό, ἂν κάποιος εἶναι κατώτερος, ποτὲ δὲν θ' ἀπολογηθεῖ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο,

λεὺς καὶ τῆς αὐτῆς ὢν ἀξίας, μετὰ παρρησίας τοῦτο ἐρεῖ. Ὡς γὰρ ἡ τῆς ἀρχῆς μία ὑπεροχή, οὕτω καὶ ἡ ἐξουσία μία γένοιτο ἂν εἰκότως. Ὥστε ἂν φανῇ τις οὕτως ἀπολογούμενος, ἀνάγκη πᾶσα τῆς αὐτῆς ἀξίας εἶναι ἐκείνῳ, οὗ τὴν ἐξουσίαν ὑπὲρ ἑαυτοῦ προβάλλεται. Οὐκοῦν ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς οὕτως ἐδικαιολογήσατο πρὸς Ἰουδαίους, ἀναμφισβητήτως ἡμῖν ἀπέδειξεν, ὅτι τῆς αὐτῆς ἀξίας ἐστὶ τῷ Πατρί. Καὶ μεταγάγωμεν, εἰ δοκεῖ, τὸ ὑπόδειγμα ἐπὶ τὰ ῥήματα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ ἔργον, ὅπερ εἰργάσατο.

Ἔστω τοίνυν τὸ μετ' ἐξουσίας λῦσαι τὸ Σάββατον, ὅπερ ἡ ἁλουργίς, καὶ τὸ διάδημα, καὶ τὸ ἀφιέναι τοὺς ὑπευθύνους. Ὥσπερ οὖν ἐκεῖνα τῷ βασιλεῖ μόνῳ ἔξεστιν, οὐδενὶ δὲ ἄλλῳ τῶν ὑποκειμένων, ἐὰν δὲ φανῇ τις ποιῶν αὐτά, καὶ δικαίως ποιῶν, ἀνάγκη κἀκεῖνον βασιλέα εἶναι, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ἐπειδὴ φαίνεται μετὰ αὐθεντίας ταῦτα ποιῶν ὁ Χριστός, εἶτα ἐγκαλούμενος τὸν Πατέρα προβάλλεται λέγων, «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται», ἀνάγκη πᾶσα καὶ τοῦτον ἴσον εἶναι ἐκείνῳ τῷ μετὰ αὐθεντίας ποιοῦντι. Οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἴσος ἦν αὐτῷ, τούτῳ τῆς δικαιολογίας ἐχρήσατο τῷ τρόπῳ. Καὶ ἵνα σαφέστερον μάθητε τὸ λεγόμενον, ἔλυσαν τὸ Σάββατόν ποτε οἱ μαθηταὶ ἐν τῷ τίλλειν τοὺς στάχυας καὶ ἐσθίειν ἐν Σαββάτῳ· ἔλυσε καὶ αὐτὸς νῦν. Ἐνεκάλεσαν κἀκείνοις οἱ Ἰουδαῖοι, ἐνεκάλεσαν καὶ τούτῳ. Ἴδωμεν πῶς μὲν ὑπὲρ ἐκείνων ἀπολογεῖται, πῶς δὲ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἵνα ἐκ τῆς διαφορᾶς τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ μάθῃς.

Πῶς οὖν ὑπὲρ ἐκείνων ἀπολογεῖται; «Οὐκ ἀνέγνωτε τί ἐποίησε Δαυίδ, ὅτε ἐπείνασεν;». Ὅταν μὲν

---

29. Ματθ. 12, 1 - 2
30. Ματθ. 12, 3

ἐὰν ὅμως εἶναι βασιλιὰς καὶ ἔχει τὸ ἴδιο ἀξίωμα, θὰ τὸ πεῖ αὐτὸ μὲ θάρρος. Διότι, ὅπως ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἐξουσίας εἶναι μία, ἔτσι καὶ ἡ ἐξουσία φυσικὸ εἶναι νὰ εἶναι μία. Ἐπομένως, ἂν παρουσιασθεῖ κάποιος ποὺ ν' ἀπολογεῖται μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, κατ' ἀνάγκη ἔχει τὸ ἴδιο ἀξίωμα μὲ ἐκεῖνον τοῦ ὁποίου τὴν ἐξουσία προβάλλει σὰν δική του. Λοιπόν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς ἔτσι δικαιολογήθηκε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, κατὰ τρόπο ἀναμφισβήτητο μᾶς ἀπέδειξε, ὅτι ἔχει τὸ ἴδιο ἀξίωμα μὲ τὸν Πατέρα. Καί, ἂν νομίζετε, ἂς μεταφέρομε τὸ παράδειγμα στὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ καὶ στὸ ἔργο ποὺ ἐπιτέλεσε.

Ἂς ὑποθέσομε λοιπὸν ὅτι ἡ μὲ ἐξουσία κατάργηση τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου εἶναι αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ εἶναι ἡ βασιλικὴ πορφύρα, τὸ βασιλικὸ στέμμα καὶ τὸ χάρισμα τῆς ποινῆς τῶν κατάδικων. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖνα ἐπιτρέπεται νὰ τὰ κάνει μόνο ὁ βασιλιάς, καὶ κανένας ἄλλος ἀπὸ τοὺς κατωτέρους του, ἂν δὲ παρουσιασθεῖ κάποιος ποὺ νὰ κάνει αὐτὰ καὶ μάλιστα ποὺ νὰ δικαιοῦται νὰ τὰ κάνει, κατ' ἀνάγκη καὶ ἐκεῖνος εἶναι βασιλιάς, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς παρουσιάζεται νὰ τὰ κάμνει αὐτὰ μὲ ἐξουσία, κατηγορούμενος δὲ στὴ συνέχεια προβάλλει τὸν Πατέρα, λέγοντας, «Ὁ Πατέρας μου ἐργάζεται συνέχεια», κατ' ἀπόλυτη ἀνάγκη καὶ αὐτὸς εἶναι ἴσος μὲ ἐκεῖνον ποὺ κάνει αὐτὰ μὲ ἐξουσία. Διότι δὲν θὰ ἦταν δυνατό, ἐὰν δὲν ἦταν ἴσος μὲ αὐτόν, νὰ χρησιμοποιήσει αὐτὸν τὸν τρόπο δικαιολογίας. Καὶ γιὰ νὰ καταλάβετε μὲ μεγαλύτερη σαφήνεια αὐτὸ ποὺ λέγω ἀκοῦστε· κατάργησαν κάποτε τὴν ἀργία τοῦ Σαββάτου οἱ μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ μαδώντας στάχυα καὶ τρώγοντας τοὺς σπόρους αὐτῶν τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου[29]· τὸ κατάργησε καὶ ὁ ἴδιος τώρα. Κατηγόρησαν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἐκείνους, κατηγόρησαν καὶ αὐτόν. Ἂς δοῦμε πῶς ἀπολογεῖται γιὰ ἐκείνους, καὶ πῶς ἀπολογεῖται γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὥστε ἀπὸ τὴ διαφορὰ νὰ μάθεις τὴν ὑπεροχὴ καὶ τὴν ἀπολογία αὐτοῦ.

Πῶς λοιπὸν ἀπολογεῖται γιὰ ἐκείνους; «Δὲν διαβάσατε τί ἔκανε ὁ Δαυίδ, ὅταν πείνασε;»[30]. Ὅταν δηλαδὴ

γὰρ ὑπὲρ τῶν δούλων ἀπολογῆται, ἐπὶ τὸν σύνδουλον αὐτῶν καταφεύγει Δαυίδ, ὅταν δὲ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνάγει τὸν λόγον· «Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι». Καὶ ποίαν ἐργασίαν λέγει; ἴσως εἴποι τις ἄν· ἐν γὰρ ἓξ ἡμέραις κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ. Τὴν καθημερινὴν πρόνοιαν. Οὐ γὰρ παρήγαγε μόνον τὴν κτίσιν, ἀλλὰ καὶ παραχθεῖσαν αὐτὴν συγκροτεῖ. Κἂν ἀγγέλους εἴπῃς, κἂν ἀρχαγγέλους, κἂν τὰς ἄνω δυνάμεις, κἂν πάντα ἁπλῶς τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, τῆς προνοίας ἀπολαύει τῆς ἐκείνου· κἂν ἔρημα γένηται τῆς ἐνεργείας ἐκείνης, οἴχεται καὶ διαρρεῖ, καὶ ἀπόλλυται. Βουλόμενος τοίνυν δεῖξαι ὁ Χριστός, ὅτι τῶν προνοούντων ἐστί, καὶ οὐχὶ τῶν προνοουμένων, τῶν ἐνεργούντων, οὐχὶ τῶν ἐνεργουμένων, εἶπεν, «Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι», τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ἰσοστάσιον ἐπιδεῖξαι βουλόμενος.

5. Ταῦτα δὲ μέμνησθε, καὶ φυλάττετε μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς πολιτείας φιλοσοφίας τῇ τῶν δογμάτων ὀρθότητι συνυφαίνεται, ὃ καὶ πρώην παρεκάλεσα, καὶ νῦν παρακαλῶ, καὶ παρακαλῶν οὐ παύσομαι· πολιτείαν δὲ καὶ φιλοσοφίαν οὐδὲν οὕτως, ὡς ἡ ἐνταῦθα ποιεῖ διατριβή. Καθάπερ γὰρ ἡ χερσουμένη γῆ, μηδένα τὸν ἀρδεύοντα ἔχουσα, γέμει ἀκανθῶν καὶ τριβόλων, ἡ δὲ γεωργικῶν ἀπολαύουσα χειρῶν τέθηλε καὶ κομᾷ, καὶ πολὺ βρύει τῷ καρπῷ, οὕτω δὴ καὶ ἡ ψυχή, ἡ μὲν τῆς ἀρδείας τῶν θείων ἀπολαύουσα λόγων, τέθηλε καὶ κομᾷ, καὶ πολὺ βρύει τῷ καρπῷ τοῦ Πνεύματος, ἡ δὲ ἐν αὐχμῷ, καὶ ἀμελείᾳ, καὶ σπάνει τῆς τοιαύτης ἀρδείας καθεστῶσα ἐρημοῦται, καὶ ὑλομανεῖ, καὶ ἀκάνθας ἐκφέ-

ἀπολογεῖται ὑπὲρ τῶν δούλων, καταφεύγει στὸν σύνδουλο αὐτῶν Δαυίδ, ὅταν ὅμως ἀπολογεῖται ὑπὲρ τοῦ ἑαυτοῦ του, μεταφέρει τὸ λόγο στὸν Πατέρα του· «Ὁ Πατέρας μου ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι». Ἴσως θὰ μποροῦσε κάποιος νὰ πεῖ. Καὶ ποιὰ ἐργασία ἐννοεῖ; Διότι μετὰ ἀπὸ ἔξι ἡμέρες ἐργασίας σταμάτησε ὁ Θεὸς ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα του. Ἐννοεῖ τὴν καθημερινὴ πρόνοια. Διότι δὲν δημιούργησε μόνο τὴν κτίση, ἀλλὰ καί, ἀφοῦ τὴ δημιούργησε, τὴ συντηρεῖ. Καὶ εἴτε ἀναφέρεις τοὺς ἀγγέλους, εἴτε τοὺς ἀρχαγγέλους, εἴτε τὶς οὐράνιες δυνάμεις, εἴτε ὅλα γενικὰ τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, ὅλα ἀπολαμβάνουν τὴν πρόνοια ἐκείνου· καὶ ἂν στερηθοῦν τὴν προνοητικὴ αὐτὴ ἐνέργειά του, χάνονται, ὁδηγοῦνται στὸν ἀφανισμὸ καὶ καταστρέφονται. Θέλοντας λοιπὸν νὰ δείξει ὁ Χριστός, ὅτι εἶναι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ προνοοῦν καὶ ὄχι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀπολαμβάνουν τὴν πρόνοια, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐνεργοῦν, καὶ ὄχι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δέχονται τὴν ἐνέργεια, εἶπε, «Ὁ Πατέρας μου ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι», μὲ σκοπὸ νὰ δείξει τὴν ἰσότητά του μὲ τὸν Πατέρα.

5. Αὐτὰ νὰ τὰ θυμᾶσθε καὶ νὰ τὰ φυλάσσετε μὲ κάθε προσοχή, καὶ τὸν ἐνάρετο τρόπο ζωῆς σας νὰ τὸν ὑφαίνετε μαζὶ μὲ τὴν ὀρθότητα τῶν δογμάτων, πράγμα ποὺ καὶ προηγουμένως παρακάλεσα, καὶ τώρα παρακαλῶ, καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ παρακαλῶ· σὲ ἐνάρετο δὲ τρόπο ζωῆς καὶ ἐμβάθυνση στὶς δογματικὲς ἀλήθειες τίποτε ἄλλο δὲν συμβάλλει τόσο πολύ, ὅσο ὁ ἐρχομός σας ἐδῶ. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἀκαλλιέργητη γῆ, ὅταν δὲν ἔχει κανένα ποὺ νὰ τὴν ποτίζει, γεμίζει ἀπὸ ἀγκάθια καὶ τριβόλια, ἐνῶ ἐκείνη ποὺ ἀπολαμβάνει γεωργικὰ χέρια, εἶναι πλούσια σὲ βλάστηση καὶ φύλλωμα καὶ παράγει πολὺ καρπό, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ ψυχή, ἐκείνη ποὺ ἀπολαμβάνει τὸ πότισμα ἀπὸ τὰ θεῖα λόγια, παρουσιάζει μεγάλη πνευματικὴ θαλερότητα καὶ βλάστηση καὶ παράγει πλούσιο τὸν καρπὸ τοῦ Πνεύματος, ἐνῶ ἐκείνη ποὺ παραμένει ξηρή, χωρὶς φροντίδα, καὶ στερεῖται αὐτὸ τὸ πνευματικὸ πότισμα, ἐρημώνεται, κυριεύεται ἀπὸ ἄχρηστα ὑλικὰ πράγματα, παράγει

ρει πολλάς, τῆς ἁμαρτίας τὴν φύσιν. Ἔνθα δὲ ἄκανθαι, ἐκεῖ δράκοντες καὶ ὄφεις καὶ σκορπίοι, καὶ πᾶσα ἡ δύναμις τοῦ διαβόλου. Καὶ εἰ ἀπιστεῖς τῷ λόγῳ, φέρε, τοὺς ἀπολειφθέντας καὶ ἡμᾶς παραβάλωμεν, καὶ ὄψεσθε τότε πολὺ τὸ μέσον. Μᾶλλον δὲ ἡμεῖς ἡμᾶς ἑαυτοὺς ἐξετάσωμεν, τίνες μέν ἐσμεν θείας ἀπολαύοντες διδασκαλίας, τίνες δὲ ἐπὶ πλεῖον ταύτης ἀποστερούμενοι τῆς ὠφελείας τυγχάνομεν.

Μὴ τοίνυν προδῶμεν κέρδος τοσοῦτον. Ἡ γὰρ ἐνταῦθα διατριβὴ πάντων ὑπόθεσίς ἐστι τῶν ἀγαθῶν· ἐντεῦθεν ἀναχωρῶν καὶ ἀνὴρ γυναικὶ φανεῖται τιμιώτερος, καὶ γυνὴ ἀνδρὶ ποθεινοτέρα. Γυναῖκα γὰρ ἐπέραστον οὐκ εὐμορφία ποιεῖ σώματος, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετή, οὐκ ἐπιτρίμματα καὶ ὑπογραφαί, οὐδὲ χρυσίον καὶ ἱμάτια πολυτελῆ, ἀλλὰ σωφροσύνη καὶ ἐπιείκεια καὶ φόβος ἐρειδόμενος πρὸς Θεόν. Καὶ τὸ νοητὸν κάλλος οὐκ ἔστιν ἀλλαχοῦ πρὸς ἀκρίβειαν ἀσκηθῆναι, ἀλλ' ἢ ἐν τῷ θαυμαστῷ καὶ θείῳ τούτῳ χωρίῳ, τῶν ἀποστόλων, τῶν προφητῶν, ἀποσμηχόντων, καλλωπιζόντων, ἀποξυόντων τῆς ἁμαρτίας τὸ γῆρας, ἐπαγόντων τῆς νεότητος τὴν ἀκμήν, πᾶσαν κηλῖδα, πᾶσαν ῥυτίδα, πάντα σπῖλον ἐκβαλλόντων τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας.

Τοῦτο τοίνυν καὶ ἄνδρες, καὶ γυναῖκες σπουδάσωμεν ἑαυτοῖς ἐγκατοικίσαι τὸ κάλλος. Τὸ μὲν γὰρ τοῦ σώματος καὶ νόσος ἐμάρανε, καὶ πλῆθος χρόνου διέφθειρε, καὶ γῆρας ἔσβεσε, καὶ θάνατος ἐπελθὼν ἀνεῖλεν ἅπαν, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς οὐ χρόνος, οὐ νόσος, οὐ γῆρας, οὐ θάνατος, οὐκ ἄλλο οὐδὲν τῶν τοιούτων λυμήνασθαι δύναται, ἀλλὰ μένει διηνεκῶς ἀνθοῦν. Καὶ τὸ μὲν τοῦ σώματος τοὺς ὁρῶντας εἰς ἀκολασίαν ἐκκαλεῖται πολλάκις, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς κάλ-

πολλὰ ἀγκάθια, τὴ φύση δηλαδὴ τῆς ἁμαρτίας. Ὅπου ὑπάρχουν ἀγκάθια, ἐκεῖ ὑπάρχουν καὶ δράκοντες, καὶ φίδια, καὶ σκορπιοί, καὶ κάθε ἄλλη δύναμη τοῦ διαβόλου. Καὶ ἂν δὲν πιστεύεις στὰ λόγια μου αὐτά, ἐμπρὸς ἂς συγκρίνομε αὐτοὺς ποὺ ἀπουσίασαν μὲ σᾶς, καὶ θὰ καταλάβετε ὅτι ὑπάρχει μεγάλη ἀπόσταση μεταξύ σας. Ἢ καλύτερα ἂς ἐξετάσομε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι τοὺς ἑαυτούς μας, ποιοὶ δηλαδὴ ἀπολαμβάνομε τὴν ὠφέλεια τῆς θείας διδασκαλίας, καὶ ποιοὶ κατὰ τὸ πλεῖστον στερούμαστε τὴν ὠφέλεια αὐτή.

Ἂς μὴ προδώσομε ἕνα τόσο μεγάλο κέρδος. Διότι ὁ ἐρχομὸς ἐδῶ καὶ ἡ παρακολούθηση τῶν ὅσων λέγονται ἀποτελεῖ τὴ βάση ὅλων τῶν ἀγαθῶν· ἀναχωρώντας ἀπὸ ἐδῶ καὶ ὁ ἄνδρας θὰ φανεῖ πιὸ τίμιος πρὸς τὴ γυναίκα του, καὶ ἡ γυναίκα πιὸ ποθητὴ στὸν ἄνδρα της. Διότι τὴ γυναίκα τὴν κάνει ἀξιαγάπητη ὄχι ἡ ὀμορφιὰ τοῦ σώματός της, ἀλλ' ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς της· ὄχι τὰ βαψίματα καὶ τὰ φκιασίδια, οὔτε τὰ χρυσὰ κοσμήματα καὶ τὰ πολυτελὴ ἐνδύματα, ἀλλὰ ἡ σωφροσύνη, ἡ καλωσύνη καὶ ὁ φόβος ποὺ στηρίζεται στὸ Θεό. Καὶ τὸ πνευματικὸ κάλλος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθεῖ ἀλλοῦ μὲ τόση ἐπιτυχία, παρὰ μόνο σ' αὐτὸν τὸν θαυμαστὸ καὶ θεῖο χῶρο, ὅπου οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ προφῆτες καθαρίζουν, στολίζουν, ἀφαιροῦν τὸ γέρασμα ποὺ προκαλεῖ ἡ ἁμαρτία, προσθέτουν τὴν ἀκμὴ τῆς νεότητας, καὶ γενικὰ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ψυχή μας κάθε κηλίδα, κάθε ρυτίδα, καὶ κάθε μολυσμό.

Αὐτὸ λοιπὸν τὸ κάλλος ἂς προσπαθήσομε νὰ τὸ ἐγκαταστήσομε μέσα μας καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Διότι τὸ μὲν κάλλος τοῦ σώματος τὸ μαραίνει ἡ ἀρρώστια, τὸ καταστρέφει ὁ πολὺς χρόνος, τὸ σβήνουν τὰ γερατειά, καὶ ὁ θάνατος ἐρχόμενος τὸ καταστρέφει ἐξ ὁλοκλήρου, ἐνῶ τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς οὔτε χρόνος, οὔτε ἀρρώστια, οὔτε γερατειά, οὔτε θάνατος, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο μπορεῖ νὰ τὸ καταστρέψει, ἀλλὰ παραμένει γιὰ πάντα ἀνθηρό. Καὶ τὸ μὲν κάλλος τοῦ σώματος πολλὲς φορὲς ὁδηγεῖ

λος αὐτὸν τὸν Θεὸν πρὸς τὸν ἔρωτα ἐπισπᾶται τὸν οἰκεῖον, καθάπερ καὶ ὁ προφήτης φησί, πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν διαλεγόμενος· «Ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου».

Ἵνα οὖν, ἀγαπητοί, γενώμεθα φίλοι τῷ Θεῷ, τοῦτο καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐξασκῶμεν τὸ κάλλος, τῇ τῶν Γραφῶν ἀναγνώσει πᾶσαν κηλῖδα ἀποσμήχοντες, ταῖς εὐχαῖς, ταῖς ἐλεημοσύναις, τῇ πρὸς ἀλλήλους ὁμονοίᾳ, ἵνα ὁ βασιλεύς, ἐρασθεὶς ἡμῶν τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν εὐμορφίας, τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἡμᾶς καταξιώσῃ, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

31. Ψαλμ. 44, 11 - 12

ἐκείνους ποὺ τὸ βλέπουν σὲ ἀκολασία, ἐνῶ τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς προσελκύει τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ στὸ νὰ τὸ ἐρωτευθεῖ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ προφήτης λέγει, μιλώντας πρὸς τὴν ἐκκλησία· «Ἄκουσε, θυγατέρα, καὶ πρόσεξε· κλίνε τὸ αὐτί σου γιὰ ν' ἀκούσει τὰ προστάγματα τοῦ Κυρίου καὶ ξέχασε τὸ λαό σου καὶ τὸν οἶκο τοῦ πατέρα σου, καὶ τότε θὰ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλιὰς τὸ κάλλος σου»[31].

Γιὰ νὰ γίνομε λοιπόν, ἀγαπητοί, φίλοι μὲ τὸ Θεό, ἂς φροντίζομε κάθε ἡμέρα γι' αὐτὸ τὸ κάλλος, καθαρίζοντας κάθε κηλίδα μὲ τὸ διάβασμα τῶν Γραφῶν, μὲ τὶς προσευχές, μὲ τὶς ἐλεημοσύνες καὶ μὲ τὴν ὁμόνοια ἀναμεταξύ μας, ὥστε ὁ βασιλιάς, ἀφοῦ ἀγαπήσει σφοδρὰ τὴν ὀμορφιὰ τῆς ψυχῆς μας, νὰ μᾶς ἀξιώσει ν' ἀπολαύσομε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποία εὔχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχομε μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὸν τόμο αὐτό, στὴ συνέχεια τῶν δώδεκα ὁμιλιῶν Περὶ ἀκαταλήπτου καὶ Περὶ ὁμοουσίου δημοσιεύονται με τὴ σειρὰ οἱ ὁμιλίες. 1. «Εἰς τὴν Γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». 2. «Εἰς τὸ γενέθλιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». 3. «Σἰς τὸ ἅγιον καὶ σωτήριον βάπτισμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστο». 4. «Εἰς τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα». 5. «Εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα» ὁμιλίες τρεῖς, καὶ 6. «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κοιμητηρίου». Οἱ ὁμιλίες αὐτὲς καθὼς καὶ οἱ ὁμιλίες «Εἰς τὸν Σταυρὸν» που δημοσιεύθηκαν ἤδη στὸν ἑπόμενο τόμο, ἀποτελοῦν μιὰ ἑνότητα, καθόσον ἀναφέρονται στὸ σύνολο σχεδὸν τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν.

1. «Εἰς τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἡ ὁμιλία αὐτὴ ἐκφωνήθηκε στὴν Ἀντιόχεια τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων τὸ ἔτος 386, μὲ τὴν ὁποία ἀποδεικνύει τὴν ἡμέρα τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου. Ἡ ἑορτὴ αὐτὴ ἔγινε γνωστὴ στὴν Ἀνατολὴ ἀπὸ τὴ Δύση, ὅπου ἑορταζόταν ἀπὸ πολὺ παλιά. Μὲ τρία ἐπιχειρήματα ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ καιρὸς τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου. Πρώτη ἀπόδειξη εἶναι τὸ ὅτι πολὺ γρήγορα ἡ ἑορτὴ ἔγινε γνωστὴ σ' ὅλους καὶ ἀπέκτησε μεγάλη λαμπρότητα. Δεύτερη ἀπόδειξη παρουσιάζει τὴν ἀπογραφὴ πού ἀναφέρεται στὰ εὐαγγέλια ἐπὶ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπὸ τοὺς καταλόγους τῆς ὁποίας, πού φυλάσσονταν στὴ Ρώμη, μποροῦσαν οἱ πιστοὶ νὰ πληροφορηθοῦν τὴν ἀκριβὴ ἡμέρα τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου. Ἡ τρίτη ἀπόδειξις στηρίζεται στὸν καθορισμὸ τῆς ἑορτῆς τῆς σκηνοπηγίας, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Ζαχαρίας εἰσῆλθε στὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ ἔλαβε ἀπὸ τὸν ἄγγελο

τὸ μήνυμα τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰωάννου, ἡ σύλληψη τοῦ ὁποίου ἔγινε τὴν ἡμέρα αὐτὴ καὶ ἀπὸ τὰ εὐαγγέλια (Λουκᾶς 1,36) τοποθετεῖται ἕξι μῆνες πρὶν ἀπὸ τὸν εὐαγγελισμὸ τῆς Θεοτόκου. Ἑπομένως σωστὰ ἡ 25 Δεκεμβρίου ἀποτελεῖ τὴν ἡμέρα γεννήσεως τοῦ Κυρίου. Στὴ συνέχεια ἀποκρούει τοὺς χλευασμοὺς τῶν Ἑλλήνων περὶ γεννήσεως τοῦ Θεοῦ βάσει λογικῶν καὶ γραφικῶν ἐπιχειρημάτων, καὶ κλίνει τὴν ὁμιλία μὲ τὴν προτροπὴ νὰ προσέλθουν μὲ φόβο καὶ τρόμο στὴ μετάληψη τῆς θείας κοινωνίας, μὲ νηστεία καὶ προσευχὴ καὶ μὲ καθαρὴ συνείδηση, γιὰ νὰ μὴ ἐπισύρουν τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ.

2. «Εἰς τὸ γενέθλιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐκφωνήθηκε καὶ αὐτὴ στὴν Ἀντιόχεια τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων. Τὸ ὅλο θέμα περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὸ μυστήριο τῆς θείας οἰκονομίας. Συγκρίνοντας τὰ γεγονότα τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, βρίσκει τὴν προαγγελία τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποία, ἂν καὶ γνώριζαν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅμως δὲν τὴν ἀποδέχτηκαν, καὶ γι' αὐτὸ ἐλέγχονται ἀπὸ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο γιὰ τὴν ἀγνωμοσύνη τους αὐτὴ πρὸς τὸν εὐεργέτη τους, τὸν ὁποῖο ἔφθασαν καὶ νὰ σταυρώσουν.

3. «Εἰς τὸ ἅγιον καὶ σωτήριον βάπτισμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Κεντρικὸ θέμα τῆς ὁμιλίας εἶναι τὸ βάπτισμα τοῦ Κυρίου, παράλληλα ὅμως ἀναπτύσσονται καὶ ἄλλα θέματα, ὅπως ἡ ἀπουσία ἀπὸ τὶς θεῖες συνάξεις, ἡ ἀνάξια προσέλευση στὸ μυστήριο τὸ τέλος τῆς θείας λειτουργίας.

Ἐξηγεῖται ἡ ὀνομασία τῆς ἑορτῆς τῆς βαπτίσεως ὡς Ἐπιφάνεια. Ἀναλύεται ἡ σημασία τοῦ ἰουδαϊκοῦ βαπτίσματος, τοῦ Ἰωάννου, καὶ τέλος, τὸ δικό μας, ποὺ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα καὶ τὸ μόνο ποὺ σώζει τὸν ἄνθρωπο, ἐξηγεῖται ὁ λόγος τῆς βαπτίσεως τοῦ Κυρίου, καὶ τέλος ἔρχεται στὸ θέμα τῆς προσελεύσεως στὸ μυ-

στήριο τῆς θείας εὐχαριστίας κατὰ τρόπο ἀνάξιο καὶ συνιστᾷ στοὺς πιστοὺς νὰ προσέρχονται σ' αὐτὸ καὶ νὰ μὴ φεύγουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τῆς θείας λειτουργίας, γιὰ νὰ μὴ γίνονται ἔτσι μιμητὲς τοῦ 'Ιούδα.

4. «Εἰς τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα». Καὶ ἡ ὁμιλία αὐτὴ λέχθηκε στὴν 'Αντιόχεια τὴν ἴδια περίοδο μὲ τὶς προηγούμενες. Στὴν ἀρχὴ ἀναφέρεται στὴ Μ. Ἑβδομάδα, καὶ ἐξηγεῖ ὅτι ἔλαβε τὴν ὀνομασία αὐτὴ ὄχι γιὰ τίποτε ἄλλο, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἡ σπουδαιότερη ἀπὸ ὅλες τὶς ἑβδομάδες τοῦ ἔτους, καθόσον κατ' αὐτὴν συνέβηκαν τὰ μεγαλύτερα κατορθώματα τοῦ Κυρίου, γι' αὐτὸ καὶ ἀπολαμβάνει ἰδιαίτερη τιμὴ ἀπὸ ὅλη τὴν οἰκουμένη. Στὴν συνέχεια ἀναφέρεται στὸ ψαλμικὸ χωρίο «Αἴνει ἡ ψυχή μου, τὸν Κύριον...» (Ψαλμ. 145,10), ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀνασύρει πλῆθος νοημάτων. Θέλοντας νὰ δείξει τὴ δύναμη τῆς προσευχῆς μεταφέρει τὸ λόγο στὴν προσευχὴ τοῦ Παύλου μέσα στὴ φυλακή, ἀναλύοντας τὰ καταπληκτικὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς. Εἶναι μεγάλη ἡ δύναμη τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ γίνεται μεγαλύτερη ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ νηστεία, ἡ ὁποία εἶναι τὸ μέσο σωφρονισμοῦ τῶν λογισμῶν. 'Αφοῦ ἡ δύναμη τῆς προσευχῆς εἶναι τόσο μεγάλη, πρέπει αὐτὴ νὰ γίνεται ἀδιάκοπα, μὲ καρδιὰ καθαρή, μὲ προθυμία καὶ πολλὴ ὑπομονή, πράγματα ποὺ συντρίβουν τὰ ὅπλα τοῦ πανούργου διαβόλου καὶ μᾶς χαρίζουν τὴν ποθητὴ νίκη.

5. «Εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ 'Ιούδα». Μὲ τὸ θέμα αὐτὸ ὑπάρχουν τρεῖς ὁμιλίες τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου. Κύριο θέμα αὐτῶν εἶναι ἡ προδοσία τοῦ 'Ιούδα, παράλληλα ὅμως θίγονται καὶ ἄλλα θέματα. Στὴν πρώτη γίνεται λόγος γιὰ τὸ Πάσχα, γιὰ τὴν παράδοση τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ γιὰ τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς μνησίκακος. 'Αρχίζει μὲ τὴν προδοσία τοῦ 'Ιούδα καὶ καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ θρηνήσουν γιὰ τὸν προδότη 'Ιούδα, τὸν πραγματικὰ ἄξιο γιὰ θρήνους. 'Ο μαθητής,

πού ἀπόλαυσε τόσες δωρεὲς ἀπὸ τὸν δάσκαλο, γίνεται προδότης καὶ μάλιστα τότε ποὺ ἡ πόρνη χύνει στὸ κεφάλι τοῦ Κυρίου τὸ μύρο ἐκεῖνο, δείχνοντας τὴν εὐλάβεια καὶ τὴ μετάνοιά της. Τόσο μεγάλη ἦταν ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ τύφλωση τοῦ Ἰούδα. Καὶ βέβαια ὁ Κύριος μποροῦσε ν' ἀλλάξει τὴ σκέψη τοῦ Ἰούδα καὶ νὰ τὸν κάνει σώφρονα, αὐτὸ ὅμως θὰ ἦταν ἐξαναγκασμός, πράγμα ποὺ δὲν εἶχε καμία ἀξία. Ὁ ἰατρὸς τοῦ ἔδωσε τὰ φάρμακα νὰ θεραπευθεῖ, αὐτὸς δὲν θέλησε, ἡ κατηγορία ἀνήκει σ' αὐτὸν ποὺ ἀπέρριψε τὴ θεραπεία, καὶ αἰτία γιὰ ὅλα αὐτὰ ὑπῆρξε ἡ ἀδιαφορία ἐκείνου πρὸς τὶς τόσες νουθεσίες τοῦ ἰατροῦ. Μετὰ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἀναφέρεται στὰ πάσχα καὶ συγκρίνοντας τὸ ἰουδαϊκὸ πάσχα μὲ τὸ δικό μας, ποὺ εἶναι τὸ πάσχα τῆς ἀλήθειας καὶ ποὺ ἀντικατέστησε ἐκεῖνο. Στὴν συνέχεια κατακρίνει τοὺς Ἰουδαίους, πού, ἐνῶ ἀνέτειλε ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, αὐτοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν τὸ φῶς τοῦ λυχναριοῦ. Ἔπειτα ἀκολουθεῖ ἡ ἀναφορὰ στὴ παράδοση τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, ποὺ ἔγινε κατὰ τὸ τελευταῖο ἐκεῖνο δεῖπνο ἀπὸ τὸν Κύριο. Στὴ συνέχεια, ἐπειδὴ θ' ἀκολουθοῦσε ἡ θεία κοινωνία τῶν πιστῶν, καλεῖ αὐτοὺς νὰ πλησιάσουν σ' αὐτὴν μὲ τὴν πρέπουσα σωφροσύνη καὶ προσοχή, γιὰ νὰ μὴ γίνει αὐτὴ αἰτία τῆς καταδίκης τους. Καί, τέλος, προτρέπει τοὺς πιστοὺς ν' ἀποβάλουν τὴν μνησικακία, διότι τίποτε δὲν μισεῖ ὁ Θεὸς τόσο, ὅσο τὸν μνησίκακο, ἐνῶ μακαρίζει τὸν εἰρηνοποιό, τὸν ὁποῖο ὀνομάζει καὶ υἱό του.

Στὴν δεύτερη ὁμιλία τὸ κεντρικὸ θέμα καὶ πάλι εἶναι ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα καὶ παράλληλα θίγονται τὰ ἴδια θέματα ποὺ ἀναπτύσσονται καὶ στὴν πρώτη ὁμιλία. Πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια μὲ τὴν προηγούμενη ὁμιλία μὲ μερικὲς μόνο προσθῆκες, ἀφοῦ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἐκείνης ἐπαναλαμβάνεται ἐδῶ κατὰ λέξη.

Ἡ τρίτη ὁμιλία, πολὺ σύντομη σὲ σύγκριση μὲ τὶς

δύο προηγούμενες, ἐκφωνήθηκε στὴ Δάφνη, προάστειο τῆς 'Αντιόχειας. Κύριο θέμα καὶ ἐδῶ εἶναι ἡ προδοσία τοῦ 'Ιούδα. Θίγεται ἡ ἀχαριστία καὶ ἡ ὑποκρισία ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τοῦ 'Ιούδα, ποὺ τὸν παρομοιάζει μὲ λύκο, καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ποὺ τὸν παρομοιάζει μὲ πρόβατο. Τὰ τόσα φάρμακα τοῦ ἰατροῦ γιὰ νὰ θεραπευθεῖ τὸ τρομερὸ πάθος τῆς φιλαργυρίας τοῦ 'Ιούδα δὲν εἶχαν κανένα ἀποτέλεσμα λόγω τῆς ἀδιαφορίας ἐκείνου, καὶ ἔτσι ἔφθασε νὰ τὸν προδώσει, χάνοντας τὴ θέση του γιὰ πάντα στὸν οὐρανὸ καὶ παραχωρώντας αὐτὴν στὸ ληστὴ ποὺ τὴν κέρδισε μὲ μία μόνο ὁμολογία του. Κλείνει τὴν ὁμιλία μὲ προτροπὴ πρὸς τοὺς ἀκροατές του νὰ μιμηθοῦν τὴ μακροθυμία καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς ἐχθρούς του.

6. «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κοιμητηρίου». 'Εκφωνήθηκε τὴν ἡμέρα τῆς Μεγάλης Πέμπτης σὲ κάποιο μαρτύριο τῶν ἁγίων ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη τῆς 'Αντιόχειας. Στὴν τῶν ἁγίων ἔθω ἀπὸ τὴν πόλη τῆς 'Αντιόχειας. Στὴν ἀρχὴ ἐξηγεῖ ὅτι ὀνομάσθηκε τὸ μαρτύριο τῶν ἁγίων κοιμητήριο, ἐπειδὴ οἱ ἅγιοι κομοῦνται ἐκεῖ καὶ ἀναπαύονται, ἀφοῦ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κυρίου καὶ τὴν κάθοδό του στὸν Ἅδη συντρίφθηκαν οἱ χάλκινες πύλες τοῦ θανάτου, καὶ ἀφοῦ φυλάκισε τὸ θάνατο μέσα στὸ ἴδιο δεσμωτήριο ποὺ φύλασσε τὸ θησαυρό του, πῆρε ὅλα τὰ πλούτη του, τὸ ἀνθρώπινο δηλαδὴ γένος, καὶ τὸ μετέφερε στὰ βασιλικὰ ταμεῖα. Αὐτὰ εἶναι τὰ κατορώματα τοῦ σταυροῦ, τοῦ συμβόλου τῆς νίκης κατὰ τῶν δαιμόνων, κατορθώματα ποὺ ἐπιτεύχθηκαν μὲ τὰ ἴδια τὰ ὅπλα τοῦ διαβόλου (παρθένος, ξύλο, θάνατος), καὶ ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν κατάσταση τοῦ θανάτου, βρέθηκε στὴν κατάσταση τῆς ἀθανασίας.

Τὴν ὁμιλία κλείνει μὲ τὴν προτροπὴ νὰ πλησιάσουν στὴν τράπεζα τῆς θείας εὐχαριστίας μὲ τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν εὐλάβεια ποὺ ταιριάζει, καὶ ὄχι μὲ θόρυβο καὶ ταραχή.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΕΘΛΙΟΝ ΗΜΕΡΑΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ*

ΛΟΓΟΣ Α'

1. Ἃ πάλαι πατριάρχαι μὲν ὤδινον, προφῆται δὲ προύλεγον, δίκαιοι δὲ ἰδεῖν ἐπεθύμουν, ταῦτα ἐξέβη, καὶ τέλος ἔλαβε σήμερον, «καὶ Θεὸς ἐπὶ γῆς ὤφθη διὰ σαρκός, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη». Χαίρωμεν τοίνυν καὶ ἀγαλλώμεθα, ἀγαπητοί. Εἰ γὰρ ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ νηδύι τῆς μητρὸς ὤν, τῆς Μαρίας εἰσελθούσης πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, ἐσκίρτησε, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς οὐχὶ τὴν Μαρίαν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Σωτῆρα ἡμῶν σήμερον τεχθέντα θεασαμένους, σκιρτᾶν καὶ ἀγάλλεσθαι χρή, καὶ θαυμάζειν καὶ ἐκπλήττεσθαι τῆς οἰκονομίας τὸ μέγεθος πᾶσαν ὑπερβαῖνον διάνοιαν. Ἐννόησον γὰρ ἡλίκον ἐστίν, ἥλιον ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβάντα, ἐπὶ γῆς τρέχοντα ὁρᾶν, καὶ τὰς ἀκτῖνας πᾶσιν ἀφιέντα ἐντεῦθεν. Εἰ δὲ ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ φωστῆρος τοῦτο συμβὰν πάντας ἐξέπληξεν ἂν τοὺς θεωμένους, σκόπει μοι καὶ λογίζου νῦν, ἡλίκον ἐστὶ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον ἐκ τῆς ἡμετέρας σαρκὸς ἀφιέντα τὰς ἀκτῖνας ὁρᾶν καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν καταυγάζοντα.

Πάλαι ταύτην ἐπεθύμουν ἐγὼ τὴν ἡμέραν ἰδεῖν, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἰδεῖν, ἀλλὰ μετὰ πλήθους τοσούτου,

---

1. Βαρούχ 3, 38

* ἄδηλον μὲν ἔτι οὖσαν τότε, πρὸ δὲ ὀλίγων ἐτῶν γνωρισθεῖσαν παρά τινων τῶν ἀπὸ τῆς δύσεως ἐλθόντων καὶ ἀναγγειλάντων.

ΣΤΗ ΓΕΝΕΘΛΙΑ ΗΜΕΡΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΑ ΜΑΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ*

ΛΟΓΟΣ Α΄

1. Ἐκεῖνα ποὺ τὴν παλιὰ ἐποχὴ περίμεναν μὲ ἀγωνία οἱ πατριάρχες νὰ πραγματοποιηθοῦν, οἱ προφῆτες τὰ πρόλεγαν, καὶ οἱ δίκαιοι ἐπιθυμοῦσαν νὰ τὰ δοῦν, αὐτὰ πραγματοποιήθηκαν σήμερα καὶ ἔλαβαν τέλος· «Καὶ ὁ Θεὸς φανερώθηκε στὴ γῆ μὲ σάρκα καὶ συναναστράφηκε μὲ τοὺς ἀνθρώπους»[1]. Ἂς χαιρόμαστε λοιπόν, ἀγαπητοί, καὶ ἂς γεμίζομε ἀπὸ ἀγαλλίαση. Διότι, ἐὰν ὁ Ἰωάννης, βρισκόμενος μέσα στὴν κοιλιὰ τῆς μητέρας του, σκίρτησε ὅταν ἡ Μαρία ἐπισκέφθηκε τὴν Ἐλισάβετ, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ σκιρτοῦμε ἐμεῖς καὶ νὰ γεμίζομε ἀπὸ ἀγαλλίαση, διότι εἴδαμε ὄχι τὴ Μαρία, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸ Σωτήρα μας ποὺ γεννήθηκε σήμερα, καὶ νὰ θαυμάζομε καὶ νὰ γεμίζομε ἀπὸ ἔκπληξη μπροστὰ στὸ μέγεθος τοῦ μυστηρίου τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ ποὺ παραμένει ἀσύλληπτο ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἀνθρώπινο νοῦ. Σκέψου δηλαδὴ πόσο μεγάλο πράγμα εἶναι, νὰ βλέπει κανεὶς τὸν ἥλιο νὰ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανό, νὰ βαδίζει ἐπάνω στὴ γῆ, καὶ ἀπ' αὐτὴν νὰ στέλνει τὶς ἀκτίνες του πρὸς ὅλους. Ἐὰν αὐτό, βλέποντας νὰ συμβαίνει στὸν αἰσθητὸ ἥλιο, θὰ γέμιζε μὲ ἔκπληξη ὅλους τοὺς θεατές, σκέψου σὲ παρακαλῶ καὶ ἀναλογίσου τώρα πόσο μεγάλο πράγμα εἶναι νὰ βλέπομε τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης νὰ ἐκπέμπει τὶς ἀκτίνες του ἀπὸ τὴ δική μας τὴν ἀνθρώπινη σάρκα καὶ νὰ καταφωτίζει τὶς ψυχές μας.

------

* Ποὺ ἦταν τότε ἄγνωστη ἀκόμη, ἔγινε δὲ γνωστὴ πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια ἀπὸ πιστοὺς ποὺ ἦρθαν ἀπὸ τὴ δύση καὶ τὴν γνωστοποίησαν.

πού ἀπόλαυσε τόσες δωρεὲς ἀπὸ τὸν δάσκαλο, γίνεται προδότης καὶ μάλιστα τότε πού ἡ πόρνη χύνει στὸ κεφάλι τοῦ Κυρίου τὸ μύρο ἐκεῖνο, δείχνοντας τὴν εὐλάβεια καὶ τὴ μετάνοιά της. Τόσο μεγάλη ἦταν ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ τύφλωση τοῦ Ἰούδα. Καὶ βέβαια ὁ Κύριος μποροῦσε ν' ἀλλάξει τὴ σκέψη τοῦ Ἰούδα καὶ νὰ τὸν κάνει σώφρονα, αὐτὸ ὅμως θὰ ἦταν ἐξαναγκασμός, πράγμα πού δὲν εἶχε καμία ἀξία. Ὁ ἰατρὸς τοῦ ἔδωσε τὰ φάρμακα νὰ θεραπευθεῖ, αὐτὸς δὲν θέλησε, ἡ κατηγορία ἀνήκει σ' αὐτὸν πού ἀπέρριψε τὴ θεραπεία, καὶ αἰτία γιὰ ὅλα αὐτὰ ὑπῆρξε ἡ ἀδιαφορία ἐκείνου πρὸς τὶς τόσες νουθεσίες τοῦ ἰατροῦ. Μετὰ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἀναφέρεται στὰ πάσχα καὶ συγκρίνοντας τὸ ἰουδαϊκὸ πάσχα μὲ τὸ δικό μας, πού εἶναι τὸ πάσχα τῆς ἀλήθειας καὶ πού ἀντικατέστησε ἐκεῖνο. Στὴν συνέχεια κατακρίνει τοὺς Ἰουδαίους, πού, ἐνῶ ἀνέτειλε ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, αὐτοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν τὸ φῶς τοῦ λυχναριοῦ. Ἔπειτα ἀκολουθεῖ ἡ ἀναφορὰ στὴ παράδοση τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, πού ἔγινε κατὰ τὸ τελευταῖο ἐκεῖνο δεῖπνο ἀπὸ τὸν Κύριο. Στὴ συνέχεια, ἐπειδὴ θ' ἀκολουθοῦσε ἡ θεία κοινωνία τῶν πιστῶν, καλεῖ αὐτοὺς νὰ πλησιάσουν σ' αὐτὴν μὲ τὴν πρέπουσα σωφροσύνη καὶ προσοχή, γιὰ νὰ μὴ γίνει αὐτὴ αἰτία τῆς καταδίκης τους. Καί, τέλος, προτρέπει τοὺς πιστοὺς ν' ἀποβάλουν τὴν μνησικακία, διότι τίποτε δὲν μισεῖ ὁ Θεὸς τόσο, ὅσο τὸν μνησίκακο, ἐνῶ μακαρίζει τὸν εἰρηνοποιό, τὸν ὁποῖο ὀνομάζει καὶ υἱό του.

Στὴν δεύτερη ὁμιλία τὸ κεντρικὸ θέμα καὶ πάλι εἶναι ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα καὶ παράλληλα θίγονται τὰ ἴδια θέματα πού ἀναπτύσσονται καὶ στὴν πρώτη ὁμιλία. Πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια μὲ τὴν προηγούμενη ὁμιλία μὲ μερικὲς μόνο προσθῆκες, ἀφοῦ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἐκείνης ἐπαναλαμβάνεται ἐδῶ κατὰ λέξη.

Ἡ τρίτη ὁμιλία, πολὺ σύντομη σὲ σύγκριση μὲ τὶς

δύο προηγούμενες, ἐκφωνήθηκε στὴ Δάφνη, προάστειο τῆς 'Αντιόχειας. Κύριο θέμα καὶ ἐδῶ εἶναι ἡ προδοσία τοῦ 'Ιούδα. Θίγεται ἡ ἀχαριστία καὶ ἡ ὑποκρισία ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τοῦ 'Ιούδα, ποὺ τὸν παρομοιάζει μὲ λύκο, καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ποὺ τὸν παρομοιάζει μὲ πρόβατο. Τὰ τόσα φάρμακα τοῦ ἰατροῦ γιὰ νὰ θεραπευθεῖ τὸ τρομερὸ πάθος τῆς φιλαργυρίας τοῦ 'Ιούδα δὲν εἶχαν κανένα ἀποτέλεσμα λόγω τῆς ἀδιαφορίας ἐκείνου, καὶ ἔτσι ἔφθασε νὰ τὸν προδώσει, χάνοντας τὴ θέση του γιὰ πάντα στὸν οὐρανὸ καὶ παραχωρώντας αὐτὴν στὸ ληστὴ ποὺ τὴν κέρδισε μὲ μία μόνο ὁμολογία του. Κλείνει τὴν ὁμιλία μὲ προτροπή πρὸς τοὺς ἀκροατές του νὰ μιμηθοῦν τὴ μακροθυμία καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς ἐχθρούς του.

6. «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κοιμητηρίου». 'Εκφωνήθηκε τὴν ἡμέρα τῆς Μεγάλης Πέμπτης σὲ κάποιο μαρτύριο τῶν ἁγίων ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη τῆς 'Αντιόχειας. Στὴν τῶν ἁγίων ἔθω ἀπὸ τὴν πόλη τῆς 'Αντιόχειας. Στὴν ἀρχὴ ἐξηγεῖ ὅτι ὀνομάσθηκε τὸ μαρτύριο τῶν ἁγίων κοιμητήριο, ἐπειδὴ οἱ ἅγιοι κομοῦνται ἐκεῖ καὶ ἀναπαύονται, ἀφοῦ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κυρίου καὶ τὴν κάθοδό του στὸν Ἅδη συντρίφθηκαν οἱ χάλκινες πύλες τοῦ θανάτου, καὶ ἀφοῦ φυλάκισε τὸ θάνατο μέσα στὸ ἴδιο δεσμωτήριο ποὺ φύλασσε τὸ θησαυρό του, πῆρε ὅλα τὰ πλούτη του, τὸ ἀνθρώπινο δηλαδὴ γένος, καὶ τὸ μετέφερε στὰ βασιλικὰ ταμεῖα. Αὐτὰ εἶναι τὰ κατορθώματα τοῦ σταυροῦ, τοῦ συμβόλου τῆς νίκης κατὰ τῶν δαιμόνων, κατορθώματα ποὺ ἐπιτεύχθηκαν μὲ τὰ ἴδια τὰ ὅπλα τοῦ διαβόλου (παρθένος, ξύλο, θάνατος), καὶ ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν κατάσταση τοῦ θανάτου, βρέθηκε στὴν κατάσταση τῆς ἀθανασίας.

Τὴν ὁμιλία κλείνει μὲ τὴν προτροπὴ νὰ πλησιάσουν στὴν τράπεζα τῆς θείας εὐχαριστίας μὲ τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν εὐλάβεια ποὺ ταιριάζει, καὶ ὄχι μὲ θόρυβο καὶ ταραχή.

Τὸ κείμενο ὅλων τῶν ὁμιλιῶν εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴν

πού ἀπόλαυσε τόσες δωρεὲς ἀπὸ τὸν δάσκαλο, γίνεται προδότης καὶ μάλιστα τότε ποὺ ἡ πόρνη χύνει στὸ κεφάλι τοῦ Κυρίου τὸ μύρο ἐκεῖνο, δείχνοντας τὴν εὐλάβεια καὶ τὴ μετάνοιά της. Τόσο μεγάλη ἦταν ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ τύφλωση τοῦ 'Ιούδα. Καὶ βέβαια ὁ Κύριος μποροῦσε ν' ἀλλάξει τὴ σκέψη τοῦ 'Ιούδα καὶ νὰ τὸν κάνει σώφρονα, αὐτὸ ὅμως θὰ ἦταν ἐξαναγκασμός, πράγμα ποὺ δὲν εἶχε καμία ἀξία. 'Ο ἰατρὸς τοῦ ἔδωσε τὰ φάρμακα νὰ θεραπευθεῖ, αὐτὸς δὲν θέλησε, ἡ κατηγορία ἀνήκει σ' αὐτὸν ποὺ ἀπέρριψε τὴ θεραπεία, καὶ αἰτία γιὰ ὅλα αὐτὰ ὑπῆρξε ἡ ἀδιαφορία ἐκείνου πρὸς τὶς τόσες νουθεσίες τοῦ ἰατροῦ. Μετὰ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἀναφέρεται στὰ πάσχα καὶ συγκρίνοντας τὸ ἰουδαϊκὸ πάσχα μὲ τὸ δικό μας, ποὺ εἶναι τὸ πάσχα τῆς ἀλήθειας καὶ ποὺ ἀντικατέστησε ἐκεῖνο. Στὴν συνέχεια κατακρίνει τοὺς 'Ιουδαίους, πού, ἐνῶ ἀνέτειλε ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, αὐτοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν τὸ φῶς τοῦ λυχναριοῦ. Ἔπειτα ἀκολουθεῖ ἡ ἀναφορὰ στὴ παράδοση τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, ποὺ ἔγινε κατὰ τὸ τελευταῖο ἐκεῖνο δεῖπνο ἀπὸ τὸν Κύριο. Στὴ συνέχεια, ἐπειδὴ θ' ἀκολουθοῦσε ἡ θεία κοινωνία τῶν πιστῶν, καλεῖ αὐτοὺς νὰ πλησιάσουν σ' αὐτὴν μὲ τὴν πρέπουσα σωφροσύνη καὶ προσοχή, γιὰ νὰ μὴ γίνει αὐτὴ αἰτία τῆς καταδίκης τους. Καί, τέλος, προτρέπει τοὺς πιστοὺς ν' ἀποβάλουν τὴν μνησικακία, διότι τίποτε δὲν μισεῖ ὁ Θεὸς τόσο, ὅσο τὸν μνησίκακο, ἐνῶ μακαρίζει τὸν εἰρηνοποιό, τὸν ὁποῖο ὀνομάζει καὶ υἱό του.

Στὴν δεύτερη ὁμιλία τὸ κεντρικὸ θέμα καὶ πάλι εἶναι ἡ προδοσία τοῦ 'Ιούδα καὶ παράλληλα θίγονται τὰ ἴδια θέματα ποὺ ἀναπτύσσονται καὶ στὴν πρώτη ὁμιλία. Πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια μὲ τὴν προηγούμενη ὁμιλία μὲ μερικὲς μόνο προσθῆκες, ἀφοῦ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἐκείνης ἐπαναλαμβάνεται ἐδῶ κατὰ λέξη.

'Η τρίτη ὁμιλία, πολὺ σύντομη σὲ σύγκριση μὲ τὶς

δύο προηγούμενες, ἐκφωνήθηκε στὴ Δάφνη, προάστειο τῆς 'Αντιόχειας. Κύριο θέμα καὶ ἐδῶ εἶναι ἡ προδοσία τοῦ 'Ιούδα. Θίγεται ἡ ἀχαριστία καὶ ἡ ὑποκρισία ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τοῦ 'Ιούδα, ποὺ τὸν παρομοιάζει μὲ λύκο, καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ποὺ τὸν παρομοιάζει μὲ πρόβατο. Τὰ τόσα φάρμακα τοῦ ἰατροῦ γιὰ νὰ θεραπευθεῖ τὸ τρομερὸ πάθος τῆς φιλαργυρίας τοῦ 'Ιούδα δὲν εἶχαν κανένα ἀποτέλεσμα λόγω τῆς ἀδιαφορίας ἐκείνου, καὶ ἔτσι ἔφθασε νὰ τὸν προδώσει, χάνοντας τὴ θέση του γιὰ πάντα στὸν οὐρανὸ καὶ παραχωρώντας αὐτὴν στὸ ληστὴ ποὺ τὴν κέρδισε μὲ μία μόνο ὁμολογία του. Κλείνει τὴν ὁμιλία μὲ προτροπή πρὸς τοὺς ἀκροατές του νὰ μιμηθοῦν τὴ μακροθυμία καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς ἐχθρούς του.

6. «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κοιμητηρίου». 'Εκφωνήθηκε τὴν ἡμέρα τῆς Μεγάλης Πέμπτης σὲ κάποιο μαρτύριο τῶν ἁγίων ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη τῆς 'Αντιόχειας. Στὴν τῶν ἁγίων ἔθω ἀπὸ τὴν πόλη τῆς 'Αντιόχειας. Στὴν ἀρχὴ ἐξηγεῖ ὅτι ὀνομάσθηκε τὸ μαρτύριο τῶν ἁγίων κοιμητήριο, ἐπειδὴ οἱ ἅγιοι κομοῦνται ἐκεῖ καὶ ἀναπαύονται, ἀφοῦ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κυρίου καὶ τὴν κάθοδό του στὸν Ἅδη συντρίφθηκαν οἱ χάλκινες πύλες τοῦ θανάτου, καὶ ἀφοῦ φυλάκισε τὸ θάνατο μέσα στὸ ἴδιο δεσμωτήριο ποὺ φύλασσε τὸ θησαυρό του, πῆρε ὅλα τὰ πλούτη του, τὸ ἀνθρώπινο δηλαδὴ γένος, καὶ τὸ μετέφερε στὰ βασιλικὰ ταμεῖα. Αὐτὰ εἶναι τὰ κατορώματα τοῦ σταυροῦ, τοῦ συμβόλου τῆς νίκης κατὰ τῶν δαιμόνων, κατορθώματα ποὺ ἐπιτεύχθηκαν μὲ τὰ ἴδια τὰ ὅπλα τοῦ διαβόλου (παρθένος, ξύλο, θάνατος), καὶ ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν κατάσταση τοῦ θανάτου, βρέθηκε στὴν κατάσταση τῆς ἀθαναασίας.

Τὴν ὁμιλία κλείνει μὲ τὴν προτροπὴ νὰ πλησιάσουν στὴν τράπεζα τῆς θείας εὐχαριστίας μὲ τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν εὐλάβεια ποὺ ταιριάζει, καὶ ὄχι μὲ θόρυβο καὶ ταραχή.

Τὸ κείμενο ὅλων τῶν ὁμιλιῶν εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ Montfaucon.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΕΘΛΙΟΝ ΗΜΕΡΑΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ*

ΛΟΓΟΣ Α΄

1. "Ἃ πάλαι πατριάρχαι μὲν ὤδινον, προφῆται δὲ προύλεγον, δίκαιοι δὲ ἰδεῖν ἐπεθύμουν, ταῦτα ἐξέβη, καὶ τέλος ἔλαβε σήμερον, «καὶ Θεὸς ἐπὶ γῆς ὤφθη διὰ σαρκός, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη». Χαίρωμεν τοίνυν καὶ ἀγαλλώμεθα, ἀγαπητοί. Εἰ γὰρ ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ νυδύι τῆς μητρὸς ὤν, τῆς Μαρίας εἰσελθούσης πρὸς τὴν Ἐλασάβετ, ἐσκίρτησε, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς οὐχὶ τὴν Μαρίαν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Σωτῆρα ἡμῶν σήμερον τεχθέντα θεασαμένους, σκιρτᾶν καὶ ἀγάλλεσθαι χρή, καὶ θαυμάζειν καὶ ἐκπλήττεσθαι τῆς οἰκονομίας τὸ μέγεθος πᾶσαν ὑπερβαῖνον διάνοιαν. Ἐννόησον γὰρ ἡλίκον ἐστίν, ἥλιον ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβάντα, ἐπὶ γῆς τρέχοντα ὁρᾶν, καὶ τὰς ἀκτῖνας πᾶσιν ἀφιέντα ἐντεῦθεν. Εἰ δὲ ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ φωστῆρος τοῦτο συμβὰν πάντας ἐξέπληξεν ἂν τοὺς θεωμένους, σκόπει μοι καὶ λογίζου νῦν, ἡλίκον ἐστὶ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον ἐκ τῆς ἡμετέρας σαρκὸς ἀφιέντα τὰς ἀκτῖνας ὁρᾶν καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν καταυγάζοντα.

Πάλαι ταύτην ἐπεθύμουν ἐγὼ τὴν ἡμέραν ἰδεῖν, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἰδεῖν, ἀλλὰ μετὰ πλήθους τοσούτου,

------

1. Βαρούχ 3, 38

* ἄδηλον μὲν ἔτι οὖσαν τότε, πρὸ δὲ ὀλίγων ἐτῶν γνωρισθεῖσαν παρά τινων τῶν ἀπὸ τῆς δύσεως ἐλθόντων καὶ ἀναγγειλάντων.

ΣΤΗ ΓΕΝΕΘΛΙΑ ΗΜΕΡΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΑ ΜΑΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ*

ΛΟΓΟΣ Α΄

1. Ἐκεῖνα ποὺ τὴν παλιὰ ἐποχὴ περίμεναν μὲ ἀγωνία οἱ πατριάρχες νὰ πραγματοποιηθοῦν, οἱ προφῆτες τὰ πρόλεγαν, καὶ οἱ δίκαιοι ἐπιθυμοῦσαν νὰ τὰ δοῦν, αὐτὰ πραγματοποιήθηκαν σήμερα καὶ ἔλαβαν τέλος· «Καὶ ὁ Θεὸς φανερώθηκε στὴ γῆ μὲ σάρκα καὶ συναναστράφηκε μὲ τοὺς ἀνθρώπους»[1]. Ἂς χαιρόμαστε λοιπόν, ἀγαπητοί, καὶ ἂς γεμίζομε ἀπὸ ἀγαλλίαση. Διότι, ἐὰν ὁ Ἰωάννης, βρισκόμενος μέσα στὴν κοιλιὰ τῆς μητέρας του, σκίρτησε ὅταν ἡ Μαρία ἐπισκέφθηκε τὴν Ἐλισάβετ, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ σκιρτοῦμε ἐμεῖς καὶ νὰ γεμίζομε ἀπὸ ἀγαλλίαση, διότι εἴδαμε ὄχι τὴ Μαρία, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸ Σωτήρα μας ποὺ γεννήθηκε σήμερα, καὶ νὰ θαυμάζομε καὶ νὰ γεμίζομε ἀπὸ ἔκπληξη μπροστὰ στὸ μέγεθος τοῦ μυστηρίου τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ ποὺ παραμένει ἀσύλληπτο ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἀνθρώπινο νοῦ. Σκέψου δηλαδὴ πόσο μεγάλο πράγμα εἶναι, νὰ βλέπει κανεὶς τὸν ἥλιο νὰ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανό, νὰ βαδίζει ἐπάνω στὴ γῆ, καὶ ἀπ' αὐτὴν νὰ στέλνει τὶς ἀκτίνες του πρὸς ὅλους. Ἐὰν αὐτό, βλέποντας νὰ συμβαίνει στὸν αἰσθητὸ ἥλιο, θὰ γέμιζε μὲ ἔκπληξη ὅλους τοὺς θεατές, σκέψου σὲ παρακαλῶ καὶ ἀναλογίσου τώρα πόσο μεγάλο πράγμα εἶναι νὰ βλέπομε τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης νὰ ἐκπέμπει τὶς ἀκτίνες του ἀπὸ τὴ δική μας τὴν ἀνθρώπινη σάρκα καὶ νὰ καταφωτίζει τὶς ψυχές μας.

---

* Ποὺ ἦταν τότε ἄγνωστη ἀκόμη, ἔγινε δὲ γνωστὴ πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια ἀπὸ πιστοὺς ποὺ ἦρθαν ἀπὸ τὴ δύση καὶ τὴν γνωστοποίησαν.

καὶ διηνεκῶς ηὐχόμην οὕτως ἡμῖν πληρωθῆναι τὸ θέατρον, ὥσπερ ἐστὶ νῦν ὁρᾶν πεπληρωμένον. Τοῦτο τοίνυν ἐξέβη καὶ τέλος ἔλαβε. Καίτοι γε οὔπω δέκατόν ἐστιν ἔτος, ἐξ οὗ δήλη καὶ γνώριμος ἡμῖν αὕτη ἡ ἡμέρα γεγένηται, ἀλλ' ὅμως, ὡς ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλῶν ἡμῖν παραδοθεῖσα ἐτῶν, οὕτως ἤνθησε διὰ τῆς ὑμετέρας σπουδῆς. Ὅθεν οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι καὶ νέαν αὐτὴν ὁμοῦ καὶ ἀρχαίαν προσειπών· νέαν μέν, διὰ τὸ προσφάτως ἡμῖν γνωρισθῆναι, παλαιὰν δὲ καὶ ἀρχαίαν, διὰ τὸ ταῖς πρεσβυτέραις ταχέως ὁμήλικα γενέσθαι, καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ τῆς ἡλικίας αὐταῖς φθάσαι μέτρον.

Καθάπερ γὰρ τὰ γενναῖα καὶ εὐγενῆ τῶν φυτῶν· καὶ γὰρ ἐκεῖνα ὁμοῦ τε εἰς τὴν γῆν κατατίθεται, καὶ πρὸς τὸ ὕψος εὐθὺς ἀνατρέχει μέγα καὶ τῷ καρπῷ βρίθεται, οὕτω καὶ αὕτη παρὰ μὲν τοῖς τὴν ἑσπέραν οἰκοῦσιν ἄνωθεν γνωριζομένη, πρὸς ἡμᾶς δὲ κομισθεῖσα νῦν, καὶ οὐ πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἀθρόον οὕτως ἀνέδραμε, καὶ τοσοῦτον ἤνεγκε τὸν καρπόν, ὅσον πέρ ἐστι νῦν ὁρᾶν, τῶν περιβόλων ἡμῖν πεπληρωμένων, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἁπάσης στενοχωρουμένης τῷ πλήθει τῶν συνδραμόντων. Τὴν μὲν οὖν ἀξίαν ἀμοιβὴν τῆς τοσαύτης σπουδῆς παρὰ τοῦ σήμερον τεχθέντος κατὰ σάρκα προσδοκήσατε Χριστοῦ· ἐκεῖνος ὑμᾶς ἀμείψεται πάντως τῆς ἐπιθυμίας ταύτης· ἡ γὰρ περὶ τὴν ἡμέραν φιλία καὶ σπουδὴ τῆς περὶ τὸν τεχθέντα ἀγάπης μέγιστόν ἐστι σημεῖον. Εἰ δὲ χρή τινα καὶ παρ' ἡμῶν τῶν συνδούλων εἰσενεχθῆναι, καὶ ἡμεῖς τὰ κατὰ δύναμιν εἰσοίσομεν· μᾶλλον δέ, ἅπερ ἂν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις δῷ λεχθῆναι, διὰ τὴν ὠφέλειαν τὴν ὑμετέραν.

Τί οὖν ἐπιθυμεῖτε ἀκοῦσαι σήμερον; Τί δὲ ἄλλο, ἢ περὶ τῆς ἡμέρας ταύτης; Εὖ γὰρ οἶδα, ὅτι πολλοὶ ἔτι καὶ νῦν πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητοῦσιν, οἱ μὲν

Ἐδῶ καὶ πολὺν καιρὸ ἐπιθυμοῦσα ἐγὼ νὰ δῶ τὴν ἡμέρα αὐτή, καὶ ὄχι ἁπλῶς νὰ τὴ δῶ, ἀλλὰ καὶ μὲ ἕνα τόσο μεγάλο πλῆθος, καὶ συνέχεια εὐχόμουν τόσο πολὺ νὰ γεμίσει ὁ χῶρος αὐτός, ὅπως ἀκριβῶς τώρα βλέπομε νὰ εἶναι γεμάτος. Αὐτὸ λοιπὸν ἐπιτεύχθηκε καὶ πραγματοποιήθηκε σήμερα. Ἂν καὶ βέβαια δὲν πέρασαν ἀκόμη δέκα χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ ἔγινε γνωστὴ καὶ ἀποδεκτὴ ἡ ἡμέρα αὐτή, ἀλλ' ὅμως τόσο πολὺ λαμπρὴ κατέστη μὲ τὴ δική σας προθυμία καὶ τὸ ζῆλο, σὰν νὰ μᾶς παραδόθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια. Ὥστε λοιπὸν δὲν θὰ ἔσφαλε κάποιος ἐὰν ὀνόμαζε αὐτὴν συγχρόνως καὶ νέα καὶ παλαιά· νέα, γιατί πρόσφατα μᾶς ἔγινε γνωστή, ἐνῶ παλαιὰ καὶ ἀρχαία ἐπειδὴ πολὺ γρήγορα ἔγινε συνομήλικη μὲ τὶς παλαιότερες καὶ ἔφθασε στὴν ἴδια ἡλικία μὲ αὐτές.

Πράγματι, ὅπως ἀκριβῶς τὰ ἀνθηρὰ καὶ εὐγενὴ φυτά, μέσα σὲ σύντομο χρόνο ἀπὸ τότε ποὺ θὰ φυτευθοῦν, ἀναπτύσσονται πολὺ καὶ γεμίζουν ἀπὸ καρπούς, ἔτσι καὶ αὐτή, ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἦταν γνωστὴ στοὺς πιστοὺς τῆς δύσεως, ἐνῶ σ' ἐμᾶς μεταφέρθηκε μόλις τώρα τελευταῖα καὶ ὄχι πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἀμέσως τόσο πολὺ διαδόθηκε καὶ τόσο πολὺ καρπὸ ἔδωσε, ὅσο ἀκριβῶς μποροῦμε νὰ δοῦμε τώρα, ποὺ βλέπομε νὰ εἶναι γεμάτος ὁ αὐλόγυρος, καὶ ὅλη ἡ ἐκκλησία εἶναι κατάμεστη ἀπὸ τὸ πλῆθος ποὺ συγκεντρώθηκε ἐδῶ. Τὴν ἀντάξια λοιπὸν ἀμοιβὴ γιὰ τὴν τόση προθυμία σας περιμένετε νὰ τὴ λάβετε ἀπὸ τὸ Χριστὸ ποὺ σήμερα γεννήθηκε κατὰ σάρκα, διότι ἐκεῖνος ὁπωσδήποτε θ' ἀμείψει τὴν προθυμία σας αὐτή· καθόσον ἡ ἀγάπη καὶ ἡ προθυμία σας γιὰ τὴν ἡμέρα εἶναι μέγιστη ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης σας πρὸς ἐκεῖνον ποὺ γεννήθηκε σήμερα. Ἂν πρέπει ὅμως νὰ προσφερθεῖ καὶ κάποια ἀμοιβὴ ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς συνδούλους, θὰ σᾶς τὴν προσφέρω καὶ ἐγὼ ὅσο ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις μου· ἢ καλύτερα θὰ σᾶς προσφέρω ἐκεῖνα ποὺ θὰ δώσει ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ νὰ λεχθοῦν γιὰ τὴν ὠφέλειά σας.

Τί λοιπὸν ἐπιθυμεῖτε ν' ἀκούσετε σήμερα; Μὰ τί ἄλλο, παρὰ γιὰ τὴν ἡμέρα τὴ σημερινή; Διότι γνωρίζω πολὺ καλά, ὅτι πολλοὶ καὶ σήμερα ἀκόμη διατυπώνουν ἀντιλο-

ἐγκαλοῦντες, οἱ δὲ ἀπολογούμενοι· καὶ πολὺς περὶ τῆς ἡμέρας ταύτης πανταχοῦ γίνεται λόγος, τῶν μὲν αἰτιωμένων, ὅτι νέα τίς ἐστι καὶ πρόσφατος, καὶ νῦν εἰσενήνεκται, τῶν δὲ ἀπολογουμένων, ὅτι παλαιὰ καὶ ἀρχαία ἐστί, τῶν προφητῶν ἤδη προειπόντων περὶ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, καὶ ἄνωθεν τοῖς ἀπὸ Θράκης μέχρι Γαδείρων οἰκοῦσι κατάδηλος καὶ ἐπίσημος γέγονε. Φέρε οὖν, τὸν περὶ τούτων κινήσωμεν λόγον. Εἰ γὰρ ἀμφισβητουμένη τοσαύτης ἀπολαύει παρ' ὑμῶν εὐνοίας, εἰ γένοιτο γνωριμωτέρα, εὔδηλον ὅτι πολλῷ πλείονος σπουδῆς ἀπολαύσεται, τῆς κατὰ τὴν διδασκαλίαν σαφηνείας πλείονα τὴν περὶ αὐτὴν διάθεσιν ἐργαζομένης ὑμῖν.

Ἔχω τοίνυν τρεῖς ἀποδείξεις εἰπεῖν, δι' ὧν εἰσόμεθα πάντως, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ καιρός, καθ' ὃν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Θεὸς Λόγος ἐτέχθη. Καὶ τῶν τριῶν τούτων μία μέν ἐστιν ἀπόδειξις, τὸ ταχέως οὕτω πανταχοῦ περιαγγελθῆναι καὶ πρὸς ὕψος ἐπιδοῦναι τοσοῦτον καὶ ἀνθῆσαι τὴν ἑορτήν· καὶ ὅπερ ὁ Γαμαλιὴλ ἔλεγε περὶ τοῦ κηρύγματος, ὅτι «εἰ ἔστιν ἐξ ἀνθρώπων, καταλυθήσεται, εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστιν, οὐ δύνασθε καταλῦσαι αὐτό, μήποτε καὶ θεομάχοι εὑρεθῆτε», τοῦτο κἀγὼ περὶ τῆς ἡμέρας ταύτης εἴποιμι ἂν θαρρῶν, ὅτι, ἐπειδὴ ἐκ Θεοῦ Θεὸς Λόγος ἐστί, διὰ τοῦτο οὐ μόνον οὐ κατελύθη, ἀλλὰ καὶ καθ' ἕκαστον ἔτος ἐπιδίδωσι, καὶ λαμπροτέρα γίνεται· ἐπεὶ καὶ τὸ κήρυγμα ἐν ὀλίγοις ἔτεσι τὴν πᾶσαν κατέλαβεν οἰκουμένην, καίτοι σκηνοποιῶν, ἁλιέων, ἀγραμμάτων, ἰδιωτῶν πανταχοῦ διακομιζόντων αὐτό· ἀλλ' οὐδὲν ἔβλαπτεν ἡ τῶν διακονούντων εὐτέλεια, τῆς τοῦ κηρυττομένου δυνάμεως πάντα προκαταλαμβανούσης, καὶ τὰ κωλύματα ἀναιρούσης, καὶ τὴν οἰκείαν ἐπιδεικνυμένης ἰσχύν.

------

2. Πράξ. 5, 38 - 39

γίες ἀναμεταξύ μας, ἄλλοι κατηγορώντας καὶ ἄλλοι ἀπολογούμενοι· καὶ πολὺς λόγος γίνεται παντοῦ γιὰ τὴν ἡμέρα αὐτή, ἄλλοι κατηγορώντας, ὅτι ἡ ἡμέρα αὐτὴ εἶναι νέα καὶ πρόσφατη καὶ ἐμφανίσθηκε τώρα, καὶ ἄλλοι ἀπολογούμενοι λέγουν, ὅτι εἶναι παλαιὰ καὶ ἀρχαία, ἀφοῦ ἀπὸ παλαιὰ προλέχθηκε ἀπὸ τοὺς προφῆτες ἡ γέννηση αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἦταν γνωστὴ καὶ ἑορταζόταν ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τὴ Θράκη μέχρι τὰ Γάδειρα. Ἐμπρὸς λοιπὸν νὰ μιλήσομε γι' αὐτά. Διότι, ἐάν, μολονότι ὑπάρχουν ἀντιλογίες, ἀπολαμβάνει ἀπὸ σᾶς τόση μεγάλη ἀγάπη, ἐὰν γινόταν περισσότερο γνωστή, εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι θ' ἀπολαύσει πολὺ περισσότερη προθυμία, ἀφοῦ ἡ διευκρίνιση ποὺ θὰ γίνει μὲ τὴ διδασκαλία θ' αὐξήσει πολὺ περισσότερο τὸν πόθο σας γι' αὐτήν.

Ἔχω λοιπὸν τρεῖς ἀποδείξεις νὰ σᾶς πῶ, μὲ τὶς ὁποῖες θ' ἀντιληφθοῦμε ὁπωσδήποτε, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ καιρός, κατὰ τὸν ὁποῖο γεννήθηκε ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀπὸ τὶς τρεῖς αὐτὲς ἀποδείξεις μία εἶναι τὸ ὅτι ἡ ἑορτὴ τόσο γρήγορα ἔγινε γνωστὴ παντοῦ, καὶ ἔφθασε σὲ τόσο μεγάλο ὕψος ἡ λαμπρότητα καὶ ἀνθηρότητά της· και ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ ἔλεγε ὁ Γαμαλιὴλ γιὰ τὸ κήρυγμα, ὅτι δηλαδὴ «Ἐὰν εἶναι ἔργο ἀνθρώπων, θὰ καταλυθεῖ, ἐὰν ὅμως εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ, δὲν μπορεῖτε νὰ τὸ καταλύσετε, καὶ προσέξτε μὴ τυχὸν βρεθεῖτε νὰ εἶστε καὶ θεομάχοι»[2], αὐτὸ καὶ ἐγὼ θὰ μποροῦσα νὰ πῶ μὲ θάρρος γιὰ τὴν ἡμέρα αὐτή, ὅτι δηλαδή, ἐπειδὴ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, γι' αὐτὸ ὄχι μόνο δὲν καταργήθηκε ἡ ἑορτὴ αὐτή, ἀλλὰ καὶ κάθε χρόνο σημειώνει μεγαλύτερη πρόοδο καὶ γίνεται λαμπρότερη· διότι καὶ τὸ κήρυγμα μέσα σὲ λίγα χρόνια διαδόθηκε σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἂν καὶ παντοῦ ἐκεῖνοι ποὺ τὸ μετέφεραν ἦταν σκηνοποιοί, ἁλιεῖς, ἀγράμματοι καὶ ἁπλοὶ ἄνθρωποι· ἀλλ' ὅμως σὲ τίποτε δὲν τὸ ἔβλαπτε ἡ εὐτέλεια ἐκείνων ποὺ τὸ ὑπηρετοῦσαν, διότι ἡ δύναμη ἐκείνου ποὺ κήρυτταν προλάβαινε τὰ πάντα, ἀπομακρύνοντας τὰ ἐμπόδια καὶ καθιστώντας φανερὴ τὴν ἰσχύ της.

2. Εἰ δέ τις τῶν φιλονείκων οὐκ ἀνέχοιτο τῶν εἰρημένων, ἔστι καὶ δευτέραν εἰπεῖν. Ποίαν δὴ ταύτην; Τὴν ἀπὸ τῆς ἀπογραφῆς τῆς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις κειμένης. «Ἐγένετο» γάρ, φησὶν ὁ εὐαγγελιστής, «ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου. Καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι, ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. Ἀνέβη δὲ καὶ Ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἐκ πόλεως Ναζαρέθ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν, εἰς πόλιν Δαυίδ, ἥτις καλεῖται Βηθλεέμ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυίδ, ἀπογράφεσθαι σὺν Μαριὰμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ οὔσῃ ἐγκύῳ. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν· καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτόν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι». Ὅθεν δῆλον, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἀπογραφὴν ἐτέχθη. Καὶ τοῖς ἀρχαίοις τοῖς δημοσίᾳ κειμένοις κώδιξιν ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἔξεστιν ἐντυχόντα, καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἀπογραφῆς μαθόντα ἀκριβῶς εἰδέναι τὸν βουλόμενον.

Τί οὖν πρὸς ἡμᾶς, φησί, τοῦτο τοὺς οὐκ ὄντας ἐκεῖ, οὔτε παραγενομένους; Ἀλλ' ἄκουε καὶ μὴ ἀπίστει, ὅτι παρὰ τῶν ἀκριβῶς ταῦτα εἰδότων, καὶ τὴν πόλιν ἐκείνην οἰκούντων παρειλήφαμεν τὴν ἡμέραν. Οἱ γὰρ ἐκεῖ διατρίβοντες, ἄνωθεν καὶ ἐκ παλαιᾶς παραδόσεως αὐτὴν ἐπιτελοῦντες, αὐτοὶ νῦν αὐτῆς ἡμῖν τὴν γνῶσιν διεπέμψαντο. Οὐδὲ γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς ἁπλῶς τὸν καιρὸν ἐπεσημήνατο τοῦτον, ἀλλ' ὥστε καὶ τὴν ἡμέραν ἡμῖν δήλην ποιῆσαι καὶ γνώριμον, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν ἐνδεῖξα-

3. Λουκᾶ 2, 1-7

2. Ἀλλ' ὅμως, ἐὰν κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ προβάλλουν ἀντιλογίες δὲν ἀποδέχεται τὰ λεγόμενα αὐτά, μπορῶ ν' ἀναφέρω καὶ δεύτερη ἀπόδειξη. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὐτή; Ἐκείνη ποὺ στηρίζεται στην ἀπογραφὴ ποὺ ἀναφέρεται στὰ εὐαγγέλια. Διότι ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει «Συνέβηκε κατὰ τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες νὰ δοθεῖ διαταγὴ ἀπὸ τὸν Καίσαρα Αὔγουστο, νὰ γίνει ἀπογραφὴ ὅλης τῆς οἰκουμένης. Ἡ ἀπογραφὴ αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη ποὺ ἔγινε, ὅταν ἦταν ἡγεμόνας τῆς Συρίας ὁ Κυρήνιος. Καὶ ὅλοι πήγαιναν ν' ἀπογραφοῦν, ὁ καθένας στὴν πόλη του. Ἀνέβηκε τότε καὶ ὁ Ἰωσὴφ ἀπὸ τὴ Γαλιλαία, ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Ναζαρέθ, στὴν Ἰουδαία, στὴν πόλη τοῦ Δαυίδ, ποὺ ὀνομάζεται Βηθλεέμ, ἐπειδὴ καταγόταν ἀπὸ τὸν οἶκο καὶ τὸ γένος τοῦ Δαυίδ, γιὰ ν' ἀπογραφεῖ μαζὶ μὲ τὴ Μαριάμ, τὴ γυναίκα ποὺ ἦταν μνηστευμένη μαζί του καὶ ποὺ ἦταν ἔγκυα. Συνέβηκε ὅμως, ἐνῶ αὐτοὶ βρίσκονταν ἐκεῖ, νὰ συμπληρωθοῦν οἱ ἡμέρες ποὺ ἀπαιτοῦνταν γιὰ τὸν τοκετό της· καὶ γέννησε τὸν πρωτότοκο υἱό της, τὸν σπαργάνωσε καὶ τὸν ἔβαλε νὰ πλαγιάσει μέσα στὴ φάτνη, διότι δὲν ὑπῆρχε γι' αὐτοὺς τόπος στὸ πανδοχεῖο ποὺ εἶχαν καταλύσει»[3]. Ἄρα γίνεται φανερό, ὅτι γεννήθηκε κατὰ τὴν πρώτη ἀπογραφή. Καὶ μπορεῖ ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ ἐρευνήσει τοὺς ἀρχαίους κώδικες ποὺ φυλάσσονται στὶς δημόσιες βιβλιοθῆκες τῆς Ρώμης καὶ νὰ μάθει μὲ ἀκρίβεια τὸν χρόνο τῆς ἀπογραφῆς.

Καὶ τί σχέση, λέγει, ἔχει αὐτὸ μὲ μᾶς, ποὺ δὲν κατοικοῦμε ἐκεῖ, οὔτε καὶ πήγαμε ποτὲ ἐκεῖ; Ἀλλ' ἄκουε καὶ μὴ δείχνεις ἀπιστία, διότι τὴν ἡμέρα αὐτὴ τὴν παραλάβαμε ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ γνωρίζουν αὐτὰ μὲ ἀκρίβεια καὶ κατοικοῦν στὴν πόλη ἐκείνη. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ κατοικοῦν ἐκεῖ, καὶ ποὺ ἑορτάζουν αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ μὲ βάση τὴν παλιὰ παράδοση, αὐτοὶ τώρα γνώρισαν αὐτὴν καὶ σ' ἐμᾶς. Ἐξ ἄλλου οὔτε καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἀνέφερε ἔτσι στὴν τύχη τὸ χρόνο αὐτό, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ καὶ νὰ μᾶς πληροφορήσει καὶ νὰ μᾶς κάνει γνωστὴ τὴν ἡμέρα τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ μᾶς φανερώσει τὸ μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ. Διότι ὁ Αὔγουστος τότε δὲν ἔδωσε

σθαι. Οὐ γὰρ οἴκοθεν, οὐδὲ παρ' ἑαυτοῦ τότε ὁ Αὔγουστος τὸ δόγμα τοῦτο ἐξέπεμψεν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ κινοῦντος αὐτοῦ τὴν ψυχήν, ἵνα καὶ ἄκων ὑπηρετήσηται τῇ τοῦ Μονογενοῦς παρουσίᾳ.

Καὶ τί τοῦτο συντελεῖ πρὸς τὴν οἰκονομίαν ταύτην, φησίν; Οὐ μικρόν, οὐδὲ τὸ τυχόν, ἀγαπητέ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγα, καὶ τῶν ἀναγκαίων καὶ σπουδαζομένων ἕν. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ἡ Γαλιλαία χώρα τίς ἐστιν ἐν Παλαιστίνῃ, ἡ δὲ Ναζαρὲθ πόλις τῆς Γαλιλαίας. Πάλιν ἡ Ἰουδαία χώρα τίς ἐστι, παρὰ τῶν ἐγχωρίων οὕτω καλουμένη, ἡ δὲ Βηθλεὲμ πόλις τῆς Ἰουδαίας. Τὸν δὲ Χριστὸν οἱ προφῆται προύλεγον ἅπαντες, οὐκ ἀπὸ τῆς Ναζαρέθ, ἀλλ' ἀπὸ τῆς Βηθλεὲμ ἥξειν, καὶ ἐκεῖ τεχθήσεσθαι. Οὕτω γὰρ γέγραπται· «Καὶ σὺ Βηθλεέμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ». Καὶ οἱ Ἰουδαῖοι οἱ τότε παρὰ τοῦ Ἡρώδου ἐρωτώμενοι, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται, ταύτην εἶπον αὐτῷ τὴν μαρτυρίαν. Διὰ τοῦτο καὶ τοῦ Ναθαναὴλ εἰπόντος πρὸς τὸν Φίλιππον, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἔλεγεν, «Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲθ εὑρήκαμεν», «Ἐκ Ναζαρὲθ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι;» ὁ Χριστὸς περὶ αὐτοῦ φησιν· «Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι».

Καὶ τίνος, φησίν, ἕνεκεν αὐτὸν ἐπήνεσεν; Ἐπειδὴ οὐ συνηρπάγη τῇ ἀπαγγελίᾳ τοῦ Φιλίππου, ἀλλ' ᾔδει σαφῶς καὶ ἀκριβῶς, ὅτι οὐκ ἐν Ναζαρέθ, οὔτε ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ ἔδει τὸν Χριστὸν τεχθῆναι, ἀλλ' ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἐν τῇ Βηθλεέμ· ὅπερ οὖν καὶ ἐγένετο. Ἐπεὶ οὖν ὁ μὲν Φίλιππος τοῦτο ἠγνόησεν, ὁ δὲ Ναθαναήλ, ἅ τε νομομαθὴς ὤν, ἀπεκρίνατο τὰ κατὰ τὴν ἄνωθεν προφητείαν εἰρημένα, εἰδώς, ὅτι οὐκ ἐν Ναζαρὲθ ἥξει ὁ Χριστός· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς «Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης», φησίν, ἐν ᾧ δό-

------

4. Ματθ. 2, 6. Μιχ. 5, 2. 5. Ἰω. 1, 46-48

τὴ διαταγὴ ἐκείνη μὲ δική του θέληση καὶ ἀπὸ μόνος του, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ ὑποκίνηση τῆς ψυχῆς του ἀπὸ τὸ Θεό, ὥστε καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλει νὰ ὑπηρετήσει τὴν παρουσία τοῦ Μονογενοῦς στὸν κόσμο.

Καὶ ὡς πρὸς τί, λέγει, αὐτὸ χρησιμεύει στὸ σχέδιο τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ; Δὲν εἶναι μικρό, οὔτε τυχαῖο, ἀγαπητέ, ἀλλ᾽ ἀντίθετα μάλιστα εἶναι καὶ πάρα πολὺ μεγάλο, καὶ ἕνα ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα καὶ πολὺ σοβαρά. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ἡ Γαλιλαία εἶναι περιοχὴ τῆς Παλαιστίνης, ἐνῶ ἡ Ναζαρὲθ εἶναι πόλη τῆς Γαλιλαίας. Ἐπίσης ἡ Ἰουδαία εἶναι καὶ αὐτὴ μία περιοχή, ποὺ ὀνομάζεται ἔτσι ἀπὸ τοὺς ἐντόπιους κατοίκους της, ἐνῶ ἡ Βηθλεὲμ εἶναι πόλη τῆς Ἰουδαίας. Ὅλοι οἱ προφῆτες πρόλεγαν ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἔρθει ὄχι ἀπὸ τὴ Ναζαρέθ, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ Βηθλεὲμ καὶ ὅτι ἐκεῖ θὰ γεννηθεῖ. Διότι ἔχει γραφεῖ τὸ ἑξῆς˙ «Καὶ σὺ Βηθλεέμ, γῆ τοῦ Ἰούδα, δὲν εἶσαι καθόλου μικρότερη μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τοῦ Ἰούδα, διότι ἀπὸ σένα θὰ προέλθει ὁ ἀρχηγὸς ἐκεῖνος ποὺ θὰ κυβερνήσει τὸ λαό μου τὸν Ἰσραήλ»[4]. Καὶ οἱ τότε Ἰουδαῖοι, ποὺ ρωτήθηκαν ἀπὸ τὸν Ἡρώδη, Ποῦ γεννιέται ὁ Χριστός', αὐτὴν τὴν πληροφορία ἔδωσαν σ' αὐτόν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ναθαναήλ, λέγοντας πρὸς τὸν Φίλιππο, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἔλεγε, «Βρήκαμε τὸν Ἰησοῦ ἀπὸ τὴ Ναζαρέθ», «Εἶναι δυνατὸ ἀπὸ τὴ Ναζαρὲθ νὰ προέλθει κάποιο καλό;», ὁ Χριστὸς λέγει γι' αὐτόν˙ «Νὰ ἕνας ἀληθινὸς Ἰσραηλίτης, στὸν ὁποῖο δὲν ὑπάρχει δόλος»[5].

Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο, λέγει, τὸν ἐπαίνεσε; Ἐπειδὴ δὲν παρασύρθηκε ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Φιλίππου, ἀλλὰ γνώριζε μὲ σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἔπρεπε νὰ γεννηθεῖ στὴ Ναζαρέθ, οὔτε στὴ Γαλιλαία, ἀλλὰ στὴν Ἰουδαία καὶ στὴν πόλη τῆς Βηθλεέμ, πράγμα βέβαια καὶ ποὺ ἔγινε. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Φίλιππος τὸ ἀγνόησε αὐτό, ἐνῶ ὁ Ναθαναήλ, σὰν νομομαθὴς ποὺ ἦταν, ἔδωσε ἀπάντηση σύμφωνη μὲ τὰ λόγια τῆς παραπάνω προφητείας, γνωρίζοντας, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν θὰ ἔρθει ἀπὸ τὴ Ναζαρέθ˙ γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς λέγει, «Νὰ ἕνας ἀληθινὸς Ἰσραηλί-

λος οὐκ ἔστι». Διὰ τοῦτο καί τινες τῶν Ἰουδαίων ἔλεγον πρὸς τὸν Νικόδημον· «Ἐρεύνησον, καὶ ἴδε, ὅτι προφήτης ἐκ τῆς Γαλιλαίας οὐκ ἐγήγερται». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «Οὐκ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώμης, ὅπου ἦν Δαυίδ, ὁ Χριστὸς ἔρχεται;». Καὶ κοινὴ πάντων ψῆφος ἦν, ὅτι πάντως ἐκεῖθεν αὐτὸν δεῖ παραγενέσθαι, οὐκ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας.

Ἐπεὶ οὖν ὁ Ἰωσὴφ καὶ ἡ Μαρία τῆς Βηθλεὲμ ὄντες πολῖται, ἐκείνην ἀφέντες, ἐν τῇ Ναζαρὲθ τὸν βίον αὐτῶν κατεστήσαντο, κἀκεῖ διέτριβον (οἷα δὴ πολλὰ συμβαίνειν εἰκὸς ἐπὶ πολλῶν ἀνθρώπων, τὰς μὲν πόλεις, ὅθεν ἐγένοντο, καταλιμπανόντων, ἐν ἄλλαις δέ, ἐν αἷς οὐκ ἐφύησαν παρὰ τὴν ἀρχήν, διατριβόντων) ἔδει δὲ τὸν Χριστὸν ἐν Βηθλεὲμ τεχθῆναι, ἐξῆλθε τὸ δόγμα, καὶ ἄκοντας αὐτοὺς συνωθοῦν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, τοῦ Θεοῦ οὕτως οἰκονομοῦντος. Ὁ γὰρ νόμος ὁ κελεύων ἕκαστον εἰς τὴν ἰδίαν ἀπογράψασθαι πατρίδα, ἠνάγκαζεν ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἀνίστασθαι, ἀπὸ τῆς Ναζαρὲθ λέγω, καὶ ἔρχεσθαι εἰς τὴν Βηθλεέμ, ὥστε ἀπογράφεσθαι. Τοῦτο γοῦν αὐτὸ αἰνιττόμενος καὶ ὁ εὐαγγελιστής, ἔλεγεν· «Ἀνέβη δὲ καὶ ὁ Ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἐκ πόλεως Ναζαρέθ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν, εἰς πόλιν Δαυίδ, ἥτις καλεῖται Βηθλεέμ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυίδ, ἀπογράφεσθαι σὺν Μαριὰμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ οὔσῃ ἐγκύῳ. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν, καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον.

3. Εἶδες, ἀγαπητέ, οἰκονομίαν Θεοῦ, καὶ διὰ τῶν ἀπίστων καὶ τῶν πιστῶν τὰ καθ' ἑαυτὸν οἰκονομοῦντος, ἵνα μάθωσιν οἱ ἀλλότριοι τῆς εὐσεβείας τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ; Καὶ ὁ μὲν ἀστὴρ τοὺς Μάγους ἤγαγεν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς, ὁ δὲ νόμος τὴν Μαριὰμ εἷλκεν ἐπὶ τὴν πατρίδα τὴν ὑπὸ τῶν προφη-

6. Ἰω. 7, 52 7. Ἰω. 7, 42 8. Λουκᾶ 2, 4-7

της, στὸν ὁποῖο δὲν ὑπάρχει δόλος». Γι' αὐτὸ καὶ μερικοὶ Ἰουδαῖοι ἔλεγαν πρὸς τὸν Νικόδημο· «Ἐρεύνησε καὶ μάθε, ὅτι κανένας προφήτης δὲν προῆλθε ἀπὸ τὴ Γαλιλαία»[6]. Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέγει· «Δὲν εἶπε ἡ Γραφὴ ὅτι ὁ Χριστὸς ἔρχεται ἀπὸ τὴν κωμόπολη τῆς Βηθλεὲμ ἀπὸ ὅπου ἦταν ὁ Δαυίδ;»[7]. Καὶ ὑπῆρχε ἡ ἴδια γνώμη σ' ὅλους, ὅτι αὐτὸς πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ ἔρθει ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴ Γαλιλαία.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Ἰωσὴφ καὶ ἡ Μαρία, ποὺ ἦταν κάτοικοι τῆς Βηθλεέμ, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν ἐκείνην, ἐγκαταστάθηκαν στὴ Ναζαρὲθ καὶ ἐκεῖ ζοῦσαν (πράγμα βέβαια ποὺ συμβαίνει συνήθως μὲ πολλοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι, ἐγκαταλείποντας τὶς πόλεις στὶς ὁποῖες γεννήθηκαν, ζοῦν σὲ ἄλλες, στὶς ὁποῖες δὲν γεννήθηκαν), ἔπρεπε ὅμως ὁ Χριστὸς νὰ γεννηθεῖ στὴ Βηθλεέμ, γι' αὐτὸ ἐκδόθηκε τὸ διάταγμα, καὶ ἦρθαν αὐτοὶ χωρὶς τὴ θέλησή τους στὴν πόλη ἐκείνη, διότι ὁ Θεὸς ἔτσι τὰ εἶχε ρυθμίσει. Διότι ὁ νόμος ποὺ διέταζε τὸν καθένα ν' ἀπογραφεῖ στὴν πατρίδα του, τοὺς ἀνάγκαζε νὰ σηκωθοῦν καὶ νὰ φύγουν ἀπὸ ἐκεῖ, ἐννοῶ ἀπὸ τὴ Ναζαρέθ, καὶ νὰ ρθοῦν στὴ Βηθλεὲμ γιὰ ν' ἀπογραφοῦν. Αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν ὑπονοώντας καὶ ὁ εὐαγγελιστής, ἔλεγε· «Ἀνέβηκε καὶ ὁ Ἰωσὴφ ἀπὸ τὴ Γαλιλαία, ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Ναζαρέθ, στὴν Ἰουδαία, στὴν πόλη τοῦ Δαυίδ, ποὺ ὀνομάζεται Βηθλεέμ, διότι καταγόταν ἀπὸ τὸν οἶκο καὶ τὸ γένος τοῦ Δαυίδ, γιὰ ν' ἀπογραφεῖ μαζὶ μὲ τὴ Μαριάμ, τὴ γυναίκα ποὺ ἦταν μνηστευμένη μὲ αὐτόν, καὶ ἦταν ἔγκυα. Συνέβηκε ὅμως, ἐνῶ βρίσκονταν ἐκεῖ, νὰ συμπληρωθοῦν οἱ ἡμέρες τοῦ τοκετοῦ της, καὶ γέννησε τὸν υἱό της τὸν πρωτότοκο»[8].

3. Εἶδες, ἀγαπητέ, οἰκονομία Θεοῦ, ποὺ καὶ μὲ τοὺς ἀπίστους καὶ μὲ τοὺς πιστοὺς θέτει σὲ ἐφαρμογὴ τὰ σχέδιά του, γιὰ νὰ γνωρίσουν οἱ ἄπιστοι τὴν ἰσχὺ τῆς εὐσέβειας καὶ τὴ δύναμη αὐτοῦ; Καὶ τὸ μὲν ἄστρο ὁδήγησε τοὺς Μάγους ἀπὸ τὴν ἀνατολή, ἐνῶ ὁ νόμος ἔφερε τὴ Μαριὰμ στὴν πατρίδα γιὰ τὴν ὁποία μίλησαν ἀπὸ πρὶν οἱ προφῆτες. Ἀπὸ ἐδῶ γίνεται φανερό, ὅτι καὶ ἡ Παρθένος

τῶν εἰρημένην. Ἐντεῦθεν ἡμῖν δῆλόν ἐστιν, ὅτι καὶ ἡ Παρθένος ἐκ γένους ἐστὶ Δαυιτικοῦ· ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τῆς Βηθλεὲμ ἦν, εὔδηλον ὅτι καὶ ἐκ τοῦ οἴκου καὶ τῆς πατριᾶς ἦν τοῦ Δαυίδ. Τοῦτο καὶ ἀνωτέρω ἐδήλωσεν ὁ εὐαγγελιστής, ἐν οἷς ἔλεγεν· «Ἀνέβη δὲ καὶ Ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας σὺν Μαριάμ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυίδ». Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν Ἰωσὴφ ἐγενεαλογήθη, τοὺς δὲ ταύτης προγόνους οὐδεὶς ἡμῖν ἠρίθμησεν οὕτως, ὡς τοὺς ἐκείνου, ἵνα μὴ ἀμφιβάλλῃς καὶ λέγῃς, ʽπόθεν οὖν δῆλον, ὅτι ἐκ τοῦ Δαυίδ ἐστι καὶ αὐτή;ʼ ἄκουσον· «Ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ᾗ ὄνομα Ναζαρέθ, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ, ἐξ οἴκου Δαυίδ»· τό, «Ἐξ οἴκου Δαυίδ», περὶ τῆς Παρθένου ὑποληπτέον εἰρῆσθαι, ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα δεδήλωται. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ πρόσταγμα καὶ ὁ νόμος οὗτος ἐφοίτα, ἀνάγων ἐπὶ τὴν Βηθλεὲμ αὐτούς· ὁμοῦ τε γὰρ τῆς πόλεως ἐπέβησαν, καὶ Ἰησοῦς εὐθέως ἐτίκτετο. Διὸ καὶ ἐν φάτνῃ κατεκλίνετο πολλῶν πανταχόθεν τότε συντρεχόντων, καὶ τοὺς τόπους προκαταλαμβανόντων, καὶ πολλὴν ποιούντων τὴν στενοχωρίαν· ὅθεν ἐκεῖ αὐτὸν καὶ οἱ μάγοι προσεκύνησαν.

Ἵνα δὲ σαφεστέραν καὶ γνωριμωτέραν ὑμῖν ἀπόδειξιν παράσχωμαι, διανάστητέ μοι, παρακαλῶ, νῦν· καὶ γὰρ μακρὰν ἱστορίαν ἀνακινῆσαι βούλομαι, καὶ παλαιοὺς ἀναγνῶναι νόμους, ὥστε πάντοθεν ὑμῖν γενέσθαι τὸν λόγον σαφέστερον. Νόμος ἦν παλαιὸς τοῖς Ἰουδαίοις· μᾶλλον δὲ ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγάγωμεν. Ὅτε τῶν Αἰγυπτιακῶν θορύβων καὶ τῆς τοῦ βαρβάρου τυραννίδος τὸν τῶν Ἑβραίων δῆμον ἀπήλλαξεν ὁ Θεός, ὁρῶν αὐτοὺς ἔτι λείψανα ἀσεβείας ἔχοντας καὶ περὶ τὰ αἰσθητὰ ἐπτοημένους, καὶ μεγέθη

------

9. Λουκᾶ 2, 4

10. Λουκᾶ 1, 26 - 27

κατάγεται ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Δαυίδ· διότι, ἐπειδὴ καταγόταν ἀπὸ τὴ Βηθλεέμ, γίνεται φανερό, ὅτι καταγόταν καὶ ἀπὸ τὸν οἶκο καὶ τὸ γένος τοῦ Δαυίδ. Αὐτὸ τὸ δήλωσε καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς πιὸ πάνω, μὲ αὐτὰ ποὺ εἶπε· «Ἀνέβηκε καὶ ὁ Ἰωσὴφ ἀπὸ τὴ Γαλιλαία μαζὶ μὲ τὴ Μαριάμ, ἐπειδὴ καταγόταν ἀπὸ τὸν οἶκο καὶ τὸ γένος τοῦ Δαυίδ»[9]. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ μὲν γενεαλογία τοῦ Ἰωσὴφ ἀναφέρθηκε, ἐνῶ τοὺς προγόνους αὐτῆς δὲν μᾶς τοὺς ἀνέφερε κανεὶς τόσο πολύ, ὅσο τοὺς προγόνους ἐκείνου, γιὰ νὰ μὴ ἀμφιβάλλεις καὶ λές, 'ἀπὸ ποῦ λοιπὸν εἶναι φανερό, ὅτι καὶ αὐτὴ κατάγεται ἀπὸ τὸ Δαυίδ; ἄκουσε· «Κατὰ τὸν ἕκτο μήνα στάλθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ στὴν πόλη τῆς Γαλιλαίας, ποὺ ὀνομάζεται Ναζαρέθ, πρὸς μία παρθένο ποὺ ἦταν μνηστευμένη μὲ κάποιον ἄνδρα, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἦταν Ἰωσήφ, καὶ καταγόταν ἀπὸ τὸν οἶκο τοῦ Δαυίδ»[10]· τὸ «Ἀπὸ τὸν οἶκο τοῦ Δαυίδ», πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι λέχθηκε γιὰ τὴν Παρθένο, πράγμα βέβαια ποὺ ἔχει δηλωθεῖ καὶ ἐδῶ. Γι' αὐτὸ καὶ ἐκδόθηκε τὸ πρόσταγμα καὶ ὁ νόμος αὐτός, ὁδηγώντας αὐτοὺς στὴ Βηθλεέμ· διότι μόλις ἔφθασαν στὴν πόλη, ἀμέσως γεννήθηκε ὁ Ἰησοῦς. Γι' αὐτὸ καὶ τοποθετήθηκε μέσα στὴ φάτνη, ἐπειδὴ τότε πολλοὶ κατέφθαναν ἐκεῖ ἀπὸ παντοῦ καὶ ἔπιαναν τὰ πανδοχεῖα, δημιουργώντας ἔτσι σὲ μεγάλο βαθμὸ ἔλλειψη χώρου, καὶ γι' αὐτὸ καὶ οἱ Μάγοι προσκύνησαν αὐτὸν ἐκεῖ.

Ἀλλ' ὅμως γιὰ νὰ σᾶς δώσω μία πιὸ σαφὴ καὶ πιὸ κατανοητὴ ἀπόδειξη, συγκεντρῶστε τώρα, σᾶς παρακαλῶ, τὴν προσοχή σας· διότι θέλω νὰ σᾶς ἀναφέρω μία μεγάλη ἱστορία καὶ νὰ σᾶς διαβάσω παλιοὺς νόμους, ὥστε ἀπὸ παντοῦ νὰ σᾶς γίνει σαφέστερος ὁ λόγος μου. Ὑπῆρχε παλιὰ συνήθεια στοὺς Ἰουδαίους· καλύτερα ὅμως ἂς μεταφέρω τὸ λόγο πιὸ μπροστά. Ὅταν ὁ Θεὸς ἀπάλλαξε τὸ λαὸ τῶν Ἑβραίων ἀπὸ τοὺς αἰγυπτιακοὺς θορύβους καὶ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ βαρβάρου, βλέποντας αὐτοὺς ἀκόμη νὰ διατηροῦν ὑπολείμματα τῆς ἀσέβειας, νὰ εἶναι προσκολλημένοι στὰ ὑλικὰ πράγματα, καὶ νὰ θαυμά-

καὶ κάλλη ναῶν θαυμάζοντας, ἐκέλευσεν αὐτοῖς οἰκοδομηθῆναι ναόν, οὐχὶ τῇ πολυτελείᾳ τῆς ὕλης μόνον, οὐδὲ τῇ ποικιλίᾳ τῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ τῷ σχήματι τῆς οἰκοδομῆς πάντας τοὺς ἐν τῇ γῇ ναοὺς ἀποκρύπτοντα.

Καὶ καθάπερ πατὴρ φιλόστοργος διὰ πολλοῦ τοῦ χρόνου τὸν υἱὸν τὸν ἑαυτοῦ μιαροῖς ἀνθρώποις καὶ φθορεῦσι καὶ ἀσώτοις συναναστραφέντα καὶ πολλῆς ἀπολαύσαντα τρυφῆς, λαβών, μετὰ ἀσφαλείας καὶ σεμνότητος ἐπὶ πλείονι καθίστησιν αὐτὸν ἀφθονίᾳ, ὥστε μήτε στενοχωρηθέντα τῶν προτέρων μνήμην λαβεῖν, μήτε εἰς ἐπιθυμίαν ἐκείνων ἐλθεῖν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς βλέπων τοὺς Ἰουδαίους περὶ τὰ αἰσθητὰ ἐπτοημένους, καὶ ἐν τούτοις πολλὴν ποιεῖται τὴν ὑπερβολήν, ὥστε αὐτοὺς μηδέποτε εἰς ἐπιθυμίαν τῶν Αἰγυπτίων, ἢ τῶν παρ' Αἰγυπτίοις ἐλθεῖν. Καὶ ποιεῖται τὸν ναὸν πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου παντός, τοῦ τε αἰσθητοῦ, καὶ νοητοῦ. Καθάπερ γάρ ἐστι γῆ καὶ οὐρανός, καὶ μέσον διάφραγμα τὸ στερέωμα τοῦτο, οὕτω κἀκεῖνον ἐκέλευσε γενέσθαι. Καὶ εἰς δύο διατεμὼν τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ καταπέτασμα ἀφεὶς μέσον, τὸ μὲν ἔξω τοῦ καταπετάσματος πᾶσι συνεχώρησεν εἶναι βατόν, τὸ δὲ ἔνδον, ἄβατον καὶ ἀθέατον πᾶσι, πλὴν τοῦ ἀρχιερέως μόνου.

Καὶ ὅτι οὐχ ἡμέτερος ταῦτα στοχασμός, ἀλλ' ἐν τύπῳ τοῦ κόσμου παντὸς ὁ ναὸς κατεσκεύαστο, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος, περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβάντος· «Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν», δεικνὺς ὅτι τὰ ἐνταῦθα ἀντίτυπα ἦν τῶν ἀληθινῶν. Ὅτι δὲ καὶ τὸ καταπέτασμα διεῖργε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἁγίων τῶν ἔξω, καθάπερ οὗτος ὁ οὐρανὸς τὰ ὑπὲρ αὐτὸν ἀποτειχίζει τούτων τῶν καθ'

11. Ἑβρ. 9, 24

ζουν τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος τῶν ναῶν, ἔδωσε ἐντολὴ σ' αὐτοὺς νὰ οἰκοδομήσουν ναό, ποὺ νὰ ὑπερβαίνει ὅλους τοὺς ναοὺς τῆς γῆς ὄχι μόνο ὡς πρὸς τὴν πολυτέλεια τῶν ὑλικῶν, οὔτε καὶ ὡς πρὸς τὴν ποικιλία τῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῆς οἰκοδομῆς.

Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἕνας φιλόστοργος πατέρας ποὺ ὁ υἱός του συναναστράφηκε γιὰ πολὺ χρόνο μὲ μιαροὺς ἀνθρώπους, διεφθαρμένους καὶ ἀσώτους, καὶ ἀπόλαυσε μεγάλη τρυφηλὴ ζωή, ἀφοῦ τὸν ἀποκτήσει καὶ πάλι, τοῦ προσφέρει μεγάλη ἀφθονία ἀγαθῶν μὲ τρόπο ἀσφαλὴ καὶ σεμνό, ὥστε οὔτε νὰ στενοχωρεῖται φέροντας στὴ σκέψη του τὰ παλιά, οὔτε καὶ νὰ τὰ ἐπιθυμεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Θεός, βλέποντας τοὺς Ἰουδαίους νὰ εἶναι προσηλωμένοι στὰ ὑλικὰ πράγματα τοὺς ἔδωσε μὲ μεγάλη ἀφθονία, καὶ αὐτά, ὥστε αὐτοὶ ποτὲ νὰ μὴ ἐπιθυμήσουν τὴ ζωή τους στὴν Αἴγυπτο, οὔτε καὶ τὰ ἀγαθὰ τῶν Αἰγυπτίων. Τοὺς βοηθεῖ λοιπὸν νὰ οἰκοδομήσουν ναὸ μὲ πρότυπο ὅλο τὸν κόσμο, καὶ τὸν αἰσθητὸ καὶ τὸν νοητό. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὑπάρχει γῆ καὶ οὐρανὸς καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει σὰν διάφραγμα τὸ στερέωμα αὐτό, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἔδωσε ἐντολὴ νὰ γίνει καὶ ὁ ναὸς ἐκεῖνος. Ἀφοῦ λοιπὸν χώρισε τὸ ναὸ αὐτὸ σὲ δύο μέρη, τοποθετώντας στὴ μέση ἕνα καταπέτασμα, ἐπέτρεψε στὸ μέρος ποὺ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ καταπέτασμα νὰ μπαίνουν ὅλοι, ἐνῶ στὸ μέρος ποὺ εἶναι μέσα ἀπ' αὐτό, νὰ μὴ μπορεῖ νὰ μπεῖ καὶ νὰ τὸ δεῖ κανένας, ἐκτὸς μόνο ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα.

Τὸ ὅτι λοιπὸν αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν δική μου σκέψη, ἀλλ' ὁ ναὸς κατασκευάσθηκε ἔχοντας σὰν πρότυπο ὁλόκληρο τὸν κόσμο, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος, μιλώντας γιὰ τὸν Χριστὸ ποὺ ἀνέβηκε στὸν οὐρανό· «Ὁ Χριστὸς δὲν μπῆκε σὲ χειροποίητα ἅγια τῶν ἁγίων, ποὺ ἦταν ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν»[11], θέλοντας μ' αὐτὸ νὰ δείξει ὅτι τὰ ἐδῶ ἅγια ἦταν τύποι τῶν ἀληθινῶν. Τὸ ὅτι δὲ τὸ καταπέτασμα χώριζε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἀπὸ τὰ ἅγια ποὺ ἦταν ἔξω, ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ οὐρανὸς χωρίζει αὐτὰ ποὺ βρίσκονται πάνω ἀπ' αὐτὸν ἀπὸ ὅλα τὰ δικά μας, ἄκουσε

ἡμᾶς ἁπάντων, ἄκουσον πῶς καὶ τοῦτο ᾐνίξατο, τὸν οὐρανὸν καταπέτασμα καλέσας. Περὶ γὰρ τῆς ἐλπίδος λέγων, ὅτι ὡς ἄγκυραν αὐτὴν ἔχομεν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν, ἐπήγαγε· «Καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς», ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν ἄνω. Ὁρᾷς πῶς καταπέτασμα τὸν οὐρανὸν ἐκάλεσεν;

Ἔξω μὲν οὖν τοῦ καταπετάσματος ἦν ἡ λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ βωμὸς χαλκοῦς, τὰς θυσίας δεχόμενος καὶ τὰ ὁλοκαυτώματα, ἔσω δὲ τοῦ καταπετάσματος ἡ κιβωτός, περικεκαλλυμένη πάντοθεν χρυσίῳ, τὰς πλάκας ἔχουσα τῆς διαθήκης, καὶ τὴν στάμνον τὴν χρυσῆν, καὶ τὴν ῥάβδον Ἀαρὼν τὴν βλαστήσασαν, καὶ βωμὸν χρυσοῦν, οὐχὶ θυσιῶν, οὐδὲ ὁλοκαυτωμάτων, ἀλλὰ θυμιάματος μόνου. Καὶ τὰ μὲν ἔξω πατεῖν πᾶσιν ἐφεῖτο, τὰ δὲ ἔνδον μόνῳ τῷ ἀρχιερεῖ. Καὶ τούτων δὲ αὐτῶν μαρτυρίαν παρέξομαι πάλιν, τοῦ Παύλου οὕτω πως λέγοντος· «Εἶχε μὲν οὖν ἡ πρώτη σκηνὴ δικαιώματα λατρείας, τό τε ἅγιον κοσμικόν». «Ἅγιον δὲ κοσμικὸν» καλεῖ τὴν ἔξω σκηνήν, ἐπειδὴ τῷ κόσμῳ παντὶ εἰσιέναι θέμις ἦν· ἐν ᾗ ἥ τε λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων. Μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα, σκηνὴ ἡ λεγομένη τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ· ἐν ᾗ στάμνος χρυσῆ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα, καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης· ὑπεράνω δὲ αὐτῆς Χερουβὶμ δόξης, κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον. Τούτων δὲ οὕτω κατεσκευασμένων εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν διαπαντὸς εἰσίασιν οἱ ἱερεῖς, τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυ-

------

12. Ἑβρ. 6, 19 - 20
13. Ἑβρ. 9, 1

πῶς καὶ αὐτὸ τὸ ὑπαινίχθηκε, ὀνομάζοντας τὸν οὐρανὸ καταπέτασμα. Μιλώντας δηλαδὴ γιὰ τὴν ἐλπίδα, «τὴν ὁποία ἔχομε μέσα στὴν ψυχή μας σὰν ἄγκυρα ἀσφαλὴ καὶ ἀσάλευτη», πρόσθεσε· «Ἡ ὁποία εἰσέρχεται στὸ ἐσωτερικὸ μέρος ποὺ βρίσκεται πίσω ἀπὸ τὸ καταπέτασμα, ὅπου μπῆκε γιὰ χάρη μας πρόδρομος ὁ Ἰησοῦς»[2], δηλαδὴ στὸ μέρος ποὺ εἶναι πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανό. Βλέπεις πῶς ὀνόμασε καταπέτασμα τὸν οὐρανό;

Ἔξω λοιπὸν ἀπὸ τὸ καταπέτασμα ἦταν ἡ λυχνία, ἡ τράπεζα, ὁ χάλκινος βωμός, ποὺ δεχόταν τὶς θυσίες καὶ τὰ ὁλοκαυτώματα, μέσα δὲ ἀπὸ τὸ καταπέτασμα βρισκόταν ἡ κιβωτός, καλυμμένη ἀπὸ παντοῦ μὲ χρυσό, ἔχοντας μέσα τὶς πλάκες τῆς διαθήκης, τὴ στάμνα τὴ χρυσή, τὴ ράβδο τοῦ Ἀαρὼν ποὺ βλάστησε, καὶ χρυσὸ βωμό, ὄχι γιὰ θυσίες, οὔτε καὶ γιὰ ὁλοκαυτώματα, ἀλλὰ μόνο γιὰ θυμίαμα. Καὶ στὰ ἔξω βέβαια ἅγια ἐπιτρεπόταν ὅλοι νὰ πατοῦν, ἐνῶ στὰ ἐσωτερικὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἐπιτρεπόταν νὰ μπαίνει μόνο ὁ ἀρχιερέας. Καὶ γι' αὐτὰ πάλι θὰ σᾶς παρουσιάσω μαρτυρία τοῦ Παύλου, ποὺ λέγει τὰ ἑξῆς· «Εἶχε λοιπὸν καὶ ἡ πρώτη διαθήκη διατάξεις γιὰ τὴ λατρεία καὶ τὸ κοσμικὸ ἁγιαστήριο»[13]. «Ἁγιαστήριο κοσμικὸ» ὀνομάζει τὸ ἔξω μέρος τῆς σκηνῆς, ἐπειδὴ ἐπιτρεπόταν σ' ὅλους νὰ μπαίνουν μέσα σ' αὐτό. «Μέσα σ' αὐτὸ ὑπῆρχε ἡ λυχνία, ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρόθεση τῶν ἄρτων. Μετὰ ἀπὸ τὸ δεύτερο καταπέτασμα ὑπῆρχε ἡ λεγόμενη σκηνὴ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ποὺ ὑπῆρχε μέσα σ' αὐτὸ τὸ χρυσὸ θυσιαστήριο, καὶ ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης καλυμμένη ἀπὸ παντοῦ μὲ χρυσό, καὶ μέσα σ' αὐτὴν ἦταν ἡ χρυσὴ στάμνα, ποὺ εἶχε τὸ μάννα, ἡ ράβδος τοῦ Ἀαρὼν ποὺ βλάστησε, καὶ οἱ πλάκες τῆς διαθήκης· ἐπάνω ἀπὸ αὐτὴν ὑπῆρχαν χερουβὶμ γεμάτα ἀπὸ λαμπρότητα, ποὺ ἐπισκίαζαν τὸ ἱλαστήριο. Παρουσιάζοντας αὐτὰ αὐτὴ τὴ διάταξη, στὸ μὲν πρῶτο μέρος τῆς σκηνῆς ἔμπαιναν πάντοτε οἱ ἱερεῖς, ἐκτελώντας τὰ λατρευτικά τους καθήκοντα, ἐνῶ στὸ δεύτερο μέρος αὐτῆς ἔμπαινε μιὰ φορὰ τὸ χρόνο μόνο ὁ ἀρχιερέας, καὶ ὄχι χωρὶς αἷμα, τὸ ὁποῖο πρόσφερε γιὰ τὸν

τοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεύς, οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων». Ὁρᾷς ὅτι καὶ μόνος εἰσέρχεται ὁ ἀρχιερεύς, καὶ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ παντός;

4. Τί οὖν ταῦτα, φησί, πρὸς τὴν προκειμένην ἡμέραν; Ἀναμείνατε μικρόν, καὶ μὴ θορυβῆσθε. Ἄνωθεν γὰρ τὴν πηγὴν διορύττομεν, καὶ ἐπ' αὐτὴν σπεύδομεν τὴν κορυφὴν ἐλθεῖν, ὥστε μετ' εὐκολίας ὑμῖν ἅπαντα γενέσθαι δῆλα· μᾶλλον δέ, ἵνα μὴ μέχρι πολλοῦ ὁ λόγος συνεσκιασμένος ᾖ, μηδὲ ἀσαφέστερος ὢν ἀπαγορεύειν ὑμᾶς ποιήσῃ πρὸς τὸ μῆκος τῶν λεγομένων, ἤδη τὴν αἰτίαν ὑμῖν ἐρῶ, δι' ἣν ταῦτα πάντα ἀνεκίνησα. Τίς οὖν ἐστιν ἡ αἰτία; Ἓξ μῆνας ἐν γαστρὶ ἐχούσης τὴν Ἐλισάβετ τὸν Ἰωάννην, ἡ Μαρία ἤρξατο συλλαμβάνειν. Ἂν τοίνυν μάθωμεν ποῖος ἐκεῖνος ὁ μὴν ὁ ἕκτος ἦν, εἰσόμεθα καὶ πότε ἤρξατο συλλαμβάνειν ἡ Μαρία· εἶτα μαθόντες, πότε ἤρξατο συλλαμβάνειν, εἰσόμεθα καὶ πότε ἔτεκεν, ἐννέα μῆνας ἀριθμήσαντες ἐκ τῆς συλλήψεως.

Πόθεν οὖν εἰσόμεθα, ποῖος ἦν ὁ ἕκτος μὴν τῆς κυήσεως τῆς Ἐλισάβετ; Ἂν μάθωμεν ποῖος ἦν ὁ μήν, καθ' ὃν ἤρξατο συλλαμβάνειν. Πόθεν δὲ εἰσόμεθα ποῖος ἦν ὁ μήν, καθ' ὃν συνέλαβεν; Ἂν μάθωμεν κατὰ ποῖον καιρὸν εὐηγγελίσθη Ζαχαρίας ὁ ταύτης ἀνήρ. Αὐτὸ δὲ τοῦτο πόθεν ἡμῖν ἔσται γνώριμον; Ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν· καθὼς τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον λέγει, ὅτι εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἔνδον ὄντα τὸν Ζαχαρίαν ὁ ἄγγελος εὐηγγελίσατο, καὶ εἶπεν αὐτῷ περὶ τοῦ τοκετοῦ Ἰωάννου. Ἂν τοίνυν ἀποδειχθῇ σαφῶς ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὅτι καὶ ἅπαξ εἰσήρχετο εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ὁ ἀρχιερεύς, καὶ μόνος, καὶ πότε, καὶ ποίῳ μηνί τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸ ἅπαξ τοῦτο εἰσέρχεται, εὔδηλος ἔσται ὁ καιρός, καθ' ὃν εὐηγγελίσθη· τούτου δὲ γενομένου δήλου, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς συλλήψεως ἔσται τοῖς πᾶσι γνώριμος.

---

14. Ἑβρ. 9, 2-7

ἑαυτό του καὶ γιὰ τὰ ἁμαρτήματα ποὺ ἔκαμνε ὁ λαὸς ἀπὸ ἄγνοια»[14]. Βλέπεις ὅτι καὶ μόνος μπαίνει ὁ ἀρχιερέας μέσα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ μιὰ φορὰ μόνο σ' ὁλόκληρο τὸ χρόνο;

4. Καὶ τί σχέση, λέγει, ἔχουν αὐτὰ μὲ τὴ σημερινὴ ἡμέρα; Κάνετε λίγη ὑπομονὴ καὶ μὴ ἀνησυχεῖτε. Διότι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ σκάβομε τὴν πηγὴ καὶ προσπαθοῦμε νὰ φθάσουμε στὴν ἴδια τὴν ἀρχὴ αὐτῆς, ὥστε μὲ εὐκολία ὅλα νὰ σᾶς γίνουν γνωστά· ἢ καλύτερα, γιὰ νὰ μὴ εἶναι γιὰ πολὺ ἀκατανόητος ὁ λόγος, οὔτε νὰ καθίσταται ἀσαφής, ἐμποδίζοντάς σας μὲ τὸ μῆκος τῶν λεγομένων νὰ τὸν παρακολουθεῖτε, θὰ σᾶς πῶ ἀμέσως τὴν αἰτία, γιὰ τὴν ὁποία τὰ εἶπα ὅλα αὐτά. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία; Ἐνῷ ἡ Ἐλισάβετ βρισκόταν στὸν ἕκτο μήνα τῆς κυήσεως τοῦ Ἰωάννη, ἄρχισε ἡ ἐγκυμοσύνη τῆς Μαρίας. Ἂν λοιπὸν μάθομε ποιὸς ἦταν ἐκεῖνος ὁ ἕκτος μήνας, θὰ γνωρίσομε καὶ πότε ἄρχισε ἡ ἐγκυμοσύνη τῆς Μαρίας· ἔπειτα, ἀφοῦ μάθομε πότε ἄρχισε ἡ ἐγκυμοσύνη της, θὰ γνωρίσομε καὶ πότε γέννησε, μετρώντας ἐννέα μῆνες ἀπὸ τὴ σύλληψη.

Πῶς λοιπὸν θὰ γνωρίσομε, ποιὸς ἦταν ὁ ἕκτος μήνας τῆς κυήσεως τῆς Ἐλισάβετ; Ἂν μάθομε ποιὸς ἦταν ὁ μήνας τῆς ἀρχῆς τῆς ἐγκυμοσύνης της. Πῶς ὅμως θὰ μάθομε ποιὸς ἦταν ὁ μήνας κατὰ τὸν ὁποῖο ἄρχισε ἡ ἐγκυμοσύνη της; Ἂν μάθομε σὲ ποιὸ χρόνο ὁ Ζαχαρίας, ὁ ἄνδρας αὐτῆς, ἔλαβε τὴ χαρμόσυνη εἴδηση. Καὶ αὐτὸ ἀπὸ ποῦ θὰ τὸ μάθομε; Ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές· ὅπως δηλαδὴ λέγει τὸ ἅγιο εὐαγγέλιο, ἐνῷ ὁ Ζαχαρίας βρισκόταν μέσα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ὁ ἄγγελος τοῦ ἔφερε τὴ χαρμόσυνη εἴδηση, καὶ τοῦ εἶπε γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Ἰωάννη. Ἂν λοιπὸν ἀποδειχθεῖ μὲ σαφήνεια ἀπὸ τὶς Γραφές, ὅτι καὶ μία φορὰ μόνο ἔμπαινε ὁ ἀρχιερέας στὰ ἅγια τῶν ἁγίων καὶ αὐτὸς μόνος, καθὼς καὶ πότε καὶ ποιὸ μήνα τοῦ χρόνου γίνεται ἡ μοναδικὴ αὐτὴ εἴσοδος μέσα σ' αὐτά, θὰ γίνει τότε γνωστὸς ὁ χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖο δέχθηκε τὴ χαρμόσυνη εἴδηση· καὶ ἀφοῦ γίνει αὐτὸ φανερό, θὰ γίνει γνωστὴ σ' ὅλους ἡ ἀρχὴ τῆς συλλήψεως.

Ὅτι μὲν οὖν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσήρχετο, καὶ ὁ Παῦλος ἐδήλωσε, καὶ ὁ Μωϋσῆς δὲ τοῦτο αὐτὸ δῆλον ποιεῖ, οὕτω λέγων· «Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων, λάλησον πρὸς Ἀαρὼν τὸν ἀδελφόν σου, καὶ μὴ εἰσπορευέσθω πᾶσαν ὥραν εἰς τὸ ἅγιον τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἱλαστηρίου, ὅ ἐστιν ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ τοῦ μαρτυρίου, καὶ οὐκ ἀποθανεῖται». Καὶ πάλιν· «Καὶ πᾶς ἄνθρωπος οὐκ ἔσται ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, εἰσπορευομένου αὐτοῦ ἐξιλάσασθαι εἰς τὰ ἅγια, ἕως ἂν ἐξέλθῃ, καὶ ἐξιλάσεται περὶ ἑαυτοῦ, καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ πάσης τῆς συναγωγῆς τῶν υἱῶν Ἰσραήλ· καὶ ἐξελεύσεται ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἔναντι Κυρίου». Ὅτι μὲν οὖν οὐ διὰ παντὸς εἰσῄει εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, οὔτε ἔνδον ὄντος αὐτοῦ ἅψασθαι θέμις ἦν τινα, ἀλλ' ἔξω παρὰ τὸ καταπέτασμα ἑστάναι, δῆλον ἀπὸ τούτων. Ἀλλὰ κατέχετε δὴ ταῦτα μετὰ ἀκριβείας. Ὑπόλοιπον γάρ ἐστι δεῖξαι, ποῖος ἦν ὁ καιρός, καθ' ὃν εἰσῄει εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ ὅτι ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος τοῦτο ἔπραττε.

Πόθεν οὖν τοῦτο δῆλον; Ἀπ' αὐτοῦ τοῦ βιβλίου τούτου. Οὕτω γάρ πως φησίν· «Ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, δεκάτῃ τοῦ μηνός, ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν, καὶ πᾶν ἔργον οὐ ποιήσετε ἐν αὐτῇ, ὁ αὐτόχθων, καὶ ὁ προσήλυτος ὁ προσκείμενος ἐν ὑμῖν. Ἐν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἐξιλάσεται περὶ ὑμῶν, καθαρίσαι ὑμᾶς περὶ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν· ἐναντίον Κυρίου καθαρισθήσεσθε. Σάββατα Σαββάτων, ἀνάπαυσις αὕτη ἔσται ὑμῖν· καὶ ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν· νόμιμον αἰώνιον ἔσται ὑμῖν. Καὶ ἐξιλάσεται ὁ

------

15. Λευιτ. 16, 2
16. Λευιτ. 16, 17

Τὸ ὅτι λοιπὸν μία φορὰ τὸ χρόνο ἔμπαινε ὁ ἀρχιερέας μέσα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων καὶ ὁ Παῦλος μᾶς τὸ δήλωσε καὶ ὁ Μωϋσῆς τὸ ἴδιο ἀκριβῶς μᾶς τὸ φανερώνει, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «Καὶ μίλησε ὁ Κύριος πρὸς τὸν Μωϋσῆ καὶ τοῦ εἶπε· Πὲς στὸν ἀδελφό σου τὸν Ἀαρὼν νὰ μὴ μπαίνει ὁποιαδήποτε ὥρα μέσα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ποὺ βρίσκονται πίσω ἀπὸ τὸ καταπέτασμα, καὶ νὰ στέκεται μπροστὰ στὸ ἱλαστήριο, ποὺ βρίσκεται ἐπάνω στὴν κιβωτὸ τοῦ μαρτυρίου, γιὰ νὰ μὴ τιμωρηθεῖ μὲ θάνατο»[15]. Καὶ πάλι· «Κανένας ἄνθρωπος δὲν θὰ βρίσκεται μέσα στὴ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, ὅταν θὰ μπαίνει ὁ Ἀαρὼν στὰ ἅγια τῶν ἁγίων γιὰ νὰ κάνει τὴν ἐξιλέωση καὶ μέχρι ποὺ νὰ ἐπιστρέψει, ἡ δὲ ἐξιλέωση ποὺ θὰ κάνει θὰ εἶναι γιὰ τὸν ἑαυτό του, γιὰ τὴν οἰκογένειά του καὶ γιὰ ὅλο τὸ λαὸ τοῦ Ἰσραήλ, θὰ πηγαίνει δέ στὴ συνέχεια πρὸς τὸ θυσιαστήριο ποὺ βρίσκεται ἀπέναντι στὸν Κύριο»[16]. Τὸ ὅτι λοιπὸν δὲν ἔμπαινε πάντοτε μέσα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων, οὔτε ἐπιτρεπόταν νὰ τὸν πλησιάσει κάποιος ὅταν βρισκόταν μέσα σ' αὐτά, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ στέκεται ἔξω, δίπλα στὸ παραπέτασμα, γίνεται φανερὸ ἀπ' αὐτά. Κρατᾶτε λοιπὸν αὐτὰ μὲ ἀκρίβεια στὴ μνήμη σας. Διότι ὑπολείπεται νὰ σᾶς δείξω, ποιὸς ἦταν ὁ καιρός, κατὰ τὸν ὁποῖο ἔμπαινε ὁ ἀρχιερέας μέσα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ ὅτι μόνο αὐτὸς τὸ ἔκαμνε αὐτὸ μιὰ φορὰ τὸ χρόνο.

Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν αὐτὸ γίνεται φανερό; Ἀπὸ τὸ ἴδιο αὐτὸ βιβλίο. Διότι λέγει τὰ ἑξῆς· «Τὴ δεκάτη τοῦ ἑβδόμου μήνα θὰ συναισθάνεσθε τὶς ἁμαρτίες σας καὶ θὰ ταπεινώνετε τὶς ψυχές σας μετανοώντας γι' αὐτές, καὶ δὲν θὰ κάμνετε καμία ἐργασία κατὰ τὴν ἡμέρα αὐτή, οὔτε ὁ ἐντόπιος ἰσραηλίτης, οὔτε ὁ προσήλυτος ποὺ ἦρθε ἀπὸ ἀλλοῦ καὶ μένει κοντά σας. Διότι κατὰ τὴν ἡμέρα αὐτὴ θὰ γίνεται ἡ τελετὴ γιὰ τὴν ἐξιλέωση τῶν ἁμαρτιῶν σας, γιὰ νὰ καθαρίζεσθε ἀπὸ ὅλες τὶς ἁμαρτίες σας ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ εἶστε στὸ ἑξῆς καθαροί. Σάββατα σαββάτων θὰ εἶναι αὐτό, θὰ ἐπικρατεῖ ἀναμεταξύ σας πλήρης ἀνάπαυση, θὰ ταπεινώνετε τὶς ψυχές σας μὲ τὴ μετάνοια,

ἱερεύς, ὃν ἂν χρίσωσιν αὐτόν, καὶ ὃν ἂν τελειώσωσι τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἱερατεύειν μετὰ τὸν πατέρα αὐτοῦ· καὶ ἐνδύσεται τὴν στολὴν αὐτοῦ τὴν ἁγίαν, καὶ ἐξιλάσεται τὸ ἅγιον τοῦ ἁγίου, καὶ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐξιλάσεται, καὶ ἐξιλάσεται περὶ τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ἱερέων, καὶ περὶ πάσης τῆς συναγωγῆς ἐξιλάσεται. Καὶ ἔσται τοῦτο ὑμῖν νόμιμον αἰώνιον, ἐξιλάσκεσθαι περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἀπὸ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ποιηθήσεται, καθάπερ συνέταξε Κύριος τῷ Μωϋσῇ». Περὶ τῆς σκηνοπηγίας ἐνταῦθα διαλέγεται. Τότε γὰρ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσῄει· ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς ἐδήλωσεν, εἰπών, ὅτι «Ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦτο ποιηθήσεται».

5. Εἰ τοίνυν ἐν τῷ καιρῷ τῆς σκηνοπηγίας εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ὁ ἀρχιερεὺς μόνος, φέρε λοιπὸν ἀποδείξωμεν, ὅτι τότε ὤφθη ὁ ἄγγελος τῷ Ζαχαρίᾳ, ἡνίκα εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἦν· μόνῳ γὰρ αὐτῷ ὤφθη θυμιῶντι· μόνος δὲ ὁ ἀρχιερεὺς οὐδέποτε εἰσέρχεται, ἀλλ' ἢ τότε μόνον. Οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ αὐτῶν ἀκοῦσαι τῶν ῥημάτων. «Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρῴδου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας ἱερεύς τις ὀνόματι Ζαχαρίας, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀαρών, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς Ἐλισάβετ». «Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἱερατεύειν αὐτὸν ἐν τῇ τάξεις τῆς ἐφημερίας αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἱερατείας, ἔλαχε τοῦ θυμιᾶσαι, εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου. Καὶ πᾶν πλῆθος τοῦ λαοῦ ἦν προσευχόμενον ἔξω, τῇ ὥρᾳ τοῦ θυμιάματος». Ἀναμνήσθητί μοι, ἀγαπητέ, τῆς μαρτυρίας ἐκείνης, τῆς λεγούσης· «Καὶ πᾶς ἄνθρωπος οὐκ ἔσται ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, εἰσπορευομένου αὐ-

---

17. Λευιτ. 16, 29 - 34
18. Λουκᾶ 1, 5
19. Λουκᾶ 1, 8 - 10

καὶ αὐτὸ θὰ εἶναι νόμος αἰώνιος. Τὴν ἐξιλέωση θὰ τὴν κάμνει ὁ ἀρχιερέας, ποὺ θὰ ἐκλέγεται κάθε φορά, τοῦ ὁποίου θὰ χρίονται καὶ τὰ χέρια γιὰ νὰ εἶναι καθαρὰ καὶ ἱκανὰ γιὰ τὸ ἔργο αὐτό, θὰ ἀρχιερατεύει μετὰ τὸν πατέρα του καὶ θὰ φορεῖ τὴ λινὴ στολή, τὴ στολὴ τὴν ἅγια. Αὐτὸς θὰ ἐξιλεώνει τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, τὴ σκηνὴ τοῦ Μαρτυρίου, τὸ θυσιαστήριο, θὰ ἐξιλεώνει τὶς ἁμαρτίες τῶν ἱερέων καὶ ὅλου τοῦ λαοῦ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Αὐτὴ ἡ ἐξιλέωση τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ ὅλες τὶς ἁμαρτίες τους θὰ εἶναι νόμος αἰώνιος. Θὰ γίνεται μία φορὰ τὸ χρόνο, ὅπως ἀκριβῶς διέταξε ὁ Κύριος στὸ Μωϋσῆ»[17]. Ἐδῶ ὁμιλεῖ γιὰ τὴν ἑορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας. Διότι τότε ἦταν ἡ μοναδικὴ φορὰ ποὺ ὁ ἀρχιερέας ἔμπαινε μέσα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων, πράγμα βέβαια ποὺ δήλωσε καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος λέγοντας ὅτι «Αὐτὸ θὰ γίνεται μία φορὰ τὸ χρόνο».

5. Ἐφόσον λοιπὸν κατὰ τὴν ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας ὁ ἀρχιερέας εἰσέρχεται μόνος στὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἐμπρὸς ν᾽ ἀποδείξομε στὴ συνέχεια, ὅτι τότε παρουσιάσθηκε ὁ ἄγγελος στὸ Ζαχαρία, ὅταν βρισκόταν μέσα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων· διότι μόνο σ᾽ αὐτὸν παρουσιάσθηκε κατὰ τὴν ὥρα ποὺ θυμίαζε, ὁ δὲ ἀρχιερέας ποτὲ δὲν εἰσέρχεται μόνος μέσα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων, παρὰ τότε μόνο. Τίποτε λοιπὸν δὲν μᾶς ἐμποδίζει ν᾽ ἀκούσομε καὶ αὐτὰ τὰ λόγια. «Κατὰ τὶς ἡμέρες τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἰουδαίας Ἡρώδη ζοῦσε κάποιος ἱερέας, ὀνομαζόμενος Ζαχαρίας, ἀπὸ τὴν τάξη τοῦ Ἀβιά, καὶ ἡ γυναίκα του ποὺ καταγόταν ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀαρών, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα ἦταν Ἐλισάβετ»[18]. «Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς τελέσεως τῶν ἱερατικῶν του καθηκόντων ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴ σειρὰ τῆς τάξεώς του, συνέβηκε νὰ πέσει σ᾽ αὐτόν, σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια τῆς ἱερατικῆς ὑπηρεσίας, ὁ κλῆρος νὰ θυμιάσει καὶ νὰ εἰσέλθει στὸ ναὸ τοῦ Κυρίου, ὁλόκληρο δὲ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ προσευχόταν ἔξω κατὰ τὴν ὥρα τοῦ θυμιάματος»[19]. Θυμήσου, ἀγαπητέ μου, τὴ μαρτυρία ἐκείνη ποὺ λέγει· «Κανένας ἄνθρωπος δὲν θὰ βρίσκεται μέσα στὴ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, ὅταν θὰ εἰσέρχεται ὁ Ἀαρὼν στὰ

τοῦ ἐξιλάσασθαι εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἕως ἂν ἐξέλθῃ».

Ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου, ἑστὼς ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος». Οὐκ εἶπε, 'τοῦ θυσιαστηρίου τῶν θυσιῶν', ἀλλά, «Τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος». Τὸ γὰρ θυσιαστήριον τὸ ἔξω θυσιῶν ἦν καὶ ὁλοκαυτωμάτων, τὸ δὲ ἔσω θυμιάματος. Ὥστε καὶ ἀπὸ τούτου, καὶ ἀπὸ τοῦ ὀφθῆναι αὐτῷ μόνῳ, καὶ ἀπὸ τοῦ λέγεσθαι, ὅτι ἔξω ἦν ὁ λαὸς προσδεχόμενος αὐτόν, εὔδηλον ὅτι εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσῆλθε. «Καὶ ἐταράχθη Ζαχαρίας ἰδών, καὶ φόβος ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτόν. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος· μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ ἡ γυνή σου Ἐλισάβετ γεννήσει υἱόν σοι, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννην. Καὶ ἦν ὁ λαὸς προσδοκῶν τὸν Ζαχαρίαν, καὶ ἐθαύμαζον ἐν τῷ χρονίζειν αὐτόν. Ἐξελθὼν δὲ διένευεν αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἠδύνατο λαλῆσαι». Ὁρᾷς ὅτι ἐσωτέρω τοῦ καταπετάσματος ἦν; Τότε τοίνυν εὐηγγελίσθη. Ὁ δὲ καιρὸς τοῦ εὐαγγελισμοῦ, ὁ τῆς σκηνοπηγίας ἦν, καὶ τῆς νηστείας· τοῦτο γάρ ἐστι τό, «Ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν». Τελεῖται δὲ ἡ ἑορτὴ αὕτη τοῖς Ἰουδαίοις περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ Γορπιαίου μηνός, καθὼς καὶ ὑμεῖς μαρτυρεῖτε. Τότε γὰρ τοὺς πολλοὺς καὶ μακροὺς πρὸς Ἰουδαίους ἀνηλώσαμεν λόγους, τῆς ἀκαίρου αὐτῶν νηστείας κατηγοροῦντες. Τότε τοίνυν καὶ ἡ Ἐλισάβετ συνέλαβεν, ἡ γυνὴ Ζαχαρίου, καὶ περιέκρυβεν ἑαυτὴν μῆνας πέντε, λέγουσα, ὅτι «Οὕτω μοι πεποίηκεν ὁ Κύριος ἐν ἡμέραις, αἷς ἐπεῖδεν ἀφελεῖν τὸ ὄνειδός μου ἐν ἀνθρώποις».

Εὔκαιρον οὖν δεῖξαι λοιπόν, ὅτι τὸν ἕκτον μῆνα ταύτης ἐχούσης ἐν τῇ κυήσει τοῦ Ἰωάννου, ἡ Μαρία λαμβάνει τῆς συλλήψεως τὰ εὐαγγέλια. Ἐπειδὴ γὰρ ἦλθε πρὸς αὐτὴν Γαβριὴλ καὶ ἔλεγε, «Μὴ φο-

------

20. Λευτ. 16, 17
21. Λουκᾶ 1, 11
22. Λουκᾶ 1, 12 - 13 · 22
23. Λευιτ. 16, 29

ἅγια τῶν ἁγίων, γιὰ νὰ κάνει τὴν ἐξιλέωση, καὶ μέχρι ποὺ νὰ βγεῖ ἔξω»[20].

«Παρουσιάσθηκε τότε σ' αὐτὸν ἄγγελος Κυρίου, ποὺ στεκόταν στὰ δεξιὰ τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος»[21]. Δὲν εἶπε 'τοῦ θυσιαστηρίου τῶν θυσιῶν', ἀλλά, «Τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος». Διότι τὸ θυσιαστήριο ποὺ βρισκόταν ἔξω ἦταν γιὰ θυσίες καὶ ὁλοκαυτώματα, ἐνῶ τὸ ἐσωτερικὸ ἦταν γιὰ θυμίαμα. Ὥστε καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτό, καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι παρουσιάσθηκε μόνο σ' αὐτόν, καὶ ἀπὸ τὰ λεγόμενα, ὅτι ὁ λαὸς βρισκόταν ἔξω περιμένοντάς τον νὰ βγεῖ, γίνεται φανερὸ ὅτι αὐτὸς εἰσῆλθε στὰ ἅγια τῶν ἁγίων. «Ταράχθηκε τότε ὁ Ζαχαρίας μόλις τὸν εἶδε καὶ φόβος κυρίευσε αὐτόν. Εἶπε τότε ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτόν· Μὴ φοβᾶσαι, Ζαχαρία, διότι ἀκούσθηκε ἡ προσευχή σου καὶ ἡ γυναίκα σου ἡ Ἐλισάβετ θὰ σοῦ γεννήσει υἱό, τὸν ὁποῖο θὰ ὀνομάσεις Ἰωάννη. Καὶ ὁ λαὸς περίμενε τὸν Ζαχαρία, καὶ ἀποροῦσε γιατί καθυστεροῦσε νὰ βγεῖ. Ὅταν βγῆκε ἔξω ἔκαμνε νεύματα πρὸς τὸ πλῆθος, μὴ μπορώντας νὰ μιλήσει»[22]. Βλέπεις ὅτι βρισκόταν μέσα ἀπὸ τὸ παραπέτασμα; Τότε λοιπὸν ἔλαβε τὴ χαρμόσυνη εἴδηση. Ὁ χρόνος δὲ κατὰ τὸν ὁποῖο ἔλαβε τὴν χαρμόσυνη αὐτὴ εἴδηση ἦταν ἡ ἑορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας καὶ τῆς νηστείας· διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «Ταπεινῶστε τὶς ψυχές σας»[23]. Αὐτὴ ἡ ἑορτὴ ἑορτάζεται ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τὸ τέλος τοῦ Γορπιαίου μήνα[24], ὅπως εἶναι γνωστὸ καὶ σὲ σᾶς. Διότι τότε ἀφιερώσαμε πολλοὺς καὶ μακροὺς λόγους ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων, κατηγορώντας τὴν ἄκαιρη νηστεία αὐτῶν. Τότε λοιπὸν συνέλαβε καὶ ἡ Ἐλισάβετ, ἡ γυναίκα τοῦ Ζαχαρία, καὶ ἔκρυβε τὸν ἑαυτό της ἐπὶ πέντε μῆνες, λέγοντας ὅτι «Αὐτὸ μοῦ ἔκανε ὁ Κύριος κατὰ τὶς ἡμέρες ποὺ θέλησε νὰ μοῦ ἀφαιρέσει τὴ ντροπὴ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων»[25].

Εἶναι κατάλληλη λοιπὸν στιγμὴ τώρα νὰ δείξω, ὅτι ὅταν αὐτή, ἔχοντας στὴν κοιλιά της τὸν Ἰωάννη, βρισκόταν στὸν ἕκτο μῆνα τῆς ἐγκυμοσύνης της, τότε ἡ Μαρία δέχεται τὴ χαρμόσυνη εἴδηση τῆς συλλήψεως. Ὅταν δη-

------

24. Γορπιαῖος· ὀνομασία μακεδονικοῦ μήνα ἀπὸ 15 Αὐγούστου μέχρι 15 Σεπτεμβρίου

βοῦ, Μαριάμ· εὗρες οὖν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ· καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρί, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν», θορυβουμένης δὲ ἐκείνης, καὶ τὸν τρόπον ἐπιζητούσης μαθεῖν, ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῇ· «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ. Καὶ ἰδοὺ Ἐλισάβετ ἡ συγγενής σου, καὶ αὐτὴ συνειληφυῖα υἱὸν ἐν γήρει αὐτῆς, καὶ οὗτος μὴν ἕκτος ἐστὶν αὐτῇ τῇ καλουμένῃ στείρᾳ· ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα». Εἰ τοίνυν μετὰ τὸν Γορπιαῖον μῆνα ἀρχὴν ἔλαβε συλλαμβάνειν ἡ Ἐλισάβετ, καθὼς ἀποδέδεικται, ἀριθμῆσαι ἐξ ἐκείνου δεῖ τοὺς μεταξὺ μῆνας ἕξ. Εἰσί τοίνυν οὗτοι οἱ μῆνες, Ὑπερβερεταῖος, Δῖος, Ἀπελλαῖος, Αὐδοναῖος, Περίτιος, Δύστρος. Μετὰ τοῦτον οὖν τὸν ἕκτον μῆνα ἀρχὴν ἡ Μαρία τῆς συλλήψεως ἔλαβεν· ὅθεν καὶ ἐννέα μῆνας ἀριθμοῦντες, εἰς τὸν παρόντα τοῦτον ἀπαντησόμεθα μῆνα.

Ἔστιν οὖν ὁ πρῶτος μὴν τῆς συλλήψεως τοῦ Δεσπότου, Ἀπρίλιος, ὅς ἐστι Ξαντικός· μεθ' ὃν Ἀρτεμίσιος, Δέσιος, Πάνεμος, Λώιος, Γορπιαῖος, Ὑπερβερεταῖος, Δῖος, Ἀπελλαῖος, καὶ οὗτος ὁ μὴν ὁ ἐνεστώς, καθ' ὃν τὴν ἡμέραν ἐπιτελοῦμεν. Ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον ὑμῖν πάλιν γένηται τὸ λεγόμενον, ἐν συντόμῳ τὰ αὐτὰ πάλιν ἀναλαβών, ἐρῶ πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην. Ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσήρχετο μόνος ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων. Πότε δὲ τοῦτο ἐγένετο; Ἐν τῷ μηνὶ τῷ Γορπιαίῳ. Τότε οὖν εἰσῆλθεν ὁ Ζαχαρίας εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων· τότε καὶ εὐηγγελίσθη περὶ τοῦ Ἰωάννου. Ἀνεχώρησεν οὖν ἐκεῖθεν, καὶ ἤρξατο συλλαμβάνειν ἡ γυνὴ αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τὸν Γορπιαῖον, ἕκτον μῆνα ἐχούσης

------

26. Λουκᾶ 1, 30 - 31
27. Λουκᾶ 1, 35 - 37

λαδὴ πῆγε πρὸς αὐτὴν ὁ Γαβριὴλ καὶ τῆς εἶπε, «Μὴ φοβᾶσαι, Μαριάμ· βρῆκες χάρη ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ· καὶ νά, θὰ συλλάβεις στὴν κοιλιά σου καὶ θὰ γεννήσεις υἱό, τὸν ὁποῖο θὰ ὀνομάσεις Ἰησοῦ»[26], ἐπειδὴ ἐκείνη κυριεύθηκε ἀπὸ ἀνησυχία καὶ ζητοῦσε νὰ μάθει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ γινόταν αὐτό, ἀποκρίθηκε ὁ ἄγγελος καὶ εἶπε πρὸς αὐτήν· «Πνεῦμα ἅγιο θὰ ρθεῖ σὲ σένα καὶ δύναμη τοῦ Ὑψίστου θὰ κατοικήσει μέσα σου, καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἅγιο ἐκεῖνο τέκνο ποὺ θὰ γεννηθεῖ ἀπὸ σένα θὰ ὀνομασθεῖ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Νὰ καὶ ἡ Ἐλισάβετ ἡ συγγενής σου συνέλαβε τώρα στὰ γεράματά της υἱό, καὶ αὐτὴ ποὺ θεωρεῖται στεῖρα βρίσκεται ἤδη στὸν ἕκτο μήνα τῆς ἐγκυμοσύνης της, διότι κανένα πράγμα δὲν εἶναι ἀδύνατο στὸ Θεό»[27]. Ἐὰν λοιπὸν μετὰ τὸν Γορπιαῖο μήνα ἄρχισε ἡ ἐγκυμοσύνη τῆς Ἐλισάβετ, ὅπως ἔχει ἀποδειχθεῖ, πρέπει νὰ μετρήσομε τοὺς ἕξι στὴ συνέχεια μῆνες. Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ μῆνες εἶναι, Ὀκτώβριος, Νοέμβριος, Δεκέμβριος, Ἰανουάριος, Φεβρουάριος, Μάρτιος. Μετὰ λοιπὸν ἀπὸ τὸν ἕκτο αὐτὸ μῆνα ἄρχισε ἡ ἐγκυμοσύνη τῆς Μαρίας, καὶ ἔτσι, μετρώντας ἐννέα μῆνες, φθάνομε στὸ μήνα αὐτὸ ποὺ διανύομε τώρα.

Ὁ πρῶτος λοιπὸν μήνας τῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου εἶναι ὁ Ἀπρίλιος, δηλαδὴ ὁ Ξανθικός, καὶ στὴ συνέχεια ὁ Μάϊος, Ἰούνιος, Ἰούλιος, Αὔγουστος, Σεπτέμβριος, Ὀκτώβριος, Νοέμβριος καὶ Δεκέμβριος, ὁ μήνας δηλαδὴ αὐτὸς ποὺ διανύομε τώρα, καὶ κατὰ τὸν ὁποῖο ἑορτάζομε τὴν ἡμέρα αὐτή. Ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς γίνει καὶ πάλι πιὸ σαφὲς αὐτὸ ποὺ σᾶς λέγω, θὰ ἐπαναλάβω μὲ συντομία καὶ θὰ πῶ πρὸς τὴν ἀγάπη σας τὰ ἴδια καὶ πάλι. Μιὰ φορὰ τὸ χρόνο ἔμπαινε μόνος ὁ ἀρχιερέας μέσα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων. Πότε γινόταν αὐτό; Κατὰ τὸν μήνα Σεπτέμβριο. Τότε λοιπὸν μπῆκε ὁ Ζαχαρίας μέσα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων καὶ τότε ἔλαβε τὴ χαρμόσυνη εἴδηση γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Ἰωάννη. Βγῆκε λοιπὸν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἄρχισε ἡ ἐγκυμοσύνη τῆς γυναίκας του. Μετὰ τὸν Σεπτέμβριο, καὶ ἐνῶ ἡ Ἐλισάβετ βρισκόταν στὸν ἕκτο μήνα τῆς ἐγκυμοσύνης της,

τῆς Ἐλισάβετ, ὅπερ ἐστὶν ὁ Δύστρος, ἤρξατο συλλαμβάνειν λοιπὸν ἡ Μαρία. Ἀπὸ Ξαντικοῦ τοίνυν ἐννέα ἀριθμοῦντες μῆνας, εἰς τὸν παρόντα ἥξομεν μῆνα, καθ' ὃν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐτέχθη.

6. Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τῆς ἡμέρας πάντα ὑμῖν δῆλα ἐποιήσαμεν· ἓν δὲ λοιπὸν εἰπών, καταπαύσω τὸν λόγον, τῷ κοινῷ διδασκάλῳ τῶν μειζόνων παραχωρήσας. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀκούοντες, ὅτι Θεὸς ἐτέχθη ἐν σαρκί, καταγελῶσι διασύροντες, καὶ πολλοὺς τῶν ἀφελεστέρων θορυβοῦσι καὶ ταράττουσιν· ἀναγκαῖον καὶ πρὸς ἐκείνους, καὶ πρὸς τοὺς ταραττομένους εἰπεῖν, ὥστε μὴ θορυβεῖσθαί ποτε, ὑπὸ ἀφρόνων ἀνθρώπων ἀναπειθομένους, μήτε ταράττεσθαι ἐκ τοῦ τῶν ἀπίστων γέλωτος. Καὶ γὰρ τὰ παιδία τὰ μικρὰ πολλάκις γελᾷ, σπουδαιολογουμένων ἡμῶν καὶ περὶ τῶν ἀναγκαίων ἀσχολουμένων, ἀλλ' οὐ τῆς τῶν γελωμένων πραγμάτων εὐτελείας, ἀλλὰ τῆς τῶν γελώντων ἀνοίας τεκμήριον ὁ γέλως ἐστίν. Ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι παίδων ἀνοητότερον σχεδὸν διακείμενοι, τὰ φρίκης ἄξια καὶ πολλοῦ θαύματος γέμοντα διασύρουσι, τὰ δὲ ἀληθῶς καταγέλαστα σεμνύνουσι καὶ περιστέλλουσιν.

Ἀλλ' ὅμως καὶ τὰ ἡμέτερα παρ' ἐκείνοις γελώμενα ἐπὶ τῆς οἰκείας σεμνότητος μένει, οὐδὲν ἀπὸ τοῦ γέλωτος ἐκείνων εἰς τὴν ἑαυτῶν παραβλαπτόμενα δόξαν, καὶ τὰ αὐτῶν πανταχόθεν περιστελλόμενα τὴν οἰκείαν ἀσχημοσύνην ἐνδείκνυται. Πῶς γὰρ οὐκ ἐσχάτης παραπληξίας, αὐτοὺς μὲν εὐολίσθους ὑπάρχοντας εἰς λίθους καὶ ξύλα καὶ εὐτελῆ ξόανα τοὺς ἑαυτῶν εἰσάγοντας θεούς, καὶ καθάπερ ἐν δεσμωτηρίῳ τινὶ ἀποκλείοντας, μηδὲν αἰσχρὸν ἡγεῖσθαι μήτε ποιεῖν, μήτε λέγειν, ἡμῖν δὲ ἐγκαλεῖν λέγουσιν,

πού είναι ό Μάρτιος, ἄρχισε πλέον ή ἐγκυμοσύνη τῆς Μαρίας. Μετρώντας λοιπὸν ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο καὶ μετὰ ἐννέα μῆνες, φθάνομε στὸ μήνα αὐτὸ ποὺ διανύομε, κατὰ τὸν ὁποῖο γεννήθηκε ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός.

6. Καὶ γιὰ μὲν τὴν ἡμέρα αὐτὴ σᾶς τὰ κατέστησα ὅλα γνωστά, ἀφοῦ σᾶς πῶ ὅμως στὴ συνέχεια ἕνα ἀκόμη, θὰ τελειώσω τὸ λόγο, παραχωρώντας τὰ πιὸ σπουδαιότερα στὸν κοινὸ διδάσκαλο. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἀκούοντας ὅτι ὁ Θεὸς γεννήθηκε μὲ ἀνθρώπινη σάρκα, μᾶς γελοῦν γι' αὐτὸ καὶ μᾶς κατηγοροῦν, καὶ κάνουν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀπλοϊκοὺς πιστοὺς ν' ἀνησυχοῦν καὶ νὰ ταράσσονται, γι' αὐτὸ πρέπει ν' ἀπευθυνθῶ καὶ πρὸς ἐκείνους καὶ πρὸς αὐτοὺς ποὺ ταράσσονται καὶ νὰ τοὺς πῶ, νὰ μὴ θορυβοῦνται ποτὲ ἀκούοντας αὐτά, νὰ μὴ πιστεύουν στὰ λόγια ἀνόητων ἀνθρώπων, οὔτε καὶ νὰ ταράσσονται περιγελώμενοι ἀπὸ τοὺς ἄπιστους. Καθόσον καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ πολλὲς φορὲς γελοῦν, ἐνῶ τὰ μιλᾶμε ἐμεῖς γιὰ σπουδαῖα πράγματα καὶ ἀσχολούμαστε μὲ σοβαρὰ θέματα, ὅμως τὰ γέλια τους δὲν εἶναι ἀπόδειξη ὅτι εἶναι ἀσήμαντα τὰ πράγματα ποὺ περιγελοῦν, ἀλλ' εἶναι ἀπόδειξη τῆς ἀνοησίας αὐτῶν ποὺ γελοῦν. Αὐτὸ λοιπὸν μποροῦμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τοὺς Ἕλληνες, ὅτι δηλαδή, ἐπειδὴ εἶναι πιὸ ἀνόητοι ἀπὸ τὰ παιδιά, χλευάζουν ἐκεῖνα ποὺ εἶναι γεμάτα ἀπὸ φρίκη καὶ ἄξια μεγάλου θαυμασμοῦ, ἐνῶ ἐκεῖνα ποὺ πραγματικὰ εἶναι ἄξια γιὰ γέλια τὰ σέβονται καὶ τὰ τιμοῦν.

Ἀλλ' ὅμως καὶ τὰ δικά μας ποὺ χλευάζονται ἀπὸ ἐκείνους παραμένουν ἀξιοσέβαστα, χωρὶς καθόλου νὰ βλάπτεται ἡ δόξα τους ἀπὸ τοὺς χλευασμοὺς ἐκείνων, καὶ τὰ δικά τους ποὺ ἀπὸ παντοῦ τὰ περιβάλλουν μὲ τιμὲς φανερώνουν τὴν ἀσχημοσύνη τους. Διότι πῶς δὲν εἶναι δεῖγμα τῆς χειρότερης μορφῆς παραφροσύνης, αὐτοὶ μέν, ποὺ συνηθίζουν νὰ παρουσιάζουν τοὺς θεούς τους σὰν λίθους, δένδρα καὶ εὐτελὴ ξύλινα ἀγάλματα καὶ νὰ τοὺς κλείνουν σὰν μέσα σὲ κάποια φυλακή, νὰ νομίζουν ὅτι δὲν κάμνουν οὔτε καὶ λέγουν τίποτε τὸ αἰσχρό, ἐμᾶς ὅμως νὰ μᾶς κατηγοροῦν ποὺ λέμε, ὅτι ὁ Θεός, ἀφοῦ κα-

ὅτι ναὸν ἑαυτῷ κατασκευάσας ὁ Θεὸς ζῶντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου, δι' αὐτοῦ τὴν οἰκουμένην ὠφέλησε; Καὶ ποῖον ἔγκλημα τοῦτο; Εἰ γὰρ αἰσχρόν, ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι Θεὸν οἰκῆσαι, πολλῷ μᾶλλον ἐν λίθῳ καὶ ξύλῳ, καὶ τοσοῦτον, ὅσον λίθος καὶ ξύλον ἀτιμότερον ἀνθρώπου, εἰ μὴ ἄρα καὶ τῶν ἀναισθήτων τούτων ὑλῶν εὐτελέστερον τὸ γένος ἡμῶν αὐτοῖς εἶναι δοκεῖ. Αὐτοὶ γὰρ καὶ εἰς αἰλούρους, καὶ κύνας, πολλοὶ δὲ τῶν αἱρετικῶν καὶ εἰς ἔτι τούτων ἀτιμότερα τοῦ Θευῦ κατάγειν τολμῶσι τὴν οὐσίαν.

Ἡμεῖς δὲ τούτων μὲν οὐδὲν οὔτε λέγομεν, οὔτε ἀκοῦσαί ποτε ἂν ἀνασχοίμεθα· ἐκεῖνο δέ φαμεν, ὅτι καθαρὰν σάρκα, καὶ ἁγίαν, καὶ ἄμωμον, καὶ ἁμαρτίᾳ ἁπάσῃ γεγενημένην ἄβατον ἐκ παρθενικῆς μήτρας ἀνέλαβεν ὁ Χριστός, καὶ τὸ οἰκεῖον διωρθώσατο πλάσμα. Κἀκεῖνοι μέν, καὶ οἱ τὰ αὐτὰ ἀσεβοῦντες αὐτοῖς Μανιχαῖοι, εἰς κύνας, καὶ πιθήκους, καὶ θηρία παντοδαπὰ τὴν οὐσίαν εἰσάγοντες τοῦ Θεοῦ (τὴν γὰρ ψυχὴν τούτοις ἅπασιν ἐκ τῆς οὐσίας ἐκείνης εἶναί φασιν) οὐ φρίττουσιν, οὐδὲ καταδύονται, ἡμᾶς δὲ ἀνάξια τοῦ Θεοῦ λέγειν φασίν, ὅτι τούτων μὲν οὐδὲν οὔτε εἰς νοῦν λαβεῖν ἀνεχόμεθα· ὃ δὲ αὐτῷ πρέπον ἦν καὶ προσῆκον, λέγομεν, ὅτι τὸ οἰκεῖον ἔργον ἐλθὼν διωρθώσατο τῷ τῆς γεννήσεως ταύτης τρόπῳ.

Τί λέγεις, εἰπέ μοι, ὦ ἄνθρωπε; Τὴν τῶν ἀνδροφόνων ψυχήν, καὶ τὴν τῶν γοήτων, τῆς οὐσίας εἶναι λέγων τοῦ Θεοῦ, ἡμῖν τολμᾷς ἐγκαλεῖν, ὅτι τούτων μὲν οὐδὲν ἀνεχόμεθα, οὔτε ὑπομένομεν ἀκοῦσαι λεγόμενον, ἀλλὰ καὶ τοὺς λέγοντας ἀσεβείας κρίνομεν μετόχους· ἐκεῖνο δέ φαμεν, ὅτι ναὸν ἅγιον ἑαυτῷ κατασκευάσας ὁ Θεός, δι' ἐκείνου τὴν τῶν οὐρανῶν

τασκεύασε μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα γιὰ τὸν ἑαυτό του ναὸ ζωντανό, ὠφέλησε μὲ αὐτὸν τὴν οἰκουμένη; Καὶ ποιὸ ἔγκλημα εἶναι αὐτό; Ἐὰν πράγματι εἶναι αἰσχρὸ νὰ κατοικήσει ὁ Θεὸς σὲ ἀνθρώπινο σῶμα, πολὺ περισσότερο αἰσχρὸ εἶναι νὰ κατοικεῖ μέσα σὲ λίθους καὶ ξύλα, καὶ τόσο περισσότερο, ὅσο πιὸ ἀσήμαντο εἶναι ὁ λίθος καὶ τὸ ξύλο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἐκτὸς βέβαια ἂν νομίζουν αὐτοὶ ὅτι τὸ ἀνθρώπινο γένος εἶναι εὐτελέστερο καὶ ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀναίσθητες ὕλες. Διότι αὐτοὶ τολμοῦν νὰ κατεβάζουν τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ σὲ γάτες, καὶ σκύλους, καὶ μάλιστα πολλοὶ ἀπὸ τοὺς αἱρετικοὺς καὶ σὲ ἀκόμη πιὸ ἀσήμαντα ἀπ' αὐτὰ πράγματα.

Ἀλλ' ἐμεῖς τίποτε ἀπ' αὐτὰ οὔτε λέμε, οὔτε θὰ μπορούσαμε ποτὲ ν' ἀνεχθοῦμε ν' ἀκούσομε, ἀντίθετα ἐκεῖνο λέμε, ὅτι ὁ Χριστὸς ἔλαβε ἀπὸ τὴν παρθενικὴ μήτρα σάρκα καθαρή, ἅγια, ἀμόλυντη καὶ ἀπρόσβλητη ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἁμαρτία καὶ ἐπανέφερε τὸ πλάσμα του στὴν ἀρχική του κατάσταση. Καὶ ἐκεῖνοι βέβαια, καθὼς καὶ οἱ Μανιχαῖοι ποὺ διαπράττουν τὴν ἴδια ἀσέβεια μὲ αὐτούς, κατεβάζοντας τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ σὲ σκύλους, πιθήκους, καὶ παντὸς εἴδους θηρία (διότι λέγουν ὅτι ἡ ψυχὴ ὅλων αὐτῶν προέρχεται ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ), δὲν φρίττουν οὔτε καὶ νιώθουν ντροπή, ἐνῶ γιὰ μᾶς λένε ὅτι ἀποδίδομε σ' αὐτὸν πράγματα ποὺ δὲν ταιριάζουν σ' αὐτόν, διότι οὔτε κἂν ἀνεχόμαστε νὰ σκεφθοῦμε κάτι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λένε αὐτοί, ἀντίθετα δὲ ὑποστηρίζομε αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε καὶ ταίριαζε στὸ Θεό, ὅτι δηλαδή, ἀφοῦ ἦρθε στὸν κόσμο μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς γεννήσεώς του, ἐπανέφερε τὸ πλάσμα του στὴν ἀρχική του κατάσταση.

Τί λές, ἄνθρωπε, πές μου; Ἐνῶ λὲς ὅτι ἡ ψυχὴ τῶν φονιάδων καὶ τῶν μάγων προέρχεται ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, τολμᾶς νὰ κατηγορεῖς ἐμᾶς, διότι τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν ἀνεχόμαστε, οὔτε καὶ λεγόμενο ὑποφέρομε νὰ τ' ἀκούσομε, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ τὸ λένε τοὺς θεωροῦμε ἐξ ἴσου ἀσεβεῖς μ' αὐτούς· ἀντίθετα ἐμεῖς ἐκεῖνο ὑποστηρίζομε, ὅτι δηλαδή, ἀφοῦ ὁ Θεὸς κατασκεύασε γιὰ τὸν ἑαυτό του ναὸ ἅγιο, εἰσήγαγε μὲ αὐτὸν στὴ ζωή μας τὸν

πολιτείαν εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε τὸν ἡμέτερον. Καὶ πῶς οὐκ ἂν εἴητε μυρίων θανάτων ἄξιοι, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐγκλημάτων, ὧν ἡμῖν ἐγκαλεῖτε, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀσεβημάτων, ὧν ἀσεβοῦντες οὐ παύεσθε; Εἰ γὰρ ἀπρεπὲς Θεῷ, σῶμα οἰκῆσαι καθαρὸν καὶ ἄμωμον, ὡς ὑμεῖς λέγετε, πολὺ μᾶλλον ἀπρεπέστερον, τὸ τοῦ γόητος ἢ τοῦ τυμβωρύχου, τὸ τοῦ ληστοῦ, τὸ τοῦ πιθήκου, τὸ τοῦ κυνός, οὐκ αὐτὸ τὸ ἅγιον καὶ ἄμωμον, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς νῦν καθεζόμενον. Ποία γὰρ ἂν βλάβη τῷ Θεῷ γένοιτ' ἂν ἀπὸ τῆς οἰκονομίας ταύτης, ἢ ποία κηλίς; Οὐχ ὁρᾶτε τουτονὶ τὸν ἥλιον, οὗ τὸ σῶμά ἐστιν αἰσθητόν, καὶ φθαρτόν, καὶ ἐπίκηρον. κἂν μυριάκις ἀποπνίγωνται Ἕλληνες καὶ Μανιχαῖοι ταῦτα ἀκούοντες; Οὐχ οὗτος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ γῆ, καὶ θάλασσα, καὶ πᾶσα ἁπλῶς ἡ ὁρωμένη κτίσις, τῇ ματαιότητι ὑποτέτακται.

Καὶ ἄκουε Παύλου τοῦτο δηλοῦντος, ἐν οἷς φησι· «Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι». Εἶτα δηλῶν, τί ποτέ ἐστι, ματαιότητι ὑποταγῆναι, ἐπήγαγε, λέγων· «Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ». Ὥστε νῦν ἐπίκηρός ἐστι, καὶ φθαρτή ἐστι· τὸ γὰρ τῇ φθορᾷ δουλεύειν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ φθαρτὸν εἶναι. Εἰ τοίνυν ὁ ἥλιος, σῶμα φθαρτὸν ὤν, πανταχοῦ τὰς ἀκτῖνας ἀφίησι, καὶ βορβόροις, καὶ μολυσμοῖς, καὶ πολλοῖς ἄλλοις τοιούτοις ὁμιλῶν πράγμασιν, οὐδὲν ἀπὸ τῆς ὁμιλίας τῶν σωμάτων εἰς τὴν οἰκείαν καθαρότητα παραβλάπτεται, ἀλλὰ καὶ καθαρὰς συστέλλει τὰς ἀκτῖνας πάλιν, τῆς οἰκείας ἀρετῆς πολλοῖς τῶν ὑποδεξαμένων αὐτὸν σωμάτων μεταδιδούς, τῆς δὲ δυσωδίας, καὶ τοῦ μολυσμοῦ οὐδὲ τὸ τυχὸν αὐτὸς προσλαμβά-

------

28. Ρωμ. 8, 20
29. Ρωμ. 8, 21

ούράνιο τρόπο ζωῆς. Καὶ πῶς δὲν θὰ ἤσασταν ἄξιοι ἀμέτρητων θανάτων καὶ ἐξ αἰτίας τῶν κατηγοριῶν ποὺ μᾶς ἀποδίδετε, καὶ ἐξ αἰτίας τῶν ἀσεβημάτων ποὺ δὲν σταματᾶτε νὰ διαπράττετε; Διότι, ἐὰν ἀποτελεῖ ἀπρέπεια γιὰ τὸ Θεὸ νὰ κατοικήσει σὲ σῶμα καθαρὸ καὶ ἀμόλυντο, ὅπως ἰσχυρίζεσθε ἐσεῖς, πολὺ πιὸ μεγαλύτερη ἀπρέπεια ἀποτελεῖ τὸ νὰ κατοικήσει στὸ σῶμα τοῦ μάγου, τοῦ τυμβωρύχου, τοῦ ληστῆ, τοῦ πίθηκα, τοῦ σκύλου, καὶ ὄχι σ' αὐτὸ τὸ ἅγιο καὶ ἀμόλυντο σῶμα, ποὺ τώρα κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα του. Διότι ποιὰ βλάβη θὰ μποροῦσε νὰ προκύψει στὸ Θεὸ ἀπὸ τὴν οἰκονομία αὐτή, ἢ ποιὰ κηλίδα; Δὲν βλέπετε αὐτὸν ἐδῶ τὸν ἥλιο, τοῦ ὁποίου τὸ σῶμα εἶναι ὑλικό, φθαρτὸ καὶ θνητό, καὶ ἂν ἀκόμη νιώθουν ὑπερβολικὰ μεγάλη στενοχώρια οἱ Ἕλληνες καὶ Μανιχαῖοι ἀκούοντας αὐτά; Καὶ ὄχι μόνο αὐτός, ἀλλὰ καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ θάλασσα καὶ γενικὰ ὅλη ἡ ὁρατὴ κτίση εἶναι ὑποταγμένη στὴ ματαιότητα.

Καὶ ἄκου τὸν Παῦλο ποὺ δηλώνει αὐτὸ μὲ αὐτὰ ποὺ λέγει· «Διότι ἡ κτίση ὑποτάχθηκε στὴ ματαιότητα, ὄχι μὲ τὴ θέλησή της, ἀλλ' ἐξ αἰτίας ἐκείνου ποὺ τὴν ὑπέταξε, ἐλπίζοντας ὅμως νὰ ἐλευθερωθεῖ»[28]. Ἔπειτα, γιὰ νὰ δηλώσει, τί τέλος πάντων σημαίνει ἡ ὑποταγὴ αὐτὴ στὴ ματαιότητα, πρόσθεσε καὶ εἶπε· «Διότι καὶ αὐτὴ ἡ κτίση θὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴ δουλεία τῆς φθορᾶς, γιὰ ν' ἀποκτήσει τὴν ἔνδοξη ἐλευθερία τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ»[29]. Ἑπομένως τώρα ἡ κτίση εἶναι θνητὴ καὶ φθαρτή· διότι τὸ νὰ εἶναι δούλη τῆς φθορᾶς, τίποτε ἄλλο δὲν σημαίνει, παρὰ ὅτι εἶναι φθαρτή. Ἐὰν λοιπὸν ὁ ἥλιος, ποὺ εἶναι σῶμα φθαρτό, στέλνει παντοῦ τὶς ἀκτίνες του, πέφτοντας καὶ ἐπάνω στὸ βοῦρκο, καὶ ἐπάνω στὶς ἀκαθαρσίες καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα παρόμοια πράγματα, χωρὶς καθόλου νὰ βλάπτεται ἡ καθαρότητά του ἀπὸ τὴν ἐπαφή του μὲ τὰ σώματα αὐτά, ἀλλ' ἀποσύρει καὶ πάλι καθαρὲς τὶς ἀκτίνες του, ἀφοῦ μεταδώσει σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν εὐεργετική του ἐπίδραση στὰ σώματα ποὺ τὸν δέχθηκαν, χωρὶς ὅμως νὰ πάρει αὐτὸς οὔτε τὸ παραμικρὸ ἀπὸ τὴ δυσωδία καὶ τὸ μολυσμὸ αὐτῶν, πολὺ περισσότερο ὁ ἥλιος τῆς δικαιο-

νων, πολλῷ μᾶλλον ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ὁ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων δεσπότης, εἰς καθαρὰν σάρκα ἐλθών, οὐ μόνον οὐκ ἐμολύνθη, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ταύτην καθαρωτέραν καὶ ἁγιωτέραν εἰργάσατο.

Ταῦτα οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, καὶ μνημονεύοντες τῆς φωνῆς τῆς λεγούσης, «Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω», καὶ πάλιν, «Ὑμεῖς ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐνοικεῖ ἐν ὑμῖν», καὶ ἡμεῖς πρὸς ἐκείνους λέγωμεν, καὶ τὰ ἀναίσχυντα τῶν ἀσεβῶν ἀποφράττωμεν στόματα, καὶ ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις ἀγαθοῖς εὐφραινώμεθα, καὶ τὸν σαρκωθέντα Θεὸν δοξάζωμεν ὑπὲρ τῆς τοσαύτης συγκαταβάσεως, καὶ κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν, ἀξίαν ἀποδῶμεν αὐτῷ καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀμοιβήν. Θεῷ δὲ ἀμοιβὴ οὐδεμία παρ' ἡμῶν γένοιτ' ἄν, ἀλλ' ἢ μόνον ἡ σωτηρία ἡμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, καὶ ἡ περὶ τὴν ἀρετὴν ἐπιμέλεια.

7. Μὴ τοίνυν γενώμεθα ἀγνώμονες περὶ τὸν εὐεργέτην, ἀλλὰ τὰ κατὰ δύναμιν ἅπαντες ἅπαντα εἰσενέγκωμεν, πίστιν, ἐλπίδα, ἀγάπην, σωφροσύνην, ἐλεημοσύνην, φιλοξενίαν. Καὶ ὃ πρώην ὑμᾶς παρεκάλεσα, τοῦτο καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ παρακαλῶν οὐ παύσομαι. Τί δὲ τοῦτό ἐστι; Μέλλοντες προσιέναι τῇ φρικτῇ καὶ θείᾳ ταύτῃ τραπέζῃ, καὶ ἱερᾷ μυσταγωγίᾳ, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τοῦτο ποιεῖτε, μετὰ καθαροῦ συνειδότος, μετὰ νηστείας καὶ προσευχῆς, μὴ θορυβοῦντες, μηδὲ λακτίζοντες, μηδὲ ὠθοῦντες τοὺς πλησίον· ἐσχάτης γὰρ τοῦτο παρανοίας, καὶ καταφρονήσεως οὐ τῆς τυχούσης. Διὸ καὶ πολλὴν ἐπάγει τοῖς ταῦτα ποιοῦσι τὴν κόλασιν καὶ τὴν τιμωρίαν.

Ἐννόησον, ὦ ἄνθρωπε, ποίας μέλλεις ἅπτεσθαι θυσίας, ποίᾳ προσέρχεσθαι τραπέζῃ· ἐνθυμήθητι καὶ ὅτι γῆ ὢν, καὶ σποδός, αἷμα καὶ σῶμα Χριστοῦ μεταλαμβάνεις. Καὶ βασιλέως μὲν εἰς εὐωχίαν καλοῦν-

------

30. Λευιτ. 26, 12 31. Α' Κορ. 3, 16

σύνης, ὁ κύριος τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων, ἀφοῦ ἦρθε καὶ κατοίκησε σὲ καθαρὴ ἀνθρώπινη σάρκα, ὄχι μόνο δὲν μολύνθηκε, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν κατέστησε καθαρότερη καὶ ἁγιότερη.

Ἔχοντας λοιπὸν στὴ σκέψη μας ὅλα αὐτά, καὶ ἐνθυμούμενοι τὰ λόγια ἐκεῖνα ποὺ λέγουν, «Θὰ κατοικήσω σ' αὐτοὺς καὶ θὰ περπατήσω ἀνάμεσά τους»[30], καὶ πάλι, «Σεῖς εἶστε ναὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ μέσα σας»[31], ἂς τὰ λέμε αὐτὰ καὶ ἐμεῖς πρὸς ἐκείνους, κλείνοντας τὰ ἀδιάντροπα στόματα τῶν ἀσεβῶν, καὶ ἂς εὐφραινόμαστε γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἔχομε λάβει, ἂς δοξάζομε τὸν σαρκωθέντα Θεὸ γιὰ τὴν τόσο μεγάλη συγκατάβασή του, καὶ ὅσο ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις μας ἂς ἀποδώσαμε σ' αὐτὸν ἀντάξια τὴν τιμὴ καὶ τὴν ἀμοιβή. Ἀμοιβὴ ὅμως γιὰ τὸ Θεὸ ἐκ μέρους μας, καμιὰ ἄλλη δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει, παρὰ μόνο ἡ σωτηρία μας, ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν μας, καὶ ἡ φροντίδα μας γιὰ τὴν ἀρετή.

7. Ἂς μὴ φερόμαστε λοιπὸν μὲ ἀγνωμοσύνη πρὸς τὸν εὐεργέτη μας, ἀλλὰ ἂς τοῦ προσφέρομε μὲ ὅλη τὴ δύναμή μας ὅλα ἐκεῖνα ποὺ θέλει, δηλαδὴ πίστη, ἐλπίδα, ἀγάπη, σωφροσύνη, ἐλεημοσύνη, φιλοξενία. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ προηγουμένως σᾶς παρακάλεσα νὰ κάνετε, αὐτὸ καὶ τώρα σᾶς παρακαλῶ καὶ δὲν θὰ παύσω πάντοτε νὰ σᾶς παρακαλῶ. Ποιό δὲ εἶναι αὐτό; Ὅταν πρόκειται νὰ προσέλθετε στὴ φρικτὴ καὶ θεία αὐτὴ τράπεζα καὶ στὴν ἱερὴ μυσταγωγία, νὰ τὸ κάμνετε αὐτὸ μὲ φόβο καὶ τρόμο, μὲ καθαρὴ συνείδηση, μὲ νηστεία καὶ προσευχή, χωρὶς θορύβους καὶ λακτίσματα, καὶ χωρὶς νὰ σπρώχνετε τοὺς πλησίον σας· διότι αὐτὸ εἶναι δεῖγμα τῆς πιὸ χειρότερης μορφῆς παραφροσύνης καὶ δείχνει ὄχι τυχαία περιφρόνηση. Γι' αὐτὸ καὶ ἐπιφέρει κόλαση καὶ τιμωρία σ' ἐκείνους ποὺ κάμνουν αὐτά.

Σκέψου, ἄνθρωπε, ποιὰ θυσία πρόκειται νὰ προσεγγίσεις, σὲ ποιὰ τράπεζα νὰ προσέλθεις· θυμήσου ὅτι, ἐνῶ εἶσαι χῶμα καὶ στάχτη, μεταλαβαίνεις αἷμα καὶ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὅταν βέβαια σᾶς προσκαλεῖ ὁ βασιλιὰς σὲ

τος ὑμᾶς, μετὰ φόβου ἀνακλίνεσθε, καὶ τῶν προκειμένων μετὰ αἰδοῦς καὶ ἡσυχίας μεταλαμβάνετε ἐδεσμάτων, τοῦ Θεοῦ δὲ καλοῦντος ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ τράπεζαν, καὶ τὸν ἑαυτοῦ προτιθέντος Υἱόν, ἀγγελικῶν δυνάμεων παρισταμένων μετὰ φόβου καὶ τρόμου, καὶ τῶν Χερουβὶμ κατακαλυπτόντων τὰ πρόσωπα, τῶν Σεραφὶμ κραζόντων τρόμῳ, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος, σὺ κράζεις, εἰπέ μοι, καὶ θορυβῇ πρὸς τὴν πνευματικὴν ταύτην ἑστίασιν; Οὐκ οἶδας, ὅτι γαλήνης δεῖ γέμειν τὴν ψυχὴν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρόν; Εἰρήνης πολλῆς καὶ ἡσυχίας χρεία, οὐχὶ θορύβου καὶ θυμοῦ καὶ ταραχῆς· ταῦτα γὰρ ἀκάθαρτον ποιεῖ τὴν προσιοῦσαν ψυχήν. Τίς οὖν ἂν γένοιτο ἡμῖν συγγνώμη, εἰ μετὰ τοσαῦτα ἁμαρτήματα μηδὲ τὸν καιρὸν τῆς προσελεύσεως καθαρεύομεν τῶν ἀλόγων παθῶν ἐκείνων; Τί δὲ ὅλως ἀναγκαιότερον τῶν προκειμένων; Ἢ τί ἡμᾶς θορυβεῖ, ἵνα σπουδάσωμεν, καὶ τὰ πνευματικὰ καταλιπόντες εἰς τὰ σαρκικὰ σπουδάσωμεν;

Μή, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, μὴ κινήσωμεν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ καθ' ἑαυτῶν. Φάρμακόν ἐστι σωτήριον τῶν ἡμετέρων τραυμάτων τὸ προκείμενον, πλοῦτός ἐστιν ἀνελλιπής, βασιλείας οὐρανῶν πρόξενος. Φρίξωμεν τοίνυν προσιόντες, εὐχαριστήσωμεν, προσπέσωμεν ἐξομολογούμενοι τὰ πταίσματα ἡμῶν, δακρύσωμεν τὰ οἰκεῖα πενθοῦντες κακά, ἐκτενεῖς εὐχὰς ἀποδῶμεν τῷ Θεῷ· καὶ οὕτω διακαθάραντες ἑαυτοὺς ἠρέμα, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης εὐταξίας, ὡς τῷ βασιλεῖ προσιόντες τῶν οὐρανῶν, οὕτω προσέλθωμεν· καὶ δεξάμενοι τὴν ἄμωμον καὶ ἁγίαν θυσίαν καταφιλήσωμεν, τοῖς ὀφθαλμοῖς περιπτυξώμεθα, διαθερμάνωμεν ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν, ἵνα μὴ εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα συνερχώμεθα, ἀλλ' εἰς σωφροσύνην

γεῦμα, κάθεσθε σ' αὐτὸ μὲ φόβο, καὶ τρῶτε ἀπὸ τὰ προσφερόμενα φαγητὰ μὲ συστολὴ καὶ ἡσυχία, ἐνῶ ὅταν σᾶς προσκαλεῖ ὁ Θεὸς στὴν τράπεζά του καὶ σᾶς παραθέτει τὸν Υἱό του, καὶ ἐνῶ οἱ ἀγγελικὲς δυνάμεις παρίστανται μὲ φόβο καὶ τρόμο, τὰ χερουβὶμ καλύπτουν τὰ πρόσωπά του, τὰ Σεραφὶμ κραυγάζουν μὲ τρόμο, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος, σὺ φωνάζεις, πές μου, καὶ θορυβεῖς κατὰ τὴν ὥρα αὐτῆς τῆς πνευματικῆς ἑστιάσεως; Δὲν γνωρίζεις, ὅτι πρέπει ἡ ψυχὴ τὴν ὥρα ἐκείνη νὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ γαλήνη; Χρειάζεται πολλὴ εἰρήνη καὶ ἡσυχία, καὶ ὄχι θόρυβος, θυμὸς καὶ ταραχή· διότι αὐτὰ κάμνουν ἀκάθαρτη τὴν ψυχὴ ποὺ πλησιάζει στὴν τράπεζα. Ποιὰ συγγνώμη λοιπὸν θὰ μπορούσαμε νὰ τύχομε, ἐὰν μετὰ τὰ τόσα ἁμαρτήματά μας δὲν καθαριζόμαστε οὔτε κατὰ τὴν ὥρα τῆς προσελεύσεώς μας στὴν τράπεζά του ἀπὸ τὰ παράλογα ἐκεῖνα πάθη; Τί ἄλλο ὑπάρχει πιὸ ἀναγκαῖο ἀπὸ αὐτὰ ποὺ βρίσκονται μπροστά μας; Ἢ ποιὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἐκπλήσσει τόσο πολύ, ὥστε νὰ φθάνομε στὸ σημεῖο νὰ ἐγκαταλείπομε τὰ πνευματικὰ καὶ νὰ πασχίζομε γιὰ τὰ σαρκικά;

Μή, σᾶς παρακαλῶ καὶ σᾶς ἱκετεύω, μὴ γίνομε αἰτία ὥστε νὰ κινηθεῖ ἐναντίον μας ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ ποὺ βρίσκεται μπροστά μας εἶναι φάρμακο σωτήριο τῶν τραυμάτων μας, εἶναι πλοῦτος αἰώνιος, πρόξενος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἂς νιώθομε λοιπὸν φρίκη ὅταν πλησιάζομε σ' αὐτό, ἂς εὐχαριστήσομε τὸ Θεό, ἂς γονατίσομε μπροστά του ἐξομολογούμενοι τὰ πταίσματά μας, ἂς δακρύσομε καὶ ἂς δακρύσομε καὶ ἂς πενθήσομε γιὰ τὰ κακὰ ποὺ κάναμε, καὶ ἂς προσφέρομε μακρὲς προσευχὲς στὸ Θεό, καὶ ἀφοῦ ἔτσι καθαρίσομε τὸν ἑαυτό μας μὲ ἡσυχία καὶ μὲ τὴν εὐταξία ποὺ ταιριάζει, ἔτσι ἂς πλησιάσομε σ' αὐτήν, σὰν νὰ πλησιάζομε στὸ βασιλιὰ τῶν οὐρανῶν· καί, ἀφοῦ δεχθοῦμε τὴ ἄμεμπτη καὶ ἅγια θυσία, ἂς τὴν καταφιλήσομε, ἂς τὴν ἀγκαλιάσομε μὲ τὰ μάτια μας, ἂς γεμίσομε μὲ πνευματικὴ θέρμη τὴ διάνοιά μας, ὥστε ἡ ἐδῶ συγκέντρωσή μας νὰ μὴ γίνεται αἰτία κατακρίσεως καὶ καταδίκης, ἀλλὰ μέσο ποὺ νὰ ὁδηγεῖ στὴ σωφροσύνη

ψυχῆς, εἰς ἀγάπην, εἰς ἀρετήν, καὶ καταλλαγὴν τὴν πρὸς τὸν Θεόν, εἰς εἰρήνην βεβαίαν, καὶ μυρίων ἀγαθῶν ὑπόθεσιν, ἵνα καὶ ἑαυτοὺς ἁγιάσωμεν, καὶ τοὺς πλησίον οἰκοδομήσωμεν.

Ταῦτα συνεχῶς λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι. Τί γὰρ ὄφελος, ἁπλῶς καὶ εἰκῇ τρέχειν ἐνταῦθα, μηδὲν τῶν χρησίμων μανθάνοντας; Ποῖον δὲ κέρδος, ἀεὶ τὰ πρὸς χάριν ὁμιλεῖν; Βραχὺς ὁ παρὼν καιρός, ἀγαπητοί· νήψωμεν, γρηγορήσωμεν, συγκροτήσωμεν ἑαυτούς, πᾶσαν σπουδὴν περὶ πάντα γνησίαν ἐπιδειξώμεθα, περὶ πάντα γενώμεθα εὐλαβεῖς· κἂν ἀκροᾶσθαι δέοι τῶν θείων λογίων, κἂν εὔχεσθαι, κἂν προσιέναι, κἂν ἕτερόν τι ποιεῖν, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τοῦτο γινέσθω, ἵνα μὴ κατάραν ἐπισπασώμεθα διὰ τῆς ῥαθυμίας· «Ἐπικατάρατος» γάρ, φησί, «πᾶς ὁ ποιῶν τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου ἀμελῶς». Ὁ θόρυβος καὶ ἡ ὀργή, ὕβρις εἰς τὴν προκειμένην θυσίαν γίνεται. Καταφρόνησις ἐσχάτη, μεμολυσμένον ἑαυτὸν προσενέγκαι τῷ Θεῷ. Ἄκουσον τί περὶ τῶν τοιούτων φησὶν ὁ ἀπόστολος· Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός».

Μὴ τοίνυν ἀντὶ καταλλαγῆς παροξύνωμεν τὸν Θεόν, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπιμέλειαν, καὶ πάντα κόσμον ἐπιδεικνύμενοι, καὶ ἀταραξίαν ψυχῆς, μετ' εὐχῆς καὶ συντετριμμένης καρδίας προσίωμεν, ἵνα καὶ αὐτῷ τούτῳ τὸν Δεσπότην ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξιλεωσάμενοι, δυνηθῶμεν ἐπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἡμῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

32. Ἱερ. 48, 10
33. Α΄ Κορ. 3, 17

τῆς ψυχῆς μας, στὴν ἀγάπη, στὴν ἀρετή, στὴ συμφιλίωση πρὸς τὸ Θεό, στὴ σταθερὴ εἰρήνη, ὥστε καὶ τοὺς ἑαυτούς μας νὰ ἁγιάσομε, καὶ τοὺς πλησίον μας νὰ στερεώσομε στὴν πίστη τους.

Αὐτὰ συνέχεια τὰ λέγω καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὰ λέγω. Διότι ποιὸ τὸ ὄφελος νὰ τρέχετε ἐδῶ ἔτσι τυχαῖα καὶ ἄσκοπα, χωρὶς νὰ μαθαίνετε τίποτε τὸ ὠφέλιμο; Ποιὸ τὸ κέρδος νὰ σᾶς μιλῶ πάντοτε γιὰ πράγματα εὐχάριστα; Εἶναι σύντομος, ἀγαπητοί, ὁ παρὼν καιρός· ἂς συγκεντρώσομε ὅλη τὴν προσοχὴ καὶ ἐπαγρύπνησή μας, ἂς συγκροτήσομε τὸν ἑαυτό μας, ἂς δείξομε κάθε γνήσια φροντίδα πρὸς ὅλους, ἂς γίνομαι ὡς πρὸς ὅλα εὐλαβεῖς· καὶ εἴτε πρόκειται ν' ἀκούσομε τοὺς θείους λόγους, εἴτε νὰ προσευχηθοῦμε, εἴτε νὰ προσέλθομε στὴν ἁγία τράπεζα, εἴτε νὰ κάνομε κάτι ἄλλο παρόμοιο, νὰ γίνεται αὐτὸ μὲ φόβο καὶ τρόμο, γιὰ νὰ μὴ ἐπισύρομε, ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας μας, τὴν κατάρα τοῦ Θεοῦ· διότι λέγει· «Ἄξιος κατάρας εἶναι ὁ καθένας ποὺ ἐκτελεῖ τὸ ἔργο τοῦ Κυρίου μὲ ἀδιαφορία»[32]. Ὁ θόρυβος καὶ ἡ ὀργὴ ἀποτελοῦν προσβολὴ γιὰ τὴ θεία θυσία ποὺ βρίσκεται μπροστά μας. Ἀποτελεῖ τὴν πιὸ χειρότερη μορφὴ περιφρονήσεως, τὸ νὰ προσφέρει κανεὶς στὸ Θεὸ μολυσμένο τὸν ἑαυτό του. Ἄκουσε τί λέγει ὁ ἀπόστολος γιὰ τοὺς παρόμοιους ἀνθρώπους· «Ἐὰν κάποιος καταστρέφει τὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ, αὐτὸν θὰ τὸν καταστρέψει ὁ Θεός»[33].

Ἂς μὴ παροργίζομε λοιπὸν τὸ Θεό, ἀντὶ νὰ συμφιλιωνόμαστε μ' αὐτόν, ἀλλά, δείχνοντας κάθε φροντίδα καὶ κάθε σεμνότητα καὶ ἀταραξία τῆς ψυχῆς, ἂς πλησιάζομε στὴν ἁγία τράπεζα μὲ προσευχὴ καὶ γεμάτη ἀπὸ συντριβὴ καρδιά, ὥστε, ἀφοῦ ἀποσπάσομε καὶ μ' αὐτὸ τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, νὰ μπορέσομε νὰ ἐπιτύχομε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟ ΓΕΝΕΘΛΙΟΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ Β΄

1. Μυστήριον ξένον καὶ παράδοξον βλέπω· ποιμένες μου περιηχοῦσι τὰ ὦτα, οὐκ ἔρημον συρίζοντες μέλος, ἀλλ' οὐράνιον ᾄδοντες ὕμνον. Ἄγγελοι ᾄδουσιν, ἀρχάγγελοι μέλπουσιν, ὑμνεῖ τὰ Χερουβίμ, δοξολογεῖ τὰ Σεραφίμ, πάντες ἑορτάζουσι Θεὸν ἐπὶ γῆς ὁρῶντες, καὶ ἄνθρωπον ἐν οὐρανοῖς· τὸν ἄνω κάτω δι' οἰκονομίαν, καὶ τὸν κάτω ἄνω διὰ φιλανθρωπίαν. Σήμερον Βηθλεὲμ τὸν οὐρανὸν ἐμιμήσατο· ἀντὶ μὲν ἀστέρων ἀγγέλους ὑμνοῦντας δεξαμένη, ἀντὶ δὲ ἡλίου τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀπεριγράπτως χωρήσασα. Καὶ μὴ ζήτει πῶς· ὅπου γὰρ βούλεται Θεός, νικᾶται φύσεως τάξις. Ἠβουλήθη γάρ, ἠδυνήθη, κατῆλθεν, ἔσωσε· σύνδρομα τὰ πάντα τῷ Θεῷ. Σήμερον ὁ ὢν τίκτεται, καὶ ὁ ὢν γίνεται ὅπερ οὐκ ἦν· ὢν γὰρ Θεός, γίνεται ἄνθρωπος, οὐκ ἐκστὰς τοῦ εἶναι Θεός. Οὐδὲ γὰρ κατ' ἔκστασιν θεότητος γέγονεν ἄνθρωπος, οὐδὲ πάλιν κατὰ προκοπὴν ἐξ ἀνθρώπου γέγονε Θεός, ἀλλὰ Λόγος ὤν, διὰ τὸ ἀπαθὲς σὰρξ ἐγένετο, ἀμεταβλήτου μενούσης τῆς φύσεως.

Ἀλλ' ὅτε μὲν ἐτέχθη, Ἰουδαῖοι ἠρνοῦντο τὸν ξένον τόκον, καὶ Φαρισαῖοι παρηρμήνευον τὰς θείας βί-

ΣΤΟ ΓΕΝΕΘΛΙΟ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΑ ΜΑΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ Β΄

1. Παράξενο καὶ παράδοξο μυστήριο βλέπω· φωνὲς ποιμένων ἀκούονται στ' αὐτιά μου, ποὺ παίζουν μὲ τὶς φλογέρες τους ὄχι τυχαῖο μέλος, ἀλλὰ ψάλλουν ὕμνο οὐράνιο. Ἄγγελοι ψάλλουν, ἀρχάγγελοι ἀνυμνοῦν, τὰ χερουβὶμ ὑμνοῦν, τὰ Σεραφὶμ δοξολογοῦν, ὅλοι ἑορτάζουν βλέποντας τὸ Θεὸ στὴ γῆ καὶ τὸν ἄνθρωπο στοὺς οὐρανούς· ἐκεῖνον ποὺ βρίσκεται στὸν οὐρανό, τὸν βλέπουν ἐξ αἰτίας τῆς συγκαταβάσεώς του κάτω στὴ γῆ καὶ ἐκεῖνον ποὺ εἶναι στὴ γῆ, τὸν βλέπουν, ἐξ αἰτίας τῆς φιλανθρωπίας του, νὰ βρίσκεται στὸν οὐρανό. Σήμερα ἡ Βηθλεὲμ μιμήθηκε τὸν οὐρανὸ καὶ ἀντὶ γιὰ ἀστέρια δέχθηκε τοὺς ἀγγέλους ποὺ ἀνυμνοῦν, ἀντὶ γιὰ ἥλιο, χώρησε κατὰ τρόπο ἀπερίγραπτο τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης. Καὶ μὴ ζητᾶς νὰ μάθεις πῶς· διότι ὅπου θέλει ὁ Θεός, νικιέται ὁ φυσικὸς νόμος. Θέλησε λοιπόν, μπόρεσε καὶ ἔκανε αὐτὸ ποὺ θέλησε, κατέβηκε κάτω στὴ γῆ, ἔσωσε τὸν ἄνθρωπο· ὅλα ἔγιναν συνεργοὶ τοῦ Θεοῦ. Σήμερα γεννιέται αὐτὸς ποὺ ὑπάρχει αἰώνια, καὶ αὐτὸς ποὺ ὑπάρχει αἰώνια γίνεται αὐτὸ ποὺ δὲν ἦταν· διότι, ἐνῶ εἶναι Θεὸς γίνεται ἄνθρωπος, χωρὶς καὶ νὰ παύσει νὰ εἶναι Θεός. Διότι δὲν ἔγινε ἄνθρωπος ἐγκαταλείποντας τὴ θεότητά του, οὔτε πάλι ἔγινε ἀπὸ ἄνθρωπος Θεός, μετὰ ἀπὸ ἠθικὴ προκοπή, ἀλλ', ἐνῶ εἶναι Λόγος τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νὰ πάθει τίποτε ἔγινε ἄνθρωπος, παραμένοντας ἀμετάβλητη ἡ φύση του.

Ὅταν λοιπὸν γεννήθηκε οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἀρνοῦνταν τὴν παράδοξη γέννησή του, οἱ Φαρισαῖοι παρερμήνευαν

βλους, καὶ γραμματεῖς ὑπεναντία τοῦ νόμου ἐλάλουν· Ἡρώδης τὸν τεχθέντα ἐζήτει, οὐχ ἵνα αὐτὸν τιμήσῃ, ἀλλ' ἵνα αὐτὸν ἀπολέσῃ. Σήμερον γὰρ πάντα ὑπεναντία εἶδον. «Οὐκ ἐκρύβη» γάρ, κατὰ τὸν ψαλμῳδόν, «ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν εἰς γενεὰν ἑτέραν». Βασιλεῖς μὲν γὰρ ἦλθον, τὸν ἐπουράνιον βασιλέα θαυμάζοντες, ὅτι πῶς ἐπὶ γῆς ἦλθεν οὐκ ἀγγέλους ἔχων, οὐκ ἀρχαγγέλους, οὐ θρόνους, οὐ κυριότητας, οὐ δυνάμεις, οὐκ ἐξουσίας, ἀλλὰ ξένην καὶ ἀτριβῆ βαδίσας ὁδόν, ἐξ ἀγεωργήτου προῆλθε γαστρός, οὔτε τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ ἐρήμους τῆς ἐπιστασίας αὐτοῦ καταλιπών, οὔτε τῇ πρὸς ἡμᾶς ἐνανθρωπήσει τῆς οἰκείας θεότητος ἐκστάς· ἀλλὰ βασιλεῖς μὲν τὸν ἐπουράνιον βασιλέα τῆς δόξης ἦλθον προσκυνήσοντες, στρατιῶται δὲ τὸν ἀρχιστράτηγον τῆς δυνάμεως θεραπεύσοντες· αἱ γυναῖκες τὸν ἐκ γυναικὸς τεχθέντα, ἵνα τὰς λύπας τῆς γυναικὸς εἰς χαρὰν μεταβάλλῃ· αἱ παρθένοι τὸ τῆς παρθένου παιδίον, ὅτι πῶς ὁ γάλακτος καὶ μαζῶν δημιουργὸς τὰς πηγὰς μαζῶν αὐτόματα ρεῖθρα φέρεσθαι ποιῶν, παρὰ μητρὸς παρθένου παιδίου τροφὴν ἔλαβε· τὰ νήπια τὸν νήπιον γενόμενον, ἵνα ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων καταρτίσῃ αἶνον· οἱ παῖδες τὸν παῖδα μάρτυρας διὰ τὴν Ἡρώδου μανίαν εἰργασάμενον· οἱ ἄνδρες τὸν ἐνανθρωπήσαντα καὶ τὰ τῶν δούλων θεραπεύσαντα κακά· οἱ ποιμένες τὸν ποιμένα τὸν καλόν, τὸν τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων προθέμενον· οἱ ἱερεῖς τὸν κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀρχιερέα γενόμενον· οἱ δοῦλοι τὸν μορφὴν δούλου λαβόντα, ἵνα ἡμῶν τὴν δουλείαν ἐλευθερίᾳ τιμήσῃ· οἱ ἁλιεῖς τὸν ἀπὸ ἁλιέων θηρευτὰς ἀνθρώπων ἐργαζόμε-

1. Ματθ. 2, 13
2. Ψαλμ. 77, 4

τὰ ἱερὰ βιβλία, καὶ οἱ γραμματεῖς μιλοῦσαν καὶ ἔλεγαν ἀντίθετα τοῦ νόμου. Ὁ Ἡρώδης ζητοῦσε νὰ βρεῖ τὸ παιδὶ ποὺ γεννήθηκε ὄχι γιὰ νὰ τὸ τιμήσει, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸ θανατώσει[1]. Σήμερα λοιπὸν εἶδαν ἀντίθετα πράγματα. Διότι, ὅπως λέγει ὁ ψαλμωδός, «Δὲν κρύφθηκε ἀπὸ τὰ τέκνα αὐτῶν σὲ ἄλλη γενεά»[2]. Καὶ οἱ μὲν βασιλεῖς ἦρθαν γεμάτοι ἀπὸ θαυμασμὸ γιὰ τὸν ἐπουράνιο βασιλιά, γιὰ τὸ πῶς δηλαδὴ ἦρθε στὴ γῆ χωρὶς ἀγγέλους, χωρὶς ἀρχαγγέλους, χωρὶς θρόνους, χωρὶς κυριότητες, χωρὶς δυνάμεις, χωρὶς ἐξουσίες, ἀλλά, ἀφοῦ βάδισε ἕναν παράξενο καὶ ἀδιάβατο δρόμο, γεννήθηκε ἀπὸ ἀκαλλιέργητη κοιλιά, χωρὶς ν᾿ ἀφήσει τοὺς ἀγγέλους του στερημένους ἀπὸ τὴν προστασία του, οὔτε καὶ ν᾿ ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν θεότητά του προσλαμβάνοντας τὴν ἀνθρώπινη σάρκα. Οἱ βασιλεῖς λοιπὸν ἦρθαν γιὰ νὰ προσκυνήσουν τὸν ἐπουράνιο βασιλιὰ τῆς δόξας, οἱ στρατιῶτες γιὰ νὰ ὑπηρετήσουν τὸν ἀρχιστράτηγο τῆς δυνάμεως· οἱ γυναῖκες γιὰ νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ γυναίκα, γιὰ νὰ μεταβάλλει στὸ ἑξῆς τὶς λύπες τῆς γυναίκας σὲ χαρά· οἱ παρθένες γιὰ νὰ προσκυνήσουν τὸ παιδὶ τῆς παρθένου, ἀπορώντας πῶς ἐκεῖνος ποὺ δημιούργησε τοὺς μαστοὺς καὶ τὸ γάλα καὶ κάμνει τὶς πηγὲς τῶν μαστῶν νὰ ἀναβλύζουν ἀπὸ μόνες τους τὸ γάλα, ἔλαβε τὴν παιδικὴ τροφὴ ἀπὸ μητέρα παρθένο· τὰ νήπια γιὰ νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποὺ ἔγινε νήπιο, γιὰ νὰ συνθέσει ὕμνο δοξολογίας μὲ τὸ στόμα τῶν νηπίων καὶ ἐκείνων ποὺ θηλάζουν· τὰ παιδιὰ γιὰ νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον πού, ἐξ αἰτίας τῆς μανίας τοῦ Ἡρώδη, ἀνέδειξε μάρτυρές του τὰ παιδιά· οἱ ἄνδρες γιὰ νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποὺ ἔγινε ἄνθρωπος καὶ ἀπάλλαξε τοὺς δούλους ἀπὸ τὰ κακὰ ποὺ ὑπέφεραν· οἱ ποιμένες γιὰ νὰ προσκυνήσουν τὸν ποιμένα τὸν καλό, ποὺ θυσίασε τὴ ζωή του γιὰ χάρη τῶν προβάτων· οἱ ἱερεῖς γιὰ νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποὺ ἔγινε ἀρχιερέας κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ· οἱ δοῦλοι γιὰ νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποὺ ἔλαβε μορφὴ δούλου, γιὰ νὰ χαρίσει ἐλευθερία στὴ δουλεία μας· οἱ ἁλιεῖς γιὰ νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποὺ

νον· οἱ τελῶναι τὸν ἀπὸ τελωνῶν εὐαγγελιστὴν ἀναδείξαντα· αἱ πόρναι τὸν τοῖς πορνικοῖς δάκρυσι τοὺς πόδας προϊέμενον· καὶ ἵνα συντόμως εἴπω, πάντες οἱ ἁμαρτωλοὶ ἦλθον ἰδεῖν τὸν ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, μάγοι δορυφοροῦντες, ποιμένες εὐλογοῦντες, τελῶναι εὐαγγελιζόμενοι, πόρναι μυροφοροῦσαι, Σαμαρεῖτις πηγὴν διψῶσα ζωῆς, Χαναναία πίστιν ἀνενδοίαστον ἔχουσα.

Πάντων οὖν σκιρτώντων, σκιρτῆσαι θέλω κἀγώ, χορεῦσαι βούλομαι, πανηγυρίσαι θέλω· χορεύω δέ, οὐ κιθάραν πλήττων, οὐ θυρσὸν κινῶν, οὐκ αὐλοὺς ἔχων, οὐ δᾷδας ἅπτων, ἀλλ' ἀντὶ μουσικῶν ὀργάνων τὰ τοῦ Χριστοῦ σπάργανα φέρων. Αὐτὰ γάρ μοι ἐλπίς, αὐτά μοι ζωή, αὐτά μοι σωτήρια, αὐτά μοι αὐλός, αὐτά μοι κιθάρα. Διὸ καὶ αὐτὰ ἔρχομαι φέρων, ἵνα τῇ αὐτῶν δυνάμει ἰσχὺν λόγων λαβὼν μετ' ἀγγέλων εἴπω, «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ», μετὰ δὲ ποιμένων, «Καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία». Σήμερον ὁ γεννηθεὶς ἀρρήτως ἐκ Πατρός, ἐκ παρθένου τίκτεται, ἀφράστως δι' ἐμέ. 'Αλλὰ τότε μὲν κατὰ φύσιν ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ αἰώνων ἐγεννήθη, ὡς ὁ γεννήσας οἶδε, σήμερον δὲ πάλιν παρὰ φύσιν ἐτέχθη, ὡς ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπίσταται χάρις. Καὶ ἡ ἄνω αὐτοῦ γέννησις ἀληθής, καὶ ἡ κάτω γέννησις ἀψευδής, καὶ ἀληθῶς Θεὸς ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθη, καὶ ἀληθῶς ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς ἐκ παρθένου ἐτέχθη. "Ανω μόνος ἐκ μόνου Μονογενής, κάτω μόνος ἐκ παρθένου μόνης Μονογενὴς ὁ αὐτός. "Ωσ-

---

3. Θυρσός, ραβδὶ πού τὸ κρατοῦσαν οἱ ὀργιαστὲς τοῦ Βάκχου.
4. Λουκᾶ 2, 14

μετέβαλε τοὺς ἁλιεῖς σὲ θηρευτὲς ἀνθρώπων· οἱ τελῶνες γιὰ νὰ δοῦν καὶ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποὺ ἀπὸ τοὺς τελῶνες ἀνέδειξε εὐαγγελιστή· οἱ πόρνες για νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποὺ παρέδωσε τὰ πόδια του στὰ δάκρυα τῆς πόρνης· καὶ γιὰ νὰ μιλήσω μὲ συντομία, ὅλοι οἱ ἁμαρτωλοὶ ἦρθαν γιὰ νὰ δοῦν τὸν ἀμνὸ τοῦ Θεοῦ ποὺ σηκώνει στοὺς ὤμους του τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου, οἱ μάγοι θέτοντάς τον κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τους, οἱ ποιμένες εὐλογώντας τον, οἱ τελῶνες κηρύττοντάς τον, οἱ πόρνες προσφέροντάς του μύρα, ἡ Σαμαρείτιδα διψώντας γιὰ πηγὴ ζωῆς, ἡ Χαναναία δείχνοντας πίστη ἀδίστακτη.

Ἀφοῦ λοιπὸν ὅλοι σκιρτοῦν ἀπὸ χαρά, θέλω καὶ ἐγὼ νὰ σκιρτήσω, θέλω νὰ χορέψω, θέλω νὰ πανηγυρίσω· καὶ χορεύω ὄχι παίζοντας κιθάρα, οὔτε κουνώντας θυρσό[8], οὔτε παίζοντας αὐλό, οὔτε καὶ κρατώντας ἀναμμένες λαμπάδες, ἀλλὰ κρατώντας ἀντὶ γιὰ μουσικὰ ὄργανα τὰ σπάργανα τοῦ Χριστοῦ. Διότι αὐτὰ εἶναι ἡ ἐλπίδα μου, αὐτὰ εἶναι ἡ ζωή μου, αὐτὰ εἶναι ἡ σωτηρία μου, αὐτὰ ὁ αὐλός μου, αὐτὰ ἡ κιθάρα μου. Γι' αὐτὸ καὶ ἔρχομαι κρατώντας αὐτά, γιὰ νὰ πάρω ἀπὸ τὴ δύναμη αὐτῶν δύναμη νὰ μιλήσω καὶ νὰ πῶ μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους, «Ἂς εἶναι δοξασμένος ὁ Θεὸς ψηλὰ στοὺς οὐρανούς», καὶ μαζὶ μὲ τοὺς ποιμένες, «Καὶ στὴ γῆ ἂς ἐπικρατεῖ εἰρήνη, ποὺ εἶναι τόσο ἀρεστὴ στοὺς ἀνθρώπους»[9]. Σήμερα ἐκεῖνος ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα κατὰ τρόπο ἀπερίγραπτο, γεννιέται ἀπὸ παρθένο κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο γιὰ μένα. Ἀλλὰ τότε βέβαια, πρὶν ἀπὸ αἰῶνες, γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς θείας φύσεως, τοὺς γνωστοὺς σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν γέννησε, ἐνῶ σήμερα γεννήθηκε πάλι ὄχι σύμφωνα μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους, ἀλλ' ὅπως γνωρίζει ἡ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ἡ οὐράνια γέννηση αὐτοῦ εἶναι ἀληθινή, καὶ ἡ ἐπίγεια ἐπίσης εἶναι ἀδιάψευστη, καὶ πραγματικὰ γεννήθηκε Θεὸς ἀπὸ Θεό, καὶ πραγματικὰ αὐτὸς ὁ ἴδιος γεννήθηκε ἄνθρωπος ἀπὸ παρθένο. Μόνος στὸν οὐρανὸ γεννήθηκε Μονογενὴς Υἱὸς μόνο ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἐνῶ κάτω στὴ γῆ μόνος αὐτὸς ὁ ἴδιος γεννήθηκε Μονογενὴς Υἱὸς ἀπὸ παρθένο μόνο. Διότι,

περ γὰρ ἐπὶ τῆς ἄνω γεννήσεως ἀσεβὲς ἐννοῆσαι μητέρα, οὕτω βλάσφημόν ἐστιν ὑπολαβεῖν καὶ ἐπὶ τῆς κάτω γεννήσεως πατέρα.

Ὁ Πατὴρ ἀρρεύστως ἐγέννησε, καὶ ἡ παρθένος ἀφθόρως ἔτεκεν· οὔτε γὰρ ὁ Θεὸς ρεῦσιν ὑπέμεινε γεννήσας, θεοπρεπῶς γὰρ ἐγέννησεν, οὔτε ἡ παρθένος φθορὰν ὑπέμεινε τεκοῦσα, πνευματικῶς γὰρ ἔτεκεν. Ὅθεν οὔτε ἡ ἄνω αὐτοῦ γέννησις ἐξήγησιν ἔχει, οὔτε ἡ ἐν ὑστέροις καιροῖς πρόοδος πολυπραγμονεῖσθαι ἀνέχεται. Ὅτι μὲν γὰρ ἔτεκεν ἡ παρθένος σήμερον, οἶδα, καὶ ὅτι ἐγέννησεν ὁ Θεὸς ἀχρόνως, πιστεύω, τὸν δὲ τρόπον τῆς γεννήσεως σιωπῇ τιμᾶν μεμάθηκα, καὶ οὐ διὰ λόγων πολυπραγμονεῖν παρέλαβον. Ἐπὶ γὰρ Θεοῦ οὐ δεῖ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων προσέχειν, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ ἐνεργοῦντος πιστεύειν. Φύσεως γάρ ἐστι νόμος, ὅταν γυνὴ προσομιλήσασα γάμοις τέκῃ, ὅταν δὲ παρθένος ἀπειρόγαμος τεκοῦσα πάλιν παρθένος φανείη, ὑπὲρ φύσιν τὸ πρᾶγμα. Τὸ οὖν κατὰ φύσιν ζητείσθω, τὸ δὲ ὑπὲρ φύσιν σιγῇ τιμάσθω, οὐχ ὡς φευκτόν, ἀλλ' ὡς ἀπόρρητον, καὶ σιωπῇ τιμᾶσθαι ἄξιον.

Ἀλλ' ἀπονείματέ μοι συγγνώμην, παρακαλῶ, ἐν προοιμίοις καταπαῦσαι τὸν λόγον βουλομένῳ. Δειλὸς γὰρ ὢν πρὸς τὴν τῶν κρειττόνων ἔρευναν, πῶς ἢ ποῦ τρέψω τῶν λόγων τὰ πηδάλια οὐκ ἔχω. Τί γὰρ εἴπω, ἢ τί λαλήσω; Τὴν τεκοῦσαν ὁρῶ, τὸν τεχθέντα βλέπω, τὸν δὲ τρόπον τῆς γεννήσεως οὐ συν-

------

5. Χωρὶς δηλαδὴ νὰ ὑποστεῖ κάποια μεταβολὴ ἢ ἀλλοίωση ἡ οὐσία τῆς θεότητας.

ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση τῆς οὐράνιας γεννήσεώς του ἀποτελεῖ ἀσέβεια νὰ σκεφθοῦμε μητέρα, ἔτσι ἀποτελεῖ βλασφημία νὰ δεχθοῦμε πατέρα στὴν περίπτωση τῆς ἐπίγειας γεννήσεώς του.

Ὁ Πατέρας γέννησε αὐτὸν κατὰ τρόπο ἄρρευστο*, ἐνῶ ἡ παρθένος γέννησε αὐτὸν διατηρώντας ἀδιάφθορη τὴν ἁγνότητά της· καθόσον οὔτε ὁ Θεὸς γεννώντας τον χρησιμοποίησε σπέρμα, διότι τὸν γέννησε κατὰ τρόπο θεῖο, οὔτε ἡ παρθένος ὑπέμεινε φθορά, διότι τὸν γέννησε κατὰ τρόπο πνευματικό. Ἑπομένως οὔτε ἡ οὐράνια γέννησή του μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ, οὔτε ἡ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐμφάνισή του ὡς ἀνθρώπου ἐπιδέχεται ἔρευνα γιὰ πλήρη κατανόηση αὐτῆς. Τὸ ὅτι λοιπὸν τὸν γέννησε ἡ παρθένος σήμερα, τὸ γνωρίζω, καὶ τὸ ὅτι τὸν γέννησε ὁ Θεὸς προαιώνια, τὸ πιστεύω, ὅμως ἔχω μάθει νὰ τιμῶ σιωπηλὰ τὸν τρόπο τῆς γεννήσεώς του, καὶ νὰ μὴ ἐπιχειρῶ νὰ κατανοήσω ὅλα αὐτὰ ὑποβάλλοντάς τα σὲ λεπτομερὴ ἐξέταση. Καθόσον στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ δὲν πρέπει νὰ προσέχει κανεὶς τὴ φυσικὴ πορεία τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ νὰ πιστεύει στὴ δύναμη ἐκείνου ποὺ πραγματοποιεῖ ὅλα αὐτά. Διότι εἶναι φυσικὸς νόμος νὰ γεννήσει μία γυναίκα ποὺ σύναψε γάμο μὲ ἄνδρα, ὅταν ὅμως γεννήση παρθένος ποὺ δὲν γνώρισε γάμο καὶ παραμείνει πάλι παρθένος, τὸ γεγονὸς αὐτὸ βρίσκεται πάνω ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ συμβαίνει σύμφωνα μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους ἂς τὸ ἐρευνοῦμε, ἐνῶ ἐκεῖνο ποὺ συμβαίνει κατὰ τρόπο ὑπερφυσικὸ ἂς τὸ σεβόμαστε σιωπηλά, ὄχι σὰν κάτι ποὺ πρέπει νὰ τὸ ἀποφεύγομε, ἀλλὰ σὰν κάτι ποὺ εἶναι ἀνεξήγητο, καὶ γι᾽ αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ σεβόμαστε σιωπηλά.

Ἀλλὰ συγχωρέστε με, σᾶς παρακαλῶ, ποὺ θέλω νὰ σταματήσω τὸ λόγο ποὺ βρίσκεται ἀκόμη στὴν ἀρχή του. Διότι νιώθω φόβο μπροστὰ στὴν ἔρευνα τῶν θείων πραγμάτων, καὶ δὲν ξέρω πῶς ἢ πρὸς τὰ ποῦ νὰ στρέψω τὰ πηδάλια τῶν λόγων μου. Διότι τί νὰ πῶ, ἢ γιὰ τί πράγμα νὰ μιλήσω; Βλέπω ἐκείνη ποὺ γέννησε, βλέπω ἐκεῖνον

ὁρῶ· νικᾶται γὰρ φύσις, νικᾶται καὶ τάξεως ὅρος, ὅπου Θεὸς βούλεται. Οὐ γὰρ κατὰ φύσιν γέγονε τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν τὸ θαῦμα· ἤργησε γὰρ ἡ φύσις, καὶ ἐνήργησε τοῦ Δεσπότου τὸ βούλημα. Ὢ χάριτος ἀφράστου. Ὁ πρὸ αἰώνων Μονογενής, ὁ ἀναφής, καὶ ἁπλοῦς, καὶ ἀσώματος, ὑπεισῆλθέ μου τὸ φθαρτὸν καὶ ὁρατὸν σῶμα. Διὰ τί; Ἵνα βλεπόμενος διδάξῃ, διδάξας δὲ πρὸς τὸ μὴ βλεπόμενον χειραγωγήσῃ. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἄνθρωποι τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ἀκοῆς πιστότερον ποιοῦσιν, ὃ δὲ μὴ βλέπουσιν ἀμφιβάλλουσι, διὰ τοῦτο ἠνείχετο καὶ ὀφθαλμοῖς τὴν ἑαυτοῦ θέαν διὰ τοῦ σώματος παρασχεῖν, ἵνα λύσῃ τὴν ἀμφισβήτησιν.

Καὶ τίκτεται ἐκ παρθένου ἀγνοούσης τὸ πρᾶγμα· οὔτε γὰρ συνήργησε πρὸς τὸ γινόμενον, οὔτε συνεβάλλετο πρὸς τὸ πραττόμενον, ἀλλ' ἦν ψιλὸν ὄργανον τῆς ἀπορρήτου αὐτοῦ δυνάμεως, μόνον εἰδυῖα, ὃ παρὰ τοῦ Γαβριὴλ ἐρομένη ἔμαθεν, ὅτι «Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;». Καί φησι· τοῦτο βούλει μαθεῖν; «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπί σε, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι». Καὶ πῶς ἦν μετ' αὐτῆς, καὶ μικρὸν ὕστερον ἐξ αὐτῆς; Ὥσπερ τεχνίτης εὑρὼν ὕλην χρησιμωτάτην, κάλλιστον ἀπεργάζεται σκεῦος, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς εὑρὼν τῆς παρθένου ἅγιον καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν, ἔμψυχον ἑαυτῷ κατεκόσμησε ναόν, ὃν ἐβουλήθη τρόπον πλάσας τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ παρθένῳ, καὶ ἐνδυσάμενος αὐτόν, σήμερον προῆλθεν, οὐκ αἰδεσθεὶς τὸ δυσειδὲς τῆς φύσεως. Οὐδὲ γὰρ ὕβριν ἔφερεν αὐτῷ, φορέσαι τὸ ἴδιον ἔργον· καὶ τὸ πλάσμα δὲ μεγίστην ἐκαρποῦτο δόξαν, ἔνδυμα τοῦ τεχνί-

---

6. Λουκᾶ 1, 34
7. Λουκᾶ 1, 35

πού γεννήθηκε, ὅμως δὲν μπορῶ νὰ κατανοήσω τὸν τρόπο τῆς γεννήσεως· διότι, ὅπου θέλει ὁ Θεός, νικιέται ἡ φύση, νικιέται ὁ νόμος τῆς φυσικῆς τάξεως. Πραγματικὰ τὸ γεγονὸς αὐτὸν δὲν ἔγινε σύμφωνα μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους, ἀλλ' εἶναι ὑπερφυσικὸ τὸ θαῦμα· διότι δὲν ἐνέργησε ἡ φύση, ἀλλ' ἐνέργησε ἡ θέληση τοῦ Θεοῦ. Πώ, πὼ ἀπερίγραπτο μέγεθος χάριτος. Ὁ προαιώνιος Μονογενής, ὁ ἀπλησίαστος, ὁ μοναδικὸς καὶ ἀσώματος, εἰσῆλθε μέσα στὸ φθαρτὸ καὶ ὁρατὸ σῶμα μου. Γιατί; Γιὰ νὰ μᾶς διδάξει βλέποντάς τον, καί, ἀφοῦ μᾶς διδάξει, νὰ μᾶς ὁδηγήσει πρὸς ἐκεῖνον ποὺ δὲν βλέπεται. Ἐπειδὴ δηλάδὴ οἱ ἄνθρωποι πιστεύουν πιὸ πολὺ σ' ἐκεῖνα ποὺ βλέπουν, παρὰ σ' ἐκεῖνα ποὺ ἀκοῦν, καὶ ἀμφιβάλλουν γιὰ ἐκεῖνο ποὺ δὲν βλέπουν, γι' αὐτὸ δέχθηκε, παίρνοντας σῶμα ἀνθρώπινο, νὰ δώσει στὰ μάτια μας τὴ δυνατότητα νὰ τὸν δοῦν, γιὰ νὰ διαλύσει τὴν ἀμφισβήτηση.

Γεννιέται λοιπὸν ἀπὸ παρθένο, στὴν ὁποία ἦταν ἄγνωστο τὸ γεγονὸς αὐτό· διότι οὔτε βοήθησε σ' αὐτὸ ποὺ ἔγινε, οὔτε συνέβαλε στὴν πραγματοποίηση αὐτοῦ, ἀλλ' ἦταν ἁπλὸ ὄργανο τῆς ἀπερίγραπτης δυνάμεως αὐτοῦ, ἔχοντας μόνο ὑπ' ὄψη της ἐκεῖνο ποὺ ἔμαθε ἀπὸ τὸν Γαβριὴλ μετὰ ἀπὸ τὴν ἐρώτηση ποὺ τοῦ ἔκανε· «Πῶς θὰ γίνει αὐτό, ἀφοῦ δὲν ἔχω ἄνδρα;»[6]. Καὶ λέγει· αὐτὸ θέλεις νὰ μάθεις; «Πνεῦμα ἅγιο θὰ ρθεῖ σὲ σένα καὶ δύναμη τοῦ Ὑψίστου θὰ σὲ ἐπισκιάσει»[7]. Καὶ πῶς ὑπῆρχε μέσα σ' αὐτὴν καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο βγῆκε ἀπ' αὐτήν; Ὅπως ἀκριβῶς τεχνίτης, ποὺ βρῆκε πάρα πολὺ χρήσιμη ὕλη, κατασκευάζει τὸ πιὸ ὡραιότερο σκεῦος, ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, ἀφοῦ βρῆκε τὸ ἅγιο σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ τῆς παρθένου, κατασκεύασε γιὰ τὸν έαυτό του ἔμψυχο ναό, πλάθοντας μέσα στὴν παρθένο τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸν τρόπο ποὺ θέλησε αὐτός, καί, ἀφοῦ ἐνδύθηκε αὐτόν, σήμερα παρουσιάσθηκε στὸν κόσμο, χωρὶς νὰ νιώσει ντροπὴ γιὰ τὴν ἀσχήμια τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ποὺ ἔφερε. Διότι δὲν ἀποτελοῦσε προσβολὴ γι' αὐτόν, τὸ νὰ φορέσει τὴ μορφὴ τοῦ δημιουργήματός του, ἐνῶ τὸ πλάσμα του ἀπὸ τὴν ἐνέργειά του

του γινόμενον. Ὥσπερ γὰρ παρὰ τὴν πρώτην πλάσιν ἀδύνατον ἦν συνεστάναι τὸν ἄνθρωπον, πρὶν ἢ τὸν πηλὸν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐλθεῖν, οὕτω καὶ τὸ φθαρὲν σκεῦος ἀδύνατον μεταποιηθῆναι, εἰ μὴ γέγονεν ἔνδυμα τοῦ ποιήσαντος.

2. Ἀλλὰ τί εἴπω, ἢ τί λαλήσω; Ἐκπλήττει γάρ με τὸ θαῦμα. Ὁ παλαιὸς ἡμερῶν παιδίον γέγονεν, ὁ ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου καθήμενος ἐν φάτνῃ τίθεται, ὁ ἀναφής, καὶ ἁπλοῦς, καὶ ἀσύνθετος, καὶ ἀσώματος χερσὶν ἀνθρωπίναις ἑλίσσεται, ὁ τὰ τῆς ἁμαρτίας διασπῶν δεσμὰ σπαργάνοις ἐμπλέκεται, ἐπειδὴ τοῦτο θέλει. Θέλει γὰρ τὴν ἀτιμίαν ποιῆσαι τιμήν, τὴν ἀδοξίαν ἐνδῦσαι δόξαν, τὸν τῆς ὕβρεως ὅρον, ἀρετῆς δεῖξαι τρόπον. Ὅθεν ὑπέρχεται τὸ ἐμὸν σῶμα, ἵνα ἐγὼ χωρήσω τὸν αὐτοῦ Λόγον· καὶ λαβὼν τὴν ἐμὴν σάρκα, δίδωσί μοι τὸ ἑαυτοῦ Πνεῦμα, ἵνα διδοὺς καὶ λαμβάνων θησαυρόν μοι ζωῆς ἐμπορεύσηται. Λαμβάνει μου τὴν σάρκα, ἵνα με ἁγιάσῃ· δίδωσί μοι τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, ἵνα με διασώσῃ. Ἀλλὰ τί εἴπω καὶ τί λαλήσω; Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει». Οὐκέτι λέγεται ὡς γενησόμενον, ἀλλὰ θαυμάζεται ὡς πεπραγμένον. Παρὰ Ἰουδαίοις ἐπέπρακτο, παρ' οἷς καὶ ἐλέγετο, ὑφ' ἡμῶν δὲ πιστεύεται, παρ' οἷς οὐδὲ ὠνομάζετο.

Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει». Τὸ μὲν γράμμα τῆς συναγωγῆς, τὸ δὲ κτῆμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκείνη τὸ δίπτυχον εὗρεν, αὕτη τὸν μαργαρίτην ἐφεῦρεν· ἐκείνη τὸ ἔριον ἔβαψεν, αὕτη τὴν ἁλουργίδα ἐνεδύσατο. Ἡ Ἰουδαία γὰρ αὐτὸν ἔτεκε, καὶ ἡ οἰκουμένη αὐτὸν ὑπεδέξατο. Ἡ συναγωγὴ αὐτὸν ἔθρεψε καὶ ἐτιθηνήσατο, καὶ ἡ Ἐκκλησία κατέσχε

---

8. Ἡσ. 7, 14

αὐτὴ καρποῦνταν τὴν πιὸ μεγαλύτερη τιμή, ἀφοῦ γινόταν ἔνδυμα τοῦ δημιουργοῦ του. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ κατὰ τὴν πρώτη πλάση ἦταν ἀδύνατη ἡ σύσταση τοῦ ἀνθρώπου προτοῦ νὰ πάρει αὐτὸς στὰ χέρια του τὸν πηλό, ἔτσι καὶ τὸ σκεῦος ποὺ φθάρθηκε ἦταν ἀδύνατο νὰ μεταμορφωθεῖ, ἐὰν δὲν γινόταν ἔνδυμα τοῦ δημιουργοῦ του.

2. Ἀλλὰ τί νὰ πῶ ἢ πῶς νὰ μιλήσω; Διότι μὲ γεμίζει ἀπὸ κατάπληξη τὸ θαῦμα. Ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἔγινε παιδί, ἐκεῖνος ποὺ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ μεγαλοπρεπή, τοποθετεῖται σὲ φάτνη, ὁ ἀπλησίαστος, ὁ ἀπέρριτος, ὁ ἀσύνθετος καὶ ἀσώματος τυλίγεται μὲ ἀνθρώπινα χέρια, ἐκεῖνος ποὺ σπάζει τὰ δεσμὰ τῆς ἁμαρτίας, τυλίγεται σὲ σπάργανα, ἐπειδὴ αὐτὴ εἶναι ἡ θέλησή του. Διότι θέλει τὴν ἀτιμία νὰ τὴν μεταβάλει σὲ τιμή, τὴν ἀδοξία νὰ τὴν ἐνδύσει μὲ δόξα, τὴν κατάσταση τῆς προσβολῆς νὰ τὴν μεταβάλει σὲ τρόπο ἀρετῆς. Γι' αὐτὸ λοιπὸν λαμβάνει τὸ σῶμα μου, γιὰ νὰ χωρέσω ἐγὼ μέσα μου τὸν Λόγο αὐτοῦ· καί, ἀφοῦ ἔλαβε τὸ σῶμα μου, μοῦ δίνει τὸ Πνεῦμα του, ὥστε, δίνοντας αὐτὸς σὲ μένα καὶ παίρνοντας ἀπὸ μένα, νὰ μοῦ προσφέρει τὸν θησαυρὸ τῆς αἰώνιας ζωῆς. Παίρνει τὴ σάρκα μου, γιὰ νὰ μὲ ἁγιάσει· μοῦ δίνει τὸ Πνεῦμα του, γιὰ νὰ μὲ σώσει. Ἀλλὰ τί νὰ πῶ καὶ πῶς νὰ μιλήσω; «Νὰ ἡ παρθένος θὰ συλλάβει στὴν κοιλιά της»[8]. Δὲν λέγεται αὐτὸ σὰν κάτι ποὺ πρόκειται νὰ συμβεῖ, ἀλλὰ θαυμάζεται σὰν κάτι ποὺ ἔχει γίνει. Πραγματοποιήθηκε στοὺς Ἰουδαίους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καὶ διακηρυσσόταν, πιστεύεται ὅμως ἀπὸ μᾶς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οὔτε κἂν γινόταν λόγος γι' αὐτό.

«Νὰ ἡ παρθένος θὰ συλλάβει στὴν κοιλιά της». Τὰ λόγια εἶναι τῆς συναγωγῆς, ἐνῶ τὸ ἀπόκτημα εἶναι τῆς ἐκκλησίας. Ἐκείνη βρῆκε τὸν κώδικα στὸν ὁποῖο ἦταν γραμμένο, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία ἀνακάλυψε τὸν μαργαρίτη ποὺ ἦταν κρυμμένος μέσα σ' αὐτόν· ἐκείνη ἔβαψε τὸ μαλλί, ἐνῶ αὐτὴ φόρεσε τὴ βασιλικὴ στολή. Διότι ἡ Ἰουδαία γέννησε αὐτόν, καὶ ἡ οἰκουμένη τὸν ὑποδέχθηκε. Ἡ συναγωγὴ τὸν θήλασε καὶ τὸν ἔθρεψε, καὶ ἡ Ἐκκλησία

καὶ ἐκαρπώσατο. Παρ' ἐκείνῃ τὸ κλῆμα τῆς ἀμπέλου, καὶ παρ' ἐμοὶ ὁ βότρυς τῆς ἀληθείας. 'Εκείνη τὸν βότρυν ἐτρύγησε, καὶ τὰ ἔθνη τὸ μυστικὸν πίνει πόμα. 'Εκείνη τὸν κόκκον τοῦ σίτου ἐν τῇ 'Ιουδαίᾳ ἔσπειρε, καὶ τὰ ἔθνη τῇ δρεπάνῃ τῆς πίστεως τὸν ἄσταχυν ἐθέρισε. Τὰ ἔθνη τὸ ῥόδον εὐσεβῶς ἀπέκειρε καὶ 'Ιουδαίοις ἡ ἄκανθα τῆς ἀπιστίας ἀπέμεινεν· ὁ νεοττὸς ἀπέπτη, καὶ παρακάθηνται οἱ ἄφρονες τῇ καλιᾷ· τὴν φυλλάδα τοῦ γράμματος οἱ 'Ιουδαῖοι ἑρμηνεύουσι, καὶ τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος τὰ ἔθνη δρέπονται.

«'Ιδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται». Εἰπέ μοι, ὦ 'Ιουδαῖε, εἰπέ μοι λοιπόν, τίνα ἔτεκε; Θάρρησόν μοι, κἂν ὡς τῷ 'Ηρώδῃ. 'Αλλ' οὐ θαρρεῖς. Οἶδα διὰ τί· διὰ τὴν ἐπιβουλήν. 'Εκείνῳ γὰρ εἶπας, ἵνα αὐτὸν ἀνέλῃ, ἐμοὶ δὲ οὐ λέγεις, ἵνα μὴ αὐτὸν προσκυνήσω. Τίνα δὲ ἔτεκε; Τίνα; Τὸν Δεσπότην τῆς φύσεως. Κἂν γὰρ σὺ σιωπᾷς, ἡ φύσις βοᾷ· ἔτεκε γάρ, ὡς ὁ τεχθεὶς τεχθῆναι ἠθέλησεν. Οὐ γὰρ ὑπὸ τῆς φύσεως ἐπετρέπετο, ἀλλ' ὡς Δεσπότης τῆς φύσεως ξένον τῆς γεννήσεως εἰσήγαγε τρόπον, ἵνα δείξῃ, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γενόμενος οὐχ ὡς ἄνθρωπος τίκτεται, ἀλλ' ὡς Θεὸς γεννᾶται. 'Εκ παρθένου οὖν σήμερον προῆλθε νικησάσης φύσιν, ὑπερβάσης γάμον. Ἔπρεπε γὰρ τῷ τῆς ἁγιωσύνης πρυτάνει ἐκ καθαρῶν καὶ ἁγίων προελθεῖν τόκων. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ πάλαι ἐκ παρθένου γῆς τὸν 'Αδὰμ πλάσας, ἀπὸ δὲ τοῦ 'Αδὰμ ἄνευ γυναικὸς γυναῖκα μορφώσας. Ὥσπερ γὰρ ὁ 'Αδὰμ ἄνευ γυναικὸς γυναῖκα ἤνεγκεν, οὕτω καὶ σήμερον ἡ παρθένος ἄνευ ἀνδρὸς ἄνδρα ἔτεκεν. Ἄνθρωπος γάρ ἐστι, φησί, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; 'Επειδὴ γὰρ ἐχρεώστει τὸ γυναικεῖον γέ-

τὸν παρέλαβε καὶ καρπώθηκε τὴν ὠφέλεια ἀπ' αὐτόν. Στὴ συναγωγὴ βλάστησε τὸ κλῆμα τῆς ἀμπέλου, ἐνῶ ἐμεῖς ἀπολαύσαμε τὰ σταφύλια τῆς ἀλήθειας. Ἐκείνη τρύγησε τὰ σταφύλια, καὶ οἱ ἐθνικοὶ πίνουν τὸ μυστικὸ ποτό. Ἐκείνη ἔσπειρε στὴν Ἰουδαία τὸ σπόρο τοῦ σιταριοῦ, καὶ οἱ ἐθνικοὶ θέρισαν μὲ τὸ δρεπάνι τῆς πίστεως τὸ στάχυ. Οἱ ἐθνικοὶ ἔκοψαν μὲ σεβασμὸ τὸ ρόδο, καὶ στοὺς Ἰουδαίους ἀπέμεινε τὸ ἀγκάθι τῆς ἀπιστίας. Τὸ πουλάκι πέταξε, καὶ οἱ ἄφρονες κάθονται καὶ φυλάσσουν ἀκόμη τὴ φωλιά. Οἱ Ἰουδαῖοι ἑρμηνεύουν τὸ βιβλίο τοῦ γράμματος, καὶ οἱ ἐθνικοὶ τρυγοῦν τὸν καρπὸ τοῦ Πνεύματος.

«Νὰ ἡ παρθένος θὰ συλλάβει στὴν κοιλιά της». Πές μου, Ἰουδαῖε, πές μου λοιπὸν ποιὸν γέννησε; Δεῖξε, σὲ παρακαλῶ, θάρρος, ἔστω καὶ σὰν ἐκεῖνο ποὺ ἔδειξες μπροστὰ στὸν Ἡρώδη. Ἀλλὰ δὲν ἔχεις θάρρος. Καὶ τὸ ξέρω γιατί· ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιβουλῆς σου. Διότι σ' ἐκεῖνον μίλησες γιὰ νὰ τὸν φονεύσει, σ' ἐμένα ὅμως δὲν μιλᾶς, γιὰ νὰ μὴ τὸν προσκυνήσω. Ποιὸν λοιπὸν γέννησε; Ποιόν; Τὸν Κύριο τῆς φύσεως. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη σὺ σιωπᾶς, ἡ φύση τὸ βροντοφωνάζει. Τὸν γέννησε λοιπόν, ἔτσι ὅπως θέλησε νὰ γεννηθεῖ ἐκεῖνος ποὺ γεννήθηκε. Διότι στὴ φύση δὲν ὑπῆρχε ἡ δυνατότητα μιᾶς τέτοιας γεννήσεως, ἀλλὰ σὰν Κύριος τῆς φύσεως ἐπινόησε ἕναν παράξενο τρόπο γεννήσεως, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι καὶ ἄνθρωπος ποὺ ἔγινε δὲν γεννιέται ὅπως ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ γεννιέται ὅπως ταιριάζει στὸ Θεό. Σήμερα λοιπὸν γεννήθηκε ἀπὸ παρθένο, ποὺ νίκησε τὴ φύση, ξεπερνώντας τὸ νόμο τοῦ γάμου. Διότι ἔπρεπε ὁ πρύτανις τῆς ἁγιωσύνης νὰ προέλθει ἀπὸ καθαρὸ καὶ ἅγιο τρόπο γεννήσεως. Διότι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ στὴν ἀρχὴ ἀπὸ παρθένα γῆ ἔπλασε τὸν Ἀδάμ, καὶ ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ πάλι διέπλασε γυναίκα χωρὶς νὰ ὑπάρχει γυναίκα. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὁ Ἀδὰμ ἀπέκτησε γυναίκα χωρὶς νὰ ὑπῆρχε γυναίκα, ἔτσι καὶ σήμερα ἡ παρθένος γέννησε ἄνδρα χωρὶς νὰ μεσολαβήσει ἄνδρας. Διότι, λέγει, ἄνθρωπος εἶναι καὶ ποιὸς θὰ τὸν ἀναγνωρίσει; Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ γυναικεῖο φῦλο χρεωστοῦ-

νος τοῖς ἀνθρώποις τὴν χάριν, ὡς τοῦ 'Αδὰμ ἄνευ γυναικὸς γυναῖκα βλαστήσαντος, διὰ τοῦτο σήμερον ἔτεκεν ἡ παρθένος ἄνευ ἀνδρός, ὑπὲρ τῆς Εὔας ἐκτιννύουσα τοῖς ἀνδράσι τὸ χρέος.

῞Ινα γὰρ μὴ μέγα φρονήσῃ ὁ 'Αδάμ, ἄνευ γυναικὸς γυναῖκα βλαστήσας, διὰ τοῦτο καὶ ἡ παρθένος ἄνευ ἀνδρὸς ἄνδρα ἔτεκεν, ἵνα τῷ κοινῷ τοῦ θαύματος τὸ ὁμότιμον δείξῃ τῆς φύσεως. ῞Ωσπερ γὰρ ἀπὸ τοῦ 'Αδὰμ τὴν πλευρὰν ἀφεῖλε, καὶ τὸν 'Αδὰμ οὐκ ἐμείωσεν οὐδέν, οὕτω καὶ ἐν τῇ παρθένῳ καὶ τὸν ἔμψυχον ἔπλασε ναόν, καὶ τὴν παρθενίαν οὐκ ἔλυσεν. Σῶος ἔμεινεν ὁ 'Αδὰμ καὶ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς πλευρᾶς, ἄφθορος ἔμεινε καὶ ἡ παρθένος μετὰ τὴν πρόοδον τοῦ βρέφους. Διὰ τοῦτο δὲ οὐκ ἀλλαχόθεν ἑαυτῷ ναὸν κατεσκευάσατο, οὐδὲ ἄλλο σῶμα πλάσας ἐνεδύσατο, ἵνα μὴ δόξῃ τὸ τοῦ 'Αδὰμ ἐνυβρίζειν φύραμα. 'Επειδὴ γὰρ ἀπατηθεὶς ὁ ἄνθρωπος ὄργανον γέγονε τοῦ διαβόλου, διὰ τοῦτο αὐτὸν τὸν ὑποσκελισθέντα ἔμψυχον ἀνελάμβανε ναόν, ἵνα διὰ τὴν πρὸς τὸν πεποιηκότα συνάφειαν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου αὐτὸν ἀποστήσῃ συνηθείας.

῞Ομως καὶ ἄνθρωπος γινόμενος οὐχ ὡς ἄνθρωπος τίκτεται, ἀλλ' ὡς Θεὸς γεννᾶται. Εἰ γὰρ ἐκ κοινῶν γάμων προῆλθεν, ὥσπερ ἐγώ, ψεῦδος τοῖς πολλοῖς ἐνομίζετο, νῦν δὲ διὰ τοῦτο ἐκ παρθένου τίκτεται, τικτόμενος δὲ καὶ τὴν μήτραν ἀναλλοίωτον τηρεῖ, καὶ τὴν παρθενίαν ἀζήμιον διαφυλάττει, ἵνα ὁ ξένος τῆς κυήσεως τρόπος πίστεώς μοι μεγάλης πρόξενος γένηται. ῞Οθεν κἂν ῞Ελλην με, κἂν 'Ιουδαῖος ἐρωτᾷ, ὅτι ὁ Χριστὸς Θεὸς ὢν κατὰ φύσιν, ἄνθρωπος γέγονε παρὰ φύσιν, ἐρῶ. ναί, μάρτυρα τοῦ λόγου τὴν ἄσπιλον τῆς παρθενίας σφραγῖδα καλῶν· οὕτω γάρ ἐστι Θεὸς νικῶν τὴν τῆς φύσεως τάξιν· οὕτω γαστρός ἐστι κεραμεύς, καὶ παρθενίας

σε χάρη στοὺς ἄνδρες, διότι ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ βλάστησε γυναίκα χωρὶς νὰ μεσολαβήσει γυναίκα, γι' αὐτὸ σήμερα γέννησε ἡ παρθένος χωρὶς ἄνδρα, ξεπληρώνοντας στοὺς ἄνδρες τὸ χρέος γιὰ τὴν Εὔα.

Γιὰ νὰ μὴ μεγαλοφρονήσει λοιπὸν ὁ Ἀδάμ, ποὺ χωρὶς γυναίκα βλάστησε γυναίκα, γι' αὐτὸ καὶ ἡ παρθένος γέννησε ἄνδρα χωρὶς ἄνδρα, ὥστε μὲ τὸ κοινὸ θαῦμα νὰ δείξει τὴν ἰσότητα τῆς φύσεως. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ ἀφαίρεσε τὴν πλευρά, χωρὶς καθόλου νὰ μειώσε τὸν Ἀδάμ, ἔτσι καὶ μέσα στὴν παρθένο καὶ τὸν ἔμψυχο ναὸ κατασκεύασε, καὶ τὴν παρθενία της δὲν διέφθειρε. Σῶος ἔμεινε ὁ Ἀδὰμ καὶ μετὰ τὴν ἀφαίρεση τῆς πλευρᾶς, ἀδιάφθορη ἔμεινε καὶ ἡ παρθένος μετὰ τὴ γέννηση τοῦ βρέφους. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν κατασκεύασε γιὰ τὸν ἑαυτό του ναὸ ἀπὸ πουθενὰ ἀλλοῦ, οὔτε ἔπλασε ἄλλο σῶμα καὶ ντύθηκε αὐτό, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι περιφρονεῖ τὸ φύραμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔγινε ὁ Ἀδάμ. Διότι, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἐξαπατήθηκε, ἔγινε ὄργανο τοῦ διαβόλου, γι' αὐτὸ προσέλαβε αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν ἔμψυχο ναὸ ποὺ εἶχε καταστραφεῖ, ὥστε, ἐξ αἰτίας τῆς στενῆς σχέσεώς του μὲ ἐκεῖνον ποὺ τὸν κατασκεύασε, ν' ἀπομακρύνει αὐτὸν ἀπὸ τὴ συναναστροφή του μὲ τὸ διάβολο.

Ὅμως καὶ ἄνθρωπος ποὺ γίνεται δὲν γεννιέται σὰν ἄνθρωπος, ἀλλὰ γεννιέται σὰν Θεός. Διότι, ἐὰν γεννιοῦνταν μὲ τὸν κοινὸ τρόπο γεννήσεως, ὅπως ἀκριβῶς ἐγώ. θὰ θεωροῦνταν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ψέμα, ἐνῶ τώρα γι' αὐτὸ γεννιέται ἀπὸ παρθένο, μετὰ τὴ γέννησή του δὲ καὶ τὴ μήτρα διατηρεῖ ἀδιάφθορη, καὶ τὴν παρθενία διαφυλάττει ἀβλαβή, ὥστε ὁ παράξενος τρόπος τῆς κυήσεως νὰ μοῦ γίνει αἰτία μεγάλης πίστεως. Γι' αὐτὸ εἴτε Ἕλληνας μὲ ἐρωτᾶ, εἴτε Ἰουδαῖος, ὅτι ὁ Χριστός, ἐνῶ εἶναι Θεὸς κατὰ τὴ φύση, ἔγινε ἄνθρωπος κατὰ τρόπο ὑπερφυσικό; θ' ἀπαντήσω ναί, ἐπικαλούμενος μάρτυρα τοῦ λόγου μου αὐτοῦ τὴν ἀμόλυντη σφραγίδα τῆς παρθενίας· διότι ἔτσι ὁ Θεὸς νικᾶ τοὺς νόμους τῆς φυσικῆς τάξεως, ἔτσι διασκευάζει τὴν κοιλιὰ τῆς γυναίκας καὶ ἐπινοεῖ τὴν παρθενία,

εὑρετής, ὅτι καὶ ἀμόλυντον ἔσχε τῆς γεννήσεως τὸν τρόπον, καὶ ἑαυτῷ ἀφράστως ᾠκοδόμησε ναόν, ὃν ἠβουλήθη τρόπον.

Εἰπέ μοι οὖν, ὦ Ἰουδαῖε, ἔτεκεν ἡ παρθένος, ἢ οὔ; Εἰ μὲν γὰρ ἔτεκεν, ὁμολόγησον τὸν ξένον τόκον, εἰ δὲ οὐκ ἔτεκε, διὰ τί τὸν Ἡρώδην ἠπάτησας; Σὺ γὰρ αὐτῷ πυνθανομένῳ, «ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται», εἶπας, ὅτι «ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας». Μὴ οὖν ἐγὼ ᾔδειν τὴν κώμην, ἢ τὸν τόπον; μὴ ἐγὼ τοῦ γεννωμένου τὴν ἀξίαν ἐγίνωσκον; οὐχ ὁ Ἠσαΐας ὡς Θεοῦ αὐτοῦ ἐμνημόνευσε; «Τέξεται» γάρ, φησίν, «υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ». Οὐχ ὑμεῖς ἀγνώμονες ἐχθροὶ τὴν ἀλήθειαν εἰσηγήσασθε; οὐχ ὑμεῖς οἱ γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι οἱ ἀκριβεῖς τοῦ νόμου φύλακες πάντα τὰ κατ' αὐτὸν ἡμᾶς ἐδιδάξατε; μὴ τὴν τῶν Ἑβραίων γλῶσσαν εἴδομεν; οὐχ ὑμεῖς τὰς Γραφὰς ἡρμηνεύσατε; Μετὰ τὸ τεκεῖν τὴν παρθένον, καὶ πρὸ τοῦ τεκεῖν, ἵνα μὴ δόξῃ πρὸς χάριν τοῦ Θεοῦ ἑρμηνεύεσθαι τὸ λεγόμενον, οὐχ ὑμεῖς ἐρωτώμενοι παρ' Ἡρώδου, μάρτυρα παρηγάγετε Μιχαίαν τὸν προφήτην, ἵνα ὑμῶν τὸν λόγον κυρώσηται; «Καὶ σὺ» γάρ, φησί, «Βηθλεὲμ οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ».

Καλῶς εἶπεν ὁ προφήτης, «Ἐκ σοῦ». Ἐξ ὑμῶν γὰρ ἐξῆλθε, καὶ εἰς τὴν οἰκουμένην ἦλθεν. Ὁ γὰρ ὤν, προέρχεται, ὁ δὲ μὴ ὤν, κτίζεται, ἢ γίνεται. Αὐτὸς δὲ καὶ ἦν, καὶ προῆν, καὶ ἀεὶ ἦν· ἀλλ' ἦν μὲν ἀεὶ ὡς Θεός, διέπων τὸν κόσμον, σήμερον δὲ προῆλθεν, ὡς ἄνθρωπος μὲν τὸν λαὸν ποιμαίνων, ὡς Θεὸς δὲ τὴν οἰκουμένην διασώζων. Ὢ πολεμίων χρηστῶν· ὢ κατηγόρων φιλανθρώπων, οἳ τὸν ἐν Βηθλε-

9. Ματθ. 2, 4   10. Ἡσ. 7, 14   11. Ματθ. 2, 6. Μιχ. 5, 2

καθόσον καὶ ἀμόλυντο τρόπο ἐπινόησε γιὰ τὴ γέννησή του, καὶ ναὸ οἰκοδόμησε γιὰ τὸν ἑαυτό του κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο καὶ ὅπως αὐτὸς θέλησε.

Πές μου λοιπόν, Ἰουδαῖε, γέννησε ἡ Παρθένος, ἢ ὄχι; Διότι, ἐὰν γέννησε, ὁμολόγησε τὸν παράξενο τρόπο τῆς γεννήσεως, ἐὰν δὲν γέννησε, γιατί ἐξαπάτησες τὸν Ἡρώδη; Διότι σύ, ὅταν ἐκεῖνος ζητοῦσε νὰ μάθει, «ποῦ γεννιέται ὁ Χριστός», εἶπες, «στὴ Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας»[9]. Μήπως λοιπὸν ἐγὼ γνώριζα τὴν πόλη ἢ τὸν τόπο; μήπως ἐγὼ γνώριζα τὴν ἀξία ἐκείνου ποὺ γεννιοῦνταν; δὲν μίλησε ὁ Ἡσαΐας γι' αὐτὸν ὅτι θὰ εἶναι Θεός; Διότι λέγει, «Θὰ γεννήσει υἱὸ καὶ θὰ τὸν ὀνομάσουν Ἐμμανουήλ»[10]. Δὲν ἐξηγήσατε σεῖς οἱ ἀγνώμονες ἐχθροί, τὴν ἀλήθεια; δὲν διδάξατε σὲ μᾶς σεῖς οἱ γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι, οἱ ἀκριβεῖς φύλακες τοῦ νόμου, ὅλα τὰ σχετικὰ μ' αὐτόν; Μήπως ἐμεῖς γνωρίζαμε τὴ γλώσσα τῶν Ἑβραίων; δὲν ἑρμηνεύσατε σεῖς τὶς Γραφές; Δὲν εἶστε σεῖς ἐκεῖνοι πού, καὶ ὅταν γέννησε ἡ παρθένος καὶ προτοῦ νὰ γεννήσει, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι ἑρμηνεύονται τὰ λόγια αὐτὰ πρὸς χάρη τοῦ Θεοῦ, ὅταν σᾶς ρώτησε ὁ Ἡρώδης, παρουσιάσατε μάρτυρα τὸν προφήτη Μιχαία, γιὰ νὰ ἐπικυρώσετε τὸ λόγο σας; Διότι λέγει· «Καὶ σὺ Βηθλεέμ, ὁ οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, δὲν εἶσαι καθόλου κατώτερη μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τοῦ Ἰούδα· διότι ἀπὸ σένα θὰ προέλθει ἀρχηγός, ποὺ θὰ κυβερνήσει τὸ λαό μου τὸν Ἰσραήλ»[11].

Πολὺ καλὰ εἶπε ὁ προφήτης «Ἀπὸ σένα». Καθόσον προῆλθε ἀπὸ σᾶς καὶ παρουσιάσθηκε στὴ συνέχεια στὴν οἰκουμένη. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ὑπάρχει, παρουσιάζεται μόνος στὸν κόσμο, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ὑπάρχει ἢ χτίζεται ἢ γίνεται. Αὐτὸς καὶ ὑπῆρχε καὶ προϋπῆρχε καὶ πάντοτε ὑπῆρχε· ἀλλ' ὑπῆρχε βέβαια πάντοτε σὰν Θεός, κυβερνώντας τὸν κόσμο, σήμερα ὅμως προῆλθε ἀπὸ σᾶς, σὰν ἄνθρωπος μὲν κυβερνώντας τὸ λαό, σὰν Θεὸς δὲ διασώζοντας τὴν οἰκουμένη. Πώ, πὼ ὠφέλιμοι ἐχθροί, πώ, πὼ φιλάνθρωποι κατήγοροι, ἐκεῖνοι ποὺ ἀπὸ λάθος ἔδειξαν ὅτι ἐκεῖνος ποὺ γεννήθηκε στὴ Βηθλεὲμ εἶναι Θεός, ἐκεῖ-

ἐμ τεχθέντα λανθάνοντες Θεὸν ἔδειξαν, οἳ τὸν ἐν φάτνῃ κρυπτόμενον Δεσπότην ἐγνώρισαν, οἳ τὸν ἐν σπηλαίῳ καθήμενον μήνυσαν ἄκοντες, καὶ εὐηργέτησαν μὴ θέλοντες, ἀπεκάλυψαν καλύψαι βουλόμενοι. Εἶδες ἀμαθεῖς διδασκάλους; Ἃ διδάσκουσιν, οὐ γινώσκουσι, πεινῶντες τρέφουσι, διψῶντες ποτίζουσι, πεινόμενοι πλουτίζουσι.

3. Δεῦτε οὖν, ἑορτάσωμεν, δεῦτε πανηγυρίσωμεν. Ξένος γὰρ ὁ τῆς ἑορτῆς τρόπος, ἐπειδὴ καὶ παράδοξος ὁ τῆς γεννήσεως λόγος. Σήμερον γὰρ ὁ χρόνιος ἐλύθη δεσμός, ὁ διάβολος ᾐσχύνθη, οἱ δαίμονες ἐδραπέτευσαν, ὁ θάνατος ἐλύθη, παράδεισος ἠνεῴχθη, ἡ κατάρα ἠφανίσθη, ἡ ἁμαρτία ἐκποδὼν γέγονεν, ἡ πλάνη ἀπηλάθη, ἡ ἀλήθεια ἐπανῆλθε, καὶ τῆς εὐσεβείας ὁ λόγος πανταχοῦ διεσπάρη καὶ ἔδραμεν· ἡ τῶν ἄνω πολιτεία ἐν τῇ γῇ ἐφυτεύθη, ἄγγελοι μετὰ ἀνθρώπων κοινωνοῦσι καὶ ἄνθρωποι μετὰ ἀγγέλων ἀδεῶς διαλέγονται. Διὰ τί; Ἐπειδὴ Θεὸς ἐπὶ γῆς ἦλθε, καὶ ἄνθρωπος ἐν οὐρανῷ· πάντα ἀναμὶξ γέγονε. Ἦλθε γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς, ὅλος ὢν ἐν οὐρανοῖς· ὅλος δὲ ὢν ἐν οὐρανῷ, ὅλος ἐστὶν ἐπὶ τῆς γῆς. Θεὸς ὤν, γέγονεν ἄνθρωπος, οὐκ ἀρνησάμενος τὸ εἶναι Θεός. Λόγος ὢν ἀπαθής, σὰρξ ἐγένετο, διὰ τὸ ἐνοικῆσαι ἡμῖν σὰρξ ἐγένετο. Θεὸς γὰρ οὐκ ἐγένετο, ἀλλὰ ἦν. Διὰ τοῦτο σὰρξ ἐγένετο, ἵνα, ὃν οὐκ ἐχώρει οὐρανός, δέξηται φάτνη. Διὰ τοῦτο ἐν φάτνῃ ἐτέθη, ἵνα, ὁ τρέφων τὰ σύμπαντα, παιδίου τροφὴν παρὰ μητρὸς παρθένου λάβῃ. Διὰ τοῦτο ὁ τῶν μελλόντων αἰώνων Πατὴρ ὡς ὑπομάζιον βρέφος παρθενικῶν ἀνέχεται ἀγκαλῶν, ἵνα καὶ μάγοις ἀπρόσιτος γένηται.

νοι πού φανέρωσαν σὰν Κύριο ἐκεῖνο πού κρυβόταν στὴ φάτνη, ἐκεῖνοι πού χωρὶς νὰ τὸ θέλουν γνωστοποίησαν ἐκεῖνον πού βρισκόταν στὸ σπήλαιο, καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλουν τὸν εὐεργέτησαν, μὲ τὸ νὰ τὸν φανερώσουν ἐνῶ ἤθελαν νὰ τὸν κρύψουν. Εἶδες ἀμαθεῖς δασκάλους; Δὲν γνωρίζουν ἐκεῖνα πού διδάσκουν, καί, ἐνῶ οἱ ἴδιοι πεινοῦν, τρέφουν ἄλλους, ἐνῶ διψοῦν αὐτοί, ποτίζουν ἄλλους, καὶ ἐνῶ οἱ ἴδιοι εἶναι φτωχοί, πλουτίζουν ἄλλους.

3. Ἐλᾶτε λοιπὸν νὰ ἑορτάσομε, ἐλᾶτε νὰ πανηγυρίσομε. Πράγματι εἶναι παράξενος ὁ τρόπος τῆς ἑορτῆς, ἐπειδὴ εἶναι παράξενος καὶ ὁ λόγος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ. Διότι σήμερα λύθηκαν τὰ μακροχρόνια δεσμά, ὁ διάβολος καταντροπιάσθηκε, οἱ δαίμονες δραπέτευσαν, ὁ θάνατος καταργήθηκε, ὁ παράδεισος ἀνοίχθηκε, ἡ κατάρα ἐξαφανίσθηκε, ἡ ἁμαρτία διώχθηκε μακριά, ἡ πλάνη ἀπομακρύνθηκε, ἡ ἀλήθεια ἐπανῆλθε, καὶ ὁ λόγος τῆς εὐσέβειας σπάρθηκε καὶ διαδόθηκε παντοῦ· ὁ οὐράνιος τρόπος ζωῆς φυτεύθηκε στὴ γῆ, οἱ ἄγγελοι ἐπικοινωνοῦν μὲ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ οἱ ἄνθρωποι χωρὶς φόβο συνομιλοῦν μὲ τοὺς ἀγγέλους. Γιατί; Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἦρθε στὴ γῆ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀνέβηκε στὸν οὐρανό· ὅλα ἔχουν ἀναμειχθεῖ. Διότι ἦρθε ὁ Θεὸς στὴ γῆ, ἐνῶ ὁλόκληρος βρίσκεται στὸν οὐρανό· ὁλόκληρος βρίσκεται στὸν οὐρανὸ καὶ ὁλόκληρος στὴ γῆ. Ἐνῶ εἶναι Θεός, ἔγινε ἄνθρωπος, χωρὶς νὰ παύσει νὰ εἶναι Θεός. Ἐνῶ εἶναι Λόγος ἀμετάβλητος, ἔλαβε σάρκα, καὶ ἔλαβε σάρκα ἀνθρώπινη γιὰ νὰ κατοικήσει μέσα μας. Θεὸς βέβαια δὲν ἔγινε, ἀλλ' ἦταν. Γι' αὐτὸ ἔλαβε ἀνθρώπινη σάρκα, ὥστε, ἐκεῖνον πού δὲν τὸν χωροῦσε ὁ οὐρανός, νὰ τὸν δεχθεῖ ἡ φάτνη. Γι' αὐτὸ τοποθετήθηκε μέσα στὴ φάτνη, ὥστε, ἐκεῖνος πού τρέφει τὰ σύμπαντα, νὰ λάβει παιδικὴ τροφὴ ἀπὸ παρθένο μητέρα. Γι' αὐτὸ ὁ Πατέρας τῶν αἰώνων τοῦ μέλλοντος ἀνέχεται νὰ βασταχθεῖ ἀπὸ παρθενικὴ ἀγκαλιὰ σὰν βρέφος πού θηλάζει, γιὰ νὰ μπορέσουν καὶ οἱ μάγοι νὰ τὸν πλησιάσουν.

Σήμερον γὰρ καὶ μάγοι προσῆλθον, ἀρχὴν λαβόντες ἀρνεῖσθαι τὸν τύραννον, καὶ ὁ οὐρανὸς καυχᾶται ἀστέρι τὸν ἴδιον Δεσπότην μηνύων, καὶ ὁ Κύριος καὶ νεφέλης κούφης τοῦ σώματος καθεζόμενος ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον τρέχει, τῷ μὲν δοκεῖν φεύγων τὴν Ἡρώδου ἐπιβουλήν, τῇ δὲ ἀληθείᾳ ἀποπληρῶν τὸ παρὰ τοῦ Ἠσαΐου εἰρημένον· «Ἔσται» γάρ, φησίν, «ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ Ἰσραὴλ τρίτος ἐν τοῖς Ἀσσυρίοις, καὶ ἐν τοῖς Αἰγυπτίοις εὐλογημένος ἔσται ὁ λαός μου ἐν τῇ γῇ, ἣν εὐλόγησε Κύριος Σαβαώθ, λέγων· εὐλογημένος ἔσται ὁ λαός μου ὁ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ὁ ἐν τοῖς Ἀσσυρίοις καὶ ὁ ἐν Ἰσραήλ». Τί λέγεις, ὦ Ἰουδαῖε; ὁ πρῶτος τρίτος γέγονας; Αἰγύπτιοι καὶ Ἀσσύριοι προετάχθησαν, καὶ ὁ πρωτότοκος Ἰσραὴλ ὑπαριθμεῖται; Ναί· εἰκότως Ἀσσύριοι πρῶτοι ἔσονται, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ αὐτὸν πρῶτοι διὰ τῶν μάγων προσεκύνησαν· Αἰγύπτιοι δὲ μετὰ τοὺς Ἀσσυρίους, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ φεύγοντα αὐτὸν τὴν Ἡρώδου ἐπιβουλὴν ἐδέξαντο· τελευταῖος δὲ Ἰσραὴλ ὑπαριθμεῖται, ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἄνοδον ἐκ τοῦ Ἰορδάνου διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτὸν ἔγνωσαν. Εἰσῆλθε δὲ εἰς Αἴγυπτον, σείων τὰ χειροποίητα τῆς Αἰγύπτου οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπέκλεισε τῆς Αἰγύπτου τὰ πρόθυρα τῇ τῶν πρωτοτόκων ἀπωλείᾳ. Διὰ τοῦτο σήμερον εἰσῆλθεν ὡς πρωτότοκος, ἵνα τῆς παλαιᾶς στυγνότητος διαλύσῃ τὸ πένθος. Καὶ ὅτι πρωτότοκος λέγεται ὁ Χριστός, μαρτυρεῖ σήμερον ὁ Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστής, λέγων· «Καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτόν, καὶ ἀνέκλινεν ἐν τῇ φάτνῃ, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι».

---

12. Ἠσ. 19, 24 - 25
13. Λουκᾶ 2, 7

Σήμερα λοιπὸν ἦρθαν καὶ οἱ μάγοι πρὸς αὐτόν, κάμνοντας ἀρχὴ τῆς ἀρνήσεώς τους πρὸς τὸν τύραννο, καὶ ὁ οὐρανὸς καυχιέται, διότι ἀστέρι του φανερώνει τὸν Κύριό του, καὶ ὁ Κύριος, καθισμένος ἐπάνω στὸ σῶμα, σὰν σὲ ἀνάλαφρη νεφέλη, τρέχει πρὸς τὴν Αἴγυπτο, καὶ φαίνεται βέβαια ὅτι πηγαίνει ἐκεῖ γιὰ ν' ἀποφύγει τὴν ἐπιβουλὴ τοῦ Ἡρώδη, στὴν πραγματικότητα ὅμως ἐκπληρώνεται ἐκεῖνο ποὺ λέχθηκε ἀπὸ τὸν Ἠσαΐα· διότι λέγει· «Κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ὁ ἰσραηλιτικὸς λαὸς θὰ εἶναι τρίτος μεταξὺ τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Αἰγυπτίων, εὐλογημένος μαζὶ μ' αὐτοὺς στὴ γῆ, στὴν ὁποία εὐλόγησε ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων, λέγοντας· εὐλογημένος θὰ εἶναι ὁ λαός μου ποὺ βρίσκεται στὴν Αἴγυπτο, ὁ λαός μου ποὺ βρίσκεται στὴν Ἀσσυρία, καὶ ὁ λαός μου ποὺ βρίσκεται στὴ γῆ τοῦ Ἰσραήλ»[12]. Τί λές, Ἰουδαῖε; σὺ ποὺ ἤσουν πρῶτος, ἔγινες τρίτος; Οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι τοποθετήθηκαν πιὸ μπροστὰ καὶ ὁ πρωτότοκος Ἰσραὴλ ἀριθμεῖται μετὰ ἀπ' αὐτούς; Ναί· πολὺ σωστὰ οἱ Ἀσσύριοι θὰ γίνουν πρῶτοι, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ μὲ τοὺς μάγους πρῶτοι προσκύνησαν αὐτόν, ἐνῶ οἱ Αἰγύπτιοι θὰ τοποθετηθοῦν μετὰ ἀπὸ τοὺς Ἀσσυρίους, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ τὸν δέχθηκαν ὅταν κατέφυγε ἐκεῖ γιὰ ν' ἀποφύγει τὴν ἐπιβουλὴ τοῦ Ἡρώδη· τελευταῖος τοποθετεῖται ὁ ἰσραηλιτικὸς λαός, ἐπειδὴ τὸν γνώρισε αὐτὸς μὲ τοὺς ἀποστόλους του μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὸν Ἰορδάνη. Εἰσῆλθε λοιπὸν στὴν Αἴγυπτο, συγκλονίζοντας ὄχι τυχαῖα τὰ εἴδωλα τῆς Αἰγύπτου, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔκλεισε τὶς πύλες τῆς Αἰγύπτου μὲ τὴν ἀπώλεια τῶν πρωτοτόκων. Γι' αὐτὸ σήμερα εἰσῆλθε σὰν πρωτότοκος, γιὰ νὰ ἐξαλείψει τὸ πένθος τῆς παλιᾶς ἐκείνης ἀποτρόπαιας πράξεως. Καὶ τὸ ὅτι ὀνομάζεται πρωτότοκος ὁ Χριστὸς τὸ ἐπιβεβαιώνει σήμερα ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, λέγοντας· «Καὶ γέννησε τὸν υἱό της τὸν πρωτότοκο, τὸν σπαργάνωσε καὶ τὸν ἔβαλε νὰ κοιμηθεῖ μέσα στὴ φάτνη, διότι δὲν ὑπῆρχε γι' αὐτοὺς μέρος στὸ πανδοχεῖο στὸ ὁποῖο εἶχαν καταλύσει»[13].

Εἰσῆλθεν οὖν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἵνα τῆς παλαιᾶς στυγνότητος διαλύσῃ τὸ πένθος, ἀντὶ μαστίγων χαρὰν ἐπιβαλών, ἀντὶ νυκτὸς καὶ σκότους σωτηρίας φέγγος χαρισάμενος. Βέβηλον ἦν τότε τοῦ ποταμοῦ τὸ ὕδωρ τῇ τῶν ἀώρων νηπίων σφαγῇ. Εἰσῆλθεν οὖν εἰς τὴν Αἴγυπτον ὁ πάλαι τὸ ὕδωρ φοινίξας, καὶ ἐποίησε τὰ ρεῖθρα τοῦ ποταμοῦ σωτηρίας γεννητικά, τὸ ἐναγὲς αὐτῶν καὶ βέβηλον δυνάμει καθαρίσας τοῦ Πνεύματος. Ἐκακώθησαν οἱ Αἰγύπτιοι, καὶ μανέντες ἠρνοῦντο τὸν Θεόν. Εἰσῆλθεν οὖν εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ γνώσεως Θεοῦ ψυχὰς θεοφιλεῖς ἐπλήρωσε· τῷ ποταμῷ δὲ παρέσχε μάρτυρας τρέφειν σταχύων εὐφορωτέρους. Ἀλλὰ διὰ τὸ στενὸν τοῦ καιροῦ ἐνταῦθα βούλομαι καταπαῦσαι τὸν λόγον· ὧδε δὲ καταπαύσω, τὸν λόγον πληρώσας, ὅτι πῶς Λόγος ὢν ἀπαθής, σὰρξ ἐγένετο, ἀμεταβλήτου μενούσης τῆς φύσεως.

Τί δὲ εἴπω, ἢ τί λαλήσω; Τέκτονα καὶ φάτνην ὁρῶ, καὶ βρέφος, καὶ σπάργανα, λοχὸν παρθένου τῶν χρειῶν ἔρημον, ὅλα πτωχείας ἐχόμενα, ὅλα πενίας γέμοντα. Εἶδες πλοῦτον ἐν πενίᾳ πολλῇ; πῶς πλούσιος ὢν δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε; πῶς οὔτε κλίνην, οὔτε στρωμνὴν εἶχεν, ἀλλ' ἐπὶ ξηρᾶς ἔρριπτο φάτνης; Ὢ πενία πλούτου πηγή· ὦ πλοῦτε ἄμετρε, πενίας πρόσχημα φέρων. Ἐν φάτνῃ κεῖται, καὶ τὴν οἰκουμένην σαλεύει· ἐν σπαργάνοις ἐμπλέκεται, καὶ τὰ τῆς ἁμαρτίας διαρρήσσει δεσμά· οὔπω ἔναρθρον ἔρρηξε φωνήν, καὶ τοὺς μάγους ἐδίδαξε, καὶ ἐκίνησε πρὸς ἐπιστροφήν. Τί εἴπω, ἢ τί λαλήσω; Ἰδοὺ βρέφος σπαργάνοις ἐμπλέκεται, καὶ ἐν φάτνῃ κεῖται· πάρεστι δὲ καὶ Μαρία παρθένος οὖσα καὶ μήτηρ·

Κατέφυγε λοιπὸν στὴν Αἴγυπτο γιὰ νὰ διαλύσει τὸ πένθος τῆς παλιᾶς ἐκείνης ἀποτρόπαιας πράξεως, παρέχοντας, ἀντὶ γιὰ πληγές, χαρά, καὶ χαρίζοντας, ἀντὶ γιὰ νύχτα καὶ σκοτάδι, τὸ φῶς τῆς σωτηρίας. Ἀκάθαρτο ἦταν τότε τὸ νερὸ τοῦ ποταμοῦ ἐξ αἰτίας τῆς σφαγῆς τῶν πρόωρων νηπίων. Εἰσῆλθε λοιπὸν στὴν Αἴγυπτο ἐκεῖνος ποὺ τὴν παλιὰ ἐποχὴ ἔκανε κόκκινο ἀπὸ τὸ αἷμα τὸ νερό, καὶ μετέτρεψε τὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ σὲ μέσα παροχῆς σωτηρίας, καθαρίζοντας μὲ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος τὸ μολυσμὸ καὶ τὴν ἀκαθαρσία αὐτῶν. Κακοποιήθηκαν οἱ Αἰγύπτιοι καὶ κυριευμένοι ἀπὸ μανία ἀρνοῦνταν νὰ πιστέψουν στὸ Θεό. Εἰσῆλθε λοιπὸν στὴν Αἴγυπτο καὶ γέμισε τὶς θεοσεβεῖς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ, στὸν ποταμὸ δὲ ἔδωσε τὴ δύναμη νὰ τρέφει μάρτυρες πιὸ εὔφορους ἀπὸ τὰ στάχυα. Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ὁ χρόνος εἶναι περιορισμένος ἐπιθυμῶ νὰ σταματήσω τὸ λόγο· θὰ σταματήσω λοιπὸν ἐδῶ τὸ λόγο, ἀφοῦ συμπληρώσω αὐτὸν καὶ πῶ, πῶς, ἐνῶ εἶναι ὁ Λόγος ἀπαθής, ἔλαβε σάρκα, παραμένοντας ἀμετάβλητη ἡ φύση του.

Ἀλλὰ τί νὰ πῶ, ἢ πῶς νὰ μιλήσω; Δημιουργὸ βλέπω καὶ φάτνη, βρέφος καὶ σπάργανα, παρθένο λεχώνα, χωρὶς νὰ ἔχει οὔτε καὶ τὰ πιὸ ἀναγκαῖα, ὅλα γεμάτα ἀπὸ φτώχεια, ὅλα γεμάτα ἀπὸ ἀνέχεια. Εἶδες πλοῦτο μέσα στὴ μεγάλη ἀνέχεια; πῶς, ἐνῶ εἶναι πλούσιος, πτώχευσε γιὰ χάρη μας; πῶς οὔτε κρεβάτι εἶχε, οὔτε στρῶμα, ἀλλ' εἶχε τοποθετηθεῖ σὲ μιὰ ξηρὴ φάτνη; Πώ, πὼ φτώχεια, ποὺ ἀποτελεῖ πηγὴ πλούτου, πώ, πὼ ἀμέτρητος πλοῦτος, ποὺ φέρει τὸ κάλυμμα τῆς φτώχειας. Μέσα στὴ φάτνη εἶναι ξαπλωμένος καὶ σαλεύει τὴν οἰκουμένη· μέσα σὲ σπάργανα τυλίγεται, καὶ σπάει τὰ δεσμὰ τῆς ἁμαρτίας· χωρὶς ἀκόμη νὰ πεῖ λέξη, δίδαξε τοὺς μάγους καὶ τοὺς παρακίνησε νὰ ἐπιστρέψουν στὸ Θεό. Τί νὰ πῶ, ἢ γιὰ ποιὸ πράγμα νὰ μιλήσω; Νὰ βρέφος τυλιγμένο μέσα στὰ σπάργανα βρίσκεται τοποθετημένο μέσα στὴ φάτνη· κοντά του βρίσκεται καὶ ἡ Μαρία ποὺ εἶναι καὶ παρθένος καὶ μητέρα,

παρῆν δὲ καὶ Ἰωσὴφ ὀνομαζόμενος πατήρ. Οὗτος ἀνὴρ λέγεται, ἐκείνη γυνὴ προσαγορεύεται· ὀνόματα ἔννομα συζυγίας ἔρημα. Μέχρι ῥημάτων νόησαί μοι, ἀλλ' οὐ μέχρι πραγμάτων. Μόνον οὗτος ἐμνηστεύσατο, καὶ Πνεῦμα ἅγιον αὐτῇ ἐπεσκίασεν. Ὅθεν ἀπορῶν ὁ Ἰωσὴφ οὐκ ᾔδει τί καλέσει τὸ βρέφος. Ἐκ μοιχείας αὐτὸς εἰπεῖν οὐκ ἐτόλμα, κατὰ τῆς παρθένου βλάσφημον καταχέειν λόγον οὐκ ἠδύνατο, τέκνον αὐτὸν εἰπεῖν ἴδιον οὐκ ἠνείχετο· ᾔδει γὰρ καλῶς, ὅτι οὐκ ἔγνω πῶς ἢ πόθεν ἐτέχθη τὸ βρέφος· ὅθεν ἀποροῦντι αὐτῷ πρὸς τὸ πρᾶγμα χρησμὸς οὐρανόθεν διὰ τῆς τοῦ ἀγγέλου φωνῆς ἐπεφέρετο, ὅτι «Μὴ φοβοῦ, Ἰωσήφ· τὸ γὰρ γεννώμενον ἐξ αὐτῆς ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου». Πνεῦμα γὰρ ἅγιον ἐπεσκίασεν τῇ παρθένῳ.

Διὰ τί δὲ ἐκ παρθένου τίκτεται, καὶ τὴν παρθενίαν ἀζήμιον τηρεῖ; Ὅτι πάλαι παρθένον οὖσαν τὴν Εὔαν ἠπάτησεν ὁ διάβολος, διὰ τοῦτο παρθένον οὖσαν τὴν Μαριὰμ ὁ Γαβριὴλ εὐηγγελίσατο. Ἀλλ' ἀπατηθεῖσα μὲν ἡ Εὔα ῥῆμα ἔτεκε θανάτου αἴτιον· εὐαγγελισθεῖσα δὲ ἡ Μαρία Λόγον ἐν σαρκὶ ἐγέννησε, ζωῆς αἰωνίου ἡμῖν πρόξενον. Τὸ ῥῆμα τῆς Εὔας ξύλον ἔδειξε, δι' οὗ τὸν Ἀδὰμ ἐκ τοῦ παραδείσου ἐξέωσεν, ὁ Λόγος δὲ ὁ ἐκ τῆς παρθένου τὸν σταυρὸν ἔδειξε, δι' οὗ τὸν λῃστὴν εἰς πρόσωπον τοῦ Ἀδὰμ εἰς τὸν παράδεισον εἰσήγαγεν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐπίστευον Ἕλληνες, οὐκ Ἰουδαῖοι, οὐχ αἱρετικῶν παῖδες, ὅτι ὁ Θεὸς ἀρρεύστως καὶ ἀπαθῶς ἐγέννησε, διὰ τοῦτο σήμερον ἐκ παθητοῦ σώματος προελθών, ἀπαθὲς τὸ παθητὸν διετήρησε σῶμα, ἵνα δείξῃ, ὅτι ὥσ-

---

14. Ματθ. 1, 20

καὶ ἐπίσης κοντά του βρίσκεται καὶ ὁ Ἰωσὴφ ποὺ ὀνομάζεται πατέρας του. Αὐτὸς ὀνομάζεται ἄνδρας καὶ ἐκείνη γυναίκα· ὀνόματα νόμιμα, ἀλλὰ ποὺ στεροῦνται τὸ δεσμὸ τοῦ γάμου. Ἡ σκέψη σου νὰ πάει, παρακαλῶ, μόνο μέχρι τὶς λέξεις, ἀλλ᾽ ὄχι μέχρι τὴν πράξη. Μόνο αὐτὸς τὴ μνηστεύθηκε, καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐπισκίασε αὐτήν. Γι᾽ αὐτὸ καὶ ὁ Ἰωσὴφ γεμάτος ἀπὸ ἀπορία δὲν ἤξερε πῶς νὰ ὀνομάσει τὸ βρέφος. Νὰ πεῖ λόγο βλάσφημο ἐναντίον τῆς παρθένου δὲν μποροῦσε, καὶ οὔτε δεχόταν νὰ τὸ ὀνομάσει δικό του παιδί· διότι γνώριζε καλά, ὅτι δὲν γνώριζε πῶς ἢ ἀπὸ ποῦ γεννήθηκε τὸ βρέφος· γι᾽ αὐτό, βρισκόμενος σὲ ἀπορία γιὰ τὸ γεγονὸς αὐτό, παίρνει ἀπάντηση ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μὲ μήνυμα τοῦ ἀγγέλου, ποὺ ἔλεγε· «Μὴ φοβᾶσαι, Ἰωσήφ· διότι ἐκεῖνο ποὺ θὰ γεννηθεῖ ἀπ᾽ αὐτὴν θὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα»[14]. Διότι Πνεῦμα ἅγιο ἐπισκίασε τὴν παρθένο.

Ἀλλὰ γιατί γεννιέται ἀπὸ παρθένο καὶ ἀφήνει ἀβλαβῆ τὴν παρθενία αὐτῆς; Διότι παλαιότερα ὁ διάβολος ἐξαπάτησε τὴν Εὕα ἐνῶ ἦταν παρθένος, γι᾽ αὐτὸ καὶ ὁ Γαβριὴλ ἔφερε στὴ Μαριὰμ τὸ χαρμόσυνο μήνυμα ἐνῶ ἦταν αὐτὴ παρθένος. Τότε λοιπὸν ἐπειδὴ ἡ Εὕα ἐξαπατήθηκε ἄφησε νὰ βγεῖ ἀπὸ μέσα της λόγος ποὺ ἔγινε αἰτία θανάτου, ἐνῶ ἡ Μαρία, ἀφοῦ δέχθηκε τὸ χαρμόσυνο μήνυμα γέννησε τὸ Λόγο τοῦ Θεοῦ μὲ σάρκα ἀνθρώπινη, ποὺ ἔγινε γιὰ μᾶς αἰτία αἰώνιας ζωῆς. Ὁ λόγος τῆς Εὕας ἔδειξε τὸ δένδρο, μὲ τὸ ὁποῖο διώχθηκε ὁ Ἀδὰμ ἀπὸ τὸν παράδεισο, ἐνῶ ὁ Λόγος ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὴν παρθένο ἔδειξε τὸ σταυρό, μὲ τὸν ὁποῖο ὁδήγησε μέσα στὸν παράδεισο τὸ ληστὴ γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Ἀδάμ. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν πίστευαν οἱ Ἕλληνες, οὔτε οἱ Ἰουδαῖοι, οὔτε καὶ τῶν αἱρετικῶν οἱ ὀπαδοί, ὅτι ὁ Θεὸς γέννησε τὸν Υἱό του κατὰ τρόπο ἄρρευστο καὶ χωρὶς καμιὰ μεταβολή, γι᾽ αὐτὸ σήμερα γεννήθηκε ἀπὸ παθητὸ σῶμα, καὶ διατήρησε ἀπαθὲς τὸ παθητὸ σῶμα, γιὰ νὰ δεί-

περ ἐκ τῆς παρθένου τεχθεὶς τὴν παρθενίαν οὐκ ἔλυσεν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἀρρεύστου καὶ ἀναλλοιώτου μενούσης τῆς ἁγίας οὐσίας, ὡς Θεὸς Θεὸν θεοπρεπῶς ἐγέννησεν. Ἐπειδὴ γὰρ καταλιπόντες αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι ἀνθρωπόμορφα ἔγλυφον ξόανα, οἷς καὶ ἐλάτρευον ἐφ' ὕβρει τοῦ κτίσαντος, διὰ τοῦτο σήμερον ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, Θεὸς ὤν, ἐν μορφῇ ἀνθρώπου ὤφθη, ἵνα καὶ τὸ ψεῦδος λύσῃ, καὶ λανθανόντως εἰς ἑαυτὸν τὴν λατρείαν ἀπενέγκηται. Τούτῳ οὖν τῷ ἐξ ἀπόρων πόρον ἐργασαμένῳ Χριστῷ δόξαν ἀναπέμψωμεν σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ νεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ξει, ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς γεννήθηκε ἀπὸ τὴν παρθένο καὶ δὲν ἔβλαψε τὴν παρθενία της, ἔτσι καὶ ὁ Θεός, παραμένοντας ἄρρευστη καὶ ἀναλλοίωτη ἡ ἅγια οὐσία του, σὰν Θεὸς γέννησε κατὰ τρόπο θεῖο Θεό. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποι, ἀφοῦ τὸν ἐγκατέλειψαν, κατασκεύαζαν ἀνθρωπόμορφα εἴδωλα, τὰ ὁποῖα καὶ λάτρευαν, περιφρονώντας ἔτσι τὸ δημιουργό, γι' αὐτὸ σήμερα ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ εἶναι Θεός, παρουσιάσθηκε μὲ μορφὴ ἀνθρώπου, ὥστε καὶ τὸ ψεῦδος νὰ καταργήσει, καὶ μὲ τρόπο καλυμμένο νὰ ἐπαναφέρει τὴ λατρεία στὸν ἑαυτό του. Σ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν Χριστό, ποὺ δημιούργησε διάβαση στὸ μέρος ποὺ ἦταν ἀδιάβατο, ἂς ἀναπέμψομε δόξα, μαζὶ μὲ αὐτὸν καὶ στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΒΑΠΤΙΣΜΑ

Πρὸς τοὺς ἀπολιμπανομένους τῶν θείων συνάξεων, καὶ εἰς τὸ ἅγιον καὶ σωτήριον βάπτισμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τῶν ἀναξίως κοινωνούντων, καὶ ὅτι οἱ ἀτέλεστον καταλιμπάνοντες τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ πρὸ τῆς τελευταίας εὐχῆς ἐξερχόμενοι, τὸν Ἰούδαν μιμοῦνται, λόγος.

1. Πάντες ὑμεῖς ἐν εὐθυμίᾳ τήμερον, ἐγὼ δὲ ἐν ὀδύνῃ μόνος· ὅταν γὰρ εἰς τὸ πέλαγος ἀπίδω τοῦτο τὸ πνευματικόν, καὶ τὸν ἄπειρον τῆς Ἐκκλησίας θεάσωμαι πλοῦτον, εἶτα λογίσωμαι ὅτι τῆς ἑορτῆς παρελθούσης καὶ τὸ πλῆθος ἡμῖν τοῦτο πάλιν ἀποπηδῆσαν οἰχήσεται, δάκνομαι καὶ ὀδυνῶμαι τὴν ψυχήν, ὅτι, τοσαῦτα τεκοῦσα τέκνα ἡ Ἐκκλησία, οὐ καθ' ἑκάστην σύναξιν ἀπολαύειν αὐτῶν δύναται, ἀλλ' ἐν ἑορτῇ μόνον. Πόσον ἦν ἀγαλλίαμα πνευματικόν, πόση χαρά, πόση δόξα Θεοῦ, πόση ψυχῶν ὠφέλεια, εἰ καθ' ἑκάστην σύναξιν οὕτω πεπληρωμένους ἑωρῶμεν τοὺς περιβόλους τῆς ἐκκλησίας; Νῦν δὲ ναῦται μὲν καὶ κυβερνῆται πάντα ποιοῦσιν, ὅπως τὸ πέλαγος διαδράμοιεν καὶ πρὸς τὸν λιμένα καταντήσωσιν, ἡμεῖς δὲ διὰ παντὸς πελάγους σαλεύειν φιλονεικοῦμεν, ἐν ταῖς τῶν βιωτικῶν πραγμάτων τρικυμίαις συνεχῶς ποντούμενοι, καὶ ἐν ταῖς ἀγοραῖς καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις στρεφόμενοι, ἐνταῦθα δὲ ἅπαξ ἢ δεύτερον μόλις τοῦ παντὸς ἀπαντῶντες ἐνιαυτοῦ.

Ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι καθάπερ λιμένας ἐν πελάγει, οὕ-

ΣΤΟ ΑΓΙΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ

(Λόγος πρὸς ἐκείνους ποὺ ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὶς θεῖες συνάξεις, στὸ ἅγιο καὶ σωτήριο βάπτισμα τοῦ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρὸς ἐκείνους ποὺ κοινωνοῦν ἀνάξια, καὶ ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ φεύγουν ἀπὸ τὴ θεία λειτουργία προτοῦ τελειώσει καὶ βγαίνουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία πρὶν ἀπὸ τὴν τελευταία εὐχὴ μιμοῦνται τὸν Ἰούδα).

1. Ὅλοι σας σήμερα χαίρεσθε καὶ μόνο ἐγὼ εἶμαι γεμάτος ἀπὸ πόνο· διότι, ὅταν ρίξω τὸ βλέμμα μου πρὸς τὸ πέλαγος αὐτὸ τὸ πνευματικὸ καὶ δῶ τὸν ἄπειρο πλοῦτο τῆς Ἐκκλησίας, καὶ στὴ συνέχεια σκεφθῶ ὅτι, ἀφοῦ τελειώσει ἡ ἑορτή, τὸ πλῆθος αὐτὸ θ' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ ἐδῶ πάλι καὶ θὰ ἐξαφανισθεῖ, πληγώνεται καὶ πονάει φοβερὰ ἡ ψυχή μου, διότι, ἂν καὶ ἡ Ἐκκλησία γέννησε τόσα πολλὰ τέκνα, δὲν μπορεῖ ν' ἀπολαμβάνει αὐτὰ σὲ κάθε σύναξη, ἀλλὰ μόνο ὅταν ἔρχεται κάποια ἑορτή. Πόση πνευματικὴ ἀγαλλίαση θὰ ὑπῆρχε, πόση χαρά, πόση δόξα τοῦ Θεοῦ, πόση ὠφέλεια τῶν ψυχῶν, ἐὰν σὲ κάθε σύναξη βλέπαμε τόσο γεμάτους τοὺς χώρους τῆς ἐκκλησίας; Τώρα ὅμως οἱ μὲν ναῦτες καὶ κυβερνῆτες κάνουν τὰ πάντα, γιὰ νὰ διαπλεύσουν τὸ πέλαγος καὶ νὰ φθάσουν στὸ λιμάνι, ἐνῶ ἐμεῖς καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ πελάγους προσπαθοῦμε μὲ κάθε τρόπο ν' αὐξάνομε τὸ κλυδωνισμό, καταβυθιζόμενοι συνέχεια μέσα στὶς τρικυμίες τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, καὶ περιφερόμενοι μέσα στὶς ἀγορὲς καὶ στὰ δικαστήρια, ἐνῶ ἐδῶ σ' ὅλο τὸ χρόνο μόλις μία ἢ δυὸ φορὲς συναντιέμαστε.

Ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι τὰ λιμάνια στὸ

τω τὰς ἐκκλησίας ἐν ταῖς πόλεσιν ἔπηξεν ὁ Θεός, ἵνα ἀπὸ τῆς ζάλης τῶν βιωτικῶν θορύβων ἐνταῦθα καταφεύγοντες, γαλήνης μεγίστης ἀπολαύωμεν; Οὐδὲ γὰρ κυμάτων ἐστὶν ἐνταῦθα δεῖσαι τρικυμίαν, οὐ λῃστῶν ἐπιδρομάς, οὐ κακούργων ἔφοδον, οὐ πνευμάτων βίας, οὐ θηρίων ἐπιβουλάς· λιμὴν γάρ ἐστιν ἁπάντων τούτων ἀπηλλαγμένος, λιμήν ἐστι ψυχῶν πνευματικός. Καὶ τῶν λεγομένων μάρτυρες ὑμεῖς· εἰ γάρ τις ὑμῶν τὸ συνειδὸς ἀναπτύξειε νῦν, πολλὴν ἔνδον εὑρήσει τὴν ἡσυχίαν· οὐ θυμὸς γὰρ ἐνοχλεῖ, οὐκ ἐπιθυμία φλέγει, οὐ βασκανία τήκει, οὐκ ἀπόνοια φυσᾷ, οὐ κενοδοξίας ἔρως διαφθείρει, ἀλλὰ πάντα ταῦτα κατέσταλται τὰ θηρία, καθάπερ θείας τινὸς ἐπῳδῆς, τῆς τῶν θείων Γραφῶν ἀκροάσεως διὰ τῆς ἑκάστου ἀκοῆς πρὸς τὴν ψυχὴν εἰσιούσης, καὶ κοιμιζούσης τὰ ἄλογα ταῦτα πάθη.

Πόσης οὖν ἀθλιότητος οὐκ ἂν εἴη, τοσαύτης μέλλοντας ἀπολαύειν φιλοσοφίας μὴ συνεχῶς ἐπιχωριάζειν καὶ φοιτᾶν πρὸς τὴν κοινὴν ἁπάντων μητέρα, τὴν Ἐκκλησίαν λέγω; Ποίαν γὰρ ἂν ἔχοις εἰπεῖν μοι ταύτης ἀναγκαιοτέραν διατριβήν; τίνα δὲ χρηστοτέραν συνουσίαν; Τί δὲ τὸ ἐμπόδιον τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς; Πάντως μοι τὴν πενίαν ἐρεῖς κώλυμά σοι γίνεσθαι τοῦ καλοῦ τοῦδε συλλόγου, ἀλλ' οὐκ εὔλογος ἡ πρόφασις. Ἑπτὰ ἡμέρας ἡ ἑβδομὰς ἔχει· τὰς ἑπτὰ ταύτας ἐμερίσατο πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός· καὶ οὐχ ἑαυτῷ μὲν τὸ πλέον, ἡμῖν δὲ τὸ ἔλαττον ἔδωκε, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐξ ἡμισείας αὐτὰς διενείματο, οὐκ ἔλαβε τρεῖς καὶ ἔδωκε τρεῖς, ἀλλὰ σοὶ μὲν ἀπένειμεν ἕξ, ἑαυτῷ δὲ κατέλιπε μίαν. Καὶ οὐδὲ ἐν ταύτῃ τῇ ὅλῃ ἀνέχῃ τῶν βιωτικῶν ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, ἀλλ' ὅπερ οἱ τὰ ἱερὰ συλῶντες χρήματα ποιοῦσι, τοῦτο καὶ σὺ ἐπὶ τῆς ἡμέρας ταύτης τολμᾷς, αὐτὴν οὐ-

πέλαγος, ἔτσι ὁ Θεὸς ἐγκατέστησε τὶς ἐκκλησίες μέσα στὶς πόλεις, ὥστε, καταφεύγοντας ἐδῶ ἀπὸ τὴ ζάλη τῶν κοσμικῶν θορύβων, ν' ἀπολαμβάνομε μέγιστη γαλήνη; Διότι ἐδῶ δὲν ὑπάρχει φόβος οὔτε ἀπὸ τρικυμία κυμάτων, οὔτε ἀπὸ ἐπιδρομὲς ληστῶν, οὔτε ἀπὸ ἔφοδο κακούργων, οὔτε ἀπὸ ὁρμὴ ἀνέμων, οὔτε ἀπὸ ἐπιθέσεις θηρίων· καθόσον αὐτὴ εἶναι λιμάνι ποὺ εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπὸ ὅλα αὐτά, εἶναι πνευματικὸ λιμάνι τῶν ψυχῶν. Καὶ γι' αὐτὰ ποὺ λέγω μάρτυρες εἶστε σεῖς· διότι, ἐὰν κάποιος τώρα ἀνοίξει τὴ συνείδησή σας, θὰ βρεῖ νὰ ὑπάρχει μέσα σ' αὐτὴν μεγάλη ἡσυχία· καθόσον οὔτε θυμὸς ἐνοχλεῖ αὐτήν, οὔτε ἐπιθυμία τὴ φλογίζει, οὔτε φθόνος τὴ λειώνει, οὔτε ἀλαζονεία τὴ φουσκώνει, οὔτε ὁ ἔρωτας τῆς ματαιοδοξίας τὴν διαφθείρει, ἀλλ' ὅλα αὐτὰ τὰ θηρία ἔχουν ὑποταχθεῖ, διότι ἡ ἀκρόαση τῶν θείων Γραφῶν, σὰν ἀκριβῶς κάποια θεία μελωδία, εἰσέρχεται μέσω τῆς ἀκοῆς στὴ ψυχὴ καὶ κοιμίζει αὐτὰ τὰ ἄλογα πάθη.

Πόσης λοιπὸν ἀθλιότητας δεῖγμα δὲν θὰ ἦταν, ἐνῶ ὑπάρχει ἡ δυνατότητα ν' ἀπολαμβάνομε μία τόσο μεγάλη εὐσεβὴ ζωή, νὰ μὴ ἐρχόμαστε συνέχεια καὶ νὰ μὴ συχνάζομε ἐδῶ στὴν κοινὴ μητέρα ὅλων, ἐννοῶ τὴν ἐκκλησία; Διότι ποιὰ ἄλλη συνάντηση θὰ μποροῦσες νὰ μοῦ πεῖς ποὺ νὰ εἶναι πιὸ ἀναγκαία ἀπ' αὐτή; ποιὰ συναναστροφὴ πιὸ ὠφέλιμη; Καὶ ποιὸ εἶναι τὸ ἐμπόδιο τῆς ἐδῶ συναντήσεώς μας; Ὁπωσδήποτε θὰ μοῦ πεῖς ὅτι σοῦ γίνεται ἐμπόδιο γιὰ τὴν καλὴ αὐτὴ συνάντηση ἡ φτώχεια, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὀρθὴ ἡ δικαιολογία. Ἑφτὰ ἡμέρες ἔχει ἡ ἑβδομάδα, αὐτὲς τὶς ἑφτὰ ἡμέρες τὶς μοιράσθηκε ὁ Θεὸς μαζί μας· καὶ δὲν ἔδωσε στὸν ἑαυτό του τὸ περισσότερο καὶ σὲ μᾶς τὸ λιγότερο, ἢ καλύτερα δὲν τὶς μοίρασε οὔτε στὴ μέση, δὲν κράτησε δηλαδὴ τρεῖς γιὰ τὸν ἑαυτό τοῦ καὶ ἔδωσε τρεῖς σὲ μᾶς, ἀλλὰ σὲ σένα ἔδωσε ἕξι, ἐνῶ γιὰ τὸν ἑαυτό του ἄφησε μία. Καὶ δὲν δέχεσαι ὅλη αὐτὴ τὴν ἡμέρα ν' ἀπαλλαχθεῖς ἀπὸ τὰ βασικὰ πράγματα, ἀλλ' αὐτὸ ποὺ κάμνουν ἐκεῖνοι ποὺ κλέβουν ἱερὰ πράγματα, αὐτὸ τολμᾶς νὰ κάνεις καὶ σὺ τὴν ἡμέρα αὐτή, ποὺ,

σαν ἱερὰν καὶ ἀνακειμένην τῇ τῶν πνευματικῶν ἀκροάσει λογίων ἁρπάζων καὶ καταχρώμενος εἰς βιωτικὰς φροντίδας.

Τί δὲ λέγω περὶ ἡμέρας ὁλοκλήρου; Ὅπερ ἐπὶ τῆς ἐλεημοσύνης ἐποίησεν ἡ χήρα, τοῦτο ποίησον ἐπὶ τοῦ καιροῦ σὺ τῆς ἡμέρας· καθάπερ ἐκείνη δύο κατέβαλεν ὀβολούς, καὶ πολλὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπεσπάσατο τὴν εὔνοιαν, οὕτω καὶ σὺ δύο δάνεισον ὥρας τῷ Θεῷ, καὶ μυρίων ἡμερῶν κέρδος εἰς τὴν οἰκίαν εἰσάξεις τὴν σήν. Εἰ δὲ οὐκ ἀνέχῃ, σκόπει μή ποτε μικρὸν ἡμέρας μέρος οὐ βουλόμενος ἑαυτὸν ἀποστῆσαι τῶν γηΐνων κερδῶν, ὁλοκλήρων ἐνιαυτῶν ἀπολέσῃς πόνους. Οἶδε γὰρ ὁ Θεὸς καταφρονούμενος καὶ τὰ συλλεγέντα κενοῦν χρήματα· ὅπερ οὖν καὶ Ἰουδαίοις ἀπειλῶν ἔλεγεν, ἐπειδὴ τῆς περὶ τὸν ναὸν κατεφρόνουν ἐπιμελείας· «Εἰσηνέγκατε αὐτὰ εἰς τοὺς οἴκους ὑμῶν, καὶ ἐξεφύσησα αὐτά, λέγει Κύριος». Τί γάρ, εἰπέ μοι, διδάξαι σε τῶν ἀναγκαίων δυνησόμεθα, ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἢ δεύτερον παρ' ἡμῖν φοιτῶντα, περὶ ψυχῆς, περὶ σώματος, περὶ ἀθανασίας, περὶ βασιλείας τῶν οὐρανῶν, περὶ κολάσεως, περὶ γεέννης, περὶ μακροθυμίας Θεοῦ, περὶ συγγνώμης, περὶ μετανοίας, περὶ βαπτίσματος, περὶ ἁμαρτημάτων ἀφέσεως, περὶ τῆς κτίσεως ταύτης τῆς ἄνω, καὶ τῆς κάτω, περὶ ἀνθρώπων φύσεως, περὶ ἀγγέλων, περὶ τῆς τῶν δαιμόνων κακουργίας, περὶ τῶν μεθοδειῶν τοῦ διαβόλου, περὶ πολιτείας, περὶ δογμάτων, περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως, περὶ τῶν διεφθαρμένων αἱρέσεων;

Ταῦτα γὰρ καὶ πολλῷ πλείονα τούτων τὸν Χριστιανὸν εἰδέναι χρή, καὶ τούτων πάντων ἀποδιδόναι λόγον τοῖς ἐρωτῶσιν. Ὑμεῖς δὲ οὐδὲ τὸ πολοστὸν τούτων εἰδέναι δυνήσεσθε μέρος, ἅπαξ ἐνταῦθα καὶ τοῦτο παρέργως συναγόμενοι, καὶ διὰ συνήθειαν ἐ-

------

1. Ἀγγ. 1, 9

ἐνῶ εἶναι ἱερὴ καὶ ἀφιερωμένη στὴν ἀκρόαση τῶν πνευματικῶν λόγων, τὴν ἁρπάζεις καὶ τὴν χρησιμοποιεῖς γιὰ κοσμικὲς φροντίδες.

Καὶ γιατί λέγω γιὰ ὁλόκληρη τὴν ἡμέρα; Ἐκεῖνο ποὺ ἔκανε ἡ χήρα στὴν περίπτωση τῆς ἐλεημοσύνης, αὐτὸ κάνε καὶ σὺ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας αὐτῆς. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκείνη ἔδωσε δύο ὀβολοὺς καὶ ἀπέσπασε μεγάλη χάρη ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ σὺ δάνεισε δύο ὧρες στὸ Θεὸ καὶ θὰ προσφέρεις στὴν οἰκία σου κέρδος ἀμέτρητων ἡμερῶν. Ἐὰν ὅμως δὲν δέχεσαι νὰ τὸ κάνεις αὐτό, σκέψου μήπως, μὲ τὸ νὰ μὴ θέλεις ν᾽ ἀπομακρύνεις τὸν ἑαυτό σου γιὰ μικρὸ μόνο διάστημα τῆς ἡμέρας ἀπὸ τὰ γήϊνα κέρδη, χάσεις τοὺς κόπους ὁλοκλήρων ἐτῶν. Διότι ὁ Θεός, ὅταν περιφρονεῖται, γνωρίζει νὰ ἐξαφανίζει τὰ χρήματα ποὺ συγκέντρωσες, πράγμα βέβαια ποὺ ἔλεγε καὶ στοὺς Ἰουδαίους ἀπειλώντας τους, ἐπειδὴ ἔδειχναν ἀδιαφορία γιὰ τὴν περιποίηση τοῦ ναοῦ· «Τὰ μεταφέρατε ὅλα αὐτὰ στὰ σπίτια σας καὶ ἐγὼ μὲ ἕνα φύσημα τὰ σκόρπισα ὅλα, λέγει ὁ Κύριος»[1]. Διότι πές μου, ἐὰν ἔρχεσαι ἐδῶ μία ἢ δύο φορὲς τὸ χρόνο, τί θὰ μποροῦσα νὰ σὲ διδάξω ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα; γιὰ τὴν ψυχὴ δηλαδή, γιὰ τὸ σῶμα, γιὰ τὴν ἀθανασία, γιὰ τὴ γέεννα, γιὰ τὴ μακροθυμία τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴ συγγνώμη, γιὰ τὴ μετάνοια, γιὰ τὸ βάπτισμα, γιὰ τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτημάτων, γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ οὐράνιου καὶ τοῦ ἐπίγειου αὐτοῦ κόσμου, γιὰ τὴ φύση τῶν ἀνθρώπων, γιὰ τοὺς ἀγγέλους, γιὰ τὴν κακουργία τῶν δαιμόνων, γιὰ τὶς μεθόδους τοῦ διαβόλου, γιὰ τὸν τρόπο ζωῆς, γιὰ τὰ δόγματα τῆς πίστεως, γιὰ τὴν ὀρθὴ πίστη, γιὰ τὶς διεφθαρμένες αἱρέσεις;

Αὐτὰ λοιπὸν καὶ πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ πρέπει νὰ γνωρίζει ὁ χριστιανὸς καὶ γιὰ ὅλα αὐτὰ νὰ δίνει ἀπάντηση σ᾽ ἐκείνους ποὺ τὸν ἐρωτοῦν. Σεῖς ὅμως δὲν θὰ μπορέσετε νὰ μάθετε οὔτε τὸ ἐλάχιστο μέρος ἀπ᾽ αὐτὰ ἐὰν ἔρχεσθε ἐδῶ μία φορὰ καὶ μάλιστα χωρὶς κανένα ἐνδιαφέρον, ἀπὸ συνήθεια λόγω τῆς ἑορτῆς, καὶ ὄχι ἀπὸ

ὀργῆς, οὐ δι' εὐλάβειαν ψυχῆς. Ἀγαπητὸν γὰρ εἰ καθ' ἑκάστην σύναξιν ἐνταῦθά τις ἁπαντῶν δυνηθείη μετ' ἀκριβείας ἅπαντα ταῦτα κατασχεῖν. Οἰκέτας ἔχετε πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα παρόντων καὶ υἱούς, καὶ μέλλοντες αὐτοὺς παραδιδόναι τοῖς τῶν τεχνῶν ἐπιστάταις, ὧν ἂν ἕλοισθε, καὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῖς τὴν ὑμετέραν ἄβατον ποιεῖτε καθάπαξ, καὶ στρώματα, καὶ τροφάς, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν αὐτοῖς παρασκευάσαντες διακονίαν, τῷ διδασκάλῳ συγκατοικίζετε ἀπείργοντες αὐτοὺς τῆς οἰκίας ἐπιβαίνειν τῆς ὑμετέρας, ἵνα ἡ συνεχὴς ἐκεῖ διατριβὴ τὴν διδασκαλίαν ἀκριβεστέραν ἐργάσηται, μηδεμιᾶς φροντίδος τὴν σχολὴν διακοπτούσης· νυνὶ δὲ οὐ τέχνην τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ τὴν πασῶν μείζονα μανθάνειν μέλλοντες, πῶς ἀρέσαι τῷ Θεῷ δεῖ, καὶ τῶν οὐρανίων ἐπιτυχεῖν, παρέργως ἡγεῖσθε δύνασθαι τοῦτο κατορθοῦν; Καὶ πόσης τοῦτο ἀνοίας; Ὅτι γὰρ μάθησις τὸ πρᾶγμά ἐστι πολλῆς δεόμενον τῆς προσοχῆς, ἄκουσον τί φησι· «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ»· καὶ πάλιν ὁ προφήτης· «Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου· φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς»· καὶ πάλιν· «Σχολάσατε καὶ γνῶτε, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεός»· ὥστε πολλῆς σχολῆς χρεία τῷ μέλλοντι ταύτης ἀπολαύεσθαι τῆς φιλοσοφίας.

2. Ἀλλὰ γὰρ ἵνα μὴ τὸν χρόνον ἅπαντα εἰς ἔγκλημα τῶν ἀπολιμπανομένων ἀναλώσωμεν, ἀρκεσθέντες τοῖς εἰρημένοις εἰς τὴν τῆς αὐτῶν ἐκείνων ῥαθυμίας διόρθωσιν, φέρε, τί περὶ τῆς παρούσης ἑορτῆς φιλοσοφήσωμεν. Πολλοὶ γὰρ τὰς μὲν ἑορτὰς ἄγουσι, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἴσασι, τὰς δὲ ὑποθέσεις, ὅθεν ἐτέχθησαν, ἀγνοοῦσιν. Ὅτι μὲν οὖν Ἐπιφάνεια ἡ παροῦσα λέγεται ἑορτή, δῆλόν ἐστι πᾶσι, τίς δέ ἐστιν ἡ ἐπιφάνεια αὕτη, καὶ πότερον μία τίς

2. Ματθ. 11, 29 3. Ψαλμ. 33, 12
4. Ψαλμ. 46, 10

εὐλάβεια ψυχῆς. Διότι θὰ ἦταν πολὺ εὐχάριστο ἐὰν κάποιος μποροῦσε, ἐρχόμενος ἐδῶ σὲ κάθε σύναξή μας, νὰ γνωρίσει μὲ ἀκρίβεια ὅλα αὐτά. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παραβρισκομένους ἐδῶ ἔχετε δούλους καὶ υἱούς, τοὺς ὁποίους ὅταν συμβεῖ νὰ τοὺς παραδώσετε στοὺς δασκάλους τῶν τεχνῶν ποὺ θὰ προτιμούσατε ἐσεῖς, καὶ ἀπαγορεύετε ἐντελῶς σ' αὐτοὺς νὰ ἔρχονται στὸ σπίτι σας, καί, ἀφοῦ τοὺς ἑτοιμάσετε στρώματα καὶ τροφὲς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό, τοὺς βάζετε νὰ κατοικήσουν μὲ τὸ δάσκαλο, ἀπαγορεύοντάς τους νὰ ἔρχονται στὸ σπίτι σας, ὥστε ἡ συνεχὴς διαμονή τους ἐκεῖ νὰ καταστήσει περισσότερο ἀποτελεσματικὴ τὴ διδασκαλία, χωρὶς νὰ διακόπτει καμιὰ φροντίδα τὴν ἐκμάθηση. Τώρα ὅμως ποὺ πρόκειται νὰ μάθετε ὄχι τυχαία τέχνη, ἀλλὰ τὴν τέχνη ποὺ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες, πῶς δηλαδὴ πρέπει νὰ γίνετε ἀρεστοὶ στὸ Θεὸ καὶ νὰ ἐπιτύχετε τὰ οὐράνια ἀγαθά, νομίζετε ὅτι μπορεῖτε νὰ τὸ ἐπιτύχετε αὐτὸ ἐρχόμενοι ἐδῶ μὲ ἀδιαφορία; Καὶ πόσης ἀνοησίας δὲν εἶναι δεῖγμα αὐτό; Διότι, τὸ ὅτι τὸ πράγμα αὐτὸ εἶναι μάθηση ποὺ χρειάζεται μεγάλη προσοχή, ἄκουσε τί λέγει· «Μάθετε ἀπὸ μένα ὅτι εἶμαι πράος καὶ ταπεινὸς στὴν καρδιά»[2]· καὶ πάλι ὁ προφήτης λέγει· «Ἐλᾶτε, τέκνα, ἀκοῦστε με· θὰ σᾶς διδάξω φόβο Κυρίου»[3]· καὶ πάλι· «Σταματῆστε τὴν ἐργασία σας καὶ μάθετε, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεός»[4]. Ὥστε χρειάζεται πολλὴ διδασκαλία ἐκεῖνος ποὺ πρόκειται ν' ἀπολαύσει αὐτὴ τὴ φιλοσοφία.

2. Ἀλλ' ὅμως γιὰ νὰ μὴ φᾶμε ὅλο τὸ χρόνο κατηγορώντας ἐκείνους ποὺ ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὶς συνάξεις, θεωρώντας ἀρκετὰ γιὰ τὴ διόρθωση τῆς ἀδιαφορίας ἐκείνων τὰ ὅσα ἔχομε πεῖ, ἐλᾶτε νὰ φιλοσοφήσομε γιὰ τὴν ὑπόθεση τῆς σημερινῆς ἑορτῆς. Διότι πολλοὶ πανηγυρίζουν καὶ γνωρίζουν τὰ ὀνόματα τῶν ἑορτῶν αὐτῶν, ἀγνοοῦν ὅμως τὶς αἰτίες ἀπὸ τὶς ὁποῖες γεννήθηκαν. Τὸ ὅτι δηλαδὴ ἡ σημερινὴ ἑορτὴ ὀνομάζεται Ἐπιφάνεια, εἶναι γνωστὸ σ' ὅλους, ποιὰ ὅμως παρουσία εἶναι αὐτὴ καὶ ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο συμβαίνει, εἶναι μία αὐτὴ ἢ δύο, αὐτὸ δὲν τὸ γνωρί-

ἐστιν ἢ δύο, τοῦτο οὐκ ἔτι ἴσασιν, ὅπερ ἐσχάτης αἰσχύνης ἂν εἴη, καὶ πολλοῦ τοῦ καταγέλωτος, καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν τὴν ἑορτὴν ταύτην ἄγοντας, τὴν ὑπόθεσιν αὐτῆς ἀγνοεῖν. Πρῶτον μὲν οὖν ἀναγκαῖον εἰπεῖν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ὅτι οὐ μία τίς ἐστιν ἐπιφάνεια, ἀλλὰ δύο· μία μὲν ἡ παροῦσα αὕτη καὶ γενομένη, δευτέρα δὲ ἡ μέλλουσα, καὶ κατὰ τὴν συντέλειαν ἐνδόξως γενησομένη. Καὶ περὶ ἑκατέρας αὐτῶν ἠκούσατε σήμερον Παύλου Τίτῳ διαλεγομένου καὶ λέγοντος οὕτω περὶ μὲν τῆς παρούσης· «Ἐπεφάνη ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν, καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως, καὶ δικαίως, καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι», περὶ δὲ τῆς μελλούσης· «Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Καὶ ὁ προφήτης δὲ περὶ αὐτῆς ἐκείνης ἔλεγεν οὕτως· «Ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα, πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ».

Ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν οὐχὶ ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἐτέχθη, ἀλλ' ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἐβαπτίσθη, ἐπιφάνεια λέγεται; Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἐβαπτίσατο καὶ τὴν τῶν ὑδάτων ἡγίασε φύσιν. Διά τοι τοῦτο καὶ μεσονυκτίῳ κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ἅπαντες ὑδρευσάμενοι οἴκαδε τὰ νάματα ἀποτίθενται, καὶ εἰς ἐνιαυτὸν ὁλόκληρον φυλάττουσιν, ἅτε δὴ σήμερον ἁγιασθέντων τῶν ὑδάτων· καὶ τὸ σημεῖον γίνεται ἐναργὲς οὐ διαφθειρομένης τῆς τῶν ὑδάτων ἐκείνων φύσεως τῷ μήκει τοῦ χρόνου, ἀλλ' εἰς ἐνιαυτὸν ὁλόκληρον καὶ δύο καὶ τρία πολλάκις ἔτη τοῦ σήμερον ἀντληθέντος ἀκεραίου καὶ νεαροῦ μένοντος, καὶ μετὰ τοσοῦτον χρόνον τοῖς ἄρτι τῶν πηγῶν ἐξαρπασθεῖσιν ὕδασιν ἁμιλλωμένου. Τίνος οὖν ἕνεκεν αὕτη ἐπιφά-

ζουν, πράγμα πού ἀποτελεῖ τὴν πιὸ χειρότερη ντροπὴ καὶ εἶναι ἄξιο γιὰ πολλὰ γέλοια, διότι, ἐνῶ κάθε χρόνο ἑορτάζουν τὴν ἑορτὴ αὐτή, ὅμως ἀγνοοῦν τὴν ὑπόθεση αὐτῆς. Εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν κατ' ἀρχὴ νὰ πῶ στὴν ἀγάπη σας, ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ μία παρουσία, ἀλλὰ γιὰ δύο· μία εἶναι αὐτὴ πού ἔγινε σὰν σήμερα, καὶ δεύτερη εἶναι ἡ μελλοντική, πού θὰ γίνει μὲ τρόπο ἔνδοξο κατὰ τὴ συντέλεια τοῦ κόσμου. Καὶ γιὰ τὴν κάθε μία ἀπ' αὐτὲς ἀκούσατε σήμερα τὸν Παῦλο νὰ γράφει στὸν Τίτο καὶ νὰ λέγει γιὰ μὲν τὴ σημερινὴ τὰ ἑξῆς, «Παρουσιάσθηκε ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ, πού σώζει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μᾶς διδάσκει ν' ἀρνηθοῦμε τὴν ἀσέβεια καὶ τὶς κοσμικὲς ἐπιθυμίες, καὶ νὰ ζήσομε κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα μὲ σωφροσύνη, δικαιοσύνη καὶ εὐσέβεια», γιὰ δὲ τὴ μελλοντική· «Καὶ ν' ἀναμένομε τὴν πραγματοποίηση τῆς μακάριας ἐλπίδας καὶ τὴν παρουσία τῆς δόξας τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»[5]. Ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης γιὰ τὴν ἴδια ἐκείνη ἔλεγε τὰ ἑξῆς· «Ὁ ἥλιος θὰ μετατραπεῖ σὲ σκοτάδι καὶ ἡ σελήνη σὲ αἷμα προτοῦ νὰ ρθεῖ ἡ μεγάλη καὶ ἔνδοξη ἐκείνη ἡμέρα τοῦ Κυρίου»[6].

Ἀλλὰ γιὰ ποιὸ λόγο ὀνομάζεται ἐπιφάνεια ὄχι ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία γεννήθηκε, ἀλλ' ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία βαπτίσθηκε; Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία βαπτίσθηκε καὶ ἁγίασε τὴ φύση τῶν ὑδάτων. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ τὰ μεσάνυχτα τῆς ἑορτῆς αὐτῆς ὅλοι φέρνουν νερὸ καὶ τὸ τοποθετοῦν μέσα στὸ σπίτι, φυλάσσοντάς το ὅλο τὸ χρόνο, ἐπειδὴ σήμερα ἁγιάσθηκαν τὰ ὕδατα· καὶ τὸ θαῦμα τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν ὑδάτων γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ἀλλοιώνεται ἡ φύση τοῦ νεροῦ ἐκείνου μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ἀλλ' ὁλόκληρο χρόνο καὶ πολλὲς φορὲς δύο καὶ τρία χρόνια παραμένει καθαρὸ καὶ φρέσκο τὸ νερὸ πού σήμερα ἀντλήθηκε, καὶ βρίσκεται μετὰ ἀπὸ τόσο χρόνο σὲ ἴση ἀξία καὶ κατάσταση μὲ τὸ νερὸ πού μόλις πρὶν λίγο πάρθηκε ἀπὸ τὴν πηγή. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ὀνομάζεται αὐτὴ ἡ ἡμέρα Ἐπιφά-

5. Τίτ. 2, 11-13 6. Ἰωὴλ 2, 31

νεια λέγεται; Ἐπειδὴ οὐχ ὅτε ἐτέχθη, τότε πᾶσιν ἐγένετο κατάδηλος, ἀλλ' ὅτε ἐβαπτίσατο· μέχρι γὰρ ταύτης ἠγνοεῖτο τῆς ἡμέρας τοῖς πολλοῖς. Καὶ ὅτι ἠγνόουν αὐτὸν οἱ πολλοὶ καὶ οὐκ ᾔδεισαν ὅστις ποτὲ ἦν, ἄκουσον τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου λέγοντος, «Μέσος ὑμῶν ἕστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε».

Καὶ τί θαυμαστὸν εἰ οἱ ἄλλοι ἠγνόουν, ὅπου γε καὶ αὐτὸς ὁ βαπτιστὴς αὐτὸν ἠγνόει ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης; «Καὶ γὰρ ἐγώ», φησίν, «οὐκ ᾔδειν αὐτόν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ». Ὅτι μὲν οὖν ἐπιφάνειαι δύο δῆλον ἐκ τούτων· τίνος δὲ ἕνεκεν ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἔρχεται ὁ Χριστός, ἀναγκαῖον εἰπεῖν, καὶ ἐπὶ ποῖον ἔρχεται βάπτισμα· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον εἰδέναι, ὥσπερ οὖν ἐκεῖνο· καὶ τοῦτο πρότερον διδάξαι χρὴ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην· ἀπὸ γὰρ τούτου κἀκεῖνο εἰσόμεθα.

Βάπτισμα ἦν τὸ ἰουδαϊκόν, τὸ ῥύπων σωματικῶν ἀπαλλάττον, οὐ τῶν κατὰ τὸ συνειδὸς ἁμαρτημάτων· οὐ γὰρ εἴ τις μοιχείαν εἰργάσατο, οὐδὲ εἴ τις κλοπὴν ἐτόλμησεν, οὐδὲ εἴ τις ἄλλο τι τοιοῦτον παρηνόμησεν, ἀπήλλαττεν αὐτὸν τῶν ἐγκλημάτων· ἀλλ' εἴ τις ὀστῶν ἥψατο νεκρῶν, εἴ τις μὴ νενομισμένης ἐγεύσατο τροφῆς, εἴ τις ἐκ φθορᾶς παρεγένετο, εἴ τις λεπροῖς συνεγίνετο, ἐλούετο, καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας ἀκάθαρτος ἦν, εἶτα ἐκαθαίρετο. «Λούσεται γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ ὕδατι καθαρῷ», φησίν, «καὶ ἀκάθαρτος ἔσται ἕως ἑσπέρας», καὶ καθορισθήσεται· οὐ γὰρ ἀληθῶς ἁμαρτία ταῦτα ἦν οὐδὲ ἀκαθαρσία, ἀλλὰ ἀτελεστέρους ὄντας διὰ τῶν τοιούτων ποιῶν εὐλαβε-

7. Ἰω. 1, 26
8. Ἰω. 1, 33
9. Λευιτ. 15, 5

νεια; Ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἔγινε σ' ὅλους γνωστὸς ὄχι ὅταν γεννήθηκε, ἀλλὰ ὅταν βαπτίσθηκε· διότι μέχρι αὐτὴ τὴν ἡμέρα ἦταν ἄγνωστος στοὺς πολλούς. Καὶ ὅτι οἱ πολλοὶ ἀγνοοῦσαν αὐτὸν καὶ δὲν γνώριζαν ποιὸς τέλος πάντων ἦταν ἄκουσε τὸν Ἰωάννη βαπτιστὴ ποὺ λέγει· «Ἀνάμεσά μας στέκεται κάποιος, τὸν ὁποῖο σεῖς δὲν γνωρίζετε»[7].

Καὶ γιατί εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ ἐὰν οἱ ἄλλοι τὸν ἀγνοοῦσαν, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ καὶ ὁ ἴδιος ὁ βαπτιστὴς ἀγνοοῦσε αὐτὸν μέχρι τὴν ἡμέρα ἐκείνη; Διότι λέγει, «Καὶ ἐγὼ δὲν γνώριζα αὐτόν, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔστειλε νὰ βαπτίζω μὲ νερό, ἐκεῖνος μοῦ εἶπε· Σ' ὅποιον θὰ δεῖς νὰ κατεβαίνει τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ νὰ μένει ἐπάνω σ' αὐτόν, αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ βαπτίζει μὲ ἅγιο Πνεῦμα»[8]. Τὸ ὅτι λοιπὸν ὑπάρχουν δύο παρουσίες αὐτοῦ γίνεται αὐτὸ φανερὸ ἀπ' αὐτά, εἶναι ἀνάγκη ὅμως νὰ ἐξηγήσομε γιὰ ποιὸ λόγο ἔρχεται ὁ Χριστὸς νὰ βαπτισθεῖ, καὶ τί εἶδος βάπτισμα ἦταν αὐτό· καθόσον πρέπει καὶ αὐτὸ νὰ τὸ γνωρίζομε, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ ἐκεῖνο· καὶ πρέπει πρῶτα νὰ διδάξω στὴν ἀγάπη σας αὐτό, διότι ἀπὸ αὐτὸ θὰ γνωρίσομε καὶ ἐκεῖνο.

Ὑπῆρχε τὸ ἰουδαϊκὸ βάπτισμα, ποὺ ἀπάλλασσε ἀπὸ τὶς σωματικὲς ἀκαθαρσίες καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα τῆς συνειδήσεως· διότι, ἐὰν κάποιος διέπραττε μοιχεία, ἐὰν κάποιος τολμοῦσε νὰ κλέψει, καὶ ἂν κάποιος διέπραττε κάποια ἄλλη παρανομία, δὲν τὸν ἀπάλλασε αὐτὸ ἀπὸ τὴν παράβαση αὐτή, ἐὰν ὅμως κάποιος ἄγγιζε ὀστᾶ νεκρῶν, ἢ ἔτρωγε ἀπαγορευμένη τροφή, ἢ ἐπέστρεφε ἀπὸ θάνατο, ἢ πλησίαζε τοὺς νεκρούς, λουζόταν, καὶ παρέμενε ἀκάθαρτος μέχρι τὴν ἑσπέρα, ἐνῶ στὴ συνέχεια καθαριζόταν. Διότι λέγει· «Θὰ λούσετε τὸ σῶμα του μὲ καθαρὸ νερὸ καὶ θὰ εἶναι ἀκάθαρτος μέχρι τὴν ἑσπέρα»[9] καὶ μετὰ θὰ καθαρίζεται· διότι στὴν πραγματικότητα αὐτὰ δὲν ἦταν ἀκαθαρσία, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦταν πνευματικὰ ἀτελεῖς, μὲ αὐτὰ τὰ μέτρα ὁ Θεὸς τοὺς ἔκαμνε εὐλαβέστερους, καὶ τοὺς προετοίμαζε ἀπὸ τὴν πρώτη ἐκείνη στιγμὴ

νεια λέγεται; Ἐπειδὴ οὐχ ὅτε ἐτέχθη, τότε πᾶσιν ἐγένετο κατάδηλος, ἀλλ' ὅτε ἐβαπτίσατο· μέχρι γὰρ ταύτης ἠγνοεῖτο τῆς ἡμέρας τοῖς πολλοῖς. Καὶ ὅτι ἠγνόουν αὐτὸν οἱ πολλοὶ καὶ οὐκ ᾔδεισαν ὅστις ποτὲ ἦν, ἄκουσον τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου λέγοντος, «Μέσος ὑμῶν ἕστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε».

Καὶ τί θαυμαστὸν εἰ οἱ ἄλλοι ἠγνόουν, ὅπου γε καὶ αὐτὸς ὁ βαπτιστὴς αὐτὸν ἠγνόει ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης; «Καὶ γὰρ ἐγώ», φησίν, «οὐκ ᾔδειν αὐτόν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ». Ὅτι μὲν οὖν ἐπιφάνειαι δύο δῆλον ἐκ τούτων· τίνος δὲ ἕνεκεν ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἔρχεται ὁ Χριστός, ἀναγκαῖον εἰπεῖν, καὶ ἐπὶ ποῖον ἔρχεται βάπτισμα· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον εἰδέναι, ὥσπερ οὖν ἐκεῖνο· καὶ τοῦτο πρότερον διδάξαι χρὴ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην· ἀπὸ γὰρ τούτου κἀκεῖνο εἰσόμεθα.

Βάπτισμα ἦν τὸ ἰουδαϊκόν, τὸ ῥύπων σωματικῶν ἀπαλλάττον, οὐ τῶν κατὰ τὸ συνειδὸς ἁμαρτημάτων· οὐ γὰρ εἴ τις μοιχείαν εἰργάσατο, οὐδὲ εἴ τις κλοπὴν ἐτόλμησεν, οὐδὲ εἴ τις ἄλλο τι τοιοῦτον παρηνόμησεν, ἀπήλλαττεν αὐτὸν τῶν ἐγκλημάτων· ἀλλ' εἴ τις ὀστῶν ἥψατο νεκρῶν, εἴ τις μὴ νενομισμένης ἐγεύσατο τροφῆς, εἴ τις ἐκ φθορᾶς παρεγένετο, εἴ τις λεπροῖς συνεγίνετο, ἐλούετο, καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας ἀκάθαρτος ἦν, εἶτα ἐκαθαίρετο. «Λούσεται γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ ὕδατι καθαρῷ», φησίν, «καὶ ἀκάθαρτος ἔσται ἕως ἑσπέρας», καὶ καθορισθήσεται· οὐ γὰρ ἀληθῶς ἁμαρτία ταῦτα ἦν οὐδὲ ἀκαθαρσία, ἀλλὰ ἀτελεστέρους ὄντας διὰ τῶν τοιούτων ποιῶν εὐλαβε-

---

7. Ἰω. 1, 26
8. Ἰω. 1, 33
9. Λευιτ. 15, 5

νεια; Ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἔγινε σ' ὅλους γνωστὸς ὄχι ὅταν γεννήθηκε, ἀλλὰ ὅταν βαπτίσθηκε· διότι μέχρι αὐτὴ τὴν ἡμέρα ἦταν ἄγνωστος στοὺς πολλούς. Καὶ ὅτι οἱ πολλοὶ ἀγνοοῦσαν αὐτὸν καὶ δὲν γνώριζαν ποιὸς τέλος πάντων ἦταν ἄκουσε τὸν Ἰωάννη βαπτιστὴ ποὺ λέγει· «Ἀνάμεσά μας στέκεται κάποιος, τὸν ὁποῖο σεῖς δὲν γνωρίζετε»[7].

Καὶ γιατί εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ ἐὰν οἱ ἄλλοι τὸν ἀγνοοῦσαν, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ καὶ ὁ ἴδιος ὁ βαπτιστὴς ἀγνοοῦσε αὐτὸν μέχρι τὴν ἡμέρα ἐκείνη; Διότι λέγει, «Καὶ ἐγὼ δὲν γνώριζα αὐτόν, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔστειλε νὰ βαπτίζω μὲ νερό, ἐκεῖνος μοῦ εἶπε· Σ' ὅποιον θὰ δεῖς νὰ κατεβαίνει τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ νὰ μένει ἐπάνω σ' αὐτόν, αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ βαπτίζει μὲ ἅγιο Πνεῦμα»[8]. Τὸ ὅτι λοιπὸν ὑπάρχουν δύο παρουσίες αὐτοῦ γίνεται αὐτὸ φανερὸ ἀπ' αὐτά, εἶναι ἀνάγκη ὅμως νὰ ἐξηγήσομε γιὰ ποιὸ λόγο ἔρχεται ὁ Χριστὸς νὰ βαπτισθεῖ, καὶ τί εἶδος βάπτισμα ἦταν αὐτό· καθόσον πρέπει καὶ αὐτὸ νὰ τὸ γνωρίζομε, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ ἐκεῖνο· καὶ πρέπει πρῶτα νὰ διδάξω στὴν ἀγάπη σας αὐτό, διότι ἀπὸ αὐτὸ θὰ γνωρίσομε καὶ ἐκεῖνο.

Ὑπῆρχε τὸ ἰουδαϊκὸ βάπτισμα, ποὺ ἀπάλλασσε ἀπὸ τὶς σωματικὲς ἀκαθαρσίες καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα τῆς συνειδήσεως· διότι, ἐὰν κάποιος διέπραττε μοιχεία, ἐὰν κάποιος τολμοῦσε νὰ κλέψει, καὶ ἂν κάποιος διέπραττε κάποια ἄλλη παρανομία, δὲν τὸν ἀπάλλασσε αὐτὸ ἀπὸ τὴν παράβαση αὐτή, ἐὰν ὅμως κάποιος ἄγγιζε ὀστᾶ νεκρῶν, ἢ ἔτρωγε ἀπαγορευμένη τροφή, ἢ ἐπέστρεφε ἀπὸ θάνατο, ἢ πλησίαζε τοὺς νεκρούς, λουζόταν, καὶ παρέμενε ἀκάθαρτος μέχρι τὴν ἑσπέρα, ἐνῶ στὴ συνέχεια καθαριζόταν. Διότι λέγει· «Θὰ λούσετε τὸ σῶμα του μὲ καθαρὸ νερὸ καὶ θὰ εἶναι ἀκάθαρτος μέχρι τὴν ἑσπέρα»[9] καὶ μετὰ θὰ καθαρίζεται· διότι στὴν πραγματικότητα αὐτὰ δὲν ἦταν ἀκαθαρσία, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦταν πνευματικὰ ἀτελεῖς, μὲ αὐτὰ τὰ μέτρα ὁ Θεὸς τοὺς ἔκαμνε εὐλαβέστερους, καὶ τοὺς προετοίμαζε ἀπὸ τὴν πρώτη ἐκείνη στιγμὴ

στέρους ὁ Θεός, πρὸς τὴν τῶν μειζόνων παρατήρησιν ἀκριβεστέρους ἄνωθεν παρεσκεύαζε.

3. Τὸ μὲν οὖν ἰουδαϊκὸν καθάρσιον ἁμαρτημάτων μὲν οὐκ ἀπήλλαττε, ῥύπων δὲ σωματικῶν μόνον· τὸ δὲ ἡμέτερον οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ πολλῷ μεῖζον καὶ πολλῆς γέμον χάριτος· καὶ γὰρ ἁμαρτημάτων ἀπαλλάττει, καὶ ψυχὴν ἀποσμήχει, καὶ Πνεύματος δίδωσι χορηγίαν. Τὸ δὲ τοῦ Ἰωάννου τοῦ μὲν ἰουδαϊκοῦ σφόδρα ὑψηλότερον ἦν, τοῦ δὲ ἡμετέρου ταπεινότερον, καθάπερ γέφυρά τις ὂν ἑκατέρων τούτων τῶν βαπτισμάτων, ἀπ' ἐκείνου πρὸς τοῦτο δι' ἑαυτοῦ χειραγωγοῦν· οὐ γὰρ δὴ εἰς παρατήρησιν καθαρμῶν σωματικῶν αὐτοὺς ἐνῆγεν, ἀλλ' ἀποστῆσαν ἐκείνων παρῄνει καὶ συνεβούλευε μεταβαλεῖν ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετήν, καὶ ἐν τοῖς τῶν ἔργων κατορθώμασι τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχειν, οὐκ ἐν βαπτισμοῖς διαφόροις καὶ καθαρμοῖς ὑδάτων. Οὐ γὰρ ἔλεγε, πλῦνον τὰ ἱμάτιά σου, καὶ λοῦσον τὸ σῶμά σου, καὶ ἔσῃ καθαρός, ἀλλὰ τί; «Ποιήσατε καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας»· καὶ κατὰ τοῦτο ὑψηλότερον ἦν τοῦ ἰουδαϊκοῦ, τοῦ δὲ ἡμετέρου ταπεινότερον· ἐπειδὴ μήτε Πνεῦμα ἅγιον ἐδίδου τὸ βάπτισμα Ἰωάννου, μήτε τὴν διὰ τῆς χάριτος παρεῖχε συγχώρησιν· μετανοεῖν γὰρ ἐκέλευσεν, οὐκ ἀφιέναι κύριος ἦν. Διόπερ καὶ ἔλεγεν· «Ἐγὼ μὲν ὑμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι, ἐκεῖνος δὲ ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί». Δηλονότι αὐτὸς οὐκ ἐβάπτιζε Πνεύματι. Τί δέ ἐστιν, «Ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί;». Ἀναμνήσθητί μοι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἣν ὤφθησαν τοῖς ἀποστόλοις διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός, καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν.

Καὶ ὅτι τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἀτελὲς ἦν, οὔτε Πνεύματος χορηγίαν ἔχον, οὔτε ἁμαρτημάτων ἄφεσιν, δῆλον ἐκεῖθεν· εὑρὼν γάρ τινας μαθητὰς ὁ Παῦ-

------

10. Ματθ. 3, 8 11. Ματθ. 3, 11

νὰ εἶναι πιὸ κατάλληλοι γιὰ τὴν κατανόηση τῶν ὑψηλοτέρων πραγμάτων.

3. Τὸ ἰουδαϊκὸ λοιπὸν καθάρσιο δὲν ἀπάλλασσε ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ τὶς σωματικὲς ἀκαθαρσίες, ἐνῶ τὸ δικό μας δὲν εἶναι τέτοιο, ἀλλ' εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτερο καὶ γεμάτο ἀπὸ πολλὴ χάρη, καθόσον ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, καθαρίζει τὴν ψυχή, καὶ χορηγεῖ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Τοῦ Ἰωάννη πάλι τὸ βάπτισμα ἦταν βέβαια πολὺ πιὸ ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἰουδαϊκό, κατώτερο ὅμως ἀπὸ τὸ δικό μας, ἀποτελώντας, κατὰ κάποιο τρόπο, γέφυρα μεταξὺ αὐτῶν τῶν δύο βαυπτισμάτων, καθοδηγώντας μας ἀπὸ ἐκεῖνο πρὸς αὐτό· διότι δὲν τοὺς ὁδηγοῦσε στὴν τήρηση σωματικῶν καθαρμῶν, ἀλλὰ τοὺς προέτρεπε καὶ τοὺς συμβούλευε ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ ἐκείνους καὶ νὰ ἐπιστρέψουν ἀπὸ τὴν κακία στὴν ἀρετὴ καὶ νὰ στηρίζουν τὶς ἐλπίδες τῆς σωτηρίας τους στὰ κατορθώματα τῶν ἔργων καὶ ὄχι σὲ διάφορα βαπτίσματα καὶ καθαρμοὺς μὲ νερό. Διότι δὲν ἔλεγε, πλύνε τὰ ροῦχα σου, καὶ λοῦσε τὸ σῶμα σου, καὶ θὰ γίνεις καθαρός, ἀλλὰ τί; «Κάνετε ἔργα ἄξια τῆς μετάνοιας»[10]· καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ ἦταν ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἰουδαϊκό, ἀλλὰ κατώτερο ἀπὸ τὸ δικό μας· ἐπειδὴ τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη δὲν χάριζε Πνεῦμα ἅγιο, οὔτε παρεῖχε τὴ συγχώρηση ποὺ παρέχεται ἀπὸ τὴ θεία χάρη· διότι προέτρεπε νὰ μετανοοῦν καὶ δὲν εἶχε τὴν ἐξουσία νὰ δίνει συγχώρηση. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ἔλεγε· «Ἐγὼ σᾶς βαπτίζω μὲ νερό, ἐνῶ ἐκεῖνος θὰ σᾶς βαπτίσει μὲ Πνεῦμα ἅγιο καὶ φωτιά»[11]. Εἶναι φανερὸ ὅτι αὐτὸς δὲν βάπτιζε μὲ Πνεῦμα ἅγιο. Τί σημαίνει «Μὲ Πνεῦμα ἅγιο καὶ φωτιά»; Θυμήσου σὲ παρακαλῶ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποία παρουσιάσθηκαν στοὺς ἀποστόλους διαμεριζόμενες πύρινες γλῶσσες καὶ κάθισαν ἐπάνω στὸν καθένα ἀπ' αὐτούς.

Καὶ ὅτι ἦταν ἀτελὲς τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη, μὴ ἔχοντας τὴ δύναμη νὰ χορηγεῖ Πνεῦμα ἅγιο, οὔτε νὰ συγχωρεῖ ἁμαρτήματα, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ἑξῆς· ὅταν δηλαδὴ ὁ Παῦλος συνάντησε κάποιους μαθητὲς τοὺς ρώ-

λός φησι πρὸς αὐτούς· «Εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε πιστεύσαντες; Οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲ εἰ Πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν ἠκούσαμεν· εἰπέ τε πρὸς αὐτούς· εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε; Οἱ δὲ εἶπον, εἰς τὸ 'Ιωάννου βάπτισμα. Εἶπε δὲ Παῦλος, 'Ιωάννης μὲν ἐβάπτισε βάπτισμα μετανοίας»· μετανοίας οὐκ ἀφέσεως. Καὶ τίνος ἕνεκεν ἐβάπτιζεν; «Τῷ λαῷ λέγων, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα πιστεύσωσι, τοῦτ' ἔστιν, εἰς τὸν Κύριον 'Ιησοῦν· καὶ ἀκούσαντες ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου 'Ιησοῦ. Καὶ ἐπιθέντος αὐτοῖς τοῦ Παύλου τὰς χεῖρας, ἦλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτούς». Εἶδες πῶς ἀτελὲς ἦν τὸ 'Ιωάννου βάπτισμα; Εἰ γὰρ μὴ ἦν ἀτελές, οὐκ ἂν αὐτοὺς πάλιν ἐβάπτισεν ὁ Παῦλος, οὐκ ἂν αὐτοῖς τὰς χεῖρας ἐπέθηκε· νυνὶ δὲ ἀμφότερα ταῦτα ποιήσας, ἐδήλωσε τὴν ὑπεροχὴν τοῦ βαπτίσματος τοῦ ἀποστολικοῦ, καὶ ὅτι ἐκεῖνο τούτου πολὺ κατώτερον ἦν.

'Αλλὰ τὴν μὲν τῶν βαπτισμῶν διαφορὰν ἐκ τούτων ἐμάθομεν, τίνος δὲ ἕνεκεν ὁ Χριστὸς βαπτίζεται, καὶ ποῖον βάπτισμα, λοιπὸν ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Οὔτε τὸ ἰουδαϊκὸν τὸ πρότερον, οὔτε τὸ ἡμέτερον τὸ μετὰ ταῦτα· οὔτε γὰρ ἁμαρτημάτων συγχωρήσεως ἐδεῖτο· πῶς γὰρ ὁ μηδεμίαν ἁμαρτίαν ἔχων; «'Αμαρτίαν» γάρ, φησίν, «οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ»· καὶ πάλιν· «Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; Οὔτε Πνεύματος ἄμοιρος ἦν ἐκείνη ἡ σάρξ· πῶς γὰρ ἡ ἐκ Πνεύματος ἁγίου κατασκευασθεῖσα τὴν ἀρχήν; Εἰ τοίνυν μήτε Πνεύματος ἁγίου ἄμοιρος ἦν ἡ σὰρξ ἐκείνη, μήτε ἁμαρτήμασιν ὑπεύθυνος, τίνος ἕνεκεν ἐβαπτίζετο; 'Αλλὰ πρότερον ἀναγκαῖον μαθεῖν ποῖον ἐβαπτίσατο βάπτισμα, καὶ τότε καὶ τοῦτο σαφέστερον ἡμῖν γενήσεται.

Ποῖον οὖν ἐβαπτίσατο; Οὔτε τὸ ἰουδαϊκόν, οὔτε

τησε˙ «Μήπως λάβατε Πνεῦμα ἅγιο ὅταν πιστέψατε; Ἐκεῖνοι εἶπαν πρὸς αὐτόν˙ οὔτε κἂν ἀκούσαμε ὅτι ὑπάρχει ἅγιο Πνεῦμα. Εἶπε τότε πρὸς αὐτούς˙ Σὲ τί λοιπὸν βαπτισθήκατε; Ἐκεῖνοι εἶπαν˙ Στὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη. Εἶπε τότε ὁ Παῦλος˙ Ὁ Ἰωάννης βάπτιζε βάπτισμα μετάνοιας»[12]. Βάπτισμα μετάνοιας λοιπὸν ἦταν καὶ ὄχι συγχωρήσεως. Καὶ γιὰ ποιὸ σκοπὸ βάπτιζε; «Ἔλεγε στὸ λαὸ νὰ πιστέψουν σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔρχεται μετὰ ἀπ' αὐτόν, δηλαδὴ στὸν Κύριο Ἰησοῦ. Ὅταν τὸ ἄκουσαν αὐτὸ βαπτίσθηκαν στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Καὶ ἀφοῦ ἔθεσε ὁ Παῦλος τὰ χέρια του ἐπάνω τους, ἦρθε σ' αὐτοὺς τὸ ἅγιο Πνεῦμα»[13]. Εἶδες πῶς ἦταν ἀτελὲς τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη; Διότι, ἐὰν δὲν ἦταν ἀτελές, δὲν θὰ τοὺς βάπτιζε πάλι ὁ Παῦλος, δὲν θὰ ἔθετε τὰ χέρια του ἐπάνω τους˙ ἐνῶ τώρα, ἀφοῦ ἔκανε καὶ τὰ δύο αὐτά, φανέρωσε τὴν ὑπεροχὴ τοῦ ἀποστολικοῦ βαπτίσματος, καὶ ὅτι ἐκεῖνο ἦταν κατὰ πολὺ κατώτερο ἀπὸ αὐτό.

Τὴ διαφορὰ λοιπὸν τῶν βαπτισμάτων τὴ μάθαμε ἀπὸ αὐτά, πρέπει ὅμως στὴ συνέχεια νὰ ποῦμε γιὰ ποιὸ λόγο βαπτίζεται ὁ Χριστὸς καὶ ποιὸ εἶναι τὸ βάπτισμα ποὺ κάνει. Δὲν κάμνει οὔτε τὸ παλιὸ ἰουδαϊκὸ βάπτισμα, οὔτε τὸ δικό μας ποὺ καθιερώθηκε στὴ συνέχεια˙ καθόσον δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ συγχώρηση ἁμαρτημάτων˙ διότι πῶς θὰ συνέβαινε αὐτὸ σ' ἐκεῖνον ποὺ δὲν εἶχε καμία ἁμαρτία; Διότι, λέγει, «Ἁμαρτία δὲν ἔκανε, οὔτε βρέθηκε δόλος στὸ στόμα του»[14]˙ καὶ πάλι˙ «Ποιὸς μπορεῖ ἀπὸ σᾶς νὰ μὲ ἐλέγξει γιὰ ἁμαρτία;»[15]. Οὔτε ἡ σάρκα ἐκείνη στεροῦνταν τὸ Πνεῦμα˙ διότι πῶς ἦταν δυνατὸ αὐτὸ στὴ σάρκα ἐκείνη ποὺ συνελήφθηκε ἀπὸ Πνεῦμα ἅγιο; Ἐὰν λοιπὸν ἡ σάρκα ἐκείνη οὔτε τὸ ἅγιο Πνεῦμα στεροῦνταν, οὔτε ἦταν ὑπεύθυνη γι' ἁμαρτήματα, γιὰ ποιὸ λόγο βαπτίσθηκε; Ἀλλὰ προηγουμένως πρέπει νὰ μάθομε ποιὸ βάπτισμα ἔκανε, καὶ τότε καὶ αὐτὸ θὰ μᾶς γίνει πιὸ κατανοητό.

Ποιὸ λοιπὸν βάπτισμα ἔκανε; Οὔτε τὸ ἰουδαϊκό, οὔτε

------

12. Πράξ. 19, 2-4
13. Πράξ. 19, 4-6
14. Α΄ Πέτρ. 2, 22
15. Ἰω. 8, 46

τὸ ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸ Ἰωάννου. Διὰ τί; Ἵνα καὶ δι' αὐτῆς τῆς τοῦ βαπτίσματος φύσεως μάθῃς, ὅτι οὐ δι' ἁμαρτίας ἐβαπτίσατο, οὐδὲ ὡς τῆς τοῦ Πνεύματος δεόμενος χορηγίας· ἑκατέρων γὰρ τούτων ἔρημον ἐκεῖνο τὸ βάπτισμα, καθάπερ οὖν καὶ ἀπεδείξαμεν. Καὶ ὅτι μὲν οὔτε δι' ἄφεσιν ἁμαρτημάτων, οὔτε διὰ Πνεύματος χορηγίαν ἦλθεν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, δῆλον ἐκ τούτων· ἵνα δὲ μὴ νομίσῃ τις τῶν τότε παρόντων, ὅτι ἐπὶ μετανοίᾳ, καθάπερ οἱ λοιποί, παραγίνεται, ἄκουσον καὶ τοῦτο πῶς ὁ Ἰωάννης προδιωρθώσατο. Ὁ γὰρ τοῖς ἄλλοις λέγων, «Ποιήσατε καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας», ἄκουσον τί τούτῳ φησίν· «Ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι· καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με;». Τοῦτο δὲ ἔλεγε δηλῶν ὅτι οὐ διὰ τὴν αὐτὴν τοῖς πολλοῖς χρείαν παρεγένετο πρὸς αὐτόν· καὶ ὅτι τοσοῦτον ἀπέχει διὰ τοῦτο βαπτίζεσθαι, ὅτι καὶ αὐτοῦ τοῦ βαπτιστοῦ πολλῷ μεῖζον ἦν, καὶ ἀσυγκρίτως καθαρώτερος. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐβαπτίζετο, εἰ μήτε ἐπὶ μετανοίᾳ, μήτε ἐπὶ ἁμαρτημάτων ἀφέσει, μήτε ἐπὶ Πνεύματος χορηγίᾳ τοῦτο ἐποίει; Ἑτέρων δυοῖν ἕνεκεν αἰτιῶν, μιᾶς μὲν ἧς φησιν ὁ μαθητής, ἑτέρας δὲ ἧς αὐτὸς πρὸς τὸν Ἰωάννην εἶπε.

Τίνα οὖν φησιν ὁ Ἰωάννης αἰτίαν τοῦ βαπτίσματος εἶναι τούτου; Ἵνα γνωρισθῇ τοῖς πολλοῖς, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι «Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισε βάπτισμα μετανοίας, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα πιστεύσωσιν»· τοῦτο ἦν τὸ κατόρθωμα τοῦ βαπτίσματος. Τὸ μὲν γὰρ εἰς τὴν ἑκάστου περιιέναι οἰκίαν, καὶ ταῖς θύραις προσιόντα καλεῖν ἔξω καὶ λέγειν κατέχοντα τὸν Χριστόν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὕποπτον ἐποίει τὴν μαρτυρίαν καὶ σφόδρα ἐργῶδες ἦν· τὸ δὲ λαβόντα πάλιν εἰς τὴν συναγωγὴν εἰσελθεῖν καὶ δεικνύειν, καὶ τοῦτο αὐτὸ ὁμοίως ὕπο-

------

16. Ματθ. 3, 8 17. Ματθ. 3, 14
18. Πράξ. 19, 4

τὸ δικό μας, ἀλλὰ τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη. Γιατί; Μὲ σκοπὸ νὰ μάθεις καὶ ἀπὸ τὴν φύση αὐτοῦ τοῦ βαπτίσματος, ὅτι δὲν βαπτίσθηκε γιὰ ἁμαρτίες του, οὔτε ἐπειδὴ εἶχε ἀνάγκη τῆς χορηγίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος· διότι τὸ βάπτισμα ἐκεῖνο στεροῦνταν τὴ δυνατότητα καὶ τῶν δύο αὐτῶν βαπτισμάτων, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ ἀποδείξαμε. Καὶ ὅτι δὲν ἦρθε στὸν Ἰορδάνη οὔτε γιὰ ἄφεση ἁμαρτημάτων, οὔτε γιὰ τὴ χορηγία τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔγινε φανερὸ ἀπ' αὐτά· ὅμως γιὰ νὰ μὴ νομίσει κάποιος ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἦταν τότε παρόντες, ὅτι πηγαίνει ἐκεῖ γιὰ μετάνοια, ὅπως ἀκριβῶς πήγαιναν καὶ οἱ ἄλλοι, ἄκουσε πῶς καὶ αὐτὸ τὸ διευκρινίζει ὁ Ἰωάννης. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔλεγε στοὺς ἄλλους, «Κάνατε ἔργα ἄξια τῆς μετάνοιας»[16], ἄκουσε τί λέγει σ' αὐτόν· «Ἐγὼ ἔχω ἀνάγκη νὰ βαπτισθῶ ἀπὸ σένα, καὶ σὺ ἔρχεσαι πρὸς ἐμένα;»[17]. Αὐτὸ τὸ ἔλεγε γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲν πῆγε σ' αὐτὸν γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ποὺ πήγαιναν οἱ ἄλλοι· καὶ ὅτι τόσο πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ βαπτισθεῖ γι' αὐτό, ἀφοῦ ἦταν κατὰ πολὺ πιὸ ἀνώτερος καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ βαπτιστή, καὶ ἀσύγκριτα καθαρότερος. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν βαπτίσθηκε, ἐὰν αὐτὸ δὲν τὸ ἔκανε οὔτε γιὰ μετάνοια, οὔτε γιὰ συγχώρηση ἁμαρτημάτων, οὔτε γιὰ χορήγηση τοῦ Πνεύματος; Γιὰ δυὸ ἄλλους λόγους, ποὺ ἕνας εἶναι αὐτὸς ποὺ ἀναφέρει ὁ μαθητής, καὶ ὁ ἄλλος αὐτὸς ποὺ λέγεται ἀπ' αὐτὸν στὸν Ἰωάννη.

Ποιὰ λοιπὸν λέγει ὁ Ἰωάννης ὅτι εἶναι ἡ αἰτία τοῦ βαπτίσματος αὐτοῦ; Γιὰ νὰ μάθουν οἱ πολλοί, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε, ὅτι «Ὁ Ἰωάννης βάπτισε βάπτισμα μετάνοιας, λέγοντας νὰ πιστέψουν σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔρχεται μετὰ ἀπ' αὐτόν»[18]· αὐτὸ ἦταν τὸ κατόρθωμα τοῦ βαπτίσματος. Διότι τὸ νὰ πηγαίνει στὸ σπίτι τοῦ καθένα, καὶ πλησιάζοντας στὶς πόρτες καὶ ἔχοντας μαζί του τὸ Χριστὸ νὰ τοὺς καλεῖ ἔξω καὶ νὰ τοὺς λέγει, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ θὰ ἔκαμνε ὕποπτη τὴ μαρτυρία καὶ θὰ ἦταν πάρα πολὺ δύσκολο· ἐπίσης τὸ νὰ τὸν πάρει πάλι καί, μπαίνοντας στὴ συναγωγή, νὰ τὸν δείχνει, καὶ

πτον ἐποίει τὴν μαρτυρίαν πάλιν· τὸ δὲ τῶν δήμων ἁπάντων ἐξ ἑκάστης πόλεως ἐκχυθέντων ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, καὶ περὶ τὰς ὄχθας διατριβόντων τοῦ ποταμοῦ, ἐλθόντα καὶ αὐτὸν ἐπὶ τὸ βαπτισθῆναι, καὶ δέξασθαι τὴν ἄνωθεν σύστασιν τὴν διὰ τῆς φωνῆς τοῦ Πατρός, τὴν διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Πνεύματος τῆς ἐν εἴδει περιστερᾶς, ἀνύποπτον ἐποίει γενέσθαι τὴν Ἰωάννου ἐπ' αὐτῷ μαρτυρίαν. Διὰ τοῦτο, «Κἀγώ», φησίν, «οὐκ ᾔδειν αὐτόν», ἀξιόπιστον τὴν ἑαυτοῦ καθιστῶν μαρτυρίαν· ἐπειδὴ γὰρ συγγενεῖς ἦσαν ἀλλήλων κατὰ σάρκα. («Ἰδοὺ γὰρ Ἐλισάβετ ἡ συγγενής σου, καὶ αὐτὴ συνειληφυῖα υἱόν», τῇ Μαριὰμ φησιν ὁ ἄγγελος περὶ τῆς μητρὸς Ἰωάννου· εἰ δὲ αἱ μητέρες συγγενεῖς ἦσαν, εὔδηλον ὅτι καὶ τὰ παιδία). Ἐπεὶ οὖν συγγενεῖς ἦσαν, ἵνα μὴ διὰ τὴν συγγένειαν δόξῃ μαρτυρεῖν τῷ Χριστῷ, ᾠκονόμησεν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις πᾶσαν τὴν πρώτην ἡλικίαν ἐν ἐρήμῳ τὸν Ἰωάννην διάγειν, ἵνα μὴ διὰ φιλίαν ἢ ἐκ κατασκευῆς τινος τοιαύτης ἡ μαρτυρία γίνεσθαι δόξῃ, ἀλλ' ὡς παρὰ τοῦ Θεοῦ μαθών, οὕτως αὐτὸν καταγγείλῃ. Διὰ τοῦτό φησι, «Κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν». Πόθεν οὖν ἔμαθες; «Ὁ πέμψας με», φησί, «βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπε». Τί σοι εἶπεν; «Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, αὐτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ».

Ὁρᾷς ὅτι διὸ τοῦτο ἦλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ὡς τότε πρῶτον ἐπιφοιτῆσαν, ἀλλ' ἵνα δείξῃ τὸν κηρυττόμενον, ὥσπερ δακτύλῳ τινὶ τῇ πτήσει πᾶσιν αὐτὸν γνώριμον ποιοῦν; Διὰ τοῦτο τοίνυν ἦλθεν ἐπὶ τὸ βάπτισμα· καὶ δι' ἑτέραν δὲ αἰτίαν, ἣν αὐτός φησι· Ποίαν δὴ ταύτην; Τοῦ Ἰωάννου εἰπόντος, «Ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρός

---

19. Ἰω. 1, 31 — 20. Λουκᾶ 1, 36
21. Ἰω. 1, 33

αὐτὸ πάλι κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἔκαμνε ὕποπτη τὴ μαρτυρία. Ἀλλ' ὅμως τὸ νὰ ρθεῖ καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν Ἰωάννη μὲ σκοπὸ νὰ βαπτισθεῖ, τὴ στιγμὴ ποὺ ὅλος ὁ κόσμος ἀπὸ κάθε πόλη ξεχυνόταν στὸν Ἰορδάνη καὶ διέμενε στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐκεῖ νὰ δεχθεῖ τὴν οὐράνια μαρτυρία ποὺ γινόταν μὲ τὰ λόγια τοῦ Πατέρα, τὴ μαρτυρία ποὺ γινόταν μὲ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος μὲ μορφὴ περιστερᾶς, αὐτὸ ἔκαμνε ἀνύποπτη τὴ μαρτυρία ποὺ ἔδινε ὁ Ἰωάννης γι' αὐτόν. Γι' αὐτὸ λέγει, «Καὶ ἐγὼ δὲν γνώριζα αὐτόν», κάμνοντας ἔτσι ἀξιόπιστη τὴν μαρτυρία του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἦταν μεταξύ τους συγγενεῖς κατὰ σάρκα (διότι «Νὰ ἡ συγγενής σου Ἐλισάβετ καὶ αὐτὴ συνέλαβε υἱό»[20], λέγει ὁ ἄγγελος στὴ Μαρία γιὰ τὴ μητέρα τοῦ Ἰωάννη· ἀλλ' ἐφόσον οἱ μητέρες τους ἦταν συγγενεῖς, εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι καὶ τὰ παιδιά τους ἦταν συγγενή). Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν συγγενεῖς, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι δίνει τὴ μαρτυρία γιὰ τὸ Χριστὸ ἐξ αἰτίας τῆς συγγένειάς τους, ρύθμισε ἡ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος νὰ περάσει ὁ Ἰωάννης ὅλα τὰ προηγούμενα χρόνια του στὴν ἔρημο, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι ἡ μαρτυρία δίνεται ἀπὸ φιλία ἢ ἀπὸ κάποια ἄλλη παρόμοια ἐπινόηση, ἀλλ' ὅπως τὸ ἔμαθε αὐτὸ ἀπὸ τὸ Θεό, ἔτσι καὶ τὸ κάμνει γνωστὸ στὸν κόσμο. Γι' αὐτὸ λέγει, «Καὶ ἐγὼ δὲν γνώριζα αὐτόν». Καὶ ἀπὸ ποῦ λοιπὸν τὸ ἔμαθες; «Ἐκεῖνος», λέγει, «ποὺ μὲ ἔστειλε νὰ βαπτίζω μὲ νερό, ἐκεῖνος μοῦ εἶπε». Τί σοῦ εἶπε; «Σ' ὅποιον θὰ δεῖς νὰ κατεβαίνει τὸ Πνεῦμα μὲ μορφὴ περιστερᾶς καὶ νὰ μένει ἐπάνω σ' αὐτόν, αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ βαπτίζει μὲ Πνεῦμα ἅγιο»[21].

Βλέπεις ὅτι γι' αὐτὸ ἦρθε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὄχι ὅτι τότε κατέβηκε γιὰ πρώτη φορά, ἀλλὰ γιὰ νὰ φανερώσει ἐκεῖνον ποὺ κηρυσσόταν, κάμνοντας αὐτὸν γνωστὸ σ' ὅλους, σὰν μὲ κάποιο δάχτυλο, μὲ τὴν πτήση του ὑπὸ μορφὴ περιστερᾶς; Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἦρθε νὰ βαπτισθεῖ· ἀλλὰ καὶ γιὰ μία ἄλλη αἰτία, τὴν ὁποία ἀναφέρει αὐτός. Καὶ ποιὰ εἶναι αὐτή; Ὅταν ὁ Ἰωάννης εἶπε, «Ἐγὼ ἔχω ἀνάγκη νὰ βαπτισθῶ ἀπὸ σένα καὶ σὺ ἔρχεσαι πρὸς ἐμέ-

με;», αὐτὸς ἀπεκρίνατο λέγων· «Ἄφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην». Εἶδες εὐγνωμοσύνην οἰκέτου; ταπεινοφροσύνην Δεσπότου; Τί ποτέ ἐστι, «Πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην»; Δικαιοσύνη λέγεται τῶν ἐντολῶν πασῶν ἡ πλήρωσις· ὥσπερ ὅταν λέγῃ· «Ἦσαν ἀμφότεροι δίκαιοι πορευόμενοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου ἄμεμπτοι». Ἐπεὶ οὖν ἔδει πληρῶσαι τὴν δικαιοσύνην ταύτην τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντας, οὐδεὶς δὲ αὐτὴν ἀπήρτισεν, οὐδὲ ἐπλήρωσεν, ἐλθὼν ὁ Χριστὸς πληροῖ τὴν δικαιοσύνην ταύτην.

4. Καὶ ποία δικαιοσύνη, φησί, τὸ βαπτισθῆναι; Τὸ τῷ προφήτῃ πεισθῆναι δικαιοσύνη ἦν. Ὥσπερ οὖν περιετέμνετο, καὶ θυσίαν ἀνήνεγκε, καὶ Σάββατα ἐτήρησε, καὶ ἑορτὰς ἐπλήρωσεν ἰουδαϊκάς, οὕτω καὶ τοῦτο τὸ λειπόμενον προσέθηκε, τὸ πεισθῆναι προφήτῃ βαπτίζοντι. Ὅτι γὰρ Θεοῦ βούλημα ἦν τὸ βαπτίζεσθαι πάντας τότε, ἄκουσον τί φησιν ὁ Ἰωάννης· «Ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι»· καὶ πάλιν ὁ Χριστός· «Οἱ τελῶναι καὶ ὁ ὄχλος ἐδικαίωσαν τὸν Θεόν, βαπτισθέντες τὸ βάπτισμα Ἰωάννου· οἱ δὲ Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς ἠθέτησαν τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ μὴ βαπτισθέντες ὑπ' αὐτοῦ». Εἰ τοίνυν τὸ τῷ Θεῷ πείθεσθαι δικαιοσύνη, ὁ δὲ Θεὸς ἔπεμψε τὸν Ἰωάννην, ὥστε βαπτίσαι τὸν λαόν, μετὰ τῶν ἄλλων ἁπάντων νομικῶν καὶ τοῦτο ἐπλήρωσεν ὁ Χριστός. Ὑπόθου τοίνυν διακόσια δηνάρια τοῦ νόμου τὰς ἐντολὰς εἶναι· τοῦτο τὸ χρέος ἔδει τὸ γένος τὸ ἡμέτερον καταβαλεῖν· οὐ κατεβάλομεν· κατεῖχεν ἡμᾶς ὁ θάνατος ὑπευθύνους ὄντας τοῖς ἐγκλήμασι τούτοις· ἐλθὼν ὁ Χριστὸς καὶ εὑρὼν ἡμᾶς κατεχομένους, κατέβαλε τὸ χρέος, ἐπλήρωσε τὸ ὄφλημα, ἐξήρπασε τοὺς οὐκ ἔχοντας δοῦναι. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, πρέπον ἐστὶν ἡμῖν ποιῆσαι τὸ καὶ τό, ἀλλά, «Πληρῶσαι πᾶ-

------

22. Ματθ. 3, 14 - 15
23. Λουκᾶ 1, 6
24. Ἰω. 1, 33
25. Λουκᾶ 7, 29 - 30

να;», αὐτὸς ἀποκρίθηκε καὶ εἶπε· «Ἄφησέ τα αὐτὰ τώρα· διότι πρέπει ἐμεῖς νὰ ἐκτελέσουμε κάθε ἐντολή»[22]. Εἶδες εὐγνωμοσύνη δούλου; εἶδες ταπεινοφροσύνη Κυρίου; Τί τέλος πάντων σημαίνει, «Νὰ ἐκπληρώσομε κάθε δικαιοσύνη»; Δικαιοσύνη ὀνομάζεται ἡ ἐκπλήρωση ὅλων τῶν ἐντολῶν· ὅπως ἀκριβῶς ὅταν λέγει· «Ἦταν καὶ οἱ δύο δίκαιοι καὶ ἐκτελοῦσαν κατὰ τρόπο ἄμεμπτο ὅλες τὶς ἐντολὲς τοῦ Κυρίου»[23]. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔπρεπε νὰ ἐκτελέσουν τὶς ἐντολὲς αὐτὲς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ὅμως κανένας δὲν πραγματοποίησε αὐτὲς στὴν ἐντέλεια, γι' αὐτὸ ἔρχεται ὁ Χριστὸς καὶ ἐκτελεῖ τὴν πραγματοποίηση αὐτῶν τῶν ἐντολῶν.

4. Καὶ ποιὰ ἐντολή, λέγει, ἐκτελεῖ μὲ τὸ νὰ βαπτισθεῖ; Τὸ νὰ ὑπακούσει στὸν προφήτη ἦταν ἐντολή. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν περιτμήθηκε, πρόσφερε θυσία, τήρησε τὰ σάββατα, καὶ ἔλαβε μέρος σὲ ἰουδαϊκὲς ἑορτές, ἔτσι πρόσθεσε καὶ αὐτὸ ποὺ ὑπολειπόταν, τὸ νὰ ὑπακούσει στὸν προφήτη ποὺ βάπτιζε. Διότι, τὸ ὅτι ἦταν τότε θέλημα τοῦ Θεοῦ νὰ βαπτίζονται ὅλοι, ἄκουσε τί λέγει ὁ Ἰωάννης· «Ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔστειλε νὰ βαπτίζω μὲ νερό»[24]· καὶ πάλι ὁ Χριστὸς λέγει· «Οἱ τελῶνες καὶ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ τήρησαν τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, διότι ἔκαναν τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη, οἱ Φαρισαῖοι ὅμως καὶ οἱ γραμματεῖς ἀπέρριψαν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ νὰ μὴ βαπτισθοῦν ἀπ' αὐτόν»[25]. Ἐὰν λοιπὸν ἀποτελεῖ ἐντολὴ τὸ νὰ ὑπακούει κανεὶς στὸ Θεό, ὁ δὲ Θεὸς ἔστειλε τὸν Ἰωάννη γιὰ νὰ βαπτίσει τὸ λαό, ὁ Χριστὸς μαζὶ μὲ ὅλες τὶς ἄλλες νομικὲς διατάξεις ἐκπλήρωσε καὶ αὐτὴ τὴν ἐντολή. Ὑπόθεσε δηλαδὴ ὅτι οἱ ἐντολὲς τοῦ νόμου ἦταν διακόσια δηνάρια· αὐτὸ τὸ χρέος ἔπρεπε νὰ τὸ πληρώσει τὸ δικό μας τὸ ἀνθρώπινο γένος· δὲν τὸ πληρώσαμε· μᾶς εἶχε στὴν ἐξουσία του ὁ θάνατος, ἐπειδὴ ἤμασταν ὑπεύθυνοι γι' αὐτὲς τὶς κατηγορίες. Ὅταν ἦρθε ὁ Χριστὸς καὶ μᾶς βρῆκε νὰ εἴμαστε κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία του, κατέβαλε τὸ χρέος, πλήρωσε τὴν ὀφειλὴ καὶ ἐλευθέρωσε ἐκείνους ποὺ δὲν εἶχαν νὰ πληρώσουν. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, 'πρέπει νὰ κάνετε σεῖς αὐτὸ καὶ αὐτό', ἀλλά, «Νὰ πληρώσω κάθε δικαιοσύ-

σαν δικαιοσύνην». Ἐμοὶ τῷ Δεσπότῃ πρέπον ἐστί, φησί, τῷ ἔχοντι, καταβαλεῖν ὑπὲρ τῶν οὐκ ἐχόντων.

Αὕτη ἡ αἰτία τοῦ βαπτίσματος, ἵνα δόξῃ τὸν νόμον ἅπαντα πληροῦν, καὶ αὕτη, καὶ ἡ πρὸ ταύτης εἰρημένη. Διὸ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς κάτεισιν· ὅπου γὰρ καταλλαγὴ Θεοῦ, περιστερά. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ τῆς ἐπὶ Νῶε φέρουσα κλάδον ἐλαίας ἦλθεν ἡ περιστερά, σύμβολον τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ τῆς τοῦ χειμῶνος ἀπαλλαγῆς· Καὶ νῦν ἐν εἴδει περιστερᾶς, οὐκ ἐν σώματι (δεῖ γὰρ ἀσφαλῶς ταῦτα εἰδέναι) τὸ Πνεῦμα ἔρχεται, τὸν ἔλεον τοῦ Θεοῦ καταγγέλον τῇ οἰκουμένῃ, ἅμα καὶ δηλοῦν, ὅτι τὸν πνευματικὸν ἄνδρα ἀπόνηρόν τινα εἶναι χρή, καὶ ἁπλοῦν, καὶ ἄκακον· καθάπερ καὶ ὁ Χριστὸς φησίν· «Ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Ἐκείνη μὲν οὖν ἡ κιβωτός, τοῦ χειμῶνος λυθέντος, ἔμεινεν ἐπὶ τῆς γῆς, αὕτη ἡ κιβωτὸς τῆς ὀργῆς λυθείσης, εἰς τὸν οὐρανὸν ἡρπάζετο, καὶ νῦν ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς τὸ ἄμωμον ἐκεῖνο καὶ ἀκήρατον σῶμα. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ σώματος ἐμνήσθην δεσποτικοῦ, ἀναγκαῖον πρὸς ὑμᾶς μικρὰ περὶ τούτου διαλεχθέντας καταπαῦσαι τὸν λόγον.

Οἶδα ὅτι πολλοὶ παρ' ἡμῖν διὰ τὴν τῆς ἑορτῆς συνήθειαν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ προσδραμοῦνται τραπέζῃ. Ἔδει μὲν οὖν, ὡς καὶ πολλάκις ἔφθην εἰπών, μὴ ἑορτὰς παρατηρεῖν, ἡνίκα ἂν δέοι κοινωνεῖν, ἀλλὰ τὸ συνειδὸς καθαίρειν, καὶ τότε τῆς ἱερᾶς ἅπτεσθαι θυσίας. Ὁ μὲν γὰρ ἐναγὴς καὶ ἀκάθαρτος οὐδὲ ἐν ἑορτῇ δίκαιος ἂν εἴη μετέχειν τῆς ἁγίας ἐκείνης καὶ φρικώδους σαρκός, ὁ δὲ καθαρὸς καὶ διὰ μετανοίας ἀκριβοῦς ἀποσμηξάμενος τὰ πλημμελήματα, καὶ ἐν ἑορτῇ καὶ ἀεὶ δίκαιος ἂν εἴη μετέχειν τῶν θείων μυστηρίων, καὶ ἀπολαύειν ἂν εἴη ἄξιος τοῦ Θεοῦ

------

26. Ματθ. 3, 15 27. Ματθ. 18, 3

νη»[26]. Ἐγὼ ὁ Κύριος, λέγει, ποὺ ἔχω, πρέπει νὰ πληρώσω γιὰ ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν.

Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία τοῦ βαπτίσματος, γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι τηρεῖ ὅλες τὶς ἐντολὲς τοῦ νόμου· αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία καθὼς καὶ ἐκείνη ποὺ ἀναφέρθηκε πρὶν ἀπ' αὐτή. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ Πνεῦμα κατεβαίνει μὲ μορφὴ περιστερᾶς· διότι ὅπου ὑπάρχει συμφιλίωση μὲ τὸ Θεό, παρουσιάζεται περιστερά. Καθόσον καὶ στὴν περίπτωση τῆς κιβωτοῦ τοῦ Νῶε ἦρθε ἡ περιστερὰ κρατώντας κλαδὶ ἐλιᾶς, σύμβολο τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὸν κατακλυσμό. Καὶ τώρα παρουσιάζεται τὸ Πνεῦμα μὲ μορφὴ περιστερᾶς, καὶ ὄχι μὲ σῶμα αὐτῆς (διότι πρέπει αὐτὰ νὰ τὰ γνωρίζομε σωστά), γνωστοποιώντας τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ στὴν οἰκουμένη, καὶ συγχρόνως φανερώνοντας, ὅτι ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος πρέπει νὰ μὴ ἔχει πονηριά, νὰ εἶναι ἁγνὸς καὶ ἄκακος, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Χριστὸς λέγει· «Ἐὰν δὲν μετανοήσετε καὶ δὲν γίνετε σὰν τὰ παιδιά, δὲν θὰ μπεῖτε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»[27]. Ἐκείνη λοιπὸν ἡ κιβωτός, ἀφοῦ σταμάτησε ὁ κατακλυσμός, ἔμεινε στὴ γῆ, ἐνῶ αὐτὴ ἡ κιβωτός, ἀφοῦ καθησύχασε ἡ ὀργή, ἀνέβηκε στὸν οὐρανό, καὶ τώρα βρίσκεται τὸ καθαρὸ ἐκεῖνο καὶ ἀμόλυντο σῶμα στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα. Ἀλλ', ἐπειδὴ θυμήθηκα τὸ δεσποτικὸ σῶμα, θεωρῶ ἀναγκαῖο νὰ σᾶς πῶ λίγα γι' αὐτὸ καὶ μετὰ νὰ τελειώσω τὸ λόγο.

Γνωρίζω ὅτι πολλοὶ ἀπὸ μᾶς πλησιάζουν στὴν ἱερὴ αὐτὴ τράπεζα ἐξ αἰτίας τῆς συνήθειας αὐτῆς τῆς ἑορτῆς. Θὰ ἔπρεπε βέβαια, ὅπως πολλὲς φορὲς ἔχω πεῖ στὸ παρελθόν, νὰ μὴ ξεχωρίζομε τὶς ἑορτές, ὅταν χρειάζεται νὰ κοινωνήσομε, ἀλλὰ νὰ καθαρίζομε τὴ συνείδηση, καὶ μετὰ νὰ πλησιάζομε στὴν ἱερὴ θυσία. Διότι ὁ μολυσμένος καὶ ἀκάθαρτος οὔτε κατὰ τὴν ἑορτὴ ἐπιτρέπεται νὰ συμμετέχει στὴν ἅγια ἐκείνη καὶ γεμάτη ἀπὸ φρίκη σάρκα, ἐνῶ ὁ καθαρός, ποὺ μὲ εἰλικρινὴ μετάνοια καθάρισε τὰ ἁμαρτήματά του, μπορεῖ καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴ καὶ πάντοτε νὰ παίρνει μέρος στὴ θεία εὐχαριστία καὶ ν' ἀπολαμβάνει ἐ-

δωρεῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ οἶδα πῶς παρῶπταί τισι, καὶ μυρίων πολλοὶ γέμοντες κακῶν, ὅτε τὴν ἑορτὴν ἴδωσι παραγενομένην, ὡς ὑπ' αὐτῆς ὠθούμενοι τῆς ἡμέρας, ἅπτονται τῶν ἱερῶν μυστηρίων, ἃ μηδὲ ἰδεῖν οὕτω διακειμένους θέμις. Τοὺς μὲν δήλους ἡμῖν αὐτοὶ πάντως ἡμεῖς ἀπείρξομεν, τοὺς δὲ ἀγνώστους ἡμῖν τῷ Θεῷ καταλείψομεν, τῷ τὰ ἀπόρρητα τῆς ἑκάστου διανοίας εἰδότι· τὸ γοῦν φανερῶς ἁμαρτανόμενον παρὰ πάντων πειρασόμεθα διορθῶσαι τήμερον.

Τί οὖν ἐστι τὸ ἁμάρτημα; Τὸ μὴ μετὰ φρίκης προσιέναι, ἀλλὰ λακτίζοντας, τύπτοντας, θυμοῦ γέμοντας, βοῶντας, λοιδοροῦντας, τοὺς πλησίον ὠθοῦντας, ταραχῆς ἐμπεπλησμένους· ταῦτα καὶ πολλάκις εἶπον, καὶ λέγων οὐ παύσομαι. Οὐχ ὁρᾶτε ἐπὶ τῶν Ὀλυμπίων ἀγώνων, ὅταν ἀγωνοθέτης διὰ τῆς ἀγορᾶς βαδίζῃ, στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχων, στολὴν ἀναβεβλημένος, ῥάβδον ἐν τῇ χειρὶ κατέχων, ὅση ἡ εὐταξία τοῦ κήρυκος βοῶντος ἡσυχίαν εἶναι μετ' εὐκοσμίας; Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, ἔνθα μὲν ὁ διάβολος πομπεύει, τοσαύτην εἶναι τὴν ἡσυχίαν, ἔνθα δὲ ὁ Χριστὸς πρὸς ἑαυτὸν καλεῖ, πολὺν εἶναι τὸν θόρυβον; Ἐν ἀγορᾷ ἡσυχία, καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ κραυγή; ἐν πελάγει γαλήνη, καὶ ἐν λιμένι κύματα; Τί θορυβῇ, εἰπέ μοι, ἄνθρωπε; τί δὲ ἐπείγῃ; πραγμάτων ἀνάγκη σε καλεῖ πάντως; ὅλως γὰρ οἶδας ὅτι πράγματα ἔχεις κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην; μέμνησαι γὰρ ὅλως, ὅτι ἐπὶ τῆς γῆς εἶ; νομίζεις δὲ μετὰ ἀνθρώπων εἶναι; Καὶ πῶς οὐχὶ λιθίνης ταῦτα διανοίας, τὸ νομίζειν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἐπὶ γῆς ἑστάναι, ἀλλ' οὐ μετ' ἀγγέλων χορεύειν, μεθ' ὧν τὸ μυστικὸν

πάξια τὶς δωρεὲς τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸ δὲν γνωρίζω πῶς παραμελεῖται ἀπὸ μερικούς, καί, ἐνῶ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ ἀμέτρητα κακά, ὅταν δοῦν ὅτι ἔφθασε ἡ ἑορτή, σὰν νὰ σπρώχνονται ἀπὸ τὴν ἡμέρα αὐτή, πλησιάζουν τὴ θεία εὐχαριστία, τὴν ὁποία δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε καὶ νὰ δοῦν ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦν κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο. Αὐτοὺς λοιπὸν ποὺ εἶναι γνωστοὶ ὁπωσδήποτε ἐγὼ ὁ ἴδιος θὰ τοὺς ἐμποδίσω, ἐνῶ ἐκείνους ποὺ μοῦ εἶναι ἄγνωστοι, θὰ τοὺς ἀφήσω στὴν κρίση τοῦ Θεοῦ, ποὺ γνωρίζει τὰ ἀπόκρυφα τῆς σκέψεως τοῦ καθενός. Τὸ ἁμάρτημα λοιπὸν ποὺ γίνεται φανερὰ ἀπὸ ὅλους θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ διορθώσω σήμερα.

Ποιὸ λοιπὸν εἶναι τὸ ἁμάρτημα; Τὸ ὅτι δὲν πλησιάζετε στὴ θεία κοινωνία μὲ φρίκη, ἀλλὰ κλωτσώντας, χτυπώντας, γεμάτοι ἀπὸ θυμό, φωνάζοντας, κατηγορώντας, σπρώχνοντας τοὺς πλησίον σας καὶ γεμάτοι ἀπὸ ταραχή· αὐτὰ καὶ πολλὲς φορὲς σᾶς εἶπα καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ σᾶς τὰ λέγω. Δὲν βλέπετε αὐτὸ ποὺ γίνεται στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, ὅταν περνᾶ μέσα ἀπὸ τὴν ἀγορὰ κάποιος ἀγωνοθέτης, φέροντας στεφάνι στὸ κεφάλι του, φορώντας τὴ στολή του, καὶ κρατώντας τὸ ραβδὶ στὸ χέρι του, πόση εἶναι ἡ εὐταξία, τὴν ὥρα ἐκείνη ποὺ φωνάζει ὁ κήρυκα, νὰ κάνουν ἡσυχία καὶ νὰ συμπεριφέρονται μὲ εὐκοσμία; Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογο, ἐκεῖ ποὺ περνάει ἡ πομπὴ τοῦ διαβόλου νὰ ἐπικρατεῖ τόση ἡσυχία, ὅπου ὅμως ὁ Χριστὸς μᾶς καλεῖ κοντά του, νὰ ἐπικρατεῖ πολὺς θόρυβος; Μέσα στὴν ἀγορὰ νὰ ἐπικρατεῖ ἡσυχία καὶ μέσα στὴν ἐκκλησία κραυγή; μέσα στὸ πέλαγος γαλήνη, καὶ μέσα στὸ λιμάνι κύματα; Πές μου, ἄνθρωπε, γιατί κάνεις θόρυβο; γιατί βιάζεσαι; μήπως σὲ καλοῦν οἱ ανάγκες τῶν κοσμικῶν φροντίδων; γνωρίζεις πραγματικὰ ὅτι ἔχεις κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη κοσμικὲς φροντίδες; σκέφτεσαι πραγματικὰ ὅτι βρίσκεσαι ἐπάνω στὴ γῆ; νομίζεις ὅτι βρίσκεσαι μαζὶ μὲ ἀνθρώπους; Καὶ πῶς αὐτὰ δὲν εἶναι δείγματα πέτρινης καρδιᾶς τὸ νὰ νομίζεις δηλαδὴ κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη ὅτι στέκεσαι ἐπάνω στὴ γῆ, καὶ ὄχι ὅτι

ἐκεῖνο μέλος ἀνέπεμψας, μεθ' ὧν τὴν ἐπινίκιον ἐκείνην ἀνήνεγκας ᾠδὴν τῷ Θεῷ; Διὰ τοῦτο καὶ ἀετοὺς ἡμᾶς ὁ Χριστὸς ἐκάλεσεν εἰπών, «Ὅπου τὸ πτῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται καὶ οἱ ἀετοί», ἵνα οὐρανοβατῶμεν, ἵνα ὑψηλὰ πετώμεθα τοῖς πτεροῖς τοῦ πνεύματος κουφιζόμενοι, ἡμεῖς δὲ κατὰ τοὺς ὄφεις χαμαὶ συρόμεθα, καὶ γῆν ἐσθίομεν.

Βούλεσθε εἴπω πόθεν ὁ θόρυβος καὶ ἡ κραυγὴ γίνεται; Ὅτι οὐ διὰ παντὸς ὑμῖν τὰς θύρας ἀποκλείομεν, ἀλλὰ συγχωροῦμεν πρὸ τῆς ἐσχάτης εὐχαριστίας ἀποπηδᾶν καὶ ἀναχωρεῖν οἴκαδε· ὃ καὶ αὐτὸ πολλῆς ἂν εἴη καταφρονήσεως. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Τοῦ Χριστοῦ παρόντος, τῶν ἀγγέλων παρεστώτων, τῆς φρικτῆς ταύτης τραπέζης προκειμένης, τῶν ἀδελφῶν σου μυσταγωγουμένων ἔτι, αὐτὸς καταλιπὼν ἀποπηδᾷς; Καὶ ἐπὶ δεῖπνον μὲν κληθείς, κἂν πρότερον κορεσθῇς, οὐ τολμᾷς τῶν ἄλλων ἀνακειμένων ἀναχωρῆσαι πρὸ τῶν φίλων αὐτός, ἐνταῦθα δὲ τῶν φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων ἐπιτελουμένων, τῆς ἱερᾶς τελετῆς συνεστώσης ἔτι, καταλιμπάνεις ἐν μέσῳ πάντα καὶ ἀναχωρεῖς; Καὶ ποῦ ταῦτα συγγνώμης ἄξια; ποίας δὲ ἀπολογίας;

Βούλεσθε εἴπω τίνος ἔργον ποιοῦσιν οἱ πρὸ τῆς συμπληρώσεως ἀναχωροῦντες, καὶ τὰς εὐχαριστηρίους ᾠδὰς οὐκ ἐπιφέροντες τῷ τέλει τῆς τραπέζης; Τάχα φορτικόν ἐστι τὸ μέλλον ῥηθήσεσθαι, ἀλλ' ὅμως ἀναγκαῖον λεχθῆναι διὰ τὴν τῶν πολλῶν ῥαθυμίαν. Ὅτε ἐκοινώνησε τὸ ἔσχατον δεῖπνον ὁ Ἰούδας, τὸ κατὰ τὴν τελευταίαν νύκτα ἐκείνην, τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀνακειμένων, αὐτὸς προπηδήσας ἐξέβη. Ἐκεῖνον τοίνυν μιμοῦνται καὶ οὗτοι, οἱ πρὸ τῆς ἐσχάτης ἀποπηδῶντες εὐχαριστίας. Ἐκεῖνος γὰρ εἰ μὴ ἐξῆλθεν, οὐκ ἂν ἐγένετο προδότης· εἰ μὴ κατέλιπε

---

28. Λουκᾶ 17, 37

συμμετέχεις στὸ χορὸ τῶν ἀγγέλων, μαζὶ μὲ τοὺς ὁποίους ἔψαλες τὸ μυστικὸ ἐκεῖνο μέλος, μαζὶ μὲ τοὺς ὁποίους πρόσφερες στὸ Θεὸ τὴν ἐπινίκια ἐκείνη ᾠδή; Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς μᾶς ὀνόμασε ἀετούς, λέγοντας, «Ὅπου εἶναι τὸ πτῶμα, ἐκεῖ θὰ μαζευθοῦν καὶ οἱ ἀετοί»[28], γιὰ νὰ βαδίζομε ψηλὰ στὸν οὐρανό, γιὰ νὰ πετᾶμε ψηλά, ἀποκτώντας ἐλαφρότητα μὲ τὰ φτερὰ τοῦ πνεύματος, ἀντίθετα ὅμως ἐμεῖς συρόμαστε κάτω σὰν τὰ φίδια καὶ τρῶμε χῶμα.

Θέλετε νὰ σᾶς πῶ ἀπὸ ποῦ προέρχεται ὁ θόρυβος καὶ ἡ κραυγή; Διότι δὲν σᾶς ἔχομε κλειστὲς τὶς πόρτες ὅση ὥρα διαρκεῖ ἡ λειτουργία, ἀλλὰ σᾶς ἀφήνομε πρὶν ἀπὸ τὴ θεία εὐχαριστία ν' ἀναχωρεῖτε καὶ νὰ πηγαίνετε στὸ σπίτι σας, πράγμα ποὺ ἀποτελεῖ δεῖγμα μεγάλης περιφρονήσεως. Τί κάμνεις, ἄνθρωπε; Ἐνῶ ὁ Χριστὸς εἶναι παρών, οἱ ἄγγελοι στέκονται δίπλα, ἡ φρικτὴ αὐτὴ τράπεζα βρίσκεται μπροστά σου, καὶ οἱ ἀδελφοί σου κοινωνοῦν ἀκόμη, σὺ τ' ἀφήνεις ὅλα αὐτὰ καὶ φεύγεις; Καὶ ἂν μὲν προσκληθεῖς σὲ δεῖπνο, καὶ ἂν ἀκόμη χορτάσεις, δὲν τολμᾶς νὰ φύγεις ἐνῶ οἱ ἄλλοι φίλοι εἶναι ἀκόμη καθισμένοι στὸ τραπέζι, ἐνῶ ἐδῶ ποὺ τελοῦνται τὰ φρικτὰ μυστήρια τοῦ Χριστοῦ, καὶ διαρκεῖ ἀκόμη ἡ ἱερὴ τελετή, τ' ἀφήνεις ὅλα στὰ μέση καὶ φεύγεις; Καὶ πῶς αὐτὰ θὰ μποροῦσαν νὰ εἶναι ἄξια συγγνώμης; ποιᾶς ἀπολογίας ἄξια θὰ ἦταν;

Θέλετε νὰ πῶ τίνος τὸ ἔργο κάμνουν ἐκεῖνοι ποὺ ἀναχωροῦν προτοῦ τελειώσει ἡ θεία εὐχαριστία καὶ δὲν ἀναπέμπουν τὶς εὐχαριστήριες ᾠδὲς στὸ τέλος τῆς τράπεζας; Ἴσως εἶναι βαρὺ αὐτὸ ποὺ πρόκειται νὰ λεχθεῖ, ἀλλ' ὅμως πρέπει νὰ λεχθεῖ ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας τῶν πολλῶν. Ὅταν ὁ Ἰούδας πῆρε μέρος στὸ τελευταῖο δεῖπνο, ποὺ ἔγινε κατὰ τὴν τελευταία ἐκείνη νύχτα, ἐνῶ ὅλοι ἦταν καθισμένοι στὸ τραπέζι, αὐτὸς σηκώθηκε πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ἔφυγε. Ἐκεῖνον λοιπὸν μιμοῦνται καὶ αὐτοί, ποὺ ἀναχωροῦν πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τῆς εὐχαριστίας. Διότι, ἐὰν δὲν ἔφευγε τότε ἐκεῖνος, δὲν θὰ γινό-

τοὺς συμμαθητάς, οὐκ ἂν ἀπώλετο· εἰ μὴ τῆς ἀγέλης ἑαυτὸν ἀπέρρηξεν, οὐκ ἂν αὐτὸν εὗρεν ὁ λύκος μόνον καὶ κατέφαγεν· εἰ μὴ τοῦ ποιμένος ἑαυτὸν ἐχώρισεν, οὐκ ἂν θηριάλωτος γέγονε. Διὰ δὴ τοῦτο ἐκεῖνος μὲν μετὰ Ἰουδαίων, οὗτοι δὲ μετὰ τοῦ Δεσπότου ὑμνήσαντες ἐξῆλθον. Ὁρᾶς ὅτι ἡ ἐσχάτη μετὰ τὴν θυσίαν εὐχὴ κατ' ἐκεῖνον γίνεται τὸν τύπον;

Καὶ νῦν, ἀγαπητοί, ταῦτα ἐννοῶμεν, ταῦτα λογιζώμεθα, φοβούμενοι τὸ κείμενον ἐπὶ τούτῳ κρίμα. Αὐτός σοι τῆς σαρκὸς μεταδίδωσι· σὺ δὲ οὐδὲ λόγοις αὐτὸν ἀμείβῃ, οὐδὲ εὐχαριστεῖς ὑπὲρ ὧν ἔλαβες, ἀλλὰ σωματικῆς μὲν τροφῆς ἀπολαύων μετὰ τὴν τράπεζαν ἐπὶ εὐχὴν τρέπῃ, πνευματικῆς δὲ καὶ ὑπερβαλλούσης τὴν κτίσιν ἅπασαν τὴν ὁρατὴν καὶ τὴν ἀόρατον μετέχων, ἄνθρωπος ὢν καὶ τῆς εὐτελοῦς φύσεως, οὐ μένεις εὐχαριστῶν καὶ ῥήμασι καὶ πράγμασι; Καὶ πῶς οὐκ ἐσχάτης ταῦτα κολάσεως ἄξια; Ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ἐπαινῆτε μόνον, οὐδ' ἵνα θορυβῆτε καὶ κράζητε, ἀλλ' ἵνα ἐπὶ τοῦ καιροῦ τούτων μεμνημένοι τῶν ῥημάτων, τὴν προσήκουσαν εὐταξίαν ἐπιδείξησθε. Μυστήρια καὶ λέγεται, καὶ ἔστιν· ἔνθα δὲ μυστήρια, πολλὴ σιγή. Μετὰ πολλῆς τοίνυν τῆς σιγῆς, μετὰ πολλῆς τῆς εὐταξίας, μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας, τῆς ἱερᾶς ταύτης ἁπτώμεθα θυσίας, ἵνα εἰς πλείονα τὴν εὔνοιαν τὸν Θεὸν ἐπισπασώμεθα, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκκαθαίρωμεν, καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, καὶ ἡ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ταν προδότης˙ ἐὰν δὲν ἐγκατέλειπε τοὺς συμμαθητές του, δὲν θὰ χανόταν˙ ἐὰν δὲν ἀποσποῦσε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὸ ποίμνιο, δὲν θὰ τὸν εὕρισκε μόνο ὁ λύκος ὥστε νὰ τὸν φάει˙ ἐὰν δὲν ἀποχωριζόταν ἀπὸ τὸν ποιμένα, δὲν θὰ συλλαμβανόταν ἀπὸ τὸ θηρίο. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἐκεῖνος ἔφυγε καὶ πῆγε μαζὶ μὲ τοὺς Ἰουδαίους, ἐνῶ αὐτοὶ ἔφυγαν μὲ τὸν Κύριο, ἀφοῦ ἀνέπεμψαν εὐχαριστίες στὸ Θεό. Βλέπεις ὅτι ἡ τελευταία προσευχὴ μετὰ τὴ θεία εὐχαριστία γίνεται σύμφωνα μὲ τὸν τύπο ἐκείνης;

Καὶ τώρα, ἀγαπητοί, ἄς σκεφτόμαστε αὐτά, ἄς αναλογιζόμαστε αὐτά, φοβούμενοι τὴν καταδίκη ποὺ ἐπιφυλάσσεται ἀπὸ αὐτό. Αὐτὸς σοῦ δίνει τὴ σάρκα του, ἐνῶ σὺ δὲν τὸν ἀμείβεις οὔτε μὲ λόγια, οὔτε τὸν εὐχαριστεῖς γιὰ ἐκεῖνα ποὺ ἔλαβες, ἀλλ' ὅταν μὲν ἀπολαμβάνεις σωματικὴ τροφή, εὐχαριστεῖς αὐτὸν μετὰ τὸ φαγητό, ἐνῶ παίρνοντας μέρος σὲ πνευματικὴ τροφή, ποὺ ὑπερβαίνει ὁλόκληρη τὴν ὁρατὴ καὶ ἀόρατη κτίση, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος μὲ εὐτελὴ φύση, δὲν μένεις μέχρι τέλος γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσεις μὲ λόγια καὶ ἔργα; Καὶ πῶς αὐτὰ δὲν εἶναι ἄξια τιμωρίας; Αὐτὰ τὰ λέγω, ὄχι γιὰ νὰ ἀποσπῶ τὸν ἔπαινό σας, οὔτε γιὰ νὰ κάμνετε θόρυβο καὶ νὰ κραυγάζετε, ἀλλά, θυμούμενοι τὰ λόγια αὐτὰ τὴν ὥρα αὐτή, νὰ δείχνετε τὴν πρέπουσα εὐταξία. Μυστήρια καὶ λέγονται καὶ εἶναι˙ ὅπου τελοῦνται μυστήρια, ἐπικρατεῖ μεγάλη ησυχία. Μὲ μεγάλη λοιπὸν ἡσυχία, μὲ πολλὴ εὐταξία, καὶ μὲ τὴν εὐλάβεια ποὺ ταιριάζει ἄς πλησιάζομε στὴν ἱερὴ αὐτὴ θυσία, ὥστε καὶ περισσότερη εὔνοια τοῦ Θεοῦ ν' ἀποσπάσομε, καὶ τὴν ψυχή μας νὰ καθαρίσομε, καὶ νὰ ἐπιτύχομε τὰ αἰώνια ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εὔχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχομε, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗΝ ΕΒΔΟΜΑΔΑ

ΟΜΙΛΙΑ

Ῥηθεῖσα εἰς τὴν μεγάλην ἑβδομάδα, ἐν ᾗ διδασκαλία, τίνος χάριν καλεῖται μεγάλη ἑβδομάς, καὶ εἰς τό, «Αἴνει, ἡ ψυχή μου, τὸν Κύριον», καὶ εἰς τὸν ἐν ταῖς Πράξεσι δεσμοφύλακα».

1. Διηνύσαμεν τῆς νηστείας τὸν πλοῦν καὶ πρὸς τὸν λιμένα τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι λοιπὸν κατηντήσαμεν· ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ῥᾳθυμῶμεν, ἐπειδὴ πρὸς τὸν λιμένα κατηντήσαμεν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο σπουδάζωμεν μᾶλλον, ἐπειδὴ πρὸς τὸ τέλος ἐφθάσαμεν. Οὕτω γὰρ καὶ κυβερνῆται ποιοῦσιν· ἐπειδὰν μυριοφόρον ὁλκάδα πεπληρωμένην τῶν σίτων καὶ τῶν φορτίων εἰς ὕψος συγκειμένων εἰς στόμα λιμένος εἰσάγειν μέλλωσιν, ἐναγώνιοι καὶ περιδεεῖς εἰσι, μήποτε μετὰ τὰ μακρὰ πελάγη πέτρᾳ τινὶ προσρῆξαν τὸ πλοῖον, ἐκεῖ τὴν ἐμπορίαν καταδύσῃ πᾶσαν. Οὕτω δὲ καὶ ἡμᾶς δεδοικέναι χρὴ καὶ ἐναγωνίους εἶναι, μὴ πρὸς τῷ τέλει τῆς ἀμοιβῆς τῶν πόνων ἐκπέσωμεν. Διὸ καὶ ἐπιτεῖναι χρὴ τὴν σπουδήν. Οὕτω καὶ οἱ δρομεῖς ποιοῦσιν· ὅταν ἴδωσιν ἑαυτοὺς ἐγγὺς τῶν βραβείων γινομένους, πότε μᾶλλον ἐπιτείνουσι τὸν δρόμον. Οὕτω καὶ ἀθληταί, μετὰ μυρία παλαίσματα καὶ μυρίας νίκας, ὅταν περὶ τοὺς στεφάνους πλησιάσωσι, τότε μᾶλλον διανίστανται, καὶ συντείνουσιν αὐτῶν τὴν προθυμίαν.

Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν νῦν. Ὅπερ γὰρ κυβερνήταις λιμήν, καὶ δρομεῦσι βραβεῖα, καὶ ἀθλη-

1. Ψαλμ. 145, 1
1α. Πράξ. 16, 27 ἑ.

ΣΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΕΒΔΟΜΑΔΑ

Ο Μ Ι Λ Ι Α

Ποὺ λέχθηκε τὴ Μεγάλη Ἑβδομάδα, στὴν ὁποία διδάσκεται γιὰ ποιὸ λόγο ὀνομάζεται Μεγάλη Ἑβδομάδα, στὸ ρητό, «Ψάλλε, ψυχή μου, ὕμνους δοξολογίας στὸν Κύριο»[1], καὶ στὸ δεσμοφύλακα γιὰ τὸν ὁποῖο ὁμιλοῦν οἱ πράξεις»[1α].

1. Διανύσαμε τὸ ταξίδι τῆς νηστείας καὶ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ φθάσαμε πλέον στὸ λιμάνι· ὅμως ἂς μὴ δείχνομε ἀδιαφορία γι' αὐτό, ἐπειδὴ δηλαδὴ φθάσαμε στὸ λιμάνι, ἀλλὰ γι' αὐτὸ πρὸ πάντων νὰ δείχνομε μεγαλύτερη φροντίδα, ἐπειδὴ φθάσαμε στὸ τέρμα. Διότι τὸ ἴδιο κάνουν καὶ οἱ κυβερνῆτες τῶν πλοίων˙ ὅταν φθάνει ἡ στιγμή, κατὰ τὴν ὁποία πρόκειται νὰ ὁδηγήσουν μέσα στὸ λιμάνι τὸ μεγάλο φορτηγὸ πλοῖο, ποὺ εἶναι γεμάτο ἀπὸ σιτάρι καὶ τὸ φορτίο φθάνει μέχρι τὴν κορυφή του, κυριεύονται ἀπὸ ἀγωνία καὶ φόβο, μὴ τυχὸν τὸ πλοῖο, μετὰ ἀπὸ τὰ μεγάλα πελάγη ποὺ διέπλευσε, προσκρούσει σὲ κάποιο βράχο καὶ καταβυθισθεῖ ἔτσι ὅλο τὸ ἐμπόρευμα. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πρέπει καὶ ἐμεῖς νὰ φοβόμαστε καὶ νὰ εἴμαστε γεμάτοι ἀπὸ ἀγωνία, μήπως καὶ στερηθοῦμε στὸ τέλος τὴν ἀμοιβὴ τῶν κόπων μας. Γι' αὐτὸ πρέπει ν' αὐξήσομε τὴν προσπάθεια. Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ οἱ δρομεῖς˙ ὅταν δοῦν τὸν ἑαυτό τους νὰ βρίσκεται κοντὰ στὰ βραβεῖα, τότε αὐξάνουν περισσότερο τὸ τρέξιμο. Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ οἱ ἀθλητές, μετὰ ἀπὸ ἀμέτρητα παλαίσματα καὶ ἄπειρες νίκες, ὅταν πλησιάσουν πρὸς τὰ στεφάνια, τότε περισσότερο ἐντείνουν τὴν προσπάθειά τους καὶ αὐξάνουν τὴν προθυμία τους.

Τὸ ἴδιο λοιπὸν ἂς κάνομε καὶ ἐμεῖς τώρα. Διότι ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ εἶναι τὸ λιμάνι γιὰ τοὺς κυβερνῆτες τῶν

ταῖς στέφανοι, τοῦτο ἡμῖν ἡ παροῦσα ἑβδομάς, τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὰ περὶ τοὺς στεφάνους παλαίσματα νῦν. Διὸ καὶ μεγάλην καλοῦμεν αὐτήν· οὐκ ἐπειδὴ μεῖζον ἔχουσι μῆκος ἄλλων ἁπασῶν αἱ ταύτης ἡμέραι (καὶ γὰρ εἰσὶν ἕτεραι μείζους), οὐδὲ ἐπειδὴ πλείους τὸν ἀριθμὸν (καὶ γὰρ ἴσαι ταῖς ἄλλαις εἰσίν), ἀλλ' ἐπειδὴ μεγάλα ἡμῖν γέγονεν ἐν αὐτῇ παρὰ τοῦ Δεσπότου κατορθώματα. Καὶ γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ ἑβδομάδι τῇ μεγάλῃ ἡ χρονία τοῦ διαβόλου κατελύθη τυραννίς, ὁ θάνατος ἐσβέσθη, ὁ ἰσχυρὸς ἐδέθη, τὰ σκεύη αὐτοῦ διηρπάγη, ἡ ἁμαρτία ἀνηρέθη, ἡ κατάρα κατελύθη, ὁ παράδεισος ἀνεῴχθη, ὁ οὐρανὸς βάσιμος γέγονεν, ἄνθρωποι τοῖς ἀγγέλοις ἀνεμίγησαν, τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ ἤρθη, τὸ θριγκίον περιῃρέθη, ὁ τῆς εἰρήνης Θεὸς εἰρηνοποίησε τὰ ἄνω καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο μεγάλη καλεῖται ἑβδομάς· καὶ ὥσπερ αὕτη κεφάλαιον τῶν λοιπῶν ἑβδομάδων, οὕτω ταύτης κεφαλὴ τὸ Σάββατον τὸ μέγα καὶ καθάπερ ἐν σώματι κεφαλή, οὕτως ἐν τῇ ἑβδομάδι τὸ Σάββατον.

Διὰ τοῦτο ἐν αὐτῇ πολλοὶ τὴν σπουδὴν ἐπιτείνουσι· καὶ οἱ μὲν τὴν νηστείαν αὔξουσιν, οἱ δὲ τὰς ἀγρυπνίας τὰς ἱεράς, οἱ δὲ ἐλεημοσύνην δαψιλεστέραν ἐργάζονται, τῇ περὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις σπουδῇ καὶ τῇ συντεταμένῃ περὶ τὸν βίον εὐλαβείᾳ τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας τῆς εἰς ἡμᾶς γεγενημένης παρὰ τοῦ Θεοῦ μαρτυροῦντες. Καθάπερ γάρ, ὅτε τὸν Λάζαρον ἀνέστησεν ὁ Κύριος, ἀπήντων αὐτῷ πάντες οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ τῷ πλήθει ἐμαρτύρουν, ὅτι ἀνέστησε τὸν νεκρὸν (ἡ γὰρ σπουδὴ τῶν ἐξελθόντων τοῦ θαύματος ἦν ἀπόδειξις, οὕτω δὴ καὶ ἡ νῦν σπουδὴ ἡ περὶ τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα ταύτην, τοῦ μεγέθους τῶν κατορθωμάτων τῶν ἐν αὐτῇ τεκμήριόν

πλοίων, τὰ βραβεῖα γιὰ τοὺς δρομεῖς, καὶ τὰ στεφάνια γιὰ τοὺς ἀθλητές, αὐτὸ εἶναι γιὰ μᾶς αὐτὴ ἡ ἑβδομάδα, τὸ ἀποκορύφωμα τῶν ἀγαθῶν καὶ οἱ ἀγῶνες γιὰ τὰ στεφάνια. Γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάζομε αὐτὴν μεγάλη˙ ὄχι ἐπειδὴ εἶναι μεγαλύτερες οἱ ἡμέρες αὐτῆς ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες ἡμέρες, διότι ὑπάρχουν ἄλλες μεγαλύτερες, οὔτε ἐπειδὴ εἶναι περισσότερες ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸ (διότι εἶναι ἴσες μὲ τὶς ἄλλες), ἀλλ' ἐπειδὴ συνέβηκαν κατ' αὐτὴν γιὰ μᾶς μεγάλα κατορθώματα ἐκ μέρους τοῦ Κυρίου. Καθόσον κατὰ τὴ μεγάλη αὐτὴ ἑβδομάδα καταλύθηκε ἡ μακροχρόνια τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ διαβόλου, ὁ θάνατος κατέπαυσε, ὁ ἰσχυρὸς δέθηκε, τὰ ὅπλα του ἁρπάχθηκαν, ἡ ἁμαρτία νικήθηκε, ἡ κατάρα καταλύθηκε, ὁ παράδεισος ἄνοιξε, ὁ οὐρανὸς ἔγινε διαβατός, οἱ ἄνθρωποι ἀναμείχθηκαν μὲ τοὺς ἀγγέλους, τὸ μεσότοιχο τοῦ φραγμοῦ καταστράφηκε, τὸ τεῖχος καταγκρεμίσθηκε, ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης εἰρήνευσε τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια. Γι' αὐτὸ ὀνομάζεται μεγάλη ἑβδομάδα˙ καὶ ὅπως ἀκριβῶς αὐτὴ εἶναι ἡ σπουδαιότερη ἀπὸ τὶς ἄλλες ἑβδομάδες, ἔτσι καὶ αὐτῆς κεφαλὴ εἶναι τὸ Μεγάλο Σάββατο˙ καὶ ὅ,τι ἀκριβῶς εἶναι τὸ κεφάλι γιὰ τὸ σῶμα, τὸ ἴδιο εἶναι καὶ τὸ Σάββατο γιὰ τὴ μεγάλη ἑβδομάδα.

Γι' αὐτὸ κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς πολλοὶ αὐξάνουν τὴν προσπάθεια˙ καὶ ἄλλοι μὲν αὐξάνουν τὴ νηστεία, ἄλλοι τὶς ἱερὲς ἀγρυπνίες, καὶ ἄλλοι κάνουν πλουσιότερη τὴν ἐλεημοσύνη, ἐπιβεβαιώνοντας μὲ τὴν προθυμία γιὰ καλὲς πράξεις καὶ μὲ τὴν αὐξημένη εὐλάβεια στὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸ Θεὸ σὲ μᾶς. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν ὁ Κύριος ἀνέστησε τὸ Λάζαρο, ἔτρεχαν νὰ δοῦν αὐτὸν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τὸ πλῆθος αὐτὸ ἐπιβεβαίωνε ὅτι ὁ Χριστὸς ἀνέστησε τὸ νεκρὸ (διότι ἡ προθυμία ἐκείνων ποὺ βγῆκαν γιὰ νὰ τὸν δοῦν ἦταν ἀπόδειξη τοῦ θαύματος), ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ τωρινὴ προθυμία γιὰ τὴ μεγάλη αὐτὴ ἑβδομάδα, εἶναι δεῖγμα καὶ ἀπόδειξη τοῦ μεγέθους τῶν κατορθωμάτων ποὺ πραγματοποιήθηκαν κατ' αὐτήν.

ἐστι καὶ ἀπόδειξις. Οὐδὲ γὰρ ἐκ μιᾶς πόλεως ἐξερχόμεθα ἀπαντῶντες τῷ Χριστῷ σήμερον, οὐδὲ ἐξ Ἱεροσολύμων μόνον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης μυρίανδροι πάντοθεν Ἐκκλησίαι ἐξέρχονται ἀπαντῶσαι τῷ Ἰησοῦ, οὐ βαΐα φοινίκων κατέχουσαι καὶ ἐπισείουσαι, ἀλλ' ἐλεημοσύνην καὶ φιλανθρωπίαν καὶ ἀρετὴν καὶ νηστείαν καὶ δάκρυα καὶ εὐχὰς καὶ ἀγρυπνίας καὶ πᾶσαν εὐλάβειαν προσφέρουσαι τῷ Δεσπότῃ Χριστῷ.

Οὐχ ἡμεῖς δὲ μόνον ταύτην τιμῶμεν τὴν ἑβδομάδα, ἀλλὰ καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, οὐχ ὡς ἔτυχεν αὐτὴν τετιμήκασιν, ἐκεχειρίαν πᾶσι δόντες τοῖς τὰ κοινὰ τῶν πόλεων πράττουσι πράγματα, ἵνα τῆς ἐκεῖθεν ἀπολαύσαντες σχολῆς, τὰς ἡμέρας ταύτας ἁπάσας τῇ πνευματικῇ προσέχωσι θεραπείᾳ. Διὰ τοῦτο καὶ τῶν δικαστηρίων τὰς θύρας ἀπέκλεισαν. Ἀργείτω, φησί, πᾶσα ἀμφισβήτησις καὶ μάχης εἶδος καὶ τιμωρίας, ἀναπαυσάσθωσαν μικρὸν τῶν δημίων αἱ χεῖρες. Κοινὰ τὰ κατορθώματα τοῦ Δεσπότου γέγονε· γενέσθω δή τι καὶ παρ' ἡμῶν τῶν δούλων ἀγαθόν. Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον αὐτὴν τετιμήκασι τῇ σπουδῇ καὶ τιμῇ, ἀλλὰ καὶ ἑτέρα οὐκ ἐλάττονι ταύτης. Βασιλικὰ καταπέμπονται γράμματα, λέγοντα τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας ἀφίεσθαι τῶν δεσμῶν. Καθάπερ γὰρ ὁ Δεσπότης ἡμῶν ἐν ᾅδου γενόμενος, τοὺς κατεχομένους ὑπὸ τοῦ θανάτου πάντας ἀπέλυσεν, οὕτω δὴ καὶ οἱ δοῦλοι τὰ κατὰ δύναμιν εἰσφέροντες καὶ τὴν Δεσποτικὴν μιμούμενοι φιλανθρωπίαν, δεσμῶν ἀπολύουσι τῶν αἰσθητῶν, ἐπειδὴ τῶν νοητῶν οὐκ ἰσχύουσι.

2. Ταύτην καὶ ἡμεῖς τιμῶμεν τὴν ἑβδομάδα, καὶ ἀντὶ φοινίκων ἐξῆλθον κἀγὼ μεθ' ὑμῶν διδασκαλίας λόγον προτεινόμενος, τὰ δύο καταβάλλων λεπτὰ κα-

------

2. Λουκᾶ 21, 2

Διότι δὲν ἐρχόμαστε σήμερα ἀπὸ μία μόνο πόλη γιὰ νὰ συναντήσομε καὶ νὰ δοῦμε τὸ Χριστό, οὔτε μόνο ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλ' ἀπ' ὅλη τὴν οἰκουμένη ἄπειρα πλήθη ἐκκλησιῶν ἀπὸ παντοῦ βγαίνουν γιὰ νὰ συναντήσουν τὸν Ἰησοῦ, κρατώντας στὰ χέρια τους καὶ σείοντας ὄχι βάγια φοινίκων, ἀλλὰ προσφέροντας στὸν Κύριο Χριστὸ ἐλεημοσύνη, φιλανθρωπία, ἀρετή, νηστεία, δάκρυα, προσευχές, ἀγρυπνίες καὶ κάθε ἄλλη εὐλάβεια.

Καὶ δὲν τιμοῦμε αὐτὴν τὴν ἑβδομάδα μόνο ἐμεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς οἰκουμένης, ποὺ ἔχουν τιμήσει αὐτὴν ὄχι κατὰ τρόπο τυχαῖο, ἀλλ' ὅρισαν ν' ἀπέχουν ἀπὸ τὴν ἐργασία τους ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὶς κοινὲς ὑποθέσεις τῶν πόλεων, ὥστε, ἀπολαμβάνοντας τὴν ἀργία ἀπὸ ἐκεῖνες, ν' ἀφιερώνουν ὅλες αὐτὲς τὶς ἡμέρες στὴν πνευματικὴ φροντίδα. Γι' αὐτὸ ἔκλεισαν καὶ τὶς πόρτες τῶν δικαστηρίων. Ἄς σταματάει, λέγει, κάθε διαφωνία καὶ κάθε εἶδος διαμάχης καὶ τιμωρίας, ἄς ἀναπαυθοῦν γιὰ λίγο τὰ χέρια τῶν δημίων. Τὰ κατορθώματα τοῦ Κυρίου ἔγιναν γιὰ ὅλους· ἄς γίνει λοιπὸν κάποιο καλὸ καὶ ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς δούλους. Καὶ δὲν ἔχουν τιμήσει αὐτὴν μόνο μὲ αὐτὴ τὴ φροντίδα καὶ τὴν τιμή, ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλη ὄχι κατώτερη ἀπ' αὐτήν. Στέλνουν βασιλικὰ γράμματα, ποὺ προστάζουν ν' ἀφήνονται ἐλεύθεροι οἱ φυλακισμένοι στὰ δεσμωτήρια. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Κύριός μας, κατεβαίνοντας στὸν ἅδη, ἐλευθέρωσε ὅλους ἐκείνους ποὺ βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου, ἔτσι λοιπὸν καὶ οἱ δοῦλοι, προσφέροντας τὰ κατὰ δύναμη καὶ μιμούμενοι τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου, ἐλευθερώνουν ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ δεσμά, ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ ἐλευθερώσουν ἀπὸ τὰ πνευματικά.

2. Αὐτὴ τὴν ἑβδομάδα τιμᾶμε καὶ ἐμεῖς καὶ βγῆκα καὶ ἐγὼ μαζί σας ἀντὶ γιὰ φοίνικες προσφέροντας τὸ λόγο τῆς διδασκαλίας, καταβάλλοντας τὰ δύο λεπτὰ ὅπως ἀκριβῶς ἡ χήρα[2]. Βγῆκαν τότε ἐκεῖνοι κρατώντας βάγια φοινίκων καὶ φώναζαν καὶ ἔλεγαν· «Δόξα σ' ἐκεῖνον ποὺ βρίσκεται στοὺς οὐρανούς· ἄς εἶναι εὐλογημένος ἐκεῖνος

θάπερ ἡ χήρα. Ἐξῆλθον τότε ἐκεῖνοι βαΐα φοινίκων ἔχοντες καὶ ἐπεβόων καὶ ἔλεγον· «Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου». Ἐξέλθωμεν καὶ ἡμεῖς, καὶ ἀντὶ τῶν φοινίκων βαΐων προαίρεσιν θάλλουσαν ἐπιδεικνύμενοι βοήσωμεν, καθάπερ σήμερον ὑπεψάλλομεν· «Αἴνει, ἡ ψυχή χου, τὸν Κύριον· αἰνέσω Κύριον ἐν ζωῇ». Κἀκεῖνο τὸ ῥῆμα δαυιδικόν, καὶ τοῦτο· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκεῖνο δαυιδικόν, οὐδὲ τοῦτο· ἀλλ' ἀμφότερα τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος. Ἐφθέγξατο μὲν γὰρ ὁ προφήτης, ἐκίνησε δὲ τὴν τοῦ προφήτου γλῶσσαν ὁ Παράκλητος. Διὰ τοῦτό φησιν· «Ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως ἐξυγράφου». Καθάπερ ὁ κάλαμος οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ γράφει, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τῆς κινούσης αὐτὸν χειρός, οὕτω δὴ καὶ ἡ γλῶσσα τῶν προφητῶν οὐκ ἀφ' ἑαυτῆς ἐφθέγγετο, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν, «Γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως», ἁπλῶς, ἀλλά, «Κάλαμος γραμματέως ὀξυγράφου»; Ἵνα μάθῃς, ὅτι πνευματικὴ ἡ σοφία· διὸ καὶ πολλὴ ἡ εὐκολία, καὶ πολὺς ὁ δρόμος. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν φθεγγόμενοι συντιθέασι, βουλεύονται, βραδύνουσι, πολὺν παρέλκουσι χρόνον, ἐκεῖ δέ, ἐπειδὴ καθάπερ ἀπὸ πηγῆς ἀνέβλυζε τὰ ῥήματα καὶ οὐδὲν ἐμπόδιον ἦν, ἀλλὰ τὸν δρόμον τῆς γλώττης ἐνίκα τῶν νοημάτων ἡ ἐπιρροή, διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως ὀξυγράφου». Ἀναβλύζει κάτω τὰ νάματα μετὰ πολλῆς δαψιλείας, φησί. Διὸ πολλὴ ἡ ὀξύτης. Οὐ δεῖ σκέψεως ἡμῖν, οὐδὲ μελέτης καὶ πόνου. Ἀλλ' ἴδωμεν τί φησιν.

«Αἴνει ἡ ψυχή μου, τὸν Κύριον». Ταῦτα καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ Δαυὶδ ψάλωμεν σήμερον. Εἰ γὰρ καὶ μὴ τῷ σώματι πάρεστιν, ἀλλὰ τῷ πνεύματι πάρεστι.

3. Ματθ. 21, 9 4. Ψαλμ. 145, 1 - 2 5. Ψαλμ. 44, 2

πού ἔρχεται στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου»[3]. Ἂς βγοῦμε καὶ ἐμεῖς νὰ τὸν προϋπαντήσομε, καὶ ἀντὶ γιὰ βάγια φοινίκων, παρουσιάζοντας προαίρεση γεμάτη μὲ ἀφθονία καρπῶν καὶ ἄς φωνάζομε δυνατὰ αὐτὰ ἀκριβῶς ποὺ ψάλλαμε σήμερα· «Ἀνάπεμπε, ψυχή μου, στὸν Κύριο ὕμνο δοξολογίας· θ' ἀνυμνῶ τὸν Κύριο σ' ὅλη μου τὴ ζωή»[4]. Καὶ ἐκεῖνα τὰ λόγια εἶναι τοῦ Δαυὶδ καὶ αὐτά· ἢ καλύτερα οὔτε ἐκεῖνα εἶναι τοῦ Δαυίδ, οὔτε αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο εἶναι τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος. Διότι μίλησε βέβαια καὶ εἶπε τὰ λόγια ὁ προφήτης, ὅμως κίνησε τὴ γλώσσα τοῦ προφήτη ὁ Παράκλητος. Γι' αὐτὸ λέγει· «Ἡ γλώσσα μου κινεῖται σὰν τὴ γραφίδα ταχυγράφου γραφέα»[5]. Ὅπως ἀκριβῶς ἡ γραφίδα δὲν γράφει μόνη της, ἀλλ' ἀπὸ τὶς διαταγὲς τοῦ χεριοῦ ποὺ κινεῖ αὐτήν, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ γλώσσα τῶν προφητῶν δὲν μιλοῦσε μόνη της, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἐξουσία τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Ἀλλὰ γιὰ ποιὸ λόγο δὲν εἶπε ἁπλῶς «Ἡ γλώσσα μου κινεῖται σὰν τὴ γραφίδα τοῦ γραφέα», ἀλλ' εἶπε, «Σὰν τὴ γραφίδα ταχυγράφου γραφέα»; Γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ἡ σοφία εἶναι τοῦ Πνεύματος· γι' αὐτὸ καὶ εἶναι μεγάλη ἡ εὐκολία μὲ τὴν ὁποία λέγεται καὶ μεγάλη ἡ ταχύτητα αὐτῆς. Διότι ὅταν οἱ ἄνθρωποι ὁμιλοῦν ἀπὸ μόνοι τους, στοχάζονται, σκέπτονται, ἀργοῦν νὰ μιλήσουν, κάμνουν πολὺ χρόνο, ἐνῶ ἐκεῖ, ἐπειδὴ τὰ λόγια ἀνέβλυζαν σὰν ἀκριβῶς ἀπὸ κάποια πηγὴ καὶ δὲν ὑπῆρχε κανένα ἐμπόδιο, ἀλλὰ τὴν ταχύτητα τῆς γλώσσας τὴν νικοῦσε ἡ ροὴ τῶν νοημάτων, γι' αὐτὸ ἔλεγε· «Ἡ γλώσσα μου κινεῖται σὰν τὴ γραφίδα ταχυγράφου γραφέα». Ἀναβλύζει, λέγει, κάτω τὰ νάματα μὲ μεγάλη ἀφθονία. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι μεγάλη ἡ ταχύτητα. Δὲν χρειαζόμαστε σκέψη, οὔτε μελέτη καὶ κόπο. Ἀλλ' ἄς δοῦμε τί λέγει.

«Πρόσφερνε, ψυχή μου, στὸν Κύριο ὕμνο δοξολογίας». Αὐτὰ καὶ ἐμεῖς ἄς ψάλομε σήμερα μαζὶ μὲ τὸν Δαυίδ. Διότι, ἂν καὶ δὲν παραβρίσκεται ἐδῶ μὲ τὸ σῶμα, ὅμως παραβρίσκεται μὲ τὸ πνεῦμα. Καὶ ὅτι βρίσκονται κοντά

Καὶ ὅτι πάρεισιν ἡμῖν οἱ δίκαιοι καὶ μεθ' ἡμῶν ψάλλουσιν, ἄκουσον τί φησιν ὁ 'Αβραὰμ πρὸς τὸν πλούσιον. Λέγοντος γὰρ ἐκείνου, «Πέμψον Λάζαρον, ἵνα οἱ ἀδελφοί μου, μαθόντες τὰ ἐν ᾅδου, διορθώσωνται τὰ καθ' ἑαυτούς· λέγει πρὸς αὐτόν· Ἔχουσι Μωϋσέα καὶ τοὺς προφήτας». Καὶ μὴν Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται πάντες πάλαι τεθνήκεσαν τῷ σώματι, διὰ τῶν γραμμάτων δὲ εἶχον αὐτούς. Εἰ γὰρ εἰκόνα τις ἄψυχον ἀναθεὶς παιδὸς ἢ φίλου, νομίζει παρεῖναι ἐκεῖνον τὸν ἀπελθόντα, καὶ διὰ τῆς εἰκόνος αὐτὸν φαντάζεται τῆς ἀψύχου, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς διὰ τῶν θείων Γραφῶν τῆς τῶν ἁγίων ἀπολαύομεν συνουσίας, οὐχὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν, ἀλλὰ τῶν ψυχῶν τὰς εἰκόνας ἔχοντες. Τὰ γὰρ παρ' αὐτῶν εἰρημένα τῶν ψυχῶν αὐτῶν εἰκόνες εἰσί. Βούλει μαθεῖν, ὅτι ζῶσιν οἱ δίκαιοι καὶ πάρεισιν; Οὐδεὶς τοὺς τεθνεῶτας μάρτυρας καλεῖ, ὁ δὲ Χριστὸς μάρτυρας αὐτοὺς ἐκάλεσε τῆς οἰκείας θεότητος, καὶ πρὸ τούτων αὐτὸν τὸν Δαυίδ, ἵνα σε διδάξῃ ὅτι ζῇ. Τῶν γὰρ 'Ιουδαίων ἀμφισβητούντων περὶ αὐτοῦ, λέγει πρὸς αὐτούς· «Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνος ἐστὶν υἱός; Λέγουσιν αὐτῷ. Τοῦ Δαυίδ. Λέγει αὐτοῖς· Πῶς οὖν Δαυὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ λέγων, 'Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου. Κάθου ἐκ δεξιῶν μου';». Εἶδες πῶς ζῇ ὁ Δαυίδ; Εἰ γὰρ μὴ ἔζη, οὐκ ἂν ἐκάλεσεν αὐτὸν μάρτυρα τῆς θεότητος αὐτοῦ. Καὶ οὐκ εἶπε. 'Πῶς οὖν ὁ Δαυὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν ἐκάλεσεν;' ἀλλά, «Κύριον αὐτὸν καλεῖ;», ἵνα δείξῃ ὅτι πάρεστιν ἔτι, καὶ διὰ τῶν γραμμάτων φθέγγεται.

Ἔψαλλέ ποτε ὁ Δαυὶδ ἐν ψαλμοῖς καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ Δαυὶδ σήμερον. 'Εκεῖνος κιθάραν εἶχεν ἀπὸ νευρῶν ἀψύχων, ἡ 'Εκκλησία κιθάραν ἔχει ἀπὸ νευρῶν ἐμψύχων ἐντεταμένην. Αἱ γλῶτται ἡμῶν νευ-

------

6. Λουκᾶ 16, 24· 28· 29 7. Ματθ. 22, 42 - 44. Ψαλμ. 109, 1

μας οἱ ἅγιοι καὶ ψάλλουν μαζὶ μὲ μᾶς, ἄκουσε τί λέγει ὁ Ἀβραὰμ πρὸς τὸν πλούσιο. Διότι, ὅταν ἐκεῖνος τοῦ εἶπε, «Στεῖλε τὸν Λάζαρο, ὥστε οἱ ἀδελφοί μου, ἀφοῦ μάθουν τὰ ὅσα συμβαίνουν ἐδῶ στὸν ἅδη, νὰ διορθωθοῦν, λέγει πρὸς αὐτόν· Ἔχουν τὸν Μωυσῆ καὶ τοὺς προφῆτες»[6]. Ἀλλ' ὅμως ὁ Μωϋσῆς καὶ ὅλοι οἱ προφῆτες πέθαναν σωματικὰ ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια, καὶ εἶχαν αὐτοὺς μὲ τὰ γραφόμενά τους. Διότι, ἐὰν κάποιος πάρει στὰ χέρια του τὴν ἄψυχη φωτογραφία κάποιου παιδιοῦ ἢ φίλου, νομίζει ὅτι βρίσκεται ἐκεῖ παρὼν ὁ πεθαμένος καὶ μὲ τὴν ἄψυχη φωτογραφία φαντάζεται αὐτόν, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς μὲ τὶς θεῖες Γραφὲς ἀπολαμβάνομε τὴ συντροφιὰ τῶν ἁγίων, ἔχοντας ὄχι τὶς φωτογραφίες τῶν σωμάτων τους, ἀλλὰ τῶν ψυχῶν τους. Διότι τὰ ὅσα λέχθηκαν ἀπ' αὐτοὺς εἶναι εἰκόνες τῶν ψυχῶν τους. Θέλεις νὰ μάθεις, ὅτι ζοῦν οἱ ἅγιοι καὶ παραβρίσκονται ἐδῶ; Κανένας δὲν ὀνομάζει τοὺς πεθαμένους μάρτυρες, ἐνῶ ὁ Χριστὸς ὀνόμασε αὐτοὺς μάρτυρες τῆς θεότητάς του, καὶ πρὶν ἀπ' αὐτοὺς τὸν ἴδιο τὸν Δαυίδ, γιὰ νὰ σὲ διδάξει ὅτι ζεῖ. Διότι, ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι εἶχαν ἀμφιβολίες γι' αὐτόν, λέγει πρὸς αὐτούς· «Ποιὰ εἶναι ἡ γνώμη σας γιὰ τὸ Χριστό; Ποίου υἱὸς εἶναι; Ἀπαντοῦν πρὸς αὐτόν· Τοῦ Δαυίδ. Λέγει πρὸς αὐτούς· Πῶς λοιπὸν ὁ Δαυὶδ φωτισμένος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, τὸν ὀνομάζει Κύριο, λέγοντας, 'εἶπε ὁ Κύριος στὸν Κύριό μου, κάθισε στὰ δεξιά μου;'»[7]. Εἶδες πῶς ὁ Δαυὶδ ζεῖ; Διότι, ἐὰν δὲν ζοῦσε, δὲν θὰ ὀνόμαζε αὐτὸν μάρτυρα τῆς θεότητάς του. Καὶ δὲν εἶπε, 'Πῶς λοιπὸν ὁ Δαυὶδ ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ὀνόμασε αὐτὸν Κύριο', ἀλλὰ «Κύριο αὐτὸν ὀνομάζει;», γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἀκόμη βρίσκεται ἐδῶ καὶ ὁμιλεῖ μὲ τὰ ὅσα ἔγραψε.

Ἔψαλλε κάποτε ὁ Δαυὶδ τὸν Κύριο μὲ ὕμνους, καὶ ἐμεῖς ἂς ψάλομε σήμερα μαζὶ μὲ τὸν Δαυίδ. Ἐκεῖνος εἶχε κιθάρα μὲ ἄψυχες χορδές, ἡ ἐκκλησία ὅμως ἔχει κιθάρα ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἔμψυχες χορδές. Οἱ γλῶσσες μας εἶναι χορδὲς τῆς κιθάρας, ποὺ ἀφήνουν ν' ἀκουσθοῦν

ραὶ τῆς κιθάρας εἰσί, διάφορον μὲν ἀφιεῖσαι τὸν φθόγγον, σύμφωνον δὲ τὴν εὐσέβειαν. Καὶ γὰρ καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες, καὶ πρεσβῦται καὶ νέοι διήρηνται μὲν κατὰ τὴν ἡλικίαν, οὐ διήρηνται δὲ κατὰ τὸν τῆς ὑμνῳδίας λόγον· τὴν γὰρ ἑκάστου φωνὴν τὸ Πνεῦμα κεράσαν, μίαν ἐν ἅπασιν ἐργάζεται τὴν μελῳδίαν· καθὼς καὶ αὐτὸς ἐδήλωσεν ὁ Δαυίδ, πᾶσαν μὲν ἡλικίαν, ἑκατέραν δὲ φύσιν πρὸς τὴν συμφωνίαν ταύτην καλῶν καὶ λέγων· «Πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον». «Αἴνει, ἡ ψυχή μου, τὸν Κύριον». Τίνος ἕνεκεν τὴν σάρκα κατέλιπε; τίνος ἕνεκεν πρὸς τὸ σῶμα οὐδὲν διαλέγεται; ἆρα ἔσχισεν εἰς δύο τὸ ζῶον; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ τὸν τεχνίτην πρῶτον διεγείρει. Ὅτι δὲ οὐκ ἀπέσχισε τὴν σάρκα ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ἄκουσον ἀλλαχοῦ πῶς φησιν· «Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω· Ἐδίψησέ σε ἡ ψυχή μου, ποσαπλῶς σοι ἡ σάρξ μου, ἐν γῇ». Ἀλλ' ἐν ὕμνοις δεῖξόν μοι καὶ τὴν σάρκα καλουμένην, φησίν. «Εὐλόγει, ἡ ψυχή μου, τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ». Εἶδες καὶ τὴν σάρκα κοινωνοῦσαν τῆς συμφωνίας; Τί ποτέ ἐστι. «Καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ»; Τὰ νεῦρα, φησί, τὰ ὀστᾶ, τὰς φλέβας, τὰς ἀρτηρίας, καὶ πάντα τὰ ἔνδον μόρια.

3. Καὶ πῶς δύναται τὰ ἐντὸς ἡμῶν τὸν Θεὸν εὐλογεῖν; Φωνὴν οὐκ ἔχει, στόμα οὐκ ἔχει, γλῶτταν οὐκ ἔχει. Ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ δύναται, τὰ δὲ ἐντὸς πῶς δύναται, μήτε φωνήν, μήτε γλῶτταν, μήτε στόμα ἔχοντα, εὐλογεῖν τὸν Θεόν; Ὥσπερ, «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ». Καθάπερ γὰρ οἱ οὐρανοὶ οὐ γλῶτταν, οὐ στόμα, οὐ χείλη ἔχουσιν, ἀλλὰ τῷ κάλλει τῆς ὄψεως ἐκπλήττοντες τοὺς θεατὰς παραπέμπουσι τῷ θαύματι πρὸς τὴν εὐφημίαν τοῦ πεποιηκό-

8. Ψαλμ. 150, 6 9. Ψαλμ. 145, 1 10. Ψαλμ. 62, 2
11. Ψαλμ. 102, 1 12. Ψαλμ. 18, 1

βέβαια διάφορα λόγια, ἀλλ' εἶναι αὐτὰ σύμφωνα μὲ τὴν εὐσέβεια. Καθόσον καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες καὶ γέροι καὶ νέοι, εἶναι βέβαια χωρισμένοι ὡς πρὸς τὴν ἡλικία, δὲν εἶναι ὅμως χωρισμένοι ὡς πρὸς τὴν ὑμνωδία· διότι τὸ Πνεῦμα, συνενώνοντας τὴ φωνὴ τοῦ καθενός, παρουσιάζει μία τὴ μελωδία ὅλων, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ὁ Δαυὶδ δήλωσε, προσκαλώντας κάθε ἡλικία καὶ κάθε φύση πρὸς τὴ συμφωνία αὐτὴ καὶ λέγοντας «Κάθε τι ποὺ ζεῖ καὶ ἔχει πνοὴ ἂς δοξολογήσει τὸν Κύριο»[8]. «Πρόσφερε, ψυχή μου, ὕμνο δοξολογίας στὸν Κύριο»[9]. Γιὰ ποιὸ λόγο ἄφησε ἔξω ἀπὸ τὴν ὑμνωδία τὴ σάρκα; γιὰ ποιὸ λόγο δὲν λέγει τίποτε γιὰ τὸ σῶμα; ἄραγε χώρισε στὰ δύο τὸν ἄνθρωπο; Καθόλου, ἀλλὰ πρῶτα παροτρύνει πρὸς δοξολογία τὸν τεχνίτη. Τὸ ὅτι δὲν χώρισε τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ψυχή, ἄκουσε ἀλλοῦ τί λέγει· «Θεέ μου, Θεέ μου, πρὸς ἐσένα ἀπευθύνω, πρὶν ἀκόμη ξημερώσει, τὴν προσευχή μου. Σὲ πόθησε ὑπερβολικὰ ἡ ψυχή μου, καθὼς καὶ ἡ σάρκα μου κάθε φορὰ μέσα στὴν ἔρημη χώρα»[10]. Ἀλλά, λέγει, δεῖξε μου καὶ τὴ σάρκα ποὺ νὰ καλεῖται νὰ ὑμνήσει τὸ Θεό. «Εὐλόγα, ψυχή μου, τὸν Κύριο, καὶ ὅλες οἱ ἐσωτερικές μου δυνάμεις εὐλογεῖτε τὸ ὄνομα τὸ ἅγιο αὐτοῦ»[11]. Εἶδες καὶ τὸ σῶμα ποὺ συμμετέχει στὴ μουσικὴ συμφωνία; Τί τέλος πάντων σημαίνει, «Καὶ ὅλα τὰ ἐντός μου εὐλογεῖτε τὸ ὄνομα τὸ ἅγιο αὐτοῦ»; Τὰ νεῦρα, λέγει, τὰ ὀστᾶ, τὶς φλέβες, τὶς ἀρτηρίες καὶ ὅλα τὰ ἐσωτερικὰ μόρια.

3. Καὶ πῶς μποροῦν τὰ ἐσωτερικά μας ὄργανα νὰ εὐλογοῦν τὸ Θεό; Φωνὴ δὲν ἔχουν, στόμα δὲν ἔχουν, γλῶσσα δὲν ἔχουν. Διότι ἡ ψυχὴ βέβαια μπορεῖ, τὰ ὄργανα ὅμως ποὺ βρίσκονται μέσα μας πῶς μποροῦν νὰ εὐλογοῦν τὸ Θεό, τὴ στιγμὴ ποὺ δὲν ἔχουν οὔτε φωνή, οὔτε γλώσσα, οὔτε καὶ στόμα; Ὅπως ἀκριβῶς «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα Θεοῦ»[12]. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ οὐρανοί, ποὺ δὲν ἔχουν γλώσσα, οὔτε στόμα, οὔτε καὶ χείλη, ἀλλὰ μὲ τὸ κάλλος ποὺ παρουσιάζουν δημιουργοῦν ἔκπληξη στοὺς θεατὲς καὶ μὲ τὸ θαυμασμὸ ποὺ προξενοῦν σ' αὐτοὺς τοὺς ὁδηγοῦν στὴν δοξολογία ἐκείνου ποὺ δη-

τος αὐτούς, οὕτω δὴ καὶ τὰ ἐντὸς ἡμῶν, ἐὰν ἀπέλθῃς ἅπαντα τῷ λογισμῷ, ἐὰν ἴδῃς τὴν διαφορὰν τῆς ποιότητος, τῆς ἐνεργείας, τῆς δυνάμεως, τῆς συμφωνίας, τῆς διαπλάσεως, τῆς θέσεως, τοῦ ρυθμοῦ, τῆς ἁρμονίας, ἐκεῖνο τὸ προφητικὸν ἀναφθέγξῃ ρῆμα· «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας». Εἶδες πῶς εὐλογεῖ τὰ ἔγκατα τὸν Θεὸν χωρὶς φωνῆς καὶ στόματος καὶ γλώττης; Τίνος οὖν ἕνεκεν πρὸς τὴν ψυχὴν διαλέγεται; Ἵνα μὴ τῆς γλώττης φθεγγομένης ἐκείνη ρέμβηται, ὃ πολλάκις καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς πάσχομεν καὶ ἐν ταῖς ὑμνῳδίαις· ἵν' ἑκατέρωθεν ἡ συμφωνία ᾖ. Ὅταν γὰρ εὐχόμενος μὴ ἀκούσῃς τῶν ρημάτων τοῦ Θεοῦ, πῶς ὁ Θεὸς ἀκούσεταί σου τῆς ἐντεύξεως; Ὅταν οὖν λέγῃ, «Αἴνει, ἡ ψυχή μου, τὸν Κύριον», τοῦτο λέγει, ἔνδον ἐκ βάθους τῆς καρδίας ἀναφερέσθωσαν αἱ ἱκετηρίαι. Καὶ γὰρ ὁ Παῦλός φησι· «Ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοΐ μου».

Μουσικός τις ἄριστός ἐστιν ἡ ψυχή, τεχνίτης ἐστίν· ὄργανόν ἐστι τὸ σῶμα, κιθάρας καὶ αὐλοῦ καὶ λύρας χώραν ἐπέχον. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι μουσικοὶ οὐ διὰ παντὸς μετὰ πάντων τῶν ὀργάνων εἰσίν, ἀλλὰ ποτὲ μὲν ἀναλαμβάνουσιν αὐτά, ποτὲ δὲ ἀποτίθενται· οὐ γὰρ διηνεκὴς ὁ καιρὸς αὐτοῖς τῆς μελῳδίας ἐστί· διόπερ οὐδὲ διηνεκῶς τὰ ὄργανα μεταχειρίζουσι· σὲ δὲ βουλόμενος ὁ Θεὸς διδάξαι, ὅτι διὰ παντὸς ὀφείλεις αὐτὸν ὑμνεῖν τε καὶ εὐλογεῖν, ἥνωσε τῷ τεχνίτῃ τὸ ὄργανον διηνεκῶς. Ὅτι γὰρ διαπαντὸς αἰνεῖν δεῖ,, ἄκουσον τί φησιν ὁ Ἀπόστολος· «Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε». Ἐπεὶ οὖν ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι δεῖ, ἀδιαλείπτως ἐστὶ τὸ ὄργανον μετὰ τοῦ τεχνίτου. «Αἴνει, ἡ ψυχή μου, τὸν Κύριον». Τὸ πρότερον μιᾷ γλώττῃ ἔλεγε ταῦτα ὁ

------

13. Ψαλμ. 103, 24 14. Α΄ Κορ. 14, 15
15. Α΄ Θεσ. 5, 17 - 18

μιούργησε αὐτούς, ἔτσι λοιπὸν καὶ τὰ ἐντός μας ὄργανα, ἐὰν τὰ ἐξετάσεις ὅλα μὲ τὴ σκέψη, ἐὰν σκεφθεῖς τὴ διαφορὰ τῆς ποιότητας αὐτῶν, τῆς ἐνέργειας, τῆς δυνάμεως, τῆς συμφωνίας, τῆς διαπλάσεως, τῆς θέσεως, τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας αὐτῶν, θ' ἀναφωνήσεις ἐκεῖνα τὰ προφητικὰ λόγια· «Πόσο μεγάλα καὶ θαυμαστὰ εἶναι τὰ ἔργα σου, Κύριε! ὅλα μὲ σοφία τὰ δημιούργησες»[13]. Εἶδες πῶς εὐλογοῦν τὰ ἐσωτερικά μας ὄργανα τὸ Θεὸ χωρὶς φωνὴ καὶ στόμα καὶ γλώσσα; Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ἀπευθύνει τὸ λόγο του πρὸς τὴν ψυχή; Γιὰ νὰ μὴ ὀνειροπολεῖ αὐτὴ καθὼς ἡ γλώσσα θὰ ἐξυμνεῖ τὸ Θεό, πράγμα ποὺ πολλὲς φορὲς παθαίνομε καὶ στὶς προσευχὲς καὶ στὶς ὑμνωδίες· γιὰ νὰ ὑπάρχει καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἡ μουσικὴ συμφωνία. Διότι, ὅταν προσεύχεσαι καὶ δὲν ἀκούσεις τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, πῶς ὁ Θεὸς θ' ἀκούσει τὴν προσευχή σου; Ὅταν λοιπὸν λέγει, «Πρόσφερε, ψυχή μου, ὕμνο δοξολογίας στὸν Κύριο», αὐτὸ ἐννοεῖ, μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ καὶ ἀπὸ τὸ βάθος τῆς καρδιᾶς ν' ἀναπέμπονται οἱ παρακλήσεις. Διότι καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Θὰ προσεύχομαι μὲ τὸ πνεῦμα μου, ἀλλὰ θὰ προσεύχομαι καὶ μὲ τὸ νοῦ μου»[14].

Ἡ ψυχὴ εἶναι ἕνας μουσικός, εἶναι ἕνας τεχνίτης, ἐνῶ τὸ σῶμα εἶναι ὄργανο, ποὺ κατέχει τὴ θέση τῆς κιθάρας, τοῦ αὐλοῦ καὶ τῆς λύρας. Οἱ ἄλλοι λοιπὸν μουσικοὶ δὲν βρίσκονται διαρκῶς μὲ ὅλα τὰ ὄργανα, ἀλλ' ἄλλοτε κρατοῦν αὐτὰ στὰ χέρια τους καὶ ἄλλοτε τ' ἀφήνουν· διότι ὁ καιρὸς τῆς μελωδίας δὲν εἶναι γι' αὐτοὺς διαρκής· γι' αὐτὸ ἀκριβῶς οὔτε καὶ μεταχειρίζονται διαρκῶς τὰ ὄργανα· ἐσένα ὅμως ὁ Θεὸς θέλοντας νὰ σὲ διδάξει, ὅτι ὀφείλεις πάντοτε ν' ἀνυμνεῖς καὶ νὰ δοξάζεις αὐτόν, ἕνωσε γιὰ πάντα τὸ ὄργανο μὲ τὸν τεχνίτη. Τὸ ὅτι πρέπει πάντοτε ν' ἀνυμνοῦμε αὐτόν, ἄκουσε τί λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Ἀδιάκοπα νὰ προσεύχεσθε, καὶ γιὰ κάθε τι νὰ εὐχαριστεῖτε τὸ Θεό»[15]. Ἐπειδὴ λοιπὸν πρέπει ἀδιάκοπα νὰ προσευχόμαστε, εἶναι ἀδιάκοπα συνδεμένο τὸ ὄργανο μὲ τὸν τεχνίτη. «Δόξαζε, ψυχή μου, τὸν Κύριο». Τὴν παλιὰ ἐποχὴ αὐτὰ τὰ λόγια ἔλεγε ὁ Δαυὶδ μὲ μία γλώσσα, ἐνῶ

Δαυίδ, νυνὶ δέ, ἐπειδὴ ἐτελεύτησε, μυρίαις γλώσσαις ταῦτα φθέγγεται, οὐ ταῖς παρ' ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. Εἶδες ὅτι οὐ τέθνηκεν, ἀλλὰ ζῇ; Πῶς γὰρ τέθνηκεν ὁ τοσαύτας ἔχων γλώττας, καὶ διὰ τοσούτων στομάτων φθεγγόμενος; Μέγα ἀληθῶς αἶνος· ἐκκαθαίρει γὰρ τὴν ἡμετέραν ψυχήν, καὶ πολλὴν ἡμῖν ἐντίθησι τὴν εὐλάβειαν.

Βούλει μαθεῖν πόση τῶν εἰς Θεὸν ὕμνων ἡ δύναμις; Ὑμνοῦντες οἱ τρεῖς παῖδες, οὕτω τὴν κάμινον ἔσβεσαν τὴν Βαβυλωνίαν· μᾶλλον δὲ οὐκ ἔσβεσαν, ἀλλ' ὃ πολλῷ θαυμαστότερον ἦν, καιομένην τὴν φλόγα, ὡσεὶ πηλόν, κατεπάτησαν τοῖς ποσίν. Οὗτος ὁ ὕμνος, εἰς δεσμωτήριον εἰσελθὼν ἐπὶ τοῦ Παύλου, τὰ δεσμὰ ἔλυσε, τὰς θύρας ἀνέῳξε τοῦ δεσμωτηρίου, τὰ θεμέλια διέσεισε, καταπλήξει πολλῇ τὸν δεσμοφύλακα ἐφόβησε. Καὶ γὰρ τὸ μεσονύκτιον ὕμνουν, φησίν, ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σίλας. Εἶτα τί γέγονε; Τί; Τὸ καινὸν καὶ παράδοξον πάντως· τὰ δεσμὰ ἐλύθη, οἱ δεδεμένοι τοὺς λελυμένους ἔδησαν· καὶ μὴν δεσμῶν φύσις ἐστί, τὸ δεδεμένον ἐν ἀκριβείᾳ πολλῇ κατέχειν καὶ ὑποχείριον ποιεῖν· νυνὶ δὲ ὁ δεσμοφύλαξ λελυμένος πρὸς τοὺς πόδας ἦλθε τοῦ δεδεμένου Παύλου. Δεσμῶν μὲν γὰρ τῶν αἰσθητῶν φύσις ἐστί, κατέχειν τὸν δεδεμένον, δεσμῶν δὲ τῶν διὰ Χριστὸν τοσαύτη ἡ δύναμις, ὥστε τοὺς λελυμένους τοῖς δεδεμένοις ὑποχειρίους ποιεῖν. Εἰς τὴν ἐσωτέραν αὐτοὺς ἔβαλε φυλακήν, καὶ ἔνδον ὄντες τὰς ἔξω θύρας ἀνέῳξαν. Τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλίσατο τῷ ξύλῳ, καὶ οἱ πόδες αὐτῶν οἱ ἠσφαλισμένοι τῶν ἄλλων τὰς χεῖρας ἔλυσαν.

Εἶτα προσέπεσεν αὐτῷ, φησίν, ὁ δεσμοφύλαξ, δεδοικώς, τρέμων, στένων, ἀγωνιῶν, δακρύων. Τί

16. Πράξ. 16, 25

τώρα, ἐπειδὴ πέθανε αὐτός, αὐτὰ τὰ λέγει μὲ ἀμέτρητες γλῶσσες, ὄχι μόνο μὲ τὶς δικές μας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη. Εἶδες ὅτι δὲν πέθανε, ἀλλὰ ζεῖ; Διότι πῶς πέθανε, ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τόσες γλῶσσες καὶ ὁμιλεῖ μὲ τόσα στόματα; Πραγματικὰ εἶναι σπουδαῖο πράγμα ὁ ὕμνος πρὸς τὸ Θεό· διότι καθαρίζει τὴν ψυχή μας καὶ μᾶς δημιουργεῖ μεγάλη εὐλάβεια.

Θέλεις νὰ μάθεις πόση εἶναι ἡ δύναμη τῶν ὕμνων πρὸς τὸ Θεό; Ὑμνολογώντας τὰ τρία παιδιὰ τὸν Κύριο, ἔσβησαν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὴ βαβυλώνια κάμινο· ἢ καλύτερα δὲν τὴν ἔσβησαν, ἀλλ' ἐπέτυχαν ἐκεῖνο ποὺ ἦταν ἄξιο μεγαλυτέρου θαυμασμοῦ, καταπάτησαν μὲ τὰ πόδια τους τὴ φλόγα, ποὺ κατέκαιε, σὰν πηλό. Αὐτὸς ὁ ὕμνος, ὅταν ὁ Παῦλος κλείσθηκε στὴ φυλακή, ἔλυσε τὰ δεσμά, ἄνοιξε τὶς πόρτες τῆς φυλακῆς, συγκλόνισε τὰ θεμέλια αὐτῆς, καὶ προξένησε μεγάλη κατάπληξη καὶ φόβο στὸν δεσμοφύλακα. Διότι, λέγει, κατὰ τὰ μεσάνυχτα ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σίλας ἔψαλλαν ὕμνους στὸ Θεό[16]. Στὴ συνέχεια τί συνέβηκε; Τί; Τὸ πρωτάκουστο καὶ παράδοξο ἐκεῖνο· τὰ δεσμὰ λύθηκαν, οἱ δεμένοι ἔδεσαν τοὺς λυμένους· πραγματικὰ γνώρισμα τῶν δεσμῶν εἶναι τὸ νὰ κρατεῖται μὲ μεγάλη προσοχὴ ὁ φυλακισμένος καὶ νὰ βρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ δεσμοφύλακα· τώρα ὅμως ὁ ἐλεύθερος δεσμοφύλακας ἦρθε καὶ ἔπεσε μπροστὰ στὰ πόδια του φυλακισμένου Παύλου. Διότι ἡ φύση τῶν ὑλικῶν δεσμῶν εἶναι τὸ νὰ κρατοῦν κάτω ἀπὸ τὴ δύναμή τους τὸν φυλακισμένο, ἐνῶ ἡ δύναμη τῶν δεσμῶν, ποὺ ὑφίσταται κανεὶς γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ, εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε νὰ θέτουν κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τῶν φυλακισμένων τοὺς ἐλεύθερους. Ἔβαλε αὐτοὺς στὴν πιὸ βαθιὰ φυλακή, καὶ ἐνῶ βρίσκονταν μέσα, ἄνοιξαν τὶς ἐξωτερικὲς πόρτες. Ἔδεσε τὰ πόδια τους στὸ ξύλο γιὰ μεγαλύτερη ἀσφάλεια, καὶ τὰ πόδια αὐτῶν τὰ δεμένα γιὰ ἀσφάλεια ἔλυσαν τὰ χέρια τῶν ἄλλων.

Στὴ συνέχεια, λέγει, ἔπεσε ὁ δεσμοφύλακας στὰ πόδια αὐτοῦ, γεμάτος ἀπὸ φόβο καὶ τρόμο, μὲ ἀναστε-

ποτε γέγονεν; οὐ σὺ ἔδησας; οὐ σὺ ἐν ἀσφαλείᾳ κατέσχες; Καὶ τί θαυμάζεις, ἄνθρωπε, εἰ τὸ δεσμωτήριον ἀνέῳξεν, ὅπου γε καὶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνοίγειν ἔλαβεν ἐξουσίαν; «Ὅσα ἂν δήσητε», φησίν, «ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ἁμαρτημάτων ἔλυσε δεσμά· τί θαυμάζεις, εἰ σιδήρου λύει δεσμά; Δαιμόνων ἔλυσε δεσμά, ψυχὰς δεδεμένας ὑπ' αὐτοῖς ἀπήλλαξε· καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τὰς τῶν δεσμωτῶν ἁλύσεις ἀνῆκε; Καὶ ὅρα διπλοῦν τὸ θαῦμα· ἔλυσε πάλιν, καὶ ἔδησεν. Ἔλυσε μὲν γὰρ τὰ δεσμά, ἔδησε δὲ αὐτῶν τὴν καρδίαν. Ὅτι γὰρ λελυμένοι ἦσαν, οὐκ ᾔδεισαν. Ἀνέῳξε καὶ ἔκλεισεν· ἀνέῳξε μὲν γὰρ τὰς τοῦ δεσμωτηρίου θύρας, ἔκλεισε δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας δεσμωτῶν, ὥστε μὴ αἰσθάνεσθαι τῶν θυρῶν ἐκείνων ἀνεῳγμένων, ἵνα μὴ καὶ τῇ ἀδείᾳ ἀποχρησάμενοι εἰς φυγὴν ἀποπηδήσωσιν. Εἶδες καὶ δεσμοῦντα καὶ λύοντα, καὶ ἀνοίγοντα καὶ κλείοντα;

4. Διὰ τοῦτο ἐν νυκτὶ ταῦτα ἐγίνετο, ἵνα ἀθορύβως τὸ πρᾶγμα γένηται καὶ χωρὶς ταραχῆς πάσης. Οὐδὲν γὰρ πρὸς ἐπίδειξιν οὐδὲ φιλοτιμίαν ἐποίουν οἱ ἀπόστολοι. Προσέπεσεν αὐτῷ ὁ ἀρχιδεσμοφύλαξ. Τί οὖν ὁ Παῦλος; Εἶδες αὐτοῦ τὸ θαῦμα; Εἶδες αὐτοῦ τὰ παράδοξα ἔργα; Θέασαι αὐτοῦ καὶ τὴν κηδεμονίαν, θέασαι αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. «Ἀνεβόησε», φησί, «καὶ εἶπε· Μηδὲν ποιήσῃς σεαυτῷ κακόν· ἅπαντες γάρ ἐσμεν ἐνθάδε». Τὸν δήσαντα πικρῶς οὐκ ἀφῆκεν ἀποθανεῖν πικρῶς, οὐκ ἐμνησικάκησε. «Πάντες γάρ ἐσμεν ἐνθάδε», φησίν. Ὅρα τὸ ἄτυφον. Οὐκ εἶπε, 'Ταῦτα τὰ παράδοξα ἐγὼ ἐποίησα', ἀλλὰ τί; «Πάντες γάρ ἐσμεν ἐνθάδε». Μετὰ τῶν δεσμωτῶν ἑαυτὸν ἠρίθμησεν ὁ Παῦλος. Ἰδὼν δὲ ἐκεῖνος ἐθαύμασε τὸ γεγονός, ἐξεπλάγη ἐπὶ τῷ θαύματι, ηὐχαρί-

------

17. Πράξ. 16, 29 18. Ματθ. 18, 8 19. Πράξ. 16, 18

ναγμούς, μὲ ἀγωνία καὶ δάκρυα[17]. Μὰ τί τέλος πάντων συνέβηκε; δὲν τοὺς ἔδεσες σύ; δὲν τοὺς τοποθέτησες σὺ σὲ ἀσφαλὲς μέρος; Καὶ γιατί ἀπορεῖς, ἄνθρωπε, ἐὰν ἄνοιξε τὴ φυλακή, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ ἔλαβε ἐξουσία ν' ἀνοίγει καὶ τοὺς οὐρανούς; «Ὅσα θὰ δέσετε στὴ γῆ», λέγει, «θὰ εἶναι δεμένα στοὺς οὐρανούς, καὶ ὅσα θὰ λύσετε στὴ γῆ θὰ εἶναι λυμένα στοὺς οὐρανούς»[18]. Ἔλυσε τὰ δεσμὰ ἁμαρτημάτων· τί ἀπορεῖς, ἐὰν λύνει τὰ σιδερένια δεσμά; Ἔλυσε τὰ δεσμὰ τῶν δαιμόνων, ἐλευθέρωσε ψυχὲς ποὺ ἦταν δεμένες ἀπ' αὐτούς· καὶ τί ἀπορεῖς, ἐὰν ἔσπασε τὶς ἁλυσίδες τῶν δεσμωτῶν; Καὶ πρόσεχε διπλὸ θαῦμα· ἔλυσε πάλι καὶ ἔδεσε. Διότι ἔλυσε τὰ δεσμά, ἀλλ' ἔδεσε τὴν καρδιὰ αὐτῶν. Τὸ ὅτι βέβαια ἦταν λυμένοι δὲν τὸ γνώριζαν. Ἄνοιξε καὶ ἔκλεισε πόρτες· πραγματικὰ ἄνοιξε τὶς πόρτες τῆς φυλακῆς, ἀλλ' ἔκλεισε τὰ μάτια τῆς καρδιᾶς τῶν δεσμωτῶν, ὥστε νὰ μὴ βλέπουν ὅτι ἦταν ἀνοιγμένες οἱ πόρτες ἐκεῖνες, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, κυριευμένοι ἀπὸ φόβο, νὰ τραποῦν σὲ φυγή. Εἶδες ὅτι καὶ δένει καὶ λύνει, καὶ ἀνοίγει καὶ κλείνει;

4. Γι' αὐτὸ αὐτὰ συνέβηκαν μέσα στὴ νύχτα, γιὰ νὰ γίνονται ἀθόρυβα καὶ χωρὶς καμιὰ ταραχή. Διότι οἱ ἀπόστολοι τίποτε δὲν ἔκαμναν γιὰ ἐπίδειξη οὔτε ἀπὸ φιλοδοξία. Ἔπεσε ὁ ἀρχιδεσμοφύλακας στὰ πόδια αὐτοῦ. Τί ἔκανε τότε ὁ Παῦλος; Εἶδες τὸ θαῦμα αὐτοῦ; εἶδες τὰ παράδοξα ἔργα αὐτοῦ; Πρόσεξε καὶ τὴ φροντίδα αὐτοῦ, πρόσεξε καὶ τὴ φιλανθρωπία αὐτοῦ. «Φώναξε», λέγει, «δυνατὰ καὶ εἶπε· Μὴ κάνεις κανένα κακὸ στὸν ἑαυτό σου, διότι ὅλοι εἴμαστε ἐδῶ»[19]. Ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἔδεσε μὲ τὸν πιὸ σκληρὸ καὶ ἀπάνθρωπο τρόπο δὲν τὸν ἄφησε νὰ πεθάνει μὲ ἀπάνθρωπο τρόπο, δὲν τοῦ κράτησε κακία. «Διότι ὅλοι εἴμαστε ἐδῶ», λέγει. Πρόσεχε τὴν ἔλλειψη ἀλαζονείας. Δὲν εἶπε, 'Αὐτὰ τὰ παράδοξα τὰ ἔκανα ἐγώ', ἀλλὰ τί λέγει; «Διότι ὅλοι εἴμαστε ἐδῶ». Ὁ Παῦλος ἀπαρίθμησε τὸν ἑαυτό του μαζὶ μὲ τοὺς δεσμῶτες. Ὅταν ἐκεῖνος εἶδε ὅλα αὐτὰ θαύμασε γιὰ τὸ γεγονός, κυριεύθηκε ἀπὸ ἔκπληξη γιὰ τὸ θαῦμα, καὶ εὐχαρίστησε τὸ Θεό.

στησε τῷ Θεῷ. Ἄξιος ὄντως πολλῆς κηδεμονίας καὶ φιλανθρωπίας ὁ δεσμοφύλαξ· οὐκ ἐνόμισεν εἶναι γοητείαν τὰ γεγενημένα.

Τίνος οὖν ἕνεκα οὐκ ἐνόμισεν εἶναι γοητείαν τὰ γινόμενα; Ἤκουσεν αὐτῶν ὑμνούντων τὸν Θεόν· γόης δὲ οὐδέποτε ὑμνεῖ τὸν Θεόν. Πολλοὺς γόητας ἐδέξατο, ἐπεὶ δεσμοφύλαξ ἦν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐκείνων οὐδεὶς τοιοῦτον ἐπεδείξατο ἔργον, οὐκ ἔλυσε δεσμά, οὐκ ἀπεδέξατο κηδεμονίαν τοιαύτην. Καὶ γὰρ εἵλετο δεδέσθαι ὁ Παῦλος, καὶ μὴ φυγεῖν, ὥστε ἐκεῖνον ἀπαλλάξαι τῆς τελευτῆς. Εἰσεπήδησε γάρ, ξίφος ἔχων ἐν ταῖς χερσὶ καὶ λαμπάδα· καὶ γὰρ ἐβούλετο ὁ διάβολος διὰ τῆς σφαγῆς προεξαρπάσαι αὐτὸν τῆς μετανοίας, ἀλλ' εὐτονωτέρᾳ φωνῇ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς ὀξύτερον ἐκέρδανεν ὁ Παῦλος. Οὐ γὰρ ἁπλῶς ἐβόησεν, ἀλλὰ μεγάλῃ φωνῇ, λέγων· «Πάντες ἐσμὲν ἐνθάδε». Ἐθαύμασε τὴν κηδεμονίαν ὁ δεσμοφύλαξ, προσέπεσε τῷ δεδεμένῳ ὁ λελυμένος, καὶ τί φησιν; «Κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν ἵνα σωθῶ;». Σὺ ἔδησας, καὶ σὺ ἐν ἀπορίᾳ εἶ; σὺ ἠσφαλίσω τῷ ξύλῳ, καὶ σὺ ζητεῖς τρόπον μετανοίας καὶ σωτηρίας;

Εἶδες θερμότητα; εἶδες σπουδήν; Οὐκ ἀνεβάλετο, ἀλλ', ἐπειδὴ ἀπελύθη τοῦ φόβου, οὐκ ἀπελύθη τῆς εὐεργεσίας, ἀλλὰ εὐθέως ἐπὶ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς ὁρμᾷ τῆς ἑαυτοῦ. Νὺξ ἦν, καὶ μέση νύξ. Οὐκ εἶπε· 'Σκεψώμεθα, ἡμέρα γενέσθω', ἀλλ' εὐθέως ἐπὶ τὴν σωτηρίαν ἔδραμε. Μέγας τίς ἐστιν οὗτος ὁ ἀνήρ, φησίν, ὑπερβαίνει τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην. Εἶδον αὐτοῦ τὸ θαῦμα, ἐθαύμασα τὴν φιλανθρωπίαν. Μυρία κακὰ ὑπ' ἐμοῦ παθών, ἐν τοῖς ἐσχάτοις ὤν, ἐμὲ τὸν δήσαντα εἰς χεῖρας λαβών, δυνάμενος διαχειρίσασθαι, οὐ μόνον οὐδὲν ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ μέλλοντα σφάττειν ἑαυτόν, καὶ τὸ ξίφος ὠθεῖν διὰ τοῦ λαιμοῦ, ἐκώλυσεν. Εἰκότως φησί, «Κύριοι, τί με δεῖ

------

20. Πράξ. 16, 30

Πραγματικὰ ὁ δεσμοφύλακας ἦταν ἄξιος μεγάλης φροντίδας καὶ φιλανθρωπίας· δὲν νόμισε ὅτι ἦταν μαγικὲς ἐπενέργειες τὰ ὅσα εἶχαν συμβεῖ.

Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν δὲν θεώρησε μαγικὰ ἐκεῖνα ποὺ συνέβηκαν; Ἄκουσε αὐτοὺς νὰ ὑμνοῦν τὸ Θεό· ὁ μάγος ὅμως ποτὲ δὲν ὑμνεῖ τὸ Θεό. Πολλοὺς ἀγύρτες δέχθηκε ἐκεῖ μέσα, ἀφοῦ ἦταν δεσμοφύλακας, ἀλλὰ κανένας ποτὲ ἀπὸ ἐκείνους δὲν παρουσίασε τέτοιο ἔργο, δὲν ἔλυσε δεσμά, δὲν ἔδειξε τέτοια φροντίδα. Καθόσον ὁ Παῦλος προτίμησε νὰ μείνει μέσα στὴ φυλακὴ καὶ νὰ μὴ φύγει, γιὰ νὰ σώσει ἐκεῖνον ἀπὸ τὸ θάνατο. Διότι, λέγει, ὅρμησε μέσα κρατώντας στὰ χέρια του ξίφος καὶ λαμπάδα· καθόσον ὁ διάβολος ἤθελε μὲ τὴ σφαγή του νὰ τοῦ ἀφαιρέσει τὴν εὐκαιρία τῆς μετάνοιας, ἀλλ' ὁ Παῦλος μὲ πολὺ δυνατὴ φωνὴ κέρδισε πιὸ γρήγορα τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς του. Διότι δὲν φώναξε ἁπλῶς, ἀλλὰ μὲ μεγάλη φωνή, λέγοντας· «Ὅλοι εἴμαστε ἐδῶ». Θαύμασε ὁ δεσμοφύλακας τὴ φροντίδα του, ἔπεσε στὰ πόδια τοῦ φυλακισμένου ὁ ἐλεύθερος, καὶ τί λέγει; «Κύριοι, τί πρέπει νὰ κάνω γιὰ νὰ σωθῶ;»[20]. Σὺ τοὺς ἔδεσες, καὶ σὺ βρίσκεσαι σὲ ἀπορία; σὺ τοὺς ἔδεσες στὸ ξύλο γιὰ ἀσφάλεια, καὶ σὺ ψάχνεις νὰ βρεῖς τρόπο μετάνοιας καὶ σωτηρίας;

Εἶδες θερμότητα ψυχῆς; εἶδες προθυμία; Δὲν ἀνέβαλε, ἀλλ' ἀφοῦ ἀπομάκρυνε τὸ φόβο, δὲν ἀπομάκρυνε καὶ τὴν εὐεργεσία, ἀλλ' ἀμέσως προχωρεῖ μὲ ὁρμὴ στὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς του. Ἦταν νύχτα καὶ μάλιστα μεσάνυχτα. Δὲν εἶπε, '"Ας σκεφθοῦμε, ἂς ξημερώσει', ἀλλ' ἀμέσως ἔτρεξε πρὸς τὴ σωτηρία. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, λέγει, εἶναι κάποιος πολὺ μεγάλος, ποὺ ξεπερνάει τὴν ἀνθρώπινη φύση. Εἶδα τὸ θαῦμα αὐτοῦ, θαύμασα τὴ φιλανθρωπία του. Ἂν καὶ ἔπαθε ἀπὸ μένα ἄπειρα κακά, βρισκόμενος στὸ χεῖλος τοῦ θανάτου, ἀφοῦ μὲ ἔπιασε στὰ χέρια του, ἐμένα ποὺ τὸν ἔδεσα, καὶ ἐνῶ μποροῦσε νὰ μὲ φονεύσει, ὄχι μόνο δὲν ἔκανε τίποτε, ἀλλὰ καί, ἐνῶ ἐπρόκειτο νὰ σφαγῶ καὶ νὰ σύρω τὸ ξίφος στὸ λαιμό μου, μ' ἐμπόδισε. Πολὺ σωστὰ λέγει, «Κύριοι, τί πρέπει νὰ κά-

ποιεῖν ἵνα σωθῶ;». Οὐ γὰρ δὴ τὰ θαύματα μόνον ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ἐπεσπάσατο τοὺς πιστεύοντας, ἀλλὰ πρὸ τῶν θαυμάτων ὁ βίος. Διὰ τοῦτό φησι· «Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

Εἶδες θερμότητα τοῦ δεσμοφύλακος; Βλέπε καὶ τοῦ Παύλου θερμότητα. Οὐκ ἀνεβάλλετο, οὐχ ὑπερεῖδεν, ἀλλ' ἐν τοῖς δεσμοῖς ὤν, ἐν τῷ ξύλῳ ὤν, ἐν ταῖς πληγαῖς, εὐθέως αὐτὸν ἐμυσταγώγησε, καὶ μετ' ἐκείνου τὴν οἰκίαν ἅπασαν, καὶ μετὰ τὸ πνευματικὸν λουτρόν, καὶ μετὰ τὴν τράπεζαν τὴν πνευματικήν, παρέθηκεν αὐτῷ καὶ τὴν σαρκικήν. Ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν ἔσεισε τὸ δεσμωτήριον; Διεγεῖραι τὸν δεσμοφύλακα ἐβούλετο πρὸς τὴν θέαν τῶν γινομένων· ἔλυσε τὰ αἰσθητὰ δεσμὰ τῶν συνδεσμωτῶν, ἵνα λύσῃ τὰ νοητὰ δεσμὰ τοῦ δεσμοφύλακος. Ἀπεναντίας τούτων ἐποίησεν ὁ Χριστός. Προσῆλθεν αὐτῷ παραλελυμένος ἄνθρωπος ἁπλῆν τινα πάρεσιν ἔχων, τὴν μὲν ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ σώματος. Πρότερον τὴν ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων πάρεσιν ἔλυσεν, οὕτως εἰπών· «Τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι». Εἶτα, ἐπειδὴ ἀμφέβαλλον ἐκεῖνοι καὶ ἐβλασφήμουν, καὶ ἔλεγον, «Οὐδεὶς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός», βουλόμενος αὐτοῖς δεῖξαι, ὅτι Θεός ἐστιν ἀληθῶς, βουλόμενος αὐτοὺς κρῖναι ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, ἵνα μέλλῃ λέγειν, «Ἐκ τοῦ στόματός σου κρινῶ σε»· σὺ εἶπας, ὅτι οὐδεὶς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός· ἰδοὺ ἀφίημι, φησίν, ἁμαρτίας, καὶ ὁμολόγησόν μου τὴν θεότητα· ἀπὸ τῆς κρίσεως ἐκφέρω τὴν ψῆφον. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν προτέρα ἡ νοητή, ὑστέρα δὲ ἡ αἰσθητή, ἐνταῦθα δὲ τὸ ἐναντίον, πρότερον τὰ αἰσθητὰ δεσμά, καὶ τότε τὰ νοητὰ ἀνῄρητο.

---

21. Ματθ. 5, 16   22. Μάρκ. 2, 5

νω γιὰ νὰ σωθῶ». Διότι βέβαια δὲν προσέλκυαν ἐκείνους ποὺ πίστευαν μόνο τὰ θαύματα τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ περισσότερο ἀπὸ τὰ θαύματα ὁ τρόπος ζωῆς του. Γι' αὐτὸ λέγει· «Ἂς λάμψει τὸ φῶς σας μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ δοῦν τὰ καλὰ ἔργα σας καὶ νὰ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας τὸν οὐράνιο»[21].

Εἶδες θερμότητα τοῦ δεσμοφύλακα; Πρόσεχε καὶ τὴ θερμότητα τοῦ Παύλου. Δὲν ἀνέβαλε, δὲν ἀδιαφόρησε, ἀλλ' ἐνῶ βρίσκεται δέσμιος, ἐνῶ εἶναι δεμένος στὸ ξύλο, καὶ γεμάτος ἀπὸ πληγές, ἀμέσως δίδαξε αὐτὸν καὶ μαζὶ μ' ἐκεῖνον καὶ ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογένειάς του, καὶ μετὰ ἀπὸ τὸ πνευματικὸ λουτρό, καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν πνευματικὴ τράπεζα, πρόσφερε σ' αὐτὸν καὶ τὴν ὑλική. Ἀλλὰ γιὰ ποιὸ λόγο συγκλόνισε τὰ θεμέλια τῆς φυλακῆς; Διότι ἤθελε νὰ ξυπνήσει τὸ δεσμοφύλακα καὶ νὰ δεῖ ἐκεῖνα ποὺ γίνονταν· ἔλυσε τὰ ὑλικὰ δεσμὰ τῶν φυλακισμένων μαζί του, γιὰ νὰ λύσει τὰ πνευματικὰ δεσμὰ τοῦ δεσμοφύλακα. Τὸ ἀντίθετο ἀπ' αὐτὸ ἔκανε ὁ Χριστός. Πλησίασε αὐτὸν κάποιος παράλυτος ἄνθρωπος, ἔχοντας διπλὴ παραλυσία, ποὺ ἡ μία ὀφειλόταν στ' ἁμαρτήματά του, ἐνῶ ἡ ἄλλη ἦταν σωματική. Πρῶτα θεράπευσε τὴν παραλυσία ποὺ ὀφειλόταν στ' ἁμαρτήματα, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «Τέκνο μου, συγχωροῦνται οἱ ἁμαρτίες σου»[22]. Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἀμφέβαλλαν ἐκεῖνοι καὶ βλασφημοῦσαν καὶ ἔλεγαν, «Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ συγχωρεῖ ἁμαρτίες, παρὰ μόνο ὁ Θεός»[23], θέλοντας νὰ τοὺς δείξει, ὅτι πραγματικὰ εἶναι Θεός, θέλοντας νὰ τοὺς κρίνει ἀπὸ τὰ λόγια τους, γιὰ νὰ μὴ διστάζει νὰ λέγει, «Ἀπὸ τὰ λόγια σου θὰ σὲ κρίνω»[24], σύ, λέγει, εἶπες, ὅτι κανένας δὲν μπορεῖ νὰ συγχωρεῖ ἁμαρτίες, παρὰ μόνο ὁ Θεός· νὰ συγχωρῶ, λέγει, ἁμαρτίες, καὶ γι' αὐτὸ ὁμολόγησε τὴ θεότητά μου· ἀπὸ τὴ δική σου κρίση βγάζω τὴν ἀπόφαση. Ἀλλ' ἐκεῖ ὁ Χριστὸς πρῶτα θεραπεύει τὴν πνευματικὴ ἀρρώστια, καὶ ἔπειτα τὴ σωματική, ἐνῶ ἐδῶ συμβαίνει τὸ ἀντίθετο, πρῶτα λύθηκαν τὰ σωματικὰ δεσμά, καὶ μετὰ τὰ πνευματικά.

------

23. Μάρκ. 2, 7

24. Λουκᾶ 19, 22

Εἶδες πόση τῶν ὕμνων ἡ δύναμις; πόσον ἰσχύει αἶνος; πόσον ἰσχύει εὐχή; Ἀεὶ μὲν οὖν μεγάλη τῆς εὐχῆς ἡ δύναμις, τὸ δὲ μετὰ νηστείας εἶναι εὐχήν, δυνατωτέραν ποιεῖ τὴν ψυχήν. Νῦν σωφροσύνη λογισμῶν παρ' ἡμῶν πολλή, νῦν διεγείρεται διάνοια, καὶ τὰ ἄνω περιβλέπει πάντα ἡ ψυχή. Διὰ τοῦτο ἀεὶ τῇ νηστείᾳ τὴν προσευχὴν συνέζευξεν ἡ Γραφή. Πῶς καὶ πότε; «Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους», φησίν, «εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου, ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «Τὸ γένος τοῦτο οὐκ ἐξέρχεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ». Πάλιν δὲ ἀλλαχοῦ, «Προσευξάμενοι», φησί, «καὶ νηστεύσαντες, ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας».

5. Ὁρᾷς πανταχοῦ μετὰ τῆς νηστείας τὴν προσευχήν; Τότε γὰρ καὶ τερπνοτέρα καὶ δοκιμωτέρα ἀπὸ τῆς λύρας ἀναπέμπεται μελῳδία. Οὐκ εἰσὶ διάβροχοι αἱ νευραί, τῇ πλεονεξίᾳ τῆς μέθης διαλυθεῖσαι, ἀλλ' εὔτονος ὁ λογισμός, διεγηγερμένος ὁ νοῦς, νήφουσα ἡ ψυχή. Οὕτω προσιέναι τῷ Θεῷ καὶ διαλέγεσθαι χρὴ μόνον πρὸς μόνον. Εἰ γὰρ πρὸς φίλους ἔχοντές τι τῶν ἀναγκαίων εἰπεῖν, καταμόνας αὐτοὺς λαμβάνοντες, οὕτω διαλεγόμεθα, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦτο ποιεῖν χρή, εἰσελθόντας εἰς τὸ ταμεῖον μεθ' ἡσυχίας πολλῆς· καὶ πάντως ἐπιτευξόμεθα πάντων, ἂν συμφερόντως τὴν αἴτησιν ποιησώμεθα. Καὶ γὰρ μέγα ἀγαθὸν εὐχή, ὅταν μετὰ διανοίας εὐχαρίστου γίνηται καὶ νηφούσης. Πῶς δὲ καὶ εὐχάριστος ἔσται; Ἂν παιδεύσωμεν ἑαυτούς, μὴ μόνον λαμβάνοντας, ἀλλὰ καὶ ἀποτυγχάνοντας εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ. Καὶ γάρ ποτε μὲν δίδωσιν ὁ Θεός, ποτὲ δὲ

------

25. Α΄ Κορ. 7, 5
26. Ματθ. 17, 21
27. Πράξ. 13, 3

Εἶδες πόσο μεγάλη εἶναι ἡ δύναμη τῶν ὕμνων; Πόσα κατορθώνει ἡ δοξολογία τοῦ Θεοῦ; πόσα κατορθώνει ἡ προσευχή; Πάντοτε βέβαια εἶναι μεγάλη ἡ δύναμη τῆς προσευχῆς, ὅταν ὅμως συνοδεύεται καὶ ἀπὸ νηστεία, τότε κάμνει δυνατότερη τὴν ψυχή. Τώρα ὑπάρχει σ' ἐμᾶς μεγάλη σωφροσύνη τῶν λογισμῶν, τώρα ὑπάρχει πνευματικὴ διέγερση καὶ ἡ ψυχὴ προσέχει ὅλα τὰ οὐράνια. Γι' αὐτὸ ἡ Γραφὴ πάντοτε σύνδεσε τὴν προσευχὴ μὲ τὴ νηστεία. Πῶς καὶ πότε; «Μὴ στερεῖτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο», λέγει, «ἐκτὸς καὶ ἂν γίνει κοινὴ συμφωνία, γιὰ νὰ ἀφιερωθεῖτε στὴν νηστεία καὶ τὴν προσευχή»[25]. Καὶ πάλι ἀλλοῦ λέγει· «Τὸ γένος αὐτὸ δὲν βγαίνει, παρὰ μόνο μὲ προσευχὴ καὶ νηστεία»[26]. Καθὼς καὶ ἀλλοῦ πάλι· «Ἀφοῦ προσευχήθηκαν»· λέγει, «καὶ νήστευσαν, ἔθεσαν τὰ χέρια τους ἐπάνω σ' αὐτούς»[27].

5. Βλέπεις ὅτι παντοῦ ἡ προσευχὴ εἶναι ἑνωμένη μὲ τὴ νηστεία; Διότι τότε ἀναπέμπεται ἀπὸ τὴ λύρα πιὸ εὐχάριστη καὶ πιὸ ἀξιόλογη μελωδία. Δὲν εἶναι χαλαρωμένες οἱ χορδές, διαλυμένες ἀπὸ τὴ μέθη τῆς πλεονεξίας, ἀλλ' εἶναι ἰσχυρὸς ὁ λογισμός, διεγερμένος ὁ νοῦς, γεμάτη νηφαλιότητα ἡ ψυχή. Ἔτσι πρέπει μόνο νὰ πλησιάζομε τὸ Θεὸ καὶ νὰ συνομιλοῦμε ἔχοντας τὴν προσοχή μας συγκεντρωμένη μόνο πρὸς αὐτόν. Διότι, ἐάν, ὅταν ἔχομε νὰ ποῦμε κάτι τὸ σπουδαῖο σὲ φίλους μας, τοὺς παίρνομε σὲ κάποιο μέρος μόνους καὶ ἔτσι συνομιλοῦμε, πολὺ περισσότερο πρέπει αὐτὸ νὰ τὸ κάνομε στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ· νὰ κλεινόμαστε μέσα στὸ πιὸ ἀπόμερο δωμάτιό μας καὶ νὰ προσευχόμαστε, ἐνῶ θὰ ἐπικρατεῖ μεγάλη ἡσυχία, καὶ ὁπωσδήποτε τότε θὰ τὰ ἐπιτύχομε ὅλα, ἐὰν ἀπευθύνομε τὴν παράκλησή μας γιὰ τὸ συμφέρον τῆς ψυχῆς μας. Καθόσον εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ ἡ προσευχή, ὅταν γίνεται μὲ καρδιὰ γεμάτη ἀπὸ εὐχαρίστηση καὶ μὲ πνευματικὴ διαύγεια. Καὶ πῶς θὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ εὐχαρίστηση ἡ καρδιά μας; Ἐὰν ἀσκήσομε καὶ συνηθίσομε τὸν ἑαυτό μας ὄχι μόνο νὰ παίρνει, ἀλλὰ καὶ ὅταν δὲν ἱκανοποιηθεῖ τὸ αἴτημά μας νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεό. Καθό-

οὐ δίδωσιν· ἀμφότερα δὲ χρησίμως ποιεῖ. Ὥστε, κἂν λάβῃς, κἂν μὴ λάβῃς, ἔλαβες τῷ μὴ λαβεῖν· κἂν ἐπιτύχῃς, κἂν μὴ ἐπιτύχῃς, ἐπέτυχες ἐν τῷ μὴ ἐπιτυχεῖν. Ἔστι γὰρ ὅτε τὸ μὴ λαβεῖν ὅπερ αἰτοῦμεν, τοῦ λαβεῖν λυσιτελέστερον γίνεται. Εἰ γὰρ μὴ συμφέρον ἡμῖν πολλάκις ἦν τὸ μὴ λαβεῖν, πάντως ἂν ἔδωκεν ἀεί, τὸ δὲ συμφερόντως ἀποτυχεῖν, ἐπιτυχεῖν ἐστι. Διὰ τοῦτο καὶ ἀναβάλλεται τὴν αἴτησιν ἡμῶν πολλάκις, οὐ βουλόμενος ἡμᾶς παρελκύσαι, ἀλλὰ τῇ μελλήσει τῆς δόσεως τὴν διηνεκῆ προσεδρείαν ἡμῶν σοφιζόμενος. Ἐπειδὴ γὰρ λαβόντες πολλάκις ὅπερ αἰτοῦμεν, μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν περὶ τὰς εὐχὰς καταλύομεν σπουδήν, βουλόμενος ἐπιτεῖναι τὴν ἐν ταῖς ἱκετηρίαις ἡμῶν ἀγρυπνίαν, παρέλκει τὴν δόσιν.

Οὕτω καὶ φιλόστοργοι πατέρες ποιοῦσι· τὰ ῥάθυμα τῶν παίδων, καὶ πρὸς τὰ παιδικὰ παίγνια κατατρέχοντα, πολλάκις ὑποσχέσει δώρου μεγίστου κατέχουσι παρ' ἑαυτοῖς· διὰ τοῦτο ποτὲ μὲν ἀναβάλλονται, ποτὲ δὲ οὐ διδόασιν. Ἔστι γὰρ ὅτε βλαβερὰν αἰτοῦμεν αἴτησιν, ὁ δὲ τὰ συμφέροντα ἡμῖν μᾶλλον εἰδὼς ὁ Θεὸς οὐκ ἐπινεύσει ταῖς ἡμετέραις εὐχαῖς, τὸ λυσιτελὲς ἡμῖν καὶ ἀγνοούντων ἡμῶν οἰκονομῶν. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἡμεῖς οὐκ ἀκουόμεθα, ὅπου γε καὶ ἐπὶ Παύλου τοῦτο γέγονε; Καὶ γὰρ ἐκεῖνος πολλάκις αἰτήσας ἀπέτυχε· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἤλγησεν, ἀλλὰ καὶ ηὐχαρίστησε τῷ Θεῷ· «Ὑπὲρ τούτους γάρ», φησί, «τὸν Κύριον τρὶς παρεκάλεσα»· τὸ δέ, «Τρίς»,

------

28. Β' Κορ. 12, 8

σον ὁ Θεὸς ἄλλοτε μᾶς δίνει αὐτὸ ποὺ ζητᾶμε, καὶ ἄλλοτε δὲν μᾶς τὸ δίνει, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο τὰ κάνει γιὰ τὸ συμφέρον μας. Ὥστε, εἴτε λάβεις, εἴτε δὲν λάβεις, ἔλαβες μὲ τὸ ὅτι δὲν ἔλαβες· καὶ εἴτε ἐπιτύχεις στὸ αἴτημά σου, εἴτε δὲν ἐπιτύχεις, ἐπέτυχες μὲ τὸ ὅτι δὲν ἐπέτυχες σ' αὐτὸ ποὺ ζητοῦσες. Καθόσον συμβαίνει, ὅταν δὲν παίρνομε ἐκεῖνο ποὺ ζητᾶμε, νὰ γίνεται αὐτὸ πιὸ ὠφέλιμο παρὰ ἂν τὸ παίρναμε. Διότι, ἐὰν πολλὲς φορὲς δὲν ἦταν πρὸς τὸ συμφέρον μας τὸ νὰ μὴ πάρομε αὐτὸ ποὺ ζητᾶμε, ὁπωσδήποτε θὰ μᾶς τὸ ἔδινε πάντοτε, τὸ νὰ ἀποτύχει ὅμως τὸ αἴτημά μας, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον μας, ἀποτελεῖ ἐπιτυχία. Γι' αὐτὸ καὶ πολλὲς φορὲς ἀναβάλλει νὰ ἱκανοποιήσει τὸ αἴτημά μας, ὄχι ἐπειδὴ θέλει νὰ μᾶς απομακρύνει ἀπὸ κοντά του, ἀλλὰ μὲ τὴν καθυστέρηση τῆς δόσεως ἐπιδιώκει νὰ κάνει διαρκὴ τὴν ἐπιμονή μας στὸ αἴτημά μας. Διότι, ἐπειδή, πολλὲς φορές, ἀφοῦ πάρομε ἐκεῖνο ποὺ ζητᾶμε, σταματᾶμε μετὰ τὴ λήψη αὐτοῦ τὸ ζῆλο μας γιὰ προσευχή, θέλοντας ν' αὐξήσει τὴν ἐπαγρύπνησή μας στὶς προσευχές μας, ἐπιβραδύνει νὰ μᾶς δώσει αὐτὸ ποὺ ζητᾶμε.

Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ οἱ φιλόστοργοι πατέρες· τὰ παιδιά τους ποὺ εἶναι ἀδιάφορα καὶ τρέχουν στὰ παιδικὰ παιχνίδια, πολλὲς φορὲς τὰ κρατοῦν κοντά τους μὲ τὴν ὑπόσχεση πολὺ μεγάλου δώρου· γι' αὐτὸ ἄλλοτε ἀναβάλλουν τὴ δόση, καὶ ἄλλοτε δὲν τὸ δίνουν καθόλου. Συμβαίνει πολλὲς φορὲς νὰ εἶναι ἀσύμφορο ἐκεῖνο ποὺ ζητᾶμε, ὁ Θεὸς ὅμως ποὺ γνωρίζει πολὺ καλύτερα ἐκεῖνο ποὺ μᾶς συμφέρει, δὲν μᾶς δίνει ἐκεῖνα ποὺ ζητᾶμε μὲ τὶς προσευχές μας, φροντίζοντας γιὰ τὴν ὠφέλειά μας, ποὺ ἐμεῖς δὲν τὴ γνωρίζομε. Καὶ τί τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ, ἐὰν ἐμεῖς δὲν εἰσακουόμαστε, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ αὐτὸ συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Παύλου; Καθόσον καὶ ἐκεῖνος πολλὲς φορὲς ἀπέτυχε σ' ἐκεῖνο ποὺ ζήτησε· καὶ ὄχι μόνο δὲν στενοχωρέθηκε, ἀλλὰ καὶ εὐχαρίστησε τὸ Θεό· διότι λέγει· «Τρεῖς φορὲς παρακάλεσα τὸν Κύριο γι' αὐτό»[28]· τὸ «Τρεῖς φορὲς» ἐδῶ σημαίνει πολλὲς φορές.

τὸ πολλάκις σημαίνει. Εἰ δὲ Παῦλος πολλάκις αἰτήσας οὐκ ἐπέτυχε, πολλῷ οὖν μᾶλλον ἡμᾶς ἐπιμένειν χρή. Ἀλλ' ἴδωμεν πῶς, ἐπειδὴ πολλάκις αἰτήσας οὐκ ἔλαβε, διετέθη πρὸς τὸ μὴ λαβεῖν. Οὐ γὰρ μόνον οὐκ ἤλγησεν, ἀλλὰ καὶ καυχᾶται, ἐπειδὴ μὴ ἔλαβεν. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «Ὑπὲρ τούτου τρὶς τὸν Κύριον παρεκάλεσα· καὶ εἶπέ μοι· Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται», ἐπήγαγεν, ὅτι «Ἥδιστα οὖν καυχήσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου».

6. Εἶδες εὐγνωμοσύνην οἰκέτου; Ἤτησε τῆς ἀσθενείας ἀπαλλαγῆναι, καὶ οὐκ ἐπένευσεν ὁ Θεός· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἤλγησεν ὁ Παῦλος, ἀλλὰ καὶ καυχᾶται ἐπὶ τῇ ἀσθενείᾳ. Οὕτω καὶ ἡμεῖς παρασκευάσωμεν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς, κἂν δῷ ὁ Θεός, κἂν μὴ δῷ ταῦτα ἅπερ αἰτοῦμεν, ἡμεῖς ὑπὲρ ἀμφοτέρων εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ. Ἀμφότερα γὰρ ἡμῖν συμφερόντως ποιεῖ. Εἰ τοῦ δοῦναι κύριός ἐστι, οὐκοῦν καὶ τοῦ πότε δοῦναι, καὶ τοῦ τί δοῦναι, καὶ τοῦ μὴ δοῦναι. Οὐκ οἶδας σὺ τὰ συμφέροντα, ὡς αὐτὸς οἶδε σαφῶς. Πολλάκις αἰτεῖς ἐπιβλαβῆ καὶ σφαλερά· ὁ δὲ μᾶλλον κηδόμενός σου τῆς σωτηρίας, οὐ τῇ αἰτήσει προσέχει, ἀλλὰ πρὸ ταύτης τὸ συμφέρον σοι πανταχοῦ σκοπεῖ. Εἰ γὰρ οἱ κατὰ σάρκα πατέρες οὐ πάντα αἰτοῦσι τοῖς παιδίοις παρέχουσιν, οὐκ ἐπειδὴ καταφρονοῦσιν αὐτῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ μάλιστα κήδονται αὐτῶν, πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεός, καὶ μᾶλλον φιλῶν, καὶ πλέον ἁπάντων καὶ τὸ συμφέρον εἰδώς, τοῦτο ποιεῖ.

Σχολάσωμεν οὖν ταῖς εὐχαῖς, διηνεκῶς, μὴ μόνον δι' ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ διὰ νυκτός. Ἄκουσον

------

29. Β' Κορ. 12, 9

Ἀλλ' ἐὰν ὁ Παῦλος πολλὲς φορὲς ζήτησε ἀπὸ τὸ Θεὸ κάτι καὶ δὲν ἐπέτυχε στὸ αἴτημά του, πολὺ περισσότερο λοιπὸν πρέπει ἐμεῖς νὰ ἐπιμένομε στὸ αἴτημά μας. Ἀλλ' ἄς δοῦμε, ἐπειδὴ πολλὲς φορὲς ζήτησε κάτι ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ δὲν τὸ ἔλαβε, ποιὰ ὑπῆρξε ἡ συμπεριφορά του ἀπέναντι στὸ γεγονὸς αὐτὸ τῆς μὴ ἱκανοποιήσεως τοῦ αἰτήματός του. Ὄχι μόνο δὲν λυπήθηκε, ἀλλὰ καὶ καυχιέται ἐπειδὴ δὲν ἔλαβε ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦσε. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «τρεῖς φορὲς παρακάλεσα γι' αὐτὸ τὸν Κύριο· καὶ μοῦ εἶπε· Σοῦ εἶναι ἀρκετὴ ἡ χάρη μου· διότι ἡ δύναμή μου ἀποδεικνύεται τέλεια ἐκεῖ ποὺ ὑπάρχει ἀδυναμία», πρόσθεσε, «Μὲ μεγάλη μου λοιπὸν εὐχαρίστηση θὰ καυχηθῶ γιὰ τὶς ἀδυναμίες μου»[29].

6. Εἶδες εὐγνωμοσύνη δούλου; Ζήτησε ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν ἀσθένειά του, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐνέκρινε ὁ Θεός· καὶ ὄχι μόνο δὲν λυπήθηκε ὁ Παῦλος, ἀλλὰ καὶ καυχιέται γιὰ τὴν ἀσθένειά του. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς ἄς προετοιμάσομε τὶς ψυχές μας, καὶ εἴτε μᾶς δώσει ὁ Θεός, εἴτε δὲν μᾶς δώσει αὐτὰ ποὺ ζητᾶμε, ἐμεῖς ἄς εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ καὶ γιὰ τὰ δύο. Διότι καὶ τὰ δύο μᾶς τὰ κάνει ὁ Θεὸς γιὰ τὸ συμφέρον μας. Ἐὰν ἀνήκει στὴν ἐξουσία του τὸ νὰ δίνει, τότε λοιπὸν στὴν ἐξουσία του ἀνήκει καὶ τὸ πότε νὰ δώσει, τί νὰ δώσει, καὶ τὸ νὰ μὴ δώσει. Δὲν γνωρίζεις σὺ ἐκεῖνα ποὺ σὲ συμφέρουν, ὅπως αὐτὸς γνωρίζει αὐτὰ πάρα πολὺ καλά. Πολλὲς φορὲς ζητᾶς βλαβερὰ καὶ ἐπικίνδυνα πράγματα, ὁ Θεὸς ὅμως ποὺ ἐνδιαφέρεται περισσότερο γιὰ τὴ σωτηρία σου, δὲν προσέχει τὸ αἴτημά σου, ἀλλὰ πρὶν ἀπ' αὐτὸ φροντίζει παντοῦ γιὰ τὸ συμφέρον σου. Διότι, ἐὰν οἱ σαρκικοὶ πατέρες δὲν δίνουν στὰ παιδιά τους ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ζητοῦν, ὄχι ἐπειδὴ περιφρονοῦν αὐτά, ἀλλ' ἐπειδὴ κατ' ἐξοχὴ ἐνδιαφέρονται γι' αὐτά, πολὺ περισσότερο τὸ κάμνει αὐτὸ ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος καὶ πάρα πολὺ ἀγαπᾶ, καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅλους ἰσχύει γνωρίζει τὸ συμφέρον μας.

Ἄς καταγινόμαστε λοιπὸν μὲ τὶς προσευχὲς διαρκῶς, ὄχι μόνο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ

γὰρ τί φησιν αὐτὸς ὁ προφήτης· «Μεσονύκτιον ἐξηγειρόμην τοῦ ἐξομολογεῖσθαί σοι ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου». Ἄνθρωπος βασιλεὺς ἐν φροντίσι τοσαύταις ὤν, δήμων καὶ πόλεων καὶ ἐθνῶν ἀρχὴν ἐγκεχειρισμένος, εἰρήνης φροντίζων, πολέμους καταλύων, πραγμάτων ἄφατον ὄχλον ὁρῶν περὶ αὐτὸν ἀεὶ περιεστῶτα, οὐδὲ μικρὸν ἀναπνεῦσαι ἔχων, οὐ μόνον τὰς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ τὰς νύκτας προσετίθει ταῖς εὐχαῖς. Εἰ δὲ ὁ βασιλεὺς ὁ ἐν τοσαύτῃ τρυφῇ ζῶν, ὁ τοσαύτας ἔχων φροντίδας, ὁ τοσούτοις πράγμασι περικυκλούμενος, οὐδὲ τὴν νύκτα ἠρέμει, ἀλλὰ τῶν ἐν ὄρεσι καθημένων μοναχῶν ἀκριβέστερον τὰς εὐχὰς ποιούμενος διετέλει, ποίας, εἰπέ μοι, τευξόμεθα συγγνώμης ἡμεῖς, ἐν ἀδείᾳ μὲν ζῶντες πολλῇ, καὶ τὸν ἰδιωτικὸν καὶ ἀπράγμονα ἐπανῃρημένοι βίον, οὐ μόνον δὲ τὰς νύκτας καθεύδοντες ἁπάσας, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῇ ἡμέρᾳ μετὰ τῆς προσηκούσης ἀγρυπνίας τὰς νενομισμένας ἐπιτελοῦντες εὐχάς.

Μέγα ὅπλον προσευχή, μέγας κόσμος εὐχή, καὶ ἀσφάλεια καὶ λιμήν, καὶ θησαυρὸς ἀγαθῶν, καὶ ἄσωτος πλοῦτος. Ἀνθρώπων μὲν οὖν δεόμενοι, καὶ δαπάνης χρημάτων δεόμεθα, καὶ κολακείας δουλοπρεποῦς, καὶ πολλῆς περιόδου καὶ πραγματείας. Οὐ γὰρ ἐξ εὐθείας αὐτοῖς τοῖς κυρίοις δοῦναι τὴν χάριν ἔνι διαλεχθῆναι πολλάκις, ἀλλ' ἀνάγκη πρότερον διακόνους καὶ οἰκονόμους αὐτῶν, καὶ ἐπιτρόπους, καὶ χρήμασι, καὶ ῥήμασι, καὶ παντὶ θεραπεῦσαι τρόπῳ, καὶ τότε δι' ἐκείνων δυνηθῆναι τὴν αἴτησιν λαβεῖν· ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν οὕτως· οὐδὲ οὕτω δι' ἑτέρων παρακαλούμενος, ὡς δι' ἡμῶν αὐτῶν δεομένων, ἐπινεύει τῇ χάριτι. Καὶ ἐνταῦθα μὲν καὶ λαμβάνοντα,

------

30. Ψαλμ. 118, 62

κατὰ τὴ διάρκεια τῆς νύχτας. Διότι ἄκουσε τί λέγει ὁ ἴδιος ὁ προφήτης· «Μέσα στὰ μεσάνυχτα σηκωνόμουν γιὰ νὰ σὲ δοξολογήσω καὶ νὰ σ' εὐχαριστήσω γιὰ τὰ δίκαια παραγγέλματά σου»[30]. Ἐνῶ ἦταν ἄνθρωπος βασιλιᾶς μὲ τόσες πολλὲς φροντίδες, καὶ τοῦ εἶχε δοθεῖ ἡ ἐξουσία λαῶν καὶ πόλεων καὶ ἐθνῶν, φροντίζοντας γιὰ τὴν εἰρήνη, καταπαύοντας πολέμους, καὶ βλέποντας πάντοτε γύρω του νὰ στέκεται ἕνα ἀπερίγραπτο πλῆθος ὑποθέσεων, ποὺ δὲν τὸν ἄφηναν οὔτε γιὰ μιὰ στιγμὴ ν' ἀναπνεύσει, αὐτὸς ὄχι μόνο τὶς ἡμέρες, ἀλλὰ καὶ τὶς νύχτες πρόσθετε στὶς προσευχές του. Ἐὰν ὁ βασιλιάς, ποὺ ζεῖ μέσα σὲ τόσες πολλὲς ἀπολαύσεις, ποὺ ἔχει τόσες πολλὲς φροντίδες, ποὺ περικυκλώνεται ἀπὸ τόσες ὑποθέσεις, οὔτε τὴ νύχτα ἡσύχαζε, ἀλλ' ἔκαμνε τὶς προσευχές του μὲ μεγαλύτερη προθυμία καὶ προσοχὴ ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς ποὺ ζοῦν στὰ ὄρη, ποιὰ συγγνώμη, πές μου, θὰ ἐπιτύχομε ἐμεῖς, πού, ἐνῶ ζοῦμε μέσα σὲ τόση μεγάλη ἄνεση καὶ προτιμοῦμε τὴν ἰδιωτικὴ καὶ χωρὶς φροντίδες ζωή, ὄχι μόνο κοιμόμαστε ὅλες τὶς νύχτες, ἀλλ' οὔτε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας δὲν κάμνομε μὲ τὴν πρέπουσα προσοχὴ τὶς καθιερωμένες προσευχές;

Εἶναι μεγάλο ὅπλο ἡ προσευχή, εἶναι μεγάλο κόσμημα ἡ προσευχὴ καὶ ἀσφάλεια καὶ λιμάνι καὶ θησαυρὸς ἀγαθῶν καὶ ἀσύλητος πλοῦτος. Ὅταν χρειαζόμαστε τὴ βοήθεια ἀνθρώπων, χρειάζεται καὶ χρήματα νὰ δαπανήσομε, καὶ δουλοπρεπὴ κολακεία, καὶ πολλὲς ἐπισκέψεις καὶ διαπραγματεύσεις. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸ πολλὲς φορὲς νὰ συνομιλήσει κανεὶς ἀπ' εὐθείας μ' αὐτοὺς τοὺς κυρίους, ἀλλὰ πρέπει πρῶτα νὰ κολακεύσουν μὲ χρήματα καὶ λόγια μὲ κάθε τρόπο ὑπηρέτες, οἰκονόμους καὶ ἐπιτρόπους αὐτῶν, καὶ τότε νὰ μπορέσουν μὲ τὴ μεσολάβηση ἐκείνων νὰ λάβουν ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦν· στὴν περίπτωση ὅμως τοῦ Θεοῦ δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο· δὲν δίνει τὴ χάρη του τόσο εὔκολα ὅταν παρακαλεῖται ἀπὸ ἄλλους, ὅσο ὅταν παρακαλεῖται ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους. Καὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ ἔχομε κέρδος καὶ ὅταν παίρνομε ἐκεῖνο ποὺ ζητᾶμε

καὶ μὴ λαμβάνοντα ἔστι κερδαίνειν· ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐν ἑκατέρῳ πολλάκις ἐβλάβημεν.

Ἐπεὶ οὖν μεῖζον τὸ κέρδος καὶ μείζων ἡ εὐκολία τοῖς τῷ Θεῷ προσιοῦσι, μὴ καταφρονῶμεν εὐχῆς. Τότε γάρ σοι μᾶλλον καταλλαγήσεται, τότε σοι μᾶλλον δίδωσιν ὅπερ αἰτεῖς, ὅταν σὺ διὰ σεαυτοῦ παρακαλῇς, ὅταν καθαρὰν παρέχῃς διάνοιαν, ὅταν νήφοντα λογισμόν, ὅταν μὴ παρέργως αἰτῇς, ὅπερ ποιοῦσι πολλοί, καὶ ἡ γλῶττα μὲν αὐτοῖς λέγει τὰ ῥήματα τῆς εὐχῆς, ἡ δὲ ψυχὴ πολλαχοῦ τῆς οἰκίας τῆς ἀγορᾶς, τῶν ὁδῶν περιέρχεται· τοῦτο ὅλον τοῦ διαβόλου τὸ μηχάνημα. Ἐπειδὴ γὰρ οἶδεν ὅτι κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν δυνάμεθα ἀφέσεως τυχεῖν ἁμαρτιῶν, βουλόμενος ἡμῖν τὸν τῆς εὐχῆς προσχῶσαι λιμένα, κατ' αὐτὸν ἀνίσταται, ἐκκρούων ἡμῶν τὴν διάνοιαν τῶν λεγομένων, ὥστε ζημιωθέντας μᾶλλον ἢ κερδάναντας ἀπελθεῖν.

Ταῦτα οὖν εἰδώς, ἄνθρωπε, ὅταν προσέρχῃ τῷ Θεῷ, ἐννόησον τίνι προσέρχῃ· καὶ ἀρκεῖ σοι εἰς νῆψιν τὸ ἀξιόπιστον τοῦ μέλλοντός σοι διδόναι τὴν χάριν. Ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ διανοοῦ πρὸς τίνα σοι ὁ λόγος ἐστίν. Εἰ γὰρ ἀνθρώπῳ τις διαλεγόμενος ὀλίγον ἀναβεβηκότι ταῖς ἀνθρωπίναις τιμαῖς, κἂν ἁπάντων ῥαθυμότερος ᾖ, πάντως ἑαυτὸν διανίστησι, καὶ νήφειν, παρακελεύεται τῇ ψυχῇ, πολλῷ μᾶλλον ἂν νοήσωμεν ἡμεῖς, ὅτι τῷ τῶν ἀγγέλων Δεσπότῃ διαλεγόμεθα, ἱκανὴν εἰς τὸ προσέχειν ἑαυτοῖς ὑπόθεσιν ἐκ τούτου ληψόμεθα. Εἰ δὲ δεῖ τινα καὶ ἑτέραν μέθοδον εἰπεῖν, δι' ἧς δυνησόμεθα τὴν ῥαθυμίαν ἐκφυγεῖν ταύτην, ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι. Πολ-

καὶ ὅταν δὲν τὸ παίρνομε, ἐνῶ στὴν περίπτωση τῶν ἀνθρώπων πολλὲς φορὲς ζημιωθήκαμε καὶ ὅταν πήραμε ἐκεῖνο ποὺ ζητούσαμε καὶ ὅταν δὲν τὸ πήραμε.

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι μεγαλύτερο τὸ κέρδος καὶ μεγαλύτερη ἡ εὐκολία σ' ἐκείνους ποὺ πλησιάζουν τὸ Θεό, ἂς μὴ περιφρονοῦμε τὴν προσευχή. Διότι τότε θὰ συμφιλιωθεῖς καὶ θὰ συνομιλήσεις καλύτερα μ' αὐτόν, τότε σοῦ δίνει εὐκολότερα ἐκεῖνο ποὺ ζητᾶς, ὅταν σὺ ὁ ἴδιος τὸν παρακαλεῖς, ὅταν ἡ καρδιά σου εἶναι καθαρή, ὅταν οἱ λογισμοί σου συνοδεύονται ἀπὸ σωφροσύνη, ὅταν δὲν τὸν παρακαλεῖς μὲ ἀδιαφορία, πράγμα ποὺ κάμνουν πολλοί, καὶ ἡ μὲν γλώσσα τους λέγει τὰ λόγια τῆς προσευχῆς, ἐνῶ ἡ ψυχὴ περιφέρεται σὲ πολλὰ μέρη τῆς οἰκίας, τῆς ἀγορᾶς, τῶν δρόμων. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὅλη δολιότητα ποὺ ἐπινόησε ὁ διάβολος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ γνωρίζει ὅτι κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη τῆς προσευχῆς μποροῦμε νὰ ἐπιτύχομε τὴ συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν μας, θέλοντας νὰ μᾶς φράξει τὸ λιμάνι τῆς προσευχῆς, ἐξεγείρεται κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη, ἀπομακρύνει τὴ σκέψη μας ἀπὸ τὰ λόγια τῆς προσευχῆς, ὥστε νὰ φύγομε ζημιωμένοι μᾶλλον, παρὰ κερδισμένοι.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, ἄνθρωπε, ὅταν προσέρχεσαι στὸ Θεό, σκέψου σὲ ποιὸν προσέρχεσαι, καὶ σοῦ εἶναι ἀρκετὸ γιὰ σωφροσύνη τὸ ἀξιόπιστο ἐκείνου ποὺ πρόκειται νὰ σοῦ δώσει τὴ χάρη. Ρίξε τὸ βλέμμα σου πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ ἀναλογίσου μὲ ποιὸν συνομιλεῖς. Διότι, ἐὰν κάποιος συνομιλώντας μὲ κάποιον ἄνθρωπο ποὺ ἔχει ἀνεβεῖ λίγο τὶς ἀνθρώπινες τιμές, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ὁ πιὸ ἀδιάφορος ἀπὸ ὅλους, ὁπωσδήποτε τότε συγκεντρώνει τὸν ἑαυτό του καὶ κάνει πιὸ προσεκτικὴ τὴν ψυχή του, πολὺ περισσότερο ἂν σκεφθοῦμε ἐμεῖς, ὅτι συνομιλοῦμε μὲ τὸν Κύριο τῶν ἀγγέλων, θὰ μᾶς γίνει αὐτὸ σπουδαία ἀφορμὴ γιὰ νὰ γίνομε προσεκτικοί. Ἂν ὅμως χρειάζεται ν' ἀναφέρω καὶ κάποια ἄλλη μέθοδο, μὲ τὴν ὁποία θὰ μπορέσομε ν' ἀποφύγομε τὴν ἀδιαφορία αὐτή, ἐκεῖνο θὰ μποροῦσα νὰ πῶ. Πολλὲς φορές, ἀφοῦ κάναμε τὴν προσευ-

λάκις πληρώσαντες τὴν εὐχήν, μηδὲν ἀκούσαντες ὧν εἰρήκαμεν, ἀπήλθομεν. Ἂν οὖν ἐννοήσωμεν τοῦτο, εὐθέως πάλιν αὐτὴν ἀναλάβωμεν· κἂν τὸ αὐτὸ πάθωμεν πάλιν, καὶ τρίτον καὶ τέταρτον αὐτὴν εἴπωμεν, καὶ μὴ πρότερον ἀποστῶμεν εὐχόμενοι, ἕως ἂν ἅπασαν αὐτὴν μετὰ διανοίας νηφούσης εἴπωμεν. Ἂν αἴσθηται ὁ διάβολος, ὅτι οὐ πρότερον ἀφιστάμεθα, ἕως ἂν μετὰ σπουδῆς αὐτὴν καὶ διανοίας νηφούσης εἴπωμεν, ἀποστήσεται λοιπὸν ὁ ἐνεδρεύων, εἰδὼς ὅτι οὐδὲν ἔσται πλέον αὐτῷ τῆς ἐπιβουλῆς, ἢ τὸ πολλάκις ἀναγκάζειν τὴν αὐτὴν ἡμᾶς ἀναλαμβάνειν εὐχήν.

Πολλὰ μεθ' ἡμέραν, ἀγαπητοί, λαμβάνομεν τραύματα ἐκ τῶν οἰκείων, ἐκ τῶν ἀλλοτρίων, ἐν ἀγορᾷ, ἐν οἰκίᾳ, ἀπὸ τῶν δημοσίων πραγμάτων, ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν, ἀπὸ τῶν γειτόνων, ἀπὸ τῶν φίλων. Πάντων ἐκείνων τῶν τραυμάτων φάρμακα ἐπιθῶμεν τῷ καιρῷ τῆς εὐχῆς. Δυνατὸς γὰρ ὁ Θεός, εἰ μετὰ νηφούσης διανοίας καὶ πεπυρωμένης ψυχῆς καὶ θερμοῦ συνειδότος αὐτῷ προσέλθωμεν, καὶ συγγνώμην αἰτήσαιμεν, πάντων ἡμῖν δοῦναι τῶν πλημμελημάτων ἄφεσιν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

χή μας, φύγαμε χωρὶς ν' ἀκούσομε τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἴπαμε. Ἂν λοιπὸν σκεφθοῦμε αὐτό, ἀμέσως θ' ἀποκτήσομε καὶ πάλι τὴν προθυμία γι' αὐτήν· καὶ ἂν πάλι πάθομε τὸ ἴδιο, ἂς ἐπαναλάβομε αὐτὴν γιὰ τρίτη καὶ τέταρτη φορά, καὶ νὰ μὴ σταματήσομε προηγουμένως τὴν προσευχή μας, μέχρι ποὺ νὰ τὴν ποῦμε ὁλόκληρη μὲ σκέψη καὶ καρδιὰ γεμάτη ἀπὸ σωφροσύνη. Ἂν ἀντιληφθεῖ ὁ διάβολος, ὅτι δὲν ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ τὴν προσευχή μας προηγουμένως, μέχρι ποὺ νὰ τὴν ποῦμε μὲ προθυμία καὶ μὲ καρδιὰ καὶ σκέψη γεμάτη ἀπὸ σωφροσύνη, θ' ἀπομακρυνθεῖ στὸ ἑξῆς ὁ πανοῦργος, γνωρίζοντας ὅτι δὲν θὰ κερδίσει τίποτε ἀπὸ τὴν ἐπιβουλή του αὐτή, παρὰ τὸ νὰ μᾶς ἀναγκάζει νὰ ἐπαναλαμβάνομε τὴν ἴδια προσευχή.

Πολλὰ τραύματα, ἀγαπητοί, καθημερινὰ δεχόμαστε ἀπὸ τοὺς δικούς μας καὶ τοὺς ξένους στὴν ἀγορά, στὸ σπίτι, ἀπὸ τὰ δημόσια πράγματα, ἀπὸ τὰ ἰδιωτικά, ἀπὸ τοὺς γείτονες, ἀπὸ τοὺς φίλους. Σ' ὅλα ἐκεῖνα τὰ τραύματα ἂς θέσομε φάρμακα κατὰ τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς. Διότι ὁ Θεὸς ἔχει τὴ δύναμη, ἐὰν προσέλθομε σ' αὐτὸν μὲ σκέψη γεμάτη ἀπὸ σωφροσύνη, μὲ ψυχὴ κυριευμένη ἀπὸ τὴ φλόγα τοῦ πόθου μας γι' αὐτόν, καὶ μὲ θερμὴ συνείδηση καὶ τοῦ ζητήσομε συγγνώμη, νὰ μᾶς δώσει τὴ συγχώρηση γιὰ ὅλα τὰ ἁμαρτήματά μας, τὴν ὁποία εὔχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχομε μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑΝ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

ΟΜΙΛΙΑ Α΄

Καὶ εἰς τὸ Πάσχα, καὶ εἰς τὴν παράδοσιν τῶν μυστηρίων, καὶ περὶ τοῦ μὴ μνησικακεῖν. Τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ πεντάδι.

1. Ὀλίγα ἀνάγκη σήμερον πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἰπεῖν· ὀλίγα δὲ ἀνάγκη εἰπεῖν, οὐκ ἐπειδὴ τῷ πλήθει τῶν λεγομένων ὑμεῖς βαρύνεσθε· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἑτέραν πόλιν εὑρεῖν οὕτως ἐρωτικῶς πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν πνευματικῶν λογίων διακειμένην. Οὐ τοίνυν διὰ τοῦτο ὀλίγα λέγομεν, ἐπειδὴ ἀποκναίομεν ὑμᾶς τῷ πλήθει, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀναγκαία τῆς βραχυλογίας σήμερον ἡ αἰτία· καὶ γὰρ ὁρῶ πολλοὺς τῶν πιστῶν ἐπειγομένους πρὸς τὴν τῶν φρικτῶν μυστηρίων κοινωνίαν. Ἵν' οὖν μήτ' ἐκείνης τῆς τραπέζης ἀποτύχωσι, μήτε ταύτης ἐκπέσωσιν, ἀνάγκη σύμμετρον ποιήσασθαι τὴν ἑστίασιν, ἵν' ἑκατέρωθεν ὑμῖν τὸ κέρδος γένηται, καὶ ἀπὸ ταύτης ἐφοδιασθέντες καὶ τῶν παρ' ἡμῖν λόγων, οὕτως ἀπέλθητε, καὶ μετὰ φόβου καὶ τρόμου καὶ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας τῇ φοβερᾷ καὶ φρικτῇ προσέλθητε κοινωνίᾳ.

Σήμερον, ἀγαπητοί, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς παρεδόθη· τῇ γὰρ ἐπιούσῃ ἑσπέρα ταύτῃ, λαβόντες αὐτόν, ἀπῆλθον οἱ Ἰουδαῖοι. Ἀλλὰ μὴ γένῃ κατηφής, ἀκούσας ὅτι Ἰησοῦς παρεδόθη· μᾶλλον δὲ γενοῦ κατηφὴς καὶ κλαῦσον πικρῶς, ἀλλὰ μὴ ὑπὲρ τοῦ παραδοθέντος, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ προδότου Ἰούδα.

ΣΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

ΟΜΙΛΙΑ Α΄

καθὼς καὶ στὸ Πάσχα, στὴν παράδοση τῆς θείας εὐχαριστίας, καὶ γιὰ τὸ ὅτι δὲν πρέπει κανεὶς νὰ εἶναι μνησίκακος. Ἐκφωνήθηκε κατὰ τὴν ἁγία καὶ μεγάλη Πέμπτη.

1. Σήμερα εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπευθύνω λίγα λόγια πρὸς τὴν ἀγάπη σας˙ καὶ πρέπει νὰ σᾶς πῶ λίγα, ὄχι ἐπειδὴ κουράζεσθε ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν λεγομένων˙ διότι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεῖ κανεὶς ἄλλη πόλη ποὺ νὰ τρέφει τόση μεγάλη ἀγάπη γιὰ τὴν ἀκρόαση τῶν πνευματικῶν λόγων. Δὲν θὰ σᾶς πῶ λοιπὸν λίγα γι' αὐτό, ἐπειδὴ δηλαδὴ σᾶς κουράζω μὲ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἀναγκαία σήμερα ἡ αἰτία τῆς βραχυλογίας˙ καθόσον βλέπω πολλοὺς ἀπὸ τοὺς πιστοὺς νὰ βιάζονται νὰ ἔρθουν πρὸς κοινωνία τῶν φρικτῶν μυστηρίων. Γιὰ νὰ μὴ χάσουν λοιπὸν οὔτε ἐκείνη τὴν τράπεζα, οὔτε νὰ στερηθοῦν καὶ αὐτή, εἶναι ἀνάγκη σήμερα νὰ προσφέρω καὶ τὴν ἀνάλογη πνευματικὴ τροφή, ὥστε ν' ἀποκομίσετε κέρδος καὶ ἀπὸ τὶς δύο μεριές, παίρνοντας ἐφόδια καὶ ἀπὸ αὐτήν, καὶ ἀπὸ τὰ λόγια μου, καὶ ἔχοντας αὐτὰ τὰ ἐφόδια νὰ φύγετε καὶ μὲ φόβο καὶ μὲ τρόμο καθὼς καὶ μὲ τὴν πρέπουσα εὐλάβεια νὰ προσέλθετε στὴ φοβερὴ καὶ φρικτὴ κοινωνία.

Σήμερα, ἀγαπητοί, παραδόθηκε ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός˙ διότι τὴν ἑσπέρα αὐτὴ ποὺ μᾶς ἔρχεται, τὸν ἔπιασαν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἔφυγαν. Ἀλλὰ μὴ κυριευθεὶς ἀπὸ θλίψη, ἀκούοντας ὅτι παραδόθηκε ὁ Ἰησοῦς˙ ἢ καλύτερα γίνε σκυθρωπὸς καὶ κλάψε πικρά, ὄχι ὅμως γιὰ ἐκεῖνον ποὺ παραδόθηκε, ἀλλὰ γιὰ τὸν προδότη Ἰούδα. Διότι ἐ-

Ὁ μὲν γὰρ παραδοθεὶς τὴν οἰκουμένην ἔσωσεν, ὁ δὲ προδοὺς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπώλεσε· καὶ ὁ μὲν προδοθεὶς ἐν δεξιᾷ κάθηται τοῦ Πατρὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὁ δὲ παραδοὺς ἐν ᾅδου νῦν ἐστι, τὴν ἀπαραίτητον ἀναμένων κόλασιν. Διὰ τοῦτον οὖν κλαῦσον καὶ στέναξον, διὰ τοῦτον πένθησον, ἐπειδὴ ὁ Δεσπότης ἡμῶν διὰ τοῦτον ἐδάκρυσεν. «Ἰδὼν γὰρ αὐτόν», φησίν, «ἐταράχθη καὶ εἶπεν· εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με». Ὢ πόση εὐσπλαγχνία τοῦ Δεσπότου, ὁ προδοθεὶς ὑπὲρ τοῦ προδόντος ἀλγεῖ. «Ἰδὼν γὰρ αὐτὸν ἐταράχθη», φησί, «καὶ εἶπεν· εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με». Τίνος ἕνεκεν ἠθύμησεν; Ὁμοῦ καὶ τὴν φιλοστοργίαν τὴν ἑαυτοῦ ἐπιδεικνύμενος, καὶ διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι οὐ τὸν πάσχοντα κακῶς, ἀλλὰ τὸν ποιοῦντα κακῶς, τοῦτον θρηνεῖν πανταχοῦ δίκαιον. Τοῦτο γὰρ ἐκείνου χεῖρον, μᾶλλον δὲ ἐκεῖνο μὲν οὐ κακόν, τὸ κακῶς παθεῖν, κακὸν δὲ τὸ ποιῆσαι κακῶς. Τὸ μὲν γὰρ κακῶς παθεῖν, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν προξενεῖ, τὸ δὲ κακῶς ποιῆσαι, αἴτιον ἡμῖν τῆς γεέννης καὶ τῆς κολάσεως γίνεται. «Μακάριοι» γάρ, φησίν, «οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν».

Ὁρᾷς πῶς τὸ κακῶς παθεῖν ἔχει μισθὸν καὶ ἔπαθλον, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; Ἄκουσον πῶς τὸ κακῶς ποιῆσαι κόλασιν φέρει καὶ τιμωρίαν. Εἰπὼν γὰρ ὁ Παῦλος περὶ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι «Τὸν Κύριον ἀπέκτειναν, καὶ τοὺς προφήτας ἐδίωξαν», ἐπήγαγεν· «Ὧν τὸ τέλος ἔσται κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν». Εἶδες πῶς οἱ μὲν διωκόμενοι τὴν βασιλείαν λαμβάνουσιν, οἱ δὲ διώκοντες τὴν ὀργὴν κληρονομοῦσι; Ταῦτα δέ μοι οὐχ ἁπλῶς νῦν εἴρηται, ἀλλ' ἵνα μὴ τοῖς ἐχθροῖς ὀργιζώμεθα, ἀλλ' ἐλεῶμεν αὐτούς, καὶ θρηνῶμεν, καὶ συναλγῶμεν αὐτοῖς· ἐκεῖνοι γάρ εἰσιν οἱ

1. Ἰω. 13, 21
2. Ματθ. 5, 10
3. Α΄ Θεσ. 2, 15
4. Β΄ Κορ. 11, 15

κεῖνος ποὺ παραδόθηκε ἔσωσε τὴν οἰκουμένη, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ τὸν παρέδωσε ἔχασε τὴν ψυχή του. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ παραδόθηκε κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ πατέρα του στοὺς οὐρανούς, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ τὸν πρόδωσε βρίσκεται τώρα στὸν ἅδη, περιμένοντας τὴν ἀπαραίτητη τιμωρία. Γι' αὐτὸν λοιπὸν κλάψε καὶ ἀναστέναξε, γι' αὐτὸν πένθησε, ἐπειδὴ καὶ ὁ Κύριός μας γι' αὐτὸν δάκρυσε. Διότι, λέγει, «Ὅταν τὸν εἶδε, ταράχθηκε καὶ εἶπε· ἕνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει»[1]. Πώ, πὼ πόσο μεγάλη εἶναι ἡ εὐσπλαχνία τοῦ Κυρίου· ἐκεῖνος ποὺ προδόθηκε πονάει γιὰ ἐκεῖνον ποὺ τὸν πρόδωσε. «Ὅταν λοιπόν», λέγει, «τὸν εἶδε, ταράχθηκε καὶ εἶπε· ἕνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει». Γιὰ ποιὸ λόγο λυπήθηκε; Γιὰ νὰ δείξει συγχρόνως καὶ τὴ φιλοστοργία του, καὶ νὰ μᾶς διδάξει, ὅτι πρέπει νὰ θρηνοῦμε σὲ κάθε περίπτωση ὄχι ἐκεῖνον ποὺ κακοποιεῖται, ἀλλὰ ἐκεῖνον ποὺ κακοποιεῖ. Διότι αὐτὸ εἶναι χειρότερο ἀπὸ ἐκεῖνο, ἢ καλύτερα ἐκεῖνο δὲν εἶναι κακό, τὸ νὰ κακοπαθεῖ δηλαδή, ἀλλὰ κακὸ εἶναι τὸ νὰ κάνει κανεὶς τὸ κακό. Διότι τὸ να κακοπαθοῦμε αὐτὸ μᾶς προσφέρει τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐνῶ τὸ νὰ κάμνομε τὸ κακὸ μᾶς γίνεται αἰτία τῆς γέεννας καὶ τῆς κολάσεως. Διότι λέγει· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ καταδιώκονται γιὰ χάρη τῆς ἀρετῆς, διότι σ' αὐτοὺς ἀνήκει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»[2].

Βλέπεις πῶς τὸ νὰ κακοπαθεῖ κανεὶς ἔχει σὰν μισθὸ καὶ ἔπαθλο τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Ἄκουσε πῶς τὸ νὰ κάμνει πάλι τὸ κακὸ προξενεῖ κόλαση καὶ τιμωρία. Διότι ἀφοῦ ὁ Παῦλος εἶπε γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι «Τὸν Κύριο φόνευσαν καὶ τοὺς προφῆτες καταδίωξαν»[3], πρόσθεσε· «Τῶν ὁποίων τὸ τέλος θὰ εἶναι σύμφωνο μὲ τὰ ἔργα τους»[4]. Εἶδες πῶς ἐκεῖνοι ποὺ διώκονται κερδίζουν τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ καταδιώκουν ἐπισύρουν ἐναντίον τους τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ; Αὐτὰ τώρα δὲν σᾶς τὰ εἶπα ἔτσι στὴν τύχη, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ ὀργιζόμαστε ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μας, ἀντίθετα μάλιστα νὰ τοὺς εὐσπλαχνιζόμαστε, νὰ θρηνοῦμε γι' αὐτοὺς καὶ νὰ πονᾶμε μαζὶ μ' αὐτούς· διότι ἐκεῖνοι εἶναι ποὺ κακοπα-

κακῶς πάσχοντες, οἱ ἐχθραίνοντες ἡμῖν. Ἂν οὕτω παρασκευάσωμεν τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν, δυνησόμεθα αὐτῶν καὶ ὑπερεύχεσθαι. Διὰ γὰρ τοῦτο τετάρτην ἡμέραν ταύτην ἔχω διαλεγόμενος ὑμῖν περὶ εὐχῆς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, ἵνα μόνιμος γένηται τῆς διδασκαλίας ὁ λόγος, τῇ συνεχείᾳ τῆς παραινέσεως ριζωθείς. Διὰ τοῦτο συνεχῶς ἀπαντλοῦμαι τοῖς ρήμασιν, ὥστε τὸ οἴδημα τῆς ὀργῆς ὑποστῆσαι καὶ κατασταλῆναι τὴν φλεγμονήν, ὥστε καθαρὸν ὀργῆς εἶναι τὸν εὐχῇ προσιόντα. Οὐδὲ γὰρ ὁ Χριστὸς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ταῦτα παρῄνεσε μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀφιέντων ἐκείνοις τὰ ἁμαρτήματα· μείζονα γὰρ λαμβάνεις ἢ δίδως, ἀφεὶς τὴν ὀργὴν τῷ ἐχθρῷ.

Καὶ πῶς μείζονα λαμβάνω; φησίν. Ἐὰν ἀφήσῃς τὰ εἰς τὸν ἐχθρὸν ἁμαρτήματα, συγχωρεῖταί σοι τὰ εἰς τὸν Δεσπότην πλημμελήματα. Ἐκεῖνα ἀνίατά εἰσι καὶ ἀσύγγνωστα, ταῦτα πολλὴν ἔχει παραμυθίαν καὶ συγγνώμην. Ἄκουσον γοῦν τοῦ Ἠλὶ λέγοντος πρὸς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ· «Ἐὰν ἁμαρτάνων ἁμάρτῃ ἄνθρωπος εἰς ἄνθρωπον, καὶ προσεύξονται περὶ αὐτοῦ, ἐὰν δὲ εἰς Θεὸν ἁμάρτῃ, τίς προσεύξεται περὶ αὐτοῦ;». Ὥστε ἐκεῖνο τὸ τραῦμα οὔτε εὐχῇ ραδίως λύεται· εὐχῇ μὲν οὐ λύεται, συγχωρήσει δὲ τῶν ἁμαρτημάτων τῶν εἰς τὸν πλησίον λέλυται. Διὸ ἐκεῖνα μὲν μύρια τάλαντα ἐκάλεσεν ὁ Χριστός, τὰ εἰς τὸν Δεσπότην ἁμαρτήματα, ταῦτα δέ, ἑκατὸν δηνάρια. Ἄφες οὖν ἑκατὸν δηνάρια, ἵνα ἀφεθῇ σοι μύρια τάλαντα. Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τῆς εὐχῆς τῆς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ἱκανῶς εἴρηται· ἐπὶ δὲ τὸν τῆς προδοσίας, εἰ δοκεῖ, ἐπανέλθωμεν λόγον, καὶ ἴδωμεν πῶς παρεδόθη ἡμῶν ὁ Δεσπότης.

2. «Τότε πορευθεὶς εἷς τῶν δώδεκα, Ἰούδας ὁ λεγόμενος Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, εἶπε·

---

5. Α΄ Βασ. 2, 25

θοῦν, ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς ἐχθρεύονται. Ἂν προετοιμάσομε ἔτσι τὴν ψυχή μας, θὰ μπορέσομε καὶ νὰ προσευχόμαστε ὑπὲρ αὐτῶν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ἡ τέταρτη ἡμέρα σήμερα ποὺ σᾶς ὁμιλῶ γιὰ τὴν προσευχὴ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, γιὰ νὰ γίνει σταθερὸς ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας καὶ νὰ ριζωθεῖ μὲ τὴ συνεχὴ προτροπή. Γι' αὐτὸ ἐπιμένω στοὺς λόγους μου, ὥστε νὰ καταπραΰνει ὁ ἀναβρασμὸς τῆς ὀργῆς καὶ νὰ κατασταλεῖ ἡ φλεγμονή, καὶ ἔτσι νὰ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ὀργὴ ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται νὰ προσευχηθεῖ. Διότι καὶ ὁ Χριστὸς δὲν ἔδωσε αὐτὲς τὶς συμβουλὲς μόνο γιὰ τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ γιὰ μᾶς, ὥστε νὰ συγχωροῦμε τὰ ἁμαρτήματα ἐκείνων· διότι περισσότερα παίρνεις παρὰ δίνεις, συγχωρώντας τὴν ὀργὴ τοῦ ἐχθροῦ σου.

Καὶ πῶς, λέγει, παίρνω περισσότερα; Ἐὰν συγχωρήσεις τὰ ἁμαρτήματα τοῦ ἐχθροῦ σου, συγχωροῦνται τὰ ἁμαρτήματά σου ἀπέναντι στὸν Κύριο. Ἐκεῖνα εἶναι ἀθεράπευτα καὶ ἀσυγχώρητα, ἐνῶ αὐτὰ περιέχουν πολλὴ παρηγοριὰ καὶ συγγνώμη. Ἄκουσε λοιπὸν τὸν Ἠλία τί λέγει πρὸς τοὺς υἱούς του· «Ἐὰν κάποιος ἄνθρωπος ἁμαρτήσει ἀπέναντι στὸ συνάνθρωπό του, θὰ μπορέσουν νὰ προσευχηθοῦν γι' αὐτὸν ἄλλοι, ἐὰν ὅμως ἁμαρτήσει ἀπέναντι στὸ Θεό, ποιὸς θὰ προσευχηθεῖ γι' αὐτόν;»[5]. Ὥστε ἐκεῖνο τὸ τραῦμα δὲν θεραπεύεται εὔκολα οὔτε μὲ προσευχή. Μὲ προσευχὴ λοιπὸν δὲν θεραπεύεται, θεραπεύεται ὅμως μὲ τὴ συγχώρηση τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ πλησίον μας. Γι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς ἐκεῖνα τὰ ὀνόμασε μύρια τάλαντα, δηλαδὴ τὰ ἁμαρτήματα πρὸς τὸν Κύριο, ἐνῶ αὐτὰ τὰ ὀνόμασε ἑκατὸ δηνάρια. Συγχώρησε λοιπὸν ἑκατὸ δηνάρια, γιὰ νὰ σοῦ συγχωρηθοῦν μύρια τάλαντα. Ἀλλὰ σχετικὰ μὲ τὴν προσευχὴ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν μας ἀρκετὰ λέχθηκαν, ἐὰν κρίνετε ὅμως ὀρθό, ἂς ἐπανέλθομε στὸ θέμα τῆς προδοσίας καὶ ἂς δοῦμε πῶς παραδόθηκε ὁ Κύριός μας.

2. «Τότε ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα, ποὺ ὀνομαζόταν Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης πῆγε στοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς

τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Καὶ δοκεῖ μὲν σαφὲς εἶναι τὸ λεγόμενον, καὶ μηδὲν πλέον αἰνίττεσθαι, εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσῃ ἓν ἕκαστον τῶν λεγομένων, πολλὴν ἔχει τὴν θεωρίαν, καὶ πολὺ τὸ βάθος τῶν νοημάτων. Καὶ πρῶτον, ὁ καιρός. Οὐ γὰρ ἁπλῶς αὐτὸν ἐπισημαίνεται ὁ εὐαγγελιστής· οὐ γὰρ εἶπε «Πορευθεὶς» ἁπλῶς, ἀλλὰ προσέθηκε τὸ «Τότε πορευθείς». «Τότε»· εἰπέ μοι, πότε; καὶ τίνος ἕνεκεν ἐπισημαίνει τὸν χρόνον; τί με βούλεται διδάξαι; Οὐ γὰρ ἁπλῶς εἴρηται τό, «Τότε»· καὶ γὰρ Πνεύματι φθεγγόμενος οὐδὲ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ φθέγγεται. Τί οὖν ἐστι τό, «Τότε»; Πρὸ αὐτοῦ τοῦ χρόνου, πρὸ αὐτῆς τῆς ὥρας προσῆλθε πόρνη, ἀλάβαστρον μύρου ἔχουσα, καὶ κατέχεε τὸ ἔλαιον ἐκεῖνο ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Κυρίου. Ἐπεδείξατο πολλὴν θεραπείαν, ἐπεδείξατο πολλὴν πίστιν, πολλὴν ὑπακοὴν καὶ εὐλάβειαν· μετεβλήθη ἀπὸ τοῦ προτέρου βίου, ἐγένετο βελτίων καὶ σωφρονεστέρα. Καὶ ὅτε ἡ πόρνη μετενόησεν, ὅτε τὸν Δεσπότην ἐπεσπάσατο, τότε ὁ μαθητὴς τὸν διδάσκαλον παρέδωκε. Διὰ τοῦτο εἶπε, «Τότε», ἵνα μὴ κατηγορήσῃς τοῦ διδασκάλου ἀσθένειαν, ὅταν ἴδῃς τὸν μαθητὴν προδιδόντα τὸν διδάσκαλον. Τοσαύτη γὰρ ἦν ἡ δύναμις τοῦ διδασκάλου, ὡς καὶ πόρνας ἐπισπᾶσθαι εἰς τὴν οἰκείαν ὑπακοήν.

Τί οὖν, φησίν, ὁ πόρνας ἐπισπώμενος, μαθητὴν οὐκ ἴσχυσεν ἐπισπάσασθαι; Ἴσχυεν ἐπισπάσασθαι τὸν μαθητήν, ἀλλ' οὐκ ἠβούλετο ἀνάγκῃ ποιῆσαι καλόν, οὐδὲ βίᾳ ἑλκύσαι πρὸς ἑαυτόν. «Τότε πορευθείς». Ἔχει τι καὶ τοῦτο οὐ μικρὸν θεώρημα, τό, «Πορευθείς»· οὐ γὰρ μετακληθεὶς ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων, οὐκ ἀναγκασθείς, οὐδὲ βιασθείς, ἀλλ' αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ οἴκοθεν ἔτεκε τὸν δόλον, καὶ τὴν γνώμην ἐξήγαγε ταύτην, οὐδένα ἔχων σύμβουλον τῆς πονηρίας ταύτης.

εἶπε· Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;»[6]. Καὶ φαίνεται βέβαια σαφὲς αὐτὸ ποὺ λέγει, καὶ τίποτε ἄλλο δὲν ὑπονοεῖται μ' αὐτό, ἐὰν ὅμως κανεὶς ἐξετάσει μὲ προσοχὴ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ λεγόμενα αὐτά, θὰ βρεῖ μέσα σ' αὐτὰ πολλὰ πράγματα καὶ μεγάλο βάθος νοημάτων. Καὶ κατὰ πρῶτο ὁ καιρός. Διότι ὁ εὐαγγελιστὴς δὲν ἀναφέρει αὐτὸν τυχαῖα· καθόσον δὲν εἶπε ἁπλῶς «πῆγε», ἀλλὰ πρόσθεσε τὸ «Τότε πῆγε». «Τότε»· πές μου, πότε; καὶ γιὰ ποιὸ λόγο προσδιορίζει τὸ χρόνο; τί θέλει νὰ μᾶς διδάξει; Διότι δὲν λέχθηκε τυχαῖα τό, «Τότε»· καθόσον μιλώντας ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα δὲν τὸ λέγει αὐτὸ ἔτσι στὴν τύχη καὶ ἄσκοπα. Τί σημαίνει λοιπὸν τό, «Τότε»; Πρὶν ἀπ' αὐτὸ τὸ χρόνο, πρὶν ἀπ' αὐτὴ τὴν ὥρα τὸν πλησίασε μία πόρνη, κρατώντας ἕνα ἀλαβάστρινο δοχεῖο γεμάτο μὲ μύρο, καὶ ἔχυσε τὸ μύρο ἐκεῖνο ἐπάνω στὸ κεφάλι τοῦ Κυρίου. Ἔδειξε μεγάλη τιμὴ πρὸς τὸν Κύριο, ἔδειξε πολλὴ πίστη, πολλὴ ὑπακοὴ καὶ εὐλάβεια· ἄλλαξε ζωή, ἔγινε καλύτερη καὶ πιὸ φρόνιμη. Καὶ τότε ποὺ ἡ πόρνη μετανόησε, τότε ποὺ προσέλκυσε κοντά της τὸν Κύριο, τότε ὁ μαθητὴς παρέδωσε τὸ δάσκαλό του. Γι' αὐτὸ εἶπε, «Τότε», γιὰ νὰ μὴ κατηγορήσεις τὸ δάσκαλο γιὰ ἀδυναμία, ὅταν δεῖς τὸ μαθητὴ νὰ προδίδει τὸ δάσκαλό του. Διότι τόσο μεγάλη εἶναι ἡ δύναμη τοῦ δασκάλου, ὥστε καὶ πόρνες νὰ προσελκύει σὲ ὑπακοὴ πρὸς αὐτόν.

Τί λοιπόν, λέγει, ἐκεῖνος ποὺ προσέλκυσε κοντά του πόρνες, δὲν μπόρεσε νὰ προσελκύσει καὶ νὰ κρατήσει κοντά του τὸ μαθητή; Μποροῦσε νὰ κρατήσει κοντά του τὸ μαθητή, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ τὸν κάνει καλὸ ἀναγκαστικά, οὔτε νὰ τὸν φέρει κοντά του μὲ τὴ βία. «Τότε πῆγε». Καὶ αὐτὸ τὸ «Πῆγε», ἔχει κάποιο νόημα καὶ μάλιστα ὄχι μικρό· διότι δὲν καλέσθηκε ἀπὸ τοὺς ἀρχιερεῖς, δὲν ἐξαναγκάσθηκε, δὲν ἐκβιάσθηκε, ἀλλ' ὁ ἴδιος ἀπὸ μόνος του καὶ μὲ τὴ θέλησή του γέννησε τὸ δόλο, καὶ πῆρε τὴν ἀπόφαση αὐτή, μὴ ἔχοντας κανένα σύμβουλο στὴν πονηρὴ αὐτὴ πράξη του.

------

6. Ματθ. 26, 14 - 15

τότε πορευθεὶς εἷς τῶν δώδεκα». Τί ἐστιν «Εἷς τῶν δώδεκα»; Καὶ τοῦτο μεγίστην αὐτῷ δείκνυσιν οὖσαν τὴν κατηγορίαν τῷ εἰπεῖν, «Εἷς τῶν δώδεκα». Καὶ γὰρ ἦσαν ἕτεροι μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ ἑβδομήκοντα τὸν ἀριθμόν· ἀλλ' ἐκεῖνοι τὰ δευτερεῖα εἶχον, ἐκεῖνοι οὐ τοσαύτης ἀπέλαυον τῆς τιμῆς, οὐδὲ τοσαύτης μετεῖχον τῆς παρρησίας, οὐκ ἐκοινώνησαν ἀπορρήτων τοσούτων, ὡς οἱ δώδεκα. Οὗτοι μάλιστα ἦσαν δόκιμοι, καὶ ὁ περὶ τὸν βασιλέα χορός, οὗτος ἦν· αὕτη ἡ συμμορία ἡ περὶ τὸν διδάσκαλον, καὶ ἀπὸ ταύτης ἐξεπήδησεν ὁ Ἰούδας. Ἵν' οὖν μάθῃς ὅτι οὐ μαθητὴς ἁπλῶς αὐτὸν προύδωκεν, ἀλλὰ τῆς δοκιμωτάτης τάξεως εἷς, διὰ τοῦτό φησιν· «Εἷς τῶν δώδεκα». Καὶ οὐκ αἰσχύνεται ὁ ταῦτα γράψας Ματθαῖος. Τίνος ἕνεκεν οὐκ αἰσχύνεται; Ἵνα μάθῃς, ὅτι πανταχοῦ μετὰ ἀληθείας πάντα φθέγγονται, καὶ οὐδὲν ἀποκρύπτονται, οὐδὲ τὰ δοκοῦντα εἶναι ἐπονείδιστα. Ταῦτα γὰρ τὰ δοκοῦντα εἶναι ἐπονείδιστα, ταῦτα δείκνυσι τοῦ Δεσπότου τὴν φιλανθρωπίαν· ὅτι τὸν προδότην, τὸν λῃστήν, τὸν κλέπτην, τοσούτων ἠξίωσεν ἀγαθῶν, καὶ μέχρι τῆς ἐσχάτης διαβαστάζων αὐτὸν διετέλει τῆς ὥρας· καὶ γὰρ ἐνουθέτει καὶ παρῄνει, καὶ πάντα τρόπον ἐπεμελεῖτο. Εἰ δὲ μὴ προσεῖχεν ἐκεῖνος, οὐχ ὁ Κύριος αἴτιος· καὶ μάρτυς ἡ πόρνη· αὕτη γὰρ προσέχουσα ἑαυτῇ ἐσώθη.

Μὴ τοίνυν ἀπογνῷς σεαυτοῦ, πρὸς τὴν πόρνην ἀπιδών, μηδὲ θαρρήσῃς σεαυτῷ, πρὸς τὸν Ἰούδαν ἰδών. Ἀμφότερα γὰρ ταῦτα ὀλέθρια, καὶ τὸ θαρρεῖν, καὶ τὸ ἀπογινώσκειν· τὸ μὲν γὰρ θαρρεῖν τὸν ἑστηκότα ποιεῖ πεσεῖν, τὸ δὲ ἀπογινώσκειν τὸν κείμενον οὐκ ἀφίησιν ἀναστῆναι. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος παρῄνει λέγων· «Ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ». Ἔχεις ἀμφοτέρων τὰ παραδείγματα, πῶς ὁ μαθη-

---

7. Α' Κορ. 10, 12

«Τότε πῆγε ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα»; Τί σημαίνει, «ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα»; Καὶ αὐτὸ δείχνει τὸ μέγεθος τῆς κατηγορίας ἐναντίον του, τὸ νὰ πεῖ δηλαδὴ «Ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα». Καθόσον ὑπῆρχαν καὶ ἄλλοι μαθητὲς τοῦ Ἰησοῦ, ἀνερχόμενοι σὲ ἑβδομήντα, ἀλλ' ἐκεῖνοι κατεῖχαν τὴ δεύτερη θέση, δὲν ἀπολάμβαναν τόση μεγάλη τιμή, δὲν εἶχαν τόση παρρησία ἀπέναντι στὸν Κύριο, οὔτε γνώρισαν τόσα ἀπόρρητα, ὅπως οἱ δώδεκα. Αὐτοὶ κατ' ἐξοχὴ ἦταν οἱ ἐκλεκτοὶ καὶ αὐτὸς ἦταν ὁ χορὸς γύρω ἀπὸ τὸ βασιλιά. Αὐτὴ ἦταν ἡ γύρω ἀπὸ τὸ δάσκαλο ὁμάδα καὶ ἀπ' αὐτὴν ξεπήδησε ὁ Ἰούδας. Γιὰ νὰ μάθεις λοιπὸν ὅτι δὲν τὸν πρόδωσε ἁπλῶς μαθητής του, ἀλλ' ἕνας ἀπὸ τὴν πιὸ ἐκλεκτὴ ὁμάδα του γι' αὐτὸ λέγει· «Ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα». Καὶ δὲν ντρέπεται ὁ Ματθαῖος ποὺ ἔγραψε αὐτά. Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο δὲν ντρέπεται; Γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι παντοῦ στὴ Γραφὴ ὅλα λέγονται μὲ μεγάλη ἀλήθεια, καὶ τίποτε δὲν κρύβεται, οὔτε ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται ὅτι εἶναι δυσάρεστα. Διότι αὐτὰ ποὺ φαίνονται ὅτι εἶναι δυσάρεστα, αὐτὰ δείχνουν τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου· διότι τὸν προδότη, τὸν ληστή, τὸν κλέφτη, τὸν κατέστησε ἄξιο τόσων μεγάλων ἀγαθῶν, καὶ μέχρι τὴν τελευταία στιγμὴ ἐξακολουθοῦσε νὰ τὸν ἔχει κοντά του· καθόσον τὸν νουθετοῦσε καὶ τὸν συμβούλευε καὶ ἔδειχνει κάθε φροντίδα γι' αὐτόν. Ἐὰν ὅμως δὲν πρόσεχε ἐκεῖνος, δὲν εἶναι αἴτιος ὁ Κύριος· καὶ μάρτυρας, γι' αὐτὸ εἶναι ἡ πόρνη· διότι αὐτὴ προσέχοντας στὸν Κύριο, ἔσωσε τὸν ἑαυτό της.

Μὴ λοιπὸν ἀπογοητευθεῖς βλέποντας πρὸς τὴν πόρνη, οὔτε νὰ πάρεις θάρρος, βλέποντας πρὸς τὸν Ἰούδα. Καθόσον καὶ τὰ δύο αὐτὰ εἶναι καταστρεπτικά, καὶ τὸ θάρρος, καὶ ἡ ἀπελπισία. Διότι τὸ θάρρος ὁδηγεῖ στὴν πτώση ἐκείνου ποὺ στέκεται ὄρθιος, ἐνῶ ἡ ἀπελπισία δὲν ἀφήνει νὰ σηκωθεῖ ἐκεῖνον ποὺ εἶναι πεσμένος. Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος συμβούλευε καὶ ἔλεγε· «Ἐκεῖνος ποὺ νομίζει ὅτι στέκεται, ἄς προσέχει μήπως πέσει»[7]. Ἔχεις τὰ παραδείγματα καὶ τῶν δύο, πῶς δηλαδὴ ὁ μαθητής, νομίζον-

τής, δοκῶν ἑστάναι, ἔπεσε, καὶ πῶς ἡ πόρνη, κειμένη, ἀνέστη. Εὐόλισθον ἡμῶν ἡ γνώμη, εὐεπίτρεπτον ἡ προαίρεσις· διὰ τοῦτο ἑαυτοὺς πανταχόθεν ἀσφαλίζεσθαι καὶ τειχίζεσθαι χρή.

Τότε πορευθεὶς εἷς τῶν δώδεκα, Ἰούδας Ἰσκαριώτης». Ὁρᾷς ἀπὸ ποίου χοροῦ ἐξέπεσεν; Ὁρᾷς ποίας διδασκαλίας κατεφρόνησεν; Ὁρᾷς ὅσον κακόν ἐστιν ἡ ῥαθυμία καὶ ἡ ὀλιγωρία; «Ἰούδας ὁ λεγόμενος Ἰσκαριώτης». Τί μοι λέγεις αὐτοῦ τὴν πόλιν; Εἴθε μὴ τοῦτον ἐγίνωσκον. Ἰούδας ὁ λεγόμενος Ἰσκαριώτης. Τίνος ἕνεκεν τὴν πόλιν αὐτοῦ λέγεις; Ἦν ἕτερος Ἰούδας μαθητής, Ζηλωτὴς ἐπικαλούμενος. Ἵν' οὖν διὰ τῆς ὁμωνυμίας μὴ γένηταί τις πλάνη, διεῖλε τοῦτον ἀπ' ἐκείνου, καὶ ἐκεῖνον μὲν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς ὠνόμασεν, Ἰούδας ὁ Ζηλωτής, τοῦτον δὲ οὐκ ὠνόμασεν ἀπὸ τῆς κακίας· οὐ γὰρ εἶπεν, Ἰούδας ὁ προδότης. Καίτοι ἐχρῆν, ὥσπερ ἐκεῖνον ἀπὸ τῆς ἀρετῆς ἐκάλεσεν, οὕτω καὶ τοῦτον ἀπὸ τῆς κακίας προσαγορεῦσαι, καὶ εἰπεῖν, Ἰούδας ὁ προδότης. Ἀλλ' ἵνα σε παιδεύσῃ καθαρὰν ἔχειν κατηγορίας τὴν γλῶτταν, καὶ αὐτοῦ τοῦ προδότου φείδεται.

«Πορευθεὶς» γάρ, φησίν, «εἷς τῶν δώδεκα, Ἰούδας Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς εἶπεν αὐτοῖς· Τί μοι θέλετε δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Ὢ τῆς μιαρᾶς ἐκείνης φωνῆς. Καὶ πῶς ἐξεπήδησε τοῦ στόματος, πῶς ἐνίκησε τὴν γλῶσσαν; πῶς οὐκ ἐνάρκησεν ἅπαν τὸ σῶμα; πῶς οὐκ ἐξέστη ἡ διάνοια; «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Ταῦτά σε ἐπαίδευσεν ὁ Χριστός, εἰπέ μοι; Οὐ διὰ τοῦτο ἔλεγε, «Μὴ κτήσασθαι χρυσόν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν», ἄνωθεν προαναστέλλων σου τῆς φιλαργυρίας τὴν ὑπόθεσιν; Οὐ ταῦτα παρῄνει διηνεκῶς καὶ μετὰ τούτων ἔλεγεν, «Ἐάν τις σε ῥαπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σια-

8. Ματθ. 10, 9 9. Ματθ. 5, 39

τας ὅτι στέκεται πνευματικὰ ὄρθιος, ἔπεσε, καὶ πῶς ἡ πόρνη, ἐνῶ ἦταν πεσμένη πνευματικὰ καὶ ἠθικά, σηκώθηκε. Εὔκολα ἡ γνώμη μας γλιστράει καὶ πέφτει, εὔκολα ἡ προαίρεσή μας πέφτει ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ στέκεται. Γι' αὐτὸ πρέπει ἀπὸ παντοῦ ν' ἀσφαλίζομε καὶ νὰ περιτειχίζομε τὸν ἑαυτό μας.

«Τότε πῆγε στοὺς ἀρχιερεῖς ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα, ποὺ ὀνομαζόταν Ἰούδας Ἰσκαριώτης». Βλέπεις ἀπὸ ποιὸ χορὸ ἐξέπεσε; Βλέπεις ποιὰ διδασκαλία περιφρόνησε; Βλέπεις πόσο μεγάλο κακὸ εἶναι ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ ἀπροσεξία; «Ὁ Ἰούδας, ποὺ ὀνομαζόταν Ἰσκαριώτης». Γιὰ ποιὸ λόγο μοῦ ὀνομάζεις τὴν πόλη του; Ὑπῆρχε καὶ ἄλλος μαθητὴς Ἰούδας, ποὺ ὀνομαζόταν Ζηλωτής. Γιὰ νὰ μὴ γίνει λοιπὸν μὲ τὴ συνωνυμία κάποιο λάθος, ξεχώρισε αὐτὸν ἀπὸ ἐκεῖνον, καὶ ἐκεῖνον τὸν ὀνόμασε ἀπὸ τὴν ἀρετή του Ἰούδα Ζηλωτή, ἐνῶ αὐτὸν δὲν τὸν ὀνόμασε ἀπὸ τὴν κακία του· διότι δὲν εἶπε, Ἰούδας ὁ προδότης. Ἂν καὶ βέβαια ἔπρεπε, ὅπως ἀκριβῶς ὀνόμασε ἐκεῖνον ἀπὸ τὴν ἀρετή του, ἔτσι νὰ ὀνομάσει καὶ αὐτὸν ἀπὸ τὴν κακία του καὶ νὰ πεῖ, Ἰούδας ὁ προδότης. Ἀλλὰ γιὰ νὰ σὲ διδάξει νὰ ἔχεις καθαρὴ τὴ γλώσσα σου ἀπὸ τὴν κατηγορία, ἀποφεύγει καὶ τὸν ἴδιο τὸν προδότη. νὰ θίξει.

«Πῆγε», λοιπόν, λέγει, «ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα, ὁ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, στοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς εἶπε· Τί θὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Πώ, πὼ φωνὴ γεμάτη ἀπὸ ἀηδία. Καὶ πῶς βγῆκε ἀπὸ τὸ στόμα του, πῶς κίνησε τὴ γλώσσα του; πῶς δὲν νεκρώθηκε ὅλο τὸ σῶμα του; πῶς δὲν σαλεύθηκαν τὰ μυαλά του; «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε, γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Αὐτά, πές μου, σὲ δίδαξε ὁ Χριστός; Δὲν ἔλεγε γι' αὐτό, «Μὴ πάρετε στὴ ζώνη σας οὔτε χρυσά, οὔτε ἀσημένια, οὔτε καὶ χάλκινα νομίσματα»[8], περιορίζοντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴ ρίζα τῆς φλυαρίας; Δὲν συμβούλευε αὐτὰ συνέχεια καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ ἔλεγε, «Ἐὰν κάποιος σὲ χτυπήσει στὸ δεξὶ σαγόνι, στρέψε του καὶ τὸ ἄλλο»[9]; «Τί θέλετε

γόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην»; «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Ὢ τῆς ἀπονοίας! Ἀντὶ τίνος, εἰπέ μοι; Τί μικρόν, ἢ μέγα ἐγκαλεῖν ἔχων, παραδίδως τὸν διδάσκαλον; Ὅτι σοι παρέδωκε τῶν δαιμόνων τὴν ἐξουσίαν; ὅτι νοσήματα λύειν ἐποίησεν; ὅτι λέπρας καθαίρειν; ὅτι νεκροὺς ἀνιστᾶν; ὅτι τῇ τυραννίδι ἐπέστησε τοῦ θανάτου; Ἀντὶ τούτων τῶν εὐεργεσιῶν ταύτας δίδως τὰς ἀμοιβάς;

«Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Ὢ τῆς ἀπονοίας, μᾶλλον δέ, ὢ τῆς φιλαργυρίας· πάντα γὰρ ἐκείνη ἔτεκε τὰ κακά· ἐκείνης αὐτὸς ἐπιθυμήσας, προύδωκε τὸν διδάσκαλον. Τοιοῦτον γάρ ἐστιν ἡ πονηρὰ ῥίζα ἐκείνη, δαίμονος χαλεπώτερον τὰς ἁλούσας ἐκβακχεύει ψυχάς, καὶ ποιεῖ πάντα ἀγνοεῖν, καὶ ἑαυτόν, καὶ τοὺς πλησίον, καὶ τοὺς τῆς φύσεως νόμους, καὶ αὐτῶν ἐκβάλλει τῶν φρενῶν, καὶ παράπληγας ἐργάζεται. Ὅρα γὰρ πόσα ἐξέβαλεν ἐκ τῆς τοῦ Ἰούδα ψυχῆς· τὴν ὁμιλίαν, τὴν συνήθειαν, τὴν κοινωνίαν τὴν ἐν τραπέζῃ, τὰ θαύματα, τὴν διδασκαλίαν, τὴν παραίνεσιν, τὴν νουθεσίαν· ταῦτα πάντα εἰς λήθην ἐνέβαλεν ἡ φιλαργυρία τότε. Διὰ τοῦτο εἰκότως ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι «Ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστιν ἡ φιλαργυρία».

«Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Πολλὴ ἡ ἀπόνοια τοῦ ῥήματος. Παραδίδως, εἰπέ μοι, τὸν πάντα κρατοῦντα, τὸν δαιμόνων ἐξουσιάζοντα, τῇ θαλάττῃ ἐπιτάττοντα, τὸν τῆς φύσεως ἁπάντων Δεσπότην; Ἵν' οὖν αὐτοῦ καταστείλῃ τὴν ἀπόνοιαν, καὶ δείξῃ, ὅτι, εἰ μὴ ἐβούλετο, οὐκ ἂν παρεδόθη, ἄκουσον τί ποιεῖ. Κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς προδοσίας, ὅτε ἐπῆλθον αὐτῷ, ξύλα ἔχοντες καὶ λαμπάδας καὶ φῶς, λέγει αὐτοῖς· «Τίνα ζητεῖτε;». Καὶ ἠγνόουν ὃν ἤμελλον συλλαμβάνειν. Τοσοῦ-

---

10. Ματθ. 25, 15 11. Α' Τιμ. 6, 10 12. Ἰω. 18, 4

νὰ μοῦ δώσετε, γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Πώ, πώ παραλογισμός! Πές μου, γιὰ ποιὸ λόγο; Ποιὰ μικρή, ἢ μεγάλη κατηγορία ἔχεις ἐναντίον του καὶ παραδίνεις τὸ δάσκαλο; Ἐπειδὴ σοῦ παρέδωσε τὴν ἐξουσία ἐναντίον τῶν δαιμόνων; ἐπειδὴ σοῦ ἔδωσε τὴ δύναμη νὰ θεραπεύεις ἀσθένειες; ἐπειδὴ σοῦ ἔδωσε τὴ δύναμη νὰ καθαρίζεις λεπρούς; ἐπειδὴ σοῦ ἔδωσε τὴ δύναμη ν' ἀνασταίνεις νεκρούς; ἐπειδὴ σὲ ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ θανάτου; Ἀντὶ αὐτῶν τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ δίνεις αὐτὲς τὶς ἀμοιβές;

«Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε, γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;»[10]. Πώ, πὼ παραφροσύνη! ἢ καλύτερα, πώ, πὼ φιλαργυρία· διότι ὅλα ἐκείνη τὰ γέννησε· ἐκείνην ἐπιθύμησε αὐτὸς καὶ πρόδωσε τὸ δάσκαλο. Διότι τέτοιο πράγμα εἶναι ἡ πονηρὴ ἐκείνη ρίζα· καθιστᾶ τὶς ψυχὲς ποὺ συλλαμβάνει μανιακὲς χειρότερα ἀπὸ τὸ δαίμονα, καὶ τὶς κάνει γιὰ ὅλα νὰ ἀδιαφοροῦν, καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό τους, καὶ γιὰ τὸ συνάνθρωπό τους, καὶ γιὰ τοὺς νόμους τῆς φύσεως, τὶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰ λογικά τους καὶ τὶς καθιστᾶ παράφρονες. Διότι πρόσεχε πόσα πράγματα απομάκρυνε μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ Ἰούδα· τὴ συναναστροφή, τὴν οἰκειότητα, τὴ συμμετοχὴ στὸ ἴδιο τραπέζι, τὰ θαύματα, τὴ διδασκαλία, τὶς συμβουλές, τὶς νουθεσίες· ὅλα αὐτὰ τότε ἡ φιλαργυρία ἔκανε νὰ ξεχασθοῦν. Γι' αὐτὸ πολὺ σωστὰ ὁ Παῦλος ἔλεγε, ὅτι «Ρίζα ὅλων τῶν κακῶν εἶναι ἡ φιλαργυρία»[11].

«Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Μεγάλη παραφροσύνη δείχνουν τὰ λόγια αὐτά. Πές μου, παραδίνεις ἐκεῖνον ποὺ ἐξουσιάζει τὰ πάντα, ποὺ ἐξουσιάζει τοὺς δαίμονες, ποὺ προστάζει τὴ θάλασσα καὶ ὑπακούει, τὸν Κύριο ὅλων τῶν δημιουργημάτων τῆς φύσεως; Γιὰ νὰ περιορίσει λοιπὸν τὸν παραλογισμό του; καὶ νὰ δείξει, ὅτι, ἐὰν δὲν ἤθελε δὲν θὰ παραδινόταν, ἄκουσε τί κάνει. Κατὰ τὴν στιγμὴ τῆς προδοσίας, ὅταν ἦρθαν ἐναντίον του, κρατώντας ξύλα καὶ λαμπάδες καὶ φῶς, λέγει σ' αὐτούς· «Ποιόν ζητᾶτε;»[12]. Δὲν γνώριζαν

τον ἀπεῖχε τοῦ δυνηθῆναι παραδοῦναι αὐτὸν ὁ Ἰούδας, ὅτι οὐδὲ ἑώρα παρόντα, ὃν ἤμελλε παραδώσειν, καὶ ταῦτα λαμπάδων οὐσῶν καὶ φωτὸς τοσούτου. Ὅτι γὰρ τοῦτο ᾐνίξατο ὁ εὐαγγελιστής, φησί· λαμπάδας εἶχον καὶ φῶς, καὶ οὐχ ἑώρων αὐτόν. Καὶ καθ' ἑκάστην δὲ αὐτὸν ὑπεμίμνησκεν ἡμέραν, καὶ δι' ἔργων, καὶ διὰ ῥημάτων, δεικνὺς ὅτι οὐ λήσεται προδιδούς. Καὶ οὔτε φανερῶς αὐτὸν ἤλεγχεν ἐπὶ πάντων, ὥστε μὴ ἀναισχυντότερον αὐτὸν ἐργάζεσθαι· οὔτε παρεσιώπα, ἵνα μὴ νομίζων λανθάνειν, ἀδεῶς ἐπιχειρῇ τὴν προδοσίαν, ἀλλὰ συνεχῶς ἔλεγεν, «Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με», οὐ μέντοι φανερὸν αὐτὸν καθίστη.

Πολλοὺς δὲ καὶ περὶ γεέννης διῆλθε λόγους, πολλοὺς καὶ περὶ βασιλείας, καὶ τὴν ἐφ' ἑκάτερα δύναμιν ἐπεδείξατο, τὴν ἐν τῷ κολάζειν τοὺς ἁμαρτάνοντας, καὶ τὴν ἐν τῷ τιμᾶν τοὺς κατορθοῦντας. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἐκεῖνος παρεκρούσατο, ὁ δὲ Θεὸς βίᾳ οὐχ εἵλκυσεν. Ἐπειδὴ γὰρ κυρίους ἡμᾶς ἐποίησε καὶ τῆς τῶν φαύλων, καὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν πράξεων αἱρέσεως, καὶ ἑκόντας εἶναι βούλεται καλούς· διὰ τοῦτο, ἂν μὴ βουλοίμεθα, οὐ βιάζεται, οὐδ' ἀναγκάζει· τὸ γὰρ βιασθέντα εἶναι χρηστόν, οὐκ ἔστιν εἶναι χρηστόν. Ἐπεὶ οὖν κἀκεῖνος γνώμης κύριος ἦν, καὶ ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ μὴ πεισθῆναι, καὶ πρὸς φιλαργυρίαν μὴ ἀποκλῖναι, διὰ τοῦτο ἀπετυφλώθη τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν σωτηρίαν τὴν ἑαυτοῦ προέδωκε· καί φησι, «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Ἐλέγχων τοίνυν τοῦ νοὸς αὐτοῦ τὴν τύφλωσιν καὶ τὴν ἀπόνοιαν ὁ εὐαγγελιστής φησιν, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐφόδου ὁ Ἰούδας εἱστήκει ἐγγὺς αὐτῶν, ἐκεῖνος ὁ εἰπών· «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον ἐστὶ θεάσασθαι τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ'

δηλαδὴ ἐκεῖνον ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συλλάβουν. Τόσο πολὺ ἀπεῖχε ὁ Ἰούδας ἀπὸ τὴ δυνατότητα νὰ παραδώσει αὐτόν, διότι δὲν ἔβλεπε ἐκεῖνον ποὺ ἐπρόκειτο νὰ παραδώσει, ἂν καὶ βρισκόταν μπροστά του, καὶ ὅλα αὐτὰ ἐνῶ ὑπῆρχαν λαμπάδες καὶ τόσο φῶς. Διότι, τὸ ὅτι ὁ εὐαγγελιστὴς ὑπαινίχθηκε αὐτό, λέγει· εἶχαν λαμπάδες καὶ φῶς καὶ δὲν ἔβλεπαν αὐτόν. Καὶ καθημερινὰ ὑπενθύμιζε σ' αὐτὸν καὶ μὲ τὰ ἔργα του καὶ μὲ τὰ λόγια του, δείχνοντάς του ὅτι δὲν θὰ μπορέσει νὰ τὸν προδώσει κρυφά. Καὶ οὔτε φανερὰ καὶ παρουσία ὅλων ἔλεγχε αὐτόν, γιὰ νὰ μὴ τὸν κάνει περισσότερο ἀδιάντροπο, οὔτε καὶ ἀποσιωποῦσε τὴν προδοσία, γιὰ νὰ μὴ νομίζει ὅτι τοῦ διαφεύγει τὴν προσοχὴ καὶ ἐπιχειρήσει ἔτσι ἄφοβα τὴν προδοσία, ἀλλὰ συνέχεια ἔλεγε, «Ἕνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει», ἀλλ' ὅμως δὲν τὸν φανέρωνε.

Πολλὰ λόγια εἶπε καὶ γιὰ τὴ γέεννα καὶ γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ ἔδειξε τὴ δύναμή του καὶ γιὰ τὰ δύο, τὸ νὰ τιμωρεῖ δηλαδὴ ἐκείνους ποὺ ἁμαρτάνουν, καὶ νὰ τιμᾶ ἐκείνους ποὺ ἀσκοῦν τὴν ἀρετή. Ἀλλ' ὅλα αὐτὸ ἐκεῖνος τὰ ἀπέρριψε, ὁ δὲ Θεὸς δὲν τὸν συγκράτησε μὲ τὴ βία. Ἐπειδὴ δηλαδὴ μᾶς ἔπλασε καὶ μᾶς ἔδωσε τὴ δυνατότητα νὰ ἐκλέγομε ἐλεύθερα τὶς κακὲς ἢ τὶς καλὲς πράξεις, θέλει νὰ εἴμαστε καλοὶ καὶ μὲ τὴ θέλησή μας· γι' αὐτό, ἂν δὲν θέλομε, δὲν μᾶς βιάζει οὔτε καὶ μᾶς ἐξαναγκάζει· διότι ἐκεῖνος ποὺ ἐξαναγκάζεται νὰ εἶναι καλός, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι καλός. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἐκεῖνος ἦταν κύριος τῶν ἀποφάσεων καὶ ἐνεργειῶν του καὶ ἦταν ἐλεύθερος νὰ μὴ πεισθεῖ καὶ νὰ μὴ στραφεῖ πρὸς τὴ φιλαργυρία, γι' αὐτὸ ἀποτυφλώθηκε ὁ νοῦς του καὶ πρόδωσε τὴ σωτηρία του. Λέγει λοιπόν· «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Ἐλέγχοντας λοιπὸν ὁ εὐαγγελιστὴς τὴν τύφλωση καὶ τὴν παραφροσύνη τῆς διάνοιάς του, λέγει, ὅτι κατὰ τὴ στιγμὴ τῆς ἐφόδου τῶν Ἰουδαίων ὁ Ἰούδας ἦταν μαζί τους, ἐκεῖνος ποὺ εἶπε· «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Καὶ εἶναι δυνατὸ νὰ δοῦμε τὴ δύναμη

ὅτι καὶ φωνὴν ἀφέντος ψιλήν, ἀπῆλθον καὶ ἔπεσον χαμαί. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ οὕτως ἀφίσταντο τῆς ἀναισχυντίας, λοιπὸν ἑαυτὸν παραδίδωσι, μονονουχὶ λέγων· Ἐγὼ τὸ ἐμαυτοῦ ὅλον ἐποίησα, τὴν δύναμιν ἐξεκάλυψα τὴν ἐμαυτοῦ, ἔδειξα, ὅτι ἀδυνάτοις ἐπιχειρεῖτε πράγμασιν. Ἠβουλήθην καταστεῖλαι ὑμῶν τὴν πονηρίαν· ἐπειδὴ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἠβουλήθητε, ἀλλ' ἐπιμένετε παραπαίοντες, ἰδοὺ παραδίδωμι ἐμαυτόν.

Ταῦτα δέ μοι εἴρηται, ἵνα μὴ κατηγορῶσί τινες τοῦ Χριστοῦ, λέγοντες, διὰ τί οὐ μετέβαλε τὸν Ἰούδαν; διὰ τί οὐκ ἐποίησεν αὐτὸν σώφρονα καὶ ἐπιεικῆ; Πῶς ἔδει ἐπιεικῆ ποιῆσαι αὐτόν; ἀνάγκῃ, ἢ γνώμῃ; Εἰ μὲν ἀνάγκῃ, οὐδ' οὕτως ἔμελλεν ἔσεσθαι βελτίων· οὐδεὶς γὰρ ἀνάγκῃ γένοιτ' ἂν ἀγαθός· εἰ δὲ γνώμῃ καὶ προαιρέσει, πάντα τὰ δυνάμενα διορθῶσαι προαίρεσιν καὶ γνώμην εἰσήνεγκεν. Εἰ δὲ μὴ ἐβουλήθη δέξασθαι τὸ φάρμακον, οὐ τοῦ ἰατροῦ τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τοῦ τὴν θεραπείαν διακρουσαμένου. Ὅρα οὖν ὅσα ἐποίησεν, ὥστε αὐτὸν ἀνακτήσασθαι καὶ διασῶσαι. Ἐδίδασκεν αὐτὸν πᾶσαν φιλοσοφίαν διὰ πραγμάτων, διὰ ῥημάτων, ἀνώτερον αὐτὸν τῶν δαιμόνων ἐποίησε, θαύματα ἐργάζεσθαι πολλὰ παρεσκεύασεν, ἐφόβησε τῇ τῆς γεέννης ἀπειλῇ, προετρέψατο τῇ τῆς βασιλείας ἐπαγγελίᾳ· ἤλεγξε διηνεκῶς τὰ ἀπόρρητα αὐτοῦ βουλεύματα, ἐλέγχων δὲ οὐκ ἐδημοσίευε, τοὺς πόδας αὐτοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ἔνιψεν, ἁλῶν αὐτῷ καὶ τραπέζης ἐκοινώνησεν· οὐδέν, οὐ μικρόν, ἢ μέγα ἐνέλιπεν, ὁ δὲ ἑκὼν ἔμεινεν ἀδιόρθωτος.

Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι δυνατὸς ὢν μεταβαλέσθαι οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ ῥᾳθυμίας τὸ πᾶν ἐγένετο, ἄκουσον. Ἐπειδὴ γὰρ παρέδωκεν αὐτόν, ἔρριψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια, καί φησιν, «Ἥμαρτον παραδοὺς

τοῦ Χριστοῦ ὄχι μόνο ἀπὸ ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι, ἀφήνοντας καὶ μόνο τὴ φωνή του ν' ἀκουσθεῖ, ὀπισθοχώρησαν καὶ ἔπεσαν κάτω. Ἐπειδὴ ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι ἐγκατέλειπαν τὴν ἀδιαντροπιά τους, παραδίνει πλέον τὸν ἑαυτό του, καὶ εἶναι σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· Ἐγὼ ἔκανα ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ μένα, φανέρωσα τὴ δύναμή μου, ἔδειξα, ὅτι ἐπιχειρεῖτε ἀδύνατα πράγματα. Θέλησα νὰ σταματήσω τὴν κακία σας, ἐπειδὴ ὅμως σεῖς δὲν θελήσατε, ἀλλ' ἐπιμένετε στὸν παραλογισμό σας, νὰ σᾶς παραδίνω τὸν ἑαυτό μου'.

Αὐτὰ σᾶς τὰ εἶπα, γιὰ νὰ μὴ κατηγορήσουν μερικοὶ τὸ Χριστό, λέγοντας, γιατί δὲν ἄλλαξε τὸν Ἰούδα; γιατί δὲν τὸ ἔκανε σώφρονα καὶ λογικό; Καὶ πῶς ἔπρεπε νὰ τὸν κάνει λογικό; ἐξαναγκάζοντάς τον, ἢ ἀφήνοντάς τον νὰ τὸ ἀποφασίσει μόνος; Ἐὰν τὸν ἐξανάγκαζε, οὔτε καὶ ἔτσι ἐπρόκειτο νὰ γίνει καλύτερος· διότι κανένας δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ γίνει καλὸς ἐξαναγκαζόμενος· ἐὰν πάλι μὲ τὴ δική του ἀπόφαση καὶ θέληση, ὅλα ἐκεῖνα ποὺ μποροῦσαν νὰ διορθώσουν τὴ θέληση καὶ ἀπόφασή του, τοῦ τὰ πρόσφερε. Ἐὰν δὲν θέλησε νὰ δεχθεῖ τὸ φάρμακο, ἡ κατηγορία δὲν εἶναι τοῦ ἰατροῦ, ἀλλ' ἐκείνου ποὺ ἀπέρριψε τὴ θεραπεία. Πρόσεχε λοιπὸν πόσα ἔκανε, ὥστε νὰ τὸν ξανακερδίσει καὶ νὰ τὸν σώσει. Δίδασκε σ' αὐτὸν ὅλη τὴν εὐσέβεια καὶ μὲ ἔργα καὶ μὲ λόγια, τὸν ἔκανε ἀνώτερο ἀπὸ τοὺς δαίμονες, τοῦ ἔδωσε τὴ δύναμη νὰ κάμνει πολλὰ θαύματα, τὸν φόβησε μὲ τὴν ἀπειλὴ τῆς κολάσεως, τὸν προέτρεψε μὲ τὴν ὑπόσχεση τῆς βασιλείας. Ἐπίσης ἔλεγχε συνέχεια τὶς ἀπόκρυφες σκέψεις του, ἀλλ' ἐλέγχοντας αὐτὲς δὲν τὶς ἀποκάλυπτε· ἔνιψε τὰ πόδια του μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους μαθητὲς καὶ ἔφαγε μαζὶ μ' αὐτὸν στὸ ἴδιο τραπέζι· τίποτε, οὔτε μικρό, οὔτε μεγάλο, παρέλειψε, ἀλλ' ὅμως παρέμενε μὲ τὴ θέλησή του ἀδιόρθωτος.

Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι, ἐνῶ μποροῦσε ν' ἀλλάξει, ὅμως δὲν θέλησε, ἀλλ' ὅλα ἔγιναν ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας του, ἄκουσε. Ὅταν δηλαδὴ παρέδωσε αὐτόν, ἔρριξε τὰ τριάντα ἀργύρια, μπροστά τους, καὶ εἶπε· «Ἁμάρτησα,

αἷμα δίκαιον». Τί γέγονεν; Ὅτε θαυματουργοῦντα εἶδες, οὐκ ἔλεγες, «Ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῷον», ἀλλά, «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Ἐπειδὴ δὲ τὸ κακὸν προεχώρησε, καὶ ἡ προδοσία τέλος ἔσχε, καὶ ἡ ἁμαρτία ἀπήρτιστο, τότε ἐπέγνως τὴν ἁμαρτίαν. Τί οὖν ἐντεῦθεν μανθάνομεν; Ὅτι ὅταν μὲν ῥαθυμῶμεν, οὐδὲ παραίνεσις ἡμᾶς ὠφελεῖ, ὅταν δὲ σπουδάζωμεν, καὶ αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν διαναστῆναι δυνάμεθα. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος, ὅτε παρῄνει μὲν ὁ διδάσκαλος, οὐκ ἤκουεν, ὅτε δὲ οὐδεὶς ἦν ὁ παραινῶν, τὸ οἰκεῖον συνειδὸς ἐπανέστη, καὶ μηδενὸς ὄντος διδασκάλου μετεβάλετο, καὶ κατέγνω τῶν τετολμημένων, καὶ ἔρριψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια. «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν; «Καὶ ἔστησαν», φησίν, «αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια». Τιμὴν κατέβαλον αἵματος, τιμὴν οὐκ ἔχοντος. Τί λαμβάνεις τριάκοντα ἀργύρια, ὦ Ἰούδα; Δωρεὰν ἦλθεν ὁ Χριστὸς ἐκχέαι τὸ αἷμα τοῦτο ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ οὗ σύμφωνα σὺ ποιεῖς καὶ συναλλάγματα ἀναιδῆ. Τί δὲ ἀναιδέστερον τοῦ συναλλάγματος τούτου;

4. «Τότε προσῆλθον οἱ μαθηταί». «Τότε»· πότε; Ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ὅτε ἡ προδοσία προεχώρησεν, ὅτε ἑαυτὸν ἀπώλεσεν ὁ Ἰούδας, «Προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ λέγοντες· ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; Εἶδες μαθητήν; εἶδες μαθητάς; Ἐκεῖνος προδίδωσι τὸν Δεσπότην, οὗτοι περὶ τὸ πάσχα μεριμνῶσιν· ἐκεῖνος σύμφωνα ποιεῖ, οὗτοι πρὸς ὑπηρεσίαν παρεσκεύαζον. Τῶν αὐτῶν ἀπέλαυσαν κἀκεῖνος καὶ οὗτοι θαυμάτων, τῶν αὐτῶν διδαγμάτων, τῆς αὐτῆς ἐξουσίας. Πόθεν οὖν ἡ μεταβολή; Ἀπὸ τῆς προαιρέσεως· αὕτη πάντων αἰτία πανταχοῦ καὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν. «Ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;». Ἡ ἑσπέρα αὕτη ἦν τότε· ἐπεὶ οὖν οἰκίαν οὐκ εἶχεν ὁ Δεσπότης, διὰ τοῦ-

13. Ἰω. 26, 15 14. Ἰω. 26, 17 15. Ματθ. 26, 17 - 19

διότι παρέδωσα αἷμα δίκαιο». Τί συνέβηκε; Ὅταν τὸν εἶδες νὰ θαυματουργεῖ δὲν ἔλεγες, «Ἁμάρτησα, διότι παρέδωσα αἷμα ἀθῶο», ἀλλ' ἔλεγες, «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Ἀφοῦ ὅμως προχώρησε τὸ κακό, ἡ προδοσία πραγματοποιήθηκε καὶ ἡ ἁμαρτία ὁλοκληρώθηκε, τότε ἀντιλήφθηκες τὴν ἁμαρτία. Τί λοιπὸν διδασκόμαστε ἀπὸ ἐδῶ; Ὅτι, ὅταν δείχνομε ἀδιαφορία, οὔτε οἱ συμβουλὲς μᾶς ὠφελοῦν, ὅταν ὅμως φροντίζομε, μποροῦμε τότε καὶ μόνοι μας νὰ σηκωθοῦμε ἀπὸ τὸ πέσιμό μας. Καθόσον καὶ αὐτός, ὅταν συμβούλευε ὁ δάσκαλος, δὲν ἄκουε, ὅταν ὅμως δὲν ὑπῆρχε κανένας νὰ τὸν συμβουλέψει, ἐπαναστάτησε τότε ἡ συνείδησή του, καί, ἐνῶ δὲν ὑπῆρχε κανένας δάσκαλος, ἄλλαξε γνώμη, κατέκρινε ἐκεῖνα ποὺ τόλμησε νὰ κάνει, καὶ ἔρριξε τὰ τριάντα ἀργύρια. «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν; Καὶ τοῦ ἔδωσαν», λέγει, «τριάντα ἀργύρια»[13]. Κατέβαλαν τὴν τιμὴ τοῦ αἵματος, ποὺ δὲν εἶχε τιμή. Γιατί Ἰούδα παίρνεις τὰ τριάντα ἀργύρια; (Ὁ Χριστὸς ἦρθε νὰ χύσει τὸ αἷμα αὐτὸ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου δωρεάν, γιὰ τὸ ὁποῖο σὺ κάμνεις αἰσχρὲς συμφωνίες καὶ συναλλαγές. Διότι τί ὑπάρχει αἰσχρότερο ἀπ' αὐτὴ τὴ συναλλαγή;)

4. «Τότε ἦρθαν οἱ μαθητὲς στὸν Ἰησοῦ»[14]. «Τότε»· πότε; Ὅταν γίνονταν αὐτά, ὅταν ἡ προδοσία προχώρησε, ὅταν ὁ Ἰούδας ὁδηγήθηκε στην ἀπώλεια, «Ἦρθαν οἱ μαθητές του σ' αὐτὸν καὶ τοῦ εἶπαν, ποῦ θέλετε νὰ σοῦ ἑτοιμάσομε γιὰ νὰ φᾶς τὸ Πάσχα;»[15]. Εἶδες μαθητή; εἶδες καὶ μαθητές; Ἐκεῖνος προδίνει τὸ δάσκαλο, ἐνῶ αὐτοὶ φροντίζουν γιὰ τὸ Πάσχα· ἐκεῖνος συμφωνίες κάνει, ἐνῶ αὐτοὶ ἑτοιμάζονται νὰ τὸν περιποιηθοῦν, τὰ ἴδια θαύματα ἀπόλαυσαν, καὶ ἐκεῖνος καὶ αὐτοί, τὶς ἴδιες διδασκαλίες, τὴν ἴδια ἐξουσία. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν προῆλθε ἡ μεταβολή; Ἀπὸ τὴν προαίρεση αὐτὴ παντοῦ γίνεται αἰτία ὅλων τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν. «Ποῦ θέλεις νὰ σοῦ ἑτοιμάσομε γιὰ νὰ φᾶς τὸ Πάσχα;». Ἡ ἑσπέρα αὐτὴ τότε ἦταν ἡ παραμονὴ τοῦ Πάσχα· ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Κύριος δὲν εἶχε οἰκία, γι' αὐτὸ τοῦ λένε, «Ποῦ

το αὐτῷ λέγουσι, «Ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;». Οὐκ ἔχομεν καταγώγιον ὡρισμένον, οὐκ ἔχομεν σκηνήν, οὐδὲ οἰκίαν. Μανθανέτωσαν οἱ τὰς λαμπρὰς οἰκοδομοῦντες οἰκίας, καὶ τὰς εὐρείας στοάς, καὶ τοὺς μακροὺς περιβόλους, ὅτι οὐκ εἶχεν ὁ Χριστὸς ποῦ τὴν κεφαλὴν κατακλίναι. Διὸ ἐρωτῶσιν οὗτοι, «Ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;».

Ποῖον πάσχα; Οὐχὶ τοῦτο τὸ ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸ ἰουδαϊκὸν τέως· ἐκεῖνο μὲν γὰρ οἱ μαθηταὶ παρεσκεύασαν, τοῦτο δὲ τὸ ἡμέτερον αὐτὸς κατεσκεύασεν· οὐ μόνον δὲ αὐτὸς αὐτὸ κατεσκεύασεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς Πάσχα ἐγένετο. «Ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;». Ἐκεῖνο Ἰουδαϊκὸν ἦν τὸ πάσχα, ἐκεῖνο ἐν Αἰγύπτῳ τὴν ἀρχὴν ἔλαβε. Τίνος οὖν ἕνεκεν τρώγει αὐτὸ ὁ Χριστός; Ὅτι πάντα τὰ νομικὰ ἐπλήρωσε. Καὶ γὰρ ὅτε ἐβαπτίζετο, ἔλεγεν· «Οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην». Ἦλθον ἐκ τῆς τοῦ νόμου κατάρας ἐξαγοράσαι τὸν ἄνθρωπον. «Ὁ γὰρ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν ἔπεμψε γεννώμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ», καὶ αὐτὸν ἀναπαύσῃ τὸν νόμον. Ἵνα οὖν μή τις λέγῃ, ὅτι διὰ τοῦτο αὐτὸν κατήργησεν, ἐπειδὴ πληρῶσαι αὐτὸν οὐκ ἠδύνατο, ὡς φορτικὸν καὶ ἐπαχθῆ καὶ δυσκατόρθωτον ὄντα, πρῶτον αὐτοῦ πληρώσας ἅπαντα, τότε κατέλυσε. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ πάσχα ἐποίησε· νόμου γὰρ ἦν ἐπίταγμα τὸ πάσχα.

Καὶ τίνος ἕνεκεν ὁ νόμος ἐπέταξε τὸ πάσχα ἐσθίειν; Ἀγνώμονες ἦσαν περὶ τὸν εὐεργέτην οἱ Ἰουδαῖοι, καί, παρ' αὐτὰς τὰς εὐεργεσίας, ἐπελανθάνοντο τοῦ προστάγματος τοῦ Θεοῦ· καὶ γάρ, ὅτε ἐξῆλθον ἐξ Αἰγύπτου, ἰδόντες θάλασσαν σχιζομένην καὶ συνιοῦσαν πάλιν, καὶ ἄλλα μυρία θαύματα, ἔλεγον· «Ποιήσωμεν ἑαυτοῖς θεούς, οἳ προπορεύσονται ἡμῶν». Τί λέγεις; Τὰ θαύματα ἐν χερσὶν ἔτι, καὶ ἐ-

16. Λουκᾶ 9, 58 17. Ματθ. 3, 15

θέλεις νὰ σοῦ ἑτοιμάσομε γιὰ νὰ φᾶς τὸ Πάσχα;». Δὲν ἔχομε ὡρισμένο κατάλυμα, δὲν ἔχομε σκηνή, οὔτε οἰκία. Ἂς τὸ μάθουν ἐκεῖνοι ποὺ χτίζουν λαμπρὲς οἰκίες, εὐρύχωρες στοές, καὶ μεγάλες αὐλές, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶχε ποῦ ν' ἀκουμπήσει τὸ κεφάλι του[16]. Γι' αὐτὸ τὸν ἐρωτοῦν αὐτοί, «Ποῦ θέλεις νὰ σοῦ ἑτοιμάσομε γιὰ νὰ φᾶς τὸ Πάσχα;».

Ποιὸ Πάσχα; Ὄχι αὐτὸ τὸ δικό μας, ἀλλὰ τὸ παλιὸ τὸ Ἰουδαϊκό· διότι οἱ μαθητὲς ἐκεῖνο ἑτοίμασαν, ἐνῶ αὐτὸ τὸ δικό μας αὐτὸς τὸ ἑτοίμασε· καὶ ὄχι μόνο αὐτὸς τὸ ἑτοίμασε, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ἔγινε τὸ θῦμα τοῦ Πάσχα. «Ποῦ θέλεις νὰ σοῦ ἑτοιμάσομε νὰ φᾶς τὸ Πάσχα;». Ἐκεῖνο ἦταν ἰουδαϊκὸ Πάσχα, ἐκεῖνο ἔλαβε τὴν ἀρχή του στὴν Αἴγυπτο. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν τρώγει αὐτὸ ὁ Χριστός; Διότι τήρησε ὅλες τὶς ἐντολὲς τοῦ νόμου. Καθόσον, ὅταν βαπτιζόταν, ἔλεγε· «Διότι ἔτσι πρέπει σ' ἐμένα, νὰ τηρήσω κάθε ἐντολὴ τοῦ νόμου»[17]. Ἦρθα νὰ ἐξαγοράσω τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν κατάρα τοῦ νόμου. Διότι «Ὁ Θεὸς ἔστειλε τὸν Υἱό του, ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ γυναίκα καὶ τήρησε τὶς ἐντολὲς τοῦ νόμου, γιὰ νὰ ἐξαγοράσει ἐκείνους ποὺ ἦταν δοῦλοι τοῦ νόμου»[18] καὶ νὰ καταργήσει τὸ νόμο. Γιὰ νὰ μὴ λέγει λοιπὸν κάποιος, ὅτι γι' αὐτὸ κατάργησε αὐτόν, ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε νὰ τὸν τηρήσει, διότι ἦταν βαρύς, δυσβάσταχος, καὶ δυσκολοκατόρθωτος, ἀφοῦ πρῶτα τήρησε ὅλες τὶς διατάξεις αὐτοῦ, τότε τὸν κατάργησε. Γι' αὐτὸ καὶ ἑόρτασε τὸ Πάσχα· διότι τὸ Πάσχα ἦταν ἐντολὴ τοῦ νόμου.

Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ὁ νόμος ὅρισε νὰ τρῶνε τὸ Πάσχα; Οἱ Ἰουδαῖοι ἦταν ἀχάριστοι ἀπέναντι στὸν εὐεργέτη, καί, παρ' ὅλες τὶς εὐεργεσίες του, ξεχνοῦσαν τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ· καθόσον, ὅταν ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ εἶδαν τὴ θάλασσα νὰ χωρίζεται στὴ μέση καὶ στὴ συνέχεια πάλι νὰ ἑνώνεται, καθὼς καὶ ἄλλα ἀμέτρητα θαύματα, ἔλεγαν· «Ἂς κατασκευάσομε θεούς, ποὺ θὰ προπορεύονται καὶ θὰ μᾶς ὁδηγοῦν»[19]. Τί λές; Τὰ θαύματα τὰ ἔχεις ἀκόμη στὰ χέρια σου καὶ ξέχασες τὸν εὐεργέτη σου; Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν τόσο ἀναίσθητοι καὶ ἀχάριστοι, ὁ Θεὸς σύνδεσε τὴν

------

18. Γαλ. 4, 4-5

πελάθου τοῦ εὐεργέτου; Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἦσαν ἀναίσθητοι καὶ ἀγνώμονες, τῇ ὑποθέσει τῶν ἑορτῶν ἐγκατέδησε τῶν δωρεῶν τὰ ὑπομνήματα ὁ Θεός, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ πάσχα θύειν ἐκέλευσεν, Ἵνα ἐάν σε ἐρωτήσῃ, φησίν, ὁ υἱός σου, τί ἐστι τὸ πάσχα τοῦτο; εἴπῃς, ὅτι τοῦ προβάτου τὸ αἷμα ἐπέχρισαν ταῖς θύραις ποτὲ ἡμῶν οἱ πρόγονοι ἐν Αἰγύπτῳ, ἵνα μὴ ὁ ὀλοθρεύων ἐλθὼν καὶ ἰδὼν τολμήσῃ εἰσπηδῆσαι καὶ ἐπαγάγῃ πληγήν.

Καὶ ἦν ἡ ἑορτὴ λοιπὸν ὑπόμνησις σωτηρίας διηνεκής. Μᾶλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον ἐκέρδανον, ὅτι τῶν παλαιῶν αὐτοὺς ἀνεμίμνησκεν εὐεργετημάτων, ἀλλὰ καὶ ἕτερον μεῖζον, ὅτι τὰ μέλλοντα προδιετύπου. Καὶ γὰρ τύπος ἦν ἐκεῖνος ὁ ἀμνὸς ἑτέρου ἀμνοῦ πνευματικοῦ, καὶ πρόβατον προβάτου· καὶ τὸ μὲν ἦν σκιά, τὸ δὲ ἀλήθεια. Ἐπειδὴ δὲ ἐπέφανεν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ἡ σκιὰ λοιπὸν ἐπαύσατο· ἡλίου γὰρ ἀνίσχοντος, κρύπτεται ἡ σκιά. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ τραπέζῃ ἑκάτερον γίνεται πάσχα, καὶ τὸ τοῦ τύπου, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας. Καθάπερ γὰρ οἱ ζωγράφοι ἐν αὐτῷ τῷ πίνακι καὶ τὰς γραμμὰς περιάγουσι καὶ τὴν σκιὰν γράφουσι, καὶ τότε τὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων αὐτῷ ἐπιτιθέασιν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν. Ἐπ' αὐτῆς τῆς τραπέζης καὶ τὸ τυπικὸν πάσχα ὑπέγραψε, καὶ τὸ ἀληθινὸν προσέθηκε. Ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;». Ἦν τὸ ἰουδαϊκὸν πάσχα τότε· ἀλλὰ τοῦ ἡλίου ἐλθόντος, μηκέτι λύχνος φαινέτω, τῆς ἀληθείας παραγενομένης, ἀργείτω λοιπὸν ἡ σκιά.

5. Ταῦτα πρὸς Ἰουδαίους λέγω, ἐπειδὴ δοκοῦσι πάσχα ποιεῖν, ἐπειδὴ γνώμῃ ἀναισχύντῳ τὰ ἄζυμα προβάλλουσιν οἱ ἀπερίτμητοι ταῖς καρδίαις. Πῶς, εἰπέ μοι, τὸ πάσχα ἐπιτελεῖς, ὦ Ἰουδαῖε; Ὁ ναὸς κατέσκαπται, ὁ βωμὸς ἀνῄρηται, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων πεπάτηται, πάσης θυσίας εἶδος λέλυται. Τίνος

ὑπενθύμιση τῶν δωρεῶν του μὲ τὴν ὑπόθεση τῶν ἑορτῶν, καὶ γι' αὐτὸ ἔδωσε ἐντολὴ νὰ θυσιάζουν τὸν ἀμνό. «Ὥστε, ἐὰν σ' ἐρωτήσει», λέγει, «ὁ υἱός σου τί σημαίνει τὸ Πάσχα αὐτό; νὰ τοῦ πεῖς, ὅτι οἱ πρόγονοί μας στὴν Αἴγυπτο ἔβαψαν κάποτε μὲ τὸ αἷμα τοῦ προβάτου τὶς πόρτες τῶν σπιτιῶν τους, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, ὅταν θὰ ρθεῖ ὁ ἐξολοθρευτὴς ἄγγελος νὰ δεῖ, νὰ τολμήσει νὰ μπεῖ μέσα καὶ νὰ ἐπιφέρει πλῆγμα.

Ἦταν λοιπὸν ἡ ἑορτὴ διαρκὴς ὑπενθύμιση τῆς σωτηρίας τους. Ἢ καλύτερα δὲν κέρδιζαν μόνο αὐτό, ὅτι τοὺς ὑπενθύμιζε τὶς παλιὲς εὐεργεσίες, ἀλλὰ καὶ ἄλλο σπουδαιότερο, ὅτι δηλαδὴ μὲ αὐτὸ προτυπώνονταν τὰ μελλοντικά. Καθόσον ὁ ἀμνὸς ἐκεῖνος ἦταν τύπος ἄλλου πνευματικοῦ ἀμνοῦ, καὶ τὸ πρόβατο ἦταν τύπος ἄλλου προβάτου· καὶ ἐκεῖνο βέβαια ἦταν σκιά, ἐνῶ αὐτὸ ἀλήθεια. Ὅταν λοιπὸν παρουσιάσθηκε ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ἡ σκιὰ πλέον καταργήθηκε· διότι ὅταν ὁ ἥλιος ἀνατείλει, ἡ σκιὰ χάνεται. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ στὴν ἴδια τράπεζα γίνονται καὶ τὰ δύο Πάσχα, καὶ τὸ Πάσχα τοῦ τύπου, καὶ τὸ Πάσχα τῆς ἀληθείας. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ζωγράφοι στὸν ἴδιο πίνακα πρῶτα τραβοῦν τὶς γραμμὲς καὶ ζωγραφίζουν τὴ σκιά, καὶ μετὰ προσθέτουν ἐπάνω σ' αὐτὸν τὰ πραγματικὰ χρώματα, τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ ὁ Χριστός. Ἐπάνω στὴν ἴδια τράπεζα ζωγράφισε καὶ τὸ τυπικὸ Πάσχα, καὶ πρόσθεσε τὸ ἀληθινό· «Ποῦ θέλεις νὰ σοῦ ἑτοιμάσομε τὸ Πάσχα γιὰ νὰ φᾶς;». Τότε ἑορταζόταν τὸ ἰουδαϊκὸ Πάσχα, ἀλλ', ἀφοῦ ἀνάτειλε ὁ ἥλιος, ἂς μὴ φέγγει πλέον τὸ λυχνάρι, ἀφοῦ ἦρθε ἡ ἀλήθεια, ἂς καταργηθεῖ πλέον ἡ σκιά.

5. Αὐτὰ τὰ λέγω πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἐπειδὴ νομίζουν ὅτι ἑορτάζουν πάσχα, ἐπειδὴ μὲ ἀδιαντροπιὰ οἱ ἀπερίτμητοι κατὰ τὴν καρδιὰ προβάλλουν τὰ ἄζυμα. Πῶς, πές μου, Ἰουδαῖε, ἑορτάζεις τὸ Πάσχα; Ὁ ναὸς κατασκάφθηκε, ὁ βωμὸς καταστράφηκε, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων καταπατήθηκαν, κάθε εἶδος θυσίας καταργήθηκε. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν τολμᾶς νὰ κάμνεις αὐτὰ τὰ παράνομα πράγ-

οὖν ἕνεκεν ταῦτα τολμᾷς τὰ παράνομα πράττειν πράγματα; Ἀπῆλθες εἰς Βαβυλῶνά ποτε, κἀκεῖ ἔλεγον οἱ αἰχμαλωτεύσαντές σε, «Ἄσατε ἡμῖν ἐκ τῶν ᾠδῶν Σιών», καὶ οὐκ ἠνέσχου. Καὶ ταῦτα δεικνὺς ὁ Δαυίδ, ἔλεγεν· «Ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος, ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν· ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν», τουτέστι, ψαλτήριον, κιθάραν, λύραν, καὶ τὰ λοιπά· τούτοις γὰρ ἐκέχρηντο τὸ παλαιόν, καὶ διὰ τούτων τοὺς ψαλμοὺς ᾖδον. Καὶ ταῦτα ἀπελθόντες εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, ἔλαβον, ἵν' ἔχωσι τὴν ὑπόμνησιν τῆς πολιτείας τῆς ἐν τῇ πατρίδι, οὐχ ἵνα χρήσωνται. «Ἐκεῖ» γάρ, φησίν, «ἐπηρώτησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἡμᾶς λόγους ᾠδῶν», καὶ εἴπομεν, «πῶς ᾄσωμεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας;». Τί λέγεις; Τὴν ᾠδὴν Κυρίου οὐκ ᾄδεις ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, καὶ τὸ πάσχα Κυρίου ἐπιτελεῖς ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; Εἶδες τὴν ἀγνωμοσύνην; εἶδες τὴν παρανομίαν; Ὅτε πολέμιοι ἦσαν οἱ καταναγκάζοντες, οὐδὲ ψαλμὸν εἰπεῖν ἐτόλμων ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, νῦν δὲ ἀφ' ἑαυτῶν, μηδενὸς ἀναγκάζοντος, μηδὲ βιαζομένου, πόλεμον εἰσάγουσι πρὸς τὸν Θεόν.

Ὁρᾷς πῶς ἀκάθαρτα τὰ ἄζυμα; πῶς παράνομος ἡ ἑορτή; πῶς πάσχα οὐκ ἔστιν ἰουδαϊκόν; Ἦν πάσχα ἰουδαϊκόν ποτε, ἀλλ' ἐλύθη νῦν, καὶ εἰσῆλθε τὸ πνευματικὸν πάσχα, ὃ παρεδίδου τότε ὁ Χριστός. Ἐσθιόντων γὰρ αὐτῶν καὶ πινόντων, φησί, «λαβὼν ἄρτον, ἔκλασε καὶ εἶπε· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν». Ἴσασιν οἱ μεμυημένοι τὰ λεγόμενα. Καὶ πάλιν τὸ ποτήριον, λέγων· «Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ ὑπὲρ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν». Καὶ παρῆν ὁ Ἰούδας, τοῦ Χριστοῦ ταῦτα λέγοντος. Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα, ὃ ἐπώλησας, Ἰούδα, τριάκοντα ἀργυρίων· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμα, ὑπὲρ οὗ πρὸ μικροῦ ἀναιδῆ σύμ-

------

20. Ψαλμ. 136, 3 21. Ψαλμ. 136, 1 - 2

ματα; Ὁδηγήθηκες κάποτε αἰχμάλωτος στὴ Βαβυλώνα καὶ ἐκεῖ ἔλεγαν ἐκεῖνοι ποὺ σὲ αἰχμαλώτισαν, «Ψάλατέ μας ἀπὸ τὶς ὠδὲς ποὺ ψάλλατε στὴ Σιών»[20], καὶ δὲν τὸ ἀνεχόσουν. Καὶ γιὰ νὰ δείξει αὐτὰ ὁ Δαυῒδ ἔλεγε· «Στοὺς ποταμοὺς τῆς Βαβυλώνας, κοντὰ στὶς ὄχθες τους, ἐκεῖ καθίσαμε καὶ κλάψαμε· στὶς ἰτιὲς ποὺ εἶναι δίπλα σ' αὐτοὺς ἐκεῖ κρεμάσαμε τὰ ὄργανά μας»[21], δηλαδὴ τὸ ψαλτήρι, τὴν κιθάρα, τὴ λύρα, καὶ τὰ ὑπόλοιπα· διότι αὐτὰ τὰ ὄργανα χρησιμοποιοῦσαν τὴν παλιὰ ἐποχή, καὶ μ' αὐτὰ ἔψαλλαν τοὺς ψαλμούς. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ ὄργανα, ὅταν ὁδηγήθηκαν στὴν αἰχμαλωσία, τὰ πῆραν μαζί τους, γιὰ νὰ θυμοῦνται τὸν τρόπο ζωῆς στὴν πατρίδα τους καὶ ὄχι γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν. «Ἐκεῖ» λοιπόν, λέγει, «μᾶς ζήτησαν αὐτοὶ ποὺ μᾶς αἰχμαλώτισαν ὕμνους ἀπὸ τὸ στόμα μας», καὶ εἴπαμε, «πῶς θὰ ψάλω τὴν ὠδὴ τοῦ Κυρίου σὲ ξένη χώρα;»[22]. Τί λές; Τὴν ὠδὴ τοῦ Κυρίου δὲν ψάλλεις σὲ χώρα ξένη καὶ ἑορτάζεις τὸ Πάσχα τοῦ Κυρίου σὲ ξένη χώρα; Εἶδες τὴν ἀγνωμοσύνη τους; εἶδες τὴν παρανομία τους; Ὅταν, ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς ἐξανάγκαζαν, ἦταν ἐχθροί, δὲν τολμοῦσαν οὔτε ὕμνο νὰ ψάλλουν σὲ ξένη χώρα, ἐνῶ τώρα, ἀπὸ μόνοι τους, χωρὶς κανένας νὰ τοὺς ἐξαναγκάζει, οὔτε νὰ τοὺς πιέζει, κηρύττουν πόλεμο ἐναντίον τοῦ Θεοῦ.

Βλέπεις πῶς εἶναι ἀκάθαρτα τὰ ἄζυμα; πῶς εἶναι παράνομη ἡ ἑορτή; πῶς δὲν ὑπάρχει Πάσχα ἰουδαϊκό; Ὑπῆρχε κάποτε ἰουδαϊκὸ Πάσχα, ἀλλὰ καταργήθηκε τώρα, καὶ ἀντικαταστάθηκε μὲ τὸ πνευματικὸ Πάσχα, τὸ ὁποῖο παρέδωσε τότε ὁ Χριστός. Διότι, λέγει, ἐνῶ αὐτοὶ ἔτρωγαν καὶ ἔπιναν, ἀφοῦ πῆρε τὸν ἄρτο τὸν ἔκανε κομμάτια καὶ εἶπε· «Αὐτὸ εἶναι τὸ σῶμα μου ποὺ τεμαχίζεται γιὰ χάρη σας πρὸς ἄφεση ἁμαρτιῶν»[23]. Γνωρίζουν τὰ λόγια αὐτὰ ὅσοι ἔχουν μυηθεῖ. Καὶ ἀφοῦ πῆρε πάλι τὸ ποτήρι, εἶπε· «Αὐτὸ εἶναι τὸ αἷμα, ποὺ χύνεται γιὰ χάρη πολλῶν, πρὸς ἄφεση ἁμαρτιῶν»[24]. Καὶ ἦταν παρὼν ὁ Ἰούδας, ὅταν ὁ Χριστὸς ἔλεγε αὐτά. Αὐτὸ εἶναι τὸ σῶμα μου, ποὺ τὸ πούλησες, Ἰούδα, τριάντα ἀργύρια· αὐτὸ

------

22. Ψαλμ. 136, 3-4 23. Ματθ. 26, 26 24. Ματθ. 26, 28

φωνα ἐποίου πρὸς τοὺς ἀγνώμονας Φαρισαίους. Ὦ τῆς τοῦ Χριστοῦ φιλανθρωπίας, ὢ τῆς τοῦ Ἰούδα παραπληξίας, ὢ τῆς μανίας· ὁ μὲν γὰρ ἐπώλησεν αὐτὸν τριάκοντα δηναρίων, ὁ Χριστὸς δὲ καὶ μετὰ τοῦτο οὐ παρῃτήσατο αὐτὸ τὸ αἷμα τὸ πραθὲν δοῦναι εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν τῷ πεπρακότι, εἴγε ἠθέλησε. Καὶ παρῆν Ἰούδας, καὶ μετεῖχε τῆς ἱερᾶς τραπέζης. Ὥσπερ γὰρ τοὺς πόδας αὐτοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ἔνιψε μαθητῶν, οὕτω καὶ τῆς ἱερᾶς μετέσχε τραπέζης, ἵνα μηδεμίαν ἀπολογίας ἔχῃ πρόφασιν, ἐὰν ἐπιμείνῃ τῇ πονηρίᾳ. Πάντα γὰρ τὰ παρ' ἑαυτοῦ ἐπεδείξατο, καὶ εἰσήνεγκεν, ὁ δὲ ἔμεινε τὴν πονηρὰν διατηρῶν γνώμην.

6. Ἀλλὰ καιρὸς λοιπὸν τῇ φρικτῇ ταύτῃ προσελθεῖν τραπέζῃ. Πάντες τοίνυν προσέλθωμεν μετὰ τῆς προσηκούσης σωφροσύνης καὶ νήψεως, καὶ μηδεὶς ἔστω Ἰούδας ἔτι, μηδεὶς ἔστω πονηρός, μηδεὶς ἔχων ἰόν· μὴ ἄλλα μὲν ἐπὶ τοῦ στόματος φέρων, ἄλλα δὲ ἐπὶ τῆς διανοίας. Πάρεστιν ὁ Χριστός, καὶ νῦν ἐκεῖνος ὁ τὴν τράπεζαν διακοσμήσας ἐκείνην, οὗτος καὶ ταύτην διακοσμεῖ νῦν. Οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ ποιῶν τὰ προκείμενα γενέσθαι σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν Χριστός. Σχῆμα πληρῶν ἕστηκεν ὁ ἱερεύς, τὰ ῥήματα φθεγγόμενος ἐκεῖνα, ἡ δὲ δύναμις καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐστι. «Τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα», φησί. Τοῦτο τὸ ῥῆμα μεταρρυθμίζει τὰ προκείμενα· καὶ καθάπερ ἡ φωνὴ ἐκείνη ἡ λέγουσα, «Αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν», ἐρρέθη μὲν ἅπαξ, διὰ παντὸς δὲ τοῦ χρόνου γίνεται ἔργῳ ἐνδυναμοῦσα τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν πρὸς παιδοποιίαν, οὕτω καὶ ἡ φωνὴ αὕτη ἅπαξ λεχθεῖσα καθ' ἑκάστην τράπεζαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐξ ἐκείνου μέχρι σήμερον, καὶ μέχρι

25. Γεν. 1, 28

εἶναι τὸ αἷμα, γιὰ τὸ ὁποῖο πρὶν ἀπὸ λίγο ἔκαμνες τὶς αἰσχρὲς ἐκεῖνες συμφωνίες μὲ τοὺς ἀχάριστους Φαρισαίους. Πώ, πὼ μέγεθος φιλανθρωπίας τοῦ Χριστοῦ, πώ, πὼ μέγεθος παραφροσύνης τοῦ Ἰούδα, πώ, πὼ μέγεθος μανίας· διότι ὁ μὲν Ἰούδας πούλησε αὐτὸν τριάντα ἀργύρια, ἐνῶ ὁ Χριστὸς καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸ δὲν ἀπέφυγε αὐτὸ τὸ αἷμα, ποὺ πουλήθηκε, νὰ τὸ δώσει πρὸς ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν ἐκείνου ποὺ τὸ εἶχε πωλήσει, ἐὰν φυσικὰ τὸ ἤθελε. Καὶ ἦταν παρὼν ὁ Ἰούδας καὶ ἔπαιρνε μέρος στὴν ἱερὴ ἐκείνη τράπεζα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἔνιψε τὰ πόδια αὐτοῦ μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους μαθητές, ἔτσι πῆρε μέρος καὶ στὴν ἱερὴ ἐκείνη τράπεζα, γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ ἔχει καμία δικαιολογημένη ἀπολογία, ἐὰν ἐπιμείνει στὴν κακία του. Διότι ὁ Χριστὸς ἔκανε ὅ,τι ἐξαρτιόταν ἀπ' αὐτὸν καὶ τοῦ τὰ πρόσφερε ὅλα, αὐτὸς ὅμως ἐξακολούθησε νὰ διατηρεῖ τὴν κακή του γνώμη.

6. Ἀλλ' εἶναι ὥρα πλέον νὰ πλησιάσομε στὴ φρικτὴ αὐτὴ τράπεζα. Ὅλοι λοιπὸν ἂς πλησιάσομε μὲ τὴν πρέπουσα σωφροσύνη καὶ προσοχή, καὶ κανένας πλέον νὰ μὴ εἶναι Ἰούδας, κανένας νὰ μὴ εἶναι πονηρός, κανένας νὰ μὴ ἔχει μέσα του δηλητήριο· νὰ μὴ λέγει ἄλλα μὲ τὸ στόμα του καὶ ἄλλα νὰ ἔχει στὴ σκέψη του. Παραβρίσκεται ὁ Χριστός, καὶ ἐκεῖνος ποὺ στόλισε τὴν τράπεζα ἐκείνη, αὐτὸς καὶ τώρα διακοσμεῖ αὐτήν. Διότι δὲν εἶναι ἄνθρωπος αὐτὸς ποὺ μεταβάλλει τὰ δῶρα ποὺ βρίσκονται μπροστά μας σὲ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ποὺ σταυρώθηκε γιὰ μᾶς. Ὁ ἱερεὺς στέκεται καὶ ἐκπληρώνει τὸν τύπο ἐκεῖνο, λέγοντας τὰ λόγια ἐκεῖνα, ἐνῶ ἡ δύναμη καὶ ἡ χάρη εἶναι τοῦ Θεοῦ. «Αὐτὸ εἶναι τὸ σῶμα μου», λέγει. Αὐτὰ τὰ λόγια μεταβάλλουν σὲ σῶμα καὶ αἷμα τὰ προσφερόμενα δῶρα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ φωνὴ ἐκείνη ποὺ ἔλεγε, «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ γεμίσατε τὴ γῆ»[25], λέχθηκε βέβαια μία φορά, πραγματοποιεῖται ὅμως αἰώνια, δίνοντας ἔμπρακτη στὴ φύση μας τὴ δύναμη γιὰ ἀπόκτηση παιδιῶν, ἔτσι καὶ τὰ λόγια αὐτὰ ποὺ λέχθηκαν μία φορά, σὲ κάθε μία τράπεζα τῶν ἐκκλησιῶν

τῆς αὐτοῦ παρουσίας, τὴν θυσίαν ἀπηρτισμένην ἐργάζεται.

Μηδεὶς τοίνυν ὕπουλος ἐκεῖ, μηδεὶς πονηρίας γέμων, μηδεὶς ἰὸν ἔχων ἐν τῇ διανοίᾳ, ἵνα μὴ εἰς κατάκριμα μεταλαμβάνῃ. Καὶ γὰρ τότε, μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν προσφοράν, ἐπεπήδησε τῷ Ἰούδᾳ ὁ διάβολος, οὐ τοῦ σώματος καταφρονήσας τοῦ δεσποτικοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀναισχυντίαν καταφρονῶν τοῦ Ἰούδα, ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῖς ἀναξίως μετέχουσι τῶν θείων μυστηρίων, τούτοις μάλιστα ἐπιπηδᾷ καὶ ἐπιβαίνει συνεχῶς ὁ διάβολος, ὥσπερ καὶ τῷ Ἰούδᾳ τότε. Αἱ γὰρ τιμαὶ τοὺς μὲν ἀξίους ὠφελοῦσι, τοὺς δὲ παρὰ τὴν ἀξίαν ἀπολαύοντας, εἰς μείζωνα τιμωρίαν ἐμβάλλουσι. Καὶ ταῦτα, οὐχ ἵνα φοβήσω, λέγω, ἀλλ' ἵνα ἀσφαλίσωμαι. Μηδεὶς τοίνυν ἔστω Ἰούδας, μηδεὶς εἰσιὼν ἰὸν ἐχέτω πονηρίας. Τροφὴ γάρ ἐστι πνευματικὴ ἡ θυσία· καὶ καθάπερ ἡ σωματικὴ τροφή, ὅταν εἰς γαστέρα χυμοὺς ἔχουσαν πονηροὺς ἐμπέσῃ, πλέον ἐπιτείνει τὴν ἀρρωστίαν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς γαστρός, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν μυστηρίων τῶν πνευματικῶν συμβαίνειν εἴωθε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτά, ἐπειδὰν εἰς ψυχὴν ἐμπέσῃ πονηρίας γέμουσαν, μᾶλλον αὐτὴν διαφθείρει καὶ ἀπόλλυσιν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς δεξαμένης ψυχῆς.

Μηδεὶς τοίνυν ἐχέτω ἔνδον πονηροὺς λογισμούς, ἀλλὰ καθάρωμεν τὴν διάνοιαν· καὶ γὰρ καθαρᾷ προσερχόμεθα θυσίᾳ· ἁγίαν ποιήσωμεν τὴν ψυχήν· δυνατὸν γὰρ καὶ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τοῦτο γενέσθαι. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ἐὰν ἔχῃς τι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἔξελε τὴν ὀργήν, θεράπευσον τὴν πληγήν, λῦσον τὴν ἔχθραν, ἵνα λάβῃς θεραπείαν ἀπὸ τῆς τραπέζης· θυσίᾳ γὰρ προσέρχῃ φρικτῇ καὶ ἁγίᾳ. Αἰδέσθητι τὴν ὑπόθεσιν αὐτῆς τῆς προσφορᾶς. Ἐσφαγμένος πρόκειται ὁ Χρι-

ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα, καὶ μέχρι τὴν μελλοντικὴ παρουσία αὐτοῦ, κάμνουν πραγματικὴ τὴ θυσία.

Κανένας λοιπὸν νὰ μὴ πλησιάζει σ' αὐτὴ γεμάτος ὑπουλία, κανένας νὰ μὴ πλησιάζει γεμάτος ἀπὸ κακία, κανένας νὰ μὴ πλησιάζει ἔχοντας δηλητήριο μέσα στὴ σκέψη του, γιὰ νὰ μὴ γίνεται αὐτὸ ποὺ μεταλαβαίνει αἰτία καταδίκης του. Καθόσον καὶ τότε ὅρμησε μέσα στὸν Ἰούδα ὁ διάβολος, ἀφοῦ ἔλαβε ἐκεῖνο ποὺ τοῦ πρόσφερε ὁ Κύριος, ὄχι ἀπὸ περιφρόνηση πρὸς τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ περιφρονώντας τὸν Ἰούδα ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαντροπιᾶς του, γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι πάντοτε ὁ διάβολος κατ' ἐξοχὴ εἰσέρχεται καὶ κυριεύει ἐκείνους ποὺ παίρνουν μέρος ἀνάξια στὴ θεία εὐχαριστία, ὅπως ἀκριβῶς συνέβηκε καὶ τότε στὸν Ἰούδα. Διότι οἱ τιμὲς ὠφελοῦν ἐκείνους ποὺ εἶναι ἄξιοι, ἐνῶ σ' ἐκείνους ποὺ τὶς ἀπολαμβάνουν ἀνάξια, ἐπιφέρουν μεγαλύτερη τιμωρία. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι γιὰ νὰ σᾶς φοβήσω, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς προφυλάξω. Κανένας λοιπὸν νὰ μὴ γίνεται Ἰούδας, κανένας νὰ μὴ πλησιάζει ἔχοντας μέσα του δηλητήριο κακίας. Διότι ἡ θυσία εἶναι πνευματικὴ τροφή· καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ σωματικὴ τροφή, ὅταν εἰσέλθει σὲ στομάχι γεμάτο ἀπὸ βλαβερὰ ὑγρά, χειροτερεύει περισσότερο τὴν ἀσθένεια, ὄχι ἀπὸ τὴ φύση της, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀσθένειας τοῦ στομαχιοῦ, ἔτσι λοιπὸν συμβαίνει συνήθως καὶ μὲ τὰ πνευματικὰ μυστήρια. Καθόσον καὶ αὐτά, ὅταν εἰσέλθουν μέσα σὲ ψυχὴ γεμάτη ἀπὸ κακία, περισσότερο τὴν καταστρέφουν καὶ τὴν ὁδηγοῦν στὴν ἀπώλεια, ὄχι ἀπὸ τὴ φύση τους, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀσθένειας τῆς ψυχῆς ποὺ τὰ δέχθηκε.

Κανένας λοιπὸν ἂς μὴ ἔχει μέσα του πονηροὺς λογισμούς, ἀλλ' ἂς καθαρίσομε τὴ σκέψη μας· καθόσον προσερχόμαστε σὲ καθαρὴ θυσία· ἂς κάνομε λοιπὸν ἅγια τὴν ψυχή μας· διότι αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνει καὶ μέσα σὲ μία ἡμέρα. Πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; Ἐὰν ἔχεις κάτι ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, δίωξε τὴν ὀργή, θεράπευσε τὴν πληγή, σταμάτησε τὴν ἔχθρα, γιὰ νὰ λάβεις θεραπεία ἀπὸ τὴν τράπεζα· διότι προσέρχεσθε σὲ θυσία φρικτὴ καὶ ἅγια. Δεῖξε σεβα-

στός. Καὶ τίνος ἕνεκεν ἐσφάγη, καὶ διὰ τί; Ἵνα εἰρηνοποιήσῃ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα καὶ ἀγγέλων φίλον σε ποιήσῃ, ἵνα σε τῷ Θεῷ τῶν ὅλων καταλλάξῃ· ἐχθρὸν ὄντα σε καὶ πολέμιον, ἵνα ποιήσῃ φίλον. Ἐκεῖνος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ τῶν μισούντων, σὺ δὲ τὸν σύνδουλον μένεις ἐχθραίνων, καὶ πῶς δύνῃ βαδίσαι ἐπὶ τὴν τῆς εἰρήνης τράπεζαν; Κἀκεῖνος μὲν οὐδ' ἀποθανεῖν ὑπὲρ σοῦ παρῃτήσατο, σὺ δὲ ὀργὴν ἀφεῖναι τῷ συνδούλῳ σου διὰ σαυτὸν οὐκ ἀνέχῃ; Καὶ ποίας ταῦτα συγγνώμης ἄξια;

Ἐπηρέασε, φησί, καὶ τὰ μάλιστα ἐπλεονέκτησε. Καὶ τί τοῦτο; Εἰς χρήματα πάντως ἡ ζημία· οὐδέπω γὰρ ἔτρωσε, καθάπερ τὸν Χριστὸν ὁ Ἰούδας· ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα, ὅπερ ἐξέχεεν, εἰς σωτηρίαν αὐτοῖς τοῖς ἐκχέασιν ἔδωκε. Τί τούτου ἴσον ἔχεις εἰπεῖν; Ἐὰν μὴ ἀφῇς τῷ ἐχθρῷ, οὐκ ἐκεῖνον ἠδίκησας, ἀλλὰ σαυτόν· ἐκεῖνον μὲν γὰρ πολλάκις εἰς τὸν παρόντα βίον ἔβλαψας, σαυτὸν δὲ ἀσύγγνωστον ἐποίησας πρὸς ἀπολογίαν εἰς τὴν μέλλουσαν ἡμέραν· οὐδὲν γὰρ οὕτω μισεῖ ὁ Θεός, ὡς μνησίκακον ἄνθρωπον, ὡς οἰδαίνουσαν καρδίαν καὶ φλεγμαίνουσαν ψυχήν. Ἄκουσον γοῦν τί φησιν· «Ὅταν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς ἄνω παρεστὼς ἐπὶ τῷ θυσιαστηρίῳ, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἀπελθὼν διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε πρόσφερε τὸ δῶρόν σου».

Τί λέγεις, ἀφήσω; Ναί, φησί· διὰ γὰρ τὴν εἰρήνην τὴν εἰς τὸν ἀδελφόν σου καὶ αὕτη ἡ θυσία γέγονεν. Εἰ τοίνυν διὰ τὴν εἰρήνην τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν γέγονεν ἡ θυσία, σὺ δὲ οὐ κατορθοῖς τὴν εἰρήνην, εἰκῇ μετέχεις τῆς θυσίας· ἀνόνητον γάρ σοι τὸ κατόρθωμα γέγονε. Ποίησον τοίνυν ἐκεῖνο πρῶτον,

------

26. Ματθ. 5, 23 - 24

σμὸ πρὸς τὸ νόημα αὐτῆς τῆς προσφορᾶς. Σφαγμένος βρίσκεται μπροστά σου ὁ Χριστός. Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο σφάχθηκε καὶ γιατί; Γιὰ νὰ εἰρηνεύσει τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, γιὰ νὰ σὲ κάνει φίλο καὶ τῶν ἀγγέλων, γιὰ νὰ σὲ συμφιλιώσει μὲ τὸ Θεὸ τῶν πάντων· ἐνῶ εἶσαι ἐχθρὸς καὶ πολέμιος αὐτοῦ, νὰ σὲ κάνει φίλο του. Ἐκεῖνος θυσίασε τὴν ψυχή του γιὰ χάρη ἐκείνων ποὺ τὸν μισοῦσαν, ἐνῶ σὺ συνεχίζεις νὰ ἐχθρεύεσαι τὸ συνάνθρωπό σου· καὶ πῶς θὰ μπορέσεις νὰ βαδίσεις στὴν τράπεζα τῆς εἰρήνης; Καὶ ἐκεῖνος βέβαια δὲν ἀπέφυγε οὔτε καὶ νὰ πεθάνει γιὰ χάρη σου, ἐνῶ σὺ δὲν θέλεις γιὰ τὸν ἑαυτό σου ν' ἀφήσεις τὴν ὀργή σου ἐναντίον τοῦ συνανθρώπου σου; Καὶ ποιᾶς συγγνώμης αὐτὰ εἶναι ἄξια;

Μὲ ἔβλαψε, λέγει, καὶ μ' ἅρπαξε πάρα πολλά. Καὶ τί εἶναι αὐτό; Ὁπωσδήποτε ἡ ζημιὰ εἶναι χρηματική· διότι δὲν σὲ πλήγωσε ὅπως ὁ Ἰούδας τὸν Χριστό· ἀλλ' ὅμως καὶ τὸ ἴδιο τὸ αἷμα του ποὺ ἔχυσε, τὸ ἔδωσε γιὰ τὴ σωτηρία ἐκείνων ποὺ τὸν θανάτωσαν. Τί θὰ μποροῦσες νὰ πεῖς ἰσάξιο μ' αὐτό; Ἐὰν δὲν συγχωρήσεις τὸν ἐχθρό σου, δὲν ἔβλαψες ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν ἑαυτό σου· διότι ἐκεῖνον τὸν ἔβλαψες πολλὲς φορὲς στὴν παροῦσα ζωή, ἐνῶ τὸν ἑαυτό σου τὸν κατέστησες ἀσυγχώρητο κατὰ τὴν ἀπολογία σου τὴ μέλλουσα ἐκείνη ἡμέρα· διότι ὁ Θεὸς τίποτε δὲν μισεῖ τόσο, ὅσο τὸν μνησίκακο ἄνθρωπο, ὅσο τὴν καρδιὰ τὴ γεμάτη ἀπὸ μίσος καὶ τὴν ψυχὴ ποὺ φλογίζεται ἀπὸ κακία. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει· «Ἐάν, ὅταν προσφέρεις τὸ δῶρο σου στὸ θυσιαστήριο, θυμηθεῖς τὴν ὥρα ἀκριβῶς ποὺ βρίσκεσαι στὸ θυσιαστήριο, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει κάτι ἐναντίον σου, ἄφησε τὸ δῶρο σου στὸ θυσιαστήριο, καὶ πήγαινε καὶ συμφιλιώσου πρῶτα μὲ τὸν ἀδελφό σου, καὶ τότε ἔλα καὶ πρόσφερε τὸ δῶρο σου»[26].

Τί λές, ν' ἀφήσω τὸ δῶρο μου; Ναί, λέγει· διότι καὶ ἡ θυσία αὐτὴ ἔγινε γιὰ νὰ ἔχεις εἰρήνη μὲ τὸν ἀδελφό σου. Ἐὰν λοιπὸν ἡ θυσία ἔγινε γιὰ νὰ ἔχεις εἰρήνη μὲ τὸν ἀδελφό σου, σὺ ὅμως δὲν μπορεῖς νὰ ἐπιτύχεις τὴν εἰρήνη αὐτή, ἄσκοπα συμμετέχεις στὴ θυσία· διότι τὸ κατόρθωμά σου εἶναι ἀνώφελο. Κάνε λοιπὸν πρῶτα ἐκεῖνο, γιὰ τὸ ὁποῖο

δι' ὅπερ ἡ θυσία προσενήνεκται, καὶ τότε αὐτῆς ἀπολαύσεις καλῶς. Διὰ τοῦτο κατῆλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα καταλλάξῃ ἡμῶν τὴν φύσιν τῷ Δεσπότῃ· διὰ τοῦτο οὐκ αὐτὸς μόνον ἦλθεν, ἀλλ' ἵνα καὶ ἡμᾶς τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας ποιήσῃ τῆς ἑαυτοῦ προσηγορίας κοινωνούς. «Μακάριοι» γάρ, φησίν, «οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται». Ὅπερ γὰρ ἐποίησεν ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τοῦτο καὶ σὺ ποίησον κατὰ δύναμιν ἀνθρωπίνην, εἰρήνης γενόμενος πρόξενος καὶ σεαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις. Διὰ τοῦτό σε καὶ υἱὸν Θεοῦ καλεῖ τὸν εἰρηνοποιόν· διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς θυσίας οὐδεμιᾶς ἄλλης ἐμνημόνευσεν ἐντολῆς, ἀλλ' ἢ τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν καταλλαγῆς, δεικνύς, ὅτι πάντων μεῖζόν ἐστι τοῦτο.

Ἐβουλόμην παρεκτεῖναι τὸν λόγον, ἀλλ' ἀρκεῖ καὶ τὰ εἰρημένα τοῖς προσέχουσιν, ἐὰν μνημονεύωσι. Μνημονεύωμεν οὖν διαπαντὸς τούτων τῶν ρημάτων, ἀγαπητοί, καὶ τῶν ἁγίων φιλημάτων, καὶ τοῦ φρικωδεστάτου ἀσπασμοῦ τοῦ πρὸς ἀλλήλους. Τοῦτο γὰρ συμπλέκει τὰς διανοίας ἡμῶν, καὶ ποιεῖ σῶμα γενέσθαι ἓν ἅπαντας, ἐπειδὴ καὶ ἑνὸς σώματος μετέχομεν οἱ πάντες. Κεράσωμεν οὖν ἑαυτοὺς εἰς σῶμα ἕν, οὐ τὰ σώματα ἀλλήλοις ἀναφύροντες, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς ἀλλήλαις τῷ τῆς ἀγάπης συνδέσμῳ συνάπτοντες· οὕτω δυνησόμεθα μετὰ παρρησίας ἀπολαῦσαι τῆς προκειμένης τραπέζης. Κἂν γὰρ μυρία ἔχωμεν δικαιώματα, μνησίκακοι δὲ ὦμεν, πάντα εἰκῇ καὶ μάτην, καὶ οὐδὲν ἐξ αὐτῶν εἰς σωτηρίας λόγον καρπώσασθαι δυνησόμεθα.

Ταῦτα οὖν συνειδότες, πᾶσαν καταλύσωμεν ὀργήν, καὶ καθαίροντες ἑαυτῶν τὸ συνειδός, μετὰ πραΰτητος καὶ ἐπιεικείας πάσης προσέλθωμεν τῇ τραπέζῃ τοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ πᾶσα δόξα, τιμή, κράτος, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

------

27. Ματθ. 5, 9

ἔχει προσφερθεῖ ἡ θυσία, καὶ τότε θ' ἀπολαύσεις αὐτὴ ἄξια. Γι' αὐτὸ κατέβηκε ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ συμφιλιώσει τὴ φύση μας μὲ τὸν Κύριο· γι' αὐτὸ δὲν ἦρθε μόνο αὐτός, ἀλλὰ γιὰ νὰ μᾶς καταστήσει κοινωνοὺς τοῦ ὀνόματός του καὶ ἐμᾶς ποὺ κάμνομε τὰ ἴδια μ' αὐτόν. Διότι λέγει· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ εἰρηνεύουν, διότι αὐτοὶ θὰ ὀνομασθοῦν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ»[27]. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ ἔκανε ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ κάνε καὶ σὺ σύμφωνα μὲ τὴν ἀνθρώπινη δύναμή σου, γίνε δηλαδὴ πρόξενος εἰρήνης καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό σου καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους. Γι' αὐτὸ καὶ σένα τὸν εἰρηνοποιὸ σὲ ὀνομάζει υἱὸ τοῦ Θεοῦ· γι' αὐτὸ καὶ κατὰ τὴν ὥρα τῆς θυσίας καμία ἄλλη ἐντολὴ δὲν ἀνέφερε, παρὰ τὴν ἐντολὴ τῆς συμφιλιώσεως μὲ τὸν ἀδελφό σου, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα.

Ἤθελα νὰ παρατείνω τὸ λόγο, ἀλλ' εἶναι ἀρκετὰ καὶ αὐτὰ γιὰ ἐκείνους ποὺ προσέχουν, ἐὰν τὰ θυμοῦνται. Ἂς θυμούμαστε λοιπόν, ἀγαπητοί, πάντοτε αὐτὰ τὰ λόγια, καὶ τὰ ἁγνὰ φιλήματα, καὶ τὸν γεμάτο ἀπὸ ἱερὸ φόβο ἀσπασμὸ ἀναμεταξύ μας. Διότι αὐτὸ συνδέει τὶς σκέψεις μας, καὶ κάμνει ὅλους μας νὰ γίνομε ἕνα σῶμα, ἐπειδὴ ὅλοι συμμετέχομε στὴν κοινωνία ἑνὸς σώματος. Ἂς ἑνωθοῦμε λοιπὸν σ' ἕνα σῶμα, ὄχι συνενώνοντας τὰ σώματά μας, ἀλλὰ συνενώνοντας ἀναμεταξύ τους τὶς ψυχές μας μὲ τὸ σύνδεσμο τῆς ἀγάπης· ἔτσι θὰ μπορέσομε ν' ἀπολαύσομε μὲ παρρησία τὴν τράπεζα ποὺ βρίσκεται μπροστά μας. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχομε ἀμέτρητες δίκαιες πράξεις, ἀλλ' εἴμαστε μνησίκακοι, ὅλα εἶναι μάταια καὶ ἄσκοπα, καὶ δὲν θὰ μπορέσομε ἀπ' αὐτὲς νὰ καρπωθοῦμε καμιὰ ὠφέλεια γιὰ τὴ σωτηρία μας.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, ἂς ἐξαφανίσομε τὴν ὀργή, καί, ἀφοῦ καθαρίσομε τὴ συνείδησή μας, μὲ πραότητα καὶ ὅλη τὴν καλωσύνη μας ἂς πλησιάσομε στὴν τράπεζα τοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμη, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑΝ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

ΟΜΙΛΙΑ Β΄

Εἰς τὸν θεῖον καὶ μυστικὸν Δεῖπνον τοῦ Σωτῆρος, καὶ περὶ τῆς τοῦ Ἰούδα προδοσίας, καὶ εἰς τὸ πάσχα, καὶ εἰς τὴν παράδοσιν τῶν θείων μυστηρίων, καὶ περὶ τοῦ μὴ μνησικακεῖν. Λεχθεὶς τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ πεντάδι.

1. Ἐβουλόμην, ἀγαπητοί, τῆς κατὰ τὸν πατριάρχην πάλιν ὑποθέσεως ἅψασθαι, καὶ ἐντεῦθεν ὑμῖν τὴν ἑστίασιν παραθεῖναι τὴν πνευματικήν, ἀλλ' ἡ τοῦ προδότου ἀγνωμοσύνη πρὸς τὴν κατ' αὐτὸν ὑπόθεσιν τὴν ἡμετέραν ἕλκει γλῶτταν, καὶ τῆς ἡμέρας ὁ καιρὸς προτρέπεται τῆς τόλμης αὐτοῦ τὴν μανίαν εἰπεῖν. Σήμερον γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς παρεδόθη ταῖς τῶν Ἰουδαίων χερσὶν ὑπὸ τοῦ οἰκείου μαθητοῦ. Ἀλλὰ σὺ τοῦτο ἀκούων, ἀγαπητέ, μὴ γένῃ κατηφής, μηδὲ στυγνάσῃς ἀκούων, ὅτι παρεδόθη ὁ Δεσπότης· μᾶλλον δὲ καὶ στέναξον, καὶ δάκρυσον, μὴ διὰ τὸν παραδοθέντα Ἰησοῦν, ἀλλὰ διὰ τὸν παραδόντα αὐτὸν Ἰούδαν. Ὁ μὲν γὰρ προδοθεὶς Ἰησοῦς τὴν οἰκουμένην ἔσωσεν, ὁ δὲ προδοὺς Ἰούδας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπώλεσε· καὶ ὁ μὲν προδοθεὶς Ἰησοῦς ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ἐν οὐρανοῖς κάθηται, ὁ δὲ προδοὺς Ἰούδας ἐν ᾅδου νῦν ἐστι, τὴν ἀπαραίτητον καὶ αἰώνιον ἀναμένων κόλασιν. Διὰ τοῦτο στέναξον, διὰ τοῦτο δάκρυσον· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπότης ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἰδὼν τὸν Ἰούδαν ἐταράχθη καὶ ἐδάκρυσεν. «Ἰδὼν γὰρ αὐτόν», φησίν, «ἐταράχθη καὶ εἶπεν· εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με».

1. Ἰω. 13, 21

ΣΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

ΟΜΙΛΙΑ Β΄

Στὸ θεῖο καὶ μυστικὸ δεῖπνο τοῦ Σωτήρα, καὶ γιὰ τὴν προδοσία τοῦ Ἰούδα, στὸ Πάσχα καὶ στὴν παράδοση τῆς θείας εὐχαριστίας, καὶ γιὰ τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς μνησίκακος. Λέχθηκε τὴν ἁγία καὶ μεγάλη Πέμπτη.

1. Ἤθελα, ἀγαπητοί, καὶ πάλι νὰ σᾶς μιλήσω γιὰ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν πατριάρχη Ἀβραὰμ καὶ ἀπ' αὐτὰ νὰ σᾶς προσφέρω τὴν πνευματικὴ ἑστίαση, ἀλλ' ἡ ἀχαριστία τοῦ προδότη ὁδηγεῖ τὴ γλώσσα μου πρὸς τὰ θέματα τὰ σχετικὰ μὲ αὐτὸν καὶ ἡ ἐπικαιρότητα τῆς ἡμέρας μὲ προτρέπει νὰ μιλήσω γιὰ τὸ γεμάτο ἀπὸ παραφροσύνη τόλμημα αὐτοῦ. Διότι σὰν σήμερα ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς παραδόθηκε ἀπὸ τὸ μαθητή του στὰ χέρια τῶν Ἰουδαίων. Ἀλλὰ σύ, ἀγαπητέ, ἀκούοντας αὐτό, μὴ κυριευθεῖς ἀπὸ θλίψη, οὔτε νὰ λυπηθεῖς, ἀκούοντας ὅτι παραδόθηκε ὁ Κύριος· ἢ καλύτερα καὶ στέναξε καὶ δάκρυσε, ὄχι γιὰ τὸν Ἰησοῦ ποὺ παραδόθηκε, ἀλλὰ γιὰ τὸν Ἰούδα ποὺ παρέδωσε αὐτόν. Διότι ὁ Ἰησοῦς ποὺ παραδόθηκε ἔσωσε τὴν οἰκουμένη, ἐνῶ ὁ Ἰούδας ποὺ τὸν πρόδωσε ἔχασε τὴν ψυχή του. Καὶ ὁ Ἰησοῦς ποὺ προδόθηκε κάθεται στοὺς οὐρανοὺς στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα του, ἐνῶ ὁ Ἰούδας ποὺ τὸν πρόδωσε βρίσκεται τώρα στὸν Ἅδη, περιμένοντας τὴν ἀπαραίτητη καὶ αἰώνια τιμωρία. Γι' αὐτὸ στέναξε, γι' αὐτὸ δάκρυσε, διότι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς ὅταν εἶδε τὸν Ἰούδα ταράχθηκε καὶ δάκρυσε. Διότι, λέγει, «Ὅταν τὸν εἶδε ταράχθηκε καὶ εἶπε· ἕνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει»[1].

Καὶ τίνος ἕνεκεν ἐταράχθη; Ἐννοῶν, ὅτι μετὰ τὴν τοσαύτην διδασκαλίαν, μετὰ τὰς τοιαύτας παραινέσεις, εἰς οἷον κρημνὸν ἑαυτὸν ὠθῶν οὐκ ᾐσθάνετο. Θεωρῶν τοίνυν ὁ Δεσπότης τοῦ μαθητοῦ τὴν μανίαν, καὶ ἐπελεῶν αὐτὸν ἐταράχθη καὶ ἐδάκρυσε. Τοῦτο γὰρ ἄνω καὶ κάτω τιθέασιν οἱ εὐαγγελισταί, ἵνα πιστώσωνται τῆς οἰκονομίας τὴν ἀλήθειαν. Ἐταράχθη τοίνυν ὁ Δεσπότης, ἰδὼν τοῦ μαθητοῦ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγνωμοσύνην, καὶ διδάσκων ἡμᾶς ἐκείνους μάλιστα θρηνεῖν, τοὺς κακῶς ποιοῦντας, οὐ τοὺς κακῶς πάσχοντας· οἱ γὰρ κακῶς καὶ ἀδίκως πάσχοντες, οὗτοι μᾶλλον μακαρισμοῦ ἄξιοί εἰσι. Διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ Χριστός· «Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Εἶδες πόσον τὸ κέρδος ἔδειξε τῶν κακῶς παθόντων; Βλέπε πάλιν ἀλλαχοῦ τῶν κακῶς ποιούντων τὴν ἀπαραίτητον τιμωρίαν· ἄκουε τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος· «Ὑμεῖς δέ, ἀδελφοί, μιμηταὶ ἐγενήθητε τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν οὐσιῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων Ἰησοῦν, καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ κωλυόντων ἡμᾶς», φησί, «τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι, ἵνα σωθῶσιν, εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας· ἔφθασε δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ εἰς τέλος».

Εἶδες, ὅτι ἐκείνους μάλιστα δίκαιον θρηνεῖν καὶ κόπτεσθαι τοὺς κακοποιοῦντας; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ φιλάνθρωπος Δεσπότης ὁρῶν τοῦ μαθητοῦ τὴν τόλμαν, ἐταράττετο καὶ ἐδάκρυε, τὴν περὶ τὸν μαθητὴν συμπάθειαν ἐπιδεικνύμενος, καὶ δεικνὺς αὐτοῦ τῆς φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος, ὅτι καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς προδοσίας οὐκ ἐπαύετο τῆς τοῦ μαθητοῦ διορθώσεως προνοούμενος. Διὰ τοῦτον οὖν δάκρυσον πικρὸν

------

2. Ματθ. 5, 10 3. Α΄ Θεσ. 2, 14 - 16

Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ταράχθηκε; Σκεφτόμενος, ὅτι μετὰ ἀπὸ τόση διδασκαλία, μετὰ ἀπὸ τόσες συμβουλές, δὲν ἀντιλαμβανόταν σὲ ποιό γκρεμὸ ἔσπρωχνε τὸν ἑαυτό του. Βλέποντας λοιπὸν ὁ Κύριος τὸν παραλογισμὸ τοῦ μαθητῆ του καὶ νιώθοντας εὐσπλαχνία γι' αὐτὸν ταράχθηκε καὶ δάκρυσε. Αὐτὸ πραγματικὰ ἀναφέρουν συνέχεια οἱ εὐαγγελιστές, γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὴν ἀλήθεια τῆς θείας οἰκονομίας. Ταράχθηκε λοιπὸν ὁ Κύριος βλέποντας τὴν ὑπερβολικὴ ἀχαριστία τοῦ μαθητῆ του, καὶ γιὰ νὰ μᾶς διδάξει ὅτι ἐκείνους πρέπει πρὸ πάντων νὰ θρηνοῦμε, ἐκείνους ποὺ κακοποιοῦν καὶ ὄχι ἐκείνους ποὺ κακοποιοῦνται· διότι ἐκεῖνοι ποὺ κακοποιοῦνται ἄδικα, αὐτοὶ πολὺ περισσότερο εἶναι ἄξιοι μακαρισμοῦ. Γι' αὐτὸ ἔλεγε ὁ Χριστός· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ καταδιώκονται γιὰ χάρη τῆς δικαιοσύνης, διότι σ' αὐτοὺς ἀνήκει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»[2]. Εἶδες πόσο μεγάλο ἔδειξε ὅτι εἶναι τὸ κέρδος ἐκείνων ποὺ κακοπαθοῦν; Πρόσεχε πάλι ἀλλοῦ τὴν ἀναπόφευκτη τιμωρία ἐκείνων ποὺ κακοποιοῦν· ἄκου τὸν μακάριο Παῦλο ποὺ λέγει· «Σεῖς, ἀδελφοί, μιμηθήκατε τὶς ἐκκλησίες τοῦ Θεοῦ ποὺ ὑπάρχουν στὴν Ἰουδαία, διότι καὶ σεῖς πάθατε τὰ ἴδια ἀπὸ τοὺς ὁμοεθνεῖς σας, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι καὶ τὸν Κύριο Ἰησοῦ φόνευσαν, καὶ τοὺς προφῆτες του, καὶ ἐμποδίζουν ἐμᾶς», λέγει, «νὰ κηρύξομε στὰ ἔθνη, γιὰ νὰ σωθοῦν, καὶ ἔτσι ὁλοκληρώνουν τὶς ἁμαρτίες τους· ἀλλ' ἔφθασε ἐναντίον τους ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ στὸ ἀποκορύφωμά της»[3].

Εἶδες, ὅτι πρέπει γιὰ ἐκείνους πρὸ πάντων νὰ θρηνοῦμε καὶ νὰ ὀδυρόμαστε, γιὰ ἐκείνους ποὺ κακοποιοῦν; Γι' αὐτὸ καὶ ὁ φιλάνθρωπος Κύριος, βλέποντας τοῦ μαθητῆ τὸ τολμηρὸ ἐγχείρημα, ταράχθηκε καὶ δάκρυσε, δείχνοντας τὴ συμπάθειά του πρὸς τὸ μαθητή του, καὶ γιὰ νὰ δείξει τὸ μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας του, ὅτι δηλαδὴ καὶ μέχρι τὴ στιγμὴ τῆς προδοσίας δὲν ἔπαυσε νὰ φροντίζει γιὰ τὴ διόρθωση τοῦ μαθητῆ του. Γι' αὐτὸν λοιπὸν δάκρυ-

καὶ στέναξον μᾶλλον, ἐπεὶ καὶ ὁ Δεσπότης δι' ἐκεῖνον ἠθύμησεν· «Ἐταράχθη» γάρ, φησίν, «ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν· εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με». Ὢ πόση εὐσπλαγχνία, πόση ἀγαθότης Δεσπότου· ὁ προδοθεὶς ὑπὲρ τοῦ προδότου ἀλγεῖ. Ὁρῶν γὰρ αὐτὸν ἐπιμένοντα τῇ πονηρίᾳ, «Ἐταράχθη καὶ εἶπεν· εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με». Σκόπει, πόση μακροθυμία, πόση φιλανθρωπία· πῶς φείδεται τοῦ ἀγνώμονος, καὶ οὐ βούλεται αὐτὸν ἀναίσχυντον ἐργάσασθαι, ἀλλὰ πάντας εἰς δειλίαν ἐνάγει τοὺς μαθητὰς καὶ ἐναγωνίους ποιεῖ, πρὸς τὸ ἀφορμήν τινα ἐκείνῳ παρασχεῖν τοῦ μεταγνῶναι τῆς μανίας; Ἀλλ' ὅταν ἀναίσθητος γένηται ἡ ψυχὴ μὴ δεχομένη τὸν σπόρον τῆς εὐσεβείας, οὐ παραίνεσιν δέχεται, οὐ συμβουλήν, ἀλλὰ σκοτωθεῖσα ὑπὸ τοῦ πάθους κατὰ κρημνῶν ἄπεισι· διόπερ οὔτε οὗτος ἐκέρδανέ τι ἐκ τῆς τοσαύτης μακροθυμίας.

«Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με», φησί. Τίνος ἕνεκεν ἐταράχθη καὶ ἠθύμησεν; Ὁμοῦ καὶ τὴν φιλοστοργίαν τὴν ἑαυτοῦ ἐπιδεικνύμενος, καὶ διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι ἐκείνους μάλιστα δεῖ θρηνεῖν, τοὺς κακῶς τῷ πλησίον κατεργαζομένους. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι καθ' ἑαυτῶν τὴν ὀργὴν ἐπιφέρουσιν· οὐχὶ δὲ τὸν πάσχοντα κακῶς, ἀλλὰ τὸν ποιοῦντα κακά, τοῦτον θρηνεῖν πανταχοῦ δίκαιον. Τὸ μὲν γὰρ κακῶς παθεῖν, τὴν βασιλείαν ἡμῖν τῶν οὐρανῶν προξενεῖ, τὸ δὲ κακῶς ποιῆσαί τινι, αἴτιον ἡμῖν τῆς γεέννης καὶ τῆς κολάσεως γίνεται· «Μακάριοι» γάρ, φησίν, «οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης». Ὁρᾷς, πῶς τὸ κακῶς παθεῖν ἔχει μισθὸν καὶ ἔπαθλον, τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν; Ἄκουσον πῶς καὶ τὸ κακῶς ποιῆσαι κόλασιν φέρει καὶ τιμωρίαν. Εἰπὼν γὰρ ὁ Παῦλος περὶ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι «τὸν Κύριον ἀπέκτειναν καὶ τοὺς προφήτας ἐδίωξαν, ἐπήγαγεν· «Ὧν τὸ τέλος

------

4. Ἰω. 13, 21   5. Ματθ. 5, 10   6. Α΄ Θεσ. 2, 15-16

σε πικρὰ καὶ στέναξε περισσότερο, ἀφοῦ καὶ ὁ Κύριος λυπήθηκε γιὰ ἐκεῖνον· διότι, λέγει, «Ταράχθηκε ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπε· ἕνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει»[4]. Πῶ πῶ μέγεθος εὐσπλαχνίας, πῶ, πῶ μέγεθος ἀγαθότητας τοῦ Κυρίου· ἐκεῖνος ποὺ προδόθηκε πονάει ὑπερβολικὰ γιὰ τὸν προδότη. Διότι βλέποντας αὐτὸν νὰ ἐπιμένει στὴν κακία του, «Ταράχθηκε καὶ εἶπε· ἕνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει». Πρόσεχε πόση εἶναι ἡ μακροθυμία του, πόση ἡ φιλανθρωπία του· πῶς δείχνει εὐσπλαχνία πρὸς τὸν ἀχάριστο, καὶ δὲν θλει νὰ τὸν κάνει ἀδιάντροπο, ἀλλ' ὁδηγεῖ ὅλους τοὺς μαθητὲς σὲ δειλία καὶ τοὺς γεμίζει μὲ ἀγωνία, γιὰ νὰ δώσει σ' ἐκεῖνον κάποια ἀφορμὴ νὰ μετανοήσει γιὰ τὴ μανία του; Ἀλλ' ὅταν ἡ ψυχὴ γίνει ἀναίσθητη καὶ δὲν δέχεται τὸ σπόρο τῆς εὐσέβειας, δὲν δέχεται τότε οὔτε νουθεσία οὔτε συμβουλή, ἀλλά, σκοτισμένη ἀπὸ τὸ πάθος, ὁδηγεῖται πρὸς τὸ γκρεμό· γι' αὐτὸ ἀκριβῶς οὔτε αὐτὸς κέρδισε κάτι ἀπὸ τὴν τόσο μεγάλη μακροθυμία.

«Ἕνας ἀπὸ σᾶς», λέγει, «θὰ μὲ παραδώσει». Γιὰ ποιὸ λόγο ταράχθηκε καὶ λυπήθηκε; Γιὰ νὰ δείξει τὴ φιλοστοργία του καὶ συγχρόνως νὰ μᾶς διδάξει, ὅτι ἐκείνους πρὸ πάντων πρέπει νὰ θρηνοῦμε, ἐκείνους ποὺ προξενοῦν κακὸ στὸν πλησίον τους. Καθόσον ἐκεῖνοι ἐπισύρουν ἐναντίον τους τὴν ὀργή τους· παντοῦ λοιπὸν πρέπει νὰ θρηνοῦμε ὄχι ἐκεῖνον ποὺ κακοποιεῖται, ἀλλ' ἐκεῖνον ποὺ κακοποιεῖ. Διότι τὸ νὰ κακοπαθοῦμε, αὐτὸ μᾶς γίνεται πρόξενος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐνῶ τὸ νὰ κάνομε κακὸ σὲ κάποιον μᾶς γίνεται αἰτία τῆς γέεννας καὶ τῆς κολάσεως· διότι, λέγει, «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ καταδιώκονται ἐξ αἰτίας τῆς δικαιοσύνης»[4]. Βλέπεις, πῶς τὸ νὰ κακοποιεῖται κανεὶς ἔχει σὰν μισθὸ καὶ ἔπαθλο τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Ἄκουσε πῶς καὶ τὸ νὰ κακοποιεῖ κάποιος προξενεῖ κόλαση καὶ τιμωρία. Διότι, ἀφοῦ ὁ Παῦλος εἶπε γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι «Φόνευσαν τὸν Κύριο καὶ καταδίωξαν τοὺς προφῆτες», πρόσθεσε· «Τῶν ὁποίων τὸ τέλος θὰ εἶναι ἀνάλογο μὲ τὰ ἔργα αὐτῶν»[6]. Εἶδες

ἐστὶ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν». Εἶδες πῶς οἱ μὲν διωκόμενοι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν λαμβάνουσιν, οἱ δὲ διώκοντες τὴν τοῦ Θεοῦ ὀργὴν κληρονομοῦσι;

Ταῦτα δὲ οὐχ ἁπλῶς κινοῦμεν ἐπὶ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἀλλ' ἵνα παιδευώμεθα πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν μὴ ὀργίζεσθαι, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ἐλεῶμεν αὐτούς, καὶ δακρύωμεν καὶ ἀλγῶμεν ὑπὲρ αὐτῶν. Ἐκεῖνοι γάρ εἰσιν οἱ κακῶς πάσχοντες, οἱ ἐχθραίνοντες ἡμῖν μάτην. Ἂν οὕτω παρασκευάσωμεν ἡμῶν τὴν ψυχήν, ὡς μὴ ὀργίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀλγεῖν ὑπὲρ αὐτῶν, δυνησόμεθα κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν καὶ ὑπερεύχεσθαι αὐτῶν, καὶ πολλὴν διὰ τούτου τὴν ἄνωθεν ἐπισπάσασθαι ῥοπήν. Διὰ γὰρ τοῦτο τετάρτην ἡμέραν ἔχω διαλεγόμενος ὑμῖν περὶ εὐχῆς τῆς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, ἵνα μόνιμος γένηται τῆς διδασκαλίας ὁ λόγος τῇ συνεχείᾳ τῆς παραινέσεως, ἵνα ῥιζωθῇ ὑμῶν ταῖς διανοίαις. Διὰ τοῦτο συνεχῶς ἐπαντλοῦμεν ὑμῖν τοῖς ῥήμασιν, ὥστε τὸ οἴδημα τῆς ὀργῆς ὑπονοστῆσαι, καὶ κατασταλῆναι τὴν φλεγμονήν, καὶ καθαρὸν ὀργῆς εἶναι τὸν εὐχῇ προσιόντα. Οὐδὲ γὰρ ὁ Χριστὸς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ταῦτα παραινεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀφιέντων ἐκείνοις τὰ ἁμαρτήματα. Μείζονα γὰρ λαμβάνεις ἢ δίδως, ἀφιεὶς τὴν ὀργὴν τῷ ἐχθρῷ.

Καὶ πῶς μείζονα λαμβάνω, φησί; Πρόσεχε ἀκριβῶς. Ἐὰν ἀφίῃς τοίνυν τὰ εἰς τὸν ἐχθρὸν ἁμαρτήματα, συγχωρεῖταί σοι τὰ εἰς τὸν Δεσπότην πλημμελήματα. Ἐκεῖνα ἀνίατά ἐστι καὶ ἀσύγγνωστα, ταῦτα δὲ πολλὴν ἔχει παραμυθίαν καὶ συγγνώμην. Ἄκουσον γοῦν τοῦ Ἠλὶ λέγοντος πρὸς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ· «Ἐὰν ἁμαρτὼν ἁμάρτῃ ἄνθρωπος εἰς ἄνθρωπον, ὁ ἱερεὺς προσεύξεται περὶ αὐτοῦ, ἐὰν δὲ εἰς τὸν Θεὸν ἁμάρτῃ, τίς προσεύξεται περὶ αὐτοῦ;». Ὥστε ἐκεῖνο μέγα τραῦμα, οὐδ' εὐχῇ ῥᾳδίως λύεται. Καὶ εὐχῇ

---

7. Α' Βασ. 2, 25

πῶς ἐκεῖνοι ποὺ καταδιώκονται κερδίζουν τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ καταδιώκουν κληρονομοῦν τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ;

Αὐτὰ βέβαια δὲν τὰ λέγω πρὸς τὴν ἀγάπη σας ἔτσι ἄσκοπα, ἀλλὰ γιὰ νὰ διδασκόμαστε νὰ μὴ ὀργιζόμαστε ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μας, καὶ νὰ δείχνομε πρὸς αὐτοὺς περισσότερη εὐσπλαχνία καὶ νὰ δακρύζομε καὶ νὰ πονᾶμε γι' αὐτούς. Διότι ἐκεῖνοι εἶναι ποὺ πραγματικὰ κακοπαθοῦν, ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς ἐχθρεύονται ἄδικα. Ἂν ἔτσι προετοιμάσομε τὴν ψυχή μας, ὥστε ὄχι μόνο νὰ μὴ ὀργίζεται, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποφέρει γι' αὐτούς, θὰ μπορέσομε σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου νὰ προσευχόμαστε γι' αὐτούς, καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ θ' ἀποσπάσομε μεγάλη βοήθεια ἀπὸ τὸ Θεό. Γι' αὐτὸ βέβαια εἶναι ἡ τέταρτη ἡμέρα ποὺ σᾶς ὁμιλῶ γιὰ τὴν προσευχὴ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, ὥστε μὲ τὴ συνεχὴ συμβουλὴ νὰ σταθεροποιηθεῖ ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας καὶ νὰ ριζωθεῖ στὴ σκέψη σας. Γι' αὐτὸ συνέχεια σᾶς ὁμιλῶ, γιὰ νὰ ὑποχωρήσει τὸ πάθος τῆς ὀργῆς καὶ νὰ καταπραΰνει ἡ φλεγμονή, καὶ νὰ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ὀργὴ ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται ἐδῶ γιὰ νὰ προσευχηθεῖ. Καθόσον καὶ ὁ Χριστὸς δὲν προτρέπει νὰ τὰ κάμνομε αὐτὰ μόνο ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ γιὰ μᾶς ποὺ συγχωροῦμε τὰ ἁμαρτήματα ἐκείνων. Διότι ἐκεῖνος ποὺ συγχωρεῖ τὴν ὀργὴ στὸν ἐχθρὸ κερδίζει περισσότερα παρὰ δίνει.

Καὶ πῶς, λέγει, παίρνω περισσότερα; Συγκέντρωσε ὅλη τὴν προσοχή σου. Ἐὰν δηλαδὴ συγχωρεῖς τὰ ἁμαρτήματα τοῦ ἐχθροῦ σου, συγχωροῦνται καὶ τὰ ἁμαρτήματά σου πρὸς τὸν Κύριο. Ἐκεῖνα εἶναι ἀθεράπευτα καὶ ἀσυγχώρητα, ἐνῶ αὐτὰ ὑπάρχει μεγάλη ἐλπίδα γιὰ νὰ συγχωρηθοῦν. Ἄκουσε λοιπὸν τὸν Ἡλὶ τὶ λέγει πρὸς τοὺς υἱούς του. «Ἐὰν συμβεῖ ν' ἁμαρτήσει ἄνθρωπος πρὸς συνάνθρωπό του θὰ προσευχηθεῖ γι' αὐτὸν ὁ ἱερεύς, ἐὰν ὅμως ἁμαρτήσει ἀπέναντι στὸ Θεό, ποιὸς θὰ προσευχηθεῖ γι' αὐτόν;»[7]. Ὥστε ἐκεῖνο εἶναι μεγάλο τραῦμα ποὺ δὲν θεραπεύεται εὔκολα οὔτε μὲ προσευχή. Καὶ μὲ προσευχὴ βέ-

μὲν οὐ λύεται τὸ τοιοῦτον παράπτωμα, συγχωρήσει δὲ τῶν ἁμαρτημάτων τῶν εἰς τὸν ἐχθρὸν λύεται παραυτίκα. Διὸ ἐκεῖνα μὲν μύρια τάλαντα ἐκάλεσεν ὁ Θεός, τὰ εἰς τὸν Δεσπότην ἁμαρτήματα, ταῦτα δὲ ἑκατὸν δηνάρια· ἃ ἐὰν ἀφῇς, ἀφεθήσεταί σοι τὰ μύρια τάλαντα.

2. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς εὐχῆς ἱκανῶς εἴρηται. Εἰ δὲ δοκεῖ, μικρὸν ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγαγόντες, ἐπὶ τὸν τῆς προδοσίας ἐπανέλθωμεν λόγον, καὶ ἴδωμεν πῶς παρεδόθη ἡμῶν ὁ Δεσπότης. Ἵνα δὲ καὶ τοῦ προδότου τὴν μανίαν ἅπασαν καταμάθωμεν, καὶ τοῦ μαθητοῦ τὴν ἀγνωμοσύνην γνῶμεν καὶ τοῦ Δεσπότου τὴν ἄφατον φιλανθρωπίαν, ἀκούσωμεν τοῦ εὐαγγελιστοῦ, πῶς ἡμῖν αὐτοῦ διηγεῖται τὴν τόλμαν. «Τότε», φησί, πορευθεὶς εἷς τῶν δώδεκα, Ἰούδας ὁ λεγόμενος Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, εἶπεν αὐτοῖς· τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Δοκεῖ μὲν γὰρ σαφὲς εἶναι τὸ λεγόμενον, καὶ μηδὲν πλέον αἰνίττεσθαι, εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειεν ἕκαστον τῶν εἰρημένων, πολλὴν ἔχει θεωρίαν καὶ πολὺ τὸ βάθος τῶν νοημάτων. Καὶ πρῶτον ὁ καιρός. Οὐ γὰρ ἁπλῶς αὐτὸν ἐπισημαίνεται ὁ εὐαγγελιστής· οὐ γὰρ εἶπε, «πορευθείς», ἁπλῶς, ἀλλὰ προσέθηκε, «Τότε πορευθείς». «Τότε»· πότε; Καὶ τίνος ἕνεκεν ἐπισημαίνει τὸν χρόνον; Οὐχ ἁπλῶς ἡμῖν ἐπισημαίνεται τὸν καιρὸν ὁ εὐαγγελιστὴς Πνεύματι ἁγίῳ φθεγγόμενος· ὁ γὰρ Πνεύματι φθεγγόμενος, οὐδὲν ἁπλῶς, οὐδὲ εἰκῇ φθέγγεται. Τί οὖν ἐστι τό, «Τότε;». Πρὸ αὐτοῦ τοῦ χρόνου, πρὸ αὐτῆς τῆς ὥρας «προσῆλθε κόρη ἀλάβαστρον μύρου ἔχουσα, καὶ κατέχεε τὸ ἔλαιον ἐκεῖνο ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Κυρίου. Ἐπεδείξατο πολλὴν πίστιν ἡ γυνή, ἐπεδείξατο πολλὴν θεραπείαν, ἐπεδείξατο πολλὴν ὑπακοὴν καὶ εὐλάβειαν· μετεβάλλετο ἀπὸ τοῦ βίου τοῦ προτέρου, καὶ ἐγένετο βελτίων καὶ σωφρονεστέρα. Καὶ ὅτε ἡ πόρ-

βαιά δὲν θεραπεύεται τὸ παρόμοιο παράπτωμα, θεραπεύεται ὅμως ἀμέσως μὲ τὴ συγχώρησὴ τῶν ἀμαρτημάτων τοῦ ἐχθροῦ. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς ἐκεῖνα, δηλαδὴ τὰ ἁμαρτήματα πρὸς τὸν Κύριο, τὰ ἐξίσωσε μὲ μύρια τάλαντα, ἐνῶ αὐτὰ πρὸς τὸν πλησίον μὲ ἑκατὸ δηνάρια, τὰ ὁποῖα ἐὰν συγχωρήσεις, θὰ σοῦ συγχωρηθοῦν τὰ μύρια τάλαντα.

2. Ἀλλὰ γιὰ τὴν προσευχὴ ἤδη λέχθηκαν ἀρκετά, ἐὰν ὅμως κρίνετε ὀρθὸ ἂς μεταφέρομε λίγο πιὸ παραπάνω τὸ λόγο καὶ ἂς ἐπανέλθομε στὸ θέμα τῆς προδοσίας καὶ ἂς δοῦμε πῶς παραδόθηκε ὁ Κύριος. Καὶ γιὰ νὰ γνωρίσομε καλὰ καὶ ὁλόκληρη τὴ μανία τοῦ προδότη, καὶ τοῦ μαθητῆ τὴν ἀγνωμοσύνη, καθὼς καὶ τοῦ Κυρίου τὴν ἀπερίγραπτη φιλανθρωπία, ἂς ἀκούσομε τὸν εὐαγγελιστή, πῶς μᾶς περιγράφει τὸ τολμηρὸ ἐγχείρημα αὐτοῦ. «Τότε», λέγει «πῆγε ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα, ποὺ ὀνομαζόταν Ἰούδας Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς εἶπε· Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;»[8]. Φαίνεται βέβαια τὸ λεγόμενο ὅτι εἶναι σαφὲς καὶ ὅτι δὲν ὑπαινίσσεται τίποτε ἐπὶ πλέον, ἐὰν ὅμως κάποιος ἤθελε ἐξετάσει μὲ προσοχὴ τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ ποὺ λέχθηκαν, θὰ διαπιστώσει ὅτι κρύβουν πολλὰ σπουδαῖα πράγματα καὶ μεγάλο βάθος νοημάτων. Καὶ κατὰ πρῶτο ὁ καιρός. Διότι ὁ εὐαγγελιστὴς δὲν ἀναφέρει αὐτὸν τυχαῖα· καθόσον δὲν εἶπε ἁπλῶς «πῆγε», ἀλλὰ πρόσθεσε, «Τότε πῆγε». «Τότε»· πότε; Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ἀναφέρει τὸ χρόνο; Δὲν μᾶς ἀναφέρει τυχαῖα τὸ χρόνο ὁ εὐαγγελιστὴς ποὺ ὁμιλεῖ ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα· διότι ἐκεῖνος ποὺ ὁμιλεῖ ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, τίποτε δὲν λέγει τυχαῖα καὶ ἄσκοπα. Τί λοιπὸν σημαίνει τὸ «Τότε»; Πρὶν ἀπ' αὐτὸ τὸ χρόνο, πρὶν ἀπ' αὐτὴ τὴν ὥρα «Ἦρθε πρὸς αὐτὸν μία κόρη κρατώντας ἕνα ἀλαβάστρινο δοχεῖο μὲ μύρο, καὶ ἔχυσε τὸ μύρο ἐκεῖνο ἐπάνω στὸ κεφάλι τοῦ Κυρίου»[8α]. Ἐξέδειξε μεγάλη ὑπακοὴ καὶ εὐλάβεια· μετανόησε γιὰ τὴν προηγούμενη ζωή της καὶ ἔγινε καλύτερη καὶ σωφρονέ-

8. Ματθ. 26, 14 - 15

8α. Ματθ. 26, 7

νη μετενόησεν, ὅτε τὸν Δεσπότην ἐπέγνω, τότε ὁ μαθητὴς τὸν διδάσκαλον παρέδωκε.

«Τότε»· πότε; Ὅτε πόρνη προσελθοῦσα, τὸ ἀλάβαστρον τοῦ μύρου καταχέασα κατὰ τῶν ποδῶν τοῦ Ἰησοῦ ταῖς οἰκείαις θριξὶν ἐξέμαξε, καὶ πολλὴν τὴν θεραπείαν ἐπεδείκνυτο, τὰ ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ ἁμαρτήματα ἐξαλείφουσα διὰ τῆς ἐξομολογήσεως αὐτῆς. Τότε οὖν, ὅτε ἐκείνην ἐθεάσατο, τοσαύτην θεραπείαν τῷ διδασκάλῳ ἐπιδειξάμην, τότε αὐτὸς ἐπὶ τὴν παράνομον προδοσίαν ἔσπευσε. Κἀκείνη μὲν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πυθμένος τῆς κακίας εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἀνῆλθεν, οὗτος δὲ μετὰ μυρία θαύματα καὶ σημεῖα, μετὰ τὴν τοσαύτην διδασκαλίαν, μετὰ τὴν ἄφατον συγκατάβασιν, εἰς αὐτὸν τὸν πυθμένα τῶν ταρτάρων κατέπεσε. Τοσοῦτόν ἐστι ῥαθυμία κακὸν καὶ προαίρεσις διεφθαρμένη. Διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ»· καὶ ὁ προφήτης πάλαι ἐβόα· «Μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται; ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει;» ἵνα μήτε ὁ ἑστὼς θαρρῇ, ἀλλ' ἐναγώνιος ᾖ διηνεκῶς, μήτε ὁ καταπεσὼν ἀπογνῷ ἑαυτοῦ. Τοσαύτη γὰρ ἡ δύναμις τοῦ διδασκάλου, ὡς καὶ πόρνας καὶ τελώνας ἐπισπάσασθαι πρὸς τὴν οἰκείαν ὑποταγήν.

Τί οὖν, φησίν; Ὁ πόρνας ἐπισπασάμενος, μαθητὴν οὐκ ἴσχυσεν ἐπισπάσασθαι; Ναί, ἴσχυεν ἐπισπάσασθαι καὶ τὸν μαθητήν, ἀλλ' οὐκ ἐβούλετο αὐτὸν ἀνάγκῃ ποιῆσαι καλόν, οὐδὲ βίᾳ ἑλκύσαι αὐτὸν πρὸς ἑαυτόν. Διὰ τοῦτο ὁ εὐαγγελιστὴς διηγούμενος ἡμῖν τὰ κατὰ τὸν μαθητὴν τὸν ἀγνώμονα ἔλεγε· «Τότε πορευθείς», τουτέστιν, οὐχ ὑφ' ἑτέρων κληθείς, οὔτε βιασθεὶς παρ' ἄλλου, οὐδὲ παρ' ἑτέρου δεξάμενος τὴν προτροπήν, ἀλλ' οἴκοθεν κινούμενος ἐπὶ τοῦτο ἐτράπη, δεικνὺς ὅτι αὐτομάτως, καὶ ἐξ οἰκείας γνώμης ἐπὶ τὸ παράνομον τοῦτο τόλμημα ὥρμησεν, ἐξ οὐδε-

9. Α' Κορ. 10, 12 10. Ἱερ. 8, 4

στερη. Καὶ ὅταν ἡ πόρνη μετανόησε, ὅταν πίστεψε στὸν Κύριο, τότε ὁ μαθητὴς παρέδωσε τὸ δάσκαλο.

«Τότε»· πότε; Ὅταν τὸν πλησίασε ἡ πόρνη καὶ ἔχυ- τὸ μύρο ἀπὸ τὸ ἀλαβάστρινο δοχεῖο στὰ πόδια τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὰ σκούπισε μὲ τὶς τρίχες τῶν μαλλιῶν της καὶ ἔδειξε μεγάλο σεβασμὸ πρὸς αὐτόν, ἐξαλείφοντας μὲ τὴν ἐξομολόγησή της τὰ ἁμαρτήματα ποὺ ἔκανε σ' ὅλη τὴ ζωή της. Τότε λοιπόν, ὅταν εἶδε ἐκείνην νὰ δείχνει τόσο σεβασμὸ πρὸς τὸ δάσκαλο, τότε αὐτὸς ἔσπευσε πρὸς τὴν παράνομη προδοσία. Καὶ ἐκείνη βέβαια ἀπὸ τὸν πυθμένα τῆς κακίας ἀνέβηκε στὸν οὐρανό, ἐνῶ αὐτὸς μετὰ ἀπὸ ἀμέτρητα θαύματα καὶ καταπληκτικὰ σημεῖα, μετὰ τὴν τόση σπουδαία διδασκαλία, μετὰ τὴν ἀπερίγραπτη συγκατάβαση, κατέπεσε στὸν πυθμένα τοῦ Τάρταρου. Τόσο μεγάλο κακὸ εἶναι ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ διεφθαρμένη προαίρεση. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Ἐκεῖνος ποὺ νομίζει ὅτι στέκεται, ἂς προσέχει μήπως πέσει»[9]· καὶ ὁ προφήτης παλαιότερα βροντοφώναζε· «Μήπως ἐκεῖνος ποὺ πέφτει δὲν σηκώνεται; ἢ μήπως ἐκεῖνος ποὺ χάνει τὸ δρόμο του δὲν τὸν ἐπανευρίσκει;»[10], ὥστε οὔτε ἐκεῖνος ποὺ στέκεται νὰ παίρνει θάρρος, ἀλλὰ νὰ βρίσκεται σὲ διαρκὴ ἀγωνία, οὔτε ἐκεῖνος ποὺ ἔπεσε ν' ἀπελπίζεται. Διότι τόσο μεγάλη εἶναι ἡ δύναμη τοῦ δασκάλου, ὥστε καὶ πόρνες καὶ τελῶνες νὰ προσελκύσει σὲ ὑπακοὴ πρὸς αὐτόν.

Τί λοιπόν, λέγει; Ἐκεῖνος ποὺ προσέλκυσε πόρνες, δὲν κατόρθωσε νὰ προσελκύσει τὸ μαθητή του; Ναὶ μποροῦσε νὰ προσελκύσει καὶ τὸ μαθητή του, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ τὸν κάνει καλὸ ἀναγκαστικά, οὔτε νὰ τὸν κρατήσει κοντά του μὲ τὴ βία. Γι' αὐτὸ ὁ εὐαγγελιοτής, περιγράφοντάς μας τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἀχάριστο μαθητή, ἔλεγε· «Τότε πῆγε», δηλαδὴ δὲν καλέσθηκε ἀπὸ ἄλλους, οὔτε ἐξαναγκάσθηκε ἀπὸ ἄλλον, οὔτε δέχθηκε ἀπὸ ἄλλον τὴν προτροπή, ἀλλ' ἀπὸ μόνος του πῆρε αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, γιὰ νὰ δείξει ὅτι μὲ δική του πρωτοβουλία καὶ μὲ τὴ δική του ἀπόφαση προχώρησε στὸ παράνομο αὐτὸ τόλμημα, χωρὶς νὰ

μιᾶς αἰτίας κινούμενος, ἀλλ' ὑπὸ τῆς πηγαζούσης ἔνδοθεν κακίας ἐπὶ τὴν προδοσίαν τοῦ Δεσπότου ἑαυτὸν ὠθήσας. «Τότε πορευθεὶς εἷς τῶν δώδεκα». Καὶ τοῦτο οὐ μικρὸν ἔγκλημα τὸ εἰπεῖν, «Εἷς τῶν δώδεκα». Ἐπειδὴ γὰρ ἦσαν καὶ ἕτεροι ἑβδομήκοντα μαθηταί, διὰ τοῦτο εἶπεν, «Εἷς τῶν δώδεκα», τουτέστι, τῶν ἐγκρίτων, τῶν καὶ καθ' ἑκάστην αὐτῷ συναναστρεφομένων, τῶν πολλῆς ἀπολαυόντων τῆς παρρησίας. Ἵνα οὖν μάθῃς ὅτι μαθητὴς ἦν τῶν δοκίμων, φησίν, «Εἷς τῶν δώδεκα». Καὶ οὐ παρασιωπᾷ ταῦτα γράφων ὁ εὐαγγελιστής, ἵνα σὺ πεισθῇς ὅτι ταῦτα τὰ δοκοῦντα ἐπονείδιστα εἶναι δείκνυσι τοῦ Δεσπότου τὴν πρὸς ἡμᾶς κηδεμονίαν, ὅτι τὸν προδότην, τὸν κλέπτην ἠξίωσεν ἀγαθῶν, καὶ μέχρι τῆς ἐσχάτης ἑσπέρας παρῄνει. Εἶδες πῶς ἡ πόρνη μὲν ἐσώθη, ἐπειδὴ ἔνιψεν, ὁ μαθητὴς δὲ ῥαθυμήσας κατέπεσε;

Μὴ τοίνυν ἀπογνῷς ἑαυτοῦ πρὸς τὴν πόρνην ἀφορῶν, μηδὲ θαρσήσῃς πάλιν πρὸς τὴν τοῦ μαθητοῦ τόλμαν ἀπιδών· ἀμφότερα γὰρ ὀλέθρια. Εὐόλισθος γὰρ ἡμῶν ἡ γνώμη, εὐπερίτρεπτος ἡ προαίρεσις· διὸ πάντοθεν ἀσφαλίζεσθαι χρή. «Τότε πορευθεὶς εἷς τῶν δώδεκα, Ἰούδας Ἰσκαριώτης». Ὁρᾷς ποίου χοροῦ ἐξέπεσεν; ὁρᾷς ποίας διδασκαλίας ἑαυτὸν ἐστέρησεν; ὁρᾷς πόσον κακὸν ἡ ῥαθυμία; «Ἰούδας», φησίν, «ὁ Ἰσκαριώτης», ἐπειδὴ ἕτερος ἦν τούτῳ ὁμώνυμος ὁ λεγόμενος Ἰακώβου. Ὁρᾷς τοῦ εὐαγγελιστοῦ τὴν σοφίαν, ὅτι οὐκ ἀπὸ τοῦ τολμήματος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τόπου δῆλον ἡμῖν αὐτὸν ποιεῖ, ἐκεῖνον οὐκ ἀπὸ τοῦ τόπου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πατρωνυμίας γνώριμον ποιῶν; Καίτοιγε ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, 'Ἰούδαν τὸν προδότην'· ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς παιδεύσῃ καθαρὰν ἔχειν κα-

παρακινηθεῖ ἀπὸ καμιὰ ἄλλη αἰτία, ἀλλ' ἔσπρωξε τὸν ἑαυτό του στὴν προδοσία τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὴν κακία ποὺ πήγαζε ἀπὸ μέσα του. «Τότε πῆγε ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα μαθητές». Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι μικρὴ κατηγορία, τὸ νὰ πεῖ «Ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὑπῆρχαν καὶ ἄλλοι ἑβδομήντα μαθητές, γι' αὐτὸ εἶπε, «Ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα», δηλαδή, ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτούς, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ συναναστρέφονταν καθημερινὰ αὐτόν, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀπολάμβαναν μεγάλη παρρησία. Γιὰ νὰ μάθεις λοιπόν, ὅτι ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτούς, λέγει, «Ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα». Καὶ δὲν ἀποσιωπᾶ αὐτὰ ὁ εὐαγγελιστής, γράφοντας τὸ εὐαγγέλιό του, γιὰ νὰ πιστέψεις ὅτι αὐτὰ ποὺ φαίνονται ὅτι εἶναι πολὺ δυσάρεστα, δείχνουν τὴν φροντίδα τοῦ Κυρίου πρὸς ἐμᾶς, καθόσον τὸν προδότη, τὸν κλέφτη, τὸν κατέστησε ἄξιο τόσων ἀγαθῶν, καὶ μέχρι τὴν τελευταία ἑσπέρα συμβούλευε αὐτόν. Εἶδες πῶς ἡ μὲν πόρνη σώθηκε, ἐπειδὴ ἔνιψε τὰ πόδια τοῦ Κυρίου, ἐνῶ ὁ μαθητής, ἐπειδὴ ἀδιαφόρησε, κατέπεσε στὸ βάραθρο τῆς ἀπώλειας;

Μὴ λοιπὸν ἀπελπισθεῖς βλέποντας τὴν πόρνη, οὔτε νὰ πάρεις πάλι θάρρος προσέχοντας τὸ τόλμημα τοῦ μαθητῆ· διότι καὶ τὰ δύο εἶναι καταστρεπτικά. Εὔκολα παρασύρεται ἡ γνώμη μας, εὔκολα ἡ προαίρεσή μας πέφτει ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ στέκεται· γι' αὐτὸ πρέπει ἀπὸ παντοῦ νὰ διασφαλιζόμαστε. «Τότε πῆγε ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα, Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης». Βλέπεις ἀπὸ ποιὸ χορὸ ἐξέπεσε; βλέπεις ἀπὸ ποιὰ διδασκαλία στέρησε τὸν ἑαυτό του; βλέπεις πόσο μεγάλο κακὸ εἶναι ἡ ἀδιαφορία; Λέγει, «Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης», ἐπειδὴ ὑπῆρχε καὶ ἄλλος μαθητὴς συνώνυμος αὐτοῦ, ὀνομαζόμενος «υἱὸς τοῦ Ἰακώβου». Βλέπεις τὴ σοφία τοῦ εὐαγγελιστῆ, ποὺ παρουσιάζει αὐτὸν σ' ἐμᾶς ὄχι ἀπὸ τὴν τολμηρὴ πράξη του, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν τόπο καταγωγῆς, ἐνῶ τὸν ἄλλο μᾶς τὸν καθιστᾶ γνωστὸ ὄχι ἀπὸ τὸν τόπο, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του; Ἂν καὶ βέβαια φυσικὸ θὰ ἦταν νὰ πεῖ "Ἰούδας ὁ προδότης"· ἀλλ' ὅμως, γιὰ νὰ μᾶς διδάξει νὰ ἔχομε καθαρὴ τὴ γλώσσα μας

τηγορίας τὴν γλῶσσαν, καὶ αὐτὸ τὸ εἰπεῖν προδότου φείδεται.

Παιδευώμεθα τοίνυν μηδένα τῶν ἐχθρῶν κακῶς μεμνῆσθαι. Εἰ γὰρ ὁ μακάριος οὗτος τοῦ προδότου οὐκ ἠνέσχετο κατηγορῆσαι, τὸ παράνομον τοῦτο τόλμημα διηγούμενος, τοῦτο μὲν ἀπεσιώπησεν, ἀπὸ δὲ τοῦ τόπου, ὅθεν ὥρμητο, δῆλον αὐτὸν ποιεῖ, ποίας ἂν εἴημεν ἡμεῖς ἄξιοι συγγνώμης τοὺς πλησίον κακηγοροῦντες; Καὶ πολλάκις οὐ μόνον τῶν ἐχθρῶν μεμνήμεθα μεθ' ὕβρεως, ἀλλὰ καὶ τῶν δοκούντων πρὸς ἡμᾶς ἔχειν διάθεσιν. Μή, παρακαλῶ. Τοῦτο καὶ Παῦλος παραινεῖ λέγων· «Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω». Διὰ τοῦτο παντὸς τοιούτου πάθους καθαρεύων ὁ μακάριος Ματθαῖος ἔλεγε· «Τότε πορευθεὶς εἷς τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς εἶπε· Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Ὢ μιαρᾶς φωνῆς· ὢ τόλμης ἄνοια· ἐνθυμούμενος τρέμω, ἀγαπητοί, πῶς ἐξεπήδησε τοῦ στόματος ἡ φωνή, πῶς τὴν γλῶτταν ἐκίνησε, πῶς οὐκ ἀπέστη τοῦ σώματος ἡ ψυχή, πῶς οὐκ ἐνάρκησαν τὰ χείλη, πῶς οὐκ ἐξέστη τῇ διανοίᾳ.

3. «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Εἰπέ μοι, Ἰούδα, ταῦτά σοι ἐπαίδευσεν ὁ διδάσκαλος ἐν τοσούτῳ χρόνῳ; Οὕτω λήθην ἐποιήσω τῶν συνεχῶν παραινέσεων; Οὐ διὰ τοῦτο ἔλεγε, «Μὴ κτήσησθε χρυσόν, μήτε ἄργυρον», ἄνωθεν προαναστέλλων σου τῆς περὶ τὰ χρήματα μανίας τὴν ὑπερβολήν; Οὐ παρῄνει λέγων, «Ἐάν τίς σε ῥαπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψων αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην»; Τίνος ἕνεκεν, εἰπέ μοι, παραδίδως τὸν διδάσκαλον; Ὅτι τὴν κατὰ τῶν δαιμόνων ἐξουσίαν σοι παρέδωκεν, ὡς καὶ νοσήματα θεραπεύειν, καὶ λεπροὺς καθαίρειν, καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα θαύματα

11. Ἐφ. 4, 29 12. Ματθ. 10, 9 13. Ματθ. 5, 39

ἀπὸ κατηγορίες, ἀποφεύγει καὶ τὸ νὰ τὸν ὀνομάσει προδότη.

Διδασκόμαστε λοιπὸν γιὰ κανένα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς μας νὰ μὴ μιλᾶμε μὲ κακία. Διότι, ἐὰν ὁ μακάριος αὐτὸς δὲν ἀνεχόταν νὰ κατηγορήσει τὸν προδότη, διηγούμενος τὸ παράνομο αὐτὸ τόλμημα, καὶ αὐτὸ μὲν τὸ ἀποσιώπησε, ἐνῶ καθιστᾶ αὐτὸν γνωστὸ ἀπὸ τὸν τόπο ἀπὸ τὸν ὁποῖο καταγόταν, ποιᾶς συγγνώμης θὰ μπορούσαμε νὰ εἴμαστε ἐμεῖς ἄξιοι ποὺ κατηγοροῦμε τοὺς συνανθρώπους μας; Καὶ πολλὲς φορὲς ὄχι μόνο θυμόμαστε τοὺς ἐχθρούς μας μὲ ὕβρεις, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ φαίνονται νὰ ἔχουν καλὴ διάθεση πρὸς ἐμᾶς. Μή, παρακαλῶ. Αὐτὸ συμβουλεύει καὶ ὁ Παῦλος, λέγοντας· «Κανένας κακὸς λόγος νὰ μὴ βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα σας»[11]. Γι' αὐτὸ ὁ μακάριος Ματθαῖος, καθαρὸς ἀπὸ ὁποιοδήποτε τέτοιο πάθος, ἔλεγε· «Τότε πῆγε ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα μαθητές, ποὺ ὀνομαζόταν Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, στοὺς ἀρχιερεῖς καὶ εἶπε· Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Πώ, πὼ λόγια γεμάτα μιαρότητα· πώ, πὼ τόλμημα γεμάτο ἀπὸ παραφροσύνη. Τρέμω, ἀγαπητοί, ὅταν θυμᾶται, πῶς βγῆκαν τὰ λόγια αὐτὰ ἀπὸ τὸ στόμα του, πῶς κίνησαν τὴ γλώσσα του, πῶς δὲν ἀποχωρίσθηκε ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα του, πῶς δὲν ναρκώθηκαν τὰ χείλη του, πῶς δὲν σαλεύθηκαν τὰ μυαλά του.

3. «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Πές μου, Ἰούδα, αὐτὰ σὲ δίδαξε τόσο χρόνο ὁ δάσκαλός σου; Τόσο πολὺ ξέχασες τὶς συνεχεῖς συμβουλές του; Δὲν ἔλεγε αὐτό, «Μὴ φροντίσετε ν' ἀποκτήσετε χρυσὰ ἢ ἀργυρὰ νομίσματα»[12], ἐμποδίζοντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν ὑπερβολικὴ μανία σου γιὰ τὰ χρήματα; Δὲν συμβούλευε λέγοντας, «Ἐὰν κάποιος σὲ χτυπήσει στὸ δεξὶ σαγόνι, στρέψε του καὶ τὸ ἄλλο»[13]; Γιὰ ποιὸ λόγο, πές μου, παραδίνεις τὸ δάσκαλό σου; Ἐπειδὴ σοῦ ἔδωσε τὴν ἐξουσία ἐναντίον τῶν δαιμόνων, νὰ θεραπεύεις νοσήματα, νὰ καθαρίζεις λεπρούς, καὶ νὰ κάμνεις πολλὰ ἄλλα παρόμοια

ἐπιδείκνυσθαι; Ἀντὶ οὖν τῶν εὐεργεσιῶν τούτων ταύτας αὐτῷ ἀποδίδως τὰς ἀμοιβάς; Ὢ τῆς μανίας, μᾶλλον δὲ τῆς φιλαργυρίας. Πάντα γὰρ ταῦτα τὰ κακὰ ἡ φιλαργυρία πεποίηκεν, ἡ ρίζα τῶν κακῶν, ἥτις τὰς ψυχὰς ἡμῶν σκοτοῖ, καὶ αὐτοὺς τοὺς τῆς φύσεως νόμους, καὶ αὐτῶν ἡμᾶς ἐκβάλλει τῶν φρενῶν, καὶ οὐκ ἀφίησιν οὔτε φιλίας οὔτε συγγενείας οὔτε ἄλλου τινὸς μεμνῆσθαι, ἀλλὰ καθάπαξ πηρώσασα ἡμῶν τὰ ὄμματα τῆς διανοίας, οὕτως ἐν σκότει ποιεῖ βαδίζειν. Καὶ ἵνα μάθῃς τοῦτο σαφῶς, ὅρα τότε πόσα ἐξέβαλεν ἐκ τῆς τοῦ Ἰούδα ψυχῆς. Αὕτη ἐπεισελθοῦσα τὴν ὁμιλίαν, τὴν συνήθειαν, τὴν κοινωνίαν, τὴν θαυμαστὴν διδασκαλίαν, πάντα ταῦτα εἰς λήθην ἐνέβαλεν ἡ φιλαργυρία. Καλῶς ἔλεγε Παῦλος, ὅτι «Ρίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστιν ἡ φιλαργυρία».

«Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Παραδίδως, Ἰούδα, τὸν τὰ πάντα συνέχοντα λόγῳ; Πωλεῖς τὸν ἀκατάληπτον, τὸν κτιστὴν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς; τὸν δημιουργὸν τῆς ἡμετέρας φύσεως, τὸν λόγῳ καὶ νεύματι τὰ πάντα συστησάμενον; Ἵνα οὖν δείξῃ ὅτι ἑκὼν παρεδόθη, ἄκουσον τί ποιεῖ. Κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς προδοσίας, ὅτε ἐπῆλθον αὐτῷ μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, λαμπάδας καὶ φανοὺς ἔχοντες, λέγει αὐτοῖς· «Τίνα ζητεῖτε;». Καὶ ἠγνόησαν ὃν ἤμελλον συλλαμβάνειν. Τοσοῦτον ἀπεῖχεν ἐκεῖνος τοῦ δυνηθῆναι παραδοῦναι αὐτόν, ὅτι οὐδὲ ὁρᾶν αὐτὸν ἠδύνατο παρόντα, ὃν ἤμελλε παραδιδόναι, καὶ ταῦτα λαμπάδων οὐσῶν καὶ φωτὸς τοσούτου. Ὅτι γὰρ τοῦτο αἰνιττόμενος εἶπεν, ὅτι λαμπάδας καὶ φανοὺς εἶχον, καὶ οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ηὕρισκον, φησὶ γάρ, «Καὶ Ἰούδας εἱστήκει μετ' αὐτῶν», ἐκεῖνος εἰπών, «Ἐγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν». Ἐπήρωσε γὰρ αὐτῶν τὴν διάνοιαν, βουλόμενος δεῖξαι τὴν οἰκείαν δύναμιν, καὶ ἵνα μάθωσιν ὅτι ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦσιν.

——————

14. Α' Τιμ. 6, 10 15. Ἰω. 18, 4 16. Ἰω. 18, 5

θαύματα; Ἔναντι λοιπὸν αὐτῶν τῶν εὐεργεσιῶν προσφέρεις σ' αὐτὸν αὐτὲς τὶς ἀμοιβές; Πώ, πὼ μέγεθος μανίας, ἢ καλύτερα φιλαργυρίας. Διότι ὅλα αὐτὰ τὰ κακὰ τὰ προξένησε ἡ φιλαργυρία, ἡ ρίζα τῶν κακῶν, ἡ ὁποία σκοτίζει τὶς ψυχές μας καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ἀπομακρύνει τὰ μυαλά μας ἀπὸ τὴ λογική, καὶ δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ σκεφτόμαστε οὔτε φίλους, οὔτε συγγενεῖς, οὔτε κάποιον ἄλλο, ἀλλ', ἀφοῦ μιὰ φορὰ τυφλώσει τὰ μάτια τῆς διάνοιάς μας, μᾶς κάνει στὴ συνέχεια νὰ βαδίζομε μέσα στὸ σκοτάδι. Καὶ γιὰ νὰ γνωρίσεις αὐτὸ μὲ σαφήνεια, πρόσεχε τότε πόσα πράγματα ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ Ἰούδα. Ἀφοῦ κυρίεψε ἡ φιλαργυρία τὴν ψυχή του, τὴ συναναστροφή, τὴν οἰκειότητα, τὴ συμμετοχὴ στὸ ἴδιο τραπέζι καὶ τὴ θαυμαστὴ διδασκαλία, ὅλα αὐτὰ ἔκανε νὰ λησμονηθοῦν. Πολὺ σωστὰ ὁ Παῦλος ἔλεγε, ὅτι «ρίζα ὅλων τῶν κακῶν εἶναι ἡ φιλαργυρία»[14].

«Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Παραδίνεις, Ἰούδα, ἐκεῖνον ποὺ ἐξουσιάζει τὰ πάντα μὲ τὸ λόγο του; Πουλᾶς τὸν ἀκατανόητο, τὸν κτίστη τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς; τὸν δημιουργὸ τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, ἐκεῖνον ποὺ μὲ τὸ λόγο καὶ τὸ νεῦμα του δημιούργησε τὰ πάντα; Γιὰ νὰ δείξει λοιπὸν ὅτι παραδόθηκε μὲ τὴ θέλησή του, ἄκουσε τί κάμνει. Κατὰ τὴ στιγμὴ τῆς προδοσίας, ὅταν ἦρθαν πρὸς αὐτὸν μὲ μαχαίρια καὶ ξύλα, καὶ κρατώντας λαμπάδες καὶ φανάρια, λέγει πρὸς αὐτούς· «Ποιὸν ζητᾶτε;»[15]. Δὲν γνώριζαν ἐκεῖνον ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συλλάβουν. Τόσο πολὺ ἀπεῖχε ἐκεῖνος ἀπὸ τὴ δυνατότητα νὰ παραδώσει αὐτόν, ὥστε δὲν μποροῦσε οὔτε νὰ δεῖ αὐτὸν ποὺ ἐπρόκειτο νὰ παραδώσει, καὶ ὅλα αὐτὰ τὴ στιγμὴ ποὺ ὑπῆρχαν λαμπάδες καὶ τόσο πολὺ φῶς. Τὸ ὅτι βέβαια ὑπονοώντας αὐτὸ εἶπε, ὅτι εἶχαν λαμπάδες καὶ φανάρια, καὶ ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι ἔβρισκαν αὐτόν, λέγει· «Καὶ ὁ Ἰούδας βρισκόταν ἐκεῖ μαζὶ μ' αὐτούς», ἐκεῖνος ποὺ εἶπε, «Ἐγὼ θὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν»[16]. Διότι τύφλωσε τὸ νοῦ αὐτῶν, θέλοντας νὰ δείξει τὴ δύναμή του, καὶ γιὰ νὰ μάθουν, ὅτι ἐπιχειροῦν ἀδύνατα πράγματα. Ἔ-

Εἶτα ἀκούσαντες τὴν φωνὴν αὐτοῦ «ἀπῆλθον ὕπτιοι, καὶ ἔπεσον χαμαί». Εἶδες πῶς οὔτε τὴν φωνὴν ἐνεγκεῖν ἠδυνήθησαν, ἀλλὰ διὰ τῆς καταπτώσεως τὴν ἑαυτῶν ἀσθένειαν ἐναργῶς ἀπέδειξαν;

Ὅρα Δεσπότου φιλανθρωπίαν. Ἐπειδὴ οὐδὲ οὕτω καθίκετο τῆς ἀναισχυντίας τοῦ προδότου, οὔτε τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀγνωμοσύνης, ἑαυτὸν ἐκδίδωσι, καί φησιν ὁ Κύριος· ὅτε ἔδειξα ὡς ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦσιν, ἠβουλήθην αὐτῶν ἀναστεῖλαι τὴν μανίαν· οὐ βούλονται, ἀλλ' ἔτι ἐπιμένουσι τῇ πονηρίᾳ, ἰδοὺ ἐμαυτὸν παραδίδωμι. Ταῦτα λέγω ὑμῖν, ἵνα μὴ κατηγορήσωσί τινες τοῦ Χριστοῦ, λέγοντες, διὰ τί οὐ μετέβαλε τὸν Ἰούδαν; διὰ τί οὐκ ἐποίησεν αὐτὸν βελτίονα; Καὶ πῶς ἔδει ποιῆσαι τὸν Ἰούδαν σώφρονα καὶ ἐπιεικῆ; Ἀνάγκῃ, ἢ γνώμῃ; Εἰ μὲν γὰρ ἀνάγκῃ, οὐδὲ οὕτως ἔμελλεν ἔσεσθαι βελτίων· οὐδεὶς γὰρ ἀνάγκῃ γίνεται βελτίων· εἰ δὲ γνώμῃ καὶ προαιρέσει, πάντα εἰσήγαγε τὰ δυνάμενα αὐτὸν ἀναγαγεῖν. Εἰ δὲ μὴ ἠβουλήθη δέξασθαι ἐκεῖνος τὰ φάρμακα, οὐ τοῦ ἰατροῦ τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τοῦ τὴν θεραπείαν διακρουομένου ἡ κατηγορία. Θέλεις μαθεῖν πόσα ἐποίησεν, ὥστε αὐτὸν ἀνακτήσασθαι; Ἐδωρήσατο αὐτῷ πολλὰ θαύματα, προεῖπεν αὐτῷ περὶ τῆς προδοσίας, οὐδὲν ἐνέλειπεν ὧν ἐχρῆν εἰς μαθητὴν ἐπιδείξασθαι. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι δυνατὸς ὢν μεταβαλέσθαι οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ ῥαθυμίας τὸ πᾶν ἐγένετο, ἐπειδὴ παρέδωκεν αὐτόν, καὶ τὴν μανίαν αὐτοῦ εἰς τέλος ἤγαγεν, «Ἔρριψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια, λέγων, ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῷον». Πρὸ τούτου ἔλεγες, «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Ἐπειδὴ ἐτελέσθη ἡ ἁμαρτία, τότε ἔγνω τὴν ἁμαρτίαν.

Ἐντεῦθεν μανθάνωμεν ὅτι, ὅταν ῥαθυμῶμεν, οὔτε παραίνεσις ἡμᾶς ὠφελεῖ, οὔτε νουθεσία, ὅταν δὲ

———

17. Ἰω. 18, 6 18. Ματθ. 27, 3-4

πειτα, ὅταν ἄκουσαν τὴ φωνὴ αὐτοῦ «ὀπισθοχώρησαν καὶ ἔπεσαν κάτω»[17]. Εἶδες πῶς οὔτε τὴ φωνὴ ἐκείνη δὲν μπόρεσαν νὰ ὑποφέρουν, ἀλλ' ἔδειξαν καθαρὰ μὲ τὸ πέσιμό τους στὴ γῆ τὴν ἀδυναμία τους;

Πρόσεχε φιλανθρωπία Κυρίου. Ἐπειδὴ οὔτε ἔτσι σταμάτησε τὴν ἀδιαντροπιὰ τοῦ προδότη, οὔτε καὶ τὴν ἀγνωμοσύνη τῶν Ἰουδαίων, παραδίνει τὸν ἑαυτό του καὶ λέγει ὁ Κύριος· Ἀφοῦ ἔδειξα ὅτι ἐπιχειροῦν ἀδύνατα πράγματα καὶ ἀφοῦ θέλησα νὰ ἐμποδίσω τὴ μανία τους, ὅμως αὐτοὶ δὲν θέλουν, ἀλλ' ἐξακολουθοῦν νὰ ἐπιμένουν ἀκόμη στὴν κακία τους, νὰ λοιπὸν παραδίνομαι. Αὐτὰ σᾶς τὰ λέγω, γιὰ νὰ μὴ κατηγορήσουν μερικοὶ τὸ Χριστό, λέγοντας, γιατί δὲν ἄλλαξε τὴ γνώμη τοῦ Ἰούδα; γιατί δὲν τὸν ἔκανε καλύτερο; Καὶ πῶς ἔπρεπε νὰ κάνει τὸν Ἰούδα σώφρονα καὶ λογικό; Ἐξαναγκάζοντάς τον, ἢ μὲ τὴ θέλησή του; Διότι, ἐὰν ἔπρεπε νὰ τὸν κάνει ἐξαναγκάζοντάς τον, οὔτε ἔτσι ἐπρόκειτο νὰ γίνει καλύτερος· διότι κανένας δὲν γίνεται καλύτερος ἀναγκαστικά· ἐὰν πάλι μὲ τὴ θέλησή του καὶ ἐντελῶς ἐλεύθερα, τοῦ πρόσφερε ὅλα ἐκεῖνα ποὺ μποροῦσαν νὰ τὸν ἀλλάξουν. Ἐὰν ὅμως δὲν θέλησε ἐκεῖνος νὰ δεχθεῖ τὰ φάρμακα, ἡ εὐθύνη δὲν ἀνήκει στὸν ἰατρό, ἀλλ' ἡ κατηγορία ἀνήκει σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀπέρριψε τὴ θεραπεία. Θέλεις νὰ μάθεις πόσα ἔκανε, γιὰ νὰ ξανακερδίσει αὐτόν; Ἔκανε μπροστά του πολλὰ θαύματα, προεῖπε σ' αὐτὸν τὴν προδοσία, τίποτε δὲν παρέλειψε ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔπρεπε νὰ φανερώσει στὸ μαθητή. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι μποροῦσε ν' ἀλλάξει, ἀλλὰ δὲν θέλησε, καὶ ὅτι τὸ πᾶν ἔγινε ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία του, ἀφοῦ παρέδωσε αὐτὸν καὶ ὁλοκλήρωσε τὴ μανία του, «Ἔρριξε μπροστά τους τὰ τριάντα ἀργύρια, λέγοντας, ἁμάρτησα, διότι παρέδωσα αἷμα ἀθῶο»[18]. Πρὶν ἀπὸ αὐτὸ ἔλεγες, «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Ἀφοῦ πραγματοποιήθηκε ἡ ἁμαρτία, τότε ἀντιλήφθηκε τὴν ἁμαρτία.

Ἀπὸ αὐτὰ μαθαίνομε ὅτι, ὅταν ἀδιαφοροῦμε, οὔτε ἡ συμβουλὴ μᾶς ὠφελεῖ, οὔτε ἡ νουθεσία, ἐνῶ ὅταν προσέ-

σπουδάζωμεν, καὶ αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν δυνάμεθα διαναστῆναι. Ἐννόησον γάρ· ὅτε παρήνει αὐτόν, καὶ ἀνέστελλεν αὐτὸν τῆς κακῆς ἐπιχειρήσεως, οὐκ ἤκουσεν οὔτε κατεδέξατο τὴν νουθεσίαν, ὅτε δὲ οὐδεὶς ἦν ὁ παραινῶν, τὸ οἰκεῖον συνειδὸς ἐπανέστη, καὶ οὐδενὸς ὄντος τοῦ διδάσκαντος μετεβάλετο, καὶ ἔρριψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια. «Ἔστησαν γὰρ αὐτῷ», φησί, «τριάκοντα ἀργύρια». Τιμὴν κατέβαλον αἵματος, τιμὴν οὐκ ἔχοντος. Τί λαμβάνεις τριάκοντα ἀργύρια, ὦ Ἰούδα; Δωρεὰν ἦλθεν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ὁ Χριστὸς ἐκχέαι τὸ αἷμα, ὑπὲρ οὗ σύμφωνα νῦν ποιεῖς. Τί γὰρ ἂν ἀναισχυντότερον τοῦ συναλλάγματος τούτου; τίς εἶδε, τίς ἤκουσέ ποτε;

4. Ἀλλ' ἵνα μάθωμεν τὴν διαφορὰν τοῦ προδότου καὶ τῶν μαθητῶν, ἀκούσωμεν· ἅπαντα γὰρ μετὰ ἀκριβείας ἡμῖν διηγεῖται ὁ εὐαγγελιστής. Ὅτε ταῦτα, φησίν, ἐγένετο, ὅτε ἡ προδοσία προεχώρησεν, ὅτε ἀπώλεσεν ἑαυτὸν ὁ Ἰούδας, ὅτε τὰς παρανόμους ἐκείνας συνθήκας ἐποιήσατο, καὶ ἐζήτει, φησίν, εὐκαιρίαν, ἵνα αὐτὸν παραδῷ· «Τότε προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ λέγοντες, ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;». Εἶδες μαθητάς, εἶδες μαθητήν; Ἐκεῖνος περὶ τὴν προδοσίαν ἠσχολεῖτο, οὗτοι περὶ τὴν διακονίαν· ἐκεῖνος σύμφωνα ἐποίει, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ δεσποτικοῦ τὴν τιμὴν λαμβάνειν ἐπεχείρει, οὗτοι περὶ τὴν ὑπηρεσίαν παρασκευάζονται. Τῶν αὐτῶν θαυμάτων ἀπήλαυσαν καὶ οὗτος κἀκεῖνοι, τῶν αὐτῶν διδαγμάτων· πόθεν οὖν ἡ διαφορά; Ἀπὸ τῆς προαιρέσεως. Αὕτη αἰτία τῶν κακῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν γίνεται. Ἡ ἑσπέρα αὕτη ἦν καθ' ἣν οἱ μαθηταὶ ταῦτα ἔλεγον. Τί ἐστι, «Ποῦ θέλει ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα»; Διδασκόμεθα ἐντεῦθεν, ὅτι οὐκ εἶχεν οἰκίαν ἀφωρισμένην ὁ Χριστός. Ἀκουέτωσαν οἱ τὰς λαμπρὰς οἰκίας οἰκοδομοῦντες καὶ τοὺς μακροὺς περιβόλους, ὅτι «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔ-

---

19. Ματθ. 26, 15   20. Ματθ. 26, 17

χομε, μποροῦμε τότε καὶ μόνοι μας νὰ σηκωθοῦμε ἀπὸ τὸ πέσιμό μας. Σκέψου δηλαδή· ὅταν συμβούλευε αὐτὸν καὶ τὸν ἐμπόδιζε ἀπὸ τὸ κακὸ ἐγχείρημά του, δὲν ἄκουσε οὔτε δέχθηκε τὴ νουθεσία, ὅταν ὅμως δὲν ὑπῆρχε κανένας νὰ τὸν συμβουλέψει, ἐπαναστάτησε ἡ συνείδησή του, καί, ἐνῶ δὲν ὑπῆρχε κανένας νὰ τὸν διδάξει, μετανόησε καὶ ἔρριξε τὰ τριάντα ἀργύρια. Διότι, λέγει, «Πρόσφεραν σ' αὐτὸν τριάντα ἀργύρια»[19]. Κατέβαλαν τὴν τιμὴ τοῦ αἵματος ποὺ δὲν εἶχε τιμή. Γιατί, Ἰούδα, παίρνεις τριάντα ἀργύρια; Δωρεὰ ἦρθε ὁ Χριστὸς νὰ χύσει τὸ αἷμα του γιὰ τὴν οἰκουμένη, γιὰ τὸ ὁποῖο σὺ τώρα κάνεις συμφωνίες. Τί λοιπὸν θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει πιὸ αἰσχρὸ ἀπὸ τὴ συναλλαγὴ αὐτή; ποιὸς εἶδε καὶ ποιὸς ἄκουσε ποτὲ κάτι παρόμοιο;

4. Ἀλλὰ γιὰ νὰ γνωρίσομε τὴ διαφορὰ τοῦ προδότη καὶ τῶν μαθητῶν, ἂς ἀκούσομε· διότι ὅλα ὁ εὐαγγελιστής μᾶς τὰ διηγεῖται μὲ ἀκρίβεια. Ὅταν, λέγει, ἔγιναν αὐτά, ὅταν προχώρησε ἡ προδοσία, ὅταν ὁ Ἰούδας ἔχασε τὴν ψυχή του, ὅταν ἔκανε ἐκεῖνες τὶς παράνομες συμφωνίες καὶ ζητοῦσε, λέγει, νὰ βρεῖ εὐκαιρία νὰ τὸν παραδώσει, «Τότε ἦρθαν πρὸς αὐτὸν οἱ μαθητές του λέγοντάς του· Ποῦ θέλεις νὰ σοῦ ἑτοιμάσομε νὰ φᾶς τὸ Πάσχα;»[20]. Εἶδες μαθητές; εἶδες μαθητή; Ἐκεῖνος ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν προδοσία, ἐνῶ αὐτοὶ φρόντιζαν νὰ τὸν περιποιηθοῦν· ἐκεῖνος ἔκαμνε συμφωνίες καὶ προσπαθοῦσε νὰ εἰσπράξει τὸ ἀντίτιμο τοῦ δεσποτικοῦ αἵματος, ἐνῶ αὐτοὶ προετοιμάζονται νὰ τοῦ προσφέρουν τὴν ὑπηρεσία τους. Τὰ ἴδια θαύματα ἀπόλαυσαν καὶ αὐτὸς καὶ ἐκεῖνοι, τὰ ἴδια διδάγματα· ποῦ λοιπὸν ὀφείλεται ἡ διαφορά; Στὴν προαίρεση. Αὐτὴ γίνεται αἰτία τῶν κακῶν καὶ τῶν καλῶν. Ἡ ἑσπέρα αὐτὴ ἦταν ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποία οἱ μαθητὲς ἔλεγαν αὐτά. Καὶ τί σημαίνει, «Ποῦ θέλεις νὰ σοῦ ἑτοιμάσομε νὰ φᾶς τὸ Πάσχα»; Διδασκόμαστε ἀπὸ αὐτό, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶχε ξεχωριστὴ οἰκία. Ἂς τὸ ἀκοῦν αὐτὸ ἐκεῖνοι ποὺ χτίζουν τὶς λαμπρὲς οἰκοδομὲς καὶ τοὺς μεγάλους αὐλόγυρους, ὅτι

χει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίναι». Διά τοι τοῦτο λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταί, «Ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;».

Ποῖον πάσχα; Τὸ ἰουδαϊκόν, τὸ ἀπ' Αἰγύπτου τὴν ἀρχὴν ἐσχηκός· ἐκεῖ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἐπετέλεσαν. Καὶ τίνος ἕνεκεν ἐπιτελεῖ αὐτὸ ὁ Χριστός; Ὥσπερ πάντα τὰ ἄλλα νόμιμα ἐπλήρωσεν, οὕτω καὶ τοῦτο. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τὸν Ἰωάννην ἔλεγεν· «Οὕτω γὰρ πρέπον ἡμῖν ἐστι πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην». Οὐ τοίνυν τὸ ἡμέτερον πάσχα, ἀλλὰ τὸ ἰουδαϊκὸν ἑτοιμάσαι ἐβούλοντο οἱ μαθηταί. Τοῦτο μὲν γὰρ αὐτοὶ ἡτοίμασαν, τὸ δὲ ἡμέτερον αὐτὸς παρεσκεύασεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πάσχα ἐγένετο διὰ τοῦ τιμίου πάθους. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται; Ἵνα ἡμᾶς λυτρώσηται ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου. Διὸ καὶ Παῦλος ἐβόα· «Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ». Ἵνα οὖν μή τις λέγῃ, ὅτι διὰ τοῦτο ἔπαυσεν, ἐπειδὴ πληρῶσαι αὐτὸν οὐκ ἠδύνατο, ὡς φορτικὸν καὶ ἐπαχθῆ καὶ δυσκατόρθωτον, διὰ τοῦτο, αὐτὸν πληρώσας ἅπαντα, τότε αὐτὸν ἔλυσε. Διὰ τοῦτο καὶ πάσχα ἐποίησε· νόμου γὰρ ἐπίταγμα αὐτοῖς ἦν ἡ τοῦ πάσχα ἑορτή. Ἄκουσον· ἀγνώμονες ἦσαν περὶ τὸν εὐεργέτην οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ παραυτὰ ἐπελανθάνοντο τοῦ εὐεργέτου. Καὶ ἵνα μάθῃς ἀκριβῶς· ἐξῆλθον ἐξ Αἰγύπτου, διέβησαν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν, εἶδον αὐτὴν διαιρεθεῖσαν, καὶ πάλιν συναπτομένην, καὶ μετ' οὐ πολὺ λέγουσι τῷ Ἀαρών· «Ποίησον ἡμῖν θεοὺς οἳ προπορεύσονται ἡμῶν». Τί λέγεις, ὦ ἀγνώμων Ἰουδαῖε; Εἶδες τοιαῦτα θαύματα, καὶ ἐπελάθου Θεοῦ τοῦ τρέφοντός σε, καὶ οὔτε μνήμην ποιεῖς τοῦ εὐεργέτου;

Ἐπεὶ οὖν ἐπελανθάνοντο τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ, τῇ ὑποθέσει τῶν ἑορτῶν ἐγκατέδησε τῶν δωρε-

---

20α. Ματθ. 8, 20   21. Ματθ. 3, 15

«Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶχε ποῦ νὰ κλίνει τὸ κεφάλι του»[20α]. Γι' αὐτὸ λοιπὸν τοῦ λένε οἱ μαθητές του, «Ποῦ θέλεις νὰ σοῦ ἑτοιμάσομε νὰ φᾶς τὸ Πάσχα;».

Ποιὸ Πάσχα; Τὸ ἰουδαϊκό, ποὺ ἔλαβε τὴν ἀρχή του ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο· διότι ἐκεῖ τὸ ἑόρτασαν γιὰ πρώτη φορά. Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ἑορτάζει αὐτὸ ὁ Χριστός; Ὅπως ἀκριβῶς τήρησε ὅλες τὶς ἄλλες τὶς νομικὲς διατάξεις, ἔτσι καὶ αὐτό. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε στὸν Ἰωάννη· «Ἔτσι ὀφείλομε νὰ κάνομε ἐμεῖς, νὰ ἐκτελέσομε κάθε ἐντολή»[21]. Οἱ μαθητὲς λοιπὸν ἤθελαν νὰ ἑτοιμάσουν ὄχι τὸ δικό μας Πάσχα, ἀλλὰ τὸ ἰουδαϊκό. Διότι αὐτὸ ἑτοίμασαν αὐτοί, ἐνῶ τὸ δικό μας τὸ ἑτοίμασε ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ἔγινε Πάσχα μὲ τὸ τίμιο πάθος του. Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν ἔρχεται πρὸς τὸ πάθος; Γιὰ νὰ μᾶς λυτρώσει ἀπὸ τὴν κατάρα τοῦ νόμου. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος βροντοφώναζε· «Ἔστειλε ὁ Θεὸς τὸν Υἱό του, ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ γυναίκα καὶ τήρησε τὶς διατάξεις τοῦ νόμου, γιὰ νὰ ἐξαγοράσει ἐκείνους ποὺ ἦταν δοῦλοι τοῦ νόμου»[22]. Γιὰ νὰ μὴ λέγει λοιπὸν κάποιος, ὅτι γι' αὐτὸ τὸν κατάργησε, ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε νὰ τὸν τηρήσει, διότι ἦταν βαρύς, δυσβάστακτος καὶ δυσκολοκατόρθωτος, γι' αὐτό, ἀφοῦ τήρησε ὅλες τὶς ἐντολές του, τότε τὸν κατάργησε. Γι' αὐτὸ καὶ ἑόρτασε τὸ Πάσχα· διότι ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα ἦταν ἐντολὴ πρὸς αὐτούς. Ἄκουσε· ἦταν ἀχάριστοι οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς τὸν εὐεργέτη καὶ πολὺ γρήγορα ξεχνοῦσαν τὸν εὐεργέτη. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις μὲ ἀκρίβεια· Ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, πέρασαν τὴν ἐρυθρὰ θάλασσα, εἶδαν αὐτὴν ποὺ χωρίσθηκε στὰ δύο καὶ πάλι ἑνώθηκε, καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο λένε στὸν Ἀαρών· «Κατασκεύασέ μας θεούς, οἱ ὁποῖοι θὰ προπορεύονται καὶ θὰ μᾶς ὁδηγοῦν»[23]. Τί λές, ἀχάριστε Ἰουδαῖε; Εἶδες τέτοια θαύματα, καὶ λησμόνησες τὸ Θεὸ ποὺ σὲ τρέφει, καὶ οὔτε κἂν θυμᾶσαι τὸν εὐεργέτη σου;

Ἐπειδὴ λοιπὸν λησμονοῦσαν τὶς εὐεργεσίες αὐτοῦ, σύνδεσε ὁ Θεὸς τὶς ἀναμνήσεις τῶν δωρεῶν του μὲ τὴν

------

22. Γαλ. 4, 4-5 23. Ἐξόδ. 32, 1

ῶν τὰ ὑπομνήματα ὁ Θεός, ἵνα καὶ ἑκόντες καὶ ἄκοντες ἔναυλον ἔχωσι τὴν μνήμην. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν οὕτω. Διὰ τί; Ἵν', ὅταν ἐπερωτήσῃ σε ὁ υἱός σου, τί ἐστι τοῦτο; εἴπῃς, ὅτι τούτου τοῦ προβάτου τὸ αἷμα ἐπέχρισαν ταῖς φλιαῖς τῶν θυρῶν, καὶ διέφυγον τὸν θάνατον, ὃν ὁ ὀλοθρεύων ἐπήγαγε τοῖς κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἅπασι· καὶ διὰ τὸ αἷμα τοῦτο οὐκ ἴσχυσεν εἰσπηδῆσαι καὶ τὴν πληγὴν ἐπαγαγεῖν. Ἐκεῖνοι οὐκ ἄκοντες, ὧδε δὲ ἑκὼν θύεται Χριστός. Διὰ τί; Ἐπειδὴ τύπος ἦν ἐκεῖνο τοῦ πνευματικοῦ. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅρα ὅση ἡ συγγένεια. Ἀμνός, καὶ ἀμνός, ἀλλ' ὁ μὲν ἄλογος, ὁ δὲ λογικός· πρόβατον, καὶ πρόβατον, σκιὰ καὶ ἀλήθεια· ἀλλ' ἐπέφανεν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, καὶ ἡ σκιὰ πέπαυται· ἡλίου γὰρ ὄντος κρύπτεται ἡ σκιά. Διὰ τοῦτο ἀμνὸς καὶ ἐν τῇ τραπέζῃ τῇ μυστικῇ, ἵνα τῷ αἵματι αὐτοῦ ἁγιαζώμεθα. Διὰ τοῦ ἡλίου ἐλθόντος λύχνος μηκέτι φαινέτω. Τύποι γὰρ ἦσαν τῶν μελλόντων τὰ γεγονότα.

5. Ταῦτα πρὸς Ἰουδαίους λέγω, ἵνα μὴ ἀπατῶντες ἑαυτούς, δοκῶσι πάσχα ἐπιτελεῖν, ἐπειδὴ γνώμῃ ἀναισχύντῳ τὰ ἄζυμα προλαμβάνουσι, καὶ προβάλλονται ἑορτήν, οἱ ἀεὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἀκούοντες. Πῶς, εἰπέ μοι, πάσχα ἐπιτελεῖς, ὦ Ἰουδαῖε; Ὁ ναὸς κατέσκαπται· ὁ βωμὸς ἀνῄρηται, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων πεπάτηται, πᾶσα θυσία καταλέλυται· τίνος οὖν ἕνεκεν τολμᾷς παρανομεῖν; Ἀπῆλθές ποτε εἰς Βαβυλῶνα· ἤκουσας τῶν αἰχμαλωτευσάντων ὑμᾶς λεγόντων, «Ἄσατε τὴν ᾠδὴν ἡμῖν τοῦ Κυρίου», καὶ οὐκ ἠνέσχου. Καὶ διὰ τί ἔξωθεν Ἱεροσολύμων ποιεῖς τὸ πάσχα; Σὺ εἶπας, «Πῶς ᾄσωμεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας;». Καὶ ταῦτα δηλῶν ὁ μακάριος Δαυὶδ ἔλεγεν· «Ἐπὶ τὸν πο-

------

24. Ψαλμ. 136, 3
25. Ψαλμ. 136, 3

ὑπόθεση τῶν ἑορτῶν, γιὰ νὰ τὶς ἔχουν ζωηρὰ τυπωμένες στὴ μνήμη τους εἴτε τὸ θέλουν εἴτε ὄχι. Καὶ ἐκεῖνοι βέβαια συμπεριφέρονταν ἔτσι. Γιατί ὅμως ἑόρταζαν αὐτό; Γιὰ νὰ πεῖς, ὅταν σὲ ἐρωτήσει ὁ υἱός σου, τί σημαίνει αὐτό, ὅτι μὲ τὸ αἷμα αὐτοῦ τοῦ προβάτου ἔχρισαν τὸ ἐπάνω μέρος τῶν θυρῶν καὶ διέφυγαν τὸ θάνατο, ποὺ προξένησε ὁ ἐξολοθρευτὴς ἄγγελος σ' ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Αἰγύπτου· ἐξ αἰτίας τοῦ αἵματος αὐτοῦ δὲν μπόρεσε νὰ μπεῖ μέσα στὶς οἰκίες ποὺ εἶχαν χρισθεῖ μ' αὐτὸ καὶ νὰ ἐπιφέρει τὸ πλῆγμα. Ἐκεῖνοι οἱ ἀμνοὶ σφάχθηκαν παρὰ τὴ θέλησή τους, ἐνῶ ὁ Χριστὸς θυσιάζεται μὲ τὴ θέλησή του. Γιατί; Ἐπειδὴ ἐκεῖνο τὸ Πάσχα ἦταν τύπος αὐτοῦ τοῦ πνευματικοῦ. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, πρόσεχε πόση εἶναι ἡ συγγένεια αὐτῶν. Ἀμνὸς σφαζόταν σ' ἐκεῖνο, ἀμνὸς σφάζεται καὶ σ' αὐτό, ἀλλ' ἐκεῖνος ἦταν ἄλογος, ἐνῶ αὐτὸς λογικός· πρόβατο ἐκεῖ καὶ πρόβατο ἐδῶ, ἀλλ' ἐκεῖνο ἦταν σκιά, ἐνῶ αὐτὸ ἀλήθεια· ἀνέτειλε ὁ ἥλιος κρύβεται ἡ σκιά. Γι' αὐτὸ καὶ στὴ μυστικὴ τράπεζα θυσιάζεται ἀμνός, γιὰ νὰ ἁγιαζόμαστε μὲ τὸ αἷμα αὐτοῦ. Γι' αὐτό, ἀφοῦ ἀνέτειλε ὁ ἥλιος, δὲν χρειάζεται πλέον νὰ φέγγει τὸ λυχνάρι. Διότι τὰ γεγονότα ἐκεῖνα ἦταν τύποι τῶν μελλοντικῶν.

5. Αὐτὰ τὰ λέγω γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, γιὰ νὰ μὴ ἐξαπατοῦνται, νομίζοντας ὅτι ἑορτάζουν Πάσχα, ἐπειδὴ μὲ ἀδιαντροπιὰ προβάλλουν τὰ ἄζυμα καὶ δικαιολογοῦν ἔτσι ἑορτή, ἐκεῖνοι ποὺ πάντοτε ἔχουν ἀπερίτμητη τὴν καρδιά τους καὶ βαρυκοΐα στ' αὐτιά τους. Πές μου, Ἰουδαῖε, πῶς ἑορτάζεις Πάσχα; Ὁ ναὸς κατασκάφθηκε, ὁ βωμὸς καταστράφηκε, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων καταπατήθηκαν, κάθε θυσία καταργήθηκε· γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν τολμᾶς νὰ παρανομεῖς; Ὁδηγήθηκες κάποτε αἰχμάλωτος στὴ Βαβυλώνα· ἄκουσες ἐκείνους ποὺ σᾶς αἰχμαλώτισαν νὰ σοῦ λένε, «Ψάλατέ μας ἀπὸ τοὺς ὕμνους ποὺ ψάλλατε ὅταν ἤσασθε στὴ Σιών»[24], καὶ δὲν τὸ ἀνεχόσουν. Γιατί λοιπὸν τώρα ἑορτάζεις τὸ Πάσχα μακριὰ ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα; Σὺ εἶπες, «Πῶς νὰ ψάλω τὴν ᾠδὴ τοῦ Κυρίου σὲ ξένη χώρα;»[25] Καὶ ὁ Δαυὶδ γιὰ νὰ δηλώσει αὐτὰ ἔλεγε· «Δίπλα στὸν πο-

ταμὸν Βαβυλῶνος, ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν· ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν», τουτέστι, τὸ ψαλτήριον, τὴν κιθάραν, τὴν λύραν· τούτοις γὰρ τὸ παλαιὸν ἐκέχρηντο, καὶ διὰ τούτων τοὺς ψαλμοὺς ᾖδον. «Ἐκεῖ», γάρ, φησίν, «ἐπηρώτησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἡμᾶς λόγους ᾠδῶν»· καὶ εἴπαμεν· «Πῶς ᾄσωμεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας;». Τί λέγεις, εἰπέ μοι; Τὴν ᾠδὴν Κυρίου οὐκ ᾄδεις ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, καὶ τὸ πάσχα ἐπιτελεῖς ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; Εἶδες ἀναισθησίαν Ἰουδαίων; Ὅτε πολέμιοι ἦσαν οἱ καταναγκάζοντες, οὔτε ψαλμὸν εἵλοντο εἰπεῖν ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, καὶ νῦν ἀφ' ἑαυτῶν, οὐδενὸς ἀναγκάζοντος, πόλεμον εἰσάγουσι πρὸς τὸν Θεόν. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Στέφανος ἔλεγε πρὸς αὐτούς· «Ὑμεῖς ἀεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε». Ὁρᾷς ὡς ἀκάθαρτα τὰ ἄζυμα; πῶς παράνομος ἡ ἑορτὴ ἡ ἰουδαϊκή; Ἦν πάσχα ἰουδαϊκόν ποτε, ἀλλ' ἐλύθη.

«Τότε», φησίν, «ὁ Ἰησοῦς, ἐσθιόντων αὐτῶν καὶ πινόντων, λαβὼν ἄρτον ἐπὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων αὐτοῦ χειρῶν, εὐχαριστήσας καὶ κλάσας εἶπε τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστι τὸ σῶμα ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν». «Καὶ τὸ ποτήριον πάλιν λαβών, ἐδίδου αὐτοῖς λέγων· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχεόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν». Καὶ παρῆν καὶ Ἰούδας τοῦτο λέγοντος τοῦ Κυρίου. Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμα, ὦ Ἰούδα, ὅπερ ἐπώλησας τριάκοντα ἀργυρίων· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμα, ὑπὲρ οὗ πρὸ μικροῦ τὰ ἀναιδῆ σύμφωνα ἐποίου πρὸς τοὺς ἀγνώμονας Φαρισαίους. Ὢ πόση ἡ τοῦ Χριστοῦ φιλανθρωπία, ὢ τῆς τοῦ Ἰούδα ἀγνωμοσύνης· ὁ Δεσπότης ἔτρεφε, καὶ ὁ δοῦλος ἐπίπρασκεν· ὁ μὲν γὰρ ἐπώλησεν αὐτὸν λα-

26. Ψαλμ. 136, 1-2 27. Ψαλμ. 136, 3-4
28. Πράξ. 7, 51 29. Ματθ. 26, 26

ταμὸ τῆς Βαβυλώνας ἐκεῖ καθίσαμε καὶ κλάψαμε· ἐπάνω στὶς ἰτιές, ποὺ ὑψώνονται δίπλα στοὺς ποταμοὺς ποὺ διασχίζουν τὴ χώρα αὐτή, κρεμάσαμε τὰ ὄργανά μας»[26], δηλαδὴ τὸ ψαλτήρι, τὴν κιθάρα καὶ τὴ λύρα· διότι τὴν παλιὰ ἐποχὴ αὐτὰ τὰ ὄργανα χρησιμοποιοῦσαν καὶ μ' αὐτὰ ἔψαλλαν τοὺς ψαλμούς. «Ἐκεῖ», λοιπόν, λέγει, «μᾶς ζήτησαν, ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς αἰχμαλώτισαν, ὕμνους ἀπὸ τὸ στόμα μας», καὶ εἴπαμε· «Πῶς νὰ ψάλω τὴν ᾠδὴ τοῦ Κυρίου σὲ ξένη χώρα;»[27]. Πές μου, τί λές; Τὴν ᾠδὴ τοῦ Κυρίου δὲν ψάλλεις καὶ ἑορτάζεις τὸ Πάσχα σὲ ξένη χώρα; Εἶδες ἀναισθησία Ἰουδαίων; Ὅταν ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς ἐξανάγκαζαν ἦταν ἐχθροί, δὲν καταδέχονταν οὔτε ὕμνο νὰ ψάλλουν σὲ ξένη χώρα, καὶ τώρα ἀπὸ μόνοι τους, χωρὶς κανένας νὰ τοὺς ἀναγκάζει κηρύττουν πόλεμο ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μακάριος Στέφανος ἔλεγε πρὸς αὐτούς· «Σεῖς πάντοτε ἀντιτίθεσθε στὸ ἅγιο Πνεῦμα»[28]. Βλέπεις ὅτι εἶναι ἀκάθαρτα τὰ ἄζυμα; πῶς εἶναι παράνομη ἡ ἰουδαϊκὴ ἑορτή; Ὑπῆρχε Ἰουδαϊκὸ Πάσχα κάποτε, ἀλλὰ καταργήθηκε.

«Τότε», λέγει, «ὁ Ἰησοῦς, ἐνῶ ἔτρωγαν αὐτοὶ καὶ ἔπιναν, πῆρε ἄρτο μὲ τὰ ἅγια καὶ ἄχραντα χέρια του καὶ ἀφοῦ τὸν εὐλόγησε καὶ τὸν ἔκοψε σὲ κομμάτια, εἶπε στοὺς μαθητές του· πάρτε καὶ φᾶτε· αὐτὸ εἶναι τὸ σῶμα μου ποὺ θυσιάζεται γιὰ σᾶς καὶ γιὰ πολλοὺς ἄλλους πρὸς ἄφεση ἁμαρτιῶν»[29]. Καὶ ἀφοῦ πῆρε ὕστερα τὸ ποτήρι τοὺς ἔδωσε νὰ πιοῦν, λέγοντας· αὐτὸ εἶναι τὸ αἷμα, ποὺ χύνεται γιὰ χάρη πολλῶν πρὸς ἄφεση ἁμαρτιῶν»[30]. Καὶ παραβρισκόταν καὶ ὁ Ἰούδας ὅταν ἔλεγε αὐτὰ ὁ Κύριος. Αὐτὸ εἶναι τὸ αἷμα μου, Ἰούδα, ποὺ τὸ πούλησες γιὰ τριάντα ἀργύρια· αὐτὸ εἶναι τὸ αἷμα, γιὰ τὸ ὁποῖο πρὶν ἀπὸ λίγο ἔκαμνες τὶς αἰσχρὲς συμφωνίες μὲ τοὺς ἀχάριστους Φαρισαίους. Πώ, πὼ πόση εἶναι ἡ φιλανθρωπία τοῦ Χριστοῦ· πώ, πὼ πόση εἶναι ἡ ἀχαριστία τοῦ Ἰούδα. Ὁ Κύριος ἔτρεφε, ἐνῶ ὁ δοῦλος πουλοῦσε· διότι ὁ μὲν Ἰούδας ποὺ-

------

30. Ματθ. 26, 28

βὼν τριάκοντα ἀργύρια, ὁ δὲ Χριστὸς λουτρὸν ὑπὲρ ἡμῶν τὸ ἴδιον αἷμα ἐξέχεε, καὶ τῷ πεπρακότι δέδωκεν, εἴπερ ἠθέλησε. Καὶ γὰρ παρῆν καὶ Ἰούδας πρὸ τῆς προδοσίας, καὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης μετέσχε, καὶ τοῦ μυστικοῦ δείπνου ἀπήλαυσεν. Ὥσπερ γὰρ τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν ἔνιψεν, οὕτω καὶ ἱερᾶς τραπέζης μετέσχεν Ἰούδας, ἵνα μηδεμίαν ἔχῃ ἀπολογίαν, ἀλλὰ κρίμα λήψηται. Ἐπέμενε γὰρ τῇ πονηρᾷ γνώμῃ, καὶ ἐξελθὼν ἀντὶ φιλήματος προδοσίαν εἰργάσατο, μὴ μνησθεὶς τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὴν προδοσίαν ἔρριψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια, λέγων· «Ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῶον». Ὢ τύφλωσις! τοῦ δείπνου μετέσχες, καὶ τὸν εὐεργέτην παρέδωκας; Καὶ ὁ μὲν Κύριος ἑκὼν τὸ γεγραμμένον ἐπλήρου· «Οὐαὶ δὲ δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἦλθεν».

Ἀλλὰ καιρὸς λοιπὸν τῇ φρικτῇ ταύτῃ καὶ φοβερᾷ τραπέζῃ προσιέναι. Πάντες τοίνυν μετὰ καθαροῦ συνειδότος προσέλθωμεν· μηδεὶς ἔστω Ἰούδας ἐνταῦθα δολιευόμενος τοὺς πλησίον αὐτοῦ, μηδεὶς πονηρός, μηδεὶς ἰὸν ἔχων ἐγκεκρυμμένον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Πάρεστι καὶ νῦν ὁ Χριστὸς τὴν τράπεζαν κοσμῶν. Οὐ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ ποιῶν τὰ προκείμενα γενέσθαι σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Σχῆμα πληρῶν μόνον ἕστηκεν ὁ ἱερεύς, καὶ δέησιν προσφέρει, ἡ δὲ χάρις καὶ ἡ δύναμίς ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ ἡ πάντα ἐργαζομένη. «Τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα», φησί. Τοῦτο τὸ ῥῆμα τὰ προκείμενα μεταρρυθμίζει. Καὶ καθάπερ ἐκείνη ἡ φωνή, ἡ λέγουσα, «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν», ῥῆμα ἦν, καὶ ἐγένετο ἔργον, ἐνδυναμοῦσα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πρὸς παιδοποιίαν, οὕτω καὶ αὕτη ἡ φωνή, ἡ λέγουσα, διαπαντὸς αὔξει τῇ χάριτι τοὺς ἀξίως μετέχοντας. Μηδεὶς τοίνυν ὕπουλος ἔστω, μηδεὶς πονηρός, μηδεὶς ἅρπαξ, μηδεὶς λοίδορος, μηδεὶς μισάδελφος,

31. Ματθ. 27, 3
32. Ματθ. 18, 7
33. Ματθ. 26, 26
34. Γεν. 1, 28

λησε αὐτὸν γιὰ τριάντα ἀργύρια, ἐνῶ ὁ Χριστὸς ἔχυσε τὸ αἷμα του γιὰ χάρη μας, καὶ τὸ πρόσφερε καὶ σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν πούλησε, ἐὰν φυσικὰ τὸ ἤθελε. Καθόσον παραβρισκόταν ἐκεῖ καὶ ὁ Ἰούδας πρὶν ἀπὸ τὴν προδοσία, καὶ ἔλαβε μέρος στὴν ἱερὴ τράπεζα, καὶ ἀπόλαυσε τὸ μυστικὸ δεῖπνο. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἔνιψε τὰ πόδια τῶν μαθητῶν, ἔτσι ὁ Ἰούδας ἔλαβε μέρος καὶ στὴν ἱερὴ τράπεζα, γιὰ νὰ μὴ ἔχει καμία δικαιολογία, ἀλλὰ νὰ τύχει τῆς καταδίκης. Καθόσον ἐπέμενε στὴν κακὴ ἀπόφασή του, καί, ἀφοῦ ἔφυγε, μὲ φίλημα πρόδωσε αὐτόν, χωρὶς νὰ θυμηθεῖ τὶς εὐεργεσίες αὐτοῦ, καὶ μόνο μετὰ τὴν προδοσία ἔρριξε τὰ τριάντα ἀργύρια, λέγοντας· «Ἁμάρτησα, διότι παρέδωσα αἷμα ἀθῶο»[31]. Πώ, πῶ τύφλωση! Πῆρες μέρος στὸ δεῖπνο καὶ πρόδωσες τὸν εὐεργέτη; Καὶ ὁ Κύριος μὲ τὴ θέλησή του πραγματοποιοῦσε τὸ λεγόμενο στὴ Γραφή· «Ἀλλοίμονο σ' ἐκεῖνον ἀπὸ τὸν ὁποῖο προῆλθε τὸ σκάνδαλο»[32].

Ἀλλ' εἶναι ὥρα νὰ πλησιάσομε στὴ φρικτὴ αὐτὴ καὶ φοβερὴ τράπεζα. Ὅλοι λοιπὸν ἂς πλησιάσομε σ' αὐτὴν μὲ καθαρὴ συνείδηση· κανένας Ἰούδας νὰ μὴ ὑπάρχει ἐδῶ, ποὺ νὰ δολιεύεται τοὺς συνανθρώπους του, κανένας πονηρός, κανένας ἔχοντας κρυμμένο δηλητήριο στὴν καρδιά του. Εἶναι παρὼν καὶ ὁ Χριστὸς ἐδῶ, ἑτοιμάζοντας τὴν τράπεζα. Διότι δὲν εἶναι ἄνθρωπος αὐτὸς ποὺ μεταβάλλει τὰ δῶρα ποὺ βρίσκονται ἐπάνω σ' αὐτὴν σὲ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἱερεὺς στέκεται μπροστὰ σ' αὐτὴν πραγματοποιώντας μόνο τὸν τύπο καὶ παρακαλεῖ τὸ Θεό, ἐνῶ ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δύναμη εἶναι ἐκείνη ποὺ πραγματοποιεῖ τὰ πάντα. «Αὐτὸ εἶναι τὸ σῶμα μου»[33], λέγει. Αὐτὰ τὰ λόγια μεταβάλλουν σὲ σῶμα καὶ αἷμα τὰ προσφερόμενα δῶρα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ φωνὴ ἐκείνη ποὺ ἔλεγε, «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ γεμίσατε τὴ γῆ»[34], ἦταν λόγια καὶ ἔγιναν ἔργο, ἐνδυναμώνοντας τὴν ἀνθρώπινη φύση γιὰ ἀπόκτηση τέκνων, ἔτσι καὶ αὐτὰ τὰ λόγια, ποὺ λέγει ὁ ἱερεύς, αὐξάνουν διαρκῶς μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἐκείνους ποὺ συμμετέχουν ἐπάξια. Κανένας λοιπὸν νὰ μὴ εἶναι ὕπουλος, κανένας πονηρός, κανένας ἅρπαγας, κανέ-

μηδεὶς φιλάργυρος, μηδεὶς μέθυσος, μηδεὶς πλεονέκτης, μηδεὶς ἀρσενοκοίτης, μηδεὶς φθονερός, μηδεὶς πορνείᾳ δουλευέτω, μηδεὶς κλέπτης, μηδεὶς ἐπίβουλος, ἵνα μὴ κρίμα ἑαυτῷ λήψηται. Καὶ γὰρ τότε ὁ Ἰούδας ἀναξίως μετέσχε τοῦ μυστικοῦ δείπνου, καὶ ἐξελθὼν παρέδωκε τὸν Κύριον, ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῖς ἀναξίως μετέχουσι τῶν μυστηρίων, τούτοις μάλιστα συνεχῶς ἐπιπηδᾷ ὁ διάβολος, καὶ εἰς μείζω τιμωρίαν ἑαυτοὺς ἐμβάλλουσι.

Ταῦτα λέγω οὐχ ἵνα φοβήσω μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἀσφαλεστέρους ποιήσω. Καθάπερ γὰρ σωματικὴ τροφή, ὅταν εἰς γαστέρα χυμοὺς ἔχουσαν πονηροὺς ἐμπέσῃ, πλεῖον ἐπιτείνει τὴν νόσον, οὕτω καὶ ἡ πνευματικὴ τροφή, ὅταν ἀναξίως μετέχηται, πλέον κρίμα ἑαυτῷ σωρεύει. Μηδεὶς τοίνυν πονηροὺς ἔνδον ἐχέτω λογισμούς, παρακαλῶ, ἀλλ' ἐκκαθάρωμεν ἡμῶν τὴν καρδίαν· καὶ γὰρ ναοὶ Θεοῦ ἐσμεν, ἐὰν καθαρεύωμεν. Ἁγνὴν ἡμῶν ποιήσωμεν τὴν ψυχήν· καὶ γὰρ δυνατόν ἐστι τοῦτο ποιῆσαι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ἐὰν ἔχῃς τι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἔξελε τὴν ὀργήν, λῦσον τὴν ἔχθραν, ἵνα λάβῃς θεραπείαν ἀφέσεως ἀπὸ τῆς τραπέζης. Θυσίᾳ προσέρχῃ φρικτῇ καὶ ἁγίᾳ· ἐσφαγμένος πρόκειται ὁ Χριστός. Ἀλλ' ἐννόησον τίνος ἕνεκεν ἐσφάγη. Ὢ ποίων μυστηρίων ἐστερήθης, Ἰούδα! Χριστὸς ἑκὼν ἔπαθεν, ἵνα λύσῃ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, καὶ ἑνώσῃ τὰ κάτω τοῖς ἄνω, ἵνα ἀγγέλων ποιήσῃ κοινωνὸν ἐχθρὸν ὄντα σε καὶ πολέμιον. Καὶ ὁ μὲν Χριστὸς τὴν ψυχὴν αὑτοῦ ἐξέδωκεν ὑπὲρ σοῦ, σὺ δὲ τῷ συνδούλῳ μένεις ἐχθραίνων; Καὶ πῶς δυνήσῃ βαδίζειν ἐπὶ τὴν τῆς εἰρήνης τράπεζαν; Ὁ Δεσπότης σου οὐ παρῃτήσατο πάντα ὑπομεῖναι διὰ σέ, σὺ δὲ οὐδὲ ὀργὴν ἀφιέναι

35. Ἐφ. 2, 14

νας κακόλογος, κανένας μισάδελφος, κανένας φιλάργυρος, κανένας μέθυσος, κανένας πλεονέκτης, κανένας ἀρσενοκοίτης, κανένας φθονερός, κανένας νὰ μὴ εἶναι δοῦλος τῆς πορνείας, κανένας κλέφτης, κανένας ἐπίβουλος, γιὰ νὰ μὴ ἐπισύρει ἐναντίον του τὴν καταδίκη. Καθόσον τότε ὁ Ἰούδας πῆρε μέρος στὸ μυστικὸ ἐκεῖνο δεῖπνο ἀνάξια, καὶ φεύγοντας ἀπὸ ἐκεῖ πῆγε καὶ παρέδωσε τὸν Κύριο, γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ὁ διάβολος πάντοτε κατ' ἐξοχὴ εἰσέρχεται σ' ἐκείνους ποὺ συμμετέχουν ἀνάξια στὴ θεία εὐχαριστία, καὶ καθιστοῦν ἔτσι τοὺς ἑαυτούς τους ἄξιους μεγαλύτερης τιμωρίας.

Αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι μόνο γιὰ νὰ σᾶς φοβήσω, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ σᾶς κάνω περισσότερο ἀσφαλεῖς. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἡ σωματικὴ τροφή, ὅταν εἰσέλθει σὲ στομάχι ποὺ ἔχει βλαβερὰ ὑγρά, περισσότερο χειροτερεύει τὴν ἀσθένεια, ἔτσι καὶ ἡ πνευματικὴ τροφή, ὅταν κανεὶς συμμετέχει ἀνάξια σ' αὐτήν, ἐπισύρει μεγαλύτερη καταδίκη ἐναντίον του. Κανένας λοιπόν, παρακαλῶ, νὰ μὴ τρέφει μέσα του πονηροὺς λογισμούς, ἀλλ' ἂς καθαρίσομε τὴν καρδιὰ μας· καθόσον εἴμαστε ναοὶ τοῦ Θεοῦ, ἐὰν εἴμαστε καθαροί. Ἂς ἐξαγνίσομε τὴν ψυχή μας· διότι αὐτὸ μποροῦμε νὰ τὸ κατορθώσομε μέσα σὲ μία ἡμέρα. Πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; ἐὰν ἔχεις κάτι ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ σου, ξερρίζωσε τὴν ὀργή, σταμάτησε τὴν ἔχθρα, γιὰ νὰ λάβεις θεραπεία συγχωρήσεως ἀπὸ τὴν τράπεζα. Πλησιάζεις σὲ θυσία φρικτὴ καὶ ἅγια· μπροστά σου βρίσκεται σφαγμένος ὁ Χριστός. Ἀλλὰ σκέψου γιὰ ποιὸ λόγο σφάχθηκε. Πώ, πὼ ποιὰ μυστήρια στερήθηκες, Ἰούδα! Ὁ Χριστὸς ἔπαθε μὲ τὴ θέλησή του, γιὰ νὰ γκρεμίσει «τὸ μεσότοιχο τοῦ φραγμοῦ»[35] καὶ νὰ ἑνώσει τὰ ἐπίγεια μὲ τὰ οὐράνια, γιὰ νὰ σὲ κάνει φίλο τῶν ἀγγέλων, ἐνῶ ἤσουν ἐχθρὸς καὶ πολέμιος αὐτῶν. Καὶ ὁ Χριστὸς βέβαια πρόσφερε τὴ ζωή του γιὰ χάρη σου, καὶ σὺ ἐξακολουθεῖς νὰ ἐχθρεύεσαι τὸ συνάνθρωπό σου; Καὶ πῶς θὰ μπορέσεις νὰ βαδίσεις πρὸς τὴν τράπεζα τῆς εἰρήνης; Ὁ Κύριός σου δὲν ἀπέφυγε ὅλα νὰ τὰ ὑπομείνει γιὰ σένα, καὶ σὺ δὲν ἀνέχεσαι οὔτε τὴν ὀρ-

ἀνέχῃ; Τίνος ἕνεκεν, εἰπέ μοι; Ἡ ἀγάπη ῥίζα καὶ πηγὴ καὶ μήτηρ ἐστὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν.

Ἐπηρέασέ μοι, φησί, τὰ μέγιστα, μυρία ἠδίκησέ μοι, τὸν περὶ τοῦ ζῆν ἐπεκρέματέ μοι κίνδυνον. Καὶ τί τοῦτο; Ἀλλ' οὐδέπω σε ἐσταύρωσε, καθάπερ τὸν Κύριον οἱ Ἰουδαῖοι. Ἐὰν μὴ ἀφῇς τῷ πλησίον σου τὸ ἀδίκημα, οὐδὲ ὁ Πατήρ σου ὁ οὐράνιος ἀφήσει σοι τὰ ἁμαρτήματά σου. Ποίῳ δὲ συνειδότι ἐρεῖς, «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου», καὶ τὰ ἑξῆς; Ὁμοίως ὁ Χριστὸς καὶ τὸ αἷμα, ὃ ἐξέχεαν ἐκεῖνοι, εἰς σωτηρίαν τῶν ἐκχεόντων δέδωκε. Τί τούτου ἴσον ἔχεις ποιῆσαι; Ἐὰν μὴ ἀφῇς τῷ ἐχθρῷ, οὐκ ἐκεῖνον ἠδίκησας, ἀλλὰ σαυτόν· ἐκεῖνον μὲν γὰρ πολλάκις εἰς τὸν παρόντα βίον ἔβλαψας, σαυτὸν δὲ ἀσύγγνωστον ἐποιήσω τὴν τιμωρίαν εἰς τὴν μέλλουσαν ἡμέραν. Οὐδένα γὰρ οὕτω μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται ὁ Θεός, ὡς μνησίκακον ἄνθρωπον, ὡς οἰδαίνουσαν καρδίαν καὶ φλεγμαίνουσαν ψυχήν. Ἄκουσον γοῦν τί φησιν ὁ Κύριος· «Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἄπελθε πρῶτον καὶ διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου· καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου». Τί λέγεις; Ἀφήσω ἐκεῖ τὸ δῶρον, ἤγουν τὴν θυσίαν; Ναί, φησί· διὰ γὰρ τὴν εἰρήνην τὴν πρὸς τὸν ἀδελφόν σου καὶ αὐτὴ ἡ θυσία ἐγένετο. Εἰ τοίνυν διὰ τὴν εἰρήνην τὴν εἰς τὸν πλησίον ἡ θυσία ἐστί, σὺ δὲ οὐ κατορθοῖς τὴν εἰρήνην, εἰ καὶ μετέχεις τῆς θυσίας, ἀνωφελής σοι ἡ μετάληψις γέγονεν ἄνευ τοῦ κατορθώματος τῆς εἰρήνης.

Ποίησον τοίνυν ἐκεῖνο πρῶτον, λέγω δὲ τὴν εἰρήνην, δι' ὅπερ καὶ ἡ θυσία προσενήνεκται, καὶ τότε αὐτῆς ἀπολαύσεις καλῶς. Διὰ γὰρ τοῦτο ἦλθεν

---

36. Ματθ. 6, 9 37. Ματθ. 5, 23 - 24

γή σου ν' ἀφήσεις; Πές μου γιὰ ποιὸ λόγο; Ἡ ἀγάπη εἶναι ρίζα καὶ πηγὴ καὶ μητέρα ὅλων τῶν ἀγαθῶν.

Μοῦ προξένησε, λέγει, μεγάλη βλάβη, μ' ἀδίκησε πάρα πολύ, καὶ κινδύνεψε καὶ ἡ ἴδια ἡ ζωή μου. Καὶ τί εἶναι αὐτό; Διότι δὲν σὲ σταύρωσε ἀκόμη, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Κύριο. Ἐὰν δὲν συγχωρήσεις τὸ σὲ βάρος σου ἀδίκημα τοῦ συνανθρώπου σου, οὔτε ὁ Πατέρας σου ὁ οὐράνιος θὰ συγχωρήσει τὰ ἁμαρτήματά σου. Διότι μὲ ποιά συνείδηση θὰ πεῖς, «Πατέρα μας οὐράνιε, ἂς εἶναι ἅγιο τὸ ὄνομά σου»[36], καὶ τὰ λεγόμενα στὴ συνέχεια; Ἐπίσης ὁ Χριστὸς καὶ τὸ αἷμα του τὸ πρόσφερε γιὰ τὴ σωτηρία ἐκείνων ποὺ ἔγιναν αἰτία νὰ χυθεῖ. Τί μπορεῖς νὰ κάνεις σὺ ἰσοδύναμο μ' αὐτό; ἐὰν δὲν συγχωρήσεις τὸν ἐχθρό σου, δὲν ἀδίκησες ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν ἑαυτό σου· διότι ἐκεῖνον τὸ ἔβλαψες βέβαια πολλὲς φορὲς στὴν ἐδῶ ζωή, ὅμως γιὰ τὸν ἑαυτό σου κατέστησες ἀσυγχώρητη τὴν τιμωρία κατὰ τὴ μέλλουσα ἡμέρα. Διότι ὁ Θεὸς κανένα δὲν μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται τόσο, ὅσο τὸν μνησίκακο ἄνθρωπο, ὅσο τὴν καρδιὰ ποὺ εἶναι κυριευμένη ἀπὸ πάθη καὶ τὴν ψυχὴ ποὺ φλογίζεται ἀπ' αὐτά. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει ὁ Κύριος· «Ἐάν, τὴν ὥρα ποὺ προσφέρεις στὸ θυσιαστήριο τὸ δῶρο σου, θυμηθεῖς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει κάτι ἐναντίον σου, ἄφησε ἐκεῖ μπροστὰ στὸ θυσιαστήριο τὸ δῶρο σου καὶ πήγαινε πρῶτα καὶ συμφιλιώσου μὲ τὸν ἀδελφό σου, καὶ μετὰ ἔλα καὶ πρόσφερε τὸ δῶρο σου»[37]. Τί λές; Ν' ἀφήσω ἐκεῖ τὸ δῶρο, δηλαδὴ τὸ προσφερόμενο γιὰ θυσία; Ναί, λέγει· διότι καὶ αὐτὴ ἐδῶ ἡ θυσία ἔγινε γιὰ τὴν εἰρήνη μὲ τὸν ἀδελφό σου. Ἐὰν λοιπὸν ἡ θυσία γίνεται γιὰ τὴν εἰρήνη μὲ τὸν πλησίον σου, σὺ ὅμως δὲν κατορθώνεις νὰ εἰρηνεύεις μ' αὐτόν, ἂν καὶ συμμετέχεις στὴ θυσία, τότε καθίσταται ἀνώφελη ἡ μετάληψη χωρὶς τὸ κατόρθωμα τῆς εἰρήνης.

Κάνε λοιπὸν ἐκεῖνο πρῶτα, ἐννοῶ τὴν εἰρήνη, γιὰ τὸ ὁποῖο καὶ ἡ θυσία προσφέρθηκε, καὶ τότε θ' ἀπολαύσεις αὐτὴν δίκαια. Διότι γι' αὐτὸ ἦρθε στὸν κόσμο ὁ Υἱὸς τοῦ

εἰς τὸν κόσμον ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα καταλλάξῃ ἡμῶν τὴν φύσιν τῷ Πατρί, ὥς που καὶ Παῦλός φησι· «Νυνὶ δὲ ἀποκατήλλαξεν ἑαυτῷ τὰ πάντα», διὰ τοῦ σταυροῦ ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ». Διὰ τοῦτο οὐχὶ αὐτὸς μόνον ἦλθε ποιῶν εἰρήνην, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς μακαρίζει τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας, καὶ ποιεῖ τῆς αὐτοῦ προσηγορίας κοινωνούς. «Μακάριοι γὰρ οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται». Ὅπερ οὖν ἐποίησεν ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τοῦτο καὶ σὺ ποίησον κατὰ δύναμιν ἀνθρωπίνην, εἰρήνης γενόμενος πρόξενος καὶ σαυτῷ, καὶ τῷ πλησίον σου. Διὰ τοῦτο καὶ υἱὸν Θεοῦ καλεῖ τὸν εἰρηνοποιόν· διὰ τοῦτο ἐν τῷ καιρῷ τῆς θυσίας, οὐδεμιᾶς ἑτέρας ἐμνημόνευσε δικαιοσύνης, ἀλλ' ἢ τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν καταλλαγῆς, δεικνὺς ὅτι πασῶν ἀρετῶν μείζων ἡ ἀγάπη ἐστίν. Ἐβουλόμην μὲν οὖν, ἀγαπητοί, ἐπὶ πλεῖστον παρατεῖναι τὸν λόγον, ἀλλ' ἀρκεῖ καὶ τὰ εἰρημένα τοῖς μετὰ προσοχῆς καὶ συνέσεως δεχομένοις τὸν σπόρον τῆς εὐσεβείας, καὶ προσέχειν ἐθέλουσι τοῖς λεγομένοις.

Μνημονεύωμεν τοίνυν, παρακαλῶ, διαπαντὸς τούτων τῶν ῥημάτων, καὶ τοῦ φρικωδεστάτου ἀσπασμοῦ τοῦ πρὸς ἀλλήλους. Οὗτος γὰρ ὁ ἀσπασμὸς συμπλέκει τὰς διανοίας ἡμῶν, καὶ ποιεῖ γενέσθαι σῶμα ἓν ἅπαντας, καὶ μέλη Χριστοῦ, ἐπειδὴ καὶ ἑνὸς σώματος μετέχομεν ἅπαντες. Γενώμεθα οὖν κατ' ἀλήθειαν σῶμα ἕν, οὐ τὰ σώματα ἀλλήλοις ἀναφύροντες, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς ἀλλήλαις τῷ τῆς ἀγάπης συνδέσμῳ συνάπτοντες. Οὕτω γὰρ ποιοῦντες, δυνησόμεθα μετὰ παρρησίας ἀπολαῦσαι τῆς προκειμένης τραπέζης, καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τῷ τέλει βραβευθείσης εἰρήνης δοχεῖα γενέσθαι. Κἂν γὰρ μυρία ἔχωμεν κατορθώματα, μνησίκακοι δὲ ὦμεν, πάντα εἰκῇ καὶ μάτην εἰργασάμεθα, καὶ οὐδὲν ἐκ

38. Κολ. 1, 22

Θεοῦ, γιὰ νὰ συμφιλιώσει τὴν ἀνθρώπινη φύση μὲ τὸν Πατέρα, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Τώρα ὅμως συμφιλίωσε τὰ πάντα μὲ τὸν ἑαυτό του»[38], «θανατώνοντας τὴν ἔχθρα μὲ τὸ σταυρικὸ θάνατο αὐτοῦ»[39]. Γι' αὐτὸ δὲν ἦρθε αὐτὸς γιὰ νὰ μᾶς χαρίσει μόνο τὴν εἰρήνη, ἀλλὰ μακαρίζει καὶ ἐμᾶς ὅταν κάνομε τὸ ἴδιο καὶ μᾶς καθιστᾶ κοινωνοὺς τοῦ ὀνόματός του. Διότι λέγει, «Μακάριοι εἶναι οἱ εἰρηνοποιοί, διότι αὐτοὶ θὰ ὀνομασθοῦν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ»[40]. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ ἔκανε ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ κάνε καὶ σὺ κατ' ἀνθρώπινη δύναμη, παρέχοντας εἰρήνη καὶ στὸν ἑαυτό σου καὶ στὸν πλησίον σου. Γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάζει τὸν εἰρηνοποιὸ υἱὸ τοῦ Θεοῦ· γι' αὐτὸ κατὰ τὴ στιγμὴ τῆς θυσίας δὲν ἀνέφερε καμία ἄλλη ἐντολή, παρὰ τὴ συμφιλίωση μὲ τὸν ἀδελφό, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ἀπὸ ὅλες τὶς ἀρετὲς ἡ πιὸ μεγάλη εἶναι ἡ ἀγάπη. Ἤθελα βέβαια, ἀγαπητοί, νὰ παρατείνω περισσότερο τὸ λόγο, ἀλλ' εἶναι ἀρκετὰ τὰ ὅσα λέχθηκαν γιὰ ἐκείνους ποὺ δέχονται τὸ σπόρο τῆς εὐσέβειας μὲ προσοχὴ καὶ σύνεση, καὶ θέλουν νὰ παρακολουθοῦν μὲ προσοχὴ τὰ λεγόμενα.

Ἂς θυμόμαστε λοιπόν, παρακαλῶ, πάντοτε τὰ λόγια αὐτὰ καθὼς καὶ τὸν γεμάτο ἀπὸ φρίκη ἀσπασμὸ ἀναμεταξύ μας. Διότι αὐτὸς ὁ ἀσπασμὸς συνενώνει τὶς σκέψεις μας, καὶ κάμνει νὰ γίνομε ὅλοι ἕνα σῶμα καὶ μέλη τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ καὶ σ' ἕνα σῶμα συμμετέχομε ὅλοι μας. Ἂς γινόμαστε λοιπὸν πραγματικὰ ἕνα σῶμα, ὄχι συνενώνοντας τὰ σώματά μας ἀναμεταξύ μας, ἀλλὰ συνάπτοντας τὶς ψυχές μας ἀναμεταξύ τους μὲ τὸ σύνδεσμο τῆς ἀγάπης. Διότι ἐνεργώντας ἔτσι θὰ μπορέσομε ν' ἀπολαύσομε μὲ παρρησία τὴν τράπεζα ποὺ μᾶς προσφέρεται καὶ νὰ γίνομε δοχεῖα τῆς εἰρήνης ποὺ δίνεται στὸ τέλος τῆς ζωῆς ἀπὸ τὸ Χριστὸ σὰν βραβεῖο. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ἔχομε ἀμέτρητα κατορθώματα, ἀλλ' εἴμαστε μνησίκακοι, ὅλα τὰ κάναμε ἄσκοπα καὶ μάταια, καὶ δὲν θὰ μπορέσομε

------

39. Ἐφ. 2, 16

40. Ματθ. 5, 9

τούτων εἰς σωτηρίας λόγον καρπώσασθαι δυνησόμεθα. Μέλλων γὰρ ὁ Σωτὴρ ἀνελθεῖν πρὸς τὸν Πατέρα, ἀντὶ δόξης προσκαίρου καὶ πλούτου μεγάλου ταύτην τοῖς μαθηταῖς κληρονομίαν ἀφίησιν, εἰπών· «Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν». Ποῖος γὰρ πλοῦτος, ἢ πόση χρημάτων περιουσία γένοιτ' ἂν τιμιωτέρα τῆς εἰρήνης τοῦ Χριστοῦ, τῆς πάντα λόγον καὶ νοῦν ὑπερεχούσης; Τοῦτο οὖν καὶ ὁ προφήτης Μαλαχίας εἰδὼς χαλεπὸν εἶναι καὶ ὑπέρογκον τὸ παράπτωμα, ἔλεγεν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· «Λαός μου, λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος κακίαν ἐν τῇ καρδίᾳ τῷ πλησίον αὐτοῦ μὴ μνησικακείτω, καὶ ὅρκον ψευδῆ μὴ ἀγαπᾶτε· καὶ οὐ μὴ ἀποθανεῖτε, οἶκος τοῦ Ἰσραήλ, λέγει Κύριος». Ὡς ἂν εἰ μέλλοιτε εἶναι ψεῦσται, μνησίκακοι, ἐπίορκοι, ἐπιλαθόμενοι τῶν ἐντολῶν μου, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.

Ταῦτα οὖν ἅπαντα εἰδότες, ἀγαπητοί, πᾶσαν καταλύσωμεν ὀργήν, καὶ πρὸς ἀλλήλους εἰρηνεύσωμεν, καὶ τὴν ῥίζαν τῆς κακίας ἐκτίλαντες, καὶ καθάραντες ἡμῶν τὸ συνειδός, μετὰ πρᾳότητος καὶ ἐπιεικείας καὶ πολλῆς τῆς εὐλαβείας προσίωμεν τῇ μεταλήψει τῶν φρικτῶν τούτων καὶ φοβερῶν μυστηρίων, μὴ ὠθοῦντες καὶ λακτίζοντες, μήτε κτύποις καὶ κραυγαῖς ἐκβοῶντες, ἀλλὰ φόβῳ πολλῷ καὶ τρόμῳ μετὰ κατανύξεως καὶ δακρύων προσερχόμενοι, ἵνα καὶ ὁ φιλάνθρωπος Δεσπότης, ἐποπτεύσας ἡμῶν ἄνωθεν τὴν εἰρηνικὴν κατάστασιν, καὶ τὴν ἀνυπόκριτον ἀγάπην, καὶ τὴν φιλάδελφον κοινωνίαν, καὶ τούτων τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐπηγγελμένων πάντας ἡμᾶς ἀξιώσῃ, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

---

41. Ἰω. 14, 27 42. Ζαχ. 8, 16 - 17

ἀπὸ αὐτὰ νὰ καρπωθοῦμε καμία ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία μας. Καθόσον ὅταν ὁ Σωτήρας ἐπρόκειτο ν' ἀνεβεῖ πρὸς τὸν Πατέρα του, ἀντὶ γιὰ δόξα πρόσκαιρη καὶ πλοῦτο μεγάλο αὐτὴ τὴν κληρονομία ἄφησε στοὺς μαθητές του, λέγοντας· «Τὴν εἰρήνη τὴ δική μου σᾶς δίνω, τὴν εἰρήνη τὴ δική μου σᾶς ἀφήνω»[41]. Ποιὸς λοιπὸν πλοῦτος, ἢ πόση χρηματικὴ περιουσία θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ πολυτιμότερη ἀπὸ τὴν εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ, ποὺ ὑπερβαίνει κάθε λόγο καὶ νοῦ; Αὐτὸ τὸ παράπτωμα γνωρίζοντας καὶ ὁ προφήτης Μαλαχίας ὅτι εἶναι φοβερὸ καὶ ὑπερβολικὰ μεγάλο, ἔλεγε σὰν ἐκπρόσωπος τοῦ Θεοῦ· «Λαέ μου, λέγετε τὴν ἀλήθεια ὁ καθένας πρὸς τὸν πλησίον του, καὶ ὁ καθένας σας ἂς μὴ κρατάει μέσα στὴν καρδιά του κακία ἐναντίον τοῦ πλησίον του· μὴ ἀγαπᾶτε ὅρκο ψευδῆ, γιὰ νὰ μὴ πεθάνετε, σὺ ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραήλ, λέγει ὁ Κύριος»[42]. Διότι, ἐὰν συμβεῖ νὰ εἶστε ψεῦστες, μνησίκακοι, ἐπίορκοι καὶ νὰ λησμονεῖτε τὶς ἐντολές μου θὰ τιμωρηθεῖτε μὲ θάνατο.

Γνωρίζοντας λοιπόν, ἀγαπητοί, ὅλα αὐτά, ἂς ἐξαφανίσομε τὴν ὀργὴ καὶ ἂς εἰρηνεύομε ἀναμεταξύ μας, καὶ ἀφοῦ ξερριζώσομε τὴ ρίζα τῆς κακίας καὶ καθαρίσομε τὴ συνείδησή μας, ἂς πλησιάζομε μὲ πραότητα, μὲ καλωσύνη καὶ πολλὴ εὐλάβεια στὴ μετάληψη τῶν φρικτῶν αὐτῶν καὶ φοβερῶν μυστηρίων, χωρὶς νὰ σπρωχνόμαστε οὔτε καὶ νὰ κλωτσᾶμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, χωρὶς χτυπήματα καὶ κραυγές, ἀλλὰ νὰ πλησιάζομε μὲ πολὺ φόβο καὶ τρόμο, μὲ πολλὴ κατάνυξη καὶ δάκρυα, ὥστε καὶ ὁ φιλάνθρωπος Κύριος, ἀφοῦ δεῖ ψηλὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὴν εἰρηνική μας κατάσταση, τὴν ἀνυπόκριτη ἀγάπη καὶ τὴν ἀδελφικὴ κοινωνία, νὰ μᾶς ἀξιώσει ὅλους καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει δόξα καὶ δύναμη καὶ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑΝ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

ΟΜΙΛΙΑ Γ΄

1. *Νῦν Δάφνη τερπνὴ καὶ θεοφιλής, οὐ μόνον διηδέστατα βλύζουσα νάματα, οὐ κόμας δένδρων χαριεστάτας ἐντρέφουσα, ἀλλὰ προσλαβοῦσα ξένον φυτὸν τὸν σταυρόν· νῦν σώφρων ἀληθῶς πηγὴ καὶ τῷ Πυθίῳ δαίμονι φοβερά. Οὐκ ἔτι ποσὶν ἀνδρῶν ἀσεβῶν ἀναπεταννῦσα τὸ ἔδαφος, ἀλλ' ὑμῖν τοῖς εὐσεβέσι παρέχουσα τὸ ἄλσος, εἰκόνα ποθουμένου ἐκείνου, τοῦ κήπου φημί, ἐν ᾧ τοῦ Σωτῆρος ἡ προδοσία τετόλμηται καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας ἐφυτεύθη τὰ πράγματα. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἔχω τί φράσαι πρὸς τὴν παροῦσαν πανήγυριν· ἡ μὲν γὰρ πανήγυρις πρὸς κατηγορίαν τοῦ Ἰούδα τὴν ἐμὴν γλῶσσαν κινεῖ, ἡ δὲ φιλανθρωπία τοῦ Σωτῆρος ἐπιστρέφει μου τὸ στόμα πρὸς αὐτήν. Καὶ δύο τούτοις συνέχομαι, μίσει προδότου, πόθῳ Δεσπότου· νικᾷ δὲ πόθος τὸ μῖσος, μείζων ὑπάρχων καὶ δυνατώτερος. Διὸ τὸν προδότην καταλιπὼν τὸν εὐεργέτην ὑμνῶ, οὐχ ὅσον ἐστὶν ἄξιος, ἀλλ' ὅσον εἰμὶ δυνατὸς ἀνυμνῶ.*

Πῶς ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη πρὸς τὴν γῆν; πῶς ὁ πᾶσαν κτίσιν πληρῶν ἦλθεν πρός με, γονόμενος δι' ἐμέ, κατ' ἐμέ; πῶς ὃν ᾔδει προδότην ἐσόμενον τοῦτον ἔλαβεν μαθητήν, καὶ τὸν πολέμιον ὡς φίλον ἐνεκελεύσατο ἀκολουθεῖν αὐτῷ; πῶς οὐκ ἔμελεν αὐτῷ περὶ τῆς προδοσίας, ἀλλὰ περὶ τῆς τοῦ προδι-

---

1. Πύθιος· ὀνομάζεται ἔτσι ὁ Ἀπόλλωνας, διότι φόνευσε τὸν τερατώδη δράκοντα ποὺ φύλαγε τὸ μαντεῖο τῆς Δέμιδας στὸν Παρνασό.

ΣΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

ΟΜΙΛΙΑ Γ΄

1. Σήμερα ἡ Δάφνη εἶναι γεμάτη ἀπὸ χαρὰ καὶ ἀρεστὴ στὸ Θεό, ὄχι μόνο ἐπειδὴ πηγάζουν ἀπ' αὐτὴ καθαρότατα νερά, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπέκτησε ἕνα ἀκόμα παράξενο φυτό, τὸ σταυρό· σήμερα πραγματικὰ ἡ πηγὴ εἶναι γεμάτη ἀπὸ σωφροσύνη καὶ φοβερὴ στὸν Πύθιο[1] δαίμονα. Δὲν προσφέρει πιὰ τὸ ἔδαφός της στὰ πόδια τῶν ἀσεβῶν, ἀλλὰ παρέχει τὸ ἄλσος της στοὺς εὐσεβεῖς, καὶ ἀποτελεῖ μία εἰκόνα τοῦ πολυπόθητου ἐκείνου χώρου, ἐννοῶ τὸν κῆπο, στὸν ὁποῖο ἀποτολμήθηκε ἡ προδοσία τοῦ Σωτῆρα καὶ φυτεύθηκαν τὰ μέσα τῆς σωτηρίας μας. Ἀλλὰ πραγματικὰ δὲν ἔχω τί νὰ πῶ γιὰ τὴ σημερινὴ πανήγυρη· διότι ἡ μὲν πανήγυρη παρακινεῖ τὴ γλώσσα μου στὸ νὰ κατηγορήσω τὸν Ἰούδα, ἐνῶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Σωτῆρα μου τὴν ἐπιστρέφει σ' αὐτήν. Καὶ εἶμαι κυριευμένος ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο, ἀπὸ μίσος ἐναντίον τοῦ προδότη, καὶ ἀγάπη γιὰ τὸν Κύριο· νικᾶ ὅμως ἡ ἀγάπη τὸ μίσος, διότι εἶναι μεγαλύτερη καὶ δυνατότερη. Γι' αὐτό, ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὸν προδότη, ἐξυμνῶ τὸν εὐεργέτη, ὄχι ὅσο εἶναι ἄξιος, ἀλλ' ὅσον ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις μου νὰ τὸν ἐξυμνήσω.

Πῶς ἄφησε τοὺς οὐρανοὺς καὶ κατέβηκε στὴ γῆ; πῶς, ἐκεῖνος ποὺ γεμίζει ὁλόκληρη τὴν κτίση, ἦρθε πρὸς ἐμένα, καὶ ἔγινε γιὰ χάρη μου ἄνθρωπος σὰν καὶ μένα; πῶς πῆρε μαθητή του ἐκεῖνον ποὺ γνώριζε ὅτι θὰ γίνει προδότης καὶ ἔδωσε ἐντολὴ στὸν ἐχθρό του νὰ τὸν ἀκολουθεῖ σὰν φίλος; πῶς δὲν τὸν ἐνδιέφερε ἡ προδοσία, ἀλλὰ φρόντιζε γιὰ τὴ σωτηρία ἐκείνου ποὺ θὰ τὸν πρόδιδε; Διότι,

δόντος σωτηρίας ἐφρόντιζεν; «Ὀψίας», γάρ, φησὶ «γενομένης, ἀνέκειτο ὁ Ἰησοῦς μετὰ τῶν δώδεκα μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν εἶπεν· Ἀμήν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με». Προεῖπεν τὴν προδοσίαν, ἵνα κωλύσῃ τὸ παρανόμημα· ἀπρόσωπον τὴν πρόρρησιν ἐποιήσατο μὴ δυναμένην θριαμβεῦσαι τοῦ μαθητοῦ τὴν παρανομίαν τοὺς συνανακειμένους λανθάνουσαν. Τίς δεσπότου τοιαύτην φιλανθρωπίαν ἐθεάσατο; Καὶ προδίδοται καὶ τὸν προδότην φιλεῖ. Τίς καταφρονεῖται καὶ ἐλεεῖ; πιπράσκεται καὶ λαμβάνει τὸν κακὸν ἔμπορον ὁμοτράπεζον, καὶ τοῦ ἐπιβουλεύσαντος φείδεται;

«Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν εἶπεν· Ἀμήν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με». Ὡς ἄνθρωπος ἤσθιεν, καὶ ὡς Θεὸς τὸ μέλλον ἐφώνει· τὰ τῇ ἐμῇ φύσει πρέποντα μετέρχεται δι' ἐμέ. Πάντων δὲ τῶν μαθητῶν πληγέντων ὑπὸ τοῦ ῥήματος, καὶ τὰς ἑαυτῶν συνειδήσεις μαστιζόντων δεινῶς, καὶ τὸν τοῦ δείπνου καιρὸν ποιουμένων ἀθυμίας καιρόν, ἑκάστου λέγοντος, «Μήτι ἐγώ εἰμι, Κύριε;» καὶ βουλομένων τῷ διὰ τῆς ἐρωτήσεως ῥήματι τὴν ἀμεριμνίαν τῆς κακῆς ὑπονοίας εὑρεῖν, θεραπεύων τὰς τῶν ἀκαίρως πληττομένων ψυχὰς ὁ Σωτήρ, φανερὸν τὸ ἀγνοούμενον διὰ τῆς ἀποκρίσεως καθίστησιν· «Ὁ ἐμβάψας μετ' ἐμοῦ», φησίν, «τὴν χεῖρα ἐν τῷ τρυβλίῳ, οὗτός με παραδώσει. Καὶ ὁ μὲν Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ, οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' ὃν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται· καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος». Ἐλεεῖ τὸν ἑαυτοῦ ἐλεεῖν μὴ ἐθέλοντα, φείδεται τοῦ μὴ φεισαμένου τῆς οἰκείας ψυχῆς. Παρῃτεῖτο γυμνῶσαι τὸν ἑαυτὸν πάλαι γυμνώσαντα, κἀκείνῳ καιρὸν μετανοίας διδούς, καὶ τοὺς λοιποὺς μα-

---

3. Ματθ. 26, 22

2. Ματθ. 26, 20 - 21

λέγει, «Όταν βράδυασε καθόταν ὁ Ἰησοῦς μαζὶ μὲ τοὺς δώδεκα μαθητές του καί, ἐνῶ ἔτρωγαν αὐτοί, εἶπε· Ἀλήθεια σᾶς λέγω, ἕνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει»[3]. Προεῖπε τὴν προδοσία γιὰ νὰ ἐμποδίσει τὸ παρανόμημα· τὴν προεῖπε χωρὶς ν' ἀναφέρει τὸ πρόσωπο τοῦ προδότη, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε αὐτὸ ν' ἀποτρέψει τὴν παρανομία τοῦ μαθητῆ ποὺ δὲν ἦταν γνωστὴ σ' ἐκείνους ποὺ κάθονταν στὸ ἴδιο τραπέζι. Ποιὸς εἶδε τέτοια φιλανθρωπία κυρίου; Καὶ προδίνεται καὶ ἀγαπᾶ τὸν προδότη. Ποιὸς περιφρονεῖται καὶ δείχνει εὐσπλαχνία; Ποιὸς πουλιέται καὶ κάθεται στὸ ἴδιο τραπέζι μὲ τὸν κακὸ ἔμπορο, δείχνοντας ὅλη τὴ φροντίδα του πρὸς ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἐπιβουλεύεται;

«Καὶ ἐνῶ ἔτρωγαν αὐτοὶ εἶπε· Ἀλήθεια σᾶς λέγω, ὅτι ἕνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει». Σὰν ἄνθρωπος ἔτρωγε καὶ σὰν Θεὸς μιλοῦσε γιὰ τὸ μέλλον. Γιὰ χάρη μου κάμνει ἐκεῖνα ποὺ ταιριάζουν στὴν φύση μου. Ἐπειδὴ ὅλοι οἱ μαθητὲς ταράχθηκαν μὲ τὰ λόγια αὐτὰ καὶ δέχονταν τοὺς φοβεροὺς ἐλέγχους τῆς συνειδήσεώς τους καὶ μετέτρεψαν τὴν ὥρα τοῦ δείπνου σὲ ὥρα λύπης, λέγοντας ὁ καθένας, «Μήπως εἶμαι ἐγὼ Κύριε;»[3], καὶ θέλοντας μὲ τὰ λόγια τῆς ἐρωτήσεως νὰ βροῦν τὴν ἡσυχία ἀπὸ τὴν κακὴ ὑπόνοια, καθησυχάζοντας ὁ Σωτὴρ τὶς ψυχὲς ἐκείνων ποὺ ἦταν ἄδικα ταραγμένοι, φανερώνει μὲ τὴν ἀπάντηση τὸν ἀγνοούμενο· «ἐκεῖνος ποὺ βούτηξε», λέγει, «μαζί μου τὸ χέρι του στὸ πιάτο, αὐτὸς θὰ μὲ παραδώσει. Καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου βέβαια πηγαίνει ὅπως εἶναι γραμμένο γι' αὐτόν, ἀλλοίμονο ὅμως στὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο ἀπὸ τὸν ὁποῖο παραδίνεται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· θὰ ἦταν καλύτερα γι' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο ἐὰν δὲν εἶχε γεννηθεῖ»[4]. Βοηθάει ἐκεῖνον ποὺ δὲν θέλει νὰ βοηθήσει τὸν ἑαυτό του, λυπᾶται ἐκεῖνον ποὺ δὲν λυπήθηκε τὴν ψυχή του. Ἐπέμενε νὰ δείχνει τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἀπὸ παλιὰ ἀδιαφόρησε γιὰ τὸν ἑαυτό του, δίνοντας καὶ σ' ἐκεῖνον τὴν εὐκαιρία γιὰ μετάνοια, καὶ καθησυχάζοντας τὴν ἀγω-

4. Ματθ. 26, 23 - 24

θητὰς ἀθυμοῦντας ἰώμενος, ἀλλ' οὐδὲν ἐκ τούτων βελτίων ὁ προδότης ἐγένετο.

Δέον γὰρ ἦν αὐτῷ εὐθέως ἐξαναστῆναι τοῦ δείπνου μετ' ἐκεῖνα τὰ φρικωδέστατα ρήματα, δέον τοὺς συμμαθητὰς παραλαβεῖν πρεσβευτάς, δέον περιπλακῆναι τοῖς γόνασι τοῦ Σωτῆρος, καὶ τοιούτοις αὐτὸν ἐκμελήσασθαι ρήμασιν· ἥμαρτον, φιλάνθρωπε, ἥμαρτον, ἠνόμησα, τοῖς ἀνθρώποις πωλήσας ὀλίγου τὸν ἀτίμητον μαργαρίτην, ἠνόμησα τὸν ἀδαπάνητον πλοῦτον ὀλίγων χρημάτων προϊέμενος. Συγχώρησόν μοι τῷ τῆς ζημίας καὶ τῆς ἀπωλείας ἐμπόρῳ, συγχώρησόν μοι τῷ παρὰ τοῦ χρυσοῦ κλαπέντι τὸν λογισμόν· σύγγνωθι τῷ παρὰ τῶν Φαρισαίων ἐξαπατηθέντι κακῶς. Τούτων μὲν τῶν ρημάτων οὐκ εἶπεν οὐδέν, οὔτε ἐνενόησεν, διὰ δὲ τραχυτέρας φωνῆς ἐδήλου τὴν τῆς ψυχῆς ἰταμότητα βοῶν· «Μήτι ἐγώ εἰμι, Κύριε;». Ὢ γλώττης ἀναιδοῦς, ὢ ψυχῆς ἀτεράμονος. Ὡς ἀγνοῶν ἐρωτᾷ περὶ ὧν ἡ μελέτη, καὶ λανθάνειν ἐνόμιζεν τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμόν. Ἐπὶ τῆς ψυχῆς τὸν δόλον ἐβάσταζεν, καὶ διὰ τῆς γλώττης τὸν τῆς ἀγνοίας λόγον προέφερεν· τῇ διανοίᾳ τὴν προδοσίαν κατειργάσατο, καὶ τῷ στόματι, ὡς ἐνόμισε, τὴν ἁμαρτίαν ἔκρυπτεν. Τοῖς ρήμασιν ὁμοίως τοῖς ἄλλοις μαθηταῖς ἐχρήσατο, ὁμοίῳ τρόπῳ μὴ χρώμενος· λύκος ὢν τῇ γνώμῃ, ἐπεκρίνατο τῇ τῶν προβάτων φωνῇ.

Τί οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ Σωτήρ; «Σὺ εἶπας». Μακροθύμῳ φωνῇ διήλεγξεν τοῦ πονηροῦ τὴν σκηνήν. Ἠδύνατο μὲν γὰρ εἰπεῖν πρὸς αὐτόν· Τί λέγεις, βδελυρὲ καὶ πονηρέ; τί λέγεις, δοῦλε χρημάτων καὶ τοῦ διαβόλου γνήσιε κοινωνέ; τολμᾷς ἄγνοιαν ὑποκρίνεσθαι; τολμᾷς κρύπτειν τὰ κρύπτεσθαι μὴ δυνάμενα; μὴ γὰρ οὐ παρήμην κακουργοῦντί σοι τῇ θεότητι; μὴ γὰρ οὐκ εἶδόν σε τῷ τῆς θεότητος ὀφθαλ-

---

5. Ματθ. 26, 25

νία τῶν ὑπολοίπων μαθητῶν, ἀλλ' ὅμως καθόλου καλύτερος δὲν ἔγινε μὲ ὅλα αὐτὰ ὁ προδότης.

Ἔπρεπε δηλαδὴ αὐτὸς μετὰ ἀπὸ τὰ φοβερὰ ἐκεῖνα λόγια νὰ φύγει ἀμέσως ἀπὸ τὸ δεῖπνο, ἔπρεπε νὰ ζητήσει τὴ μεσολάβηση τῶν μαθητῶν, ἔπρεπε νὰ γονατίσει καὶ ν' ἀγκαλιάσει τὰ γόνατα τοῦ Σωτήρα καὶ νὰ τὸν παρακαλέσει μ' αὐτὰ περίπου τὰ λόγια· 'ἁμάρτησα, φιλάνθρωπε, ἁμάρτησα, παρανόμησα, πωλώντας γιὰ λίγο τίμημα τὸν ἀτίμητο μαργαρίτη, παρανόμησα παραδίνοντας γιὰ λίγα χρήματα τὸν ἀδαπάνητο πλοῦτο. Συγχώρησε ἐμένα τὸν ἔμπορο τῆς ζημίας καὶ τῆς ἀπώλειας, συγχώρησέ με ποὺ ὁ λογισμός μου κυριεύθηκε ἀπὸ τὸν χρυσό, συγχώρησέ με ποὺ ἐξαπατήθηκα πολὺ ἐλεεινὰ ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους'. Τίποτε ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ δὲν εἶπε οὔτε σκέφθηκε· ἀντίθετα μὲ σκληρὴ φωνὴ φανέρωνε τὴ θρασύτητα τῆς ψυχῆς του, λέγοντας· «Μήπως εἶμαι ἐγώ, Κύριε;»[5]. Πώ, πὼ ἀδιαντροπιὰ γλώσσας, πώ, πὼ ψυχὴ σκληρή. Ρωτάει σὰν νὰ μὴ γνωρίζει ἐκεῖνα ποὺ ὁ ἴδιος μελέτησε, καὶ νόμιζε ὅτι διαφεύγουν τὴν προσοχὴ τοῦ ἀκοίμητου ὀφθαλμοῦ. Στὴν ψυχή του φύλαγε τὴ δολιότητα καὶ μὲ τὴ γλώσσα πρόφερνε τὰ λόγια ἐκεῖνα ποὺ ἔδειχναν ἄγνοια· μὲ τὴ σκέψη διέπραξε τὴν προδοσία, καὶ μὲ τὸ στόμα, ὅπως νόμισε, ἔκρυβε τὴν ἁμαρτία. Χρησιμοποίησε τὰ ἴδια λόγια μὲ τοὺς ἄλλους μαθητές, δὲν χρησιμοποίησε ὅμως καὶ τὴν ἴδια συμπεριφορά· ἐνῶ ἦταν λύκος ὡς πρὸς τὶς προθέσεις, ἀπάντησε μὲ τὴ φωνὴ τῶν προβάτων.

2. Τί ἀπαντᾶ λοιπὸν πρὸς αὐτὸν ὁ Σωτήρας; «Σὺ τὸ εἶπες». Μὲ φωνὴ γεμάτη ἀπὸ μακροθυμία ἔλεγξε τὴ σκηνοθεσία τοῦ πονηροῦ. Μποροῦσε βέβαια νὰ πεῖ πρὸς αὐτόν· Τί λές, σιχαμερὲ καὶ πονηρέ; τί λές, δοῦλε τῶν χρημάτων καὶ γνήσιε συνεργάτη τοῦ διαβόλου; τολμᾶς νὰ ὑποκρίνεσαι ἄγνοια; τολμᾶς νὰ κρύβεις ἐκεῖνα ποὺ δὲν μποροῦν νὰ κρυβοῦν; μήπως δὲν τὸ ἤξερα ποὺ κατέστρωνες τὰ πανοῦργα σχέδιά σου ἐναντίον τῆς θεότητας; μήπως δὲν σὲ εἶδα μὲ τὸν ὀφθαλμὸ τῆς θεότητας νὰ ἐπι-

μῷ προσιόντα τοῖς ἀρχιερεῦσιν; μὴ γὰρ οὐκ ἤκουον ἀπὼν λέγοντός σου, «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;»· μὴ γὰρ οὐκ οἶδα καὶ πόσου πέπρακας; Τί οὖν; μετὰ τὸν ἔλεγχον οὕτως ἀναισχυντεῖς; τί σκέπειν φιλονεικεῖς ἃ βούλει πράττειν; ἐμοὶ γυμνὰ τὰ πάντα. Οὕτως ἀποκριθῆναι δυνάμενος ὁ Χριστὸς οὐχ οὕτως ἐφθέγξατο, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ ἀνεξικάκως καὶ πρᾴως, «Σὺ εἶπας», διδάσκων ἡμᾶς τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν οὕτως προσφέρεσθαι. Ὅμως, μετὰ τοσαύτην περιοδείαν, ἔμεινεν Ἰούδας νοσῶν, ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν τοῦ ἰατροῦ ἀμέλειαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ κάμνοντος. Ὁ μὲν γὰρ προσήγαγε πάντα τὰ τῆς σωτηρίας φάρμακα, ὁ δὲ ταῦτα οὐκ ἠθέλησε δέξασθαι, ἀλλὰ μόνην τὴν φιλαργυρίαν εἰδώς, ἠγάπησε μᾶλλον τὸν χρυσὸν ἢ τὸν Χριστόν, καὶ γέγονε περὶ τοὺς μισθωσαμένους εὔνους τε καὶ πιστός.

«Καὶ προσελθὼν Ἰούδας εἶπεν τῷ Χριστῷ· Χαῖρε, ῥαββί, καὶ κατεφίλησεν αὐτόν». Ξένος οὗτος προδοσίας τρόπος, ἀπὸ φιλήματος καὶ προσηγορίας ἐρχόμενος. «Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ἑταῖρε, ἐφ' ᾧ πάρει;». Τί μοι χαίρειν ἐπιτάττεις, λυπεῖν προαιρούμενος; τί τῷ ῥήματι θεραπεύεις, πλήττων τῷ πράγματι; καλεῖς διδάσκαλον, μὴ ὢν μαθητής. Τί παρατιτρώσκεις τῆς ἀγάπης τὰ δίκαια; τί σημεῖον προδοσίας ποιεῖς τῆς εἰρήνης τὸ σύμβολον; τίνα μιμησάμενος τοῦτο πεποίηκας; Οὕτως εἶδες πρῴην τὴν πόρνην φιλοῦσάν μου τοὺς πόδας; οὕτως γονυπετοῦντα τὸν ἑκατόνταρχον; οὕτως εἶδες τοὺς δαίμονας ὑποπίπτοντας; Οἶδα τίς σου τοῦ δολεροῦ φιλήματος ὑπέδειξε τὴν ὁδόν· ὁ διάβολος τῆς περιπτύξεως ταύτης τὸν τρόπον ὑπέθετό σοι, σὺ δὲ κακῷ συμβούλῳ πεισθείς, ἐκείνου τὸ βούλημα πληροῖς.

«Ἑταῖρε, ἐφ' ᾧ πάρει;»· πλήρωσον τὰς κακὰς

7. Ματθ. 26, 49 8. Ματθ. 26, 50 6. Ματθ. 26, 15

σκέφτεσαι τοὺς ἀρχιερεῖς; μήπως δὲν σὲ ἄκουα, ἂν καὶ ἤμουν ἀπών, νὰ λές, «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε, γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;»[6]· μήπως δὲν γνωρίζω καὶ πόσο μὲ πούλησες; Γιατί λοιπὸν μετὰ τὸν ἔλεγχο ἐξακολουθεῖς νὰ δείχνεις τὴν ἴδια ἀδιαντροπιά; γιατί προσπαθεῖς νὰ καλύψεις ἐκεῖνα ποὺ θέλεις νὰ κάνεις; Σ' ἐμένα ὅλα εἶναι φανερά. Ἐνῶ μποροῦσε ἔτσι ν' ἀπαντήσει ὁ Χριστός, ὅμως δὲν μίλησε ἔτσι, ἀλλὰ μίλησε μὲ ἁπλότητα, ἀνεξικακία καὶ καλωσύνη, «Σὺ τὸ εἶπες», διδάσκοντάς μας ἔτσι νὰ συμπεριφερόμαστε πρὸς τοὺς ἐχθρούς μας. Ὅμως μετὰ ἀπὸ τόση θεραπεία ἐξακολούθησε ὁ Ἰούδας νὰ ἀσθενεῖ, ὄχι ὅμως ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας τοῦ ἰατροῦ, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας τοῦ ἀσθενῆ. Διότι ὁ Κύριος τοῦ πρόσφερε ὅλα τὰ φάρμακα τῆς σωτηρίας, ὅμως αὐτὸς δὲν θέλησε νὰ τὴ δεχθεῖ, ἀλλά, γνωρίζοντας μόνο τὴ φιλαργυρία, ἀγάπησε περισσότερο τὸν χρυσὸ παρὰ τὸ Χριστό, καὶ ἔγινε ἀγαπητὸς καὶ πιστὸς σ' ἐκείνους ποὺ τοῦ πρόσφεραν τὸ μισθό.

«Καί, ἀφοῦ πλησίασε ὁ Ἰούδας, εἶπε στὸ Χριστό· Χαῖρε, δάσκαλε', καὶ φίλησε αὐτόν»[7]. Παράξενος αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς προδοσίας, ποὺ συνοδεύεται ἀπὸ φίλημα καὶ πρόσφώνηση. «Ὁ Ἰησοῦς τότε εἶπε σ' αὐτόν· Φίλε, γιατί ἦρθες»[8]. Γιατί μοῦ λὲς νὰ χαίρομαι, τὴ στιγμὴ ποὺ προτίμησες νὰ μὲ λυπήσεις; γιατί μὲ τὰ λόγια ἐνδιαφέρεσαι γιὰ μένα, ἐνῶ μὲ πληγώνεις μὲ τὶς πράξεις σου; μὲ ὀνομάζεις δάσκαλο, ἐνῶ δὲν εἶσαι μαθητής; Γιατί καταχρηστεύεις τοὺς κανόνες τῆς ἀγάπης; γιατί κάμνεις σύμβολο προδοσίας τὸ σύμβολο τῆς εἰρήνης; ποιὸν μιμήθηκες καὶ ἔκανες αὐτό; Ἔτσι εἶδες προηγουμένως τὴν πόρνη νὰ φιλᾶ τὰ πόδια μου; ἔτσι εἶδες τοὺς δαίμονες νὰ ὑποτάσσονται; Γνωρίζω ποιὸς σοῦ ὑπέδειξε τὴν ὁδὸ τοῦ δολεροῦ φιλήματος· ὁ διάβολος σὲ συμβούλεψε τὸν τρόπο αὐτοῦ τοῦ ἐναγκαλισμοῦ, καὶ σὺ πείσθηκες στὰ λόγια τοῦ κακοῦ συμβούλου καὶ πραγματοποιεῖς τὸ θέλημά του.

«Φίλε, γιατί ἦρθες;»· πραγματοποίησε τὶς κακὲς συμ-

συνθήκας ἃς πρὸς τοὺς Φαρισαίους πεποίησαι· συντέλεσον τὸ γραμματεῖον τῆς πράσεως· ὑπόγραψον ὅπερ ὑπηγόρευσας· παράδος τὸν παραδοθῆναι βουλόμενον· κτῆσαι λοιπὸν μετὰ τοῦ γλωσσοκόμου καὶ τὸ τῆς ἀδικίας βαλάντιον· ὑποχώρησον τῷ ληστῇ μέλλοντι διὰ τῆς ὁμολογίας λαμβάνειν τὴν τάξιν, ἥν σοι διὰ προδοσίας ἀπώλεσας.

Τότε προσελθόντες ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐκράτησαν αὐτόν». Καὶ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο λόγιον πέρας ἐλάμβανεν· «Ἐκύκλωσάν με ὡσεὶ μέλισσαι κηρίον, καὶ ἐξεκαύθησαν ὡς πῦρ ἐν ἀκάνθαις»· καὶ πάλιν· «Ἐκύκλωσάν με κύνες πολλοί, ταῦροι πίονες περιέσχον με». Ἀλλ' ὢ τῆς ἀνεξικακίας τῆς μόνῳ πρεπούσης αὐτῷ· ἐν οὐρανῷ τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφὶμ μὴ τολμῶντα προσβλέπειν τὴν ὑπερβάλλουσαν δόξαν, αὐτῶν ταῖς πτέρυξι καθάπερ χερσὶ καλύπτει τὰ πρόσωπα, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ κατεχομένης ὑπὸ χειρῶν ἀνόμων ἠνείχετο.

Εἴδετε ποίου μακροθύμου καὶ φιλανθρώπου Δεσπότου καθεστήκατε δοῦλοι; Γίνεσθε οὖν τοιοῦτοι περὶ τοὺς ἐχθροὺς τοὺς συνδούλους ὑμῶν, οἷον ἐθεάσασθε περὶ τοὺς πολεμίους γεγενημένον τὸν Κύριον. Μέλλετε γὰρ καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δεῖπνον συγκαλεῖσθαι πνευματικόν· μέλλετε συνανακλίνεσθαι τῷ Δεσπότῃ. Μή τις Ἰούδας τὸν τρόπον ἐν ὑμῖν εὑρεθῇ· πάντες μετὰ γαλήνης καὶ εἰρήνης προσέλθητε, πάντες μετὰ καθαροῦ συνειδότος τῷ Σωτῆρι προσδράμωμεν. Οὗτος γάρ ἐστι νηστεία τῶν πιστῶν καὶ ἑστίασις, οὗτος ὑπάρχει τροφεὺς καὶ τροφή, οὗτος ὑπάρχει ποιμὴν καὶ ἀμνός. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

------

9. Ψαλμ. 117, 12
10. Ψαλμ. 21, 17· 13

φωνίες πού ἔχεις κάνει μὲ τοὺς Φαρισαίους, ἐκτέλεσε τὸ συμβόλαιο τῆς πωλήσεως· ὑπόγραψε ἐκεῖνο πού ὑπαγόρευσες· παράδωσε ἐκεῖνον πού θέλει νὰ παραδοθεῖ· απόκτησε πλέον μαζὶ μὲ τὸ βαλάντιο τῶν χρημάτων καὶ τὸ βαλάντιο τῆς ἀδικίας· παραχώρησε τὴ θέση σου στὸ ληστὴ πού πρόκειται νὰ τὴν πάρει μὲ τὴν ὁμολογία του, πού τὴν ἔχασες σὺ μὲ τὴν προδοσία.

«Τότε πλησίασαν τὸν Ἰησοῦ καὶ τὸν συνέλαβαν»[8]. Καὶ ἔτσι πραγματοποιοῦνται τὰ προφητικὰ ἐκεῖνα λόγια· «Μὲ περικύκλωσαν ὅπως οἱ μέλισσες τὴν κηρήθρα καὶ κατακάηκαν ὅπως καίγονται τὰ ἀγκάθια ἀπὸ τὴ φωτιά»[9]· καὶ ἀλλοῦ πάλι· «Μὲ περικύκλωσαν πολλοὶ σκύλοι, καὶ μὲ ἀπέκλεισαν ὅπως οἱ καλοθρεμμένοι ταῦροι»[10]. Ἀλλ' ὅμως πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ἀνεξικακία, πού ταιριάζει μόνο σ' αὐτόν· στὸν οὐρανὸ τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφὶμ δὲν τολμοῦν νὰ ἀντικρύσουν τὴν ὑπερβολικὴ δόξα του καὶ γι' αὐτὸ μὲ τὶς πτέρυγές τους, σὰν ἀκριβῶς μὲ χέρια, καλύπτουν τὰ πρόσωπά τους, ἐνῶ στὴ γῆ ἀνεχόταν τὸ σῶμα του νὰ συλληφθεῖ ἀπὸ χέρια παράνομα.

Εἴδατε ποιοῦ μακρόθυμου καὶ φιλάνθρωπου Κυρίου δοῦλοι γίνατε; Γίνεσθε λοιπὸν τέτοιοι πρὸς τοὺς ἐχθρούς σας τοὺς συνδούλους σας, ὅπως εἴδατε τὸν Κύριο νὰ συμπεριφέρεται πρὸς τοὺς ἐχθρούς του. Διότι πρόκειται καὶ σεῖς νὰ προσκληθεῖτε σὲ πνευματικὸ δεῖπνο· πρόκειται νὰ καθίσετε σ' αὐτὸ μαζὶ μὲ τὸν Κύριο. Ἂς μὴ βρεθεῖ ἀνάμεσά σας κανένας Ἰούδας ὡς πρὸς τὴ συμπεριφορά· ὅλοι πλησιάστε τὴν τράπεζα μὲ γαλήνη καὶ εἰρήνη, ὅλοι ἂς τρέξομε κοντὰ στὸν Σωτήρα μὲ καθαρὴ συνείδηση. Διότι αὐτὸς εἶναι ἡ νηστεία τῶν πιστῶν καὶ τὸ συμπόσιο, αὐτὸς εἶναι ὁ χορηγὸς τῆς τροφῆς καὶ ἡ ἴδια ἡ τροφή, αὐτὸς εἶναι ὁ ποιμένας καὶ τὸ πρόβατο. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟΥ

Καὶ εἰς τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

1. Πολλάκις ἐζήτησα πρὸς ἐμαυτόν, τίνος ἕνεκεν οἱ πατέρες ἡμῶν τοὺς οἴκους τοὺς εὐκτηρίους τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι παραδραμόντες, ἔξω τῆς πόλεως ἡμᾶς σήμερον, καὶ ἐνταῦθα ἐκκλησιάζειν ἐνομοθέτησαν. Οὐ γὰρ ἁπλῶς, οὐδὲ εἰκῇ μοι δοκοῦσι τοῦτο πεποιηκέναι· διὸ καὶ τὴν αἰτίαν ἐζήτησα, καὶ εὗρον τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι δικαίαν οὖσαν καὶ εὔλογον, καὶ τῇ παρούσῃ πρέπουσαν ἑορτῇ. Τίς οὖν ἐστιν ἡ αἰτία; Σταυροῦ μνείαν ἐπιτελοῦμεν· ὁ δὲ σταυρωθεὶς ἔξω τῆς πόλεως ἐσταυρώθη· διὰ τοῦτο ἔξω τῆς πόλεως ἡμᾶς ἤγαγεν. Τῷ γὰρ ποιμένι, φησίν, ἀκολουθεῖ τὰ πρόβατα· ἔνθα ὁ βασιλεύς, ἐκεῖ καὶ οἱ στρατιῶται· καὶ ὅπου τὸ πτῶμα, ἐκεῖ καὶ οἱ ἀετοί. Ἀλλ' ἔξω μὲν τῆς πόλεως διὰ τοῦτο· μᾶλλον δὲ πρότερον δείξωμεν, ὅτι διὰ τοῦτο, καὶ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν. Ἵνα γὰρ μὴ νομίσητε ἡμέτερον εἶναι στοχασμόν, Παῦλον ὑμῖν παράγω μάρτυρα. Τί οὖν ἐκεῖνός φησι περὶ τῶν θυσιῶν; «Ὧν γὰρ εἰσφέρεται ζώων τὸ αἷμα περὶ ἁμαρτίας εἰς τὰ ἅγια τοῦ ἀρχιερέως, τούτων τὰ σώματα ἔξω τῆς παρεμβολῆς κατακαίεται». Διὸ καὶ Ἰησοῦς, ἵνα ἁγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαόν, ἔξω τῆς πύλης ἔπαθε. Τοίνυν ἐξερχώμεθα πρὸς αὐτὸν ἔξω

1. Ἰω. 10, 3 2. Λουκᾶ 17, 37 3. Ἑβρ. 13, 11

ΣΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟΥ

Καὶ στὸν σταυρὸ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ.

1. Πολλὲς φορὲς ἀναρωτήθηκα, γιὰ ποιό λόγο οἱ πατέρες μας, παραβλέποντας τοὺς ναοὺς ποὺ ὑπάρχουν μέσα στὶς πόλεις, καθόρισαν σήμερα νὰ ἐκκλησιαζόμαστε ἐδῶ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη. Μοῦ φαίνεται λοιπὸν ὅτι αὐτὸ δὲν τὸ ἔκαναν στὴν τύχη καὶ χωρὶς κανένα λόγο· γι' αὐτὸ καὶ τὴν αἰτία ἀναζήτησα καὶ βρῆκα μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ὅτι αὐτὴ εἶναι καὶ λογικὴ καὶ δικαιολογημένη καὶ ποὺ ταιριάζει στὴ σημερινὴ ἑορτή. Ποιά λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία; Σήμερα ἑορτάζομε τὴ μνήμη τοῦ σταυροῦ, ἐκεῖνος δὲ ποὺ σταυρώθηκε, σταυρώθηκε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη· γι' αὐτὸ μᾶς ἔφερε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη. Διότι, λέγει, τὰ πρόβατα ἀκολουθοῦν τὸν ποιμένα· ἐκεῖ ποὺ βρίσκεται ὁ βασιλιάς, ἐκεῖ εἶναι καὶ οἱ στρατιῶτες· καὶ ὅπου εἶναι τὸ πτῶμα, ἐκεῖ εἶναι μαζεμένοι καὶ οἱ ἀετοί[2]. Γι' αὐτὸ λοιπὸν βρισκόμαστε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη· ἢ καλύτερα, προηγουμένως ἂς ἀποδείξομε καὶ ἀπὸ τὶς Γραφὲς ὅτι γι' αὐτὸ βρισκόμαστε ἐδῶ. Διότι, γιὰ νὰ μὴ νομίσετε ὅτι αὐτὴ εἶναι δική μου σκέψη, θὰ σᾶς παρουσιάσω μάρτυρα τὸν Παῦλο. Τί λέγει λοιπὸν ἐκεῖνος γιὰ τὶς θυσίες; «Τὰ σώματα τῶν ζώων, τῶν ὁποίων τὸ αἷμα προσφέρεται ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων γιὰ τὶς ἁμαρτίες, κατακαίονται ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη»[3]. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰησοῦς γιὰ νὰ ἁγιάσει μὲ τὸ αἷμα του τὸν κόσμο, σταυρώθηκε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη. Βγαίνομε λοιπὸν σήμερα ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, φέροντας

τῆς παρεμβολῆς, τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ φέροντες. Εἶπεν, ἐκέλευσε Παῦλος· ὑπηκούσαμεν, ἐξήλθομεν. Ἔξωθεν οὖν διὰ τοῦτο συναγόμεθα.

Τίνος δὲ ἕνεκεν ἐν τῷ μαρτυρίῳ τούτῳ, καὶ οὐχὶ ἐν ἑτέρῳ; Καὶ γὰρ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἐξ ἑκάστης πλευρᾶς ἡ πόλις ἡμῖν τοῖς λειψάνοις τῶν ἁγίων τειχίζεται. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐνταῦθα, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ μαρτυρίῳ συνάγεσθαι ἡμᾶς ἐκέλευσαν οἱ πατέρες; Ὅτι ἐνταῦθα τῶν νεκρῶν κεῖται πλῆθος. Ἐπεὶ οὖν σήμερον Ἰησοῦς πρὸς τοὺς νεκροὺς κατέβη, διὰ τοῦτο ἐνταῦθα συλλεγόμεθα. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ τόπος κοιμητήριον ὠνόμασται, ἵνα μάθῃς ὅτι οἱ τετελευτηκότες καὶ ἐνταῦθα κείμενοι οὐ τεθνήκασιν, ἀλλὰ κοιμῶνται καὶ καθεύδουσι. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς παρουσίας Χριστοῦ ὁ θάνατος, θάνατος ἐκαλεῖτο. «ᾟ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ ξύλου», φησί, «θανάτῳ ἀποθανεῖσθε». Καὶ πάλιν· «Ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὐτὴ καὶ ἀποθανεῖται». Καὶ ὁ Δαυίδ· «Θάνατος ἁμαρτωλῶν πονηρός»· καὶ πάλιν, «Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ». Καὶ ὁ Ἰώβ, «Θάνατος ἀνδρὶ ἀνάπαυσις». Οὐχὶ θάνατος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ᾍδης ἐκαλεῖτο. Καὶ ἄκουε τοῦ Δαυὶδ λέγοντος· «Πλὴν ὁ Θεὸς λυτρώσεται τὴν ψυχήν μου ἐκ χειρὸς ᾍδου, ὅταν λαμβάνῃ με». Καὶ ὁ Ἰακώβ, «Κατάξετε τὸ γῆράς μου μετὰ λύπης εἰς ᾍδην».

Ταῦτα εἶχε τὰ ὀνόματα ἡμῶν ἡ τελευτὴ πρὸ τούτου. Ἐπειδὴ δὲ ἦλθεν ὁ Χριστός, καὶ ὑπὲρ ζωῆς τοῦ κόσμου ἀπέθανεν, οὐκέτι θάνατος καλεῖται λοιπὸν ὁ θάνατος, ἀλλὰ ὕπνος καὶ κοίμησις. Καὶ ὅτι κοίμησις καλεῖται, δῆλον ἐξ ὧν φησιν ὁ Χριστός· «Λάζαρος

---

4. Γεν. 2, 17
5. Ἰεζ. 18, 20
6. Ψαλμ. 33, 22
7. Ψαλμ. 115, 6
8. Ἰὼβ 3, 23
9. Ψαλμ. 48, 16 καὶ Ἰὼβ 17, 16
10. Γεν. 42, 38

μαζί μας τὸν ἐξευτελισμὸ ποὺ δέχθηκε γιὰ χάρη μας. Τὸ εἶπε καὶ τὸ παράγγειλε ὁ Παῦλος· ὑπακούσαμε καὶ βγήκαμε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη.

Γιὰ ποιό λόγο ὅμως συγκεντρωνόμαστε σ' αὐτὸ τὸ μαρτύριο καὶ ὄχι σὲ ἄλλο; Καθόσον μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἡ πόλη μας ἀπὸ κάθε πλευρά της περιτειχίζεται ἀπὸ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων. Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν οἱ πατέρες μας ὅρισαν νὰ συγκεντρωνόμαστε σ' αὐτὸ καὶ ὄχι σ' ἄλλο μαρτύριο; Διότι ἐδῶ ἐπαναπαύεται μεγάλος ἀριθμὸς νεκρῶν. Ἐπειδὴ λοιπὸν σήμερα κατέβηκε ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς νεκρούς, γι' αὐτὸ συγκεντρωνόμαστε ἐδῶ. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς ὁ τόπος ὀνομάσθηκε κοιμητήριο, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ πέθαναν καὶ εἶναι θαμμένοι ἐδῶ, δὲν πέθαναν, ἀλλὰ κοιμοῦνται καὶ ἀναπαύονται. Διότι πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ στὸν κόσμο τοῦ Χριστοῦ ὁ θάνατος ὀνομαζόταν θάνατος. «Τὴν ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία θὰ φάτε», λέγει, «ἀπὸ τὸν καρπὸ τοῦ δένδρου αὐτοῦ, θὰ πεθάνετε σωματικά»[4]. Καὶ πάλι· «Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἁμαρτάνει, αὐτὸς καὶ θὰ πεθάνει»[5]. Καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· «Ὁ θάνατος τῶν ἁμαρτωλῶν θὰ εἶναι κακός»[6]· καὶ πάλι· «Στεφανώνεται ἀπὸ τὸν Κύριο ὁ θάνατος τῶν ἁγίων του μὲ πολλές τιμές»[7]. Καὶ ὁ Ἰὼβ λέγει· «Ὁ θάνατος εἶναι ἀνάπαυση γιὰ τὸν ἄνθρωπο»[8]. Καὶ δὲν ὀνομαζόταν μόνο θάνατος, ἀλλὰ καὶ ἅδης. Ἀλλὰ ἄκου τὸ Δαυὶδ ποὺ λέγει· «Πλὴν ὅμως ὁ Θεὸς θὰ ἐλευθερώσει τὴν ψυχή μου ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἅδη, ὅταν θὰ μὲ πάρει ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωή»[9]. Καὶ ὁ Ἰακὼβ λέγει· «Καὶ θὰ ὁδηγήσετε καταλυπημένα τὰ γεράματά μου στὸν ἅδη»[10].

Αὐτὰ τὰ ὀνόματα εἶχε ὁ θάνατός μας πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ὅμως ποὺ ἦρθε αὐτὸς στὸν κόσμο καὶ πέθανε γιὰ νὰ χαρίσει ζωὴ στὸν κόσμο, ὁ θάνατος πλέον δὲν ὀνομάζεται θάνατος, ἀλλ' ὕπνος καὶ κοίμηση. Καὶ ὅτι ὀνομάζεται κοίμηση, γίνεται φανερὸ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λέγει ὁ Χριστός· «Ὁ Λάζαρος ὁ φίλος

ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται». Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἀπέθανε', καίτοι γε τεθνηκὼς ἦν. Ἵνα δὲ μάθῃς ὅτι τὸ ὄνομα ξένον ἦν τὸ τῆς κοιμήσεως, ὅρα πῶς ἀκούσαντες τοῦτο οἱ μαθηταὶ θορυβοῦνται καὶ λέγουσι· «Κύριε, εἰ κεκοίμηται, σωθήσεται»· οὕτως οὐκ ᾔδεσαν τί ποτε ἦν τὸ λεγόμενον. Καὶ πάλιν ὁ Παῦλος, «Ἄρα οἱ κοιμηθέντες ἀπώλοντο», πρός τινας λέγων. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «Ἡμεῖς οἱ ζῶντες οὐ μὴ φθάσομεν τοὺς κοιμηθέντας», περὶ τῶν νεκρῶν λέγων. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «Ἔγειραι, ὁ καθεύδων»· καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι περὶ νεκροῦ τοῦτο λέγει, ἐπήγαγε, «Καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν».

Ὅρα πανταχοῦ ὕπνον καλούμενον τὸν θάνατον· διὰ τοῦτο καὶ ὁ τόπος κοιμητήριον ὠνόμασται· χρήσιμον γὰρ ἡμῖν καὶ τὸ ὄνομα, καὶ φιλοσοφίας γέμον πολλῆς. Ὅταν τοίνυν ἄγῃς ἐνταῦθα νεκρόν, μὴ κατάκοπτε αὐτόν· οὐ γὰρ πρὸς θάνατον, ἀλλὰ πρὸς ὕπνον αὐτὸν ἄγεις. Ἀρκεῖ σοι τοῦτο τὸ ὄνομα εἰς παραμυθίαν συμφορᾶς. Μάθε ποῦ ἄγεις. Εἰς κοιμητήριον. Καὶ πότε ἄγεις; Μετὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ θάνατον, ὅτε τὰ νεῦρα ἐξεκόπη τοῦ θανάτου. Ὥστε καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου, καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ πολλὴν δύνασθε καρπώσασθαι τὴν παραμυθίαν. Μάλιστα πρὸς γυναῖκας ἡμῖν οὗτος ὁ λόγος ἁρμόζει, ἐπειδὴ συμπαθέστερόν πως τὸ γένος τοῦτο καὶ πρὸς ἀθυμίαν εὐέμπτωτόν ἐστιν. Ἀλλ' ἀρκοῦν ἔχεις φάρμακον τῆς ἀθυμίας, τοῦ τόπου τὸ ὄνομα. Διὰ τοῦτο ἐνταῦθα συναγόμεθα.

2. Σήμερον γὰρ τὰ ἐν Ἅδου περιπολεῖ πάντα ὁ Δεσπότης ἡμῶν· σήμερον τὰς χαλκᾶς πύλας συνέκλασε· σήμερον τοὺς μοχλοὺς τοὺς σιδηροῦς συνέθλασεν. Ὅρα τὴν ἀκρίβειαν τῆς λέξεως. Οὐκ εἶπεν, 'ἀνέῳξε πύλας χαλκᾶς', ἀλλὰ 'Συνέθλασε πύλας χαλκᾶς»,

------

11. Ἰω. 11, 11
12. Ἰω. 11, 12
13. Α' Κορ. 15, 18
14. Α' Θεσ. 4, 15
15. Ἐφ. 5, 14
16. Ψαλμ. 106, 16· Ἠσ. 45, 2

μας κοιμᾶται»[11]. Διότι δὲν εἶπε, 'πέθανε', ἂν καὶ βέβαια ἦταν πεθαμένος. Γιὰ νὰ μάθεις ὅτι τὸ ὄνομα τῆς κοιμήσεως ἦταν παράξενο καὶ ἄγνωστο, πρόσεχε πῶς οἱ μαθητές, ὅταν τὸν ἄκουσαν θορυβοῦνται καὶ λένε· «Κύριε, ἐὰν κοιμήθηκε θὰ σωθεῖ»[12]· τόσο πολὺ ἀγνοοῦσαν τὴ σημασία τῶν λόγων του αὐτῶν. Καὶ πάλι ὁ Παῦλος λέγει πρὸς κάποιους· «Ἄρα καὶ ἐκεῖνοι ποὺ πέθαναν ἔχουν σωθεῖ»[13]. Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέγει· «Ἐμεῖς οἱ ζωντανοὶ δὲν θὰ φθάσομε πρὶν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κοιμήθηκαν»[14], ἐννοώντας τοὺς νεκρούς. Καὶ πάλι ἀλλοῦ λέγει· «Σήκω ἐπάνω σὺ ποὺ κοιμᾶσαι»· καὶ γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτὸ τὸ λέγει γιὰ νεκρό, πρόσθεσε· «Καὶ ἀναστήσου ἀπὸ τοὺς νεκρούς»[15].

Πρόσεχε ὅτι παντοῦ ὁ θάνατος ὀνομάζεται ὕπνος· γι' αὐτὸ καὶ ὁ τόπος αὐτὸς ὀνομάσθηκε κοιμητήριο. Πραγματικὰ εἶναι χρήσιμο γιὰ μᾶς καὶ τὸ ὄνομα καὶ γεμάτο ἀπὸ πολλὴ φιλοσοφία. Ὅταν λοιπὸν ὁδηγεῖς ἐδῶ νεκρό, μὴ θρηνεῖς αὐτόν· διότι δὲν ὁδηγεῖς αὐτὸν πρὸς τὸ θάνατο, ἀλλὰ πρὸς ὕπνο. Σοῦ εἶναι ἀρκετὸ αὐτὸ τὸ ὄνομα γιὰ νὰ παρηγορήσει τὴ συμφορά σου. Μάθε ποῦ τὸν ὁδηγεῖς. Στὸ κοιμητήριο. Καὶ πότε τὸν ὁδηγεῖς στὸ κοιμητήριο; Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ, ὅταν συντρίφθηκε ἡ δύναμη τοῦ θανάτου. Ἑπομένως καὶ ἀπὸ τὸν τόπο καὶ ἀπὸ τὸν καιρὸ μπορεῖτε ν' ἀποκομίσετε μεγάλη παρηγοριά. Τὰ λόγια αὐτὰ ταιριάζουν πρὸ πάντων στὶς γυναῖκες, ἐπειδὴ τὸ φύλο αὐτὸ εἶναι κάπως περισσότερο συμπονετικὸ καὶ ποὺ εὔκολα παρασύρεται ἀπὸ τὴ θλίψη. Ἀλλ' ἔχεις πολὺ ἀποτελεσματικὸ φάρμακο γιὰ τὴ λύπη αὐτὴ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου. Γι' αὐτὸ συγκεντρωνόμαστε ἐδῶ.

2. Σήμερα λοιπὸν ὁ Κύριός μας περιφρουρεῖ ὅλα τὰ μέρη τοῦ ᾅδη· σήμερα συνέτριψε τὶς χάλκινες πύλες· σήμερα κατακομμάτιασε τοὺς σιδερένιους μοχλούς. Πρόσεχε τὴν ἀκριβολογία. Δὲν εἶπε, 'ἄνοιξε τὶς χάλκινες πύλες', ἀλλὰ «Συνέτριψε τὶς χάλκινες πύλες»[16], ὥστε νὰ γίνει ἄχρηστο στὸ ἑξῆς τὸ δεσμωτήριο. Δὲν ἀφαίρεσε τοὺς μο-

ἵνα ἄχρηστον γένηται τὸ δεσμωτήριον. Οὐκ ἀφεῖλε τοὺς μοχλούς, ἀλλὰ «Συνέθλασεν», ἵνα ἀσθενὴς γένηται ἡ φυλακή. Ὅπουγε οὔτε θύρα, οὔτε μοχλός, κἂν εἰσέλθῃ τις, οὐ κατέχεται. Ὅταν οὖν ὁ Χριστὸς συνθλάσῃ, τίς ἕτερος διορθῶσαι δυνήσεται; «Ὁ γὰρ Θεὸς διαστρέψει», φησί, «τίς διορθώσει λοιπόν;». Οἱ βασιλεῖς ὅταν μέλλωσιν ἀφιέναι τοὺς δεσμώτας, πέμποντες ἐπιστολάς, οὐχ οὕτω ποιοῦσιν, ἀλλ' ἀφιᾶσι καὶ τὰς θύρας καὶ τοὺς φύλακας, δηλοῦντες ὅτι εἰσελθεῖν πάλιν ἀνάγκη ἐκεῖ ἢ καὶ τοὺς ἀφεθέντας, ἢ ἑτέρους ἀντ' ἐκείνων τινάς. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτως· ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι τέλος ὁ θάνατος ἔχει, συνέθλασεν αὐτοῦ τὰς πύλας τὰς χαλκᾶς· χαλκᾶς δὲ ὠνόμασεν, οὐκ ἐπειδὴ ἀπὸ χαλκοῦ ἦσαν αἱ πύλαι, ἀλλὰ τὸ ἀπηνὲς καὶ ἀπαραίτητον τοῦ θανάτου δηλῶν. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ ὁ χαλκὸς καὶ ὁ σίδηρος τὸ ἀτενὲς καὶ ἀνένδοτον δηλοῖ, ἄκουσον τί φησι πρός τινα ἰταμόν· «Τὸ νεῦρόν σου σιδηροῦν, ὁ τράχηλός σου καὶ τὸ μέτωπόν σου χαλκοῦν»· τοῦτο δὲ οὕτως εἶπεν, οὐκ ἐπειδὴ νεῦρον εἶχε σιδηροῦν, οὐδ' ἐπειδὴ μέτωπον εἶχε χαλκοῦν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀμείλικτον ὄψιν καὶ ἀναίσχυντον εἶχε καὶ ἀπηνῆ.

Βούλει μαθεῖν πῶς ἦν ἀμείλικτος καὶ ἀνένδοτος καὶ αὐτοαδάμας; Ἐν τοσούτῳ χρόνῳ οὐδεὶς αὐτὸν ἔπεισεν ἀφεῖναι οὐδένα τῶν κατεχομένων, ἕως αὐτὸν ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης κατελθὼν ἠνάγκαζε. Πρῶτον μὲν γὰρ ἔδησε τὸν ἰσχυρόν, καὶ τότε τὰ σκεύη αὐτοῦ διήρπασε· διὸ καὶ ἐπάγει, «Θησαυροὺς σκοτεινούς, ἀοράτους». Εἰ καὶ τὸ λεγόμενον ἕν, ἀλλὰ διπλοῦν τὸ νοούμενον· ἔστι γὰρ σκοτεινὰ χωρία, ἀλλ' ὁραθῆναι πολλάκις δύνανται, λύχνου καὶ φωτὸς εἰσαχθέντος· ἐκεῖνο δὲ τοῦ Ἅδου τὸ χωρίον ζοφωδέ-

---

17. Ἠσ. 48, 4
18. Ἠσ. 45, 3

χλούς, ἀλλὰ «τοὺς συνέτριψε», γιὰ νὰ γίνει ἀνίσχυρη ἡ φυλακή. Ὅπου λοιπὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε θύρα, οὔτε μοχλός, καὶ ἂν κάποιος εἰσέλθει, δὲν κατακρατεῖται. Ὅταν λοιπὸν ὁ Χριστὸς συντρίψει κάτι, ποιός ἄλλος θὰ μπορέσει νὰ τὸ διορθώσει; Διότι, λέγει, «Ἐκεῖνο ποὺ θὰ τὸ συντρίψει ὁ Θεὸς ποιός θὰ τὸ διορθώσει στὸ ἑξῆς;». Οἱ βασιλεῖς ὅταν πρόκειται νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς φυλακισμένους, στέλνουν ἐπιστολές, καὶ δὲν ἐνεργοῦν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ἀλλ' ἀφήνουν καὶ τὶς πόρτες καὶ τοὺς φύλακες, θέλοντας μ' αὐτὸ νὰ δείξουν ὅτι μπορεῖ νὰ ὁδηγηθοῦν πάλι ἐκεῖ μέσα ἢ ἐκεῖνοι ποὺ ἀπολύθηκαν, ἢ ἀντὶ γιὰ ἐκείνους μερικοὶ ἄλλοι. Ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν ἔκανε τὸ ἴδιο, ἀλλὰ θέλοντας νὰ δείξει, ὅτι ἦρθε τὸ τέλος τοῦ θανάτου, συνέτριψε τὶς χάλκινες πύλες αὐτοῦ· καὶ τὶς ὀνόμασε χάλκινες ὄχι ἐπειδὴ ἦταν οἱ πύλες ἀπὸ χαλκό, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει τὴ σκληρότητα καὶ τὸ ἀνυποχώρητο τοῦ θανάτου. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι καὶ ὁ χαλκὸς καὶ τὸ σίδερο δηλώνουν τὸ ἄκαμπτο καὶ τὸ ἀνυποχώρητο, ἄκουσε τί λέγει πρὸς κάποιον ἄσπλαγχνο· «Τὸ νεῦρο σου εἶναι σιδερένιο, ὁ τράχηλός σου καὶ τὸ μέτωπό σου χάλκινο»[17]. Αὐτὰ τὰ λόγια τὰ εἶπε, ὄχι ἐπειδὴ εἶχε νεῦρο σιδερένιο, οὔτε ἐπειδὴ εἶχε μέτωπο χάλκινο, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχε ὄψη ἄσπλαχνη, ἀδιάντροπη καὶ σκληρή.

Θέλεις νὰ μάθεις πῶς ἦταν ἄσπλαχνος καὶ ἄκαμπτος καὶ πολὺ σκληρός; Μέσα στὸ τόσο μεγάλο χρονικὸ διάστημα κανένας δὲν ἔπεισε αὐτὸν ν' ἀφήσει κάποιον ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶχε στὴν ἐξουσία του, μέχρι ποὺ τὸν ἐξανάγκασε νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων ποὺ κατέβηκε στὸν ἅδη. Πρῶτα λοιπὸν ἔδεσε τὸν ἰσχυρὸ καὶ μετὰ τοῦ ἅρπαξε τὰ σκεύη του· γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει, «θησαυροὺς σκοτεινοὺς καὶ ἀόρατους»[18]. Ἂν καὶ τὰ λόγια αὐτὰ λέγονται γιὰ τὸ ἴδιο πράγμα, ὅμως τὸ νόημά τους εἶναι διπλό. Ὑπάρχουν δηλαδὴ σκοτεινοὶ χῶροι, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ μέσα σ' αὐτοὺς ἐφόσον φέρει μέσα σ' αὐτοὺς λυχνάρι καὶ φῶς, ἐκεῖνος ὅμως ὁ χῶ-

στατον ἦν καὶ οὐδέποτε φωτὸς ἐδέξατο φύσιν· διὰ τοῦτο σκοτεινούς, ἀοράτους εἶπεν αὐτούς. Καὶ γὰρ ὄντως σκοτεινοὶ ἦσαν, ἕως οὗ κατῆλθεν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος καὶ κατέλαμψε, καὶ τὸν Ἅδην ἐποίησεν οὐρανόν· ὅπου γὰρ ὁ Χριστός, ἐκεῖ καὶ ὁ οὐρανός. Θησαυροὺς δὲ σκοτεινοὺς καλεῖ τὸν Ἅδην· εἰκότως, διότι πολὺς πλοῦτος ἀπέκειτο ἐκεῖ. Καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων πᾶσα ἡ φύσις πλοῦτος ὑπάρχουσα τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ τοῦ ἀπατήσαντος τὸν πρῶτον ἄνθρωπον διαϐόλου ἀπεσυλήθη, καὶ τῷ θανάτῳ καθυπεζεύχθη.

Ὅτι δὲ πλοῦτος ἦν τῷ Θεῷ πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, δείκνυσι Παῦλος λέγων· «Πλουτῶν εἰς πάντας, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν». Ὥσπερ οὖν ϐασιλεύς τις λήσταρχον εὑρὼν κατατρέχοντα τὰς πόλεις, ἁρπάζοντα πάντοθεν, καὶ εἰς τὰ σπήλαια καταδυόμενον, καὶ ἀποτιθέμενον ἐκεῖ τὸν πλοῦτον, δήσας τὸν λήσταρχον, ἐκεῖνον μὲν κολάσει παραδίδωσι, τὸν δὲ θησαυρὸν αὐτοῦ μεταφέρει εἰς τὰ ταμιεῖα τὰ ϐασιλικά, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε, τὸν λήσταρχον καὶ τὸν δεσμοφύλακα, τὸν διάϐολον ὁμοῦ καὶ τὸν θάνατον, διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δήσας. καὶ τὸν πλοῦτον πάντα, τῶν ἀνθρώπων λέγω τὸ γένος, μετήγαγεν εἰς τὰ ταμιεῖα τὰ ϐασιλικά. Τοῦτο καὶ Παῦλος δηλοῖ λέγων· «Ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν ϐασιλείαν αὐτοῦ τῆς ἀγάπης». Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, αὐτὸς ὁ ϐασιλεὺς ἐπέστη· καίτοι γε ϐασιλεὺς οὐδεὶς ἂν καταξιώσειε τοῦτο ποιῆσαί ποτε, ἀλλὰ διὰ τῶν ὑπηρετῶν ἀφιᾶσι τοὺς δεδεμένους. Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ αὐτὸς ἦλθε πρὸς τοὺς δεσμώτας ὁ ϐασιλεύς, καὶ οὐκ ἐπησχύνθη τὸ δεσμωτήριον, οὐδὲ τοὺς δεδεμένους· ὃν γὰρ ἔπλασεν, ἐπαισχύνεσθαι οὐκ ἔ-

------

19. Ρωμ. 10, 12
20. Κολ. 1, 13

ρος τοῦ ἄδη ἦταν σκοτεινότατος καὶ ἄχαρος καὶ ποτὲ δὲν μπῆκε μέσα σ' αὐτὸν φῶς· γι' αὐτὸ ὀνόμασε τοὺς χώρους αὐτοὺς τοῦ ἄδη σκοτεινοὺς καὶ ἀόρατους. Διότι πραγματικὰ ἦταν σκοτεινοὶ μέχρι ποὺ κατέβηκε μέσα σ' αὐτοὺς ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης καὶ τοὺς καταφώτισε μετατρέποντας τὸν ἄδη σὲ οὐρανό· διότι ὅπου ὑπάρχει ὁ Χριστός, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ὁ οὐρανός. Θησαυροὺς σκοτεινοὺς ὀνομάζει τὸν ἄδη· καὶ πολὺ σωστά, διότι ἐκεῖ βρισκόταν μεγάλος πλοῦτος. Καθόσον ὁλόκληρη ἡ ἀνθρώπινη φύση ποὺ ἦταν πλοῦτος τοῦ Θεοῦ, ληστεύθηκε ἀπὸ τὸ διάβολο ποὺ ἐξαπάτησε τὸν πρῶτο ἄνθρωπο, καὶ ὑποτάχθηκε στὸ θάνατο.

Τὸ ὅτι ἦταν πλοῦτος τοῦ Θεοῦ ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος, τὸ φανερώνει ὁ Παῦλος λέγοντας· «Ὁ Κύριος ἔχει σὰν πλοῦτο του ὅλους, ὅλους ἐκείνους ποὺ ἐπικαλοῦνται αὐτόν»[29]. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἕνας βασιλιὰς ἂν συλλάβει κάποιο λήσταρχο, ποὺ λεηλατεῖ τὶς πόλεις, ἁρπάζει ἀπὸ παντοῦ καὶ κρύβεται στὰ σπήλαια, ἀποθηκεύοντας ἐκεῖ τὸν πλοῦτο του, ἀφοῦ φυλακίσει τὸ λήσταρχο, ἐκεῖνον βέβαια τὸν τιμωρεῖ, ἐνῶ τὸν θησαυρό του τὸν μεταφέρει στὰ βασιλικὰ θησαυροφυλάκια, τὸ ἴδιο καὶ ὁ Χριστὸς ἔκανε, ἀφοῦ μὲ τὸ θάνατό του φυλάκισε τὸ λήσταρχο καὶ τὸ δεσμοφύλακα, δηλαδὴ τὸ διάβολο καὶ μαζὶ καὶ τὸ θάνατο, μετέφερε ὅλο τὸν πλοῦτο του, δηλαδὴ τὸ ἀνθρώπινο γένος, στὰ βασιλικὰ θησαυροφυλάκια. Αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος δηλώνει, λέγοντας· «Μᾶς ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ σκότους καὶ μᾶς μετέφερε στὴ βασιλεία ὅπου βασιλεύει ἀγάπη»[30]. Καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ βασιλιὰς τὸ ἔκανε αὐτὸ πηγαίνοντας ἐκεῖ· ἂν καὶ βέβαια κανένας βασιλιὰς δὲν θὰ καταδεχόταν ποτὲ νὰ τὸ κάνει αὐτό, ἀλλ' ἐλευθερώνουν τοὺς φυλακισμένους μὲ τοὺς ὑπηρέτες τους. Ἐδῶ ὅμως δὲν συνέβηκε τὸ ἴδιο, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ βασιλιὰς ἦρθε πρὸς τοὺς φυλακισμένους καὶ δὲν αἰσθάνθηκε ντροπὴ οὔτε γιὰ τὴ φυλακή, οὔτε γιὰ τοὺς φυλακισμένους· διότι δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ντραπεῖ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ

μελλε· καὶ συνέκλασε τὰς θύρας, συνέτριψε τοὺς μοχλούς, ἐπέστη τῷ Ἅδῃ, ἔρημον αὐτοῦ τὴν φυλακὴν ἐποίησεν ἅπασαν, καὶ τὸν δεσμοφύλακα λαβὼν δεδεμένον, οὕτως ἡμῖν ἐπανῆλθεν. Ὁ τύραννος αἰχμάλωτος ἤγετο, ὁ ἰσχυρὸς δεδεμένος· ὁ θάνατος αὐτὸς ῥίψας τὰ ὅπλα, γυμνὸς πρὸς τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως ἔδραμεν. Εἶδες νίκην θαυμαστήν; εἶδες σταυροῦ κατορθώματα;

Εἴπω σοι καὶ ἄλλο θαυμαστότερον. Μάθε τὸν τρόπον τῆς νίκης, καὶ τότε ἐκπλαγήσῃ πλέον. Δι' ὧν γὰρ ἐνίκησεν ὁ διάβολος, διὰ τούτων αὐτοῦ περιεγένετο ὁ Χριστός· καὶ αὐτὰ τὰ ἐκείνου λαβὼν ὅπλα, τούτοις αὐτὸν κατηγωνίσατο· καὶ πῶς, ἄκουσον. Παρθένος, καὶ ξύλον, καὶ θάνατος τῆς ἥττης ἡμῶν ἦν τὰ σύμβολα. Παρθένος ἦν ἡ Εὔα· οὔπω γὰρ ἄνδρα ἐγίνωσκε· ξύλον ἦν τὸ δένδρον, καὶ θάνατος ἦν τὸ ἐπιτίμιον τοῦ Ἀδάμ. Ἀλλ' ἰδού, πάλιν παρθένος, καὶ ξύλον, καὶ θάνατος, τὰ τῆς ἥττης σύμβολα ταῦτα, καὶ τῆς νίκης ἐγένετο σύμβολα. Ἀντὶ γὰρ τῆς Εὔας, ἡ Μαριάμ· ἀντὶ τοῦ ξύλου τοῦ εἰδέναι τὸ καλὸν καὶ τὸ πονηρόν, τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· ἀντὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδάμ, ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ. Εἶδες, δι' ὧν ἐνίκησε, διὰ τούτων αὐτὸν ἡττώμενον; Περὶ τὸ δένδρον κατηγωνίσατο τὸν Ἀδὰμ ὁ διάβολος· περὶ τὸν σταυρὸν κατεπάλαισε τὸν διάβολον ὁ Χριστός· καὶ ξύλον, τὸ μὲν ἔπεμπεν εἰς Ἅδην, τὸ δὲ καὶ τοὺς ἀπελθόντας ἐκεῖθεν ἀνεκαλεῖτο. Πάλιν ξύλον, τὸ μὲν τὸν αἰχμάλωτον γυμνὸν ἔκρυψε, τὸ δὲ τὸν νικητὴν γυμνὸν ἐφ' ὑψηλοῦ πᾶσιν ἐδείκνυ. Καὶ θάνατος, ὁ μὲν τοὺς μετ' αὐτὸν κατέκρινεν, ὁ δὲ καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ γενομένους ἀνέστησε. «Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου;» Ἀπὸ θανάτου γεγόναμεν ἀθάνατοι· ταῦτα τοῦ σταυροῦ τὰ κατορθώματα.

------

21. Ψαλμ. 105, 2

ὁ ἴδιος τὸν ἔπλασε. Καὶ ἔσπασε τὶς πόρτες, συνέτριψε τοὺς μοχλούς, κατανίκησε τὸν ἅδη, ἀπογύμνωσε ὅλη τὴ φυλακή του, καί, ἀφοῦ συνέλαβε καὶ ἔδεσε τὸ δεσμοφύλακα, ἐπέστρεψε ἀπὸ ἐκεῖ ἔτσι. Ὁ τύραννος μεταφερόταν αἰχμάλωτος, ὁ ἰσχυρὸς δεμένος· ὁ ἴδιος ὁ θάνατος, ἀφοῦ ἔριξε τὰ ὅπλα, ἔτρεξε ἄοπλος μπροστὰ στὰ πόδια τοῦ βασιλιά. Εἶδες νίκη θαυμαστή; εἶδες κατορθώματα σταυροῦ;

Νὰ σοῦ πῶ καὶ κάτι ἄλλο πιὸ ἀξιοθαύμαστο. Μάθε τὸν τρόπο τῆς νίκης καὶ τότε θὰ νοιώσεις μεγαλύτερη ἔκπληξη. Διότι μὲ τὰ ὅπλα ποὺ νίκησε ὁ διάβολος, μὲ τὰ ἴδια ὁ Χριστὸς ὑπερίσχυσε αὐτοῦ· καὶ ἀφοῦ πῆρε τὰ ὅπλα ἐκείνου, μὲ αὐτὰ τὸν κατατρόπωσε· καὶ ἄκουσε πῶς. Παρθένος καὶ ξύλο καὶ θάνατος ἦταν τὰ σύμβολα τῆς ἥττας μας. Παρθένος ἦταν ἡ Εὔα· διότι δὲν εἶχε ἔρθει ἀκόμη σὲ συνουσία μὲ τὸν ἄνδρα της. Ξύλο ἦταν τὸ δένδρο, καὶ θάνατος ἦταν ἡ τιμωρία τοῦ Ἀδάμ. Ἀλλὰ νὰ πάλι παρθένος καὶ ξύλο καὶ θάνατος, τὰ σύμβολα αὐτὰ τῆς ἥττας μας, ἔγιναν σύμβολα τῆς νίκης. Διότι στὴ θέση τῆς Εὔας ἔχομε τὴ Μαρία, στὴ θέση τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἔχομε τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ, καὶ στὴ θέση τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδάμ, ἔχομε τὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ. Εἶδες μὲ τὰ ὅπλα ποὺ νίκησε ὁ διάβολος μὲ τὰ ἴδια νικιέται καὶ αὐτός; Μὲ τὸ δένδρο νίκησε ὁ διάβολος τὸν Ἀδάμ, μὲ τὸ σταυρὸ κατατρόπωσε ὁ Χριστὸς τὸ διάβολο. Καὶ ἐκεῖνο τὸ ξύλο ὁδηγοῦσε στὸν ἅδη, ἐνῶ αὐτὸ ἔφερνε ἀπὸ ἐκεῖ πίσω ἐκείνους ποὺ εἶχαν ὁδηγηθεῖ ἐκεῖ. Καὶ πάλι τὸ ξύλο, ἐκεῖνο μὲν ἀπέκρυψε τὴ γυμνότητα τοῦ αἰχμαλώτου, ἐνῶ αὐτὸ ἔδειχνε ἀπὸ ψηλὰ σ' ὅλους γυμνὸ τὸ νικητή. Καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἀδὰμ καταδίκασε ἐκείνους ποὺ προῆλθαν ἀπὸ αὐτόν, ἐνῶ ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἀνέστησε καὶ ἐκείνους ποὺ γεννήθηκαν πρὶν ἀπ' αὐτόν. «Ποιός θὰ ἐξυμνήσει τὰ θαυμαστὰ ἔργα τῆς δυνάμεως τοῦ Κυρίου;»[21]. Ἀπὸ τὸ θάνατο στὸν ὁποῖο ἤμασταν ὑποταγμένοι, γίναμε ἀθάνατοι· αὐτὰ εἶναι τὰ κατορθώματα τοῦ σταυροῦ.

Ἔμαθες τὴν νίκην; ἔμαθες τὸν τρόπον τῆς νίκης; Μάθε καὶ πῶς ἀπονητὶ γέγονε τὸ κατόρθωμα. Οὐχ ἡμάξαμεν ἡμεῖς τὰ ὅπλα, οὐκ ἔστημεν ἐπὶ τῆς παρατάξεως, οὐκ ἐδεξάμεθα τραύματα, οὐδὲ εἴδομεν τὸν πόλεμον, καὶ τὴν νίκην ἐλάβομεν· ὁ ἀγὼν τοῦ Δεσπότου, καὶ ὁ στέφανος ἡμέτερος. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμετέρα ἡ νίκη, ἀλαλάξωμεν, καθάπερ στρατιῶται, τὴν ἐπινίκιον ᾠδὴν πάντες σήμερον, εἴπωμεν ὑμνοῦντες τὸν Δεσπότην, «Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος· ποῦ σου, θάνατε, τὸ νῖκος; ποῦ σου, ᾅδη, τὸ κέντρον; Ταῦτα ὁ σταυρὸς ἡμῖν κατώρθωσε· σταυρὸς τὸ κατὰ τῶν δαιμόνων τρόπαιον, ἡ κατὰ τῆς ἁμαρτίας μάχαιρα, τὸ ξίφος, ᾧ τὸν ὄφιν ἐκέντισεν ὁ Χριστός· σταυρὸς τὸ τοῦ Πατρὸς θέλημα, ἡ τοῦ Μονογενοῦς δόξα, τὸ τοῦ Πνεύματος ἀγαλλίαμα, ὁ τῶν ἀγγέλων κόσμος, τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἀσφάλεια, τὸ καύχημα Παύλου, τὸ τῶν ἁγίων τεῖχος, τὸ φῶς τῆς οἰκουμένης ἁπάσης. Καθάπερ γὰρ σκότῳ κατεχομένου οἴκου λαμπάδα τις ἀνάψας, καὶ ὀρθὴν ἀναστήσας, ἀπελαύνει τὸ σκότος, οὕτω τῆς οἰκουμένης ὑπὸ ζόφου κατεχομένης, καθάπερ λαμπάδα τινὰ τὸν σταυρὸν ἀνάψας, καὶ ὀρθὸν ἀναστήσας ὁ Χριστός, τῆς γῆς ἅπαντα τὸν ζόφον ἔλυσε. Καὶ καθάπερ ἡ λαμπὰς ἐπὶ τῇ κεφαλῇ ἄνω τὸ φῶς ἔχει, οὕτω καὶ ὁ σταυρὸς ἄνω ἐν τῇ κεφαλῇ τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης εἶχεν ἐκλάμποντα.

Τοῦτον ἰδὼν προσηλωμένον ὁ κόσμος ἔφριξεν, ἐκλονήθη ἡ γῆ, διερράγησαν αἱ πέτραι· ἀλλ' εἰ καὶ διερράγησαν αἱ πέτραι, ἡ ἀναισθησία τῶν Ἰουδαίων οὐ διερράγη. Ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα, καὶ οὐχ ἐσχίσθη ἡ πονηρὰ συμφωνία ἐκείνων. Διὰ τί ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα; Ὅτι οὐκ ἠδύνατο τὸν Δεσπότην ὁρᾶν σταυρούμενον ὁ ναός· δι' ὧν δὲ εἰς τὸ αὐτοῦ καταπέτασμα γέγονε, μονονουχὶ τοῦτο προτρέπων

------

22. Ὠσηὲ 13, 14· Α΄ Κορ. 15, 54 - 55

Ἔμαθες τὴ νίκη; ἔμαθες τὸν τρόπο τῆς νίκης; Μάθε καὶ πῶς ἔγινε τὸ κατόρθωμα χωρὶς κόπο. Δὲν βάψαμε ἐμεῖς τὰ ὅπλα μὲ αἷμα, δὲν παραταχθήκαμε σὲ μάχη, δὲν δεχθήκαμε τραύματα, δὲν εἴδαμε τὸν πόλεμο, καὶ κερδίσαμε τὴ νίκη· ὁ ἀγώνας ἦταν τοῦ Κυρίου, καὶ τὸ στεφάνι δικό μας. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι καὶ δική μας ἡ νίκη, ἂς ψάλομε ὅλοι μας σήμερα, ὅπως ἀκριβῶς οἱ στρατιῶτες, τὴν ἐπινίκια ᾠδή, ἂς ποῦμε ἐξυμνώντας τὸν Κύριο· «Κατανικήθηκε ὁ θάνατος καὶ ἐξαφανίσθηκε· ποῦ εἶναι, θάνατε, ἡ νίκη σου; ποῦ εἶναι, ἅδη, τὸ κεντρί σου;»[22]. Αὐτὰ κατόρθωσε γιὰ μᾶς ὁ σταυρός· ὁ σταυρὸς ποὺ εἶναι τὸ τρόπαιο νίκης ἐναντίον τῶν δαιμόνων, ἡ μάχαιρα κατὰ τῆς ἁμαρτίας, τὸ ξίφος μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Χριστὸς κέντησε τὸ φίδι· ὁ σταυρὸς ποὺ εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Πατέρα, ἡ δόξα τοῦ Μονογενοῦς, τὸ ἀγαλλίαμα τοῦ Πνεύματος, τὸ κόσμημα τῶν ἀγγέλων, ἡ ἀσφάλεια τῆς Ἐκκλησίας, τὸ καύχημα τοῦ Παύλου, τὸ τεῖχος τῶν ἁγίων, τὸ φῶς ὅλης τῆς οἰκουμένης. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς μέσα σὲ σπίτι κατασκότεινο, ἂν κάποιος ἀνάψει λαμπάδα καὶ τὴν τοποθετήσει ψηλά, ἀπομακρύνει τὸ σκοτάδι, ἔτσι καὶ ἡ οἰκουμένη ποὺ ἦταν κυριευμένη ἀπὸ πυκνὸ σκοτάδι, ἀφοῦ ὁ Χριστὸς ἄναψε σὰν ἀκριβῶς κάποια λαμπάδα τὸ σταυρὸ καὶ τὸν τοποθέτησε ψηλά, διέλυσε ὅλο τὸ πυκνὸ σκοτάδι τῆς γῆς. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ λαμπάδα ἔχει τὸ φῶς ψηλὰ στὴν κορυφή, ἔτσι καὶ ὁ σταυρὸς ἔχει τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης ψηλὰ στὴν κορυφή του, ἐκπέμποντας ἀπὸ ἐκεῖ τὴ λαμπρότητά του.

Αὐτὸν ὅταν τὸν εἶδε καρφωμένο ἐπάνω στὸ σταυρὸ ὁ κόσμος ἔφριξε, ἡ γῆ συγκλονίσθηκε, οἱ πέτρες ράγισαν· ἀλλ' ἂν καὶ ράγισαν οἱ πέτρες, ὅμως ἡ ἀναισθησία τῶν Ἰουδαίων δὲν σταμάτησε. Σχίσθηκε τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ δὲν σχίσθηκε ἡ πονηρὴ συμφωνία ἐκείνων. Γιατί σχίσθηκε τὸ καταπέτασμα; Διότι δὲν μποροῦσε ὁ ναὸς νὰ βλέπει σταυρωμένο τὸν Κύριο. Μὲ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ συνέβηκαν στὸ καταπέτασμα αὐτοῦ, εἶναι σὰν νὰ μᾶς

φησίν· "Ὁ βουλόμενος πατείτω τὰ ἅγια τῶν ἁγίων λοιπόν. Τί γάρ μοι τὸ ὄφελος τούτων, ἔξω τοιαύτης θυσίας προσενεχθείσης; τί μοι τὸ ὄφελος τῆς διαθήκης; τί μοι τὸ ὄφελος τοῦ νόμου; Εἰκῇ καὶ μάτην τούτους ἐπαίδευσα τοσοῦτον χρόνον'. Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἐβόα, λέγων· «Ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά;». Ἤκουσαν, «Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος», καὶ μελετῶντες ἐν τοσούτῳ χρόνῳ τὴν προφητείαν, τοῦ πράγματος παραγενομένου ἠπίστησαν. Εἶδες πῶς ἐμελέτησαν κενά; Διὰ τοῦτο περιεσχίσατο ὁ ναός, τὴν ἐρήμωσιν προδηλῶν τὴν μετὰ ταῦτα ἐσομένην διηνεκῶς.

3. Ἐπεὶ οὖν τὸν ἐν τῷ σταυρῷ προσηλωμένον μέλλομεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἑσπέραν ταύτην ἰδεῖν, ὡς ἀμνὸν ἐσφαγμένον καὶ τεθυμένον, μετὰ φρίκης προσίωμεν, παρακαλῶ, καὶ αἰδοῦς πολλῆς καὶ εὐλαβείας. Οὐκ ἔγνωτε τοὺς ἀγγέλους, πῶς παρειστήκεισαν τῷ τάφῳ οὐκ ἔχοντι σῶμα, τάφῳ κενῷ; Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ὅλως ἐδέξατο τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν, πολλὴν ἀπονέμουσι καὶ τῷ τόπῳ τὴν τιμήν. Οἱ ἄγγελοι ὑπερβαίνοντες τὴν ἡμετέραν φύσιν μετὰ τοσαύτης αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας παρειστήκεισαν τῷ τάφῳ, ἡμεῖς οὐ τάφῳ μέλλοντες παρίστασθαι κενῷ, ἀλλ' αὐτῇ τῇ τραπέζῃ τῇ τὸν Ἀμνὸν ἐχούσῃ, μετὰ θορύβου καὶ ταραχῆς πρόσιμεν; Καὶ τίς ἡμῖν ἔσται συγγνώμη λοιπόν; Οὐχ ἁπλῶς ταῦτα λέγω, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὺς ὁρῶ κατὰ τὴν ἑσπέραν ταύτην θορυβοῦντας, βοῶντας, ἐπικειμένους ἀλλήλοις, πηδῶντας, λοιδορουμένους, καὶ μᾶλλον ἑαυτοῖς κόλασιν ἢ σωτηρίαν προξενοῦντας· τούτου χάριν τὴν ὑπὲρ τούτων ποιοῦμαι παραίνεσιν.

Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Ὅταν ἑστήκῃ πρὸ τῆς τρα-

23. Ψαλμ. 2, 1
24. Ἠσ. 53, 7

συμβούλευε καὶ μᾶς ἔλεγε τὰ ἑξῆς· "Όποιος θέλει μπορεῖ πλέον νὰ μπαίνει μέσα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων. Διότι ποιό τὸ ὄφελός μου ἀπ' αὐτά, ἀφοῦ ἔξω προσφέρθηκε τέτοια θυσία; ποιό τὸ ὄφελός σου ἀπὸ τὴ διαθήκη; ποιό τὸ ὄφελός μου ἀπὸ τὸ νόμο; Ἄσκοπα καὶ στὰ χαμένα δίδαξα αὐτοὺς τόσο χρόνο'. Αὐτὸ φροντοφώναζε καὶ ὁ προφήτης λέγοντας· «Γιατί κυριεύθηκαν ἀπὸ ἀλαζονεία τὰ ἔθνη καὶ οἱ λαοὶ ἔκαναν σχέδια ἀνόητα;»[23]. Ἄκουσαν, ὅτι «Σὰν πρόβατο ὁδηγήθηκε στὴ σφαγὴ καὶ σὰν ἀμνὸς ἄφωνος μπροστὰ σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν κουρεύει»[24], καὶ ἐνῶ τόσο χρόνο μελετοῦσαν τὴν προφητεία, δὲν πίστεψαν ὅταν αὐτὴ πραγματοποιήθηκε. Εἶδες πῶς ἔκαναν σχέδια ἀνόητα; Γι' αὐτὸ σχίσθηκε τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ, γιὰ νὰ προδηλώσει τὴν ἐρήμωση ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβεῖ στὴ συνέχεια γιὰ πάντα.

3. Ἐπειδὴ λοιπὸν πρόκειται κατὰ τὴν ἑσπέρα αὐτὴ νὰ δοῦμε καὶ ἐμεῖς ἐκεῖνον ποὺ καρφώθηκε ἐπάνω στὸ σταυρὸ σὰν πρόβατο, σφαγμένο καὶ θυσιασμένο, ἂς πλησιάσομε, παρακαλῶ, μὲ φρίκη καὶ μὲ μεγάλο σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια. Δὲν γνωρίσατε πῶς οἱ ἄγγελοι στέκονταν δίπλα στὸν τάφο ποὺ δὲν εἶχε σῶμα, σὲ τάφο ποὺ ἦταν ἄδειος; Ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ δέχθηκε αὐτὸς τὸ δεσποτικὸ σῶμα, ἀπονέμουν μεγάλη τιμὴ στὸν τόπο. Οἱ ἄγγελοι, ποὺ εἶναι κατὰ πολὺ ἀνώτεροι ἀπὸ τὴ δική μας φύση, στέκονταν δίπλα στὸν τάφο μὲ τόσο σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια, ἐνῶ ἐμεῖς ποὺ πρόκειται νὰ σταθοῦμε ὄχι δίπλα σὲ τάφο ἄδειο, ἀλλὰ δίπλα στὴν ἴδια τὴν τράπεζα ποὺ ἔχει τὸν Ἀμνό, πλησιάζομε μὲ θόρυβο καὶ ταραχή; Καὶ ποιά συγγνώμη θὰ ὑπάρξει τότε γιὰ μᾶς; Δὲν τὰ λέγω αὐτὰ στὴν τύχη, ἀλλ' ἐπειδὴ βλέπω πολλοὺς κατὰ τὴν ἑσπέρα αὐτὴ νὰ κάνουν θόρυβο, νὰ φωνάζουν, νὰ σπρώχνουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, νὰ πηδοῦν, νὰ κατηγοροῦν, καὶ νὰ γίνονται γιὰ τὸν ἑαυτό της πρόξενοι μᾶλλον τιμωρίας παρὰ σωτηρίας· γι' αὐτὸ τὸ λόγο δίνω αὐτὴ τὴ συμβουλὴ γι' αὐτούς.

Τί κάμνεις, ἄνθρωπε; Ὅταν ὁ ἱερέας στέκεται μπρο-

πέζης ὁ ἱερεύς, τὰς χεῖρας ἀνατείνων εἰς τὸν οὐρανόν, καλῶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦ παραγενέσθαι καὶ ἅψασθαι τῶν προκειμένων, πολλὴ ἡσυχία, πολλὴ σιγή. Ὅταν διδῷ τὴν χάριν τὸ Πνεῦμα, ὅταν κατέλθῃ, ὅταν ἅψηται τῶν προκειμένων, ὅταν ἴδῃς τὸ πρόβατον ἐσφαγιασμένον καὶ ἀπηρτισμένον, τότε θόρυβον, τότε ταραχήν, τότε φιλονεικίαν, τότε λοιδορίαν ἐπεισάγεις; Καὶ πῶς δυνήσῃ τῆς θυσίας ἀπολαῦσαι ταύτης, μετὰ τοσαύτης ταραχῆς τῇ τραπέζῃ προσιὼν ταύτῃ; Οὐκ ἀρκεῖ ἡμῖν ὅτι μετὰ ἁμαρτημάτων προσερχόμεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς προσόδου ἐκτὸς γενέσθαι πλημμελημάτων οὐκ ἀνεχόμεθα; Ὅταν γὰρ φιλονεικῶμεν, ὅταν θορυβώμεθα, ὅταν ἀλλήλους δάκνωμεν, πῶς ἔξω ἁμαρτημάτων ἐσόμεθα. Τί σπεύδεις, εἰπέ μοι; τίνος ἕνεκεν ἐπείγῃ, τὸ πρόβατον ὁρῶν ἐσφαγιασμένον; Εἰ γὰρ διὰ πάσης τῆς νυκτὸς ἦν πρὸς τὴν θυσίαν αὐτὴν ὁρᾶν, εἶχε κόρον, εἰπέ μοι, τὸ πρᾶγμα; Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκαρτέρησας, τὸ πλέον τῆς νυκτὸς διήγαγες, καὶ τοσοῦτον κάματον ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ προδίδως καὶ ἀπολλύεις; Ἐννόησον τί ποτέ ἐστι τὸ προκείμενον, καὶ πόθεν ἔλαβε τὴν αἰτίαν. Ἐσφάγη διὰ σέ, καὶ σὺ ἐγκαταλιμπάνεις αὐτὸν ἐσφαγιασμένον ὁρῶν. «Ὅπου τὸ πτῶμα», φησίν, «ἐκεῖ καὶ οἱ ἀετοί». Ἡμεῖς δὲ οὐχ ὡς ἀετοί, ἀλλ' ὡς κύνες προσερχόμεθα· τοσαύτη ἡμῶν ἡ ἀναισχυντία.

Ἐννόησον τί ποτέ ἐστι τὸ κεχυμένον. Αἷμά ἐστιν, αἷμα, ὃ τὸ χειρόγραφον τῶν ἁμαρτιῶν ἀπήλειψεν· αἷμα, ὃ τὴν ψυχήν σου ἐκάθηρεν, ὃ τὴν κηλῖδα ἀπέπλυνεν, ὃ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐθριάμβευσεν. «Ἀπεκδυσάμενος» γάρ, φησί, «τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ θριαμβεύσας ἐν τῷ σταυρῷ». Πολλά, φησί, τὸ τρόπαιον ἔ-

25. Ματθ. 24, 28 26. Κολ. 2, 14 27. Κολ. 2, 15

στὰ στὴν τράπεζα καὶ ὑψώνει τὰ χέρια του στὸν οὐρανό, καλώντας τὸ ἅγιο Πνεῦμα νὰ ρθεῖ καὶ νὰ δώσει τὴ χάρη του στὰ προσφερόμενα δῶρα, τότε ἐπικρατεῖ πολλὴ ἡσυχία καὶ πολλὴ σιωπή. Ὅταν δώσει τὴ χάρη του τὸ Πνεῦμα, ὅταν κατεβεῖ, ὅταν ἐγγίσει τὰ προσφερόμενα δῶρα, ὅταν δεῖς τὸ πρόβατο σφαγμένο, καὶ τὴ θυσία ὁλοκληρωμένη, τότε κάνεις θόρυβο, τότε κάνεις ταραχή, τότε φιλονεικεῖς, τότε κατηγορεῖς; Καὶ πῶς θὰ μπορέσεις ν' ἀπολαύσεις αὐτὴ τὴ θυσία, πλησιάζοντας στὴν τράπεζα αὐτὴ μὲ τόση ταραχή; Δὲν μᾶς ἀρκεῖ ποὺ προσερχόμαστε σ' αὐτὴν μὲ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὥρα τῆς προσελεύσεως δὲν μποροῦμε νὰ κρατήσομε τὸν ἑαυτό μας μακριὰ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα; Διότι, ὅταν φιλονεικοῦμε, ὅταν θορυβοῦμε, ὅταν πληγώνομε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, πῶς θὰ μείνομε μακριὰ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα; Πές μου, γιατὶ βιάζεσαι; γιὰ ποιό λόγο βιάζεσαι, ἐνῶ βλέπεις σφαγμένο τὸ πρόβατο; Διότι ἐὰν ἔπρεπε ὅλη τὴ νύχτα νὰ βλέπεις τὴ θυσία αὐτή, πές μου, εἶχε χορτασμὸ τὸ πράγμα; Ὅλη τὴν ἡμέρα ἔκανες ὑπομονή, τὸ περισσότερο μέρος τῆς νύχτας τὸ πέρασες, καὶ μέσα σὲ μιὰ στιγμὴ προδίνεις καὶ καταστρέφεις τόσο μεγάλο κόπο; Σκέψου τέλος πάντων τί εἶναι αὐτὸ ποὺ βρίσκεται μπροστά σου καὶ ἀπὸ ποῦ ἔλαβε τὴν αἰτία. Σφάχθηκε γιὰ σένα, καὶ σύ, ἐνῶ τὸν βλέπεις σφαγμένο, τὸν ἀφήνεις καὶ φεύγεις. «Ὅπου βρίσκεται τὸ πτῶμα», λέγει, «ἐκεῖ βρίσκονται καὶ οἱ ἀετοί»[25]. Ἐμεῖς ὅμως προσερχόμαστε ὄχι σὰν ἀετοί, ἀλλὰ σὰν σκύλοι· τόση μεγάλη εἶναι ἡ ἀδιαντροπιά μας.

Σκέψου τί τέλος πάντων εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔχει χυθεῖ. Αἷμα εἶναι, αἷμα, τὸ ὁποῖο ἔσβησε τὰ χειρόγραφα τῶν ἁμαρτιῶν μας[26]· αἷμα, ποὺ καθάρισε τὴν ψυχή σου, ποὺ ἔπλυνε τὴν κηλίδα σου, ποὺ θριάμβευσε ἐναντίον τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἐξουσιῶν τοῦ σκότους. Διότι, λέγει, «Ἀφοῦ ἀπογύμνωσε τὶς ἀρχὲς καὶ τὶς ἐξουσίες, τὶς διαπόμπευσε δημόσια σύροντας αὐτὲς ἀπὸ πίσω του μὲ τὸ θριαμβευτικὸ σταυρό του»[27]. Πολλά, λέγει, ὅτι εἶναι τὰ σύμβολα ποὺ

χει τῆς νίκης τὰ σύμβολα· τὰ λάφυρα κρέμαται ἄνω ἐφ' ὑψηλοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Καθάπερ γὰρ βασιλεὺς γενναῖος πόλεμον νικήσας χαλεπώτατον, τὸν θώρακα καὶ τὴν ἀσπίδα καὶ τὰ ὅπλα τοῦ τυράννου καὶ τῶν στρατιωτῶν τῶν ἡττηθέντων ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ τροπαίου τίθησιν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τὸν πόλεμον νικήσας τὸν πρὸς τὸν διάβολον, τὰ ὅπλα αὐτοῦ πάντα, τὸν θάνατον, τὴν κατάραν ἐκρέμασεν ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ σταυροῦ, καθάπερ ἐπὶ τροπαίου τινός, ἵνα πάντες τὸ τρόπαιον βλέπωσιν, αἱ ἄνω δυνάμεις, αἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οἱ κάτω ἄνθρωποι, οἱ ἐπὶ τῆς γῆς, αὐτοὶ οἱ πονηροὶ δαίμονες οἱ ἡττηθέντες. Ἐπειδὴ οὖν τοσαύτης ἀπελαύσαμεν δωρεᾶς, ἑαυτοὺς κατὰ δύναμιν ἀξίους ἐπιδείξωμεν τῶν ὑπηργμένων ἡμῖν ἀγαθῶν, ἵνα καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν τύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, τιμή, κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

φέρει τὸ τρόπαιο τῆς νίκης· τὰ λάφυρα εἶναι κρεμασμένα ἐπάνω ψηλὰ στὸ σταυρό. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἕνας γενναῖος βασιλιὰς ποὺ πέτυχε φοβερὴ νίκη σὲ πόλεμο, τοποθετεῖ τὸ θώρακα, τὴν ἀσπίδα καὶ τὰ ὅπλα τοῦ τυράννου καὶ τῶν νικημένων στρατιωτῶν ἐπάνω σὲ ψηλὸ τρόπαιο, ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, ἀφοῦ νίκησε τὸ διάβολο στὸ μεταξύ τους πόλεμο, ὅλα τὰ ὅπλα αὐτοῦ, τὸ θάνατο καὶ τὴν κατάρα, τὰ κρέμασε ψηλὰ στὸ σταυρό, σὰν ἀκριβῶς σὲ κάποιο τρόπαιο, γιὰ νὰ βλέπουν ὅλοι τὸ τρόπαιο, οἱ ἄνω δυνάμεις ποὺ βρίσκονταν στὸν οὐρανό, οἱ κάτω ἄνθρωποι ποὺ βρίσκονταν στὴ γῆ, καὶ οἱ ἴδιοι οἱ πονηροὶ δαίμονες ποὺ νικήθηκαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπολαύσαμε τόση μεγάλη δωρεά, ἂς καταστήσομε τοὺς οαυτούς μας ἄξιους τῶν ἀγαθῶν ποὺ ἔχουν δοθεῖ σ' ἐμᾶς γιὰ νὰ ἐπιτύχομε καὶ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ μέσω τοῦ ὁποίου καὶ μαζὶ μὲ τὸ ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ*

1. Εὑρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις

1	20	310
	26	364
	28	580. 616.
2	7	336
	17	636
3	9	302
	10	302
	24	310
4	9	302
18	20-21	304
	21	304
	27	52
42	38	638

Ἔξοδος

17	6	358
21	16	190
23	20	124
32	1	576. 612.

Λευιτικὸν

15	5	500
16	2	442
	12	456
	17	442. 446.
	29	446
	29-34	444
20	9	190

Ἀριθμοὶ

15	32-36	404

Δευτερονόμιον

6	4	154
	13	154
8	3	372
	15	382

Βασιλειῶν Α'

2	25	594
17	51	360

Βασιλειῶν Γ'

17	8-24	274. 276.
18		264
22	19	124. 370.

Ψαλμοὶ

2	1	650
7	10	304
8	2ἑ.	18

* Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν γιὰ μὲν τὰ χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς κατὰ σειρὰ στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα, γιὰ δὲ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα στὴ σελίδα ποὺ βρίσκονται.

	5ἑ.	162
13	1	172
14	7	158
16	8	268
18	1	532
21	13	634
	17	248. 634.
33	12	496
	22	638
43	24	268
44	2	526
	24	268
46	10	496
47	8	174
48	16	638
50	8	26
	12	330
	19	332
62	2	530
77	4	464
81	6	226
82	19	154
93	11	304
100	5	304
102	1	530
103	20-22	260
	24	532
	32	54
105	2	646
106	16	640
109	1	528
113	3ἑ.	54
115	6	638
117	12	634
118	62	548
119	1	176
129	1	186
134	6	60
136	1-2	578. 614.
	3	578. 612.
	3-4	578. 614.
138	6	24
	8	24
	14	24. 26.
144	3	26
	15	214
145	1	520. 530.
	1-2	526
146	5	154
150	6	528

Ἰ ώ β

3	23	638
4	10	62
8	8	54
17	16	638

Παροιμίαι Σολομῶντος

10	7	84. 192
26	1	216

Σοφία Σολομῶντος

9	14	360

Σοφία Σειρὰχ

4	4	332
19	15	304
27	28	80

Ὠ σ η έ

12	11	124
13	14	648

Ἀ μ ὼ ς

8	1	372
9	1	124

Μ ι χ α ί α ς

5	2	430. 478.

7	18	330

Ἰωήλ

2	11	396
3	31	494

Ἰωνᾶς

4	10-11	106

Ἀγγαῖος

1	9	494

Ζαχαρίας

8	16-17	624

Μαλαχίας

2	6	66

Ἠσαΐας

6	1	124. 370.
	1ἑ.	88
	3	80
7	14	154. 472. 478.
9	5	156
	5-6	366
19	24-25	482
27	8	174
40	13	160
	15	58
	22	58
	23	56
44	27	54
45	2	640
	3	642
48	4	642
51	10	54
52	11	76
53	7	250. 650.
	8	26
66	2	332

Ἱερεμίας

2	13	172
8	4	598
14	9	270
23	214	214
48	10	460

Βαρούχ

3	36	156
	37	156
	38	422

Θρῆνοι Ἱερεμίου

4	20	174

Ἰεζεκιήλ

1	2	96
	4	98
	28	116
2	1	98
3	12	32
6	8	98
	22-23	98
	26	98
18	20	638

Σωσσάνα

	42	304

Δανιήλ

7	9	124
	9-10	370
10	5ἑ.	92

	11	94
	12	94
	16-17	94

Δανιήλ

Προσευχὴ Ἀζαρίου

3	9	184

Ματθαῖος

1	20	486
	24	154
2	4	478
	6	478
	8	430
	13	464
3	8	502. 506.
	11	502
	14	506
	14-15	510
	15	512. 574. 610.
4	4	372
5	1-2	232
	3	332
	5	332
	7	332
	8	332
	9	586. 622.
	10	556. 588. 592.
	16	540
	17	332. 334.
	21	340
	21-22	328. 334.
	23-24	584. 620.
	27-28	334
	29	34
	39	564. 602.
6	9	620
7	28-29	342
8	2-3	344
	6-7	466
	7	388
	8	308. 388. 400.
	8-9	366
	13	308
	37	328
9	2	328
	13	186
	18-19	308
	20-21	308
10	9	564. 602.
11	27	166
	28	186
	29	240.496.
12	1-2	408
	3	408
14	19	326
15	16	284
16	2	286
	11	284
	16	284
	16-18	252
	20	214
	23	286
17	2	542
18	3	512
	7	616
	8	536
19	4	342
20	1-16	276
	18-19	250
	20-21	284
	22	288
	22-23	290
	23	268. 270. 282.
	25-28	324
	27	296
	28	240. 296.
21	9	526
22	42ἑ.	158
	42-44	528

23	24	398
24	28	652
25	8-9	272
	12	276
	14-30	318
	15	566
	15-30	276
	31-35	270
	34	272. 328.
	41	272. 328
26	7	596
	14-15	526. 596.
	15	608. 632.
	17	608
	17-19	572
	20-21	628
	21	244. 348.
	21-22	252
	22	628
	23-24	630
	26	578. 614. 616.
	28	578. 614.
	31	244
	31-33	248
	31-34	246
	34	248. 250.
	39	248. 252. 256.
	49	632
	50	634
	64	236
27	3	616
	3-4	606

Μᾶρκος

2	5	540
	7	540
	9	328
4	39	328
5	8	328
	41	306, 328.
6	41	326
8	31-33	252
10	35-37	284
	38	288
	39-40	290
	42-44	296
	45	296
12	41-44	198
	42-43	274
14	62	236

Λουκᾶς

1	5	444
	6	510
	8-10	444
	11	446
	12ἑ.	446
	13	46
	18	48
	20	50
	25	446
	26-27	434
	30-31	448
	34	470
	35	470
	35-37	448
	36	508
2	1-7	428
	4	434
	4-7	432
	7	482
	12	30
	14	466
7	14-15	254
	29-30	510
	37-50	210
9	6	254
	58	574
10	22	162
11	1	326
13	22	446

	34-35	294
16	24	528
	28	528
	29	528
17	37	636
18	11	182
	14	182
19	8	212
	22	540
21	1-4	198
	2	524
	2-4	274
	27	236
22	15	252
	27	324
	31-32	202
	32	202
23	43	310
24	39	254

Ἰωάννης

1	1	156
	18	122. 126. 148. 228.
	24	250
	26	500
	29	46. 228.
	31	508
	33	500. 508.510.
	46-48	430
3	2	236
	3-4	236
	4-10	210
	12	236
4	24	172
5	1-2	382
	4	384
	5.7	386
	8	388. 394.
	10	398
	11	398
	12	400
	13	400. 402.
	14	402
	15	404
	16	404
	17	228. 380. 404.
	21	227. 230.
	22	276. 280.
	23	86. 228. 372.
	31	242
	40	362
	46	382
6	46	148
	51	234
	60	234
	66	234
7	42	432
	52	432
8	28	232
	30	238
	46	504
	49	36
	52	234
	52-53	236
	56	234
	57	234
	58	234. 342.
9	7	334. 336.
	8-9	394
	16	398
	30-31	398
	39	338
10	15	166. 226.
	18	252
	30	228. 240. 256.
11	11	306. 640.
	12	306. 640.
	14	306
	21-22	306. 308.
	22	308

	25	314
	34	302
	41	310
	41-42	310
	42	312. 328.
	43	312. 314.
	44	314
13	4-5	322
	5	300
	6-9	322
	12-15	322
	21	554. 588. 592.
14	9	228. 240.
	10	310
	26	284
	27	624
16	5-6	284
	12	284
17	1	252
18	4	566. 504.
	6	606
	23	36
	37	278
20	9	286
	27-28	254
21	5-17	200
	15-17	200
	17	200
26	15	572
	17	572

Π ρ ά ξ ε ι ς

3	22	382
5	15	308
	38-39	426
6	6	104
7	51	614
9	40	308
12	5	106
13	3	542
14	22	292
16	18	536
	25	534
	27ἑ.	520
	29	536
	30	538
18	8	536
19	2-4	504
	4	506
	4-6	504
	12	308

Ρ ω μ α ί ο υ ς

4	19	62
	20-21	62
6	9	70
8	16	174
	20	454
	21	454
9	3ἑ.	84
	5	156
	18ἑ.	64
	20	60.62.
	20-21	62
10	12	644
11	33	28
	33-34	364
	34	160
12	18	36
15	3	202

Κ ο ρ ι ν θ ί ο υ ς Α΄

2	9	28
	11	150. 162
3	1	168
	6	80
	8	280

	12	292
	16	456
	17	460
4	4	180
	10	44
	16	202
5	5	174
6	2	72
7	5	542
	25	330
8	2-4	158
	5ἑ.	160
	6	150
9	20	76
10	4	358
	12	562. 598.
	33	202
11	1	202
13	9ἑ.	168
	9-12	100
	11	18
14	15	174. 532.
15	10	280
	18	640
	25_27	242
	25-27	242
	33	76
	41	292
	54-55	648

Κορινθίους Β΄

1	10ἑ.	106
3	2	204
6	17	76
8	9	346
9	15	28
10	4-5	360
	4-6	266
	5	266
12	4	
	8	54
	9	54
	15	55

Γαλάτας

1	3ἑ	8
3	24	38
4	4-5	576. 610

Ἐφεσίους

1	21	118. 168
2	14	618
	16	622
3	5	120
	8	120
4	26	350
	29	602
5	5	156
	14	640
	23	376
	25	346
6	12	122

Φιλιππησίους

2	3-7	346
	6	228
	6-7	346
	8	298
3	2	68
	7-9	68
	10	68
	13	66
	15	72
4	1	140
	5	34
	7	28

Κολοσσαεῖς

1	13	644

	22	622
2	14	652
	15	652

Θεσσαλονικεῖς Α′

2	14-16	590
	15	556
	15-16	592
4	15	640
5	17	192
	17-18	532

Τιμόθεον

1	15	180
	17	84
2	4	176. 292.
3	16	206
6	10	560. 604.
	16	82

Τιμόθεον

2	24	34
4	7	68
	8	280
	7-8	280

Τίτον

2	11-13	280. 498.
	13	156

Ἑβραίους

1	3	228
	7ἑ.	158
	7-8	370
2	16-17	208
6	19-20	438
9	1	438
	2-7	440
	24	436
11	6	172
	38	58
12	12	138
	22-23	194
	23	194
	24	196
	29	172
13	11	636

Πέτρου Α′

2	22	504

Πέτρου Β′

2	22	216

2. Εὑρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Α

Ἀαρὼν 438. 444. 610.
Ἄβελ 302. 304.
Ἀβραὰμ 62. 208. 234. 302. 342. 528.
ἀγαθοσύνη 194.
ἀγαθότης 592.
ἀγάπη 104. 194. 204. 354. 456. 460. 500. 586. 594. 620. 622. 624. 644.
ἁγιωσύνη 474.
ἀγνωμοσύνη 578. 588. 590. 596.
ἀγρυπνία 222. 522. 524. 544. 548.
Ἀδὰμ 22. 302. 304. 310. 474. 476. 486. 646.
ᾅδης 642. 646. 648.

ἄζυμα 612. 614.
ἀθανασία 494.
ἀθυμία 140. 192. 352. 628. 640.
Αἰγύπτιοι 436. 482. 484.
Αἴγυπτος 482. 484. 574. 576. 610. 612.
αἱρετικς, -οἱ 190. 206. 266. 280. 300.ό
αἰσχύνη 178. 184. 374.
αἰχμαλωσία 578.
ἀκατάληπτον 86.
ἀλαζονεία 82. 242. 406.
ἀλήθεια 76. 212. 214. 226. 292. 296. 350. 394. 480. 482. 562. 576. 612. 622.
ἀμάρτημα, -τα 108. 176. 178. 180. 184. 186. 188. 210. 214. 402. 404. 458. 494. 500. 502. 504. 506. 514. 536. 540. 558. 596. 620. 652.
ἁμαρτία 84. 142. 180. 206. 210. 212. 250. 310. 330. 412. 472. 480. 500. 504. 506. 522. 542. 572. 590. 606. 614. 630. 636. 652.
ἁμαρτωλός, -οἱ 108. 180. 186. 398. 466. 638.
ἀναισθησία 648.
ἀναισχυντία 394. 606. 652.
ἀνάστασις 68. 70. 254. 278. 284. 290.
ἀνεξικακία 634.
'Ανόμοιος, -οι 40. 50. 78.
'Απελλαῖος 448.
ἀπέχθεια 352.
ἀπιστία 50. 62.
ἀπόγνωσις 62.
'Απολλῶς 80.
ἀπόνοια 52. 100. 566.
'Απρίλιος 448.
ἀργύρια τριάκοντα 608. 614. 616.
ἀρετὴ 114. 204. 622.
ἀρσενοκοίτης 618.
'Αρτεμίσιος 448.
ἀσέβεια 50. 74. 76. 100. 172. 280. 452. 498.
'Ασσύριοι 482.
ἀσχημοσύνη 450.
Αὔγουστος Καῖσαρ 428.
Αὐδοναῖος 448.
'Αχαὰβ 262.

B

Βαβυλὼν 578. 612. 614.
βάπτισμα 236. 288. 290. 494. 500. 502. 504. 506. 510. 512.
βασιλεία τῶν οὐρανῶν 590. 592. 594
βασκανία 492.
Βηθλεὲμ 428. 430. 432. 434. 462. 478.
Βιθυνοὶ 58.
Βουζὶ 96.

Γ

Γαβριὴλ 98. 434. 446. 470. 486.
Γάδειρα 426.
Γαλιλαία 306. 428. 430. 432. 434.
Γαμαλιὴλ 426.
γέεννα 592.
γνῶσις 18. 20. 22. 24. 28. 32. 44. 66. 76. 100. 130. 150. 160. 164. 166. 168. 264. 488. 484.
γοητεία 538.
Γολιὰθ 358. 360.
Γόμμορα 304.
Γορπιαῖος 446. 448.

Δ

δαιμόνιον 536.
δαίμων, -ες 100. 122. 136. 140. 200. 480. 494. 566. 570. 648. 654.
Δανιὴλ 92. 94. 124. 370.
Δαυὶδ 26. 158. 304. 332. 358. 360. 408. 428. 432. 434. 526. 528. 530. 534. 578. 630.
Δάφνη 626.
δεῖπνον μυστικὸν 618.
διάβολος 76. 140. 270. 272. 412. 480. 486. 494. 514. 522. 538. 550. 552. 582. 630. 644. 646. 654.
διαφθορὰ 92.
δικαιοσύνη 68. 90. 180. 224. 338. 462. 510. 512. 556. 574. 590. 592. 644. 648.
Δῖος 448.
δοξολογία 64.
δουλεία 454. 464.
Δύστρος 448. 450.

Ε

Ἑβραῖος, -οι 434. 478.
εἰδωλόθυτον, -α 158.
εἰρήνη 28. 36. 38. 84. 194. 216. 378. 458. 460. 522. 586. 618. 620. 622. 624. 634.
ἐλεημοσύνη 208. 214. 272. 274. 456. 494. 522. 524.
Ἐλισάβετ 422. 440. 446. 448. 450. 508.
ἐλευθερία 454. 464.
Ελλὰς 58.
Ἕλλην, -ες 158. 170. 450. 454. 476. 486.
ἐλπὶς 22. 108. 390. 438. 456. 498.
Ἐμμανουὴλ 154. 478.
ἐξομολόγησις 598.
ἐπιβουλὴ 184. 552.
ἐπιείκεια 242. 412. 624.
ἐπιφοίτησις 508.
Εὔα 486. 646.
εὐγνωμοσύνη 182. 316. 398. 510. 546.
εὐεργεσία 386. 522. 610. 616.
εὐλάβεια 84. 116. 178. 522. 366. 522. 524. 534. 650.
εὐσέβεια 36. 102. 142. 172. 296. 480. 530.
εὐσπλαγχνία 592.
εὐτέλεια 60.
εὐφροσύνη 194.
εὐχὴ 102. 104. 110. 140. 174. 176. 184. 246. 262. 558. 594.

Ζ

Ζακχαῖος 212.
Ζαχαρίας 46. 440. 444. 446. 448.
Ζεβεδαῖος 282.

Η

ἡδονὴ 178. 290. 298.
Ἠλὶ 558.
Ἡρώδης 444. 464. 474. 478. 482.
Ἠσαΐας 26. 56. 88. 122. 248. 254. 332. 364. 370. 478. 482.

Θ

θάνατος 70. 256. 286. 290. 314. 412. 480. 486. 522. 566. 612. 624. 638. 640. 642. 644. 646.

Μάγοι 208. 214. 432. 648.
Θαρσεῖς 92.
θεότης 150. 462. 464. 542. 630.
Θεοφάνια 206.
θλῖψις 176.
Θράκη 58.
θυμὸς 38. 74. 260. 492.
θυσία 576. 582. 584. 686. 620. 650. 652.
θυσιαστήριον 442. 444. 446. 584. 620.

I

Ἰακὼβ 156.
Ἰάκωβος 282. 290.
Ἰεζεκιὴλ 96. 122.
Ἱεροσόλυμα 284. 286. 306. 382. 384. 522. 524. 612.
ἱερωσύνη 48.
Ἱερουσαλὴμ 194. 294.
ἱλαστήριον 438.
Ἰορδάνης 54. 482. 506. 508.
Ἰουδαία 42. 430. 432. 444. 472. 474. 478. 590.
Ἰουδαῖος, -οι 20. 26. 42. 74. 120. 148. 156. 160. 166. 210. 242. 250. 300. 302. 314. 358. 360. 362. 382. 384. 394. 398. 402. 404. 406. 430. 434. 436. 446. 474. 476. 478. 482. 486. 494. 518. 554. 556. 574. 576. 588. 592. 600. 610. 612. 614. 620. 648.
Ἰούδας 244. 300. 376. 516. 554. 558. 562. 564. 566. 568. 570. 572. 578. 580. 582. 584. 588. 596. 600. 602. 604. 606. 608. 614. 616. 618. 626. 632. 634.
Ἰούδας ὁ Ζηλωτὴς 564.
Ἰούδας ὁ Ἰακώβου 600.
Ἰούδας, πατριάρχης, 430. 478.
ἱπποδρομία 220.
Ἰσραὴλ 124. 156. 368. 370. 430. 442. 444. 478. 482. 624.
Ἰωάννης (βαπτιστὴς) 46. 250. 326. 422. 440. 446. 448. 500. 502. 504. 506. 508. 510. 610.
Ἰωάννης, μαθητὴς τοῦ Ἰησοῦ, 122. 124. 126. 156. 234. 282. 290.
Ἰὼβ 62. 142. 144. 638.
Ἰωνᾶς 106.
Ἰωσὴφ 428. 432. 434. 486.

K

καθαρμός, -οὶ 502.
κακία 182. 386. 502. 600.
κακουργία 494.
Καππαδόκες 58.
καταλλαγὴ 460. 622.
καταπέτασμα 438.
κατάρα 522. 654.
καταφρόνησις 516.
κενοδοξία 492.
Κίλικες 58.
κοίμησις 640.
κοιμητήριον 638. 640.
κολακεία 548.
κόλασις 372. 406. 456. 556. 588. 592.
Κορίνθιοι 66. 150. 168.
κοσμοκράτορες 122.
Κυρήνιος 428.

Λ

Λάζαρος 300. 302. 306. 312. 314 320. 326. 522. 528. 638.
λατρεία 84. 228.
λείψανον, -α 638.
λοιδορία 652.
Λουκᾶς 482.
Λώιος 448.

M

Μακεδονία 58.
μακροθυμία 270. 494. 592.
Μαλαχίας 624.
μανία 22. 26. 28. 52. 114. 182. 588. 592. 596. 602. 604. 606.
Μανιχαῖος, -οι 232. 258. 360. 362. 452. 454.
Μάρθα 302. 306. 310.
Μαρία, ἀδελφὴ Λαζάρου, 302.
Μαριάμ - Μαρία 422. 432. 434. 440. 446. 448. 450. 484. 486. 646.
Μαρκων 232. 258. 360.
μαρτύριον 638.
ματαιότης 52. 454.
Ματθαῖος 562. 602.
μεγαλοπρέπεια 18.
μεγαλοψυχία 198.
μεγαλωσύνη 26. 28. 30. 140.
μέθυσος 618.
Μελχισεδὲκ 464.
μετάνοια 214. 494. 502. 504. 506. 512. 538. 628.
Μιχαίας 124. 370. 478.
Μονογενὴς 84. 126. 128. 130. 132. 148. 224. 226. 250. 268. 360. 362. 364. 366. 382. 466. 470. 586. 590. 648.
μυσταγωγία 196.
μυστήριον 518. 588. 624.
Μωϋσῆς 20. 42. 124. 132. 362. 382. 442. 444. 528.

N

Ναβουχοδονόσορ 114.
Ναζαρὲθ 430. 432. 434.
Ναθαναὴλ 430.
νηστεία 92. 456. 520. 522. 542. 634.
νῆψις 222.
Νικόδημος 234. 432.
Νινευὶ 106.
Νινευῖται 210.
νόμος 332. 336. 482. 574. 610. 650.

Ξ

Ξαντικὸς 448. 450.

Ο

Ὀζίας 88
οἰκονομία 64. 120. 232. 246. 320. 454. 462.
ὁλοκαύτωμα 438.
ὁμόνοια 204. 356.
ὁμοούσιος 226.
ὀργὴ 50. 106. 108. 114. 192. 216. 406. 458. 460. 512. 558. 582. 590. 618.
Οὐαλεντῖνος 232. 360.
οὐσία 20. 22. 24. 28. 80. 88. 90. 118. 130. 152. 168. 170. 172. 224. 230. 244.

Π

παιδοποιΐα 580. 616.
Παλαιστίνη 430.
Πάνεμος 448.
παράδεισος 278. 302. 310. 486. 522.
Παράκλητος 284.
παραλυτικὸς 366.
παραμυθία 186. 594. 640.
παρανομία 400. 628.
παραπληξία 450.
παρθενία 476.
παρρησία 110, 176. 178. 600. 652.
Πάσχα 206. 252. 554. 572. 574.

588. 608. 610.
Παῦλος 18. 26. 28. 30. 34. 36. 44. 58. 60. 62. 64. 66. 70. 74. 78. 82. 86. 100. 104. 116. 118. 120. 122. 138. 140. 150. 152. 156. 158. 166. 168. 172. 174. 180. 192. 194. 202. 204. 206. 240. 264. 308. 364. 348. 358. 366. 370. 378. 436. 438. 442. 454. 498. 504. 506. 532. 534. 536. 538. 540. 544. 546. 562. 566. 590. 592. 602. 604. 610. 622. 636. 638. 640. 644. 648.
Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς 258.
πεντηκοστὴ 206.
περιεργία ἄκαιρος 80.
Περίτιος 448.
Πέρσαι 58. 68.
Πέτρος 106. 200. 244. 250. 252. 308. 322.
πίστις 40. 48. 62. 66. 68. 232. 280. 456. 494.
πλεονέκτης 618.
πλημμέλημα 184. 512. 552. 558. 594. 652.
πλοῦτος ἀνεξιχνίαστος 120.
πονηρία 212. 560. 570. 592. 606.
Πόντος Εὔξεινος 58.
πόρνη 560. 562. 598. 600.
πραότης 194. 624.
προδοσία 566. 590. 596. 600. 614. 628. 634.
πρόνοια 26. 376.
προσευχὴ 104. 104. 300. 306. 308. 310. 312. 314. 456. 542. 548.
προσκύνησις 38. 218. 298.
πρωτότοκος 194. 482.

Ρ

ραθυμία 136. 140. 178. 460. 496. 564. 598. 600. 606.
Ρώμη 498.

Σ

Σαβαὼθ 482.
Σαβέλλιος 154. 240.
Σάρρα 62.
σατανᾶς 284.
Σαυρομάτης 58.
Σίλας 534.
Σιλωὰμ 334. 336.
Σίμων (Πέτρος) 202.
Σιὼν 578.
σκηνοπηγία 444.
Σόδομα 302.
σοφία 22. 24. 26. 64. 90. 100. 116. 156. 364.
σοφία πολυποίκιλος 120.
σταυρὸς 286. 290. 622. 626. 636. 646. 648. 650. 652. 654.
στενοχωρία 210. 434.
Στέφανος 614.
συγγνώμη 48. 50. 102. 106. 170. 392. 458. 494. 552. 594. 602. 650.
συγκατάβασις 30. 88. 90. 98. 100. 116. 124. 238. 322.
συγχώρησις 502. 504.
συκοφαντία 144. 192.
συμπάθεια 590.
Σύροι 58.
σωτηρία 80. 108. 202. 384. 502. 538. 546. 568. 620. 622. 626. 628. 632.
σωφροσύνη 208. 412. 456. 458. 542. 580.

Τ

ταπεινοφροσύνη 178. 180. 208. 324. 344. 346. 510.

τάρταρα 598.
τελώνης, -αι 466.
Τίγρις 96.
τιμωρία 50. 372. 406. 456. 556. 582. 590. 620.
τρυφὴ 354.

Υ

υἱοθεσία 84.
ὑπακοὴ 60. 596.
Ὑπερβερεταῖος 448.
ὑπερηφανία 406.
ὑπομονὴ 144. 356. 388.
ὑπόστασις 228.

Φ

Φαρισαῖος 180. 284. 342. 462. 510. 580. 614. 630. 634.
φθόνος 192. 242. 318.
φθορὰ 454. 468.
φιλανθρωπία 110. 144. 188. 210. 218. 232. 234. 264. 272. 298. 378. 386. 414. 460. 462. 512. 518. 524. 536. 538. 552. 562. 580. 590. 592. 596. 606. 614. 624. 626. 628.
φιλαργυρία 566. 604.
φιλάργυρος, -οι 22. 618.
φιλανθρωπία 38.
Φιλιππήσιοι 66. 346.
Φίλιππος 430.
Φιλογόνιος 190. 196. 198. 206.
φιλοξενία 456.
φιλονεικία 652.
φιλοσοφία 388. 390. 410. 492. 496.
φιλοστοργία 556. 592.
φιλοτιμία 536.
φόβος 24. 218. 284. 412. 460. 538.
φρίκη 514.

Χ

χειρόγραφο 652.
Χοβὰρ 96.
Χριστιανός, -οὶ 208. 302. 494.

Στοιχειοθεσία, Έκτύπωσις:
TYPO EXPRESS
Βελισσαρίου 35 ☎ 841-623

Βιβλιοδεσία:
'Αφοί ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ

Κεντρική πώλησις:
Βιβλιοπωλεΐον «BYZANTION»
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΥ 30 — ΤΗΛ. 200.621 — ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ